'İLHAN ARSEL

Arap Milliyetçiliği ve Türkler

Birinci Basım: 1973, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

İkinci Basım: 1975, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Üçüncü Basım: 1977, Remzi Kitabevi

Dördüncü Basım: 1987, inkılâp Kitabevi

Beşinci Basım: 1991, İnkılâp Kitabevi

Altıncı Basım: Mart 1999

Baskı: Sistem Ofset

ISBN: 975-343-240-2

KAYNAK YAYINLARI: 269

KAYNAK
YAYINLARI

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM UYGULAMA LTD. ŞTİ.
İstiklal Caddesi 184/4 80070 Beyoğlu-İstanbul
Telefon: (0212) 252 21 56 - 99 Faks:(0212) 249 28 92

İLHAN ARSEL

Arap Milliyetçiliği ve Türkler

"... kaza ve kader, talih ve tesadüf deyimleri Arapçadır; Türkleri ilgilendirmez."

Atatürk

"Milliyetçilik bizim iğrenç günahımız, putperestliğimiz, çılgınlığımızdır..."

Erich Fromm

"Kendi mülkünde garîbâne dilendin din için,
Pek fedakârane yandın bir Küreyşî kin için."

Neyzen Tevfik, *Türk'e İkinci Öğüt*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Türkiye'nin Batı ülkeleri tarafından her görüldüğünden yakınan aydınlarımız, hemen her v esileyle şu tür görüşleri dile getirmekten geri kalmazlar: "Bir halkın büyük işler yapması isteniyorsa, o halkın kendine saygı duymayı öğrenmesi yetmez, ayrıca bu saygıya da saygı göstermek gerekir." Ne var ki, bu şekilde konuşurlarken, bu toplumu bin yıldan beri benliğinden vuran şeriat verilerinden habersizdirler; haberli olsalar bile habersiz görünürler. Bundan dolayıdır ki, İslam şeriatında "ırklar" ve "toplumlar" arası eşitlik ilkesinin esas olduğunu ve *Mtıhaınnıcd'in "Ben Araptaıımi, ama Aıcıp beıulen değildir"'* ya da *"İnsanlar, bir tarağın dişleri gibi eşittirler. Arabın Arap olmayana üstünlüğü yoktur"* diyerek bu eşitlik ilkesini vurguladığını öne sürerler. Oysa bu bir yanıltma taktiğinden başka bir şey değildir, çünkü, ilerdeki sayfalarda göreceğimiz gibi, Muhammed, her ne kadar eşitlik konusunda bazı şeyler söylemiş ve hatta Araplar hakkında iğneleyici bazı sözler sarf etmiş gibi görünmüş ise de, aslında Arap olmakla övünmüş, Arap kavmini insanlığın en üstünü ve diğer toplumların "efendisi" olarak ilan etmiş, Araptaıı olan her şeyi "iyi" ve Araba karşı olan her şeyi "kötü" bilmiş ve kısacası Arabi her bakımdan yüceltmiş, "kavm-i ıecib" olarak nitelendirmiştir. Onııı söylemesine göre Araplar, İbrahim "Peygamberin ve onun oğlu İsmail'in ziirriyetiildendirler; onların soyundan süzülüp gelmişlerdir. Güya "üstün ve şerefli" bu soy içerisinde yer alan Kureyş kolunun ve bu kola dahil kendi aşiretinin (Benî Haşini'in) daha da asil ve üstün okluğunu anlatmak üzere şöyle demiştir: *"Arapların en mükemmeli Kıreyşlilerdir ve Kureyşlilerin en mükemmeli de Beni Haşim'dir."* Böyle okluğu içindir ki, Arapları sevmeyi ve Araplara saygı göstermeyi İslamın adeta bir "iman şartı" haline getirmiş, örneğin şöyle demiştir: *"Arapları sevmek (ve saymak) şu üç nedenle şarttır; Çünkü ben bir Arcıbım; çünkii Kur'an Arapça inmiştir; çünkü cennet sa-*

kinleri Arapça konuşur." Ve bu söylediklerini pekiştirmek maksadıyla şunu eklemiştir ki, gerçek Müslüman olabilmek için Arapları sevip saymak şarttır. Bu konuda aynen şöyle demiştir: *"Arapları sevmek demek iman sahibi olmak demektir; onlardan nefret etmek dernek, imansız kalmak demektir. Arapları seven beni seviyor demektir. Kim ki Araptan nefret eder, benden nefret ediyor demektir."* Bununla da yetinmemiş, bil" de İslama dahil toplumlara şu uyarıda bulunmuştur: *"Arapları sevin ve onların yeryüzündeki varlığına destek olun, çünkii onların yaşamı ve varlığı, islamiyet bakımından ışık demektir; onların yok olması dernek Islâmın karanlığa dalması demektir."*

Ne ilginçtir ki, bunları söylerken Muhamnıed, Nuh'un oğlu Sem'in soyundan gelme olduğunu söylediği *"Asil Araplar"* (El Arabu-I Arba) ile, daha sonraki bir tarih itibariyle Yemen'de ve Hicaz'da egemenlik kurmuş olan *"Araplaşmış Araplar"* (El Arabu'l-Müsta'ribe) arasında fark gözetmemiştir. Şu bakımdan ki, Yemen'i "imanın yurdu" ve "fıkıh"ın (yani dinsel kavrayışın) kökeni olarak gösterirken, "iman"ın özellikle Hicaz hakkında olduğunu bildirmiştir. Başka bir deyimle şunu anlatmak istemiştir ki, nasıl ki Müslüman olabilmek ve Müslüman kalabilmek için namaz kılmak, oruç tutmak, hac yapmak zorunluğu varsa, Muhammed'i ve dolayısıyla Arapları sevmek, yüceltmek ve "efendi bilmek" de bir bakıma zorunluktur.

Öte yandan Arap olmayanların Araplara karşı düşmanlık beslemelerini, kötülük etmelerini "müşıiklik" olarak şöyle demiştir: *"Araplara hakaret eden, Araplar hakkında kötü konuşan, Arapları aşağılatan kişi müşrik sayılır; zirâ Arapları küçültmek İslâm'ı küçültmek demektir."* Hemen belirtelim ki, *"müşrik"* deyimi, "Tanrı'ya eş koşan", "putlara tapan" ya da "kâfir" gibi anlamlarda olmak üzere Muhammed'in en büyük düşman olarak gördüğü ve öldürülmelerini emrettiği insanlar için kullanılan bir deyimdir. Kur'an'ın koyduğu ayetlerden biri şöyle: *"Miişrik'leri nerede görürseniz öldürün..."* (K. Tevbe Suresi, ayet 5.)

Arapları böylesine yücelten Muhammed, Araptan sonra en değerli toplum olarak Acemleri saymıştır. Buna karşılık Türkleri, insanlığa felaket getirici, tiksinti verici bir ırk olarak tanıtmıştır. *Kur'an*'da bu tanımla *"Ye'cûc-Me'cûc"* diye sözünü ettiği halklar Türklerdir. Bu doğrultuda olmak üzere, Türkler hakkında hiç de iç açıcı olmayan ha-

dişler bırakmıştır. Onun "vahiy" olarak yerleştirdiği bütün bu veriler, yüzyıllar boyunca Arabın Türk düşmanlığı duygularının malzemesi olmuştur. İslam kaynaklarında yer alan Türklerle ilgili bölümlerin başlığı genellikle *"Kıtalu't-Türk"* şeklindedir ki, "Türklerle öldürüşmek" (Türklere karşı savaş) anlamına gelir. Muhammed'.in söylemesine göre Türkler, *"küçük gözlü, basık burunlu, yayvan suratlı, yüzleri kalkan gibi"* olan bir ırktır ve onlarla öldiirüşmedikçe kıyamet kopmayacaktır. *Kur'an*'ın (Kehf Suresi, ayet 83-101) ve (Enbiya Suresi, ayet 96) surelerinde geçen "Ye'cûc-Me'cûc" deyimini Muhammed, Türkleri tanımlamak için koymuştur. Bunun böyle olduğunu sadece Belâzurî ya da Celâleddin es Suyûtî gibi en sağlam kaynaklardan değil, fakat Osmanlı döneminin ünlülerinden Ahmedî'nin *Iskendername*'sinden ya da Asım Efendi'nin *Okyanus* 'undan ya da Ahterî Mustafa Efendi'nin *Ahterî Kebîr"*inden öğrenmek mümkündür.

Ve işte Arabın Türk düşmanlığı duygularının kökeni, Muhammed'in yerleştirdiği bu tür hükümlerdir. Bu hükümlere dayanaraktır ki, Araplar, bedevisinden şeyhine varıncaya kadar, Türkü, yüzyıllar boyunca hep "kana susamış", "yabani", "cani ruhlu", "fikren yetersiz", "insanlığa felaket getirici", "İslam uygarlığını yok edici" vs. gibi aşağılamalarla tanımlamışlardır. Bu düşmanlık 1 400 yıl boyunca sürmüş ve hâlâ da sürmekte ve her vesileyle kendisini belli etmektedir.

Ve ne hazin ki, yukarda pek kısa olarak özetlediğim ve ilerdeki sayfalarda ayrıca inceleyeceğim İslami veriler, sadece Arabın tarihi Türk düşmanlığını sağlamakla kalmamış, fakat Türk asıllı olanları dahi kendi öz toplumuna, yani Türke karşı düşman yapmıştır. O kadar ki "bilgin" sanılan Türkler arasında, Türkü bu tür hakaretlere layık bulanlar çıkmıştır. Örneğin Kanuni Sultan Süleyman döneminin Divan-ı Hümayun kâtiplerinden Hafız Hamdi Çelebi, padişaha sunduğu bir şiirinde, Türkün insanlığa felaket getirmek için yaratıldığına ve kanının helal olduğuna dair konmuş olan şeriat hükümlerinden ve özellikle Muhammed'in Türkü küçültücü sözlerinden esinlenmiş olarak, *"Padişahım... Turk'ii öldiir, baban alsa da; O iyilik madeni, yüce peygamber: -'Türk'ü öldürünüz, kam helâldir'- demiştir"* demekle sakınca bulmamıştır. Bizim ünlü ve "yüce" padişahımız Kanuni Süleyman da, sevgili şairin mısralarını terennüm etmekten geri kalmamıştır. Çoğu padişahlarımızın Anadolu Türklerine karşı besledikleri düşmanlığın

kökeni, kuşkusuz ki Muhammed'in Türkleri aşağılatıcı sözlerinden kaynaklanmıştır. Yine bunun gibi, geçen yüzyılın ünlülerinden Ahmedî, Asını Efendi ya da Ahterî Mustafa Efendi gibi "bilgin" diye Türk toplumu tarafından başlacı edilenler, şeriatın Türkü küçültücü hükümlerine sarılmakta kusur etmemişlerdir. Bu olumsuz tutumun günümüzde devam etmekte olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Çoğu aydınlarımız Arap milliyetçiliğinin ve Araptaki Türk dümanlığının, eski bir şey olmayıp, 20. yüzyıla özgü bulunduğunu sanarak elinizdeki bu kitap vesilesiyle bana çatmaktan geri kalmamışlardır. Örneğin bir profesör meslektaşım, kitabımla ilgili bir eleştirisinde şöyle diyordu: *"Prof. Arsel, Arap milliyetçiliğinin ve bunun bir parçası olduğunu vurguladığı Tiirk düşmanlığının 7. yüzyıldan bu yana var olduğunu savunuyor. Oysa Osmanlı devletinin Müslüman unsurları arasında siyasi anlamda milliyetçilik bilincinin gelişmesi 20. yüzyılcı özgü bir olgudur.* "* Kendisine şu yanıtı verdim:

> "Öyle sanıyorum ki, bu satırlarınızın her bir sözcüğünde yanılgı yatmaktadır. Çünkü bir kere Arap milliyetçiliği bilincinin 20. yüzyıla özgü olmayıp, Muhammed'e, yani 7. yüzyıla indiğini söyleyenler bizzat Arap (Müslüman ya da Hıristiyan Arap) yazarlarıdır ki, bunların arasında sizin pek değer verir göründüğünüz Antoıiius dahi vardır. Hemen hepsi Muhammed'i, ilk Arap milliyetçisi olarak bilir. Öte yandan Arabin Türk düşmanlığı, Osmanlı devletine karşı 19. ya da 20. yüzyılda başkaldıraıı Arap gayretleriyle başlamış değil, fakat Muhammed'in Türkü hakir kılıcı sözleriyle ve örneğin 'Ye'cûc-Me'cüc' konusunda *Kur'an'*a yerleştirdiği ayetlerle (ve ayrıca bıraktığı hadislerle) daha 7. yüzyılda gün yüzüne çıkmıştır. Kitabımda da belirttiğim gibi, İslam tarihinin ortaya koyduğu ilk gerçek şudur ki, kendisini Arap ümmetine Arapça *Kıtr'a'n* ile gönderilmiş "peygamber" şeklinde tanımlayan Muhammed, hem Arap milliyetçiliğinin ve hem de Tiirk düşmanlığının temel kaynağıdır. Arapları 'dil birliği', 'ırk birliği', 'gelenek birliği' vs.

gibi objektif ve sübjektif unsurlar yoluyla devlet halinde toplamış ve sonra cennet ve ganimet vaatleriyle savaşçı ve saldırgan bir ruha sahip kılarak emperyalist yönde hazırlamıştır. Daha sonraki bir tarih itibariyle Arap ordularının, Orta Asya'lara uzanıp yüz binlerce Türkü kılıçtan geçirmelerinin hikâyesi, bu ibret verici gerçeklerde yatar.

"Anımsamakta yarar vardır ki, Muhammed, ilkönceleri "her ümmete kendi içinden ve kendi dilinden" peygamber gönderildiğini söylerken ve kendisini sadece Araplara (hatta sadece Mekkelilere) gönderilmiş peygamber olarak tanıtırken, yavaş yavaş güçlendikçe, Arap olmayanların da peygamberi rolünü üstlenmiş ve böylece İslam adına fetihlere girişme olasılığını yaratmıştır. Fakat bütün insanlara gönderilmiş peygamber kılığına bürtindiiğü zaman dahi: *'İnsanlığın en mükemmel sınıfı Araplarclır'* ya da *'Arapları sevmek demek iman sahibi (Müslüman) olmak demektir; Arapları seven, beni seviyor demektir'* şeklindeki sözleriyle Araplara, ilk kez milliyetçilik bilincini aşılamıştır. Bu bilinç sayesindedir ki, Arap toplumları, yabancı boyunduruk altına girdikleri zamanlarda dahi Araplık benliğine sahip kalabilmişlerdir. Osmanlı devletinin Arap unsurları, imparatorluğun artık iyice zayıflaması üzerine, bir yandan bu benliğe ve diğer yandan da bunda yatan Türk düşmanlığı duygularına sahip olarak, bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir. Hem de sizin yazdığınızın aksine 20. yüzyılda değil, fakat 19. yüzyılda. Başka bir deyimle, Osmanlı devletinin Arap unsurlarının bu girişimleri, o an doğmuş milliyetçilik heveslerinin değil, fakat Muhammed'den bu yana Araplarda zaten var olagelen 'milliyetçilik' ve 'Türk düşmanlığı' bilincinin ürünleridir.

"Size katılamadığım diğer bir husus, kitabımın amacını yansıtmaya çalışan görüşlerinizdir. *'Kitabın amacı'* diyorsunuz *'Arap milliyetçiliğinin sistematik bir tahlilinden çok, Arap milliyetçiliğini şeriatçılıkla ¿izlettirerek bunun sadece laiklik değil, Türklük için de bir tehlike olduğunu göstenıιek.'* Kitabımın başlığı 'Arap Milliyetçiliği' olmayıp *Arap Milliyetçiliği ve Türkler* olduğuna göre, amacın Araptan ziyade Türke yönelik sorunları

kapsaması evleviyet ifade etmez mi? Bu evleviyeti, kitabın amacını şüpheli kılacak şekilde tekrarlamanızda ne anlam yattığını kestiremedim. Öte yandan yukarıdaki satırlarınız, sanki Arap milliyetçiliğini şeriatçılıkla özleştiren Araplar (ve aslında Muhammed)-değilmiş de, ben imişim havasını yaratmak itibariyle de isabetli düşmemektedir. Yine bunun gibi, Arap milliyetçiliğinin şeriatçılıkla özleşmesinin laiklik ve Türklük için tehlike yaratır olması, sizin yazdığınız şekilde, kitabın temel amacını teşkil etmemiştir. Kitabın asıl amacı, bir yandan Arap ve İslam geriliklerinin sorumluluğunu Türklere yükleyen Arap milliyetçisinin yalanlarını (ki bu yalanlar arasında İslamın özünün 'mükemmel' olduğu, fakat Türkler yüzünden bozulduğu ve Arabın yarattığı 'İslam medeniyeti'nin Türkler yüzünden sona erdiği gibi ya da buna benzer olanları vardır) yanıtlarken, diğer yandan bu yalanların Türk toplumu bakımından oluşturduğu sonuçları sergilemektir. Başka bir deyimle, İslam şeriatının özünün 'iyi' olmayıp 'kötü' olduğunu ve 'İslam uygarlığı' denen şeyin Arabın yapıtı ya da İslama dayalı bir şey olmayıp İslamdışı verilerin ve Araptan gayrı çevrelerin (ki bunlar genellikle Acem, Türk vs. unsurlardır) ürünü bulunduğunu ve şeriatın laiklik ya da Türklük için olduğu kadar, diğer şeriat toplumları için ve aslında bütün insanlık için yararsız ve açıkça söylemek gerekirse zararlı olduğu olgusunu vurgulamaktır. Öyle anlıyorum ki, bu sorunlar sizi, tıpkı çoğu aydınlarımız gibi, pek ilgilendirmiyor. Muhtemelen İslam şeriatının özünün iyi olduğu kanısına sahip ve 'tslam-Türk sentezi'ne yönelik bulunduğunuz içindir ki, kitabımın ana temasına pek değinmeyip, eleştirinizin hemen hemen üçte ikisini, Arap görüşlerine tahsis etmişsiniz. Benzeri eğilimlerle bana sataşan diğer bazı eleştiricilere çeşitli yayımlarımla ve özellikle *Biz Profesörler* adlı kitabımla yanıt verdiğim için, zaten fazla uzattığım bu satırları burada kesiyorum. Bununla beraber, şunu da eklemekten kendimi alamıyorum: Otuz yıl boyunca ders verdiğim Ankara Hukuk Fakültesi'nde, notu çok kıt hoca ilan edildiğim için, öğrenciler arasında adım 'Cebeci Celladı'na çıkmıştı. Eskiden idam cezaları, Hukuk Fakültesi'nin bulunduğu Cebeci Çayırfnda infaz edildiği için, muhtemelen karabet nedeniyle, bana bu ad

yakıştırılmış olmalı! Bu lakabı, bütün korkunçluğuna rağmen, yadırgamayıp kendim için iftihar vesilesi saydığımı belirtmeliyim. Üniversite mezunlarının, bilgi hamulesinden ve düşünme gücünden yoksun olarak elde ettikleri diploma sayesinde bu memleketin başına nasıl bela kesildiklerini çok iyi bildiğim için, not 'cellat'lığını 'lazime' saydığımı inkâr edemem. Fakat görüyorum ki, siz, kitabımla ilgili değerlemeniz bakımından, benzeri bir lakaba benden daha layık bulunmaktasınız. Zira Türkün İslama girişinden bu yana, yani bin yılı aşkın bir süre boyunca, hiç el atılmamış bazı dinsel sorunları ilk kez sergileyen kitabım lehinde kadirşinas bir sözcük sarf etmekten titizlikle kaçınmışsınız. Bununla beraber ben sizi, hiç olmazsa 'kıt not verme' alanında, rakip olarak değil ve fakat iyi niyetlere sahip bir meslektaş olarak kabul ediyor ve samimi dileklerimi iletiyorum."

Şeriatçılar, Arabın tarihi Türk düşmanlığının ve Türkü aşağılamalarının ortaya vurulmasını pek istemezler; çünkü şeriat verileriyle yıkanmış beyinleri, onları bir bakıma Araplaştırmıştır. Bundan dolayıdır ki, bizleri suçlamak ya da ortadan yok kılmak için ellerinden geleni yaparlar. Söylemeye gerek yoktur ki, İslam şeriatının bütün kötü yönleri gibi, Türklerle ilgili yönlerini de sergilemek ve eleştirmek suç değil, bilimsel bir görevdir. Asıl suç sayılması gereken şey, insanlık şahsiyetinin haysiyetine, akılcı verilere ve ulusal benliğe ters düşen şeriat buyruklarını halkımıza belletmek olduğu halde, belletenler (örneğin başta Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere din adamları) değil, fakat bu buyrukları sergileyen bizler suçlandırılmaktayız. Şeriat yönlüsü bazı savcılar, bizleri hapislere tıkmak için, hukuk ilkelerine ve adalet duygularına bile sırt çevirmektedirler. Çevirirlerken de fikir özgürlüğü temeline dayalı çağdaş uygarlığın, din verilerinin eleştirilmesi, hatta yerilmesiyle ve 'inanç rehberliği' yerine 'akıl rehberliğinin benimsenmesiyle sağlandığı gerçeğini bilmez görünmektedirler. Oysa şeriatın o korkunç ve felaket getirici içyüzünü öğrenebilmiş olsalar, bizlere karşı değil, fakat bizlerin yanında yer alacaklardır.

GİRİŞ

"...Küçiik gözlii. kırınızı yüzlü, yassı burunlu ve ... yayvan suratlı... Türklere karşı zaferler kazanılmadıkça *lıükiim günü gelmiş olmayacaktır... "*

Muhammed
(7.. yüzyıl)

"...Çocukluğum yıllarında, havada ne zaman bir uçak görsem, kendi kendime mırıldanır olduğum şarkının anlamını eleştirirdim: 'Ey Büyük Tanrım, İngilizi kahret!' *Zamanla öğrendim ki, bu sözler bize Memlûklar devrinden kalınadır... dedelerim... buna benzer bir bedduayı vaktiyle Türklere karşı ederlermiş:* 'Ey Tanrım... Sen Türkün belasını ver!' *Benim mırıldandığını şarkı, eskiden kalma bir formülün yeni bir duyguya uygulanış şekli olmaktaydı... "*

Cemâl Abdülnasır
(20. yüzyıl)

Arap[1] *milliyetçiliği* davası demek, bu deyimi geniş anlamıyla ele alacak olursak, *Tiirkiin* kendi yaşamıyla ilgili çeşitli sorunlar davası demektir. Türkün geri kalmışlıklarının, mutsuzluklarının, uygar milletler indindeki olumsuz değerlendirilmelerinin, kendi milli benlik bilincinden yoksunluklarının ve özetle, her kötüye gidişin nedenlerinin büyük bir kısmını Arap milliyetçiliği konusunu incelemek suretiyle kavramak mümkündür. Çünkü Arap milliyetçiliği, ilerdeki bölümlerde de açıklayacağımız gibi, bir yandan İslamın milliyetçilik duygularına yer vermediği iddialarına dayalı olarak Müslüman toplumlara milliyetçilik

1 Tüıkçeıııizde bu sözcüğü, kendisini izleyen sözcüklc ahenkli kılarak "P" ya da "B" harfiyle biler şekilde, yani *"Alcı/)"* ve *"Aralı"* olarak yazmak mümkündür. Diyaııel İşleri Başkanlığı'nın yayımlarında herhangi bir kurala bağlı kalınmaksızın her iki şekilde yazıldığı görülmekledir.

olanağı tanımadığı halde, diğer yandan İslamiyeti Arabın ulusal dini sayar ve böylece çeşitli öğelerden yararlanmak suretiyle Arabi uyandırmak ve ona, hangi koşullar altında yaşarsa yaşasın, 1 400 yıl boyunca Araplığını unutturmamak ve unutur gibi olduğu anlarda onu millilik duygusuna kavuşturmak ve geriliklerden kurtarmak ister. Bu öğeler arasında Türkü doğrudan doğruya ilgilendirenleri olduğu gibi (örneğin, "Türk aleyhtarlığı öğesi"), ilgilendirmez görünenleri de vardır (örneğin, "din" ve "dil" öğeleri gibi). Fakat ilgilendirmez gibi görünen öğeler dahi her yönüyle Türkün yaşamlarına yüzyıllar boyunca etki yapmış ve halen de yapmakta olan öğelerdir. Ancak, bizim insanımızın bunlardan hiç haberi yoktur ve o, kendisine bu konuda verilecek bilgileri, bu bilgiler ne denli sağlam ve ilmi temellere dayanırsa dayansın, değerlendirmek şöyle dursun, ciddiye bile almakta güçlük çeker. Çünkü, içinde eridiği ortamın *kutsal* diye kafasına ve gönlüne yerleştirdiği birtakım veriler vardır ki, bunlardan sıyrılıp objektiflik içinde düşünce doğrultusuna yönelemez. En basit bir örnek olarak ona siz, Arap milliyetçisinin *Türk düşmanlığı* duygularını Arap çıkarlarına araç yaparak Araplık akımlarını körüklediğini ve şeriata özgü ne denli kötülükler varsa, bunları Türke yamamak yoluyla Batı'da kendi yararına prestij sağlamanın çarelerini bulduğunu anlatınız, boşuna uğraşmış olursunuz. Araptaki Türk düşmanlığı duygularının ilk köklerinin İslamın doğuşu tarihlerine indiğini ve hatta Muhammed'in Türke karşı savaş için verdiği emirlere dayandığını söyleyiniz, yine inandıramazsınız onu. İstediğiniz kadar siz Buharî'nin *Sahih'*inde mevcut hadislere göre Muhammed'in Türklere karşı savaşlar açılması gereğini ve bu savaşlar açılmadıkça ve başarılar sağlanmadıkça *hiikiin gününün* gelemeyeceğini belirttiğini ve gerçekten de;"... Küçük gözlü, kırmızı yüzlü, yassı burunlu... ve yaygın... suratlı Türklere karşı zaferler kazanılmadıkça hüküm günü gelmiş olmayacaktır" dediğini anlatınız[2] ve istediğiniz kadar Buharî'nin *Kitab-ı Cihad'*ından (Bap 95 ve 96) ya da *Kitab-ı Menakib'ından* (Bap 25) hadisler getiriniz, hiçbir şey elde edemezsiniz. Bilakis, sizi dinsizlikle suçlayan bir insan bulursunuz karşınızda. Buharî kadar güçlü bir kaynak olduğuna inandığı Müslim'in *Kitab-ı Fitan'*ından (örneğin 63, 64 ve 66.

2 Bu hadisler içiıı bkz. al-Buhârî, *Suhîh-i Butum Muhtasarı*.... (Edition L. Krehl, Leiden. 1862-1908, c.3. s. 177; *Kitab-ı Cihad.* Bap: 95, 96: *Kitab-ı Manakib.* Bap: 25). Ayrıca bkz. Müslim. *Sahih.* Kahire. 1283, 5 Bölüm; *Kitab-ı Filan.* Hadis No. 63, 64, 66.

hadisler) benzeri nitelikteki hadisleri seriniz önüne, yine karşınızda size gülen birini bıılacaksınızdır. Şüphesiz ki, gerek Buharî'nin ve gerek Müslim'in ve diğerlerinin verdikleri hadislerin varlığı ya da yokluğu ve sıhhati üzerinde tartışmak mümkündür. Ne var ki, Arabın Türke karşı düşmanlıklarının ve saldırılarının ilk kışkırtıcı nedenleri, var olduğu kabul edilen bu çeşit hadislerle ortaya çıkmış ve nitekim daha 9. yüzyılda Arap halkları arasında gelişen Türk nefretleri, Muhammed'in bu yukarda belirttiğimiz sözleriyle beslenmiştir.-' Horasan'a doğru ilerleyen Arap ordularına manevi güç kaynağı teşkil eden şey, işte *Muhammed'*in bu sözleri olmuştur. İlerdeki sayfalarda Araptaki Türk düşmanlığı duygularının diğer kaynaklarını da eleştireceğiz. Bundan başka, Arabın "dil" ve "din" öğelerini (yani, Arapçayı ve İslamı) kendi davasına nasıl güç kaynağı yapmış olduğunu da göreceğiz. Bu konuda *Kur'an* ve hadis (sünnet) hükümlerini inceleyeceğiz, Arap yazar ve düşünürlerinin yüzyıllar boyunca bu hükümleri nasıl Arabın çıkarlarına yontmuş olduklarını ve nasıl Arap milliyetçiliğine araç yaptıklarını ve asıl önemlisi, Arapların dışındaki Müslüman öğelere yararsız hale getirdiklerini göreceğiz. Tüm bu hükümlerin, bu Tanrı ve peygamber sözlerinin, özellikle Arap niteliği içerisinde iş görmüş olması nedeniyle, Türkte millilik gelişmesinin doğmadığını ve Türkün Atatürk sayesinde böyle bir gelişmeye yönelebildiğini, fakat bugün yine olumsuz itmelerle eskiye dönüşün başlamış olduğunu inceleyeceğiz.

Bu arada, Türkün "millilik" duygularına karşı yabancılığını ortaya koymak bakımından "Arap" olmayan diğer bazı Müslüman toplumların da başvurdukları davranışlardan örnekler vereceğiz. Göreceğiz ki, sadece Araplar değil, İslama dahil diğer pek çok toplumlar dahi, şeriat düzeninin kendilerini sürüklediği mutsuzluklardan ve ilkelliklerden, Türk aleyhtarlığı "siyaseti" sayesinde kurtulmayı "çarelerden" bir tanesi olarak düşünmüşlerdir. 19. yüzyılın ilk yarısı içerisinde Mısır yöneticileri, Mısırlının Türke ve Türkün her şubesine (Memlûkler

3 Muhammed'in Türkler hakkında daha ılınlı sözler sarf ettiği ve örneğin, "...Size dokunmadıkça Türkleri (ve Habeşleri) rahat bırakın!" emrini verdiği söylenir. Ancak ilerdeki savlalarda da göreceğimiz üzere, gerek Buharî ve Müslim gibi en sağlam kaynaklara dayanması ve gerek Arabın Türke karşı davranışlarında etkili olması bakımından yukarıya aldığımız ve ilerde diğerlerini de belirteceğimiz hükümler Arap-Tiirk ilişkilerinde asıl ağırlık noktasını sağlamıştır.

olsun, Osmanlılar olsun) karşı olan nefretlerini ve düşmanlıklarını Mısır çıkarlarına ve Mısır milliyetçiliğini geliştirmeye alet etmişlerdi. Napolyon'un Mısır'dan çekilip gitmesinden sonra Arnavut asıllı Mehmet Ali Paşa, Memlûkleri Osmanlı'ya ve Osmanlı'yı Memlûklere karşı kullanmak ve böylece Mısır halkında Tiirke karşı var olan olumsuz duygulan kışkırtmak suretiyle başarılı bir siyaset yürütebilmiş ve Mısır'daki hükümdarlığını sürdürebilmiştir.[4] Buna benzer duygulan İran'da, Sudan'da vb. görmek mümkündür ve bütün bunlardan alınacak çok ders vardır. Ne var ki, "ders almak", ders almasını ve "değişmesini" öğrenmişler için mümkündür. Ortaya sereceğimiz kanıtlara ve en sağlam kaynaklara (ki, genellikle Arap kaynaklardır bunlar) rağmen bizim çoğu insanımızın kafasını değiştirenleyiz. Bunu şimdiden biliyoruz. Bu kitap, *değişmez* nitelikteki bu kafa yapısında bulunanlar için yazılmadı. Bu kitap, bilgi kaynağı yardımıyla olumlu yönlerde görüşlere sahip olabilecek, kendi toplumuna ve dolayısıyla insanlığa yararlı duruma girebilecek "serbest düşünceli" insanlarımız için ve onlara fikir malzemesi sağlaması amacıyla yazıldı.

Aynı elinde birleşik gibi görünen iki ulus, yani Araplar ve Türkler, aynı din yüzünden birbirlerine yüzyıllar boyunca düşman kesilmişler, diş bilemişlerdir. Bu düşmanlık İslamın doğuşuyla ve Muhammed'in Türkü olumsuz tanımlamasıyla yerleşmiş ve onun etkisiyle yüzyıllar boyunca geliştirilmiş ve günümüze dek getirilmiştir. Arap-Tüık yabancılığının ve düşmanlığının oluşmasında asıl sorumluluk Tüıkten çok Araptadır, fakat hemen hatırlatmak gerekir ki, Arabi bu düşmanlığa sürükleyenler, Arap karakterini şekillendirmiş ve Arabi yönetmiş olan güçlerdir, daha doğrusu, başta Muhammed olmak üzere, Arap din adam-

4 Tanınmış bir Mısırlı yazar, 1%0'ta yayımladığı bir kitabında bu konuda şöyle der: "Napolyon'un çekilmesinden sonra Memlûkler. Napolyon'un Mısır'ı işgalinden önceki devirlerdeki egemenliklerini yeniden kurmak islerler. Buna karşı Türkler Memlûklerin kökünü kazımak ve kentli üstünlüklerini yerleştirmek çabasıtıdaydılar. Kalıire lıalkı her iki taraftan da nefret etmekteydi ve onları, küçültücü nitelikteki *Cttz* deyimiyle çağırmaktaydılar. .. Gerçekten de halkı ve halktaki Türk düşmanlığı duygularını kentli siyasetine en iyi bir şekilde alet etmekle (Mehmet Ali Paşa) politikacılıktaki ustalığını ispat etmiştir." Bu pasaj için bkz. Ahmed, Jaııal Muhammed, *The Intellectual Origins of Egyptian Nationalism.* Oxford University Press. I960, s.6.

lan, Arap siyasetçileri, Arap yazarları ve düşünürleridir. Bu etki, bizim kendi insanlarımızı dahi öylesine Araplaştırmıştır ki, vaktiyle Türk yurtlarını işgal eden Arap ordularının, görülmedik bir vahşet ve zorbalıkla atalarımızı Müslümanlaştırmağımı[5] dahi haklı ve doğal sayan ve muhtemelen alkışlayanlar var bugün içimizde!

Şüphesiz ki, Araptaki Türke karşı düşmanlık duygularının ve Arap-Türk husumetinin sonsuza dek sürüp gideceğini söylemek doğru olmaz. Bu düşmanlığın sona ermesinin bir mucize olabileceğini düşünmek fazla karamsarlık olur. Fakat şu muhakkak ki, bu oldukça güç oluşabilecek bir şeydir; çünkü bunun oluşması demek, akıldışı yaşamlardan, akıl rehberliğindeki yaşamlara geçiş demektir. Aklı rehber edinmek ve "vahiylere" göre yaşam geleneğinden vazgeçmek güçtür; fakat bunu yapabildikleri oranda insanlar *Insaıileşir* ve hoşgörüye, birbirine karşı sevgiye yönelebilirler. Tüm insanlık bakımından temel kural sayılan bu düşünce, Arap-Türk ilişkileri bakımından da olumlu sonuç verecektir; yeter ki bu iki toplumun insanları, gökten indiği sanılan ve çoğu kez müspet akla, vicdana ve müspet ahlaka aykırı nitelikteki buyruklardan ve bunların ürünü olan düşün ve yaşam sisteminden kendilerini kurtarabilsinler.[6]

I) Türk, Arap ve Şeriat Konusunda

Bin yılı aşkın bir tarih boyunca Aıapla yan yana ve çoğu kez iç içe yaşamışızdır, ama ne onun dünya ve ahlak anlayışını paylaşmış, ne de onunla kaynaşmışızdır; ne o bizi, ne de biz onu sevip saymış ve ne de bitmeyen bir düşmanlığın şeriattan doğma olduğunu anlamışızdır. İslamın "en son ve en mükemmel din" olduğunu sanmış ve bu var sayılan "mükemmelliğe" rağmen Arabın ıslah olamayışına şaşmışızdır. Şeriatın, aslında Arabın ulusal dini olduğunu ve ona özgü ilkel çöl şartlarına dayalı bulunduğunu ve bu nedenle gelişme olanağı yaratamadığını kavrayamamışadır. Asıl acıklısı, kendi sorunlarımızın ve

5 Bu vahşet örnekleri için bkz. Erdoğan Aydın. *Nasıl Müslüman Olduk'!.* Başak Yayınlan. İstanbul, 1994.

6 Bu hususlar ilerde, özellikle son holümde daha etraflıca ele alınıp tartışılacaktır.

mutsuzluklarımızın bundan doğduğunu ve Neyzen Tevfık'in deyişiyle, *"Bir Küreyşî kîn için fedakârane"* yandığımızı anlayamamış ve üstelik "Arap açmazı" yüzünden batağa saplanmış olmayı kader saymışızdır.[7]

Bundan dolayıdır ki, Arabın ilkel zihniyetine ve geleneklerine göre ayarlanmış şeriat verilerine ve Muhammed'in yaşamöykülerine dair bilgiler kulağımıza çalındıkça ya şaşırır kalırız ya da bunların uydurma-ve yalan şeyler olduğunu sanarak başımızı sallarız.

Örneğin "...ölü (insan vücudu) ya da hayvanla yapılan (cinsi) münasebette inzalin vaki olması, orucu bozup kazayı gerektirir" şeklindeki bir kuralın (ki inzal vaki olmadığı takdirde orucun bozulmayacağı anlamını taşımaktadır), din kuralı, hem de Buharî'nin *Salıîh*'inden ya da Suyutî'nin *Feth-ül Kebirinden* alınma bir *hadis-i şerif* olduğunu belirttiklerinde şaşkınlığımızı gizleyemeyiz. Oysa ki bu, benzeri yüzlerce hadisten nihayet biridir ve 1 400 yıl boyunca olduğu gibi bugün de Müslümanların günlük yaşamlarını düzenleyen kurallar serisinin küçücük bir halkasıdır.

Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin Diyanet İşleri Başkanlığı da günümüzde Türk halkını bu tiir din kurallarıyla eğitmektedir.

"Oruçlu olduğu halde uyuyan bir kadına, eşinin uyandırmadan (cinsi) münasebette bulunmuş olması hâli orucu bozup kazâyı gerektirir" ya da "(Muhammed) buyurdu ki (erkek, kadının) dört şubesi (iki ayak, iki kol) arasına oturup dokundurdu mu (her ikisine) gusül vâcip olur" şeklindeki hükümleri naklettiklerinde, "bizimle alay ediyorlar" deyip inanmayız. Oysa ki, bunlar Ebû Hüreyre'den gelme hadislerdir ki, devletin resmi yayınlarında yer almış olup, camilerde halkımıza imamlar ve hocalar marifetiyle belletilir.[8]

Yine bunun gibi önümüze, Muhammed'le ilgili olarak; "Allah'ın Resûlii cinsî münasebette bulunacağı zaman beni öper ve dudaklarımı

7 "Türk'e İkinci Öğüt" başlıklı bir şiirinde Neyzen Tevfik;
"Kendi mülkünde garîbâııe dilendin din için,

Pek fedekârâne yandın bir Kureyşî kin için..."
diye yakınır. İlerdeki bölümlerde bu yakınmaya katılan bazı diğer kalemlere değineceğiz.

8 Bu ve benzeri nice hadisler için Diyanet İşleri Başkanlığı'mn resmi yayınlarından olan *Diyanet Dergisi,* Kasım-Aralık 1972, sayı 6, c.ll, s.338-342; *Diyanet Gazetesi,* 1 Kasım 1970, sayı 3, s.14; *Sahih-i Buhârî Muhtasarı...,* 3. basım, 1870, c.l, s.215, Hadis No. 201.

emerdi" ya da "Allah'ın Resûlii eşi ile cinsel ilişkide bulunduğu zaman başı üzerine bir örtü çeker ve... 'sakin ol' buyururdu. Sonra kadınlarını soyduğunda diz üstü çöker ve öperdi" ya da "...Eşleri olan bizlerden biri âdet gördüğü zaman, âdet gören eşine genişçe bir altlık giymesini emreder, sonra da onun memelerine yönelirdi" şeklindeki hadis ve sünnet hükümlerini sürseler, "Olmaz böyle şey, bunlar tahrik edici pornografik yalanlardır" der geçeriz. Oysa ki, bu emirler Muhammed'in eşlerinden Ayşe, Ümnui Seleme, Cüveyriye Umre gibi kadınların sözlerine dayalı olarak Buharî ve Müslim gibi en sağlam kaynaklarda yer alan din kurallarıdır ve din adamlarımızın yayınları olarak halkımıza okutulmaktadır.[9]

Yine bunun gibi, "...memeleri yeni sertleşmiş yaşıt kızlar ve dopdolu kadehler... kara gözlü huriler, sanki haznelerde saklanmış inciler..." şeklindeki sözlerin, İslama göre Tanrı sözleri olduğunu ve Tanrı'nın Müslüman erkeklere bu tür dilberleri "...kız oğlan kız olarak halkettik, cilveli, şirin sözlü, eşlerine âşık ve onlara yaşıt kıldık" diyerek söz vermiş olduğunu belirttiklerinde, başımızı sallar ve karşımızdakinin kötü niyetlerle bizi kandırmaya çalıştığını sanırız. Oysa ki, bunlar *Kur'aıı'*ın çeşitli surelerinde (örneğin Nebe', Vâkıa, Dahr (İnsan), Nâziât gibi) yer alan ayetlerdendir.[10]

Hele Tanrı'nın bu tür cennet vaatlerine ek olarak; "Cennetlik kişi yakuttan yapılmış bir odada, altından mamul olup, üstünde 70 çift ipek örtü bulunan inci ile süslü bir karyolada iki eşinden birine yaklaşacak, ... eşini,ı bacak iliğine bakacak ve cinsi organı hiç sönmeksizin ve usanmaksızın, kıskançlığın olmadığı bir âlemde keyif

9 Bütün bu ve benzeri hadisler ve *Kıır'un* hükümleri. İstanbul'da Büyük Piyale Paşa Camii İmam-hatibi Ali Rıza Demircan adında bir din adamı tarafından derlenerek J 985 yılında *İslam'a Giire Cinsel Hayal* (Eymen Yayınları, 2 cilt) adıyla yayımlanmıştır.

10 Tanrı ve Peygamber emirlerine uyan Müslüman erkeğin cenneti, *Kıır'an'm* çeşitli surelerinde şehvet duygularını taşıtıcı niteliktedir. Örneğin; "...Bahçeler, üzümler ve memeleri yeni sertleşmiş yaşıt kızlar..." (K. 78 Nebe' Suresi, ayet 32-34); K. 56 Vâkıa Suresi, 15-37 ayetlerinde "Altınlarla, mücevherlerle bezenmiş tahtlarda otururlar... Beğendikleri meyvelerden, isledikleri kuş etlerinden sunulur onlara ve onlara karagözlü huriler de var ki, sanki haznelerde saklanmış inciler... Onları kız oğlan kız olarak halkettik. cilveri, şirin sözlü ...ve onlarla yaşıt kıldık..." der. Ayrıca bkz. K. 76 Dahr (İnsan) Suresi, a\ct 12-21.

sürecek" diye konuştuğunu söyleseler, söyleyenin suratına ters ters bakar, aklından şüpheye düşeriz. Oysa ki, bütün bunlar halkımıza belletilen ve İslamın temel kaynaklarından alınma şeylerdir.

Öte yandan Muhanımed'in cinsel yaşamına dair kulağımıza gelenler vesilesiyle de oklukça bocalayıcı durumlara düşeriz. Örneğin, 50'yi aşkıı yaşında iken, henüz 6'sına yeni basan Ayşe ile nişanlanıp 3 yıl sonra evlenmesi ve oyuncaklarıyla yanına taşınan 9 yaşındaki küçük çocuğu koynuna alması bize inanılmaz gibi görünür. Oysa ki, Arap yaşamları bakımından bunun şaşılacak bir yönü yoktur.

Yine aynı şekilde, oğulluğu sayılan Zeyd'in karısı Zeyneb'e âşık olmasını ve bu aşkının Zeyd tarafından anlaşılmasıyla Zeyd'in Zeynep'i boşaması üzerine Zeynep'i almasını ve bütün bunları hep Tanrı tarafından ayarlanmış gibi gösterip *Kın'an'*a, "Oğulluklarınızın eşleriyle evlenmek caizdir" şeklinde yerleştirmesini müspet ahlak anlayışıyla bağdaştırabilecek olanlarımız çok olmasa gerek.[11]

Yine aynı şekilde, bilisi bize Muhanımed'in kadınları aşağılatmak üzere, *Kur'an'ü*aki "İki kadının tanıklığı bir erkeğin tanıklığına bedeldir" şeklindeki hiikme dayanarak kadın sınıfının dinen ve akleıı "dûn", eksik olduğunu ilan ettiğini ve "...Bana Cehennem halkı gösterildi, çoğu sizler idiniz" dediğini söylese ve bunu destekleyici daha nice *Kıır'aıı* ve hadis hiikmii gösterse, inanamayız ve bu şekilde konuşanın zındıklığından şüphe ederiz. Oysa ki şeriat, kadını gerçekten küçültücü bu tür hükümlerle doludur ve yukardaki hadis Diyanet İşleri Başkanlığının resmi yayınları olarak halkımıza eğitim gıdası olarak sunulanlardan sadece bir iki örnektir.[12]

Ya da bize İslamın hoşgörüye yer vermediğini ve farklı din ve inançtakilere karşı saldırı siyaseti izlediğini ve örneğin *Kur'cın'*da *"islâm'dan başka bir dine yönelenler sapıktırlar"* ya da *"Kitcıb verilenlerden* (yani Yahudi ve Hıristiyanlardan) ... *Hak dîni* (yani İslamı) *din edinmeye/ilerle, boyunlarını bükiip kendi elleriyle cizye*

11 Hicret'in 5'nci yılında Muhanımed'in Zeyneb'e âşık olup onunla evlenmesi ve *Kıır'aıı'a* hükümler yerleştirmesi konusunda bkz. Taberî, *Milletler* ve *Hükümdarlar Tarihi,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlan, İstanbul. 1966. c.2, s.461 vd.

12 Bununla ilgili *Kıır'aıı* hükümleri ve hadisler için Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yayımlanan *Sahih-i Buhûn Muhtasarı Tecrîıl-i Sarîlı Teıı emesi ve Şerhi.* 3. basım, c.l.s.223.

verene kadar savaşın" ya da *"Ey inananlar,* (İslama yönelmeyen) *Babalarınızı. kardeşlerinizi... dost edinmeyin..."* şeklinde hükümler sevk ettiğini söyleseler, karşımızdakinin deli olduğunu sanırız. Oysa bu hükümler, Tanrı sözleridir diye halkımıza belletilmekte olan *Kıır'aıı* emirlerinden sadece birkaçıdır.[1]

Ve hele bu hoşgörüsüzlüğün, farklı inançtaki ana ve babaya ve akrabalara karşı düşmanlık yaratacak noktaya götürüldüğünü söyleseler ve Muhaıııned örneğini verseler, bunu söyleyenin suratına tükürürüz. Oysa ki Te\be Suresinin 23. ayetinde, farklı inançtaki ana, baba ve yakınları için Tanrı'dan mağrifet dilenmemesi emredilmiş ve buna istinaden Muhammed, kendi öz anası olan Emine için, Müslüman olarak ölmedi diye dua etmekten kaçınmıştır.

Bu listeyi sınırsız şekilde uzatmak mümkündür. Yukarıya aldığımız örnekler, insanlarımızın dinsel inançlarını pekiştiren sayısız örneklerden sadece bir demettir. Halk yığınlarına yüzyıllar boyunca kolaylıkla kabul ettirilen bu diizen, müspet eğitim görmüş olan ve dünya sorunlarını *akıl* süzgecinden geçirmeye alışmış bulunan kişiler bakımından çağdışı kalmakta ve su yüzüne çıktığı an şaşkınlık, huzursuzluk ve tedirginlik yaratmaktadır. Yaratmasının bir nedeni, biraz önce değindiğimiz gibi, aydınlarımızın, Arabi ve onun değer ölçülerini ve yaşam felsefesini ve bu felsefeye dayalı şeriatın içyüzünü hiç bilmez olmalarındandır.

Fakat bütün bunlar bir yana, habersiz olduğumuz bir başka husus daha vardır ki, o da Arabuı. İslamın daha ilk anlarından ve claha doğrusu Muhammed'den itibaren ve yüzyıllar boyunca bizim hakkımızda ne düşündüğü, ne söylediği ve aleyhimizde ne düşmanlıklar güttüğüdür. Diğer hususlarda olduğu gibi bu konuda da, kulağımıza gelen bilgileri önce ciddiye almaz ya da alsak da inanmaz ve inanmaya başladığımızda susar ve yapacak bir şey bulamayız. Oysa ki, Arap yazarları ve Arap zinde güçleri, geçmişte olduğu gibi bugün de hem kendi halklarını ve hem de Batı dünyasını şu masallara inandırmakla meşgullerdir: "İslam

I? Sadece bir iki örnek vermek gerekirse: "...Allah katında dîn. şüphesiz İslâm'dır". "...Kim İslâmiyetteıı başka bir dîn'e yönelirse, oının kabul edilmeyeceklir (ya da sapıktır)" K. 3 Al-i İmrâıı Suresi, ayeı 19, 85: "...artık onların boyunlarını vurun, parmaklarını doğrayın..." "(K. S Eıfâl Suresi, ayet 13). Yukarıya aldığımız ayetler için bkz. K. 9 Tevbc Suresi, ayet 23. 29.

dinini gelişmekten alıkoyan Türklerdir. Türklerin İslamiyeti kabul etmeleri ve Arap ülkelerini fethetmeleri sonucunda İslam dini, onların hoşgörüden yoksun ve akılcılığa sırt çeviren, ilme ve kültüre düşman davranışları yüzünden bozulmuş ve kendine özgü niteliklerinden uzaklaştırılmıştır; Türkler İslam dinini *insani* olmaktan çıkarmışlar ve kendilerine özgü olumsuz kuruluşlarla (örneğin kölelik kuruluşu vs. gibi)[14] donatmışlardır; İslamiyet demokrasiye yer verdiği halde, Türkler yüzünden İslam ülkelerinde demokratik olmayan müstebit devlet ve hükümet sistemleri yerleşmiştir; Türk egemenliği altına girmemiş olsaydı, Arap toplumu bugün yeryüzünün en ileri, en uygar ve güçlü bir toplumu olurlardı."[1]"[1]

Bu tema, gerek Müslüman ve gerek Hıristiyan Arap yazarların Türk düşmanlığında birleştikleri noktalardan bazılarının özetidir. Bu hususları ilerdeki bölümlerde daha geniş şekilde ele alacağız. Fakat şimdilik şunu belirtmeliyiz ki, günümüzün Arap yazarları, geçmişten gelen bilgileri ve görüşleri dile getirerek, Araplar için en büyük talihsizliğin Türklerle ilişki kurmak olduğunu tekrardan usanmazlar. Örneğin, 1968 yılında yayımladığı *La Syrie ou la Révolution clans la Rancueur* adlı kitabında bir Arap yazar, Saab, Arap tarihinin en felaketli ve en karanlık iki günü okluğunu s-öyler. Bunlardan biri Arap ordularının 732 yılında Poitiers önünde Charles Martel tarafından durdurulması; ikincisi ise, 10 Şubat 1258 tarihinde Hıilagü'nün Bağdat'ı almasıdır.[16]

Bu görüşü Türk işgalleri için aynen benimseyen Arap aydınları çoktur ve ilerdeki bölümlerde bunlara da değinilecektir. Bu vesile ile anlatılacaktır ki, 20. yüzyılda Arabi, geri kalmışlık bakımından

14 İlerdeki bölümlerde bütün hususlar ele alınacaktır; 20. yüzyılın ilk yarısı içerisinde özellikle bu kölelik ve akla değer veımeyiş konusunda bütün sorumluluğu Türklere yükleyen Ali Seyyid Emir'in görüşleri için bkz. Aly Syed Ameer, *The Spirit of İslam,* London, 1935, s.448 ve s.265 vd„ kitabın ilk basımı 1922 tarihlidir. Ayrıca bkz. Nejla İzzeddiıı, *The Arab World; Past. Presem and Future.* Chicago, 1953, s.62 vd.

15 Günümüzde modem Arap yazar ve düşünürlerinin bu konudaki iddialarını da ilerde ele alacağız. Omar A. Farrukh, *The Arab Genius in Science aıul Philosophy.* Washington. 1954. s.7 vd.; Nejla İzzeddiıı, *age,* s.61-62.

16 Bu görüşü paylaşan Arap ve Batılı yazarlar konusunda ilerde kısaca bilgi verilecektir. Burada sözü geçen kilap, Suriyeli bir Arap yazarı olan Edouard Saab tarafından yazılmıştır (Edition Julliard, Paris. 1968). Ayrıca bkz. Abdullah Salıb, *Développement el Questions d'Orient.* Toulouse, 1972, s.300 vd.

özürlü göstermek maksadıyla Türk işgallerine bahane eden Arap yazarlarının yaptığı şey, çok daha önceki yüzyıllarda Arap yazar ve düşünürlerin yaptıklarından farklı değildir. Bir zamanlar İbn Teymiyye de Moğol istilasında Türklerin katkısı bulunduğu görüşünü savunarak Türkleri "kâfirlerin en kötülerinden" sayardı.

1957 yılında bir Suriyeli devlet adamının; "Eğer Moğollar, 13. yüzyılda Bağdat kitaplığını yakmamış olsalardı, biz Araplar, bilim ve fende öylesine ilerlemiş olacaktık ki, şimdiye dek çoktan atom bombasını bulmuş olacaktık. Bağdat'ın yağma ve talan edilmesi bizi yüzyıllar gerisine götürmüştür" dediğini nakleden bir yazar, bu aynı görüşlerin Türkleri de kapsayacak şekilde genişletildiğini belirtir.[17] Kahire'de 1957 yılında toplanan bir bilim kurulunda bazı Arap bilim adamları ve örneğin Şeyh Muhammed al-Banna adındaki bir şeriatçı, *Kur'cın*'in K. 41 Fussilet Suresi'nin 53. ayetiyle, K. 55 Rahman Suresinin 33. ayetindeki hükümlere dayanarak bu hükümlerde hidrojen bombasının ve gezegenlerarası uyduların sırrının bulunduğu ve eğer Türkler gelip de Arap ülkelerini istila etmemiş olsalardı Arapların, Ruslardan ve Amerikalılardan önce uzaya adam gönderme olanağım bulmuş olabileceklerini ileri sürmüştür.[18]

*

Arap-Türk yaklaşmasını şu son 20-25 yıldır birtakım politik ya da ekonomik ve asıl *dinsel* amaçlarla zorlayan ve Arap ülkelerinin okşamalarına safça kanan bizim şeriat ruhlularımızın, eğer sonradan pişmanlık duymak istemiyorlarsa, her şeyden önce Arabi iyice tanımaları ve aydınlarımızın da Arabi Türke iyice tanıtmaları, Tiirke karşı Arabın gerçek niyet ve davranışlarının eleştirisini yapmaları ve Arap milliyetçiliği davasında Türk aleyhtarlığı öğesinin ne nitelik ve önem taşıdığını, nasıl bir gelişme gösterdiğini açıklamaları gerekir.

17 Bu konuda bkz. Arnold Hottinger. *The Arabs, Their Histnry, Culture aıul Place in the Modem World* adlı kitaptan bu pasajı nakleden Bernard Lewis'in *Islam in History* (London, 1973) adlı kitabının 179'uncu sayfasına bakınız.

18 Bu konuda bkz. İlhan Arsel, *Teokratik Derler Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına; Serial Derleti'nden Laik Cumhuriyet'e.* Ankara Üniversitesi Basımevi. 1975, s.365 vd. ve dipnot 439.

Arabi bu yönlerden Türke tanıtmak zorunluluktur, çünkü bir kez, Türklüğünü unutup sırf İslam nedeniyle Araplaşan, Araba dönük yaşantılara özenen ve millilik bilincine sahip kimseleri de kendisine benzetmekten başka bir şey düşünmeyen bizim şeriatçımız, kazara Arap ülkeleri, Ortadoğu'da hayal ettikleri zafere ulaşırlarsa, asıl o zaman Türkün nasıl birfelaketle karşı karşıya kalabileceğini görürler.

Tarih boyunca genellikle başkalarının yönetimi ve egemenliği altında yaşamaya alışmış Arap,[19] Türkün karşısına dikilip çalım satmaya başlasın ve hilafetin ve saltanatın temsilcisi olmak hezeyanlarıyla din sömürüsüne girişsin ve Türkün şimdiye dek kendi şeriatçısı ve din adamları marifetiyle kökleştirilen fanatizmini işleyerek halk yığınlarını kendisine ram etmeye başlasın ve Hatay'dan itibaren şu ya da bu bölgeyi isteme arsızlığına kalkışsın (tıpkı bir zamanlar yaptığı gibi) ve kısacası, tarihi boyunca pek alışık olmadığı "hükmetme ve emretme" yetkisine sahip görünerek Türkün karşısında yer alsın ve Türke direktif verir durumlara geçsin ve bunun hayallerinin sarhoşluğuna kapılsın, işte o zaman gerçek felaketin -ne olduğunu anlarız. Unutmamak gerekir ki, Arap milliyetçisinin dinsel amaçları arasında nasıl ki Türkü (tıpkı Arap olmayan diğer Müslüman toplumlar gibi) Araplılık ruhu içerisinde yoğurmak ve Araplaştırmak dileği varsa ve nasıl ki duygusal amaçları arasında Türkü, "Uygarlık düşmanı, yarı zekâlı. Arapları ve İslamı gerileten vahşi millet" şeklinde damgalayıp kendi geriliklerinin tüm sorumluluğunu Türke yükleme kurnazlığı yatıyorsa; coğrafi amaçları arasında da Nil kıyılarından Toroslar'a ve daha ilerilere dek olan arazileri Arap ülkeleri haline getirme hırsları yatar. İlerdeki bölümlerde bütün bunlara değineceğiz. Ve göreceğiz ki, daha 1919'larda, I. Dünya Savaşı'ndan yenik ve bitik çıkan Türkiye'nin en büyük düşmanlarının dahi yapmadıkları arsızlıkları ve toprak hırsızlıklarını Araplar yapmayı düşünmüşlerdir. İngilizlerle ve diğer müttefiklerle bir olup, Türkü arkadan vurmasını bilen Arap şeyhleri (örneğin Emir Faysal), Doğu Anadolu'ya göz koymuşlardı. Savaş sonucu toplanan barış konferansına sunmuş olduğu bir mesajında Emir Faysal; "İngiltere'nin ve Fransa'nın isteği üzerine Türklere karşı Arap

19 Genellikle diyoruz, çünkü ilerde de belirteceğimiz gibi. daha ilk başlardan itibaren Arap kendi kurduğu devlet yaşamı içerisinde dahi. Arap olmayan öğelerin (Acem. Türk vs.) egemenliğine boyun eğmiştir.

ayaklanmalarını sağlayan babamın temsilcisi olarak dileğim şudur: İskenderiye'den itibaren Diyarıbekir hattının güneyinden Hint Okyanusuna kadar Asya'daki Arapça konuşan bütün milletleri içine alacak olan bölgeler... bağımsız bir toplum olarak tanınsın" diyordu. Daha sonra Mısır Başkanı Abdiilcemâl Nasır ve Iraklı Kasını, Atlantik Okyanusu'ıdan İran Körfezi'ne dek ve yine Nil Nehri kıyılarından Toroslar'a dek olan tüm toprakların Arap birliğine dahil edilmesi düşlerini gerçekleştirmek isteyeceklerdir. Bu konulara ilerde yeri geldikçe değineceğiz. Bütün bunlar, Arap emelleri ve hedefleri arasında Türkiye'nin sahip olduğu topraklarla ilgili ne amaçlar yattığını gösterir.

Yine ilerdeki bölümlerde göreceğiz ki. Arap, kendi ulusal benliğini canlı tutabilmek ve böylece varlığını sürdürebilmek için her aracı kendisine amaç edinmiştir ve bu amaç uğruna her şeye yönelmeyi uygun görmüştür. Bu uygun gördüğü şeyler arasında Türk aleyhtarlığı öğesi pek köklü ve önemli bir rol oynamıştır ve oynamakta devam etmektedir. İlerdeki sayfalarda uzun bir dönemin pek kısa bir özeti yer almıştır. Arabın çeşitli dönemlerde çeşitli nedenlere dayanan Türk düşmanlığı duygularının bazı oluşumlarına değinilmiştir.

Türk ve Arap ilişkilerinde, Arabın Tüıke karşı besler olduğu düşmanlıkların nedenlerinde Türkün sorumluluğunu ve olduğu kadarıyla günahlarını burada tartışacak değiliz. Fakat bilinmesi gereken şey şudur ki, geçmişi boyunca Türkün uğradığı iftiraların en iğrenci, maruz kaldığı haksız ve insafsız suçlamaların en ağırı ve tek bir deyimle ziyankâr davranışların en kötüsü Araptan gelmiştir. Arabın Tiirke karşı beslediği önyargıların ilk izleri, şeriatın daha temellerinde yatar. Biraz ilerdeki sayfalarda Muhammed'in, Türkii "küçük gözlü, yayvan suratlı, basık burunlu... vb." şeklindeki olumsuz tanımı yanında Türkleri. Araplar bakımından korkutucu ve felaket getirici göstermesi ve Türklere karşı savaşlar kazanılmadıkça hüküm gününün gelmeyeceğini bildirmesi, daha *ilk hareket noktasında* Tiirk-Arap ilişkileri doğrultusunu çizmiş görünmektedir. Onun bu tanımlamasını daha sonraki yüzyıllar içerisinde nice ünlü kalemler ve devlet adamları ele alacak, tekrarlayacak ve daha da güçlendirecek, Araptaki Türk düşmanlığı duygularını körükleyecektir. *Ahlâk-ı Celâli'ele* Türkün ka-

rakteriyle ilgili Arap değerlendirmesini ve bu değerlendirmedeki olumsuzlukları ve ölçüsüzlükleri *tbıı ill-Arabî'*de aynı -şekilde bulmak mümkündür. *Utrukıı'l Habaşa Ma Tarakuın* tekeıiemesindeki *Habaşa,* bu olumsuz değerlendirmenin tabanını oluşturmuştur. Daha başlangıçtan bu yana bu değerlendirme hiçbir zaman daha iyiye gitmemiş, daima kötüye yönelmiştir. Şu son 150 yıl içerisinde Arabın Türk aleyhtarlığını ve Türkü, *uygarlık diişmanıymış* gibi göstermelerini ve küçültmelerini anlamak için Seyid Ali Emir'leri, Muhammed Abduh'ları, Raşit Riza'ları, Taha Hüseyin'leri, Muhammed al-Bazzaz'ları ve daha nice adları, yani 19. yüzyıldan itibaren Arap milliyetçiliğini hazırlayan ve körükleyen ve bunu günümüze dek getiren yazar ve düşünürlerin yapıtlarını, yazılarını okumak yeterlidir. Bütün bunlara bir de Arap din adamlarım ve siyasetçilerini (örneğin Kral Hüseyin ya da Abdullah ya da Nasır... vs.) katmak gerekir. Geçmiş yüzyıllar boyunca şu ya da bu şekilde ekilmiş olan Türk aleyhtarlığı tohumlan bugün hâlâ her Arabın kafasında ve gönlünde ikinci bir *Kıır'aıı* gibi yeşermiştir.

Birkaç satırla özetlemeye çalıştığımız yukardaki hususlar, din kardeşi postuna bürünmüş olarak Türkü bugün kendi amaçlarına araç etmeye çalışan bazı Arap ülkelerinin bin yıllık nefret felsefesinin özünü oluşturur. Cemal Nasır'ın konuşmalarında en etkili ifadesini bulmuş olan bu nefret, ister haklı ister haksız nedenlere dayansın, kolay kolay silinmeyecek, bilakis artacaktır. Ulusal güvenliğimiz ve çıkarlarımız bakımından önemli olan şey, esas itibariyle bu nefret ve bu husumetin varlığından haberdar olmamızdır. Bunu iyice bilecek olursak, gerek iç ve gerek dış siyasetimiz bakımından bilinçli ve muhakkak ki isabetli ve akıllı kararlar almamız ve ulusal yaşantılarımızı olumlu yönlere sürüklememiz mümkün olabilir. Bütün tehlike ve bütün musibet gerçek düşmanlarımızı olduğu kadar, gerçek dostlarımızı tamyamayışımızdan doğmaktadır. Siyasi partilerimizin pek çoğu, söz konusu nefret ve husumetin niteliğini kavrayabilmiş değillerdir. Kavrayamadıkları içindir ki, din kardeşi kılığındaki Arap, Türkün adeta harimine girmiştir; Türkü kendi çıkarlarına alet eder durumlara getirmeye çalışmaktadır. Çeşitli eğilimlerin gizli öğeleriyle işbirliği ederek aşırı -ve hem de birbirlerine

karşıt ideolojilerdeki- kuruluşlara maddi ve manevi her türlü yardımı sağlamanın yollarını bulmaktadır; bir yandan bazı gazete ve dergileri destekleyerek kamuoyunu biçimlendirmeye çalışırken, diğer yandan devletin iç ve dış siyasetini kendi davasına ortak yapacak stratejiye oldukça güç vermiş durumdadır. Camilerde ve din okullarında din adamlarını ve parlamentoda bazı siyaset adamlarını kendi arzu ettiği şekilde konuşturarak onları kendi emellerine hizmet eder duruma getirmenin kurnazlığını keşfetmiştir. Bu cüret ve cesaretini öylesine rahatlık içerisinde gösterebilmiştir ki, ülkeyi tedhiş, anarşi ve dehşet havasına bürüyen olayları tertiplemekten kaçınmamıştır. Düşününüz ki, Arap komando teşkilatının yetiştirdiği bazı solcu elemanlar ve Arap yobazının yetiştirdiği bazı sağcı "cevherler", Türkiye'nin sorunlarım halletmeye kalkmışlardır. Atatürk düşmanlığında ve uygarlık kötülemesinde birleşmeleri de bundandır. Acıklı olan şudur ki, bu aynı Arap, bizim aydın geçinenlerimizin ve dünyasından habersiz cahil yığınlarımızın seyirciliğini yaptıkları politika sahnesinde, Türkü Arap çıkarlarına araç yapan oyunlarına uzun süre rahatlıkla devam edebilmiştir ve fırsat bulduğu sürece de devam edecektir. Çünkü o, Türkün kendi kendisini tanımadığından ve tanıyıncaya dek de yıllar geçeceğinden emindir. Tiirke karşı Arap ülkelerinin besler olduğu nefretlerden ve düşmanlıklardan Türkün habersiz yaşayıp gideceğinden kuşkulanmamaktadır ve kuşkulanmamakta da bir bakıma haklıdır. Zira Türk, ne kendisini ve ne de kendi düşmanlarını kendisine gerçek anlamıyla tanıtacak bir aydın kitlesine henüz kavuşamamıştır. Havsalanın alamayacağı bir bilgisizlik ve uyuşukluk içerisinde çoğumuz, Arap hayranı Abdülhamid'i yurtsever bilir, buna mukabil Atatürk'ü, "Bir kuşağın katili" diye göstermeye hevesli davranışları alkışlarız. Bu düzeyden yukarı çıkamayışımızın bir nedeni işte bu iki yönlü bilgisizliğimizdir. Biraz önce belirttiğimiz gibi, Türk seçmenini ve Türk aydınım bu bilgisizlikten ve bu "habersizlikten" mutlaka kurtarmak ve ona hem eski bir ozanımızın dediği gibi, *"Sen seni bil sen seni"y* öğretmek, hem de çevresini ve komşularını tanıtıcı çalışmalara hız vermek, hele Arap ve Arap ilişkileriyle ilgili her şeyi ortaya sermek hepimizin ulusal görevidir.

Başkalarının "iyi"ya da "kötü" değerlendirmelerini izleyerek kendi kendimizi tanımak

Freud. 2 500 yıllık bir dönem ayrılığına rağmen, tıpkı Sokrat gibi. şuna inanmıştı ki, *bilgi,* erdemin ta kendisidir. Ancak bilgiden amaç, ülküsel ya da düşsel gerçeklerin bilgisi değil, fakat, "Kendi kendini tanıma" bilgisidir. Kendi kendimizi iyice tanımış olmak konusundaki bilgi: Nefsimizi ve niteliklerimizi tanıma bilgisi. Kendini gerçekten tanıyan kişi (ya da toplum) ııöıotik olmaktan kurtulmakla kalmaz, aynı zamanda, *ahkıkilik* dışı kalmaya karşı sürekli korunmuş olur.[20] Kendi kendimizi tanımanın yollarından biri, başkalarının değerlendirmelerini bilmek ve objektif kıstaslara vurmaktır. Başkalarının değerlendirmesi yanlış ve haksız olabilir. Önemli olan, bunların yanlış ve haksız olması değil, bilinmesidir. Şunu belirtmekte yarar vardır ki, Türkün kendi kendisini tanıması, iyi ve kötü yönleriyle kendini bilmesi için ona, onunla ilgili her düşünceyi, her yayını, her fikri tanıtmak gerektir. Bu bakımdan kitap yasakları konusunda bir iki noktaya değinmek iyi olacaktır. Bilindiği üzere, kitap yasaklan kararlarına dayanak olarak alınan kıstaslardan biri, "Türke hakaret" kıstasıdır. Bu kıstas içerisinde Türkle ilgili nice yayınlar ne ülkeye sokulur nede okunur. Fakat bu kitaplar, ki çoğunluğu itibariyle Arapça kitaplardır ve genellikle yabancı dillere çevrilmiştir, Türkü en yanlış ve en haksız biçimde yabancı âleme tanıtan kitaplardır. Ve eğer iyi bir eleştiriden geçirilecek olursa, bunların nasıl tek yönlü ve yanlış bilgilere yer verdiği kolaylıkla görülebilir. Ne var ki, Türk, kendisini dış âleme tanıtan ve ister maksatlı, ister iyi niyetli amaçlarla yayımlanmış bu kitapları bilmez. Eğer bilmiş olsa ve biraz da kendi öz tarihi ve nitelikleri hakkında aydınlanmış bulunsa, tüm bu zararlı faaliyetlere ve davranışlara karşı tedbirini almak olanağına sahip olabilir.

Arabın gerek milletçilik gelişmelerinin ve gerek Türk hakkındaki gerçek düşüncelerinin ve duygularının eleştirilmesi demek, biraz da kendi kendimizi tanımaya çalışmak demektir. Çünkü, her ne kadar Türk aleyhtarı bıı duyguların bir kısmı, birazdan da göreceğimiz iizere, Arabın çeşitli nedenlerle Türkü çekememesi ya da Türk (örneğin Memlûk yada Osmanlı) yönetiminin kötülüğü, ihmalkârlığı ve buna benzer kusurları kanısına dayanmakta ise de, önemli bir

20 NValter Kaufmann. */'rom Slııkespeuıe m E.\islwılialism, Suulics in Pıcıry. RelİRİon cıınl Philosttplıy.* Bocan Press. Bosloıı, 1959. s.300.

kısmı dinsel nitelik taşır. Tarih önünde ders verirken hata ve sevap ölçeğinde tarafgirlik yapmak kadar zavallıca davranış olamaz. Bir ulusun büyüklüğü geçmiş dönemler içerisindeki günahlarını inkâr ya da tahrif değil, bilakis bunları tarafsız bir şekilde eleştirip, var olanları itirafla affettirici davranışlara yönelmektir. İnsanilik ve uygarlık elemek bu demektir. Bundan dolayıdır ki. dedelerimizin belli devreler itibariyle kötü yönetimi yüzünden gelişme fırsatlarından yararlanamayan toplumların (ki, Araplar bu toplumlardan biri) olumsuz duygularını anlayışla karşılamak ve bu duygulan kendi milliyetçilik akımlarını köriikleyici bir öğe olarak kullanmış olmalarını normal bulmak gerek. Aynı durumda her ulus, aynı şekilde hareket ederdi. Binaenaleyh boyunduruğumuz altında kalmış ve bu nedenle gelişememiş ulusların ve örneğin Arapların, bize karşı husumetlerine "anlayış" göstermemiz, bizden beklenilen bir davranış olmalıdır.

Ancak bunu yaparken yersiz ve gereksiz bir mahviyet içerisine girmemize de mahal yoktur. Başkalarına karşı göstermekle görevli bulunduğumuz dikhakçılığı ve dürüstlüğü aynı şekilde kendimize karşı da göstermek zorunluluğundayız. Bu itibarla Arabın Tüıke karşı suçlamalarını ya da iftiralarını gözden geçirirken ve eleştirirken bunların doğruluk derecesini ya da yersizliğini onaya çıkarmak konusunda da kendimize düşeni yapmamız zorunludur.

Örneğin eski dönemlerde Aıabın ayaklanmalarını ve halta Türkü arkadan vurma çabalarını *bağımsızlık* özlemine vererek hoş görsek bile, İslamın geri kalması nedenlerini Türke yüklemesine ya da "İslam uygarlığının kurucusu Arap yıkıcı Türktiir" tezine sarılmasına karşı susmamız doğru olmaz. Tarihsel ve bilimsel gerçekler adına bu tür iddiaların yalan ve iftira olduğunu ortaya koymak bir görevdir. Bu nedenle araştırmalarımız boyunca yeri geldikçe bu noktaları açıklığa kavuşturmaya çalışacağız.

Bu eleştirilerin bizim bakımımızdan yararlı olabilecek diğer bir yönü de, Arap milliyetçiliğine güç veren kaynakları bizim ne derece ihmal ve terk etmiş olduğumuz hususlarını anlayabilmemizde. Türk aleyhtarlığı duygularını kendi milliyetçiliğine ve birlik beraberlik davranışına araç yapan Arabın taktiği bizim bazı çevrelerimize ders olmalıdır. Türklük benliğini İslamcılık davasına rahatlıkla feda edenlerimizin bilmeleri gereken gerçeklerden bir kısmı aşağıdaki sayfalarda

yer almıştır. Onlara hatırlatmaktan geri kalmamamız gerekir ki, bugün artık Arap, Araptan gayrı olanları "Müslüman"dır diye kendisine kardeş ve yakın olarak görmez. Arap için önemli olan şey, ne Türktür, ne Pakistanlıdır, ne İranlıdır, ne Endonezyalıdır ve ne başka İslam topluluğudur; daha açıkça söylemek gerekirse, ne de İslamın bizatihi kendisidir. Arap için önemli olan şey, tek şey Araplıktır. Arabın çıkarlarıdır, Arap milliyetçiliğidir. Bu çıkarları sağlamak ve bu milliyetçiliği geliştirmek için o her şeyi yapar, İslama aykırı olsa da yapar. Gerekirse, Müslüman ülkelere karşı vaziyet alır (Kıbrıs davasında Türkiye'ye karşı aldığı gibi) ya da Müslüman olmayan ülkelerle -hem de din müessesesini tanımayan ülkelerle- dostluklar kurar ve bu dostlukları para ve silah yardımı isteklerine varıncaya dek götürür (Rusya ile yaptığı gibi). Bu arada şeriatı kendi çıkarlarına sömürü öğesi yapmaktan ve örneğin İslam dininin esas itibariyle Arabın dini olduğunu ve her toplumdan önce Arap toplumu için indiğini söylemekten, Arapçanın Tanrı dili olduğunu ve Arap birliğini (İslam birliğini değil) sağlayıcı bir öğe olduğunu ileri sürmekten ve bütün bunları kanıtlama babında *Kıır'cın* ve hadis hükümlerine sarılmaktan usanmaz.

Fakat o bunları yaparken, bizler şaşılacak bir habersizlik içerisinde sahnede oynanan piyesin seyirciliğini yaparız ve yapmışızdır, *el-Ezher'*den çıkan ya da Arap komando kursundan geçmiş bizim "idealistlerimiz", bilerek ya da bilmeyerek Arap milliyetçisinin destekçisidirler. Destekçisi olmakla kalmazlar, bir de Türkün, daha ilkokuldan camideki insanına varıncaya dek, Türklüğünden uzaklaştırılmasını, Arap ruhuyla yoğrulmasını, Arabın dili, tarihi ve gelenekleriyle eğitilmesini görmezlikten gelirler. Türkün Türklük duygularının şeriatın Arap kardeşliği safsatalarıyla, Türkün öz ve güzel dilinin şeriat dili Arapçadır bahaneleriyle, Türkün gerçekten övünebilecek birçok geleneklerinin Arabın çöl gelenekleriyle ne duruma getirildiğinden habersizdirler ya da bunu önemsiz bulurlar. Bizim din adamımız ve şeriatçımız, öylesine fanatik ve öylesine bilgisiz eğilimlerdedir ki, Türkün çıkarlarına uygun olanı değil, şeriat ruhuna uygun olan ne varsa onu yapmaya çalışır. Düşünmez ki, şeriata her uygun düşen şey Türke ve Türklük benliğinin gelişmesine uygun değildir ve olmamıştır. Geçmiş yüzyıllar bunun böyle olduğunu

gösteren örneklerle doludur. Tekrar ve tekrar söylemekte olduğumuz ve söyleyeceğimiz gibi, Arap milliyetçisi, sırf kendi çıkarları nedeniyle, Arap milliyetçiliğini icabında İslama uygun ve onunla bağdaşır gibi kabul eder ya da İslamın dışında da olsa onu yürütmeye gayret eder de bizim din adamlarımız, yazarlarımız ve aydınlarımız, Türkün ulusal benliğine kavuşmasını sağlayabilecek her şeye, şeriata aykırıdır diye karşı koyar ve karşı koyarken de, üstelik kendi aklına, kendi düşünce biçimine dayanarak değil, Arabın aklına ve Arabın düşünce ve önerilerine göre davranır. Arap milliyetçisi, "milliyetçilik" eğilimlerini kendi bakımından İslama uygun bulur ya da gerektiğinde İslamla bağdaştırır, ama kendinden başka (yani Arap olmayan) Müslüman toplumların ve özellikle Türklerin milliyetçilik akımlarını (ya da ulusal benliğin gelişmesine müncer olabilecek davranışları) ve bu arada ibadetin Türkçe yapılması, ezanın Türkçe okutulması, *Kur'an'*m Türkçeye çevrilmesi vb. girişimleri dinsizlik ve İslama aykırı davranışlar olmakla suçlar ve önlemeye çalışır. Bunu yaparken de her türlü "etik" kuralları çiğnemekten, her türlü iftira, yalan ve kandırmalardan geri kalmaz. 1921 yıllarında ünlü Arap milliyetçisi Muhammed Raşid Riza'nın Türk ozanı Mehmet Âkife, *Kur'an'*ın hiçbir şekilde Türkçeye çevrilemeyeceğini, hem de *Kur'an'*dan ve diğer kaynaklardan (örneğin, İmam Hanefî'den) kanıtlar getirmek suretiyle izaha çalıştığı sıralarda *Kur'au'*ı İngilizceye çeviren bir İngilize, yine aynı kaynaklardan kanıtlar getirerek, bunda hiçbir sakınca olmadığını ve *Kur'an'*m başka dillere pekâlâ çevrilebileceğini söylemesi ve bunu desteklemesi pek çok örnekten nihayet bir tanesidir. Sırf Batı ülkelerinin (örneğin İngilizlerin) desteğine sahip olarak Türke karşı mücadeleye devam edebilmek amacıyla Arabın bu nitelikteki tutumu son 150 yıl boyunca adeta gelenek haline girmiştir. Arap ırkına mensup olmayan Müslüman uluslar içerisinde bir başka örnek yoktur ki, biz Türkler kadar bilinçsizce ve körü körüne, kendini unutup şeriata saplanmış olsun. .Bir tanesi yoktur ki, biz Türkler kadar, sırf şeriat ruhuna bürünmüş olmak azmiyle kendi benliğini, kendi dilini, tarihini ve ırki hasletlerini bu uğurda ihmal ve feda etmiş olsun. Mısır ve Pakistan gibi ülkelerin 20. yüzyıl içerisindeki yaşantılarının incelenmesi bu konuda yeterli fikir verecektir. Ve işin acıklı olan yönü şudur ki; bizi bu, "Kendi kendini

inkâr" yoluna götüren nedenler İslam tarihi boyunca Arap düşünür ve yazarların Türk hakkında geliştirdikleri görüşlerin şeriat eğitimi kılığı altında Türkün kafasına ve ruhuna işlenmesinden doğmuştur. Bu görüşleri Türk, kendi din adamının bunca yüzyıllık bilgisiz ve ilgisiz tutumu, hain ve bağnaz gayretleri nedeniyle, hiç eleştirmeden, akıl, mantık ve müspet bilgi süzgecinden geçirmeden, olduğu şekilde ve sanki bütün bunlar salt gerçek şeylermiş gibi benimsemiş ve bu yüzden de kendi ulusal benliğinden olmuştur. Türkü bu korkunç karanlıktan ve bilgisizlikten kurtarmak için ona, onun hakkında söylenmiş ve söylenmekte olan her şeyi, velev ki bunlar haksız olsun, acı ve kahredici olsun, evet her şeyi tanıtmak ve ortaya koymak şarttır. Şart değil, ulusal bir görev ve zorunluluktur.

Arabıı aşırı milliyetçiliği ve Türkün milliyetçilikten habersizliği konusunda

Milliyetçilik, yemeğe konan az ya da çok dozdaki tuz örneği, yararlı ya da sakıncalı sonuçlar oluşturabilir. Bu kitapta Arabıı aşırı milliyetçiliğine karşın, Türkün milliyetçilik duygusundan yoksunluğuna değinecek ve her iki gelişimin olumsuzluklarını belirtmeye çalışacağız. Fakat, hemen hatırlatalım ki, 19. yüzyıl sonlarına gelinceye dek milliyetçilik, "ilerici" bir davranış anlamındaydı. Milliyetçilik akımları bir devletin var olabilmesi için gerekli *topluluk* öğesinin oluşumunu ve olgunlaşmasını sağlamaya vesile yaratmıştı. Alman birliğinin ve İtalyan birliğinin ya da Arap birliğinin kuruluşunda milliyetçiliğin rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Bundan başka milliyetler ilkesi, ulusal nitelik kazanmış sayılan toplumların bağımsız şekilde *"kendi kendini yönetme"* hakkına sahip olmaları yolunu açmıştır. Denilebilir ki, "milliyetçilik" akımlarıyla "bağımsızlık" savaşımı baş başa gitmiş şeylerdir. Bu bilinç sayesinde Osmanlı İmparatorluğuna dahil çeşitli öğeler (örneğin Yunan, Bulgar, Sırp vs.) ulusal benlik şahlanmasıyla bağımsızlığa ve canlılığa yönelmişlerdir. Ulusallık duygusundan yoksun Tiirk toplumu ise Osmanlı devleti yönetiminde zavallı ve miskin yaşamlarını sürdürmüştür. 20 Mart 1923 tarihinde Konya gençleriyle yaptığı bir konuşmada Atatürk, yüzyıllar boyunca millilik bilincinden yoksun kalmışlığımızın sonuçlarını anlatırken, *"Osmanlı İmparatorluğu içindeki çeşitli halklar hep milli akidelere sarılarak, milliyet ülküsünün*

gücüyle kendilerini kurtardılar. Biz, ne olduğumuzu, onlardan ayrı ve onlara yabancı bir millet olduğumuzu sopayla içlerinden kovulunca anladık. Gücümüzün zayıfladığı anda bizi tahkir, tezlil elliler. Anladık ki, kabahatimiz, kendimizi unutmakhğımız.nıış. Dünyanın bize scıygı göstermesini istiyorsak, cince bizim kendi benliğimize ve milliyetimize bu saygıyı hissen, fikren, fiilen biitüıı (davranışlarımızla) gösterelim; bilelim ki. ıııilli benliği bulunmayan milletler başka milletlerin şikârıdır" demişti. Ne var ki, milliyetçilik akımlarının ortaya çıkardığı pek önemli sakıncalar da olmamış değildir. Zira, bu akımlar ırk, din ve dil farklı gözetilmeksizin insanların kardeşçe ve birlikte yaşamaları ideali yerine, bir ulusun diğer uluslar üzerinde üstünlük iddia etmesi ya da başka uluslara husumet beslemesi sonucunu doğurmuştur. Örneğin, tıpkı Alman milliyetçiliği gibi Arap milliyetçiliği de, "üstün millet" kuramına dayatılmış ve "Arap üstünlüğü" düşüncesiyle donatılmış ve "Arap olmayanlara husumet" duygusuyla beslenmiştir. Öte yandan aşırı milliyetçilik tüm insanların tek bir dünya devleti halinde yaşamaları umutlarını kösteklemiştir. 20. yüzyılda insanilik duyguları öylesine gelişir olmuştur ki, ırk, dil, din ve yurt birliği duyguları yavaş yavaş eski önemini yitirir olmaya ve hatta insanlar ve uluslararası kardeşliğe ve dünya barışı emellerine aykırı sayılmaya başlamıştır. Batının aydın çevreleri, kendisini kan, ırk ve yurt duygu ve bağlarından kurtarmamış kişiye henüz, "insan olarak doğmamış" gözüyle bakma eğilimindedir.-' Erich.Fromm, bu çeşit bağlardan sıyrılmamış kimseleri, "insanlık sevgisi" kıt, "akıl ve mantık" yeteneği sakar kimseler olarak nitelendirir ve *"Milliyetçilik, bizim iğrenç ve putperest olan, deliliğe yönelen yönlerimizdir"* der. Ona göre milliyetçilik ve yurtseverlik, kişinin mensup bulunduğu ulusu diğer uluslara, insanlığa, adalet ve dürüstlük ilkelerine üstün görmesinden başka bir şey değildir. Tıpkı kişiler arasında olduğu gibi, başkalarını bir kenara atarcasına birisine bağlanmak ve yalnız onu sevmek nasıl *sevgi* demek değilse, uluslar için de durum budur. Sadece kendi ulusunu ve ülkesini sevmek, bunlara tapmak demek, insanlığa karşı *sevgi beslememek* demektir.[22] Hemen belirtelim ki, bu düşüncelere katılmamak insansever hiç kimse için mümkün değildir.

21 Bkz. Ericlı Fromın. *The Sııııe Socien.* Fawcett Prcmier. s.60.
22 */bici.* s.60.

Şüphesiz, ki, kişi kendi toplumunun maddi ve manevi gelişmesini isteyecek ve buna çalışacaktır. Fakat bu istek, kendi toplumunu tiim insanlığa yararlı bir öğe haline getirme niteliğinde olduğu takdirde bir atılanı taşıyacaktır. Zira, gelişen ve ilerleyen bir toplum, tiim insanlığa hizmet yeteneği içerisinde bulunan toplum demektir. Aksi takdirde puta tapmakla kendi öz ulusuna ve yurduna tapmak arasında fark olmaması gerekir. Sağlam, olgun ve uygar bir toplum, ırk, din ve dil farkı aramaksızın tüm insanlığa karşı sevgi ve saygı duyan, kendi insanını bu yönde eğiten ve geliştiren toplumdur,[23]

Bu kitabımızda ırk, din ve dil öğelerinin gücüne inanmış ve bu inanıştan çıkma "19. yüzyıl milliyetçilik anlayışını" 20. yüzyılın sonlarına dek sürdüren Arap milliyetçiliği davranışları karşısında Türkün durumunu inceleyeceğiz.' Ve incelerken de, Türkün ulusal benlik duygusundan ne derece uzak kaldığını ve bunun nedenlerini gözden geçireceğiz. Millilik bilincinin Türk toplumunda oluşamaması olayının üzüntü verici yönlerinden söz edeceğiz. Fakat bu üzüntüyü açıklarken, Türkün başka uluslara üstünlük kazanmış olması ya da olmaması hususunu değer ölçüsü olarak asla ele almadığımızı da belirtmek isteriz. *Önemli olduğunu kabul ettiğimiz husus, Türkün, eğer ulusal benliğine ve ulusal niteliklerinin bilincine sahip olmuş olsaydı ve İslam öncesi dönem itibariyle var olduğu kabul edilen erdemlerini (akılcılık, kadına değer vennek vb.) sürdürebilseydi, "yeıyiizii uygarlığına, insanlığa ve asıl kendi kendisine karşı çok daha yararlı, çok daha verimli, çok daha olumlu ve giiçlii katkılarda bulunabilirdi"* görüşünü ortaya koymaktır. Hiçbir ırkın ya da ulusun doğal olarak, yani Tanrı tarafından diğerlerine üstün yetenek ve niteliklerle yaratıldığını, hiçbir ulusun diğerlerinden aşağı kılındığını kabul etmek için mantıki bir neden bulunamaz. Hele Tanrı düşüncesine içtenlikle bağlı olanlar (biraz da Spinoza'yı ve benzeri düşünürleri tanıyanlar) bakımından, *"Biz bir kısmınızı, bir kısmınıza iistün yarattık"* şeklinde ortaya atılan hükümleri din hükümleri olarak benimsemek güçtür. Her şeyi yapmaya ve yoktan var çıkarmaya kadir ve üstün *güç* diye bilinmesi gereken Tanrının, insanları *eşit* ve mutlu yaratabilecek yerde, *eşitlik dışı* yaratmış olabileceğini düşünmek, aydın bir insan için Tanrı'yı küçültmek anlamına gelir. Esa-

23 ***fbid.*** s.71.

sen insanlık tarihinin kanıtladığı husus şudur ki, hiçbir ulus diğer bir ulusa oranla üstün ya da aşağı niteliklerle yaratılmamıştır. Milletleri *üstün* ya da *geri* yapan şey, ulusların kendi gayretleri ya da miskinlikleridir. Üstün diye tanınan ulusları gerçekten üstün yapan tılsım, *eğitimdir, kültürdür* ve asıl *akılcılıktır.* Yani, yeryüzü yaşamlarında aklı rehber edinmektir. Geçen yüzyıla gelinceye dek son derece geri ve ilkel sayılan Japonya, *akılcılığı* ve *müspet eğitim sistemim* benimsemek suretiyle bugün yeryüzünün en ileri, en üstün ülkelerinden biri olmuştur. Uluslar, ilahi bir gücün, ıihrevi bir kudretin, örneğin Tanri'nın keyfî iradesiyle değil, kendi çabaları ve çalışmaları, akıl yolunu seçmeleri ve müspet ilme, ahlaka yönelmeleri sayesinde gelişirler, ilerlerler ve uygarlık kademesinde yükselirler. Ulusları başarılı, üstün yapan iksir budur ve bu çeşit uluslardır ki, pek doğal olarak diğer uluslara, yani akılcılığı ve özgür düşünme yöntemlerini yadsıyan ve bu yüzden geri kalmış olan uluslara üstünlük kazanırlar. Atatürk, bunu en güzel bir ifadeyle; "Uygar olmayan uluslar, uygar ulusların ayaklan altında ezilmeye mahkûmdurlar" diye formüle etmişti.

II) Arap Milliyetçiliğinin Muhammed'e İnen Kökenleri Konusunda

Bazı istisnai dönemler hariç ve genellikle yabancı boyunduruğu altında yönetilmek Arabın doğal yaşantısı olmuştur. Ne var ki, bu dönemler boyunca Arap, ulusal benliğe ve bilince sahip bulunmaktan geri kalmamıştır. Hemen her dönem itibariyle Arap yazar ve düşünürleri, Arabın yabancı egemenliği altında *Araplığını* yitirmemiş ve ulusal benliğinin bilincinden uzaklaşmamış olmasını iftiharla belirtirler: "Arap nereye gittiyse, *Araplığını* da beraberinde götürmüştür" derler.[24]

Gerçekten de Türk egemenliği altında kaldığı sürece Arap, *Araplığını* unutmamış ve yüzyıllar boyunca kendisine hükmeden Türkün ne dilini, ne geleneklerini, ne kültürünü ve ne de niteliklerini

24 Bu konuda bkz. Omar A. Farruklı, *The Arab Genius in Science and Philosophy.* Arapçadan İngilizceye çeviren John B. Hardie, Washington. 1954, s. 155.

almıştır. Sadece kendi değişmez yaşantıları içerisinde yuvarlanıp gitmiş ve sahip bulunduğu milliyetçi duygu sayesinde yabancı boyunduruğundan kendisini kurtarmıştır.

A) Arap Milliyetçiliği Türkçülük Eğilimlerine Tepki Olmak Üzere Doğmamıştır

Bazı Arap yazarların kasıtlı olarak yaratmak istedikleri kanı odur ki, Arap milliyetçiliği, 19. yüzyıl sonlarında Osmanlı devleti zamanındaki Türkçülük gelişmelerine tepki olmak üzere doğmuş ve gelişmiştir. Onların iddialarına göre Osmanlı egemenliği altında yaşayan Araplar, bir yandan Osmanlı yönetiminin kötülüğüne ve diğer yandan Türkçülük akımlarını sürdürenlerin *ırkçılık* gayretlerine karşı bir tepki olarak ve siyasal bağımsızlığa kavuşmak amacıyla ayaklanmışlardır. Eğer, imparatorluk içerisinde Türk öğesinin üstünlüğünü gerçekleştirme eğilimleri olmamış olsaydı, Araplar imparatorluktan ayrılmak ve kendi başlarına devlet halinde yaşamak yolunu seçmeyecekler, bunu düşünmeyeceklerdi. Türkçülük akımlarının gelişmesinde, onlara göre, Arap aleyhtarlığı yatmaktaydı. Çünkü genç Türkler, Türklerle meskûn bulunmayan bölgelerin bile Türkleştirilmesine, Türkçenin Arap etkisinden kurtarılmasına, Arapça kitaplar yerine Batı kitaplarının alınmasına vb. çalışmaktaydılar. Abdiilhamit istibdadının da Arapları tedirgin eden bir başka neden olduğunu eklerler.[25]

Hemen belirtmek gerekir ki, Tanzimat döneminin sonlarına doğru beliren Türkçülük eğilimlerinin Osmanlılık akımlarına karşı tepki olarak doğduğu ve imparatorluğun Türk öğesine yeni bir can, ruh ve güç vererek bu öğeyi devletin temel gücü haline getirmek istediği doğrudur. Ancak Arap milliyetçiliğinin oluşmasında, Türkçülük eğilimlerinin hemen hemen hiç nedeni yoktur. Türkçülük eğilimleri Arap milliyetçiliğine sadece yeni bir "vesile" kaynağı olmuştur.

25 Bu konularda yazan Arap yazarlar arasında Fevzi M. Naear, H.l. Katibah, Raşiduddin Han gibileri için bkz. Fevzi M. Najjar, "Nationalism and Socialism". *The Aralı World.* From Nationalism to Revolution. Ed. Abdeen Jabara and J. Terry. Illinois, 1961, s.4-6; H.I. Katibah, *The New Spiril in Arab Lands.* New York. 1940. s.35-52: Rasheeduddin Khan, "The Rise of Arab Nationalism and European Diplomacy: 190S-1916", *in Islamic Culture.* The Hyderabad Quarterly Review. Hyderabad. 1962, Reprinted iıı 1971, New York. London, s. 196-206.

Kitabımızın daha ilk satırlarından itibaren ortaya sermeye çalıştığımız tarihi dokümanlar ve daha sonraki sayfalarda da belirteceğimiz hususlar göstermeye yeterlidir ki, Arap milliyetçiliği Muhammed'le birlikte *gelişme* ve *güçlenme* dönemlerine girmiştir. Ve ilk ortaya çıktığı andan günümüze gelinceye dek bir yanardağ örneği canlı kalmıştır. Abdülhamit istibdadının yok olduğu ve Türkçülük akımlarının Arapları gocunduran gelişmesine karşı zamanın hükümetlerince tedbirler alındığı (Araplara mahalli otonomi vermek gibi) 1913 yıllarında bile Arap milliyetçiliği yepyeni bir güçle büyümekteydi; hem de Türk düşmanlığını işleyerek ve Türkün sırtına hançer indirerek...

B) Arap Milliyetçiliğinin İlk Kurucusu Olarak MuhammetI

Arap milliyetçiliği eğilimlerini İslamm başlangıcına ve hatta daha da önceki dönemlere indiren Arap yazar ve düşünürleri çoktur[26] İslamdan önce de aynı ırka mensup, fakat aşiretler halinde birbirlerinden kopmuş olarak yaşamakta olan Arapları birbirlerine duygusal bağlarla bağlayan öğeler yok değildi. Özellikle zengin ve insan ruhunu kolaylıkla sihirleyici oıtak bir di! ve bu dilin yarattığı zengin edebiyat (şiir edebiyatı), gelenekler vb. daha o zamanlar Aıaphhk bilincinin oluşumunda iş görmüştür. Fakat hemen belirtmek gerekir ki. Araptaki ulusal benliği oluşturan nedenlerin ilk tohumları 1 400 yıl önce Muhammed tarafından ekilmiştir. İlerdeki sayfalarda da göreceğimiz gibi, Muhammed, Arap toplumunu Tanrının seçkin ve üstün olmak üzere benimsediği toplum olarak göstermekle (yani. Arapları ırk birliği ve üstünlüğü duygularında birleştirmekle) ve yine Arapçayı Tanrı dili şeklinde kabul ettirmekle (yani, dil birliği öğesini işlemekle) yine İslam dinini Arap nitelikleri ve gelenekleri içerisinde yoğurmakla (yani, din öğesinde Araplar arası ortaklık yaratmakla) ve nihayet Arap çıkarlarını ön plana almak ve Arapları ortak korku karşısında tutmakla Arap milliyetçiliğinin ilk mimarı olmuştur.

26 Bu konuyu işleyen Müslüman ve Hıristiyan Arap yazarlar arasımla: Şerif al-Müeahid (Slıarif al-Mujahid). "Arap Nationalism: A Historical Analysis". *Pakistan Horiz.au.* 1963. c.16. sayı I. s.37-46. Hıristiyan Arap yazarlar arasında şunlar örnek verilebilir: Ph. K. Hini, Hazini Zeki Nuseibelı. *The Ideas of Arab Nation alisnı.* Ithaca. 1956: G. Antonius. *The Aralı Awakening.* London. 1955: Plı. K. Hini. *History*
i *of the Arabs.* London. 1956: Caesar E. Faralı. "The Dilenimi of Arab Nationalism". *Die Well Der Islam.* 1963. c.8. sayı 3. s. 140-164.

Bilindiği gibi, İslamiyetten önce aşiretler halinde yaşayan ve devlet kurma yeteneğinden yoksun bulunan Araplar, Muhammed sayesinde bir araya gelerek soyut bir otorite altında yaşamaya başlamışlardır. Kendisini "Tanrı elçisi" olarak tanımlar olduğu andan itibaren Muhammed, Tanrının Araplar arasından bir peygamber çıkardığını, Arapların diliyle ve Araplara hitaben konuştuğunu ve Arapları üstün bir ulus olarak tanımladığını söylemiştir. Bunun böyle olduğunu kanıtlamak maksadıyla *Kıtr'aıı'a*, Tanrı ağzıyla şu hükmü koymuştur: *"Ey Muhammed, böylece şehirlerin anası olan Mekke'de re çevresinde bulunanları uyarman. .. için sana Arapça okunan bir kitab vahyerti..."* (K. 42 Şûrâ Suresi, ayet 7.)[27] İlerde bununla ilgili diğer hükümleri belirteceğiz. Fakat şimdilik şuna işaret etmekle yerinelim ki, Muhammed, daha ilk Mekke döneminden itibaren Arapları oıtak bir ruh ve bilinçte birleştirmenin yollarım aramış ve Arap milliyetçiliğinin ilk tohumlarını atmıştır. Geçmiş dönemlerde insanlar arasında ulusal birlik ve beraberlik duygularını yaratan öğeler genellikle; aynı kandan ve ırktan olmak, aynı dili konuşmak, aynı inançlarda (dinde) olmak vb. şeylerdi. Bunun yanında bir de ortak düşmana karşı savunma ya da saldırma gereği, insanlar arasında yakınlaşma ve beraberlik gereğini yaratırdı. Böylece, aynı ırktan ve kandan olan, aynı dili konuşan, aynı inançlarda toplanan, aynı toprak üzerinde yaşayan ve ortak bir tehlike (düşman) karşısında bulunduğunu bilen insanlar arasında kendiliğinden bir yakınlaşma, bir beraberlik, bir birlik doğardı ki, bu, aynı insanları, *ulusallık* duygulan etrafında ve örgütlenmiş olarak yaşamaya sürüklerdi. İşte Muhammed de Araplar arasındaki birlik duygularını var etmek için bu öğeleri eyleme koymuştur. Arapları Tanrı'nın en *sevgili topluluğu* olarak belirtmekle ve Tanrı'yı Mekkelilere hitap ettirmekle, peygamberlerini onlar arasından seçtiğini söylemekle işe başlamış, farklı inanç ve ibadette de olsalar tüm Arapları Tanrı'nın korumakta olduğunu anlatmıştır. Araplar arasındaki dil birliği duygularını güçlendirmek amacıyla Arapçanın en mükemmel, en zengin bir dil olduğunu ve cennetlerde konuşulacak

27 Ayrıca K. 26 Şuaıâ Suresi'nin 193-195. ve K. 43 Zuhruf Suresi'niıı 2-3. ayetlerinde (ki bu da Mekke döneminde inmiş kabul edilir) *Kur'ttıı*'nı Arapça indirildiği ve çünkü Arapların uıu kendi dillerinde okuyup anlamalarının istendiği anlatılmıştır. İlerde Arap milliyetçiliği gelişmelerinde *ılil* unsurunun rolünü eleştirdiğimizde bu konu üzerinde ayrıca duracağız.

olan dilin Arapça olacağını ve Tanrı'nın Araplara Arapça olarak seslendiğini, yine *Kur'au* ve hadis hükümleri şeklinde anlatmaya çalışmıştır.[28] Ve nihayet din öğesini, yani geçmiş dönemlerde insanlar arasında ortak bağlar ve duygular yaratmada en etkili ve önemli olan bir öğeyi de ele alarak, İslamı Arapların eski geleneklerinin dini şeklinde yerleştirmiştir. Bütün bu öğeler sayesinde Arapları bir araya getirmek, onlarda ortak bir ulusal duygu yaratmak ve böylece bir devlet örgütü halinde yaşama isteğini oluşturmak istemiştir. Tüm bu saydığımız öğeler, ayrı ayrı ve her biri kendi ağırlığında, Araplık ve Arap milliyetçiliği duygularının kökleşmesinde etkili olmuştur. Bunu ilerdeki bölümlerde inceleyeceğiz. Fakat bütün bunlardan başka Muhammed, bir de Arapları iç ve dış tehlikelere karşı ortak bir korkuda birleşme zorunluğunda bırakmıştır. Çünkü bilindiği gibi, ortak nefretlerde ya da ortak korkularda birleşmek toplum psikolojisinin özelliklerindendir. "Benim öz evlatlarım" diye benimser göründüğü Araplar için Muhammed, *korkutucu ve felaket getirici,* dolayısıyla en büyük düşman olmak üzere iki ulusu seçmiş ve bunların *Yahudilerle Türkler* olduğunu bildirmiştir. Hiç kuşkusuz Müslüman olmayanlar da (kâfirler) Arapların düşmanıdırlar, ama bu iki millet, yani Yahudiler ve Türkler kadar kötü ve tehlikeli olanı yoktur. Gerek *Kur'an* hükümlerinden (Ye'cûc ile Me'cûc örneği), gerek Buharî ve Müslim gibi en sağlam kaynaklardaki hadislerden anlaşılmaktadır ki, Araplar (Müslümanlar) için "kıyamet günü"nün gelebilmesi için Yahudilere ve Türklere karşı mutlaka savaş açmak, saldırmak, onları yenmek gerektir.

Gerçekten de Muhammed, Yahudilerle ilgili olarak bu konuda şöyle bir hadis bırakmıştır: "... Yahudilere karşı savaşmadıkça ve bu savaşları, bir kaya parçası gerisine saklanan bir Yahudi: - Ey Müslüman, benim arkamda bir Yahudi var, öldür onu! deyinceye kadar sürdürmedikçe kıyamet (hüküm) günü gelmiş olmayacaktır." Bu hadis, Ebû Hüreyre'nin nakli olarak gelmektedir. Ne kadar ilginçtir ki, aşağı yukarı aynı nitelikte ve aynı deyimler içerisinde Türklere savaşlar açılması konusunda da hadisler vardır ve bunları da Buharî ve Müslim'de bulmaktayız: "... *Küçiik gözlü, kırmızı yüzlü ve suratları kalın deriden yapılmış kalkanlara benzer Türklere karşı*

28 Bu konuda bkz. Anwar G. Clıejnc, *The Arabic ¡Mrıguage; Its Role in History,* University of Mennesota, 1969. s.10 vd.

savaşlar yapmadıkça lüikiim giinü gelmiş olmayacaktır." Bu hadis de tıpkı y tıkardaki gibi *Ebû Hiireyre'dcn* gelmedir ve görüldüğü gibi, Türkleri korkunç yaratıklar şeklinde gösterme eğilimindedir.[29]

Bu konuya ve ilgili *Kıır'an* ve hadis hükümlerine biraz ilerde döneceğiz. Fakat şimdilik şunu belirtelim ki, Muhammed Mekke ve Medine'de Araplarla iç içe yaşayan Yahudileri ve Hıristiyanları kendisine inandıramayacağını anladığı an onları iç düşman ve tehlike olarak görmüş ve Arapları bu yakın tehlike karşısında birleşmeye kışkırtırken, diğer yandan da dışa açılmak, uzak diyarlara ve örneğin Orta Asyalara yayılmak ve fetihler yapmak, zenginliklere kavuşmak hevesiyle Türkleri *Ye'cCıc* ve *Me'cûc* efsanesi içerisinde felaket getirici bir ırk olarak tanımlama siyasetini gütmüştür.

ilerdeki bölümlerde göreceğimiz gibi, bu siyaset Arap milliyetçiliğinin daha sonraki yüzyıllarda en geçerli bir öğesi işini görecektir.

III) Yakın Dönemlerde Arap Milliyetçiliği Batı Milliyetçiliği Yöntemlerinden Yararlanırken Türk Düşmanlığı Öğesini ele Kapsar

Bilindiği gibi Batı'da, 18. yüzyıl sonlarından itibaren "milliyetçilik ilkesi" gelişir. Bu ilkeye göre, bir topluma ulusal benlik veren ve "ulus" olacak şekilde olgunlaştıran şeyler *din* birliği, *dil* birliği ya da aynı coğrafi sınırlar içinde yaşamak, aynı hanedana bağlı bulunmak vs. gibi şeylerdi."[0]

Her ne kadar, Ernest Renan'ın 1882 yılında "Bir Ulus Nedir?" adlı konferansıyla Batı'da ilk kez olmak üzere *ulus* tanımı bu öğelerden ayrılmış ve "sübjektif" kıstas denen "ortak manevi ruh" esasına (yani ortak tarihe sahip olmak ve birlikte yaşama dileğinde bulunmak gibi)

29 Bu hadis için bkz. a!-Bulıârî, *SulıTlı-i Bıılıârî Muhtasarı...,* Edition L. Krehl, Leideıı 1862-1908. c.3. s. 177; *Kitab-t Cilıad.* Bap: 95, 96: *Kitab-ı Mımakib.* Bap: 25. Ayrıca bkz. Müslim. *Sahih.* Kahire. 1283. *Kitab-Fitan.* Hadis No. 63-64. 66.
Fransızca çevirisi için bkz. al-Bokhari, *Les Traditions. Islamiques,* çeviri O. Hoıulas el W. Marçais. Paris. 1806. c.2, s.322.
Bu hadisleri Diyanet İşleri Başkanlığının yayımladığı *Salıîh-i Buluta Muhtasarı Tecrîd-i Sarih Teırenıcsi re Şerlıi.* c.9. s.55-56* 65, 95-97, 103-104, 293-294'le bulmak mümkündür.

30 A. Hauıiou. *Droit Constitutionnel et Institutions Politiques.* Paris. 1966. s.96 vd.

dayatılır olmuşsa da. diğer anlayış Almanya ve İtalya gibi ülkelerde tutunur olmuştur.[31] İşte Arap milliyetçiliği davasına sarılanların dayanakları da Batı'mn geçen yüzyıldaki zihniyeti olmuş ve bütün aradıkları malzemeyi İsiamda, özellikle *Kıır'aıı* ve hadis (sünnet) kaynaklarında bulmuşlardır. Araptaki ulusal bilinci yapan ve kökleri Muhammed'e inen öğelerden yararlanmışlardır. Örneğin, ırk öğesi konusunda Arap ırkının Tanrı tarafından diğer uluslara (ve hatta İslam toplumu içerisinde Arap olmayan diğer öğelere) rehber olsun diye seçilmiş olduğunu ve İslamdan önce üstün bir uygarlık kurabilen, bu nedenle Tanrı'nın tercihine mazhar olan bir ırk olduğunu savunmuşlardır. Ve yine din ve dil öğesinin Araplık benliğini yaratan, Arapları ulusal bir ruhta birleştiren değer olduğunu, zira peygamberin dahi Arabi *elin* ve *dil* öğesiyle tanımladığını ve zaten İslam dininin esas itibariyle Arabın kendi dini olduğunu ve Araplar arasında ulusal birlik.bilinci yarattığını ve yine Arapçanm Araplar arasında ortak bir ruh sağlayacak (hatta Arap olmayanı bile Arap yapacak) güç taşıdığını kabul etmişlerdir. Ve nihayet biitiin bunlar dışında, "ortak tarih" ve "birlikte yaşama arzusu" öğesinin dahi var olduğunu ileri sürmüşlerdir. Başka bir deyimle, bir yandan Batı'nıı 19. yüzyıl sonlarına gelinceye dek sarıldığı "objektif öğelere (din. dil, ırk vb.) yer verirken ve hatta bu öğeleri Batılıdan daha usta şekilde işlerken,[32] diğer yandan da Renan'ın "sübjektif" öğelerini (ortak geçmiş, birlikte yaşama duygusu vb.) ihmal etmemişlerdir. Fakat hemen eklemek gerekir ki, Arap milliyetçisinin bütün bunlardan gayrı ve bunlar kadar önemli bir öğesi de "Türk aleyhtarlığı" öğesi olmuştur.

31 Almanlar 1945 yılına gelinceye dek ırk üstünlüğü ve dil birliği esasım ulus anlayışının lemcli yapmışlardır. Ariyen ırkının Alman ulusunu oluşturduğunu ileri süren Hitler, bu kuramı nasyonalsosyalizmin temeli kılmıştır. Son dünya savaşından sonra Almanya'da ırk kuramının terk edildiği görülmektedir. Fakat zamanımızda genç sayılabilecek birçok ülkede (özellikle Afrika ülkelerinde) Batı'nıı evvelce saplanmış olduğu lıas-Ialığa, yani ıık üstünlüğü, dil ve din vb. öğelere dayalı milliyetçilik davranışları ilerleme göstermiş ve emperyalist devletlere karşı egemenlik savaşlarına girişim malzemesi işini görmüştür.

32 Örneğin: Arap milliyetçileri, din unsurunun Batı milletleri için yeterli bir unsur olamayacağını ve çünkü Hıristiyanlığın Batı'ya sonradan giydirilmiş bir elbise örneği teşkil ettiğini, halbuki Arap için İslamın bundan farklı nitelik taşıdığını ve Arabın kendi öz geleneklerinin ve tarihinin bir bakıma mahsulü bulunduğunu ve bu itibarla Arap milliyetçiliğini desteklediğini iddia etmişlerdir. Zamanımızda Abdurrahmaıı al-Bazza/.. *On Arcıb Kari/malisin* adlı kitabında bu konuyu en geniş şekliyle ele almıştır. İlerde yeri gelince bu hususu inceleyeceğiz.

Daha sonraki sayfalarda da göreceğimiz gibi, Aıabın Türke karşı olan düşmanlık ve nefret duygularının tohumları yüzyıllar boyunca yeşermiş ve meyvelerini 19. yüzyılda Arap milliyetçiliğini körükleyerek vermeye başlamış ve nihayet 20. yüzyılda en etkili ve şiddetli ifadesini Bir yandan modern Arap düşünür ve yazarlarının kaleminde, diğer yandan da Nasır gibi Arap dünyasını en güçlü bir biçimde etkileyebilecek, galeyana getirecek devlet ve siyaset adamlarının ağzında ve söylevlerinde bulmuştur. 11. yüzyılda Sait İbn Ahmet ve benzerleri, Türkler hakkında ne derece küçültücü görüşler belirtmiş, 12. yüzyıldf İdrisî ve benzerleri Türkü nasıl vahşi hayvan kılığına sokmuş ya d; Yakut, Türkleri nasıl uygarlık düşmanı ve İslam ülkelerine kötülük yapan bir ulus olarak dünya ve âleme tanıtmış, 12. yüzyılda Nasreddin Tusi, Türkü nasıl en kötü yönlerle nitelendirmiş, 16. yüzyılda İbn Tulun, onu Arabın en büyük düşmanı gibi göstermiş, 19. yüzyılda Vahhabîler, Muhammed Abduh'lar vb. nasıl Türkün her şeyine husumet duymuşlarsa, 20. yüzyılda da aynı şekilde çeşitli kalemler (Mısırlısı, Iraklısı, Suriyelisi vb.) hep bir ağızdan bu temaları ve bu iftira ve yalanları aynı şekilde işlemişlerdir. Özellikle 1916'dan bu yana ve hele 1950'lerden sonra Arap yazarlar tarafından yazılmış Arapça ve çoğu kez İngilizce (ya da diğer Batı dillerinde) kitaplar sayısızdır. Fakat denilebilir ki, 20. yüzyılın en güçlü Arap yazarları ve devlet adamları tüm bu iftiraları ve bin yıl boyunca Arabın Türke karşı lanetlemelerini ve beddualarını, olumsuz duygularını tüm dünyaya ve özellikle Batı kamuoyuna bir demet çiçek takdim eder gibi sunmuşlar ve şeriatın Araba özgü, Araptan çıkma tüm kötülüklerini ve uygarlık kurutucu tüm mahzurlarını Türkün sırtına yükleyerek Batı dünyasına karşı Arabi temize çıkarmak istemişlerdir.

IV) Arap Milliyetçiliğinin Dayanağı: "Arap Çıkarları"

Arap milliyetçiliğinin hareket noktası, /«relerden çok çıkarlar, "Arap çıkarları" olmuştur. Milliyetçilik amacına bu çıkarlar yolundan geçerek erişilebileceği inancı eskiden olduğu gibi bugün de kuvvetlidir. Arap

için, bu çıkarlar uğruna feda edilemeyecek hiçbir değer düşünülemez. Bu çıkarlar dışında hiçbir ideolojiye, hiçbir duygusal itmeye, hiçbir dostluğa saplanıp kalınmamalıdır. Sadece *Arap çıkarları* amaç sayılmalıdır ve bu "çıkarlar", sadece Arap milliyetçiliğini canlı kılmalıdır.

Arap milliyetçilik eğilimlerinin çağdaş otoritelerinden sayılan al-Bazzaz,[33] 1965 yılında yayımladığı yapıtının ilk sayfalarında[34] ve "Siyasal Amaç" başlığı altındaki bölümde şöyle der: "Siyasal bakımdan *Arap milliyetçiliği...* Arap çıkarlarını bölünmez bir bütün olarak göz önünde tutar ve başka ülkelerde olan (Arap) ilişkilerini bu temel esas gereğince yürütür... Bundan dolayıdır ki, bizim ulusal politikamız... bu esas üzerine oturtulmalıdır."[35]

Yazarın, "bizim ulusal politikamız" dediği şey, sadece şu ya da bu Arap ülkesinin değil, tüm Arap ülkelerinin ortak milliyetçilik politikası anlamındadır. Görülüyor ki, Arap milliyetçisi için, evvelce olduğu gibi bugün dahi tek ölçü, tek kıstas bu milliyetçiliğin ge/ektirdiği "çıkarlar"dır. Bu çıkarlar neyi gerektiriyorsa onu yapmaktır. Eğer milliyetçiliğin gelişmesini sağlayacak husus dil, yani Arapça ise, buna önem vermek ve Arapçayı her şeyin üstünde kılıcı gayretlere yön vermektir; eğer *din,* yani İslam ve şeriat ise, bu takdirde İslamı Arap milliyetçiliğinin sömürü aracı yapmaktır; eğer her ikisi birlikte önemliyse, ikisine güç vermek, eğer *din* öğesinin dışındaki esaslar önemli olabilecekse ve örneğin İslamı geri plana atmak gerekiyorsa, onu yapmak; eğer milliyetçilik gayretleri Arabın İslam camiası içerisindeki özel ve üstün durumunun saptanmasını gerektiriyorsa, Arap olmayan Müslüman ülkeleri darıltmak pahasına da olsa bu işi yapmak; eğer Arabın İslam öncesi tarihinin ve geleneklerinin değerlendirilmesi, örneğin bu tarihin ve

33 Prof. al-Bazzaz, Arap milliyetçiliği sahasında bu son yılların en kuvvetli otoritesi olarak görülür. "King's College" ve "Universiyt of London" mezunu olup, 1955 ile 1959 yıllan arasında Irak'ta Hukuk Fakültesi Dekanlığı yapmış. "İçtihad Hukuku" okutmuştur. 1959 ile 1963 yılları arasında Kahire'de bulunmuş ve önceleri Arap Birliği'ne ait "Yüksek Arap Öğrenimi Enstitüsü'nde" *Arap Milliyetçiliği* kürsüsünde ders vermiş ve daha sonra bu Enstitü'ıün müdürlüğünü üstlenmiştir. Bundan sonra da Mısır. Heliopolis Üniversitesi'ııde Mukayeseli Hukuk (İslam Hukuk ve İngiliz "Common Law") dersleri vermiştir. Irak'ta vuku bulan 1963 Ihtilali'nden sonra Birleşik Arap Cumhuriyetleri'nin Londra Elçiliği'ne tayin edilmiştir.

34 al-Bazzaz, *On Anıl) Nationalism,* London, 1965.

35 *İbid.* s.15. 16. 18.

geleneklerin İslam sonrası devreyi yarattığını ve onun kadar değer taşıdığını belirtmek gerekli görülüyorsa öyle yapmak ve başka bir deyişle, Arap milliyetçiliğini yürütmek için 1le gerekiyorsa tümünü denemektir. Gerçekten Arap milliyetçiliğinin kuramsal ve düşünsel öncüleri ve savunucuları son iki yüzyıldan beri olduğu gibi bugün de tüm bu denemelere başvurmaktan geri kalmamışlardır. Duruma göre İslamı kendilerinin öz dini ve tarihi şeklinde göstermeye ve Araplığı İslamın dışında, hatta üstünde görmeye ve İslam öncesi dönemi ön plana almaya, evet her şeye, her çareye başvurmuşlardır ve halen de vurmaktadırlar.

Sadece ideolojik görüntülerle değil, davranış ve tutumlar itibariyle de Arap her kılığa ve birbiriyle çatışır her niteliğe girmekten kaçınmaz. Bazen milliyetçi, hem de koyu Arap milliyetçisi hüviyeti içinde görünür. Bazen, İslamcıdır ve sanki İslamcılığı Arap milliyetçiliğinin üstünde gibi gösterir. Bazen Hitler ve Mussolini gibi diktatörlerle, onların faşist rejimleriyle sarmaş dolaş, bazen bu rejimlerin başdüşmanı komünizmle haşır neşir, bazen Müslüman devlet başkanlarını kuşkuya sürükleyecek denli sağcı, bazen İngilizlerle Türke karşı ittifakçı, bazen Türkün büyük dostu vb. akla gelebilecek her türlü şeytanilikleıe iltifat etmekten kaçınmaz.[36]

36 Hazcın Zeki Nuscibch. *Tlıc Itleıts ofArtıb S'tılblism.* Conıell Uııivcrsily Press. 1956. s.l.

BİRİNCİ BÖLÜM
ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ DAVASINDA "TÜRK ALEYHTARLIĞI" ÖĞESİ

ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ DAVASINDA "TÜRK ALEYHTARLIĞI" ÖĞESİ

Biraz önce de belirttiğimiz üzere, Arap milliyetçiliği davasını sürdürenler bu dava uğruna her aracı amaç bilmişler ve her çareye yasallık vermişlerdir. Fakat bu çareler içerisinde bir tanesi vardır ki, Arap milliyetçiliğinin filizlenmesinde, gelişmesinde ve Araplık duygusunun her daim taze ve canlı kalmasında diğerleriyle kıyaslanmayacak ölçüde etkili, önemli ve verimli olmuştur; bu da *Türk aleyhtarlığı* öğesidir. Şunu söylemek abartma olmayacaktır ki, *Türk aleyhtarlığı* öğesi, Arap milliyetçiliği çabalarında *dil* ve *din* öğesinden daha birleştirici, daha yapıcı ve daha uyandırıcı bir rol oynamıştır. Bu *Türk aleyhtarlığı* öğesi, değil sadece Müslüman Arabm çeşitli kollarını yekdiğerine perçinlemek, fakat aynı zamanda *Müslüman Arap* ile *Müslüman olmayan* (örneğin Hıristiyan) *Arabi* dahi birbirine yaklaştıran, aynı safta toplayan ve Türke karşı yan yana savaş ve saldırıya zorlamak bakımından bir güç kaynağı olmuştur.

Hiç kuşkusuz Arapçanın *Kıır'an* dili olması ve İslam dininin genellikle Arap geleneklerinin ve Arap tarihinin (İslam öncesi ve sonrası itibariyle) ürünü olması, *Kur'an*'ın Araplara hitaben inmiş sayılması ve Arap fütuhatının ilk anlarda İslam bayrağı altında Arap halifeleri, Arap kumandanları ve Arap askerleri marifetiyle başarılmış bulunması, evet bütün bunlar *Arap benliği* ve *Araplık bilinci ve birliği* ruhunu hazırlayan ve Arap milliyetçiliğine can veren güçlerdir.

Fakat unutmamak gerekir ki, hiçbir *güç,* ilkel insan ruhunu *kin ve nefret* ya da *haset* duyguları kadar mücadeleci yapamaz, canlı tutamaz ve yine hiçbir şey ilkel toplumları, başka toplumlara karşı *düşmanlık* duygusu kadar ortak bir safta, ulusal bir birlik ve beraberlik havası içerisinde toplayamaz ve saldırgan yapamaz.

İşte Arap için Türk aleyhtarlığı öğesi bu nitelikte iş gören bir güç olmuştur. Ve şu bir tarihi gerçektir ki, *Türke karşı en haksız, en ağır, en yersiz suçlamalar ve iftiralar* daima Araptan gelmiştir.

Bu suçlamaların ve bu iftiraların 8. yüzyıldan 20. yüzyılın ikinci yarısına dek olan gelişmelerini özet olarak ve kısaca bu kitapla görmeye çalışacak ve bunların bazı haksız yönlerine değineceğiz. Ve göreceğiz ki, 1 400 yıllık bu uzun dönem boyunca haklı ya da haksız olarak Türke saldıran, hakaret ve küfürler yağdıran Arap yazar ve düşünürlerin sayısı gerçekten çok kabarıktır. İslam dünyasının en ünlü adları bu sayı içerisinde yer almıştır. Ve bunlar arasında Türk şeriatçısının kendisine baş tacı ettiği adlar çoktur. Bunlardan sadece birini belirtmek bile bu konuda fikir edinmek için yeterli sayılabilir: İmam Gazali. Müslüman âlemin adeta taparcasına bağlı bulunduğu bu yazar, Türke en ağır hakaretleri uygun bulmuş olmasına karşın, bugüne dek Türkün en çok yücelttiği bir kişi olmuştur. Kuşkusuz ki, tüm bu dönemler içerisinde Türke husumet beslemeyen ve hatta Türkü öven Arap ve Müslüman yazar ve düşünürleri de yok değildir. İlerdeki sayfalarda 14. ve 15. yüzyılın muhasebesini yaparken İbn Haldun'un buna bir örnek olduğunu göreceğiz. İbn Haldun'dan önce İbn Hallikan da Türkün lehinde olabilecek görüşlerde bulunmuştur. Onun İslam düşünce âleminin ünlü kişilerine ayrılmış büyük yapıtını okurken, genel olarak Türkün nitelikleriyle ilgili olmasa bile bazı Türk hükümdar ve kumandanları konusunda olumlu görüşler belirttiğini izlemek mümkündür. Örneğin, 12. yüzyıl Türk kumandanlarından Ebu Said Gökberi hakkında yazdıklarını gözden geçirmek yeterlidir.[1] Ne var ki, Muhammed'in tanımıyla, iyilik ve insanlık nedir bilmeyen ve bilenleri de vahşice öldürten ve sadece dünya nimetleri uğruna her türlü kötülüğü yapmaya muktedir Arap bedevisine oranla çelebi karakterli, mert ve dürüst, kadına saygılı ve insana değer veren Türkü tanımak için İbn Hallikan'ın, İbn Haldun'un ya da diğerlerinin değerlendirmeleri, yüzlerce yıl birbiri ardından kükreyerek Türkü saldırı yağmuruna tutan sayısız yazar ve düşünürün küçültücü satırları karşısında Arabi elbette ki olumlu yönde etkileyemezdi.

I Bkz. Abu-Abbas Şaıııs al-Dîn b. Hallikan. ***Vafayâı al-A 'yâıı.*** Kahire. 1948; İngilizce çeviri için bkz. Klıallikan. *Bıographiaıl Dirlionıııy.* transl. by Slane. Paris. 1843, c.2. s.541.

BİRİNCİ KESİM
ARABIN TÜRK DÜŞMANLIĞININ GEÇMİŞE İNEN VE GÜNÜMÜZE GELEN KAYNAKLARI

Arap-Türk ilişkilerini yakından incelemiş yazarlarımızdan biri, İsmail Hamî Danişmend, *Türk Irkı Niçin Müslüman Olmuştur?* adlı kitabının "Arap Irkı'nın Tarihî Türk Düşmanlığı" başlıklı bölümünde şöyle der:

> "...Arap menâbiinde ve bilhassa Tefsir ilminde, Türkler insanlık düşmanı bir canavar sürüsü şeklinde tasvir edilmişler, akıl ve iz'ana sığmayacak iftiralara uğramışlar ve ezcümle yamyamlıkla ithâm edilmişlerdir."[2]

Doğıudur, yeryüzünde hiçbir ulus için Türkün aleyhinde olduğu kadar yazı yazılmamış ve söz sarf edilmemiştir. Tarihin en ünlü kişileri, hemen hemen söz birliği edercesine ve aynı tonlarda, aynı duygularda, birbirleriyle yarış edercesine, Türke karşı husumet kampanyası sürdürmüşlerdir. Fakat her şeye karşın, eğer tüm bu yazılanları ve söylenenleri bir araya getirmiş olsak, yine de Arabın Türke karşı yaptıklarının, söylediklerinin, iftiralarının ve kötülemelerinin kertesine erişemeyiz. Yüzyıllar içerisinde, ün yapsın ya da yapmasın eli kalem tutan tüm yazarları ve düşünürleri bir araya getirebilsek ve hepsine hep birlikte Türk lehine övgüler yağdırtabilsek, yine de Arabın kötülemelerini ve kendini temize çıkarmak amacıyla Türke karşı savurduğu lanetlemeleri, Türkün adını kirletmek ve Türkü küçültmek amacıyla kökleştirdiği kanıları silemeyiz. Ve bunu yaparken Arap,

2 İsmail Hamî Danişmend, *Tiirk Irkı Niçin Müslüman Olmuştur'.'.* Okat Yayınları, İstanbul, 1959; s.99.

Türkü can noktasından vurmuş, hem de Türkün kendi kendisini savunamayacağı yöntemlere başvurmuş ve Tiirke karşı düşmanlıklarını hep İslamı kendisine perde yaparak sürdürmüştür. Bizim saf insanlarımız ve genellikle din adamlarımız da din adına yapılan bu suçlamalara ses çıkarmamış ve hatta Arap la birlik olup, Türke karşı husumet saldırısında ortak cephe kurmuşlardır. Biitün bunları ilerdeki sayfalarda göreceğiz. Fakat şunu da eklemek doğru olacaktır ki, Batı dünyasının Türk hakkındaki görüşlerinin çoğu, Arap yazar ve düşünürlerin kalemiyle Batı'ya aşılanmıştır, hâlâ da aşılanmaktadır. Bundan dolayıdır ki, Arabın Türk hakkındaki değerlendirmelerini, geçmiş yüzyıllara inerek bilmekte yarar vardır.

I) ARAP İRKININ TARİHİ TÜRK DÜŞMANLIĞININ MUHAMMED'E İNEN KÖKENİ

Arabın 1 400 yıl boyunca sürdüregeldiği Türk düşmanlığı duygularının varlığından ve kapsamından haberli olanlarımızın *habersiz* oldukları bir husus vardır ki, o da, bu duyguların çıkış noktasıdır, kaynağıdır. Çoğumuz sanırız ki, Arapların Türk ırkına karşı besledikleri tarihi husumet, İslamdan doğma bir şey olmayıp, Arap yazarların işlettikleri hayal faaliyetinin sonucudur. Yani inancımız odur ki, *Kur'an'ı* tefsir ve hadisleri şerh eden Arap bilginleri, din alanında milliyet duygularına kapılarak Türk ırkı aleyhinde garazkârane efsaneler uydurmuşlar ve uydururken de eski yüzyıllardan kalma Yahudi "hurefatım" kendilerine malzeme yapmışlar ve bu suretle Arap halklarını Türke karşı kin ve nefret hamuru ile yoğurmuşlardır. Hem de öylesine yoğurmuşlardır ki, Müslüman Arap milleti, Türke karşı Hıristiyandan fazla kin besler olmuş ve bu kinini ilk İslam fütuhatından itibaren Araplaştırdığı Sami milletlere de aşılamıştır.

Konuya bilimsel yönden eğilmiş yazarlarımız dahi bu kanıya saplanmış olarak Arap ırkının Türk düşmanlığını İslamiyete ya da Muhammed'e değil, "...Yahudi hurefatının vârisi olan ve eski yüzyılların

İsrâiliyatını İslâmî şekiller altında idâme eden Arap yazarlar(a)" atfetmişlerdir.-[1] Başka bir deyimle, Arap yazarların ve bilim adamlarının bu tutumunu İslama aykırı bulmuşlar ve İslamın *özünde* Türke karşı düşmanlık olmadığı kanısını yaratmışlardır.

Oysa ki, bu yanlış bir kanıdır. Zira, başta *Kur'an'*m açık ve seçik hükümleri, Muhammed'in sözleri (hadisler) ve bunlara dayalı olarak en sağlam Arap kaynakların ortaya koyduğu gerçek odur ki, söz konusu kin, husumet ve düşmanlık, doğrudan doğruya İslamın özünden ve hiç kuşkusuz Muhammed'in kendinden gelme bir şeydir.

Her ne kadar Muhammed'in Türkler lehinde sözler söylediği-ve güya Tann'dan naklen *"Size ilişmedikçe siz de Türklere ilişmeyin"* ya da *"Milletimin miilkünii ve Rabbin ona olan ihsanlarını onun elinden en evvel Kanturâ (Türk) nesli alacaktır"* şeklinde ılımlı ve hatta Türkü övücü sözler sarf ettiği iddia edilirse de, bunlar, birazdan belirteceğimiz gibi, genellikle Türk yazarların kuruntusu olup Muhammed'in sözlerini yarım yamalak yansıtmalarından doğma şeylerdir.

Gerek *Kur'an* ve gerek hadis gibi sağlam ve temel İslami kaynakların ve bu kaynakları işleyen yazar ve bilginlerin (ki Buhaiî, Müslim, Ebû, Davûd, İbn Hacer, Yakûtî, el-Belhî, Suyutî gibi saymakla bitmeyecek niceleri vardır) ortaya koyduğu gerçek odur ki, Muhammed'in Türkler hakkındaki tanımlamaları hiç de gönül açıcı olmamıştır. Olmak şöyle dursun, Türkü gerçekten aşağılatıcı, tiksinti duygularına hedef kılıcı, korkutucu ve insanlığa felaket yaratıcı olumsuzluklarda olmuştur.

Onun Türkü küçültücü, Araplar ve tüm insanlık bakımından düşman bilici sözlerine dayanarak Müslüman dünyasının yazarları ve düşünürleri (ki bunlar arasında Türk asıllı olanlar dahi vardır) yüzyıllar boyunca Türkü *yabani, vahşi, kana susamış, aklen ve fikren yetersiz, hayvana yaklaşık,* Araplara ve insanlığa ve İslam uygarlığına *felaket getiren* millet olarak tanımlamışlardır.

Bu düşmanlığı yaratmanın esas nedenlerini, şeklini ve gelişmesini birazdan inceleyeceğiz. Fakat incelemeden önce Muhammed'in Türkü aşağılatıcı nitelikte olmak üzere yerleştirdiği hükümlere kısaca bir göz atalım.

3 İsmail Hamî Danişıııend, *age,* s.99, 105, 106.

A) Türk Aleyhtarlığı Duygularına Malzeme İşini Gören Kur'an Hükümleri ve Hadisler

Gerek *Kur'an* da ve gerek hadis hükümleri arasında Türk aleyhtarlığını yaratmaya matuf hükümler vardır ki, Türkü, karakterce ve ruhen ve tabiaten kötii ve iğrenç, insanlığa felaket getirici ve fiziki olarak tiksinti uyandırıcı niteliktedir.

Ve ne hazindir ki, biz Türkler, kendi atalarımız aleyhinde konmuş bu hükümleri, Tanrı ya da peygamber sözleridir diye kutsal bilmişizdir. Bunun sonucu olarak da İslamı kabul ettiğimiz tarihten bu yana, yani bin yıldan fazla bir zamandan beri, Müslümanlık görevlerimizi yerine getirmek üzere ibadet ettiğimiz ve örneğin *Kur'an*'ın Kehf (K. 18 Kehf Suresi, ayet 83-101) ve Enbiyâ (K. 21 Enbiyâ Suresi, ayet 96) surelerini (bu surelerdeki *Ye'cûc* ve *Me'cûc* öyküsünü) ve bunlara ilişkin hadisleri her okuduğumuz ve tekrarladığımızda, bilerek ya da bilmeyerek ceddimize lanetler yağdıımışızdır. Bu hükümleri birazdan ele alacağız, fakat daha önce şunu hatırlatmak yerinde olacaktır ki, şeriatın Türkü kötüleyen hükümleri sadece Ye'cûc ve Me'cûc sorunlarına inhisar etmez. Bunun dışında Muhammed'in, Türkü aşağılamak ve kötülemek üzere söylediği nice sözler vardır ki, *hadis* hükümleri olarak yerleşmiş ve "atasözleri" şeklini almıştır. Gerçekten de Arabın, yüzyıllar boyunca Türkü *cani ruhlu, hırsız, felaket getirici* nitelikler içerisinde tanımlayan atasözlerinin kökeni, Muhammed'in yerleştirdiği kabul edilen hükümlere iner ki, bunlardan biri şöyledir:

> *"Utruk al-Turka mâ tarakûka in ahabbûka va'in gcıdibüka kcıtaluka."*

Çevirisi şudur:

> *"Size yanaşmadıkça siz de Türke yanaşmayın, çünkü sizi severse sizi yer -soyar* (hırsızlık eder)-, *sevmezse sizi gebertir."*

Buna denk diğer bir hadis; *"Utkum'l-Habaşa mâ tarakûkum"* şeklinde iken *Hcıbaşa* sözcüğünün *al-Turka* olarak yer değiştirmesiyle şu anlama gelir olmuştur:

"(Türkler) *Aç oldukları zaman hırsızlık yapar,* çalarlar, *tok olduklarında da har vurup savunular* (şehvetle uğraşırlar)..."[4]

Ne var ki, İmam Hüseyin ül-Bagavî'nin *Mesâbih iis-Sunne* adlı kitabında[5] ve yine Ebıı Davûd'un *Kitâbu-Süıısn* adlı yapıtında[6] bu hadis; "İki câmia'yı kışkırtmayınız, Türklerle Habeşler size ilişmedikçe, siz de onlara ilişmeyiniz" şeklindeki tümce ile başladığı için bizim bazı gayretkeş yorumcularımız hadisin sadece bu kısmına bakarak bunu Türkler lehinde söylenmiş sözler olarak aktarmışlardır. Oysa ki, yukarda belirttiğimiz gibi, söz konusu hadisin aslı ve tamamı Türkleri şehvet düşkünü ve eline para, mal geçtiği an har vurup harman savuran tipte bir ırk olarak tanımlar.

I) Türkleri "Basık Burunlu, Yayvan Suratlı ve Araplara Felaket Getirici Ye'cûc ve Me'cûc Irkı" Şeklinde Tanımlayan Kur'cın ve Hadis Hükümleri

Kuran'&d ve hadis hükümleri arasında Türkleri "yayvan suratlı, basık burunlu, kırmızı yüzlü" vs. şeklinde tiksinti verici ve Araplara ve insanlığa felaket getirici bir ırk olarak tanıtan nice hükümler vardır ki, 1 400 yıl boyunca İslami inançların temel direkleri sayılmışlardır.

4 Muhammed'in Türkler aleyhindeki hadislerini; Yâkut-ı Hamavî'nin *Mıt'ceın iil-biildan* adlı yapılında (Mısır basnııı, 1323-1324, c.l, s.378); İmâm Ebû Davud'un *Kilâbıt-Siiıısn* adlı yapıtında (Mısır basımı, c.2); İmâm Hüseyn ül-Bagavî'nin *Mesâbih İis-Sunne* adlı kitabında (Mısır, 1294. e.2. s. 139) ve asıl al-Suyutî'nin *al-lâ'âli al-Maşmu'u* adlı kitabı ile *al-Ccîmi-Şagîr cıhâdis al-başir ka't-nazır* adlı yapıtında (ki Bâyazıd Kitaplığı'nda 1110 No'da kayıtlıdır) ve bıı kitabın bablara göre yeni bir tertibini hazırlayan al-Muttâkî'nin (1480-1567) *Kanz al-Ummâlfi subul sıman al-Akrâl va'l-a'fal* (Bulak. 1286; Kahire, 1321 ve Haydarabad 1312-1313 basımları vardır. Türkçeye 1632 yılında çevrilmiştir) adlı yapıtında bulmak miirtıkündür. Hatırlatalım ki, al-Suyutî (849-911/1445-1505) Memlûkler döneminin en fazla eser veren yazandır. Annesi bir Türk caliyedir. Muhammed'in bütün hadislerini bir araya getirmeye niyetlendiği *al-CCuni ul-Kabir* adlı kitabının özeti olan yukardaki yapıtı, ki genel hadis dergileri niteliğindedir, zamanımıza kadar el üstünde tutulmuştur ve hâlâ da tutulur. Özellikle Osmanlı uleması bu eserlere büyük önem vermiştir.

Bu yukardaki yapıtların bazılarında *"Türk'ler size ilişmedikçe siz de onlarla mütareke halinde kalınız"* (Örneğin Tabarî'de olduğu gibi) ya da *"İki Câmia'yı kışkırtmayınız. Türklerle Habeş'ler size* ilişmedikçe *siz de onlara ilişmeyiniz."* (Örneğin Ebû Davûd'da olduğu gibi) şeklindeki tümcelere de rastlanır. Fakat aslında, bu tümceler, Türkler lehine olsun diye kullanılmamıştır. Olsa olsa temkin siyasetinin gereği olarak kullanılmıştır.

5 Mısır. 1294 basımı, s. 139.

6 Ayrıca bkz. Goldziher. *Müslim Studies.* İngilizce çeviri. Chicago, 1967, s.270.

Bir kere her şeyden önce şu hususu belirtelim ki, İslami kaynaklara (ve bu kaynakları gerçek bilen Türk din kuruluşlarına) göre Muhammed, Orta Asya diye bilinen Doğu bölgelerini "küfrün ve fitnenin kaynağı" ve "şeytanın boynuzunun doğduğu" yer olarak tanımlamıştır... Örneğin Ebû Hüreyre'nin rivayetine dayalı bir hadisinde "Küfrün başı şark tarafındadır"[7] demiş ve Abdullah İbn-i Ömer'in rivayetine dayalı bir başka hadisinde de "(Meşrik tarafına işaret ederek) iyi biliniz ki fitne işte buradadır, şeytanın boynuzu doğduğu yerde (şark cihetindedir)" diye eklemiştir.[8]

Her ne kadar bizim şeriatçımız bu sözlerle, İranlıların yaşadıkları yerlerin kastedildiğini anlatmaya çalışırsa da,[9] birazdan belirteceğimiz İslami kaynaklardan anlaşılacağı gibi, söz konusu edilen bölgeler Ye'cûc-Me'cûc ırkının, yani Türklerin bulundukları yerlerdir. Zira Muhammed, yukardaki sözleri Ye'cûc-Me'cûc'a atfen yapmış ve yaparken de kendi ümmeti olan Arapları, bir yandan zuhuru muhakkak bir tehlikeye karşı uyarmış ve diğer yandan da Orta Asya yönünde saldırılara hazırlamıştır.

Nitekim uyarma maksadıyla söylediği sözler arasında, "Yaklaşan bir fitnenin şerrinden vay Arabin haline... Şu saatte Ye'cûc ve Me'cûc şeddinden bir menfez açılmıştır", şeklinde olanları vardır. Böylece Ye'cûc-Me'cûc'dan "erişecek miisibeti Araba tahsis etmiştir". Öte yandan "Siz ayakkaplan keçe olan bir kavim ile muharebe etmedikçe kıyamet kopmaz" derken ya da "Kıyamet kopmaz tâ ki siz Araplar, yabancı milletlerden... yüzleri kırmızı, burunları basık, gözleri küçük, yüzleri deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi kalın etli, ayakkabıları da yün (keçe, çarık) olan milletlerle muharebe etmedikçe" diye eklerken[10] hep Ye'cûc ve Me'cûc'a (yani Türklere) karşı Arapları saldırıya çağırmıştır. Biitün bunlar, tabii hep Arap kaynaklarına göredir. Bu uyarmaları ve bu kışkırtmaları, Tanrı'dan geldiğini söylediği *Kur'an* ayetleri aracılığı ile de edebileştirmiştir.

7 Bu hadisler için bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yayımlanan *Salıîlı-i Buharı Muhtasarı Tecı îd-i Sarili Terceıııesi ve Şerhi.* e.9. Hadis No. 1361.

8 Yukarıdaki hadisi yorumlayan Diyanet İşleri Başkanlığı, Muhammed'in ölümünden sonra fitnelerin hepsinin "şark tarafından zuhûr ettiğini" belirterek bu hadisi Muhanımed'in mucizelerinden sayar. Bkz. *Salıîlı-i BıhârîMuhtasarı...,* c.9, s.55-56.

9 Diyanet İşleri Başkanlığfmn yorumu için bkz. *Salıîlı-i Bahân Muhtasarı...,* c.9. s.293-294.

10 *Salıîlı-i BulıârîMuhtasarı...,* c.9, s.293-294.

K. 18 Kehf Suresi'nin 86-89 ve K. 21 Enbiyâ Suresi'nin 96. ayetlerinde *Ye'cûc* ve *Me'cûc* adıyla "bozgunculuk yapan ve Araplara ve insanlığa felaket kaynağı sayılan" bir milletten söz edilir. Başkalarına zarar vermemeleri için, Tanrı emri gereğince bir sed ile çevrildikleri ve imansızlar ya da imandan çıkanlar için her daim tehlike yaratacakları belirtilmiştir. Ye'cûc-Me'cûc tanımı *Kur'an'*da, Zül-Karneyn hikâyesi vesilesiyle geçer ve şöyledir:

Günlerden bir gün Tanrı, herhalde yapacak fazla işi olmadığı bir anında, Muhammed'e Zül-Karneyn'in yaşantılarını anlatmak ister; çünkü Yahudiler mütemadiyen Muhammed'e Zül-Karneyn'i sormaktadırlar. Muhammed ise onların bu sorularına yanıt aramaktadır. İşte Tanrı Muhammed'in yardımına koşarak, *"...Ey Muhammed, sana Zül-Karneyn'i sorarlar. Onu size anlatacağım' de..."* (K. 18 Kehf Suresi, ayet 83) der. Bilindiği gibi *Züil-Kanıeyn,* İskender'e verilen isimdir. Dünyanın hem batısını hem de doğusunu fethetmiş olması nedeniyle kendisine böylesine muhteşem bir lakap takıldığı kabul edilir. Tanrı'nm *Kur'an* 'da anlattığı söylenen şekliyle hikâye şöyle cereyan eder: Tanrı Zül-Karneyn'i yeryüzüne yerleştirmiş ve ona her şeyin yolunu öğretmiştir (K. 18 Kehf Suresi, ayet 84). Denecektir ki, "Neden sadece ona öğretmiştir de bu işi bütün kullarına yapmamıştır? Neden kullarından bazılarının kalplerini açmıştır da bazılarını saptırmıştır?" Hiç kuşkusuz bunlar ayrıca üzerinde durulacak bir konu. Fakat her ne olursa olsun, Zül-Karneyn, bütün bu bilgilerle mücehhez olarak yola koyulur (K. 18 Kehf Suresi, ayet 85). Az gider uz gider, güneşin battığı yerde bir millete rastlar. Tanrı hemen Zül-Karneyn'in kulağına fısıldar: *"Züil-Kanıeyn, onlara azâb da edebilirsin, iyi muamelede de bulunabilirsin..."* (K. 18 Kehf Suresi, ayet 86.) Görülüyor ki Tanrı, Zül-Karneyn'e keyfi şekilde kullanabileceği sınırsız bir yetki ve iktidar bakımından açık bono vermiştir. Ve işte buna dayanarak Zül-Karneyn, kendi kendisini adeta Tanrı yerine koyarak konuşmaya başlar: *"Haksızlık yapana azâb vereceğiz... ama inanıp yararlı iş işleyene, güzel şeyler vardır, ona buyruğumuzdan kolay olanı söyleriz."* (K. 18 Kehf Suresi, ayet 87-88.)

Bu çalımla yoluna koyulur. Gide gide iki dağın arasına varır ve orada laftan anlamayan bir millete rastlar (K. 18 Kehf Suresi, ayet 93). Bu millet ona, civarda yaşayan Ye'cûc ve Me'cûcün bozgunculuk yaptığını bildirerek kendilerini korumasını ve onlarla kendileri arasında bir sed kur-

masını isterler ve bu iş için vergi vermeye razı olacaklarını söylerler. Ziil-Karneyn onların bu dileğini yerine getirir (K. 18 Kehf Suresi, ayet 94-97). Sed inşa olunur ve Ye'cûc ve Me'cûc bu şeddi bir daha hiç aşamaz; böylece insanlığa tehlike olmaktan çıkarılmış olurlar. Ve işte yukardan beri adı geçen bu Ye'cûc ve Me'cûc denilen millet, Arabın inanışlarına göre Türklerdir, çünkü birazdan açıklayacağımız gibi Muhammed bunun böyle olduğunu bildirmiştir.

Ve Zül-Karneyn bu işi bitirdikten sonra, *"İşte bu Rabbimin rahmetidir"* (K. 18 Kehf Suresi, ayet 98) diye övünür. Onun bu övünmesine Tanrı da katılır ve *"Biz o giin onları bırakırız, dalgalar halinde birbirlerine girerler..."* (K. 18 Kehf Suresi, ayet 99) der.

Görülüyor ki, *Kıır'an'*a göre Tanrı bütün bu işleri rivayet üzerine yapmıştır; yani iki dağın arasında yaşayanların şikâyetlerine inanmış ve Ye'cûc ve Me'cûc'u (başka bir deyimle Türkleri) set gerisine hapsetmiş ve cezalandırmıştır.

Hemen belirtelim ki, Arap kaynaklarının Tanrı'yı Türklere karşı böylesine önyargılara saplanmış olarak göstermesi, Arabın Tanrı anlayışındaki olumsuzluktan doğmadır. Hiç kuşku edilmemelidir ki, bütün bu işler Tanrı'dan değil, Arabın başının altından çıkan şeyler olup, Tanrı'nın yüceliği fikri ile bağdaşmayan şeylerdir.

2) Muhammed'in Ye'cûc-Me'cûc Olarak Tanımladığı Irk Türklerdir

Kur'an'm yukardaki ayetleri doğrultusunda olmak üzere Muhammed, *Ye'cûc* ve *Me'cûc* adlarını, tiksinti verici yaradılıştaki bir ırkı tanımlamak için kullanmış ve bu ırkın "basık burunlu, yayvan suratlı, küçük gözlü..." bir millet olduğunu ve bunların da Türkler olduğunu anlatmıştır. Nice örneklerden biri olmak üzere Buharî'nin Zeynep Bint-i Cahş'ın nakline dayalı olarak belirttiği bir hadise göre Muhammed; ".. .vukûu yaklaşan bir şerden, büyük bir fitneden dolayı vay Arabın haline? Bugün Ye'cûc ve Me'cûc'un şeddinden şunun gibi bir delik açıldı" diyerek başparmağı ile şahadetparmağını halkalamış, bunun üzerine Zeynep kendisine "İçimizde bu kadar salih kimse varken biz helak olur muyuz?" diye sormuş ve buna karşılık Muhammed; "Evet, Fısk-u fucûr, fuhş ve ma'siyet çoğaldığı zaman (helâk olursunuz)" diye yanıt vermiştir.''

1 1 *Sahîlı-iBuhâriMuhtasarı...,* c.9, s.95-96

Bir başka hadise göre de, bir gün akrep sokan parmağını bezle sardıkları bir sırada şöyle konuşmuştur:

> "Düşman diye bir şey yok diyorsunuz. Fakat sizler, yaygın suratlı, küçük gözlü ve kızıl saçlı bir millet olan Ye'cûc ve Me'cûc'larla karşılaşmayıncaya kadar düşmanlarla savaşmış olmayacaksınız. Bunlar giderek çoğalan ve yüzleri dövülü kalkana benzeyen kimselerdir."[12]

Ve işte, Türkleri böylesine tiksinti verici ve tehlikeli bir ırk şeklinde tanımladıktan sonra Arapları onlara karşı savaşa kışkırtmak maksadıyla şu hadisi koymuştur: *"...Kiiçiik gözlü, kırınızı yüzlü, basık burunlu ve suratları kalın deriden yapılmış kalkanlara benzeyen* (yayvan suratlı) *Türklere karşı savcışmadıkça hüküm günü gelmeyecektir. Ve hüküm giinii gelmeyecektir ta ki sizler kıvrık kıldan yapılmış sandal giyen bir millete karşı savaşana kadar. "*

Ebû Hüıeyre'nin rivayetine dayalı bu hadis Buharî'nin *Scıhîh'*inin *Kitâb-ı* Ci'/iÂi/'ından alınmıştır. Bilindiği gibi *Salıîh-i Buhcirî, Kıır'an'*dan sonra en değerli ve en güvenilir kaynak sayılır.'[1]

Her ne kadar bazı yazarlarımız, Türkün Ye'cûc ve Me'cûc efsanesi şeklinde kötüleıımesini ve iftira konusu yapılmasını İslamın özünden gelme olmayıp, Arap yazarların kasıtlı ve Türk düşmanlığını geliştirmek amacıyla yöneldikleri bir girişim olarak görürlerse de[14] biraz

12 al-Muttaki, *age.* c.6, s.204; İngilizci; çeviri, Lewis 2. s. 197.

13 Ytıkardaki hadisler için bkz. Buharı, *Sahih.* Ed. L. Krehl, Leiden. 1862-1908, c.3, s. 177; *Kitâb-ı Cihad.* Bab: 95. 96; *Kitâb-ı Manakib.* Bab: 25; Müslim, *Sahih,* Kahire, 1283. c.5; *Kitâb-ı Filan.* Hadis No. 63, 64, 66.
Buharî'nin Arapçadan Fraıısızcaya çevirisi için bkz. El-Boklıâri, *Les Traditions **Islamiques.*** Par O. Houdas el W. Marçais, Paris, 1808. c.2, s.322-323;.aynca bkz.c. 1 ; c.3. Ayrıca Arap Coğrafyacısı Abu Zayd Ahmed b. Sahi al-Belhî'nin (Balhî) (ölümü 934) *Kitâb **al-bad'** va'l-tarih* adlı yapıtına bakınız. Mutahhar b. Tahir al-Makdisî tarafından yazılmış fakat al-Belhî'ye izafe edilmiş bu kitabın Fransızca çevirisi için bkz. *Le Livre de la Création et de l'Histoire de Motahher Ben Tahir al-Maqdisi. Attribue à Aboli Zéid Ahmed Ben Salil el-Balkhi.* çeviren M.C1. Huait, Paris, 1919, c.6, s.58.

14 Bıı iftiraların Yahudi ve Hıristiyanlar tarafından ortaya atıldığını ve sonra Arap yazarlar tarafından Türk düşmanlığı siyasetine araç yapıldığını söyleyen Danişmend şöyle der: "...Tıpkı (Yahudi ve Hıristiyan müfessirler gibi) Müslümanlıktan sonra Yahudi hurefatınııı varisi olan ve eski yüzyılların Israîliyatım İslami şekiller altında idame eden Arap yazarları da maatteessüf hiçbir zaman sönmeyen milli duygularının etkisiyle Ye'cûc ve Me'cûc'a ait ıııuayyelatı büyük bir memnunlukla derhal Türk ırkına uygulamakta tereddüt etmediler..." Bkz. Danişmend. *age.* s. 112-113.

ilerde değineceğimiz gibi, bu görüşlerin sağlam bir temeli yoktur ve *Kur'an'*da adı geçen Ye'cûc ve Me'cûc sözcükleri, Muhammed tarafından *Türkler* karşılığı olmak üzere kullanılmıştır.

Nitekim, yukardaki hadisleri *Türkler* sözcüğüne yer vermeden yayımlayan Diyanet İşleri Bakanlığı dahi, her ne kadar Dahhâk ve Süddî ve Katâde gibi yorumcuların görüşlerine dayalı olarak Zül-Karneyn'in karşılaştığı kavmin Türkler olduğunu söyleyerek sanki Türklerin Ye'cûc ve Me'cûc'a karşı sed inşa ettiklerini belirtirse de,[15] Ye'cûc ve Me'cûc ile Türkleri, babaları müşterek kardeş, yani Yafıs'ıı oğulları olarak tanıtmış ve Muhammed'in fiziki bakımdan tanımını yaptığı ırkın Türklerden başkası olamayacağını farkına varmadan kanıtlamıştır.

Nitekim Ye'cûc-Me'cûc'un, Türkün öz kardeşleri olarak Yafis'in oğulları olduklarını açıklayan Diyanet İşleri Başkanlığı Türk halkına şunları öğretir:

> "...Peygamber efendimiz 'Yaklaşan bir fitnenin şerrinden vay Arabın haline... Şu saatte Ye'cûc ve Me'cûc şeddinden bir menfez açılmıştır' buyurup Ye'cûc ve Me'cûe'dan erişerek müsibeti Arab'a tahsis buyurmuşlardır..."[16]

B) Ye'cûc ve Me'cûc Sözcükleriyle Muhammed'in Türkleri Kastetmiş Olduğu İslami İnanç Niteliğindedir

Kur'an'm Kehf ve Enbiyâ surelerinde geçen Ye'cûc ve Me'cûc adının Muhammed'in tanımıyla "...basık burunlu, yayvan suratlı, küçük gözlü... Türkler" anlamına geldiği hususu, İslam dünyasının 1 400 yıl boyunca adeta inanç şeklinde benimsediği bir dinsel gerçektir.

Buharı gibi *Kur'an* 'dan sonra en muteber sayılan kaynak bir yana, al-Taberî, al-Bagdadî, al-Balhî, Beyzâvî, Barvazî (ya da Makdisî), Nesetî, Niiveyrî, İbn'l Esîr gibi ve saymakla bitmez nice ünlü yazar ve bilginler yanında Asım Efendi ya da Ahterî Mustafa Efendi gibi Türk bilim adamları dahi Ye'cûc ve Me'cûc'un aslında *Türkler* olup, Araplara ve insanlığa felaket getirici ve hayvana yaklaşık yaratık olduklarını savunmuşlardır.

15 *Salnh-i Bılnîri Muhtasarı.... 2.* basım, c.9, s.95. 100 vd.
16//)«/, s. 100 vd.

İlerdeki sayfalarda, zaman zaman bu konuya değinmekle beraber, bazı ilginç örnekleri burada özetlemekte yarar bulmaktayız.

Islamiyetin ilk anlarından itibaren gelmiş geçmiş çoğu yorumcuların Ye'cûc ve Me'cûc konusunda ortaya koydukları fikirleri eleştiren al-Bagdadî, *Lûbab üt-Te'vil fi maâni-t Tenzil* adlı yapıtında, bu sözcüklerin Türklerden başka bir milleti tanımlamadığını belirterek şöyle der: "(Ye'cûc) sözcüğünün aslı, ateşin şeraresi ve ışığı anlamına gelen *Ecic* iinnar maddesindendir; onların bu adla çağrılmalarının nedeni ise, kesret ve şiddetleri itibariyle *Ecic'e* benzetilmelerindendir. Neslen Yâfes İbn Nûh evladındandırlar ve Türkler de onlardandır; rivayete nazaran bunlardan bir taife çapula çıkmıştı; o sırada Zülkarneyn şeddi inşa ettiğinden o taife sed haricinde (terk) edildiler." Yine Bagcladî'ye göre *Kur'an* ve hadislerde geçen Ye'cûc ve Me'cûc sözcüklerinin Türkler anlamını kapsadığını ve bunların "Dünyayı ve insanlığı yok etmek için uğraşan Âdem oğullarından" olduklarını ve *Huzeyfe*'nin nakline göre üç sınıfa ayrıldıklarını ve içlerinden bir sınıfın 120 arşın boyundaki çam ağaçlarına ve diğer sınıfların bir karış boyundaki kısa insanlara benzediğini ve nihayet diğer bir sınıfın da eni boyu 120 arşınlık murabba şeklinde insanlar olduğunu ve bunların fil, domuz ve vahşi hayvan gördükleri zaman yemeden geçmediklerini; hatta kendi ölülerini dahi yediklerini; bu Türklerin ileri kollarının Suriye ve Horasan'da bulunduğunu ve *Kâ'b'*ın nakline göre de bunların Âdem oğulları içerisinden "nevâdirden" bulunduklarını ve Tanrı nın Ye'cûc'u "Hazret-i Âdem'in ihtilam olup nurfesi toprağa karışan sudan" yarattığını söyler ve şöyle ekler: *"Bu nedenle (Türkler) bizimle ana cihetinden olmayıp yalnız baba tarafından birleşirler..."*[11]

Arap tarihçilerinin en ünlülerinden al-Taberî, *Cami'ül-Beyân* adlı yapıtında, Ye'cûc ve Me'cûc'un üç sınıftan oluştuğunu ve bunların yüksek, kısa ve geniş tipte insanlar olup, insanlığa ve Araplara felaket getirecek olan Türkler anlamına geldiğini açıklar.[18]

17 al-Bagdadî, *Lûbab ül-Te'vîl fi maâm-t Tenzil.* Mısır. 1341, c.3, s.249: bu konuda bkz. İsmail Haînî Danişmend, *Tiirk Irkı Niçin Müslüman Olmuştur?,* Okat Yayınlan. İstanbul, 1959, s.l 15.

18 Danişmend, *uge.* s.l 18.

Arap tarihçilerinden al-Balhî, Muhammed'in Arapları korkutmak üzere "küçük gözlü, basık burunlu, yayvan suratlı, yüzleri keçe deriden kaplanmış kalkana benzer" olarak tanımladığı millet hakkında bilgiler verir ve çeşitli yazarların görüşlerini nakleder. Bu görüşlere göre, söz konusu milletin Türkler olduğunu ve bazılarına göre Haşimilerin egemenliklerinin ilerde Türkler tarafından yok edileceğine ve diğer bazılarına göre ise, Müslüman Türklerin eline geçecek olan Haşimi iktidarının putperest Türkler tarafından alınacağına işarettir. Bazı yazarlara göre de İslam ülkelerinin Çinliler tarafından ele geçirileceğini ifade etmektedir.[19]

al-Beyzâvî (Ebû Said Abdullah İbn Ömer) ki, *Kur'ati* yorumcularının en büyük otoritelerinden sayılır, *Envâr iil-Tenzil* ve *Esrâr-Ütii Te'vil* adlı yapıtında, *Kuran'*ın Kehf ve Enbiyâ surelerindeki Ye'cûc ve Me'cûc ile ilgili ayetlerini açıklarken şöyle der: *"Bunlar Yâfes İbni Nuh'un oğlundan türemiş iki kabiledir ve rivayete nazaran Ye'cûc'lar Türklerdir. Me'cûc'lar da Cebel halkındandır."* Bunu dedikten sonra Türklerin vahşi ve insan yeme geleneğinde bir millet olduklarını ekler.[20] Tıpkı Beyzâvî gibi ünlü bir diğer Arap yorumcu, Abdullah İbni Ahmet in-Nesefî, *Liibâb iit-Te'vil* adlı kitabında, Beyzâvî'nin görüşlerine benzer şeyleri aynen tekrarlar.[21]

Mukaddima adlı yapıtı ile ün salmış olan İbn Haldun, kitabının çeşitli yerlerinde, Türklere değinir ve Orta Asya'da, Fergana ve Taşken'in ötesinde, Kimfık ülkesinin doğu ucunda bulunan Ye'cûc ve Me'cûc dağlan diye bilinen yerlerdeki halkların tüm olarak Türkler olduğunu söyler.[22]

Mecdüdîn İbn-il Esîr, *En Nihâyetiifî garîp* adlı yapıtında,[23] *Nesnâs* ile *Ye'cûc* ve *Me'cûc* arasındaki aynılığa temasla *"Bir rivayete göre*

19 al-Belhî, *age.* c.2, s. 154.

20 Leipzig, 1848 tarihli basımı. Kitapta, *Kur'ıın'm* K. 18 Kehf Sıresi'nin 94 ve 97. ve K. 21 Enbiyâ Sıresi'nin 96. ayetlerinin yorumu ile ilgili bölümlere bakınız. Ayrıca bkz. Danişmend, *age,* s. 117-118.

21 Abdullah İbni Ahmet iıı-Nefesî. *Liibâb iiı-Te'vil.* c.3. s.250; ayrıca bkz. Danişmend. *age.* 117.

22 İbn Haldun. *Mukaddima.* Beyrut, 1967. İngilizce çeviri İbn Khaldun. *The Mıtcjadılimalı; An Introduction to History,* translation by F. Rosenthal; Pantheon Books, New York, 1958. c.I. s. 149. 157.

23 Mecdüdîn İbn-il Esîr, *Eıı Nihdyetii ft ğurip.* Hayriye Matbaası. I. basım, Mısır.

Nesııâs. Ye'cûc ve Me'cııc'dıır... Bazı hususlarda insanlara benzemeyen birtakım yaratıklardır ve Âdem ve evladından değillerdir"[24] der.

Anımsamak gerekir ki, ona göre *Nesnâs* ile *Ye'cûc ve Me'cuc* ve *Türkler* hep aynı anlama gelen sözcüklerdir. Müslüman kaynakların *Ye'cûc ve Me'cuc* şeklinde tanımladığı Türkler, 7. yüzyıldan günümüze gelene dek Arap milliyetçiliğinin kin ve saldırı hedefi olacaklardır. *Hayat al-Hayâvan* adlı yapıtında ad-Damiri (Demiri), *Mıhanımed'm* "...yayvan suratlı, küçük gözlü... vs." olarak tanımladığı Ye'cûc ve Me'cûc'la savaşılacağına dair emirlerini nakleder ve bu tanımlamada sözü geçen halkların Türkler olduğunu hatırlatır ve Arapların en sonunda Türklerle savaşmaları gereğinin *Kur'an*'da öngörülmüş olduğunu doğrular.[25]

13.-14. yüzyılın Mısırlı yazarlarından Şihâbüddîn Ahmet in-Nüveyre'nin *Nihcıyet ül-ireb funûn il-edeb* adlı yapıtında[26] ve Yâkut-i Hamevî'nin *Mu-cem iil-Biildan* adlı yapıtında[27] Ye'cûc ve Me'cûc'un Türkler oldukları ve bunların "...çengel gibi tırnaklı, vahşi hayvanlarınkine benzer azı ve yan dişleri olan, köpekdişlerine benzeyen dişleri bulunan, çeneleri develerin çenelerine benzeyen, vücudlarının tümü kıl ile kaplı olan ve bir şey yedikleri zaman katırların ve kısrakların çıkardığı ses gibi dişlerinin tıkırdadığı duyulan" yaratıklar olduğu anlatılır [28]

İlerdeki sayfalarda bu yukardaki yazarlara eklenecek daha pek çok adlar yer alacaktır.

İslamın Türk düşmanlığı inancıyla yoğrulmuş yazarları, Türkü sadece Araplara değil, Türklere dahi olumsuz şekilde tanıtmaktan geri kalmamışlardır. Özellikle Türkün ecdadını vahşi yaratıklar olarak tanımlayan kitapların pek çoğu Türk hükümdarlarına sunulmak üzere hazırlanmış ve yazarları bu hükümdarlar tarafından mükâfata

24 Bkz. Danişmend, *cıge.* s.121.

25 Abu'l Beka Abd al-Kadir Kemal ad-Dîn ad-Damirî, *Hayat al-Hayâvan.* Kitabın İngilizce çevirisi için bkz. /t *Zoolagicul Lexicon.* çeviren A.S.G. Javakar. London, 1906, c.2, s.348.

26 Nüveyre'nin bu kitabı İstanbul'da Köprülü Kitaplığt'nda 1186 No.'da kayıtlıdır, bkz. c.2, s.550.

27 Yakut-i Haıııevı, *Mu-cen\ lil Biildan.* Mısır, 1323-1324 basımı, e.5. s.49; avrıca bkz. Danişmend. *cıge,* s. 120 vd.

28 Bu alıntı için bkz. Danişmend. *cıge.* s. 120.

kavuşturulmuştur. İlerde Firdevsi'nin *Şahııâme* adlı ünlü yapıtında Türkün ne zavallı kılıklara sokulduğunu ve Türk hükümdarı Mahmud Gaznevî'nin bu kitabı nasıl şereflendirdiğini göreceğiz. Yine aynı şekilde, 11. yüzyılın bu ünlü hükümdarının hizmetinde iş gören tarih bilgini al-Utbî, *Kitcıb-al Yamiıiî* adlı yapıtında, Subuktekiıı ile Sultan Mahmud dönemlerinin tarihini kaleme almış ve Türkü "yayvan suratlı, basık burunlu, seyrek sakallı, küçük gözlü" Ye'cûc ve Me'cûc ırkı olarak takdim etmiştir.[29]

Türk aleyhtarı bu çabaları yadırgayan bazı yazarlarımız bu tutumu İslama aykırıymış gibi görürler: "Türklere karşı ehl-i salip ordularıyla el birliği eden Müslüman Araplara Türk ırkını Hazret-i Âdem'in bir ihtilâm esnasında yere düşmüş nutfesinden doğan bir canavar sürüsü ve bir Ye'cûc Me'cûc güruhu şeklinde tanımlayan ve tanıtan Müslüman Arap uleması arasında İslama ihanet bakımından ne fark vardır?" derler.[30] Derken de, Arabın Türk düşmanlığını, sanki İslamın özünde Türk aleyhtarlığı yokmuş gibi, İslama ihanet şeklinde kabul ederler. Oysa ki, bu düşmanlık Arap yazarlardan değil, İslamın özünden çıkma bir şeydir ve yukarda belirttiğimiz gibi kaynağını Muhammed'de bulur. Fakat belirtilmesi gereken şey şudur ki, Türk aleyhtarlığı verilerini işleyenler sadece Araplar olmayıp, İslamın tüm unsurları olmuştur ve bu unsurlar arasında Türkler de yer almıştır.

C) **Türk Kuşaklarını Yetiştirenler Dalıi Bu İnancı Sürdürürler**

Yüzyıllar boyu insanlarımızı eğiten bilginler, düşünürler, şairler **VÎ.,** *hep aynı temayı işlemişler ve Muhammed'in, Türk ırkı aleyhinde kullandığı Ye'cCıc-Me'cûc efsanesini ve hikâyeleri dini birer gerçek şeklinde tekrar etmişlerdir. İçlerinden, bir yazarımızın deyişiyle "... Araptan fazla Asabîyyet-i arabiya gösteren bilinçsiz yobazlar" çıkmıştır.*[31]

Hen ne kadar bazı Tiirk kaynaklarında Ye'cûc-Me'cûc'un, eski çağlarda Doğu'da, Orta Asya'da yaşayan iki vahşi kavın olduğu ve

29 Abü Nasr Muhammed B. Muhammed al-Diabbar al-Utbî (d.310/961); kitabın İngilizce çevirisi için bkz. Utbi. al-Manini (Ahnıed ibn Ali), *A History of Sıılłııı Mahmud of Ghazncılı,* Kahire, 1870, c.2, s.83.

30 Danişmeııd. *age,* s. 122.

31 Danişmeııd, *age,* s. 106.

Türklerin bu iki kavme karşı kendilerini siper ederek çarpıştıkları, dünyayı bunların zulmünden korudukları yazılı ise de,[32] *genellikle farklı olan tez, yani bunların Türkler olduğu sonucunu doğuran göriiş hâkim gelmiştir.*

Çünkü bir kere Ye'cûc-Me'cûc'ım, Yafis ziirriyetinden geldiği hususunda Türk tarihçileri, bilginleri ve din adamları arasında ittifak vardırYâfis (Yâfes) ise Nuh'un üç oğlundan biri olıp Tiirkiin babası sayılır.[34]

İşte bu doğrultuda olmak üzere Türk şeriatçısı, Ye'cûc-Me'cûc ile Türkü ayniyet halinde tutan Arap yorumunu benimsemişlerdir.

Birkaç örnek vermekle yetinmek gerekirse; 14. yüzyılda Ahmedî, *Kur'an'*m Kehf Süresindeki Ye'cûc Me'cûc hikâyesinden esinlenerek Türkün ecdadı sayılan halklar için *İskendernâme* adlı yapıtında, insanı dehşete düşüren şeyler yazar.

Germiyan hükümdarı Süleyman Şah'a takdim için hazırlanmış olan ve Süleyman Şah'ın ölümünden sonra Yıldırım'ın oğlu Süleyman Çelebi'ye sunulan ve Türk hükümdarlarınca baş tacı yapılan ve 16. yüzyılda Osmanlı sınırları dışındaki Türk çevrelerinde dahi hayranlıkla okunan bu kitapta Türk, her şeyi yakıp yıkan, hayvan kılıklı bir yaratık olarak tanıtılmıştır.

Osmanlı döneminin ünlü bilginlerinden *Kâamus* çeviricisi Asım Efendi, *Okyanus* adlı yapıtının *Nesnâs* maddesinde "nesnâs" adlı ta-

32 Dahhak, Suddî ve Katâde gibi tefsircilerin görüşleri için bkz. ***Sahîh-i Buharf Muhtasarı...,*** c.9, s.97-100.

33 Hikâye odur ki, Nuh'un, *Sam, Ham* ve *Yâfis (Yâfes)* adında üç oğlu olmuş ve Şam'dan Sâıııî ırka (Araplar ve Yahudiler vs.) Ham'dan Zenci ırk çıkmıştır. Yafis'e gelince, onun da "Türk", "Hazer" ve "Ye'cûc ve Me'cûc" adında oğullan olduğu kabul edilir.

Hamdullah Mustavhi İbn Kazvinî'nin *Taıih-i Güzida* adlı yapıtında Yafıs'in *Türk* adlı oğlundan sekiz kuşak sonra, MÖ 2824 yılında, Oğuz'un doğduğu yazılıdır.

34 Ye'cûc ve Me'cûc'ıın Türk ile olan ilişkisi konusunda şeriatçımız ve özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı ne söylediğini bilmez bir durum içindedir. Bir yandan Ye'cûc ve Me'cûc'ıın Kuzey'de iki vahşi kavim olduğunu ve Türklerin bunlara karşı kendilerini siper ederek dünyayı kurtardıklarını kabul eder, diğer yandan Ye'cûc ve Me'cûc ile Türkün kardeş olduklarını, aynı babanın ve yani Yâfis'in sulhundan gelme bulunduklarını benimser.

Sahîh-i JSıhürî Muhtasarı..., c.9, s. 100-101; bu arada Ye'cûc ve Me'cûc'un Rus, İngiliz ve Alman olduğu tezine de yer vererek bu üç devletin boğazlanmasından mutluluk duyduğunu da ihsastan geri kalmaz; s.101.

ifenin Ye'cûc ve Me'cûc olduğunu Arap kaynaklarına ve tanımına göre yapar ve yaparken de Türkü tıpkı Arap yazarların belirledikleri gibi, "hayvan" ve "vahşi" olarak tanıtır.[3-"1]

Osmanlı döneminin diğer bir tanınmış bilim adamı sayılan Ahteıî Mustafa Efendi ise *Ahteri-i Kebir* adlı yapıtının[36] *Nesnâs* sözcüğü karşılığında, yine tıpkı Arap bilginlerinin tanımlamalarına uyarak, Ye'cûc-Me'cûc karşılığı olarak "Bir nev'i taifedir ki... göğdeleri kıllı ve renkleri gök ve kılları kızıl ve başlarının iki yanında yiizü ve iki yanında gözü var; her birisi erkek ve hem de dişi olur ve her birisi yüklü olup doğurur ve ikisi bir fili tutup yerler, henüz dahi doymazlar" diye yazar.[37]

D) Türkleri Araplar İçin Felaket Getirici Irk Olarak Tanımlamak Üzere Ye'cûc-Me'cûc Efsanesini Uygulama Siyaseti

Peygamber diye bilinen kişiler, halk yığınlarını kendilerine itaat ettirebilmek maksadıyla iç ve dış düşmanlıklar yaratma siyaseti gütmüşlerdir. Yahudilerin kutsal kitabı sayılan *Alıd-ı Alıyk* bunu doğrulayan öykülerle doludur. Dinsel kurallara uymadıkları an İsraillilere karşı Tann'nm gazaba gelerek onları yağmacıların eline terk etmesi ya da düşmanlarına karşı zayıf ve yenik düşürtmesi bu kitabın hemen her sayfasında tekrarlanan şeylerdendir. Sayısız örneklerden biri olmak üzere *Hezekiel* kitabından şu satırları alalım: "...Rab ...şöyle diyor: '...Babil oğullarını ve bütün Kildanîleri, Pekodu... ve onlarla beraber Aşur oğullarının hepsini çepçevre sana karşı geçireceğim... sana karşı Kuzey'den silâhlarla, cenk arabaları ile... ve kavmlar cumhuru olarak gelecekler, büyük kalkanla ve kiiçük kalkanla ve miğferle çepçevre sana karşı dikilecekler... burnunu ve kulaklarını kesip düşürecekler, oğullarını ve kızlarını alacaklar ve senden artakalanı ateş yiyip bitirecek...ler.'" *(Hezekiel,* Bap 23: 22-27.)

35 Asını Efendi, *Okyanus,* istanbul, 1305 basımına bakınız. Ayrıca bkz. Danişmeıid, *age.* s. 121.

36 Ahterî Mustafa Efendi, *Ahleıî-i Kebir.* İstanbul, 1309 basımı; bkz. Danişmeıid, *ııge,* s. 121.

37 Danişmeıid, a,(¡e. s. I i 7.

Buradaki "Kuzey'den" geleceği bildirilen tehlike, Tanrı'nın "korkutucu" olarak kullandığı Ye'cûc ve Me'cûc'dan başka bir şey değildir.[38]

Nitekim yine *Hezekiel* kitabında Tanrı, güya kendi kavmi saydığı İsraili korkutmak ve kendisine itaat ettirmek için Ye'cûc'u seferber eder ve ona şöyle der: "...ve sen ve seninle beraber birçok kavmlar, hepsi atlara binmiş ve ...kuvvetli bir ordu olarak Kuzey'in sonlarından, kendi yerinden geleceksin... ve kavmin İsrail'in karşısına çıkacaksın... son günlerde vaki olacak ki, milletlerin gözü önünde sen de takdis olunacağım zaman ey Ye'cûc, onlar beni tanısınlar diye, seni kendi diyarıma karşı getireceğim... Ve kavmim İsrail içinde mukaddes adımı tanıtacağım..." *(Hezekiel,* Bap38: 1.4-17; Bap 39: 1-9.)

Başka bir deyimle Tanrı, kendisinin İsrail tarafından mukaddes kabul edilebilmesi için *Ye'cûc'u* tehdit aracı yapmıştır ve *mukaddes* kabul edildiği anda İsrail'in zaferlere erişeceğini de açıklamaktan geri kalmamıştır: "...o gün vakî olacak ki, İsrail'de, denizin doğusunda... Ye'cûc'a kabir yeri vereceğim ve ...orada Ye'cûc'u ve bütün cumhurunu gömecekler... Ve memleketi temizlesinler diye İsrail evi yedi ay onları gömmekte devam edecekler..." *(Hezekiel,* Bap 39: 11-14.)

İşte nasıl ki, Yahudi peygamberler, eski Babilonya döneminden kalan efsaneyi kendilerine araç yaparak İsrail Oğullarını itaatkâr kılma siyaseti izlemişlerse, aynı şekilde Muhammed de Yahudi din adamlarından öğrendiği bu kurnaz siyaseti Araplara uygulamak istemiştir. Gerek *Ahd-ı Atıyk*'ta, *Hezekiel*'den gelme bilgiler ve gerek İskender'le ilgili hikâyeler aracılığıyla Ye'cûc-Me'cûc efsanesini *Kur'an*'a yerleştirmiş ve bunun Türklere uygulanması yolunu açmıştır. Böylece Türkleri, Araplar için hem "korkutucu" ve hem de "yem" olarak kullanmıştır.

Başka bir deyimle, bir yandan Yahudileri yakın bir düşman ve iç tehlike olarak gösterip onlara karşı düşmanlık ve saldırılar (ve tabii bu yoldan ganimetler) sağlarken ve bu maksatla, "Yahudilere karşı savaşmadıkça ve bu savaşları, bir kaya parçası gerisine saklanan bir Ya-

38 C.E. Wilson, "The Wall of Alexander Against Gog and Magog...", in *Hirsh Aniversaiy Volume.* London, 1923, s.575 vd.

hıdi 'Ey müsltiman benim arkamda yahudi var, öldür onu' deyinceye kadar, sürdürmedikçe hüküm günü gelmiş olmayacaktır" şeklinde hadisler yerleştirirken,[39] diğer yandan da Türkleri, uzaklarda bir düşman bilip, Arapları dışa açılma ve fetihler yapma hazırlığına alıştırmak istemiştir. Bu konuda yerleştirdiği hükümleri biraz yukarda sıraladık. Fakat bunlardan gayrı, bir de Türklerle savaşmadıkça hüküm gününün gelmeyeceğine dair olanları vardır ki, Yahudilerle ilgili olarak koyduğu yukardaki hükme benzer ve şöyledir:

> "Kırmızı yüzlü, küçük gözlü, basık burunlu, suratları deriden kalkanlara benzeyen ve kıvrık kıldan yapılmış sandallar giyen Türklere karşı savaşmadıkça hüküm günü gelmiş olmayacaktır."[40]

Her ne kadar bizim şeriatçımız Muhammed'in Türklere karşı savaşı değil, savunmayı öngördüğünü ve nitekim bir hadisinde, "Türkler size ilişmedikçe siz de Türklere ilişmeyin..." dediğini iddia ederse de,[41] bu iddianın geçerli bir yönü yoktur. Çünkü bu sözler, ihtiyatlı bir davranışa yönelme öğütü olmak bir yana, Muhammed'in Türkler aleyhinde koyduğu kabul edilen bir hadisin sadece bir kısmıdır. Zira hadisin tamamı şöyledir:

> "Size ilişmedikçe siz de Türklere ilişmeyiniz; çünkü severlerse sizi yerler, sevmezlerse gebertirler."[42]

Gerçek odur ki, Muhammed'in kafasında yatan şey, Arapları saldırgan bir karakterle donatmak ve savaşlara hazırlamak ve Türklere karşı saldırıya kışkırtmaktır:

> "Düşman diye bir şey yoktur diyorsunuz. Fakat sizler, yaygın suratlı, küçük gözlü ve kızıl saçlı bir millet olan Ye'cûc ve

39 Buhârî, *Sulıîlı.* Kitab-ı Cihad, çeviren Houdas, c.2, s.322.

40 Bulıârî, *Salıîlt.* Kitab-ı Cihad, çeviren Houdas, c.2. s.323.

41 Eski ve yeni yazarlarımız için bkz. Vâııi Mehmed Efendi. *Arûis ul-Kur'ân ve Nefâis iil-Fıırkan* (Beyazıt Kitaplığı'ııda No.67), s.128-138: İsmail Hami Danişincnd. *Tiirlc Irkı Niçin Müslüman Olmuştur?.* Okal Yayınları, İstanbul. 1959, s. 139.

42 Buhârî, *Manakib;* al-Suyutî, *al-Lû âli al-Meşnıia.* c.l, s.440; Abû Davud'un ve İbıı Hacar'ın yapıtlarında da bulunur.

Me'cûc'laıia karşılaşmayıncaya kadar düşmanlarla savaşmış olmayacaksınız. Bunlar giderek çoğalan ve yüzleri dövülü kalkana benzeyen kimselerdir"[43]

derken bunu tasarlamıştır.

1) Neden Türk Düşmanlığı?

Denecektir ki, Muhammed'in Yahudilere karşı husumet ve düşmanlık beslemesi doğaldır, çünkü gerek Mekke'de ve gerek Medine'de Araplarla beraber adeta iç içe yaşamakta olan Yahudiler kendisini peygamber olarak kabul etmemiş ve hatta onun saldırılarından korunmak için Mekkelilerle işbirliği yapmaya girişmişlerdir.

Pekiyi, ama kendisiyle hiçbir ilişkisi olmayan Türklere karşı neden düşmanlık duygularını yaratma gereğini duymuştur?

Bu sorunun yanıtını Ye'cûc ve Me'cûc efsanesinin Muhammed tarafından benimsenmesi vesilesiyle birazdan vereceğiz. Fakat şimdilik şunu belirtmekle yetinelim ki, Arapları hem birlik havası içinde (ve kendisine bağlı olarak) tutmak ve hem de dışa açılmak için dıştan gelmesi muhtemel bir tehlike kaynağı yaratmak istemiş ve örneğin "Yaklaşan bir fitnenin şerrinden vay Arabın hâline... Şu saatte Ye'cûc ve Me'cûc şeddinden bir menfez açılmıştır" şeklinde

43 al-Muttaki, *age,* e.7, s.204: İngilizce çeviri Lewis, c.2, s. 197.

44 Bilindiği üzere. Mekke'den Medine'ye geçip de orada kendisine taraflar toplamaya başladıktan sonra Muhammed'in güçlendiği görülür. O dönemde Medine'de 3 Yahudi ve 8 Arap kabilesi yaşamaktaydı. Fakat Yahudi kabileleri, gerek zenginlik ve gerek sosyal yaşam itibariyle Arap kabilelerinden ileri durumdaydılar. Onlarla işbirliği yapmak Muhammed için her bakımdan avantajlı bir şeydi. Medine'deki Yahudileri kazanmak ve kendisine bağlamak amacıyla Yahudilere, tavizler vermiş ve bazı Yahudi geleneklerini kabul etıiıişti. Kudüs'ü kıble yapması bunun delillerinden biridir. Zamanla işi daha ileriye götürecek ve Yahudilere (ve Hıristiyanlaıa) daha önce gönderilmiş olan peygamberlerin (Yani İbrahim'den, İshak ve İsmail'den, Yakub ve oğullarından Musa ve İsa'ya varıncaya kadar) hepsinin Müslüman olduklarını ve daha önce gönderilmiş kitapların (yani *Tevrat* ve *İncil'in*) Island hükümleri kapsadığını söyleyecek ve böylece kendisini onlara peygamber olarak ve *Kur'an'ı* kutsal kitap olarak kabul ettirmek isteyecektir. Ancak bütün uğraşılarına rağmen başarılı olamamıştır. Ziıa Yahudiler ne onu peygamber ve ne de *Kur'an'ı* kutsal kitap olarak benimsemişlerdir. Bunun üzerinedir ki, Yahudilere ve Hıristiyanlara karşı düşman kesilmiş ve *Kur'an'ı* da bu düşmanlıkları dile getiren hükümlerle doldurmuştur. Örneğin K. 9 Tevbe Stıresi'nin 29. ayetiyle onlara karşı savaş dönemini başlatmışlar.

konuşmuştur.[4"1] Öte yandan yine denecektir ki, Arapları dışa dönük saldırı siyasetine yöneltebilmek için neden ille de Orta Asyalarda, yani çok uzaklarda yaşayan Türklere karşı kışkırtmıştır. Neden başka milletleri seçmemiştir? Hemen belirtelim ki, sadece Türklere karşı değil, diğer milletlere karşı da savaş kışkırtmalarından geri kalmamıştır. Örneğin Yunanlılara, Romalılara ve diğer toplumlara karşı da düşmanlık yaratmıştır. Nitekim bir hadisinde şöyle der:

> "Benim kavmim içerisinde denizlerde sefere (fetihlere) çıkanlar en büyük fazilete erişmiş olacaklardır... Kavmimin insanları arasında Sezar'ın ülkesine saldıranların tüm günahları afolunacaktır."[46]

Söylemeye gerek yoktur ki, "kavmim" dediği şey Araplardır.

Fakat Orta Asya bölgelerini fetih ve oralarda yaşayan Türklere karşı saldırı siyasetine yönelmenin çok daha büyük avantajları vardı. Çiinkii bir kere bu bölgeler zenginlik kaynağı diye bilinen yerlerdi.

Doğu ile Batı arasındaki ticaret yollarının güzergâhı ve büyük zenginlikler diyarı olan Oı ta Asya'ya ve örneğin Horasan vs. gibi topraklara Arapların göz dikmesi ve buralarda egemen Türklere karşı savaşlara girişmesi Arap çıkarları bakımından elbetteki doğaldı.47 Ve Muhammed bınıi öngördüğü içindir ki, Türklere karşı savaşları İslamın gerekleri arasına almıştı.

Daha Kuteybe zamanında Orta Asya'daki ticaret merkezlerinin ve yollarının ele geçirilmesi girişimlerinin başlamış olması, bu görüşü doğrulamaya yeter.[48]

Başka bir deyimle, Arap ordularının Orta Asya'ya saldırmaları dinsel bir idealizme dayanmaz; yani İslam dinini yaymak ve örneğin, Türkleri Müslüman yapmak amacıyla öngörülmemiştir. Sadece ve sadece ganimetler, zenginlikler, köleler ve cariyeler edinmek için

4i Zeyben Bim-i Cahş'ıı rivayetine dayalı bu hadis için bkz. *Scılıîlı-i Biliniri Muhtasarı....* 2. basını, c.9. s.95 vd.

46 Bulıârî. *Salıilı-i....* çeviren Hoıdas, c.2. s.322.

47 al-Taberî gibi ünlü İslam tarihçilerinin görüşleri bu merkezdedir. Bkz. al-Taberî. *Aııuals Oues Scripsiı Alnı .lafar... al-Tabari,* Ed. M.J. de Goeje. Leidcn. 1899-1901. c.2. s. 1280.

48 MA. Shabaıı, *The Abbasid revohmtm.* Cambı idge University Press. 1970, s.99.

öngörülmüştür. Nitekim Suriye'den İran'a ve ta Orta Asyalara kadar uzanan ilk Arap fetihleri sırasında bu bölge halkları İslama alınmamıştır. Bu halkların Müslümanlığa girmeleri çok daha sonra gerçekleştirilecektir.[49] Buna karşılık, bu fetihler sırasında büyük zenginlikler sağlanmıştır. Öte yandan Muhammed "(Meşrik tarafına işaret ederek) iyi biliniz ki fitne işte buradadır, şeytanın boynuzunun doğduğu yerde (Doğu cihetinde)" diye büyük tehlikeye işaretle "...Siz ayakkapları keçe olan bir kavim ile muharebe etmedikçe kıyamet kopmaz" şeklindeki sözleriyle Orta Asya bölgelerine savaş açılması gereğini öngörürken, bu ülkeler halkını Müslüman yapmak değil, olsa olsa Müslüman Arapları bu felaket kaynağına karşı kışkırtmak istemiştir.

Ve işte *Tevrat* ve *İncil'de* geçen Ye'cûc ve Me'cûc efsanesini Orta Asya'da yaşayan Türklere uygulamak ve "...yayvan suratlı, küçük gözlü...(vs) ... Türklere karşı zaferler kazanmadıkça hüküm günü gelmez" şeklinde konuşmak suretiyle Muhammed yukardaki amacı sağlama yolunu bulmuştur.

2) Ye'cılc-Me'cûc Efsanesi ile Türkler Arasındaki İlişkinin Nasıl Kurulmuş Olabileceği Hakkında

Biraz önce gördük ki, Muhammed'in yerleştirdiği *Kur'an* ve hadis hükümlerine göre Türkün pek olumsuz, iğrenç ve korkutucu bir tanımı vardır. Bu tanım, yüzyıllar boyunca, sadece İslam dünyasını değil, Batı dünyasını da Türkler aleyhine etkilemeye yetmiştir.

Muhammed'in, Türklerle ilgili bilgilere ne suretle sahip olduğu konusu merak uyandıran bir sorudur. Türklerle ilişki kurmadığı ve Türkler hakkında pek bilgisi olmadığı halde, böyle bir tanımlamayı neye dayanarak yapmış olduğu, düşünülecek bir şeydir. Hatta onun yaşadığı dönemde *Türk* sözcüğünün "bütün bir ulusu kapsar" nitelikte olmadığını ileri sürerek Türklerle ilgili hiçbir şey söylemediğini, hiçbir hadis bırakmadığını iddia edenler vardır.-"*[0] Bu iddiaları yanıtlamak kolaydır. Bir kere *Türk* sözcüğünün Mıhammed'den çok önce mevcut olduğu ve

49 Philip K. Hini. *The Arabs; A Shift History.* New York. 1965. 1948. s.44, 46 vd.

50 Bu iddia sahipleri arasında tarih profesörlerimiz de yer alır. Bkz. Coşkun Üçok. *Aramızdan Ayrılanlar.* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi. O.F. Berki Armağanından, ayrı basını. Ankara. 1977. s.26.

em de devlet kurmuş Türk toplumları için kullanıldığı tarihi bir gerçektir. Zira, Muhammed MS 7. yüzyılda yaşamıştır; 622 yılında Mekke'den Medine'ye geçtiği kabul edilir. Oysa ki, bu tarihlerden yüzlerce yıl önce Türklerin *Tura* ve *Tiirkii* olarak çağrıldıklarını tarih kitapları yazar.

Orhun ve Uygur yapıtlarında *Türkü* olarak geçen sözcük, daha sonraları kısaltılarak *Türk* olmuştur ve Türk kollarından birinin adıdır; tıpkı *Oğuz, Tiirkeş, Uygur, Tarduş* vs. sözcükleri için olduğu gibi?[1]

Öte yandan, Orta Asya'da Kaşgar bölgesinin ve bunun doğusunda kalan bütün ülkelerin, daha ilk anlardan itibaren Araplar için Türk bölgeleri olarak bilindiği, eski Çin kaynaklarında ve Avesta'da "Turan" olarak Türklerden söz edildiği, İsa'dan 1 300 yıl önce Türk adına rastlandığı, Mısır'ın bu tarihlerde *Turkalar* tarafından istila edildiği, yine bu dönemlerde Anadolu'da ve Ege'de kavimler kaynaşması sırasında aynı ad altında Türklerin bulunduğu, Milat'tan T100 yıl önceleri Hititlerin müttefiki *Türko\wm* Türkler olduğu, Asur bölgelerinde *Türk* adının geçtiği, yine Milat'tan çok önce Fırat üzerinden yerleşen *Khuıı* devleti başkentinin *Türk* adını taşıdığı, Büyiik Hun Devleti'nin (MÖ 300 ile MS 300) 500 yıllık Türk kültür ve geleneğini temsil ettiği, *Göktürklerin* MS 552-745 yılları arasında Orta Asya'da *Tiirk* adıyla bir devlet kurdukları ve Bizans kayıtlarına göre bu devletten *Tiirkiya* diye söz edildiği, bilim dünyasının benimsediği gerçeklerdir. Ve nihayet *Türk* adının Nuh'un üç oğlundan biri olan Yafis'in oğlundan gelme olduğu hususu da Arap ve Türk tarihçilerinin ve din adamlarının ortaklaşa savunur oldukları bir tezdir.[52]

Görülüyor ki, *Türk* sözcüğü Muhammed zamanında ve ondan çok daha önce bilinen bir şeydir.

51 Bu konudaki kaynaklar ve ayrı bilgiler için bkz. 1. Arsel, *Biz Profesörler,* Ankara. 1979. s.295 vd. Ayrıca bkz. "Le nom des Tufks Dans 'Avesla'", par E. Blocnel, *Tlıc Journal of tlıc Royal Asiatic Anıl Irelaıd,* 1915, Londoıı. s.305-308.
"Notcs On Some Eaıly Tuıkish Tribes", *Proceedmgs of tlıc XXII Coıı>ress ofOrientalists Helıl in İstanbul,* Ed. by. Z.V. îogan, 1951, c.2; Leiden, 1957, c.2, s.373-375.

52 Bkz. İlhan Arsel. *Biz Profesörler,* Ankara, 1979, s.295 vd.
Diyanet İşleri Başkanlığı'mıı yayımladığı *Salıîh-i Buhâr'i Muhtasarı...* 'ııda Zeynep Bint-i Cahş'ııı rivayetine dayalı bir hadisin izahında Türklerle Ye'cûc ve Me'cûc'un kardeş ve Yafis'in oğullan oldukları, fakat Türklerin Ye'cûc ve Me'cûc'a savaş açtıkları ve dünyayı bu ' canavarlardan" korudukları açıklanmıştır. 2. basım, e.9, s.95-97.

Fakat Muhammed'in Türk sözcüğünü kullanmadığı farz edilse dahi, yine de Ye'cûc ve Me'cûc ile ilgili olarak bıraktığı hükümlerdeki tanımlardan bunların Türkler olduğu sonucu çıkarılacaktır. Bir toplumu tanımlamak için o toplumun mutlaka adını kullanmaya gerek yoktur.[53]

Türkün tanımı ve bu tanımın Ye'cûc-Me'cûc efsanesiyle ilişkisi konusunda Muhammed'in ne suretle bilgi edinmiş olduğu sorusuna gelince, bu sorunun cevabı muhtemelen şudur:

Muhammed, Arap dünyası dışındaki toplumlar ve ülkeler hakkındaki bilgileri genellikle Yahudilerden ve Hıristiyanlardan ve onların din adamlarından öğrenmiştir. Bilindiği gibi kendi yakınları arasında bu dinden kişiler vardı. Örneğin, karısı Hatice'nin amcasının oğlu Varaka adında bir Hıristiyan olup, *Ahd-ı Atıyk* ve *Ahd-ı Cedıd* hakkında geniş bilgi sahibi bir kimseydi. Öte yandan karısının kervanlarını Suriye'ye, Şam'a götürüp getirdiği sıralarda Bahira adındaki bir rahip ile tanışmış ve ondan pek çok din bilgisi edinmiştir."[14] Bu arada Mekke'de ve Medine'de yaşayan Yahudi ve Hıristiyan din adamlarından da pek çok tanıdığı olmuştur.

İşte nasıl ki, diğer konularda bu kaynaklardan yararlandı ise, Ye'cûc-Me'cûc konusunda da o şekilde yararlanmıştır.

Bu efsanenin Türklerle ilişkisi konusunda söylenenler şudur: Uygur Türkleri, ilk yayılma dönemlerinde (ki, Milat'tan. önce 2824 yıllarına rastladığı kabul edilir) saldırı ve savaş yolu ile etrafa dehşet saçmakla ün saldılar. Daha sonraları Batı'ya inen ve oraları işgal edenler, Batı dinlerinde "Uygur" deyiminden kinaye olarak yer alan "ogre" adıyla anılır oldular. "Ogre" deyimi bu dillerde *"dehşet saçan, tiksinti yaratan, korkutucu"* anlamına geldiği için Ye'cûc ve Me'cûc efsanesi bu vesiıe ile doğmuş ve *Hezekiel,* peygamberin ağzında *Alıd-ı* AfıyÂr'taki şekliyle ifadesini bulmuştur.[55]

Öte yandan, yine eski çağlardan ve Yunan kaynaklarından gelme olarak, Büyük İskender'in Asya'ya yaptığı seferler sırasında Ye'cûc ve Me'cûc ülkesi sınırlarına setler çektirdiğine, çünkü ora halklarının saldırılarından, pisliğinden ve kötülüğünden çevreyi korumak istediğine dair hikâyeler vardır.

53 Bkz. İlhan Arscl, *Biz Profesörler.* Ankara, 1919, s.295 vd.

54 Taberî, *Milletler re Hükümdarlar Tarihi.* MEB Yayınları, Ankara. 1966. c.2, s.63, 98.

55 *Atul-ı Atıyk'*ın (Eski Ahid) *"Hezekiel"* kitabı, Bab 38, 39.

İslamın yerleştiği tarihlerde bu hikâyeler Araplar arasında bilinen şeylerdir. Bilindiği üzere bu bölgeler, o dönemlerde Eski Yunan kaynaklarının kalıntılarıyla dolu idi. Daha sonraki yüzyıllarda İslam bilginlerinin Eski Yunan kaynaklarından yararlanmaları da bu kalıntılar sayesinde mümkün olmuştur.

İşte *Ahd-ı Atıyk*'ta ve *Kur'an'da* yer alan *Ye'cûc ve Me'cûc* efsanesi konusundaki bilgiler de Yunan'dan geçerek eski çağlardan gelmiştir. Milat'tan önce 5. yüzyılda yaşamış olan Hippokrat'ın ve Galen'in Türkler hakkında yazdıkları şeyler hep bu kaynaklarda bulunur. Bu kaynaklardan çıkma Türk tanımının Muhammed'in tanımına uygun düştüğü hususunda fikir edinebilmek için al-Belhî'nin *Kitâb al-Bad'va'l-taıih* adlı yapıtına ya da aşağı yukarı aynı mealde olan Şeref al-Zaman Tâhir Marvazî'nin *Tabâ'i al-Hay cıvan* adlı kitaplarına göz atmak yeter. Örneğin Marvazî, Türklerin tanımı konusunda Galen'den ve Hippokrat'tan nakiller yapar. Bu nakillerde Türklerin, soğuk iklim insanları olarak "tombul, yağlı, az kıllı, uyruk kemikleri belli olmayan, geniş suratlı, cengâver, cesur vs." şekilde tanımlandığını açıklar.[56]

Hemen her dönem itibariyle Arap ve Müslüman yazarlar Türkün tanımını, hep Muhammed'in bıraktığı hükümlere uygun düşecek şekilde yapmışlardır. Abbasi halifeleri ve kendi devirlerinin yazarları, Muhammed'in bıraktığı hadislere uygun düşecek şekilde Türkleri nasıl "yayvan ve geniş suratlı, küçük gözlü vs." *olarak tanımlamışlarsa, o tarihten bu yana bütiin dönemler boyunca Arap ve Müslüman yazar ve bilginlerin yaptıkları bu olmuştur. Yakınçağda Arap milliyetçisinin farklı bir tutumu yoktur. 20. yüzyılın başlarında söz konusu hadisleri Ürdün Kralı Abdullah'ın ağzından adeta Türkün suratına tokat atılırcasına söylenmiş bulmaktayız.*

Arapça ve İngilizce olarak yayımladığı anılarda bu Arap şeyhi, Arapları Türk egemenliğine karşı ayaklanmaya kışkırtırken, evvelce Araplar için felaket yaratacağı bildirilen basık burunlu ve yüzleri yayvan kalkana benzeyen ırktan söz eder ki, bu onun her zaman için nefret etmiş olduğu Türklerdir.[57]

56 Şeref al-Zaman Tâhir Marvazî, *Tubû-i al-Hayavan.* Delhi 1943, s.27 (Hicri 514 yazma baskıdan). Kitabın İngilizce çevirisi için bkz. *Sharuf al-Zaman Tahır Marvazî, On Clıiuı. The Tttrks and India,* Minorsky, London, 1942, s.37-38. 53. 54

57 Bkz. *Memorie of King Abdullah of Transjordan.* Ed. by Philip D. Graves, London. 1950, s.56.

E) Türkü Felaket Getirici Irk Gibi Gösteren Muhammed, Arapları "İnsanlığa Işık Tutan Irk" Olarak Yüceltir

Her ne kadar Muhammed'in Müslümanlar arası eşitliği sağlamak üzere, İslama dahil halklar arasında ırk, soy, renk, .cins vs. farkı tanımadığı ve "Araplar" ile "Arap olmayanlar" arasında ayrım yapmadığı sanılırsa da, gerçek şudur ki, o, Arapları Tanrı'nın seçkin ve güzide kavmi olarak İslamın en üstün kertesinde kılmış *ve Araplığı,* Müslümanlıkla adeta ayniyet haline sokmuştur.

Gerçekten de, İbn Hişam'ın *es-Sîre* ve İbn Sa'd'ın *Tabakat* adlı yapıtlarında yer alan bir Muhammed'î Beyan'da *"Biitiin Araplar, İbrahim'in oğlu İsmail'in çocuklarıdır"* diye yazılıdır. Bu soy, yine Muhammed'in beyanına göre "gökler kadar berrak ve şerefli bir soy" olarak kabul edilir. *Kıı'an'*m çeşitli surelerinde yer alan ayetlerden (ve özellikle K. 16 Nahl Suresi, ayet 119-123) anlaşılan odur ki, Tanrı İbrahim'i "bir ümmete bedel Allah eri" olarak seçmiştir. Tarihçilerin bildirdiğine göre de Muhammed'in nesebi, babası Abdullah ve büyükbabası Abdiilmuttalib, onun babası Hâşim, onun babası Abd Menâf yolu ile taa İbrahim'e ulaşır. 11. dereceden ceddi Kureyş, Arap Yarımadası'nın en ünlü sülalesidir. Bundan dolayıdır ki, Muhammed bir hadisinde "Allah, Hz. İbrahim'in evladından Hz. İsmail'i, Hz. İsmail'in evladından Kinâne'yi, Kinâne'nin evladından Kureyş'i, Kureyş evladından Hâşimileri, Hâşimiler içinden de beni süzüp seçti" demiştir.

Ve işte böylesine "üstün" ve "şerefli" bir ırk ve soy olarak kabul ettiği kendi ümmetini, yani Arapları, İslamın temel unsuru yapmak için çareler aramış ve bu çarelerin başında "Arap asıllı olmayan Müslümanların" Arapları yüceltmeleri ve kutsal bilmeleri ve Arap asıllı halifelere itaat etmeleri gereğini İslamiyetin birer şartı haline getirmiştir. Fakat bütün bunları yaparken son derece kurnaz bir siyaset izlemiş ve sanki Arapları kayırmıyormuş ve onları Arap asıllı olmayan Müslümanlardan ayırmıyormuş kanısını yerleştirmiştir.

İlerdeki sayfalarda Arabın İslamdaki üstün yerini sağlayıcı hükümlere değineceğiz ve örneğin "... *Böylece sizi (ey Araplar), insanlara örnek olmanız için tam ortada bulunan bir iünmet kıldık"* (K. 2

Bakara Suresi, ayet 143) şeklinde ve benzeri ayetleri gözden geçireceğiz. Fakat burada kısaca belirtmek gerekir ki, kendisini, "Ben Araptanım ama Arap benden değildir" diye tanıtan Muhammed, her şeye rağmen öz be öz Arap olarak görünmek ve görünürken de Arap ırkının İbrahim'den gelme "şerefli" ve "temiz ve saf kan" bir ırk olduğu kanısını kökleştirmek istemiştir.[38]

1) Muhammed'e Göre Müslüman Olabilmek İçin Arapları Sevmek ve Yüceltmek Şarttır

Arapları İslamın ve insanlığın en mükemmeli ve Kureyşlileri de Arapların en üstünü ve nihayet kendi içinden çıktığı kabileyi Kureyş'in en faziletlisi bilen Muhammed, bir hadisinde şöyle der:

> *"İnsanlığın en mükemmel sınıfı Arap'lardır; Arap'ların en mükemmeli Kureyş'lilerdir; Kureyş'lilerin en mükemmeli de Beni Haşim'dir."*

Beni Haşim, bilindiği gibi Muhammed'in kendi mensup olduğu aşirettir. Ve işte "Araplar" derken genel olarak Muhammed'in düşündüğü budur. Ve Aıabın üstünlüğünü o, bu açıdan öngörmüş ve İslama dahil insanları Arapları sevmeye ve saymaya bu maksatla zorlamıştır.

Başka bir deyimle, İslam içerisinde Arabın üstün görülmesini ve sevilip sayılmasını, doğrudan doğruya kendisine yönelik bir davranış olarak değerlendirmiştir. Nitekim bir hadisinde şöyle der:

> *"Arap'ları sevmek şu üç nedenle şarttır: çiinkii ben bir Arab'ım, çünkii Kur'an Arapça inmiştir, çünkü cennet sakinleri Arapça konuşur..."*

Görülüyor ki, iyi bir Müslüman olabilmek için her şeyden önce Muhammed'e inanmak ve onu sevmek şarttır; Muhammed'i sevmek ise, Arabi sevmek demektir. Başka bir deyimle, Arabi sevmeyen Müslüman sayılmayacak demektir. Fakat bu sevgiyi İslamiyet ile biraz daha ayniyet haline getirmek için şunları eklemiştir:

58 Muhammed'in mensup bulunduğu Arap ırkını yukardaki şekilde yüce göstermek hususunda bizim yazarlarımız ve din adamlarımız birbirleriyle yarışırlar. Yukardaki hadislerin yorumu için bkz. Yaşar Nuri Öztürk, *Keıuli Dilinden Soıı Peygamber* (Kırk hadis şerhi). İstanbul, 1984, s.17 vd.; ayrıca Öztiirk'ün *Hz. Falıma* ve Hamudullah'ın *İslam Peygamberi* adlı kitaplarına bakınız.

"Arapları sevmek demek iman sahibi olmak demektir; onlardan nefret etmek imansız kalmak demektir. Arapları seven beni seviyor demektir. Kim ki Aıaptan nefret eder, benden nefret ediyor demektir."

Görülüyor ki Muhammed'e göre Müslüman kişi, sadece Arapları sevmekle yetinmeyecek, Arabi küçültücü her şeyden kendini uzak bilecektir. Zira Arabi küçültmek ya da Araptan nefret etmek şirk koşmak demektir, yani İslamın en büyük suç saydığı davranışlara yönelmektir. Bu konuda da şu hadisi bırakmıştır:

"Araplara hakaret eden, Arap hakkında kötii konuşan, Arap'ı aşağılatan kişi müşrik sayılır; zira Arapları küçültmek İslâm'ı küçültmek demektir."

Ve güya bu işi yapmakla Müslümanlar, her şeyden önce kendi hayırlarına çalışmış olacaklardır, çünkü Arapları severken ve yüceltirken bunu kendi çıkarları bakımından yapmış olmaktadırlar.

Zira Muhammed'e göre Arabın varlığı tıpkı güneşin varlığı gibi bir şeydir ve güneş olmadan hayat olmaz.

"Arapları sevin ve onların yeryüzündeki varlığına destek olun, çünkü onlaıın yaşamı ve varlığı elemek İslâmiyet bakımından ışık demektir; onların yok olması demek İslâm'ın karanlığa dalması demektir."

Başka bir deyimle, Müslüman kişi için Arabi sevmek, yüceltmek, İslami bir şarttır. Nasıl ki namaz kılmadan, oruç tutmadan, hac etmeden ve hele Muhammed'i sevmeden ve onu yüceltmeden Müslüman olmak mümkün değil ise, aynı şekilde Arabi sevmeden ve yüceltmeden Müslüman sayılmak mümkün değildir.[39]

59 Mulıammed'in Arapları İslaıun en üstün ümmeti olarak tanımlayan sözleri için bkz. Buhârî, *Sahtlı'* (L. Krehl, Leyden, 1862-1868) özellikle *Kitâb-ı Enbiyâ.* Bap 46; *Kitab Maıakib,* c.l, Bap 2; *Kitab Ahkâm.* Bap 51; *Kitâb Nikâh,* Bap 12; *Kitâb Nafakat,* Bap 10 Müslim'in *Sahih'*ine (Kahire 1283), özellikle *Kitâb İmâra,* 5-10 ve ayrıca *Fazail al-Şahaba'*sına) al-Tırmızî'nin *Kitâb Maıakib* (Kahire 1292, Bap 69).

Ahmet İbn Haribal'ın *Musnad'ına,* Kahire, 1313. c.l. s.64, 81. 171, 176, 183.

Bkz. al-Muttak'l Hindi, *Kaıız al-Ummal fi sııııan al-Akral,* Haydaıabad, 1312. c.6. s.66, 203-204, 207.214-221'.

Muttakî'niıı bu kitabı Suyutî'nin *at-Camî al-Kabir* adlı yapıtının hablara göre yeni bir tertibidir. Muttakî'nin kitabının İngilizce çevirisi için bkz. B. Levis. *İslâm. Fırını Ilıe*

2) Mıhammed Arabm Üstünlüğü Görüşünü Irkçılık Açısından da Sürdürür

Arap, esas itibariyle *ırkçıdır,* Arap ırkının, diğer ırklara üstünlüğüne inanmıştır. İslamdan önce de saplanmış bulunduğu bu duyguyu, çok daha koyu şekliyle İslamdan sonra da sürdürmüştür. Sürdürmesinin nedeni de Muhammed'dir. Çünkü Muhammed, *iliklerine kadar ırkçı ilk Arap milliyetçisidir.* Tanrının, Arap kavmini şereflendirmek üzere *Kur'an'ı* göndermiş olduğuna dair şu ayeti indirdiğini bildirmiştir: "(Ey Muhammmed!)... *muhakkak ki (Kur'ân) hem senin için, hem kavmin için bir şereftir..."* (K. 43 Zuhı uf Suresi, ayet 44.)

Öte yandan Arabın, Arap olmayanlara üstünlüğünü savunmak ve hatta bu üstünlüğü İslamın bir "şartı" olarak kabul ettirmek yanında, bir de Arap ırkının "safiyetini" sağlamak amacını gütmüştür.

Bundan dolayıdır ki/ bir yandan Arap ırkının kökenini İbrahim'e götürürken ve böylece Arapların İbrahim oğlu İsmail soyundan gelme olduğunu ileri sürerken ve İbrahim ailesini ve soyunu üstün olarak belirlerken (örneğin K. 3 Âl-i İmrân Suresi, ayet 33),[60] diğer yandan da Arap ırkının başka ırklarla karışmamasına çalışmıştır. Bunu sağlamak için Arapların kendi aralarında, yani sadece Araplarla evlenmelerini, "mevâlî" (yani Arap olmayan Müslümanlarla) karışmamalarını ve hele "kötü ırk" olarak tanımladığı zencilerle hiçbir şekilde evlenmemelerini istemiş ve öte yandan mevâlînin de kendi aralarından evlenmelerini öngörmüştür; aksine davrananların da dinsel suç işlemiş olacaklarını belirtmiştir.

Nitekim bir hadisinde şöyle demiştir:

Prophet Muhammecl to the Capture of Constantinople, Edited and -translated by B. Lewis, Religion and Society, Harper and Row, New York, 1974, c.2, s. 195-197. Suyutî'nin yapıtlarına bakınız. Özellikle Mustafa al-Şihabî, *al-Kavmiyy'a al-Aıubiyya,* Kahire, 1959, s.346.

60 "Bilindiği gibi İbrahim'in İsmail ve İshak adında iki oğlu olmuştur. İsmail'i, Hacer adındaki kölesinden, İshak'ıı karısı Saıa'dan edinmiştir. Yahudiler de kendilerinin İbrahim soyundan olduklarını, fakat İshak'daıı geldiklerini söylerler. İşte onlardan mülhem olarak Muhammed de Arapların kökenini İbrahim'e götürmüş ve İsmail'den geldiklerini belirtmiştir. *Kur'un'*da İbrahim'in "Hanif".bir Müslüman olduğu ve Mıhammed'iıı de "haıiif" olarak İbrahim'in dinini tecdit-ettiği ve böylecc İbrahim'in soyu olan Araplarla Müslümanlığın saf şekli Haıiiflik arasında ilişki bulunduğu anlatılmıştır. Bkz. K. 6 Eıı'âm Suresi, ayet 161; K. 3 Âl-i İmrân 67; K. 2 Bakara Suresi, ayet 135. *Kur'un* 'da geçen "Haıiif" sözcüğü "Müslüman" anlamındadır.

"Arap'lar Arap'ların eşitidir; mevcıli de Mevali'ıin. Ey ınevali, içinizde Araplarla evlenenler suç işlemiş olurlar, kötü yapmış olurlar. Ve ey Arap'lar, içinizde ınevali ile,evlenenler kötü davranmış olurlar. "[61]

Öte yandan Arap ırkının güya safiyetini korumak amacıyla da Arapların zencilerle evlenmelerini yasaklamıştır. Zira Muhammed'e göre zenciler "bozuk" ve "çarpık" bir ırktır ve bu nedenle zenci bir kadından doğacak olan çocuklar da sakat ve çarpık olur. Bu konuda bıraktığı hadis şu mealdedir:

"(Ey Arap) Kendinden olanla ve kendi denginle evlen; ve yapacağın çocukların (gelecek kuşakların) safiyeti bakımından dikkatli ol ve asla zenci ile evlenme. Çünkü zenciler bozuk/ çarpık yaratık olduklarından onlarla evlenenlerin çocukları sakat ve çarpık doğar.

Hemen belirtmek gerekir ki, bunu da Yahudilerden öğrenmiş ve onları takliden İslama geçirmiştir. Zira *Tevrat*'ta Yahudi olanların olmayanlarla evlenmeleri güya Tanrı tarafından yasaklanmıştır.

Öte yandan kadın neslini her bakımdan aşağı gördüğü halde, Kureyşli kadınları diğer kadınlara nazaran üstün saymıştır.[63]

3) Muhammed'in; "Ben Araptanım, Ama Arap Benden Değildir!" Şeklindeki Sözlerinin Yarattığı Yanılgı

İslamcılar Muhammed'in, Arapları, yani kendi öz kavmini, Arap olmayanlara üstün tutmadığını iddia ederler ve kanıt olarak onun, *"Ben Araptanım ama Arap benden değildir!"* ya da *"Ben Arabını, ama Araptan değilim!"* şeklinde konuştuğunu öne sürerler. Hatta Araplar lehine farklılık yaratmak şöyle dursun, aksine, onları "yalancı" ya da "münafık" vb. deyimlerle kötüleyip küçümsediğini söylerler. Ve işte Araptan olmayan her Müslüman kişi, özellikle bizim saf insanlarımız,

61 Muttaki, *Kanz ul-ummâlfi sunan al-akvâl,* Haydarabad. 1312. Kısmı 8. s.24-28. Alıntı için bkz. Bernard Lewis, "İslâm: From the Prophet Muhammed to the Capture of Constantinople", *Religion and Socien.* Harper and Row., New York. 1974. c.2, s. 198.

62 *tbid.*

63 Kureyş kadınlarının üstünlüğü konusundaki hadisler için bkz. Buhâıî, *Salıîlı (Kirab Nikâh)* Bap 12: *Kiıab Mafakat,* Bap 10.

bu sözlere bakarak Muhammed'in, çeşitli Müslüman halklar arasında hiçbir ayırım yapmadığını ve hatta ayırım yapmak şöyle dursun, onları kendi kavmi olan Araplardan daha fazla sevdiğini sanır. Bu doğrultuda olmak üzere Muhammed'in ne Arap, ne Acem ne de Türk olmayıp, belli bir bölgenin insan tipine oturtulamayacağım öne sürenler vardır.

Oysa bütün bunlar yanılgıdan ibarettir, çünkü Muhammed, her ne kadar İslama girmekte direnen "müşrik" Arapları küçümser nitelikte sözler sarf etmiş ise de, gerçekte kendisini hem Arap kavminin en şerefli kesiminin (Kureyş'in) en faziletli ailesinden (Haşimilerden) saymış, hem Arap kavmini *kdvm-i necip* (yani bütün milletlerin en "asil" ve en "şerefli" olanı) olarak tanımlamış ve hem de *Kur'an'm* kendisini ve kendi kavmini (yani Arap kavmini) şereflendirmek için indiğini açıklamıştır. Örneğin K. 43 Zuhruf Suresi, ayet 44'te şu yazılı: *"...muhakkak ki (Kur'ân) hem senin için, hem kavmin için bir şereftir ve ilerde ondan mestti olacaksınız."*

Gerçekten de, Muhammed'in Araplar hakkında olumsuz görüşler belirttiği, kentlerde ve köylerde yaşayan Arapları, özellikle bedevileri "cahil, ikiyüzlü,-kötü ruhlu, dönek, zayıf karakterli, savaşmaktan kaçan" insanlar olarak tanımladığı doğrudur. Tanrı'dan geldiğini söylediği, *"Bedeviler, kâfirler ve münafıklık bakımından kentlilerden beterdir"* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 97) şeklindeki ayetlerden de anlaşılacağı gibi, ona göre genel olarak kötü olan, Arapların hem kentlisi ve hem de bedevisidir. Fakat bedeviler kentlilere oranla daha da kötüdür, daha da haindir ve bundan dolayıdır ki, din hükümleriyle sınırlanmaya daha da muhtaçtır. Nitekim aynı ayet şöyle devam eder: *"...ve Allah'ın Peygamberine indirdiği hükümlerin sınırlarını daha çok bilmezler, bııııa dalıa fazla onlar (*yani bedeviler) *layıktır..."*

Bedeviler öylesine kötü ruhludurlar ki, Tanrı onlara beddua etmekten kendini alamaz:

> "Bedevilerden öyleleri vardır ki, sarf edileni ziyan sayar ve size belâlar gelip çatmasını gözetir dururlar; belledikleri kötü belâlar kendi başlarına gelsin..." (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 98.)

Yine *Kur'an* hükümlerinden (örneğin K. 48 Fetih Suresi, ayet 16; K. 9 Tevbe Suresi, ayet 107 gibi) anlamaktayız ki, Tanrı, Arabın *dönek* karakterde oluşundan, itaatsizliğinden, yalancılığından, korkaklığından müştekidir.

Fakat hemen belirtmek gerekir ki, bu olumsuz tanımlamalara Muhammed, esas itibariyle Arabın İslama girmek istememesi, direnmesi ya da inanır görünüp inanmaması ve din adına savaşlara katılmaktan kaçınması gibi nedenlerle başvurmuştur. Gerçekten de Mekke'de bulunduğu on yılı aşkın süre boyunca pek az sayıda Arabi Müslüman yapabilmiş ve bunlar arasında "münafık" diye suçladıklarıyla çatışmış, daha sonra Medine'ye geçip de saldırılara ve savaşlara başladığı zaman, Arabın savaşlardan kaçındığına tanık olmuş ve işte bütün bunların acısını onları azarlamakla, aşağılamakla ve cezalandırmakla çıkarmıştır. Bütün amacı, Arabi peşinden sürüklemek, kendisine itaat ettirmek ve dilediği gibi kullanmak olduğu için onları kendisine köle edercesine bağlamadıkça huzur duymazdı. Şu muhakkak ki, çöl bedevisine karşı hiç inancı yoktu, onlara güvenmez ve sözlerine değer vermezdi. Bundan dolayıdır ki, onların kendisine, "sana inandık" demelerini dahi ciddiye almazdı. Bu nedenle *Kıır'aıı'*a hüküm bile koymuştur:

> *"...Ey Muhammed, Bedevi'ler: 'inandık' dediler. De ki: 'inanmadınız ama, İslâm olduk deyin; iıulnç heniiz gönüllerinize yerleşmedi; eğer Allah'a ve peygamberine itaat ederseniz... Allah bağışlar, merhamet eder..."* (K. 49 Hucuıât Suresi, ayet 14.)

Öte yandan onları savaşlara sürüklemek ya da savaştan kaçmaları halinde çeşitli şekillerde korkutmak için her şeyi yapardı. Örneğin K. 48 Fetih Suresi'nin 16. ayetinde şöyle yazılıdır:

> *"(Ey Muhammed) Bedevi'lerden geride kalanlara de ki: Yakında çok savaşkan ve kuvvetli bir toplulukla savaşacaksınız. •• artık itaat ederseniz Allah, size güzelim biı• mükâfat verir ve fakat evvelce döndüğünüz gibi, gene dönerseniz siz.i elemli bir azapla azaplaıdırırız..."*

Beyzâvî'nin ve diğer yorumcuların ayetle ilgili görüşlerinden anlamak mümkündür ki, "evvelce döndüğünüz" deyimi *Uhud* Savaşı sırasında bozgunculuk yapıp kaçan Araplar ve "savaşkan bir topluluk" deyimleri de al-Yememe'de sakin Beni Hüneyfeliler içindir. (Bazı yorumculara göre de Bizanslılar ya da İranlılardır.)

Öte yandan yine *Kur'an*'dan öğreniyoruz ki, Tanrı'nın beğenmediği diğer bir şey de Arabın "nankörlüğü ve Müslümanların arasını açma" gayretleri ve yalancılığıdır. Bu düşüncesini Tevbe Suresi'nde şöyle açıklamaktadır:

> *"Zarar vermek, kâfirlikte bulunmak, inananların aralarını açınak, daha önce Allah'la ve Peygcunberleriyle savaşanın gelmesini gözlemek için mescit kuranlara gelince, biz ancak iyilik etmekteyiz diye yemin edecekler ve Allah ise tanıklık etmektedir ki onlar yalancıdırlar."* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 107.)

Bu hükümlerden (ve bunlara eklenebilecek diğerlerinden) anlamak mümkündür ki, Muhammed'in hor gördüğü bu Araplar ya putperest olan ve Muhammed'e inanmayan ya da inanır görünüp de oyun oynayan ve nihayet onun emirlerine uymayan ve savaşlara katılmayanlardır.

Ne var ki, kendisine düşman bildiği bu Araplara karşı bile farklı davranmış ve Arap olmayanlara karşı gösterdiği acımasızlıkları onlara göstermekten kaçınmıştır.

Arap bedevisine karşı haşin davranmasının ve ağır sözler söylemesinin bir diğer nedeni de kendisinin, Araplar arasında asil sayılan Kureyş kabilesine mensup olması ve asaletten doğma bir alışkanlıkla başkalarını aşağı saymasıdır.

Nitekim, Mekke'yi ele geçirip de egemenliğini artık tam olarak kurduğu andan itibaren Arap lehine söylediklerini, evvelce diş bilediği Mekkelilere de uygulamış ve hatta Kureyşlilere ayrıcalık göstermiştir. Örneğin, Huneyn'de alınan ganimet mallarından Kureyşlilerle Arap uruğlanna paylar verdiği halde Ensar'a bir şey vermemiştir. O Ensar ki, Mekke ahalisi ve Araplar Muhammed'i yalanladığı ve hakir gördüğü zamanlar Muhammed'e inanmış ve yardımcı olmuş kimselerdi; Muhammed Mekke'den sürüldüğü ve yiyecek, içecek ve giyecek parası olmadığı zamanlar, onu yurtlarına yerleştirmiş, giydirmiş, yedirmiş ve içirmişl'erdi. Böyle olduğu halde Muhammed, yıllar boyu kendisine düşmanlık eden Kureyş kabilesine, sırf kendi öz kabilesidir diye, özel muamele yapmaktan geri kalmamış ve İslamın başına Kureyş'ten başka halife gelmemesi için kural koymuştur.[64]

64 Taberî. *Milletler* re *Hükümdarlar Tarihi.* MEB Yayınlan, Ankara, 1963, c.2, s.730 vd.

Bu itibarla Muhammed'in *"Ben Arap/anını ama Arap benden değildir"* sözlerini gerçekçi bir anlayışla ele almak ve bu sözleri söylerken Arapları insanlığın en üstün ırkı olarak gördüğünü ve örneğin *"İnsanlığın en mükemmel sınıfı Araplardır; Arapların en mükemmeli Kıreyşlilerdir; Kureyşlilerin en mükemmeli (faziletlisi) Beni Haşinı'dir"* dediğini unutmamak gerekir. Başka bir deyimle, "Ben Araptanım ama Arap benden değildir" sözleri, İslamda eşitlik olduğunu anlatmak için değil, Arabın Arap olmayanlara üstünlüğünü, belli etmeden kabul ettirebilmek için söylenmiştir.

4) Muhaınmed'in, Sadece Arapların Değil, Bütiin İnsanların Peygamberi Olduğu İddiası

Muhammed'i bütün insanların peygamberi olarak göstermeye çalışanlar *Kur'aıı*'ın çeşitli ayetlerini ve özellikle A'râf Suresinin 158. hükmünü örnek verirler:

> *"Ya Muhammed de ki 'Ey insanlar, doğrusu ben... Allah'ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim...'"* (K. 7 A'râf Suresi, ayet 158.)

Buna bir de insan neslinin tek bir nutfeden yaratıldığına ve Tanrı indinde en şerefli insanın Tanrı'ya en fazla itaat eden insan olduğuna dair hükümleri eklerler.

Oysa ki, bu ve buna benzer hükümleri Muhammed, siyasi mülahazalarla koymuş ve koyarken de her şeyden önce Arapların peygamberi olduğu düşüncesini terk etmemiştir.

Söylemeye gerek yoktur ki, önceleri *"Eğer Rabbin dileseydi insanları tek bir iinuned kılardı"* (K. 42 Şûrâ Suresi, ayet 8 vs.) diyerek Tann'nın her ümmete kendi içinden paygamberler ve kendi anlayacağı dilde kitaplar gönderdiğini söyleyen ve daha sonraları *"İslamdan başka bir dine yönelenler sapıktır"* ya da *"Müşrikleri nerede görürseniz öldürün"* ya da *"Kitab ehlinden* (yani Yahudiler ve Hıristiyanlar vs.) *hak dinini* (yani İslamı) *kabul etmeyenlerle...* savaşın" ya da *"...küfrü imana tercih ederlerse babalarınızı ve kardeşlerinizi (düşman bilin)..."* şeklinde hükümler yerleştiren ve daha buna benzer nice emir veren ve İslamı kabul etmeyenlere karşı cihat ilan eden, ömrü boyunca bu maksatla 28 savaşa giren ve insanlar öldürüp esir alan ve gözlerini hayata kaparken İslamdan başka din kalmayıncaya kadar *cihat* formülünü vasiyet olarak bırakan bir kimseyi *tüm insanların peygamberi* olarak kabul etmek güçtür.

Bu hususları ilerdeki bölümlerde ayrıca ele alacağız. Fakat şimdilik şunu belirtmekle yetinelim ki: Peygamberliğini ilan ettiği tarihlerde Muhammed, kendisini sadece Araplara gönderilmiş bir peygamber olarak görmüştür. Aklının kenarından Arap olmayanlara peygamberlik etmek diye bir şey geçmemiştir. Nasıl ki, diğer ümmetlere kendi içlerinden peygamberler gönderilmiş ise, Araplara da kendisinin gönderildiği tezine sarılmıştır.

Mekke'de iken ve "peygamberliğinin" ilk beş yılı boyunca ne Yahudilerden ne de Hıristiyanlardan fazla söz etmiştir.

Fakat ne zaman ki yavaş yavaş güçlenir olmuştur, işte o andan itibaren Arap olmayanları da (özellikle Yahudileri ve Hıristiyanları) kendisine taraftar yapmaya heveslenmiş ve bütün insanların peygamberi. olduğunu söylemiştir. Yahudilerin kendisini peygamber kabul etmelerini sağlamak maksadıyla onların dinsel inanışlarından bazılarını kabul etmekten bile geri kalmamıştır: Örneğin Kudüs'ü kıble edinmesi, oruç tutma geleneğini benimsemesi vs... Fakat planlarında başarılı olamayınca bu siyasetini terk etmiş ve bir yandan Müslümanları, Müslüman olmayanlara üstün kılıcı esasları koyarken, diğer yandan da Müslümanlar arasında Arapların özel ve üstün bir yeri bulunduğuna dair yukardaki esasları işlemeye devam etmiştir. Bu konuyu ilerde 3. Bölüm'de ayrıca ele alacağız.

Bilmediğimiz ve genellikle bilmek istemediğimiz acı gerçek şudur ki; İslam dini, bütün dönemler boyunca Arapların milliyetçilik duygularını pekiştirirken, bizim gibi Arap olmayan Müslüman toplumları da ulusal benlikten yoksun etmiştir.

Zira Arap olmayanlar bakımından Müslümanlık demek, bir bakıma Araplaşmak demektir. Arabın dilini, geleneklerini, ilkelliklerini ve pisliğine varıncaya kadar her şeyini benimsemek, onu üstün ve kutsal bilmek demektir. Çünkü Muhammed bunun böyle olmasını istemiştir: Arapçanın Tanrı dili olduğunu ve *Kur'an'm* Arapça hazırlandığını söylemiş, Arapça konuşan her kişinin Arap sayılacağını bildirmiş, eski Arap geleneklerinin çoğunu (örneğin Kâbe'yi ziyaret gibi) İslami şartlar olarak yerleştirmiş ve bu şaıtlar arasına bir de Arapları "sevmek ve üstün görmek" gereğini eklemiştir.

F) Türkü Küçülten ve Arabi Yücelten Hükümler Karşısında Türk Şeriatçısının Tutumu

Bin yıldan fazla bir süre boyunca, Türk şeriatçısı ve Türk aydını İslamın Türkü aşağılatan ve Arabi "üstün", "Tanrı'nın seçkin kavmi" sayan hükümlerine karşı ses çıkarmamıştır. Ses çıkarmak şöyle dursun, genellikle bunları kutsal bilmiş ve gözü kapalı izlemiştir. Bir tek insanımız ağzını açıp da, "Tanrı neden bazı kavimleri üstün kılsın bazılarını kılmasın? Neden Yahudi peygamberlerin iddia ettiği gibi İsrail oğullarını kendi öz kavmi bilsin ya da Muhammed'in söylediği gibi, Arapları kendi öz evlatları addetsin de Türkü felaket kaynağı ilan etsin?" şeklinde bir şeyler dememiştir. Tanrı'nın böylesine adaletsiz bir keyfiliğe yönelmiş olamayacağını hesaplamamıştır. Bundan dolayıdır ki, Arap şeriatçısı ile birlik olup İslamın Türk aleyhtarı hükümlerini savunmuştur.

Her ne kadar İslamın eşitlik dini olduğunu ve Müslüman kavimler arasında ayrım yapmadığını söyleyenler olsa da, Muhammed'in Arap lehine koyduğu *Kur'an* ayetlerini ve hadisleri inkâr etmeden Arap üstünlüğünü gidermenin mümkün olmadığını düşünmek istememişlerdir, çünkü bunu düşünmenin İslamı inkâr anlamına geleceğini bilmişlerdir.

1) Arapla Birlik Olup Tiiık Aleyhtarı Hükümleri Savunanlar

Kıır'an'da. adı geçen Ye'cûc ve Me'cûc halkının Türkler olduğu "inancının" kökleşmesinde Türk şeriatçısının da katkısı bulunduğuna biraz yukarda değinmiş ve birkaç örnek olmak üzere 14. yüzyıl yazarlarından Ahmedî'nin *İskendernâme*'sinden, Asım Efendi'nin *Okyanus* adlı yapıtından ve Ahterî Mustafa Efendi'nin *Ahten-Kebir* adlı kitabından örnekler vermiştik.

Söylemeye gerek yoktur ki, Ahmedî ya da Asım Efendi ve Ahterî Mustafa gibi kişiler ve benzerleri, hep şeriat eğitiminden geçmiş ve çoğu Osmanlı medresesinden yetişme kimseler olup, Arap bilginlerin kitaplarıyla yoğrulmuşlardır. Beyinleri şeriat bilgileriyle yıkanmış bulunduğundan, İslamın Türk aleyhindeki verilerini savunmakta

sakınca görmemişlerdir. Onlar gibi Türk toplumunun "aydın" diye kabul etliği nice insanlar ve nihayet halk yığınları da bu verilerle haşır neşir olmuşlardır. Bundan dolayıdır ki, Muhammed'in ve ondan mülhem olarak Arap yorumunun Türk saydığı Ye'cıic ve Me'cuc ırkı hakkındaki görüşleri "Arap ilminin bu cahilane herzeleri, yüzyıllarca Türk medreselerinde Türk Talebe-i ulûmuna, dini birer gerçek şeklinde gösterilmiştir.

Fakat bu liir medrese eğiliminden geçmeyenler dahi bugün benzeri nitelikteki görüşlere yönelmişlerdir.

2) Arabıı Tiirk Aleyhtarlığını Mazur Görmeye Çalışanlar

Arabın Tiirke karşı 1 400 yıl boyunca sürdüregeldiği sınırsız ve insafsız iftiralarını, yalanlarını ve düşmanlıklarını mazur göstermeye çalışanlarımızın mantığı şudur: "Nasıl ki egemenliğimiz altında yaşamış olan Yunanlılar, Bulgarlar ya da Sırplar aleyhimizde kötü şeyler söylemiş iseler, Arapların da söylemiş olması doğaldır. Biz Arapların egemenliği altında kalmadığımız halde kara kediye 'Arap kedi', karışık işe 'Arap saçı' ya da 'fotoğrafların negatifine' 'Arap' deriz; atasözlerimiz arasında da 'ne Şam'ın şekeri, ııe Arabıı yüzü' şeklindeki sözler yer almıştır."[66]

Tıpkı devenin höıgücü misali, bu mantığın neresi doğrudur diye sormak gerekir. Çünkü bir kere milletlerin çeşitli nedenlerle birbirleri aleyhinde söz söylemeleri, birbirlerini kötülemeleri adeta tarihi bir gelenektir. İngilizler Fransızları "frog" (kurbağa) diye çağırırlar, kurbağa ayağı yiyorlar diye; buna karşılık Fransızlar da İngilizleri "rozbif" diye küçük düşürmeye çalışırlar, kanlı ya da az pişmiş et yiyorlar diye.

Fakat söz konusu ettiğimiz sorun, Arapların Türkler ya da Türklerin Araplar için söyledikleri kötü sözlerden ziyade, bu sözlerin içeriği, niteliği ve ulusal ya da uluslararası kötülükler ve davranışlar itibariyle yarattığı sonuçlardır. Arap aleyhtarlığı niteliğinde Türk atasözleri ya da küçültmeleri yüzünden Arap milleti ne benliğini yi-

65 Daııişmend. *ııge,* s.l 17 vd.

66 Bu hususla Bkz. Tarih Profesörü Coşkun Üçok'uıı *Aramızdan Ayrılanlar* başlığıyla Ankara Hukuk Fakültesi tarafından yayımlanan *Prof. Dr. Osıııaıı Herki'ye Armağan* kitabı. 1977. s.XXV. XXVI.

tirmiş, ne de manen ve maddeten çökmüştür. Halkımızın ağzında dolaşan, yıikardaki deyimleri ve tanımlamaları Türkün Arap milleti aleyhinde kötülükler ve cinayetler işlediği şeklinde anlamak gülünçtür.

Öte yandan Arabın ya da Türkün karşılıklı olarak birbirlerine sa-- vurdukları sözler aynı ağırlıkta ve yıkıcılıkta değildir. Çünkü Arabın söylediklerinin gerisinde, kendisini peygamber diye kabul ettiren Muhammed durmaktadır. Bu itibarla Türkün ağzında gevelediği sözler ve örneğin "Ne Arabın yüzü, ne de Şam'ın şekeri" şeklindeki küçültmeler ile Arabın Türk aleyhinde söylediği "Utruk al-Turka mâ tarakûka in ahabbûka va'in gadibûka katalûka" (Tiirke yanaşma, çünkü seni severse seni yer, sevmezse gebertir) şeklindeki konuşması arasında derece ve ağırlık bakımından fark vardır. Zira Arabın bu küçültmelerinin Muhammed'e inen kökeni okluğu kabul edilir. Yine bunun gibi, Türkün kara kediye "Arap kedi" ya da fotoğrafların negatifine "Arap" demesi ile Arapların Türkü "yayvan suratlı, küçük gözlü, insaıflığa felaket getirici ırk" şeklinde tanımlamasını aynı ayarda tutmak insafsızlık olur, çiinkü Arabın ağzında yer alan bu sözlerin aslı Muhammed'den çıkmıştır. Etkisi ve yarattığı olumsuz sonuçlar bakımından hiç kuşkusuz Türkün söyledikleriyle kıyaslanmayacak kadar yıkıcı sonuçlar yaratmıştır. Başka bir deyimle, Türkün Arap aleyhindeki " sözleri nedeniyle Arabın ulusal yaşamlarında ya da milliyetçi çıkarlarında,, geleneklerinde olumsuzluk doğmamıştır. Oysa ki, Arabın Türk aleyhtarı sözleri, "Tanrı ve peygamber ağzından çıkmıştır" inancıyla kutsal bir nitelik taşımıştır.

Bu bakımdan sadece küçük dıişürtücü sözler değil, aynı zamanda Türkün milliliğine, benliğine, diline ve her şeyine ölüm damgası vuran bir değer taşımıştır. Bu tür İslami hükümler ve inançlar içerisinde Türk, benliğini, dilini ve her şeyini ihmal etmiş, kendi ulusal çıkarlarından ziyade, çoğu kez bunlara ters düşen İslami çıkarlar için her şeyini feda etmiştir.

Arap, Tann'dan ve Muhammed'den geldiğini sandığı Türk aleyhtarı hükümlere sarılarak Türkü "korkutucu", "öldürücü", "uygarlık söndürücü" vs. şeklindeki tanımlamalarla kalmayıp, Türkü, tarihte hiçbir milletin yapmadığı kötülüklerle arkadan vurmaya çalışmıştır.

Öte yandan Arabın Türk düşmanlığını, Yunanlı, Bulgar ya da Sırp gibi milletlerin Türk hakkında söyledikleriyle kıyaslayıp mazur kılmak gerçekten abestir. Çünkü bir kere bu milletler 500 yıla yakın bir süre boyunca Türk egemenliği altında kalmışlardır ve boyunduruk altında yaşayan her millet gibi doğal olarak bu tür hınç çıkarmalara yönelmişlerdir. Besledikleri düşmanlığı, Tanrı'dan gelme diye sanılan Türk aleyhtarı hükümlere değil, işgal döneminin acı hatıralarına dayatmışlardır. Oysa ki, Arabın Türk düşmanlığı, Türk egemenliği altına girmeden önce, hem de çok önce başlamıştır ve üstelik de kaynağını Tanrı'dan ve "peygamberden" geldiği kabul edilen inançlarda bulmuş olarak. Bütün bu hususları ilerdeki sayfalarda kanıtlayıcı verilerle ele alacağız.

3) Muhammed'in Türkler Lehinde Konuştuğunu Sananlar ve Savunanlar

îslamın ve özellikle Muhammed'in ilk eleştiricilerinden biri olan *lbıı al-Râvandi*[67] (9. yüzyıl ortalarında öldü), sadece serbest düşünce insanı olduğu için değil, biraz da Selçuk sultanlarına yaranmak için, Îslamın Türkler sayesinde zaferler kazanacağına dair görüşler savunmuştur. *Rahat al-Şudur* adlı bir yazısında Ebû Hanife'nin Kabe'yi ziyareti sırasında, *"Ey Tanrım, eğer içtihad'm doğru ise ona (Tiirke) giiç ver"* diye yalvardığı sırada Kabe'den yükselen bir sesin, *"Evet sen gerçeği söyledin ve senin mezhebin, kılıç Türklerin elinde bulunduğu süre boyunca yaşayacaktır"* dediğini anlatır.[68]

Eski ve yeni Türk yazarları arasında da Tanrı'nın ve Muhammed'in Türkleri övücü sözler söylediğini savunanlar ve şeriatın Türkleri küçültücü hükümlerini geçersiz kılmaya çalışanlar çıkmamış değildir.

11.-12. yüzyılda Türk dilini Arapçanın baskısından kurtarmak ve Türkü benliğine kavuşturmak amacıyla olumlu yorumlara yönelen Kaşgarlı Mahmud ve daha sonra 17.-18. yüzyılda Tanrı'nın Arap kavmi yerine Türkleri îslamın başına geçirme planlarından söz eden

67 lbıı al-Râvandî, ***Kitüb al-dâmiğ*** adlı kitabında ***Kuran'm*** çeşitli kısımlarını. ***Kitab*** *al-zumurruz* adlı yapılında da Muhammed'i sert bir şekilde eleştirir.

68 Bkz. al-Râvandî (Muhammed İbn al-). *Rahat al-Şudur,* Ed. Muhammed !qbal, Londoıı, 1921. s. 17-18.

Vâni Mehmed Efendi ve nihayet 20. yüzyılda bu görüşleri daha da pekleştirerek savunan İsmail Hami Danişmend gibi sayılan pek az örnekleri belirtmek mümkündür. Hepsi de Tiirk ırkı bakımından zillet saydıkları şeriat hükümlerine karşı tepki göstermişler ve bunların Arap ve Acem yazarlar ya da Yahudiler tarafından uydurulmuş şeyler olduğunu ileri sürmüşlerdir. İslamın Türkler aleyhine değil, aksine Türkler lehine hükümler getirdiğini ve Muhammed'in Araplardan çok çektiğini ve bu nedenle Tanrı'nın Arapları tehdit edici hükümler indirdiğini ve Arap kavmini, İslamın başına Türkleri getirme tehdidiyle korkutmak istediğini söylemişlerdir. Öne sürdükleri hükümler arasında, *"Türkler llişmedikçe siz de onlara ilişmeyiniz"* ya da *"Tanrı'nın ihsanlarını milletimin (Arapların) elinden en evvel Türkler alacaktır"* ya da *"Hafızlık on kısma bölünmüştür, dokuzu Türklerde ve yanlız biri diğer milletlerdedir"* şeklinde olanları yanında, bu temayı destekleyen *Kur'an* ayetleri yer alır.

Ne var ki, bunu yaparlarken Sisifus misali beyhude bir işe giriştiklerini fark edememişler ve Türkün lehine olmak üzere sundukları hükümlerin, aslında Arap çıkarlarına yönelik şeyler olduğunu bilememişler ya da bilmez görünmüşlerdir. Şöyle ki:

İlerdeki bölümlerde ayrıca belirteceğimiz üzere bundan 1 000 yıl kadar önce Kaşgarlı Mahmud, *Divan-ii Lûgat-iy-Türk* adlı yapıtında Tanrı'nın Türk ulusunu kendi ordusu olarak seçtiğini ve *"Bir ulusa kızarsam Türkleri o ulus üzerine musallat kılarım"* dediğini ve Türkçeyi üstün bir dil haline getirmek üzere de, *"Türk dilini öğreniniz, çünkü onlar için ıızun sürecek bir egemenlik vardır"* emrini verdiğini ve bu düşüncelerini Muhammed'in ağzıyla belirttiğini söyler ve kaynaklar verir. O tarihten bu yana bu tema, çeşitli kalemlerde ve çeşitli şekillerde işlenmiş ve İslamın Türkleri yücelttiği söylenmiştir. Örneğin Tanrı'nın *"Türkler size ilişmedikçe siz de Türklere ilişmeyiniz"* ya da *"Hafızlık on kısma bölünmüştür, dokuzu Türklerde ve yalnız biri diğer milletlerdedir"* şeklinde konuştuğu ve Türkleri Arapların yerine olmak üzere İslamın başına geçireceğini açıkladığı ve bu konuda da *"Milletimin mülkünü ve Allah'ın ona olan ihsanlarını, onun elinden eıı evvel Kantınâ nesli alacaktır"* şeklinde konuştuğunu ve *Kanturâ* adının, Türk ırkının atası anlamına geldiği belirtilmiştir.

1685 yılında Bıırsa'da vefat eden Vâni Mehmed Efendi (ki, Osmanlı bilim tarihinde Türk milliyetinin ilk savunucularından sayılır) verilecek örneklerden biridir. *A relis ıl-Kıır'âıı ve nefâis iil-Furkaan* adlı yapıtında, *Kur'an*'daki Ye'cûc ve Me'cûc konusundaki Arap yorumlamasını yalanlayıp "Zulkarney'in" İskender değil, Oğuz Han okluğunu ve Muhammed'in Türkler lehine bazı hadisler bıraktığını ileri sürmüştür.[69]

Vâni Efendi'nin bu görüşlerine göre Tanrı, *Kur'an*'daki "tehdit" ayetleriyle Arap kavmini, Araplıkla ırki ilgisi bulunmayan bir milleti İslamın başına getirmekle tehdit etmiştir ve işte bu millet Türklerdir.

Yazara göre İslamiyet Arabistan'da doğmuş ve *Kur'an* Arapça tebliğ olunmuş ve Peygamber Arap kavminden, (kavminin bedevisinden de, medenisinden de) çok eziyet çekmiştir. Bundan dolayıdır ki, Tanrı Araplara çeşitli vesilelerle çatmış ve onları cezalandırmıştır: K. 9 Tevbe Sııresi'nin 81, 82. ayetlerinde Tebûk seferine katılmayan münafık Arapları azarlamıştır. Aynı surenin 98. ayetinde Arap kavminin medenisini ve bedevisini de itaatsizlikle, kâfirlikle, münafıklıkla suçlamıştır.

Ve yine K. 5 Mâide Suresi, ayet 54; K. 9 Tevbe Suresi, ayet 39; K. 47 Muhammed Suresi, ayet 40; K. 48 Fetih Suresi, ayet 16 ve K. 70 Meâric Suresi, ayet 35-44'te de Arapların putataparlığa bağlı olmaları, savaşlara katılmaktan kaçınmaları, sadaka ve zekât yolu ile fukaraya zekât ve yardımda bulunmamaları, küfür ve müşriklikte ısrar etmeleri halinde ceza olarak İslamın başından atılacaklarını ve Arap kavmi yerine İslamın başına Araplıkla ilgisi olmayan bir başka milletin getirileceğini belirtmiştir. Her ne kadar bu sözünü ettiği milletin adım *Kur'an*'da bildirmemiş ise de, niteliklerini ortaya koymuştur. Bu millet, Araba benzemeyen, ırk ve milliyeti itibariyle Arapla ilgisi olmayan bir millettir. Araplarla ilkönce savaşacak ve sonra Müslüman olacaktır. Ve Araplardan daha hayırlı bir millettir, yüreklilik ve cesaret sahibidir; cengaverliğini hak yoluna hasredip cihata çıkacaktır; imanına dil uzatacak

69 Bcvazıd Kitaplığı. No.67: özellikle bkz. e.l, s.128-138. Vâni Efendinin bu yapıtıııdaki fikirleri İsmail Haînî Danişmcıid, *Tiirk Irkı Niçin Müslüman Olmuştur'!* adlı kitabında (Okat Yayınlan. İstanbul. 1959) işlemiştir.

kâfirlerden ve münafıklardan yılmayacaktır; Arabın yerine geçecek olan bu millet hayrat (sevap) ve hasenatı (güzel işleri) sevecek, dindarlarına karşı alçakgönüllü ve kâfirlere karşı heybetli olacaktır. Ve işte bu millet, Türk milletidir.[70] Vâni Efendinin 17. yüzyılda belirttiği bu görüşleri, 20. yüzyılda İsmail Hamî Danişmend, *Türk Irkı Niçiıı Müslüman Olmuştur?* adlı kitabında tekrar ele almış ve geliştirmiştir.[71] Danişmend'e göre Tanrı sadece Türkleri yüceltmekle kalmamış, aynı zamanda Arap kavminin düşmanlıklarına karşı da korumuştur ve bunun böyle olduğu, Suyutî, Taberî, Ebû Davûd, Bagavî ve Yakûtî gibi kaynaklarda mevcut Türkler lehindeki hadislerden anlaşılmaktadır. Örneğin Suyutî'nin *El-Câmi iil-Kebîr'\nde* yer alan hadiste, *"Türklere ilişmedikçe siz de onlara ilişmeyiniz"* denmiştir. Buna benzer bir hadis Taberî'nin *Me'cem ıl-Kebîr ve Mu'cem iil-evsat* adlı yapıtında da vardır. Bunun gibi Yâkut-i Hamevî'nin *Mu'cem iil-Biildaıı'*ıııda *"Türkler size ilişmedikçe siz de onlarla mütareke halinde kalınız"* diye hadis vardır. Yazar ayrıca Ebû Davud'un *Kitâbu-Siinen* adlı yapıtında ve Huseyn ül-Bagavî'nin *Mesâbilı üs-Siinne* adlı kitabında *"İki camiayı kışkırtmayınız; Türklerle Habeşliler size ilişmedikçe siz de onlara ilişmeyiniz"* şeklindeki hadis yanında Taberî'nin İbn Mes'ûd'a atfen verdiği şu hadisi nakleder: *"Türkler size ilişmedikçe siz de onlara ilişmeyiniz; çiinkii milletimin mülkünü ve Allah'ın ona olan ihsanlarını onım elinden en evvel Kantara nesli alacaktır. "* Yine buna benzer bir başka hadisin *"Tanrının ihsanlarını milletimin elinden en evvel Türkler alacaklardır"* şeklinde Yakûtî'de bulunduğunu hatırlattıktan sonra bütün bunların, İslamda Arabın yerine Türklerin geçeceğine kanıt olduğunu belirtir.

Tanrının ve "Peygamberinin" Türk milletine olan sevgisine ve teveccühüne kanıt olmak üzere de Tabeıî'deıı bulduğu şu hadisi gösterir: *"Hafızlık on kısma ayrılmıştır; dokuzu Türklerde ve yalnız biri diğer milletlerdedir."* Yazara göre Muhammed hafızlara büyük önem vermiş olduğundan, bu kadar önemli saydığı meziyeti hemen tüm olarak Türklere izafe etmekle Türk ırkına karşı teveccühünü ortaya koymuştur.

70 Bkz. Vâni Mehmed Efendi, *agc.* e.i. s.249-251: Danişmend. *age.* s. 128-138.

71 İsmail Hamî Danişmend. *Tiirk Irkı Niçin MiisHiman Olmuştur'!.* Okal Yayınlan, İstanbul. 1959.

Ve Türk ırkına öylesine sevgi beslemiştir ki, bu sevgisini, Türk çadırlarında ittifaka girmekle kanıtlamıştır. Bunu doğrulayan bir hadisin; "... (Peygamber) *Ramazan'ıı ilk aş rinde i'tikâf buyurdu. Sonra orta aşrinde kopuşunun önüne lıasir bulunan bir Tiirk çadırında i'tikâf a girdi..."* Ebû Said'den revayeten *Müslim'de,* ayrıca Kâmil Miras'm Türkçeye çevirdiği *Sahîh-i Buharı Muhtasarı Tecrid-i Sarîh'inde* bulunduğunu söyler.[72]

Yukardaki görüşler, Türk lehine olumlu bazı sonuçlara erişmek isteyen yazarlarımızın dinsel çabalarından bazı örneklerdir. Hiç kuşkusuz iyi niyetlere dayalı olmakla beraber gerici çevrelerin saldırılarına hedef olabilecek niteliktedir. Nitekim kendilerine malzeme yaptıkları hadisler, geçmişte olduğu gibi bugün de "dayanağı zayıf" hükümler olarak ciddiye alınmamış ya da "içinde *Türk* sözcüğü bulunan hadislerin tamamı uydurmadır" şeklindeki itirazlara konu teşkil etmiştir. Hiç kuşkusuz bu itirazlara, bir de Arapları ikaz maksadıyla söylenmiş sözlerin Türkler lehine tahrif edilmiş şekilleri olduğunu da eklemek isteyenler çıkabilecektir.

Çünkü dikkat edilecek olursa Vâni Mehmed Efendi'nin ya da Danişmend'in belirttikleri, *"Türkler size ilişıııedikçe siz de onlara ilişmeyin"* şeklindeki hadis Muhammed'in Türkler aleyhine olmak üzere söylediği kabul edilen, *"Türkler size ilişıııedikçe siz de onlara ilişmeyin; çünkü sizi severlerse yerler, sevmezlerse öldürürler"* şeklindeki hadisin sadece ilk kısmıdır ve Suyutî, Yakûtî, Abû DavCıd, al-Taberî vs. gibi aynı kaynaklardan çıkmadır. Öte yandan Muhammed'in Türkü yüceltiğini ve İslamın başına getirmek istediğini söyleyen bu yazarlarımız, bu aynı Muhammed'in, "Arapları sevmek ve üstün bilmek" gereğini İslamın adeta şartı haline getirdiğini ve halifeliği Kureyşli Araba tahsis ettiğini ve içinden çıktığı Arap ırkını yüceltmeyi fazilet bildiğini unutur görünmüşlerdir. Üstelik Araplara karşı Türkü tehdit aracı, korkutucu şeklinde kullanmış olmasını sanki Türkler için övünülecek bir şeymiş gibi kabul etmişlerdir.

72 *fbid.* s. 139-146.

Şunu kabul etmek gerekir ki, İslamın özünde Türke karşı düşmanlık olmadığını ya da tefsir ilminde Türklerin "insanlık düşmanı bir canavar sürüsü" şeklinde tanımlanmasının ve iftiralara uğramasının sadece Arap, Acem ya da Yahudi yorumcuların marifeti bulunduğunu iddia etmek ve bu iddiaları şeriat malzemesiyle ispata çalışmak beyhudedir. Çünkü şeriatçı için, bunları çok daha etkili şeriat malzemesiyle çürütmek hiç de zor değildir.

Zira unutmamak koşuldur ki, şeriatçıya karşı hiçbir zaman şeriat mantığı ve verileriyle savaşmamak gerekir. Ona karşı kullanılması gereken tek silah *akıl* silahıdır; akılcılıktır. Yani akla ters düşen din hükümlerini, velev ki Tanrı'dan ya da Muhammed'den geldiği iddia edilsin, yok saymaktır. Bu yapılacak olursa *Tevrat*'ın Yahudileri üstün ve Tanrı'nın seçkin kavmi olarak gösteren hükümlerini ya da şeriatın Arap lehine olmak üzere sevk ettiği benzeri yüceltmelerini ya da Türkü küçük düşüren ya da üstün bilen hükümlerini *"akla aykırı ve Tanrı'ıuıı yüceliği fikriyle bağdaşmaz"* sayarak aynı sepete atıp bir kenara ayırmak kolaylaşır. Böylece din denilen kuruluş, milletleri birbirine düşman kılmaktan ya da kendi benliklerine ve güzel geleneklerine, dillerine vs. sahip çıkma olasılığını kurutmaktan uzaklaştırılmış olur.

II) YÜZYILLAR GERİSİNDE BİRİKEN TÜRK DÜŞMANLIĞININ YARATTIĞI İLK EYLEMLER VE ARAP LEHİNE SAĞLADIĞI İLK SONUÇLAR

Tohumları Muhammed tarafından atılan Türk düşmanlığı siyasetinin, yüzyıllar içerisinde, Araba kazandırdığı şeyler tahmin edilemeyecek kadar çoktur.

Bir kere Arabi, "Türklerle savaşmadıkça hüküm günü gelmiş olmayacaktır" şeklindeki din emrine uyarak, daha ilk başlarda, Orta Asya'lara kadar uzanıp fetihler yapmak, imparatorluklar kurmak, zenginliklere kavuşmak ve Türklere (ve diğer milletlere, örneğin Acemlere vs.) karşı "zafeıier"le övünebileceği bir tarih yaratmak olanağını hazırlamıştır.

Gerçekten de Arap ordularının Türklere karşı savaşlarıyla dolu bu ilk dönem, islam tarihinin en önemli bir dönemi sayılır. Ve inkâr edilemez ki, İslam tarihi eğitiminden geçen Müslüman Arap, ne kadar "milli" duygularla gururlanır ve kendi ecdadına karşı iftihar duyarsa, Müslüman Türk de aksine o kadar millilikten yoksun ve eski geçmişine ve ecdadına karşı yabancı kalır.

İkincisi, bu aynı siyaset, Arap için şeriattan doğma her türlü ilkelliklerinin ve geriliklerinin sorumluluğunu Türke yükleyebilmesi ve aşağılık duygularının ya da kıskançlıklarının acısını çıkarabilmesi yolunu açmıştır.

Söylemeye gerek yoktur ki, bu bakımdan da Arap için ne kadar yararlı olmuş ise Türkün benliği ve karakteri için de o kadar yıkıcı olmuştur. Basit bir örnek vermek gerekirse: İlerde de göreceğimiz gibi, hırsızlık ve şehvet düşkünlüğü gibi kötülükler, Arabın Türke karşı tarih boyunca en çok yakıştırdığı şeyler olmuştur. Oysa ki, Arap tarihi ve Arap karakteriyle meşgul olanların genellikle belirttikleri husus şudur ki, "hırsızlık", "yalancılık", "şehvet" vs. gibi nitelikler, çöl Arabının tabiatında "et ile kemik" kadar birbirine yapışık huylardır. *Kur'an* hükümlerinde ve Muhammed'in sözlerinde dahi tanımını bulan bu karakter, çöl Arabının özelliği olarak daha sonraki yüzyıllarda, ünlü Müslüman bilginlerin kaleminde de ele alınmıştır. Örneğin İbn Haldun. *Mukaddime* adlı yapıtında, usta bir sosyolog gözüyle Arap karakterini incelerken, *"hırsız ve talan ruhlu", "kaba ve haşin", "ayağını bastığı yeri harabeye çeviren", "kanun ve hukuk duygusundan yoksun", "toplum düzeni duygusuna yabancı", "otorite tanımaz ve anarşik ruhlu", "uygarlık düşmanı"* ve bu nedenle "insan iradesi mahsulü olan kanunlarla değil, ancak gökten inme korkutucu emirlerle idare edilebilen yaratık" tanımlarını ortaya koymuştur.[7-1]

Her ne kadar *Kur'an'*da ve hadislerde Tanrının Arapları üstün bir ulus olarak yarattığını, onları kendisine, "kendi ümmeti olarak seçtiği' ni, peygamberini onlar arasından çıkardığını, onların dilini yeğ tuttuğunu, Müslümanlar arasında dahi onların en iistün yeri bulunduğunu gösterir hükümler varsa da ve yine her ne kadar yüzyıllar içerisinde, Müslüman

73 İbn Haldun'un Araplarla ilgili görüşleri içitı bkz. İbn Klıaldun. *The Muqaddimuh; An Introduction to History,* İngilizce çeviri Franz Rosenthal, New York. 1953, 3 cilt, yukardaki hususlar için bkz. c.l, s.302-306.

yazar ve düşünürlerin büyük çoğunluğu, bu yukarıdaki hükümlerden ve değerlendirmelerden esinlenerek Arabi övgüye konu yapmışlar ve yüceltmişlerse de, Arabın aleyhine sayılabilecek ve yukarıya naklen aldığımız esaslar ve değerlendirmeler Arap karakterinin bilinçaltı alanlarında yer etmekten geri kalmamıştır. Bu ise ona tüm yücelik duygularına karşın, *aşağılık kompleksi* vermiştir. Bu aşağılık kompleksinin acısını da, kendisi için sarf edilmiş bu olumsuz değerlemeleri başkalarına ve özellikle Türke yamamak suretiyle çıkarmak istemiş (ki, .bu kitapta bunları da özetleyeceğiz) ve bu yoldan mutluluk ve kendi kendisine karşı rahatlık duyar olmuştur.

A) Türk-Arap Savaşlarının İlk Anıları ve Arabın Türke Karşı İlk Nefretleri

Şeriat eğitiminden geçen kafaların Türk aleyhtarlığı duygularıyla yıkanmasını sağlayan ilk bilgiler, 1 300 yıl önce Araplaı tarafından Türklere karşı açılan savaş hikayeleriyle işlenir ve beyinlere yerleştirilir. Kendilerini Tanrı emri gereğince İslamı yaymak ve bunun için de savaşlar yapmakla görevli sanan Araplar, şu ya da bu suretle çeşitli uluslarla ve örneğin İranlılarla, Türklerle temasa gelmişlerdir. İslam ülkelerindeki din okullarında ya da camilerde okutulan ve öğretilen İslam tarihi, genellikle bu savaşların ve dolayısıyla Arap ordularının bu "kahramanlıklarının hikayeleriyle doludur.

İslamı henüz benimsemeden önce Türklerin Arap ordularıyla temasları ve çatışmaları çok olmuştur. Bu savaşlar sırasında tabii yenilgiler ve başarılar her iki taraf için de söz konusudur.

1) Yezicl ll'ye Gelinceye Dek Türklere Karşı "Cihat" Araplar İçin Kutsal Görevdir

Daha yukarıda belirttiğimiz gibi, Muhammed'in, *"...Türklere karşı zaferler kazanılmadıkça hüküm günü gelmiş olmayacaktır"* şeklindeki sözleri, Arap fütuhatını Orta Asya'nın zengin bölgelerine götürmek amacıyla söylenmiştir. Bundan dolayıdır ki, Türklere karşı savaş (cihat) Araplar bakımından özel bir anlam taşımıştır. Yezîd İ'bn al-Muhallab'a (Mülıelleb, 630-701) gelinceye dek Arap fütuhatının en kutsal amaçlarından biri de Türklere karşı cihat fikri olmuştur.

Bilindiği gibi Arap ordularının Türklerle karşılaşması, Horasan, Maveraünnehir ve Toharistan bölgelerinde olmuştur. İlk çatışmanın 642 yılında cereyan eden Nihavend Savaşından ve İran'ın Arap orduları tarafından fethinden sonra Sasani hükümdarı III. Yezducerd'in Türk hakanından ve Fergana ve Sogd halklarından yardım istemesi ve bu istek gereğince bu kuvvetlerin Belh bölgelerini geri almaları, fakat Arap öncü kuvvetleri kumandam Ahnef b. Kays tarafından geri çekilmeye zorlanmaları sırasında vuku bulmuştur.

Arap tarihçilerin anlatışına göre, Türkler Arap ordularına karşı ancak 20 yıl kadar direnebilmişler ve nihayet Hicri 199 (Miladi 737) yılında kesin olarak yenilgiye uğrayıp dağılmışlardır. Bütün bu olanları nakleden Arap kaynaklarından öğrendiğimize göre, Türk yenilgilerinde, Horasan valiliğine tayin edilen Abdullah b. Hâzım'ın ve oğlu Musa'nın büyük rolü olmuş ve özellikle Musa, Hicret'in 85. yılında Türkler, Tibetliler ve Eftalitlerden oluşan büyük bir orduyu mağlup ederek haraca bağlamıştır.

Aynı kaynaklar Irak valisi Haccâc b. Yûsufun ve onun Asya seferine memur ettiği al-Muhallab'ın (Mühelleb b. Ebî Sufra) Kirman'daki isyanları bastırdıktan sonra Merv'e gelmesini ve oğlu Yezîd'in Fergana, Hârezm ve Badgîs'e karşı yaptığı seferleri ve Maveraünnehir'in gerçek fatihi Kuteybe b. Müslim'in Türklere karşı "büyük zaferler" sağladığını uzun uzun anlatırlar.

Hele Yezîd II'nin Türk hakanı Su-lu ile 716-718 yılları arasındaki çatışmaları ve onu yenilgiye uğratması ya da Esed b. Abdullah'ın 736 yılında Su-lu'yu feci bir şekilde hezimete uğratması ya da Halife Hişâın b. Abdülmelik'in Hazarlara ya da Abdülmelik'in dördüncü oğlu Hişâm'm Horasan Türklerine karşı savaşları ve daha niceleri Arap tarihçilerinin büyük bir zevkle anlatır oldukları tarih olaylarını oluşturur.[74]

74 Horasan'ın Araplar tarafından fethi ve bu bölgelerdeki .Arap egemenliğinin ilk dönemleri için en yetkili kalem, hiç kuşkusuz Abu'l Hasan Ali İbn Muhammad al-Medâ'inrdir (H. 135-225/M. 752-839). *Kirâb Futûh Horasan* adlı yapıtı, Arap fütuhatı zamanındaki Orta Asya tarihinin en önemli kaynağı sayılır. Tabari'nin daha sonraları Horasan ve Orta Asya konusunda yazdığı yapıtlar bu kitaptan yararlanılmak suretiyle hazırlanmıştır. Keza İbn Ethem, ki al-Medâ'inî'nin çağdaşıdır, *Kitâb al Futûh'*unu da ondan esinlenerek yazmıştır. al-Belâzuri (ölümü 279/892) bu alanda diğer ünlü bir otoritedir. Bu dönemin bazı yeni malzemeleri ve Arap ordularının Sasani ülkesine

Bu Arap saldırıları daha uzun süre böylece gidecektir. Türke karşı *savaş gereği* Arabın sanki bilinçaltında yaşattığı bir din kuralı olmuştur artık. Türkü yenilgilere uğratmaktan başka düşüncesi ve kazandığı savaşları en büyük zaferler şeklinde kullanmaktan başka eğlencesi yoktur. Bu zaferleri alabildiğine sömürecek ve sömürürken de ruhundaki Türk düşmanlıklarını geliştirecektir. 10. yüzyılda Halife al-Muti'lilah tarafından Türklere karşı girişilen savaşların öyküsünü Arap tarihçilerinin ağzından dinlemek pek eğlencelidir[7]-"[1]

2) Türklere Karşı Elde Edilen İlk Arap Zaferlerinin Sömiirii Aracı Yapılması

Arap milliyetçisi, Araplılık duygularını güçlendirmek ve uzun yüzyıllar Türk boyunduruğu altında yaşamış bulunan Arabın Türke karşı aşağılık duygularını silebilmek için o dönemlere ait tarih olaylarını Arabın lehine ve Türkün aleyhine olacak biçime dönüştürmeyi ve güya İslam tarihi okutuyorum diye bu savaşlar sırasında Türkle ilgili olayları tahrif etmeyi ve kendi işine gelir şekle sokmayı marifet bilmiştir. Ve hazin olan cihet şudur ki, bizim şeriat kafalı insanlarımız da aynı gerekçelerle, yani İslam tarihinin *şerefli* geçmişini değerlendirmek amacıyla o dönem olaylarım, adeta Arapla bir olup sadece İslami açıdan, y^ani sadece *Arabın* gözüyle görür olmuşlardır. Çünkü, bizim şeriatçımız ve İslama saplanmış, onunla yoğrulmuş insanımız kendi atalarının o dönemlerdeki tarihini ve yaşamını hiçbir

yaptıkları akınlar hakkındaki bilgileri onun yapıtlarında bulmak mümkündür. Yakubî'nin tarihi, bir başka önemli kaynaktır. Bütün bu hususlarda özellikle bkz. Taberî (Abû Ca'far Muhammad b.Carir-); *Tarîlı al-Rusul va'l-Mulûk,* ed. M.J. de Goeje, Leiden, 1879-1898, c.l, s.2680 vd„ s.2890 vd.; İbn el-Esîr (izz al-Dîn), *al-Kâmilfi'l-Tarih,* ed. C.J. Tornberg, Beyrut, 1965, c.3, s. 131 vd.; Yakubi (Ahmad b. Abî Ya'kûb b. Ca'far); *Tarih,* ed. M. Th. Houstman, Leiden, 1883, c.2, s.190 vd.; Belâzurî (Abû'l-Abbâs Ahmad b. Yahya-), *Kitcîb al-Buldân,* ed. M.J. de Goeje, Leiden, 1866, s.390 vd. Yukardaki olayları, bu kaynakların İngilizce çevirilerinde bulmak için Taberî, *Annates Quos Scripsit Abu Ja'far. at-Tabarî,* Edition M.J. de Goeje... Leiden, 1879-1901, c.l 1, s.1359-1361; M.A. Shaban, *Islamic History.* A.D. 600-750 (A.H. 132); *A New Interpretation,* Cambridge, England, 1971, s.138 vd.; M.A. Shaban, *The Abbasid Revolution,* Cambridge, England, 1970, s.16, 49, 93, 99.

75 Bu öykülerin bazıları için bkz. Miskavvai. *The Experience of the Nations,* Ingilizceye çeviren D.S. Margoliouth, Oxford, 1921, 3 cilt, Edited by H.F. Amedroz. Yukardaki hususlar için bkz. c.2, s. 145.

zaman benimsememiş, kendinden kabul etmemiştir. İslamdan önceki dönemlerde Türklere karşı Arap saldırılarının en parlak zaferlerle Arap lehine sona ermiş gösterilmesi onu mahzun değil, memnun etmiştir. Bu saldırılar, sırf dini yaymak ve farklı inançtaki insanları İslama sokmak gibi haksız bir amaç nedenine dayatılsa bile, bunda haksız olan bir davranış görmemiştir. Aksine, bu haksızlıkların sahte bir haklılık kisvesine sokulmasını doğal karşılamıştır. Bugün dahi Tiirk şeriatçısı, o dönemlerdeki Arap başarılarını zevkle ve Türk yenilgilerini ibretle okumaktan ve okutmaktan kaçınmaz. Hele Arap fütuhatının oluşmasını anlatırken, Arap halifelerinin ve Arap yöneticilerin adaletini ve Arap ulusunun asaletini dile getirmekten usanmaz. Çünkü, Arap tarihçileri bunun böyle olduğunu yazmışlardır. Ve o, bütün bunları hep Arap tarihçilerinin kaleminden öğrenmiştir. Örneğin, *Halife Ömer'*in Horasan fütuhatı sırasında halka nasıl *"insanca"* davrandığını, nasıl eşitlik esaslarını uyguladığını ve buna benzer öyküleri hep onlardan okumuştur.[76] Arap tarihinin bu döneme ait sayfalarını Arap tarihçilerinden okuyanlar, Arap hayranlığı içerisinde kalmaktan kendilerini kurtaramazlar ve bu hayranlığı tek yönlü bilgilerle sürdürüp götürürler. Bundan dolayıdır ki, ne Arap eğitimcisi ve ne de Türk şeriatçısı, Halife Yezîd dönemindeki *Horasan Valisi Scı'îd'*in Türklere karşı yenilgilerini açıklamazlar; çünkü bunlar İslama zararlıdır, İslamı küçültücü şeylerdir diye düşünür safça. Fakat buna karşılık Arap ordularının Türklere karşı zaferlerini en geniş ve en ince yönlerine varıncaya dek okutmaktan geri kalmaz ve bunu İslama hizmet sayar. Bunların, İslam tarihi bilgileriyle donatılan Türk kafasını Arap karşısında ne denli aşağılık duygulara sürüklediğini hesaplayamaz bizim şeriatçı; Arap ise, bunun böyle olmasını özellikle ister. Örneğin, ünlü Arap tarihçisi Yakut, *Mu'cam al-Buldân* adlı yapıtında, Hicret'in 38-45. yıllarında cereyan eden Arap-Tıirk çatışmalarıyla ilgili bilgileri, al-Belâzıırî'den naklen veıir. Halife Ali döneminde Sıııd ve Kikan'a açılan seferleri anlatırken şöyle der: "Hicret'in 44. yılında Mühelleb... Sind'e yeni bir ordu sevk etti. Kikan yakınlarında 18 Türk atlısına rastladı (atların kuyrukları ve yeleleri traş edilmişti) ve bunları püskürttü. Fakat onların bindikleri atların, ken-

76 Bkz. M.A. Shabaıı, *The Abbusul....* s. 16 vd.

dininkilerden çok daha çevik ve atik olduğunu görmekle kendi ordusundaki tüm atların kuyruklarını ve yelelerini aynı şekilde traş ettirdi ve böylece Müslümanlar arasında bu geleneğin yerleşmesine öncülük yapmış oldu. ...İbn Hayat'a göre bu uğursuz sefer, Hicret'in 47. yılına rastlar ve o tarihte *kâfirler* Kikan'ı geri aldılar."[77]

Bu tarihten az sonra, Hicret'in 51. yılında Ziyâd b. Ebih, Merv'i bir ordugâh haline getirmek için Halife Muaviye'yi ikna etti ve askerlerini Merv, Herat, Tus, Nisabur ve Belh kentlerine yerleştirdi. Bu tedbirlerden sonra Horasan Valisi Rebîb, Ziyâd el-Harisî Kûhistan üzerine yürüyerek Türkleri yendi. Ceyhun nehrine kadar ilerledi.[78]

Bu olayları anlatan yazarların kaleminde Türkler hep *"diişınan",* "kâfir", "yoldan çıkmış sapıklar", "dinsizler" vs. gibi deyimlerle tanımlanmışlardır. Arap milliyetçisi ve onun yetiştirdiği Müslüman okuyucu, bu ilk bilgilerle Türk düşmanlığı duygularına yönelir. Türk şeriatçısı ve İslam tarihini okumakla zevk duyan "Müslüman Türk", İslamın bu temel yapıtları ve edebiyatı ile fikirsel yaşantısını oluşturur, beyni bunlarla yıkanır ve bu öyküleri okumakla mutluluğa ulaşır. Böylece ruhu ve kafası, islam öncesi TLirke karşı kin ve nefret tohumlarıyla dolar ve pek doğal olaraktır ki, kendi ırkının, Müslüman olmadan önceki yaşantılarını Arabın olumsuz ölçüleriyle ve Müslüman kişinin değerlendirmeleriyle öğrenir.

3) Türklere Karşı "Vahşi", "Barbar" Anlamına Gelecek Deyimleri İlk Kullananlar Araplcırdır

Türkler için Batılıların en çok kullandığı sözcükler, genellikle, "vahşi", "barbar", "ilkel" ya da buna benzer şeylerdir. Fakat Batı bu sözcükleri, fetihler ve talanlar yapmak için Arap ordularının giriştiği savaşlar nedeniyle ve çoğu kez Türkü Arap ile karıştırarak Türk hakkında kullanmıştır. Hiç kuşkusuz, *Kur'aıı* emri gereğince İslam dinini yaymakla kendisini görevli bilen Türkün kendi davranışlarının da rolü büyüktür. Ancak şunu hatırlamak gerekir ki, bu tür sözcükler çok

77 Yakut (Şihab al-Dhin Abî Abdullah al-Rûnıî al-Hamavî), *Mıt'cam al-Buldan.* Beyrut, 1955-1957, s.380; Yakut'un bu satırları için bkz. C. Barbier de Meynard, *Diaioııaire Géographique Historique et literuire de lu Perse.* Extrait du Mo'jam El-Bouldan de Yaqut, Paris, 1861, s.468, 469.

78 Taberî, *âge. c.2.* s.84. 155: Yakubî, *Tarih,* c.2, s.94, 258; İbıı el-Esîr. *âge,* c.2. s.430 vd., s.450 vd.

daha önceleri Araplar tarafından Ttirke uygulanmıştır. Belâzurî'nin *Futûh al-Buldan'mdan* öğrenmekteyiz ki, Hicret'in 44. yılında Türklere karşı savaşan el-Mühelleb şöyle demiştir: *"Bu barbarlar, manevra giicii bakımından bizden ne kadar üstün..."*[19]

Ne ilginçtir ki, Muaviye döneminin Türkleri bu şekilde "ilkel", "*barbar*"[80] diye nitelendiren Arap kumandanları, manevra tekniğine sahip olmak için Türkleri taklit yoluna gitmişlerdir. Nitekim el-Mühelleb, kendi ordusunda kullandığı atların kuyruklarının bağlanması usulünü Türkleri takliden benimsemiş ve askeri bir gelenek haline getirmiştir.

4) Şeriat Eğitiminden Geçmiş Arap ve Türk, Türk Düşmanlığında Birleşir

Şeriat eğitiminden geçmiş Arap milliyetçisi gibi Türkün şeriatçısının da ölçüleri, ahlak ve erdem anlayışı, İslam öncesi Türkün değer ölçülerini ve erdemlerini takdir edecek düzeyde değildir ve olamaz. Onun ölçüleri, İslam öncesi Türkün gerçek yönlerini (örneğin, akılcılığını ve kadına verdiği değeri) ortaya koyan eserlerle değil, Türkü "kâfir", "dinsiz", "yolundan çıkmış" vb. görmeye alışmış Müslüman düşünür ve yazarların yapıtlarıyla, kıstaslarıyla oluşmaktadır. Çünkü onun elinin altında, bütün yüzyıllar boyunca İslamın yetiştirdiği en ünlü kişilerin, örneğin Câhiz'lerin, Tevhidî'lerin, Mes'ûdî'lerin, Balhî'lerin, İstâhrî'lerin. Birûnî'lerin, İdrisflerin, Hamavî'lerin, Gazali'lerin, Marvazî'lerin, Cüveynî'leıin ve saymakla bitmeyecek kadar çok benzerlerinin yapıtları ve onların Türk düşmanlığını körükleyici çabalan vardır. Kafasını ve ruhunu bunlarla doyurmaktadır.[81] İlerideki bölümlerde bu örneklerden bazılarına değineceğiz.

79 Belâzurî (Abu'l-Abbas Ahmad b. Yahya), *Kitâb Fıtûlı cıl-Buldân,* Ed. M.J. de Geoje, Leideıı, 1866; Arapçadan İngilizceye Philip K. Hitti tarafından çevirisi için bkz. al-Baladhuri, *Kitab al-Buldan (The Origins of the Islamic State),* Columbia Univ., New York, 2 cilt. Yakardaki hususlar için bkz. e.2, s.210 vd.

80 Bir tenkitçim "...Acaba Çinliler nasıl *Barbar* diyebiIdiler sorunu bir yana, Arapçada da *barbar* sözcüğü yoktur..." diyor. (Bkz. Üçok, *agy,* s.30.) Sanki Türkleri küçültmek maksadıyla kullanılan herhangi bir sözcüğün karşılığı *barbar* olamazmış gibi.

81 Yine Yakut'tan naklen anlaşılmaktadır ki, al-lstahrî, *al-Mesâlik va'l Memâlik* adlı kitabında Müslüman orduların Türklere karşı saldırılarını ve Kâbul'u almalarını yakardaki tarafgirlik içerisinde anlatmaktadır. *Ibid,* s.470

Söylemeye gerek yoktur ki, bu ruhla yetişen Arap milliyetçisi (ve tabii bizim şeriatçımız) İslamın daha ilk dönemlerine rastlayan Arap fetihlerini ve bu fetihler sırasında Arabın giriştiği yağma ve talanı, din adına yapılıyor diye yerinde ve haklı, buna karşılık Türkün savunmalarını kötü gözle görecektir. Arap ordularının Türklere karşı saldırılarını, Türklerden esir almalarını, Türk ülkelerine karşı yağmalarını, "Tanrı böyle emretmiştir" diyerekten mazur ve meşru görecek, fakat Türkün karşı koymalarını yerecek ve böyle davrandı diye bir de kendi atalarını, yukarıda belirttiğimiz gibi, Belâzurî'lerin ya da Birünî'lerin ve diğerlerinin ağzıyla "kâfir", "dinsiz", "yoldan çıkmış", "imansız" vs. deyimleriyle yerden yere vuracak ve lanetleyecektir.

Yine bunun gibi bizim Arap ruhlu şeriatçımız (tıpkı Arap milliyetçisi gibi) Tebriz ve Nişabur kentlerinin Türkler tarafından geri alınmasını "barbarlık" ve "vahşet" gibi şeyler olarak göstermeye çalışan Arap yazarlarla birlikte hayıflanacak ve yine kendi ecdadına sövüp sayacaktır. Başka bir deyimle, Türk kentlerinin Arap orduları tarafından fethedilmesini, yakılıp yıkılmasını ve talan olunmasını, Türk yavrularının ve kadınlarının esir alınmasını "Bunlar İslam seferleridir" diyerek alkışlayacak, buna karşın Tebriz kentinin Türkler tarafından ele geçirilmesine *Zînet el-Mecalıs* kitabının ünlü yazarı *Niizhet* ile birlikte ağlayacak ve kendi ecdadına, vaktiyle Arap saldırılarına karşı koymuş olmaları nedeniyle kızacak, Türkün savunma niteliğindeki saldırılarını, Arap şairlerle bir olup "vahşet" deyimiyle yerecektir.[82] Ya da Horasan'ın Türklerden geri alınmasını alkışlayacak ve muhtemelen Türklerin İslam ordularına yenilmesini Rebî bin Emir'in ağzından zevkle dinleyecek ve Arap ordularının zaferlerini Esad bin Musammâs gibi şairlerin mısralarında, onların ağzıyla ifade edecöktir.

Hatırlatalım ki, Yakut bu olaylar vesilesiyle şöyle devam eder:

> "Fetih, Hicret'in 18. yılında vuku buldu. Bu konuda Rebibin Emir şöyle dedi: 'Tüm ülkeyi ele geçirinceye dek kentleri birbiri

82 *Zinel el-Mccûlis* yazan Nüzhet, 939 yılında (Miladi) Tebriz'in Türkler tarafından alınmasını oldukça büyük bir mübalağa levası içerisinde izah ederek Türklerin kenti yerle bir ettiklerini söyler. Bu mübalağaya Yakut'un eserini çeviren Barbier de Meynard da işaret eder. Bkz. *uge,* s. 132-134, dipnot 1.

> ardına zabt ederek düşmanı (Türkleri) püskürttük. Mutludur o gözler ki, bizim gibi civanmerd savaşçıların, Türkistanlı ve Kâbul'lu atlıları dağıttıklarım gördü.'"[83]

Ve işte bizim insanımız Yakut'un ağzından Horasan'daki Nişabur kentinin yağma ve harap edilmesini ve Türklerin yenilmesini ibretle öğrenecektir. Tekrarlamakta yarar vardır ki, bütün bu Arap saldırıları ve yağma ve talanları dini yaymak için değil, din adına varlık sağlamak uğrunadır.

Daha sonraları, Hicret'in 111. yılında Ciineyd b. Abdurrahman el-Murrî'nin Beykend yakınlarında Türklere karşı kazandığı ilk zaferini ve Türk hakanının oğlunu esir alışını ezberlemekle zevk duyacak[84] ya da Esed b. Abdullah'ın Hicret'in 118. yılında Türkleri *feci* bir mağlubiyete uğratması olayını ezberleyecektir. Arap milliyetçisi, tıpkı bizim şeriatçımız gibi, sadece Arabın askeri başarılarını ve Ttirke karşı zaferlerini değil, aynı zamanda dalıa o zamanlar Türke karşı Arap nefretlerini ve lanetlemelerini okuyacak ve eğittiği insanları da bu duygularla yoğuracaktır. Al-Belâzurî'den okuyoruz ki, Arabın daha o dönemlerde yaptığı şey, Türke beddua etmektir; halka vaiz verenlerin ağzından "Ey Tanrım, (Türklere) ait ne varsa her şeyi yok et, onların güçlerini çökert, üzerlerine felaket yağdır" sözleri eksik olmazdı ve bu sözleri dinleyen cemaate, "hayır temenni et ki Tanrı onların ayaklarının altına buzlar yerleştirsin ve buz üzerine kayıp düşsünler" şeklinde dua ederlerdi.[85]

Buna karşılık Muaviye döneminde Sind in fethine gönderilen Abdullah b. Sevvâr el-Abdî'ıiin Türklere karşı giriştiği saldırılar sırasında Türkler tarafından yenilmesi ve bu nedenle azledilmesi olaylarına Türk çocuğu, şeriat eğitiminden geçirilmesi sırasında, iyi bir Müslüman olarak hayıflanacak ve Arap şairlerin bu olaylar vesilesiyle Arabi yücelten, fakat Türkü küçülten şiirlerini terennüm ederek yetişecektir.

83 Bilindiği gibi Halife Ömer zamanında Derbent'in fethine memur edilenler arasında Abdurrahman b. Rcbî'a el-Bâhilî ve Selmâıı b. Rebî'a gibi tanınmış kimseler vardı. Kenti almak üzere giriştiği savaş sırasında Selmfln Türklere yenilmiş ve ölmüştür. Söz konusu şair onu övücü ve Türkleri ycrici şiirleriyle Müslüman kişileri adeta büyüler. Bu konuda bkz. Belâzuıî, *age.* c.2. s.200 vd.; ayrıca bkz. Taberî. *Tıırilı...,* c.l, s.2663; İbn el-Esîr. age. c.3. s.28 vd.

84 Taberî. *Tarih....* c.2. s. 1529; Belâzuıî, *age,* c.2, s.198, 200. (429).

85 Esed'iıı Horasan'ı nasıl fethettiği ve halkı nasıl İslama zorladığı konusunda bkz.

İşte böylece Arap milliyetçisi ve onunla birlikte şeriat eğitiminden geçen Türk yavrusu, İslamın ve Arabın bu tek yanlı tarih olayları ve öyküleriyle beslenecek, pek tabii olarak Türke (ve Türk de kendi öz ırkına ve ecdadına) karşı düşmanlık, husumet duyguları ve havası içerisinde yoğrulacaktır. İşte bu suretle Arap milliyetçisi, İslamı ve İslam tarihini kendisine araç sayarak Türk aleyhtarlığı öğesini kendi amacına uygun şekilde işleyecek ve öte yandan Türk yavrusu da şeriatçının *"Benim Türklüğüm Müslümanlıkla başlar, ben Tiirk olmadan önce Miislümamm"* uydurmalarına kurban edilecektir, bilmeyecektir ki, Arap milliyetçisi, Türk aleyhtarlığını kendi ulusal birliği için sömürmüştür, sömürmektedir ve bu sömürme yanında, Araplığını İslamın üzerinde görebilmekte ve şeriata yeğ tutabilmekte, her halükârda kendi İslam öncesi yaşantıları ve tarihiyle övünebilmektedir. Bu hususları ileride yeri geldikçe tekrar ele alacağız.

5) *Tiirkiin Dürüstlüğünü "Saflık" ve Arcıbın Kurnazlığını "Erdem" Olarak Türk Aleyhtarlığı Şekline Sokan Zihniyet*

Arabın kültür eğitiminde yer alan ve onun Türke karşı düşmanlık duygularım geliştiren kitapların sayısı gerçekten pek çoktur. Bu araştırmamız sırasında bunlardan nihayet bazılarına yer verebildik. Bunlara ekleyeceklerimizden biri de al-Belâzurî'nin *Kitab Futûh al-Buldân* adlı yapıtıdır.[86] İki bölümden oluşan bu yapıtın birinci bölümünün dördüncü kesiminde Sasani hanedanına mensup hükümdarların Türklere karşı giriştikleri yalan ve kandırma siyaseti hikâye edilir. Bu olaylar, Acemlerin Ermenistan'ı istila ettikleri ve henüz İslamın buralara yayılmadığı tarihlere rastlar. Anuşirvan'ıı Türk hükümdarıyla ilişkileri, onunla dostluk kurmak istermiş gibi davranışları, bu nedenlerle onun kızıyla evlenmesi, fakat türlü hile ve düzenlerle Türk hükümdarlarına oyunlar oynaması ve onun hulus ve saffetinden yararlanması, dürüstlüğünü ve güvenini sömürmesi, buna benzer hususlar hep bu olayların, bu hikâyelerin özünü oluşturur.[87] Başkalarını aldatmak ve başkalarına karşı kurnazca davranışlarda

86 Belâzurî. ***age,*** c.2, s.21 i vd. (Barbier de Meynard çevirisi, s.469.)
87 Belâzurî. ***age.*** e. I. s.397-398.

bulunmak Arabın özellikle o çağlarda başlıca özelliği olduğundan, Türkün dürüstlüğünü saflık şeklinde göstermeye yarayan bu çeşit hikâyeler, kuşkusuz ki Arabın işine gelmiştir.

6) . Yüzyıl: İbn al-Mukajfâ'ya Göre Türkler "Vahşi Hayvan " Niteliğinde

yüzyıl bilginlerinden îbn al-Mukaffâ-ki *al-Durrat al-Yatimâ* adlı yapıtı ile Un salmıştır-[88] yapıtında çeşitli ulusları (İranlıları, Çinlileri, Bizanslıları, Hintlileri, Arapları, Türkleri) değer ölçeğine vurur ve kıyaslar. Ona göre İranlılar büyük çapta bilim adamı yetiştirmişlerdir, fakat her şeye rağmen onları ulusların en akıllısı saymak yanlıştır. Zira yaratıcı değil, daha ziyade taklitçidirler. Bizanslılar, mimarlık ve geometri alanlarında başarılı olmuşlardır, fakat bunun dışında ortaya bir şey koymamışlardır. Çinliler sanatkâr, fakat fikir ve düşünce alanında yetersizdirler. Ciddi ve derin araştırmalarda bulunma yeteneğinden yoksundurlar. Hintliler ise genellikle kurnazlıkta önde gelirler, hayal mahsulü şeylerle uğraşırlar. Böylece İranlılara, Bizanslılara, Çinlilere ve Hintlilere bazı meziyetler tanımakla beraber, bu uluslardan her birini çeşitli nedenlerle küçümseyen ve onları Araplara oranla aşağı gören al-Mukaffâ, Türklere karşı çok insafsız bir değerlendirmeye sahiptir. Ona göre Türkler "başkalarına saldırmak için yaratılmış yırtıcı, vahşi hayvanlardır". Bu bakımdan Afrikalı zencilere denktirler; şu farkla ki, zenciler "tembel ve miskin hayvanlardır".

al-Mukaffâ'nın değerlendirmesinde Araplar, tüm uluslar içerisinde "her bakımdan en üstün nitelikte" bir ulustur. Her ilmi, her gerçeği Araplar ortaya koymuşlardır. İyi ve faziletli davranışların örneklerini ve "haram" ve "yasak" kurallarını onlar ortaya koymuşlardır. Her şey onların fikir ve düşüncelerinden doğmuştur. "Anlayış ve kavrayış" yeteneğine en fazla onlar sahip olmuşlardır.[89]

88 İbnülmıikaffâ diye de okunabilir. *Kalıta ve dımna* adlı çevirisi ile tanınır.

89 Al-Mukaffâ'nın yukaıdaki görüşlerini 10. yüzyıl Arap bilginlerinden,al-Tevhidînin *Kıtab al-Imtâ ve'I-Mu'unasa* adlı yapıtında (Kahire, 1939-1944 basımı, c.l, s.70-71-73 ve c.2, s.lö'da) bulmak mümkündür. Bu kitabın bazı bölümleri ve özellikle al-Mukaffâ'nın çeşitli milletleri değerlendiren görüşleriyle ilgili pasajları Marc Berge tarafından Fraıısızcaya çevrilmiştir. Bu hususta bkz. Marc Bergé, *Mérites Respectifs des Nations Selon le Kitab al-Imtâ Wa'l-Mu'anasa d'Abû Hayyan al-Tawhidi* (m, en 414/1023), Arabica, Juin 1971, c.l9, Fasc. 2, s. 11-176; yukaıdaki hususlar için bkz. s. 166-168.

al-Mukaffâ'nın yukarıdaki görüşleri daha sonraki yüzyıllarda Arap bilginlerini etkilemiştir. Özellikle Türklerle ilgili olmak üzere belirttiği görüşler, o tarihten sonra sürekli bir şekilde gelişecek olan Türk aleyhtarlığı eğilimlerine kaynaklık edecektir. Daha ileride de göreceğimiz gibi, 10. yüzyılın en önemli bilginleri, örneğin al-Tevhidî ve al-Marvaridî ve diğerleri, hep al-Mukaffâ'dan yararlanmak ve çoğu kez onun fikirlerini geliştirmek suretiyle Türk hakkında olumsuz görüşleri ortaya koymaktan kaçınmayacaklardır.

al-Mukaffâ'nın görüşleriyle ilgili olarak kısaca şunu söylemek gerekir ki, Araplara atfettiği meziyet ve nitelikler (örneğin, yaratıcılık ve başkalarını taklit etmemek) ne kadar yanlış ve isabetsiz ise, diğer uluslara (örneğin, İranlılara ve Çinlilere), özellikle Türklere yamadığı kusurlar ve olumsuz nitelikler de o denli temelsizdir. "Başkalarına saldırma" geleneğinin o dönemler itibariyle her ulusa ve asıl Araplara özgü bir nitelik olduğunu ve İslamı yaymak bahanesiyle Arap ordularının, yağmalarda bulunmak ve ganimetler toplamak üzere Orta Asya'lara dek saldırmaktan geri kalmadıklarını unutmuş görünmektedir. Hele, Arapların başkalarım taklit etmeden ve başkalarından hiçbir şey öğrenmeden her şeyi keşfettikleri ve yarattıkları savı, gerçekten tarihle ve bilim dürüstlüğüyle bağdaşmayacak niteliktedir.

B) 9. Yüzyıl: Türke Karşı Arap Düşmanlığının Gelişmeye Başladığı Yıllar

1) Mütevekkil ve Muntasır Dönemlerinde Tiirk Aleyhtarlığının Gelişmesi

Türke karşı Arap aleyhtarlığının koyulaşmaya başladığı dönem Abbasi halifeleri dönemidir; nedeni de Türk öğelerin Bağdat'ta devlet yönetiminde rol oynamaya başlamalarıdır.

el-Mu'tasım, Vâsık ve özellikle al-Mütevekkil, al-Muntasır ve daha sonra gelen halifeler zamanında, bu aleyhtarlığı oluşturan olaylar (ki Taberî, Makdisî, Ya'kubî, Mes'ûdî gibi ünlü tarihçilerin nakilleri olarak gelmektedir), bunun böyle olduğunu göstermiştir.

Bilindiği gibi, Me'mûn'un 833 yılında ölümü üzerine, yerine kardeşi Ebû İshak Muhammed *el-Mu'tasım* unvanı ile halife olmuştur. Halifeliğe gelişinde rol oynayan Türklere karşı Mu'tasım büyük yakınlık göstermiştir.[90] Mu'tasım'dan sonra halifeliğe gelen Vâsık, devlet yönetiminde Türklere daha da fazla önem verir olmuş ve hatta bir kez saltanat naibi olarak bir Türkü atamıştı. Mütevekkil ile birlikte Türklerin hükümet siyasetini tayin ve tespit yetkileri iyice artmıştır. Söz konusu kaynakların bildirdiğine göre, Mütevekkil, Arap öğelere güvensizlik sonucu kendisine yardımcı seçtiği bu Türk öğelerin ihanetine kurban gitmiştir. Bu andan itibaren de devlet yönetiminin ve hükümet mekanizmasının en önemli mevkilerini, kilit noktalarını (ister siyasi, ister adli ve ister askeri olmak üzere) Türkler ele geçirmişlerdir. O zamanlar iktidara adeta başlı başına sahip bu Türk öğeler, siyasi düzeni ve asayişi sağlama konusunda fevkalade bir gayret göstermişler ve son derece etkili bir siyaset takip etmişlerdir. Orduda görev alan Türk generalleri, Arap Yarımadası'ndaki karışıklıkları ve isyanları yatıştırmak amacıyla oralara gönderilmişlerdir. Asayişi sağlamak ve devlet otoritesine karşı gelenleri yola getirmek maksadıyla, Türk generallerin bir yandan asi Arap kabilelerine ve diğer yandan Ali taraftarlarına karşı çok sert ve çok "merhametsizce" davrandıklarını yukarıda adı geçen Arap tarihçileri naklederler. Öyle anlaşılıyor ki, Arabın Tlirke karşı nefretlerinin ve husumetlerinin yeni tohumları özellikle bu olaylar dolayısıyla atılmaya başlamıştır. Türkü gaddar, merhametsiz ve hunhar gösterme gayretleri bu kaynaktan beslenmiştir.

Öte yandan Türk öğelerin "ihanet" niteliğine sokulan davranışlarının başlangıcı da bu dönemlere götürülür. Türk yardımcılarına karşı son derece yakınlık gösterdiği söylenen Halife *al-Miista'm bi'llalı'm* (831-866) bu Türk öğeler tarafından aldatıldığı ve bıtakım oyunlara getirildiği Arap tarihçilerinin iddialarını teşkil eder. Bu iddialarda gerçek payının ne olduğunu burada tartışmaya gerek yoktur. Zira asıl gerçek olan bir şey vardır ki, o da Arap tarihçilerinin bu olayları Arap halkının hafızasına nakşetmiş olmalarıdır. Bundan dolayıdır ki, Arabın Türke

90 Bu konularda bkz. Yakubî, *Tarih.* c.2; Tabeıî, *Tarih al-Rusul...,* c.3; ayrıca bkz. Taberî-Be'amı. *Chronic/ıtde Tabari Abu Ali Mahammud Bala'ııı.* Fransızca çeviri H. Zotenbeıg. Paris, 1958. c.4. s.522; Makdisî, *Kirab al-Bad'vcı'l Tarilı.* Fransızca çevirisi Cl. Huant, Paris, 1899-1919, c.6. si 12.

karşı düşmanlığı *al-Müsta'in* döneminden itibaren giderek artmaya başlamıştır; hem de öylesine ki, Arap dünyasında, Türk düşmanlığını en etkili bir şekilde dile getiren bir Arap edebiyatı ve sanatı (şiir, şarkı vs.) oluşmuştur. O dönemlerde ün salmış bir Arap şarkısının şu mısraları, bu konuda bir fikir vermeye yeterlidir:

> "...Ey al-Burk sarayının sakinleri ve ey iktidar ve kudret sahipleri, Tanrı'dan korkun ve bizlere kıymayın, çünkü bizler ne Daylan'ız ne de Türk..."[91]

Daha sonraları Türk yöneticilerinin Halife *al-Mu'tazz* döneminde Arap halifelerini adeta birer kukla haline getirdikleri söylenir, al-Mes'ûdî'den naklen gelen şu satırlar oldukça anlamlıdır:

> "Türkler ayaklanıyor ve devletimizi yıkıyorlar,
> İktidarlarımız sadece konuk durumunda,
> Saltanat ve hükümete Türkler sahip çıktı ve şimdi,
> Bütün dünya susmak ve boyun eğmek durumuna girdi..."[92]

Türkün o dönemlerdeki bu atak tutumunu Arap tarihçiler, "ihanet" olarak damgalamalardır; bu suçlama Arap atasözlerine girecek kadar yaygınlaşmıştır.

Arabın Türke karşı nefretlerini kamçılayan bu atasözlerinin ilk örneklerine al-Suyutî'nin *al-La'alî al-Masnu'a* adlı kitabında ya da Ebû Davûd'un *Kitâbu-Sünen* adlı yapıtında bulmak mümkündür.

2) Türkün Fiziki Nitelikleri, Arabın Kıskançlığının Nedenleri Olur

Arabın Türke karşı husumetinin artmasında sadece halifelerin Arap yerine Türk öğelere güven besleyip devletin önemli mevkilerine onları yerleştirmeleri, orduyu Türk öğelerle güçlendirmeleri ya da hatta Türk öğelerinin Arap ahaliye karşı sert davranmaları değil, aynı zamanda Türkün farklı ve daha güzel bir ırk olarak kabul edilmesi rol

91 Bu hususta bkz. Abu'l Farac (Ebülferec), *Kitab al-Aganî* Bulak. 1285, c.9, s.86 vd.; ayrıca bkz. Goldziher, *age.* s. 140.

92 Abu'l Farac, *age,* s.86 vd.
Bu konularda ayrıca bkz. Yakubî, *Tarih,* c.2, s.600 vd; Mes'ûdî (Abu'l Hasan 'Ali b. Husayn-), *Murûc al-Zahab.* yayını ve Fransızcaya çevirisi C. Barbier de Meynard, Paris, 1861-1877: yukardaki hususlar için bkz. c.7, s.320 vd.

oynamıştır. Harun Reşid döneminde Bağdat'ta sayıları pek çok olan Türk köle çocuklarının güzellikleri dillere destan olmuştur. Bin bir gece masallarında "... beyaz tenli, pembe güzel yüzlü, kumral saçlı Türk çocuğu" tanımı yer almıştır. Bütün bunlar, hiç kuşkusuz kara tenli Arabın kıskandığı, haset ettiği şeyler olmuştur. Bu nedene dayalı kıskançlığın kökeni daha da gerilere, Emeviler dönemine iner. Bilindiği gibi Emeviler zamanında Orta Asya'da Türk ülkelerini fetheden Araplar, Türklerden köle edinme sistemini kurmuşlardır. Genç yaştaki Türk çocuklarını köle edinirler, özel olarak yetiştirirler ve sonra orduda ya da yönetimin çeşitli yerlerinde kullanırlardı. Bu şekilde yetiştirilen Türk kölelere ***memlûk*** adı verildi.

Hatta Abbasi ordusundaki Türklerin dahi köle olarak satın alındıkları ve devlet yönetiminde kullanıldıkları söylenir. Bu hususta bilgi veren kaynaklarda Türklerden hem *"Etrâk"* (Türkler) olarak ve hem de *"memlûk"* (beyaz köle) diye söz edildiği görülmektedir.[93]

Görünüş itibariyle ve zekâca yeterli sayılan bu memlûklar, diğer kölelerden daha farklı işlerde kullanılmışlardır.

Türk köleler, özellikle üstün askeri meziyetlere sahip olarak zamanla Arap halifelerine çok yararlı olmuşlardır. O kadar ki, halifeler Araplar yerine onları tercih etmeye başlamışlardır.

Türk köleler, yavaş yavaş devletin en önemli mevkilerine gelmişler ve adeta devleti yöneten güçler olmuşlardır.[94]

Yetki bakımından güçlendikçe bir yandan daha başarılı ve diğer yandan da daha "mtitehakkim" olmakla Arap öğelerin husumetini üzerlerine çekmişlerdir. Başarılı olmak için her şeyden önce Arabın kıskançlığını tahrik etmişlerdir. Basralı Cahiz, Halife Mütevekkilin vezirlerinden al-Feth bin Hakan'a ithaf ettiği ve Türklerle ilgili olan kitabında Türk öğelerinin devlet hizmetinde Araplardan nasıl üstün ve başarılı olduklarını, onları her hususta nasıl geçtiklerini anlatır ve şöyle der:

> *"Böylece Türkler, kan bakımından Araplarla ve ilişki bakımından da Mevcılîyle yakınlık kurmuşlardır. Fakat, ken-*

93 Yakubî, ***Kitâb ul-Bulclân.*** ed. M.J. de Goeje, Leideıı, 1892, s.256.
94 Bernard Lewis, *The Arabs in History,* London, 1966, s. 149 vd.

dilerine özgü öyle bir üstünlükle onları aşmışlardır ki, başka hiçbir ırk, ne kadar mükemmel olursa olsun, onları geçememiş, onların eriştiği bu mazhariyete erişememiştir..."[95]

Öte yandan bu Türk öğeler fazla yetki ve güvene sahip olmak nedeniyle bazı aşırılıklara neden olmuş ve özellikle Arap öğeler ve ahali üzerinde iktidarı kötüye kullanma girişimleri nedeniyle de husumet kaynağı olmuşlardır. Arap halifelerin sempatisine, sevgisine fazlasıyla sahip olarak devletin kilit noktalarını ele geçiren Türk öğelerin bu imtiyazlı durumları, Araplar için ne denli kıskançlık nedeni olmuşsa, iktidar ve yetkilerinin zaman zaman aşırılıkları da onları o denli huzursuz etmiş, tüm bunlar Türke karşı düşmanlık duygularını körüklemiştir.

Oıta Asya'dan gelen Türk akınlarının Arap ülkelerine yayılmaları ve bu ülkeleri ele geçirmeleri, örneğin Selçukluların 10. ve 11 yüzyılda Irak'a sahip olmaları, daha sonra Osmanlıların tüm Arap ülkelerini ve halklarını egemenlikleri altına almaları, İslam ülkelerin'n ve bizatihi İslamın ancak ve ancak Türkler tarafından korunabileceğinin anlaşılması sonucu, Araplarda Türklere karşı aşağılık duyguları artmıştır. İşte bütün bu kıskançlıklar, aşağılık duyguları, eziklikler, baskı altında yaşamalar, kötü yönetime maruz kalmalar... vb. nefret ve husumet şeklindeki duygulara dönüşerek gelişmiş, yüzyıllar boyunca bir çığ gibi büyüyerek nihayet 19. ve 20. yüzyıllarda Arap milliyetçiliğini alevlendirmiştir.

3) Al-Câhiz'in Değerlendirmesinde Türk

Arap edebiyatının ve Mutezile'nin en ünlülerinden sayılan al-Câhiz, Mu'tasım ve Mütevekkil döneminde hilafetin baş savunucularından olmuştur. Hilafete bağlı çeşitli öğelerin barış ve anlayış içerisinde bulunmalarına çalışmıştır. Bu nedenle *Fahr el-siidân 'ala'l-bizân* ya da bunun kadar önemli *k. el-'Arap va'l-Mavali* adlı yapıtlarında Arap olmayan Müslüman (yani "mavâlî" diye çağırılan) öğelerin, Araplar kadar önemli olduğu fikrini işlemiştir.[96]

95 Bkz. al-Câhiz (Abû 'Osman' Amr b. Bahr-), *Hilâfet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri,* çeviren Ramazan Şeşen, Ankara, 1967, s.42 vd.

96 Bundan dolayı pek çok Arap yazar tarafından saldırıya uğramıştır. Örneğin al-Bagdadî, *al-Fark bayn'l-firak* adlı kitabında Câhiz'e bir hayli çatar.

O tarihlerde hilafet ordusu saflarında yer alan Türkler aleyhinde de olumsuz bir hava esmekte olduğundan, bu havayı yatıştırmak ve ordunun çeşitli birlikleri arasında kaynaşmayı sağlamak maksadıyla *FazcVil el-Etıâk* adlı kitabında[97] Türklerle ilgili kendi kişisel görüşleri yanında eski Arapların Türkler lehindeki söylediklerini belirtmiştir. Her ne kadar kendisi, Türkün fazilet ve meziyetlerine yer veriyormuş gibi görünür ve Türkleri İslam için yararlı göstermeye çalışırsa da, onun bu fikirleri arasında Türkü yerici izlenimler kolaylıkla göze çarpar.

Nitekim Türklerin "Araplarla aynı nesepten olduklarına" ve "Horasanlı halifelerin pek yakın akrabaları olan mevlaları" bulunduklarına, üstün ve şerefli kimseler olduklarına dair görüşler yanında, savaşçılıkları sorununa ağırlık verirken bu izlenimini hissettirir. Özellikle Humayd b. Abcl el-Hamîd'in Türkleri Haricilerle kıyaslayan ve onlara üstün bulan sözlerini büyük bir titizlikle naklederken, yapmak istediği budur. Bu tanımlamada Türk, ömrünün günlerini atı üzerinde geçiren, insan avlamazsa vahşi hayvan avlayan, gerektiği zaman hayvanlarından birinin kanını emen, sadece et yiyen, hem çoban, hem seyis, hem cambaz, hem baytar, hem süvari olan, daima savaşan, savaşırken geri çekilmeyen ve savaşı sırf ganimet almak için yapan kimsedir:

> "Biz, Türklerin memleketlerinde muharebe ederken din, mezhep, hâkimiyet," haraç, ırkçılık, haremine kıskançlık, şeref, vatan uğrunda veya evini malını savunmak için değil, sadece ganimet elde etmek maksadı ile muharebe ettiklerini gördük..."[98]

97 Bu kilap Câlıiz'in *Manâkıb Cınd el-Hilâfa ra Fazâ'il el-Etrâk* adıyla yayımladığı yapılının ikinci kısmıdır. Mutavakkil (Mütevekkil) döneminde Fath b. Hâkân'a sunulmuştur. Fath B. Hfıkâıı, Türk hükümdarlar ailesinin olup, Mutavakkil'in hilafeti döneminde ona vezirlik etmiştir.
Türkçe çeviri için bkz. Ebû Osman 'Anır b. Balır el-Câlıiz, *Hilâfet Ordusunun lnkibeleıi Ye Türklerin Faziletleri,* çeviren Ramazan Şeşen, Ankara. 1967; İngilizce çeviri için bkz. C.T. Harlev, *Jahiz of Basra m al-Fatlı (bit Khacjaıi on the 'E.xploiis of tlıe Turks and the Arım• of the Klıalifaıe in General,* Journal of the Royal Asiatic Society, Londoıı, 1915. s&İ 1-697.

98 *(bid.* Türkçe çeviri s.70; İngilizce çeviri s.663. 665.

Bunu söylerken Türklerin fikriyatla ve şiir sanatıyla meşgul olmadığını eklemekten geri kalmaz."

Yine bunun gibi Yazid b. Mazyad'ın[100] Türkler hakkındaki olumlu görünen sözlerini naklederken ve örneğin, "Türk... ümit edilmeyecek şeye karşı ümit beslemez... İyi bilmediği şeyin hiçbir tarafını bilmez. İyi bildiği hususun tamamını sağlam yapar. Her işini bizzat kendi yapar. İçi dışı gibidir. Hiçbir sonuç çıkmayacak şeyle uğraşmaz" sözlerini belirtirken Türkün yağmacılığına değinen satırları ihmal etmez:

> "Türk yağma ve gasp ile karnını doyurmayı, kolayca hükümdar olmaya tercih eder. Av ve ganimetten başka hiçbir şeyden hoşlanmaz..."[101]

Yine aynı şekilde Kutayba b. Müslim'in[10]- Türkler hakkındaki şu düşüncelerini aktarır:

> "...onlar sanat, ticaret, geometri, meyvecilik ve ağaç yetiştirmek, bina yapmak, kanallar açmak ve mal toplamakla meşgul olmadılar. Sadece, savaş yapmak, avcılık etmek, ata binmek, kahramanlarla çarpışmak, ganimet elde etmek(le)... meşgul olduklarından ve yaratılışları bu işler için müsait olduğundan bunları iyice sağlamlaştırdılar... Böylece Yunanlıların felsefe ve ilimde, Çinlilerin sanatta, bedevilerin saydığımız hususlarda, Sasanilerin devlet ve siyasette elde ettikleri dereceyi elde ettiler."[10]-[1]

Ve işte Câhiz, bütün bu ve benzeri görüşleri naklederken ve Türklerin savaşçılıklarını, kahramanlıklarını vs. iyi birer nitelik şeklinde ortaya koyarken, Türkleri Araplara sevdirdiği kanısındadır: "...biz insanların arasını bulan *Az*'ın onları birbirlerinden uzaklaştıran *Çok'tan* daha değerli olduğu neticesine vardık" der.[104]

99 */bul.* s.71.

100 Ermenistan ve Azerbaycan valisi iken Hârün Reşid tarafından el-Valîd el-Şaybanî'ye karşı gönderilmiş, onu öldürüp tekrar görevinin başına dönmüştür.

101 Câhiz, *age.* s.74-76

102 Emevîleriıı Horasan valisi olup Türkistan Fâtihi olarak tanınır.

103 Câhiz. *ııfte.* s.78-84.

104 Câhiz. *tıı>e.* s.93.

Bütün bu satırlarda ve bunlara eklenebilecek diğerlerinde yatan anlam şudur ki, Türkler, her ne kadar cesur, kahraman, mert, azimli, iyi binici vs. gibi meziyetlere sahip olmakla beraber, aslında sadece talanı, ganimet almayı ve sırf bu maksatla savaşmayı seven, düşünmeyen ve din için savaş yapmayı akıl etmeyen bir millettir.

Hemen belirtmek gerekir ki, bu görüşte olanlar, o dönemlerde savaş denilen şeyin temelinde esas itibariyle yağma ve talan fikrinin yattığından habersiz görünmektedirler. Kafalarının içinde sanki "Eğer savaş, din ya da egemenlik vs. gibi nedenlerle yapılırsa kutsaldır" şeklinde bir düşünce yatmaktadır. Hiç kuşkusuz Câhiz'in inandığı da budur. Muhtemelen kendi döneminde Arap ordularının fetihlerini, tıpkı diğer yazar ve düşünürler gibi, sırf din uğruna yapılıyor kanısıyla alkışlamıştır. Oysa ki, din adına yapıldığı kabul edilen o dönem savaşlarının gerçek amacını da yağma ve talan fikri oluşturmuştur. Öylesine ki, ele geçirilen ganimetlerin nasıl taksim edileceği dahi Tanrı ve peygamber emirleriyle hükme bağlanmış, Tanrı'ya ve peygamberine ve ailesine paylar ayrılmıştır. *Kur'an* ganimet paylaşılması konusunda hükümler sevk etmiştir. Oysa ki, mücerret ahlak anlayışında, din adına savaş yapmak, ganimetler almak ile, sırf yağma ve talan maksadıyla savaş yapıp ganimet almak arasında fark yoktur. Her iki davranış da aynı şekilde kötü ve yerilmesi gereken bir şeydir. Ne var ki, şeriat ruhu ile yetişmiş bir kimse olarak al-Câhiz ve onun gibiler, din adına yapılan savaşları ve alınan yağmaları "meşru", fakat bunun dışında yapılanları "gayri meşru" görmeye alışık olduklarından, Türkleri de bu değer ölçüsüne vururlar.

4) "Bin Bir Gece Masalları"nda Ebedileşeıı Tiirk Aleyhtarlığı Duyguları

Arap edebiyatının şaheserlerinden sayılan *Bin Bir Gece Masalları* kadar Batı dünyasını etkileyen az edebiyat örneği vardır. Ve yine *Bin Bir Gece Masalları* kadar Türkü Batı'ya kötü, kaba, haşin ve barbar nitelikte tanıtan az kaynak bulunur. 20. yüzyılın ünlü müşteriklerinden Kramers, 1923 yılında verdiği bir konferansında *Biıı Bir Gece Masalları*'nda Türkün portresinin ne şekilde çizilmiş olduğunu özetlemiştir. Bu masallarda Türk, kaba kuvvet temsilcisi,

küstah, Bağdat sokaklarında -sanki halkın efendisiymiş gibi- kibirle dolaşan, Tanrı'yı, Tanrı emirlerini ve kutsal ne varsa her şeyi hakir gören bir tiptir. Halk, Türkün merhametsiz davranışlarından yılmıştır, fakat her şeye rağmen onun zekâ ve idrak yoksunluğuyla gizliden gizliye alay etmektedir. Zira Türk, bu masallara göre, kaba kuvvetle zekâ yoksunluğunu nefsinde toplamıştır. *Bin Bir Gece Masıllari'*ndan ortaya çıkan kanı odur ki, Arabın gözünde Türk, bütün bu yukarıdaki niteliklere ve hatta daha da kötüsüne sahip olarak tam anlamıyla kötü olmaya layık bir kimsedir.[105]

Uzun yıllar içerisinde Batı'nın Türk hakkındaki izlenimi işte bu *Bin Bir Gece Masalla*/v'yla oluşmuştur. Nitekim Kramers, söz konusu konferansında şu sonuca varır: *"Filhakika Türkler, tarihin bize 'tatsız bazı nefret duygularıyla yaklaşılcıbilecek ulıis' dersini verdiği uluslardan biridir.* "[106] Ve devamla:

> "Hatta Hollanda'da, bugün birisine, *Türk gibi küfrediyor* dediğimiz zaman o dönemlerden kalma anılar canlanmış olur hepimizde. Bundan dolayıdır ki, Türklerin neden dolayı uygarlık nimetlerini paylaşmadıklarım bir nebze olsun anlarız."[107]

Batı bugün dahi hâlâ Türkler hakkında *Bin Bir Gece Masalları'*nın yarattığı anılar içerisindedir ve hâlâ Türkü, Arabın o dönemlerde gördüğü gözle görmekte ve değerlendirmektedir.

Bin Bir Gece Masalları, -ki Batı'nın hemen her diline çevrilmiştir- Arabın Türke karşı besler olduğu nefret ve husumet duygularının 9. yüzyıldan bu yana çeşitli dönemler içerisindeki şekillenmesini gösterir. Mu'tasım, Vâsık, Harûn Reşid... vb. dönemlerindeki Arap halklarının Türke karşı düşmanlık şekline giren kıskançlıklarının ya da *hırsız, yağmacı, merhametsiz* vb. suçlamalarının öykülerini orada bulabilirsiniz. Denilebilir ki, *Bin Bir Gece Masalları,* Arabın Türk aleyhtarlığının kutsal kitabıdır ve Türke karşı melanetinin örnekleriyle doludur. Araba özgü ne kadar kötü huy varsa, bunlar *Bin Bir Gece*

105 J.H. Kramers, "The Role of tlıe Turks in the History of Hither Asia", *Aııatecla Orientalia,* Leiden, 1954, c.I, s.33-77. Yukardaki hususlar için bkz. s.46.

106 *¡bici.* s.33.

107 *tbid,* s.34.

Masallarında Tiirke özgüymtiş gibi gösterilmiştir. Sayısız öyküler arasında "Aziz ile Azize" öyküsüne göz atmak yeterlidir. Türkün bakışını bile "tahripkâr", "yağmacı" vs. niteliğe sokan islam edebiyatı, aynı rahatlıkla onu *"Ayağını bastığı yeri harabeye çeviren"* şeklinde terennüm etmekten çekinmeyecektir.[108]

Biraz ileride, 14. yüzyıl ortamı içerisinde Şirazlı Hafız'ın "...Türkün ganimet tepsileriyle yaptığı gibi, kalbimin içini yağma ederse..." şeklindeki sözlerine ve "yağma tepsisi" geleneğine değineceğiz.[109]

C) 10. Yüzyıl: Tevhidi, Mes'ûdî, Balhî, İstâhrî vs. Gibi Kalemlerde Türkün Tanımı

1) Abû Hayyan al-Tevhidi

10. yüzyılın ünlü yazarlarından biri, *Kitâb al-imtû Ve'l-Mıı'aıιasa* adlı yapıtın yazarı Abû Hayyan al-Tevhidî'dir. Bu yapıtında kendi dönemiyle daha önceki dönemlerin Müslüman yazarlarının çeşitli uluslar hakkında ortaya koydukları görüşleri eleştirir.[110]

Zamanının vezirlerinden Ibn Sa'dan al-Arid'in (vezirlik süresi 372-375 H.; 982-985 M.) Bağdat'ta etrafına topladığı bilim adamlarına, "Hangi ulus daha üstündür" konusunda yaptırdığı araştırmaları anlatır. Vezirin merak ettiği husus, Arapların diğer uluslara üstün olup olmadıklarını öğrenmektir. al-Tevhidî ona, çeşitli Arap düşünürlerin bu konudaki görüşlerini nakleder ve kendi değerlendirmelerini de ekler. al-Tevhidî'ye göre, Arapların diğer uluslara her bakımdan üstünlükleri söz götürmez bir gerçektir ve bu konuda al-Mukaffâ'nın

108 Bkz. *Tlunt.sund Niglırs and A Niglıl,* by R.F. Bıırtoıı, Prüıled by ıhe Khamashastra Society, 1885. c.2, s.304.

109 Bu konuda bkz. Buıton,.«^«, s.304, dipnot. 3.

1 10 Bu kitabın Arapça basımı Ahmed Emin ve A. al-Zayıı taralından Kahirc'dc 1939-1944 ve 1953 yıllarında yayımlanmıştır. Bu yapıtın bazı bölümlerinin Fransızca çevirisi için bkz. Marc Berge. *Uııe Smırce Pour la Connaissance de la Vie Intellecıuelle et Su-dak cı Baglıdad atı [Ve/.X Siecle.* tez, daktilo basımı, Paris, 1969, 750 sayfa: Marc Berge, *Merites Respeaifs des Natums Selon le Kitab al-hntiâ \Va-l'nıu'anasa d'Abu Hayyan al-Tawlıidi,* m. en 414/1023, "Arabica", Juiıı 1972. c.19. Fasc. 2. s.11-176. Aynca bkz. Charles Pellat, *Le Mileıı Basrien.* Paris. 1953.

görüşlerini en doğru ve isabetli görüşler olarak kabul etmek gerekir. Fakat, ondan da daha gerçekçi ve tarafsız davranıyormuş gibi görünmek amacıyla al-Tevhidî, her ulusun ve her kavmin birtakım erdemlere ve buna karşılık birtakım kusurlara sahip olduğu noktasından hareket eder. Ona göre, Acemlerin erdemli sayılabilecek yönleri siyaset alanlarında usta olmaları, usul ve adap kurallarına vâkıf bulunmalarıdır. Bizanslılar "bilgi" ve "hikmet" sahibidirler. Hintliler, fikir ve düşünce yaşamlarında bazı özelliklere, ölçülü davranışlara, sabırlılığa, becerikli ve mahir "olma niteliklerine sahiptirler; sihirbazlıkta rakip kabul etmezler. Türkler, cesur ve yiğit insanlar olarak tanınırlar. Araplar, enerjik, cevval ve canlı bir ulusturlar; cömertlikleri, misafirperverlikleri, vefakârlıkları, cesaretleri, milliyet duygusuna ve güzel konuşma sanatına ve düşüncelerini berraklıkla açığa vurma yeteneğine sahip bulunmalarıykı tanınırlar. al-Tevhidî'ye göre, ulusları oluşturan ve uluslara özgü bu erdemler her ulusun tüm kişilerinde mutlaka varsayılamaz. Örneğin, Acemlerde siyasi erdem ve usul, adap bilincinden yoksun pek çok insan ve sınıf vardır. Araplar için de durum böyledir; Araplar arasında da bilgisi çok kıt, hafifmeşrep, cimri ve korkak insanlar çoktur. Aynı şekilde diğer uluslarda da erdem ve meziyet sahibi insanlar bulunur (Bizanslılarda ve İranlılarda olduğu gibi), el-Tevhidî'nin anlatışına göre, birçok ulus için yükselme ve alçalma dönemleri olmuştur ve yükselme döneminde bulunan bir ulusun diğerlerini çok gerilerde bıraktığı görülmüştür; örneğin Yunanlılar.

Tarafsız gibi görünen bu izlenimlerden sonra al-Tevhidî, Arapların üstünlüğü konusu üzerinde durur ve al-Mukaffâ'nın görüşlerini ısrarla yineler. Fakat ona ek olarak Aıapçanın "emsalsizliğini" ele alır ve bu açıdan da Arap ulusunun diğer uluslara üstün sayılması gerektiğini söyler. Sadece Arap üstünlüğünü savunmakla kalmaz, Araplara yöneltilmiş tenkitleri de çürütmeye çalışır. Dayanak olarak kendisine *Kıır'cın* hükümleri seçer. Bu hükümlere göre Tanrının, kızgın çöllerde ve kötü koşullar ve ilkellikler içerisinde yaşamakta olan Arapların yardımına koştuğunu, onları en yüksek niteliklere, erdemlere ve uygarlığa kavuşturduğunu söyler. Arap toplumunun, yoksulluk içinde dahi asil ve cömert bir toplum olduğunu, bedevi yaşamlarına rağmen uygar kertede bulunduklarını, oysa ki aynı ilkel[1] koşullar içerisinde kalmış diğer toplumların bu tür

aşamaya mazhar olamadıklarını belirttikten sonra tüm bu Arap başarılarını Tanrı'nın inayetinde bulur. Ulusları ve kişileri zengin yapan şeyin maddi varlık değil, akıl ve *dil* zenginliği olduğunu, fakat asıl önemli sorunun bu verileri değerlendirmek olduğunu ve işte Arapların üstünlüklerinin bu noktada kendisini gösterdiğini söyler.[111]

2) al-Marvaırudî'ye ve al-Ansarî'ye Göre

al-Tevhidî'nin hocalığını yapmış olan Abû Hamid al-Marvarrudî (ölümü H. 362/M. 973), Arapların üstünlüğünü savunanların başında gelir. Onun bu konudaki görüşlerini yine al-Tevhidîden öğrenmekteyiz. Örneğin *Kitâb al-İmtâ ve 'l-Mu'cmasa* adlı yapıtında, al-Marvarrudî'nin Arap-Acem kıyaslaması yaparak Arapları ne kerte üstün bulduğunu anlatır."[2]

Tıpkı al-Marvarrudî gibi, 10. yüzyılın tanınmış yazarlarından al-Ansarî de Arapların üstünlüklerini tüm gücüyle savunur, akıl ve zekâ bakımından Araplara eşit ve denk bir başka ulus olmadığını, bu konularda Arapların Acemlerden çok ileri bulunduklarını belirtir.[113]

3) Abû Süleyman al-Maıtıkî al-Sıgıstanî'ye (H. 300-375/M. 912-985) Göre Türkler, Araplardan Çok Aşağı ve Tıpkı Zenciler Gibi Hayvan Niteliğinde Kimselerdir

10. yüzyılda Bağdat'ta ün yapmış düşünürlerden Abû Süleymân'ın çeşitli uluslar hakkındaki görüşlerini ve değerlendirmelerini yine al-Tevhidî'nin adı geçen yapıtında bulmak mümkündür. Abû Süleymân'a göre, Yunanlının başlıca erdemi, derin araştırmalar yapmak, buluşlar ortaya çıkarmak, fikir ve düşün alanlarında yapıtlar vermektir. *Tümdengelim ve düşünse! tüketim* yeteneklerine sahip olma bakımından büyük özellikleri vardır. Hintliler muhayyile gücüne, içgüdü yeteneklerine ve "zan" niteliklerine sahip olmakla beraber, hile ve sahtekârlıkta beceriklilikle tanınırlar. Acemler siyaset ilminde, uygulamasında, usul ve adap bilmede usta ve güvenilir bir ulustur.

1 11 Yukardaki hususlar için bkz. al-Tevhidî'nin A. Emin ve A. al-Zayn tarafından Kahire'de yayımlanan *Kikıb al-İmtâ Ve'l-Mu'umıasa,* e.2, s.89. ingilizce çeviri için bkz. Marc Berge, *Mérites Respectifs....* s. 172.

112 Bkz. al-Tevhidî, *âge.* c.l, s.92.

113 al-Tevhidî, *âge,* c.l, s.93.

Zenciler aşağı sınıf yaratıklardır; zavallı hayvanlara benzetilmelidirler. Türklere gelince, onlar da aynen zenciler gibi hayvan niteliğinde şeylerdir; şu farkla ki, zenciler zayıf ve zavallı yaratıklar kategorisine sokulabilirken, Türkler, güçlü vahşi hayvanlara benzetilmelidir.[114] Abû Süleyman, esas itibariyle Türkleri Araplarla kıyaslayarak değerlendirir ve Araplara oranla Türklerin çok aşağı bir ulus oldukları sonucuna varır. Ona göre Araplar, her şeyden önce sağlam bir muhakeme gücüne sahiptirler. Ve Arapları bu yetenekte kılan şey, çok zengin bir dile sahip olmaları ve gramer ilminde önde gelmeleridir. Tüm bu alanlarda Arapların üstünlüğü asıldır. Sadece bu alanlarda değil, diğer alanlarda ve hatta Türklere özgü sayılan hususlarda da Araplar Türklere üstündürler; örneğin, Türkler cesaretlilikleriyle ün salmışlardır. Fakat Araplar, Türklerden daha sağlam bir cesaret örneğidirler. Türkler, bilim ve kültüre çok dar ölçüde sahip olabilmişlerdir; oysa ki, Araplar mantık bilimlerinde çok ileri gitmişlerdir ve bu alanlardaki üstünlükleri sayesinde Türkleri çok gerilerde bırakmışlardır. Siyaset biliminde ve yönetimde Araplar fazla bir gelişme göstermiş sayılamazlarsa da, yine de Türklere oranla çok ileri sayılmalıdırlar.[115]

4) Mes'ûdî'ye(Abu'l-Hasaıı 'Ali b. Husayn-) Göre Tiirk, Mıthammed'in Tanımına Uygun Olarak "Yayvan Suratlı", "Kiiçiik Gözlii" vs.

Mes'ûdî'nin kaleminde Türk, fiziki yapısı itibariyle "tıknaz, bol etli, yayvan suratlı, küçük gözlü", yani Muhammed'in söylediklerine uygun olarak şekillendirilmiştir. Karakter ve manevi değerler açısından da oldukça olumsuz niteliklere sokulmuş, "aptal", "kaba", "haşin" vs. gibi sözcüklerle anlatılmıştır. Bütün bunlar, daha önceki yüzyıllar boyunca Müslüman yazarlarca tekrar edilegelen şeylerden pek farklı değildir. Mütevekkil ve Muntasır dönemlerinde zenginleştirilen bu tanımlamalar, İslam edebiyatının yaratır olduğu Türk aleyhtarlığı temasına daha sonraki dönemler bakımından malzeme ve kaynak işini görecektir. Her ne

114 Zenciler için Arapça deyim olarak. *"Balıa'im zıı'ifa"* deyimini kullanırken, Türkler için *"al-Siba'al-Kavryya"* sözcüğünü kullanır.

115 Abû Süleyman'ın bütün bu görüşleri için bkz. al-Tevhidî, *ııge,* c.l, s.212; Maıc Berge, *ııge,* s. 175.

kadar *Mutile al-Zahab* adlı yapıtında Türklere ilişkin bazı görüşlerini açıklarsa da, asıl *Kitâb al-Tanbilı va'l-İşrâf* adlı yapıtında Türkleri çeşitli uluslarla kısaylayarak eleştirir ve değerlendirir; bu değerlendirme hiç de iç açıcı bir özellik taşımaz. Aksine, önyargılara dayanan bir tanımlama çerçevesinde kalır. Türkleri, her şeyden önce Kuzey ülkelerinde yaşayanlar kategorisine sokarak tanıtır. Kuzey bölgeleri insanlarının ve halklarının, soğuk ve sert bir iklim nedeniyle kaba yapılı, kaba davranışlı, sert ve haşin karakterli, kıt anlayışlı niteliklere sahip olduklarını belirtir. Fiziki yapı itibariyle beyaz tenli, mavi gözlü ve kızıl saçlı, şişman yapılı bu insanların din ve bilim bakımından gevşek ve geri kalmalarının nedeni, sıcak iklimden uzakta bulunuşlarıdır. Kuzey bölgelerinde yaşayan bu halklar genellikle Franklar, İslavlar ve onlara komşu olan uluslardır. Fakat onların yaşadıkları bölgelerin daha soğuk iklime sahip olması nedeniyle daha kaba, daha sert ve daha az akıllıdırlar. Kuzeye doğru çıkıldıkça karakterdeki bu olumsuz nitelikler daha çok sivrilmeler gösterir. Ve al-Mes'ûdî örnek olarak Türkleri gösterir:

> "... (Bu uluslar arasında) Kuzeyin daha yukarılarında yaşayanlar daha aptal, daha kaba ve daha vahşi (daha insaniyetsiz) olurlar. Kuzeye doğru gidildikçe (bu nitelikler) daha da sivrilme gösterir (arlar). Örneğin, Kuzeyde yaşayan Türkler böylediıier. Güneşin batışına ve çıkışına oranla uzakta yaşadıklarından, bulundukları bölgelerde çok kar vardır ve oralarda çok soğuk yapar; bu nedenle şişman ve gevşek vücutludurlar ve (kemikleri) öylesine elastikidir ki, kaçarken arkalarına dönerek ok atabilirler; çok etli vücuda sahip olduklarından oynak yerleri oyuk oyuktur; yüzleri yuvarlak ve gözleri küçüktür..."[116]

Bu tanımlama, evvelce de belirttiğimiz gibi, Muhammed tarafından yapılmıştır. Tıpkı diğer İslam yazarları gibi, Mesudî de ondan esinlenerek Türkün fiziki yapısını olumsuz bir tema içerisinde işleyecek ve buna bir de olumsuz bir "kafa yapısı" ekleyerek ortaya

116 *Kitâb tıl-Teıibilt ya'l-Işıâf,* ed. M.J. de Goejc, Leiden. 1894: İngilizce çevirisi için bkz. Bernard Lewis. *Islam From The Prophet Muhammed to the Capture of Constantinople.* Edited and Translated by B. Lewis, Harper-Row. 1973. c.2. s. 122.

pek imrenilmeyecek bir insan tipi çıkarmış olacaktır. Gerçekten de Mes'ûdî'ye göre Tanrı'nın üstün bir ırk olmak üzere yarattığı Sami ırkından Araplar çıkmıştır; Türkler ise, farklı bir aileden, Yafıs'ten gelmedirler. Zenciler ise Nuh'un Hem adlı oğlundan neşet etmişlerdir.

Sami, Nuh'un en sevgili oğludur; bu nedenle Tanrı'dan dileği, o olmuştur ki, bu oğlundan çıkma uluslar üstün nitelikte olsun. Nuh'un bu.duasını kabul eden Tanrı, tüm peygamberleri Sami ırkından çıkardı ve kitaplarım da onlar aracılığıyla yolladı."[7]

Tanrı'ya keyfilik atfeden bu tür masallara inanmak için akıl nimetlerinden yoksun olmak gerektiğini ancak akıl çağına erişenler anlayabilir.

'5) Abû Zeyil Alımeıl b. Sahi al-Balhî'nin Kaleminde Türk "Yayvan Suratlı, Basık Burunlu, Felaket Getirici, vs..."

Daha önce değindiğimiz gibi al-Balhî (Belhî), Muhammed'in Türkler hakkında söylediklerini *Kitcıb al-Bad'va'I-tarih* adlı yapıtında eleştirirken özellikle Türklerin fiziki ve ahlaki nitelikleri üzerinde durur. Arapların Türkleri, Muhammed'in tanımlamalarına uygun olarak eskiden beri "yayvan ve geniş suratlı, basık burunlu, küçük gözlü, Araplara felaket getirici, gaddar vs..." olarak tanımladıklarını anlatır.

Yine onun bildirdiğine göre Arap inançları odur ki, huzur, bolluk ve refah, Türklerin yok olmasıyla sağlanacaktır."[8]

Yine al-Balhî'nin bildirdiğine göre, *Kur'an*'da sözü edilen *Ye'cûc-Me'cûc*ların Türklerden başka bir millet olmadığı ve bu milletin Araplar karşısında başarısızlığa uğrayacağı, fakat daha sonra Habeşilerin her şeyi yeniden yıkıp yakacakları, Mekke'yi ve Kabe'yi yerle bir edecekleri ve en sonunda Müslümanların onlara karşı başarı sağlayacakları konusunda bilginler hemfikirdirler."[9]

117 Mes'üdî'nin bu konuyla ilgili satırlarının Fransızca çevirisi için bkz. Carra de Vaux. *L'Abrégé de Merveilles.* Paris. 1898. Chapitre 1. Partie 1.

118 al-Balhî. *âge* (çeviri), e.6. s.58: Türklerin gaddarlığı ve haşinliği konusunda bkz. c.4, s.93: Türklerin yok olması gereği konusunda bkz. c.2. s. 179-180; Muhammed'in Türkler hakkında söyledikleri için bkz. c.2. s. 147-148, 154.

119 al-Balî. *uge* (çeviri), c.2. s. 179-1*80.

Ye'cûc-Me'cûc'lann Türkler olduğu hususundaki bu görüşler daha sonra al-Demîrî'nin[120] *Hayât al-Hayavân* adlı yapıtında geliştirilecektir. al-Demîrî'ye göre, Türklerden başka bir millet olmayan Ye'cûc-Me'cûc'larla savaşların olacağı hususu Muhammed tarafından bildirilmiştir.

Bu vesileyle şunu yinelemekte yarar vardır ki, şeriat eğitimine tabi kılınan Türke kendisiyle ilgili bilgiler işte bu yöntemlerle verilmektedir. İmam al-Balhî'nin Türklerle ilgili olarak okuyucuya sunduğu bu olumsuz ve muhakkak ki uydurma bilgilerle dolu yukarıdaki kitap, İstanbul'da Damat İbrahim Paşa Kitaplığı'nda, Türk okuyucusunun düşünce gıdası olarak kullanılmaktadır. Tiirk, kendi niteliklerini, *Kur'an* ve Muhammed iıdindeki yerini Arap yazarların ağzından bu biçimde öğrenmektedir. Arap uydurması olarak yaratılan öykülere (örneğin, Türklerin İslama zararlı olacakları) ve Arabın önyargılarına bu ve bunun gibi binlerce kitap yoluyla vâkıf olmaktadır. Bunun sonucu olmak üzere de, kendi öz tarihine, kendi özgeçmişinin insanlarına (yani, İslam öncesi ya da İslam dışı Türke) karşı bilinçaltı düşmanlıklara saplanmaktadır. Bin yıl boyunca olduğu gibi bugün dahi Türk, din eğitimi yoluyla ve camilerde benzeri bilgilerle beslenmektedir. İlerideki bölümlerde Türkün beyninin daha ne gibi sahte ve karanlık bilgilerle yoğrulduğunu göreceğiz.

6) Al-İsrâhrî'ye (Abû İshak İbrahim B. Muhammed al-Farîsî) Göre Halifelerin Tiirk Köle Kullanmaları Türkün "Sadık, Cesur ve Disiplinli" Oluşundandır

10. yüzyılın ünlü coğrafyacısı al-İstahıfnin kendine özgü şekilde Türkü küçültme alışkanlığı vardır ki, *övgü* perdesi altında iş görür. Horasan'a yaptığı geziler sırasında gördüklerini ve Türklerle ilgili izlenimlerini *Kitâb al-Masâlik va'l mamâlık* adlı kitabında yayımlamıştır.

Arap halifelerin kendi işlerinde kullanmak üzere neden Türkleri yeğ tuttuklarını anlatır. Bu tercihin nedeni, Türklerin kendi hükümdarlarına son derece bağlı ve sadık olmaları, Türk askerinin cengaver niteliğidir:

120 Muhammed B. Musa B. İsâ Hakamal al-Demîrî'nin (ya da al-Damîıî) *Hayal al-Hayavân* adlı kitabının İngilizce çevirisi için bkz. *A. Zoologicol Lexicon,* çeviren A.S.G. Jayakar, London 1906; yukardaki hususlar için bkz. c.2, s.348.

"...Kendi hükümdarlarına Türkler kadar bağlı bir başka ulus gösterilemez... ve bütün dönemler boyunca Türk askerleri diğer ırklara üstünlük taşımışlardır; sağladıkları iyi hizmetler ve itaatkârlıkları, cesaretleri ve sadakatte kusursuz olmaları nedeniyle halifeler, onları kendi hizmetleri için yeğ tutarlar."[121]

"İtaatkârlığın" ve yersiz "sadakat"in öyle pek fazla övünülecek bir değeri olmadığını Arap yazarlar bilirlerdi. Onlar için övünülmesi gereken şey, *belagat, talakat* (güzel konuşma), *bilimde* (din bilgilerinde) *yükselme...* vb. niteliklerdi. Arapları diğer uluslara üstün sayarlarken değerleme kıstası olarak bunlara bakarlardı. Bu nedenle diyebiliriz ki, Türkün *cesur, sadtk* ve *itaatkâr* oluşuna değinen ve halifelerin emrinde iyi hizmet görsün diye yeğ tutulduğunu söyleyen al-İstâhrî'nin satırlarını Arabın Türke karşı olan olumsuz davranışında bir değişme, bir farklılık olarak kabul etmek yersizdir.

7) İbıı Miskeveyh 'e Göre Türk Öğelerine Sağlanan Mali ve Ekonomik İmtiyazlar Arap Kıskançlıklarını ve Düşmanlıklarını Artırdı

İslamın siyasi ve idari yaşamları içerisinde Arap, genellikle kendinden olmayan öğelerin etkisi, baskısı ve egemenliği altına girmiştir ve özellikle askeri konularda başarılara, Arap olmayan öğeler sayesinde kavuşmuştur. Abbasiler döneminin başlangıcında gerçekleştirilen askeri zaferler, Abû Müslim'in Horasanlılardan kurduğu ordular sayesinde elde edilmiştir. Fakat, Horasanlılara böylesine önem ve değer veren Abbasi halifeleri kısa zamanda bu öğelerin kuklası haline gelmişler, onların dilek ve kararlarına göre davranır olmuşlardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Halife Mu'tasım bu duruma bir son vermek ve Horasanlıların etki ve baskısını yok etmek amacıyla ordusuna Türk köleler almaya ve kullanmaya başlamıştır. Türklerin çok iyi ve üstün asker olmaları nedeniyle Abbasi halifeleri için Türk öğesi, ordunun vazgeçilmez bir öğesi olarak görülmüştür. Türk askerinden kurulu ordu

121 Bkz. al-İstâhrî, *Kitâb al-Masâlik va'l-Mamâlik.* Ed. M.J. Goeje, Leiden, 1927. Istahrî'nin bu yapıtını İbn Havkal yeni baştan yazarak 977 yılında yayımlanmıştır. al-İstahrî'nıı yukardaki anılarının İngilizce çevirisi için bkz. *The Oriental Geography of Ebn Haukal, an Arabian Traveller ofthe Teııth-Century,* W. Quseley çevirisi, Loiıdon, 1800, s.236.

olmadan devletin ve dolayısıyla İslamııı yaşayamayacağı inancı bu biçimde doğar olmuştur. Bu inanç, İslam ülkeleri yöneticilerinde öylesine yer etmiştir ki, al-Mu'tasım'dan sonraki dönemler boyunca (hatta 20. yüzyıla gelinceye dek) tüm İslam devletlerinde Türklerden oluşan ordular bulunmuştur. Hiçbir Müslüman devleti için Türk öğesinden kurulu bir orduya sahip olmadan ayakta durabilme ve varlığını sürdürebilme olanağı kalmamıştır.[1]-[2]

Orduda ve yönetimde Türk öğelere ön planda yer verme geleneği Abbasi halifelerinin hareket serbestisini kısa sürede yok etti; çünkü bu halifeler, Türk öğelerin etki ve baskısı altına girdiler. Arap halifelerinin kendilerine muhtaç duruma girdiğini gören bu Türk öğeler, bu durumdan yararlanmanın ve halifeleri kendilerine oyuncak yapmanın yolunu buldular. Bunun sonucu olarak halifelerden büyük imtiyazlar, maddi ve manevi çıkarlar kopardılar. 10. ve 11. yüzyıl tarihçilerinden Miskeveyh, *Taccırib al-Umam* adlı yapıtında bu hususlardan söz eder ve Türkler lehine sağlanan bu maddi ve manevi ayrıcalıkların bir yandan Arap halkları arasında kıskançlık ve düşmanlıklara neden olduğunu, diğer yandan da ülkenin iktisadi bakımdan çöküntüye yönelmesi sonuçlarını doğurduğunu belirtir.[12]-[1]

S) 10. Yüzyılın Ünlü Yapılı: "Hıducl al-Alaın"da Türkün Tanımlanması: Yabani Görünüşlü, Kaıııııı Tanımaz, Savaşçı

10. yüzyılda Arap dünyasının ünlü eserlerinden olan *Hudud al-Alam'Aıvn* öğrenmek mümkündür ki, Arap daha o dönemlerde Türkü çok kötü yönleriyle tanımaktadır. Aıabın değerlendirmesine göre Türk, yabani görünüşlüdür, yasa saygısından yoksun ve savaşçıdır... 982 yılında (H. 382) hazırlanan ve Arhr Abu I-Harir Muhammed bin Ahmed'e sunulan, yazarı belli olmayan bu kitapta Kırgız Türkleri hakkında şu satırlar bulunmaktadır:

122 Bu konutla bkz. Cl. Cahen'in *Encyclopédie de /'İslam'ın* 2. basınımda yayımladığı "Djaysh" başlıklı yazı.

123 Bu konuda bkz. Mohammed Arkouıı. *Contribution à l'Elude de l'Humanisme Arabe au IV/Xe Siècle:* Miskawayh. Philosophe et Historien, Librairie Philosophique J. Vrin. Paris. 1970. Miskaw ayh'ın yakardaki hususlarla ilgili görüşlerinin Arapçadan Fransızcaya çevirisi için bkz. s.167-169. 179. 347.

"Onların hükümdarı Kırgız Han diye anılır. Bu ulus vahşi yaratık tabiatındadır ve insanların haşin, sert yüzleri vardır ve saçları seyrektir... Yasa nedir tanımazlar, merhamet nedir bilmezler, fakat iyi dövüşürler... ve savaşçıdırlar... çevrelerinde bulunan tüm ülke halklarıyla husumet ve savaş halindedirler... Ateşe taparlar... ve ölülerini yakarlar..."[124]

D) 11. Yüzyıl Ünlülerinin (al-Andalusî, al-Utbî, İbıı Sina, al-Kirmanî, al-Bîrûnî vs.) Kaleminde Türk Aleyhtarlığının Gelişmesi

II. yüzyılda Türk hakkında yazılanlar daha önceki dönemlerden gelme bilgileri tanımlar niteliktedir. Türkün kabalığı, haşinliği, bilimle ilgisizliği, yayvan suratlı ve basık burunlu, köle niteliğinde yaratılmışlığı hep ele alınan ve işlenen temalardır.

1) Sâid al-Andalusî'ye Göre Türk, İlimle Uğraşan Uluslar Kategorisine Sokulamaz

Toledo kadısı Sâid îbn Ahmet al-Andalusî, 1068 yılında, yani Haçlı Sefeıieri'ndeıı 30 yıl önce yayımlamış olduğu *Kitab Tabakat al-Umaıı* adlı kitabında, yeryüzündeki ulusların, *bilimle uğraşan ve uğraşmayanlar* kıstasına göre, önemini tartışır ve Türkleri bu ikinci kategoriye sokar. Böylece yazar, kendi döneminin İslam bilginlerince benimsenmiş olan görüşü izlemiş olmaktadır. Yazara göre, bilimle uğraşan uluslar arasında, başta Araplar ve Mısırlılar olmak üzere Hintliler, Acemler, Suriyeliler, Yahudiler, Yunanlılar ve Romalılar vardır. Geriye kalanlar bilimle uğraşmayan, bir kültür yaşantısı olmayan uluslardır ki, bunlar arasında da başta Türkler olmak üzere Habeşliler, Sudanlılar, Bulgarlar, Berberîler, Ruslar, Çinliler ve daha

124 *Hudıtl ıl-Alam.* The Regions of the World. A Persian Geography, 372. A.H./982. A.B.. Translation by V. Minorksky. London, 1937, s.96.

başkaları bulunur. Türkler, savaşçı, fakat bilimle uğraşmayan diğer uluslar gibi insandan çok hayvana yaklaşık niteliktedirler.[125]

Yazarın anlatışına göre, bilimle uğraşan, kültürü gelişmiş uluslar Tann'nın yarattığı varlıklar içerisinde en seçkin ve en önemli öğelerdir. Bu uluslar, insanı *insan* yapan ve onun tabiatını güzelleştiren gayretlere, yani usu (aklı) egemen kılıcı erdemlere yönelmişlerdir. Ve bu uluslar, Türklerin meziyet, kahramanlık ve erdem diye gördükleri şeyleri, örneğin savaşçılığı uygarlığa yakıştırmazlar. Bu itibarla bilimle uğraşan uluslar, kaba kuvveti övünme aracı yapan ve savaşçı ruhu kahramanlık vesilesi addeden ulusları ve örneğin Türkleri küçük görürler, hakir görürler; çünkü, şunu takdir etmişlerdir ki, kaba kuvvet temsilcisi olmak, savaşçı ruha sahip olmak bir erclem değildir ve bu tür duygular hayvanlarda da vardır, hatta hayvanlar bu nitelikler itibariyle insanları da geçerler; zira, kavgacılık bakımından örneğin aslan ve kaplan gibi hayvanları anımsatan uluslar (ve burada yine Türkleri örnek verir) bu yaratıkların cüret ve cesaretine sahip değillerdir. Yine aynı şekilde hayvanlar düzeyinde bulunan ve bilimle uğraşmayan uluslar, bilinçdışı bazı davranışları açısından da (cömertlik ve hasislik, gibi) hayvandan daha aşağıdadırlar; zira hayvanlarda buna benzer davranışlar yoktur. Bundan dolayı değil midir ki Araplar, "horozdan daha kibirli" ya da "aslandan daha atılgan" veya "çakaldan daha kurnaz, aldatıcı" biçimde darb-ı meseleler uydurmuşlardır bu uluslar için. Sâid İbn Ahmet, sonuç olarak şu görüştedir ki, insan denilen varlığın en asil, en ulvi amaçları insana özgü olması gereken kalitelere heves etmek, beşeri meziyetler peşinde gitmek, kaba kuvvet davranışlarıyla hayvana benzemekten kaçınmak ve vahşi yaratıkları taklit yollarına başvurmamaktır. Bu bakımdan uygar ve kültürlü (bilimle uğraşan) uluslar üstündürler ve karanlıklara ışık tutarlar. Bundan dolayıdır ki, bilgin uluslar zifiri karanlıklarda meşale tutanlardır, doğru yolu gösterenlerdir, insanların efendisi ve ulusların seçkinidirler.[126]

125 Bkz. Bernard Lewis, *The Müslim Discovery of Europe,* Bulletin of tlıe School of Oriental and African Sludies, University of London, 1957, c.20, s.409-416. Yukardaki hususlar için bkz. s.409. Sâid al-Andalusî, *Kitab Tabagat cü-Umaın,* Fransızca çeviri R. Blachère, Paris, 1935. Bu kitap *Livres des Catégories des Nations* adı altında çevrilmiştir.

126 *Ibid,* s.30-41.

Tüm bu yukarıdaki düşünceleri savunarak, *savaşçı ruh ve kaba kuvvet* kıstasına göre ulusları kategorilere ayıran ve Türkü sırf bu nedenle vahşi yaratık, hayvan seviyesinde gören Said İbn Ahmet, şeriatın, hem de din için insanlara öldürme ve *cihad* açma emirlerini veren, farklı inanç ve dinde olanlara karşı savaşlar yapmayı öngören hükümlerini bilmezlikten gelir ve İslamı yayma gayesiyle farklı dindeki uluslara savaşlar açan, insanlar kesen Arapları üstün ve bilimle uğraşan uluslar kategorisine sokar, fakat Türkü ve diğer ulusları savaşçıdır diye hakir görür.

2) Al-Utbî'ye (Abıî Nasr Muhamnıed B. Muhammed al-) Göre Türk "Yayvan Suratlı, Küçük Gözlü... İyi Kılıç Kullanan..." Bir Ulus

1 i. yüzyılın ünlü Türk hükümdarı Mahmud Gaznevî'nin himayesinde yaşayan al-Utbî (ki al-Manini olarak da tanınır), *Kitâb al-Yamînî*'nin yazarıdır. Bu kitabında Sultan Subuktegin ve Sultan Mahmud döneminin tarihi olaylarını ele alır. Türkü, Muhammed'in olumsuz tanımlamasına uygun olarak "...Geniş ve yayvan suratlı, küçük gözlü, yassı burunlu, seyrek sakallı ve seyrek saçlı, keskin kılıç kullanan, siyah giysiler giyen...", fizik ve ruh yapısı itibariyle gelişmemiş yaratık olarak inceler.[127]

3) İbn Sina'ya Göre Tanrı İnsanları "Köle" ve "Efendi" Şeklinde Yaratmıştır; Türkler "Köle" Olarak Yaratılan Milletlerdendir

İbn Sina (M. 980-1037), İslam dünyasına dahil ulusların paylaşamadıkları bir ünlü bilim adamıdır ki, biz Türkler onu kendimize mal ederken, Acemler ve Araplar ona sahip çıkmak isterler, al-Farabî gibi İbn Sina'nın da Türk asıllı olduğunu kabul ederek bu adlarla gururlanırız. Büyük kentlerimizin çoğunda sokaklarımıza *Farabî* ya da *İbn Sina* adlarını vermişizdir. İbn Sina, bilindiği gibi *al-Şifa* adlı yapıtıyla ün salmıştır.

al-Şifa kitabında, sadece tıpla ilgili değil, sosyal bilimlerle ilgili bilgiler de vardır. Kitabının son bölümünde, kendi hayalinde yaşattığı

127 Kitabın İngilizce çevirisi için bkz. Ulbî (al-Manini). *A Hisıoıy of Sultan Mahnuıl of Glıaznah,* Kahire, 1870, 2 cilt; yukardaki hususlar için bkz. c.2, s.83 vd.

ideal Müslüman devletinin esaslarını belirtir ve genel görüntüsünü çizer. Bıı ideal devlet, onun kendi düşüncelerine ve fikir ölçülerine yatkın düşen bir *devlettir.* Ne var ki, ideal diye düşlediği aşama safhasındaki devlete dahi İbn Sina, insanlık sevgisine sahip bir kimseden beklenmeyecek bir görüşle, kölelik kuruluşunu doğal bir kuruluş olarak öngörür. Ona göre bu ideal devlette köleler sınıfı vardır ve köleler sınıfı yanında "efendi" sınıfını oluşturanlar vardır. Bu ayrılığı yapan doğrudan doğruya Tanrı'dır. Daha doğrusu İbn Sina, Tanrı'nm insanları belli amaçlarla'/cö'/e ve *efendi* olmak üzere farklı sınıflar halinde yarattığına inanır. Çünkü, ideal devlet safhasında da kol gücüyle yapılması gereken ağır ve pis işler vardır ki, bu işleri, İbn Sina'ya göre, üstün çalışma yeteneğine sahip kılınmamış kimseler yapmalıdır. Başka bir deyimle, Tanrının, insanları *köle* ve *efendi* şeklinde birbirlerine eşit ve denk olamayacak şekilde iki ayrı ve farklı sınıf halinde var etmiş olması da bundandır. Köle sınıfını yaratırken Tanrı, yine İbn Sina'nın anlatışına göre, yeryüzünün çok soğuk ve çok sicak bölgelerini seçmiş, köleleri bu bölgelere yerleştirmiştir. Bu bölgelerden birisi kuzey bölgesidir, yani yeryüzünün en soğuk bölgelerinden birisidir. Bu bölgeler için Tanrı, Türkleri ve Türklere komşu olarak yaşayan ulusları yaratmıştır.

Buna karşılık Afrika gibi yeryüzünün en sıcak ülkelerinde de siyahileri (zencileri) yaratmıştır. Gerek Türkler ve gerek siyahiler, farklı iklimlerde ve farklı niteliklerle yetişen kölelerdir. İşte *efendi* uluslar için bu iki bölgenin insanlarından, yani kuzeyde Türklerden ve güneyde (Afrika'da), zencilerden köle edinmek gerekir; meşru olan ve Tanrı'nm dilek ve emrine uygun bulunan şey budur.

İbn Sina'nın köleliği doğal bir kuruluş olarak kabul etmesi, hiç kuşkusuz kendisinden beklenmeyecek bir fikirsel davranıştır. Ne var ki, gerek îslamın temel esaslarında ve gerek o çok yararlandığı Eski Yunan kaynaklarında bu inanış geçerli bir inanıştır.

Özellikle *Kafan* da kölelerin Tanrı tarafından yaratıldıklarına ve "köle olmayanlarla" bir tutulamayacağına dair hükümler vardı. Örneğin K. 16 Nalıl Suresi'nin 75. ayetinde aynen şöyle denmiştir:

"Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir *köle* ile, kendisine verdiğimiz güzel nimetlerden gizlice ve açıkça sarfeden kimseyi misal gösterir: hiç bunlar eşit olur mu?"[128]

Bu itibarla İslam düşünürlerinin köleliği böylesine gerekli görmelerine şaşmamak icap eder. Türkü bu kategoriye sokmaları, Muhammed'in Türk düşmanlığının sonuçlarındandır.[129]

4) Hamîd al-Dîn B. Abd Allcıh al-KıımauVye (Ölümü 1021 M.) Göre Türkler ve *Zenciler Köle Yaratılışta; Fikren Yetersiz*

İbn Sina'nın yaşadığı dönemin diğer ünlü bir siması Hamîd al-Dîn al-Kirmanî'dir. Fatimî halifelerine danışmanlık eden bu yazar, *Râhatu-l Akl* adlı vapatında Türkleri, tıpkı İbn Sina'nın yaptığı gibi, doğuş itibariyle köle yaratıklar olarak sayar ve zencilerle Afrika Berberîleıt kategorisine sokar. Yaratılışları ve tabiatları gereğince bu milletler fikren yetersizdirler ve bu bakımdan bilimle uğraşma olanağına sahip değillerdir. Aynı nedenle dinin ortaya koyduğu gerçekleri anlayamaz ve kavrayamazlar. Yapabilecekleri tek şey köle olarak efendilerine hizmet etmek ve onların emrini yerine getirmektir.[1]-[10]

5) *Abu'l-Rayhan Muhammad B. Alınad al-Bîrûnî al-Harezmi'nin Değerlendirmesinde Türk*

al-Bîrûnî (M. 973-1048) sadece İslam dünyasının değil, ortaçağın da en büyük ilim adamlarından sayılır.

Her ne kadar Türkler konusunda olumlu görüşler belirttiği söylenir ve örnek olarak *Talulîd nihcıyât al-amâkiıı* adlı yapıtı öne siirülürse de, eğer dikkatle okunacak olursa görülür ki, Bîrûnî, Türklerin öz tarihi ve Türke özgü nitelikleri konusunda olumlu bir şey söylememiştir. Sadece İslamın "çok geniş ' alanlara yayılmasına neden olduklarını" belirtmiş ve bunu övgüye layık bulmuştur.

128 Bu konuda bkz. İlhan Arsel, *Teokratik Derici Anlayışıııkm Demokratik Derici Anlayışına.* Ankara Üniv. Huk. Fak. Yayınları, 1975. s.284 vd.

129 Ibıı Sina'nın köle konusundaki görüşleri için *al-Şijâ* adlı kitabına bakınız. Ayrıca bkz.. E.I.J. Rosenthal, *l'oliiicul Thought in Medieval Islam.* Cambridge. 1958. s.154-155; Berard Lewis. *Race and Color in Islam.*New York, 1953. s.29.

130 *Râhatu-l Akl* adlı yapıtının M.K. Huseyn/M. Mustafa Hilmi basımı. Kahire/Leiden. 1953. s.241

Buna karşılık Karahanlıları, Sâmânîlerin ülkesini işgal ettiler diye barbarlıkla, canavarlıkla damgalamıştır. Çünkü gönlü Sâmânîleıdedir. Kendisine yabancı bulduğu milletlere karşı Türklerin saldırmasına bir şey dememiştir. Örneğin Hindistan'a karşı Türk saldırılarını alkışlamıştır. Zira bunları "uygarlık" adına büyük bir kazanç ve övgüye layık bir davranış olarak tanımlamıştır. Çünkü onun gözünde Hintliler her türlü saldırıya layık yabancı yaratıklardır.

Öte yandan batıl itikatlara saplı halkları da küçümsemekten geri kalmamıştır. Bundan dolayıdır ki, *al-Âşar al-bâkiya* adlı yapıtında Türklerin batıl itikatlara inanan bir millet olduklarını, örneğin koyun gördükleri zaman başlarını yünle sardıklarını, çünkii koyunların geçtiği dağ taşlarına çarpmaktan kendilerini böyle koruduklarını ve eğer bu taşlara dokunacak olurlarsa derhal yağmur sellerinin basacağı kanısına saplandıklarını, yanlarında taşlar taşıdıklarını, çünkü düşmandan gelecek kötülükleri bu taşlardaki tılsımla önleyeceklerine inandıklarını belirtir.[131]

Ne ilginçtir ki, Türklerin bu şekilde inanışlarını "batıl itikatlar" ya da "kocakarı inanışları" şeklinde kabul eden al-Bîrûnî, asıl batıl itikat sayılması gereken şeriat uygulamalarına ses çıkarmaz. Kâbe'yi hac için ziyaret edenlerin kara taş etrafında yedi kez dönmelerini, şeytanları taşlamalarını ve buna benzer nice geleneklerini ve ilgili şeriat kurallarını batıl itikat şeklinde görmez. Her şeriatçı gibi o da, bütün "büyüklüğüne" ve "bilgililiğine" rağmen, sadece hoşgörüsüz değil, aynı zamanda çelişmeli bir düşün gücüne sahiptir.

E) 12. Yüzyıl Ünlülerinin (İdrisî, Yakut al-Hamavî, Gazali, Marvazî vb.) Türk Hakkındaki Olumsuz Görüşleri

12. yüzyılın ünlü yazarları arasında al-İdrisî (M. 1100-1116), Yakut al-Hamavî (d. 1178) ve Gazali (1058-1111) önemli bir yer işgal ederler. Konumuzla ilgili olarak bu bilginlerin Türk aleyhtarı görüşlerini ve daha sonraki yıllar itibariyle Arap milliyetçiliğini etkileyecek olan ve günümüze dek gelen etkilerini özetlemekte yarar vardır.

131 Bı konuda ayrıca bkz. al-Bîrûnî, *The Clıronology of Ancient Nations,* Arabic lext on the "Athar-ul Bakiya" of al-Biruni, tıansl. by C.E. Saclıau, London, 1879, s.235.

1) Abu Abd Allah B. idrisî al-MahmudVye (1100-1166) Göre Türk: Zalim, Haşin, Kaba Güç Temsilcisi, İntikamcı, Bencil

İdrisî, 12. yüzyılın büyük coğrafyacılarından sayılır. *İdrisî Coğrafyası* adlı yapıtıyla tanınır.[132] Her ne kadar *Kitâb Nuzhat al-Mıiştâk Fi ihtirâk al-Âfak* adlı kitabında Türklerin beyaz ırktan "az kıllı" insanlar olduğuna değinirse de, Türklerle ilgili asıl görüşlerini *İdrîsî Coğrafyası* Yıda belirtir. İdrisî'ye göre Türkün *cesaret, disiplin* ve bazen de *dikhakçılık* gibi bazı sınırlı nitelikleri dışında meziyet sayılabilecek hiçbir yönleri yoktur. İslam öncesi ve sonrası tarih yaşamları bakımından Türkler, daima *vahşi,* daima *cahil* ve daima *intikamcı* kalmışlardır ve her halükârda olumsuz yönleri daima ağır basan bir ulus olmuşlardır.

Fergana ve Turan Türklerinden söz ederken bunların hükümdarlarının genellikle kavgacı, fakat tedbirli, kararlı, adil kimseler olduğuna işaret eder. Fakat Türk kollarından söz ederken ve Türkün karakterini çizerken oldukça karanlık bir görünüm yaratır:

Yazarın kaleminde Türkler;

> "Putperesttirler ve ateşe taparlar. Onların karakterine hâkim olan özellik, hunharlık ve gaddarlık, küstahlık ve haddini bilmezliktir. Bununla beraber hükümdarlarına karşı itaatkârdırlar, fevkalade cesurdurlar, gururludurlar (özellikle hakarete uğradıklarında intikam alırlar) ve bir ülkeden harç koparmak gerektiğinde son derece gayretlidirler."[1]

2) *Yâkut al-Hamavî'ye Göre Türkler İslama Kötülük Yapan "Uygarlık Düşmanı " İnsanlardır*

Türkün adını kötüye çıkaran ve uygarlık düşmanı olarak tanıtan Arap yazar ve düşünürleri, 21. yüzyılda kendilerine kaynak olarak İdrisî'den gayrı bir de Yakut'u dayanak edinmiştir. Çünkü Yâkut, pek taraflı bir görüşle Türkü yermeyi sanat edinmiştir.

İslamı yaymak üzere saldırılara geçen Arap ordularına karşı Türklerin direnmeleri ve kaybettikleri topraklan geri almak istemeleri Yakut'u hiddete getiren şeylerdir. Nitekim Nişabur kentine akınlar

132 Fransızca çevirisi için bkz. *Géographie d'Edrisi,* Trad. par. P.A. Jaubeıt, Paris, ! 886.
133 İdrisî, *age,* s.498.

yapan ve kenti ele geçiren Türklerle ilgili olarak *Mu'cânı al-Buklân* adlı yapıtında Türkler için *kana susamış, yağmacı ve talancı* sözcüklerini bir hayli kullanır:

> "Kana susamış yağmacı Türkler kentin çeşitli semtlerine saldırdılar; rastladıkları her insanı, yaş ve cinsiyet farkı gözetmeksizin kestiler, daha sonra kenti yakıp hak ve yeksan eylediler. En sağlam kaynaklardan öğrendiğime göre sağlam bir tek duvar bırakmadılar. .. Bizler Tanrı'ya bağlıyız ve O'na döneceğiz. Tanrı bizi buna benzer felaketlerden korusun, çünkü bu şimdiye dek İslama karşı girişilmiş en korkunç davranıştır. [34]

Söz konusu yer neresidir bilir misiniz? Arap ordularının en hunhar usullerle saldırıp ele geçirdikleri Nişabıır kenti.

Başka bir deyimle, Arap ordularının savaşlar, yağmalar ve talanlar sonucu bu kenti fethetmesi Yakut'a göre doğaldır, uygar bir davranıştır; ama aynı kentin Türkler tarafından geri alınması vahşettir, uygarlık düşmanlığıdır, İslama indirilen en büyük darbedir. Ve işte bundan dolayı Türklere lanet etmek gerekir. Yâkut'un yaptığı da buclur. Türkü kötülemeye el-Murad adındaki bir Arap şairinin mısralarıyla devam eder:

134 Mısır, 1323 basımı. Kitap, 1861 yıllarda C. Baıbier Meynard tarafından Fıansızcaya çevrilmiştir.
Barbier de Meynard, *Dictionnaire Geogretf)lıiqıte el Literaire de la Perse: Exııdil dıı Mo'djem El-Boıldaıı de Yatını,* Paris. 1861. Kitabın giriş bölümlerinin İngilizce çevirisi için bkz. *Tlıe lıitrodıırıory Chapteıs of Yaçut's mıı'jam al-Buldan.* transl. by. W. Jwaideh, Leiden. 1959. Yâkut'un inkâr edemediği bir gerçek vardır ki. o da Türklerin bağımsız olarak ve başka milletlerin boyundıığunu kabul elmeyerek yaşamaya alışkın bulunduklarıdır. Kitabının, "Ülkelerle ilgili bazı hususlar" başlıklı beşinci bölümünde Çin İmparalorluğu'na bitişik olarak Dokuz Oğuzlar'ın yaşadıklarını, bunların hükümdarına "Atlar ve Hayvanlar Kralı" adının verildiğini, çünkü bu kral kadar çok sayıda ata sahip ve bu kral kadar cesur ve kan dökmede becerikli bir başka kral bulunmadığını ve ülkesinin Çin'le Horasan arasındaki bozkırları kapsadığını söyler ve Türklerin birçok ırklardan oluştuğunu, büyük güce sahip olduklarını ve hiçbir yabancı hükümdarın boyunduruğu altına girmediklerini anlatır. Bu hususlar için bkz. *Tlıe Introıhıctoıy Clıapteıs of Yatptl's Mıı'jam al-Buldaıı.* s.77. Aynı konuda diğer bir kaynak olarak bkz. al-Mad'udî, *Murıij adh-Dhalıab,* Editioıı C Barbier de Meynard. Paris. 1861-1877 9 cilt. Yukardaki.husus için bkz. c.l, s.358.

"Ey yabancı, şayet Hükümdar (Sultan) ile ilişiğin yok ise, Nişabur'a gitmekten vazgeç,
Çiiıkii o kentte artık ne erdem ve ne de asalet kaldı, Ve insana scıygı denen şey yok artık orada...

3) Gazali'ye (¡058-1111) Göre Tiirk
"Tüm Yaşamıyla Dalalet içinde" Bir İrk

Abu Hamîd Muhaınmed b. Muhammed al-Gazzali[1-10] sofla çevrelere göre İslam dünyasının Peygamberden sonra yetiştirdiği en önemli kişisidir; öylesine önemli ve ünlüdür ki *Hüccetii'l-İslcım* unvanıyla bilinir. Acem asıllı olmakla beraber, Türke karşı olumsuz tutum ve davranışlarıyla Arap milliyetçisinin en etkili yardımcısı olmuştur.

Ilıyâu Ulûmi'd-din adlı yapıtında[1-17] Türkün Arap bedevisinden ve Kiirtten farksız ve onlar kadar değersiz ve aşağılık olduğunu söyler; ona göre zekâ yetersizliği bakımından bu üç toplumun insanları arasında fark yoktur; hepsi de hayvana yaklaşık yaratıklardır:

> "... vahşî hayvanlara benzer tüm yönlerine karşın Türkler, Kürtler ve Bedeviler, doğal bir içgüdü ile yaşlılara saygı gösterirler. Çünkü tecrübeye dayalı olarak (yaşlıların) keskinleşen zekâları nedeniyle üstün oldukları kanısındadırlar."[118]

Gazali'ye göre Türk, zekâ ve düşün yeteneksizliği, sapıklık ve dalalet içerisindedir ve Tanrı ve Peygamber sözlerine uygun olarak cehenneme gidecektir. *Kur'an'*ın çeşitli surelerinde yer alan *"nur", "zulmet"* sözcükleriyle ilgili ayetleri ve ayrıca Muhammed'in bıraktığı hadisleri eleştirirken, "nur" denilen şeyin Tanrı'dan oluştuğunu ve

135 Bkz. C. Barbier de Meynard, *age,* s.581-582. El-ıMuradî'nin Yakut taralından nakledilen mısralarını Abu Mansur Abdtil Melik Talebinin *Yeiııııet El Dctır* adlı kitabında bulmak mümkündür. Bu kitabın İngilizceye çevirisi C. Baıbier'de Meynard taralından yapılmıştır. Bkz. *Tubleıııx lileraire tlıı Kliması/n el tlc İti Tıaıısımcate atı /Ve Siecle ile THegire. ("Journal Aaitılic/ue".* 1853. 5. seri. Toıne 1. s. 169-239. Yukardak<şiir için bkz. s. 191).

136 *Gazali* olarak da yazılır.

137 Çeviri Ahmed Serdaroğlu. Bedir Yayınevi, 1975. 4 cilt.

138 */bici.* s.83.

ondan başkasına "nur" denilmesinin mecazi anlam taşıdığını belirtir[139] ve "Peygamberin beyanlarına" göre insanların üç grupta toplandığını söyler:

> "Allah'ın nur ve zulmetten yetmiş perdesi (bazı rivayete göre yetmiş bin) vardır. Onları açsa, yüzünün nur ve azameti, O'nu gören herkesi yakar... Ben derim ki, Allah Teâlâ zatında, zatı ile, zatı için tecelli eder. Bundan dolayı hicap (perde) mahcuba (perdelenmişe) göredir. Halk arasında mahçup olanlar da üç kısımdır... a) Birinci sınıf sırf karanlıklarla perdelenmiş olanlar; b) bir kısmı sırf nurlarla perdelenmiş; c) bir kısmı da karanlıkla birlikte bulunan bir nurla perdelenir."[140]

Gazali'ye göre, Türkler zulmetle perdelenmiş olanlar arasında yer alır; *perdelenmiş* olarak kabul ettiği insan toplulukları içerisinde, sadece *Türkistan* ve *Tiirk* gibi deyimleri açıklar. Ona göre Türkler böylece duygu yoluyla perdelenmişlerdir ve mücerret *güzele* hayran oldukları, taptıkları için zulmet içerisind'edirler. Bundan başka *akılcı* olanlar da Gazali'ye göre perdelenmişler arasında sayılmalıdır. Akla değer veren, aklın üstünlüğüne yönelen kişiler ve örneğin Mut'ezile sınıfı bu kategoriye dahildir. Bunlar hakkında şöyle der:

> "...zulmetlerinin kaynağı bozuk aklî karşılaştırmalardan gelir... Karanlık, bozuk aklî karşılaştırmalarla birlikte bulunan ilâhi nurlarla perdelenmiş olanlardır."[141]

Bu vesile ile şunu belirtmekte yarar vardır ki, Gazali, İslam ölçüleri dışında *değer* nedir bilmeyen bir kimsedir. Bu nedenle *akılcılığa* ve müspet aklın değer olarak tanıdığı her şeye düşmandır. Bu düşmanlığının asıl kökeni şeriatın akılcı felsefe karşısında tutunamayacağını bilmesindendir. Tıpkı kendi benzerleri gibi o da *akılcılıkla şeriatçılığın* aynı ipte oynamayacağını ve *akılcı düşünün* var olduğu yerde şeriatın silinip yok olacağını düşünürdü. Başta Aristo

139 Gazali, *Miskut-ul-Envar (Nurlar Feneri),* Bedir Yayınevi, çeviren S. Aleş, İstanbul, 1966. Bu eserin İngilizce çevirisi için bkz. Ghazali, *Mishkat al-Anwar,* trans by. W.H. Gairdner, Londan, 1924 under the title *"The Nichefor Lights".*

140 Gazali, *age,* s.60. İngilizce çevirisinde s.80.

141 Gazali, *age.* s.62, 66, 69.

olmak üzere kadim Yunan düşünürlerine ve onların yapıtlarından yararlanarak ilim yapmış olan Müslüman bilginlere (örneğin Farabî, İbn Sina vs.) düşman kesilmesi ve onları bilgisizlik ve dinsizlikle suçlaması bundandır. "Gerçeklere akıl yolu ile gidilmez, şeriat yolu ile gidilir" şeklindeki İslami formüle saplı bulunduğu için Eski Yunan kaynaklarından yararlanan her düşünürü, *Kur'an* dışında ilim yapmaya çalışıyor diye İslamın düşmanı saymıştı.

Hatırlatmak yerinde olacaktır ki, insanlığa büyük hizmeti dokunmuş olan Aristo gibi düşünürleri ve yine ondan feyiz almak suretiyle İslam uygarlığının mimarlığını yapmış olan Farabî ya da İbn Sina ve daha nicelerini bilgisizlikle ve dinsizlikle suçlayan Gazali, akla ve ahlaka aykırı ne varsa her şeyi savunur olmuştur. Uğraştığı işler arasında "yiyeceğin ya da içeceğin içine sinek düştüğü zaman, sineğin dışarda kalan kanadını iyice batırın sonra atın, çünkü sineğin bir kanadında günah ve diğer kanadında sevap vardır ve sinek idrak sahibi olduğu için... vs." gibi ya da "ölü ve hayvanla cinsi münasebette bulunan kişinin kaza orucu tutması, tuz ile orucu bozulanın ise hem kaza hem de kefaret orucu tutması gerekir" şeklindeki (ve buna benzer daha nice) hadisleri kutsal saymak ve açıklamak ya da *istinca'*nın nasıl yapılacağını anlatırken "üç kerpiç parçası, yahut düzeltilmiş üç, taşı büyük abdestten önce alır. Kazâ-yı hacet bitince, sol eliyle... necaset olmayan yerden başlayıp necâset bulunan yere sürer ve orada döndürür ve necaseti bulaştırmadan kaldırır. Böylece üç taşı kullanır. Eğer temizlenmezse iki taş daha alır. Böylece (taş sayısının) tek olmasına dikkat eder. Sonra düz bir taşı sağ eline alır, zekerini sol eliyle tutar, o taş üzerine üç defa sürer, yahut da duvarda üç ayrı yere sürer... Bunun gibi istibıada da elini üç defa zekerin altına koyup sallar ve üç adım yürür, üç defa öksürür. Bundan daha fazla kendine eziyet vermemelidir, yoksa... vesveseye düşer... istincayı müteakip üzerinde bir yaşlık olduğunu zannederse, donuna su serpsin ve yaşlık bu sudandır desin. Peygamber efendimiz... vesvese edenler için böyle buyurmuştur"[142] diyerek temizlenirken tek sayıda taş kullanmanın ya da tek sayılara göre iş görmenin "Tanrı'nın tek olduğu" inancından doğduğunu söylemek gibi insanı şaşkınlığa ve daha doğrusu dehşete düşüren şeyler vardır.

142 Bu satırlar, Gazali'nin *Kimyâ'ı Şahadet* (Bedir Yayınevi, İstanbul, 1979, s.92) adlı kitabından aynen alınmıştır.

İnsan beynini bunlarla yoğurmaya ve Müslüman kişiyi bu tür "bilgilerle" eğitmeye çalışan ve hatta aklı işler hale getirir korkusuyla matematik bilgilerini dahi az verme gereğine inanan bu aynı Gazali, insan varlığının kutsallığı fikrine de yabancıdır. Şeriatın *"müşrikleri nerede görürseniz öldürün"* şeklindeki emirlerini ya da farklı din ve inançta olanlara karşı savaşı, talan ve yağmaları, yani cihatı öngören hükümlerini kutsal sayar. Köleliği doğal bir kuruluş şeklinde kabul eden İslami emirleri başına taç yapar. Kadını, tıpkı Muhammed'in tanımına uyarak *"cıklen ve dinen dûn, erkeğin kölesi* ve şehvet gidericisi" ya da kapatılması, dayak atılması gereken bir yaratık şeklinde görmeyi marifet sayar.[143]

Bu listeyi bir kitap haline sokmak kolay. Fakat anlatmak istediğimiz şudur ki, böyle bir kimseden (ve benzerlerinden) Türk gibi akılcılığı yaşam kuralı yapmış olan ve kadını devlet başkanı yapacak kadar değer kılan bir milleti takdir etmesini ve "nurlarla perdelenmişler" arasına ithal etmesini beklemek abes olur. Gerçekten de Gazali'nin *"zulmet perdesi"* içinde saydığı bu Türkler, Araplara nazaran imrenilecek meziyetlere sahiptirler ve bu meziyetlerin başında da *akilcilik,* kadını bir *değer* bilip erkeğe eşit durumda tutma geleneği vardır. Kadını aşağılık bir yaratık şeklinde görmeye alışmış Gazali efendinin idrak edemeyeceği, kavrayamayacağı derecede asil duygulara sahiptirler ve taptıkları şey de, yine Gazali efendinin kavrayamayacağı ya da muhtemelen özlem duyup da ortaya koyamadığı bir *değer,* yani mücerret anlamıyla *güzelliktir.*

Evet, ne gariptir ki. Gazali'nin Türkü dalalet, yanılgı içerisinde görmesinin bir nedeni de budur; mücerret niteliği itibariyle *güzele tapmak.* Oysa ki. bu konuda Gazali efendiye sorulması gereken bir soru vardır ki, o da şudur: Güzelin her şeyine ve her şeydeki *güzele* tapmaktan daha güzel ne. vardır? Esasen bu tür bir ibadet, Gazali'nin dahi yönelir olduğu ve cesaret edip de telaffuz edemediği bir tür *panteizm,* yani Tann'yı tüm varlıklarda ve *doğada* bulup bunlara tapmak değil midir? Bugün tüm uygarlık *doğaya,* hem de taparcasına âşık değil midir?

Her ne kadar kendisi bir yandan; "Mademki yaratıklar için beslenen sevgi, ruhu hem köıletir hem de sağır kılar... Gerçek imandan

143 Bkz. Gazali. *İlıyti 'Biüi'd-tlm.* Bedir Yayınevi. İstanbul. 1975. c.2. s.67-156.

ve gerçeklerin bilincinden ve Kur'an'ın nurlu ışıklarından perdelenmiş imansızlar meydana getirir... Pekâlâ bu dalgalanmalar zulmeti temsil etmiş olmaz mı?" demek suretiyle Tanrı'dan gayrı şeylere bağlanmayı, Tanrı'dan başkasını sevmeyi, kendi anlayışına göre Tanrı'dan uzaklaşmak gibi görıııekteyse de, diğer yandan *el-Hcıllâc'*ın, yani panteizm'e en derin bir şekilde bağlanmış olan İslam mutasavvıfının,

"Ben sevdiğim O'yum ve O sevdiğim Ben 'dir;
Biz ikimiz tek bir viicut içerisinde kaynamış iki ruh gibiyiz"

sözlerini de zikretmek suretiyle el-Hallâc'a ve onun düşüncelerine hayranlık beslediğini ifade etmemiş midir? Gazali bununla da yetinmemiş, el-Hallâc'ın, yani şeriatının dinsiz diyerekten zulmettiği ozanın,

"Kadeh incedir, şarap şeffaf
iki şey birbirinin aynı, madde müctereddit,
Ve sanki ortada şarap var, şarap kadehi yok
Veya sanki şarap kadehi var, şarap yok"

şeklindeki sözlerine taparcasına sarılıp, biraz kapalı deyimlerle de (çünkü, cesareti buna elvermez) kendisini, Tanrı-kâinat ayniyetinde aramaya çalışmıştır. Bu düşünceleriyle Gazali, hiç kuşkusuz ki Türkten, yani o dalalet içerisine sokmaya uğraştığı Türkten ve başka bir deyimle *mücerret güzellik* kavramında *kişi-Tanrı* ayniyetini bulan ve yaratan Türkten farklı bir güzellik anlayışında olmamıştır. Başka bir deyimle, kendisine el-Hallâc'ı ideal edinirken ve onun yukarıdaki sözlerini tekrarlarken, biraz farklı şekil ve yoldan da olsa, "panteiznV'in temsilciliğini yapmış ve şu durumda eğer "panteizm"e bağlanmak suç ve dinsizlikse bu suçu ve dinsizliği herkesten önce kendisi kabullenmiştir.[144]

Yukarda görüldüğü üzere Türke karşı saldırıları, haksız ve yersiz itiraflarıyla Gazali en koyu Türk düşmanlarından sayılabilir. Fakat Türkün şeriatçısı için bu önemli değildir ve Gazali her şeye rağmen tapılacak bir kimsedir. Osmanlı devleti zamanlarına inmeye gerek yok, fakat bugün dahi din adamlarımız, siyaset adamlarımız ve yazarlarımız, Gazali'yi Türkün eğitiminde, yaşantısında ve her şeyinde rehber edilecek en

144 Pek açık ifadelerle olmasa da Ga/.ali, panteizmin çeşitli yöreleri ve görünümü altında saklıdır. Gazali'ninp panteist yönleri için bkz. NV.H.T. Gairdııeı'in *Mishkıııul-Amvur* (The Niclıe for lights) çevirisine eklediği Önsöz. s.34 vd.

büyük şahsiyet olarak görürler ve ona laf edeni küfür ve hakarete layık sayarlar. Şeriatçı partilerimizden birinin lideri; "Okullarımızda Durkheim değil, Gazali okutulacakür" biçiminde demeçler verirken, din adamlarımız camilerde ve din okullarında onun kişiliğini dile getirmekte ve nihayet yazarlarımız da; "... Her kim Îmam-ı Gazali'nin gösterdiği kaynakları ve dayandığı hadisleri çürütmeye çalışırsa nazarımda merkepten... de adidir ve İmam-ı Gazali çapında bir idrak çilekeşinin vasıflarını sizin gibilere anlatabilmek olanaksızdır"[145] diyecek kadar kendilerinden geçebilmektedirler. Şeriatçı ruha sahip olanlar, akılcılıktan ve kültürden, okumuşluktan böylesine uzak kalırsa kendi savurdukları küfürlere kendilerini layık kılacak durumlara düşmekle kalmaz, Türk toplumunu da kendi seviyelerine indirmiş olurlar.

4) Şiir ve Edebiyatla Uğraşmıyor Diye Tiirkii Yeren Arap Ozanı: al-Muhaddab ve Meşgul Olduğu Şeyler: insan Kiri İnsanlar Arası Sevgi Yaratır; Ölü Insaıı ve Hayvanla Cinsel İlişkide Bulunanın Orucu Bozulur vs...

Arabın Türke yöneltiği suçlamalar ve eleştiriler pek çoktur. Bunlardan bazılarına çeşitli vesilelerle değindik ve daha da değineceğiz.

Bu eleştirilerden birisi de, Türkün *kültürsüzlüğü* ve özellikle edebiyat ve şiire karşı ilgisizliği yönünde kendisini gösterir.

Bütiin dönemler boyunca Arap yazar ve düşünürlerin, kapalı ya da açık şekilde işledikleri düşünce, Türkün ince ruhlu olmadığı, çünkü edebiyat ve şiirle meşgul bulunmadığı konularında olmuştur. Daha çok gerilere inen örnekler olmakla birlikte, 12. yüzyılın ünlü fakihlerinden biri sayılan Abu'l Faraç Abd'allah İbn *Esad'ı* (ki, al-Muhaddab diye anılırdı) vermek mümkündür.

al-Muhaddab, hem çok geniş hukuk bilgilerine sahip bir "fakih", hem de büyük bir ozandır. Musul'da doğmuş olup, yoksul bir ailenin çocuğudur. Yoksulluk onu uzun yıllar takip etmişti. Günün birinde Mısır'a gitmeye ve *İbn Ruzzik'*in huzuruna çıkarak kendisini tanıtmaya karar verir. Mısır'da büyük gücü olan as-Salih İbn Ruzzik, 1154 yıllarında Halife al-Faiz'in vezirlerindendir. Mısır'da adeta bir sultandır.

145 Bu satırları yazan yazar. *Milli Gazete* adındaki bir günlük gazetenin devamlı yazarlarındandır. Bkz. *Milli* Gazete, 3 Haziran 1973, çerçeve siitunu.

Edebiyata ve özellikle şiire pek düşkündür. al-Muhaddab'ı tanımakla memnunluk duyar ve ona maddi olanak sağlar. Buna karşılık al-Muhaddab, saray toplantılarına katılarak İbn Ruzzik'e şiirler okur. Ve bu okuduğu şiirler arasında konumuzla ilgili olanları vardır. Türklerin şiir ve edebiyatı ihmal ettiklerine dair yazmış olduğu bir şiirinde şöyle der:

İyiliklerinden umut bekleyerek Türkleri neden övecek inişim?
Türklerin şiir sanatını ihmâl etmelerinin nedeni acep nedir ki?

Onun değer ölçüsü budur; şiirle uğraşmayan, onun indinde sıfırdır ve hatta insan olmaya bile layık değildir.'[46]

Biz şimdi burada Türkün şiir ve edebiyatla uğraşıp uğraşmadığını ele alıp eleştirecek değiliz. Sadece şunu belirtmekle yetineceğiz ki, şiirle ve edebiyatla fazla ilişkisi yoktur diye Türkü değersiz gören al-Muhaddab efendinin uğraştığı ve kendisine baş tacı ettiği konular arasında; "İnzal vaki olmaksızın öpmek" ya da "Burnundan akan akıntıyı ve balgamı yutmak" gibi durumlarda orucun bozulmayacağını, fakat "Arada bir özrü yokken kadının herhangi bir yerine dokunarak meninin gelmesi ya da elle istimna" ya da "Dişlerden çıkan kanın tükürükten çok olması ve boğaza giderek tadının hissedilmesi" gibi durumlarda ise orucun bozulacağı ve kazayı gerektirip kefareti gerektirmeyeceği gibi[147] ve buna benzer daha nice akıl almaz şeyler vardı. Sadece o değil, kendisinden önce ve sonra gelmiş tüm düşünür ve yazarların, daha doğrusu şeriat bilgileriyle eğitilen tüm insanların uğraştıkları şeyler bunlardır.

Öte yandan Muhammed'in şairlere ve şiire karşı düşmanlık beslediği göz önünde tutulacak olursa, şiirle uğraşmıyor diye Türkleri yermenin ne kerte doğru olduğu da ayrı bir konudur.

146 al-Muhaddab ve İbn Ruzzik hakkındaki gerekli bilgileri İbn Hallikan'dan almak gerekir. Bkz. Khallikan, *Biograplıical Dictionary,* Slane'in çevirisi, Paris, 1843; al-Muhaddab hakkında c.2, s.36-37 ve İbn Ruzzik hakkında c.I, s.657-661'e bakınız.

147 Bunlar, yüzlerce hadislerden sadece birkaç örnektir ki, o zamanlar olduğu gibi bugün dahi şeriatçının kutsal olarak kabul ettiği hükümlerdir. Celâleddin al-Suyutî'nin *Fetlı-ül Kebîr*'inden alınma bu hadisler, Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Resmi Yayın şeklinde yayımlanarak bugün dahi Türk yurttaşlarının başlıca fikir ve ahlak eğitiminde malzeme olarak kullanılır. Bunlar için bkz. *Diyanet Dergisi,* Kasım-Aralık 1972, c.11, sayı 6, s.338-342; *Diyanet Gazetesi,* 1 Kasım 1970, sayı 3, s. 14.

Zira bilindiği gibi, Muhammed, şairlere düşmanlığı ile tanınırdı. Kureyşliler tarafından "şair" olarak çağrılmaktan nefret eder ve şairlerin hayal âleminde yaşayan, kafadan uyduran kimseler olduklarını ve eğer bu şekilde tanınacak olursa ciddiye alınmayacağını sanırdı.[148] Bundan dolayıdır ki, *Kur'an'*a şairleri yerici ve küçültücü hükümler koymuştur. Nitekim Yâsîn Suresinde *"Biz Muhammed'e şiir öğretmedik"* (K. 36 Yâsîıı Suresi, ayet 69) ya da Şuaıâ Suresinde *"Şairlere ancak azgınlar uyar, onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve yapmadıklarını 'yaptık' dediklerini görmez inisin?"* (K. 26 Şuarâ Suresi, ayet 224-227) ya da Hâkka Suresinde *"...Kuran... şair sözii değildir"* (K. 69 Hâkka Suresi, ayet 40-41) şeklinde ve daha benzeri nice ayetler vardır ki, Tanrının ve Peygamberinin şiirle uğraşanlara karşı nefretlerini dile getirir. Şu durumda şiirle uğraşanları yermenin ne derece doğru olduğu tartışılabilir.

5) Şeref al-Zamaıı Tâhir Mcırvazî'ye Göre Türk: "Kaba", "Gaddar"

II.-12. yüzyılın bu üstat hekim ve coğrafyacısı Merv'de doğmuştur. Sultan Melik Şah'ın doktorluğunu yapmış ve onun filini iyileştirmekle hükümdarın gözüne girmiştir. Eski Yunan bilimlerine hayranlık besler ve kitaplarında bu hayranlığını açıklardı. *Tabâi al-Haycıvan* adlı yapıtı tıp biliminde çok önemli bir yer tutar.[149] Türkler hakkında naklettiği bilgiler hem kendi yaşadığı dönemin zihniyetini belirtmesi ve hem de çok eski kaynaklara inen bilgileri kapsaması bakımından önemlidir. Çünkü, Eski Yunan bilginlerinden Hippokrat'ın ve Galen'in Türkler hakkında yazdıklarını ele alır ve geliştirir, kendi ölçülerine, değerlemelerine göre bu bilgileri Türkün tanımlanması şeklinde oluşturur. Marvazî'nin Çinliler, Türkler ve Hiıtliler hakkında yazmış olduğu satırlar oldukça ilginçtir.[150]

Eski Yunan bilginlerinden Hippokrat (doğumu MÖ 460), Türkler hakkında şöyle derdi: "Türkler birbirlerine benzerler ve başkaca hiçbir

I4S Taberî. *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi.* M. Eğitim Bakanlığı Yayınlan, İstanbul, 1966. c.2. s.96-97.

149 Şeref al-Zanıan Tâhir Marvazî, *Tabâ'i al-Hayavım.* Delhi. 1949. Arapça, s.27 vd. Kitabın İngilizce çevirisi için bkz. Sharaf al-Saman al-Marvazi, *On Clıina. The Tıırks and ıtdia (Taba'i al-Hayavan),* transl. by V. Minorsky. London, 1942, s.37 vd.

150 *fbid,* Arapça, s.27 vd. İngilizce, s.37 vd.

ulusa benzemezler." Bu sözleriyle Türklerin kendi kişiliklerine ve bağımsızlıklarına ne derece düşkün olduklarını anlatmak isterdi. Hippokrat'ın bu görüşlerini nakleden Marvazî, yine Hippokrat'tan naklen, Orta Asya'da yaşayan Türklerin yabancı boyunduruğu altına girmediklerini ve bağımsızlıklarını koruduklarını, köle ulus olmaktan daima kaçındıklarını, kendi başlarına buyruk ve kendi kendilerine yönetir olduklarını, her yaptıkları şeyi kendileri için yaptıklarını, son derece azimli, cesur ve savaşçı bir ulus niteliğinde bulunduklarını söyler. Bütün bu nitelikler, Yunan bilgini Hippokrat'ın Türklerde var olduğunu kabul ettiği şeylerdir. Marvazî, bunları okuyucusuna naklederken sanki kendi konuşuyormuş ve sanki bütün bu niteliklerin varlığına tanık olmuş gibi görünür. Yine Hippokrat kadar ünlü diğer bir tıp bilgini olan Galen'in de Türkler hakkındaki izlenimleri vardır. Galen'e göre Türkler, genellikle verimli ve üretici nitelikteki mesleklere yönelıııeyen, tombul yapılı, fakat savaşçı bir ulustur. Soğuk ve rutubetli bir iklimde yaşarlar, iklimin bu nitelikleri Türkün karakteri üzerinde de Türklere özgü etkiler yaratmıştır. Bol etlidirler (şişmancadırlar) ve bu nedenle vücutlarında çıkıntı kemikler görülmez; tüysüzdürler. Yine Galen'e göre, Türkün erkeği gibi kadını da son derece cesur ve savaşçıdır; öylesine ki, kollarını güçlendirmek ve böylece iyi ata binebilmek ve ok atabilmek amacıyla göğüs memelerinden birini keserler. Diğerini kesmemelerinin nedeni, çocuklarını emzirebilmek ve büyütebilmek, böylece nüfusun artmasını ve kuşakların sürmesini sağlayabilmek amacıyladır.

Hippokrat'ın ve Galen'in Türkler hakkındaki görüşleri yüzyıllar içerisinde kuşaktan kuşağa nakledilerek Yunan uygarlığının yayıldığı her yerde izlerini bırakmıştır. Bu bilgilerin Muhammed'e nasıl eriştiğini burada tartışmaya gerek yoktur. Fakat ştı muhakkak ki, Türklerle ilgili olmak üzere yerleştirdiği hadislerin yukardaki verilerle çok yakın ilgisi var görünmektedir. Marvazî'nin de yaptığı şey, tıpkı kendinden önceki tüm İslam yazarları gibi, Mııhammed'i aynen tekrarlamak olmuştur. Bundan dolayıdır ki. Marvazî'nin Türkler hakkındaki görüşlerinin diğer Arap düşünürlerinden farklı olacağını beklemek hata olur. Kendisinden öncekiler Türkler hakkında neler

söylemişse ve kendisinden sonrakiler de neler söyleyeceklerse, o da aynı şeyleri söylemek suretiyle İslam dünyasının insanlarını Türke karşı olumsuz duygularla yetiştirmeye çalışır; Türkün bedensel ve ruhsal yönlerini, kendi kulağına geldiği biçimiyle çizerek, gittikçe yerleşen ve kökleşen Türk düşmanlığı ortamını güçlendirir. Çinlileri, Hintlileri ve Türkleri eleştiren, kıyaslayan görüşleri yanında Türkleri Habeş ulusuyla kıyaslayan değerlemelerini belirtirken, Habeşleri bile daha elverişli bir dereceye yerleştirir.

Önceki bölümlerde Marvazî'nin yazdıkları doğrultusundaki görüşlere dikkat edilecek olursa kolaylıkla anlaşılır ki, Muhammedie başlayan Türk aleyhtarı değerlendirmeler her yüzyıl içerisinde mecrasını kolaylıkla bulabilmiştir. Bu değerlendirme sadece Arabın değil, yavaş yavaş Türkün kendi değerlendirmeleri şeklini alacaktır.

F) 13. Yüzyıl Ünlülerinin (Naşir al-Din Tusi, Sirazli Saadî, Cuveynî, İbn al-Asir) Kaleminde Türkün Olumsuz Tanımı

13. yüzyılda Türk aleyhtarlığını yayan ünlüler arasında Tusi, Saadî ve Cuvayni gibi adlar yer alır.

1) İslam Ahlakiyatçısı Naşir al-Din Tusi'niı Türk Hakkındaki Kanısı: Kaba, Haşin, Gaddar, Hain vs.

13. yüzyıl İslam dünyasının en ünlü ahlakiyatçısı sayılan ve *Ahlâki Naşiri*'nin yazarı olan Tusi (M. 1201-1274), çeşitli milletlerin karakterini eleştirirken, tıpkı diğer Müslüman yazarlar gibi, Arabın üstünlüğünü Arap zekâsının inceliğine bağlar.[151] Ona göre Arap, güzel konuşma yeteneğine sahiptir; belagat ve talakat ve hazırcevaphlık onun meziyetlerini oluşturur.

Fakat buna karşılık haşin tabiatlıdır, midesine düşkündür, oburdur, çok oburdur ve çok yemek yer. Acemler zekâlarıyla, atik oluşlarıyla ve temizliklerıiyle, sebatkâr tabiatlarıyla temayüz ederler; buna mukabil hilekâr ve temahkâr olmakla ün salmışlardır. Bizanslılar sadakatlarıyla,

151 Tusi'ıiin *Ahlâkiydi Kitabı*'nın İngilizce çevirisi vardır. Bkz. Naşir ad-Din Tusi, *The Nasirean Ethics.* İngilizce çeviren G.M. Wickens, Geoıge Ailen and Unvvin, 1964.

güvenilir kişi olmalarıyla, şefkatleriyle ve yetenekleriyle tanınmışlardır, fakat hiddet ve öfkeye kolay kapılmaları ve aksilikleri onların zayıf yönleridir. Türke gelince; Türkler, cesaretleriyle ve iyi hizmet görmeleriyle, zarif görünüşleriyle temayüz ederler, fakat *taş yürekli, katı kalpli, incelikten yoksun oluş* gibi niteliklere sahiptirler.[152]

Çöl göçebesi bedevi Araplar gibi Türklerin de şehvet düşkünü ve kadına doymaz niteliklere sahip olduğunu belirten yazar, kadının erkekler üzerinde adeta egemenliği bulunduğunu ve buna rağmen kadın yüzünden Türklerin çok cinayet işlediklerini ve düşmanlıklar yarattıklarını belirtir.[153]

İhanetin pek çok çeşitleri olduğunu, fakat her ne şekil altında olursa olsun ancak insanlık duygusundan nasipsiz kişilerce hoş görülebileceğini söyleyen Nasireddin Tusi bu niteliğin, tüm uluslar içerisinde en çok Türke özgü olduğunu belirtir. İhanetin karşıtı olan sadakat ve bağlılığın ise Bizanslılara, Habeşlere özgü hasletler olduğunu ilave eder.

2) Şirazh Saadî'nin Kaleminde Türk: "Dehşet Saçan Irk ', "Kana Susamış Millet", "Kurt Niteliğindeki Yaratık" vs.

islam dünyasının ünlü ozanlarından Saadî (184 Hicri-1292 Miladi), bilindiği gibi *Gülistan* adlı yapıtın yazarıdır. *Gülistan*'ın ilk Giriş kısmında Türklerle ilgili görüşlerini belirtir; *Tiirk,* dehşet saçan bir ırktır ve her ne kadar dış görünüş itibariyle *insan* biçimindeyse de, aslında bir hayvandan farksızdır; vahşi bir kurttur. Hiçbir kuıt, Türkü, kan dökmede, vahşette, hiddet ve öfkede, buna benzer niteliklerde geçemez. Yırtıcı bir hayvan, yırtıcı bir kuş, eline geçirdiği avını o korkunç tırnaklarıyla ve pençesiyle nasıl parçalarsa, Türk bu işi ondan daha vahşice yapar. Saadî'ye göre, bundan dolayıdır ki, Türkün işgal ve istilasından, kovalamasından kaçarak yabancı ülkelere sığınmak gerekir. Ve Saadî, Türkten yılmış olduğunu söylerken Türk işgalleri ne-

152 ***Ibid,*** s. 184; katı kalplilik ve kabalık karşılığı olarak Nasıeddin Tusi'ıiin kullandığı deyim; "Kasavat-u bi-hifazî"dir.

153 M1. s.225.

deniyle dünyanın belli bölgelerinin (ki bıı bölgeler, İran ve Arap ülkeleridir) harabeye döndüğünü, karıştığını anlatır ve şöyle der:

> *"... biliyor ınusıuı ııeclcıı dolayı yabancı ¡ilkelere göç ederek kendime sığınacak bir yer aradım ? Türklerden ve onların getirdiği dehşet havasından kaçtığım günlerde yeryüzü tıpkı bir zenci saçı gibi darmadağın olmuştu. Her ne kadar dış görünüş itibariyle (Türkler) insana benzerlerse de, hiçbir kurt, kana susamtşlıkta ve hiddette ya da vahşi bir kıışıın yırtıcılığında onları geçemez..."*[1:14]

Bu satırları Saadî, Moğol istilası vesilesiyle yazar ve 1257 yılında İran'ın güney bölgelerinde hükümdarlık yapan Atabeklere sunar. Bu şiirlerinde Saadî, Atabek'i (Ebu Bekir) uzun uzun över; çünkü Atabek, onun anlatışına göre o bölgede huzur ve asayişi sağlamıştır.[1-'5]

Saadî'in şiirlerinde Türkler kâfirdirler ve Türklerde meskûn bulunan yerler Türkistan demektir. Şeriat ortamının temsilcisi olarak o, İslam dünyası dışındaki tüm insanları aynı sepete atıp *kâfir* damgasıyla küçültme çabasındadır. *Gidistan'\n* bir yerinde, yukardaki tanımlamayı, hayalinde yarattığı bir öyküyle ortaya koyar:

> *"Ey Arap, korkanın ki sen hiçbir zanıaıı Kabe'ye erişemeyeceksin. Çiinkii senin tuttuğun yol, Türkistan 'a, yani Kâfirler diyarına giden yoldur...*[56]

Bununla beraber Saadî Türkün güzelliğini de şiirlerine malzeme yapmıştır. Daha doğrusu Türkün güzelliğini sevgiliyi ıstırap içerisinde kıvrandırıcı gaddarlık niteliğiyle birleştirmiştir. "Şirazlı Türk" ya da "Kataylı Türk" şeklinde kullandığı deyimler daha sonraki yüzyıllarda çoğu şair (ve özellikle Şirazlı Hafız) tarafından da benimsenmiştir. Bir şiirinde Çin tataryasında güzelliği dillere destan

154 Saadî'ıiin bu satırları için bkz. A.J. Arberry, *Classical Persian Literatüre,* London. 1967, 2ııd. Edition, s.194-195. *Güilisıaıı'ın* Farsçadan İngilizceye çevirisi için ayrıca bkz. James Ross. *The Gıılistıın ar Fltmer Gürden ofStuıikh Sadi oj Slıiraz.* London. 1823, s.95.

155 Bu konuda bkz. A.J. Arberry, *age.* s.195.

156 *Gülistan* çevirisinden bkz. J. Ross. *aya,* s.95: A..I. Arberry. *uge.* s. 195.

olan *Karay* ve yine güzelliğiyle ün salmış *Şııaz'ı* ustalıkla kullanır. Kataylı Türk güzelliğinin gaddarlığını, Şirazlı Türk güzelinin gaddarlığıyla yarıştırır ve;

> *"Kataylı Tiirkiin elinde gaddarlığa uğraşan hiç kimse. Şirazlı Türkün . elinde benim uğradığım ıstıraba benzer acıları çekmemiştir"* der. [7]

Türkün güzelliği uğruna beldeler ve ülkeler feda etme stilini de Saadî'ıiin icat ettiği söylenir:

> *"Senin Tiirkgüzlerine... malik oldukları zaman.*
> *Tüm Hint beldelerini ve Türk bölgelerini feda ederler.*

3) 13. Yüzyıl: Alcı al-Diıı Alcı Malik B. Mıhammed Cuvciynî'ye (Ciiveynî) Göre "Türk, Aycığını. Bastığı Yeri Kurutur; lısaf ve Acıma Nedir Bilmez"

Cuvaynî (MS 1226-1282) İlhanlıların tanınmış yönetim adamlarından ve zamanının ünlü tarihçilerindendir. *Tarilı-i Cihân-Giişây* adlı kitabın yazarıdır.[139] İlhanlılar devleti gibi bir Türk devletinde önemli görevler almış olmasına rağmen Türkler hakkındaki kanıları Arap yazarlarından daha insaflı, daha tarafsız ve ölçülü olmamıştır. Kökeninin 13 batısında Abbasîlerin ünlü lıacibi Eazl al-Rabia'sına indiğini söylemekle övünür ve Araplığa özenir bulunduğundan söz konusu tutumunu yadırgamamak gerekir. Kitabının çeşitli bölümlerinde çeşitli Türk kollarından ve örneğin Uygur Türklerinin meıışeinde ve inançlarından ve puta tapmalarından bahseder.[160] Cuvaynî'ye göre Türkün yüreğinde rikkat, sevgi ve acıma gibi duygular yer almamıştır ve Türk, ayağını bastığı yeri kurutur, ele geçirdiği her ülkeyi harabeye çevirir, her geçtiği yer halkını paniğe uğratır, habis ruhludur, gaddardır, kabadır.

157 A.J. Arberry. *cıge.* s.355.

158 *¡bıl.* s.355. Bu hususta ayrıca ileride ozan Hafızla ilgili kesime bakınız.

159 Bu kitap Mirza. Mıhammed Kazvinî tarafından neşredilmiş ve *The Hiatory ofihe \\'orl<l Contfueror* başlığı altında İıigilizceye çevrilmişi ir. Bkz. Sal'ad-Diıı Ata-Malik Juvaini. *The Hisıoıv of rhe \\'orld-Coutıııenır.* Maııslıesier Universitv Fıess. 1958. 2 cilt.

160/'/)/<,'. c.2. s.48. 53. 109.

Türk hakkındaki olumsuz görüşlerini güçlendirmek maksadıyla Türkün "dinsizliğine" değinir ve şairden aldığı *"Bir ulus ki beş vakit namazı gereksiz ve kutsal yerlerdeki insanların kanma girmeyi marifet bilir..."* şeklindeki satırlarla Türkü küçük göstermek ister.[161]

Ne var ki, onun bu çabalarının ciddi ve samimi görüşlere dayandığını kabul etmek kolay değildir. Çünkü bir kere İslama yabancıdır diye Türke saldırırken, Türke atfettiği kötülüklerin, kan dökmelerin ve tahriplerin âlâsını yapan Cengiz Han hakkında hiçbir şey söylemez; bilakis onu baş tacı eder ve erdem örneği gibi göstermeye gayret eder. Çünkü Cengiz Han'dan paye ve paralar almıştır.

Öte yandan beş vakit namazı fazilet ve uygarlık simgesi yapmanın isabeti de tartışmaya müsaittir.

4) İzz al-Dîn Abu'l-Hasan Ali B. Muhammad İbn al-Asir (İbniiTEsîr), (1160-1230): Doğuya İıen Türklerin insanlığa Büyük Kötülükte Bulunduklarını Savunur

Musul'da egemen Atabekler zamanında önemli mevkilere gelmiş bulunan İbn al-Asir, aynı ad ile tanınmış üç kardeşten biridir[162] ve *al-Kâmil fi'l-târilı* adlı kitabıyla ün salmıştır. İslam tarihinin gelişmesini bu yapıtında ele almıştır. 1220 yılına ait olayları ve tarihsel gelişmeyi anlatırken Türklerin ve Moğolların İslam uygarlığına amansız bir darbe vurduklarını ve bu darbe sonucu olarak İslam uygarlığının çöküp gittiğini anlatır.[163]

İlerde de göreceğiz ki, daha sonraki yüzyıllarda, özellikle 20. yüzyılda Arap milliyetçisinin en fazla itibar ettiği bu tema bağnaz bir zihniyetin ifadesidir. Çünkü İslam uygarlığını çökerten Türkler değil, İslam düşünür ve bilginlerinin bir türlü akılcılığa doğrulamayışları ve akıl çağını yaratamamalarıdır.

161 ***İbid,*** c.2, s.465.

162 Diğer kardeşlerden *Macd al-Diıı,* Kur'aıı ve Arap nahvi ile hadis öğrenimiyle ve *Ziya al-Dîn* ise inşaya dair yapıtlarıyla tanınır.

163 *al-Kamil ve al-Balıir* adlı yapıtları için bkz. M. Hilnıy M. Ahmad, *Some Notes on Arabic Historiography During the Zengid and Ayyubid Periods,* 521/1127-648/1250, *in Historians of the Middle East...,* Ed. by. B. Lewis; P.M. Holt, London, 1962, s.79-97; Francesei Gabrielli, *The Arabic Historiography of the Crusades,* in *Historians of the Middle East...,* s.98-107; Carl Brockelmann, *Histoiy of the Islamic Peoples,* New York, 1947, s.240.

G) Arabın Küçültmelerine Karşın Türkün 9.-13. Yüzyıllarındaki Hoşgörürlülüğü ve Sanata Merakı

Bütün bu yukarıya aldığımız örneklere Arabın Türk hakkındaki küçültmelerine ve "uygarlık düşmanı", "kaba", "fikir ve zekâdan yoksun", "dinsiz" vs. şeklinde başvurduğu suçlamalara ve iftiralara rağmen Türk, daha henüz İslama girmediği veya girse de şeriat zihniyeti ve ruhu içerisinde henüz erimediği ve kendi öz niteliklerini yitirmediği dönemlerde son derece geniş bir hoşgörüye, son derece ince bir sanat ruhuna sahipti. Bunun böyle olduğunu dahi yine Arap kaynaklardan çıkarmak mümkündür. Çünkü Türkün bu yönleri Arabın Türke karşı bilinçaltı kıskançlıklarını kabartmış ve dolayısıyla düşmanlıklarını kışkırtmıştır.

1) al-Kıışayr Manastırı'tıcı Kendisi İçin Özel Oda Yaptıran Tiirk Prensi Ahıned İbn Tulun'ıın Oğlu Abu'l Ceiş Hunıerveyh

Yabancı dinlere karşı Türkün hoşgörürlüğüne verilecek örnekler pek çoktur. Bu hoşgörü geleneği bilindiği gibi, çok gerilere gider. Selçuklulardan da önce, İslamı kabul etmiş olmasına rağmen Mısır'daki Tuluıı iktidarı döneminde (9. yüzyıl) Türk prenslerin farklı dinlere karşı takındıkları fevkalade insani tutum gerçekten gurur vericidir. Bilindiği üzere, Mısır ve Suriye o dönemlerde zahiren Abbasi halifelerinin egemenliği altındaydı, fakat Türk prensleri ve hükümdarları tarafından yönetilmekteydi. Mısır'da gerçek iktidar, Tulun hanedanına aitti. Ahmed İbn Tulun'un oğlu Humerveyh, bu hanedanın ikinci hükümdarıydı ve 884 yılından 895 yılına dek Mısır ve Suriye'de iktidara sahip olmuştur. Kültür, edebiyat ve sanata olan bağlılığıyla ün yapmıştır. Çeşitli Arap tarihçilerinin ifadelerinden anlaşılmaktadır ki, Humerveyh, içinde değerli sanat eserleri ve tablolar bulunan kiliselerde kendisi için özel odalar yaptırtmış ve bu eserlere hayranlıkla bağlı kalmıştır. Filhakika, Abu Salih ve al-Makrizî gibi tarihçilerden okuyoruz ki, Humerveyh, al-Kuşayr'daki bir manastırın duvarlarında yer alan ve Hıristiyanlığa ait olaylarla, örneğin İsa ve annesi Meryem'le ilgili resimlere hayranlık duyarmış. O kadar ki, bu manastıra kendisi için özel bir oda inşa ettirmiştir. Aynı manastırı 1010 yılında Arap halife al-Hekim yıktırmıştır.[164]

2) 10. Yüzyılda Türkün Hoşgörüsü: Arap Halifesi'nin Bağnazlığından Kaçan Mani Dini Mensupları, Türklere Sığınarak Mezalimden Kurtulur

Ibn ai-Nedîm'in *Kitâb al-Fihrist* adlı yapıtında Arap halifesi Muktedir zamanında (Miladi 908-932) Mani dini mensuplarının uğradıkları baskılar ve kötü davranışlar anlatılır. Arap halifesinin zulmünden kurtulmak, kendi din inanışlarına göre rahatça yaşayabilmek için ya inançlarını gizlemek ya da bulundukları yerleri terk etmek zorunda kalan bu insanlar çoğu kez kurtuluş çaresini Türk Hakanının ülkesine kaçmakta bulmuşlardır.[165]

Horasan'a sığınan Mani dini mensuplarına karşı bu ülke hükümdarının giriştiği mezalim üzerine Toguzların başkanı; "Benim ülkemde yaşayan Müslümanlar senin ülkende yaşayan dindaşlarının sayısından çok fazladır. Sana temin ederim ki, eğer sen onlardan birisini öldürecek olursan ben de kendi ülkemdeki bütün Müslümanları kılıçtan geçirteceğim. Camilerini yıktıracağım!.." diye tehditte bulunmuştur. Bunun üzerine Horasan Valisi, Mani dini mensuplarını öldürtmekten vazgeçmiş ve sadece haraca bağlamıştır.[166]

3) Türkün Bağnazlıktan Uzak Tutumu: Selçuk Hükümdarı Alâeddin'iıı (1219-1234) Hıristiyanlcıra Karşı İnsancıl Davranışı Onu Araplar İndinde İslamın Düşmanı Kılar

Selçuk İmparatoıiuğu'nun en parlak döneminin I. Alâeddin (Al al-Din Keykubâd İ) dönemi olduğu kabul edilir. Açık düşünceli ve geniş görüşlü bu hükümdar, uzun yıllarını Hıristiyan âleminde geçirmiş ve Hıristiyanları yakından tanımış, farklı dinlere karşı önyargılardan ve düşmanlıklardan kendisini kurtarabilmiş bir kimseydi. Ve işte onun bu geniş görüşlülüğü, insanlığa ve hoşgörüye dayalı siyaseti nedeniyledir

164 Bkz. Abu Salih. *The Churches and Monasteries of Egypt and Some Neighboring Countries.* İngilizce çeviri B T. Evells, Oxford, 1895, s.146-150. Arap tarihçisi al-Makrizî (doğumu 1441) *al-Hitat* adlı eserinde bıı bilgileri ayrıca vermektedir. Ayrıca bkz. M.W.D. Sııiinovv. *Les Weis dits "Setdjouk" et le Christianism Titre,* Actes du XI e.Congres International des Oıientalistes. Paris, 1897. s.143-157.

165 G. Vajda, *Les Zindic/s en Pays d'Islaın aıı Debin de la Periode Abbasiıle.* Rivista Dcgli Studi Orientali. 1937, c. 17. Fase. II. Ill, s.173-229. Yukaıdaki husus için bkz. s. 178-179: Ibn al-Nadim. *Fihrist.* Edition Flügel-Roediğer. c.l. s.337; c.2, s. 12.

166 İbıı al-Nadîm. *age.* e. I. s.337.

ki, Arap halkları ve özellikle Halepliler, I. Alâeddin'i İslamıı hasmı olarak görmüşlerdir.[167] Oysa ki I. Alâeddiıı. Müslümanları Hıristiyanlarla birlikte, iç içe yaşatmak istemiştir.[16S]

Nitekim, Konya civarında bulunan Akmanastır'ın kapısındaki yazılardan anlaşılmaktadır ki, Selçuk hükümdarı zamanında Konya'da Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki ilişkiler son derece dostaneydi. Mevlevilik dahi I. Alâeddin döneminde kurulmuştur. İktidarı zamanında Konya'ya 1233 yılında Buhâra'dan Celâleddin ve 1246 yılında Tebrizli Şemseddin gelmiş, Mevlevi tarikatını (derviş düzenini) kurmuşlardır. Mevlevilik, sadece Hıristiyanlığa karşı hoşgörüye sahip olmakla kalmamış, aynı zamanda tüm dinleri aynı felsefi temelde birleşir kabul etmiştir. Anadolu'da hüküm süren Daıııişmendler (ki Selçuk sülalesinden bir aile olduğu söylenir) üzerinde Arapça ve Rumca yazı (hükümdarın adı) bulunan para bastırırlardı. O dönemler itibariyle iki dilde para bastırılmasının başlı başına bir özellik olmasından başka, Müslüman bir hükümdarın, bağnazca duygulardan uzak kalırcasına Arapçadan ya da kendi dilinden başka bir dilde para çıkartması oldukça anlamlıdır.

Para bastırma işleminin Doğu hükümdarları bakımından fevkalade önem taşıyan bir husus olduğunu belirten bir yazar; "... Müslüman bir hükümdarın, kendi adının yabancı bir dilde ve özellikle kâfir din yazısı sayılan Rum diliyle para üzerine basılmasına izin vererek gerçek iman sahibi olma niteliğini tehlikeye düşürmesi kuşkuludur..."[169] der. Bununla Selçuk sülalesine mensup bazı ailelerin şeriata ne derece az bağlı olduklarını belirtmek ister.

Selçuk hanedanına mensup olanların İslama özgü adlara fazla itibar göstermeyip *Ahd-ı Atıyk* ya da *Alıd-ı Cedîd'de* geçen adlara itibar etmiş olmaları bu konuda verilebilecek nice örneklerdendir. Bilindiği gibi *İsrail Bey* ya da *Mikail Bey* ya da buna benzer adlar Selçuk hanedanına mensup kimseler arasında oldukça yaygındır. Her ne kadar bu ve bunlara benzer adların *Kur'an*'da geçtiği ve Müslüman adı olduğu ileri siirülürse de,

167 F.W. Hasluck. *Christianity ami IsUııı Utulur the Sultans.* Oxford. 1929. 2 cilt. Yıtıkardaki hususlar için bk/. e.2. s.382.

168 *İbid.* c.2. s.376-378.

169 M.W.D. Smirnow. *Lcs Vers dits "Seldjınık" et le ClıristianisM Tııe.* in "Actes du Xlc Cognris International des Orientalistes". Paris. 1897, s. 151

aslında Yahudilere ve Hıristiyanlara özgü adlardır. Müslümanlar tarafından kullanılır olmasının nedeni, Yahudi peygamberlerinin (örneğin İbrahim, İshak, İsmail, Musa, Süleyman, Ya'kub vs.) Muhammed tarafından Müslüman olarak tanımlanmış olmalarındandır. Söylemeye gerek yoktur ki, Muhammed'in "Müslümandır" demesiyle bu peygamberleri Müslüman ve bu adları da Müslüman adı olarak kabul etmek pek inandırıcı olmamaktadır. Nitekim Muhammed kendisi bile, Müslümanlar için bu tür adlardan ziyade *din* ile biten adları (örneğin Aziz ad-dîn, Cemâl' ad-dîn, Şihab' ad-dîn, Sadr ad-Dm vs.) ya da Tanrı sözcüğünü şu veya bu şekilde içeren ve aslı Arapça olan adları (örneğin Muvaffak vs.) öğiitlemiştir.

Öte yandan Türkün farklı dinlere karşı olumlu tutumunu o dönemin yabancı kalemlerinden de öğrenebiliriz. 1432 yılında İstanbul'a gelen bir Fransız yazarı, Bertrandpn de la Brocquière, anıları arasında Karaman Beylerinden bazılarının (örneğin Murad Bey'in ve oğlunun) Yunan Kilisesine karşı ne kerte hoşgörülü olduklarını belirtir.[170]

H) 14. Yüzyılın (Şirazlı Hafız, Ibn Teymiyye, Ibn Şaşra vb.) Bazı Ünlü Kişilerinin Değerlemesinde Türk

I) Şirazlı Hafiz'm Giiçiü Kaleminde Türk: "Güzel", "Kibirli", "Kadına Düşkün", "Kana Susamış", "Yağma ve Talan Sever", "Gaddar" vs.

Muhammed Şemsettin Hâfız, ki *Şirazlı Hafiz* (Hâfız-i Şirazî) diye tanınır, 14. yüzyılın en güçlü şairlerindendir. Her ne kadar *Arap* değilse de, içinde eridiği şeriat ortamı nedeniyle Türk hakkındaki değerlendirmeleri tüm İslam dünyasını ve özellikle Arapları son derece etkilemiştir.

Şiirlerinde *Türk* sözcüğü, birbirinden çok farklı ve birbiriyle çelişir anlamlarda kullanılmıştır. Bir kez *Türk* sözcüğünü *bedensel* ve

170 *İbicl.* s. 151-152; ayrıca bkz. Bertrandon de la Brocquière. *Mémoires de l'Institut National des Sciences et Ans.* Science Morales el Politiques, Paris An XII, c.5, s.502-503.

fiziki güzelliğin karşılığı olmak üzere ele almıştır: *"Giizel ve peri yüzlü Türk"* ya da *"Uzun endanıiyle salma salına ve -.arifane ve sanki kayar gibi yürüyen Türk"* gibi mısralar Hâfız'ın ağzından sanki güzelliğinin bahar şarkısı gibi dökülür:

> *"Tıpkı peri yüzlü Türk'üm diin akşam uzaklara gitti,*
> *O'ıııı Katay'a kaçırtacak ne suç işledim ki acep?"*[171]

Bu mısralarda yer alan Katay, Çin Tataryasında bir bölge anlamınadır ve güzelleriyle ün salmış bir diyardır.

Fakat bütün bu güzellik içerisinde Türk kibirlidir, gururludur, soğuk bakışlıdır ve mesafelidir. Onun tatlı bakışına hiç kimse nail olamamaktadır ve her şeye rağmen Tanrı, onu bu nitelikleriyle kem gözlerden korumalıdır.[172]

Türkün güzelliğini daha da canlı kılabilmek için Hâfız'ın başvurduğu etkili bir yol vardır ki, o da Hintlinin siyahiliğini Türkün beyaz teni ile kıyaslamak:

> *"Eğer o Sirazh güzel gönlümüzü alır, bize muhabet gösterirse*
> *Hinclu gibi kara benine Semerkcuıt'la Bıhara'yı bağışlarını... "*[17~1]

Ve bunu söylerken Hâfız, kendisinden 200 yıl önce yaşamış olan Saadî'yi adeta tekrarlamaktadır. Çünkü Saadî de;

> *"Sevgili'bir yabancı, yüzünün Türkistanlığında parlayan bir Hint beni gibi..."*

derken aynı kıyaslamayı, belki de biraz daha mahirane bir üslupla oiuşiu.'.makta idi.[174]

171 Hâfız hakkında bkz. Hasibe Mazıoğlu, *Fuzûlî-Hâfız,* Ankara. 1956. Yukardaki .şiirin Farsçadaıı ingilizceye yevmisi için bkz. *Hafiz of Siliniz. Selections From His Poems,* translated from Persian by H. Bı'C.kncll- London. 1875, s.90, Odes LVII.

172 *Hafız of Skiniz....* s.92, Odes LIX.

173 Hasibe Mazıoğlu. *uge,* s.333.

174 Söylendiğine göre, Hâfız. *"Şirazlı Tiirk"* deyimim J.nailî,dcn almıştır; zira Saadî bu deyimi, *"Kalaylı Tiirk"* deyimiyle birlikte ve her iki*.'"' msana 3C1 ve ıstırap çektirten *gaddar, giizel* karşılığında kullanılırdı. Örneğin:

"Kalaylı bir Tiirk'iin elimle gaddarlığa uğrayan hiç kimse.
Dcıiim o Şirazlı Tiirk'iin elinde uğradığım acıya benzer acıları çekmemişin. "

Yine aynı şekilde Tiirkün güzelliği için ülkeler ve beldeler feda etme edebiyatın da Hâl'ız, üstadı Saadî'deıı almıştır.

Ne var ki, güzellik kavramını soyut ve somut nitelikler içerisinde anlatmak için Türk deyimini kullanan Hâliz, bu aynı deyimi çok daha farklı ve olumsuz olmak üzere şiirlerine malzeme yapmıştır. Bu farklı kullanmalar *Türk* deyiminin *"kana susamış kişi", "kan ciökiicii", "yağmacı"* karşılığı olarak kendisini göstermiştir. Bir şiirinde şöyle der:

"Ey Tanrını, yaydan fırlayan ok gibi, avı ele geçirdikleri her kez,
Nedir bu genç Türklerin kana susamışltkları?"^^

Diğer bir şiirinde de *"yağmacı"* karşılığında olmak üzere Türk deyimini şöyle kullanır:

"Heyhat, şıılıluğnyle keıt halkım galeyana getiren bıı cüretkâr Lulian,
Benim kalbimin içindeki her şeyi, Türklerin yağma tepsileriyle yaptıkları gibi, çalıp götürmeli... "[176]

Bu mısralardaki *Lulian* deyimi, Hâfızin yaşadığı dönemlerde dans ve şarkı sanatında ün salmış Luli aşiretine yapılan atıftır. *Yağına tepsisi* deyimine gelince; yine o dönemlerde Türkistan'da *Yağma Bayramı* adıyla anılan bir gelenek olduğu ve askerlere ücret ödemesi yapılacağı zamanlar, belirli bir yere konmuş bulunan pilav çanaklarıyla diğer yernek kaplarının askerler tarafından kapışılırcasına kaçırıldığının, böylece yağmacılığın ve çapulculuğun kendileri için yasal bir uğraş sayıldığının hatırlatıldığı söylenir.[177] Nitekim *"Türkistanlı erkeklerin yağma tepsileri"* tümcesi Hâfız'ın, "Ey Şirazlı gerçek sevgili kalbimizi fethet!.." diye başlayan şiirinde şu şekilde yer almıştır:

"Türkistanlı erkekler yağına tepsilerini kcıpsalar bile, günliinii sabırla tut..."[178]

Hâfız'ın düşüncelerinde Türkün yağma tepsileri, insan sabrını taşırmaya yeter bir anlam taşımaktadır. Bu deyimi kullanırken, o yılda bir yenilenen bir Türk geleneğini düşünmektedir. Ona nak-

175 H. Bickel, *Hafız "İShıınz....* s.138.
176 *İbid,* s.20-
177 Bu açıklama için bkz. *İbid.* s.21.
17S Şiirin İngilizce çevirisi için bkz. *Dirau-ı Hafız.* ıranslaled l'rom Persiaıı by HAV. Clarke. Calcutta. 1891,c,l.s.41.

ledilen bilgilere göre Türkler, her yılın belirli günlerinde toplanırlar ve meydanlara koydukları bol yemekleri tepsilerle toplayıp başkanlarına (kumandanlarına), sanki yağma toplamış gibi sunarlardı. Ona göre yağmacılık, Türkün ulusal geleneği ve özelliğidir. Hâfız'ın sanat ve edebiyat gücüyle yaptığı değerlendirmede Türkler, yağmacılıkta ve yağma tepsilerini taşımada son derece ustadırlar. İşte sabır taşlamalarıııdaki durum, bazı kimseler için böyledir.[179]

2) İbn Teynıiyye'ye Göre Türklere Karşı Savcış Kutsal Bir Görevdir

İbn Teymiyye (ölümü 1327) 13. ve 16. yüzyılların şeriat bilginlerinin en ünlülerindendir. Her nedense Türk şeiatçısı onu, tıpkı Gazali gibi, öteden beri çok tutar, adeta başına taç yapar. Oysa ki, İbn Teymiyye, geniş görüşlü ve müsbet bilgiye sahip bir kimse olmak şöyle dursun, çocuk zekâlı insanların bile uğraşmayacağı hususları ömür tüketiıcesine eleştirme konusu yapmış[180] ve bütün bunlardan gayri bir de Türk düşmanlığı duygularını kurcalamayı gelenek haline getirmiş bir kimsedir. Şii mezhebine dahil tarikat mensupları aleyhinde hazırladığı fetvasında Türkleri Hıristiyan ve Yahudiler, genellikle *kâfirler, Frenkler* ve buna benzerler arasında sayan bu ünlü İslam bilgini, Türkleri, İslam dinine en büyük kötülüğü yapmış olanlar arasında kabul eder.

Söz konusu fetvasında esas itibariyle saldırıya muhatap olarak Şii mezhebi mensuplarını almıştır. Çünkü Şiiler *cennet, cehennem* ya da

179 "Yağma tepsisi" deyiminin ne olduğunu bilmediğinden söz eden bir tenkitçi. Hâfız'ın "romantik dizelerinden" Türkleri yağmacılıkla itlıam etmek gibi anlamların çıkartılamayacağıııı söyledikten ve bu söylediğini sanki ccıh edercesine "...Türk töresinde Beyler belli durum ve zamanlarda adamlarına şölenler düzenlerlerdi. Yemeğin sonunda çağrılıların yemek tepsisindeki kaçağı yağma etmeleri âdetli ve tepside hiçbir şey bırakılmazdı" dedikten ve "...Kur'aıı'da bile ganimetin 4/5'iniıı. bunu ele geçirenin olacağı hakkında ayet vardır..." diye de ekledikten sonra bütün ulusların yağmacı olduklarını ve yağma maksadıyla savaş yaptıklarım belirtiyor. Bkz. C. Üçok. *Aranındım Ayrılanlar.* Ankara Hukuk Fakültesi Prof. Osman Fazıl Berki Arıııağanı'ndan ayrı basını. s.XXVI.

Anlamakta güçlük çektiği hususun tartışılmasını okuyucuya bırakalım, fakat *Kıır'an'daki* ganimet ayetini tezine deslek yapmasını yadırgamak gerekir. Yağma ve ganimet usullerinin Tanrı emirleriyle caiz görülmüş olabileceğini kabul etmenin müspet ahlak ve müspet bilim insanlarına yakışmadığını belirtmek isteriz.

180 Örneğin, suya düşen bir sineğin bir kanadı su dışında kalırsa nc yapılması gerekeceği. neden dolayı sıyu içmek gerekeceği vs. gibi.

ibadet (namaz kılmak) gibi konularda farklı görüşlere ve uygulamalara bağlıdırlar, bundan dolayıdır ki, bunları îslamın düşmanı olarak kabul etmek gerekir. Bu nedenle onlara karşı ölüm fetvası hazırlama gereğini duymuştur. Fakat bunu yaparken İslama kötülük yaptığına inandığı diğer kâfirleri ve özellikle Türkleri de saldırısına konu yapmaktan geri kalmamıştır. Şöyle diyor bu fetvasında:

> "Muhammed dinine karşı bunların (yani Şii mezhebinden olanlar) yaptıkları kötülükler, kâfirlerin, *Türklerin* Frenklerin ve benzerlerinin yaptıklarından çok daha fazladır."[181]

Bunu söylerken İbn Teymiyye, Bağdat'ın Tatar-Moğol orduları tarafından ele geçirilmesinde Türklerin de katkısı olduğunu belirtmekte ve bunu İslama yapılmış en büyük kötülük olarak görmektedir. Ama daha önceki yüzyıllar esnasında İslam Arap ordularının İslamı yayacağız diye Türk ülkelerine saldırılarda bulunması ve Türkleri asıp kesmeleri, köle olarak kullanmaları İbn Teymiyye'nin bağnaz kafası ve basit ruhu bakımından haksızlık olmamaktadır. Bağdat'ı işgal eden Tatar-Moğol ordularında Türkler vardı diye Türklere lanetler yağdırmasını bilir, ama ondan çok daha fazla yerilmesi gereken Arap davranışlarını susuşturmakla ya da hatta alkışlamakla yetinir. Çünkü din adına yapılan her türlü saldırı, her türlü cinayet onun ahlak anlayışına göre alkışlanması gereken şeylerdir.

İbn Teymiyye, tıpkı diğer şeriatçı benzerleri gibi, hoşgörü nedir bilmez. Fikir ve düşünce ayrılığı ya da özgürlüğü diye bir şey kabul etmez. İslamın emrettiği şeylere aykırı davranılmasını, düşünülmesini ve yaşanmasını uygun görmez. Farklı inanç sahiplerinin, hele bu kimseler kitap ehli de değilse, yok edilmesi gereğine inanmıştır. Türklere karşı savaş fikrini bundan dolayı kutsal bulmuştur. Görüşleri, çoğu zaman Gazalinin görüşleri doğrultusunda olmuştur.

181 İbn Teymiyye'nin bu fetvası için bkz. *Le Fetva d'Ibıı Taimiyyalı sıır Les Nosairis,* Public et Traduit par M. St. Guyaıcl, "Journal d'Asiatique", c. 18. Série VI. Paris. 1871. s.158-198. 185-186.

3) İbn Şaşrâ (655-723/1257-1322): Muhammed'in Türkleri Felaket Getirici Gibi Gösteren ve Türklerin Çıktığı Ülkeleri Şeytan ve Cadılar Diyarı Diye Tanımlayan Hadislerini, Arap Lehine Sömüriir

İbn Şaşrâ (Muhammed İbn Muhammed) 14. yüzyılın ünlü vakanüvislerindendir. *al-Durra cıl-Mudia fi'l-Dcıvla al-Zalıiriya* adlı yapıtın yazarıdır. 1389 ile 1397 yılları arasında Şam'da geçen tarihi olayları anlatırken Arapların Türk saldırılarından çektiklerini abartmalı şekilde özetler ve Türklerin, Tanrı tarafından mezar sakinleri arasına yerleştirildiklerini ve Araplara felaket getiren çete olduklarını söyler. Bu konudaki çeşitli görüşleri belirtir. Türk aleyhtarı ozanların mısralarını sıralar. Türkler yüzünden Amperin çektiği sıkıntıları ve belaları anlatırken Muhammed'in Türkleri, *korkutucu* ve *felaket getirici* şeklinde gösteren sözlerini vurgular. Moğolların ve daha doğrusu Hülagu soyundan gelme İlhanlıların 1300 yılında Şam'a girmeleriyle ilgili felaketi anlatır ve anlatırken de Muhemmed'in Doğu dünyası, yani Asya ile ilgili ve aslında Türkleri tanımlayan şu hadişini sıralar: "(Muhammed şöyle dedi): Oralardan (yani, Doğu'dan, Orta Asya'dan) şeytan boynuzlan yükselecek; cadıların onda dokuzu orada bulunur; dinsizlik (zındıklık) ve felaket, çoğu zaman Doğu ülkelerinden (Asya'dan) gelir..."[182]

I) 15. ve 16. Yüzyıl

1) İbn Haldun, 75. Yüzyılda Tiirkiin Lehinde Sayılabilecek Görüşleri Ortaya Koyan Düşünür

14.-15. yüzyıllarda Türkün sanat, kültür ve bilime değer verdiğini tanımlayan Arap düşünürlerinin başında İbn Haldun gelir (ölümü 1406). İbn Haldun, aslında Arap milliyetçisinin kendisine mal ettiği ve onunla Batı'ya karşı daima gurur duyar olduğu Tunuslu bir düşünürdür. *Mukaddima'mn* yazarıdır. Sosyal açıdan çeşitli ulusları değerlendirmiş ve bu arada Arabi ve Türkü eleştirmiştir. Onun

182 Bıı tür hadisler için bkz. *Salıîlı-i* ***Bıllârî Muhtasarı...,*** e.9, s.95 vd. İbn Şaşrâ'mn yukardaki hususlarla ilgili çevirileri için bkz. /I *Chronicle of Damascus, 1389-1397.* çeviri W.M. Bıinner. California Press, Berkeley, 1963, s.7 vd.

ölçülerine göre Arap, ilkelliğin ve uygarlık yoksunluğunun timsalidir. Tüm uluslar arasında sanata en az yeterli olanıdır. Fakat buna karşılık Türkleri, hem savaş tekniğinde ve hem de genellikle sanat alanında ve bilimde övgüye değer bulur.[183] Arap olmayan Müslüman ülkelerde sanatla uğraşanların çok olduğunu belirten İbn Haldun Çin, Hindistan ve Türk ülkelerini ve Hıristiyan dünyasını buna örnek gösterir, bilginlerin ve sanatkârların buralardan çıktığını belirtir.[184]

Adı geçen yapıtın ikinci cildinde Türk yöneticilerinin nasıl bilim yuvaları açtıklarını, okullar kurduklarını ve böylece Mısır'ı bilim saçan bir ülke haline getirdiklerini, nasıl diğer İslam ülkelerinden ve örneğin Irak'tan ya da Batı ülkelerinden, sırf bilim ve feyiz almak amacıyla Mısır'a akın başladığını ve bu durumun, kendi yaşadığı tarihten 200 yıl öncesinden beri nasıl siiregeldiğini anlatır.[185] Türkün diğer niteliklerini de tanımlayan İbn Haldun, bazı ulusların köle olmaya yatkın karakterde bulunduklarını ve bu şekilde yaratıldıklarını, bazılarının ise böyle olmadığını ve Türklerin bu ikinci kategoriye girdiklerini belirtir. Siyahiler, ki İbn Haldun'a göre köle olmak için yaratılmışlardır, aptal hayvanlardan farksızdırlar. Buna karşın diğer •uluslar, örneğin Türkler, sırf para için ya da yüksek mevkilere erişmek ve iktidara gelebilmek amacıyla köle olmaktan kaçınmazlar ve bu tür köleliği onur kırıcı nitelikte bulmazlar. Doğu bölgelerinde yaşayan Türkler ve İspanya'daki Hıristiyanlar ona göre bu kategoriye örnek gösterilebilirler. İktidar sahibi sınıflar, bu kategoriye dahi, yani iktidara yükselme niteliğinde gördükleri bu insanları köle olarak alırlar ve sonra iktidara yükseltirler.[186]

2) Mısır'da Tiirk Yönetiminin İyi Davranış Devirleri

Eskiden olduğu gibi bugün de Arap ülkelerinin ve bu ülke liderlerinin başlıca iddiası tüm geriliklerinin ve duraklamalarının nedenlerini Arabıı kendisinde ya da İslamda değil, Türkte aramak gerektiği noktasında düğümlenir.

183 İbn Khalduıı, *The Mıu/cultliıııılı. ııı lıuroılıcliıııı ıo Hismry,* translatioıı İroni tlıc Arabic by Fraılz Rosenthal. Paıılheon Books. 1958. 3 cilt. Yukardaki hususlar için bkz. c.2, s.353 ve s.74, 81.

184 *¡biıl.* c.2, s.353.

185 */biıl.* c.2. s.435.

186 *¡biıl.* c. 1. s.301 -302.

. Başka sayfalarda ve çeşitli vesilelerle belirttiğimiz gibi, bu iddiaların tümünü inkâr mümkün değildir ve bu konuda Türkün bir hayli sorumluluğu olduğunu kabul etmek gerekir. Fakat her şeyden önce şunu söylemek doğru olacaktır ki, Türkü bu şekilde davranışlara sürükleyen nedenler, şeriattan çıkma şeylerdir ve eğer Türk, işgal etmiş olduğu Arap ülkelerinde, beşer öğesine fazla değer vermemiş, kültür ve ekonominin gerilemesine vesile yaratmış ise, bunun nedeni Türkü bunları yapmaya zorlayan şeriat kafasıdır ve bu ayrı bir konudur. Burada şimdilik üzerinde duracağımız husus, Arap halklarına karşı Türkün insani denebilecek davranışlarda bulunduğuna dair bazı izleıııleri aksettirmektir. Özellikle Kanuni Süleyman zamanında ve İbrahim Paşa'nın yönetimi altında Mısır'da oldukça iyi bir siyaset izleniliniştir. İbrahim Paşa, Kanuni'nin Mısır'daki kötü yönetimi düzeltmek için 1524 yılında Mısır'a gönderdiği ünlü kişidir ve 400 yıl sürecek Türk yönetiminin temellerini atmıştır. Hükümdarına iyi bir gelir kaynağı sağlamak amacıyla İbrahim Paşa'nın Mısır'daki gayretleri ve Mısır halkının mutluluğu, refahı için gösterdiği çabalar yabancı izlemciler tarafından da hayranlık ve takdirle anılmıştır.

Denilebilir ki, Mısırlı fellah, Tanrı ve peygamber emirlerini uygulamakla görevli kendi halifelerinden görmediği ve görmeye alışık olmadığı iyi muameleyi, İbrahim Paşa zamanında Tiirkten görmüştür. Bilindiği gibi bizim genel olarak fellah diye adlandırdığımız Arap bedevisi, *Kıır'aıı'da* hor görülmüş ve küçültücü bir davranışa muhatap kılınmıştır. Daha yukardaki sayfalarda Muhammed'in şehirli ve kentli bedeviler için kullandığı sözlere ve *Kuran*'a yerleştirdiği ayetlere (örneğin K. 9 Tevbe Suresi, ayet 97-98) değinmiştik. İslam yazarları, hep bu kaynaklardan mülhem olarak *fellah* ya da *bedevi* sınıfını ilkel, gelişmez olarak tanımlamışlar, yöneticiler de bu doğrultuda davranmışlardır.[187]

187 Bir tenkitçi *Kıır'aıı'da* fellahlarm ktiçiillüklüğüne dair lıükiiın yoktur, öte yandan Mısır, Muhammed'in ölümünden 7 yıl sonra fethedilmiştir diyerek "...Muhammed'in fellahlara re\â gördüğü kötü muameleyi nereden öğrenmiştir'.'" diye soruyor (Üçok. ugy. s.XXXIII).

Tarih ve din profesörü bu kişiyi hatırlatalım ki *Kıır'un'ın* K. 9 Tevbe Suresinin 97 ve 98. ayetlerinde bedevileri küçülten hükümler yanında Muhammed'in "bedev ileri

Mısır'a atanmasını müteakip İbrahim Paşa'nm ilk işi, yöneticilere ve şeyhlere emir vererek onları fellahlara karşı iyi davranmaya zorlamak olmuştur. Her bölgede, harabeye dönmüş köylerin imarı ve arazinin işlenmesi hususunda onları sorumlu tutmuştur.

Yine bunun gibi fakir halkın bazı şeyleri almaya zorlanmamalarını öngören emirnameler çıkartmıştır. Oysa ki, o zamana gelinceye dek zavallı halk, Kahire'de imal edilen şekerkamışı şerbetini ve buna benzer diğer bazı tüketim maddelerini satın almak durumundaydı.[188]

Bundan başka, o tarihten öncesine dek birçok kötülüğün kaynağı olarak yerleşmiş bir geleneği, daha doğrusu rüşveti kesin olarak yasaklamış ve Arap şeyhlerinin Türk paşalarına hediye verme geleneğini, ağır cezalar koymak suretiyle ortadan kaldırmıştır:

> "İbrahim Paşa'nm bütün bu takdire şayan ve insanî tüzükleri ve emirleri sayesinde Mısır, uzun sürecek bir devre boyunca ciddî sayılabilecek huzursuzluklardan kurtulmuştur."[189]

Aynı yazardan okumaya devam edelim:

> "Türklerin yakıp yıkıcı oldukları ve işgal ettikleri topraklan çok ağır vergilerle sömürdükleri, kanalları harabeye terk ettikleri, adaletsiz bir sistem kurdukları, güzel sanatları baltaladıkları sanılır (ve söylenir). Bu tür beyanların gerçeği aksettirmediği ve hiç olmazsa (Mısır) fethini izleyen iki kuşak boyunca söylenemeyeceği aşikârdır."[190]

"15. yüzyılın sonlarıyla 16. yüzyılın ilk üç çeyrek devresi sırasındaki seyahat anıları eleştirilecek olursa görülür ki, Türkün yakıp yıkıcılığını ve ihmalciliğini tanıtlayan izlenimler mevcut değildir. Aksine, Türkün harabeye çevirdiği iddia olunan kentler, 1516 yılına gelmeden önceki bir ya da iki kuşak boyunca zaten harabeye terk edilmiş ya da ciddi

fellahları" küçültmek üzere, "Kibirlenmek de at ve deve sahipleri ile ıııavasî sahibi bedevî fellahlardadıı" şeklindeki hadisleri vardır. Bkz. *Salıth-i Bulıâıî...,* c.9, Hadis No. 1361.

188 Bütün bu hususlar içiıı bkz. G.W. Frederick Stıiplıııg, "The Oltonıaıı Turks and the Arabs, 1511-1574". *Illinois Stuclies in tlıe Snciııl Science.* 1942, c.26, sayı 4, s.73.

189 *Ibiıl.* s.76.

190 M/, s. 102.

biçimde gerilemeye yüz tutmuş yerlerdi." Ve yazar, Suriye topraklarının, Yafanın, Gazze'nin, Şam'ın vb. bölgelerin Türk işgali altında çöktüğüne dair savların yersiz olduğuna dair görüşler öne sürer ve bunları tarihsel belgelerle tanıtlar.[191]

Özellikle İskenderiye'nin eski şan ve şöhretini kaybetmesinin nedenlerini Türk'e atfetmek kadar büyük hata olamayacağını ve bu konuda Türkü tek sorumlu kılan görüşlerin isabetli bulunmadığını ve çünkü Türk istilasından önce İskenderiye'nin zaten harap durumda bulunduğunu belirten yazar, bu_görüşlerini 1487 yılında ve daha sonra 1504 yılında bu bölgeleri ziyaret etmiş olan tanınmış bazı gezginlerin izlenimlerine dayanarak kanıtlar.[192] Ve Türklerin, yakıp yıkmak ve harabeye çevirmek şöyle dursun, aksine okullar, hastaneler, camiler, hanlar, çeşmeler ve benzeri yapıtlarla Kahire'yi, Kudüs'ü, Mekke'yi, Halep'i ve Bağdat'ı mamur etmeye çalıştıklarını, su tesisleri işlerini hallettiklerini, kamu hizmetlerini yerine getirdiklerini aynı tarihsel belgelerle açıklar. Yine yazarın araştırmalarına göre, Türklerin Arap ülkelerini ve Mısır'ı işgal ettikleri tarihlerde ekonomik çöküntü zaten çoktan başlamış durumdaydı. Bunun da nedeni, o dönemlerdeki coğrafi buluşlar ve özellikle Amerika'nın ve Ümit Burnu'nun keşfiydi. Bu buluşlar, dünyanın ticari ve ekonomik görünümünü değiştirmeye kâfi gelmişti. Zira, o zamana dek Batı âleminin çeşitli ihtiyaçlarını sağlayan Hindistan, Arap ülkelerinden geçen yollar sayesinde erişilebilen bir pazardı. Bu sayededir ki, Arap ülkeleri ticari ve ekonomik zenginliğe mazhar olmuşlardır. Oysa ki, Amerika'nın keşfiyle durum değişti. Çünkü, zengin altın kaynaklarıyla ve Batı Avrupa'sını besleyecek diğer hammadde servetleriyle Amerika, ticaret merkezi olarak Hindistan'ı önemsiz duruma indirdi ve yepyeni bir zengin pazar olarak onun yerini aldı, dolayısıyla Akdeniz, Arap ülkelerini besleyen ticari yol olmaktan çıktı. Portekiz, Hollanda, Fransa ve İngiltere gibi Batı ülkeleri, ki Hindistan pazarı sayesinde fevkalade zenginleşmişlerdi, denizyoluyla ticaret olanakları elverişli ve çok daha zengin bu yeni Amerika pazarına yöneldiler. Dolayısıyla Arap ülkeleri ticari ve ekonomik ilişkiler açısından pek çok kayba uğradılar. Zira, karayoluyla yapılan ticaret hiçbir zaman denizyoluyla yapılan ti-

191 *Mı,* s. 103; ayrıca bkz. Lane-Pool, ***Sroıy ofCairo.*** London. 1902. s.298.

192 ***ihid.*** s. 103-104. Yazar bu vesile ile 18. yüzyıl Fransız yazarlarından Savary'ıin olumsuz görüşlerini çürütmeye çalışır.

çarede başa çıkamazdı. İşte Türklerin Arap ülkelerini egemenlikleri altına aldıkları tarihlerde kendisini gösteren ekonomik gerilemenin nedenleri bunlardı. Fakat Türkler haksiz olarak bu gerilemenin tek sorumlusu olarak gösterilmeye çalışılmıştır.

Yukaıdaki nedenlerle ortaya çıkan ekonomik gerileme ve çöküntü, Arap ülkelerinde kültür gerilemesini de yaratmıştır. Oysa ki, yanlış ve haksız olarak bu da Türklere mal edilmiştir. Yabancı bir ulusun egemenliği altında kalmış olmakla Arapların kültür geriliğine uğramaları mümkündür. Fakat, bunda Türkü sorumlu tutabilmek için Türklerin bilim ve kültür düşmanı olduklarının kanıtlanması gerekir ki, bu kolay değildir. Zira ortaya koymuş oldukları eserlerin sayısı ve değeri göstermektedir ki, kendi kültürlerini oluşturma yeteneğine sahiptirler."[191]

Değil sadece bu, işgal ettikleri Arap topraklarında da Türklerin, bilim ve kültür gelişmesi için (hiç olmazsa 17. yüzyıla kadar) ellerinden geleni yaptıkları hakkında bir yazar şöyle der:

> "Kanunî Süleyman zamanında eğitime önem verilmiş ve öğretmenlerin maddi refahı ve vakıf idaresi aracılığıyla maaşlarını muntazaman almaları sağlanmıştır... Osmanlı İmparatorluğunun çok geniş bir arazi üzerinde yayılmış olması ve başkentin Mısır'a uzak bulunması nedeniyle Mısır'daki yönetim kontrolü oldukta güçtü. Fakat buna rağmen Mısır halkının zulüm ve istibdat yönetimi altında kalmaması için merkezi hükümet, en iyi niyetler ve gayretlerle elinden geleni yapmıştır. Bu durumun 17. yüzyıldan sonra değiştiğini ve kötüleştiğini kabul etmek mümkündür. Fakat bundan fazlasını söylemek ve Türklerin doğal olarak Batılılardan daha kötü, daha az dürüst olduklarını iddia etmek yalan olur."[194]

3) Ahlâkı Calâlî'de Türkün Tamını: "Haiıı, Taş Yürekli, Güvenilmez, İnsan Kadri Bilmez, Fakat Cömert ve Cesur"

Tiirke hainlik, taş yüseklilik vs. gibi olumsuzlukları yakıştırmada Naşir al-Din Tusi tek ahlakiyatçı değildir. Onun gibi diğer birçokları yanında *Ahlâkı Calâlî* yazarı Calâl al-Dîn al-Davvânî'de vardır, ki aşağı yukarı aynı ifadeler ve aynı görüşlerde onlarla birleşir.

193 *lhiıl.* s. 104-106.
194 Bkz. G.F. Sprcıiglinıg. *cıge.* s. 106-107.

Ahlâkı Calâlî'de Türk, hain, ciddiyetten uzak, güvenilmez bir insan tipi olarak gösterilir; buna karşın Rumlar ve Haberşler, ciddi, sözüne ve davranışına güvenilir birer ulus olarak övgüye layık görülür. İki yazar arasıdaki benzerliği kanıtlamak üzere şu satırları nakletmekle yetinelim

> "İhanet, mala ya da mevkilere karşı ya da hased edilen başka hususlarda olabilir ve bunun çeşitlerini oluşturur, ki bu da kötü huyların en kötüsü-dür ve birazcık akıl (ve vicdana) sahip hiç kimsenin hafife alacağı bir şey değildir. İlahi emirlere göre bu karaktere sahip olanlar ikiyüzlü yaratıklar arasında sayılmışlardır ve kıyamet gününde bunlar tek bir bayrak altında toplanacaklardır (diğer ikiyüzlülerle birlikte olarak) ve hainlikleri, bir arada toplanmış bulunan tüm dünya halkına teşhir edilecektir. Bu karakter (bu huy, bu tabiat) genellikle Türklere özgü bir karakterdedir; buna karşın, ciddiyet (güvençlilik), ki söz konusu doğallığın tam karşıtı demektir, özellikle Rumlar ve Habeşliler arasında görülür."[19-1]

Çeşitli ulusların çeşitli yönlerini belirtirken yazar, Arap hizmetçilerin güzel konuşma sanatına vukufunu, tatlı dilliliklerini ve problem yaratan, kargaşalık çıkaran kimseler olduklarını; Rumların dürüstlük, işbirlikçilik, namusluluk yönleriyle ve dakik olmalarıyla temayüz ettiklerini, fakat cimrilikleri bakımından ve alçak duyguları nedeniyle aşağı görüldüklerini; Türklere gelince, onların da cesaret, cömertlik, yararlı olmak ve insanı büyüleyen bir dış görünüşe sahip bulunmak gibi yönleri olduğu, fakat buna karşılık, hainlikleri, taş yüreklilikleri ve insan hayatına karşı ilgisizlikleri bakımından yerilmeleri gerektiğini söyler.'[96] Türkler hakkında buna benzer görüşleri Ibn Arabşah dahi, *Timur* ve fetihleri hakkında yazdığı *Acâ'ib cıl-mcıkdûr fi nava'ib Timur* adlı kitabında aynıyla tekrarlar.[197]

195 Bu satırlar için'bkz. *Pı\;>::ic;ıi Plıilosoplıy of tlıe Muhamınedau People... Beiıια a Traııslalion ofilıe Ahk'l-ı Jaküy... Fraın ılıe Penimi of Fakir Juny M ulumunu! Asaud....* b> Vv.F: Thompson. 173.9. Loııdotı. c.2, s.194.

196 *Ibiıl.* s.UO-31 I.

İngilizce çeviri Bvoekelınan. GAL. c.2. s.28.

4) 16. Yüzyıl: Muhammed İbn Ali İbn TCılân, Arcıbıı Türk Düşmanlığını Pekiştirir

Daha önceki yüzyıllarda Arap yazarların işledikleri Türk aleyhtarlığı tezini ve özellikle *"Türkün geçtiği yer harabeye döner"* şeklindeki temayı İbn Tülün, 16. yüzyılda yaşatmaya çalışır.

İbn Tülün, bugün dahi Arap ülkelerinin çeşitli kademedeki eğitim kuruluşlarında okutulan bir Arap tarihçisidir. Memlûkler ve Osmanlılar zamanında Türk yöneticilerin Araba karşı kötü davranışlarını sergiler. Bütün bu olayları Arabın kindar duygularını kabartmak için yazmıştır. İbn Tûlûn'dan öğreniyoruz ki, Şam Valisi Canberdî al-Gazzalî, Osmanlı Padişahı Sultan Selim'in ölümünü müteakip ayaklanmıştır. Bu ayaklanmalara karşı Kanunî Süleyman zamanında Ferhad Paşa tarafından yatıştırma hareketlerine girişilmiş ve bunun sonucu olarak Canberdî yenilmiş ve Osmanlı ordusu Şam'a girmiştir. İbn Tülün, Osmanlı askerlerinin bu savaşlar ve işgaller sırasında son derece hunhar davranışta bulunduklarını anlatır. Olayları daha renkli göstermek ve Türk aleyhtarlığını tahrik edebilmek için. tıpkı diğer Müslüman tarihçilerin ve yazarların yaptıkları gibi, iinlii şairlerin mısralarını tekrarlar:

> "... Felâket öylesine korkunç idi ki nice kişiler cinnet getirdiler. Şairin dediği gibi '...halkiyle ve her şeyi ile Şam, cennet güzelliğinde bir bahçeydi. Ve şimdi cehennemden bir ateşe benzıyor... ' "[198]

Ve nihayet *Kuran* ayetleriyle süslediği bu hikâyesini bitirirken ibn Tülün, okuyucusunun kolay kolay unutmayacağı bir dehşet manzarası çizer:

> "Perşembe günü Ferhad Paşa, (Canberdî) al-Gazzalî'nin kesik başı ile birlikte, onun askerlerinin kafalarından kesilme bin kadar kulağı, Kanunî Süleyman'a gönderdi..."[199]

Kuşkusuz ki bu yukarda anlatılanlar, eğer varit ve sabit ise, tiksinti verici şeylerdir. Türk ya da vicdanlı kişiler olarak hiçbirimiz bu

198 Bkz. Muhammed bin Tuluıı. "Histoire des Gouvenıeurs Turcs de Damas". Fransızcaya Henri Laoust tarafından çevrilmiş bulunan bu yazı. *Les Goııvemeıry ete Dımıım soııs les Mamlımks el les Premiers Ottımums AH 658/AD 1156-AH.* 1260/AD. i *71*[4]- adlı kitapta Şam'da, 1952 yılında yayımlanmıştır, s. 173-174.

199 *¡bid.* s. 174.

tür vahşet karşısında "iyi olmuş" ya da "isabetli davranılmış" diyemez ve böyle bir düşünceyi aklımızdan geçiremeyiz. Fakat şunu da belirtmekten kendimizi alamayacağız ki, aynı vahşetin çok daha dehşet verici örneklerini Arap orduları, yüzyıllar önce ve hem de Muhammed'in yönetimi altında ve farklı inançtaki insanları (putatapan Arapları) Müslüman yapmak üzere savaşırlarken vermişlerdir. İslamın ilk dönemlerindeki savaşlarını ve Muhammed'in seferlerini nakleden tarihçileri, örneğin Taberî'yi okuyacak olursak, yeterli bir fikir edinmemiz mümkündür. Bu hususu ilerdeki bölümlerde ve Tiirke karşı yapılan çeşitli suçlamaları yanıtlarken tekrar ele alacağız.

III) YAKIN DÖNEMLERDE TÜRK ALEYHTARLIĞI YOLU İLE ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN BİLİNÇLENMESİ

Arap milliyetçiliği demek, bir bakıma Arabın Türk egemenliğinden ve boyunduruğundan kurtulması, kendi kendisinin efendisi olmaya çalışması demek olmuştur. Bunu sağlamak amacıyla Arap, akla gelebilecek her çareye başvurmuş, her aracı yasal görmüş ve etik dışı her suçlamayı ve iftirayı Türke yakıştırır olmuştur. 19. ve 20. yüzyıllarda Arap milliyetçiliği, daha önceki dönemlere oranla çok daha bilinçli ve güçlü bir gelişme göstermiştir. Bunda Türk düşmanlığı duygularının rolü önemli olmuştur. Bu dönemlerde Arap yazarları, İslam Peygamberi Muhammed'den başlayarak kendi dönemlerine gelinceye dek, daha önceki dönemlerde Türk hakkındaki olumsuz Arap suçlamalarını ve tanımlamalarını ele alarak, bunları daha da geliştirerek, bunlara yeni düşmanlık tohumlan ekleyerek Türk aleyhtarlığı öğesini Arap milliyetçiliğinin *köriiğii* haline getirmişlerdir. Önceki sayfalarda gördük ki, Arabın Türk tanımı ve değerlendirmesi Muhammed'in Türkleri Araplar için *felaket getirici* bir ulus olarak görmesi ve *yayvan suratlı* insanlar biçiminde tanıtmasıyla başlar ve daha sonraki yüzyıllarda Türkü vahşi, hırsız, yağmacı, gaddar, fikren yetersiz... vb. son derece olumsuz değerlendirmeleriyle sürüp gider. 19. ve 20. yüzyıllarda tüm bu tanımlamalar, suçlamalar, kötülemeler Arap yazarların kaleminde ya da Arap şeyhlerin ağızlarında Türke karşı birer saldırı kaynağı olacaktır. 19. yüzyılın başlarında Kral Hüseyin,

Türkleri yayvan suratlı ve Araplara felaket getiren bir ulus olarak tanımlarken Muhammed'in 1 400 yıl önce söylemiş olduklarından ne denli esinlenmişse. Muhammed Abduh, Emir Seyid Ali, al-Kavakibi ve daha niceleri, 20. yüzyılda Türk düşmanlıklarını ve Türkü yetersiz görme geleneğini yine kendilerinden öncekilere göre sürdürmekte ve hatta yeni iddialarla daha da güçlendirmekteydiler. Türklerin İslamı anlayacak kafa ve ruh yapısında olmadıkları, İslam uygarlığını, yani kendi deyişleriyle, Arabın yarattığı büyük uygarlığı Türklerin çökerttiği, hilafeti ele geçirmekle İslama ihanet ettikleri, İslam dinini en mükemmel bir din olmaktan çıkarıp onu geri bir din haline getirdikleri, İslamın kabul etmediği kuruluşları (örneğin kölelik, savaş vb.) İslama soktukları, İslam demokratik bir yönetim demek olduğu halde, İslam ülkelerinde kötü yönetim sisteminin ve despotizmin yerleşmesine vesile oldukları... vb. akla ve insafa sığmaz iddiaları geliştirmişlerdir.

A) Vahhabîlerle Körüklenen Türk Düşmanlığı

Türklerin İslam dinini anlayacak ve kavrayacak yeterlikte olmadıkları ve İslama yatkın bir kafa ve ruh yapısına sahip bulunmadıkları, tüm bu nedenlerle İslama felaket getirecekleri iddiaları daha 10. yüzyıldan itibaren al-Tevhidî, sonra al-Balhî, 11. yüzyılda al-Banna, 12. yüzyılda Yakut, 13. yüzyılda İbn ül-Esir, 14. yüzyılda İbn Teymiyye, 16. yüzyılda İbn Tülün gibi yazarlar tarafından ele alınmış ve işlenmiş olan bir tezdir. 19. yüzyıldan itibaren bu tez çok daha yaygın ve etkili bir şekilde ele alınır ve geliştirilir. Vahhabîler, ilk öncülerdendir. Türkün İslama yabancı olduğu, İslama yeterince bağlı olmadığı ve olamayacağı, İslama sonradan girdiği ve Arap ırkından olmadığı, Arap geleneklerine sarılmadığı, İslamı özünden uzaklaştırdığı, İslam uygarlığının yıktığı ve kısacası İslama en büyük kötülükleri yaptığı savlarının 19. yüzyıl başlarında en hararetli savunucuları Vahhabîler olmuştur. Vahhabîler için önemli olan şey, İslamın o ilk ve öz şekline, Muhammet! zamanındaki uygulamasına dönmekti. Bu nedenle, her ne pahasına olursa olsun, Osmanlı egemenliğinden kurtulmak gerektiğine inanmışlardı. Bu vesileyle şu bir iki noktayı belirtmekte yarar vardır ki, Vahhabîlerin Tiirke karşı bu tepkiyi

gösterdikleri ve Türkü yeteri kadarıyla İslama bağlı olmamakla suçladıkları tarihlerde İstanbul'da Şeyhülislâm Efendi, şeriatın o ilk dönemlerindeki öz hükümlerine ve peygamberlerin emir ve davranışlarına ve nihayet *Kuran* in tüm hükümlerine en büyük titizlikle bağlı Türk toplumuna bu emirleri görülmemiş bir sertlikle uygulayarak, kadınların çarşaflarının kalınlığını ya da inceliğini hesap etmekle meşguldü. Toplum en koyu biçimiyle İslama bağlılık örneği vermekteydi. Fakat şeriata böylesine saplanmışlık dahi Vahhabîleri tatmin etmiyordu. Türkü, padişahından, en basit insanına varıncaya dek İslama yeteri kadarıyla bağlı olmamakla suçlamaya devam ediyorlar ve halifeliğin Araptan başkasına ait olamayacağı tezini, hem Tiirke karşı düşmanlık ve hem de Arap milliyetçiliğini geliştirme aracı yapıyorlardı.

Arabın Osmanlı devletine karşı ayaklanmasında ve .Türk boyunduruğundan kurtulmasında en büyük rolü oynayan etki, Vahhabîlerden gelmiştir. Vahhabî etkisi 19. yüzyılın başlarında ilk olumlu meyvelerini vermeye başlamıştı. Daha Selim III döneminde, 1805 yılında Emir Muhammed el-Suûd, Mekke'yi fethetmiş ve ilk iş olarak camilerde hutbelerin Padişah III. Selim adına okutulmasını durdurarak kendi adına okutmaya başlamıştır. O tarihlerde Bağdat'ta bulunan Fransız Konsolosu Jean Raymond, bu olay nedeniyle şu satırları yazar: "... geçen gün bir Vahhabî taraftarı, peygamber edasıyla bana şunları söyledi: Halifelik koltuğuna bir Arabın çıktığını göreceğimiz gün yaklaşmaktadır; hilafeti gasp edenlerin (yani Türklerin) boyunduruğu altında yaşamaya lüzumundan fazla katlandık."[200]

Ne hazindir ki, halifeliğin Araptan gayrı uluslara ait olamayacağı düşüncesini sadece Araplar ve özellikle Vahhabîler değil, Abdülhamid'in ilk tahta çıkışı tarihlerinde İstanbul'un başlıca camilerinin başimamları dahi savunmuşlar ve bu konuda görüş ve fikir birliğine varmışlardı. Ve şeriat kaynaklarında halifenin Arap olması gerektiğini belirtir esasları halka yaymış ve okutmuşlardır. Abdülhamid kendi kişisel çıkarları nedeniyle 1890 yılında bu tür yayınların ortadan kaldırılmasına karar vermiştir.[201]

200 Bkz. J. Raymond. *Memorie sur /'Origins des Wcihliubis. sur la Nıiissaıce et sur /'Influence dom ils Juissent Coıııne Notion.* 1806. (Le Socieıe de la Geographic d'Egyple, 1925). Yukaıdaki pasaj için bkz. Zeine Z. Zeiııe. *The Emergence of Arab Nationalism.* Beirut. 1966, s.34.

201 Bkz. Sir E. Pears. *Life of Abdülhamid.* New York. s. 149.

B) M. Abduh'a Göre "Barbar Türk"

Mısır Müftülüğü yapmış bulunan ve Arap dünyasının çok iyi tanır olduğu bu Mısırlı din adamının Türke düşmanlığı da tıpkı diğerleri gibi, "İslam uygarlığını gerileten ve yok eden Türklerdir" temasına dayanır. *al-İslâm Ve'l-Nasıaniyya'd*aki yazılarında İslamın ilk dönemlerini, İslam uygarlığının en parlak dönemi olarak ele alır. Muhammed dönemini ve halifeler yönetimini örnek göstererek İslamın hurafatla uğraşır din olmadığını, batıl itikatlara yer vermediğini, gericiliğe müsait olmadığını ve nihayet istibdat ve zulmü desteklemediğini söyler. İslam uygarlığının gerilemeye başlaması dönemini al-Mu'tasım dönemi olarak gösterir, çünkü bu halifeyle birlikte, devlet yönetimine Türk öğeler girmeye başlamıştır. Türk öğeler kısa sürede halifeden sonra en yüksek mevkileri işgal eder olmuşlardır ve onlarla birlikte de askeri despotizm dönemi başlamıştır. Türkleri *barbar* olarak nitelendiren Muhammed Abduh, "Bu barbarların etkisi altındadır ki, İslamın entelektüel uygarlığı solmuş ve bozulmuştur, çünkü bu barbarlar, İslamı sadece giysi gibi sırtlarına geçirmişlerdir, fakat İslamın hiçbir zerresi onların ruhuna nüfuz edememiştir" diyerekten, aslında tam tersi olması gereken bir durumu kendi davasına uydurmak istemiştir.[202]

Bu ağır ithamın sakatlığını ve yanlış temele oturduğunu, aslında Türkü gerileten nedenlerin başında şeriat düzeni geldiğini anlayabilmek için şeriatın gerçekten ne olduğunu ve özgür düşünceye yer vermeyen yönlerinin ne olduğunu bilmek gerektir.

C) Aİ-Kavakibî'ye Göre Arap Türke Üstün

Suriyeli bu yazar, Arabın Türke üstün olduğu düşüncesini işleyen ve ispata çalışan yazarlardan biridir. *Tabai al-İstibda* (İstibdadın Nitelikleri) ve *Umm al-Gura* adlı yapıtlarıyla bir yandan Arabın Türke üstün olduğu görüşünü ileri sürer ve diğer yandan da İslamın gelişmesine Osmanlı devletinin nasıl engel teşkil ettiğini belirtir, al-

202 Bu konuda bkz. Sylvia G. Haini (Editör), *An Amhology Selected aıul Ediıeıl by S.G. Haini,* Los Angeles. 1962, s.21.

Kavakibî, modern Arap düşünürleri içerisinde Panarabizm düşüncesini en şiddetle savunanlardan biridir ve kendisini, Arabın Türke karşı düşmanlık duygularını tahrike görevli saymıştır.[20'']

D) Hilafeti Almakla Türkün İslama İhanet Ettiğini Savunanlar

Arabın Türke karşı beslediği nefretler 19. yüzyılın ortalarında gittikçe artan bir şiddetle gelişmeye başlar. 1853 ile 1858 yılları arasında Filistin'deki İngiliz Konsolosu James Finn'in anılarından bu nefretin derecesini anlamak mümkündür: "Araplar, Türklerden tiksiniyor ve nefret ediyorlar. Bu nefretin kökleri çok gerilere, Arabistan'ın Türk egemenliği altına girmesi tarihlerine inmekte. Düşmanlıklarının ve kıskançlıklarının nedeni kendilerinden olmayan bir ırkın boyunduruğu altında bulunduklarını hatırlamalarıdır."[204]

Araba göre, Arap ırkından birisine ait bulunması gereken halifelik makamının, Orta Asya'dan inmiş bir ırka, yani Türklere geçmesi tahammül edilebilecek bir şey değildir. Arap, yüzyıllar boyunca sırf zor altında Türk padişahına halife olarak boyun eğmiş ve milliyetçilik bilincinin canlanması sonucu olarak Türk halifesine karşı isyan yollarını aramıştır. Türkü, hırsız, soyguncu ve hain gibi niteliklerde gösterirken ve Türk padişahına *han* deyiminden galat olarak *hana* deyimini yakıştırırken (hana deyimi, Arapçada ihanet eden, aldatan anlamına gelmektedir), Türkü hilafet makamını çalan, yağma eden ırk olarak tanımlamıştır. Bundan dolayıdır ki, Arabın tek dileği, Türkün yok olması olmuştur. Padişaha sadıkmış gibi görünürken dahi için için homurdandıkları şey, hilafet makamını işgal eden kişinin *"el-Hain"* olduğuydu.[205]

Bilindiği gibi İslam düşünürlerinin *Kıtr'an* esaslarına dayalı olarak ortak görüşü şu olmuştur ki, halifelik Kureyş kabilesine mensup olmayan bir kimseye geçemez. İlerdeki bölümlerde ve özellikle Mu-

203 Bkz. Syliva G. Haini, *age.* s.27. Arabıı Türke üstünlüğü konusunda al-Kavakibî'nin kitabından alınma pasajlar için bkz. s.78-80.

204 James Fiıın, *Striııg Times; Or Records from Jerusalem Consular Clıranicles uf 1853 m 185K.* London. 1878. 2 cilt. Alınan pasajlar için bkz. c.l. s.215.

205 *İbicl.* c.l.s.215.

hammed'in Arap ırkını İslamın iistün öğesi kılmak için yerleştirdiği hükümleri ve örneğin "Halifelik Kuıeyşleıde kalacaktır" şeklindeki hadislerini ele alacağız.[206] Fakat şimdilik şunu hatırlamakla yetinelim ki, hilafetin Türkler tarafından zorla "gasp edildiği" düşüncesi, Arap milliyetçisinin 19. yüzyıldan itibaren ele aldığı ve Arabıı Türk düşmanlığı duygularını körüklemek için başarı ile kullandığı bir konudur. Halifeliğin Araplarda ait bulunduğu sürece İslamda gelişme ve Türklere geçtiği an bozulma olduğunu genel bir tema haline getiren Arap milliyetçisi, İslamın özüne dönmekle halifeliğin Türklerden Araplara geçilebileceği umutlarını yaratmıştır.[207]

Bu temayı, iktidar hırsıyla yanan ve Türk yönetimine karşı diş bileyen Arap şeyhleri desteklemişlerdir. Çünkü şu bir gerçektir ki, hilafetin 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından alınarak Türklerin eline geçmesini ne Arap halkları, ne de Arap şeyhleri hazmedememişler ve bunu gizli bir kin halinde sürdürmüşlerdir. Hilafetin "Araplardan başkasına ait olamayacağına dair" Muhammed'in bıraktığı vasiyeti, her daim gerçekleştirmek için fırsat kollamışlardır. Bundan dolayıdır ki, Arap milliyetçisi, Türkün güçlü bulunduğu dönemlerde dahi bu konuda huzursuzluk yaratmaktan geri kalmamış ve Türkün zayıf düştüğü anlarda ise cüret ve cesaretini artırarak Türkü arkadan vurmasını bilmiştir.

1986 yılında Kureyş Şeyhi Abdullah'ın katlinden sonra iktidara gelen Şeyh Mübarek (ki Abdullah'ın kardeşiydi) İngilizlerle dostluk kurarken şuna inanmaktaydı: Hilafet makamının Türklere değil, Araplara ait olması gerekir. İşte bu inançladır ki, İngilizlerin yardımını istemiş ve bu yardımı alır almaz padişaha karşı kafa tutabilmiştir. Her ne kadar padişaha sadakat gösterir gibi davraıımışsa da, Türkten halife olamayacağı inancını taşıdığından İngilizlerle antlaşmalar yapmıştır.[208]

20. yüzyılın başında artık Arap öylesine Tiirkten halife olmayacağı ya da olmaması gerektiğine inanmıştır ki, TBMM kararına rağmen kendisini halife sanmakta devam eden Vahdettin, Hicaz Kralı

206 Bkz. Bölüm 3. Kesim 11.

207 Bkz. A. Hourani. *Arıbic Thoıglıt in tlıe Liberal Age 1789-1939.* London, 1962, s.268. Yazar bu cereyanların 1880lerde oldukça gelişmekte olduğunu belirtirken Blunt'un 1880 yılında yayımladığı *The Fuııre ofİslam* adlı kitabın buna delil olduğunu söyler.

208 Bu konuda bkz. Naseer H. Artın, "Kııvvait, A Political Study". in *The Muslini WorUI.* Ekim 1970. c.60. sayı 4. s.321-343. Yakardaki hususlar için bkz. s.322.

Hüseyin'in davetlisi olarak Hicaz'a gittiğinde hiç kimsenin kendisini umursamadığını ve halife olarak da kabul etmediğini görmüştü. Oysa ki, Hüseyin'in daveti üzerine 15 Ocak 1923 tarihinde Hicaz'a vardığında, "... Müslümanların halifesi olarak bu kutsal diyarda göklere çıkarılacağını hayal etmişti".[209]

Oysa ki, Arap halkları, Vahdettin'in halifelikten uzaklaştırılmasını ve halifelik makamının TBMM kararıyla kaldırılmasını zaten ne zamandan beri bekledikleri bir olay olarak kutlamışlardı. TBMM halifeliği kaldırmamış olsaydı da Arap milliyetçilerinin gayretiyle uyanmış olan Arap toplumları, hele bağımsızlıklarına da kavuştuktan sonra, Türk padişahını halife olarak görmeyeceklerdi.

Halifeliğin kime ait olması gerektiği hususunu tartışmak üzere 1926 yılında Mısır'da toplanan İslam konferansında, İslam dünyasının çeşitli uluslar halinde ayrılmış olduğu göz önünde tutularak karar alınmamıştır.[210]

IV) 20. YÜZYILDA ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİ BESLEYEN TÜRK ALEYHTARLIĞI

Arabın Türke karşı tutum ve davranışları, 20. yüzyılda değişmiş değil, aksine pekişmiştir. Arap yazarları, bu konuda gerçek olmayan şeyleri, gerek kendi halklarına ve gerek Batı'ya "bilimsel görüş" kılığı altında günümüze değin sunmaya devam etmişlerdir.

A) 20. Yüzyıl Başlarında Arapları Birleştiren Türk Düşmanlığı Unsuru

Geçmiş tarihleri boyunca Araplar, kendi kendileriyle daima husumet halinde bulunan bir ulus olmuşlardır. Yaratılış itibariyle bencil ve bireyci oldukları için sürekli çekişmeler, boğuşmalar ve düşmanlıklar içerisinde yaşamışlardır. Fakat bütün bu düşmanlıklar

209 Bilâl N. Şimşir, "Halifesiz 50 Yıl", *Cumhuriyet* gazelesi. 20 Mart 1974, s.4.

210 Bıı konuda bkz. A. Toynbec, *Sıureıy of International Affaira.* 1925. London, 1927. c.1. *Islaııic World.* William Muir. *Tlıe Caliphate; Ira Riae. Deline and Fail.* Beyrut. 1863. s.602. Kitabın ilk basımı 1898 tarihlidir.

içerisinde birleşir oldukları bazı hususlar vardır ki. bunlar arasında "İslam dininin Araplar için indirilmiş olduğu" inancı, "Arapçanın Tanrı dili oluşu" gibi öğeler yanında, Türk aleyhtarlığı öğesi yer alınıştır. 20. yüzyılın başlarında bu düşmanlık oldukça güçlenmiş ve geliştirilmiştir. 1905 yılında Güneydoğu Anadolu ve Halep-Bağdat bölgelerinde yaşamış olan bir yabancı yazar, Arapları birleştiren Şeyin Türke karşı nefret olduğunu ve sırf bu nefret nedeniyle İslam birliği düşüncesinden uzak kalmak istediklerini ve sırf Türklerle aynı birlik içerisinde olmamak isteği nedeniyle "Panislamism" eğilimlerine karşı olduklarını ve hele başlarında Tüıkten bir halife görmekten tiksindiklerini anlatır.[211]

1) Kral Abdullah Araplar İçin, Tiirkiin
Felaket Getirici Irk Okhığıı Tezine Sarılır

Arap milliyetçiliği davasının 20. yüzyılda belli başlı temsilcilerinden olan ve 1916 yılında Türke karşı Arap ayaklanmasında elebaşılık yapan Kral Abdullah, bilindiği gibi, Mekke Şerifi Hüseyin'in oğludur. 1882 yılında Mekke'de doğmuş ve eğitiminin önemli kısmını İstanbul'da yapmıştır. Babası Hüseyin, Arap milliyetçiliğinin en ateşli taraftarları ııdandı ve oğlunu da daha küçük yaşlardan itibaren kendisi gibi yetiştirmişti. Ne kadar ilginçtir ki, Arap milliyetçiliği duygularını Türk düşmanlığı duyguları içerisinde sürdürürken bile Abdülhamid'in sevgi ve iltifatlarına erişmişti ve bundan dolayıdır ki, Abdiilhamid'e karşı çok büyük bir yakınlık ve hayranlık beslerdi. Abdülhamid'in despot ve kötü ruhlu bir hükümdar olduğu biçimindeki görüşleri yadsır ve onu İslam dünyasının en değerli ve Müslüman yöneticilerin "...üstün yetenekte ve haysiyet duygusuna sahip son kalıntısı" sayardı.[212] Ve işte tüm bu sahtelikler içerisinde Türke karşı düşmanlıklar sürdürürdü. Araptaki Türk nefreti duygularını kurcalarken Muhammed'in I 400 yıl önceleri yaptığı tanımlamalara ve kışkırtmalara yer verirdi. Babası Hüseyin'in yaptığı gibi, o da Türkü dinsiz ya da İslama yabancı ve az bağlı, benzeri ni~

21 1 Albert Kudsi-Zadch. "A Diary on Mesopolamia in 1906". *Die Well ıles Islams.* Leiden. 1971. c.7. sayı 1-2. s. 125-128.

212 Bu konuda Abdullah'ın hem Arapça ve heııı de İngilizce olarak yayımladığı ve anılarıyla ilgili kitap için hkz. *Memaııs ı/J'Kiııg Abdullah oj Tnmsjordan.* Edited by Philip D. Gravers. Iıııgilizccye çeviri G. Khıııri. London. 1950. s.59.

telikler içerisinde gösterir ve böylece Arap indinde küçültmeye ve düşürmeye çalışırdı. Fakat daha başka yollarla da ve örneğin Türk hakkında Muhammed'in yerleştirdiği olumsuz hadislere itibar ederek, bunları daima canlı tutarak daha da etkili bir Türk düşmanlığı siyaseti sürdürürdü. Nitekim, Arapça ve İngilizce olarak yayımladığı anılarında Arap tarihinin geçmişini özetlerken ve bu arada, "... Arapların diğer düşmanları milliyetçi heveslere sahip ve Arap ırkından olmayan Müslümanlardır" derken, 1 400 yıl önce Muhammed'in söylemiş olduğu; *"Basık burunlu ve yüzleri yayvan, kalkanlara benzer Türklere karşı savaşmadan Araplar için kıyamet günü gelmiş olmayacaktır!"* sözleri hatırlatır ve bu sözlerin Selçuk ve Osmanlı Türkleri bakımından bu şekilde değerlendirilmesi gereğinden söz ederdi.[213]

Görülüyor ki, yüzyıllar öncesi Arap ordularının Orta Asya'ya yürümelerini ve Türklere karşı zaferler kazanmalarını diler nitelikteki idami emirler vaktiyle Arabi Türke karşı saldırıya yöneltmede nasıl iş gördüyse, bu aynı sözler 20. yüzyılda da aynı şekilde Arap liderlerinin ve şeyhlerinin ağzında Arabi Türke karşı ayaklandırmak, hem de yabancılarla birlik olup Türkü arkadan vurdurtmak bakımından aynı etkili işi görmüştür.

2) "1sicimin Yıkıcısı Türklerdir" Göriişiinii Savunanlar

Arap milliyetçiliği akımlarını sürdürenler, 19. yüzyılda olduğu gibi 20. yüzyılda da, "İslam uygarlığını yaratan Aıaplardır; bu uygarlık Batı'yı etkilemiş ve Batı'da Rönesans oluşmasını körüklemiştir, fakat İslam uygarlığını yok eden ve Arapların geri kalması nedenlerini yapan Türklerdir" tezine sarılmışlardır. Her ne kadar bu düşüncenin ilk oluşumu çok gerilere inerse de, asıl bilimsel işlenişi 19. yüzyılın ortalarından itibaren kendini gösterir ve 20. yüzyılda geliştirilmesi yapılır.[214] Hatta denilebilir ki, 20. yüzyılda Arap milliyetçisinin Türk düşmanlığını körükleme ve kışkırtma biçimi daha önceki dönemlere oranla çok daha çeşitli ve çok daha kandırıcı olmuş, suçlamaların

213 *İbid.* **s.56.**

214 H. Sarabi'yc göre Arap milliyetçileri, özellikle 1916'dan sonra İslam uygarlığının gerilemesi nedenlerini Türke atfetme siyasetini gütmüşlerdir. Bkz. Hishaııı Şarabi, ' İslam and Modernization in the Arab World", *in Modernization of the Arab World.* Edited by J.H. Thomson &. R.D. Reisehauer. D. Van Nostrand Comp. Inc., New York. 1966. s.33, dipnot 10.

ağırlık noktası Türkün yetersizliği, uygarlık yaratacak güçten yoksunluğu, düşünce ile ilgili her şeye karşı düşmanlığı, hoşgörüsüzlüğü, kaba güç ve savaşseverliği gibi konulara yöneltilmiştir.

İslam uygarlığının kurutuculuğu rolünü Türklere yükleyen Arap yazarlar, bunun başlangıcının ne olduğu konusunda farklı görüşlere saptanmışlardır. Bazı yazarlar, İslam kültür ve uygarlığının gerilemesini Malımud Gaznevî dönemiyle ve sonra Selçuk Türklerinin siyasi gelişmesiyle başlatırlar. Bazıları ise bunun Osmanlı devletinin kurulmasından sonra olduğunu söylerler. Bıı konularda Arap yazarlarıyla Batılı yazarlar arasında görüş birliği vardır. Arap yazarların çoğu Batılı yazarlardan güç alırcasına yukardaki tezi işlerler. Gıistave Leboıı'u zamanımızın al-Bazzaz'ında, O'Leary'yi Şarabî'de hemen lıemen aynıyla bulmak mümkündür. O'Learyiıin; "İbn Sina örneği gösteriyor ki, felsefi düşüncenin destekçisi Şiilerdir, buna karşılık Malımud Gaznevî ve daha sonra Selçuk Tiirkleriyle birlikte gerici akımlar ve düşünceye karşı olumsuz tutumlar kendisini göstermiştir. Doğuda Arap düşünce yaşamını baltalayan Türkler olmuştur" şeklindeki değerlendirmesini[21:1] okurken sanki karşımızda, adlarını ve yapıtlarını birazdan kısaca özetleyeceğimiz Arap yazarları vardır. Şu farkla ki, Batılı yazarlar genellikle Türklerin Sünni mezhebine, yani İslamın daha kafi sayılan kesimine dahil olduklarını ve bu nedenle Şiileri düşman gibi gördüklerini ve bu düşmanlık yüzünden fikir engellemeleri siyaseti güttüklerini ve böylece İslamın skolastik dogmatizm ve mistisizm yönlerinde yol almasına neden olduklarını benimserler.[216]

a) "Türklerle İlişki Kurduktan Sonra Araplar Gerilemeye ve Uygarlıklarını Yitirmeye Başladılar" Tezinin Arap Milliyetçisi Elinde İşlenmesi

1935-1946 yılları içerisinde Kahire'de liç cilt halinde yayımladığı *Tarilı cıl-lslâm afsiyâsî va'l-dim va'l-takafi vcı'l-ictimaî* adlı yapıtında Hasan İbrahim Hasan, ki modern Arap yazarlarını en fazla etkileyenlerdendir, İslamiyetin yerleşmesi, büyümesi ve zaferlere

215 O'Leary. Do Laey. *Aıal>ic Tlım/flıl ami ¡ıs Plat e in Hismrv.* Revised Edition. London. 1939. s. 173.

216 *Ml.* s. 179: aynı konuda bkz. RAY. Sclon-Waison. *I lie Rise of Nationality in the Balkans.* Howard Fertig. New York. 1966. s.6-7. Kitabın ilk basımı 1917.

erişmesi, kültür ve bilim uygarlığı yaratması olaylarını *Arap dehasına.* hamleder, bütün bu gelişmelerin Araplar sayesinde mümkün olduğunu söyler ve Arap gerilemesi ve İslam uygarlığının yok olması sorumluluğunu da Tiirke yükler.

Yine bir başka Arap yazar, Liitfi al-Haffaf, Şam'da yayımladığı *Muthakkırat* adlı kitabında (tarihsiz) oldukça cüretkâr bir davranışla, Arapların Türklerle ilişki kurduktan sonra her türlü uygar gelişmeden yoksun kaldıklarını savunur.-[1']

b) "İsla/niyete Türkler Kadar Hiçbir Milletin Zarcırh Olmadığı" Tezi

Arap dünyasını 20. yüzyıl başlarında en ünlü ve etkili milliyetçi yazarlarından sayılan Raşid Rıza, 1923 yılında Kahire'de Arapça olarak yayımladığı *el-Hilafâlı v'al-İnıamât el-Uzma* adlı kitabında halifeliğin Türklerin eline geçmesiyle İslamm ve onun "yaratıcısı" olan Arapların gerilemeye başladıklarını ve Türkler kadar İslama zarar veren bir başka ulus olmadığını belirtir. Yazara göre, halifeliğin Emevilerden sonra Abbasilere (yani kendi deyişiyle, Arap olmayan ellere) geçmesiyle de gerileme başlamıştır. Fakat Türklere geçtiği andan itibaren uçuruma sürüklenişi hızlanmıştır. Türklerin istibdat rejimini yerleştirmeleri ve İslam halklarına karşı adaletsiz bir yönetim sürdürmeleri ve asıl Ktireyş kabilesine ait olması gereken hilafet makamını kendilerine hasretmeleri, İslama karşı giriştikleri en büyiik kötülüklerdendir.-[18]

c) "Mısır'ı ve Dolayısıyla İslam Uygarlığını Gelişmekten Alıkoyan Türklerdir" Tez.inin Mısırlı Savunucusu: Taha Hüseyin

20. yüzyılda Batı'yı Arap (ve Mısır) lehine olmak üzere Taha Hüseyin kadar etkilemiş bir başka Müslüman yazar bulmak güçtür. Tıpkı diğer Arap yazarlar gibi o da İslamın geriliklerinin ve Arap (Mısır) ülkelerinin ilkelliklerinin nedenlerini tek bir noktada, Türkün sorumluluğunda toplama eğilimindedir. Asıl bu görüşleriyle Taha Hüseyin, İslam ülkelerini olduğu kadar Batı dünyasını da Türk aleyhtarlığı duygularına sürüklemiştir. Fakat, Taha Hüseyin'in asıl büyük etkisi, Mısır

217 Bkz. Liitfi al-Haffaf, *Mınhakkıraı.* c.l. s. 151. Ayrıcabkz. H. Sharabi. *ııge.* s.34.

218 Bkz. Mıhammeci Raşıl Rıza. *al-Hilıfalı Va ul-lmtmmah ıl-Uzma.* Cairo. 1923. Fransızca çevirisi H. Laoust tarafından. *Le Cali/at dans la Pncirine de Raşid Rida.* Beyrul. 1938. Türklerle ilgili pasajlar için bkz. s.77-78. 209-210. 220.

ihtilali lideri olan Cemal Abdülnasır üzerinde olmuştur ve denilebilir ki, Nasır, Türk düşmanlığı davranışlarına ondan aldığı esinlemeler ve etkilerle saplanmış, dünya kamuoyunu da bu yönde geliştirmiştir. Biraz ilerde Naşirin Tiiı ke karşı saldırılarına değineceğiz.

Taha Hüseyin'in Türkü suçlayan düşüncelerini, onun 1938 yılında, Arapça olarak yayımlayıp 1954 yılında İngilizceye çevrilen *The Future of Cuhture in Egypt* adlı kitabında bulmak mümkündür. Yazara göre, Akdeniz havzasındaki Müslüman ülkeleri işgal etmekle Türkler, İslam dünyasının Batı'yla ilişkilerine ve uygarlık yönündeki gelişmelerine son vermişlerdir. İslam ülkelerinin Türkler tarafından işgal edilmesi, yine yazara göre, ortaçağda Avrupa'nın barbarlar tarafından işgal edilmesinden çok daha zararlı ve uygarlık söndürme bakımından çok daha tehlikeli olmuştur. Çünkü, Avrupa her şeye rağmen Eski Yunan düşüncesinden yoksun kalmamıştır, ama Türk işgalleri altında İslam ülkeleri, Batı ve Eski Yunan uygarlığıyla tüm ilişkilerini yitirmiş ve kurumuştur. Türk işgallerinden son derece zarar görmüş olmasına rağmen, Türkün uygarlık yıkıcı davranışlarına karşı direnen ve bunda başarılı olan, dolayısıyla İslam uygarlığı mirasını sürdürebilen ve insan zekâsını yok olmaktan kurtadan tek iilke, Taha Hüseyin'e göre Mısır olmuştur.[219] Batı'nın Rönesans dönemine İslam uygarlığı rehberliğinde girdiğini ve oysa ki, Islami uygarlığın Türkler elinde eridiğini belirten yazar; "... oysa ki, biz (Mısırlılar) Osmanlı Türkleri yüzünden bu yeni yaşama 19. yüzyıla gelinceye dek giremedik. Şayet Tanrı, Mısır'ı Osmanlı işgallerinden uzak kılabilseydi, Batı'yla olan ilişkilerimize biz kesintisiz olarak devam edebilecek ve onunla birlikte Rönesans'ın nimetlerini paylaşmış olabilecektik.Hiç kuşkusuz bu duıum bizi şimdi içinde bulunduğumuzdan çok farklı bir uygarlık oluşumuna sürüklemiş olacaktı"[220] der. Fakat her şeye rağmen Tanrı, yazarın söylediğine göre, Mısır için yepyeni bir fırsat hazırlamıştır ve bu fırsat da uygarlıktan yararlanma fırsatıdır: "Yazıklar olsun bize eğer bu fırsatı da kaçıracak olursak!" diye ekler yazar.[221]

219 Taha Hussein, *Tlıe Future of Culıure in Egypt.* English Translation by S. Glazer. Washington. 1954, s.10.

220 *fbid,* 'İ2.

221 *İbid.* s. 13.

Kısaca hatırlatmak gerekir ki, Taha Hüseyin, Mısır'ın, Arap ülkelerinin ve İslam uygarlığının gerilemesinde Türkü suçlayan, sorumlu tutan ne ilk ne de son Müslüman yazarlardandır, fakat şu muhakkak ki, bu düşünceninken etkili yayictlanndandır. Fakat şu da muhakkak ki, Türke karşı onun yaptıklarından daha yersizini ve sakatını bulmak güçtür. Ve hele Mısır bakımından iftiraların yersizliği aşikârdır. Çünkü, Türkün Arap ülkelerini ve Mısır'ı işgali hareketleri, 11. yüzyıldan 16. yüzyıla dek gider. Oysa ki, kültür ve bilimin temel direği sayılan özgür düşünceye ve serbest araştırmaya, düşünce özgürlüğü denilen değerlere karşı en öldürücü darbe esas itibariyle daha öncedir. Şeriatın düşünceyi cendereye alan baskılarına karşı Mu'tezile sınıfı kısmen Emeviler döneminde, fakat asıl Abbasiler zamanında Halife Me'mun ve Harun Reşid dönemlerinde direnme göstermiş ve özgür düşün geleneğini az da olsa yerleştirir gibi olmuş ise ele, buna karşı hortlayan taassup ve şeriata geri dönme gayretleri daha Aş'aıî'yle birlikte semeresini verir olmuştur. Mu'tezile okulunun özgür düşünce çıkışları 150-200 yıllık bir süreyi kapsar İslamın gerilemesi ve uygarlık açısından çöküşü, Mu'tezile mensuplarının özgür düşünceye yönelen eğilimleri nedeniyle ezilmeleri ve dogmatizmin 'başarı sağlamasıyla olur ki, bu da 10. yüzyıldan öncedir. Türkler Arap ülkelerini işgale giriştikleri dönemlerde İslam düşünürleri ve bilginleri düş tabirleriyle ya da bir bardak suya düşen sineğin, suyu hangi kanadıyla kirletmiş olabileceği, ölüyle cinsi münasebette bulunanın aptes yenilemesi gerekip gerekmeyeceği ya da buna benzer nice saçmalıklarla meşguldüler.

Bundan başka Taha Hüseyin, yukarda gördüğümüz gibi, Türk işgalleri dolayısıyla Mısır'ın başına gelenlerden dolayı Tanrı'yı suçlamakta; "Eğer Tanrı bizi Osmanlı işgallerinden korumuş olsaydı biz şimdi çok uygar olacaktık" şeklindeki bir ifadeye yer vermektedir. Şurasını unutmaktadır ki, aslında Mısır'ı Osmanlı işgali altında bırakan Tanrı değil, Mısırlının kendi uyuşukluğu, kendi miskinliği, kendi bilgisizliği ve kısacası kendi kusurudur. Osmanlı işgalleri altına girmeseydi dahi bir başka kuvvetin baskısı altına girecekti; nasıl ki hemen hemen tüm tarihi boyunca (Firavunlar dönemi hariç) girdiği gibi. Tanrj Mısır'ı, Osmanlı işgallerinden korumuş olsaydı dah'i Mısır yine gelişemeyecek ve uygarlığa erişemeyecekti.

çünkü saplı bulunduğu şeriat düzeni, tıpkı diğer Müslüman ülkeler gibi, Mısır'ın da fikren gelişmesine olanak bırakmayacaktı.

,3) "Islaına Kötü Kuruluşları Sokan Türklerdir" Tezini Benimseyenler

20. yüzyıl Arap yazarlarının görüş birliğinde oldukları hususlardan biri de, kötü kuruluşların Araptan gayrı öğeler ve özellikle Türkler tarafından İslama sokulmuş olduğudur. 20. yüzyılın gerek ilk yarısında ve gerek ikinci yarısında bu temayı aynı düzeyde işleyen yazarlardan bazılarının görüşlerini özetleyelim.

a) lslanun Akılcı Bir Din Olduğu ve Akılcılığı Öngördüğü, Ancak Onu Bu Niteliklerden Türklerin Uzaklaştırdığı İddiası

20. yüzyıl Arap milliyetçisinin savunur olduğu tez, İslam dininin *akılcı* bir din olduğu ve *akılcılığı* öngördüğü ve Muhammed'in daima *aklı* yüceltiği ve Müslümanlara akıl yoluyla davranmalarını öğiitlediği ve aklın kullanılmasına çok önem verdiği, ne var ki, İslamın bu esaslarına daha sonraları riayet edilmediği ve Muhamnıed ne demişse hep tersine hareket edildiği iddiaları etrafında oluşan bir tezdir. 20. yüzyılın ilk yarısı içerisinde bu tezin en ateşli savunucularından biri Ali Seyyid Emir olmuştur. İlk basımını 1922 yılında İngilizce olarak yaptığı *The Spiril of islâm* adlı yapıtında yazar, Ernest Reıian'ın 19. yüzyılın sonlarına doğru İbn Riist hakkında yayımladığı *Aveıroes et Averoisme* adlı kitabın ana temasına sarılır ve İslamın geriliklerine bir sorumlu bulmaya çalışır. Bu tema şudur:

"İslama sonradan girmiş bulunan Acemlerin, Berberilerin, Moğolların ve Türklerin kendilerine özgü gelenekleri ve bağnazlıkları nedeniyle İslamda akılcılık yok edilmiş ve devlet anlayışı zarar görmüştür. Çünkü bir kez Acemler, tüm tarihleri boyunca Uhrevilik düşüncesini hükümdarın kişiliğiyle karıştırmışlar, Moğollar, Berberiler ve Türkler ise kendi yöneticilerini doğrudan doğruya Tanrıdan gelme olarak görmüşlerdir. İslama girmekle bu geleneklerinden kurtulamamışlar ve kendi hükümdarlarına Tanrıya tapar gibi temaya devam etmişlerdir. Yüzyıllar boyunca Araplar onları bu alışkanlıklardan kurîanttaya ve onların ruhlarına yerleşmiş olan fanatizm şeytanın; yok etmeye çalışmışlarsa da bunda başarılı olamamışlardır."

Yine yazara göre, bu ulusların İslama girmeleriyle birlikte İslam, akılcı din olma niteliğini yitirmiştir. Ve İslamı akılcılıktan uzaklaştıranlar da, asıl Moğollar ve Türklerdir. Yazar bu fikre öylesine saplıdır ki, dar görüşlü olarak tanımladığı Gazali'nin ve dünyevi iktidar sahiplerinin bu konudaki olumsuz etkilerini kabul etmekle beraber, bu etkiler olmamış olsaydı dahi, "Türklerin öldürücü darbeleri altında İslam aynı sonucu mahkûm olmaktan kurtulamayacaktı" der.[222] Bu vesileyle hemen şunu hatırlatmak gerekir ki, bağnazlığı, kaderciliği ve akla zerre kadar yer vermeme geleneğini İslama getirenler yazarın saydığı uluslar ve özellikle Türkler değil, bu ulusları (ve özellikle Türkleri) bağnazcı ve kaderci akıldışı davranış sahibi yapan İslam olmuştur. Bu nitelikler esasen Arabın kendi öz karakterinde yatan şeylerdir ve Arabın dini olmak üzere ortaya çıkan İslam, tüm bu niteliklere sahip olmuştur.

b) "lslamda Köleliği Yerleştiren ve Sürdüren Türklerdir" Tezinin 20. Yüzyılın İlk Yarısındaki Savunucusu: Ali Seyicl Emir

Arap milliyetçisinin 20. yüzyıl boyunca üzerinde ısrarla durduğu iddialardan biri de, insanlığa ve uygarlığa ters düşen kuruluşları İslama sokanların Türkler olduğu iddiasıdır. Özellikle kölelik kuruluşu konusunda geliştirilen bu tezin 20. yüzyılın ilk yarısındaki temsilcisi Ali Seyid Emir ve ikinci yarısındaki temsilcisi de Arafat'tır. 1922 yılında İngilizce olarak yayımladığı *The Spirit of Islâın* (London, 1935, 2. basım) adlı yapıtında Muhammed'in köleliği kaldırmak istediğini ve bunun sorumluluğunun Türklere ait olduğunu, eğer Araplar Türklerle ilişki kurmamış olsalardı kölelik denilen kötü geleneğin İslam ülkelerinde kaybolmuş olacağını belirtir.[223] Yazara göre İslam öncesi dönemde Arabın kölelere karşı oldukça insancıl bir davranışı vardı. Muhammed, kendi halkının bu geleneğini kuramsal esaslardan çıkarıp belirli hükümlerle eylemli şekle getirdi ve kölelerin durumunu daha da düzeltti. Savaş esnasında ele geçirilmiş köleler hariç, köle edinme yöntemlerini sert kurallara bağladı. Savaşta elde edilen kölelerin de ya fidye ödenerek ya da hizmet karşılığı biriktirecekleri paralarla kendi özgürlüklerini satın alabileceklerini öngördü.[224]

222 Ali Seyid Aıneer. *The Spiril ofİslam.* London. 1935, .s.448-451.
223 *fhiıl.* s*265-266.
224 *İlmi.* s.265.

Yazarın kanısı odur ki, Muhammed'in getirmek istediği reformu şeriat uygulayıcıları kavrayamamışlardır ve bundan dolayıdır ki, köleliğin sürüp gitmesini mümkün kılmışlardır. Bunda en büyük sorumluluk Türklere aittir, çünkü Müslüman halklar, Doğu'nun ve Batının ruh ve düşünce bakımından zayıf uluslarıyla ve kuzeyde yaşayan vahşi ırklarla karşılaştıkça kölelik uygulamasından haberdar olmuşlardır. Yazara göre, "İslamda kölelik gibi bir kuruluşun sürüp gitmesine" neden olan vahşi Türkleri *fslanım temsilcisi* saymak doğru değildir. Çünkü Türkler, köleliği devam ettirebilmek için Muhammed'in emirlerini ve şeriat hükümlerini bilmezlikten gelmişler ve tahrif etmişlerdir.[2""1]

Bu konuya ilerdeki sayfalarda dönecek ve köleliğin Türkler tarafından getirilmeyip, Muhammed tarafından doğal bir kuruluş olarak yerleştirildiğini ve *Kur'an*'ın bunu bu şekilde benimseyip i 400 yıl boyunca sürdürdüğünü göreceğiz.

B) Müslüman Arap, Hıristiyan Arap ile Yan Yana Türkün Karşısında Yer Alır

Tarihsel olaylar içerisinde ve-İslamın ortaya çıkmasından sonra dahi Müslüman Arap, Hıristiyan Arapla yan yana yaşamış ve ortak mücadelede bulunmuştur. İslamın daha ilk yayılma yıllarında bile Hıristiyan Arap, Müslüman Arapla bir olup, ortak bir safta olmak üzere Aceme karşı savaşmıştır.[226] Ve tarihsel gelişme içerisinde bu ortaklık aynı şekilde süregelmiştir. Bir Arap yazar 1971 yılında şöyle diyor:

> "Bu ülkelerin (yani Irak, Suriye ve diğer Arap ülkelerin) Hıristiyan ve Müslüman halklarının kendilerine özgü farklı ve ayrı tarihleri olamaz... Irak, Suriye ve Mısır gibi ülkelerin başına gelen olaylar, ister felaketli ister bereketli olsun, Hıristiyan ve Müslüman öğe farkını gözetmemiştir... Bundan şunu anlıyoruz ki, Arap dünyası

225 *¡biıl,* s.266.

226 N. Ziadelı. *Arabi.sın,* "Nationalism in Asia and Africa". Ediled by E. Kedourie. Nell Books. 1971, 8.294-303. Yukardaki hususlar için bkz. s.295.

halklarının başına gelenler ortak bir tarih oluşturmaktadır... Ve işte bu oıtak tarihtir ki, Araplara ulusal anılar, yurtsever tecrübeler ve tümüyle ulusal bir Arap edebiyatı... sağlamıştır."-[27]

Son iki yüzyıllık dönem içerisinde, Hıristiyan Arapla Müslüman Arap, Türke karşı düşmanlıkta adeta ruh birliği yapmıştır. Bir zamanlar Aceme karşı nasıl savaşmışlarsa, şimdi de Türke karşı birbirlerine kenetlenmişlerdir. Bu beraberliği Hıristiyan Arap ne denli arzulamışsa Müslüman Arap da o denli istemiştir. Arap yazarlardan okuyoruz ki, Arap milliyetçiliği davasında Müslüman Arapla Hıristiyan Arap yan yana olmaktan gurur duymuşlardır. 1913 tarihlerinde İngilizlerle birleşerek Türke karşı anlaşma peşinde koşan Mekke Şerifi Hüseyin, İngiliz temsilcisi Mc Mahon'la yaptığı gizli mektuplaşmalarından birinde Hıristiyan Arapla Müslüman Arap arasında hiçbir ayrılık, hiçbir fark olmadığını ve farklı bu iki dine mensup Arapların aynı soydan, aynı ecdattan gelme olduklarını söylemekle gurur duymaktaydı.[228] 19. yüzyılın ikinci yarısı sonlarına doğru Arap milliyetçiliği davasında Hıristiyan Arabin oynadığı rol giderek ağırlığını duyurmuştur.

I) Müslüman Arabın Uyanmasında Hıristiyan Arabin Rolü

Arap dünyasında milliyetçilik duygularının uyanmasında Müslüman Arap kadar Hıristiyan Arabın da rolü olmuştur. Arap yazarların kendi deyişleriyle *İslam* öğesi, Arap milliyetçiliği akımlarında "motoru çalıştıran yakıt" işini görmüş, fakat Hıristiyan aydının "düşünce ve doktrin" malzemesiyle sağladığı katkı, bu yakıtı ateşleyen kıvılcım olmuştur.[229]

İlginç olan şudur ki, *Araplık* duygusu, Müslüman Arap ile Hıristiyan Arap arasındaki ayrılığı adeta gidermiş ve farklı inançtaki Arabi ortak ruhta birleştirmiştir. Bu ortak ruh nedeniyledir ki, Hıristiyan Arap aydını, hem Müslüman Arabın düşünsel gelişmesine öncülük yapmış ve hem de Arap milliyetçiliğine güç kaynağı sağlamıştır.[230]

227 N. Ziadeh, *age,* s.302-303.

228 Bkz. Yalıya Armajani, *Middle East and Preseni,* Prentice Hall Inc. New Jersey. 1970, s.293.

229 Bu konularda bk/.. Caesar E. Farah. "The Dilemna of Arab Nationalism", in *The World of Islam,* 1963. c.8, sayı 3, s. 152.

230 Hisham Sharabi, *Arab Intellectuals and the West: The Formative Years IH75-I914.* The John Hopkins Press, 1970, s.14.

Arap yazarların açıklamasına göre Hıristiyan Arap. Müslüman Araba nazaran çok daha kültürlü, çok daha rasyonel ve çok daha yaratıcı düşün gücüne sahip, geleneksellikten çok daha kolay uzaklaşabilen ve asıl önemlisi, özgürlüğe çok daha yönelik ve dolayısıyla despotizme ve despotizmin her şekline (özellikle dinsel despotizme) karşı daha isyankâr insan tipini temsil eder.--" Bütün bunlardan dolayıdır ki. Hıristiyan Arap, Müslüman Araba oranla daha laik, daha milliyetçi olmuştur. Çünkü milliyetçilik duygularını din açısı dışına çıkarabilmek laik bir anlayışa sahip olmakla mümkündür. Din ve devleti ayrı kılabilen bir zihniyet için ulusal duyguları din birliği kavramından ayırmak kolaylaşır. Hıristiyan Arap bu laik anlayış içerisinde Müslüman Arap üzerinde önemli etkiler yaratmış ve Hıristiyan siyasi düşüncesini -daha rasyonel bir temele inşa etmiş olarak- Arap milliyetçiliğine alet etmiştir. Böylece vatan ülküsü anlayışı "iman birliği" kavramının üzerine çıkarılarak siyasi birlik şeklinde anlaşılmış ve aynı vatanın kardeş çocukları olma duygusu ulusal birlik ruhunu geliştirmiştir. "Anavatan sevgisi imanımızın esasıdır" ya da "vatana bağlılık bizleri (yani Hıristiyan ve Müslüman Arapları) birbirimize kardeş yapmaktadır" sözleri milliyetçilik davasında birer slogan haline getirilmiştir.[232]

Nitekim îbıı Haldun'un yüzyıllar öncesi işlediği "beraberlik ruhu" kavramını, ilk kez olmak üzere yurtseverlik ve milliyetçilik duygularına alet etmeyi Hıristiyan Arap akıl etmiştir.[233] Hıristiyan Arabın Müslüman Araba telkin ettiği diğer önemli bir davranış da bilim ve düşünce alanlarındaki rasyonalizmi ve düşünceyi din baskısından kurtarma geleneğiyle ilgilidir. Milliyetçilik akımları ve Arap birliği duygusu bu rasyonel tutum sayesinde kuvvet bulmuştur.[234]

231 Hislıam Shaıahi. *uge.* s. 16.

232 Arap milliyetçilerinden Butrus al-Buslanî'nin ve Adip Islıacj'm bu görüşleri için bkz. Hislıam Sharabî. ıı!>ı>. s.64.

233 Hislıam Slıarahi. ıigc. s.64.

234 Hislıam Sharabi. *age.* s.72.

2) Arap Milliyetçiliği Davasını Sürdürmek Maksadıyla Müslüman Arap, Hıristiyan Arap ile Tiirk Aleyhtarlığında Aynı Safta

Arap milliyetçiliği davasına araç yapılan Türk aleyhtarlığı öğesi sadece Müslüman Arabın işlediği bir konu olmamıştır. Hıristiyan Arap yazarlar ve düşünürler de, tıpkı Müslüman Araplar gibi, Arap milliyetçiliği çabalarında Türke karşı, hatta daha da fazlasıyla cephe almışlar ve Türk aleyhtarlığında birleşmişlerdir. Bu işbirliği 20. yüzyılın başlarından sonra güçlenmiş ve bugüne dek aynı hararetle süregelmiştir. Birbirinden farklı dinsel inanca sahip bu farklı gruplar, sırf ortak dava nedeniyle, inanç farklarını bir kenara bırakmışlar ya da inanç farkına rağmen her biri kendi dinsel inançlarının kaynaklarında Arap milliyetçiliğini sağlayacak esasları aramışlardır. Bazı durumlarda Hıristiyan Arap, sırf Arap milliyetçiliği gelişsin diye İslamın Arap milliyetçiliğini destekleyen, hükümlerinden yararlanmayı benimsemiştir. Örneğin, Zurayk adında bir Suriyeli Hıristiyan Arap, 1939 yılında yayımladığı *al-Va'i al-Kavmi*[2o] adlı yapıtında, "Arap milliyetçileri, kendi mensup bulundukları dinlerin (yani, Hıristiyan ve Müslüman) köklerine inerek orada (milliyetçilik bakımından) ilham ve manevi güç (rehberlik) aramalıdırlar" der. Kendisi Hıristiyan Arap olmakla birlikte, Arap milliyetçiliği davasına yararlı olur düşüncesiyle İslam Peygamberi Muhammed'i bir "Arap kahramanı" olarak görür.[230]

Diğer bir Hıristiyan Arap Edmond Rabbath, yine aynı tarihlerde ve aynı amaç uğruna İslamı Arap milliyetçiliğinin temel esası olarak kabule yanaşmıştı.[237]

3) Osmanlı İdaresinin Kötülüğüne Karşı Hıristiyan Arap, Tıpkı Müslüman Arap Gibi Arap Milliyetçiliğini Savunmuştur

, Arap milliyetçiliğini kışkırtan nedenlerden biri de Osmanlı yönetiminin kötülüğü olmuştur. Bu yönetimin bozuk oluşu nedeniyle

235 O. Zrayq, *ıl-Wa'i al-Quavnii.* Beyrut. 1939. s. 112-113. Bu hususlar için bkz. Majid Khadduri, *Poliıical Tıends in ıhe Anıb World,* The John Hopkins Press, 1970, s.198.

236 Nabilı A. Faris-M.T. Hüseyin. *The Cresceııl in Crisis.* Universilv of Kansas Press. 1955, s. 150.

237 Bkz. Edmond Rabbatlı, *Unité Syrienne el Devenir Arabe,* Paris. 1937. Yukaıdaki pasajlar M. Khadduri'den naklen alınmıştır. Ayrıca bkz. Albert Houıani, *Arabie Thoıtf-ht in ılıc Liberal Age.* 1789-1932. London, 1962: özellikle bkz. s.260-323.

daha 1876 yıllarında Beyrut'ta gizli bir cemiyet kurulmuş ve bu cemiyete genç aydın Hıristiyan Araplar dahil olmuştu. Bunların amacı, Lübnan'ı Osmanlı boyunduruğundan kurtarmaktı. Bu cemiyete giren Hıristiyan Arap gençler, başarıya erişebilmek için her şeyden önce Müslüman Arap öğelerle işbirliği yapmak gerektiğine inanmışlardı. Böylece Tiirke karşı sağlam ve ortak bir cephe kurulmuş olabilirdi. Hıristiyan Arabi Müslüman Arapla birleştiren öğe, *Araplık öğesiyd* (Urubah).[238]

Bıı amaçladır ki al-Bustanî, Negib Azour, Edmond Rabbath, Michel Aflag, Clovis Maqsud, George Hana gibi (ve daha pek çok) yazar ve düşünürler, kendileri Hıristiyan Arap oldukları halde, "Müslüman Arap" ya da "Hıristiyan Arap" ayrımı yapmaksızın Arap milliyetçiliğini savunmuşlardır. Önemli olarak benimsedikleri tek şey *Araplık ruhunun* canlanması *ve Arap birliğinin* oluşmasıydı.[239]

Batı kültürüne daha yakın ve özellikle Fransız İhtilali idealleriyle daha bilinçli olan Lübnanlı Hıristiyan Araplar, Batı'yla olan ticari ilişkiler nedeniyle daha faal bir siyasi güç meydana getirmişlerdi. Müslüman Türk egemenliği altında kendilerini tam anlamıyla yabancı gördüklerinden, Türk düşmanlığı duygularını çok daha büyük bir istekle işler olmuşlar ve itiraf etmek gerekir ki, bu çabalarında Müslüman Arabi kendi düşüncelerine çekmekte hiç de zorluk duymamışlardır. Abdiilhamid'in despotik tutumu bu Türk düşmanlığı davranışlarını iyice kızıştırmış, Hıristiyan ve Müslüman Arabın ayaklanmasını iyice kolaylaştırmıştır.

İster fikriyat ve ister eylemli davranış alanında olsun, Müslüman Arapla Hıristiyan Arap arasındaki bu beraberlik bugün de aynı güçte sürüp gitmektedir. Iraklı Müslüman yazar ve düşünür Abd-al Rahman al-Bazzaz, Türk aleyhtarlığı öğesini Arap milliyetçiliğine malzeme yapmakta nasıl gayret gösteriyorsa, Suriyeli Hıristiyan Arap yazar Edouard Saab da aynı inanç ve aynı hırsla Türk işgallerini Arap tarihinin en zindan günlerinden biri olarak göstererek Arap İslam geriliklerinin sorumluluğunu Türkün sırtına yükleme yöntemlerini Arap milliyetçiliğinin başarı öğesi yapmaya çalışır. Bu adlara eklenebilecek daha niceleri vardır.

238 Bkz. Zcinı. N. Zeine, *The Eme/gence ofArab NutionaHşm,* Beyrut, 1966. s.61.

239 Spcncer Lavan, "Four Christian Arab Natioııalists: A Contemporary Study", in *The Muslini Wı>rl(l,* April 1967. c.57. No. 2, s.l 14-125.

4) Müslüman Arap, Sadece Hıristiyan Arap ile Değil, Aynı Zamanda Arap Olmayan Hıristiyan Yazarlarla da Türk Düşmanlığı Konusunda Aynı Saftadır

Geçmiş dönemler içerisinde Arap düşünürlerin Türkleri Araplar için felaket kaynağı olarak tanımlayan görüşlerine değinmiş ve örneğin İbn Teymiyye gibi ünlülerin, daha 14. yüzyılda Türk düşmanlıklarını körüklediğini ve özellikle Bağdat'ın Moğollar tarafından yakılıp yıkılmasında Türklerin katkısı bulunduğu inancıyla bu düşmanlığı Arap kuşaklarının gıdası haline getirdiğini belirtmiştik. Bu tür suçlamalar ve olumsuz görüşler yüzündendir ki, Türk düşmanlığı Arap dünyasının gelenekleri arasına girmiştir. Fakat buna benzer görüşleri 19. ve 20. yüzyıllarda ve günümüzde bilimsel içeriklerle benimseyen Batılı yazarlar da çoktur.

Onların Türk aleyhtarlığı konusunda saplantıkları görüşleri günümüz Arap yazarları aynı hırsla paylaşırlar. Sadece bir iki örnek vermek gerekirse; İtalyan yazarı Francesco Gabrieli'nin 1963 yılında yayımladığı *The Arabs, A Compack History* (Hawtorn Book, New York, 1963) ve Fransız yazarı Jacques Berque'in 1973'te yayımladığı *Les Arabes* ve yine René Grousset'nin 1949'da yayımlanmış olan *l'Empire du Levant* başlıklı kitaplarında savunulan düşüncelerin modern Arap yazarlarca da aşağı yukarı aynı temalar halinde işlendiğini görmekteyiz. E. Saab ile Abdullah İbn Sahb'ı pek çok örneklerden sadece ikisi olarak belirtmek mümkündür.

E. Saab 1968 yılında yayımladığı *La Syrie ou la Révolution dans la Rancueur* adlı kitabında diğer Arap yazarların ve çoğu Batılı düşünürlerin paylaştıkları şu düşünceyi geliştirir: Arap tarihinin iki karanlık, iki zindan günü vardır ve bunlar, beş yüz yıl arayla oluşmuştur. Birincisi, Ekim 732 yılında, yani İslamiyetin kuruluşundan 100 küsur yıl sonra, Haçlı Seferleri sırasında, Arap seferleri sırasında Arap ordularının Poitiers kapılarında Charles Martel tarafından durdurulması olayını ilgilendirir. Eğer bu olay olmamış olsaydı, Arap fetihleri daha yaygın olabilecekti. İkincisi ise, 10 Şubat 1258 tarihinde Bağdat'ın Moğollar (Hülagü) tarafından alınması ve Arap ülkelerinin Moğol işgali altına girmesi olayıdır. Bunun so-

nucunda İslam uygarlığının gerileme dönemine girdiği söylenir.[240] Bu görüşün Türk işgalleri bakımından da geçerli olduğunu belirtir[241] Abdullah İbn Sahb ve diğer birçok Arap yazarı ise, Türk işgallerinin Moğol işgallerinden dahi daha zararlı olduğu görüşündedirler. Daha yukarda bu hususa değinmiştik.

C) Geriliklerden Kurtulma Aracı Olarak Türk Aleyhtarlığı Siyaseti

Kendi geriliklerinin sorumluluğunu Türke yükleyen ve İslamın Türkler yüzünden bozulduğunu söyleyen Arap, şu son 150 yıl boyunca bu geriliklerden kurtulmanın iki yolu olduğuna inanmıştır: İslamın özüne dönmek ya da Batı'ya yönelmek.

Her iki görüş taraftarlarının ortak oldukları husus, İslamın vaktiyle büyük bir uygarlık yarattığı, ilmin ve fennin gelişmesinde rol oynadığı ve Türkler yüzünden İslamın ihmale uğradığı ve bu yüzden Arap uygarlığının yıkıldığı düşüncesidir.

İslamın özüne dönmekle Arap uygarlığının canlanmış olacağı görüşünün ilk savunucuları geçen yüzyıl esnasında Vahhabîler ve Afganî taraftarları olmuştur.

Batı uygarlığının İslam sayesinde oluştuğunu ve Batı'ya yönelmekle İslamın özüne dönülmüş olacağını ilk savunanlar arasında Mısırlı Rifa Râfi (al-Tavabî) gelir.

240 Edouard Saab, *La Syıie tnı /'evolution Dans la Rancuenr,* Edition Juliard. Paris, 1968. Bu kitabında yazar; tıpkı diğer Arap yazarlar gibi, Bağdat kitaplığının yakıldığı ve ilim diye ne varsa her şeyin inkâr edildiği dönemin böylece başlamış olduğuna inanır. Aynı fikri paylaşan diğer Arap yazarların görüşlerine değindik ve sırası geldikçe değineceğiz. Batı yazarlarından bu görüşü paylaşaıı ve geliştirenler çoktur. Yukardaki görüşü geçersiz bulan Arap ve Batılı yazarlar da vardır. Coıistantin Zurayk'ıı Arapça olarak 1956 yılında Beyrut'ta yayımladığı ve R.B. Winder tarafından İngilizceye *Tlıe Meaning of the Disaster* adıyla çevrilen bir kitapta. İslam ülkelerinin gerilemesi nedenlerini Moğol işgalleriyle izah etmenin mümkün olmadığı belirtilmiştir (bkz. s.48). Batılı yazarlardan Bernard Lewis, 1973 yılında yayımladığı *Islam in History* (London, 1973) adlı kitabında bu görüşe yer verir.

241 Bernard Lewis. *Islam in History.* London, 1973, s.179 vd.

/) İs lamın Özüne Dönıne Özlemi:
Vcıhlıabîlerin ve Cenıâleddin Afganî'nin Görüşü

Vahhabîlerle başlayan "İslamın özüne dönmek gerekir" akımları 19. yüzyılın sonlarında Cenıâleddin Afganî'yle kendisine yeni bir güç kaynağı buldu. *Hatırat* adlı yapıtında Afganî,[242] her Müslümanın hasta olduğunu ve bu hastalığı gidermenin tek çaresinin *Kur'an*'a bağlanmak ve ona dönmekte bulunduğunu söylüyordu. Bu düşünceyi geliştiren din adamlarına göre mademki İslamın en parlak ve en mükemmel dönemi Muhammed zamanıdır, o halde İslamın, onun yaşadığı zamanlardaki uygulanışı şekline dönmek suretiyle her türlü kötülük ve gerilik giderilebilecektir. Yine onlara göre mademki her bilim ve her şey *Kur'an*'da vardır, o halde *Kıır'an'ı* Muhammed zamanındaki niteliğiyle benimsemek, ondan hiç ayrılmamak, İslam ülkelerinin siyasal, ahlaksal ve ekonomik alanlarda ilerlemeleri için başlıca ve tek yoldur.

İslamın özüne dönmek suretiyle geriliklerden kurtulmak ve yeniden uygarlığa kavuşmak gerektiği tezini 19. yüzyıl sonlarıyla 20. yüzyılın ilk yarısı içerisinde savunanların başında Muhammed Abduh ve Raşid Riza ve M. Kavakibî gibi tanınmış din adamları da vardır. Osmanlılık davasına sarılmış gibi görünerek ve Osmanlı devletine İslamın özüne dönmesi öğütlerini vererek *bu yoldan* Arap milliyetçiliğine hizmet etmenin yolunu bulmuşlardı.

19. yüzyılın başlarında Vahhabîler tarafından Türke karşı kullanılan *dinsizlik, İslama yabancılık* silahı 20. yüzyıl içerisinde daha güçlü bir şekilde ele alınmıştır. 1917 tarihlerinde Mısır'da yayımlanan *al-Mokattanı* gazetesinde şunlar yazılıdır: "Biz müminler, onları (yani, halihazır Türk hükümeti ve Türkler) imandan yoksun bulmaktayız... Şurası kayda değer ki, Yemen ve Suriye'deki valiler (Türk paşaları) ne ibadet ederler, ne oruç tutarlar, ne kutsal hac farizesini yerine getirirler ve ne de zekât verirler; onlar sadece kutsal ramazan ayı boyunca şarap içerler. Tüm bunlar doğrudan doğruya İslama aykırı şeylerdir... Şeriatın öngördüğü büyük ilkeler konusunda hiçbir bilgileri yoktur. İslamın gerek dinsel ve gerek ahlaksal temel kurallarından tamamen habersizdirler. Peygamberin şahsiyetine karşı saygıdan yoksundurlar."

242 Cenıâleddin Afganî, *Hamal.* Beyrut. 1931, s.88: ayrıca bkz. H. Sharabi. *İslam aucl Mndernizatian in rlıe Arab Wtırld.* s.33.

Arabın Ttirke karşı düşmanlığının çoğu kez ne denli mantıksız ve yersiz okluğunu göstermesi bakımından önemli husus şudur ki, aynı gazete, Osmanlı devletinin Almanya'nın müttefiki olarak İngilizlere ve Fransızlara karşı savaşa girmiş olmasını yermek düşüncesiyle şunları yazmıştır:

> "Bu savaş dolayısıyla (Türklerin) takınmış oklukları tutum dahi şeriata tamamıyla aykırıdır ve her halükârda Müslümanlık aleyhinedir. Bunun kanıtı şudur ki, İslam dünyasının büyük şeflerinin ve örneğin Mekke Şerifi'nin ve diğer ünlü kişilerin, ulemanın fikrini almaksızın kendilerini Almanların kollarına atmışlardır."[243]

Ne gariptir ki, bu satırları yazan gazete, o tarihlerde ve daha önceleri Osmanlı devletine karşı İngilizlerle işbirliği arayan ve yapan bir toplumun yayın organıdır.

2) Kurtuluş Çaresini Batıya Yönelmekte Gören Arap Milliyetçiliği, Şeriatın Engellerini Türk Aleyhtarlığı Yolu ile Aşmaya Çalışır

Arap milliyetçisi Batı'ya yönelmenin, Batı'dan yararlanmanın, onun bilimini ve tekniğini, her şeyini almanın zaruretini ve gerilikten kurtulmanın başka yolu olmadığını son iki yüzyıldan beri anlamıştır. Fakat kendisini her zaman için Batı'ya yönelmenin güçlüğü ve hatta olanaksızlığı karşısında bulmuştur, tıpkı bizim için de durumun bu olduğu gibi. Zira şeriat zihniyeti onun da karşısına "Batı kâfirdir, İslamın Batı'dan alacağı bir şey yoktur, zira her bilim *Kur'aıı'*da ve şeriatta vardır" ya da buna benzer iddialarla çıkmıştır.[244] Ne var ki, Arap milliyetçisinin bu engellere karşı bulabildiği oldukça kurnaz bir çare vardır ki, o da şudur: Batı uygarlığını yapan şey Arap uygarlığıdır. Batı, Arap bilimini, kültürünü ve uygarlığını taklit etmek

243 Bu yazı "The Atrocities of the Turkish Government and its Unlawful Conduct in this War" {Türk hükümetinin işlediği cinayetler ve bu savaştaki kanunsuz tutumu) başlığı altında *The Moslem World'da* yayımlanmıştır, Ocak 1917, c.7, sayı I, s.80-81.

244 18. yüzyılın sonlarında, 1817'de İstanbul'a gelen bir İtalyan din ve bilim adamı, Toderiııi, beş yıl orada kalmış ve Türkler hakkında derin bilgiler edinmiştir. 1789 yılında yayımladığı kitabında Türklerin ilme ve öğrenmeye karşı ne derece meraklı olduklarını anlatır ve din yobazının Batı bilimlerine karşı düşmanlıkları ve şeriatı Batı uygarlığına üstün görme alışkanlıkları nedeniyle Batı bilimlerinin (ve hatta Batı dillerinin) öğrenilmesine karşı nasıl engeller yarattıkları belirtir. L'Abbe Toderini (Giovanni Baltista), *De la LilleıaUtre cles Turcs,* Paris, 1789, s.4. 8.

suretiyle uygarlık yaratmıştır. Arap uygarlığı demek İslam uygarlığı demektir ve bu uygarlığı yok eden de Türklerdir. O halde yeniden uygarlığa kavuşulmak isteniyorsa, Ttirkten kurtulmak ve Batı uygarlığını kopya etmek gerekir, zira Batı uygarlığını kopya demek, Türklerin yok etmiş olduğu İslam uygarlığına kavuşmak demektir.

Bu görüşün ilk öncüleri arasında Rifa Rafı (al-Tahtavî) vardır. 1830 yılında yayımladığı *Manahiç ctl-Albab al Mısriyya fi Mabahiç al-Adab al-Asriyya*[245] adlı yapıtında, Batı'da geliştirilmiş olan bilimlerin aslında Arap bilimi demek olduğunu ve şu duruma göre, Batı'ya yönelmekle Arabın kendi yarattığı bilimlere kavuşmuş olacağını savunmuştur. Bu tez, 1839'lardan sonra Arap tezi olarak geliştirilmiş ve Batı'ya yönelmenin ve Batı'yı izlemenin İslama dönmek olacağı düşüncesi sayesinde şeriatçının engelemelerine ve itirazlarına karşı konulabileceği düşünülmüştür.[246] Ne gariptir ki, bu tezi daha sonraları Türk yazarlar da benimser olmuşlardır. Rifa Rafî'yi izleyen Hayreddin Paşa, I876'da İstanbul'da yayımladığı Mukaddimat *Kitab-kavıu al-Masalikfi Ma'arifat Ahval al-Memalik.* adlı yapıtında Batı bilimlerini taklit yoluyla almanın İslam ülkeleri için sadece zorunlu değil, görev olduğunu yazmıştı.[247]

Öte yandan Batı'mn, bundan dört-beş yüzyıl önce giriştiği *reformasyon* hareketlerine özenerek İslamda da aynı şeyi yaymayı düşünenler çıkmıştır. Bilindiği gibi Luther'den Tolstoy'a gelinceye kadar Hıristiyan âleminin reformcuları, Hıristiyanlığın özünün iyi olduğunu, fakat zamanla bozulduğunu ileri sürerek *öze* dönüş siyasetini gütmüşlerdir. İşte aynı siyaseti kendi açılarından İslama uygulamak isteyen bazı Arap yazarlar, İslamın, Türkler yüzünden ilk uygulanış şeklini ve özünü yitirdiğini ve kötü kuruluşlara sürüklendiğini belirterek çözüm yolu aranmasını salık vermişlerdir.

Ne var ki, bunu yaparlarken bilim ahlakı ve dürüstlüğü kurallarına aldırış etmemişlerdir. Örneğin Seyid Ali Emir, 1922 yılında yayımladığı *The Spirit of Islam* adlı kitabında İslamın insanlar arası kardeşlik, eşitlik vs. dini olduğunu ve bu itibarla onu kötü ku-

245 Tiirkçeye, *Çağımız San 'allarından Zerk Almada Mısırlı Kalbinin İzlediği Yol* şeklinde çevrilebilecek olan bu kitabın 2. basımı 1912 yılında Kahire'de yapılmıştır.

246 Bu konuda bkz. Hisham Shaıabi. "Islam and Modernization in the Arab World", in *Modernization of the Arab World.* Edited by, J. II. Thomson and D. Reisehauer; D. Van Nostrand Conip. Inc. New York, 1966. s.26-36. Yukardaki hususlar için bkz. s.32.

247 H. Sharabi, *age.* s.33.

ruluşlardan kurtarmak gerektiğini savunmuş ve örnek olarak köleliğin kötü bir kuruluş olduğunu ve Muhammed tarafından kaldırılmak istendiğini, oysa ki Muhammed'den sonraki kötü uygulama sonucu devam edip geldiğini söylemiştir.[248] Düşünce asaleti ve dürüstlüğü gösterip köleliğin *Kur'an'*da doğal bir kuruluş olarak yer aldığını ve Muhammed'in köleliği kaldırmayıp, ömrünün sonuna kadar köleler edindiğini açıklamak varken, bu yiğitliği göstermekten kaçınmıştır.

D) 20. Yüzyılın İkinci Yarısında Geliştirilen Türk Aleyhtarlığı Tezi

Arabın gelenek haline soktuğu Türk aleyhtarlığının dinsel ve tarihsel kökenleri kurumamıştır. Arap siyasetçisinin Türkiye'ye karşı "kardeşlik" ve "dostluk" duygulan konusundaki tutumu ne olursa olsun, gerçek şudur ki, temelleri çok eskiye inen Türk düşmanlığı bugün hâlâ için için yaşamaktadır. Arabın Türk egemenliği altına girmeden önceki dönemlerde Arap lehine iş gören (örneğin Arap ordularının Orta Asya'lara uzanması nedenlerini hazırlayan) Türk düşmanlığı, yüzyıllar içerisinde çeşitli faktörlerle birleşerek çığ gibi büyümüş ve günümüze dek gelmiştir. Dostluk ve kardeşlik şişirmeleri altında yatan gerçek, bu bitmeyen Türk aleyhtarlığıdır.

20. yüzyılın ikinci yarısında Arap yazarların hemen hemen oybirliği ile yenileyerek savundukları ve Türkü dünya kamuoyu önünde küçültürcesine ortaya koydukları tez genel olarak şöyle özetlenebilir: "Tanrı, Arap kavmini kendi öz kavmi olarak seçmiş, diğer kavimlere üstün bilmiş ve Muhammed'i peygamber olarak göndermiştir. Gönderirken de Arapça diliyle *Kur'an'ı* indirmiştir. Muhammed sayesinde Araplar birleştiler, eski geleneklerini sürdüren bir dine, yani İslamiyete kavuştular, büyük bir imparatorluk kurdular ve 'emsalsiz' bir uygarlık yarattılar. İslam uygarlığı diye bilinen ve 'Batı'ya ışık tutan' uygarlık, tüm olarak Arap dehasının ve zekâsının oluşturduğu bir uygarlıktır, öz be öz Arap uygarlığıdır. Ne var ki, bu din ve bu uygarlık Türklerin Arap ülkelerini işgal etmeleriyle çöktü ve söndü. Araplara,

248 Anıeer, Ali Seyd, *The Spiril of islam.* Loıidon, 1955. s.267. Bu kitabın ilk basımı 1922 tarihinde yapılmıştır.

İslam uygarlığına ve İslam dinine en büyük felaketi getirenler Türklerdir. Eğer Türk işgalleri olmamış olsaydı Araplar bugün yeryüzünün en ileri ulusları arasında yer almış olurdu. Nitekim Türk boyunduruğundan kurtulmakla Arap dünyası, yeniden benliğine ve kendi dininin özüne, eski üstünlüğüne kavuştu, yeniden uygarlık yoluna girdi."

Birkaç tümceye sıkıştırarak özetlediğimiz bu Arap tezinin savunucularını burada teker teker ele almaya imkân yoktur. Bunlardan sadece bir iki-sini ve daha doğrusu günümüzde Batı'yı yabancı dildeki yayınlarıyla etkileyen yazarlardan bazılarını belirtmekle yetineceğiz. Hemen ekleyelim ki, bu tezi işleyenler sadece özel kişiler değil, Arap dünyasının tanınmış üniversiteleri ve resmi kuruluşlarıdır.

Ve ne hazindir ki, yukardaki Arap tezine karşı ne Türk aydını, ne Türk yazarı, ne Türk üniversiteleri ve ne de Türk makamları tepki göstermiş ya da bundan haberli görünmüştür. Arap yazarların çoğu kez yanlış ve bilim dürüstlüğü ile bağdaşmaz iddialarına ve Türkü suçlamalarına karşı sesini çıkaran olmamıştır.

J) Çağdaş Arap Milliyetçisi "İslam Dinini Gerileten ve İslam Uygarlığını Yok Eden Türkler Olmuştur" Tezinin Mirasçısı ve Kararlı Temsilcisidir

İslamın Araplar elinde bulunduğu sürece *olumlu* bir din olarak iş gördüğü ve Arap "zekâsı ve dehası" aracılığıyla uygarlık yarattığı ve Türklere geçtiği an özünden uzaklaştırıldığı ve bozulduğu görüşü, 20. yüzyılın ikinci yarısında Arap yazarların pek ustaca geliştirdikleri bir görüştür. Verilebilecek nice örneklerden bazılarını zikretmek gerekirse:

1954 yılında İngilizce olarak yayımladığı *The Arcıb Genius in Science and Philosophy* adlı yapatında Ömer A. Faruk, İslam uygarlığı, İslam bilimi, kültürü ve gelişmesi diye ne varsa her şeyin sadece ve sadece Arap zekâ ve dehasının ürünü olduğunu ileri sürer. Genel olarak bu görüş diğer tüm Arap yazarlarının da benimsedikleri, fakat çoğu zaman Arap olmayanları gücendirmemek amacıyla kapalı şekilde ve çekinerek açıkladıkları bir tezdir. Ömer A. Faruk ise hiç çekinmeden ve "Biz (Arapların) Gerçek Dehamız" başlığı altında yaptığı girişle, Arap ulusunu bilgi dehasıyla donatılmış, bilim olgunluğuna erişmiş, düşüncelerde hoşgörüye sahip ve daima ileriyi gören bir ulus olarak tanımlar. Yazara göre Araplar olmamış olsaydı

Batı uygarlığı diye bir şey doğmazdı. Arap egemenliği döneminde bilim, fen ve hoşgörü verilerinin tüm şekilde var olduğunu söyleyen yazar, Emevi ve Abbasi halifelerinin, Hıristiyanlara, Yahudilere, Haricilere ve diğerlerine karşı mümkün olan hoşgörüyü göstermiş olduklarını, fikir ve düşünce özgürlüğüne saygılı olduklarını belirtir. O çağlarda Batı'daki düşünce insanlarının ateşlere atıldığını söyleyen yazar; fikir, düşünce ve bilim özgürlüğünün Araplarda olduğu kadar hiçbir ulusta saygı görmediğine değinerek; "Arapların sahip oldukları bu özgürlük anlayışına (Eski Yunan) bile sahip olamamıştır. Serbest düşün geleneğini gençliğe aşıladı diye Sokrat'ı Yunanlılar zehir içerek ölüme mahkûm etmediler mi?" diye sorar.[249]

Bu yukardaki görüşleri aşağı yukarı aynı tonda olmak üzere 1972 yılında Fransa'da, Fransızca olarak yayımladığı *Développement et Questions d'Orient* adlı yapıtında (Edition Cujas, Toulouse 1972) geliştiren bir diğer Arap yazar, Abdullah Sahb, İslam tarihi içerisinde ün yapmış kim varsa hepsini de Arap diye tanıtarak İslam uygarlığını Araba mal etmek hırsını biraz daha öteye götürür. Araplıkla ilgisi olmayanları bile Arap olarak gösterir. İbn Sina, İbn Haldun ya da Gazali gibi ünlüler ve daha niceleri, onun kaleminde Arap asıllı olarak tanımlanır. Oysa ki, bu saydıklarının büyük çoğunluğu Acem ya da Türk asıllıdır. Örneğin İbn Sina Türktür; Acem asıllı olduğunu idda edenler olmakla beraber Arap asıllı olmadığı muhakkaktır. Farabî Türktür. İbn Haldun Tunusludur. Gazali Acem asıllıdır vs. Başka bir deyimle, İslam uygarlığını oluşturanlar arasında Arap asıllı olarak gösterilebileceklerin sayısı gerçekten pek azdır. Ne var ki, eskiden olduğu gibi bugün de Arap yazarlar gerçeği tam tersine dönüştürerek Arap asıllı olmayan düşünürleri ve bilginleri Arapmış gibi tanıtmaktan geri kalmazlar.

Bunu yaparlarken de Türkü, İslam uygarlığına katkıda bulunmak şöyle dursun, bu uygarlığın yok edicisi gibi gösterirler. Nice örneklerden biri olarak Abdurrahman al-Bazzaz'ı ele alalım. 20. yüzyılın ikinci yarısı içerisinde Arap milliyetçiliğinin en güçlü nazariyecilerinden ve söylendiğine göre Arap dünyasını Cemal Nasır'dan sonra en fazla etkileyebilenlerden biri olan al-Bazzaz, İslamın en şerefli ve en önemli döneminin Arap egemenliği dönemi olduğunu belirtir ve

249 Omar A. Farrukh. *The Ami) Genius in Science anıl Philosophy.* Arapçadan İngilizcevc çeviri John B. Hardie. Washington, 1954. s.7-10.

Araplar tarafından yaratılan İslam uygarlığının *"Barbar Türkler"* tarafından yok edildiği yönünde Gustave Lebon adlı bir Fransız yazarı tarafından daha önceleri öne sürülmüş olan düşünceleri kendisine destek yapar ve onunla ayıı görüşte olduğunu belirtir.[250] Bilinmesi gerektiği üzere Gustave Lebon, *La Civilisation des Arabes* adı altında geçen yüzyılın ikinci yarısında yayımlamış olduğu kitabında Arapların, Yunan, Roma ve Acem etkisiyle büyük bir uygarlık aşaması yaptıklarını, fakat Arap ülkelerini fetheden Türklerin bu uygarlığı anlayabilecek düşünce yeteneğinde bulunmadıklarını, başlangıçta sadece taklit yoluna başvurduklarını ve uzun yüzyıllar geçince birazcık bu uygarlığa alışır olduklarını anlatır. al-Bazzaz, kendisine üstat olarak seçtiği Gustave Lebon tarafından geliştirilen bu düşünceleri kendi öz düşünceleri olarak işlemekten çekinmez.[251]

1975 yılında İngilizceye çevirerek yayımladığı *On Nationalism* adlı kitabıyla Arap milliyetçiliğinin geliştirilmesi için her aracı ve her olanağı kullanmak gereğine inandığını söyler.

İslam öğesiyle bağlı kalınmayıp, Arabın İslam öncesi tarihini, yaşamlarını ve geleneklerini dahi ulusal bilinci olgunlaştırmak için değerlendirmek gerektiğini anlatır.[252]

Abu'l Hasan al-Nadvî, 1955 yılında Kahire'de Arapça olarak yayımladığı ve İslam gerilemesiyle dünyanın kaybının ne olduğunu başlık yapan yazısında İslamın ilk dört halife döneminden sonra gerilemeye başladığını ve asıl Türklerle birlikte çökmeye yöneldiğini, Türklerin bilim ve kültür alanlarında pek uyuşuk davrandıklarını, bu alanlarda her türlü yeniliğe ve gelişmeye karşı olduklarını savunmuştur.[253] Aynı şekilde Nejlâ İzzettin adındaki bir başka Arap yazar, 1953 yılında İngilizce olarak yayımladığı *The Arab World* adındaki yapıtında[234] Türklerin fikriyata, bilim ve kültüre önem ve değer vermediklerini, Arap ülkelerinin Türk egemenliği altına gir-

250 S.G. Haini (Editör). *Aralı Nationalism; An Anthology Selected and Edited by S.G. Haim,* Los Angeles. 1962, s.182.

251 *Ibid,* s.182. al-Bazzaz'ın bu konuda kendisine dayanak yaptığı diğer bir eser de Lothıop Stoddard'ıı *The Ne*ir *World of İslam'ı*lir.

252 Abdul Rahman al-Bazzaz, *On Arab Nationalism.* London. 1965. s.23. 35-37. 38.

253 Bıı kitabın özeti ve bazı parçalarının İngilizce çevirisi için bkz. G.E. Voıı Gıuıebaum, *Modern Islam: The Search for Cultural Identx.* University of California Press, 1962. s. 181. 184-185.

254 Nejla Izzcdin. *The Arab World.* Chicago, 1953. s.61-62.

mekle uygarlık gelişmesinden yoksun kaldıklarını, Türk işgalleriyle birlikte İslam kültürünün ve bilimin yok olduğunu, Türk yönetiminin her şeyi baltaladığını belirtir.[255] E. Atiyah adındaki bir başka Arap yazar, 1955'te İngilizce olarak yayımladığı *The Aiabs* adlı yapıtında, "Arapları geri bıraktıran Türklerdir, Napolyon'un Mısır'ı ve Arap ülkelerini işgal etmesi tarihine kadar Anjplar Türkler tarafından gerilikler uykusuna sokulmuşlardır ve Napolyon işgaliyle birlikte bu uykudan uyanmışlardır" görüşünü ele almıştır.[256]

Profesör Hitti, *History of the Arabs, Froın the Earliest Times to the Present* adlı yapıtında, 1517 yılındaki Osmanlı işgalinden II. Dünya Savaşı'na gelinceye dek Mısır ve Arap tarihinde hiçbir gelişme olmadığını, Napolyon'un 1798 yılında Mısır'a ayak bastığı ve diğer Arap ülkelerini ele geçirdiği tarihe dek Arap dünyasının tam bir karanlık çağda ve Osmanlı boyunduruğu altında inlediğini belirtir. Yazar, bu aynı görüşleri, *The Arabs,* -4 *Short History* adlı yapıtında da açıklamıştır [257]

Profesör Şarabî 1962 yılında yayımladığı *Governments and Politics of the Middle East in the XXth Century* adlı yapıtında, özgür ve serbest düşüncenin Araplara özgü olduğunu, bu Arap ve İslam geleneğini Türklerin, özellikle Osmanlıların ortadan kaldırdıklarını belirtir.[258]

Abdullah Laruî, 1967 yılında Paris'te yayımladığı *L'Idéologie Arabe Contemporaine* adlı kitabında, İslamın esas itibariyle "özgürlük" ve "hoşgörü" dini olduğunu ve Türkün elinde bu niteliklerini yitirdiğini şöyle anlatır:

> "Denilebilir ki, İslam dini Arap kaldıkça özgürlükçü, hoşgörülü ve başarılı olmuştur. Türkün eline geçince bu niteliklerini yitirmiş ve bozulmuştur. Türkün elinde İslam, Avrupa ülkelerinin kaderci ve özgürlükten yoksun dönemi boyunca zaferler sağlama

255 *İbid.* s.62.

256 Edward Atiyah, *The Arabs.* Edinburg, 1955, s.73.

257 *İbiıl,* s.745. Ayrıca bkz. *The Arabs A Short Histoıy,* s.212-213. Ayrıca bkz. S.G. Haini (Editör), *Arab Nationalism; An Anthology Selected and Edited by S.C. Haim.* Los Angeles. 1962, s. 182.

258 H.8. Sharabi. *Government and Politics of the Middle East in the Twenteilli Cennny.* Princeton. New Jersey. Van Noslrand, 1962, s. 13.17.

> öğesi olmuştur. Fakat ne zaman ki Avrupa, reformlar döneminden kurtuluş dönemine çıkmıştır, işte o zaman her alanda üstünlükler ve başarılar sağlamıştır."[259]

Yazar bu görüşleri Arap dünyasının yazarlarının düşüncelerini yansıtan bir görüş olarak belirtir. Onun bu satırlarında Türk aleyhtarlığı duygusunun Arap aydınları arasında hâlâ nasıl bir sömürü öğesi olarak kullanıldığı kanısı yatmaktadır.

Çünkü şunu unutmamak gerekir ki, Arap aydını, Batı dünyasının son üç yüzyıllık akılcı gelişmesi karşısında İslamın çaresiz bir durumda bulunduğunun bilincine yavaş yavaş erişir olmuştur. Çağdaş ve uygar bir zihniyetle bağdaşmaz olan İslami kuruluşların mevcudiyeti, onu artık iyice rahatsız etmeye başlamıştır.

Özellikle Batı eğitiminden geçmiş sınıflar îslamın siyasal ve sos-•yal konularda I 400 yıl boyunca benimsediği çoğu kuruluşları, sadece toplum bakımından sakıncalı değil, müspet akıl ve ahlak anlayışı bakımından da utanç verici bulur olmuşlar ve bu nedenle, bu kuruluşların aslında İslama yabancı olup Türkler tarafından konulduğu ya da İslamın kaldırmak isteyip de Türkler yüzünden sürdürülegeldiği tezini geliştirmişlerdir. Örneğin, köleliğin kötü bir kuruluş olduğunu ve İslamın bunu ortadan kaldırma amacını güttüğünü, oysa ki Türkler yüzünden var olup geldiğini ya da İslamın savaş dini olmayıp barış dini olduğu halde Türklerin bu dini savaş dini haline soktuklarını ya da İslamın demokratik bir sisteme yer verdiği halde Türklerin despotik rejimler getirdiğini ya da kadın hakları konusunda Muhammed'in yerleştirdiği "güzel" esasların Türkler yüzünden yok kılındığını ya da İslam uygarlığının Araplar tarafından yaratılıp Türkler tarafından kurutulduğunu ve buna benzer hususları Arap lehine olmak üzere işlemiştir.

Arap yazar Abdullah Sahb, 1972 yılında Fransızca olarak yayımladığı *Developement et Questions d'Orient* adlı yapıtında, "yarı vahşi niteliklerde" gördüğü Türkleri, bir yandan Bizans uygarlığının ve diğer yandan Arap uygarlığının katili gibi gösterir. Ona göre Türkler, ki Moğolların yeğenidirler, kendilerinden önce İslam uygarlığına en büyük darbeyi indiren Moğollar kadar İslama kötülük yapmışlardır. Türklerin darbesi Moğollannki kadar ani ve sert etki yaratmamışsa da,

259 AbdalUıh Laroıii. *L'/deolngie Arttbe Ctmıemporuine.* Paris, 1967. s.24.

daha yıkıcı ve zararlı olmuştur. Çünkü, yine yazara göre, Selçukluların ve daha sonra Osmanlıların Bizans ve Arap ülkelerine yayılmaları sonucunda bu uygarlıkların *"gelenekleri"* iz bırakmamacasına tehlikeye girmiştir. İşgal ettikleri yerleri harabeye çevirmiş ve Tiirkleştirmiş olduklarından, geçmiş uygarlıkların izlerini de silip süpürmüşlerdir.[260] Bir başka Arap yazar, Abbuşî, 1974 yılında İngilizce olarak yayımladığı *The Angry Arabs* adlı yapıtında, günümüz Arap yazarlarının ve milliyetçilerinin Tiirk hakkındaki ortak görüşlerinin *hain Tiirk* şeklinde özetlenebileceğini ve onlara hâlâ Arap uygarlığını Türklerin yok ettiği kanısının egemen olduğunu söyler.[261]

2) Arabm (ve Mısırlının) Geri Kalmışlığı Nedenlerini Türkün Sırtına Yükleyen ve Tanrı'dan Tiirke Lanetler Yağdırmasını Dileyen Arap Lider: Cemal Abdiil Nasır

Cemal Abdiil Nasır, 20. yüzyılın ikinci yarısında Türk düşmanlığı duygularını en etkili şekilde işleyen ve bu duyguları gerek Arap dünyasında ve gerek dünya kamuoyu önünde en güçlü şekilde formülleyen bir lider olmuştur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Türke karşı Arabi tahrik etmenin pek çeşitli denemeleri olmuştur. Bunlardan biri de Türkün "kötü yönetimini" olduğundan daha "kötü" gösterme çabalarıdır. Türkün Araba karşı kötü davrandığını, Arabi gelişmekten alıkoyduğunu ileri sürmek suretiyle Arap milliyetçisi bir hayli başarılı sonuçlar almıştır. Fakat denilebilir ki, bu taktik, son iki yüzyıldan beri, daha doğrusu Mısır'ın Napolyon tarafından işgalinden beri etkili bir şekilde iş gören bir taktik olmuştur ve aşağı yukarı Napolyon'un yöntemlerine göre uygulanmıştır. İlerde, bu bölümün 2. kesiminde göreceğimiz gibi Napolyon, Mısır seferini kolayca başarıya ulaştırabilmek için Mısır halkını olmadık kurnazlıklarla kandırmasını bilmiştir. Mısır'a çıkarken beraberinde baskı makineleri getirerek Arapça broşürler, kitaplar bastırtmış, beyannameler yayımlamış ve Mısır halkını Türklere karşı koruyan bir kurtarıcı kılığına girmesini bilmişti. Bu beyanname ve yayınlar yoluyla Mısır'daki Memlûkler yönetiminin kötülüğünü belirtmiş, eskiden zengin ve müreffeh yaşayan

260 Yazar, bıı görüşlerini Rene Groussel'nin *L'Empire ıhı Levıııl* (Payot, 1949) adlı kitabından aldığı pasajlara dayatır. Bkz. Abdallalı de Salıb. *Develıppement el Questitms d'Orienı.* Editioıı Cujas Totılouse, 1972. s.295.

261 Bkz. W.F. Abboıishi. *The Ant>ı? Arabs.* Philadelphia. 1974. s.77.

Mısır ülkesinin Türklerin işgalinden sonra sömürülmeye başlandığını ve her türlü gelişmeden geri bırakıldığını anlatmıştır. Kendisine Mısır'daki din adamlarını da müttefik yapan Napolyon, bu denemelerinde bir hayli kazanç sağlamıştır. Bu arada kendisini Mısır halkına, *"gerçek Müslüman"* olarak da tanımlamayı ihmal etmemiştir.

Belirtmekte yarar vardır ki, Türk işgallerini ve yönetimi sistemini kötülerken Napolyon'un ileri sürdüğü hususlar, daha önceki yüzyıllar esnasında Arap yazarların yukardaki sayfalarda özetlediğimiz düşüncelerine ve savlarına benzemekteydi:

> "Bir zamanlar, diyordu Napolyon bu beyannamelerinden birinde, bir zamanlar Mısır'da büyük ve güzel kentler, kanallar, önemli bir ticaret vardı, tüm bunlar Memlûklerin istibdadı ve meskeneti yüzünden yok oldu."[262]

Bir başka konuşmasında, "Çok uzun sürelerden beridir ki, Kafkaslardan kopmuş bu Memlûkler çetesi yeryüzünün bu en güzel bölgelerini müstebit yönetimleri altında inletmektedirler. Fakat kâinatın hâkimi... artık şunu emrediyor ki, onların bu istibdadı sona ersin" diyordu. Ve yine şöyle ekliyor:

> "Nerede ki bereketli bir toprak parçası bulunur, o mutlaka Memlûklere aittir... Güzel köleler, evler ve her şey onların elindedir. Eğer Mısır onların çiftliğiyse, Tanrı'dan gelme tapularını göstersinler bakalım. Fakat Tanrı hayırhahtır ve adildir insanlar için ve O'nun yardımıyla bundan böyle hiçbir Mısırlı, hiçbir şeyden yoksun kılınmayacaktır ve herkes en yüksek mevkilere gelebilecektir... Böylece halk mutluluğa kavuşacaktır."[263]

262 Bu konuda gerekli kaynaklar için bkz. Nakoıla al-Turk, *Histoire de l'Expédition des Français en Egxpte.* Publiée el Traduite par M. Desgranges Aine. Paris. İ839, s.25.

263 *Ibid,* s.21, 25. '

Napolyon'un, kendi işgal siyasetine alet eder olduğu bu tez, Arabın lier fırsatta sömürü aleti yapmaya çalıştığı bir tez olmuştur. Emir Faysal da 1919 yılında, yani I. Dünya Savaşı sonunda bu taktiğe başvurarak sadece Arap liderliği konusunda değil, savaşı kazanan devletlerden bir şeyler koparabilmek amacıyla. Arap ülkelerinin geri kalma nedenlerinin sorumluluğunu Türkte aramak gerektiğini dünya kamuoyuna duyurmaktaydı. 1 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'na bu konuda sunduğu bildiri için bkz. J.C. Hurevitz. *Diplomacy in the Near anıl Middle East; A Documentary Record 1914-1956.* Princeton. New Jersey. 1956. c.2, s.39.

Şimdi bu taktiği ve bu sözleri belleğimizde canlı tutarak bir dönem sıçraması yapalım ve Cemal Nasır'ın Mısır'a başkanlık ettiği yıllara gelelim. Arabın ve özellikle Mısırlının Türke karşı lanet ve nefretlerini Memlûkler dönemi anılarıyla başlatmak Cemal Abdül Nasır'ın ikinci bir tabiatı olmuştur. *Mısır'ın Kurtuluşu; İhtilâlin Felsefesi* adlı yapıtında şunları okuyoruz:

> "Memlûklar döneminde halkımız başka istilalara uğramış, parayla tutulan esirler memleketimizin sahibi olmuşlardır (para ile tutulan esirler dediği Türklerdir), baskı, adaletsizlik ve iflas onların uzun süren yönetimi sırasında Mısır hükümetinin kanunu haline gelmiştir. Ülke, yem arayan vahşi hayvanların yatağı şekline döndürülmüştür. Bahsettiğim yem bizdik, bizim malımız, bizim topraklarımızdı. Zaman zaman tarihimizin bu dönemini tetkik ettiğimde derebeyliğin kanımızı emişi, hislerimizi ayaklar altına alışı, gururumuzu yere vuruşu karşısında yüreğimin burkulmasını önleyemem..."[264]

Yukarda geçen *"vahşi hayvanlar"* deyimini Nasır, Türkler için kullanmakdaydı ve Arabın bin yıl öncesinden beri Türke layık gördüğü bir deyimi yenilemekteydi.

1955 tarihinde İngilizceye çevrilmiş olarak yayımlanan *Mısır'ın Kurtuluşu; İhtilâlin Felsefesi* adlı yapıtında Moğollar ve müstebit Kafkasyalılar diye tabir ettiği Türklerin nasıl köle olarak devlet yönetiminde işe başlayıp, nasıl efendilerini öldürüp iktidara sahip olduklarını ve böylece Memlûkler yönetimini kurduklarım belirttikten sonra; "İstibdat, zulüm ve tahribat onların Mısır'da birçok karanlık yüzyıl boyunca süren iktidarlarının özelliklerini teşkil etmiştir"[265] der. Her ne kadar yapıtının pek çok yerinde genellikle Memlûkler döneminden söz ediyormuş gibi görünürse de, gerek *"karanlık dönemler"* deyimini kullanmasından ve gerek Arabın Osmanlı'ya karşı bedduasından söz etmesi açıkça gösterir ki, ima etmek istediği şey tüm dönemler boyunca Mısırlının Türk boyunduruğu altında kaldığı dönemlerdir. Yani, tüm dönemler boyunca Türktiir. Fakat İsrail'e karşı giriştiği mücadelelerde Türkleri kendisine

264 A. Nasır, *Felsefem,* çeviren M. Salihoğlıı, tarih yok. s.28-29. Çevirideki hatalar çevirene aittir.

265 Gamal Abdul Nasser. *Egypı's Liberalim; The Plıilosoplıy of ıhe Revoluliorı.* Washington D.C.. 1955, s.62-63.

hasım kılmamak ve hiç olmazsa Birleşmiş Milletler Teşkilatında onun oyunu alabilmek kurnazlığıyla genel olarak *Memlûklar, Moğollar* ve *Kafkaslılar* deyimlerini kullanmıştır. Türk toplumunun "cehaletine" güvenerek bu deyimlerin nasıl olsa Türkler tarafından anlaşıla-mayacağını, Türkleri tedirgin etmiş olmayacağını, fakat buna mukabil maksadını Batı'ya ve diğer uluslara ifade etmiş olabileceğini düşünmüştür.[266]

a) Nasır'a Göre, Mısırlının Dilediği Tek Şey: Tanrı Türkün Cezasını Versin

Yüzyıllar boyunca birikip gelen Türk düşmanlığı duygularının yaş farkı olmaksızın her Mısırlının gönlünde ve ağzında yer ettiğini Nasır'ın şu sözlerinden anlamak mümkün:

> "Çocukluğum sıralarında havada ne zaman bir uçak görsem mırıldanır olduğum bir şarkının anlamını bir aralık tahlile çalıştım: Ey büyük Tanrım, sen İngilize belasını ver! Zamanla öğrendim ki, bu mısra bize Memlûkler döneminden gelmedir. O zamanki dedelerim buna benzer bedduayı Türklere karşı kullanırlarmış: 'Ey Tanrım, sen Türkün belasını ver! (Türkü yok et!)"[67] Benim mırıldandığım şarkı, eski dönemlerden kalma bir formülün yeni bir duyguya uygulanmış biçimi olmaktaydı."[268]

...Nasır'ın Türklerle ilgili duyguları öylesine olumsuzdur ki, Arabın yaşantısından ve anılarından Türkü tamamıyla ve her noktasıyla silmek ister:

> "Binlerce Mısırlı aile arasından seçilmiş bir örneğim vardır: Ailede baba köylüdür. Annenin aslı Türktür... Bu örnek ne denli uygunsuz yaşadığımızı gösterir. Bu nedenle kendi kendime; tüm bunlar geçecek, sorunlarımız hallolacak... diyorum. Acıklı durumumuzun nedenlerinin kökleri bunlar işte..."[269]

266 Gerçekten de düşündüğü gibi olmuş ve Tiirk toplumu genellikle Nasır'ın Türkler hakkındaki gerçek düşüncelerini ve niyetlerini bilmemiştir. *Felsefem* adlı kitabı Tiirkçeye çevrilmiş ve çeviren kişi Ttirke hakarel niteliğinde gördüğü bazı pasajları almamıştır. Ancak, Memlûklerle ilgili bölümün Türklerle ilgisi olduğuna dokunmaksızın yukarda belirtilen kısımları almıştır.

267 İngilizce metinde yer alan Arapça aslı şöyle verilmiştir: "Ya Rabb ya ınutajele, Ahlik al-Uthmanlı." Bkz. Gaınal Abdül Nasser, *age.* s.65.

268 Gaıııal Abdül Nasser. *age.* s.65.

269 A. Nasır. *Felsefem,* çeviren M. Salihoğlu, s.31-32.

Görülüyor ki Nasır, tıpkı diğer Arap milliyetçileri gibi, her şeyin sorumluluğunu Türkün sırtına yükleyip ve Türk yönetiminin yüzyıllar içerisindeki kötülüklerine vesile gösterip Arabın uyanması, geriliğinin nedenlerinin bilincine vasıl olması yollarını Türk düşmanlığı öğesiyle denemektedir. Hem de en etkili bir şekilde denemektedir. Gelişme yoluna girebilmek için Araba, onun ilkelliğinin, fakirliğinin ve geriliğinin nedenlerinin kendinden gelme olmadığı kanısını vermek, bu yoldan onu tahrik etmek Nasır'a en uygun yol görünmüştür.[270]

b) "Arapların Eğitilmesini Engelleyen Türklerdir" Tezini 1964'lercle Savunan Suıdlu Bakan

1964 yılında İngilizce olarak yayımladığı *Arabia Days* adlı kitabında Şeyh Hafız Vahba, ki Suudi Arabistan'da Eğitim Bakanlığı yapmış ve elçiliklerde bulunmuş bir kimsedir, Arap halklarının cahil kalmalarının nedeninin Türkler olduğunu ve çünkü Türklerin eğitim kuruluşları açmadıklarını ve hatta Arap yöneticilerin okul açmak için giriştikleri çalışmalara engel olduklarını, Hicaz ve Yemen ya da benzeri yerlerde durumun hep böyle olduğunu yazar. Arap ırkının Türk ırkına nazaran çok daha "asil" olduğundan söz ederek, 20. yüzyılın başlarından itibaren Arap saldırıları sonucu yenilgiye uğratılan Türklere karşı Arapların ne kadar "asilane" davrandıklarını hikâye eder.[271] Söylemeye gerek yoktur ki, Osmanlı yöneticileri, değil sadece Arap ahaliye karşı, Türk halkına karşı da aynı ihmal ve ilgisizliği göstermişlerdir. Halkı cahil tutmak için aynı melun siyaseti gütmüşlerdir. Ne var ki, bu siyaset şeriat zihniyetinin yarattığı ve Gazali gibi "hüccet-ül İslamların" destekler olduğu bir gelenektir. Eğitim kuruluşları açılmış olsa idi dahi bu kuruluşlarda şeriat verileri (örneğin *Kur'an* ya da hadisler vs.) okutulduğu sürece insanların cehaletten kurtulmaları olanağı olamayacağına göre, söz konusu davranışları yermenin anlamı yoktur. Yermeleri Tiirke değil, şeriat zihniyetine yöneltmek gerekir.

Yenilgiye uğratılan Türk askerlerine ve subaylarına karşı Arapların büyük bir "asaletle" davrandıkları iddialarına gelince, şunu söylemek gerekir ki, bu "asil" davranış, Türk askerlerinin ve kumandanlarının karınlarını deşmek ve ağızlarındaki altın dişleri sökmek gibi öğiilmeye değer noktalara götürülmüştür.

270 Ukz. Fayez A. Sayeglı. *Anıl> Unity: Horn «nil Fulfilment.* New York. 1958, S.6..
271 Bkz. Sheikh Hafız Wahba, *Arabian Days.* London. 1964. s.47. 48. 165.

V) ARA BİN VE İSLAMIN GERİ KALMIŞLIĞININ SORUMLULUĞUNU TÜRKE YÜKLEYEN İDDİALARDAKİ GEÇERSİZLİK

Arapların Türkler yüzünden geri bırakıldıkları ya da İslamın Türklerin elinde bozulduğu ya da "hoşgörüsüzlük", "savaşçılık", "saldırganlık", "despotism" vs. gibi kötü kuruluşların ya da "kadını aşağılık kılma" gibi uygulamaların Türkler yüzünden İslama sokulduğu ya da İslam uygarlığının Araplar tarafından yaratılıp Türkler tarafından yıkıldığı ya da buna benzer Arap iddialarını burada enine boyuna eleştirmek imkânı yoktur. Bu konular, her birisi, başlı başına bir kitap olacak nitelikte şeylerdir. Fakat bu iddiaların geçersizliği hususunda sadece kısa bir fikir edinmiş olmak ve esas sorumluluğun Türklerden ziyade İslamın kendisinde bulunduğunu belirtmek üzere bir iki noktayı burada açıklamaktan kendimizi alamayacağız.

Bu vesile ile şunu hatırlatmak gerekir ki, yukardaki Türk aleyhtarı Arap iddialarından bazılarını Türk şeriatçısı da destekler ve örneğin Türkün İslamdan önce büyük devletler kuramayıp İslam sayesinde bu geleneğe kavuştuğunu ya da hoşgörüden yoksun iken İslam sayesinde hoşgörülü olduğunu söyler. Türk din adamının ve şeriatçısının bu konulardaki tutumuna ilerde ayrıca yer vereceğimiz için bu sorunları orada ele almak üzere şimdilik sadece bunlar dışında kalan bir iki noktaya parmak basalım.

A) "İslam Uygarlığını Yok Eden Türklerdir" İddialarına Karşı

İslam uygarlığı konusundaki Arap iddialarına verilecek yanıt şudur ki, bu uygarlık ne İslamdan doğmadır, ne Arabın yaratmasıdır ve ne de Türkler yüzünden batmıştır. İslama yabancı ve özellikle *Kıtı'cm* dışı kaynaklardan çıkmış olan bu uygarlığın gelişmesine bizzat İslamiyet darbe vurmuştur. Şöyle ki; Miladi 8. yüzyıldan 11. yüzyılın başlarına kadar süren bir İslam uygarlığı dönemi vardır ki, eskiden olduğu gibi bugün dahi Arap yazarların kaleminde "Arap uy-

garlığı" diye tanımlanır. Çünkü onlara göre bu uygarlığı yapan Araplardır, Arap bilginleri ve düşünürleridir; o kadar ki, Arap olmadığını bildikleri kimseleri bile (örneğin İbn Haldun, Farabî, İbn Sina vs. gibi) Arapmış gibi göstermekten çekinmezler.[272] Oysa ki *islam uygarlığı* denen şey ne "Arap uygarlığıdır", ne Arap unsurların oluşturduğu bir uygarlıktır ve ne de bu uygarlığın temelleri bizatihi İslama dayalıdır.

"İslam uygarlığı" ya da "Arap uygarlığı" denmesinin nedeni, bu uygarlığı yaratan yapıtların Arapça yazılmış olması ve bu yapıtlardaki esasların genellikle İslama ve daha doğrusu *Kur'an'*a uygunmuş gibi gösterilmiş bulunmasıdır.

Başka bir deyimle, İslam uygarlığı denen şey, İslami olmayan kaynaklar (özellikle- Eski Yunan kaynakları) sayesinde ve Arap olmayan unsurlar (özellikle Acem, Türk, Yahudi, Hıristiyan vs.) elinde oluşmuş, fakat akılcılığa yönelme olanağı tanımayan İslami emirler (örneğin *Kıır'ah)* yüzünden yok olmuştur. Başka bir deyimle, bu uygarlığın oluşmasında Arabın rolü pek cılız olmuştur. Nitekim *Mukaddima* adlı yapıtında İbn Haldun, Araplardan söz ederken "Yeryüzünün uygarlıktan en uzak kalmış insanları" olarak tanımlar ve şunu ekler: ,

> "Ne ilginçtir ki, ister din ve ister diğer alanlarda olsun, Müslüman düşünür ve bilginlerin büyük çoğunluğu Arap olmayanlar arasında çıkmıştır. Araplardan pek az kimse gösterilebilir ki... müspet bilimlerde temayüz etmiş olsun."[273]

Gerçekten de akla gelebilecek ne kadar isim varsa, hepsi de ya Acem ya Türk ya Yahudi ya Hıristiyan ya da Arap olmayan bir ırktandır. İbn İshak'lar, al-Râzı'lar, Farabî'ler, İbn Sina'lar, İbn Haldun'lar, İbn Rüştler, al-Birünî'ler, Abu'l-Farac'lar, al-Belâzurî'ler, İbn Kuteyba'lar, Abû'l Fida'lar, İbn Hallikan'lar, İbn al-Cevzî'ler, İbn'ül Esir'ler, îdrisî'ler, Taberî'ler ve daha saymakla bitmeyecek ne kadar bilim adamı ve düşünür varsa hepsi Arapça diliyle yazan ve Arap olmayan Müslüman unsurlardır. Sadece Arap grameri alanında bazı

272 Abdullah De Sahb, *Development el Questions d'Orient.* Toulouse, 1972, s.2.

273 *Mukaddima'n*m son bölümünde bu konuda bilgi vardır. İngilizce çeviri için bkz. İbn Khaldım. *The Muqaddima; An Introduction to History,* traıısl. F. Rosenthal, New York, 1958, c.2, s.311.

Arap unsurların rol oynadığı kabul edilir.[274] Bilim çevrelerinin belirttiğine göre, Arap grameri dahi Arap olmayan (özellikle Acem) yazarlar sayesinde gelişmiştir.[275]

Kur'an, hadis ve fıkıh gibi İslamın kendisiyle ilgili alanlarda dahi durum bu olmuştur.

I) islam Uygarlığı, Eski Yunan Bilim Kaynaklarının Arapçaycı Çevrildiği Dönem ile Başlar; Başlatanlar da Araplar Değildir

Arap milliyetçisi, "Arap uygarlığı" diye tanımladığı İslam uygarlığının İslami kaynaklara ve özellikle *Kur'an'*a dayandığını, çünkü *Kur'an'm* bizzat "ilim" demek olduğunu ve her türlü ilmi kapsadığını ve öte yandan Muhammed'in söz ve davranışlarında (hadis ve sünnet) ilmin temellerinin yattığını söyler.

Bilimsel ve tarihsel gerçek şudur ki, bu iddia bir abartmadan ibarettir, çünkü İslam uygarlığı denen şey Miladi 7. yüzyılın başlarında kendisini peygamber ilan eden Muhammed'le ya da *Kur'an* ile başlamaz; Muhammed'in ölümünden sonra İslamı yaymaya devam eden ilk dört halife dönemi ile ya da hatta bu dönemi isleyen Emeviler (MS 661-750) zamanında dahi başlamaz. Her ne kadar Emeviler döneminde ebedi bir canlanma görülürse de, bilimsel gelişmeden pek söz edilmez. Bilimsel gelişme ve İslam uygarlığı Abbasiler dönemi ile başlar. Başlamasının nedeni Eski Yunan yapıtlarının bu halifeler döneminde (özellikle Harun Reşid, al-Mansur, al-Me'mun gibi) Arapçaya çevrilmiş olması ve böylece bilim ve sanatın her dalında Eski Yunan düşünür ve bilginleriyle köprü kurulmasıdır. Bu zamana gelinceye kadar ilim diye bir şey yapılamamıştır, çünkü Muhammed'in Tanrı sözleri olmak üzere yerleştirdiği *Kur'an* ve hadis hükümleri müspet ilim yapmaya elverişli bir şey getirmemiştir. Her ne kadar Muhammed, *Kur'an'm* ilim kaynağı olduğunu ve her gerçeğin orada bulunduğunu belirtse de, bununla akılcı ve deneyci bi-

274 *Kur'an'm* Arapça olması ve Arapça yazma zorunluluğunu doğurması nedeniyle. Arap boyunduruğu altına giren ülkelerdeki yabancı yazar ve bilginler. Arapçayı, okuma ve yazma dili olarak en doğru bir şekilde öğrenebilmek için Arap dili kurallarını "gramer" bilimi haline getirmişlerdir. Bu konuda bkz. S.K. Bukhsh, *The Cımtıibulion to îhe Histöry af islam ic Civilization.* Calcutta. 1905. s.84.

275 al-Farisî'Ier, al-Zaccac'lar vs. hep Acem asıllıdır.

limleri kastetmiş değildir. Onun "ilim" dediği şey akıl rehberliğiyle ve deneylerle kanıtlanmasına gerek bulunmayan dinsel emirlerin tümüdür. Kişi, toplum ve devlet yaşamlarıyla ilgili olarak koyduğu hükümlerin müspet bilimlerle bağdaşır bir yönü yoktur.

Örneğin .sağlık ve hastalıkla ilgili olarak koyduğu hükümler arasında veba, cüzam, sarılık gibi hastalıkların sari olmadıklarına ve hastalık ateşinin günahları dökmek anlamını taşıdığına, sarılığın "okutma" yolu ile tedavi olunacağına dair olanlar vardır ki, buna benzer hükümlerle tıp ilmi yapmaya imkân yoktur.

Yine aynı şekilde *Kur'an*'da, "Müşrikleri nerede görürsen öldür" şeklinde ya da "Kitap verilenlerden... hak dini (İslamı) din edinmeyenler, boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın" şeklinde ya da buna benzer niteliğe nice hükümler vardır ki, bunlarla müspet hukuk (milletlerarası hukuk) diye bir şey yapmak mümkün değildir.

Bu örnekleri ilmin her dalı itibariyle sınırsız şekilde çoğaltmak kolaydır. Bundan dolayıdır ki, İslamda bilim uygarlığını oluşturanlar ilmi *Kur'an* 'dan yararlanarak değil, sadece ve sadece *Kur'an* dışı kaynaklar sayesinde ve özellikle Eski Yunan kaynakları sayesinde yapabilmişlerdir. .. Özellikle "Yunan" diyoruz, çünkü hemen hepsi, başta Aristo, Eflatun, Sokrat, Galen, Hippokrat, Batlamyoz (Ptolemy) ve daha saymakla bitmeyecek nice akıl üstatlarından feyiz almışlar ve ancak bu suretle kendi alanlarında yayınlar yapmışlardır. Müslüman bilginler ve düşünürler, bu eski üstatları "yanılmaz" birer bilim otoritesi olarak benimsemiş ve adeta gözü kapalı olarak onları izlemişlerdir.

Eski Yunan bilim kaynaklarının İslam uygarlığı bakımından önemini bizzat İslam yazarları kendi kalemleriyle belirtmekten geri kalmamışlardır. İslam dünyasının yetiştirdiği en büyüklerden biri olan al-Câhiz, *Kitab al-Hayavan* adlı yapıtında şu kesin itirafta bulunur: "Eğer (Eski Yunan bilim) kaynakları olmamış olsaydı ve eğer biz onlardan yoksun kalmış olarak sadece kendi verilerimizle baş başa kalsaydık, uygarlık diye hiçbir şey yaratmazdık."

Yine aynı şekilde al-Kindî, ki Eski Yunan kaynaklarını ilk tanıtanlardandır, Aristo'ya başvurmadan hiçbir alanda ilim yapılamayacağını söylerdi. Aristo'yu 200 defa okuduğunu söylemekle

gurur duyduğunu açıklayan Farabî'nin ya da aynı kaynağı 40 defa okuduğunu belirten İbn Sina'nın ya da ai-Razî gibi üstatların, İbıı al-Nafıs'in, al-Bîrûnî'nin, İbn Akîl'in, İdıis'in, İbn Riişt'ün, İbn Haldun'un ve tüm İslam bilginlerinin (ki İslam uygarlığının başmimarlarıdır) söyledikleri hep bu merkezde olmuştur. Eski Yunan yapıtlarına dayalı olarak bilim yapmak öylesine önemli sayılmıştır ki, İslam bilginlerini buna göre değerlendirmek geleneği doğmuştur. Örneğin, hemen her bilim dalında erişilmez bir değer olarak kabul edilen Aristo, İslam dünyasında "Muallim-i evvel" diye çağrılırken, Aristo'nun en iyi yorumcularından sayılan Farabî "Muallim-i sanî" lakabını almıştır. Aynı şekilde İslam dünyasının Aristo kadar önem verdiği Eflatun'u kendisine temel kaynak yapan ve bu nedenle belli etmeden *Kur'an'a.* ters düşecek nitelikte görüşler savunan İbn Arabî (ki Eflatun sayesinde insanlar arası kardeşlik fikrine yönelmiştir) "İbn Eflatun" (yani Eflatun'un oğlu) olarak çağırılmakla iftihar duymuştur.

İslamın bu düşünür ve bilginleri, bilim verilerini İslami kaynaklardan (örneğin *Kur'aıı'*dan) değil, özellikle Eski Yunan'ın akıl rehberliğiyle ortaya koyduğu bilim kaynaklarından sağlayabilmişlerdir. Eski Yunan (ve Helen) uygarlıkları akılcı bilimlerin yapıtı sayılır; bilimsel ve ahlaksal gerçekleri gökten indiği söylenen verilerde değil, akıl rehberliğinde aramıştır. Ve işte bu veriler ve bu bilimsel gerçekler, daha sonraki İslam ve Batı uygarlıklarına temel işini görmüştür. Kısa bir fikir edinmek için sadece bir iki örnekle yetinmek gerekirse, Thales (İÖ 640-548) Güneş'in büyüklüğünü, Güneş tutulması nedenlerini, geometrik hatları, evren kanunlarını; Physagoras (İÖ 582) Dünyanın yuvarlaklığım ve Güneş etrafında döner olduğunu; Anaxogoras (İÖ 428) Güneş'in, Ay'ın ve yıldızların oluşumunu; Democritis (İÖ 460) atom teorisini, hastalıkların mikrobik nedenlerini, anatomi ilminin ilk verilerini; Hippokrat (İÖ 460) ve Galen, hastalığın Tanrı'dan gelme olmayıp mikroplardan, pislikten doğduğunu, hastalığı tedavi için ibadet etmek değil, tıbbi usullere başvurmak gerektiğini; Aristo tüm bilimlerin hemen her dalında temel ilkeleri ve bu arada Tanrı-kişi ilişkilerinde insan varlığını yüceltici ilkeleri ve daha doğrusu Tanrı-kişi ayniyetinde insanlık sevgisini; Eflatun adalet duygusunun müspet akla dayanan tanımını ortaya koymuştur.

Oysa ki, biitiin bu ve benzeri alanlarda ve tüm bilim dallarında İslam, gerçeklere akıl yolu ile değil, şeriat yolu ile gidilebilir olduğunu, *Kut'cin'*dan başka bilimsel gerçek kaynağı bulunmadığını, *Kıır'cm* dışında bilim yapılamayacağını ve *Kur'an'*a ters düşen verilerin gerçek sayılamayacağını öngörmüştür. Öngörürken de, çeşitli bilimleri sorunlarından habersizlik yanında, akılcı usullerle erişilmiş olan verilere ters düşen esasları "Tanrısal gerçek" olarak ortaya koymuştur: Örneğin, yine sayısız örneklerden biri olarak tıpla ilgili konularda hastalıkların (taun, veba gibi) insanlarda sari olmadığını, develerde sari olduğunu, hastalık ateşinin günah döker nitelikte bulunduğunu, sarılık hastalığının tedavisinin kişiyi hocaya "okutmakla" sağlanacağını söylemiş ve buna benzer nice şeyleri Tanrı emirleri olarak yerleştirmiştir. Söylemeye gerek yoktur ki, bu verilerle müspet ilim yapmaya olanak yoktur. Nitekim bundan dolayıdır ki, tıpla uğraşan İslam bilginleri çeşitli konuları işlerken *Kur'cın'*a değil, bu Eski Yunan kaynaklarına atıflar yapmışlardır. Örneğin İbn Sina, *al-Şifcı* adlı kitabının hemen her satırında "Galen şöyle dedi, Hippokrat böyle dedi" diyerek konuşmuştur. Empirik bilim diye tanımlanan alanlarda (örneğin matematik, geometri, coğrafya, kimya, tıp, astronomi vs.) Eski Yunan kaynaklarından yararlanmak, önceleri pek sakıncalı görülmedi, çünkü bu alanlarda *Kur'an'*da öyle fazla bir şey yoktu. Esasen bu konular din sahasına pek girmediği ve Tanrı sorunlarına (ya da Tanrı-kişi ilişkilerine) pek değinmediği için, Eski Yunan bilimlerine başvurulması pek göze batmadı.

Öte yandan bu konularda Eski Yunan bilimlerinden yararlanmanın bazı halifeler bakımından sağladığı çıkarlar vardı. Örneğin tıp konularında yeni bilgiler edinmek, sağlığına fazlasıyla düşkün halifelerin işine gelmişti. Felsefi bilimler alanına gelince; bu alanda da Eski Yunan düşünürün ele alınması önceleri fazla tepki yaratmadı. Çünkü Müslüman yazar ve düşünürler, bu kaynakları herkesin anlayamayacağı şekillerde yorumlamak ve çoğu kez *Kur'an'*a uygunmuş gibi göstermek ya da çeşitli düşünürlerin (örneğin Aristo ve Eflatun'un) zıt görüşlerini telif etmek hususunda oldukça başarılı davrandılar.

Örneğin Farabî ve İbn Sina, Eflatun'un görüşlerini İslama yatkın şekilde yorumladılar. Kişinin ölümden sonra dirileceği tezine yer verir görünmeleri ya da peygamberlerin gelişini akla yatkın şekilde izaha çalışmaları bunun kanıtıdır.

Tanrı-kişi ilişkileri konusunda Aristo'nun İslama ters düşen görüşlerini ortaya koymaktan kaçındılar. Bilindiği gibi Aristo Tann'yı soyut bir varlık olarak, daha doğrusu *sevgi* olarak ele almış, Tanrı-kişi ayniyetini savunmuş ve Tann'yı sevgi kaynağı yaparak tüm insanları bu kaynakta, yani Tanrı'da birleştirmiştir. Oysa ki, böyle bir düşünce İslamın zındıklıkla suçladığı bir düşüncedir; Tann'yı bir bakıma insan şeklinde ele alan ve kişiyi kul niteliğinde tutan ve İslamdan gayrı dinsel inançtakilere karşı düşmanlığı ve "cihat"ı asıl sayan İslam gibi bir dinde bu düşüncenin yeri yoktur. Bundan dolayıdır ki, Eski Yunan düşünürlerinin Tanrı ve kişi ilişkileri konusuna değinen görüşlerinin ne olduğu anlaşılmaya başladığı an iş değişmiş ve şeriatçı zihniyet huzursuzlanmaya başlamıştır. Örneğin, Aristo ve diğer Yunan düşünürlerinin "somut Tanrı" fikrine ya da cennet, cehennem hikâyelerine yer vermeyen ya da ölümden sonra dirilme olmayacağı sonucuna erişen görüşleri *Kur'an* ile açıkça çatışır olduğundan, bu tür görüşleri, kapalı şekilde de olsa yansıtanlar ya da tartışanlar, zındık, dinsiz gözüyle görülmeye başlanmışlardır. Felsefe bilimi, araştırma, tartışma ve deney, soru vs. gibi bilimsel yollan açar şekilde kendisini hissettirir olduğu an, karşısında bu yolları tanımayan, tıkayan ve tehlikeli sayan *Kuranı* ve şeriatın diğer kaynaklarını bulmuştur... Hatırlatmak gerekir ki, akılcı felsefe İslamın her zaman için en büyük düşman olarak bildiği bir alandır; hele Tanrı-kişi ilişkileri konusunda çeşitli düşün yollarına yöneldikçe çok daha şiddetli bir tepki yaratır olmuştur.[276]

2) Abbasi Halifelerinin Eski Yunan Kaynaklarını Arapçaya Çevirtmeleri ve Böylece İslam Uygarlığı Dönemini Açmaları İslama Bağlı Kalmalanyla Değil, Aksine İslamdan Uzcık Durmalarıyla Miimkiin Olmuştur

Abbasi halifelerinin Eski Yunan yapıtlarını Arapçaya çevirtmeleri, hiç kuşkusuz İslam uygarlığının oluşumuna neden olmuştur. Fakat onların bu davranışı İslama bağlılıktan doğmuş değildir. Aksine, İslamın özünde yatan *"Kur'an* dışında bilimsel gerçek olmaz" ilkesine aldırış etmemelerinden doğmuştur.

276 Bu konuda bkz. G.F. Houranî, *Avenoes on ılıe Harmonv of Religion and Philosopln.* London, 1961, s.2-3.

Çünkü gerçek odur ki, al-Mansur, Harun Reşit, al-Me'mun gibi Eski Yunan kaynaklarının Arapçaya çevrilmesinde en çok rol oynayan halifeler, İslamı ciddiye almamakla ve hatta *Kur'aıı*'ı dahi "mahluk" saymakla[277] tanınmışlardı. İslamın Arap niteliğine karşı adeta alerjileri vardı. Acem yardımıyla iktidara gelmelerinin, Acemlere karşı hayranlık beslemelerinin ve bu nedenle devlet ve hükümet işlerinin başına Acem unsurlar, Acem vezirler getirmelerinin bunda rolü olmuştur. Örneğin halife Abu'l Abbas'ın 762 yılında Bağdat'ı hükümet merkezi olarak kurmasında etkili olan Acem asıllı Halid İbn Barınak, Acem, Hıristiyan ve Yahudi asıllı ilim adamlarını danışman olarak kullanmıştır. al-Mansur'un 765 yılında ağır bir hastalığa yakalanması üzerine saraya Hıristiyan ve Yahudi doktorlar çağrılmış ve bu bir başlangıç olmuştur. Barmak'lar Merv asıllı olduklarından ve bu bölgede Eski Yunan'ın bilim kalıntıları mevcut bulunduğundan onlar sayesinde Eski Yunan kaynaklan İslam dünyasına tanıtılır olmuştur. Özellikle Harun Reşid'in veziri olan Cafer İbn Barmak, bu gelişmede en büyük rolü oynamıştır.

Ve işte yine bu Acem etkisi nedeniyledir ki, Abbasi halifeleri İslamın katılıklarında uzak kalarak söz konusu çevirilere ve bilimsel çalışmalara önayak olabilmişlerdir.

786 yılında halifeliğe gelen Harun Reşid, ki Acem eğitimcilerin elinde yetişmişti, başa geçirdiği Barmak vezirlerin tavsiyelerine uyarak/ Roma İmparatorluğu'na adamlar göndermiş, özellikle tıp konularında Eski Yunan yapıtlarından nüshalar getirmiştir.

Halife Me'mûn, ki Acem bir anadan doğmuştu, Acem asıllı bir kadınla evlenmişti ve tıpkı Harun Reşit gibi Acem eğitimciler elinde yetişmişti ve Arap aleyhtarlığı duygularıyla doluydu. Aristo'nun yapıtlarına ve din konularının tartışılmasına önem verirdi.

İslamda Aristo düşüncesinin başlamasına neden olan al-Kindî'yi desteklemiştir. al-Kindî'ıiın benimsediği felsefe akılcı nitelikte olup,

277 O kadar ki. İmam İbn Balyan ın ve Gazalİ'nin anlattıklarına göre Harfin Reşit, saltanat makamına geçtiği zaman, dostları kendisini ziyaretten kaçınır olmuşlardır. Bunlardan biri olan Sufyân al-Tevrî'ye bu davranışının nedeni sorulduğunda, cevaben yeni halifenin yeteri kadar Kur'aıı okumadığım, şeriat yasaklarına uymadığını söylemiştir.

Mu'tezile sınıfının dayandığı felsefe olmuştur. al-Mem'un onu sarayına almış ve al-Mü'tasım adıyla daha sonra halife olacak olan çocuğun hocası yapmıştır.

Ve yine bu aynı al-Me'mun'dur ki, Mu'tezile sınıfının benimsediği fikirlere destek olmuş ve özellikle *Kur'an'*ın "mahluk" olduğu (yani Tann'nın ağzından çıkma sözler olmadığı) tezinin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Miladi 827 yılında yayımladığı bir emirname ile *Kur'atı'*ı "mahluk" saymayanların cezalandırılacaklarını ilan etmiştir.

İslam uygarlığının altın dönemi Harun Reşid'in ve ondan sonra gelen on kadar halifenin iktidarları dönemidir ki, Miladi 8. yüzyılın ortalarından 9. yüzyılın ortalarına kadar sürer. Bu halifeler içerisinde Harun Reşid, al-Mansur ve al-Me'mun gibi Eski Yunan kaynaklarının Arapçaya çevrilmesine önayak olanlar, kısa zamanda Müslüman çevrelerin düşmanlığını kazanmışlardır. O kadar ki, adları bu yüzden "kâfir"e çıkmış ve "Emir-ül Müslimin" olarak değil, "Emür-ül Kâfırûn" diye çağrılır olmuşlardır. 847 yılında halife al-Mütevekkil (847-867), Aristo felsefesiyle uğraşıyor diye al-Kindî'yi ve Hunayn İbn İshak gibi düşünürlere tahammül göstermez olmuştur.

Bilindiği gibi Eski Yunan yapıtlarını Arapçaya çevirenlerin başında Hunayn İbn İshak (ölümü 873) gelir. Halife al-Me'mun onu, bilimsel bir kuruluş sayılan *Dar-iil Hikma'*nın başına geçirmişti. Onun zamanında bu kuruluş, Eski Yunan düşünürlerinin (örneğin Aristo, Galen, Hippokrat, Euclid, Batlamyoz Ptolemy vs.) yapıtlarını Arapçaya çevirtmiş ve böylece İslamda bilim uygarlığı gelişmesinin temellerini atmıştır. Ne var ki, *Kur'an'*a ters düşen verilerle ilim yapmanın doğru olmadığına inanan Mütevekkil, İbn İshak'ın mallarına ve kitaplığına el koymuştur.[278]

Yine aynı şekilde, devrin ünlülerinden olan al-Kindî'yi cezalandırmış ve onun da kitaplarını toplattırmış ve yaktırmıştır. Her ne kadar *Daı-iil Hiknıa'*nın en verimli çalışmaları al-Mütevekkil zamanında ortaya çıkmış sayılırsa da, bu çalışmaları o, *Kur'an* ile çatışır nitelikte görmediği sürece desteklemiştir.[279]

Daha sonra 12. yüzyılda Halife Müstencid akılcılığa ve felsefe bilimlerine ve Eski Yunan yapıtları ile bilim yapılmasına karşı açıkça

278 Ibıı İshak'a Hıristiyanlığı terk etmesini teklif ettiği ve bu teklifinin reddedilmesi üzerine onu itibardan düşürdüğü söylenir.

279 Bkz. Lacy O'leary. *Hmr Greek Science Passed m the Arabs.* London. 1949. s. 164-169.

savaş ilan etmiştir. 1150 yılında onun emriyle, tanınmış bilim adamlarının kitaplıklarında bulunan felsefe kitapları toplattırılmış ve yaktırılmıştır. Daha sonra, 1192 yılında ünlü tıp üstadı al-Riiknettin al-Salam zındık ilan edilmiş ve kitaplığı yaktırılmıştır.

Eski Yunan'dan yararlanmak suretiyle bilim yapan İbn Tüfeyl "Allahsızlar" arasında sayılmış, Sevil'de Melik İbn Vahib, akılcı bilimlerle meşgul oldu diye aynı akıbete uğramıştır. Denilebilir ki, İslam tarihi boyunca akılcı bilimlerle (ve özellikle felsefe ile) uğraşanlara karşı daima düşmanlık beslenmiştir. Eski Yunan kaynakları sayesinde bilimsel gelişmeyi sağlayan kim varsa, örneğin başta ar-Râzı, Farabî, İbn Sina, ibn Rüşt, İbn Bacca, İbn Haldun vs. hep zındık gözüyle görülmüşlerdir. Bu düşmanlık sadece bağnaz halk yığınlarından ya da İslamı harfiyen uygulamaya hevesli bağnaz halifelerden değil, İslam dünyasının "bilim adamı" olarak baş tacı .ettiği kişilerden (örneğin al-Gazali, İbn Teymiyye vs.) gelmiştir.

al-Gazali ya da İbn Teymiyye ya da benzerleri, akılcı bilimlerin başmimarı sayılan Aristo'yu, Galen'i ve diğerlerini ve onların yorumcuları olan ya da onlardan yararlanan İslam bilginlerini (örneğin ar-Râzı, Farabî, İbn Sina vs. gibi) "cahil", "dinsiz" ve İslam için tehlikeli kişiler olarak tanımlamışlardı.

Zira *Kur'an'dan* başka bilimsel kaynak olmadığını, her şeyin, her bilimin *Kur'an'da* bulunduğunu ve *Kur'an*'a aykırı hiçbir gerçek olamayacağını savunurlardı. Örneğin İbn Teymiyye, Tanrı ve Peygamber sözlerine göre hastalığın Tanrı'dan gelme olduğunu ve ancak Tanrı izni ile bulaşabileceğini ve veba gibi hastalıkların dahi insanlarda bulaşıcı olmayıp, sadece develerde bulaşıcı olduğuna dair İslami hükümleri sergilerken, İbn Sina'yı adeta cahil ve dinsizlikle suçlamış olurdu. Çünkü İbn Sina, *al-Şifa* adlı yapıtında, Eski Yunan tıp üstadlarından Galen'e dayalı olarak hastalığın miktoptan geldiğini ve bulaşıcı olabileceğini söylemişti. İlimle ilgili her alanda durum bu idi. Ve bu olumsuz gelişme sadece Maşrik İslamda değil, Türklerin ayak basmadığı Magrip İslamda da böyle olmuştur.

Eğer İslam uygarlığının çökmesine Türkler sebep olmuş olsalardı, bu takdirde İslam gerilemesinin sadece Maşrık İslamda (Doğu İslamda) kendisini göstermesi ve buna karşı Mağrip İslamda (Batı İslamda) ilerlemenin devem etmesi beklenirdi. Oysa ki, bu böyle olmamış ve

"Kıtr'aıı'dan başka yollarla ilim yapılamaz" zihniyetinin ve dar kafalılığının egemen olmasıyla Mağrip İslamda da gerileme başlamıştır. Örneğin al-Muvahhid döneminin İbn Tufeyl ya da İbn Bacca, İbn Vahîd vs. gibi ünlüleri, Eski Yunan kaynaklarıyla meşgul oldukları için İslama bağlı çevrelerin saldırılarına uğramışlar ve çeşitli tehditler altında kendilerini tehlikede buldukları için akılcı felsefeye dönük heveslerinden vazgeçmişlerdir. Bu tehlikenin ne denli yaygın bulunduğunu anlamak için İbn Bacca'nın *Kil âb Tedbir al-Mütavalıhid* adlı yapıtını gözden geçirmek yeterlidir. Yazar, akılcı felsefe ile uğraşanları "Buğday tarlasında yetişen çimenler'e benzeterek, "...onlar kendi ülkelerinde yabancı bir düşman gibidirler" der. Çağdaş Arap yazarları arasında dahi bunun böyle olduğunu ortaya koyanlar vardır. Örneğin Hourani, İbn Rüşt ile ilgili kitabında, 12. yüzyılda Mağrip İslamda felsefi düşüncelere karşı fevkalade yoğun bir düşmanlık bulunduğunu ve al-Muvahhid döneminde fıkıhla uğraşanların *Kur'an* dışında hiçbir bilgiyi benimseyemediklerini belirtirken bir gerçeği sergiler.[280]

3) islam Uygarlığının Sönmesi, İşlemim Akılcı Gelişmeye Olanak Tanınmamış Olmasındandır

İslam uygarlığını var kılanlar (örneğin al-Râzi'ler, Farabî'ler, İbn Sina'lar, İbn Rüşt'ler, İbn Haldun'lar vs.) Eski Yunanin akılcı verilerinden yararlanarak ilim yapabilmişlerdir. Fakat yaparken de sanki *Kur'an*'a uygun davranıyorlarmış kanısını yaratmaya çalışmışlardır. Böyle davranmış olmalarına rağmen "dinsizlik" suçlamasına uğramaktan kurtulamamışlardır. Eski Yunan ilimlerine karşı ilgi, ilmin *Kur'an* dışında ve akıl yolunda bulunamayacağına ve aranmaması gerektiğine inanmış olan fanatik zihniyetin güçlenmesiyle son bulmuş ve son bulmasıyla da İslamdaki uygarlık gelişmesi durmuştur. Bu zihniyet temsilcileri, akıl iiriinü olan Eski Yunan bilim kaynaklarının İslama yabancı sayılması gerektiğini ve bu nedenle bu ilimlerle uğraşmaktan vazgeçilmesini ve *Kur'an*'a dönülmesini istemişlerdir. Bu zihniyete göre *Kur'an* her ilmi kapsamakta olduğundan *Kur'an* dışında araştırma yapmak ve ilmi *Kur'an* dışında aramak Tanrı'ya karşı gelmek kabul edil-

280 G.F. Houraııi. *Avveıoes on ıhe Hannony of Relit>inn ıııııl Plıilosoplır.* Lontlon. 1961. s.3. 9.

iniştir ve mademki İslam en son, en üstün, en mükemmel dindir; o halde her şeyi, her ilmi, her fazileti, her ahlakiliği ve her uygarlığı orada bulmak mümkündür, *Kur'cın*dan gayrı kaynaklara başvurmakta yarar yok sakınca vardır, kanısı üstün gelmiştir.

İşte bu kendini bilmezlik, bu kendini beğenmişlik ve bu ilkel duygunun çeşitli yollardan zorlanması sonucu olaraktır ki, İslam düşünürleri ve bilginleri eski akılcı kaynaklara eğilemez. *Kıır'an* (ve şeriat) dışında hiçbir şeye el atamaz ve hiçbir şeyi "bilimsel gerçek" olarak kabul edemez olmuşlar ve bu kısırlık içerisinde İslam uygarlığı kuruyup gitmiştir.

Ne acıdır ki, bu tarihi gerçek yüzyıllar içerisinde Müslüman yazar ve düşünürlere asla ders olmamıştır. Bugün dahi başta Araplar olmak üzere Müslüman yazar ve düşünürlerin pek yanlış olarak saplandıkları düşünce odur ki, *Kıır'an* özgür iradeye ve serbest düşünceye yer veren esaslarla doludur. Bu iddialarını kanıtlamak üzere verdikleri örnekler arasında Fussilet Suresi'nin "... ve kim iyi bir iş yaparsa faydası kendisiıedir ve kim kötülükte bulunursa zararı kendisinedir" (K. 41 Fussilet Suresi, ayet 46) ya da Necm Suresi'nin "Gerçekten de insan ancak çalıştığını elde eder..." (K. 53 Necm Suresi, ayet 39) ya da K. 17 İsrâ Suresi'nin "Kim doğru yolu bulursa ancak kendisi için bulmuştur ve kim yoldan sapmışsa kendisini sapıtmıştır ye kimse bir başkasının yükünü yüklenmez" şeklindeki (ve daha bunlara eklenebilecek) hükümler vardır.[281]

Ancak bunu ileri sürerlerken *Kıır'an* in insan iradesini ve özgür düşüncesini sıfıra müncer kılan ve bilimsel ya da ahlaksal gerçeklere ancak şeriat ile ulaşılabileceğine dair olan sayısız ayetleri bilmezlikten gelirler. Örneğin K. 11 Hûd Suresi'nin "...her şeyi apaçık Kitab'da tespit ettik"; K. 81 Tekvîr Suresi'nin "ve isteyemezsiniz ...Allah istemedikçe" ya da K. 87 A'lâ Suresi'nin "...Allah ölçüp biçti ve doğru yolu buldurdu..." şeklindeki verileri ve daha saymakla bitmeyecek kadar çok buna benzer hükümleri kâle almazlar.

281 Bu konuda bkz. İlhan Arscl, *Teokratik Devlet Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına.* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlan. 1975. s.231 vd. 376 vd.

Oysa ki, bütün bu ve benzeri emirler nedeniyle, İslamda kişi için kendi aklına göre davranma olanağı yoktur; her şey Tanrı isteğine göre, Tanrı'nın ve Muhammed'in ortaya koydukları "gerçeklere" göre aranmalıdır. Bu gerçekler en ince teferruatına kadar belirtilmiştir bu kaynaklara göre. Bundan dolayıdır ki, şeriat gerçekleri oıtada iken "özgür" akla göre gerçek aramak Tanrı'ya ve Muhammed'e karşı suç işlemek, onları küçük görmek sayılmıştır. Ve yine bundan dolayıdır ki, İslam tarihi boyunca şeriatı baş tacı yapan düşünürler "kendi aklımı hiç kullanmadım, şeriata göre davrandım" demekle övünmüşlerdir.

Ve işte İslamm bu temel esaslarına bağlı olarak akılcılığı ve özgür düşünceyi baltalayanlar yüzündendir ki, İslamda akıl çağı yaratılamamıştır. Şimdi durum bu iken, kalkıp da İslam uygarlığını Arap zekâsının ürünü saymak ve bu uygarlığı "düşünce özgürlüğünden yoksun" Türklerin kuruttuğunu iddia etmek insafsızlık olmaz mı? Yadsınamayacak olan gerçek şudur ki, İslam uygarlığı denen şeyin sönmesi Arap yazarların yalana dayalı olarak ileri sürdükleri şekilde Türklerin ilme karşı düşman olmalarından değildir. İslamın bizzat kendisinin yarattığı dar zihniyettendir. Türkler daha İslama girmeden önceki dönemlerde İslam uygarlığı çökme yörüngesine girmiştir. Abbasiler zamanında bunun belirtilerine rastlandığını yukarda gördük.

İslam uygarlığının sönmesi konusunda Türklere yüklenebilecek bir suç ve sorumluluk varsa bu, olsa olsa İslama fazlasıyla bağlanmak ve İslamı "özüne uygun düşecek şekilde" uygulamış olmaktır. Gerçekten de 11. yüzyılın ortalarından itibaren Selçuk hükümdarları, İslamın ünlü bilginlerinin etkisiyle İslamın özünü benimsemişler ve medrese eğitimini en yaygın şekliyle yerleştirmişlerdir.

Hemen işaret etmek gerekir ki, Selçuk sultanlarının, İslam düşünürlerinin teşvikiyle, katıksız nitelikteki İslami verilere sarılmaları ve medrese sistemini meydana getirmeleriyle Abbasi halifelerinin şüpheciliği sindirmek üzere aynı davranışa başvurmaları arasında fark yoktur.

Türk hükümdarlarının yaptıkları şey İslamın iktidar sömürüsüne olanak tanıyan yönlerini kendi çıkarlarına araç kılmak olmuştur.

B) "Köleliği İslama Sokan Türklerdir" İddialarına Karşı

İslamın köleliği kaldırmak amacını güttüğü, fakat bu kuruluşun Türkler yüzünden sürüp geldiği konusunda 20. yüzyılın ilk yarısı içerisinde söylenenler ikinci yarısında da tekrarlanmıştır. Örneğin Seyid Ali Emir'in kaleminde yer alan suçlamaları kendisine destek yapan bir yazar, Arafat, 1966 yılında *The Islcuniq Quarterly* adlı dergide, insan zekâsıyla adeta alay edercesine konuya eğilir. "Cahiliyye" döneminde Araplar arasındaki köleliğin koşullarını inceler ve bu koşulların insanlıkdışı nitelikler taşıdığını ve İslamın bu kuruluşu bu şekliyle bulduğunu ve çeşitli nedenlerle derhal ortadan kaldırma yoluna gitmediğini belirtir. Bu nedenlerden biri, o dönem itibariyle çok sayıda köle bulunmasıdır; zira kölelerin hepsinin özgürlüğe kavuşturulması halinde çözümü çok.güç sorunlar ortaya çıkacaktı; o zamana dek yasal ve doğal sayılan bir kuruluşu yok etmek, yazara göre, her şeyden önce ekonomik bakımdan sakıncalı olurdu.

Öte yandan, yine yazara göre, savaş (cihat) geleneği de köleliğin tüm olarak ortadan kaldırılmasına elverişli değildi. Bu itibarla Tanrı, köleliği yekten kaldırmak yerine kölelerin durumlarının düzeltilmesini istedi ve bu nedenle *Kur'an*'a hükümler koydu.[282]

Yazara göre geçmiş dönemler boyunca Müslüman yazarlar ve din adamları köle ticareti yapanlarla mücadele etmişler ve köle sorununu kişi hakları ve özgürlükleri açısından ele almışlardır.

Bütün bu iddiaların yalandan ve hüsnü kuruntudan öteye geçer yönü yoktur. Bir kere kölelik kuruluşu İslamın, Eski Arap gelenekleri üzerine oturtarak koruduğu ve devam ettirdiği bir kuruluştur ki, "islam devletine tabi veya onunla müttefik olmayan memleketlerin kâfir halkını, Müslümanların kendi istifadeleri için temellük etmelerine cevaz vermiştir; bu sebeptendir ki, Müslüman memleketlerinde esir ticareti uzun müddet mühim bir mevki tutmuş ve esirler umumi nüfusun mühim bir unsurunu teşkil etmiştir."[284]

282 Arafat'ın bu yazısı için bkz. *The Animde af Islam IO Slavery,* in "The Islamiq Quarterly", June 1966, c. 10, sayı]2-18, s. 12-13.

283 *İbid,* s. 17.

284 *İslam Ansiklopedisi.* Milli Eğitim Bakanlığı. İstanbul, 1946, s.l 10.

Ne ilginçtir ki, hiçbir Müslüman yazar ve düşünür köleliğin doğal bir kuruluş olduğunu belirten *Kur'an* ayetlerine ya da hadis hükümlerine ya da bu kuruluşu bu şekilde sürdüren Muhammed'in tutumuna karşı sesini çıkarmamış, bu konuda eleştiri yapmamış ve bu hususları yermemiştir. Çünkü bunu yapmanın Tanrı ve peygamber emirlerine karşı gelmek olacağı korkusu içerisinde kalmıştır. Bunu yapmak başlı başına medeni bir cesaret işi olurdu ki, Muhammed bu tür cesaret davranışlarını ve İslamı yerer nitelikteki tutumları daha ilk anlardan itibaren en şiddetli usullerle önlemiştir.

Müslüman yazar ve düşünürlerin (ve genellikle Arap milliyetçisinin) yaptıkları tek şey köleliğin Tanrı tarafından yekten yasaklanmadığını, çünkü yasaklanacak olursa bunun Araplar arasında iyi bir hava yaratmayacağını ve köleliğin bütün bütün kaldırılmasının sosyal ve ekonomik bakımdan birtakım sakıncalar doğurabileceğini, bu nedenle Tanrı 'mn bu kuruluşu yavaş yavaş kaldırma yolunu tercih ettiğini söylemek ve köleliği kaldırmayan Türklere küfürler etmek olmuştur. Ne var ki, bunu söylerlerken Tanrı'yı sanki kölelik kuruluşunu kaldırma iktidarına sahip değilmiş durumuna soktuklarını unutmuşlardır. Çeşitli sahalarda mutlak yasaklar koyabilen ve her şeye kadir olan bir Tanrı'nın neden dolayı köleliği kaldırmakta zorluk duyacağını açıklamamışlardır. Ve yine bunun gibi köle satın alımını yasaklamak şeriatın dileği idiyse, Muhammed'in neden dolayı buııa kendisinden örnek vermediğini ve neden dolayı ömrü boyunca köleler edindiğini anlatmamışlardır. Çünkü köleliğin sürdürülmesi sorumluluğunu Türkün sırtına yüklemeyi en kolay çare bulmuşlardır.

/) Kölelik Kuruluşunun Sürdürülmesi Sorumluluğunun, Bu Kuruluşu Doğal Nitelikle Benimseyen Islama Ait Olduğu

Kölelik kuruluşunun korunması ve sürdürülmesi suçunu Türklerin sırtına yüklemek mümkündür, fakat insafsızlık olur. Zira Türkler, nihayet İslamın uygulayıcısı ve *Kur'aıı'm* bekçisi olarak bu kuruluşu yaşatmak zoıunluğunda kalmışlardır.

Şunu unutmamak gerekir ki, İslam dünyasında yüzyıllar boyunca baş tacı edilen nice büyük düşünür ve bilginlerin karşı çıkmadıkları bir kuruluşu, karakter ve siyaset icabı İslama son derece bağlı olmakla şartlanmış Türk yöneticilerinden beklemek gerçekçilik olmaz.

Hiç kuşkusuz Türkün, insan haysiyeti ve kişi özgürlüğü adına, îslami emirlerin ve örneğin *Kur'cin'm* dışına çıkması ve köleliği tüm olarak kaldırması şerefli ve gurur verici bir davranış olurdu. Ancak bunu yapmadığı için tüm suçu ona yüklemek haksızlıktır. Zira asıl suç, bu kuruluşu "doğal" nitelikte kılan ve ortadan "kaldırılamaz" biçime sokan İslamın kendisindedir. Zira İslam, her ne kadar kölelere iyi muamele edilmesi görünümünde ise de (ki bu da sırf kölenin efendisine daha iyi hizmet edebilmesi olanağını sağlamak içindir), köleliği Tanrı emri olarak yerleştirmiş ve hatta köleyi efendisi ile eşit saymayı Tanrı'ya "şirk koşmak" şeklinde görmüştür. Verilecek nice örneklerden K. 16 Nahl Suresi'nin 75. ayeti, insanların Tanrı tarafından "köle" ve "köle olmayanlar" olarak yaratıldıkları ve eşit olmadıkları konusunda şöyle der: "Allah bir örnek vermiştir: Bir köle olsa ve hiçbir şeye gücü yetmese ve bir de güzel surette rızıklandırdığımız birisi bulunsa... Bunlar eşit ve denk olur mu? Hamd Allah'a eşit değildir bunlar."

Görülüyor ki, İslama göre Tanrı, insanları, ne rızık ne de özgürlük bakımından eşit yaratmadığını söylemekle gurur duymaktadır. Şu durumda bu eşitsizliği gidermeye çalışmak insanlara düşen bir iş değildir; aksine Tanrı'nın düzenini bozmaktır. Nitekim bu düşüncesini Tanrı K. 30 Rûm Suresi, ayet 28'de yeniler: "(Tanrı) size, kendinize ait bir şeyde örnek getirmede: Kölelerinizden, cariyelerinizden sizi rızıklandırdığımız şeylerde size ortak olanlar var mı ve siz, o mallarda onlarla bir olur musunuz?" Görülüyor ki, Tanrı, insanları eşit ve tek bir vücut sayıp onlara müştereken hitap tenezzülünde dahi bulunmuyor. Hitap ettiği kimseler köle ve cariye olmayanlardır ve hitap ediş nedeni de onlar'lehine yerleştirdiği eşitsizliği hatırlatmaktır.

Denecektir ki, söz konusu edilen şey para ile satın alınan köle değil, "cihat" sırasında, yani İslam adına açılan savaşlarda alınan kölelerdir ve İslam bunu öngörmüş ve bunu kaldırmayı hedef bilmiştir. Hemen belirtmek gerekir ki, müspet ahlak açısından bu iki kölelik arasında fark yoktur; din adına savaşarak köle edinmek ve bu tür köleliği doğal bilmek ne kadar yerilmek gereken bir şey ise, para ile köle edinmek de aynı şeydir.

Kaldı ki, Muhammed para ile köle satın almayı da önlemiş değildir; bunun böyle olduğunu, *"Şaşırır kalırım o kişiye ki maliyle köleler alır da sevap için onları azat eder; bu adam ne diye iyilik edip*

de özgürleri satın almaz? Oysa ki bıtnıın sevabı öbüründen daha da büyüktür"[285] şeklindeki hadisten anlamak mümkündür. Köle satın almayı yasaklamak şöyle dursun, köle satın almanın meşruiyetine bizzat kendinden örnekler vermiştir. Nitekim İslami kaynaklardan, örneğin Cabîr'in nakillerinden öğrenmek mümkündür ki, Muhammed, tüm yaşamı boyunca kölelere sahip olmakla kalmamış,[286] parayla köle dahi almıştır.[287]

Kölelik kuruluşu öylesine doğal, öylesine köklü ve köle sahipleri bakımından öylesine hayati bir kuruluş olarak yerleştirilmiştir ki, mal ve mülkten yoksun bırakılmak ne denli ve etkili bir ceza ise, köleden yoksun kılınmak da aynı biçimde katlanılması güç bir ceza şeklinde görülmüştür. Nitekim belli bir din emrine riayetsizliğin kefareti arasına, tıpkı kaza orucu tutmak ya da masraf ihtiyar edip yoksul doyurmak gibi, köle azat etme usulü konmuştur.

Bundan dolayıdır ki, İslam yazar ve düşünürleri, gerek İslami esaslardan ve gerek Muhammed örneğinden esinlenmiş olarak köle alışverişini adeta bir ilim konusu haline getirmişlerdir. Nice örneklerden biri olarak Keykavus İbn İskender'in 1082 yılında yazdığı *Kâbusnâııe*'ye göz atmak yeter. Mal, hayvan ve köle edinme konusunda öğütlerle dolu bu kitapta köle satın alma işinin ince bir sanat olduğu açıklandıktan sonra köle satın alırken nelere dikkat edilmesi gerektiği anlatılır: "Köle olarak alacağınız insanın, her şeyden önce gözlerini, kirpiklerini muayene edin, sonra burnunu, dudaklarım ve dişlerini ve saçlarını... Bütün bunlara ek olarak... kölenin boyu posu yerinde... vücutça dolgun olmasına dikkat edin." Bunun kadar önemli bir öğüt de, haremde hizmetçi olarak kullanılacak kölelerin zencilerden seçilmesi, evde ve mutfakta kullanılacak olanların ise yüz ve bedence temiz olmaları konusundadır. Aynı titizliğin hayvan alımı

285 A. Gölpınarlı'nın topladığı hadislerden, Hadis No. 106/679.

286 Her ne kadar Muhammed bazı kölelerini azat etmiş ise de, ömrü boyunca hizmetinde bulundurduğu köleleri olmuştur. Bkz. İbn Said, *Kiııb al-Tabukut al-Kebir.* İngilizce çeviri S.M. Hak, Pakistan Historical Society, Karaşi, 1967.

287 Muhammed'iıı para ile satın aldığı siyahi köleler için, Muhammed Mansur İlahi'nin yayımladığı ***The English Translation ofthe Holy Traditiuns,*** Lahore, 1932, c.l, s. 173.

sırasında da gösterilmesini belirten yazar, "Her ne alırsanız alın, ister köle, ister hayvan ya da mal, o şekilde yapın ki ömrünüz boyunca keyfini çıkarasınız..." demeyi de ihmal etmez.[288]

2) Kölelik Öylesine İslcuni Bir Kuruluştur ki, Mısır'da Mehnıed Ali Paşa ve Hicaz'da Fuat Paşa Bütiin Dış Baskılara Rağmen, Köleliğin Kaldırılması Yoluna Gidememişlerdir

19. yüzyılın ilk yarısı içerisinde İngilizler, köleliğin ve köle ticaretinin kaldırılması konusunda Mısır'da oldukça etkili bir siyaset yürütmeye çalıştılar. Fakat tüm bu gayretlerinde Mehmet Ali Paşa'nın direnmesiyle karşılaştılar. Mehmet Ali Paşa, her ne kadar şahsen köle ticaretinin aleyhinde olduğunu ve kaldırılmasını arzuladığını İngilizlere beyan etmişse de, köleliğin doğal bir müessese olarak İslamda yerleşmiş bulunduğunu ve köle ticaretinin şeriat uygulamasına aykırı düşmediğini ve aynı zamanda Mısır'daki varlıklı sınıfların bunu desteklediğini ileri sürerek hiçbir şey yapamayacak durumda olduğunu açıklamıştı.[289]

1863 yılında köleliğin Amerika Birleşik Devletleıi'nde kaldırılması olayı üzerine İngilizler Arap ülkelerindeki köle ticaretini önlemek için daha ciddi ve daha azimli bir tutum takındılar. 1877 yılında İngiliz hükümetiyle Mısır hükümeti arasında İskenderiye'de köle ticaretinin önlenmesi konusunda bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma hükümlerine göre, Mısır'a köle getirmek ve Mısır'dan köle satmak yasaklanmıştı. Köle ticareti yapanlar için ağır cezalar konmuştu ve elinde köle bulunduranların bunları serbest bırakmaları öngörülmüştü. Ne var ki, tüm bu tedbirlere rağmen Mısır'da köle ticaretine devam edilmiştir.[290]

Dış zorlamalarla da olsa Osmanlı devletinin Arap ülkelerinde köleliği kaldırmak için uğraştığını ve hatta 1909 yılında Hicaz Valisi Fuat Paşa'nın Arabistan'ın o havalisinde köle ticaretini yasaklayan kararları uygulama yoluna gittiğini, fakat buna karşı Arapların ayak-

288 İngilizce çeviri, Kai'kn'us Ibn İskandar, *A Mirror fur Princes The Qualms Name.* Trausl. by Reuben Levy, New York, 1951, s.99-116. Fransızca çeviri için bkz. *Le Cubans Name.* Ou Le Livıe de Cabous. Trad, par A. Querry, Paris, 1886, s. 194, 215.

289 Bu konuda bkz. Gabriel Baer, *Slavery in Nineteenth Century Egypt,* in The Journal of African History, 1967. c.8, s.417-441. Yukardaki husus için bkz. s.430.

290 *ibid,* s.433, 435.

landıklarım ve onu bu karardan vazgeçirmek için çeşitli tehdit yollarına giriştiklerini hatırlatmak gerekir. Köleliği İslamın en kutsal ve Tanrı emriyle yerleşmiş kuruluşu şeklinde görmeye alışmış Araplara o zamanlar devlet bile uygar bir anlayış getirmek olanağını bulamamıştır. İslamın doğal kuruluş olarak kabul ettiği ve Müslüman kafalara inanç şeklinde öylece yerleştirdiği köleliği kaldırmak, Osmanlı devleti için dine aykırı hareket etmek olurdu. Nitekim 1909 yılında Fuat Paşa'nın kararına karşı Arap şeyhlerinin ve halklarının ayaklanması da bu nedenle olmuştu. Osmanlı devletinin uygar nitelikteki tüm davranışlarını (Tanzimat fermanları vb.) Araplar hep İslama aykırı davranış olarak nitelendirmişler ve ayaklanmak için vesile yapmışlardır.

3) Kölelik Bugün Dahi el-Ezher'cle, Kur'an'daıı Çıkma Bir Kuruluş Olarak Savunulur

Bırakınız geçmiş dönemleri, içinde bulunduğumuz bu uygarlık çağında bile köleliği hâlâ benimseyen ve savunan çevreler vardır. Şeriat kafası öylesine dar, öylesine bilgisiz ve öylesine beşeri olmaktan uzak ve "insanilik" duygusundan öylesine yoksundur ki, içinde bocaladığı çelişmelerin farkında bile değildir. Bir yandan, "İslam köleliği kabul etmemiştir, kölelik müessesesini İslam ülkelerine getiren ve sürdüren Türklerdir" der, öte yandan köleliğin yasal ve makbul bir müessese olduğunu benimser. el-Ezher, ki İslam dünyasının güya bilim otoritesidir, bilimin temsilciliğini yapar görünür, köleliğin *Kur'aıı'dan* çıkma olduğu konusunda fetvalar yayımlamaktadır. el-Ezher'in resmi yayın organı olan *Macalla'*mn 1962 Temmuz nüshasında savaş sırasında esir alınanların *köle* olarak kullanılmalarının caiz olduğuna dair fetvalar vardır.[291]

Bu böyleykén aynı üniversitenin bir mensubu, Muhammed al-Dasukî, yine aynı *Macalla* dergisinin Aralık 1967 nüshasında "Oruç ve Cihad" başlıklı yazısında İslamın kurtarıcı ve insanları bağımsızlığa kavuşturucu yönlerinden söz ederek ve sanki şeriat,

291 *Macalla,* el-Ezher Üniyersitesi'nin yayımladığı aylık dergidir. el-Ezher ulemasının fetvaları için bkz. *Sefer.* 1382/Temnuız 1962 sayısı, s.249-250.

köleliği mahkûm ediyormuş gibi tavır takınarak, "Şeriat nereye gittiyse orada kişiyi ve halkları özgürlüğe kavuşturmuştur" düşüncesini işlemeye çalışır.[292]

Sadece el-Ezher'de değil, tüm Arap ülkelerinde bilim adamlarının kölelik hakkındaki görüşleri yukaıdakinin aynıdır. 1962 yılında, Kral Faysal'ın, dış baskılar sonucu olarak köleliği ilga ettiği tarihte Yemende ulema, köleliğin *Kur'an*'dan çıkma doğal bir müessese olduğunu resmen kabul etmekte ve gerek *Kur'an* hükümlerine, gerek Peygamber emirlerine göre köleliğin kaldırılamayacağını beyan etmekteydiler.[293] Ancak hatırlatılması gereken şudur ki, kölelik müessesesinin varlığı ve devamı konusunda Arap din adamları ya da düşünürleri tüm sorumluluğu Türkün sırtına yüklerken bir tek Türk din adamı ya da aydını çıkıp da şimdiye dek bu iftiraları cevaplandırmak, tartışmak ihtiyacını ya da cesaretini gösterememiştir.

C) "İslama Irkçılığı Sokan Türklerdir" İddialarına Karşı

Arap yazarların iddialarına göre; Arap ülkelerinin Türkler tarafından işgal edilmesinden sonra İslama, kölelik yanında, bir de *ırkçılık* hastalığı girmiştir ve bunun da tek sorumlusu Türklerdir. Abdullah Sahb adındaki bir Arap yazar, 1972 yılında yayımladığı kitabında bu düşünceyi belirtirken, Türk öğelerin İslama girmeye başlamasıyla birlikte Türkteki ırkçılık duygularının ağır basmaya başladığını ve bunun sonucu olarak da İslamdaki "din kardeşliği" duygularının körlendiğini ve İslamın temel ilkesi olan "ahlaki ve manevi birlik" esasının yok olduğunu söyler.[294]

292 Bkz. *Mavalla,* Ramazan 1387/Arahk 1967, s.576. Bu konuda ayrıca bkz. Hava Kazanız, *Contemporary Religious Thought Among the Ulema of al-Azhar,* Asian and African Studies, 1971, c.7, s.211-235, s.249-250.

293 Bkz. George Rentz, "Saudi Arabia; The Islamic Island", in *Modernization of the Arab World,* Edited by J.H. Thompson and D. Reischauer; D. Van Nostrand Comp. New York, 1966, s.115-125. Bkz. s.213.

294 Abdallah de Sahb adındaki yazarın Fransızca olarak yayımladığı bu kitap için bkz. Abdallah de Sahb, *Développement er Questions d'Orient,* Edition Cujas, Toulouse, 1972, s.295 vd.

Bu Arap iddiasını çürütmek kolaydır. Çünkü, eğer İslamda ırkçılık diye bir şey var olduysa, oluşturanlar Araplardır. Arap ırkını diğer ırkların üstünde gören herkesten önce Muhammed'in kendisidir. Muhammed, ırkçılığı din haline getirmiştir. Arabi, Müslüman görünüşü altında gerçek anlamda ırkçı yapanlar da hep Muhammed'den esinlenenler olmuştur.

Yüzyıllar boyunca Arap, hep bu inanışla yetişmiştir. Halifeliğin Türkler tarafından ele geçirilmesinden sonra da Araplar, Türk padişahlarını halife kılığı altında görmekten rahatsız olmuşlardır; olmalarının nedeni de, Arap ırkından olmayan bir kimsenin halife olarak iş görmesidir. Hilafetin Arap ırkından başka bir ırka, özellikle Türklere geçmesinden dolayı ne kadar hoşnutsuz olduklarına değinmiş ve 1896 yılında Küveyt Şeyhi Abdullah'ın öldürülmesinden sonra iktidara getirilen Şeyh Mübarek'in, İngilizlerle dostluk kurarken, Hilafet makamının Türklerde değil, Araplarda olması gereğine inandığını belgeleriyle ortaya koymuştuk. Bütün bunlar ortadayken ırkçılığı Türklerin getirdiğini söylemenin gerçeklere ne denli aykırı düştüğü ortadadır.

D) "İslamı Savaş ve Saldırganlık Dini Haline Getiren Türklerdir" İddialarına Karşı

İslamın hoşgörü dini olduğu ve Türkler elinde bu niteliğini yitirdiği iddiaları sadece Arap milliyetçisinin değil, Türk şeriatçısının da benimser olduğu bir görüştür, ki ilerde, kitabımızın son bölümünde ele alınacaktır. Görülecektir ki "... *Allah katında din, şüphesiz İslamiyettir"* (K. 3 Âli İmrân Suresi, ayet 19) diyerek İslamdan gayrı bir dine yönelmeyi sapıklık bilen, (K. 3 Âli İmrân Suresi, ayet 85) ya da *"Ey inananlar, babalarınızı, kardeşlerinizi -küfrii imana tercih ediyorlarsa- dost edinmeyin"* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 23) ya da *"müşrikleri nerede görürseniz öldürün"* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 5) ya da "... *Kitâb verilenlerden* (yani Yahudiler ve Hıristiyanlar)... *hak dîni* (yani İslamı) *din edinmeyenlerle, boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın"* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 29) ya da *"...Ey*

inananlar Yahudî ve Hıristiyanları dost olarak benimsemeyin, onlar birbirinin dostudur..." (K. 5 Mâide Suresi, ayet 51) şeklinde ve buna benzer daha nice emirleri Tanrı ve Peygamber emri diye kabul eden İslam dininin hoşgörüye yer verdiğini kabul etmek için "hoşgörü" *mefhumundan habersiz* olmak gerekir. Ve yine göreceğiz ki, İslam öncesi dönemde farklı inançtakilere karşı son derece saygılı ve hatta çeşitli dinleri deneyecek kadar açık kafalı olan Türk, bu güzel niteliğini İslama girdikten sonra yitirmiştir. Fakat burada şimdilik İslamın savaş dini olmayıp, onu savaş dini haline Türklerin soktuğuna dair Arap milliyetçisinin iddialarını karşılamakla yetineceğiz.

New York'taki *İslam Kiiltiir Merkezi* başkanı olan bir Arap yazarı, çok yakın denecek bir tarihte Amerikan kamuoyuna, Arap milliyetçisinin savunur olduğu şu fikri aşılamaya çalışmıştır:

> "... *İslam* sözcüğü ile *savaş* sözcüğü birbirlerinin karşıtı olan sözcüklerdir ve bu farklılık *saldıran* ile *saldırıya uğrayan* farklılığını yapmamız gereğini ortaya koyar. Hep birlikte Kuran sayfalarını açalım ve Müslümanların saldırıya karşı korunmaları ihtarını yapan ayetlerin sayısını saptayalım. İslam, hem tarihsel ve hem de kuramsal bakımdan dünya barışı için en büyük öğe olmuştur ve onun salikleri, çoğu kez, tıpkı bugün olduğu gibi saldırıya muhatap olmuşlardır. İslam, bizatihi mahiyeti itibariyle savaş dini değildir."[295]

Bu satırlar 1971 yılında yazılmıştır, hem de Amerika'nın en tanınmış bir gazetesi olan *The New York Times'*ta.

Ve yazar *"İslam savaş diui değildir"* derken, hiç kuşkusuz "İslaını savaş dini haline getirenler Türklerdir" tezini savunanlara yeni bir güç katmıştır.

Hatırlatmak yerinde olacaktır ki, bu görüşün asıl etkili temsilcisi, Mısırlı ünlü yazar Muhammed H. Haykal'dır. *Hayat Mıhammed* adıyla yayımladığı kitapta[296] İslamın kurucusu Muhammed'in, tüm yaşamı boyunca inanç özgürlüğünü savunduğunu ve yaptığı savaşları hep savunma amacıyla yaptığını, hele ganimet almak ya da imana zorlamak için hiç savaşmadığını, bizatihi savaş fikrine karşı nefret

295 *The New York Times.* 11 Şubati971. s.44.

296 Kitabın iik basımı Kahire 1935, 9. basımı 1965 tarihini taşır.

taşıdığını belirttikten sonra, İslamm sadece "savunma" amacıyla savaşa yer verdiğini yazar ve "Dinde zorlama olmaz" ya da "Haksızlığa uğratılarak kendilerine savaş açılan kimselere karşı koymaya izin verilmiştir"[297] şeklindeki ayetlerden örnekler sayar. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, bu düşüncenin ilk tohumlan çok eski dönemlerde atılmıştır. Türkü "savaş kurdu" gibi göstermeye çalışan eski Arap tarihçilerinin görüşleri 19. ve 15. yüzyılda Batılı yazarlar, hatta Afrikalı siyahi bilginler arasında da destek bulmuştur.

Örneğin Liberyalı bir vyazar, Edward W. Blyden, *Christianity, İslam and the Negro Race* adlı kitabında, ırkçılık kuramını esas alarak, Türklerin İslam dinini savaşçı kılığa soktukları tezini işler. 19. yüzyılın Gobineau ve Arnold gibi ünlü bilim adamlarının ırkçı görüşlerine sarılarak, İslamın çeşitli şekillerde uygulanmasının inanç farkından değil, ırki ayrılıklardan doğduğunu ve aslında savaş dini olmadığı halde savaşçı bir ırk olan Türklerin eline geçmekle barışçı niteliğini yitirdiğini söyler.[298]

Türkün, savaşçi bir karaktere sahip olduğu ve bunun henüz İslama girmeden önce de böyle olduğu bir gerçektir. Fakat şu da bir gerçektir ki, Türkü gerçek anlamıyla savaşçı ruha sürükleyen ve *din* adına savaşlar yapmaya zorlayan İslam olmuştur ve ancak bu suretledir ki, İslam dini bugüne dek yaşayagelmiştir. Milliyet farkı gözetilmeksizin şimdiye dek tüm yazarların, düşünürlerin ittifak ettikleri husus şu olmuştur ve tarih de bunu böyle göstermektedir ki, *"kılıç giicii"* olmasaydı İslam yaşayamazdı ve Müslüman uluslararasında askeri erdemlere en çok sahip olan Türkler sayesindedir ki, İslam yayılabilmiş ve yüzyıllar içerisinde varlığını sürdürebilmiştir. 1970 yılında İngilizce olarak yayımladığı *Middle East, Past and Preseni* adlı yapıtında bir İranlı yazar şöyle diyor:

> "İslam, bu askerlere (yani Türklere) çok şey borçludur ve eğer Türkler tarih sahnesinde göriinmemiş olsalardı Müslümanlığın başına ıeler gelmiş olabileceğini tahmin güçtür. Selçuk Türkleri,

297 K. 22 Hac Suresi, ayet 39 ve K. 2 Bakara Suresi, ayet 256.

298 Kitabın ilk basımı 1887 tarihini taşır. Yeni hasım Edinburg. 1962'dir. Yukardaki hususlar için bkz. s.257.

Abbasi yönetimini bir yandan Şii Fatımîlere ve diğer yandan Haçlılara karşı korumuşlardır. Küçük Asya'da İslamı ilk yerleştirenler onlardır ve İslam sancağını Viyana kapılarına dek ileri götüren yine onlardır."[299]

Türklerden önce de İslam, savaşlar yoluyla bir yandan Afrika'da, diğer yandan Arabistan Yarımadası'nda ve nihayet Asya'da yayılabilmiştir. İslamın savaş dini olmadığını ve Türkler yüzünden savaş dini halini aldığını söylemek, savaşı (cihatı) İslamın temel şartı yapan Muhammed'i inkâr olur. Çünkü İslamı savaşçı din olarak yerleştiren odur.

1) İslamı Savaş Dini Haline Getiren Türkler Değil Muhammed'dir

Muhammed'in sadece savunma amacıyla savaşlar yapmak zorunda kaldığını söylemek ya da İslamı, sadece saldırılara karşı koymak üzere savaşa izin verdiğini iddia etmek dinsel ve tarihsel gerçeklere aykırı düşer. Bilinmesi gereken asıl büyük gerçek odur ki, Muhammed, savaş denilen kuruluşu, bir yandan Arapları ve diğer yandan Arap olmayanları (örneğin Yahudileri, Hıristiyanları vs.) İslama zorlamak ve bu arada ganimetler almak maksadıyla kutsal nitelikte kılmış ve cennete girmenin şartı haline sokmuştur. Nitekim gerek İslamı kılıç yolu ile kabul ettirmek için giriştiği savaşları hikâye eden İbn İshak, İbn Hişam, Taban ve daha nice Arap kaynakları ve gerek *Kur'an'âakı "...yalnız Allah'ın dini* (İslam) *kalana kadar onlarla savaşın..."* (K. 8 Enfâl Suresi, ayet 39) ya da *"Kitâb verilenlerden... hak dinini ditı edinmeyenlerla boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın"* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 29) şeklindeki (ve daha nice) ayetler ya da Muhammed'in ölürken *"İslamdan başka din kalmayıtıcaya kadar savaşın"* şeklindeki son vasiyeti bunu kanıtlamaya yeter örneklerden sadece birkaçıdır.

Her ne kadar *Kur'an*'da barışçı nitelikte ya da savunma maksadıyla savaşa izin veren hükümler varsa da bunlar Muhammed'in daha henüz güçlenmediği, yani Kureyşlilere bile sözünü geçiremez durumdayken izlediği siyasetin ürünleridir.

299 Yahya Armajani, *Middle East. Pası and Preseni.* Prentice Hall Inc. New Jersey, 1970, s. 157.

Bilindiği gibi hemen her dönemde ve her dinde (Budizm hariç), o dinin öncüleri ve kurucuları başlangıçta hoşgörüye sahipmiş gibi görünmüşler ve güçlendikleri andan itibaren zora başvurmuşlardır. Başka bir deyimle, hoşgörüden, hoşgörü yoksunluğuna geçiş olayının bu dinler bakımından müşterek olan yönü şudur ki, daha henüz güçsüz ve dolayısıyla iktidar ve şiddet kullanma olanağına sahip değil iken barışçı, tavizci, yumuşak bir siyaset izlemişler, fakat güçlendikleri ve zor kullanma olasılığına kavuştukları anda şiddet siyasetine geçmişlerdir.

Hıristiyanlık ve Hıristiyanlığın çeşitli mezhepleri için söz konusu olan bu durum İslamda da kendisini aynıyla göstermiştir. Hıristiyanlık, daha ilk başlangıç döneminde güçsüz ve desteksiz olduğu zamanlar hoşgörü temeline oturmuş iken ve hoşgörü siyasetini sürdürürken, daha sonra, özellikle, 4. yüzyıldan itibaren, yani devletin desteğine ve devlet gücüne sahip olduğu an hoşgörüyü terk etmiş ve zulüm makinesi niteliğine bürünmüştür. Güçlendikçe despotluğu ve zulmü artmıştır. İslamda da aynı şey olmuştur. İslamın kurucusu Muhammed, daha ilk başlangıçta Mekke'de (ve Medine'ye yeni geçtiği ilk anlarda) kendisine az taraftar bulduğu ve henüz güçlenmediği dönemde barışçı görünen bir davranış içerisindeyken, Medine'de yavaş yavaş güçlenmeye başladığı andan itibaren barış ve hoşgörü siyasetini bir kenara atıp İslamı, gerek Araplara ve gerek Arap olmayanlara kabul ettirmek için zorlamalara, savaşlara, ganimet almalara ve öldürmelere girişmiştir. Örneğin güçsüz bulunduğu dönem boyunca yerleştirdiği ayetlerde farklı din ve inançta olanlara karşı öldürme ya da savaş emirleri yer almamıştır. Aksine uyarıcı, öğüt verici, sabır dileyici nitelikte hükümler yer almıştır: *"Ey Muhammed sen öğüt ver, esasen sen sadece bir öğüt vericisin. Sen onlara zor kullanacak değilsin..."* (K. 88 Gaşiye Suresi, ayet 21-22); "Ey Muhammed... *Senin milletin Kur'ân'ı yalanladı: 'cezanızı ben verecek değilim' de."* (K. 6 En'âm Suresi, ayet 66); *"Kur'ân ile öğüt- ver"* (K. 6 En'âm Suresi, ayet 69^ *"onları kiyâmet günü ile uyar"* (K. 40 Mü'min Suresi, ayet 18).

Böylece bir yandan bu ve buna benzer nice hükümlerle putperest Arapları ikna etmeye çalışırken, diğer yandan da Tann'nın her ümmete kendi içinden peygamberler ve kendi dillerinden kitaplar gönderdiğini belirterek farklı dinde bulunanlara, örneğin Yahudilere ve Hıristiyanlara karşı da benzeri bir yumuşaklık içerisinde davranırdı.

Ne var ki, Medine'ye geçip Mekkelilerin kervanlarına saldırmaya ve ganimetler almaya başlayıp da taraftarlarının sayısını artırdıkça ve böylece güçlendikçe bu hoşgörü siyasetini yavaş yavaş terk ederek kılıç yolu ile zorlama ve savaşlar açma taktiğine başvurmakta gecikmeyecektir. Bu dönemde *Kur'aıı'ü* yerleştirdiği hükümler hep bu tür dehşet saçıcı şeylerdir: "... *müşrikleri nerede bulursanız öldiiriin, yakalayın, kuşatın, hapsedin onları, gelip geçecekleri bütün yolları tutun...* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 5); *Ey Muhammed, inkarcılarla, iki yüzlülerle savaş..."* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 73); "... *artık onların boyunlarını vurun, parmaklarını doğrayın..."* (K. 8 Enfâl Suresi, ayet 12.)

Bunlar Muhammed'in Medine'ye hicret edip de Mekkelilere karşı saldırıya geçtiği ve başarılar kazanmaya başladığı andan itibaren (özellikle Bedir Savaşı'ndan sonra) *Kur'an'*a yerleştirdiği ayetlerden sadece birkaçıdır. Öte yandan farklı dinde olanlara, örneğin Yahudilere ve Hıristiyanlara karşı da, onların İslama girmekten kaçınmaları üzerine, saldırı maksadıyla savaş emirleri vermekte gecikmemiştir. Özellikle Bedir Savaşı'nda Mekkelilere galebe çaldıktan sonra Yahudileri *Beni Kaynuka* pazarında toplamış ve İslamiyeti kabul etmeye çağırmış, Bedirde Mekkelilerin başına gelenleri onlara hatırlatmış ve eğer Kureyşlilerin uğradıkları akıbete uğramak istemiyorlarsa İslama girmelerini ihtar etmiştir. *Kur'an'*a bununla ilgili olarak şu ayeti koymuştur:

> *"Ey Muhammed, inkar edenlere 'yenileceksiniz, cehennemde toplanacaksınız.* • •'de" (K. 3 Âl-i İmıân Suresi, ayet 12).[300]

Bilindiği gibi bu talebi geri çevrilmiş ve Yahudiler onu peygamber olarak kabul etmek istememişlerdir. Onların bu tür direnmeleri karşısında Muhammed İslamdan başka bir dine rağbet edenlerin sapık olduklarını söyleyerek şiddet, saldırı ve savaş yollarına başvurmuş, *Kur'an'a; "Ey Peygamber savaş kâfirlerle ve münafıklarla, sert davran onlara..."* (K. 66 Tahrîm Suresi, ayet 9); *"Kitâb verilenlerden... Allah'ın ve Peygamberlerinin haram kıldığım haram saymayan, hak dîni din kabul etmeyenlerle, boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın"* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 29); *"...yalnız Allah'ın dini kalana kadar onlarla savaşın..."* (K. 8 Enfâl Suresi, ayet 39)

300 Bıı hususlarda bkz. İbıı İshak. *tıge.* s.260.

şeklindeki hükümler yanında, Haybar'a saldırdığında bayraktarlık eden Ali'ye *"...Mıhammecl'in Tcmrı elçisi olduğuna inandmncaya kadar onlarla savaş..."*diye emirler vermiştir.[301]

Savaşı, sadece insanları dine zorlamak için değil, aynı zamanda ganimet almak, varlık sağlamak bakımından da çok gerekli saymıştır. Bu şekilde elde ettiği ganimetler sayesinde sadece varlık edinmekle kalmamış, taraftarlarının sayısını da çoğaltma yolunu tutmuştur. Zira fakirlikten nefesi kokan zavallı nice insan, ganimetlere konmak hevesiyle Müslüman olmayı yararlı görmüşlerdir.

Bundan dolayıdır ki, Muhammed, Medine'ye Hicret edişinin 6. ayında Mekkelilerin kervanlarına saldırmaya ve ganimetler almaya başlamıştır. İlk 6 ay boyunca bu işi yapmamış olması, istemediğinden değil, kervan mevsiminin henüz başlamamış olmasındandır.

Nahla seferi sırasında elde edilen ganimetin paylaşılması üzerine Muhammed'in safında olarak Bedir Savaşı'na katılanların çoğaldığı, Abdullah b. Cahş gibi Arap kaynaklarının ortaya koyduğu bir gerçektir.

Yine bu kaynakların ortaya koyduğu bir diğer gerçekte şudur ki, Muhammed, kılıç yolu ile İslamı kabul ettirmek üzere yaşamının son 8-9 yılı içerisinde, yani Medine'ye Hicret edişinden ölümüne kadar 28 ya da 29 savaş yapmış, bu savaşlara bizzat katılmış ve farklı inançtan kişileri bizzat öldürmüş, öte yandan yine bu süre boyunca çeşitli maksatlarla ve özellikle ganimet toplamak için 35 kadar çete ve bölük göndermiştir.[302]

9 yıl içerisinde 29 savaş ve 35 çete saldırısı... Az sayılmaz. Ne ilginçtir ki, savaşlar yapmak ve ganimetler almak için önceleri "kâfirlerden gelebilecek tehlikeleri" ya da "saldırılan" bahane kılarken, daha sonraları böyle bir bahaneye dahi gerek görmez olmuştur. • Özellikle son yıllarına doğru "cihatı", farklı inançtan olanları İslama zorlamak için ar;ıw^;ıvmıştır.

Nitekim Mısır Hükümdarı Mukavkis'e, Habeş Kralı Negus'e ve İran Hükümdarı Hüsrev'e yolladığı mesajlarda, onları kendi din-

301 İbn Sa'd, *age.* c.2.
302 Taberî. *Mil/eller ve....* c.2. s.821 vtl: İbn İslıak, *uge.* s.660.

lerinden çıkıp İslamı kabul etmeye çağırmıştır. Eğer ömrü yetmiş olsa ve daha da güçlenmiş bulunsaydı, hiç kuşkusuz onlara karşı saldırırdı.[303]

Gözlerini hayata kaparken "İslamdan başka din kalmayıncaya kadar savaşın" şeklinde bıraktığı vasiyet, kendisinden sonra İslamın başına geçenlere Tanrı emri olarak bu maksatla iş görmüştür. Arap orduları tüm Orta Asyalara, Acem topraklarına ve dört bir yana hep onun bu vasiyeti ve Tanrîdan geldiğini söylediği cihat emirleri gereğince saldırmışlardır. Bütün bunlar İslamın esas itibariyle saldırı ve savaş dini olduğunu kanıtlamaya yeter. Ne var ki, bütün bunlara rağmen ve İslamı yaymak için girişilmiş savaşlarla dolu bir Arap tarihi ortada olduğu halde Arap milliyetçisi, İslamın saldırgan niteliğinden doğma bir utançla ve dünya kamuoyu karşısında temize çıkmak amacıyla bir "şamar oğlanı" aramış ve her konuda olduğu gibi bu konuda da sorumluluğu *Tiirkiin* sırtına atmıştır.

E) "Vahşet ve Gaddarlık Davranışlarını İslama Sokan Türklerdir" İddialarına Karşı

Yukardaki bölümlerde gördüğümüz gibi Arabın Türke karşı giriştiği küfürler ve hakaretler arasında *"yabani", "yırtıcı", "vahşi hayvan", "savaşçı", "gaddar", "öldürücü"* gibi sözcüklerin özel bir yeri vardır. Muhammed bile Türkü, böylesine korkutucu ve kötüleyici deyimlerle tanıtmıştır. Yüzyıllar içerisinde Arap yazarlar, sanki Muhammedi taklit edercesine, bu tanımı daha da tiksinti verecek şekle sokmak için birbirleriyle adeta yarışmışlardır. Örneğin 8. yüzyılda İbıı Mukaffa'nın Türkler hakkında kullandığı "vahşi hayvan" şeklindeki sözler, 10. yüzyılda Tevhidi ya da Marvaridî ve Sıcıstanî gibi şöhretlerin kaleminden daha cazip kılığa girmiş, Mes'ûdî ve Belhî'de ve al-Demirî'de "Ye'cûc ve Me'cûc" hatırlatmasına bürünmüş, 12. yüzyılda "zalim", "haşin", "intikamcı" şekilleriyle tekrar belirmiş, 13. yüzyılda Tusi gibi kalemlerde "kaba", "haşin", "gaddar", Cüveyni'ye göre "acıma nedir bilmez", 15-16. yüzyıllarda

303 İbıı Sa'd, *age,* c.2.

İbn Tulun gibi düşünürlerin dilinde "kesik insan başları ve kulakları ile eğlenmesini seven millet" edebiyatını zenginleştirmiş ve böylece sürüp gitmiştir.

Söylemeye gerek yoktur ki, İslam tarihi içerisinde Türkün, teessüfe şayan pek çok davranışları olmuştur. Örneğin İbn Tulun'un naklettikleri ya da benzerleri muhtemelen çoktur.

Ne var ki, insanlık tarihi vahşet örnekleriyle doludur ve bu örneklerin en dehşet vericilerini Araplarda bulmak mümkündür. İslamın ilk dönemlerinde, Muhammed'in giriştiği savaşlarla ilgili olarak İbn İshak'ın ya da İbn Hişam'ın ya da Vakidî'nin ya da Taberî'nin (ve diğerlerinin) yazdıklarını okuyacak olsak bu tür olaylar vesilesiyle tüylerimiz diken diken olur.

Muhammed'in Mekkelilere karşı giriştiği savaşlar sırasında Arapların birbirlerinin bağırsaklarını, ciğerlerini, dalaklarını çıkarırcasına ya da gözlerini oyarcasına, kafa taslarından tepeler yaparcasına kavgalaşmaları öğürtü vericidir. Kısa bir fikir edinmek için nice sayısız örneklerden biri olmak üzere, Uhud Savaşı sırasında olan bitenlerden şu bir iki örneği bilmem rahatlıkla okuyabilecek misiniz?

Bilindiği gibi Bedir Savaşı'nda uğradığı yenilginin intikamını almak üzere Kureyş, Hicret'in 3. yılında Muhammed'e karşı yürür ve Uhud mevkiinde Müslümanlara saldırır. Yayının "iki başında eğri yeri yarılıncaya kadar ok atmak" ve kılıç kullanmak suretiyle Muhammed onlara karşı bizzat savaşır. "Kâfirlerin boyunlarını vurur." Kendisi gibi savaşanlar arasında kadınlar dahi vardır. Hem de düşmanın kafasını ele geçirmek imkânını bulduğu an "kafatasıyla rakı içmek nezrim olsun" şeklinde konuşarak saldırıya geçmek suretiyle. Sonunda Ebu Sufyan'ı bozguna uğratır. Bununla beraber, güya taraftarlarının ganimet alma hırsına kapılmaları sonucu Uhud Savaşı'nı kaybeder.

Fakat savaş sırasında her iki tarafın giriştiği vahşet görülmemiş bir şeydir. İbn İshak'ın, Salih bin Keysan'dan rivayetini Taberî şöyle anlatır: "... Utbe'nin kızı Hind yanında kadın arkadaşları bulunduğu halde Tanrı elçisinin ...sahabelerinden olan şehidlerin naaşları yanında durarak onların azalarını yoluyor, kulak ve burunlarını kesiyorlardı. O kadar çok kestiler ki, Hiıd kesilen bu kulak ve boğumlardan gerdanlık ve bilezikler yaptı ve (bunları) Cuberyr bin Mut'imin kölesi Vahşi'ye armağan etti. Hamza'nın karnını yararak

ciğerini çıkardı, ağzına alarak adamakıllı çiğnedi ise de yutamadığı için yere attı. Bundan sonra bir kayanın üstüne çıkarak şiirlerini okudu... Tanrı elçisi Hamza'hın azaları yolunmuş, kesilmiş, karnı yarılmış olduğunu gördüğünde... 'Tanrı beni savaşlardan birinde Kureyş'e galebe çaldırırsa onlardan otuz tanesinin elbette azalarını yolar, oyar ve keserim' dedi..."

Ve bunu duyan Müslümanlar Kureyş'e galebe çaldıkları takdirde "... Arap kavminden kimsenin yapmadığı şekilde onların azalarını yolacaklarını ve oyup keseceklerini teyid ettiler..."

Taraftarlarının Kureyşlilere karşı bu şekilde konuştuklarını görünce Muhammed, "Siz cezaya çarptırırsanız, sizi ne şekilde cezalandırmışlarsa siz de aynı şekilde cezalayınız" demekle beraber, kendi öz kavmi olan Kureyşlilere karşı zaafı olduğundan sözlerine şunları ekler: "Sabrederseniz Yiice Tanrı sabredenleri sever." Daha sonra da Kureyş'in suçunu affettiğinde Müslümanları, düşmanlarının azalarını yolmak, oymak ve kesmek suretiyle cezalandırmaktan men eder.[304]

Fakat bu tutumu, gaddarca davranışları yok etme anlamına gelmez. Nitekim daha sonraki tarihler itibariyle insan vicdanını sızlatıcı nice olaylara bizzat kendisi örnekler yaratmıştır.

Bir savaş sonucu ele geçirdiği esirlerin kafalarını kestirmesi konusunda Taberî'nin kaleminden çıkmış şu satırlar, kıyas yapmak isteyenlerimize yararlı olacaktır:

> "... Tanrı elçisi zilkade ayının sona ermesine birkaç gün kala Beni Kurayza üzerine yürüdü. Tanrı elçisi onları esir ettikten sonra, içinde öldürmek için çukurlar kazılmasını emretti. Kendisi bir yerde oturdu ve Ali ile Zübery'e, kendi önünde başlarını kesmelerini emretti...

Bu olay Muhammed'in Beni Kurayza'Iar yurdunu işgal ettiği tarihlerde, yani Hicret'in 5. yılında vuku bulur. Düşününüz ki, kendisini Tanrı elçisi diye kabul ettiren Muhammed, sanki alınan esirlerin kafalarını mutlaka kestirmek gerekmiş gibi, böylesine gaddar bir davranışı doğal bulmaktadır.

304 Taberî. *Milletler ve Hükümdarlar....* s.41 I vd.
305 Taberî. *Milletler ve Hükümdarlar....* c.2, s.508.

Şu alıntıda Ebu Süfyani öldürmek üzere Muhammed tarafından görevlendirilen Amr bin Ümeyye Zamrî'nin, bu görevi yapmak üzere giriştiği işlerin kendi ağzından çıkmış şekli İbn İshak ve Taberî gibi ünlülerin kitabında yer almıştır: "... Mağaranın içinde bulunduğum vakit... göçebe Arap çok geçmeden uykuya daldı, horlamaya başladı. Bundan sonra ben yerimden kalkarak yanına geldim, onu hiç kimsenin öldürmesine benzemeyen kötü bir şekilde öldürdüm. Onu öldürürken yayımın başındaki eğri yerini sağ olan gözüne dayadıktan sonra yayımın üzerine yüklendim ve demiri kafasının öbür tarafından çıkardım. Bundan sonra bir yırtıcı gibi mağaradan çıkarak kerkenez kuşu süratle büyük yolu takip ettim..." Ve daha sonra Zamrî, esir aldığı birisini beraberinde getirerek Muhammed'in yanına çıkar ve olanları anlatır; kahramanımızı kendi ağzından dinleyelim;

> "...ben aldığım esirin başparmağını (keserek) yayımın kirişiyle bağlamıştım. Tanrı elçisi esirime baktığında o derece güldü ki azı dişleri bile gözüktü..."[306]

Öte yandan *Kur'aıı,* Müslümanları, *Müslüman* olmayanlara karşı en dehşet verici, en gaddar usullerle dövüşmeye, öldürmeye, asıp kesmeye teşvik edici ayetlerle doludur: Tevbe Suresi'nde, "... müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün..." (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 5); Enfâl Suresi'nde, "...artık onların (yani inkâr edenlerin) boyunlarını vurun, parmaklarını doğrayın..." (K. 8 Enfâl Suresi, ayet 12) diye yazılı.

Bu itibarla bütün bu malzeme ve örneklerle yetiştirilen kuşaklardan daha farklı bir davranış beklemek elbette ki abes olur. Bundan dolayıdır ki, İslam tarihi boyunca Arap halifeleri gibi Türk halifeleri de gaddarlık, acımasızlık ve insafsızlık örneği olmakta birbirleriyle yarışmışlardır.

Şüphesiz ki, başka örnekleri öne sürüp Türkün gaddarlıklarını mazur göstermek gibi bir tutum takınma düşününe yer vermiş değiliz. Fakat söylemek istediğimiz şudur ki, Arap yazarlar, İslamın bu yönünü ve Muhammed'in bu tür davranışlarını eleştirecek yerde,

306 *İbid.* c.2, 434-435.

kendi tarih yaşantıları içerisinde Türklerle olan her olayı Araplık davasına kullanmışlar ve Arap ırkının Türk düşmanlığı duygularını kabartmışlardır. Oysa ki, bizim insanlarımız ve bizim şeriatçımız kendi niteliklerini Arabın ağzından ve Arabın işine gelir biçime sokulan olaylara göre öğrenmiş ve öğrenmektedir. Din adamlarımız, tıpkı birer Arap öğretmeni gibi, Islamın tarihsel olaylarını, tek yönlü olarak ve sanki Arabın davasına hizmet eder bir ruhla Türk insanına anlatmaya ve okutmaya çalışmış ve çalışmaktadır.

F) "İslamda Kadını Hak ve Özgürlükten Yoksun Kılan Türklerdir" İddialarına Karşı

20. yüzyılın ilk yarısı boyunca olduğu gibi ikinci yarısı içerisinde de Arap ve Mısırlı yazarlar, çoğu kez Batı dilleriyle yayımladıkları yapıtlarında İslam dininin kadını yücelttiğini, kadın haklarına sınırsız bir gelişme verdiğini ve İslamı anlamaktan aciz Türklerin bu alanda da İslama kötülük yaptıklarını ve kadım hak ve özgürlükten yoksun bıraktıklarını savunmuşlar ve Batı'yı da buna inandırmışlardır. *Tahrir al-Mar'ah* yazarı Kasım Amin'in ve *Tafsir al-Fatiha* ile *Risâlat al-Tavhid* yazarı Muhammed Abduh'un vaktiyle yaptıkları budur: *Kur'an*'da kadınlara tanınan hak ve özgürlüklerin Türkler tarafından kısıtlandırıldığını belirtirken, kadın hakları savaşımına girişmek gerektiğini ve girişirken de Türklerin gasp ettikleri hakların kadınlara iadesini öngörürler. Çağdaş Arap yazarların hemen hepsinin iddiası da bu merkezdedir. Bunlar arasında kadın yazarlar da vardır. Ali İbrahim Leylâ adındaki bir Mısırlı kadın yazar, 1976 yılında Kahire'de yayımladığı *Status of the Egyptian Women Trough the Ages* adlı kitabında aynı temayı işler.

1985 yılında Suudlu bir işkadınının *The New York Times* gazetesi muhabirine verdiği demeç şöyledir: "İslamda kadın kapama âdeti diye bir âdet yoktur; bu geleneği İslama sokan Türklerdir."[307]

307 Bkz. "Saudi Women Start to Peek From Behind the Veil", *The New York Times* gazetesi, 13 Nisan 1985.

Bu örnekleri çoğaltmak kolaydır. Fakat hemen belirtmek gerekir ki, Arabın Türke yaptığı iftiralar arasında bu alandakiler kadar insanı isyan ettireni azdır. Çiinkü tarihi gerçek odur ki, Türkler, İslama girmeden önceki dönemlerde kadını bir değer olarak kabul ederlerken ve onu erkeğe eşit bilir ve devletin başına hükümdar yapacak kadar yüceltirlerken, İslama girdikleri andan itibaren bu güzel geleneklerini terk etmişler ve onu, İslamın gereklerine uyarak, ikinci plana indirmişlerdir.

Gerçekten de 7. ve 8. yüzyıllarda Arap ordularının Buhara'yı işgal etmeleriyle ilgili tarihi olayları nakleden Arap kaynaklarından öğrenmekteyiz ki, Orta Asya'daki birçok Türk devletinde kadın, devlet başkanlığı ve hükümet işleri sorumluluğu ile görevlendirilmiştir. Nitekim Buhara, o tarihlerde Toksan adındaki bir Hatun Sultan tarafından yönetilmekteydi. Öte yandan 7. yüzyılda Gültekin ve Bilge Han adlarına dikilen *Tonyukuk* ve *Orhun* kitabelerinden anlaşılmaktadır ki, esjci Türklerde kadın, siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda özgürlüğe sahipti. Gültekin Hanin devlet iktidarını, eşi Kutlulu Sultan ile birlikte kullandığı yine bu kaynakların ortaya koyduğu gerçeklerdendir.

10, yüzyılın ünlü coğrafyacısı al-Balhî'nin *Kitâb al-bad va'l-tarih* adlı yapıtından öğrenmekteyiz ki, o dönem itibariyle Türk ülkelerinde kadın, erkeğe eşit, toplum yaşamlarının her noktası itibariyle erkekle yan yana ve hatta erkeğine evlenme teklif edebilecek kadar özgür bir varlıktır. 12. yüzyılın ünlü tarihçisi İbn Cübeyr, Türk ülkelerinde kadına gösterilen saygıyı başka hiçbir yerde görmediğini söyler. Aynı dönemde buraları gezen Marco Polo'nun izlenimi de aynıdır. 14. yüzyılda İbn Batuta, *Seyahatname* adlı kitabında Orta Asya'daki Türk •ülkelerinde kadına tanınan özgürlüğü sitayişle anlatırken, kadınların kapanmadığını, peçe, çarşaf diye bir şey tanımadıklarını, erkeklerle beraber dolaştıklarını belirtir.

Yine tarihi kaynakların kanıtladığına göre eski Türklerde, özellikle Şamani döneminde, kadınların erkeklerle birlikte toplantılar tertipleyip aynı mahalde ve hep birlikte ayinler düzenledikleri anlaşılmaktadır. Yakut'larda da *Isı-ah* denilen bir ayin sırasında kadın-erkek kişilerin bir yerde toplandıkları, birbirlerinin ellerini tu-

tarak daire meydana getirdikleri ve raks ettikleri, hep birlikte kımız içtikleri ve dinsel merasime giriştikleri ve bu Türk merasimlerin Müslümanlığı kabulden sonra dahi sürdürüldüğü bir gerçektir,[308] Ne var ki, İslamı kabul eden Türk ülkelerinin çoğunda bu güzel gelenekler değiştirilmiş ve kadın geri plana itilmiş ve erkeğin kölesi kertesine indirilmiştir.

Çünkü İslam, kadını Tanrı tarafından "aklen ve dinen dûn (aşağı)" yaratılmış olarak kabul etmiş, kötülük ve fitne kaynağı ve bu nedenle cehennemlere layık bilmiş, yeryüzü yaşamları boyunca erkeğin "kölesi" telakki etmiş, kocasının hizmetini iyi görmek şartıyla cennetlere girebileceğini söylerken dahi onu orada, kocasını güzel hurilerle sarmaş dolaş yaşar görmeye mahkûm etmiştir. Her ne kadar kadınların kocaları üzerinde hakları olduğuna dair hükümler sevk etmekle beraber bunları, kadınlar aleyhine yerleştirdiği haksızlık ve eşitsizlik düzenini sürdürmeye matuf kandırma siyasetinin formülü olarak öngörmüştür. Gerçekten de Muhammed'iıı bildirdiğine göre, Tanrı kadınları aklen "dûn" yaratmıştır ve bunun böyle olduğu da Kur'an'da K. 2 Bakara Suresi'nin "iki kadının tanıklığı, bir erkeğin tanıklığına bedeldir" şeklindeki 282. ayeti ile belirtilmiştir.

Ve yine Muhammed'e göre Tanrı kadınları, sadece aklen değil, dinen de eksik yaratmıştır; bunun böyle olduğunu da onları hayız gördükleri zaman namaz kılmaktan ve oruç tutmaktan yasaklamakla kanıtlamak istemiştir.[309]

Karakter bakımından kadınların genellikle "kötü", "fitneci", "düzenbaz", "nankör" ve "şeytan" olduklarını söylerken; "Dünyadan ve kadınlardan sakınınız, zira Beni İsrail'de ilk fitne kadın yüzünden çıktı" ya da "Bana cehennem gösterildi, çoğunluğunu kadınlar teşkil etmekteydi" şeklinde konuşmuştur."[110]

Kadınlar arasında faziletli olanların son derece az olduğuna inandığı için, "Kadınlar arasında saliha kadın, yüz tane siyah karga

308 Bu konuda bkz. Alıııed Yaşar Ocak, *Bektaşî Menâkıbıiâmeleıincle islâm Öncesi İnam: Motifleri.* İstanbul, 1983, s. 125 vd.

309 Buharî'niıı naklettiği bu hadis için bkz. *Salıilı-i Biliniri Muhtasarı....* 3. basım, c.l, s.223.

310 Riyâzü's.... 1972, c.l.s.105

arasında alaca bir karga gibidir"[311] diye konuşmuş, kadınların yararlı olanlarını da koyunlara benzetmiş[312] ve dövülmeye layık görmüştür.[313]

Öte yandan kadınların sözü ile hareket etmenin caiz olmadığını, çünkü kadının sözü ile hareket edilecek olunursa yeryüzünün altının, üstünden daha hayırlı olacağını bildirmiştir.[314]

Bundan dolayıdır ki, yerleştirdiği *Kur'an* ve hadis hükümlerine göre İslamda kadın siyasal yetkilere sahip olamaz, seçemez, seçilemez, örneğin halife olarak devletin başına getirilemez ya da hükümet işlerini göremez, yönetici olamaz, imam, yargıç (kadı), müezzin, müftü vs. olamaz.

Medeni hukuk ilişkilerinde kadın, kendi isteğiyle evlilik yapamaz, kocasını seçemez, boşayamaz, kocasının iznini almadan sokağa çıkamaz, iş yapamaz, cuma namazı kılamaz, mirasta erkekle eş tutulamaz (erkeğin payının yarısını alır) vs.

Kadını çarşafa tıkmak, kapamak ve toplumdan uzaklaştırmak konusuna gelince; şunu belirtmek gerekir ki, bu gelenek İslama ne Türklerden, ne İranlılardan ve ne de Hintten gelmedir; doğrudan doğruya Muhammed'in yerleştirdiği hükümlerle kökleşmiştir. Ayşe'nin söylediklerinden anlaşılmaktadır ki, Muhammed, Medine'ye Hicret ettiği tarihe gelinceye kadar, yani peygamberliğini ilan ettiği tarihten 13 yıl sonrasına kadar, kadınların örtünmesi hususunda bir şey emretmemiştir.[315] Muhtemelen Hatice'nin ölümünden sonra genç ve güzel kadınlarla evlenmeye başlayınca ve özellikle kıskançlık duygularını kabartacak durumların doğması üzerine (örneğin Zeyd'in karısı

311 Bu hadis için bkz. Gazali, *tlnâ'ıı....* 1975, c.2, s.l 17-118.

312 Gazali, *Ihvâ'ıı...,* 1975, c.2, s.165-166.

313 *İbid.* s. 147.

314 Bu konuda al-Kııteybe, *Kirâb UyCm al-Ahbur* adlı yapıtının "Hükümet" başlığını taşıyan bölümünde, Muhammed'in "Hükümet ve devlet işlerini kadınları tevdi eden hiçbir millet felâh bulmaz" şeklindeki hadisini nakleder. Buna benzer olarak İbn Haldun, *Muktıddiına* adlı kitabında bilai verir. Ayrıca bkz. Gazali. *İhyû'ıı....* 1975, c.2, s.59-170.

315 Bu hususlar İbn İshak'ıı yapıtlarında ve özellikle İbn Hişfım tarafından kaleme alınan *Kitûb sinil RcısıV AHûh* adlı kitabında mevcuttur. İngilizce çeviri için bkz. *The Life of Muhammcıd,* a translation of İbn Ishaq's Sirat Rasul Allah by A. Guillaume, Oxford University Press. 6. basım, 1980. s.280-281.

Zeyneb'e âşık olup, onunla evlenmesi gibi olaylar sonucu)[316] *Kur'an*'a, kadınların örtünmesiyle ilgili hükümleri (Örneğin, K. 33 Ahzâb Suresi, ayet 33, 59; K. 24 Nûr Suresi, ayet 31 gibi) koymuştur.

Bütün bunlardan gayrı Muhammed, yeryüzü yaşamları boyunca kadını erkeğin *geçici* olarak eşi durumunda saymış ve erkekler için asıl eşlerin cennetlerdeki güzel huriler olduğunu bildirmiş[317] ve cennete gittiklerinde *"memeleri yeni sertleşmiş bakire kızlarla, kara gözlü, cilveli, şirin sözlü hurilerle"* ömür süreceklerini eklemiştir. (Bkz. K. 78 Nebe[1] Suresi, ayet 32-34; K. 56 Vâkıa Suresi, ayet 15-37; K. 76 (İnsan) al-Dahr Suresi, ayet 12-21.) Başka bir deyimle, yeryüzü yaşamları boyunca kocasına iyi hizmet karşılığı olarak cennete girecek olan kadınlara, orada kocalarım cennet hurileriyle sarmaş dolaş sevişir halde görmelerini mükâfat saymıştır. Cennete girebilmelerini de kocalarının iznine bağlamıştır. Söylemeye, gerek yoktur ki, böyle bir izni vermek için koca, ondan iyi bir hizmet bekleyecek ve bu hizmeti elde edemediği takdirde vermeyecektir. Bu hizmete kocanın şehvetini giderme işi de dahildir. Zira Muhammed'in belirttiğine göre, *"iyi ve saliha bir kadın, kocasının şehvet gailesini gideren kadındır"*. Kadından bu şekilde yararlanmak da erkeğin hakkıdır. Bunun böyle olduğunu Muhammed, son nefesini vermeden önce söylediği şu sözlerle kanıtlamıştır:

> *"Kadınlar sizin kölelerinizdir. Tanrı emriyle onlardan yararlanmak ve cinsi münasebette bulunarak gönlünüzü eğlendirmek size helal kılınmıştır. "*[318] .

Yine Muhammed'in bildirdiğine göre kadın, kocasının hizmetini görmek ve şehvetini gidermek yanında bir de onu eğlendirmek ve ona secde etmekle görevlidir.[319]

316 Bilindiği gibi Muhammed, Hatice'nin ölümünden sonra birbirinden güzel iki düzineye yakın kadını haremine alınış, oğulluğu Zeyd'in karısı Zeyneb'e âşık olup onunla evlenmiş, karılarına kimsenin göz dikmemesi için çeşitli hükümler ve bu arada örtünme zorunluluğunu koymuştur.

317 Muâz b. Cebel'in rivayetine göre Muhammed, dünya yaşamları sırasında kocasına eziyet eden bir kadına "...o erkeğin hurilerden olan zevcesi... hitap ederek: 'Allah canını alsın, bu adama eziyet etme. O dünyada senin yanında bir misafirdir: yakında senden ayrılıp bize kavuşacak' diyerek muaheze eder." Bkz. Gazali, *llnâ'u....* c.2, s.155.

318 */bici,* s.76.

319 *Ibiıl.* s. 155.

Bütün bunlara karşılık olarak kocanın da kadına iyi muamele etmesini, onu "güzellikle tutup, güzellikle bırakmasını (boşamasını)" öngörmüştür. Fakat bu davranışı dahi kadınları küçültücü duruma sokacak bir mantığa bağlamıştır ki, o da şudur:

> *"...(kadınlarla) iyi geçinmek, onlara iyi muamele etmek, akıllarının noksan olduğunu düşünüp, onlara acıyarak eziyetlerine katlanmak (gerekir)."*™

îslamın kadını ikinci plana atan ve aşağılatan esaslarını burada tümüyle ele almaya yer ve zaman yoktur. Bir fikir olmak üzere yukarıda özetlediğimiz hususlar göstermeye yeter olmalıdır ki, bu konuda Arabın Türke yamadığı suçlamalar iftira ve yalandan başka bir şey değildir.[321]

G) "İslam Demokrasiyi Öngördüğü Halde, Türkler Despotik Sistemler Getirmiştir" İddialarına Karşı

20. yüzyılın ikinci yarısında Arap milliyetçisinin sürdürdüğü iddia, İslamın demokratik bir sistem getirdiği ve bu sistemin Türkler elinde despotizm şekline dönüştürüldüğüdür. Temel düşünüş Türklerin Ye'cûc Me'cûc ırkından gelme olup, bu ırka özgü olumsuzlukları devlet ve iktidar konusunda da uygulama alanına soktuklarıdır. Tanınmış yazarlardan Bustânî, Türklerin *Turan* asıllı olduklarını ve bu nedenle despot ruhlu bulunduklarını, vaktiyle bazı Yunan düşünürlerinin *Turan* sözcüğünden, arz ettiği benzerlik nedeniyle, *Tiran* (Tyran) yani *despot* anlamını çıkardıklarını, Türklerin tüm tarihleri boyunca baskı ve istibdat rejimlerine bağlı olarak yaşadıklarını belirtir.

Onun bu görüşlerini tüm olarak paylaşan diğer bir Arap yazar, Hâled M. Hâled, 1951 yılında yayımladığı bir kitabında; "Bu nitelikler Türklere tıpatıp uymaktadır ve bunun böyle olduğuna bizler tanık olmuşuzdur. Türklerin varlığı yurdumuzu harabeye çevirmiş, ülkemizde dehşet, korku ve açlık dönemleri yaratmıştır" der.

320 *Ibid,* s.71.

321 Arap kadınının İslaııdan önceki dönemde erkeğine eşit durumda iken, Islamiyetle birlikte erkeğin kölesi haline girdiği hususunda bir Hintli yazarın görüşleri içiıı bkz. S. Khuda Buklısh, /I *History oftlıe Islamic Pcoples,* Calcutta, 1914, s. 19 vd.

Bir başka Arap yazar, Abdullah Laruî, 1967 yılında Fransızca olarak yayımladığı bir kitabında; "Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi sayılan halife (padişah) kendi kullarının ne yaşamlarına ve ne de mallarına saygı göstermiştir... istipdadı eski Asya ülkelerindeki benzerlerini hatırlatmıştır"[322] der. Anlatmak istediği şey, tıpkı diğerleri gibi demokrasinin İslam ülkelerinde yaşatılmaması sorumluluğunun Türklerde olduğudur.

Söylemeye gerek yoktur ki, yüzyıllar boyunca istibdat yönetimine dayalı devlet sistemini sürdürmek ve demokratik yaşamlara yönelmemek bakımından Türke yüklenecek suç büyüktür. Ancak şunu unutmamak gerekir ki, demokrasi dışı yaşam tarzını İslama getiren Türk değil, Türkü böyle yapan İslamdır.

Çünkü tarihi gerçek şudur ki, Muhammed'in aklından seçime dayalı ve millet iradesinin egemen olacağı bir devlet fikri geçmiş değildir. Düşündüğü şey irsiyet esasına dayalı bir devlet kurmaktı. Nitekim cariyesi Mariya'dan İbrahim adında bir oğlu olduğunda, hayalindeki bu devletin gerçekleştiğini düşünmüştü. İbrahim'in ölümü üzerine "Eğer yaşamış olsaydı (kurduğum devletin) başına hükümdar olmuş olacaktı" demek suretiyle bu düşüncesini açığa vurmuştur.

Başka erkek çocuğu olmadığı ve kendi sulbünden birinin iktidara gelemeyeceğini anladığı içindir ki, kendisine en yakın bildiği ve güvendiği Ebû Bekir'in (ki sevgili karısı Ayşe'nin babasıdır) kendisinden sonra devletin başına geçirilmesini vasiyet etmiş ve bu vasiyeti gereğince Ebû Bekir Muhammed'den sonra ilk halife olarak iş görmüştür.[323]

Ebû Bekir'den sonra Ömer, Ali ve Osman'ın halifeliğe gelmeleri de hep birbirlerinin vasiyetine dayalıdır. O tarihten bu yana İslam tarihi boyunca seçim usulünün uygulandığı bir devlet ve hükümet şekline rastlanmamıştır.

Sadece devlet başkanlığı konusunda değil, devlet organlarından hiçbirisi için seçim diye bir şey öngörülmemiştir. Zira *Kur'cın'â*a *"...Biz bu Kitapta, hiç bir şeyi eksik bırakmadık"* (K. 6 En'âm Suresi, ayet 38) hükmü gereğince insan aklının ortaya koyacağı bir şey bulunmadığından, yasama organı diye bir şeye gerek duyulmamıştır.

322 Abdallah Laroui, *Tkleologie Arabe Cnntemporaine,* Paris, 1967, s.23.

323 1. Arsel. *Teokratik Derlet....* s. 180 vd.

Çünkü şeriatçının değer ölçülerine göre "akıl yapısı kanunlar'in hükmü yoktur.

Öte yandan Muhammed'in kurduğu ilk Müslüman Arap devleti de dahil olmak üzere. 1 400 yıl boyunca îslamın uygulandığı hiçbir ülkede "demokratik" devlet ve hükümet sistemi diye bir şey var olmamıştır. 20. yüzyılın ilk yarısı içerisinde Atatürk'ün kurduğu laik Türkiye Cumhuriyeti hariç, bir tek İslam devleti görülmemiştir ki, despotik bir idare sisteminden gayrı bir rejimle yönetilmiş olsun. Bir tek İslam devleti gösterilemez ki, halk iradesini ya da kişi değerini ön plana almış olsun ya da doğal özgürlük kavramına dayansın ya da iktidarını bu özgürlüklerle sınırlasın ya da inanç, din, cinsiyet vs. farklarını gözetmeden eşitlik ilkesine saygılı bulunsun, millet iradesini kanun saysın,, insan yapısı kanun fikrini Tanrı yapısı kanun fikrine üstün kılsın ve kısacası demokrasi anlayışına bağlansın. Var olan ve olmuş olan tek şey, "demokrasi" görüntüsü altında otoriter ve totaliter nitelikteki sistemlerdir. Kişinin ve toplumun tüm yaşamları millet ya da halk iradesine değil, gökten indiği kabul edilen hükümler esasına dayatılmıştır.

20. yüzyılın bitmek üzere bulunduğu şu dönemde dahi İslam ülkeleri arasında ("laikliği" benimsemiş olan Türkiye hariç) "demokrasi" ile yönetilen bir tek ülke yoktur. Hepsi de otoriter, hepsi de totaliter ve çoğu kez ailevi şirket niteliğinde devletlerdir. Suudi Arabistan, ki Arap ülkelerinin en zenginidir ve bu zenginliğini toprak altı petrole ve bu petrolü çıkaran yabancının aklına borçludur, *Kıır'atı'ı Anayasa* olarak kabul etmiştir. En yeni kaynakların ortaya koyduğu veriler şudur ki, 11 milyon nüfusu olan bu devlet, Suıid ailesi tarafından idare edilir. Bu ailenin mensuplarının sekiz bin olduğu tahmin edilmektedir. Siyasal, sosyal ve ekonomik tüm iktidar bu aileye aittir. Parlamento diye bir şey yoktur. Kral, başbakan, bakanlar, müsteşarlar ve yetkili bütün memurlar bu ailenin insanlarıdır. Aslında devlet değil, bir aile şirketinden başka bir şey değildir.

Neden bu böyledir ve böyle olmuştur? Bu soruya verilecek tek cevap, İslamiyet ile demokrasinin bir arada olamayacağıdır. Zira çünkü bir kere İslamiyet, din ve devlet ayırımı diye bir şey tanımaz; din ve devlet iç içedir; siyasal, sosyal ve ekonomik yapı Tanrı ve Peygamber

iradesi olarak konmuş emirlere dayalı olarak oluşur. İktidarın kaynağı dünyevi (halktan/milletten gelme) değil uhrevidir, gökten gelmedir. İktidarın millete karşı sorumluluğu yoktur, sadece Tanrı'ya karşı vardır, o da Tanrı ve Peygamber emirlerini uygulamak açısından.

İslam devletinde asıl' olan akıl kanunları değil, hiçbir şekilde değiştirilmesi mümkün olmayan Tanrı yapısı kanunlardır. Her ne kadar beşer yapısı kanunlar bulunursa da, bunlar *Kur'an'*a aykırı olamaz. Örneğin İslam devletinde ne halk, ne millet ve ne de onların temsilcileri "miras, kız erkek çocuklar arasında eşit olarak paylaşılır" şeklinde bir kanun geçiremez, çünkü *Kur.'an'*da kız çocuğun, erkek çocuğa nazaran yarı pay alacağı yazılıdır. *Kur'an'*in bu hükmünü değiştirip bir yenisini-koyamaz.

Yine bunun gibi *Kur'an* ve hadis hükümleri arasında kadınların aklen ve dinen dûn oldukları ve bu nedenle iki kadının tanıklığının bir erkeğin tanıklığına bedel olduğu ya da benzeri hükümler bulunduğundan, İslarnı uygulayan bir devlette kadın ve erkeğin tanıklıklarının eş-değerde olduğuna dair kanun geçirilemez. Yine bunun gibi *Kur'an* ve hadis hükümleri arasında İslarndan başka bir dine bağlı olanların sapık oldukları, cehenneme gidecekleri yanında, "Kitâb ehli" sayılanlara, yani Yahudilerle Hıristiyanlara karşı savaş açılmak ve İslamı kabul .etmedikleri takdirde onları "cizye" (haraç) vermeye zorlamak, vermeyecek olurlarsa "müşrik" sayıp öldürmek gerektiğine dair emirler vardır. İslam devletinde bunları insan yapısı kanunlarla değiştirmek mümkün değildir.

Bu örnekleri kişi ve devlet yaşamlarının her noktasına varıncaya kadar çoğaltmak kolaydır.

Öte yandan İslam, otoriter olduğu kadar totaliter niteliktedir de. Kişinin tüm yaşantısını, düşüncesini, inançlarını ve her şeyini ayarlar. İslami devlette kişi, devletin kendisini yoğurmak istediği kalıp içinde var olma durumundadır.

Sabah yataktan kalkarken hangi ayağı ile terlik giyeceğinden, helada kaç adet taş ile taretleneceğine, kaç yudumda su içeceğine, hangi parmağı ile yemek yiyeceğine, yemeğine sinek düştüğünde sineğin hangi kanadını yiyeceğin ya da içeceğin içine iteceğine, ne renkte ve uzunlukta elbise giyeceğine, oruçlu bulunduğu sırada ölü ya da hay-

van ile cinsi manasebette bulunduğu takdirde ne yapması gerektiğine, fikir ve düşüncelerini ne şekilde Tanrı'ya yöneltmesine ve nihayet akşam yatağına girdiğinde karıları ve cariyeleriyle ne şekilde sevişeceğine ve kısacası günlük yaşantılarının her noktasına varıncaya kadar her şeyini bu emirlerle düzenlemek zorunluğundadır.

Kişinin özgür olan hiçbir yönü yoktur. Bu dinsel zorunluklara sadece cehenneme atılma korkusundan değil, toplum ve devlet baskısıyla uyar.

Başka bir deyimle, İslamda kişi ve toplum bakımından özgür bir yaşam söz konusu değildir.[324]

Bu itibarla Türkün demokratik bir devlet kuramamış olması nedenini İslama girmiş olmasında aramak doğru olur. Zira tarihi verilerin kanıtladığı odur ki, İslama girmeden önce Türkün demokratik ve akılcı nitelikte yaşamları olmuştur. Tonyuyuk Kitabeleri'nin ortaya koyduğu gerçek budur.[325]

Nasıl ki Arap yönetimi, îslami kılık altında despotik oklu ise,[326] Türkün despotik yönetime yönelmesi de asıl İslama girdikten sonra kendisini göstermiştir.[327]

H) Arap Ülkelerinin Ekonomik Geriliklerinin Sorumluluğunun Türklere Yüklenemeyeceği Konusunda

Her alanda olduğu gibi iktisadi ve ticari yaşamlar konusunda da Arap milliyetçisi, Arap geriliklerinin sorumluluğunu Türkün sıtına yükler ve örnek olarak 16. yüzyılda, yani Türk işgalleriyle birlikte Arap dünyasının ekonomik yıkıntıya sürüklendiği, kötüye gittiğini belirtir.

324 Bu konuda bkz. İ. Arsel. *Teokratik Devlet...* Ayrıca bkz. 1. Arsel, *Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluları: Diıı Adamları ve Aydınlar,* Ankara, 1977.

325 Bkz. 1. Arsel, *Teokratik Devlet'ten....$.95* vd."

326 İslamın despotik devlet ve hükümet sistemlerine olanak yarattığı konusunda bkz. İ. Arsel. *Teokratik Devlet...,* s. 178-250.

327 Arap ülkelerindeki Türk yönetiminin despotik olduğunu belirten bir yabancı yazar, Issawi, btı tarz yönetimin İslam ülkelerinde sadece Türke özgü olmayıp Arap yönetimi şeklinde de kendisini göstermiş olduğunu ve Arabın ilkel ve geri kalmasının nedenlerini bu yönetim sisteminde aramak gerektiğini söyler. Bkz. Charles Issawi, *Egypt in Revolution: an Economic Analysis,* Oxford University Press. London, 1963, s. 15.

6. yüzyılın ilk yarısı içerisinde, yani Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Mısır'ı işgal etmesi ve Arap topraklarını ele geçirmesi tarihinden itibaren Arap dünyasının iktisadi bakımdan kriz dönemine girdiği doğrudur. Fakat bu durum, Türk işgallerinden doğmuş değildir: Türk işgallerinin oluştuğu sıralarda esasen ekonomik gerileme başlamış idi. O kadar ki, Memlûk iktidarının hazinesinde askeri besleyecek para bile kalmamıştı.[328] Oysa ki, daha önceleri, yani 16. yüzyılın başlarına gelinceye kadar Arap ülkeleri, coğrafi bakımdan ticari zenginliğe sahip olma durumunda idiler. Çünkü Hindistan ile Avrupa arasındaki ticaret yolu üzerinde bulunmaktaydılar. Bu itibarla Mısır, Suriye, Hicaz vs. gibi Arap ülkeleri böylesine verimli bir noktada bulunmanın avantajlarından yararlanmaktaydılar. Başka bir deyimle, Arap ülkelerinin bu dönemde ekonomik bakımdan iyi durumda olmaları, kendilerine atfolunabilecek meziyetlerden dolayı değil, fakat Hindistan ile Avrupa gibi iki ticaret merkezi arasındaki yol üzerinde bulunup ve bir nevi gümrük geliri edinmektendi. Ne var ki 16. yüzyılın başlarından itibaren Avrupa ile Hindistan arasındaki bu ticaret yolu yer değiştirdi ve Portekiz aracılığıyla Ümit Burnu'ndan dolaşır oldu; bu nedenle Arap ülkeleri o zamana kadar yararlanır oldukları ticari nimetlerden yoksun kaldılar. Böylece Portekiz daha önce Arap ülkelerinin sahip bulundukları avantajları elde etti.

Başka bir deyimle, Arap ülkelerinin ekonomik bakımdan "iyi" ya da "kötü" durumda olmalarının Türk işgalleriyle ilgisi azdır. Çünkü Memlûkler döneminde (ki Türk yönetimi sayılır aslında) iyi bir ekonomik, duruma sahip olmuşlardır ve bunun nedeni ne Arapların ve ne de efendilerinin (yani Memlûklerin) çalışmaları ve akıllılıklarıdır; sadece ticaret yolu üzerinde bulunmuş olma talihliliğidir. Öte yandan Osmanlılar zamanında ekonomik bakımdan kötü duruma girmişlerdir, bunun da asıl nedeni Türk işgalleri değil, ticaret yokmun değişmiş olmasıdır.

328 Memlûkler döneminde Mısır'daki mali durum konusunda 12. yüzyılın en ünlü yazarlarından İbıı İlyas'ın (Mulıammed B. Ahıııed) *Baılâ'i al-zuhurfi vakâ'i al-duhûr* adlı yapılı güzel bir kaynaktır. İngilizce çeviri için bkz. İbıı Ilyas, *An Açanını of the Omunun Conquesl of Egypl in ılıe yecır A.H. 922 (A.D. 1516),* translatcd fronı tlıe 3rd volume of the Arabic Chronicle of Mulıammed İbn Ahıııed İbıı İlyas by W.H. Salmon, Londoıı. 1921. s.2-3.

Arap ülkelerinin ekonomik geriliğini Türk işgallerinde değil, asıl dünya yaşamlarını küçümseyen ve rızkı, kişinin kendi çalışmasından ziyade Tann'nın keyfiliğine terk eden ve yoksulluğu fazilet bilen ve fakirlerin zenginlerden 500 yıl önce cehennemlere gideceğini öngören ya da buna benzer hükümlerle kişiyi miskin ve verimsiz hale getiren İslamın kendisinde aramak gerekir.

Nitekim konuyu oldukça "objektif" ölçülere göre inceleme olanağına sahip bazı yabancı kalemler bunun böyle olduğunu ortaya koymuşlardır. Sayılabilecek nice adlar arasında Colombia Üniversitesi profesörlerinden Issawi ile Arap ülkelerinin 1511 ile 1594 yılları arasında Türk egemenliği altındaki durumunu inceleyen Springling'in yapıtlarına göz atmak yeterlidir. 1963 yılında Mısır ihtilali ve iktisadiyatı konusunda yayımladığı bir kitabında Profesör Issavvi, her ne kadar Mısır'ın ekonomik bakımdan geri kalmasında Memlûklerin ve Osmanlı işgallerinin payı olduğunu kabul etmekle beraber, bu geriliği doğuran asıl nedenlerin İslam'dan gelme olduğunu itiraftan geri kalmaz. Şöyle der: "Tanrı iradesine tevekkül ile boyun eğmişlik... (Müslüman kişiyi) bu dünyadaki kaderine körü körüne, atalet ve betaet içerisinde rıza göstermeye zorladı... Bundan başka (...) İslamın benimsediği *din* ve *devlet* ayniyeti nedeniyle İsiami hukuk, Hıristiyanlıkta papalığın en güçlü bulunduğu dönemlerde bile görülmeyen bir şiddetle din müeyyidelerine bağlanmış oldu. Bu ise, pek doğaldır ki, sosyal katılıkları yarattı, şu bakımdan ki, karşı reformcular, değil sadece kişideki, sosyal gelişmeye karşı doğal olarak var olan direnmeleri, dinde yenilik düşüncesine karşı olan davranışları dahi bertaraf zorunluğundaydılar."[329]

Bundan başka diğer nedenleri de sıralayan yazar, devlete karşı direnebilecek güçlerin olmayışını ve İslamın esas itibariyle Arap karakterine yatkın bir din olarak düşünülmüş olmasını da zikreder.

Springüng ise Arabın ekonomik geriliklerinin sorumluluğunu Türklerde değil, ekonomik şartlan oluşturan olaylarda bulur.[3]-[10]

329 Charles lssa\vi, *tıge,* s. 15 vd.

330 G.W. Frederick Springling, "The Ottoıııon Turks and the Arabs, 1511-1515". in II-*lions Stııclies in Sacial Sciences.* The Univeısitv of Illinois Press, Urbana. 1942. c.26, sayı 4.

Gerçek odur ki, Müslüman ülkelerin istisnasız tümünde görülen ekonomik miskinlik ve gerilik, doğrudan doğruya îslamın kendisinden gelmedir. Çünkü ekonomik gelişme ekonomik canlılıkla olur. Bu canlılığı oluşturacak "inanç" koşulları sağlanmadan ne sanayi toplumunu var kılmak, ne ticaret ve iş düzenini kurmak ve ne de tek deyimle, ekonomik ilerlemelere sıçramak mümkündür. Ekonomik canlılık ise yeryüzü yaşamlarına değer ve öncelik vermekle ve özlem beslemekle ve asıl önemlisi, kişilere *insanca* ve mutlu şekilde yaşama şevkini aşılamakla sağlanabilir. İslamın "Bir hırka, bir lokma" felsefesiyle ve "Yoksulluk Tanrı'dandır, bu nedenle fazilettir" şeklindeki inanışlarıyla, yeryüzünün "misafirhane" olduğu masallarıyla beslenen ve rızıl; denen şeyi kendi gücünden ziyade Tanrı iyiliğinde arayan ve üstelik kendisini zavallı bir kul kertesinde gören insanlar topluluğunda ekonomik kalkınma ve aşama diye bir şey beklenemez.

Nitekim 1 400 yıl boyunca Müslüman ülkeler bu inançlara ve bu zihniyete saplanmış olarak ilkel yaşamlardan kurtulamamışlardır. Çünkü şeriat onlara yoksulluğun ve rızık azlığının ve yeryüzü mutsuzluklarının Tanrı dileğince olduğunu, bunun bir deneme, bir sınav niteliğini taşıdığını, ilerde cennetlere ancak bu safhadan geçmek suretiyle erişilebileceğini, fakirlerin cennetlere zenginlerden 500 yıl önce gideceklerini inanç olarak kabul ettirmiştir. Sayısız nice örneklerden bir ikisini zikretmek gerekirse, *Kur'an'da, "...bol nimet Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir"* (K. 3 Ali İmrân Suresi, ayet 73): *"Tanrı dilediğini hesapsız şekilde nzıklandırır"* (K. 14 İbrahim Suresi, ayet 11); *"Sizi birazcık korkuyla, açlıkla, mal, can ve meyve noksanıyle sınayacağız, müjdele sabredenleri"* (K. 2 Bakara Suresi, ayet 153); *"...ve biz Allah'ın aramızdan seçip lütfettiği bunlar mı demeleri için halkın bir kısmını, bir kısmiyle sınarız"* (K. 6 En'âm Suresi, ayet 53), şeklindeki hükümler rızık edinmenin Tanrı'ya bağlı olduğunu ortaya koyar. Tanrı sadece rızık veren değil, aynı zamanda sermaye verendir de: *"Zengin eden ve sermaye veren de O'dür"* (K. 53 Necm Suresi, ayet 48).

Öte yandan hiçbir şey kişinin kendi emeğinin ürünü olarak ortaya çıkmaz; örneğin çiftçilik ve ziraatle meşgul olmak, ekin yetiştirmek ve bu yoldan ürün elde etmek, kişinin kendi emeği ve çalışması

karşılığı bir şey değildir. Kişi ne kadar özenirse özensin, ne gibi tedbirler alırsa alsın sonuç onun elinde değil, Tanrı'nın dilek ve isteğindedir.

> *"Görmez misiniz ektiğiniz tohumu... siz mi bitiriyorsunuz onu, yoksa Biz mi bitirmekteyiz,?.."* (K. 56 Vâkıa Suresi, ayet 63-67.)

Her ne kadar yine *Kur'an* da *"insan ancak çalıştığını elde eder"* (K. 53 Necm Suresi, ayet 39-40) ya da *"Rabbmızdan rızıkfazlalığı isteyerek ticarette bulunmanızda beis yoktur"* (K. 2 Bakara Suresi, ayet 197) şeklinde hükümler varsa da, bunlar Tanrı'nın keyfiliği fikrini ve kaderciliği temel inanış haline getiren bir düzeni olumlu kılmaya yetmez, yetmemiştir. Oysa, Batı dünyası buna benzer dinsel hükümlerden kendisini kurtarabildiği içindir ki, ekonomik bakımdan gelişmiştir.[331]

VI) İSLAM TARİHİNİN DEĞİŞMEZ KURALI: • ŞERİATTAN UZAK KALINDIKÇA UYGARLIK OLUŞUR

İslamın 1 400 yıllık tarihi incelendikçe göze çarpan şudur ki, uygarlık ya da her türlü gelişme ancak İslami etkiden uzak kalınabildiği dönemlerde kendisini göstermiş ve İslama saplanıldığı an gerileme belirmiştir.

/ İslam dünyasının 8. yüzyılın ortalarında uygarlık gelişmesine yönelebilmesi İslama sııt çevirebilen halifeler sayesinde olmuştur: 200 yıl kadar süren bu uygarlık İslamın özünü geçerli kılmaya hevesli çevrelerin ve bu çevreleri destekleyen halifelerin iktidara gelmeleriyle son bulmuştur. 19. yüzyılın başlarına kadar İslam ülkeleri, İslamın özüne saplı olarak gerilikler ve ilkellikler içerisinde yaşamışlardır. Batı'nın akıl çağı sayesinde şahlanması sonucu yarattığı uygarlığın tokatını yiye yiye İslam ülkelerinden bazıları, örneğin Mısır, Türkiye vs,, Batı'ya yönelme çabalarına sarılmışlar, fakat kendilerini şeriat has-

331 Bu konuda bkz. İ. Arsel, *Teokratik Devlet...,* s.300-334: İ. Arsel, *Toplumsal Geriliklerimizin....* s. 176 vd.

talığınclan kurtaramadıkları için sağlıklı bir aşama yoluna. saparnamışiardır. Sadece Türkiye, Atatürk sayesinde laiklik esasını benimseyebilmiş, şeriatı arka plana atabilmiş ve bu sayede 20-30 yıl gibi çok kısa bir zaman içerisinde İslam ülkelerinin en modern, en demokratik, en uygar bir ülkesi olabilmiştir. Ne hazindir ki, böylesine parlak bir başarıya erişen bu ülke dahi, Atatürk'ün ölümünden sonra tekrar şeriat bataklığına yönelmiş ve yeniden gerileme dönemine girmiştir.

Arabın geri kalmışlığının asıl nedeninin şeriat olduğunu gösteren diğer bir kanıt da şudur ki, eğer bu geriliklerin başlıca nedeni Türk yönetimi ve egemenliği altında yaşamışlık olsaydı, bağımsızlığa kavuşmakla Arap ülkelerinin gelişme yoluna girmeleri gerekirdi. Oysa ki, Türk egemenliğinden kurtuldukları şu kadar yıl boyunca Arap ülkeleri için geriliklerden kurtulma diye bir şey söz konusu olmamıştır. Öte yandan Türk egemenliği altında yüzyıllar boyunca yaşayan ve şeriat sistemine bağlı olmayan diğer öğeler, örneğin Yugoslavlar, Romanyalılar, Yunanlılar, Macarlar, Bulgarlar ve Arnavutlar... vb. Osmanlı boyunduruğundan kurtulup da bağımsızlıklarına kavuştukları andan itibaren her bakımdan gelişme göstermişlerdir. Eğer Arapları geri bıraktıran *uecleu* Türklerle ilişki kurmak ve Türk yönetimi altına girmek olsaydı, Türk yönetiminden çıkmakla büyiik gelişmeler ve aşamalar yapan Hıristiyan öğeler gibi onların da bu yola girmeleri gerekirdi. Şu muhakkak ki, Arapları, tıpkı Türkler için olduğu gibi, ilkellikler içerisinde tutan şey şeriat düzeni ve nedeni olmuştur. Eğer Türkler şu son 75 yıl boyunca diğer İslam ülkelerinden farklı ve çok önemli ilerlemeler gösterebilmişseler, hiç kuşkusuz bu, Atatürk sayesinde şeriatın pençesinden kendilerini az da olsa kurtarabilmiş olmalarındandır. Tüm sorun, şeriata saplanmışlık ya da ondan koparılmışlıktır. Hangi ülke ki kendisini şeriat denilen musibetten kurtarır, o ülke mutlaka gelişme olanağına sahip demektir. Her vesileyle tekrarladığımız gibi, Türk egemenliği altına girmekle Arabın, bazı kazançlar yanında, muhakkak ki kaybettiği çok şeyler olmuştur. Fakat şunu kabul etmek gerekir ki, Arapla birlikte Türk de aynı şekilde şeriat içerisinde erimiş, güzel niteliklerini yitirmiştir.

A) Arabın ve İslamm Geri Kalmışlığında Arap Sorumluluğuna da Yer Veren Arap Yazarlar

1955 yılında İngilizce olarak yayımladıkları *The Crescent in Crisis* adlı kitapta iki Arap yazar, N.A. Faris ve M.T. Hüseyin, Arap dünyasının ve Arap uygarlığının, Abbasi İmparatorluğu'nun sona ermesiyle gerileme dönemine girdiğini, Türklerin egemenliği altında karanlık çağın sürdüğünü söylerler. 18. yüzyılın sonlarına ve daha doğrusu Napolyon'un Mısır'a ayak basıp, Arap ülkelerini istila etmesi tarihine dek Arap toplumlarının Türk egemenliği altında, atalet ve bilgisizlik uykusuna yattığını, ancak Napolyon işgallerinden sonra kendine gelme, uyanma ve eski uygarlık kertesine yeniden erişme hevesine yöneldiğini ekler.[332]

Her iki yazara göre Osmanlılar, kendi egemenlikleri altında yaşayan toplumları birleştirici ve tek yapımlı bir devlet halinde yaşamaya sürükleyici bir gayret göstermemişlerdir. Toplumun çeşitli öğelerini kendi başlarına bırakmışlar, din ayrılıklarını ve ulusal farklılıklarını gidermemişlerdir; bilakis çeşitli ırktan ve farklı dinden olanları birbirlerine karşı düşman kılıp onların çatışmasından yararlanmışlar ve "böl ve hükmet" formülü gereğince egemenliklerini sürdürmüşlerdir. Padişahlar, geniş imparatorluk sınırları içerisinde saltanatlarını ancak bu şekilde pekiştirmişlerdir. Bu amaçladır ki, Müslüman öğeleri Hıristiyan öğeler aleyhinde kışkırtmışlar, Sünni Müsliimanı Şii Müslümana karşı dövüştürmüşler, Kürdü Ermeniye, Protestanı Katoliğe vs. karşı düşmanca davranışa zorlamışlar ve tüm halklar arasında düşmanlık duygularını canlı tutmaya uğraşmışlardır.[333]

Fakat her şeye rağmen yazarlar, Arap dünyasındaki geriliklerin nedenlerini Arapların sadece yabancı egemenliği (Türk boyunduruğu) altındaki yaşamlarında değil, doğrudan doğruya Arap tarihinde aramak gerektiğini de belirtirler. Bu nedenlerden biri de Arap topluluğunun *kadın*a gerekli değeri vermemiş ve onu ilkellik içinde ve

332 Nabilı Amîn Faris and Mohammed Tewfik Husayn, *T'ne Crescent lı Crisis; Interprelive Studv ofthe Modern Arab Wold.* Uııiversity of Kansas Press. 1955. s.46-47.

333 *İbid.* s. 106.

aşağı durumda tutmuş olmasıdır. Kadını bu denli küçük ve fakir gören bir toplumun geriliklerden çıkmasına olanak olmamıştır ve olamayacaktır görüşünü savunmuşlardır.[334]

B) Arabın Geri Kalmışlığının Sorumluluğunu İslamda Arayanlar

Arap geriliklerinin nedenlerini Türkün sırtına yüklemek genel olarak Arap yazarların oybirliğiyle giriştikleri bir iştir. Fakat pek nadiren de olsa bunun aksini yapanlar olmuştur. Bunlar arasında daha çok Hıristiyan Arap yazarlar yer alır. Fakat Müslüman Arap yazarlardan da örnek vermek mümkündür.

el-Ezher hocalarından Ali Abd al-Râzîk'in Kahire'de 1925 yılında yayımladığı *al-İslâm vct'usul al-Hukm* adlı kitap,[335] Mısır Ulema Kurulu'nca toplattırılmış ve yazarı, sorumluluğu şariata yükledi diye dinsizlikle suçlanarak el-Ezher'den atılmıştır. Aynı doğrultuda olmak üzere Halid M. Halid ile AbdAllah al-Kasımî'yi belirtmek mümkündür. Hasan İbrahim Hasan'ın 1967 yılında Bağdat'ta İngilizce olarak yayımladığı *Islam,' A Religions, Political, Social and Economie Study* adlı kitapda Arap geriliklerinin nedenlerini, İslama bağlı olmak ya da olmamaktan ziyade Batı sömürücülüğünde ve Batılı misyonerlerin faaliyetlerinde aramak gerektiği açıklanır.[336]

Fakat bu konuda asıl anılması gereken yazar, Costi Zurayk adındaki Hıristiyan Arap yazarıdır. 1948 yılında *The Meaning ofDisaster* adlı kitabında Zurayk şöyle der:

> "...Çoğumuz hâlâ sanırız ki, Abbasi halifeliğini ve genel olarak Arap gücünü yok eden şey, Moğol ve Türk saldırılarıdır. Fakat gerçek olan şudur ki, Araplar, Moğollar (ve Türkler) önündeki yenilgilerinden önce kendi içlerinde yenilgiye uğramışlardır. Eğer Moğol (Türk) saldırıları Arapların en çok gelişmiş ve uy-

334 *IbUl,* s. 127.

335 Fransızca çevirisi için bkz. "Revue des Eludes Islamiques", çeviri L. Bcrcher, Paris. 1933. Cahier III, s.353-390.

336 s.532 vd.

»arlık kurmuş oklukları bir dönemde olmuş olsaydı başarıya erişmiş olamazdı. Aksine hu saldırılar Arapları (belki ile) canlanmaya ve daha da ileri hamleler yapmaya zorlardı."[1,7]

Diğer tanınmış bir Arap yazar. Halid Muhammed Halid. Arapçadan İngilizceye çevirerek 1953 yılında *Froıı Here* U'e *Şiarı* adı allında yayımladığı kitabımla (Washington DO Arabın geriliklerinin tiiıı sorumluluğunu insan beynini işlemez duruma getiren dîn adamlarında bulur.[3,5]

Fakat konumuzla ilgili olarak asıl üzerinde durulması gereken yazar. İbrahim Cîlas adındaki Suriyeli bir subaydır. Başyazarlığını yaptığı *Halkın Onlusu* adlı derginin 25 Nisan 1967 tarihli nüshasında İbrahim Gılas, I 400 yıllık İslam tarihi içerisinde ilk defa olmak üzere Arap halklarını dinsel inanışları terk ile İslama ve Tanrı anlayışına *lıavır* demeye ve bu suretle geriliklerden ve felaketlerden kurtulma yolunu aramaya çağırmıştır. Arabi, ilkel geleneklerin kölesi olarak tanımlayan bu yazısında şöyle der: "Arap ulusunun kendi kendisine sorduğu birçok soru var ki. bunlardan birisi uygarlık kervanına katılabilmek için gerekli nıelodıı bulmakla ilgilidir. Bugüne kadar Arap ulusu Tanrıya yönelmiş, eski değerlerini İslamda ya da Hıristiyanlıkta aramış, feodalizme, kapitalizme ve yaşadığı dönemlerin diğer sistemlerine dayanmıştır. Fakat bu çabaların hepsi boşa çıkmıştır, çünkü bütün bu değerler Arabi 'Taıın'daıı başka kurtarıcı ve güç yoktur' dualarını tekrarlayarak talihine boyun eğen. sefil, mütevekkil, kaderci bir insan yapmıştır."

Bu tanımı yaptıktan sonra yazar Arap bakımından yeni bir insan portresi çizer. Bu yeni insan, kendi kaderini kendi gücünde ve çalışmalarında ve insanlıkla olan bağlarında arayan, kendine güvenç duyan, başka hiçbir yerden (ve güçten) medet ummayan, cennet ya da cehennem masallarına inanmayan bir tiptir.

İşle bıı lip bir insanı yegâne makbul varlık sayan yazar yazısını şöyle bitirir:

337 Cosli Zııravk. *I'lıe Meıııing uf ılır Distısıer.* İntıili/cc çeviri K.li. NViıdcr. Hevrııl. I[1])5(ı. s.-IS.

33S I laliıl Mıılıanııncd Halid. *Tmıı İlere* II'e *Sınıl.* NVnslıiıuıloıı I).(.'.. 1953. s.3-1-37.

"Bizim artık gece gündüz dualar eden, diz çöken ve başını haysiyetsizce eğerek (yere kapanan ve) Tanrı'ya yalvaran ya da kendini açındıran insana ihtiyacımız yoktur... Bizim ihtiyacını duyduğumuz yeni insan, *'lıayır'* demesini bilen insandır... (Çünkü) *Hayır,* Albert Camus'ün dediği gibi *'evet'e* götüren yolun ta kendisidir..."[3]-[19]

Bu yazı, tahmin edileceği gibi yobaz çevreleri ayaklandırmaya ve yazarın hapse atılmasına ve derginin toplatılmasına yetmiştir. Buna benzer bir olay 1970 yılında Sadık Celâl al-Azm adındaki Lübnanlı bir yazarın da başına gelmiştir. Türkçesi *Dinsel Düşünce'yi Eleştiri* başlıklı kitabında *Kur'an'm* müspet bilimle bağdaşamayacağını söylemek suretiyle Arabın 1 400 yıllık geriliklerinin ve ilkelliklerinin nedenini ortaya koymuştur... Yazar, "Din duygularını yerici, İslamı küçültücü ve yerici" düşünceler sarf etti diye suçlandırılmışsa da, yetkili mahkeme, kitabın bilimsel niteliğini göz önünde tutarak yazarı suçsuz bulmuştur.

Tüm bu yukardaki örnekler ve muhtemelen bunlara eklenebilecek başkaları göstermeye yeterlidir ki, 20. yüzyıl Arap yazarları arasında dahi Arap geriliklerinin gerçek nedenlerini Türkten çok Arabın kendisinde ve daha doğrusu İslamda arama eğiliminde olanlar vardır ve bunlar, iistü kapalı deyimlerle ve anlatışlarla da olsa Arap için kurtuluş yolunun şeriattan uzaklaşma ve Batı'ya yönelme düşüncesini savunmaktadırlar.

C) Arap Geriliklerini Türke Yükleyen Görüşler Karşısında Türk Aydınının Susmuşluğu

Arabın geri kalmışlığının sorumluluğunu Türke yükleyen suçlamalar karşısında Türk aydını, şaşılacak bir aldırmazlık ve susmuşluk siyaseti izlemiştir. Bunun nedeni, söz konusu suçlamalardan habersiz bulunması ya da pek muhtemelen din sorunlarının tartışmasına

339 Bu alıntı için bkz. *Lc. Monde,* 9 Mayıs 1967.

girişmekten kaçınmış olmasıdır. Zira "Arapları geri bıraktıran Türklerdir" şeklindeki bir iddiayı çürütebilmek için gerilik nedenlerinin, daha yukarda belirttiğimiz gibi, İslamın kendisinde bulunduğunu ortaya koymak gerekir. Bunu yapabilmek demek, İslamın içyüzünü bilmek ve bunu ortaya sermek demektir ki, bir cesaret meselesidir. Bu bilgi ve cesarete sahip olanlarımız pek çıkmamıştır.

Ne hazindir ki, Türkü, bu açıdan değilse bile başka şekillerde savunanlar, Türkten başka öğeler olmuştur. Zeine Z. Zeine adında bir yazar bu konuda şöyle der:

> "Tarihsel bir kanıt gösterilemez ki, 20. yüzyılda hâlâ egemen olan ve Arabın 4Q0 yıllık geriliklerinin ve kültür yoksunluğunun sorumluluğunu Türkte bulan görüşü destekleyebilecek nitelikte olsun."[340]

Aynı şekilde H.A.R Gibb ve H. Bowen'in 1950 yılında ibirlikte yayımladıkları *Islamic Society and the West* adlı yapıtta, Arabın Türk egemenliği altında hiçbir şey kaybetmeyip, bilakis çok şey kazandığı belirtilir ve Suriye örneği verilir:

> "Suriye, Osmanlı İmparatorluğu'na katılmakla diğer Asya bölgelerinin hepsinden fazla maddi kazançlara sahip olmuştur, çünkü bu katılmanın sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik ilişkiler sayesinde sosyal ve ekonomik hayat fevkalade gelişmiştir."[341]

Yine yabancı eleştirmenlerin görüşüne göre Araplar, Abdülhamid dönemine dek Türk yönetiminin kendi işlerine fazla müdahalesinden değil, yeterince müdahale etmemesinden dolayı zarar görmüşlerdir ve;

> "...dürüst olmak için şunu söylemek gerekir ki, İttihat ve Terakki Fırkasının iktidara geldiği tarihe dek Türkler hiçbir zaman Arapları kendilerine masetmek istememişlerdir."[342]

340 Zeine Z. Zeine, *Anıt? Turkish Relations and the Emergence of Arab Nationalism.* Beyrut, i958, s. 16.

341 H.A.R. Gibb ve H. Bowen, *Islamic Society and the West,* London, 1950, c.l. s.160.

342 Zeine Z. Zeine, *age,* s.16.

VII) GERİ KALMIŞLIĞININ SORUMLULUĞUNU TÜRKTE BULAN ARAP, HER TÜRLÜ REFORMU İSLAMA A YKIR1 S A YM IŞTIR

Arap ülkelerindeki Türk yönetiminin, tıpkı Türk egemenliği altında bulunan diğer yerlerde olduğu gibi, kötli olduğunu inkâr mümkün değildir. Fakat bunun izahını yapmak kolaydır. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi, bir kere şeriat sistemine bağlılık bu kötülüğün temel kaynağı olmuştur. Zira şeriat ile yoğrulmuş hiçbir devlet, kendi yönetimi altındaki halklara karşı iyi ve uygar bir davranışta bulunmamıştır. Fakat Türk yönetimin Arap ülkelerinde daha da kötü olmasının bir nedeni vardır ki, o da, bir yandan Türk yönetiminin uygulanmasında Arap unsurların rol oynaması ve diğer yandan Arap şeyhlerinin ya da liderlerin, her türlü reform çabasına karşı çıkmış olmalarıdır. Bu yönetimde Arap memurların yer alınış bulunmalarıdır.

A) Türk Yönetiminin Kötülüğünde Arap Memurların Rolü

Hatırlatmak yerinde olacaktır ki, Arap ülkelerindeki Türk yönetimi, genellikle alt kademedeki memurların büyük çoğunluğunu oluşturan Araplar tarafından uygulanmakta idi. Örneğin çoğu yerlerde halkın vergi yiikmü altında inlemesi, vergi işlerinin Arap memurlar marifetiyle yiirütülmesindendi. Arap ülkelerindeki Türk yönetiminin kötülüğünden söz eden nice yabancı yazarlar, buraları bizzat ziyaret edip de gerçeğin ne olduğunu gördükten sonra fikir değiştirmişlerdir. Örneğin Audrey Heıbert adında bir yabancı izlemci, Arap ülkelerindeki Türk yönetiminin Arap memurlar yüzünden kötii olduğunu şöyle anlatır:

> "Türk yönetiminin Yemen'deki mezaliminden çok söz edilmektedir. Oysa şunu unutmamak gerekir ki, bıı yönetimde iş gören memurların büyük çoğunluğu Araplardır ve Arap ahaliye vergi salan ve bu vergileri tahsil edenlerde bu Arap memurlardır."[14,]

343 Audrey Hcıbcrl. *Ucu kendini; Rccord of luısıcı u Trtıvel,* Londoıı. 1924. s.72. 74.

B) Türkün Girişmek İstediği Her Reforma Karşı Arap Direnmesi

Türkün girişmek istediği her türlü reforma karşı bir yandan Arap liderler ve diğer yandan Arap ahali daima direnme göstermiştir. Kral Hüseyin'in, vaktiyle İttihad ve Terakki Fırkası'nca girişilen reform davranışlarını İslama ve Arap çıkarlarına aykırı davranış olarak nitelendirmesi bunun tipik bir örneğidir.

Kadının durumunu düzeltmek ve kadın-erkek eşitliğini kurmak ya da ramazan ayında orduda askerin oruç tutmasını yasaklamak ya da anayasayla padişahın yetkilerini düzenlemeye kalkışmak, bu ve buna benzer her türlü yenilik onun anlatışına göre dinsizlikti. İslama aykırı girişimlerdi.-[144] Yine Kral Hüseyin ve Kral Abdullah'a göre bu reformlara boyun eğen Osmanlı padişahlarına Arapların itaat etmeleri caiz değildi; çünkü, bunu yapmakla halife olarak İslama aykırı davranmış oluyorlardı.[34]-"[1]

1) Osmanlı Devletinde Tanzimat Reformlarına Yöneliş Arabın Türk Nefretlerini Körüklemiştir

Türkün az da olsa her türlü reform çabası, her türlü uygarlığa yöneliş isteği Arapları Tüıke düşman kılmaya ve var olan düşmanlığı biraz daha kızıştırmaya yeterli olmuştur. Tanzimat gelişmesi ve Tanzimat fermanları buna verilecek örneklerden biridir. 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayun'uyla başlayan Tanzimat davranışlarını Araplar dinsizliğe yöneliş şeklinde görmüşler ve Türkleri İslama ihanet etmekle suçlamışlardır. Gerek Arap kaynaklardan ve gerek Türk tarihçilerinin (örneğin, Cevdet Paşa, *Tezcıkir II,* s. 109-111) yazdıklarından anlamak mümkündür ki, Tanzimat hareketlerine yer vermekle Osmanlı devleti Arap ahali nazarında İslamdan ayrılan bir devlet niteliğine girmiştir. Tüm Arap halkları (hatta Arap olmayan Müslümanlar dahi) Tanzimat fermanlarında yer alan esasları ve özellikle Hıristiyan ahaliye eşit ve kanun dairesinde muamele edileceği konusundaki hükümleri, tıpkı Türk Müslüman halklar gibi yadırgamışlardır. Fakat yadırgamakla kal-

344 Bkz. *Reme ıhı Mımıle Musulman.* 1921. c.46. s.20.
345 İh'ıd. 1922. c.50. s.94.

mamışlar, bunu Osmanlı egemenliğinden kurtulmak için araç şeklinde sömürü haline getirmişlerdir. Tanzimat fermanlarında Hıristiyanlarla ilgili olarak yer alan esasları Arap milliyetçileri, *kâfirlere* imtiyaz şeklinde yorumlamışlar ve Hıristiyan ahaliye bu şekilde hak tanıyan Osmanlı devletini ve halifeyi şeriata, yani kutsal yasalara aykırı, iş görmekle suçlamışlardır. Buna dayanarak Arap ülkelerinin Osmanlı padişahına sadakat göreviyle yükümlü olmaktan çıktıklarını ilan etmişlerdir. Osmanlı padişahına ve devletine bağlılığın, padişahın ve devlet yöneticilerinin şeriatı uyguladıkları sürece olabileceği fikrini geliştirmişler ve böylece Arap halklarını ve Arap ülkelerindeki yüksek dereceli memurları bile padişaha karşı ayaklanma yolunda kışkırtmışlardır.

2) Tanzimat Reformları Nedeniyle 1856'da Nablus'ta ve lS60'ta Şam'da Arap Ayaklanması

Biraz önce belirtmiş olduğumuz nedenledir ki, 1856 yılının Nisan ayında Nablus'ta Arap ahali ayaklanmış ve Osmanlı bayrağını sokaklarda yakmıştır.[346] Söylemeye gerek yoktur ki, bu ayaklanmalar Arap milliyetçisinin Arap halklarındaki din bağnazlığını kendi amaçlarına araç yapmaları sonucu olmuştur. Osmanlı devletini ve padişahını Hıristiyanlara eşit haklar tanımakla ve böylece *Kür'an* hükümlerinden, peygamber sözlerinden ayrılmakla suçlayıp Arap halklarını ayaklanmaya kışkırtmaları Arap milliyetçiliği siyasetini gerçekleştirmede en etkili bir taktik sayılır.

19. yüzyıl içinde Türk yönetimine karşı ilk Arap ayaklanması bu taktiğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bunu daha sonra 1860 yılında Şam'daki ayaklanma izlemiştir. Bu ayaklanma sırasında Şam'daki Hıristiyan ahaliyi kılıçtan geçirmişler ve tam bir "katliama" girişmişlerdir. Türk yöneticilerinin bu katliamı önleyemediği ileri sürülür; doğrudur, fakat bunun nedeni, o tarihlerde Şam'daki Türk kuvvetlerinin zayıf durumda bulunmasıdır. Ne var ki, bu ayaklarfma olayından hemen sonra Suriye'de olağanüstü durum ilan edilmiş ve Fuat Paşa kumandasında Şam'a gönderilen askeri birlikler asayişi derhal sağlamışlar ve ayaklanmada önayak olanları ve diğer suçluları teker teker ele geçirerek cezalandırmışlardır. Türk yönetimi, bir yandan silah

346 Moshe Ma'oz. *Otlumun Reforın in Syria anıt Paletline,* 1840-1861; *The Impact of ılıe Tanzimat on Politics and Society,* Oxford Clarendon Press, 1968, s.244.

taşıma yasaklarını uygularken, diğer yandan Müslüman ahaliye, daha doğrusu Hıristiyan olmayanlara, özel bir vergi yükümü yüklemiştir; böylece toplanan vergiler Arap ayaklanması sırasında zarar gören Hıristiyan ahalinin zararlarının tazminine harcanmıştır. [47]

Türkün uygarlığa ve Batıya yöneliş gayretlerini Arap milliyetçisi bu tarihten sonra da, hem de çok daha etkili bir şekilde, İslama, *Kur'an* ve Peygamber emirlerine aykırılıkla suçlama, bu yolda Araptaki din bağnazlığını Türk aleyhtarlığı şekline sokma taktiğini sürdürecektir. 1856da ve 1860'ta Tanzimat fermanları vesilesiyle Türke dinsizlik damgası vurarak Arap halklarını Osmanlı devletine karşı ayaklanmaya kışkırtan Arap milliyetçisinin başvurduğu yöntemleri hemen hemen aynı şekiller altında 1909 yılında Hicazdaki Arap şeyhleri ve daha sonra 1916da Mekke Şerifi Hüseyin ve oğlu Abdullah ve daha niceleri uygulamaktan geri kalmayacaklardır. Verilecek örnekler kuşkusuz ki pek çoktur. Fakat sadece bir iki örnekle yetinelim. Bunlardan biri, 1909 yılında Hicaz'da köleliği kaldırmak isteyen Fuat Paşa'nın başına gelenlerle, 1916 yılında Suriye Valisi Cemal Paşa'nın kadın özgürlüğüne değer verir davranışı nedeniyle Mekke Şerifi Hüseyin (Ürdün Kralı) tarafından dinsiz ilan edilmesi ve onun kişiliğinde Osmanlı devletinin Araplar üzerinde egemenlik hakkına sahip devlet sayılmaktan çıkmış sayılmasıyla ilgili olaydır.

3) Hicaz Valisi Fuat Paşa'nın 1909 Yılında Hicaz'da Köleliği Kaldırmak İstemesi Üzerine Arap Ahalinin Ayaklanması

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı devleti dış baskılarla da olsa köleliği kaldırmaya çalışır. O zamana dek kaldıramayışının nedeni, şeriat ilkelerine ve *Kur'aıı'*ın hükümlerine bağlı kalma zoı unluğunda olmasıdır. Çünkü, şeriat devleti olarak şeriat hükümlerine yatkın siyaset güttüğü sürece Müslüman halkın ve özellikle Arap halklarının itaatini sağlayabilir, aksi takdirde bu halkların ayaklanması tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdi. Nitekim 19. ve 20. yüzyıl Arap milliyetçiliği bu hususu tam bir sömürü konusu yapmış

347 *İhiıl,* s.240: bıı konuda ayrıca Cevdet Paşa Tarihi'nden bilgi edinilebilir. Bkz. Cevdet Paşa. *Ti'zakir.* e.2. s. 10-11.

ve Osmanlı devletini, genellikle Türkleri (Türk yöneticileri) İslama bağlı olmamakla, şeriatı tam uygulamamakla, şeriattan ayrılmakla suçlamış ve bu suretle Arap halkların Osmanlı devletine karşı ayaklanması zeminini hazırlamışlardır. Köleliğin kaldırılması konusunda da durum bu olmuştur. Kölelik. îslamın doğal bir kuruluş olarak öngördüğü, kutsal bir kuruluş olarak yücelttiği düzendir; bu nedenle bunun kaldırılması, devletin başvuramayacağı bir iş olmuştur Dış zorlamalarla ancak bu yola gidilebilmiş, fakat yine de şeriat halklarının direnmesiyle karşılaşılmıştır.

Nitekim, 1909 tarihinde Hicaz'da vali bulunan Fuat Paşa, hükümetçe köleliğin kaldırılması konusunda alınan emirleri Hicaz'da uygulamaya kalktığı zaman Arap aşiretleri, şeyhleri ve halkları bu uygulamaya karşı ayaklanmışlar ve Fuat Paşa'yı dinsizlikle suçlamışlardır. Arap şeyhlerinin Fuat Paşa'ya iletilen bildirilerinde, eğer köleliğin kaldırılması yoluna gidilecek olursa Arap halklarının Mekke-Cidde yolunu kapatacakları ilan edilmiştir. Bu tür direnme ve tehditlerle Fuat Paşa'vı kararı uygulamaktan alıkoymaya çalışmışlardır.[348]

4) Türk Yönetiminin Arap Halklarına Yardımcı Olmasına Bizzat A raplar Engel Olmuştur

1912'lercie Cemâl Paşa Arap şeyhlerini valilik konağına davet eder ve onlara Arap halklarının kalkınması ve Arap topraklarının zenginleşmesi konusunda girişmek istediği işler ve yenilikler hakkında bilgi verir. Cemâl Paşa'nın kafasında çorak arazilerin sulandırılması ve böylece verimli hale getirilmesi fikri yatmaktadır. Sir William Wilcox'a hazırlattığı projeyi uygulamak düşüncesindedir.

Ve bu işleri yapmak için halktan vergi almayı da düşünmez. Bilindiği gibi Arap halkları, Osmanlı devletinin tebası olmakla beraber, esasen ne vergi ve ne de başka herhangi bir mükellefiyet altına sokulmamıştır. Bu işe girişebilmek için Arap şeyhlerinden kendisine yardımcı olmalarını ister ve isterken de onlara "Hiç korkunuz ve endişeniz olmasın; size bağlı Arap halklarına herhangi bir mükellefiyet yükleyecek değilim. Onları

348 Bu konuda bkz. C. Ernest Dawn. *From Otıtnıanisnı ta Arabisıı-Essay uı ılıt: Origins of Arab Nationalism.* University of Illinois Press. 197?. s.9.

vergi yükümü altına da sokacak değilim. Benim tek düşüncem Arap halklarını refah ve mutluluğa eriştirmektir. Sizlerden öğrenmek istediğim şey çöldeki Arap aşiretlerinin sayısıdır" der.

Cemâl Paşanın bu sözlerini dinleyen Arap şeyhleri, hiçbir şey söylemeden ve başlarını öne eğerek teker teker salonu terk edip giderler.

Bu sinsi tutumlarının altında ne melanet yattığını daha sonraki olaylar ortaya koyacaktır. Nitekim Cemâl Paşa'nın, gerekli bilgileri toplamak üzere Şam'a gönderdiği haberciler yola çıkıp çölii geçmeye başladıkları sırada çöldeki Araplar tarafından öldürülmüş ve vücutları paramparça edilmiştir.

Arap şeyhlerinin Cemâl Paşaya verdikleri cevap budur. İzahı güç bu Arap davranışı karşısında Cemâl Paşa, girişmek istediği projeden vazgeçer. '

Bu yukardaki olay gösteriyor ki, Araplar, kendilerini uygarlık yoluna sokabilecek davranışları, şeriata körü körüne saplanmışlık nedeniyle bizzat kendileri baltalamışlar, fakat buna rağmen Türkü, kendilerine "uygarlık getirmedi" suçlamasıyla damgalamalardır. 1916 yılında Mekke Şerifi (Kral) Hüseyin'in Türkleri dinsizlikle suçlayan ve bu nedenle Arap halklarını Osmanlı devletine karşı ayaklanmaya kışkırtan bildirisi diğer bir güzel örnek olarak verilebilir. Bu bildiride Hüseyin, Suriye Valisi Cemâl Paşa'nın düzenlediği bir kongrede kadınlar bulundu ve toplantıya katıldı, söz aldı diye Osmanlı devleti yöneticilerini dinsizlikle suçlamış ve böyle bir davranışı *Kur'an*in Ahzâb Suresi'nin 59. ayetine aykırı bulmuş ve bu nedenle Arap halklarının şeriata aykırı hareket eden Osmanlı devletine karşı ayaklanmaya hakkı ve görevi bulunduğunu açıklamıştır.[350]

349 Yukardaki olaylar için bkz. Maurice Pernot, *La Question Turque.* Paris, 1923. s.249 vd.: ayrıca bkz. Andrew Mango. "Turkey and the Arabs", in *Arab Nationalism and a Wider World: Middle East Area Studs.* American Academic Association. New York, 1971. s.35-52.

350 Ürdiiıı Kralı Hüseyin'in (Mekke Şeylıi Hüseyin) bu bildirisinin Fransızca çevirisi için bkz. *Testes Historiques sur le Reveil Arabe au Hedjaz.* Proclamalione No. II. et III. Revue du Monde Musulman. Paris, 1921. c.47. s. 11.

5) *Mekke Şerifi Hüseyin'in 1916 Tarihlerinde Tiirk Düşmanlığı Siyaseti: Türkün Uygar Davranışlarını İslama Aykırı Gibi Gösterip Arap Ayaklanmalarını Sağlama Taktiği*

Daha önceki sayfalarda da belirtiğimiz gibi, Araptaki Türk nefretlerini canlandırmak ve Türk düşmanlıklarını körüklemek amacıyla Arap milliyetçisinin başvurmadığı çare, düşünmediği kurnazlık ve tenezzül etmediği yöntem kalmamıştır. Bu yöntemlerden biri de, Türkü İslama *ehil* görmemektir; İslama sonradan girmiş olması nedeniyle Türk, ona göre, İslama tüm kalbiyle ve aşkıyla bağlı sayılamaz, İslama yarı yabancı niteliktedir. Bu iddiayı Arap biraz daha ileri götürerek Türkü dinsizlikle suçlama yollarını dahi aramıştır. Arabm değerlendirmesine göre Türk, İslamın şekil ve temel esaslarını Araplar kadar benimseyemez, çünkü benimseyecek kültür ve ehliyete sahip değildir.

Bundan dolayıdır ki, Türkün uygar nitelikteki geleneklerini (örneğin kadına değer vermesini) İslama yabancılıktan doğma şeyler olarak bilmiş ve yermiştir. Örneğin, Ürdün Kralı Hüseyin'in, 1916 yılında yayımladığı bir *Bildiri* vardır ki, Arap milliyetçiliğini Türke karşı şahlanmaya davet eder niteliktedir ve gerekçe olarak dayanağı da Türk yöneticilerinin kadına uygarca davranmış olmaları olayıdır.

Türk kadınının serbest ve erkeğe eşit yaşam içerisinde gelişmesini ve toplumun değerli bir parçası gibi erkeğinden iyi davranış beklemeye alışık olmasını Arap hiçbir zaman hazmedememiş ve bu gibi konularda Ttirke saldırmayı ve onu zındıklıkla, İslama aykırı davranmakla suçlamayı bir gelenek haline getirmiştir. Suriye Valisi Cemâl Paşa'nın, vaktiyle bir kongre dolayısıyla kadın ve erkekleri aynı salonda bir arada toplaması, bu toplantıda kadınların söz almaları Arapları ayaklandırmaya yeterli bir olay olmuştur. Ürdün Kralı Hüseyin için bu olay Türklere dinsizlik suçlamasını yapmak için yeterli bir neden görülmüştür.

Bilindiği gibi Türklerin İslam öncesi yaşamlarının özellikleri arasında kadına değer vermek, kadını el üstünde tutmak, onu erkekten ayırmamak, kaçırmamak, onu devletin başına hükümran olarak geçirmek gibi emsalsiz nitelikler vardı. Her ne kadar bu güzel geleneklerini Türkler, İslama girdikten sonra şeriatın kadını küçük

düşüren, değersiz ve erkeğe oranla eşitsiz kılan, erkekten kaçıran ve kafese kapayan hükümleri nedeniyle bir hayli kaybetmişlerse de bu konularda yine de Araptan çok farklı kalabilmişler ve kadını çarşafa, kafese tıkamak ve ezmek gibi ilkel davranışlara pek fazla iltifat etmemişlerdir. Özellikle ordu mensupları ve subaylar bu konuda Türke özgü ve yaraşır yaşam sürdürebilmişler ve kadına, Arabın hiçbir zaman aklından geçiremeyeceği saygı ve sevgiyle muamele etmesini bilmişlerdir. Arap ülkelerine görevli olarak gönderilen Türk subayları ve paşaları, o ülkelerin Arap toplumuna ve Arap aydınlarına, eşleriyle birlikte uygar yaşantının örneği görünmüşlerdir. Arap kadını, kendisini geri ve ezik bırakan şeriat düzeni içindeki yerini, Türk subayının eşlerine ya da akrabalarına bakarak ve onların serbest, uygar yaşamlarını izleyerek, yadırgamaktan geri kalmamıştır. Türk subay eşlerinin ve genellikle Türk hanımlarının Arap toplumuna ne kerte uygarlık örneği olduğunu, hatta kadın haysiyeti ve haklan savunmasına girişen Arap kadınlarına nasıl ilham kaynağı oluşturduğunu doğrudan doğruya Arap yazarlardan ve Arap kaynaklarından öğrenmek mümkündür.

Ne var ki, Türk subayının kadına böylesine uygar bir davranış içinde yaşamak istemesini yadırgayan ve bunu kem gözlerle izleyen Arap, Türkü dinsizlikle, şeriata aykırı davranmakla suçlamıştır.[351] Bunu yapanların başında da Mekke Şerifi Hüseyin vardır. Arap milliyetçiliğinin gelişmesinde ve başarılarında, Arapların Türke karşı ayaklanmasında önemli bir rol oynamış olan Hüseyin, 9 Eylül 1916 tarihinde yayımladığı bir bildiride[352] Arap ayaklanmasının nedenlerinden biri olarak Suriye Valisi Cemâl Paşa'nın kadınlar için kongre tertip ettirdiğini ve bu kongrede hanımların erkeklerle birlikte avnı salonda oturduklarını ve asıl kötüsü, bazı kadınların ve kızların, erkekler önünde şiirler okuyup demeçler verdiklerini, toplantıda şeref mevkilerine oturtulduklarını, oysa ki bu tür bir davranışın İslam dinine tamamen aykırı düştüğünü ve *Kur'an*'ın özellikle 33 Alızâb Suresinin

351 Türk subay eşlerinin peçe ve çarşaf giyııeyip uygar şekilde dolaşmalarının Arap çevrelerde ne kerte tepki yarattığı konusunda Arap kaynaklardan bilgi edinmek mümkündür. Bkz. H.I. Katibah, *The New Spiril in Arab Lands,* New York. 1940. s.209.

352 Hüseyin'in Suriye, Lübnan, lıak ve diğer Arap ülkelerini Türke karşı ayaklanmaya kışkırtması konusunda bkz. Kemâl Huseyu Salibi. *The Madem History uf Lebanon,* New York. 1966, s. 159.

59. ayetinde kadınların örtünmesi ve erkekten uzak tutulmasıyla ilgili hüküm bulunduğunu[-0]"' belirtmiş ve bunun aksinin dinsizlik olduğunu söylemiştir. Yukarda adı geçen bildiride Hüseyin, Türk yöneticilerinin (özellikle Cemâl Paşa'nın) İslam yasalarını ve *Arcıp geleneklerini* ihlal ettiklerini, kutsal sayılması gereken Tanrı emirlerine aykırı davrandıklarını böylece ele alarak İslamın esaslarına ve Tanrı emirlerine uygiıı davranmayan Türk yöneticilerine ve devletine, ne Arapların ve ne de Türklerin ilaat gösterine zoruıılıığunda olmadıklarını ve bilakis isyan etmek görevinde bulunduklarını belirtmiştir.-[1-14]

Burada şu noktayı belirtmeden geçmemek gerekir ki, kadını insandan sayıp ona eşitlik sağlayan Cemâl Paşa'nın bu uygar davranışını İslama aykırı gibi gösterip Arap halklarını "dinsiz Türklere" karşı ayaklandıran bu Arap şeyhi, İngilizlerle dostluk kıırup Tiiıke karşı savaşlara kalkmayı İslama aykırı görmeyecektir.

C) Batılılaşmayı Selamet Bilen Arap, Türkün Batı'ya Yönelik Davranışlarını Engeller

Evvelce olduğu gibi bugün dahi Arap, Türkün ulusça Batılılaşmasını, yani çağdaş uygarlığa ve akılcılığa kavuşmasını kıskanır. Atatürk Devrimleri'ııden çok önce, daha 19. yüzyılda Arap milliyetçisi Türkün Batı'ya yönelmesini engellemeye çalışmıştır.

Bilindiği üzere Abdiilhamid, Tiiıke karşı güvensizliği nedeniyle etrafına genellikle Arapları toplamış ve devlet işlerini görürken onlardan aldığı öneri ve telkinlere göre hareket etmeyi gelenek haline getirmişti. Başlıca danışmanları arasında bilgisi ve karakteri itibariyle oldukça kuşkulu Araplar vardı: Şeyh Ebıı'l Huda'lar, Emin

353 *Kurun* hükmünü bildiride aynen tekrarlamışın-: hüküm şöyledir: "Ey Peygamber, eşlerine ve kızlarına ve inananların kadınlarına söyle: dışarı çıkacakları zaman dışarıya nuıhsıs elbiselerini giysinler: bu onların tanınıp incinmemelerini daha ivi sağlar!.."

354 Unliin Kralı Hüseyin'in bu bildirisi için hk/. *iexux Hisiurit/ıes sur le Reveil Arıbe mı Hcılju:..* I'roclaınalione No. II. el III. *Kevıe ılıı Muinle Mısılıuiıı,* l'aris. 1921. c.4/. s.II. Kral Hüseyin. Osmanlı)ı zındık ve dinsiz niteliği içerisinde gösterirken *Kur'un* hükümleri dışında hadislere ılc dayanır, lîtı konuda da ayrıca bildiriler yayımlamıştır. Bunlardan bazılarının Kasım 1910 kirilimde yayımladığı ve "III Numaralı Bildiri" adını taşıyan bildirisinde bulmak mümkündür. Bk/. *Ihiıi.* s. 14-23.

Efendi'ler, İzzet'ler... tzzet ve Ebu'l Huda efendiler, Abdiilhamid'in Batı düşmanlığına saplanmasında başlıca sorumla olanlardandı.[3-0] Abdülhamid'i Türk yararına olabilecek işleri yapmaktan alıkoyanlar ve örneğin İslama aykırıdır diyerek Batı'yla temastan geri bırakanlar yine bu Arap danışmanlardı. Abdülhamid'in güven besler olduğu bu Arap yardımcılardan başka, yine Arap asıllı Muhammed Zafîr'ler, Şeyh Esad'lar, yukarda adı geçenlerle birlikte Abdülhamide daima şunu anlatırlardı ki, kendisinden önce saltanat makamına gelmiş olanlar Hıristiyan Avrupa ülkeleriyle dostluk kurmuş olmakla hata ve günah işlemişlerdir, yapılacak en doğru hareket, Batı'ya yönelmişliği terk edip Hıristiyanlığa karşı İslam birliğini kurmak ve saldırıya geçmektir.[3"16]

Atatürk'le başlayan Batılılaşma hareketlerine ve Türk devrimlerine karşı en büyük saldırıların yine Araptan geldiğini unutmamak gerekir. Arap düşünürler, örneğin Suriyeli Raşicl Rizâ, Atatürk'e, getirmiş olduğu yenilikler ve özellikle laiklik ilkesi vesilesiyle ve kadına verdiği değer nedeniyle çatmıştır.[357] Hatırlatalım ki, bu gibi saldırılarda Araba Türk şeriatçısı da yardımcı olmuştur. Oysa ki, İslam toplumları arasında "laiklik" gibi müspet bir tutuma ve laik devlet anlayışına sadece Türklerin sahip bulunmaları,[338] her ne kadar Arap yazarların kıskançlığını kabartmışsa da Türk için iftihar vesilesi olmalıdır.

Şunu belirtmek gerekir ki, Türkün Batı'ya yönelmesini ve Batı uygarlığına temel olan kuruluşları benimsemesini İslama aykırılık gibi gösteren ve bu nedenle Türke her türlü iftira ve suçlamayı caiz gören Arap liderleri ya da milliyetçileri, ne gariptir ki, genellikle Batı'da eğitim görmüş ve Batı kültürü ile yetişmenin nimetlerine erişmiş kimselerdir. Ne var ki, halk yığınlarını cehalet içinde tutmak için, Batı'ya kötü göstermeyi ve Batı'ya dönük Türkü dinsiz ilan etmeyi kendilerine şiar edinmişlerdir. Bunun böyle olduğunu, tanınmış bir yabancı yazar, Grunebaum şöyle belirtir:

355 A. Vaıııberry, *Personel Recollechons ofAbduUıumicl II. anıl His Couıl.* The XIX. tlı Centuıy and After, 1909, e.65. s.993.

356 Bu konuda bkz. *Great Britain Handhook.* No. 96 a ve b. The Rise of İslam and tlıc Çaliphate. The Paıı Islamie Movement, s.54-55.

357 *La Calilplııı dans la Docıiine de Raşid Rida:* Ervvin J. Rosenthal, İslam in tlıe Modern National Stale. Cambridge University Press. 1965, s.73-75.

35S \V.C. Snııtlı. *İslam in Modem History.* Prineeton. 1957, s.109.

"Yakındoğu'nun Müslüman ülkeleri arasında Avrupa uygarlığına tam olarak katılmayı amaç edinen sadece Türkler olmuştur... Arap dünyası bunu, Türklerin İslamdaki zayıf durumları açısından izaha çalışmıştır."[359]

1) Batı 'ya Yönelirken Bile Atatürk Düşmanlığı Sürdürülmüştür

Türkün Batılılaşma gayretlerinde oldukça geniş görüşlü davranmasını ve bu sahada Atatürk sayesinde oldukça mesafe alabilmesini Türkün şeriata fazla bağlı olmaması nedeniyle izaha çalışan Arap liderleri, her şeye rağmen şu inançta birleşmektedirler ki, Arap kendini ancak Batı kültürü aldıktan sonra tanımaya başlamıştır ve ancak Batı'ya yönelmek suretiyle tüm gelişmelerine (az da olsa) sahip olabilmiştir. Bir Arap yazar olan, H. Şarabî, 1957'de şunları yazmaktaydı:

"... hatta bugün bile şu inkâr edilemez ki, Arap aydını kendisini ve durumunu, Kahiıe'de ya da Şam'da veya Beyrut'ta Arapça konuşarak ya da okuyarak değil, daha çok Paris'te, Londra'da ya da New York'ta Fransızca veya İngilizce okuyarak anlamaktadır."[360]

Araptaki Atatürk düşmanlığı, Atatürk'ün "ulus egemenliği" ve "laik cumhuriyet" amaçlarına yönelik davranışların oluşmaya başlamasıyla kendisini duyurmuştur. Arap, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş tarihinden bugüne dek bu düşmanlığı sürdürmekte özel bir itina göstermiştir. 1975 yılının Nisan ayında ünlü Amerikan dergisi *Times*'a bir demeç veren Suudi Arabistan Başbakanı Prens Fahd; "Bizim uygulayacağımız yöntem, Atatürk'ün uyguladığı yöntemlerin tamamen tersidir" derken, Arap dünyasının liderlerine egemen olan Atatürk düşmanlığı eğilimlerinin yeni bir açıklamasını yapmaktaydı. Araplardaki Atatürk düşmanlığının nedenlerini anlamak kuşkusuz ki kolaydır. 1 400 yıl boyunca şeriat ile uyutulan halkların özgür düşünce ve "özgür akıl" yoluna girmeleri halinde şeriat çıkarcılarının neler kaybedeceği ortadadır. Halkı kul ve köle gibi, Tann'dan geldiği iddia olu-

359 G.E. Von Grunebaum, *Madeni lalanı; The Search far Cultural Identity,* Berkeley, 1962, s. 138

360 Bkz. Hisham Sharabi, "The Crisi- of ihe Intellegentsia in the Middle East'. *The Muslim World,* 1957. c.47. s.193.

nan hükümlerle yönetmeye alışmış ve yeryüzünü halka cehennem (ya da yoksulluk ve sabır yeri), fakat kendilerine cennet yapan Müslüman yöneticilerin en büyük huzursuzluğu elbette ki tüm bu yalanlara, "Hayır!" diyebilecek kafa yapısının oluşabilmesidir. Gökten inmiş gösterilen emirleri ve hükümleri kafası aydınlanmış ve cehalet uykusundan uyandırılmış insanlara kabul ettirmenin olanağı yoktur. Sosyal düzenin sağlanması ve devlet yaşamlarının sürdürülmesi bahaneleriyle dağarcığında *yalandan* başka bir şeyleri bulunmayanlar için halk yığınlarını cehalet içerisinde oyalamak en sağlam, en güvenilir yoldur. Müspet eğitim görmüş ve akıl rehberliği yoluyla yaşamlarını düzenlemesini öğrenmiş halkları Tanrı korkusu, peygamber umacılığıyla değil, akla yatkın ve belli bir zümrenin çıkarlarına değil, toplum çıkarlarına uygun yöntemlerle yönetmek mümkündür. İşte, Atatürk'ün getirdiği şey, *akıl rehberliği* yoludur; o, bu yoldan kişilere ve topluma, müspet eğitim yoluyla gelişmiş akıl sayesinde yeryüzü mutluluklarını sağlama formülünü vermiştir. Bu formül ise, petrol kaynaklarından gelen sınırsız zenginlikleri bir aile şirketi gibi paylaşıp halkı ilkellikler, cehaletler, gerilikler ve yoksulluklar içerisinde yönetmeyi sırf din sömürüsü sayesinde becerebilen Arap liderlerine elbette ki cazip bir formül görünemezdi. Atatürk'e düşmanlık beslemeleri bu bakımdan onların kendi ahlak doğrultularında olan bir şeydi. Bizim şeriatçımızın da Atatürk düşmanlığı davranışlarının altında aynı nedenler yatar. Ve esasen bizim gericilerimiz, Arap çevrelerin de etkisi, itişi ve maddi yardımlarıyla kendi öz ülkelerinde adeta Arap şeyhlerinin birer ajanı gibi hareketle Atatürk sevgisini bu ülkeden yok etmenin çabası içerisindedirler.

Türkün Batıya yönelmesini ve Batı eğitimini medrese eğitimine tercih etmesini bir nevi dinsizlik sayan Arap, 150 yıl vardır ki, Türk şeriatçısını kışkırtır ve Türkiye'de Batı düşmanlığı yaratmanın, çağdaş Batı eğitimi yerine şeriat eğitimini geliştirmenin zeminini hazırlar. Abdiilhamid'i Batı eğitimine karşı düşman kılanların başında, etrafına topladığı Arap danışmanlar gelirdi. Fakat Arap tüm bunları yaparken, kendisi Batı'ya yönelmenin kurnazlığını aramaktan geri kalmamıştır. Mehmed Ali Paşa'nın (1813-1848) Mısır'da, sırf Batılılaşma gayretleriyle ordusunu geliştirdiğini ve Osmanlı dev-

letine karşı büyük bir tehlike olarak güçlendiğini söylemiştik. Daha o tarihlerde İngiltere'ye ve Fransa'ya vb. Batı ülkelerine yüzlerce öğrenci gönderdiği bir gerçektir.[361] Arap ülkeleri ve özellikle Mısır, bu siyaseti her yıl biraz daha artan bir çabayla bugüne dek sürdürmüştür. Ve bugiin sadece Batıya öğrenci göndermek şeklinde değil, kendi ülkelerine Batı okulları açtırmak ve bu okullara Arap öğrenciler yerleştirmek suretiyle bıı konuya ne derece önem verdiklerini gösterirler.

2) Günümüz Arap Yazarlarından Bazıları Batı'ya Yönelmeyi Doğrudan Doğruya Şeriat ve Arap Başarısızlıkları Nedenine Dayatma Eğilimindedirler

Günümüz Arap yazarları arasında Batı'ya yöneliş ve Batılılaşma yoluyla Arabi geliştirmek isteyenlerden bazıları, yukardaki yöntemlere başvurma gereğini öngörmezler. Hedefe dolaylı yollardan değil, doğrudan doğruya gitmeyi uygun görürler. 20. yüzyıl koşulları içerisinde geriliklerden kurtulmanın çok çeşitli yolları bulunduğunu kabul etmekle birlikte, bunu en akılcı yoldan yapmak gereğine inanmışlardır.[362] İnandıkları için de kendi çevrelerince zındık gözüyle görülürler. Örneğin, Ahmet Emin, Ali Abdülrazık ve Halid Muhammed Halid gibi yazarlar, bir yandan bilim ve dini (İslamı) birbirinden ayrı olarak ele almak ve akılcı yollardan, enerjik bir şekilde bilimin gelişmesine varmak ve diğer yandan da İslamı Batı uygarlığının gelişme amaçları, tekniği ve felsefesi açısından özgür yorumlara sokma yöntemlerini araştırırlar.[363] Bunu yaptıkları içindir ki, her ikisi de kendi ülkelerinde *"zındık, kcıfir"* gözüyle görülür. Abdullah al-Kasımî gibi diğer yazarlara ve düşünürlere göre, Batı eğitimi sistemine yönelmedikçe, Arap için fikir, düşünce ve teknik geriliklerden kurtulmanın yolu yoktur. 1946 yılında Kahire'de yayımladığı ve Türkçeye *Zincirler Bunlardır* şeklinde çevrilebilecek olan kitabında al-Kasımî, Batı'yla ilişkisi en az olan İslam ülkelerinin

361 Batı'ya 339 öğrenci gönderdiği yazılıdır. Bkz. Raoul Makarius, *La Jeuness Intellecluelle d'Egypte mı Leıdemaiııe de la Deuxieme Gıreıre Mtmdiale,* Mouton and Co., I960, s.82.

362 Bkz. R. Makarius. «»<<. s.8l.

363 Bkz. R. Pa'tai. *The Aralı Mind.* New York. 1973. s.252 vd.

(örneğin. Yemen gibi) en geri ve en ilkel nitelikte ülkeler olduğunu ve buna karşılık Batı'ya yönelen. Batı'yla ilişki kuran Arap ülkelerinin gelişir nitelikte olduklarını söyler. Yazara göre, tüm İslam ülkelerinin gerilikler ve bilgisizlikler içerisinde yaşadıkları acı bir gerçektir ve bu geriliklerden kurtulmak için kişiyi yaratıcı zekâ gücünden kılmaktan başka çare yoktur ve bu nedenledir ki, Batı eğitimi sistemine başvurmak en önemli koşuldur.-[164]

Diğer bazı Arap yazarlar ise, İsrail karşısında uğranılan ağır ve yüz kızartıcı yenilgilerden ders almak gereğine inanmışlardır. Bu inançladır ki, din ve dünya işlerinin ayrılması, Batı tekniğine sarılınması, Batı eğitim sisteminin kabulü gibi çareleri öngörürler.[365]

364 *¡bitl.* s.252-253.
365 *İbid.* s.258-267. 282.

İKİNCİ KESİM
ARABIN TÜRKE KARŞI GİRİŞTİĞİ EYLEMLER VE SONUÇLARI

Arabın Türke karşı düşmanlıkları yukarda görüldüğü şekilde sadece söz ve kalemde kalmamıştır. Tarihimizin özellikle yakın dönemlerinde bu düşmanlıkların ayaklanma ve saldırı, Osmanlı devletini "mayınlama" biçiminde oluştuğu görülmüştür. Türkü dünya kamuoyuna sadece *baıbar* ya da *İslam uygarlığını yok eden, İslamı kötü şekle sokan, fikren yetersiz.* •• gibi nitelikler ve suçlamalar altında tanıtmakla kalmamış, eylemli şekilde Türke karşı savaşmış ve Türkü "imha" planlan hazırlamıştır. *Müslüman kardeş* kılığı altında görünüp Türkün düşmanlarıyla bir olup Türke saldırmıştır. Saldırırken de bahane ve mazeret olarak, yukardaki şikâyetlerden başka, Türkün kötü yönetimini ileri sürmüştür.

Hemen belirtmek gerekir ki, bu suçların ve iddiaların gerçek olan yönleri vardır. Türk yönetimi ve egemenliği altında yaşayan Arapların, özellikle Memlûkler ve Osmanlılar döneminde istibdat gördükleri, cahil ve sefil bırakıldıkları doğrudur. Fakat hemen ekleyelim ki, bunun nedeni Türkten ziyade Türkü bu tür yönetime yönelten şeriatın kendisidir. Daha doğrusu "asayiş" bahanesiyle her türlü özgürlüğü kısıtlayan, despotik iktidarı ön gören ve halkın akılcı yoldan uyanmasını, kalkınmasını engellemek için "akıl dışı kurallar" (daha doğrusu gökten indiğini söyleyen emirler) yolu ile yaşam düzenleyen şeriat sitemidir.

1 400 yıl boyunca bu sistemi uygulayan her ülke, halkı istibdat ve cehalet içinde tutma siyasetinden başkasına yönelememiştir. Nitekim Tiirk egemenliği altına girmeden önce de Araplar despotik rejimlerle yönetilmişler ve cehalet denizinde yüzdürülmüşlerdi. *Kur'an* ve hadis hükümlerine dayanılarak halkın köle kertesinde tutulmasına, kültür ve

bilgiden yoksun bırakılmasına çalışan nice "bilgin" ve "düşünür" çıkmıştır. Ünlü Gazali, fazla eğitim verilecek olursa halk uyanır ve din hükümlerine karşı imanı azalır korkusu ile matematik bilgisinin derinlemesine öğretilmemesini salık verirdi. Ata Malik Cüveynî, şeriat hükümlerine dayanarak "...Arslan aç kalmadıkça avlanmaz ve hiçbir hayvana saldırmaz... Köpeğini, yani halkı aç tut ki seni takip etsin" diyerek yöneticileri şeriat esaslarına alıştırırdı. Nizam-ül Mülk "Reâyamız bizim sürümiizdür, vergimiz bizim güvenliğimiz" der. İmâm Gazali ise, "Biz çobanız, halk bizim sürümüzdür" diyerek yöneticilere İslamın temel kurallarını öğretirdi.[1]

Bu listeyi uzatmak kolaydır. Bu böyle olunca, şeriatı en katı nitelikleriyle uygulayan Türkten daha olumlu bir sonuç beklemek elbette ki kolay değildi. Bu itibarla Arabın Türke karşı saldırılarını bu açıdan teraziye koymak ve "Acaba asıl düşman Tiirk değil şeriat olmalı değil miydi?" diye sormak yerinde olacaktır. İlerdeki sayfaları okurken bu soruyu göz önünde tutmanın yerinde olacağı kanısındayız.

Fakat şunu da eklemek dikhakçılık olacaktır ki, bu yönetim, tüm kötülüğüne rağmen yine de sanıldığı ve iddia edildiği kadar Arap ihanetlerini meşru kılacak kertede olmamıştır.

I) 7. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA KADAR, ÂRABIN TÜRKE KARŞI EYLEMLİ SALDIRI SİYASETİ

Muhammed'in Arap çıkarları uğruna yerleştirdiği Türk düşmanlığı siyaseti, Arabın Türke karşı eylemli saldırılarının başlangıcı ve illeti olmuştur. Gerçekten de Türke karşı Arap saldırılan daha 7. yüzyılda, Muhammed'in teşvikleriyle ve örneğin, "...Türklere karşı zaferler kazanmadıkça hüküm günü gelmiş olmayacaktır" şeklindeki tahrikleriyle başlar ve eylemli saldırılar 20. yüzyıla dek uzar. Doğu'dan, Oıta Asyalardan ve daha doğrusu Ye'cûc ve Me'cûc'dan (Türkten) gelecek felaketi önlemek ve Türke karşı savaşmak, Arap için kutsal bir görev, aynı zamanda cennetlere erişmenin yolu sayılmıştır. Bu hırs ve inançladır ki, Arap orduları, önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, Horasanlara kader

1 Bu konuda bkz. t.'Arsel, *Teokratik Derlet....* s.493 vd.

uzanabilmiş, fetihler yapmış, ganimetler almıştır. Fakat daha sonraki yüzyıllarda Türk egemenliği altına girmekle Arap siner; çünkü güçlüye karşı yapabileceği bir şey yoktur. Ancak Türke karşı kin ve düşmanlığı içten içe, bu kez daha da körüklenmiş olarak sürer. 1258'de Bağdat'ın Moğollar tarafından alınması ve halifeliğin yok edilmesi olayını ve Memlûkler dönemini Osmanlı çağı izler: Yavuz Selim'in 1517'de Mısır'ı fethedip halifeliği ele geçirmesiyle Arap, Tiirkten gelen felaketlere bir yenisinin eklendiğine inanır. Yabancı boyunduruğu altında yaşamak hiç kuşkusuz her ulus için yıkıcı sonuçlar doğurur ve hiç kuşkusuz Arap için de durum bu olmuştur. Ancak Türk egemenliği altında Arap sanıldığı ve iddia olunduğu gibi kötü bir yönetim görmemiş, aksine "Kavm-i Necip" muamelesine muhatap olmuş, muhakkak ki, Tiirkten daha imtiyazlı keıdete tutulmuştur. Üstelik İslam dinine sahip kalma olanağını bulmuştur. Bilindiği gibi Haçlı Seferleri'ni durduran ve İslamı Haçlılar elinde yok olmaktan kurtaran Türklerdir.[2]

Ne var ki, Haçlı ordularına karşı savaşan ve Arabi koruyan Türk, bu hizmetlerinin karşılığını Arap ihanetine uğramakla ödemiştir; daha o zamanlar Arap, Haçlı ordularına yardımcı ve destek olmak suretiyle Türkü arkadan vurmanın yollarını bulmuştur.

A) Fatimilerin ve Arap Emirlerinin Elıl-i Salib'c Destek Olmak Suretiyle Türke İhaneti

Arap tarihçisi İbnül Esîr[3] *cil-Kânıil fi'l-târih* adlı yapıtında Hicret'in 491 (Miladi 1098 ve 1099) yılı olaylarını ve Haçlı Savaşlarını anlatırken Ehl-i Salıb ordularının Suriye'ye girişine, Mısır Halifesinin ve daha sonra Arap emaretlerinin Haçlılara yardımcı olmalarına, Haçlı ordularını Türklere saklatmalarına değinir.

2 Selçuk sultanlarına yaranmak için al-Ravandi'nin, *Ruhen tıl-Şudur* adlı kitapta tslamm Türkler sayesinde yaşayacağının Taıırı'dan bildirildiğini yazaı. Bkz. al-Ravvandi (Muhammad ibn AIİ-). *Rcılıat ıl-Şudur.* Edition Mulıammad Iqbal. Loıidon, 1921, s. 17-18.

3 Değinmelerimiz içiıı Mısır I3Ü2 basımının 10. cildine bakınız. Kitabın Fransızca çevirisi için bkz. *Recueil des Historiens des Croisades.* Publié par les soins de l'Académie des Inscriptions et Belles-Leilres. Paris Imprimerie National. 1872. c l. s. 187-744 ve Paris. 1876, c.2. s. 1-180.

Selçukluların Suriye bölgelerini ele geçirmelerinden ve Gazze'ye kadar inmelerinden, Adsız'ın Kahire'yi kuşatmasından korkan ve telaşa düşen Mısır'daki Alevi yöneticilerin ve halifenin, Ehl-i Salîb'e (Freıık-lere) elçiler göndererek onları Türklere karşı saldırttıklarını, Suriye'ye girip oraları altırtmaya teşvik ettiklerini, böylece onları Türklerle kendileri arasında tampon yapmaya çalıştıklarını anlatan İbnül Esîr, Haçlı ordularının bu vesile ile Müslüman Türklere karşı giriştikleri vahşeti hikâye eder.[4] Sadece Şiilerden gelme bir ihanet değildir bu; Suriye'deki Sünni Arap emaretleri de aynı şeyi yapmışlar ve 1099 yılında Kudüs'e doğru ilerleyen Haçlı ordusuna destek olmuşlar, hatta onlarla birleşmişler, Ehl-i Salîb ordusunun her türlü levazım, nakliye ve yiyecek ihtiyaçlarını sağlamışlardır. İslamı yok etmek için İslam ülkelerine saldıran Hıristiyan ordularının ilerlemesini önlemeye çalışan Türklere karşı Arapların Hıristiyanlarla birlik olmalarına değinen yazarımız İsmail Hami Danışnıend, ki aslında şeriat savunucusu olmakla tanınmıştır, şunları yazar:

> "...Arapların Türklere karşı besledikleri milli ve ırki kin ve garaz nihayet İslamiyeti imha için ortaya atılan Ehl-i Salîb'in en büyük başarılarını sağlayarak Antakya Haçlı Prensliği ve Kudüs Krallığı'nın ve sonuç olarak Suriye ile Filistin'deki Latin egemenliğinin oluşmasında başlıca neden olmuştur. Fatimilerin bu ateşli kini Şiiliğin Sünniliğe karşı bir mezhep düşmanlığı değil, Araplığın Türklüğe karşı... güttüğü ırki bir garazdır."[5]

Bu sönmez kinin sadece Şii ve Fatimi Araplara özgü olmadığını ve Fatimi hanedanının Şiiliğine karşın Mısır halkının çoğunlukla Sünni olduğunu, zaten Antakya'nın bir Arap ihaneti yüzünden elden gittiğini, Ehl-i Salîb'in eline geçtiğini, geçtikten sonra Hıristiyan orduların 1099 yılında Kudüs'e doğru ilerlediği sırada Suriye'deki Sünni Arap emaretlerinin onlarla birleştiğini, Ehl-i Salîb ordusunun her türlü levazım, nakliye ve yiyecek ihtiyaçlarını sağladığını İbnül Esîr'den naklen belirten yazar şöyle devam eder:

4 Bkz. Târih-iil KSmil'in Mısır. 1303 hasımı, c.10, s.94ve Fransızca çevirisi. c:I. s.192, 197-203: Daıişmend. age. s. 100. •

5 Daıişmend. ıtiie. s. 101.

> "İşte bundan dolayıdır ki, Haçlılar için yegâne düşman toprağı Türk ülkesinden ibaret olduğu halde, Sünni ve Şii Arap ülkeleri onların (yani Haçlıların) kendi vatanları gibidir."[6]

İbniil Esîr'in bu konularla ilgili olarak yazdıklarını gözden geçirenlerimiz, I. Dünya Savaşı sonlarında İngilizlerle ve Fransızlarla birleşip Türke saldıran Arap davranışlarını, örneğin Cemâl Paşanın yazdıklarını anımsayacak olursa, bin yıl ara ile Arabın oynadığı oyunlar, ve ihanet karşısında, "Tarih bir tekrarmış" demekten kendini alamayacaklardır.

B) Türke Karşı Haçlı Ordularının Giriştiği Vahşet Arabi Sevindirir

İbniil Esîr'in *Tarih-iil Kâmil* adlı yapıtında Haçlı ordularının Türklere karşı giriştiği vahşet davranışlarını naklederek bir yazar şöyle der:

> "Bu müthiş kin ve gayz'ın tezahürleri yalnız Arap Ehl-i Salıp işbirliğine münhasır kalmamış, Haçlıların Antakya önlerindeki ünlü yamyamlıkları Arapları sevindirmiştir. Açlıktan muztarip olan Haçlıların Türk şehitlerini mezarlarından çıkarıp kebap gibi yedikleri, tarihin daima haşyet ve lanetle anacağı bir vahşet hatırasıdır. Bir gün 1 500 şehit cesedi birden çıkarılmış ve bunlardan 300'ünün mübarek başlan kesilerek Mısır'daki Halife-Î İslamın Ehl-i Salîp ordugâhında Türklere karşı ittifak akdine gelen elçilerine gösterilmiştir... (Arap elçileri) Mısır halifesinin elçileri bu manzarayı görünce (Türklerin bu şekilde) öldürülmüş olmalarından dolayı sevindiler... Arap elçiliklerinin atlarına bile Türk şehitlerinin başları yüklendi. İşte bütün bunlarla sabittir ki, Sünni ve Şii Araplar arasında ortak olan ulusal ve tarihi Türk düşmanlığı Ehl-i Salîb'in Müslüman Türke karşı gösterdiği dini

6 Daıışmeıid, *age.* s.102. Bu olayların tümü ve aslı için bkz. İbnül'Esir, *tıge,* c.10, s.94 vd.: ayrıca Tarih-iil Kâmil'in Fransızca çevirisi, c.l, s.191 vd.

kin ve garazdan... hiç de aşağı değildir. Zaten Sünni Araplar arasında Ehl-i Salîp ordularına ücretle asker yazılanlar bile vardır ve hatta bunlar önemli yekûnlar tutmaktadır."[7]

C) Arabm Türke Karşı Saldırı ve İhaneti 19. Yüzyıldan Sonra Canlanır

Arabm Türke karşı giriştiği saldırı ve ihanet siyaseti Türk egemenliğinin Arap ülkerine yayılmasıyla, özellikle Yavuz Selim'in 1517 yılında Mısır'ı işgal edip halifeliği almasıyla etkisiz hale girer; fakat sönmüş değildir. İlk fırsatta hortlayarak niteliğini korur. Nitekim Napolyon'un Mısır'ı işgal ederek Arabın Türk düşmanlığı duygularını uyandırması bu fırsatı yaratmaya yetecektir. Arap milliyetçisi (özellikle din adamları) için en büyük zevk, Napolyon'un Türke karşı başarılarını alkışlamak ve desteklemek olmuştur; o kadar ki, bu başarıları *Kur'an* hükümleriyle açıklamaya uğraşmışlar ve Napolyon orduları karşısında Türkün yenilgiye uğramasını Tanrı'nın dileği olarak göstermişlerdir. Bu vesile ile halka hitaben yayımladıkları bildirilerde Türkü lanetle anmışlar ve Fransız başarılarını yüceltmişlerdir.

Yine aynı dönem itibariyle Vahhabîlerin Türkü İslamın düşmanı gibi gösterip arkadan hançerleme uğraşıları bu konuda verilebilecek örneklerdendir.

]) 1880'lercle Beyrut ve Şam Gibi Arap Kentlerinde "Soysuz Türk" Sloganlarıyla Türke Karşı Kurtuluş Savaşı Verilmek İstenir

19. yüzyılın ikinci yarısı ortalarında Arap kentlerindeki Türk düşmanlığı duyguları olmadık usullerle kışkırtılmaya çalışılır. Arap milliyetçisinin bu uğraşıları ahlak kurallarını çiğneyecek niteliktedir. Beyrut, Şam, Sidon, Tripoli gibi biiyük Arap kentlerinin sokak duvarlarında Türke hakaretler yağdıran ilanlar, afişler yer almıştı. Bu ilanlarda Arabın "namusuna ve çıkarlarına karşı kötülük eden Türke karşı" savaş gereği öngörülmekte, "soysuz Türkün köleliğinden kurtulup" Araplık "haysiyeti" içerisinde yaşama özlemi

7 Danişmend. *age.* s.104-105; İbnül Esir. *age.* c.10. s.94 vd.. İbnül Esir çevirisi, c.l, s. 192, 194. 197-203.

belirtilmekteydi.[8] Buna benzer diğer sokak afişlerinde Türkün cehaleti, çürümüşlüğü, yeteneksizliği, beyinsizliği dile getirilmekte, İslamiyeti gerilettiği, Arapları gelişmeden alıkoyduğu ve Arap felaketlerinin sorumlusu olduğu dile getirilmekteydi.[9]

Bu ilanlarda izlenen amaç Arap kurtuluşunu sağlamak, Arap milliyetçiliğini güçlendirmek ve Türk "istibdadına" son vermekti. Bunları hazırlayanların, sokaklarda dağıtan ve duvarlara yapıştıranların Müslüman Araplar olduğu, onlara Hıristiyan Arapların yardımcı oldukları Osmanlı yöneticilerinin araştırmasıyla anlaşılmıştır.[10]

Tıirke iltifat eder görünen Arap, kendisini serbest hissettiği ilk fırsatta, ruhunun derinliklerinde yatan Türk düşmanlığını açığa vurmaktan çekinmez. 1987'Ierde Abdülhaınid'e; "Senin kılıcın sayesinde adalet var ve her şeyde egemen olur. Ve kılıcını salladığın her yerde Tanrı dini muzaffer olur" diye dalkavukluk eden, bu sözleriyle Yunanlıya karşı başarılarını över görünen Arap şairi Ahmet Şevki, daha sonra Arap milliyetçiliğinin güçlenmesi ve Türkün zayıf düşmesi üzerine ağız değiştirecek, 1917'lerde Hicaz'dan Türkün suratına tüküren bir ses gibi kükreyecektir."

8 Bu ilanlarda yazılanlardan bir iki öınck verelim: "Ey Suriye halkı, hak denilen şey ve amaçlar ancak kılıç ile elde edilir, başarı sağlamak için ayaklan ve senin namusuna ve çıkarlarına aldırış etmeyen yöneticine (Türklere) karşı uyan ve savaş." "Biz (yazarlar ve düşünürler) gecelerimizi düşünerek ve günlerimizi dc olayları ve haberleri tayakkuzla eleştirerek geçirmekteyiz. Fakat şu ölümlü koşullarımız içerisinde bizler soysuz Türkün köleleri olmayacağız... (Ey ahali) nerede senin Araplık gururun? Nerede senin Suriyeli hamiyet duyguların? Fırsat varken kalk uyan ve kendi muhteşem geçmişine dön. Seni boyunduruk altında tutanların keyfiliği karşısında umutsuz olma." Bkz. A.L. Tibawi, ***Arabic, And Islanıic Theııes,*** London, 1976, s. 118.

9 Yukaıdakine benzer diğer sokak ilanlarında şöyle yazılı idi: "İliklerine kadar cahil olmasına ve ifsad edilmişliğine ve karı tabiatlılığına, o iki milyonu aşmayan sayılarına rağmen Türkler, otuz beş milyondan fazla (biz) Tanrı hizmetkârı (Arapları) boyundurukları altında tutabil inişlerdir bugüne değin... Ey bu baba yurdunun ahalisi *Tiirki'm* haksızlıklarını ve zulmünü biliyorsunuz. Onlar sizin kutsal' kanunlarınızı (şeriatı) yok ettiler ve kutsal kitaplarınızla (Kur'aıı ile) alay ettiler. Halta asil ve güzel dilinizi unutturmak için tüzükler gelirdiler. Size gelişine kapılarını kapattılar... Sizi köle yaptılar... Oysa ki siz geçmiş dönemlerde egemen bir millet idiniz. Sizin aranızdan bilini adamları ve faziletli insanlar yetişmişti. İslam diyarı sizin sayenizde gelişmiş, refaha kavuşmuştu ve yine sizin sayenizdedir ki, İslam fetihleri sağlanabilmişti. Sizin dilinizde halifeliğin ilkeleri yatmakta iken. Türkler onu da sizden çaldılar."
Bkz. A.L. Tibawi, ***age.*** s. 118.

10 Genellikle bunları *Camiyyat al-Makâsıd al-Hayıiyya* adındaki bir kuruluşun hazırladığı anlaşılmıştır. Bu konuda bkz. A.L. Tibavvi. *age.* s.121.

11 A.L. Tibavvi. ***age.*** s. 147.

II) HIRİSTİYAN YÖNETİMİNİ OSMANLİ YÖNETİMİNE TERCİH EDERCESİNE GELİŞEN TÜRK ALEYHTARLIĞI

Daha önce de görmiiş olduğumuz üzere Arap, daha 11. yüzyılda Türkün kötü yönetiminden ve davranışlarından yılmış olarak Hıristiyan yönetimi altında yaşamanın Türk egemenliği altında yaşamaktan çok daha iyi olabileceği duygularını izhar ederdi. îbn-al-Banna'nın 11. yüzyıl anıları vesilesiyle bu noktaya daha önceki sayfalarda değinmiştik. Şurası muhakkak ki, Müslüman Arap, o tarihlerden bu yana her zaman için Hıristiyan yönetim özlemini, Türk yönetimine yeğ tutaıcasına duymuş ve bunu izhar etmiştir. Arabi bu durumlara sokan şey özellikle Osmanlı yönetim sisteminin kötü oluşudur. Bu yönetim geçen yüzyıl içerisinde gittikçe bozulmuş, tam anlamıyla sömürü halini alınış ve hiçbir şekilde iyiye yönelmemiştir. Padişahın temsilcisi olarak mahalli yönetimi yürütmekle görevli Osmanlı paşalarının keyfi, sorumsuz ve despotik davranışları ora halklarını sindirmiş, ezmiş ve bu yüzden Osmanlı egemenliği dışında her türlü yabancı yönetimini hasretle bekler duruma getirmiştir. Geçen yüzyılın ortalarında Arabistan Yarımadası'nda ve Filistin'de yaşamış yabancı bir izlemci bu kötii yönetimin gerçekten ne olduğunu en açık bir şekilde anlatır.[12]

Türk yönetim sisteminin bozukluğunu ve kötülüğünü yakinen görmüş bir kimse olarak yazar, kadim dönemlerin Roma İmparatoıiuğu'yla bir kıyaslama yaparak; "...Romalılar, ayak bastıkları yeri imar etmişlerdir, yollar, köprüler, limanlar inşa etmişlerdir; oysa ki Türk, kendi yönettiği yerlerden sadece vergi toplamıştır, fakat buna karşın, bu yerlerin refahını ve kaynaklarını geliştirici hiçbir şey yapmamış, her şeyi ihmal etmiş, aldıklarına karşılık hiçbir şey vermemiştir"[13] der.

Bu kötü yönetim nedeniyle Filistinli Arapların genellikle Osmanlı yöneticilerine, paşalarına karşı ortak bir nefrette birleşmiş olduklarını belirten yazar, oralarda sehayat etmiş bulunan diğer yazarların ve seyyahların Filistinli Araplardan işittiklerini de nakleder.

12 Jaıııcs Finn, *Sıtirrıııg Times; Or Records From Jerusalem Consular Chronicles of IH?3 to l$5ti.* London. 1878. 2 eilt. James Finn o tarihlerde Filistin'de İngiliz Konsolosuydu.

13 James Finn. *age.* c.2. s. 191. O tarihlerde Osmanlı idaresinin kötüliiğiiyle ilgili olarak . diğer müşahadeleri için bkz. c.l. s.219. 267-300, 390 vd.. 405 vd.

Genellikle şu anlaşılmaktadır ki, o tarihlerde tüm Araplar, Hıristiyan yönetimi altında yaşamayı Osmanlı yönetimine her zaman için yeğ tutmuş ve temenni etmişlerdir.[14]

20. yüzyılın başlarında Türk yönetimi altında yaşayan Arapların tüm olarak bu yönetimden nefret ettiklerini ve yıldıklarmı, Türk yönetimi dışında hangi yönetim olursa olsun onu kabule hazır olduklarını, gerek Arap ve gerek yabancı izlenimcilerden öğrenmek mümkündür. O tarihlerde Arabın düşündüğü şudur: İngilizleri kışkırtıp Osmanlı topraklarına onları saldırtmak ve böylelikle İngiliz yönetimi altına geçmek. 1906 yılında Suriye ve Mezopotamya'da dolaşan ve anılarını nakleden Y.W.A. Young adındaki bir yazar şöyle demektedir:

> "Genellikle şu anlaşılmaktadır ki, Araplar, Türklerden hak ve adalet davranışı göremeyeceklerine inanmış olarak, eğer bir İngiliz gemisine ateş açacak olurlarsa İngiltere hükümetinin derhal müdahale edeceğini ve belki de Mezopotamya'nın aşağı bölgelerine asker çıkaracağını umut etmektedirler. İstedikleri de budur. Türk yönetimi dışında her türlü yönetime razıdırlar."[15]

III) OSMANLİ İMPARATORLUĞUNU İÇİNDEN VURANLAR

Osmanlı İmparatoıiuğu'nun iç birliğine içten gelen ilk darbeyi Arap hazırlamıştır. Hilafetin Türklere ait olamayacağı bahanesiyle Vahhabîler, Osmanlı devletine karşı ilk ayaklanmayı oluşturanlardır. 1806'da Mekke'yi ve kutsal mahalleleri işgalle gelişen bu ayaklanma, "Osmanlı hilafet ve saltanatına karşı modern zamanların ilk Arap ayaklanması" olmuştur.[16] Bundan sonra Arnavut asıllı Mehmet Ali Paşa'nın Arabın gönlünde yatan Türk nefretlerini sömürmesi olayı

14 James Finn, *age,* c.2, s. 179; ayrıca "Chapter XII"e bakınız.

15 Bkz. Al. Albert Kudsi-Zadeh, "A Diary On Mesopotamia in 1906", *Die Well des İslenin,* Leiden, 1971, c.8, sayı 1-2, s. 125-128, 127.

16 A.H. Sharabi, *Gaveraient and Politics of the Middle East in the XXtli Century,* Princeton N.J.. 1962, s.22-23. Ayrıca bkz. Jean Raymond, *Mémoire sur l'Origine des Wahhabis. sur lu Naissance et sur l'Influence Dont Ils Jouissent Comme Une Nation. I860,* Cairo, 1925, s.34.

gelir. 19. yüzyılın ilk yarısı içerisinde Mısırlının Tiirke ve Türkün her şubesine (Memlûkler, Osmanlılar) karşı beslediği düşmanlığı kendi siyasetine temel yapan Mehmet Ali, Memlûkleri Osmanlı'ya ve Osmanlı'yı Memlûklere karşı kışkırtmak ve Mısır hakkındaki Türk aleyhtarlığı duygularını bu kışkırtmaya malzeme yapmak suretiyle Mısır'a kolaylıkla hâkim olabilmiştir.[17]

Bir yandan Türke dost görünürken, * diğer yandan Türkün düşmanlarıyla işbirliği yapan Arabın Türk hakkındaki kötü niyetlerinin ne olduğunu anlamak için her şeyden önce Cemal Paşa'nın anılarını okumak gerek. Cemâl Paşa, bu konuda bizi aydınlatabilecek en yetkili kişilerden biridir, çünkü Arabın içyüzünü ve Türke karşı tutumunu herkesten daha iyi bilecek yaşantıları ve görevleri olmuştur. Suriye'de 4. Ordu Kumandanı bulunduğu sıralarda Arabın Türke karşı ihanetinin ne nitelikte olduğunu kendi gözleriyle bizzat görmüştür. Mekke Şerifi Hüseyin'in (ki daha sonra Hicaz Kralı olmuştur) 1915 ve 1916 yıllarında İngilizlerle anlaşmasını anlatırken şöyle der:

> "Temmuz 1915'te Şerif, Mersin ve Adana'nın kuzeyinden İran sınırlarına dek olan havali de dahil olmak üzere Arabistan'ın bağımsızlığının sağlanması vaadine karşılık Britanya hükümetine askeri yardım önerisinde bulundu."[18]

Kral Hüseyin'in göz koyduğu yerler arasında Adana, Mersin, Birecik, Urfa, Mardin gibi yerler de vardı.[19] Abbusî adındaki bu Arap yazara göre Hüseyin, İngilizlerden çok daha fazla şeyler istemekteydi; fakat bağımsız bir Arap devleti kurmak konusunda onlardan aldığı sözle yetinmek zorunda kaldı. Ve bu söze karşılık da Türklere karşı "cihat" yoluna gitti.

Arabın ihanetini ve arkadan vurmalarını teker teker belirten Cemâl Paşa şöyle der:

> "Eğer İngiltere bu öneriyi kabul etmiş olsaydı, Şerif İslam halifesinin saltanatına karşı ayaklanma yoluna gidecekti... Her ne

17 Bu konuda bkz. Ahmed, Jamal Muhammed, *The Inlellecrual Origins o] Egyptian Nationalism,* Oxford University Press. 1860, s.6.

18 Djemal Pasha. *Memories of a Turkish Statesman, 1913-1919,* London. 1922, s.209. Türkçe metin için bkz. Cemal Paşa, *Hatırat. 1913-1922,* İstanbul, 1922.

19 Bu konuda bkz. W.F. Abboushi. *The Angıy Arabs.* Philadelphia, 1974, s. 103.

kadar Mekke Şerifi'nin dürüstlüğüne hiçbir zaman inanmamış idiysem de, asla tasavvur edemezdim ki halifeliğin kaderini saptayabilecek bir savaşta, tüm İslam dünyasını boyunduruk altına almaya kararlı devletlerle işbirliği yapabilsin ve sırf kendi kişisel ihtirasları uğruna tüm ülkede nifak tohumları ekebilsin. Şeref Hüseyin beni, hükümeti ve ...halifeyi ikiyüzlü adi bir insana yakışır biçimde aldattı. Osmanlı İmparatorluğu'nun düşmanlarıyla ittifak etmekten kaçınmadı ve Müslümanlar arasında nifak ve düşmanlık tohumları ekti."[20]

Fakat tüm bunlardan daha vahim olmak üzere Arabın I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Tiirke karşı muhasım bir tutumu vardır ki, düşman kuvvetlerin Osmanlı İmparatorluğuna karşı hücuma geçmeleri yolunu açmıştır.[21] Kısaca belirtmekte yarar vardır ki, 1913 ile 1919 yılları arasında Türkün en biiyük düşmanları Loyd Georges'lar (İngilizler) ya da Wilson'lar (Amerikalılar) ve Clemenceau'lar (Fransızlar)... vb. değil, Araplardı: İbn Suud'lar, Mekke Şerifi Hüseyin'ler ve Emir Faysallar... vb. Daha önceki sayfalarda ve bundan sonrakilerde bu Arap şeyhlerinin adlarını, yaptıklarını sık sık gördük ve göreceğiz. 1974-1975 Türkiye'sinde Türk siyaset adamlarından bazılarının kendilerine baş tacı eder oldukları ve Türk halkının yakın dostu diye göstermeye çalıştıkları ve hatta Türkiye'nin haysiyetini incitircesine yaranmaya uğraştıkları Arap şeyhleri işte bu sözünü ettiğimiz Suud'ların, Faysal'ların evlatları ve torunlarıdır.

Hemen hatırlatalım ki; Balkan Savaşı sırasında, 1913 yılında Arap milliyetçileri Paris'te gizli bir kongre tertipleyerek Osmanlı devletine karşı takip edilecek siyaseti ve Osmanlı boyunduruğundan kurtulma çarelerini tartışmışlardı. Arap liderleri arasında iki şahıs vardı ki, Tiirke vurulacak darbenin stratejisini çizerek Osmanlı devletine karşı ayaklanma hareketlerinde özellikle etkili olmuşlardı: İbn Suud ve Mekke Şerifi Hüseyin. Arap Yarımadası'nın doğu bölgelerinden İran Körfezine dek olan alanda hâkim durumda bulunan İbn Sıud, ki

20 Djeınal Pasha. *age.* s.211-212.

21 Bu konutla hkz. Henry Elisha Allen, *Tlıe Turkish Transformation; /t Study in Social and Religious Development.* New York. Greenveod Press, 1968, s.40-41. Kitabın ilk basımı University of Chicago. 1935. Avnca bkz. *Djcmal Pasha, age.* s.21 I.

Tiirke karşı düşmanlıklarıyla ün yapan Vahhabîlerin lideriydi, Türkü arkadan vurmanın yollarını keşfetmekle meşguldü. Arap Yarımadasının doğu bölgesini -Kızıl Denize dek olan kısmını- yönetimi altında bulunduran Mekke Şerifi Hüseyin, ki Muhammed'in mensup olduğu Haşiıııî aşiretinden gelmeydi, İngilizlerle anlaşıp Türklere karşı savaş açmanın yollarını bulmuştu. 1915 yılında İngiliz temsilcisi McMahon'la teati ettiği mektuplarda Hüseyin, Türklere karşı İngilizlerin yanında savaşa girmeyi önermişti; hem de Türk topraklarına göz koymuş olarak. 14 Temmuz 1915 tarihli mektubunda, Mersin-Adana, Birecik-Urlâ-Mardin dahil İran sınırına dek olan yerlerin Arap ülkesi olarak bağımsızlığının teminatını istemiş ve buna karşılık olarak, Türklere karşı İngilizlerle yan yana savaşacağını beyan etmişti.[22]

Aynı şekilde Emir Faysal, 1 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi'ne yolladığı mektupta, Türkü lanetlercesine ve yalan yanlış ithamlarla Türk düşmanı görünerek, Arap milliyetçiliği davasını savunmuştur.

A) Arap Ayaklanmasını Yabancı Desteğiyle Sağlama Siyaseti

İngiliz boyunduruğu altında yaşayan Arap ülkelerinin Osmanlı devletine bağlılık beslememelerini sağlamak ya da böyle bir bağ varsa bunu zayıflatmak ve kopartmak amacıyla İngilizler 1917 tarihlerinde Kral Hüseyin (Mekke Şerifi) ile antlaşma yaparlar. Böylece aynı zamanda Türk-Alınaıı ordularının güneye ve Süveyş Kanalına inmesini önleyebileceklerini hesaplarlar. Bu antlaşma Arapların Türklere karşı ayaklanması olanağını sağlayacaktır.[23]

Kral Hüseyin'in İngiliz hükümetiyle olan yazışmalarından anlaşılmıştır ki, bu Türk düşmanı Arap şeyhi, sadece kendi adına ya da sadece bazı Arap kabilelerini temsilen değil, fakat genel olarak Arap milliyetçiliği davranışlarını temsilen, Suriye ve Irak'taki Arap yurtseverleri

22 Y.C. Hurevvitz. *DipUmmcy in the Near anıl Midilli' Eusr; .-l Documenttuf Reand 1914-1956,* I'rincetoıı, N.J., 1956. c.2, s. 13-14.

23 Hüseyin. İngilizlerden aldığı söz üzerine Türklere "cihat" açmıştır. Bkz. W.F. Abboushi. *The Angry Arıibs.* Philadelphia. 1974. s. 103.

adına Arapların Türkiye aleyhine ayaklanmalarını sağlamak istemiş ve bunda başarılı olmuştur. Bir başka bölümde de belirttiğimiz gibi, Arap ayaklanmasına önayak olanlar arasında özellikle Türk askeri okullarında okuyan ve eğitim gören Arapların büyük rolü olmuştur. Osmanlı devleti hizmetindeyken bile Arap subayların ve memurların hemen tümü Türkiye aleyhine gizliden gizliye çalışmaktaydılar. İngilizlerle birlik olup Türke karşı cephe alırlarken Arap milliyetçiliği adına en yararlı ve en etkili davranışta bulunduklarına inanmaktaydılar. İngilizlerle ve Fransızlarla dostluk kurup ittifaklar imzalayan Kral Hüseyin, oğullan ve Kral Faysal, Arap milliyetçiliğinin amaçlarına yabancı desteğiyle kavuşacaklarını düşünmüşlerdir. I. Dünya Savaşı'nın İngilizler ve Fransızlar lehine bitmesi halinde Arap ülkeleri sınırlarının Türkiye aleyhine genişleyeceğini hesaplamışlardır. Bu sınırlar *al-Fata* ve *al-Ahd* kuruluşlarınca iyice belirtilmişti; Kral Faysal bu planı İngilizlere kabul ettirmek istemişti. Ne var ki, bir yandan Arap-İngiliz görüşmeleri uzayıp giderken, diğer yandan da İngiliz-Fransız-Rus diplomatları Arapları arkadan hançerleyecek görüşmelere dalmışlardı. *Sykes Picon Treaty* adı altında bu diplomatlar tarafından imzalanan antlaşmada Arap ülkelerinin, bu üç ülkenin etki alanına göre parçalanması öngörülmekteydi. Bolşevikler 1917 yılında iktidara geldikleri zaman bu antlaşmanın esaslarını açığa koymuşlardır. Söz konusu antlaşmanın varlığından haberdar olur olmaz Türkler bu durumu Şerif Hüseyin'e bildirmişlerdir. Fakat, Türkten çok Türk olmayana ve özellikle "İngilizce konuşulan ülkelere" Hüseyin'in güveni öylesine mutlaktı ki, bu kendisine bildirilen şeylere kulak asmadı ve inanmadı. Hatta Türklerin bu davranışını, kendisinden İngilizlerle kurmak istediği dostluğu bozmak için Türkler tarafından düşünülmüş bir oyun olarak kabul etti. "Fakat, zaman şunu kanıtladı ki, Türkün sözii ve tutumu İngilizinkinden daha sağlam (daha inanılır) niteliktedir."[24] Gerçekten de Sykes-Picot Antlaşması'nm mürekkebi daha kurumadan İngilizler Siyonist liderlerle görüşmelere giriştiler ve Musevilerin Filistin'e yerleşmesi olanağını hazırladılar. Balfour demecini hazırlayacak olan girişimdir bu...

24 Bu hususta bkz. H.İ. Kalibah, *The New Spiril in Arab Lands.* New York. 1040. s.62 vd.

I) Osmanlı Yönetimine Karşı Ayaklanan ve Tiirkii Arap Sınırları Dışına Atmak İsteyen Sıııcl Hanedanı

Arap kaynaklı demeçlerden anlamak mümkündür ki, Osmanlı devletine karşı ilk ayaklanan ve Türkü Arap sınırları dışına atmak için yabancı ile anlaşan ilk Arap hanedanı Suud ailesidir. Suudi Arabistan'da eğitim bakanlığı yapmış olan ve ülkesini yabancı başkentlerde yıllarca temsil etmiş bulunan Şeyh Hafız Vahba, 1964 yılında İngilizce olarak yayımladığı *Arabian Days* adlı kitapta[2-1] bu gerçeği ortaya koyarken bazı şaşırtıcı iddialarda bulunur. Ona göre Osmanlı devleti Suudi Arabistan'a karşı hiçbir zaman dostça davranmamıştır; dostça davranmak şöyle dursun, Suud ailesini İslam dünyasına düşman gibi tanıtmış ve bu aileye iftiralarda bulunmuştur; örneğin Suud ailesini İslama yenilikler getirmek, öte yandan Mısır ile Türkiye'nin arasını açmakla suçlamıştır. Başka bir deyimle, Osmanlı hükümeti, yine yazarın anlatışına göre, Suud ailesini gözden düşürmek ve etkisiz kılmak için elinden geleni yapmıştır; Abdülaziz'in Arapları Türklere karşı isyana sürüklemekte rol oynaması bundandır.[26] Arap yazarlar gibi bizim kendi yazarlarımız da Arap şeyhlerinin Tiirke karşı ayaklanması nedenlerini Arabi özürlü kılacak şekle sokarlar; örneğin, "Arap dünyasını, peygamber torunları olan şeflerin yönetiminde Türklere karşı kışkırtan" İngilizleri bu konuda kınanacak kaynak olarak bulurlar.

Oysa ki, Arap şeyhlerinin Türklere karşı ayaklanmasında, yabancı ile birlik olup onu arkadan vurmasında ne Osmanlı devletinin kötü yönetimi ve yukarda söylendiği şekilde davranışı, ne de İngiliz casusu Lavvrence'in şeyh kılığına girerek rol oynaması *neden* olmuştur. Osmanlı devletinin değil Suudi Arabistan'a ve Suud ailesine, fakat en ateşli Arap milliyetçisi olup da Türkün düşmanlarıyla işbirliği yapacak kadar ileri giden Arap şeyhlerine, Hüseyin'in oğlu Kral Abdullah'a bile yakınlık gösterdiği, örneğin Abdülhamid'in bunları özel bir saygı ve sevgi ile bağrına bastığı bir gerçektir. Arap şeyhlerinin Türke karşı kışkırtılması için İngilizlerin, örneğin Lavvrence'in fazla çaba harcamasına dahi gerek yoktu. Arap şeyhleri bu kışkırtmayı şeriatın temellerinden gelen itişte bulmuşlardır.

25 Sheikh Hafız \Vahba.*Arabian Da\s,* Loıιdon, 1964. s. 197.
26 Ibul. s. 165.

1 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi'ne yolladığı *Memorandum'Adi* Emir Faysal, Arap birliğinin oluşması konusunda görüşlerini bildirmiş ve Arapların Türk boyunduruğu altında yaşadıkları sürece Türkler tarafından nasıl yenildiklerini, fakat buna karşı nasıl direndiklerini açıklamış ve yine Arapların geri ve ilkel kalmaları nedenlerini Türkün sorumluluğunda aramak gerektiğini belirtmiştir. Bu *Memorandum* da Faysal şöyle diyordu:

> "...Biz şuna inanmaktayız ki, Asyada Arap birliğini gerçekleştirme idealimiz her türlü gerekçenin üstünde bir meşruiyet taşımaktadır. Fakat eğer gerekçe göstermek gerekirse, bu takdirde şanlı tarihimizi ve altı yüzyıl boyunca bizi haritadan silmek (kendilerine massetmek) isteyen Türklerin bu tür girişimlerine karşı ırkımızın ısrarlı direnmelerini örnek verebiliriz.. ."[27]

Ve yine aynı *Memorandum'da.* Emir Faysal, Arap halklarının geri ve cahil kalmalarının sorumluluğunu Türklerde aramak gerektiğini belirtmiştir.

Tekrarlamakta gerek vardır ki, Türk egemenliği altında Arabın cahil ve sefil kalmış olduğu doğrudur. Ne var ki, bunun asıl nedeni Türk yönetiminden ziyade akılcılık yerine gökten inme hükümlere yer veren ve bu nedenle halkın uyanmasına, gelişmesine olanarak tanımayan şeriattır. Türkün suçu şeriattan ayrılmayıp onu harfiyen uygulamaya çalışmasıdır. Bu itibarla yukardaki beyanın yalana dayalı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Emir Faysal'ın konuşmasında sırıtan bir yalan daha vardır ki, o da Türk yönetiminin Arapları haritadan silmek, yani kendilerini massetmek, Türkleştirmek istedikleri ve buna karşılık Arapların da yüzyıllar boyunca ısrarlı olarak direndikleri ve bunda başarılı oldukları iddiasıdır. Çünkü inkâr edilemeyecek tarihsel gerçeğin oıtaya koyduğu şey şudur ki, Türk hiçbir zaman Arapları (ve ne de egemenliği altında tuttuğu diğer azınlıkları) Türkleştirmek, massetmek *istememiştir.* Aksine, Arabi kendi yaşantılarına ve hatta kendi yönetimine terk etmiş, onları kendi kendileriyle baş başa bırakmıştır. Türkün egemenliği altında Arap, her

27 Bu *Memorandıan'vm* aslı için bkz. J.C. Hurewitz, *Diplomıicy in the Near and Middle East; A Documantan Record 1914-1956.* Princeton. N.J., 1956, 2 cilt. Yukardaki husus için bkz. c.2, s.38-39.

ne kadar mükemmel, rahat .ve özlenilecek bir yaşama sahip olamamış ise de, yine de kendi öz ırkından gelme bir yönetimden daha iyisine sahip olabilmiştir. Bunun böyle olduğunu belirten nice tarihsel belgeler vardır. Yahya Armanaji adında bir yabancı yazar, Türk yönetiminin Araplara karşı sanıldığı ve söylendiği gibi çok kötü olmadığını ve hatta Anadolu Türklerine ve halklarına gösterdiği davranıştan çok daha iyisini Araplara karşı göstermiş olduğunu söyleyerek, "... Türkler sömürgeci değillerdi ve şu muhakkak ki, Suriye ve Mısır'ı sömürge haline getirmeyi denemediler... Osmanlı yönetimi 400 yıl boyunca Suriye'ye, bu ülkenin Emevi İmparatorluğu döneminden bu yana görmediği bir huzuru sağlamıştır." Gerçekten de Osmanlı devleti, *"Eşek Türk!"* diye adlandırdığı Anadolu Türklerine gösterdiği muameleden çok daha iyisini Araplara göstermiştir! Modern Arap yazarlarına, genellikle yaratır oldukları efsaneyi, yani Arap gelişmelerinin 400 yıllık Osmanlı yönetimi altında söndürüldüğü konusundaki yalanlan, kanıtlarla savunmak mümkün değildir. Türkler, Araplann dinlerine, dillerine ve geleneklerine (yasalarına) saygı gösterdiler. Hiç kuşku edilemez ki, bu ve diğer alanlarda Araplar, Türk öğelerden çok geniş bir serbestiye (özgürlüğe) sahiptiler ve Arapça konuşan halkın gelişme gösterememiş olmaları sorumluluğunu Osmanlılara yüklememek gerekir.[28]

Gerçek bu iken Kral Hüseyin ile oğlu Abdullah 1916 ve 1917 tarihlerinde Osmanlı devletine bağlıymış gibi görünerek Arap milliyetçiliği akımlarını geliştirdiler. Kasım 1916 tarihli demecinde Kral Hüseyin, "Mekke Şerifi ve Arap ülkeleri liralı" unvanıyla konuşmuştur; konuşurken de Osmanlı devletine karşı ayaklanmanın Araplar için ulusal, dinsel ve vatani bir görev olduğunu açıklamıştır. Bu demeçlerinde hep, Osmanlı devletinin İslama aykırı davrandığını, İslami esaslara uymadığını ve İslama sırt çevirmekle Araplara karşı suç işlediğini tekrarlamıştır.[29]

28 Yalıya Annajani, *Middle East, Past and Present.* Prentice Hall Inc. New Jersey. 1970, s. 156.

29 Bu demeçler için bkz. *Revue du Monde Musalman,* 1921, c?4ö, s.21, 24. Kral Abdullah'ın *Anılanın* adlı kitabının İngilizce çevirisinde bu hususlar için bkz. *Memoires of King, Abdullah af Transjordan,* çeviri G. Khuri. Edited by Philip D. Graves, London, 1950, s.8, 9, 15; Arapça metinde s.4-5, 9.

2) Tiirkren Gelecek Yaniuni ve Hizmeti Bile Nefretle Geri Çeviren Arap

1912'lerde Cemal Paşa'nın daveti üzerine Bağdat'a giden Fransız yazarlarından Maurice Pernot, *La Question Turque* adlı kitabında,'[0] Türk yönetiminin Arap halkına ne kerte yardımcı olmak istediğini, fakat Arap halklarının buna ne kerte olanak bırakmadığını anlatır. Cemal Paşa bilindiği gibi, sert fakat dürüst ve çalışkan bir yöneticidir. Bağdat'taki görevi sırasında Arap ahaliye karşı yardımcı olmak ve toplumun yaşam düzeyini yükseltmek için elinden geleni yapmıştır. Yabancı uzmanlara en modern usullere göre hazırlattığı imar ve sulama planlarını, araziyi verimli hale getirme amacıyla giriştiği büyük işleri hatırlamak yeterlidir.[31] Ne var ki, en iyi niyetlerle sonuçlandırmaya ağraştığı bu işler Arap şeyhlerinin ihaneti ve Tiirkten gelecek iyiliği bile nefretle karşılamaları nedeniyle başarısız kalmıştır.[-1-]

B) II. Meşrutiyet Dönemi Parlamentosundaki Arap Mebusların Türke Karşı İhanetleri

1909-1911 yıllarında Arap milliyetçileri, Mekke Şerifi Hüseyin'i Osmanlı devletine karşı kullanma yolunu seçmişlerdi. Arap milliyetçilik

30 13kz. Maurice Penıot, *Uı Question Turque.* Fark 1923. .049-250.

31 Cemâl Paşa. çorak arazinin en modenı usullere göre sulanması için Sil' W. Wilcox adında bir uzmana gerekli etütleri yaptır!mış ve bu planları uygulamaya çalışmıştı...

32 Arazinin verimli hale getirilmesi ve diğer ıslahat yollarına gidilebilmesi amacıyla Cemâl Paşa Arap şeyhlerini toplar, onlara şöyle hitap eder: "Emıinizdeki aşiretlerin nüfus sayımı konusunda yetkililere görev verdim, onlara sizlerin yardımcı olmanızı dilerim, endişe edilecek hiçbir şey yoktur; benim niyetim lıalkınızca şimdiye kadar hiçbir zaman katlanmadıkları askerlik hizmetlerini tahmil etmek ya da yine şimdiye kadar hiçbir zaman kendilerine yüklenmeyen vergi yükıniinü getirmek değildir. Benim tek düşüncem sizlerin refahını sağlamaktır. Bunun içindir ki, çölde yaşayan halkın nüfusunu, önemini ve sahip oldukları hayvanların sayısını bilmeni gerekmektedir." Arap şeyhleri bu sözleri dinledikten sonra çekilir ve yerlerine dönerler. Cemâl Paşa'nın kararını ve enirini Şam'a götürmek için Bağdat'tan Şam'a harekel eden sekiz haberci, çölü geçerken Araplar tarafından pusuya getirilerek öldürülür. Bir hafta zarfında bu sekiz habercinin delik deşik edilmiş olan vücutları bulunur. Cemâl Paşa'nın Arap ahaliye yardımcı olmak, onların yaşamlarını refaha kavuşturmak için girişliği çabalara karsı Arap milliyetçisinin yanıtı bu olmuştur. Bu olayı anlatan M. Penıot. şöyle der: "İsle Emir Faysal'ın ve onun koruyucusu İngilizlerin güvendikleri, seçim yolu ile parlamento seçtirmek, vergi koydurmak ve kanunlara ilaal ettirmek isledikleri (Arap) halkı bu halktır." Bkz. NCPerıiot. *age.* .050.

akımlarının en azılıları, o tarihlerde Osmanlı parlamentosunda (Meclis-i Umumî) Arap temsilcileri olarak bulunmaktaydılar. Her birisi devletin sinesine gömülmüş birer casus gibi iş görmekteydiler. 12 Şubat 1911 tarihinde bu Arap milletvekillerinin Mekke Şerifine yolladıkları mektup çok ilginçtir. Bu mektupta Şeriften (o zamanki adıyla al-Hüsevin İbn Ali), Mekke'nin yönetimini derhal .ile geçirmesini ve Arapların Osmanlı devletine karşı ayaklanmalauna öncülük yapmasını istemişlerdir.

C) Arap Milliyetçiliğinin Coğrafi Amacı

Arap milliyetçiliği davasına sarılanların güttükleri ve hem de açıkça savundukları amaç, Arapları içine alacak *coğrafi sınırlar* konusunda oldukça cüretkâr nitelik taşımıştır ve halen de taşır. Bu amaç. Arap anavatanını, bir yandan Atlantik Okyanusundan İran Körfezine ve diğer yandan Nil kıyılarından Toros Dağları'na, İskenderiye'den Hint Okyanusuna dek olan tüm sahaları ve toprakları içine alacak şekilde geniş tutulmuştur. Arap birliği işte bu kadar geniş ve muazzam ülke üzerine yerleşecek ve gelişecekti. Biraz yukarda Hüseyin'in, Mersin, Adana, Uıfa ve Mardin gibi Türk topraklarına göz dikmiş olduğunu ve İngilizlerle anlaşma yaparken bu niyetlerini ortaya koyduğunu belirtmiştik. Biraz :.ince değindiğimiz gibi I. Dünya Savaşı'nın bittiği tarihte, !?19 yılında, Doğu Anadolu'ya göz koyan Emir Faysal'ın Barış Konferansına sunduğu bir *Memorandum* vardır ki, bizim şeriat gözlemcilerinin ve Arap kardeşliği kandırmalarına yönelenlerin dikkatle okumaları gerekir. Emir Faysal bu *Memorandum*'da, İskenderiye'den itibaren Diyarbakır hattının güneyinden Hint Okyanusuna dek Asya'daki Arapça konudan tüm toplumları içine alacak olan bölgeleri, Birleşmiş Milletlerin teminatı altında bağımsız bir ulus olarak tanınması isteğinde olduğunu belirtmiştir. Öte yandan yukaıdaki amacı gerçekleştirmek işi, daha sonraları Mısır Başkanı Abdiilcemal Nasır'a düşen bir iş gibi görünür olmuştur. Nasır, bizzat kendisi, *İhtilâlin Felsefesi* adlı yapıtında;

33 Bu hususla bkz. K.T. Khairaliah, *Les Religions Arabes I.ibeıes.* Paris. 1919. s.32-33. C. Ernest Daw n. *From Othınuıııism lo Arabisıı-Essay on the Arab Nationalism.* University of Illinois Press. 1973. s.l I.

> "...yine tarih sayfaları, oyuncusunu bulamamış büyük rollerle doludur; nedendir bilmem, bana öyle geliyor ki, içinde bulunduğumuz bölgede oyuncusunu bekleyen önemli bir rol var... Nedendir bilmem, bana öyle geliyor ki, bizi çevreleyen geniş bölgedeki bu rol *cesur* kişiye çağrıda bulunuyor"[34]

diye bu büyük işi kendisine bırakılmış görür.

Arap dünyası da onu role yaraşır saymıştır. Fakat daha sonra, özellikle 1958'den sonra bu büyük rolde Iraklı Kâsım'ın daha başarılı olabileceği görüşü hâkim oldu.[3]-'

D) Arap Milliyetçiliğini Eylemli Şekilde Sürdüren Arap Din Adamları

Arap milliyetçiliği davasını, hem de İslamın olanak vermediği yöntem ve şekillerde sürdürenler arasında pek çok Arap din adamı bulunmuştur. Filistin'de, Osmanlı devletinden ayrı ve bağımsız bir Arap devleti kurulmasına çalışanların başında Hacı Muhammed Amin al-Husavni gelir. Filistin'de büyük müftü görevindeyken Filistinli Arap milliyetçilerinin lideri olarak başarılı işler görmüştür.

Suriye'de Şeyh Abdul-Hamid al-Zihravî, Arap milliyetçilerine liderlik eden diğer önemli bir din adamıydı. Paris'te toplanan Arap Birliği Konferansı'na başkanlık etmiştir. Şam'da Şeyh Salim al-Buharî, Arap milliyetçiliğinin en ateşli savunucularından olan bir diğer Arap din adamıydı. Arap milliyetçiliği akımlarının en etkili simalarından biri olan Sait Zaglul Paşa, el-Ezher'den mezun olmuştur.[6]

E) Araplılığı Osmanlılığa Tercih

Osmanlılığı sırf Arap çıkarları sağlansın diye benimseyenler yanında, Araplılığı, her ne olursa olsun Osmanlılığa yeğ tutanlar ve bunu açıkça savunanlar vardı. Muhammed Abdul ve Raşid Rida gibi

34 Bkz. A. Nasır, *Felsefem.* Tiiıkçe çevirisi M. Salihoğlu, tarih yok, s.53.

35 Bkz. Caesar E. Faralı. "The Dilemma of Arab Nationalism", *The World of Islam,* Leiden. 1963, c.8, sayı 3. s.156.

36 Bkz. H.I. Katibah, *The New Spirit in Arab Lands.* New York. 1940, s.181.

ünlü yazarlar, Osmanlılık düşüncesine önem veriyormuş gibi görünürlerken, Osmanlılığı Arap çıkarlarını sağlamak ve Arap milliyetçiliğini daha etkili biçimde geliştirmek amacıyla savunurlardı. Oysa ki, bazı Arap milliyetçileri, aksine, Araplılığı hiçbir kuşkuya yer bırakmamacasına Osmanlılığın önüne geçirmekteydiler. Açıkça Araplılık davasını Osmanlılık eğilimlerinin karşısına çıkarmışlardı. II. Meşrutiyet döneminde (1908de) bu tür davranışlar daha da güçlenmeye başladı. İlginç olan husus şudur ki, Osmanlılığı ön plana alır görünen Arap milliyetçileri, imparatorluğun çeşitli ve dağınık bölgelerinde faaliyette bulunurlarken Araplılığı Osmanlılığa tercih edenler imparatorluğun başkentinde, İstanbulda ve hem de herkesin gözleri önünde iş görmekteydiler.

Gerçekten de 1908 yılında İstanbulda kurulan *Osmanlı-Arcıp Kardeşliği Kuruluşu* bu amaçlarla faaliyetlerine başlamıştı. 1909 yılında bu kuruluşun kapatılması üzerine, yine İstanbulda, *İstanbul Arap Kuruluşu* diye bir kuruluş ortaya çıkmıştır. Osmanlı parlamentosundaki Arap milletvekilleri ki, Türkçülük akımlarının en büyük düşmanı kesilmişlerdi, açıktan açığa Arap milliyetçiliği davasını sürdürmekteydiler. 1912-1913 yıllarında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde Arap milliyetçiliğinin savunmasını yapan güçler iyice gelişmeye başlamıştı. Beyrut ve Basra gibi büyük Arap kentlerinde kurulan dernekler ve çeşitli Arap ülkelerinde çıkarılan gazeteler, hep bu güçlerin destekçisiydiler. Bu kuruluşların bir kısmı Batı devletleriyle işbirliği yapıp Arap ülkelerinin Osmanlı devletinden ayrı ve bağımsız bir varlığa sahip olmaları yolunu aramaktaydılar.

al-Ahad ve *al-Fatalı* kuruluşları bunların başında gelmekteydi. Suriyede seçimlerle kurulan Suriye Genel Kongresi, 1920 yılında Bağımsızlık Demeci'ni yayımladı. Bu demeçte Arap milliyetçiliği duyguları aksettirilmekte ve özellikle Suriye ve Irak halklarının dil, tarih, ekonomik bağlarla bağlı ve aynı kandan, aynı ırktan gelme iki kardeş ülke oldukları belirtiliyordu. Bu gelişmeler tüm Arap ülkelerindeki Araplılık gelişmelerinin yaygınlaşmakta olduğunun kanıtıydı. Araplılığı Osmanlılığa yeğ tutan zihniyetin eyleme sokulmuş biçimiydi.[37]

37 Bkz. C.E. Davvn, ***From Ottomanism lo Arabi.sın,*** Illinois, 1973, s. 148 vd.

F) "Osmanlılık" Kavramını "Araplılık" Şeklinde Anlayanlar

Osmanlılık davasına sarılan herkes, ister Arap olsun ister Türk, bilerek ya da bilmeyerek *Araplılık* duygularını güçlendirme ve Arap milliyetçiliği eğilimlerini geliştirme yolundaydı. Çünkü, hepsi için ortak olan hususlar vardır ki, Araplılık davasına yararlı olmaya yeterliydi. Bu hususları şöyle özetlemek mümkündür: "Osmanlı devleti, bir şeriat devletidir, bir İslam devletidir. İslam, esas özü itibariyle her şeye üstündür, her şeyin en mükemmeli demektir. Hıristiyanlığa üstündür ve Batı İslaırıdan yararlanmak suretiyle gelişebilmiştir. Her bilim, her fen, her teknik İslamda vardır. Böyle olduğu içindir ki, İslaırn özüne bağlı kaldığı ve onu bu şekilde uyguladığı sürece bir devlet, ister Arap devleti ister Türk devleti olsun, büyür, gelişir ve başarılara erişir. Fakat, İslamı ihmal ettiği, inkâr ettiği, şeriattan uzaklaştığı an İslam devleti olmaktan çıkar ve çöker. O halde yapılacak şey, İslamın özüne sarılmaktır, ona dönmektir ve Batının İslamdan kopya ederek başarıya ulaştığı kuruluşları aynen almaktır. Gerçek İslam uygarlığa engel değil, yatkındır, İslamın özünde bu uygarlık vardır."

İslamın en üstün bir kuruluş olduğu ve İslama dayalı şeriat devletinin ileri, uygar ve güçlü bir devlet olacağı düşüncesine saplanmayan yoktu. 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı devletinde bu düşünceye inanmışlar çoktu. 1867 yılında Müslim Rahmetullah al-Hindî adındaki bir Hintlj Müslüman yazarın *fzlıar el-Hak* adıyla Arapça olarak yayımladığı kitap Türkçeye çevrilerek yayımlandığında, Osmanlı aydınları tarafından kapışılmıştı; işlediği tema buydu. Ahmed Faris al-Şıdyak adında birinin İstanbul'da 1860 yılında yayımladığı gazete, daha önceleri bu görüşleri savunurdu; aydın diye geçinen kim varsa bu tür görüşlere değer verirdi; İslamın özüne dönmek ve İslama aykırı davranmamak, büyük zaferlere, başarılara kavuşmak. Arapların ortaya attıkları ve geliştirdikleri bu düşünceler, ki kendi çıkarları bakımından kuşkusuz geçerli düşüncelerdi, Osmanlı toplumunun okumuşlarının da canı gönülden benimsedikleri düşünceler olmuştu. Zaten Osmanlı devletinin okumuşlar sınıfı, her şeyi Araplardan öğrenme hastalığındaydı. 19. yüzyılın başlarında Rifa'a Rafi al-Tahtavî'nin 1834'te yayımladığı bir kitapta bu yukarıda belirttiğimiz tez ele alınmıştı; bu kitap 1840 yılında Türkçeye çevrilmişti.

19. yüzyılın ikinci yarısında İslamın özüne dönme özlemi fevkalade güçlü bir akım olarak gelişti. *Osmanlılık* perdesi ve kisvesi altında geliştirildi. Afgan asıllı Ceııâleddin Afganî, bu düşüncenin en etkili yayıcılanndan oldu. Muhammed Abduh'Iar, Raşid Riza'lar... vb. hep yukardaki düşünceyi geliştiren kişilerdir ve bizim zavallı okumuşlar sınıfımız işte onların bu zavallı düşünceleriyle beslenirdi. Ne hazindir ki, tüm bu saydığımız kişiler, İslamcılık perdesi altında ya *Araplılık* ya da *Mısırlılık* akımlarını alevlendiren kimselerdi. Osmanlılık davasına sarılmış ve Osmanlı devletini savunur görünerek Araplılık (ya da Mısırlılık) duygularını güçlendirmekle meşgul idiler. Çünkü bunlar, yukardaki tezi Osmanlı devletine uygulamak suretiyle amaçlarına çıkış yolu bulmuşlardı: Osmanlı devleti, onların deyişine göre, İslama bağlı kaldığı sürece büyümüş, gelişmiş ve muazzam bir devlet olmuştu; İslamdan uzaklaştıkça da zayıflamış ve çökmüştür. O halele Osmanlı devletinin İslama dönüş yapması ve İslamı özüne en yakın biçimiyle uygulaması gerekirdi. Bunu söylerken bu yazarlar çok iyi bilmekteydiler ki, Osmanlı devletinin İslamı en koyu, en katıksız şekilde uygulaması halinde, bundan *Araplık* ve *Araplılık davası* kazançlı çıkacaktır. Çünkü İslam demek, onlara göre, Arabın kendi yaşamları, kendi gelenekleri, kendi bilinçliliği, kendi dilinin gelişmesi ve itibarı... vb. demektir.

İşte Osmanlı devletine bağlılık gösteren Arap ve Mısırlı yazarların yaınaçık ve yarıkapalı biçimde yöneldikleri amaç bu olmuştur. Araplılığı yaşatmak, canlandırmak ve güçlendirmek için onların bu şekilde ortaya attıkları düşünceleri Türk yazar ve düşünürleri de paylaşır olmuşlardı. *Osmanlılık* pohpohlaması içerisinde Araplılık davasının savunucuları kesilmişlerdi, hem de Türkü hakir ve küçük görürcesine, Türkün çıkarlarını feda edercesine, Türkçe yerine Arapçayı, Türk tarihi yerine Arap tarihini, Türk gelenekleri yerine Arap geleneklerini yüceltircesine ve Türk toplumuna kabul ettirircesine. Aynı davranışın bugün dahi aynı kurnazlıklar ya da budalalıklarla sürdürülmekte olduğunu görmekteyiz. Gerici gazetelerin hemen hepsinde okunan şeyler hep Araplarla, Arap tarihi, Arap kahramanları ve gelenekleriyle ilgili şeylerdir.

G) Osmanlılığı Savunur Görünüp Araplılık Davasını Yürüten Arap

"Osmanlılık" savunucusu görünerek *Araplılık* davasını yürütenlerin başında Muhammed Abduh gelir. *Rissalata al-Tevhid* adı altında yayımladığı kitabında, İslama bağlılık sayesinde vaktiyle büyük bir Arap devletinin kurulduğunu ve emsalsiz bir İslam uygarlığının yaratıldığını, İslamdan uzaklaşma sonucu tüm bu başarılardan yoksun kalındığını uzun uzun anlatır. Bu düşünceleri böylece geliştirdikten sonra Muhammed Abduh için artık Osmanlılık savunmasını yapmakta sakınca yoktur. Zira, Araplılıkla bağdaşmayacak hiçbir şey kalmamıştır artık. Ona göre, Osmanlı devletinin devamlılığı ve güçlenmesi başlıca koşul olmalıdır. Halifeye sevgi ve saygı Müslümanların en birinci görevleri sayılmalıdır. Osmanlılık demek, İslamın özüne dönmek dernek olduğundan, Araplar için Osmanlılığı savunmak kadar kendi çıkarlarına uygun başka bir davranış yoktur.[38] İslamı özü itibariyle benimsemek ve uygulamak demek, *Kur'an*'a sarılmak, Arapçayı bilmek ve anadili saymak, Arap tarihini öğrenmek, Arap gelenekleri gereğince yaşamak, Arap kültürünü ve edebiyatını, her şeyini sevmek ve bilmek demektir. Tüm bu düşünce yapısının altında neler yattığı açıkça görülmektedir. Muhammed Abduh'un okuyucuyu sürüklediği sonuç, Araplılığı Osmanlılık kisvesi altında geliştirmek, güçlendirmek, yaşatmak için her şeyi yapmaktır. Bunu yaparken sadece Araptaki Araplılık duygusunu deşmiş ve kökleştirmiş olmakla kalmıyor, aynı zamanda Türkü de Osmanlılık ve İslamcılık kandırması içerisinde Araplığa yöneltiyor ve üstelik Türkün ruhunda Araba karşı da aşağılık duyguları yaratıyordu.

Muhammed Abduh'un bu görüşlerini M. Raşid Riza da ele almış ve *Tarih al-Üstad al-İman al-Şeyh Muhammed Abduh* adıyla 1925'lerde yayımladığı kitabında (Kahire, *al-Manar,* 1925-1926, c.2, s.506) üstadının düşüncelerini eleştirmiş ve benimsemiştir. Mısırlı

38 Bu kitabın Fransızca çevirisi Mustafa Abdul Razık ve B. Michel tarafından yapılmıştır. Mohammed Abdou, *Rissalat al-Tawhid. Exposé de le Religion Musulmane,* Trad. Mousfapha Abdel Razık-B. Michel, Paris, 1925. Yukaıdaki hususlar için bkz. s. 123-130.

İmam Muhammed Abduh'un öğrencilerinden olan ve tüm yaşamı boyunca ona hayranlık beslemiş bulunan Raşid Riza, Suriyeli bir din adamıdır. İslam dünyasında fevkalade etkili bir yayın organı olan cıl-*Maıar'i* çıkarmıştır. Tıpkı Muammed Abduh gibi, Raşid Riza'ya göre de İslamın özüne dönmekten başka çare yoktur. İslamın özüne dönmek aslında Araplılığa kavuşmak, Araplılığa bürünmektir. Çünkü, İslam dini Arap için, Arap niteliklerine ve geleneklerine göre biçilmiş kaftandır. Arapların kendi dinidir. İslam başarılarını ve uygarlığını sağlayan Aıaplardır.[39]

Yukardaki görüşleri paylaşan diğer bir din adamı da Abdurrahman al-Kavakibî'dir. O da Suriyelidir. Aynen diğerleri gibi o da Osmanlılık savunucusu gibi görünüp Arap milliyetçiliği davasına hizmet amacındadır. El-Ezher'ce bastırılan ve 1931'de yayımlanan *Unun al-Kıra* adlı kitabında İslam ülkelerindeki gerilemelerin nedenlerini araştırır ve bunu İslamın ihmal edilmesinde ve kötü uygulanmasında bulur. Hemen hatırlatalım ki, tıpkı Muhammed Abduh ve Raşid Riza gibi Abdurrahman al-Kavakibî de aslında Türk düşmanıdır ve İslanıdaki tüm gerilemelerin sorumluluğunu, onlar gibi o da Türklerde bulur. Çünkü Türkler, al-Kavakibî'ye göre vahşi niteliktedirler, ilkeldirler ve asıl "fikren yetersizdir"ler. Eğer İslam, Türklerin eline düşmemiş olsaydı ya da Türkler böylesine ilkel olmasaydı İslam ülkelerindeki geriliklere rastlanmayacaktı. Tıpkı, Muhammed Abduh ve Raşid Riza gibi al-Kavakibî de Arabın İslamdaki üstün ve ayrıcalı durumuna önem verir. İslamın gelişmesi ve uygarlık nedeni olması Araplar sayesinde olmuştur, der. Gerçek anlamda İslama dönmek ve böylece İslamı yeniden canlandırmak demek, Arabın kendi kendine dönmesi ve Arap yaşamlarına biiriinmesiyle mümkündür diye düşünür. Arapları böylesine yücelten al-Kavakibî, bu arada Osmanlı devletini ve saltanatını da övgüden uzak tutmaz. Osmanlı padişahlarım saygıya ve sevgiye layık kimseler olarak görür, çünkü onlar İslam dinini yaymaya ve yüceltmeye çalışmışlardır. Başka bir deyimle Osmanlı

39 M. Raşit Riza'nııı *al-Mıınar'da* yayımladığı bu görüşler için bkz. *ıtl-Mııııır* /. Aralık 1898. sayı 40, s.799-801. 885. Ayrıca bkz. C.E. Dawn, *From Ollamanism to Arıı-biam.* University of Illinois Press. 1973, s. 132.

hükümdarları, ona göre, Türkün çıkarlarına değil, İslamın, yani Arabın çıkarlarına hizmet nedeniyle değer taşımaktadırlar. Abdurrahman al-Kavakibî'nin Osmanlılığı, diğerlerinden biraz farklıdır. Osmanlılığı değerlendirme konusunda o farklı bir değerleme yürütür. Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki uluslar, yönetim bakımından özerk olmalı ve hatta Mekke'de Arapların kendi halifeleri bulunmalıdır. Bu halifenin varlığı sayesinde Panislamizmin kurulması kolaylaşmış olacaktır.[40] Görülüyor ki, Arap, bu yazarlar sayesinde *Osmanlılık* kılığı içerisinde en güçlü bir şekilde Araplılık amaçlarına yönelebilmiştir.

I) Ürdün Kralı Abdullah'a Göre, İslama Bağlı Olmayan ve Arap Çıkarlarına Uygun Davranmayan Devlete İtaat Gerekmez

Daha önceleri de belirttiğimiz ve zaman zaman değineceğimiz gibi, Arap için *Araplılık,* İslamın kendi özüne uygun şekilde uygulanmasıyla ve özellikle *Kuran* ve sünnet kurallarının eyleme sokulmasıyla oluşan bir şeydir. Ürdün Kralı Abdullah, hemen tüm Arap yazar ve düşünürlerin birleştikleri bu görüşü 1945 yılında yayımladığı *Anılarım* adlı yapıtında kesin ve açık bir şekilde belirtmiştir. Bu kez, Osmanlı devletine karşı Arapları kışkırtmanın en etkili silahı olarak kullanılmıştır. Kral Abdullah'a ve onun gibi düşünenlere göre İslamı tam. olarak uyguladıkları sürece Türklerin kurduğu Osmanlı devletine bağlılık ve sadakat Arapların işine gelmiştir, l'akat İslamı iyi bir şekilde uygulamakta kusur etlikleri ve örneğin Tanzimat hareketlerine giriştikleri anda (yani, İslamın temel kuralları yerine reformlar, Batı gelişmeleri, Batı yasaları) Araplar için bağımsız devlet halinde yaşama gereği doğmuştur. Eğer Türkler, İslamı harfi harfine uygulamış olsalardı ve eğer Batı'yı takliden birtakım yeniliklere sapmamış bulunsalardı (ve Abdullah bununla Mahuıud linin yenilik gayretlerini örnek verir) Araplar için Osmanlı devletinden ayrılmak gereği olmayacaktı [41]

Bu vesileyle tekrar belirtmekte yarar vardır ki, Abdullah'ın bu görüşleri, İslamın (dolayısıyla Arabın) gözetliği çıkarlarla Türkün kendi öz çıkarları arasında ne büyük uçurumlar olduğunu açıkça göstermektedir. Türk için çeşitli alanlarda (örneğin, mali, ticari, sosyal

40 al-Kavâkibî'nin görüşleri için bkz. C. Erııesl Dawn. *From Ortomanism in Arab'ısın,* University of Illinois Press.' 1973. s. 138-140.

41 *Mcmoires of King Abdullah...* s.245.

vb.) reformlar yapmak ya da kendi öz geleneklerini ve niteliklerini geliştirmek (örneğin, kadına değer vermek, kadın-erkek eşitliğini gözetmek, akılcılığa yönelmek gibi) ne kadar önemli, hayati ve Türk çıkarları bakımından gerekliyse, Arabi Tüıkten soğutmak ve uzaklaştırmak bakımından da o denli etkilidir. Çünkü Türk, bunları yaptıkça Arap, onu İslama aykırı davranışlar içinde bulunmakla suçlayacaktır ve suçlamıştır da. Kral Abdullah'ın 1945 yılında yayımlanan *Anılanın* adlı yapıtında, Osmanlı devleti zamanında **II.** Mahmut'la girişilen reformların ve Tanzimat fermanlarının Türkleri İslamdan uzaklaştırdığının iddia edilmiş olduğunu gördük. Abdullah'tan önce Mısır Valisi Mehmet Ali'nin ve ondan sonra Mekke Emîri Abdulmuttalib'in dayanakları da bu tür iddialar olmuştu. Mehmet Ali ve Abdulmuttalib'in kendi dönemlerinde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparak bağımsız devlet kurmak istemeleri ve Araplılık akımlarını güçlendirmeye çalışmaları hep Osmanlı devletinin İslamı uygulamakta kusur ettiği iddialarına dayatılmıştı. İslam dinini uygulamakta gevşek davranılmas. Araplık aleyhinde sonuç yaratır diye düşünülmüştü. Kral Abdullah, Türklerin 1876 tarihinde Batı örneğine dayalı bir *(Kanun-u Esasi)* kaoul etmelerini ve 1908 yılında **II.** Meşrutiyet'i yeniden yürürlüğe koymalarını İslama aykırı gelişmeler olarak görmüştür.[42]

H) Osmanlı Ordusundaki Arap Subayların İhaneti

Arabın Türke karşı ihanetinin derecesini anlamak için Osmanlı ordusunda subay olarak görev alan Arap subayların Türkü arkadan ve içlen vurmak amacıyla kurdukları örgütler hakkında bilgimiz olması gerekir. T.E. Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom; A. Triumph* adlı yapıtında "Akhua" adındaki ana Arap cemiyetinin resmen lağv edilmesinden sonra Mezopotamya'da *Ahad* adını taşıyan gizli bir cemiyetin kuruluşunu hikâye eder. Bu cemiyet, ki Lawrence'in ifadesine göre son derece tehlikeli bir teşkilat niteliğindeydi, Osmanlı ordusunda görev yapan Arap subaylardan kurulmuştu. Bu subaylar, cemiyete üye olurlarken bir yemin edasıyla mükelleftiler: Osmanlı ordusundaki görevleri sırasında askeri her türlü sırları elde etmek, bu sırları cemiyete bildirmek ve Arap halklarının Osmanlı yönetimine karşı ayaklanacakları

42 Abdullah'ın *Memoirs...* (Anılanın) adlı kitabının İngilizce çevirisi, bkz. s.245-246.

an bu sırları Türke karşı silah olarak kullanmak yemini. *Ahctd* örgütü oldukça yaygın ve oldukça iyi işler bir örgüttü ve ana merkezi Güney Irak'ta emin bir bölgedeydi. Örgütün başında Arap ayaklanmasını hazırlamaya memur Sa'yid Taleb adında genç bir ihtilalci yer almıştı. Sa'yid Taleb, örgütün tüm iplerini, "ilke nedir bilmeyen" ahlak anlayışıyla uhdesinde toplamıştı. Mezopotamya doğumlu her on subaydan yedisi bu örgüte dahildi. Örgütü yöneten heyet öylesine başarılı iş görmekteydi ki, bu heyetin üyeleri Osmanlı ordusunda ve yönetim teşkilatında çok yüksek mevkileri işgal etmekteydiler.[43]

Öylesine etmekteydiler ki, bozgun başladığı ve Türkiye yenilgiye uğradığı tarihte Ahad Cemiyeti'nin başkan yardımcılarından biri, Filistin'de geri çekilmekte olan Osmanlı ordusunun parçalanmış bölüklerine kumanda etmekte ve bir diğer başkan yardımcısı da Amman bölgesinde Ürdün'ü aşacak olan Türk kuvvetlerinin sevk ve iradesiyle görevliydi. Aklın alamayacağı şey şudur ki, mütareke imzasından sonra bile Osmanlı ordusunun üst mevkilerini, "Arap liderlerinden alacakları bir işaret üzerine Türke karşı cephe almaya hazır" bu Arap subaylar işgal etmekteydiler. Bu subayların gönlünde ve ruhunda sadece ve sadece Arap davasına hizmet hırsı yatmaktaydı. Bundan dolayıdır ki, hiç sır vermeden bu mevkilerinde rahatlıkla kalabilmişlerdi. Fakat *Ahcıd* örgütünden de daha büyük ve daha önemli bir diğer örgüt vardı ki, Suriye'de kurulmuştu; Suriye'nin özgürlük ve kurtuluşunun sağlanması amacına yönelmişti. Suriye'deki aydın sayılabilecek her sınıf insan; yazar olsun, doktor olsun, arazi sahibi ya da devlet hizmeti gören üst seviye memurları olsun, bu cemiyete üye olmuşlardı. Ve onları birbirlerine kenetleyen bir tek amaç, bir tek umut vardı: Türk devletini batırmak. Bu amaçlarını gerçekleştirmek hususunda yardım göreceklerini zannettikleri her yere başvurmaktan geri kalmamışlardı: Mekke Şerifi'nden tutunuz da Mısır'la, Ahad örgütüyle ve İngiltere'yle, her yerde ilişki kurmuşlardı.[44]

Bir yandan *"din kardeşliği"* aldatmalarına girişirken, diğer yandan Türke karşı diş bileyen Arabın ihanetini biraz daha iyi anlamak için, I. Dünya Savaşı'nın bitiminde, 1919 yılı Barış Konferansı sırasında, Doğu Anadolu'ya göz koyan Emir Faysal'ın konferansa sunduğu *Memorandanı*'u bilmek gerek.

43 T.E. Lawrence. *Seven Pillars of Wisdom; A Triumph,* New York, 1936, s.46.
44 T.E. Lawrence, *age.* s.46-47.

Biraz yukarda değindiğimiz gibi. *Memorandum'da.* Emir Faysal, İskenderiye'den başlamak üzere İran'ın güneyinden geçerek Hint Okyanusu'na dek olan alanlarda Arapların yaşamakta olduğu ve milliyetçi Arap hareketlerinin amacında tüm Arapları bir tek ülke halinde birleştirmek bulunduğunu belirttikten sonra şöyle demiştir:

> "İngiltere'nin ve Fransa'nın isteği üzerine Türklere karşı Arap ayaklanmasını sağlayan *Babam'*ın temsilcisi olarak istediğim şudur: İskenderiye'den itibaren Diyarbakır hattının güneyinden Hint Okyanusu'na dek Asya'daki Arapça konuşan tüm ulusları içine alacak olan havali, Birleşmiş Milletler'in teminatı altında bağımsız bir toplum olarak tanınsın."[45]

Bundan başka, Kral İdris'in İtalyanlarla birlik olup Türklere karşı nasıl savaştığını ve Kızıldeniz çevresindeki Osmanlı topraklarının İtalyanlarca işgal edilmesine yardım ettiklerini, daha sonra İngilizlerle biıiik olup, yine Türklere karşı nasıl dövüştüğünü ve yine Kral Hüseyin'in oğlu Faysal'ın İngiliz casusu Lawrence ile el ele verip Türke karşı ne cinayetler işlediğini iyice bilmek gerek.[46]

I) Türke Dost Görünüp Türkü Arkadan Vuran Arap

19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın başlarında Osmanlrdevletinin bütünlüğüne karşıt olan davranışlar içerisinde hiçbirisi Araplardan geleni kadar sinsi, hain ve arkadan vurucu olmamıştır. Çünkü Araplar, İslam dininin kendisine sağladığı itibar ve ayrıcalıklar nedeniyle Türk devlet ve siyaset adamlarının, Türk yöneticilerinin ve Türk ulemasının güvenine sahip olarak devletin en önemli mevkilerinde ve hatta orduda subay olarak yer almışlardı. Devletin tüm siyasetine ve sırlarına vâkıf olabilecek görevlere getirilmişlerdi. Abdülhamid'in en yakın danışmanları Araplardı: Abdülhamid, Türkten çok Araplara güvenirdi.

45 Emir Faysal'ın bu *Memorandum'^* ve bununla ilgili dokümanlar için bkz. D.H. Miller, *Diary• al the Peace Conference of Paris 1918-1919.* New York, 1924. c.4, Document No. 250. s.297-300. Ayrıca bkz. Zeine, Z. Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism,* Beyrut, 1966.

46 Bu konularda bkz. James A. Montgomery, *Arabia Today. Journal of the American Oriental Society* dergisinde, 1927, c.47. s.97-131.

Osmanlı parlamentosunda Arap temsilciler vardı. Türk yöneticilerin kendilerine gösterdiği güven tamdı. Fakat, Türkün Araba karşı gösterdiği bu güven ve yakınlık Arabi *Arapçılık* bilincinden uzaklaştırmannştı. O, Türke dost görünürken dahi Arap milliyetçiliği ateşiyle kavrulmakta ve Tiirkten adeta öç alma özlemleri içindeydi. Uzun yıllar boyunca etiğimini Türkiye'de gören, yetişen ve Osmanlı yönetimi zamanında kaymakamlık yapmış Darül Muallim'in müdürlüklerine getirilmiş ve Türk eğitim sistemine yön vermiş, hatta "Türk pedagojisinin babası" unvanını almış bulunan Satı al-Husri,[47] daha sonraları Arap milliyetçiliği davasına en çok hizmeti dokunan bir kimse olarak, *"Beıı iliklerime kadar Arap'ım!"* diye övünür ve "Ben Araplılık davasının mücahidiyim!" diye bu duygularını açığa vurmaktan kıvanç duyardı.[48]

Buna benzer nice örnekler göstermektedir ki, Arap, Türkün kendisine gösterdiği güveni Türkü arkadan hançerlemek suretiyle değerlendirmiştir. Arap milliyetçiliğinin bayraktarlığını yapan kuruluşlar, ki bunların bir kısmı gizli, bir kısmı açık kuruluşlardı, Osmanlı devletinde hizmet gören bu tür Arap öğelerden her desteği ve yardımı sağlamaktaydılar.[49]

İstanbul'da kurulan *al-Muntada al-Edebî* (Edebiyat Kulübü), Kahire'de iş gören *Hizb id Merkez.ziyye al-İdariyyah al-Osmanî (*Yerinde Yönetim Osmanlı Partisi) ve Paris'te gizli bir parti olarak faaliyet gösteren *al-Alıd* (ki, İstanbul'da görevli Arap subaylardan oluşmuştu) ve yine *al-Fatah* (ki, bu da Paris'te kurulmuş gençlik partisiydi), birer örnek olarak verilebilir.

47 Bu konuda bkz. H.Z. Ülken. *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Taıihi. 2* cilt, Konya Selçuk Yayınları, c. I. s.270. Ayrıca Satı al-Husrî'niıı hayatı ve eserleri hakkında yazılmış en soıı eser olarak: William. L. Cleveland. *The Makini; of An Aralı Nalionalisl; Ollotıanisın and Arabisın in tlıe Life and Tlıoughl of San al-Hıısrî,* Princeton University Press, 1971. s.28.

4S Bu sözleri Sati al-Husrîiıin 1937'leıde yayımlanan şu yapıtında buluruz. Sali al-Husri. "al-Tarbiyah ve al-Talinı", a*l-Risalalı* dergisi. 1937, sayı 5. No. 187.

49 Örneğin, İstanbul'da kurulan *al-Mıınlada at-Adabi* (Edebiyat Kulübü). Kahire'de iş gören *Hizb al-Uımarka;.iyyah al-Uthımmi* (Yerinde Yönetim Osmanlı Partisi) ve gizli parti olarak Paris'te faaliyet gösteren al-Alıd (ki İstanbul'da görevli Arap subaylardan kuruluydu) ve yine *al-Faialı* (Gençlik Partisi ki bu da Paris'te kurulmuştu). Bkz. W.L. Clcvehınd, *agt,* s.27.

1) 1924'lerde Rusya'nın Casusu Olarak Tiirkii Arkadan Vurmaya Çalışan Arap

Türk boyunduruğundan kurtulup bağımsızlığına kavuştuktan sonra dahi Türkü arkadan vurma geleneğini bırakmamıştır. 1924'lerde Afganistan. Irak ve Suriye'de geziler yapan ve Mersin'den geçen bir Fransız yazar, Maurice Peınot, anılarında şöyle der:

> "Mersin hâlâ Türkiye'ye husumet besleyen Arap elemanlarla dolu. Rus ajanları bu Arapları *Arap Ocakları'* adı altında ve bir kuruluş halinde toplamaya çalıştılar. Ne var ki, bu uğraşlarında başarısızlığa uğradılar, çünkü 'İstiklal Mahkemeleri' adı altında iş gören ünlü yargı organı ani olarak bunların tepesine indi, çoğunu idama ya da hapse ve sınııdişı cezalarına çarptı."[30]

2) 1955'lerde Ürdün'de Türk Aleyhtarlığını Kışkırtan Suudi Araplar

Ürdün'de 1955 yılında (Aralık ayında) Türk Konsolosluğuna karşı girişilen Arap saldırılarını düzenleyen ve Türk aleyhtarlığını kışkırtan iki devlet vardır: Mısır ve Suudi Arabistan. Türkiye'nin Bağdat Paktına dahil olmasını hoş karşılamayan bu devletler, Ürdün'ü İsrail saldırısına karşı koyabilecek nitelikteki bu paktı husumet konusu yapmışlar ve Ürdün halkını buna inandırmışlardı. Oysa ki Bağdat Paktı, İsrail saldırısına karşı Ürdün'ü koruyabilecek nitelikte bir pakt idi. Suudi Arabistan ve Mısır kışkırtması sonucu Ürdün halkı, kendi çıkarlarına yatkın bu paktı düşman gözüyle görmüş ve Türkiye'yi düşman bilerek aleyhte gösteriler yapmıştır. Türk Konsolosluğuna karşı girişilen halk saldırılarını önlemek için Ürdün hükümeti hiçbir tedbir almak istememiştir.[3']

3) Tiirke Karşı Arap Ayaklanmasını Yabancı Diyarlardan Alkışlayan Arap Aydınları

Türk düşmanlığı duygularını Arap ayaklanmasına araç yapanlar arasında sadece Arap ülkelerinde yaşayan Arap aydınları değil, ya-

50 Maurice Pernol. *L'Inquietude de ¡'Orient. En Asie Mısıılııane.* Haclıelte, Paris. 1927. s. 170.

51 Bu konuda Suudi Arabistan'da Eğitim Bakanlığı yapmış olan Şevli Hafız Vahba'mıı İngilizce olarak yayımladığı şu kitabına bakınız: Slıeikh Hafız Wallba, *Arabian Days.* London. 1964. s. 170 vd. Ayrıca bkz. J.B. Gluhh. ,4 *Soldier Willi the Arabs.* London. 1957. s.398-400.

bancı diyarlarda, özellikle Batı'da yerleşmiş olan Araplar da vardı. Geçen yüzyılın sonlarına doğru Raşit Eyyüb adındaki bir Arap şairinin Türkü kötüleyen ve Türklere karşı savaş öngören şiirleri Ameı ika'daki Arapların ağızlarında dolaşırdı.-"'[2]

Bu tür kötülemeleri "Arap ve İslam sorunları" olarak bugün dahi öğrencilerine ders malzemesi yapan ya da Arap geriliklerinin sorumluluğunun Türkte aranması gerektiği tezini bilimsel konu haline sokan nice Arap asıllı profesörler vardır ki, yabancı ülkelerde ve özellikle Amerika'nın tanınmış üniversitelerinde ders okuturlar.[53]

4) Arap Şeyhlerinin Tiirke Karşı Ayaklanmaları Arap Halklarının Çıkarları Uğruna Değil, Kendi Çıkarları Adına

Arap şeyhlerinin yabancı (ve özellikle İngiliz) desteğine başvurarak "bağımsızlık" mücadelesine girişmeleri, özgürlük hevesinden ya da Arap halklarını daha iyi ve daha mutlu yaşamlara ulaştırmak maksadıyla olmamıştır. Özgürlüğün ne olduğundan habersiz bu şeyhlerin kendi öz çıkarları için olmuştur. Nitekim aradan neredeyse bir çağ geçmiş olmasına rağmen Arap halkları, eski Türk döneminden farklı bir gelişmeye ya da refaha kavuşmuş değillerdir. Şeyhlerin kölesi durumunda, en ilkel şartlar içerisinde yaşamaktadırlar. Bu halkları itaatkâr bir şekilde yönetebilmek için şeriat ninnileriyle uyutan Arap şeyhleri, yabancının çıkardığı petrolden elde ettikleri milyarları, kendi halklarının fikren gelişmesi için değil, yabancı bankalara yığarak, yabancı ülkelerde keşaneler alarak kendileri ve aileleri için harcamakla meşguldürler.

IV) ARA BİN TÜRK DÜŞMANLIĞI DUYGULARINI KENDİ ÇIKARLARINA ARAÇ YAPAN YABANCİ GÜÇLER: NAPOLYON ÖRNEĞİ

Napolyon'un 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesi olayı iki bakımdan konumuzu ilgilendirir. Bir kere, yüzlerce yıl boyunca Arabın ruhuna sindirilmiş olan Türk düşmanlığı duygularını pekiştirmek ve sömürmek

52 Raşit Eyyiib'ün şiirleri için bkz. Tibawi, agt, s. 141.

53 Bunlar arasında Abboıslıi Shaıabi. Hitti. Tiba\vi gibi tanınmış profesörler vardır.

suretiyle Napolyon, Mısır'daki üç yıllık egemenliğini kolaylıkla sürdürebilmiştir. Bu yöntemi nasıl yürütmüş olduğunu bilmek Türk okuyucusu bakımından ilginç olmalıdır.

Öte yandan Napolyon işgalleriyle birlikte Mısır ve Arap dünyası, gerilikler uykusundan şöyle bir uyanır gibi olmuş ve Türkten kopma gereğine inanmıştır.

A) Arabın Türk Düşmanlığını Sömürmesi Açısından Napolyon İşgallerinin Önemi

1798 yılının Temmuz ayında Napolyon Bonapart Mısır'ı işgal eder. Bu işgal olayı üzerine Osmanlı devleti Aralık 1798 tarihinde Rusya'yla ve Ocak 1799'da İngiltere'yle "ittifak" imzalar. Daha önce Ağustos 1798'de İngiliz filosu Akdeniz'de Fransız filosunu mağlup etmiştir. Bu yenilginin sonucu olarak Mısır'daki Fransız işgal kuvvetleriyle anavatan arasındaki irtibat kesilmiştir. Fakat buna rağmen Napolyon üç yıl boyunca Mısır'ı Fransız işgali altında tutabilmiştir. Mısır halkının bu işgallere boyun eğmesi keyfiyeti Napolyoıı'un kullandığı pek ustaca bir taktiğin sonucu olmuştur: *Arabın Tiirk aleyhtarlığı duygularını tahrik etnıek ve İslam dinini bir sömürü öğesi olarak uygulamak...* Ve bütün bunları en etkili silah kabul ettiği ve hatta top ve tüfekten de daha önemli bulduğu propaganda silahıyla başarmıştır. Filhakika Napolyon Bonapart, Mısır seferine, beraberinde matbaa ve baskı makineleriyle çıkmış, Mısır'da kaldığı süre boyunca Arapça broşürler, kitaplar ve beyannameler bastırmış, halkın anlayacağı dilde yayınlar yaparak amacını gerçekleştirmiştir.

Mısır halkını bir yandan Türk yönetimine karşı kışkırtıp, Fransız yönetimini ehveni şer olarak gösterirken, diğer yandan din sömürüsünü en etkili biçimde sonuçlandırabilmek için her şeyden önce kendi askerlerine bu taktiğin sırrını vermiştir. Mısır halkını aldatmanın yolunu onlara şöyle anlatır:

> "(İşgal sonucu olarak) aralarına karışacağımız halk Miislümandır. Onların imanlarının ilk esası şudur: Tanrı'dan başka Tanrı yoktur

ve Muhammed onun Peygamberidir... Onların bu inancına karşı çıkmayın... İmamlarına ve müftülerine karşı saygılı görünün. Burada rastlayacağınız gelenekler Avrupa'dakilerden .çok farklıdır. Fakat bunları yadırgamayın."[34]

Askerlerine yaptığı bu konuşmasında özellikle Müslümanların kadın anlayışını ele alır, Avrupalı zihniyete ters düşen bu anlayış dolayısıyla onları ikaz eder. Müslümanların kıskançlığının ne demek olduğunu belirtir.[55]

Müslüman psikolojisini ve özellikle kadın konusunda Müslümanın zayıf yönlerini çok iyi tanıyan Napolyon, büyük umutlarla giriştiği Mısır seferini en iyi şekilde sonuçlandırmak için böylece ilk tedbirini almıştır?[6] Şimdi sıra Müslüman halkın cehaletini ve saf yönlerini sömürmeye gelmiştir. Zira şunu iyi bilir ki, din duygularını okşamak ve bu duygulara yatkın bir siyaset izlemek suretiyle bu saf halka her şeyi kabul ettirmek ve yaptırmak mümkündür.

B) Mısır Seferine Girişirken (Napolyon) Türkü Düşman ve Kendisini İslamın Dostu Gösterir

Napolyon, Araba, bir Arap kurnazlığıyla hitap etmesini bilir. Mısır seferine başlarken ilk yaptığı iş, Mısır'daki Türk yönetiminin gerek İslam dini uygulaması ve gerek Mısır halkı için felaket getirici olduğunu oıtaya koymak ve "Türk sömürüsüne" son verilmesi gereğine halkı inandırmak olmuştur. Memlûkleri, "Kafkasyalardan kopup gelen" ve yeryüzünün "bu en güzel toprakları üzerinde istibdat eden", Mısır halkını sömüren, adaletsizlikler ve asıl eşitsizlikler saçan bir çete gibi göstererek,

54 Stanford J. Shaw. *Ottnman Egypt in tlıe Age of litt Frendi Revloutioıı.* Harward University Press. 1964. s.22-23. Bu konuda ayrıca bkz. V. Chauvin, *La Legende Egyptienne dt Bonapane.* Möns.. 1902. s. 11-13.

55 Stanford J. Sliavv, *age,* s.23.

56 Napolyon'un Mısır'ı fethetmek isteyişinin nedenleri şudur: Bir kez her şeyden önce kendi kişisel prestijini, kendi şan ve şerefini yüceltmek istemiştir. Bundan başka, Mısır'ı işgal suretiyle Ortadoğu'da Fransa'nın durumunu tahkim etmiş olacak. Rus ve Avusturya saldırılarına karşı güven sağlayacak ve İngiltere'nin bu bölgeye sızmasını önleyecekti. Ve nihayet bir de Fransa'nın Uzakdoğu'ya ve Hindistan'a yayılması yolunu açmış olacaktı. Bkz. S.I. Shaw. *age.* s.13.

... bundan böyle hiçbir Mısırlı (nimetlerden) istisna kılınmayacak ve en şerefli mevkilere yükselebilecektir... Böylece halk mutluluğa kavuşacaktır" diye avutur.[37] Birazdan da belirteceğimiz gibi, insanlar arası eşitliğe asla inanmayan Napolyon'un Mısırlı fellaha eşitlikler vaat etmesi yadırganmamalıdır. Buna benzer daha nice yalanları ve kuşkusuz hiç inanmadığı sözleri tekrarlayacaktır. İşgal siyasetini gerçekleştirmek amacıyla her çareye başvuracaktır. Bu arada İslam dinini yok etmek için değil, aksine korumak için geldiğini, İslama Memlûkleıden çok daha samimi şekilde bağlı olduğunu, "Muhammed'e ve *Kıtr'cm'*a" saygı beslediğini söylemekten geri kalmayacaktır.[38]

Din sömürüsü sanatında emsalsiz bir zekâya sahiptir. Peygamberin doğum günü şerefine şenlikler ve eğlenceler tertip ettirir. Bu tür şenliklere Şeyh Halil al-Bekrî ailesinin keşanesinden kendisi de katılır.[59] Din adamlarını öylesine elde etmiştir ki, onlar aracılığıyla bir yandan Türklere karşı askeri başarılarını Tanrı dileğiyle olmuş gibi gösterirken ve onlara, "Tanrı adına bu cihan fatihine (yani, Napolyon'a) zaferler bol olsun... Bu adalet prensine övgüler olsun. Onun sınırsız bir gücü var... kanıtı şu ki, Ulu Tanrı... Hayfa'nın düşmesi ve Suriye'nin Fransızlar eline geçmesi olanağını ona sağladı" şeklinde demeçler verdirtirken, diğer yandan da kendisini, *Kıır'an* okıır ve cami yaptırır gibi tanıttırır.[60]

Napolyon'un Kıı 'an Okuduğu, Islamı Hıristiyanlığa Tercih Ettiği Yalanlarına Halkı Alıştıran Şeriatçı

Din adamının, kendi mensup bulunduğu halkları aldatmak için ne derece küçiilebileceğini ve melanetini ne noktaya dek götürebileceğini

57 Nakoula al-Turk. *Histoire de l'Expédition Français en Egypte,* Publiée et Traduit Par M. Desgranges Aine. Paris, 1839, s.21. Resini arşivlere dayanarak bu kitabı yazan Nakoula al-Turk adındaki bu yazar (ki, asıl adı Nikula tbıı Yusuf al-Turkî'dir) istanbul asıllıdır ve Düızî şeflerinden Emir Besir'iıı hizmetinde bulunmuştur. Suriyeli bir Rum olduğu söylenir.

58 Napolyon'un Mısır seferiyle ilgili geniş bilgiler, kendisini ve tüm Fransızlar! Müslümanmış gibi gösterip Mısır halkını aldatmalanyla ilgili bilgileri al-Ceberti'de bulmak mümkündür. Fransızca çeviri için bkz. Cheikh Ab al-Rahnıan al-Tjabarti. *Merveilles Biographiques et Historiques. Ou Chroniques.* (Traduit de l'Arabe par Chefik Mansur, Abdülaziz Halil. İskender Ammun. Caire, 1888, c. I. s. 16; c.9. s.67 vd).

59 Memlûklerle birlikte Suriye'ye kaçan Seyid Ömer'in yerine Şeyh Halil el-Bekrî: Napolyoıı tarafından "Nakib el-Eşraf" olarak getirilecektir. *İbid.* s.51.

60 Nakoula al-Turk. *ııge.* s. 151.

anlamak için Napolyon'un Mısır'ı işgal olaylarına göz atmak yeterlidir Hem de Hanefi mezhebine mensup bu din adamları Napolyon'un egemenliğini yasal kılmak ve halkı bu egemenliğe boyun eğdirmek için şeytanın bile düşünemeyeceği kurnazlıklara başvurmuşlardır. Arka arkaya yayımladıkları beyannamelerle halka, din adamları şunu anlatmışlardır ki, Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesi Tanrı emrine uygundur ve esasen Napolyon'u bunda başarılı kılan da Tanrı'dır; tüm bunların olacağı *Kur'an*'da yazılmıştır. Napolyon, Müslüman olacaktır ve hatta olmuştur, sürekli biçimde *Kur'an* okumakla meşguldür. 1213 (Hicri) yılının Şaban ayında Kahire'de divan mensubu ulema, Mısır halkına Napolyon Bonapaıt hakkında şunları yayınlar:

> "Size şunu da belirtmek isteriz ki, Büyük Kumandan'ın (Napolyon) gönlü sizler için hayır ve şefkatle doludur... Onu bu ülkeye bağışlayan Büyük Tanrı'dır ve Memlûkleri kovmasını sağlayan da odur."[61]

Napolyon aleyhinde çıkarılan dedikoduları önlemek için din hocalarının başvurdukları çare, onu İslamın büyük dostu ve savunucusu olarak tanıtmaktı. Bu maksatla Kahire'de yayımladıkları bildirilerde şöyle yazılıydı:

> "...Sizlere şunu ilan ederiz ki büyük kumandan, ekselans Bonapart... Ümmed-i Muhammed'in dostudur ve bu nedenle ordusunun başına geçerek Kahire'ye gelmiştir... (Araplar ya da Memlûkler arasında) O'nun hakkında yalan yanlış laf edenler en bayağı inanlardır..."[62]

Ve Napolyon 'un Müslüman Olacağı Müjdesi

Cami yaptırtma ve Müslüman olma vaadinde bulunduğunu söyleyerek Bonapart'ı Mısır halkına sevdirtmek en kolay bir yoldu. Binaenaleyh bunu da denemek gerekirdi. Ulemanın yayımladığı bir beyannamede şöyle deniyordu: "Peygamberimize karşı beslediği sevgi

61 *İbid,* s.90, 91. 99-100, 124-125, 130, 151.
62 N. al-Turk, *age.* s. 124-125.

dolayısıyla inananların en asil örneği olan kişinin (Napolyon'un) sizlere inayet eylediği ayrıcalıkları ve ihsanları bir düşününüz. Büyük Kumandan, bizlere son derece önemli iki büyük şey vaat etti. Bunlardan biri Kahire'de, eşine emsaline hiç rastlanmayacak bir cami inşa ettirmek. .. İkincisi de tüm dünyanın duyacağı ve bileceği biçimde İslam dinine gireceğini ilan etmek."

Bu yukardaki bildiriyi imzalayanlar arasında Kahire uleması Ayan'ı ve yeniçeri ağaları yer almıştır. Bu yalanları uyduran din adamları Napolyon'un kandırmalarına gerçekten inanır olmuşlardı.

1214 yılının Rebiülevel'inde, Napolyon, din adamlarına ve halka hitaben şöyle konuşur:

> "Sizlere Müslüman olduğumu ve Muhammed Peygambere inanmakla şeref duyduğumu ve Müslümanları sevdiğimi her zaman söylemiş, tekrarlamışımdır; ...Şu muhakkak ki, Hıristiyanlardan nefret ediyorum; onların dinlerini yok ettim, ibadet yerlerini yıktım, rahiplerini öldürdüm, putlarını yaktım ve imanlarını reddettim."[63]

Müslüman halkı ve din adamlarını kendisine bağlamak amacıyla yukardaki sözleri söylerken Napolyon'a ve onun bu olmayacak yalanlarına kendi askerleri bile gülmekteydi. Bu sözlere gülmeyen ve inananlar sadece Müslüman halk ve şeriat hocaları idi. Yukardaki sözleri koyun misali dinleyen ulema, şaşkınlık ve muhtemelen memnunluk içerisinde evlerine çekilmişler ve söyleyecek bir şey bulamamışlardı.[64]

... Ve *Halk, Napolyon'a Mehdi Gözüyle Bakmaya Hazır*

Propaganda yoluyla halkın beynini yıkamaktan yılmayan Napolyon tekrar tekrar şunu anlatmaktaydı ki, kendisi, kutsal kitapların yeryüzüne Tanrı tarafından gönderileceğini önceden bildirdiği kişidir ve kendisinden sonra artık başka kimse inmeyecektir, yeryüzünde hak ve adaleti yerleştirecek olan odur. Bu düşüncelere Mısır halkını adeta inandırmıştı. Bundan dolayıdır ki, halk Napolyon'a *mehdi* gözüyle bakmaktaydı.

63 *Ibitl. lifte,* s. 145-146.
64 te, s. 146.

> "Onun sözlerini peygamber sözü şeklinde kabule engel tek şey, giyiıııişiyle Avrupalı oluşuydu."[65]

Yani biraz daha kurnaz davranıp kıyafetini değiştirmiş ve örneğin Lawrence kılığında dolaşmış olsaydı, Napolyoıı, halkın tapacağı bir kişiliğe bürünmüş olacaktı.

Öte yandan Napolyon, Mısır halkının, okumuşu ve okumamışıyla korkunç bir cehalet içerisinde olduğunu çok iyi sezen bir insan olarak yalanlar oyununu oldukça ileriye götürmüştü. Fransızların Müslüman olduklarını Mısırlı din adamlarına ilan ettirmekle kalmamış, fakat İsa'nın da en büyük düşmanı olduğu fikrini yaymıştı: Bu din adamlarının yayımladığı beyannamede şunlar anlatılmaktaydı: "Size şunu beyan ederiz ki, tüm Avrupa ulusları içerisinde Fransızlar, Müslümanlara karşı özel bir dostluk besleyen bir ulustur; İslamı gerçekten severler ve Tanrıya şirk koşanlardan ve onların dinlerinden nefret ederler. (Halifenin düşmanlarından, yani Ruslardan da nefret ederler.) Bundan dolayıdır ki, onlarla Ruslar arasında büyük bir düşmanlık vardır. Rusların İstanbul'da gözü olduğundan Fransızlar habersiz değillerdir... ve (biliyorlar ki) Müslüman ülkelerini ele geçirmek için (Ruslar) her türlü hile ve desiseye başvururlar; fakat Fransızlar, Babıâli'ye karşı olan bağlılıkları nedeniyle onların bu planlarını-engelleyeceklerdir. Ruslar, Ayasofya ve diğer camileri ele geçirip İslamın bu gibi ibadet yerlerini tiksinti veren dinlerin kiliseleri haline getirmek azmindedirler; fakat Tanrı'nın inayetiyle Fransızlar, ulu padişahımıza yardım ederek Rusya'ya karşı galebe çalınmasını ve Rusların yok edilmesini sağlayacaktır. Mısır halkı, sizlerden karışıklık çıkarmamanızı ve aldatmalara kendinizi kaptırmamanızı bekliyoruz. Fransız işgal kuvvetlerine karşı en ufak bir zarar vermekten kaçınınız!.."

Bu bildiriyi imzalayanlar arasında Seyid'ler, Şerifler vs. vardır.[66]

65 *Îbili,* s. 132.

66 Nakoıla al-Turk. *age,* s.44-45. Ayrıca bkz. al-Jabaıti. Abel al-Ralıman. *Aaıib ıtl-Allıır Fi'l-Taracinı Va'l-Akber,* Caiıo, 1322. 4 cill. A. Mourani. *Arubiı: Tlıaııglıl iıı ılıe Liberal.* 1789-1939. Londra. 1962.

C) **Kendini "Müslüman" Olarak Tanıtan Napolyon Hiçbir Dine İnanmaz**

Napolyon'uıı kurnazlığının ve cahil, saf halkları kandırma gücünün sınırı yoktur. Mısır'da iyice saltanat sürebilmek için her şeyin yapılması gereğine inanmıştır. Bu itibarla sadece Müslüman görünmek ve Müslümanlığın savunucusu rolünü yerine getirmek yeterli değildir. İslamın düşmanlarına karşı da cephe almak gerektir. Papa'yı ve Batı'daki Hıristiyanları yok etmiş olmakla bu işi kısmen görmüştür. Fakat ortada bir de Rusya vardır. Hem İslamın en büyük düşmanlarından biridir, hem de İstanbul'a göz koymuştur. Binaenaleyh Rus tehlikesini de koz olarak oynamak gerektir. Biraz yukarda tüm bu planlarını Mısırlı din adamlarına nasıl gerçekleştirdiğini gördük. Bu tür oyunlara gelmek, Müslüman ülkelerin din adamları için çok az görülen bir şey değildir. Buna benzer nice örnekler vardır. 1919'dan sonra Türk ulusunun istiklal mücadelesine giriştiği tarihlerde düşman işgal kuvvetleriyle bir olup İstiklal Savaşı'nı başarıya Ulaştırmak isteyenlere (Atatürk'e) karşı din adamının padişahla ve düşmanlarla birlik olup ulusa karşı büyük hainlikler yaptığı tarih sayfalarına geçmiştir.

Napolyon'un Mısır'daki hâkimiyetini üç yıl boyunca, hiçbir engele uğramaksizın sürdürebilmesi kuşkusuz ki halkın ve ulema sınıfının, din adamlarının ve "aydın" diye geçinen zümrelerin korkunç cehaleti ve saflığı sayesinde mümkün olabilmiştir. Napolyon'un başvurmuş olduğu ve özetini yukardaki sayfalara geçirdiğimiz yöntemler, davranış ve tutum, çocuk zekâlı insanların bile "sahtelikle, "yalan"la mahkûm edebilecekleri bir şeydi. Bu sahteliği ve bu yalanlan anlamak için Napolyon'u, onun gerçek düşüncelerini tanımak bile gerekmezdi. Sadece onun bir diktatör, ülkeler fetheden asker ve siyasetçi olduğunu bilmek yeterliydi. Fakat, Mısır uleması ve yöneticileri biraz merak edip Napolyon'un din konularındaki gerçek düşüncelerinin ne olduğunu araştırmış olsalardı, asıl o zaman nasıl budalaca aldatılmış olduklarını keşfedebilirlerdi... Ve o zaman göreceklerdi ki, "Ben bir Müsltimanım!" diye karşılarına çıkan ve kendilerinin de sayısız bildirilerle Mısır halkına, "İslamın savunucusu", "Herdaim *Kuran* okuyan", "Tanrı'nın emriyle Mısır'ı işgal eden..." vb. kimse olarak tanıttıkları Napolyon Boııapart, diıı diye hiçbir şeye inanmaz. Şimdi Napolyon'u kendi ağzından dinleyelim:

"...Bana Papalık taraftarı okluğumu söyleyeceklerdir; hayır ben hiçbir (dine inanmam). Mısır'dayken Müslümandım, burada Katolik olabilirim, -sırf halkın yararına olmak üzere-, *ben dinlere inanmıyorumZ"*[67]

Evet, Napolyon'un inandığı şey din değildir. O, sadece dinin bir sömürü aracı olabileceğine inanmıştır. Bunu da hiç çekinmeden açıkça beyan eder:

"... Devlete en emin ve sürekli destek görevini gören şey sadece ¿////dir. Hiçbir toplum servet eşitsizliği olmadan varlığını sürdüremez ve servet eşitsizliği de din olmadan sürdürülemez. Bolluk içerisinde yüzen bir kimsenin yanında açlıktan ölebilecek derecede fakir bir kişiye, eğer oıtada: Tanrı bunu böyle arzuluyor; bu yeryüzü dünyasında hem zenginlerin ve hem de fakirlerin olması gerektir; fakat ilerde ve ebediyetler dünyasında servet dağılımı daha başka şekilde olacaktır! diye söyleyebilecek bir otorite olmayacak olursa, onun bu eşitsizliğe boyun eğmesi mümkün olmaz."[08]

Evet, bu sözler Mısır halkına ve ulemasına kendini Müslüman diye gösteren Napolyon tarafından bir başka zaman ve bir başka ülkede sarf edilmiştir. İmparatorluğunun çıkarları uğruna Papalıkla "Concardo" imzalarken de düşündükleri buydu.

Müslüman halkları Napolyon'un yukardaki taktiğiyle kandırmanın ne kadar kolay ve bereketli olduğunu anlamak için Ortadoğu'nun son iki yüzyıllık tarihini incelemek yeterlidir. Nice örneklerden biri olarak Mussolini'yi verelim.

Mısır'ı işgal ederken Napolyon nasıl kendini Müslüman dostu ve İslam dininin hamisi ve savunucusu, hatta Müslüman göstermişse, aynı şekilde Mussolini de Afrika'nın kuzeyindeki Müslüman ülkeleri istila ve işgal edebilmek için kendisini İslam dininin ve Müslüman toplumların savunucusu, koruyucu olarak göstermesini bilmişti. Kendi ülkesinde Hıristiyanlığın hamisi ve yayıcısı durumundayken, sırf faşist rejim yerleşsin ve tütünsün diye Hıristiyanlığı herkese yayma hevesinde görünürken ve Papalığa karşı en büyük yakınlığı,

67 A. Bayet, *Histoire ile la Libre-Pensée,* Paris, 1959, s.92.
68 A. Bayet, *age,* s.92.

müzahereti gösterirken ve yine Habeşistan da benzeri bir tutum içerisindeyken, Müslüman ülkelere karşı giriştiği fetihler sırasında tamamıyla farklı bir davranış izlemişti: "Müslümanları Hıristiyan yapmaya yönelik hiçbir tasarrufa, İtalyan hükümeti müsaade etmeyecektir!" derdi.[69]

D) Arapları Türkten Kopma Bilincine Eriştirme Açısından Napolyon İşgallerinin Önemi

Napolyon işgallerine gelinceye dek Arap, İslam dışında başka gerçek bir düzen olmayacağına ve içinde bulunduğu yaşam koşulları ne kadar kötü olursa olsun bu koşullara tahammül gereğine inanmıştı. Napolyon'un Mısır'a çıkması ve büyük başarılarla bu ülkeyi (ve diğer Arap ülkelerini) egemenliği altına alması Arap aydım bakımından geri bırakılmışlığın nedenlerini arama ve öğrenme yolunu açtı. Çüı kü o, tüm gerilik nedenlerinin, vaktiyle Batı'ya uygarlık dersi verdiğine inandırıldığı İslamı ihmal etmekten doğduğu düşüncesine alıştırılmıştı. Ve işte şimdi kendisini yenen Batı'dan bir şeyler öğrenme durumu ile karşı karşıya idi. Öte yandan Napolyon işgalleriyle birlikte Batı'yı ilk kez tanır olan Arap, Batı'nın İslam uygarlığından yararlandığını, bu uygarlığın Arap yapıtı olduğunu ve Türkler yüzünden yok kılındığını ve şu halde Türkten kopup Batı'ya yönelmekle ve Batı'ya evvelce kazandırmış olduklarım geri almakla kendi öz uygarlığına kavuşmuş olacağını düşünüyordu. Bundan dolayıdır ki, 1798 olaylarından sonra Batı'dan yararlanma düşünceleri yeşermeye başladı. Nitekim Napolyon işgallerinden yedi yıl sonra Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, Fransa'ya öğrenci göndermeye başlayacaktır.[70] Ve yine bu tarihlerden sonradır ki Araplar, Türk asıllı bir halifeyi başlarında bir bela gibi görmeye başlayacaklar ve ondan kurtulmanın çarelerini arayacaklardır.

69 M. Scarle Bates, ***Religious Liberty,*** New York, 1946. s. 10.

70 Bıı hususlar için özellikle P. Patai'nıı *The Arab Miıds* (New York. 1973) adlı kitabına bakınız, s.270-27i. Ayrıca bkz. Sydney U. Fisher, *The Middle East: /t History, 2.* basım, New York. 1969. s.294-295. Şuıu da belirtmek gerekir ki, Mehmet Ali Paşa. sadece öğrenci göndermekle yetinmemiştir. Batı'dan sanayi (fabrika... vb), eğitimci, uzman ve teknik getirmiştir. O tarihlerde ise bizim yöneticilerimiz, din adamının kölesi olarak, her türlü yeniliği ve Batı'dan bir şeyler öğrenmeyi. Batı'yla ilişki kurmayı dinsizlik saymaktaydılar.

E) Napolyon'un Araba Oynadığı Oyunu, Arap Türke Oynar

Napolyon'un vaktiyle Araba oynadığı "din" oyununu bugün Arap, Türk şeriatçısını da kendisine araç edinerek, aynıyla Türk toplumuna oynamakla meşguldür; din kardeşi postuna bürünmüş ve Türkün haremine girmiş olarak.

Arap akıllı değildir, ama kurnazdır. Tarihten ders alabilecek ya da kendi geriliklerinin, ilkelliklerinin, sefaletlerinin nedenlerini keşfedebilecek yeterliğe sahip değildir, ama Türke karşı yüzlerce yıllık nefretlerini, düşmanlıklarını gizleyerek bizim gericimizi, siyaset adamlarımızı ve iş çevrelerimizi şu ya da bu yolla, hep din aracılığıyla kandırmasını, uyutmasını ve kendi davasına kullanmasını bilir. Son 1 400 yıllık yaşantılarını eleştirmek şöyle dursun, şu geride bıraktığımız 40-50 yıllık dönem içerisinde İsrail karşısındaki yenilgilerinin nedenlerini bile araştıracak basireti gösteremez, ama Türkün yöneticilerini kendisine boyun eğdirtmeyi becerir.

Türk yavrusunun körpe beynini Atatürk düşmanlığıyla biçimlendirenlerimizin iplerini oynatmasını, Türkçe yerine Arapçayı temel dil haline getirmek isteyenlerimizin keselerini doldurmasını bilir. Bu bizim şeriatçılarımızın çoğunun arkasında Arap desteği yatmaktadır. Basınımızın sürümü bol pek çok gazete ve dergisi, aynı desteğe mazhar olarak, Tüık-Arap ilişkilerini övücü yayınların yarışması içerisindedir. Arap aleyhinde yazılacak bir yazıyı kabul etmezler; etmemekten başka Arabın Türkü küçültücü, iftiralara boğucu davranışlarına karşı Türkü savunan yazarlarımıza cephe almasını başarırlar. Bazı merciler de, çoğu kez farkında olmayarak, belki de istemeyerek bu tutuma yardımcıdırlar. *Lawrence ofArabicı* filmi, ki Arabın Türke karşı düşmanlıklarının ve arkadaş vurmalarının öyküsünden başka bir şey değildir, Türk sinemalarında gösterilemez, çünkü yasaklanmıştır. Ama buna karşın Arap ülkeleri aynı filmi kendi halklarına iftiharla seyrettirirler. Zira, orada Arap fellahınm, silahlardan arınmış, yani kendini savunabilecek olanaklardan yoksun bırakılmış Türk askerlerine ve subaylarına nasıl "kahramanca" (!) saldırıya geçtiği ve onları kesip biçtiği en vahşiyane biçimiyle gösterilmektedir. Sansür organlarımız Türkü, kendi gerçek nitelikleri içerisinde övücü, fakat şeriat sistemini ye-

rici yapıtların ve örneğin A. Mulier'in, "iyi eğitilmiş bir Türkle konuşmak ve tartışmak kadar zevk verici başka bir şey yoktur!" diye sitayişkâr tümceler kullandığı *The Loom the History* adlı yapıtının Türkiye'ye sokulmasını ve okunmasını yasaklamışlardır, çünkü orada İslamı eleştirme niteliğinde satırlar bulmuşlardır; ama buna karşın Arap dünyasının ünlü yazar ve düşünürlerinin ya da siyaset adamlarının Türkü gerçekten küçültücü, alçaltıcı, zekâ ve kültür yeteneğinden yoksun gösterici eserlerinin sadece ithaline izin vermek şöyle dursun, Tiirkçeye çevrilmesine ve örneğin din okullarında okutulmasına dahi göz yummuşlardır.

Öte yanuan Arap ülkeleri, gerek Kıbrıs ve gerek Filistin olayları vesilesiyle, "Müslüman kardeş" postuna bürünmüş olarak Türkiye'yi kendi çıkarlarına araç yapmak hususunda bir hayli başarılı olmuşlar ve Napolyon taktiğinin mirasçıları olduklarını kanıtlamışlardır.

Kısaca hatırlatmak gerekirse: 1965 yılı Nisan ayında Cidde'de toplanan 6. İslam Kongresi (Birleşmiş Milletler'e dahil 36 Müslüman ülke katılmıştır), Türk heyetinin Kıbrıs konusunda sunduğu karar tasarısını oybirliğiyle kabul ederek Türkiye'nin Araplara dönük davranışlarını mükâfatlandırır gibi görünürken,[71] bu tarihten sekiz ay sonra Birleşmiş Milletler Genel Kurulundaki Kıbrıs oylamasında İran ve Pakistan hariç kongreye dahil hiçbir Müslüman ülke Türkiye lehinde oy vermemiştir. Tüm bunlara rağmen Türkiye, Arap ülkelerine yakınlaşma yönündeki eğilimlerini sürdürmüş, 1967 Arap-İsrail savaşında Arapları tutmuş, 1969'dan bu yana eğilimlerini sürdürmüş, 1969'dan bu yana hiç yeri ve gereği yokken İslam Zirve Konfeıansları'na katılmış, bu tarihten sonra da çeşitli Arap ülkeleriyle kültürel ve ekonomik ilişkilerini artırmıştır.

1975 yılı Temmuz ayında Cidde'de (Suudi Arabistan) toplanan ve 40 Müslüman ülkenin katıldığı konferansta, Filistin sorunu ele alınarak İsrail'in Birleşmiş Milletlerden çıkarılmasına karar alınmış

71 Kongrece kabul edilen kararda ayrı bir İslam camiası olarak kabul edilen Kıbrıslı Türklere Hıristiyanların giriştikleri "canivane" davranışlar yeriliyor ve "bu sorunun Birleşmiş Milletler'de savunulmasında Kıbrıslı Müslüman kardeşlerin hak ve hukukunun teslimine yardımın, dini ve insani bir vecibe kabul edildiği" belirtiliyordu. Bu hususlar için bkz. Ö.E. Kiirkçüoğlu. *age.* s. 163; *Dışişleri Bakanlığı Belleteni.* Nisan 1965. sayı 7. s.88.

ve bu karar Türkiye tarafından da benimsenmiştir. Bu aynı konferansa katılan Müslüman ülkeler ve özellikle Arap ülkeleri Dışişleri Bakanları, bir yandan Filipinler'de yaşayan Müslümanlarla ilgili dilekleri ve diğer yandan Habeşistan'daki Eritre bölgesinde bulunan Müslümanların bağımsızlık isteklerini olumlu karşılamıştır. Fakat bunun yanında, Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili dileklerini konferansa katılan Arap ülkeleri delegeleri hasır altı etmişlerdir. Bunun da nedeni, Arap ülkelerinin Başpiskopos Makarios'la iyi ilişkileri bozmaktan kaçınmaları olmuştur.[72]

Aynı durumun 1976 yılında yeniden kendisini gösterdiğini görmekteyiz. Bu yılın ortalarında İstanbul'da toplanan İslam Ülkeleri Konferansı'nda Arap delegeler, Türkiye'nin Kıbrıs davasının yanında olduklarını söylemekle birbirleriyle yarış etmişlerdir. Bu tarihten az sonra, 1976 Kasım tarihinde, Birleşmiş Milletler'de Türkiye'nin Kıbrıs'ı terk etmesi hususu karara bağlanmış ve bu karara hiçbir Arap ülkesi karşı koymamıştır; aksine *çekimser* kalmakla kararı adeta destekler görünmüşlerdir.

Tüm bu gelişimleri, iktidara gelen ve hükümet kuran tutucu partilerimizin sadece Kıbrıs davasında "taraftar" bulmak arzu ve umuduna dayatmak yanlış olur; asıl neden, şeriat özlemi içerisinde gelişen bir toplumun İslam ülkelerine yakınlaşan bir hükümet siyasetini oylarıyla destekleyecekleri kanısının varlığıdır. Buna inanmış siyasi partiler, açıktan açığa propagandasını yapamadıkları bir konuyu (Müslüman kardeşliği, İslam ülkeleri arasında dayanışma... vb.) çeşitli oy yatırımları biçiminde işlemekten (Kıbrıs davasında Arapların oyunu ve desteğini almak, İsrail'in büyümesini önlemek vb.) kaçınmamışlardır.

Türkiye'nin dış politikasını biçimlendirenler ve genellikle Türk siyaset adamları ve kara aydın çevreler, Arap-Tiirk ilişkileri konusunda oldukça yetersiz bilgilere sahiptirler ve bu nedenle Ortadoğu sorunları konusunda kısır bir siyaset takibinden ileriye gidememektedirler. Onlar için Arap ülkelerinin Türkiye için kaybedilmiş olması büyük bir felaket

72 Bkz. *The New York Times.* 16 Temmuz 1975.

gibi görünür (ya da bunu kendi çıkarlarına vesile yaparlar)^ bu kaybın nedenlerini Türkiye'nin kusurlu davranışlarında ararlar. Sanırlar ki, Arap ülkelerinin Türkiye'ye karşı küskün ve düşman davranışlarının nedeni, her şeyden önce, II. Meşrutiyet dönemiyle başlayan (1908) Türkçülük akımlarıdır, yani İslamcılık düşüncesi yerine Türkçülük düşüncesinin ön plana alınmasıdır: "Bu durum, (yani Türk milliyetçilik akımı) Araplar üzerinde de etkisiz kalamazdı" der bir eleştiricimiz. Ve devamla:

> "Panislamizm düşüncesinin bir kenara atıldığını ve adeta gözden çıkarıldıklarını anlayan Arapların Osmanlı devletinden manen kopmaları doğaldı."[73]

Ve yine sanılır ki, sırf bu nedenle Arap ülkeleri I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı devletine karşı harekete geçmişlerdir; sanki Türk milliyetçilik akımları olmamış olsaydı Araplar Türkü bağırlarına basacaklarmış gibi... Ve yine sanki bu tarihlerden çok daha önceleri, örneğin Vahhabîler, halifeliğin Arap ırkından başka bir hanedana, bir Türke ait olması nedeniyle, Osmanlı devletine karşı harekete geçmemişler gibi... Ve sanki Mekke Şerifi Hüseyin 1915-1916 yıllarında İngilizlerle birlik olup Osmanlı devletini arkadan hançerlerken tüm bunları Türkçülük akımlarından dolayı, Osmanlı toplumundan manen kopmuş da ondan yapmış gibi... Ve yine sanki Arabın bin yıl gerilere giden Türk düşmanlığı, ki bugün dahi aynı şiddetle canlılığını korur, sırf bu nedenlerle doğmuş gibi.

Öte yandan Türk milliyetçilik akımlarının Araba zararlı olabilecek bir yönü olmadığını da Cemal Paşa'nın anılarından çıkarmak mümkündür.

Arap ülkelerinin Türkiye'ye karşı kızgınlıklarının bir diğer nedeni olarak, Türkün Batılılaşma, Batı'ya yönelme ve özellikle laikliği benimseme davranışları gösterilir.

> "Atatürk devrimlerinin Batı'ya dönük bir nitelik taşıması, bu sıralarda Batı'ya karşı bağımsızlık mücadelesi yürütmekte olan Arapların Türklerle yollarını bir kez daha ayırıyordu."[74]

73 Ömer E. Kürkçüoğlu, **Türkiye'nin** *Arap Ortadoğusu'na Karşı Politikası.* 1945-1970, Sevinç Matbaası, Ankara. 1972, s.5.

74 *Ibid,* s.6.

Bu teşhis de yanlıştır. Arabın Türk aleyhtarlığının tarihçesi gözden geçirilecek olursa Türkün İslama yabancı kaldığı, İslamiyeti anlamaktan yoksun bulunduğu ve onu hazmedemediği, hatta İslamı gerilettiği ve özünden uzaklaştırdığı... vb. Arap iddialarının yüzyıllar gerisine gittiği, her halükârda Atatürk'ün büyük reformlarıyla ve Türkiye'nin laikliğe yönelmesiyle fazla ilgili bulunmadığı görülecektir. Öte yandan Batı'ya yöneliş nedeniyle değil midir ki, Mehmet Ali Paşa, yeni silahlar ve Batı yardımıyla yetiştirilmiş elemanlardan kurulu ordusunu ta İstanbul'un sınırlarına dek yürütmüş ve koskoca, fakat gerilikler içerisinde kıvranan Osmanlı devleti, Rusya'nın müdahalesi sayesinde kurtulabilmişti.

Türklerin Batı'ya yönelmişliklerinin Arap ülkelerinde olumsuz etkiler doğurmuş olması, Arabın bir bakıma mantıksızlığının ve kıskançlıklarının vesile kabul ettiği bir olaydır. Eğer Batı'ya yönelmişliğin iki İslam ülkesi arasında soğukluk ve kırgınlık yaratacak bir ağırlık taşıması gerekiyorsa, bu takdirde aynı olumsuz davranışı her şeyden önce Türkiye'nin göstermesi beklenirdi. Her ne olursa olsun tüm bu yukarda sözü geçen hususlar, Arabın Türke karşı içgüdülerinin altında beslemekte olduğu düşmanlıklarına birer bahane işini görmüştür. Ve halen de görmektedir.

Arabın kandırmaları ve Türk yöneticilerinin bu kandırmalara aldanmaları eskiye özgü bir şey değil; bugün de durum böyledir ve muhtemelen bundan sonra da böyle olacaktır.

F) Türk Siyasetçisi ve Din Adamı, Aynı Oyunu Kendi Toplumlarına Oynamakla Meşguldür

Yakın geçmişin bıı olaylarını okurken insan derin derin düşünüyor. Şeriat halklarının saflığına, cehaletine ve din adına nelere kanabileceğine ya da kandırıiabileceğine akıl erdiremiyor. Dini böylesine sömürü aracı yaparak şeriat halklarının kaderine rahatlıkla ve kolaylıkla yön verebilenlerin kurnazlığına ve melanetine şaşırıyor ve isyan ediyor... Ve asıl acıklısı şudur ki, bu sömürünün ve bu al-

datmaların sonu gelmiyor; çünkü, İslam halkları değişmiyor ve fikren gelişmiyor. Hep aynı cehalet ve saflık içerisinde sürünüp gidiyor. Fakat asıl acıklı olan şey, Napolyon ya da Mussolini yöntemlerinin, her bir şeriat ülkesinde, o ülkenin iktidarları tarafından kendi halklarına oynanagelmekte oluşudur.

1798'den bu yana çok dönemler geçti ve çok gelişme oldu. Batı halkları (ki daha ortaçağlarda fikir gelişmesi yoluna yönelmiş sayılır) şu son iki yüzyıl boyunca kültür, bilgi ve siyasal olgunluk aşaması yapmıştır. Bu halkları yönetebilmek, için *kurnaz* ve *düzenbaz* olmak değil, *akdlı* ve *bilgili* olmak gerek. Belli ahlak ölçülerini tutturmuş olmak gerek. Yalanlar ve dolanlarla halkı aldatmanın ve oy toplamanın olanağı yoktur oralarda. Montesquieu'niin temsil nazariyesi (egemenlik hakkının ulus adına, fakat sadece temsilciler tarafından kullanılması hususuyla ilgili nazariye) bu son iki yüzyıllık dönem sırasındaki halk gelişmesi sonucu olarak yerine Duguit'nin "yarı doğrudan" ya da "doğrudan" temsil sistemine (yani, toplum iradesinin temsilci iradesinden önde gelmesi) terk etmiştir. Tüm bu gelişmeleri ibretle seyrederken nazarlarımızı kendi ülkemize çeviriyor ve irkiliyoruz. Siyaset sahnesinde cereyan ettiğine tanık olduğumuz 037//;Iar hiç değişmeden çirkef bir senaryonun felaket habercisi gibi karşımıza çıkıyor ve bizi ürkütüyor. İki yüz yıl önce Napolyon'un Mısır halkı karşısındaki davranışları sanki aynıyla, fakat bu kez yerli ve modern "Napolyonlarımız" tarafından yenilenmekte. Batı eğitimi görmüş ve Atatürk kuşağından çıkmış, yani laiklik bilincine sahip olması gereken siyasetçilerimiz arasında kendi seçmenlerine, cami yapılması için arsa hediye edenler ya da söz kürsüsünde abdest alanlar, ayet okuyanlar çoğunlukta. Seçimlere yaklaştıkça bu gayretkeşliklerin arttığı görülmekte. Cami bolluğundan geçilmeyen ve müsbet eğitim verecek okulu bulunmayan bölgeler, siyaset adamının bu tür bağışları ve cömertiikleriyle sömürülmekte. Bu kişileri dini tam ya da hatta Napolyon kadar bile Müslüman sanmak saflık olur. Hiç olmazsa Napolyon, kendi mensup bulunduğu toplumun çıkarları uğruna ve ulusal amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla bu çirkin siyasete yönelmişti. Bizim yerli Napolyonlarımız ise, ne toplum çıkarlarını ve ne de ulusal çabaları düşünürler; tek düşündükleri şey, kendi günlük yaşantıları ve mutluluklarıdır.

İKİNCİ BÖLÜM
ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ DAVASINDA
DİL UNSURU

ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ DAVASINDA DİL UNSURU
ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN
GÜÇ KAYNAĞI OLARAK DİL: ARAPÇA

Arap, kendi yaşantıları içerisinde kendisine özgü bir *miras* olmak üzere iki şeyi kutsal görür ki, bunlardan biri *dil,* yani Arapçadır; diğeri ise *dindir,* yani İslamdır. Her iki öğeyi de Tanrı vergisi sayar ve Tanrı'nın bir cemile olmak üzere Araplara sağladığını ileri sürer. Her iki öğeyi de kendi çıkarlarına, kendi benliğinin korunmasına ve kendi gelişmelerinin oluşumuna araç yapmaya çalışır. Arapçayı Tanrı dili olarak göstermekle ve *Kur'aıı'*ın bu dilde indiğini ileri sürmekle, İslamın Arap dini olarak indiğini ya da Arap tarihi ve gelenekleri demek olduğunu söylemekle ulusal benliğini ve Araplık duygularını korur ve güçlendirir. Geçmiş yüzyıllarda olduğu gibi bugün dahi Arapçanın Tanrı'nın tercih ettiği bir dil olduğunu ve *Kur'an'*ı da bu dilde indirdiğini, İslamın bu dilde yerleştiğini iddia ederken, bir yandan *Araplığın* tanımını dil öğesine dayalı olarak yapar ve örneğin "dil ile milliyet eştir" formülünden hareketle "Arapça konuşan Araptır" ya da "belli bir yerde oturan halkın dili Arapça, ise o yer Arap mülkü (ülkesi) sayılır" şeklinde mantık yürütür[1] ve diğer yandan da Arabın Arap olmayana üstünlüğünü ve dolayısıyla Arap gurur ve prestijini sağlama amacını sürdürür. J

I Çağdaş Arap yazarlar içerisinde en koyu Arap milliyetçilerinden biri olan Necla İzzettin, İngilizce olarak yayımladığı bir kitabında yukardaki görüşleri geliştirir. Bkz. Nejla İzzettin, *The Arab World.* University of Chicago Press, 1953, s. 1.

Arap Sosyalist Kalkınma Partisi'nin kuruluş tüzüğünün 10. maddesinde Arabıı tanımı şöyle yapılmıştır: "Ana dili Arapça olan, Arap toprakları üzerinde yaşayan ya da yaşamayı tasarlayan, Arap toplumunun bir üyesi olduğuna inanan kişi Arap'tır."

Bu hususta bkz. J.A. Fishman, *Language and Nationalism; Two Integrative Essays,* Massachuşsets, USA. 1973, s.44.

Hatırlatalım ki Muhammed, *"...Ben bir Arabım, Arabi küçültmek demek Işkımı küçültmek demektir"* derken ve böylece *Arabi* dil ve din nitelikleriyle tanımlarken, kendisinden sonraki dönemler boyunca Araplık benliği, Araplık gururu ve prestiji ve Arap milliyetçiliği düşüncelerinin temellerini atmıştır.

1 400 yıl boyunca İslama dahil Arap öğeler kadar Arap olmayan öğeler dahi, Araba özgü bu iki öğe (Arapça ve İslam) aracılığıyla bilerek ya da bilmeyerek, isteyerek ya da istemeyerek Arabın hizmetinde ve Arap çıkarları yörüngesinde iş görmüşlerdir. İlerdeki sayfalar, bunun böyle olduğunu gösteren malzeme ve bilgilerin özetinden oluşmaktadır.

BİRİNCİ KESİM
ARAP VE ARAPÇA

I) ARAPÇA YI KUTSAL NİTELİKTE KILMAKLA MUHAMMED 'İN ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNE HİZMETİ

Arapçayı kutsal nitelikte bir dil olarak göstermek ve İslamın temeli yapmak suretiyle Muhammed, kendi içinden çıktığı ve kendi öz evlatları olarak gördüğü Araplara hizmette bulunmuştur. Bu sayededir ki, Araplar, a) zengin bir dile sahip olmuşlar; b) kendi yaratmadıkları bir uygarlığın (İslam uygarlığının) yaratıcısı gibi görünmüşler; c) diğer uluslara ve özellikle İslama dahil diğer toplumlar karşısında prestij ve üstünlük iddiasında bulunabilmişler; d) yabancı egemenliği altında kaldıkları dönemlerde bile kendi benliklerini, kültürlerini; e) ve nihayet milliyetçiliklerini yürütebilmişlerdir. İlerdeki sayfalarda Arapçanın, Arap milliyetçiliği gayretlerinde *din* (İslam) öğesinin de üstünde bir değer ve önem taşıdığını, Arap milliyetçisinin Arapçaya bağlılık duygularını İslama bağlılık duygularının dahi üzerine çıkarabildiğini göreceğiz. Ve çok acı bir gerçek olmak üzere yine şunu izleyeceğiz ki, Türk şeriatçısı, kendi öz dili olan Türkçeyi Arapçaya feda etmekle bir yandan Türk kültür ve uygarlığının gelişmesini daha ilk anlardan itibaren engellemiş ve Türkü Arap kültür ve uygarlığı içinde yoğurmuş, diğer yandan da Türklük benliğinin, Türklük bilincinin yok olmasına ve dolayısıyla Türkün milliyetçilik akımlarına yabancı kalmasına, kendisini unutup Araplaşmasına neden olmuştur.

Arabin inandığı odur ki, Arapça Tanrı dilidir; bu dili Tanrı kendisi yaratmış ve yaratırken de onu en üstün, en kutsal ve en zengin dil olarak var kılmıştır. Bu nedenle Arapça, tüm dillerin anasıdır. Tanrı güya bu dili ilk kez Adem'e öğretmek istemiştir. Ve işte o tarihten bu yana

Arapça,, "cennete" gideceklerin dili olarak benimsenmiştir ve benimsenmesini Muhammed, *Kur'cın* ve sünnet hükümleriyle sağlamıştır. Arapçanın Tanrı dili olduğu ve kutsal nitelikte bulunduğu inanışını sadece Arabin değil, İslama dahil diğer Müslüman toplumların da inanışı yapmıştır. Biz Türkler bu inanışa safça saplananların başında geliriz. Böylece Arapça İslamın resmi dili olarak, Arap olmayan Müslüman yazar ve düşünürlerin elinde zamanla. İslam kültür ve uygarlığını oluşturmuş, oluştururken de zenginleşmiştir. -Hiç kuşkusuz İslamdan önce de edebiyat dili olarak Arapça zengin bir dildi; fakat diğer,alanlardaki zenginliğe ancak bu sayede ve böylece erişebilmiştir. Bundan dolayıdır ki, belli bir kavramı anlatmak için Arapçada birbirinden güzel ve sayısız denebilecek deyimler bulmak mümkündür. İbn Farisî, Arap dilinin zenginliğini anlatırken başka dillerde tek bir deyimle karşılanan bir kavramın Arapçada yüzlerce deyimle karşılandığını belirtir ve buna örnek verir: Örneğin, *"kılıç"* hakkında birbirinden ayrı ve farklı sekiz yüz deyim olduğunu, *"yılan"* hakkında iki yüzden fazla deyim bulunduğunu ve diğer hususlarda ve kavramlar konusunda da bundan aşağı kalmayan sayılarda deyimler olduğunu hatırlatarak okuyucusunu Arapçanın zenginliği düşüncesiyle yoğurur.'

A) Arapçanın Araba Sağladığı Gurur

Arapçanın Araba sağladığı gurur ve prestij Araptaki ulusal benlik duygularının oluşmasında ve gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Bilindiği gibi, *dil* denilen öğe, siyasal ve sosyal toplumların ulusal birlik duygularında harç işini görür. Bunu herkesten iyi bildiği içindir ki Arap, Arapçayı hem kendi milliyetçiliğinin temel taşı ve hem de dışa, kendinden saymadığı dünyaya karşı bir propaganda kaynağı yapmıştır. *Kur'an* in Tanrı sözleri olduğu ve Arapça olarak vahyedildiği iddiasını sırf kendi çıkarları ve kendi gurur ve prestiji adına savunur. *Kur'arı'*ın

i Bu konularda Arap yazan Enver Cezne'nin yakın yıllarda yayımladığı şu iki kitaba bakınız: Anwar G. Chejne, *The Aıcıhic Language; Its Role in History,* University of Minnesota, 1969, s.10 vd. Aynı yazarın 1971 yılında *The Aral> World; From Nationalism to Revolution* (Edited by Abdeen Jahara&J. Tery, Illinois 1971) adlı kitapla yayımladığı. *The Role of Language of Arab Natinoalism* vardır. Atıflarımız dalıa çok birinci kitaba aittir.

Arapçadan başka bir dile, özellikle Tiirkçeye çevrilmeyeceği yönündeki kesin görüşleri besleyen kaynaklar bu inançtan beslenmektedir ve yine bu inanış nedeniyledir ki, İslam âleminde Araptan başka toplumların Arapçaya bağlı kalmaları ve Arap dilinde yazar ve konuşur olmaları ya da Arapçayı üstün ve kutsal saymaları için Arap yazarlar.her şeyi yaparlar. Arap için *dil* her şey demektir. Kendilerinden olmayan ırk ve ulusların Arapçayı böylesine baş tacı eder olmaları ve hele Arapçayla Tanrı'ya yalvarmaları, ibadetlerini bu dilde yapmaları Arabın en büyük mutluluğunu sağlar. Üstelik bir de bunu yapan Türklerse Arabın mutluluğunun sınırı yoktur. Memlûklerden bu yana, yani bin yıla yaklaşık bir süreden beri egemenliği altında kaldığı Türkün, bu egemenlik dönemi sona erdikten sonra dahi Arapçaya karşı gösterdiği bağlılık, sevgi ve saygı Arabın zevkle ve övünerek izler olduğu bir olaydır. Türkün Arapçayı kendi öz diline, yani güzel Türkçeye yeğ tutar olması Arabın göğsünü gururla şişirir.[2] Ezanın Türkiye'deki tüm camilerde Arapça olarak okunması ve Arap yazısının ve dilinin binlerce okulda (özellikle din okullarında, *Kur'an* kurslarında) geçer nitelikte iş görmesi bu gururu artıran nedenlerdendir. Arap bu gururunu açıkça beyan etmekten çekinmez; 1958 yılında Beyrut'ta yayımladığı bir kitabında, Arap yazar şöyle der:

> "Araplar, İslamdan sonra en değerli bir miras olarak kabul ettikleri... Arap dilinin'Türkler için manevi (ilahi) bir dil olarak benimsenmiş olmasından dolayı gurur duyarlar."[3]

Hiçbir dönemde ve hiçbir yerde Arap, Türke karşı (ulus olarak) egemenlik kuramamıştır; hiçbir zaman onu kendi yönetimi altına alamamıştır. Askeri alanlarda ve savaş meydanlarında Türke karşı kayda değer başarılar elde edememiştir. Fakat buna karşın, Türke kendi Arapçasmı kabul ettirmiş ve asıl acıklısı, Türke Türkçesini adeta unutturabilmiştir. Bu durum, hiç söylemeye gerek yoktur ki, Arap için savaş meydanlarında kazanılmış zaferlerden çok daha anlamlı ve çok daha önemlidir ve bundan dolayı Arabi yermek mümkün değildir. Bu başarı onun maharetinden çok, bizim şeriatçı insanımızın ona destek ve onunla

2 Zeine, Z. Zeine, *Arab-Turkish Relatitms and the Emergence ofArab Natkmalism.* Beyrut. 1958, s. 14.
3 *I'bid.* s. 14 vd.

aynı safta Türkçeye karşı savaş açar oluşundan doğmuştur. Ve yine bundan dolayıdır ki, Türk dilinin bağımsızlığa kavuşmasına ve canlanmasına karşı Arabın tutum takınmasına şaşmamak gerekir. Evet, tüm Arap düşünür ve yazarlar, Türkçenin gelişmesine ve canlanmasına karşıdırlar. Bu nedenledir ki, Atatürk'ü başlıca düşman saymışlardır: Arapçayı terk edip Türkçeye güç verdi diye; Arap harflerini bırakıp Latin harflerini getirdi diye; camilerde hutbe ve vaizleri Türkçe yaptırttı ve ezanı Türkçe okuttu diye... Ve yine bundan dolayıdır ki, Türkiye'de Arapçanın genişleme alanını yitirmesini önlemek ve Türkçeye tercih edilmesini sağlamak için her şeye ve her fedakârlığa hazırdırlar; bu uğurda gizliden gizliye yaptıklarından pek azımızın haberi vardır.

Evvelce olduğu gibi bugün de Arabın en büyük kozu Arapçadır. Tüm kurnazlığını bu kozu oynamakta bulur: Bol paralar harcayıp kendi davasını savunacak ve sürdürecek insanlarımızı bulmak, bunun yanında Arapçanın üstünlüğü iddialarını Tanrı'ya sırt dayayıp (*Kur'cm* ve hadis kaynaklarından yararlanıp) yürütmek ve kendi davasını Türk din adamı aracılığıyla yürüttürmek. Budur Arabın istediği şey.

Öte yandan Arapça sayesinde Arap, kendi yaratmadığı bir uygarlığın da sahibiyıııiş gibi görünür. Çünkü, Arapçanın İslam uygarlığı adı verilen bir uygarlığa kaynak ve araç işini gördüğü inancındadır, başkalarını da buna inandırmıştır. Bu da Arap için ayrı bir övünme nedeni olur. Bir Arap yazar şöyle der:

> "Eğer Müslümanlar, İslam uygarlığının varlığı nedeniyle kendileri için bir zafer (başarı) duygusu içerisinde iseler, Araplar, kendi bakımlarından bu uygarlığın oluşumunda iş gören dehanın Arapça sayesinde oluştuğunu düşünerek, çok daha büyük gurur duyarlar."

B) "Muhammed'i Sevmek Arapçayı Sevmektir" Formülü

Arapçayı sevdirmek ve Arap olmayan Müslümanlara kabul ettirmek konusunda 1 400 yıl boyunca Arap yazar ve düşünürlerinin uyguladıkları kurnaz usul, bir yandan Arapçanın Tanrı dili olduğu hu-

4 Nabilı A. Faris: M.T. Husayn, *The Crescent in Crisis.* University of Kansas Press, 1955, s. 150. Bu konuda ayrıca bkz. Anwar G. Chejnc, *The Arabic Language.*

susundaki *Kır'an* hükümlerini sergilerken diğer yandan da *"Mıi-lıammed'i seven Arapçayı sever"* şeklindeki hadis hükümlerini tekrarlamak olmuştur:

Sayısız örneklerden bir ikisiyle yetinmek gerekirse, 11. yüzyıl Arap filolojisti al-Ta'alibî, *Fıklı al-luga ve sır al-arabiyya*[5] adlı yapıtında *"Kim ki Peygamberi sever, Arapları sevmiş olur ve kim ki Arapları sever Arapçayı seviyor demektir"* şeklindeki hadise dayanarak şöyle der: "...o Arapça ki, (kutsal) kitapların en mükemmeli o dilde inmiştir ve Tanrı kişileri o kitapla İslama yöneltmiştir... (Kim ki Arapçayı sever)... o Muhammed'in, Peygamberlerin en büyüğü (ve mükemmeli) olduğuna inanmış demektir... (ve aynı zamanda) Arapların en üstün ve en mükemmel (kavim).,, ve Arapçanın en kutsal (mükemmel) dil olduğuna inanıyor demektir."

Görülüyor ki, yazarın yaptığı şey Muhammed'in sözlerini tekrarlamaktan ibarettir.

al-Ta'alibî'nin bundan bin şu kadar yıl önce yaptığı bu beyin yıkama işini, aynı yüzyılın diğer ünlü bilim adamı al-Bîrûnî, hem de kendi öz dilini (Farisî) küçümseyerek şöyle yürütürdü:

> "Yeryüzünün her yönündeki bilimler, çeviri yolu ile Arapça sayesinde devredilegelmiştir... Derinlemesine bildiğim ve kullandığım iki dili, Arapçayı ve Acemceyi birbirleriyle kıyasladıkça, itiraf edeyim ki, Arapça küfür etmeyi Acemce öğmeye yeğ tutarım. Bu görüşümün doğruluğunu, bilimsel bir kitabın Acemceye çevrilmiş şekline göz atmakla anlayabilirsiniz. (Bu çeviri sonucu kitap) tüm berraklığını ve anlamını yitirir, özellikleri anlaşılmaz olur ve yararlılığı azalır."[6]

Diğer ünlü bir yazar, al-Aş'ârî, *Kur'an* ayetlerine sarılarak Tanrı'ya Arap dili ile ibadet etmeyen kişilerin Müslüman sayılmayacaklarını kanıtlamaya çalışırdı. Kendisine "İman sahibi olmak ne demektir?" diye soranlara İbrahim ve Şuarâ surelerinden ayetler örnek vererek; "İman, Tanrı'nın Kur'an'ı indirdiği dilde inanmaktır" diye yanıt verirdi. Bilindiği gibi İbrahim Suresi'nin 4. ayetinde; *"Onlara iyice aı-*

5 Bu iki kitabın Kahire 1938 tarihli nüshalarına bakınız.

6 Gerek al-Ta'alibî'nin ve gerek al-Bîrûnî'nin yukardaki satırlarının İngilizce çevirisi için bkz. Wilson B. Bishai, *Hunuıniıy in the Arıibic-Islıımic World,* Iowa, 1973. s.55-57.

latabilmesi için, kendi kavminin dilinden başka bir dille hiçbir peygamber göndermedik" diye yazılıdır. Şûrâ Süresi'nin 95! ayetinde ise *".. .Apaçık Arapçayla..."* diye yazılıdır.[7]

Kitcıb al-Luma adlı yapıtında Tanrı'ya Arap dili ile dua etmenin, inanmanın Müslümanlığın bir koşulu olduğu, başka bir dilde ibadet edenlerin Müslüman sayılmayacaklarını belirtirdi;[8]

Muhammed'i sevmek İslamın başlıca koşullarından biri olduğu için, bu formülden hareketle kişileri Arapçaya ve Araplara bağlamak, kendi dilinden ve benliğinden uzaklaştırmak kolaylığı yaratılmıştır. Arap milliyetçisinin Araplılık duygularım ve bilincini uyandırmak, canlı tutmak amacıyla her dönem itibariyle başvurduğu kurnaz çare yukaıdaki formülü uygulamak olmuştur. 10. ve. 11. yüzyılda al-Ta'alibî'nin yerleştirdiği ya da geliştirdiği bu taktik, 20. yüzyıl Arap milliyetçisinin de benimsediği taktikdir. Bugün dahi hâlâ bu yöntemlerin geçerliliğine tanık olmaktayız. 1960 yılında yayımladığı Arap *Milliyetçiliğinin Tarihsel Kökleri* başlıklı yapıtında bir Arap yazar, A.A. al-Durî, Muhammed'i sevmenin bir bakıma İslamm gereğini yerine getirmek sayıldığını ve bundan yararlanarak Arapçanın ve Arabın üstünlüğünü tüm Müslümanlara kabul ettirmenin ve onları Araplılık ruhu içinde eritmenin kolaylığını ve böylece Arap milliyetçiliği davasını yürütmenin olasılığını anlatır. İslamdan önce Arapçanın sadece Arap Yarımadası'nda konuşulan bir dil olduğunu, oysa ki İslamın yerleşmesi ve yayılmasıyla birlikte Arapçanın son derece geniş sınırlar içerisinde (İspanya'dan Orta Asyalara dek) etkili bir dil haline girdiğini ve Arap olmayan ulusların dillerini kendi egemenliği altına aldığını (özellikle Türkçe bakımından bunun böyle olduğunu) ve işte tüm bunların başlıca nedeninin Müslümanları Muhammed sevgisinde birleştirmek olduğunu ve İslamlaşmanın "Araplaşmak" şeklindeki oluşumunda yukardaki formülün fevkalade güçlü bir rol oynadığını belirtir.[9]

7 Bu surenin 193-199 ayetleri hep birden gözden geçirilmelidir.

8 Yapıtın İngilizce çevirisi için bkz. Richard J. Mc Carthv, *The Theology of al-Ash'ari,* Beyrut. 1953, s. 104.

9 A.A. al-Durî'nin bu kitabı Beyrut'ta, I960 yılında yayımlanmıştır. Yukardaki hususlar için bkz. s.46. Bu kitaptan bazı parçalar Bernard Lewis tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Bkz. Bernard Lewis, *The Middle East and West.* Indiana University, 1965, s.86. Ayrıca bkz. R. Patai. *The Arab Mind.* New York, 1973, s.44.

İslama dahil olan halkları. Araplaştırmak ve Arap ruhu içerisinde, yoğurmak bakımından Arap dilinin rolü fevkalade önemli olmuştur. Bu rolü *mucize* niteliğinde gören bir yazar şöyle diyor: "Arap dili, Arap ordularının, fütuhatı kadar büyük mucize yaratmıştır. Filhakika İslamın yayıldığı her yerde Arapça, o mahallin ulusal dilinin yerini almıştır." Hem de öylesine almıştır ki, bugüne dek yabancılar, Su$_T$ riye'de,- Mezopotamya'da, Mısır'da ve Afrika'nın kuzeyinde yaşayan insanları Arap diye çağırmışlardı.[10]

Arap diye çağırılmayan Müslüman ülkelerde.ise ulusal dil yine aynı talihsizliğe, yani ihmale uğramış ve Arapçanın hâkimiyeti altına girmiştir. Türkler için bu talihsizlik çok daha tahripkâr sonuçlar yaratmıştır; zira, fevkalade güzel ve Max Muller'in "İnsan zekâsının en güzel bir ürünü" olarak nitelendirdiği Türkçe, Türk din a'lamının ve iktidar sahiplerinin melaneti nedeniyle adeta terk edilmiştir; böylece çeşitli ulusları ve tabii bu arada Arap ülkelerini hâkimiyeti altına alan ve büyük bir devlet kuran Türk, Arabm dilinin etkisi altında kalarak Türklük benliğini yitirmiştir.

C) Arabın Kültür ve Düşün Birliğini Yapan Dil Öğesi

Arap, dil öğesini bir ulusu kültür ve düşünce hayatı bakımından biçimlendiren en önemli bir öğe olarak görür ve Araplık duygusunun güçlülüğünü Arapçada bulur. Arap nazarında dil, sadece sözcükler ve deyimler koleksiyonundan ibaret bir şey değildir; bilakis dil, uygarlık ve kültür demektir. 1971 yılında yayımladığı *Arabism* adlı yapıtında bir Arap yazar; "Dil, diyor, bir uygarlık ve kültürdür, dil birliği demek, düşünce birliği demektir, işte bir ulusu duygusal ve entelektüel bakımdan biçimlendiren şey de budur."[11]

10 C. Snouek Hurgroııje, *L'Islam er le Problème des Races,* Revue du Monde Musulman, 1922. c.50, s. 14.

11 N. Ziadeh, ***Arabism "in Nationalism in Asia lind Africa",*** Edited by E. Kedourie, Nell Books, 1971, s.294-303; pasaj için bkz. s.303.

Araplılık ve Arap birliği davasının ünlü şampiyonu sayılan al-Bazzaz' göre, Arap birliğini ve milliyetçiliğini yapan, yaşatan ve koruyan başlıca öğe *dilin,* yani Arapçadır. Dil öğesini yitiren ve koruyamayan toplumlar kaybolmaya, yok olmaya mahkûmdurlar. 1965 yılında yayımladığı *On Arcıb Nationalism* adlı yapıtında şöyle der:

> "Dil, bizim ulusal imanımızın temeli demektir. O, (yani dil) biz Arapların ruhu ve hayat tezahürünün ifadesidir. Bir ulus ki, dilini yitirir, o ulus mutlaka yok olmaya mahkûmdur. Arabın en büyük talihliliği odur ki, kendi öz dili İslamın dili olarak iş görmüştür ve bu nedenle Arapçayı korumak (savunmak) sadece ulusal bir görev değil, aynı zamanda dinsel bir görevdir. İslamın dil (Arapça) üzerindeki etkisi ve Arapçanın yayılmasında, varlığını korumasında oynadığı rol son derece açık ve seçiktir."[12]

İlerdeki sayfalarda Sati al-Husrî gibi diğer güçlü Arap milliyetçilerinin de dil konusunda böyle düşündüklerini göreceğiz.

Görülüyor ki, Türkçe ibadeti Arapça yaptırtmayı amaç edinen ve *Kur'an*i Türkçeye çevirtmeyen, Türk dilinin Arapça karşısında zavallı durumlara düşmesini zevkle izleyen Arap, "Bir ulus ki, dilini yitirir, o ulus mutlaka yok olmaya mahkûmdur!" gerçeğini en iyi bilen ve bu nedenle kendi öz. diline sarılan kimsedir. Bizim şeriat ruhlularımızın ve Türkçeye kıyan din adamlarımızın ve diğer aydın zannettiklerimizin Araptan biraz olsun bu konularda ders almaları gerekmektedir.

Biraz ilerde göreceğiz ki, Türk din adamı ve şeriatçısı, Arabın, "dilini ihmal eden ulus yok olmaya mahkûmdur!" formülünü ve inanışını Türk için değil, sadece Arapçayı feda etmemek ve Arap çıkarlarına hizmet etmek için kullanır.

11) ARAPLILIK DUYGULARININ DİL ÖĞESİ İLE GÜÇLENMESİ

Arapıılık duygularının güçlenmesinde ve Arap ulusal benliğinin yeşermesinde Arapçanın, tüm Araplar bakımında ortak ve kutsal bir dil olması, yabancı dillerin istilasına uğramaması önem taşır. Arap yazar

12 Abd al-Rahban al-Bazzaz. *On Artıb Nationalism,* Loııdon, 1965, s.42.

ve düşünürlerin görüşü odur ki, Arap milliyetçiliğinin oluşumunda Arapça en etkin öğe olmuştur ve eğer Arapça böylesine ilgi ve bağlılık gören bir dil olmamış olsaydı Araplılık kavramı (Urubah) ve dolayısıyla Arap milliyetçiliği diye bir şey söz konusu olamayacaktı. 19. ve 20. yüzyıllar içerisinde Arapların, Osmanlı İmparatorluğuna dahil toplum bilincinden kendilerini kurtarıp *"Arap ulusallığı"* halinde kendi benliklerini geliştirmek ve bağımsızlığa kavuşmak istemeleri, Arapçanın Araba özgü kutsal ve üstün bir dil olduğu inancı sayesinde mümkün olabilmiştir.[İJ] İlerde de göreceğimiz gibi, Arap milliyetçileri için Arapçaya bağlılık, İslama bağlılığın da üstünde bir önem ve değer taşımıştır. İslama bağlılık sayesinde Arap milliyetçiliğinin sağlanabileceğine fazla yer veremeyenler Arapçaya bağlılık yoluyla amaçlarına ulaşabileceklerini hesap etmişlerdir.

A) Arapçaya Bağlılık Sayesinde Bağımsızlık Savaşı

Araptaki ulusallık bilincini ve benliğini yapan öğelerin başında dil geldiğini kabul etmeyen yoktur. Kendi konuştuğu dili Tanrı'nın konuştuğu dil sanan ve Arapçanın en zengin, en kutsal dil olarak Tanrı tarafından yaratılmış olduğuna inanan Arapların, dil öğesi sayesinde maddesel ve dinsel güce sahip oldukları söylenir. Kendisini böylesine üstün bir dile Tanrı tarafından sahip kılınmış görme alışkanlığı Araptaki "kendine güven" ve kendinden olmayana üstünlük duygularını güçlendirmiştir. Dil öğesinin yarattığı bu duygu din öğesinin (yani, İslamın esas itibariyle Arap dini olduğu) yarattığı duyguyla birleştikçe Arabi büyük işler başarabilecek bir ulus doğrultusunda etkilendirmiştir. Dil sayesinde kendisini, geçmişte nasıl büyük uygarlıklar kurabilmiş ve kültür aşaması yapmış görüyorsa, gelecekte de aynı şeyi yapabilir durumda görmüştür.

Bundan dolayıdır ki, günümüzde Arap ülkelerinde hükümetler Arapçayı yaymaya çalışmışlardır.[14] Arapçanın canlı ve yaşayan bir dil olarak tutulması demek, Araplar için, bir yandan yabancı boyunduruğu altında dahi ulusal benliği korumak, diğer yandan da ya-

13 AmvarG. Clıejııe (EnverG. Çezne). *uge,* s.15.
Uİbid, s. 18-19.

bancı egemenliğe karşı direnme ve bağımsızlığa kavuşma yolu demek olmuştur. Bağımsızlık savaşına girişen Cezayir'in ilk yaptığı iş, Arapçanın resmi dil olarak kullanılmasını istemek olmuştu. Cezayir'deki ulusal okullarda her gün derslere, "İslam benim kendi dinimdir, Arapça benim kendi dilimdir, Cezayir benim kendi ülkemdir" şeklinde dualarla başladığı anlatılır.

B) Arapçaya Bağlılığın Azaldığı Yerde İslama Bağlılık Azalır

Başka ülkelerde dil birliği öğesi ulusal bilincin ve beraberliğin oluşumu konusunda eski önemini kaybettiği halde Arap ülkelerinde kaybetmemiştir. Çünkü, Arabın en çok dikkatli olmak gereğini duyduğu husus bu dil sorunu olmuştur. Arapçayı devlet ve ulus dili olarak canlı tutmak için her şeyi yapmış, her çareye başvurmuştur. Ve bu konuda özellikle din adamları büyük rol oynamışlardır. Çünkü Arapçaya bağlılığın aslında İslama bağlılık olduğu düşünülmüştür. Arap yazarların izlenimlerine göre Arapçaya bağlılığın azaldığı yerde İslama bağlılığın da aynı oranda azaldığı görülmektedir. Onlara göre, Arap ülkelerinde İslama bağlılığı güçlendirmek için Arapçayı güçlendirmek gerekmiştir.[15]

C) İslam Birliğini Benimseyenler Dahi Arapçanın Ortak Dil Olması Görüşündedirler

İslam birliğinin, Arap olmayan Müslüman ülkeleri de kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesinin, Araplar tarafından canı gönülden istenmediğini ve Arapların sırf bazı politik çıkarlar nedeniyle böyle bir amaca yönelmeyi uygun gördüklerini biliyoruz. İslam birliği yerine "İslam lig'i" kurulması eğilimleri bu amacı sağlamanın bir çaresi gibi görünmüştür. Fakat böyle bir durumda dahî Arabın dileği ve gayreti Arap dilini bu %e katılanlar- bakımından ortak kılmaktır. Kahire Üniversitesi öğretim üyelerinden (ve el-Ezher mezunu) Muhammmecl

15 *¡bici,* s. 17.

Abu Zahrah, yakın zamanlarda, bu tezin savunucularından olmuştur. Abu Zahrah, tüm İslam ülkelerinin tek bir İslam devleti halinde birleşmelerinin mümkün ve gerekli olmadığını, çünkü Arap ülkelerinin sınırlarını aşan büyüklükteki bir İslam devletinin yaşama olanağına sahip olmayacağını, fakat buna karşılık tüm İslam ülkelerinin "İslam ligi" (birliği) meydana getirmelerinin gerekli olduğunu söylerken şu koşulu öne sürmekten kaçınmamaktaydı:

> , "...(Bu lig-biıiik) *Kur'an* dili esasına dayanan dil birliği öğesini öngörmelidir ki, bu da İslam dünyasının kültür ayniyatını, tecanüsünıi (birliğini) sağlayacaktır."[16]

Arapçanın Arap olmayan İslam toplumlarına yayılması düşüncesi Arabın hiçbir zaman terk etmediği ve her ne pahasına olursa olsun gerçekleştirmeye çalıştığı bir düştür. Bunu her vesileyle ve her fırsatta açığa vurur. 1973 yılının Aralık ayında Riyad'da toplanan Uluslararası İslam Gençlik Semineri'nin aldığı kararlar arasında, Arapçayı Arap olmayan Müslüman toplumlara yayma amacında olan tüm kuruluşlara maddi ve manevi yardım esası kabul edilmiştir.[17]

Ill) KUR'AN'IN ARAPÇA İNMİŞ OLDUĞU İNANCININ SONUÇLARI

Arapçayı Arap olmayan Müslüman toplumlara kutsal ve dolayısıyla vazgeçilmez bir dil olarak kabul ettirmek konusunda en etkili yol, her şeyden önce *Kur'an* in Tanrı sözlerinden ibaret bulunduğunu ve Arapça (hem de Araplara hitaben) indirilmiş olduğunu ileri sürmek ve ileri sürerken de bunu kanıtlama amacıyla *Kur'an* ve hadis hükümlerine sarılmaktır. Arabın yaptığı da bu olmuştur ve bundan dolayıdır ki, Arap yazar ve düşünürler bu iki kaynaktan çıkardıkları hükümleri öne sürerek cahil halk yığınlarına *Kur'an*'ın bu şekilde hazırlanmış olduğu

16 Ebıı Zahran'ın, bu görüşleri için onun *al-Müslıınuı* adlı dergideki yazılarına bakınız. c.3, sayı 2, s. 124. Yukardaki pasaj için bkz. Zafar Ishaq Ansarî. "Contemporary Islam and Nationalisation, A Case Study of Egypt", *The Workl of Islıım-Die Well des 1slams,* Leiden, 1961, c.7. s.3-38, 14.

17 *al-lltiliad* dergisi. "The Muslim Students Association", Indiana, USA, Winter 1974. c.l I. sayı 2. s.23.

fikrini kabul ettirmişlerdir. Örneğin K. 19 Meryem Suresi'nin 97. ayetinde; *"Ey Muhcımmed, biz Kur'an'ı Allah'a karşı gelmekten sakınanları ve 'inatçı ulusu' uyarman için senin dilinde indirerek kolaylaştırdık"* hükmü vardır.

Bilindiği üzere, Meryem Suresi Mekke döneminde, yani Muhammed'in henüz İslamı kendi içinde yaşadığı Arap kabilesine kabul ettirmeye çalıştığı, fakat onlardan direnme gördüğü dönemde inmiştir. Yukardaki surede geçen *"inatçı ulus"* deyimi işte İslama henüz girmeyen bu Araplar için kullanılmış bir deyimdir. Yine aynı ayetteki, "... senin dilinde indirerek kolaylaştırdık" deyimi de hiç kuşkusuz *Arapça* anlamınadır. Araba göre *Kur'an'm* esas itibariyle Araplar için ve Arapça olarak indirildiği açıkça Tanrı tarafından belirtilmektedir.

Kur'an'm Arap diliyle indirildiği konusunda diğer bir *Kur'an* hükmü de K. 46 Ahkaf Suresi'nde belirtilmiştir. Bu surenin 12. ayeti şöyledir:

> *"Bu Kur'an, zulmedenleri uyarmak ve iyi davrananlara müjde olmak iizere 'Arap diliyle' indirilmiş, kendinden öncekileri doğrulayan bir kitaptır."*

K. 13 Ra'd Suresi'nin 37. ayetinde ise; *"Biz Kur'an'ı Arapça bir yasa olarak indirdik..."* hükmü vardır. Aynı surenin daha önceki bir ayetinde (ayet 30); *"Ey Muhammed, sana vahyettiğimizi okuman için seni de onlardan önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete gönderdik -ki o üınmet, Allah'ı inkâr eder- ..."* şeklinde bir hüküm bulunur. Burada geçen, *"...seni de ...bir ümmete gönderdik -ki o ümmet, Allah'ı inkâr eder-"* sözleri doğrudan doğruya Arapları tanımlar. Bilindiği gibi, K. 13 Ra'd Suresi de, tıpkı K. 19 Meryem Suresi gibi, Muhammed'in daha Mekke'deyken, yani Mekkelilerin kendisini peygamber olarak tanımadıkları, kendisiyle alay ettikleri bir dönemde inmiştir. Ayet tamamıyla Arabın niteliğini kapsar bulunmaktadır. Arap milliyetçisi bakımından K. 12 Yusuf Suresi'nin 2. ayeti olan, "... *onu akıl edesiniz diye Arapça olarak Kıır'cın'da indirdik..."* hükmünden başlayıp, K. 39 Zümer Suresi'nin 28. ayetiyle; *"...çekinsinler diye Arapça, eğrisi-büğriisü olmayan, dosdoğru Kur'cın bu..."* ve sonra K. 41 Fussilet Suresi'nin 3. ayeti olan, "... *bir kitaptır ki, tamamıyla açıklanmıştır. Arapça Kur'ân'dır bilen topluluğa..."* ve yine aynı surenin 44. ayeti olan;

"Biz bu Kıır'cın 'ı yabancı bir dille ortaya koy saydık, ayetleri uzun uzun açıklanmalı değil miydi? Bir Araba yabancı bir dille söylenir mi? derlerdi..." Ayrıca K. 42 Şûrâ Suresinin; "... *ve işte sana, böylece Arapça Kıır'aıı'ı vahyettik, kentlerin cıslı ve temeli olan Mekke'yi ve çevresindeki tiim bentleri korkutman, geleceğinden şüphe olmayan topluluk gününü haber verecek o giiniin delışetiyle korkutman için..."* hükmüyle sürüp gider, eğer uzatmamak gerekiyorsa, K. 43 Zuhruf Suresi'nin 3. ayeti olan, *"Kuşku yok ki biz, akıl edesiniz, anlayasınız diye Kıır'aıı'ı Arap diliyle meydana getirdik"* hükmüyle bitirip, gereken zemini hazırlamak en sağlam bir yöntem olmuştur. Kuşkusuz ki, bu seriye eklenecek daha başkaları çoktur. Örneğin, K. 44 Duhân Suresi'nin 58. ayeti; *"Gerçekten de öğiit alsınlar diye Kur'cın'ı senin dilinde indirdik, okuyuşunu da kolaylaştırdık"* diyerekten Arabi daha da şevke getirmek için oldukça yeterlidir, zira Tanrı güya Araba doğrudan doğruya hitap etmektedir. Bunun yanında K. 16 İbrahim Suresi'nin 4. ayetindeki, *"Onlara iyice anlatabilmesi için kendi kavminin dilinden başka bir dilde hiçbir peygamber göndermedik"* şeklindeki hüküm vardır ki, *Kıır'an'm* Arap kavmi için ve Arapça indirildiğinin bir başka kanıtı olarak ileri sürülür. Bu arada K. 43 Zuhruf Suresi'nin 5. yetinde, yer alan ve *Kıır'an'm* doğrudan doğruya Arap için indirildiğini daha da kuvvetli şekilde ifade eder nitelikteki, *"Haddi aşmış bir topluluk olduğunuzdan dolayı size Kur'an'ı bildirmekten vaz mı geçelim?"* hükmünü de göz önünde tutacak olursak, Arapçanın Arap bakımından nasıl yıkılmaz ve terk edilmez bir temele oturtulduğunu ve nasıl Arapları birleştirici ve Arap olmayan Müslüman öğeleri de Araba bağlayıcı ve Araplaştırıcı bir güç kazandığını kolaylıkla anlarız.

Arapçayı öğrenmenin dinsel görev olduğunu belirten din kuralları da çoktur. *"Huccet-iil İslâm"* lakabına layık görülmüş bulunan al-Gazali, bazı hadisleri bu dini görevin temeli olmak üzere örnek verir. Bunlardan biri şudur: "Benim ümmetimin yapacağı en mükemmel iş, Kur'an'ı ezbere tekrarlamaktır. İçinizde en hayırlı olanlar Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir. Tanrı'mn insanları ve onun sevdikleri hep Kur'an okuyanlardır." Bu hadisi al-Gazali, Müslüman her kişinin Arapça öğrenmesi zorunluluğuna karşılık olarak öne sürer ve *Ihy Ulum cıl-Din* adlı yapıtında buna benzer görüşlerini belirtir.[18]

18 Kahire, 1933 basımı, c.l, s.245.

Halife Ömer'in valilere verdiği bir emirde Arapça öğreniminin sağlanması istenmiştir. Arapça öğrenmenin kişinin akli melekelerini artıracağı ve kişiyi erdem sahibi kılacağı anlatılmıştır. Sadece bu bakımdan değil, *Kıır'an*'ın *Arapça* olarak okunması gereği nedeniyle de Arapça bilmenin gereği öngörülmüştür. Suyutî, *al-İtkâıı ft'ulûm al-Kıır'ân*[C] adlı kitabında *Kur'an*'ın Arapça okunmasının fazilet olduğunu gösterir hadisleri sıralamıştır.

Abû Hüreyre, *Kur'an* okumanın en yararlı bir iş olduğunu belirtirken işe melekleri karıştırır; örnek verdiği hadislere göre, evinde *Kur'an* okunan kişinin evine melekler gelecektir, o evde bolluk olacaktır. Ve kimin evinde *Kur'an* okunmazsa orada yoksulluk hüküm sürecektir.

İbn Mes'ûd, biraz daha cazip bir sunuşla Arapça *Kur'an* okuyan her kişiye okuduğu her harf için on ödül verileceğine dair hadisleri gösterir. Abû Amr İbn Âli ise Arapça bilmeyi din bilgisi olarak zorunlu kılan hükümleri işler.[20]

İslamın bu verileriyle beyni yıkanan Türk yavrusuna ve Türk insanına Arapça yerine Tiirkçeyi sevdirmek ya da *Kur'an*'ı Arapça yerine Türkçe okutmak mümkün müdür? Mümkün olabilmiş midir? Eğer Atatürk çıkıp da şeriat bataklığından bu milleti kurtarmasaydı Türkçe diye bir şey muhtemelen kalmamış demekti.

A) Kur'an'ın Arapçadan Başka Bir Dile Çevrilemeyeceği İnancının Arap Çıkarlarına Destek Yapılması

Kur'an'ın Tanrı sözlerinden meydana geldiği ve Arapça olarak her şeyden önce Araba hitaben indirildiği iddialarını, bu şekilde *Kur'an*'dan alınma ayetlere dayattıktan sonra artık bir adım daha atmak ve *Kur'an*'ı Arapçadan başka bir dile çevirmenin dinsizlik ve kâfirlik olacağını ileri sürmek kolaylaşır. Bundan 50 yıl kadar önce, o zamanlar el-Ezher Camii imamlığını yapmış bulunan Muhammed Şakir adında bir Mısırlı din adamı, "Kutsal Kur'an'ı yabancı dillere çevirmek isteyenleri çağımızın dinsizler grubu olarak nitelendirmekte

19 Kalkiita, 1857 (Bibliotheca Indica ed.), s.266.
20 Bu hadisler için bkz. Anwar G. Chenjne, tıgc. s. 12.

neden tereddüt edecekmişiz?" diye haykırmaktaydı.[21] Bu sözleri sarf ederken yazar, *Kur'an'*ın Türkçeye çevrilmesi yönünde Türkiye'deki gayretleri düşünmekteydi özellikle. Kendisi esasen Türk devrimlerinin en büyük düşmanlarından biri olmuş ve halifeliğin kaldırılması dolayısıyla Türke diş bilemiş, kin beslemiştir.

Yazar, yukardaki küfür ve ithamı yapmakla kalmamış, tıpkı Hıristiyanlığın ortaçağda *İncil'*in Latinceden başka bir dile çevrilemeyeceğini ileri süren kara zihniyetiyle, *Kur'an'*ın hiçbir sözcüğünün ve deyiminin başka bir dile çevrilemeyeceğini, değiştirilemeyeceğini ve çevirmenin, değiştirmenin büyük günah olduğunu savunmuştu: "İslam düşünürlerinin, Muhammed'den itibaren zamanımızın yenilikler ve değişiklikler dünyasına gelinceye dek görüşlerini izleyecek olursak görürüz ki, Kur'an'ın başka bir dile çevrilemeyeceğini tasvip ve aksine bir davranışı yermek konusunda kuşku vaki olmamıştır. Hiçbir yazar, Arapça bakımından ne derece üstat olursa olsun, Kur'an'ın bir tek sözcüğünü bir başka sözcükle değiştiremez, velev ki bu sözcük diğerinin mutlak surette bir benzeri bulunmuş olsun"[22] dedikten sonra: "Şurası muhakkak ki" diye devam eder gururla, "Kur'an'ın çevirisini yapmak caiz değildir, nasıl ki onun kapsadığı bir tek sözcüğü değiştirmek ya da yerine Arapça bir başka deyim kullanmak ya da bir ayeti veya sözcüğü bulunduğu yerden başka bir bölüme ya da sureye aktarmak aynı şekilde günahtır... İslam dinini en uygun şekilde yaymanın yolu, kitabı indirildiği şekilde uygulamaktır."[23] Yazara göre, *Kur'cm'm* Tanrı tarafından indirilmiş bulunan diğer tüm kutsal kitaplardan farkı, onun Arapça nitelikte oluşu ve kendine özgü bir sırayla hazırlanmış, bulunuşudur: "...Bundan dolayıdır ki, Tanrı, şayet cinler ve insanlar, Kur'an'a benzer bir kitap hazırlamak için çabalarını bir araya getirseler ve çalışsalar, yine de bunda başarılı olamazlardı. Şayet Kuı'an, Tanrı'dan başka bir kaynaktan çıkmış olsaydı, onda nice çelişmeler bulunurdu demiştir"[24] diye ekler.

21 Muhammed Şakir'in bu yazısı Sir T.W. Arnold tarafından İngilizceye çevrilerek "On tlıe Translation of ıhe Koran Into Foreign Longuage" başlığı altında *The Müslim World* dergisinin 1926 tarihli 16. cildinde (s. 161-165) yayımlanmıştır.

22 *İbid.* s. 164.

23 *İbid.* s. 162.

24 *İbid,* s. 164.

Yazarın düşünce tarzındaki isabetsizlik kendisini kolaylıkla göstermekte. Zira *Kur'an*'da "çelişme" olmadığı iddiasını *Kur'an'm* Tann'dan gelme olduğunun kanıtı olarak ileri sürmektedir. Şu durumda, çelişme olduğunun ispatı halinde bu iddia çökecek demektir. *Kur'an*'da pek çok çelişme olduğu ise sayısız defa kanıtlanmış bulunmaktadır. "Dinde zorlama olmaz!" şeklindeki *Kur'an* hükmüyle, "din için cihat!" emirlerini tekrarlayan hükümler arasındaki çelişme, şöyle gelişigüzel ortaya atılabilecek örneklerden biridir. Öte yandan *Kur'an* 'daki dilden çok daha mükemmel ve güzel dilde Arapça yapıtlar olduğunu yine Arap yazarlar söyleyebilmişlerdir.

1) Kur'an'm Arapçaclaıı Başka Dillere Çevrilemeyeceği İddialarının Geçmiş Yüzyıllara inen Kaynakları

Muhammed Şakir'in yukarıya aldığımız satırları 20. yüzyılın ilk yarısı içerisinde yazılmıştır. Fakat aynı tez, o tarihden bu yana aynı şevk ve hırsla işlenmeye devam etmiştir. Asıl köklerini ve gücünü yüzyıllar gerisinden, daha doğrusu İslamın doğuşu anından alır bu tez. *Kur'an*'ın Arapçadan başka bir dile çevrilemeyeceği görüşünü şaşmaz bir inat ve katılıkla benimseyen softa hukukçular, bu inançların desteğini doğrudan doğruya *Kur'an* hükümlerinde ve hadis kaynağında ararlar. Onlara göre *Kur'an'm* Arapça olarak indirilmiş olmasının nedeni, Arapçanm zengin ve emsalsiz bir dil olmasındandır; zira, Arapça öylesine mükemmel ve üstün bir dildir ki, bu dilde yazılmış yazıları, aynı dakik, anlamlı, nüanslı deyimler ve tümcelerle bir başka dile çevirmeye olanak yoktur. Ve hele bu sözler, Tanrı'mn ağzından çıkma bir Arapçayla söylenmiş olduğundan, bunları çevirmek çok daha olanaksızdır. al-Taberi'nin *Tafsir* adlı yapıtının birinci cildinde bu konu enine boyuna işlenmiştir.

Hanefi mezhebi hariç diğer tüm mezhepler yukardaki tezi İslamın daha ilk anlarından itibaren benimsemiş ve geliştirmişlerdir. Bu tezin şampiyonluğunu al-Şafî (doğum: 150 Hicri) yapmıştır. Muhammed'in uzaktan arkabası olan al-Şafî, daha o dönemlerde Arapçanın üstünlüğü düşüncesinin en ateşli savunucularından olmuştur: "Hiçbir beşeri varlık, meğer ki bir peygamber olmuş olsun, Arapçaya tam anlamıyla tasarruf etme gücüne sahip değildir" derdi. Ona göre her Müsliimanın

birinci görevi, Arapçayı en iyi şekilde öğrenmektir; ancak bu takdirdedir ki, Müslüman bir kişi Tanrı'dan başka Tanrı olmadığı ve Muhammed'in de onun elçisi bulunduğu gerçeğini takdir edebilir ve Tanrı'nın kitabını ezberleyebilir, okuyup tekrarlayabilir ve tekbir getirebilir: "Kim ki (Arapçayı) öğrenir, onun fazladan kazançları olacaktır. O Arapça ki, en son gelen Peygamberin dilidir ve Tanrının indirdiği kitap hükümlerinin Peygamber tarafından açıklanması için Tanrı tarafından yaratılmıştır" derdi. Aynı şekilde ve yine yukardaki nedenlere dayanarak al-Câhiz, *al-Hayavan* adlı kitabında Arapçayı mucizevi bir dil olarak tanımlamak üzere "Hikmet al-Arap" deyimini kullanırdı. Kullanırken de Arapça bir yazının ve özellikle *Kuran'*ın Arapçadan başka bir dile çevrilemeyeceğini ve çevrildiği takdirde bu mucizevi niteliğini yitireceğini anlatmaya çalışırdı.[23]

Acem asıllı olmasına rağmen İbn Kuteyba (doğum: 213 Hicri) dahi Arapçanın üstün ve tüm diğer dillerden mükemmel bir dil olduğunu ve bu itibarla *Kur'an'm* Arapçadan başka bir dile çevrilemeyeceği görüşünü savunmuştur.[26]

Kur'an'm başka dillere çevrilemeyeceği görüşünün en hararetli ve kararlı savunucularından biri de İmam Gazali'dir. *İlzam al-Avam* adlı yapıtında[27] *Kur'an'm* hiçbir kimse tarafından, velevki bu kişi Müslüman olmuş olsun, başka bir dile çevrilemeyeceğini söyler ve Tanrı sözlerinin böyle bir çeviri vesilesiyle farklı anlamlara getirilmesi olasılıklarının çok büyük tehlikeler yaratacağını ve bundan dolayıdır ki, her türlü çareye başvurmak suretiyle bu tehlikenin önüne geçmek gerektiğini belirtir.[28]

2) Arapçanın "Emsalsiz", "En Zengin" ve Başka Dile "Sadakatle Çevrilemez" Bir Dil Olduğu İddiları. Bu Nedenle Kur'an'm Arapçadan Başka Dile Çevrilemeyeceği

Muhammed'den bu yana Arapçanın en mükemmel, en güzel, eşine asla rastlanılamaz zenginlikte bir dil olduğu konusunu işleyen İslam

25 Bkz. al-Câhiz. *Kirub al-Hayavan.* Kahire, 1325/1907, c.1, s.38.

26 Bkz. İbn Kuteybe, *Kihîb nuışkil al-Kur'ûn* (yazına Leideıı: İslanbul Köpriilii Kütüphanesi defleri, No.211).

27 *Tanrı'nın Niıelikieri* başlıklı bu yapılın Kahire. 1932 basımına bakınız.

28 Bu konuda bkz. A.L. Tibavvi. "Is thc Qur'an Transletable?", in tlıe *.Muslini World,* Ocak 1962. c.52, sayı I, s.6. 12, 13.

yazarlar sayısızdır. Bu iddia bugün dahi sürdürülmek istenir. Arapçanın bu üstünlüğünü savunanlar içerisinde İbıı Fâris'ler, İbn Durayd'lar (İbn Düreyd), İbn al-Anbârî'ler (İbnül' Enbân), al-Zemâhşârî'ler, Şahrastanî'ler ve daha niceleri vardır.

İbn Fâris, *al-Şahibi fi fıklı al-luga* adlı yapıtında[29] fikir ve düşüncenin Arapçada olduğu kadar başka hiçbir dilde "isabetli" ve "doğru" bir şekilde izhar edilemeyeceğini belirtir.

Ona göre, başka dillerde fikir teatisi oldukça zavallı bir seviyededir, çünkii yapılan şey, sadece düşünceyi başkasına nakletmektir. Bu bakımdan Arapçanın, tüm güzelliğini ve anlamım muhafaza ederek başka dillere çevrilmesine olanak yoktur. Yine ona göre, Tann'nın başka dillerde indirdiği kitaplar Arapçaya çevrilebilir, fakat Arapça ve *Kur'an* başka dillere çevrilemez. Örneğin, *İncil'*in Suryanice ya da Habeşçeye, Yunancaya ya da *Tevrat'ın* ve diğer Tanrı buyruğu kitapların Arapçaya çevrilmesi mümkündür, ama Arapçanın başka dillere çevrilmesi mümkün değildir. Zira İbn Fâris'e göre; "Mecazi anlatımların kullanılışında Arap olmayanlar bizimle asla yanşamazlar."[30]

Şahrastanî *Kitab Niyatu'l-İkdcım Fi'ilmi'TKalam* adlı eserinde Arapçanın güzelliği ve eşsizliği konusunda hayranlıklarını dile getirir. Ona göre Arapça güzeldir, fakat *Kur'cuı* dili olarak daha da güzeldir ve daha da eşsizdir: "Arapçayla yazılmış en zarif bir tümceyi Kur'an'ın herhangi bir süresiyle kıyaslayınız, (göreceksiniz ki) bunlar arasındaki farklılık Arapçayla diğer diller arasındaki farklılıktan daha da büyüktür."[31] Aynı şekilde "Muhammed'in günlük konuşmalarıyla onun ağzından vahiy yoluyla çıkan sözler arasında fark vardır ve bunları ayırmak kolaydır. Tann'nın Muhammed marifetiyle söylettiği sözlerde mucizevi bir güzellik ve üstünlük vardır. Bundan dolayıdır ki, o hiçbir ozanın ve yazarın *Kur'an'*daki sözlere benzer güzellikte eser veremeyeceklerini iddia etmiştir ve dört yüzyıl boyunca (yani Mu-

29 İbıı Fâris (Abu'l-Husayn Alımed...). *al-Şahibi fi fıklı al-luga va Sunan al-Arab J? kalâmihnıa.* Kahire, 1910 basımı.

30 Yukardaki pasaj Igıaz Goldziher tarafından al-Suyıtî'ıin *Muzhir* adlı eserinin I. bölümünün 153.-157. sayfalarında alınmıştır. Bkz. I. Goldziher, *Muslim Studies.* Eıgl. Trailsi, Chicago, 1967. s.196.

31 al-Şahrastanî'ıin bu kitabının İngilizce çevirisi New York Public Library'de; al-Shahrastani, *Kitab Niluıyatı'l-ıkdaın Fi'Umi'l Kakım,* London, 1934, s.142.

hammed'den Şahrastanî'nin dönemine kadar) hiçbir insan hiçbir dönemde, tüm sahip olduğu dehaya rağmen, *Kur'cın* dilini taklit edememiştir. Bu taklit edilemezlik *Kur'cm'*ın mucizevi bir eser olduğunun kanıtıdır."[32] Esasen Tanrı dahi bunun böyle olduğunu söylememiş midir? Tanrı dahi *Kur'cın*'daki dille kendi kendisine övünmemiş midir? "İşte Kur'an'ın 5. suresinin 110. ayeti; bu ayet bunun bir kanıtı olarak karşımızdadır" diyor Şahrastanî. Zira bu ayette anlatılmıştır ki, *Kur'cın* in harikulade güzelliğini keşfeden hatipler, "Bu büyüden başka bir şey olamaz!" diye haykırmışlardır.[33] Buna atfendir ki, Muhammed, *Kur'an'*m 28. süresindeki 49 ayete istinaden ozanları ve hatipleri A'»/ '«/; 'daki dile benzer bir yarışmaya davet ederek *Kur'an* in mucizevi kudretini tanıtlamaya çalışmıştır.

3) el-Ezher Bugün Dahi Kur'an'ın Arapçaclan Başka Dillere. Çevrilmesine Karşıdır

Bir iki hoca hariç, el-Ezher'in tüm mensupları *Kur'cın* in Arapçadan başka dillere çevrilemeyeceği görüşünü oybirliğiyle savunurlar.[34] Onları bu olumsuz tutuma sürükleyen şey, Arapçayı *kutsal* bir dil şeklinde yaşatma dileğidir. Eğer *Kur'an* başka dillere çevrilecek olursa ve eğer Arap olmayan Müslüman toplumlar İslamı kendi dillerine göre uygulayacak olurlarsa, bu takdirde Arapçanın İslamdaki üstün ve özel değerinin kaybolmuş olacağını düşünürler. Bu düşünce nedeniyledir ki, "Kur'an'ı Arapçadan başka dile çevirmek günahtır" fetvasını verirler. Çeviriyi yasaklarlar, fakat, güya taviz veriyor gibi görünmek için, *Kur'an'ın* sadece "mealen" (anlam itibariyle) başka dillere aktarılmasına izin verirler.

32 *Mı,* s. 143.

33 *İbid,* s. 143 vd.

34 el-Ezher tarafından yayımlanan *Macalla* (Mecelle) adlı derginin Şubat 1959 sayısında Şeyh Salut'un yazısına bakınız. *Kur'cın* ııı Arapçadan başka dillere çevrilebileceği görüşünü benimseyen hocalar arasında Ferit Mecdî, Mustafa el-Sabri gibi adlar vardır. Bu konuda bkz. H. Lazarus-Yafeh, *Co/ııemporaıy Religious Tlıouglıt Among tlıe Ulema ofal-Azhar,* Asiaıı and Africaıı Studies, 1971, c.7, s.21 1-236, 223. *Kıır'an'*ııı liberal çevirisine olanak bulunduğunu söyleyenler bu görüşlerine tanık olmak üzere Muhammed'in bu tür çevirilere ses çıkarmadığını ve hatta yabancı devlet başkanlarına *Kur'an'*dan bazı nakiller, pasajlar yollamış olduğunu örnek verirler. Bu konuda bkz. Muhaıımed al-Ghamra\v, "Problems of Traııslatioıı of tlıe Holy Qur'an". *Maca/la.* Mayıs 1967, s. 185-189.

B) Kur'an'm Başka Dile Çevrilemeyeceği İddialarının Altında Yatan Diğer Gizli Amaçlar

İslaıın kendilerine sömürü aracı yapanların dayandıkları iddia odur ki; *Kur'an* öyle herkes tarafından anlaşılabilecek bir kitap değildir, bu kitabı ancak müstesna zekâ ve bilgiye sahip olanlar anlayabilir ve ancak onlar en anlaşılır şekliyle onu halka anlatabilirler. Bu kurnaz taktik oldukça geçerli olmuş ve din adamlarının saltanatını yaratmıştır. Böylece bir yandan halkı cahil bırakmak, diğer yandan *Kur'an* in ne anlam taşıdığını açıklama yetkisini kendilerinde tutmak suretiyle halk üzerinde maddi ve manevi egemenliklerini kurabilmişlerdir. *Kur'an'm* gerek dil bakımından ve gerek kapsadığı anlam itibariyle pek anlaşılır olmadığı, "açık ve seçik" bulunmadığı aşikârdır.

Ne var ki, bu "muğlaklık" ilahi bir düşünce gereği olarak değil, fakat beşeri nitelikteki nedenlerden doğmuştur. Bir kere *Kur'an* dilinin çöl Araplarına özgü lehçe ile hazırlandığı ve bu dile iyice vâkıf olmayanlar için "gizlilikler", "anlaşılmazlıklar", "kapalılıklar" arz ettiği kabul edilir. Öte yandan yabancı kaynaklı sözcüklerin ve deyimlerin *Kıır'an'&d* yer almış olduğu ve bunların anlamlarının kolaylıkla ortaya koyulamadığı eklenir. Bu nedenle Arap olmayan Müslüman toplumlar için *Kur'an* i anlamak fevkalade güç bir şey sayılır.

Hatırlatmak gerekir ki, Muhammed her ne kadar çöl Araplarına fazla değer vermese de, onları kazanmak ve kendi amaçlarına uydurmak için onlara, onların en iyi anlayabilecekleri bir dilde hitap etmeyi uygun görmüştür. Ve öylesine bu lehçeyi kullanmıştır 'ka, okumuş kişilerin ve hatta dil bilginlerinin dahi bazen anlatmakta güçlük çektikleri bir yapıt yaratmıştır. Nitekim nice ünlü Arap bilginleri, bunun böyle olduğunu doğrulamışlardır. Örneğin al-Asma'î,[35] ki 8. yüzyılda Arapçanın tüm inceliklerine ve Arap gramerine en fazla vâkıf kişi sayılır ve *Kitab al-faras'm* yazarıdır gerek *Kur'an* ayetleri ve gerek hadisler arasında muğlak gördüklerinin açıklamasını yapmaktan kaçınırdı. Kendisine neden böyle yaptığı soruldukça şu yanıtı verirdi:

35 Miladi 740-828 arasında yaşamıştır

"Çöl Arapları falanca deyimin falanca ya da filanca anlam taşıdığını söylemektedirler. Fakat onların bu demelerine göre bu deyimlerin Kur'an'da... ne anlama geldiğini bilemem."[36]

C) **Kur'an'm Arapçadan Başka Deyim Kapsamadığı İddiası**

Yukardaki tezi savunanlar *Kuı'an'm* Arapçadan başka dillere çevrilemeyeceği, çünkü Tanrının ağzından Arapça olarak inmiş olduğu iddialarını o derece ileri götürmüşlerdir ki, *Kur'an'da* Arapçadan başka pek çok yabancı deyim ve sözcük bulunduğu halde bu gerçeği inkâr edercesine *Kur'an'm* özbeöz Arapça olduğunu ve katıksız karışmamış bir Arapçayla indiğini, yabancı hiçbir deyime, hiçbir söze yer vermediğini ileri sürmüşlerdir. İmam Gazali, kendinden çok önceleri savunulagelen bu iddiayı benimsemiş ve bu konuda daha önceleri Abu Ubayda ve al-Şâfî ve diğer İslam ilahiyatçıları tarafından belirtilen görüşleri işlemiştir.[37]

Yine aynı şekilde al-Taberî, *Kur'an'da* yer almış bu.unan yabancı asıllı deyimlerin ve sözlerin aslında Arapça olduğunu söyleyerek, eğer bunlar Acemce ya da Habeşçe veya başka dillerdeki deyim ve sözlerle benzerlik arz ediyorsa, bunun sadece bir tesadüften ibaret bulunduğunu ileri sürmüştür. Hatta bu temelsiz iddialarını biraz daha genişleterek yabancı asıllıymış gibi görünen bu bazı deyim ve sözcüklerin eskiden Arapçada yerleşmiş ve böylece Arapçalaşmış olduklarını anlatmaya çalışmıştır. al-Taberî gibi Suyutî de, *al-Itkan* adlı yapıtının birinci cildinde bunun böyle olduğunu belirtmiştir.-[18]

Tüm bu ve buna benzer iddialar 11. yüzyıldan (Hicri 5. yüzyıl) bu yana sürekli tekrarlanmış ve geliştirilmiş, zamanımız modern Arap yazarları arasında da itibar görmüştür. 20. yüzyıl Arap milliyetçilerinden Şeyh Muhammed Şakir (ki, düşüncelerine biraz önce değinmiştik) ve asıl Muhammed Raşid Riza bu konuya en çok eğilenler arasındadır.

36 İbn Haükan'ın *Vafayat al-A'yım* adlı yapıtında "Abû Saîd Abd Allah Malik B. Kuraydı al-Asma'i" adlı bölüme bakınız. İngilizce çeviri için bkz. İbn Khallikan. *Biographical Dictiouaıy,* Slane çevirisi, c.2, s. 123-125.

37 A L. Tıbavvi. *age.* s. 13.

38 al-Suyutî'niı *ul-lıkcmfi'ılûm al-Kıırtin* adlı yapıtına bakınız.

Raşid Riza, bir yandan Atatürk inkılaplarına saldırırken, diğer yandan da *Kur'art'*ın Türkçeye çevrilmesi için girişilen gayretlerin karşısına dikilmiş ve bu tür çabalan dinsizlikle suçlamıştır.[39] Aynı temayı işleyen bir diğer Arap yazar, Muhammed Ferid Vecdi, *Nural-İslam* adlı dergide, yukardakiler kadar kesin olmamakla birlikte, *Kur'an'*ın, metin olarak ve harfiyen Arapçadan başka bir dile çevrilemeyeceğini, fakat "meal" şeklinde çevrilebileceğini söylemiştir.[40]

*Kur'aıı'*ın Arapçadan başka yabancı bir dilde sözcük ya da deyim kapsamadığı iddiaları gerçeğe aykırıdır. Zira *Kur'an'*da İbranice, Habeşçe, Latince, Rumca, Türkçe ve Aramaik dilinde olmak üzere yabancı dillerden alınmış pek çok sözcük ve deyim yer almıştır.

Bunun da nedeni, Muhammed'in Hıristiyan ve Yahudi din adamlarıyla temas sonucu onlardan aktarma yapmış olmasıdır. Din konusunda bazı düşüncelere Arapça karşılık bulmadığı için bunların yabancı kaynaktaki asıllarını ya aynen ya da biraz farklı şekle sokarak almıştır.

Örneğin *Kur'an* sözcüğü bile Arapça değildir; İbranicedir ve Yahudilerden alınmıştır. Daha doğrusu Muhammed'in kullandığı *Kur'an* sözcüğü İbranice *"Kara"* ya da *"Mikra"* sözcüklerinin karşılığıdır. Bu sözcükler İbranicede "okumak", "nakletmek", "hikâye etmek", *"yol"* gibi anlamlara gelir. Ve Yahudiler bu deyimi, kendi kutsal kitapları için ve daha doğrusu bu kitabın okunması, tetkiki için kullanırlar. Arapçada da Tanrı kitabının okunması, nakli vs. gibi anlamlara gelir. .

*Kur'an'*ın bölümleri için kullanılan "faraka" sözcüğü, İbranice "farak"tan alınmadır ki, o da "bölüm", "fasıl", "kısım" demektir.

Yine bunun gibi *Kur'an'*daki bölümler için kullanılan *sure* sözcüğünün aslı İbranice jHraftır ki, o da bir duvar meydana getiren taşlar demektir, dolayısıyla bir kitabın satırları anlamına gelir [41]

Yine *Kur'an*da yer alan *"sırat"* sözcüğü Latince "strata'dan alınmadır ve yol demektir. Muhammed döneminde Suriye'deki

39 Bu konuda bkz. Raşid Riza, *Tafsir al-Manar,* Kahire, 1928, c.l 1. s.314; H.A.R. Gibb. *Modern Trends in islam.* Chicago. 1947. s. 131, not 1; A.L. Tibawi, *age.* s.8.

40 Bkz. *Nur al-lslam* dergisi, c.3, s.59.

41 Bu konuda bkz. Dozy, *Essai Sur l'Histoire de l'lslamisme* Loııdon, 1879, s. 111 vd. De lacy o'L'eary. *Arabiu Beforc Muhammed.* London, 1927. s. 184.

Hıristiyanlar bu sözcüğü genellikle "yol" ve özellikle "cennete giden yol", "din" anlamında kullanırlardı. *Kıır'an'*da da aynı anlama gelmiştir.

Öte yandan *Kur'an'*ın.4 Nisâ Suresi'nde geçen *"mişkat"* ve K. 12 Yusuf Suresi'nde geçen "seyyid" ve K. 84 İnşikak Suresi'nde geçen *"haıır"* sözcükleri Habeşçedir. Yine aynı şekilde *Kur'an'*ın çeşitli surelerinde geçen *İblis* sözcüğü, Rumca "Diabolos"un hafif değiştirilmiş şeklidir.[42] Bu listeyi böylece uzatmak mümkündür. Bir fikir edinilmesi için yukarıdakileıie yetinmek istedik.

D) Kur'an'ın Başka Dillere Çevrilebileceği

Arapçanın zengin, üstün ve kutsal bir dil olduğunu söylemekle birlikte *Kur'an'*ın Arapçadan başka dillere çevrilebileceğini kabul eden yazar ve düşünürlere (hem de Arap ve diğer Müslüman yazarlara) rastlamak mümkündür. Bu konudaki görüşler, tıpkı bunun tersi olan diğer görüşler gibi, yüzyıllar gerisine iner ve kaynağını İslamın ilk başlangıç dönemlerinden alır. Arap ve Acem yazarlardan ve özellikle dil bilginlerinden, bunların dayandıkları şeriat hükümlerinden öğreniyoruz ki, Muhammed daha hayattayken *Kur'an* Farisî diline çevrilmiştir ve Muhammed buna ses çıkarmamıştır. Hatta bizzat ken-~disi, zaman zaman Farisî ve Habeş dilinden deyimler kullanmak suretiyle bu dillere olan eğilimlerini ortaya koymuştur. Örneğin, Habeşçe, "sene, sene" (güzel, güzel) ve Farisîce "keh, keh" deyimlerini kullanmış olduğuna dair hadisler vardır. Bunun böyle olduğunu Diyanet İşleri Bakanlığı'nca 1970'de yayımlanan *Sahîlı-i Buharî Muhtasarı...'*ndan anlamak mümkündür.[43] Ne hazindir ki, *Kur'an'*ın Acemceye çevrilebileceğine dair Muhammed'in sözlerini benimseyen Diyanet İşleri Başkanlığı bu aynı *Kur'an'*ın Türkçeye çevrilebileceğine dair yüzyıllar öncesi Mahmut Kaşgarlı tarafından ileri sürülen hadislere itibar etmez ve din adamının yüzyıllar boyunca Türkçeyi yok etme pahasına saplandığı kara zihniyete yeni bir yön vermek istemez. Oysa ki, Muhammed'in Arapçadan başka Farisî ve

42 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Turan Dursun, *Kıır'aıı Ansiklopedisi.* Kaynak Yayınlan, c.7, s.224 vd.: bkz. Solomoıı D. Goitein, *Juifs el Arabes.* Paris, 1957, s.49.

43 Ankara, 1970, c.8, s.424-425, Hadis No. 1281.

Habeş dillerine yakınlık göstermiş olduğuna kanıt sayılan yukardaki hadis, *Kur'an'ı* Acemceye çevirmek isteyenler elinde nice zamandır iş görmüştür. Sadece söz konusu hadis değil, bunun dışında da başka hadisler bulmak suretiyle İranlı yazarlar ve bilim adamları *Kur'an'ı* kendi özdillerinde öğrenmenin çarelerini çok eskiden beri aramış ve bulmuşlardır.

Şeyh Mahmud Abu Dakikah'ın *Nur al-İslam* dergisinde çıkan (c.3, s.33-34) "kelime Fi Tarcamat al-Kur'ân al'Karim" başlıklı bir yazıda İran halkının vaktiyle Salman al-Farisî'ye müraatta bulunarak K. 1 Fatiha Suresi'nin kendilerine Acem dilinde yazılmasını talep ettikleri ve Salmanın bu talebi yerine getirdiği, böylece *Kur'an'*ın Acem diliyle dualara temel yapıldığı ve Salman'm bu durumu Muhammed'e sunduğu, Peysamber'in de bu tutumu yermediği, yani onayladığı belirtilir.[44]

Adı geçen hadis hükmünü ve yukardaki olayı reddedenler ve Peygamberin buna benzer bir davranışta bulunmadığını iddia edenler yok değildir. Fakat her ne olursa olsun, önemli olan cihet, tüm her şeye rağmen İranlının bunu kendisine tarihsel bir temel kaynak yapmış olması ve böyle bir hadisi kendi işine yarar güçte bir kanıt haline getirmiş bulunmasıdır. Daha ilerde de göreceğimiz üzere, bizim kendi din adamlarımız ve ulema sınıfımız, bırakınız mensup bulundukları Hanefî mezhebi kurucusu Abû Hanife'nin bu doğrultudaki tutumunu ve Arap kaynaklarının *Kur'an* çevirisine olanak sağlayan yönlerini, fakat Kaşgarlı Mahmud'un ortaya çıkardığı hadisleri bile değersiz bulmuşlar ve bunları "sahtedir" diye kenara atarak, *Kur'an'm* Türkçeye çevrilemeyeceği hususunda insafsız ve vicdansız bir davranışı yeğ tutmuşlardır. Böylesine Türke ve Türkçeye düşmanlık göstermişlerdir.

Şimdi yukardaki konuya devam edecek olursak; yine Arap kaynaklarından öğrenmekteyiz ki, Muhammed, *Kur'an'm* sadece Farisî dilindeki çevirisine ses çıkarmamakla kalmamış, çeşitli lehçelerde okunmasına ve hatta benzeri bazı deyimlerle değişiklikler yapılmasına izin vermiştir. Örneğin, İbn Hacar, *Kur'an'ı*n sadece yedi lehçeyle farklı biçimlerde okunmasına değil, aynı zamanda birbirine benzer deyimlerin

44 Bkz. Şeyh Mahmud Dakikah, "Kalimalı Fi Tarjamat al-Kur'an al-Kerim", *Nur ul-lslıım* dergisi, ¿.3. s.33-34. Bu yazı konusunda ayrıca bkz. A.L. Tibawi, *age,* s.5.

yer değiştirilmesi biçimindeki okunmasına dahi Muhammed'in izin verdiğini ve şu duruma göre *Kıır'an'*ın Arapçadan başka dillere pekâlâ çevrilebileceğini ve çevrilmiş nüshaların resmen kullanılabileceğini ve okunabileceğini beyan etmiştir.[4"'] *Kuı'au*'ın yedi farklı lehçeyle okunabileceğine dair ve Muhammed'in, *"Hangisi kolayınıza gelirse o lehçeyle okuyun!"* sözünii kapsayan hadisleri Taberî'de ve Buharî'de bulmak mümkündür.[46]

Yine İbn Hacar'ın ifadesine göre, daha sonraki şarihler, *Kur'an*in benzer deyimlerle (sinonimlerle) okunmasına imkân olduğunu söylemişler ve nitekim Peygamber'in yakın arkadaşlarının *Kur'an'*ı kıraat sırasında, bazen hatırlamakta zorluk çektikleri deyimler yerine, başka benzer deyimler kullanmış olduklarını nakletmişlerdir.[47] Hatta Muhammed'in en yakın arkadaşlarından biri olan İbn Mas'ud'un söylediklerine bakılırsa, *Kur'an'm* anlam itibariyle dahi okunması mümkündür.

Kur'an'm Arapçadan başka dillere ve özellikle Farisî diline çevrilebilmesi konusunda asıl önemli adım, Hanefî mezhebi kurucusu Abu Hanife tarafından atılmıştır. Bilindiği üzere, Hanefî mezhebi Türklerin de büyük çoğunlukla mensup oldukları mezheptir[48] Abu Hanife'ye göre *Kur'an'm* Farisî dilinde kıraati mümkündür ve onu bu dilde dua kitabı olarak kullanmak kabildir. Bir kimse Arapçaya vâkıf olmuş bulunsa dahi, dilerse *Kur'an* i pekâlâ Acemce çevirisinden okuyabilir. Nitekim al-Hasan al-Basrî'nin (doğumu: Hicri 21) arkadaşı ve meslektaşı olan al-Habib al-Acam, *Kur'an* i Acem dilinde okur ve okuturdu.

Arap yazarlardan Abdul Halim al-Jindî, 1945 yılında yayımladığı bir kitabında[49] Abu Hanife'nin geniş görüşlülüğünü belirtir ve

45 Bkz. İbn Hacer. *Fallı ul-Bari,* Kahire, 1438, c.9, s.21-22; A.L. Tibawi, *age,* s.5.

46 Bkz. ai-Taberî. *Tefsir al-Cami al-Beyan,* Bulaq, 1323, c.l, s.10; al-Buhaıî, *as-sahih.* Bulaq. 1296, c.6, s.97.

47 İbn Hacer, *age,* c.9, s.21-22; A.L. Tibawi, *age,* s.6.

48 Abû Hanifa Acem asıllıdır ve 700 yılında (Hicri 81) dünyaya gelmiş ve 767 yılında ölmüştür.

49 Bkz. Abdal Halim al-Jinde, *Abu Hanifah, BataI al-Huriyalı V'el Tasamuh Fi'l-lstam,* Kahire, 1945. Bu kitabın önemli pasajları Charles C. Adaıns tarafından îngilizceye çevrilmiştir. Bunlar için bkz. Charles C. Adams, "Abu Hanifah. Champion of Liberalism", in *The Muslim World,* 1946. c.36, s.217-227.

Kur'an in yabancı dilde okunabileceğine izin veren tek ünlü imam olduğunu söyler, fakat sonraları bu görüşten vazgeçtiğine dair söylentiler olduğunu ekler.[30]

Abû Hanife'nin daha sonra görüş değiştirmiş olması konumuz bakımından fazla önem arz etmez,[51] zira önemli olan husus şudur ki, Hanefi Okulu taraftarları, daha sonraları, *Kur'an* in Arapçadan Farisî diline çevrilebileceği tezini onun otoritesine oturtmakla kalmamış, bu tezi daha da genişleterek *Kur'an'm* başka dillere ve örneğin Türkçeye, Hintçeye, İbraniceye ve Süryanice, yani farklı dillere çevrilebileceğini kabul etmişlerdi. Ve yine Arap kaynaklarından anlaşılan odur ki, İslamın Muhammed tarafından yayılmaya başlanmasından itibaren ve Abû Hanife'ye gelinceye dek *Kur'an'm* Arapça olarak ya da başka bir dilde yorumlanması yöntemine izin verilmiştir ve bu yöntem oldukça geniş bir şekilde uygulanmıştır. Bu yola gidilebilmesinin nedenleri arasında *Kur'an'm* çeşitli hükümlerinin buna müsait bulunması[32] ve bir de İslamı kabul eden, Arap olmayan ulusların buna ihtiyaç duymaları gösterilir.[53]

Abû Hanife'nin öğrencilerinden Abû Yusuf ve al-Şaybânî, her ne kadar üstatlarının görüş sınırları içerisinde hareket edememişlerse de Arapçaya vakıf olmak olanağı bulunmadığı durumlarda *Kur'an'm* başka dillerde okunabileceğine cevaz vermişlerdir.

Gerek Abu Yusufun ve gerek al-Şaybânî'nin görüşlerini *Kitab al-Mabsût* adlı yapıtında açıklayan al-Sarahsî (Serahsî'de okunur) (ki oldukça softa zihniyette sayılırdı), Tanrıiıın çeşitli dillerde konuşmuş

50 Bkz. Abdal Halim al-Jindi, *age.* s.72; Adams'ın çevirisi için bkz. *The Muslim World.* 1946, c.36, s.223.

51 Abû Hanife'nin bu konudaki görüşlerinin kaynağına inilmek istenirse Hatîb al-Bağdadî'niıı 14 ciltlik *Tarih Bagdad* (Kahire, 1931) adlı iıılü yapıtı yarıştırılabilir. Yukardaki hususlar için bkz. c.13, s.323-324. Abû Hanife'nin bu görüşleri için ayrıca Hafız al-Abu'l Barakat 'Abd Allah b. Ahmad B. Mahmut al-Nasafî'nin (Neselî de okunur) *Kanz. al-Dakâ'ik* (Delhi 1390. I, 53) adlı yapıtına bakınız.

52 Örneğin Mâide Suresi'nin, "...Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et..." (K. 5 Mâide Suresi, ayet 67) ya da Nalıl Suresi'nin "Ey Muhammed, doğrusu senden önce de kendilerine kitaplar ve belgeler valıyetliğimiz birtakım adamlar gönderdik. Bilmiyorsanız, kitaplılara sorun..." (K. 16 Nalıl Suresi, ayet 43-44) şeklindeki ayetler örnek verilir.

53 al-Sarahsi, *Kıtab al-Mansûl.* 1, 37; bu konuda ayrıca bkz. Tibawi. *age.* s.8.

bulunduğunu ve nitekim evvelce indirilmiş kutsal kitaplarla Arapçadan başka dillerde emirler indirdiğini ve bu itibarla *Kur'au*'ın mutlaka Arapça okunmasının gerekmeyeceğini savunmuştur.[54]

Hanefî Okulu mensupları, daha sonraki yüzyıllar sırasında *Kur'cin*'ın Arapçadan başka dillere çevrilebileceği.tezini geliştirmiş ve bu iddialarını *Kur'au'dan* alınma ayetlerle ispata çalışmışlardır. Tekrar etmekte yarar vardır ki, *Kur'an*'m başka dillere çevrilebileceği ve böylece okunabileceği hususlarında fikir belirten ve bunu savunan tek okul, Hanefî Okuludur; diğer mezhepler buna asla rıza göstermezler. Bu üzerinde durduğumuz görüş, aynı zamanda *Kur'cın*[1] ın doğrudan doğruya Tanrı sözü olduğuna dair tezi çürütmeye yönelik bir nitelik taşımaktaydı. *Kur'cın*'ın mutlak şekilde Tanrı sözü olarak değil de Tanrı nın görüşlerinin ve fikirlerinin ifadesi anlamına gelecek nitelikte kabul edilmesi gerektiği yolunu açmaktaydı.

Hanefî Okulu mensuplarının bu konuyla ilgili olarak *Kur'cın* kaynağından çıkardıkları dayanak, her şeyden önce K. 26 Şuarâ Suresi'nin 196. ayetidir: *"O, dalıcı öncekilerin kitabında da zikredilmiştir."* Bu ayetin yorumunu yapan ai-Beyzâvî *Kuran*'ın "meali"nin eski kutsal kitaplarda bulunduğunu söyler.[-"0] Hanefî Okulıı'nun tezini destekler nitelikte olmak üzere başvurulan diğer bir *Kur'au* hükmü K. 87 A'lâ Suresi'nin 18.-19. ayetlerinde yer alan hükümdür: *"Doğrusu bu hükümler ilk sayfalarda, ibrahim ve Musa'nın sayfalarında da vardır."* Zemahşerî'ye göre bu hüküm, *Kur'au'm* daha önce başka dillerde inmiş olduğunun bir kanıtıdır.[56]

Bütün bunlar Türk din adamı ve şeriatçısı bakımından *Kur'cın* 'ı Türkçeye çevirmek için birer dayanak olması gerekirken olmamıştır. Çünkü, Türklüğünden sıyrılıp Araplaşmış olan bu kişiler, dil öğesinin bir ulus yaşamındaki önemini bilir görünmekle birlikte, Arapçayı asıl dil bilip Türkçeyi yaşatmak istememişler ve yaşatmak isteyenlerin de karşısına sanki birer Arap militanı gibi dikilmişler, onları yok etmeye uğraşmışlardır. Bir zamanlar *Kur'au*'ı Türkçeye çevirmek ve ibadeti Türkçe yaptırtmak için akli ve dinsel verileri ortaya koyan Kaşgarlı Mahmud'a kafa tutan gerici zihniyet, bugün de aynı canlılığını ve melanetini sürdürmektedir.

54 al-Sarahsî, uj>e. s.37.
55"ai-Beyzâvî (Bayzâvî), *Anvûr al-tunzil re asrctr al-ra'vil.* Leipzig basımı, e.2. s.60.
56 Tibawi. *uge.* s.8.

IV) "AKILCI MİLLET" OLMAK YERİNE, "GÜZEL KONUŞAN MİLLET" OLMA MERAKİ

Nasıl ki 7. yüzyılda Muhammed, ilk Arap milliyetçisi olarak Arapları, sebatkârlık, kurnazlık ve buna benzer nitelikler yanında "belagat" ve "talakat" sanatı hakkında bilgisi sayesinde etkileyebilmiş ise, Muhammed'den 1 200 yıl sonra da Arap milliyetçisi aynı güçlü silah sayesinde Arap yığınlarını galeyana getirmek ve milliyetçilik ruhunda canlandırmak olanağına sahip çıkabilmiştir.

19. yüzyılın ilk yarısı içerisinde Arap milliyetçiliğinin uyanmasında önemli rol oynayan Şeyh Hasan İbn Muhammed al-Atlar (1766-1835), dil öğesi sayesinde Araplık ruhunun canlandırılabileceğini *İnşa al-Attar* adlı kitabında savunmuştu. Onun bu konuda ektiği milliyetçilik tohumları yavaş yavaş meyvelerini vermiş ve genç milliyetçi elemanların yetişmesine vesile olmuştur. İlk yetişen örnek Rifa'ah Rafi al-Tahtavî'dir ki, o da al-Attar gibi Arapçanın gücünü milliyetçilik eğilimlerine araç yapmak istemiştir.[57] al-Tahtavî'yi daha sonraları Muhammed Abduh'lar, al-Marşafi'ler, Taha Hüseyin'ler, Ahmed Ltitfi al-Sayyid'lcr ve daha niceleri takip edecektir.-"[8]

A) Arabın Dil Unsuruna Bağlılık Nedeniyle Akılcılığa Değer Vermeyen Yönü

Arap güzel konuşmaya âşıktır; söylenen şey ne anlamda ya da anlamsızlıkta olursa olsun ve ne kadar tekrarlanırsa tekrarlansın, önemli değildir, yeter ki ahenkli ve güzel bir Arapça ile söylenmiş olsun. "Belagat" ve "talakat" onun değer ölçülerine göre her türlü meziyet ve faziletin üstünde yer etmiştir. Örneğin, "akıllı" bir ulus olmak ya da "mantıki" bir toplum sayılmak yerine, "güzel bir dile" sahip ve "güzel konuşur" bir ulus olmayı her zaman için tercih etmiştir. Nitekim Arabın övgüsünü yapmaya çalışan nice yazar ve düşünürler çeşitli milletleri

57 Bu hususlarda Ahmed Cemal Muhammed'iri İngilizce olarak yayımladığı şu kitaba bakınız: Ahııad, Janıal Mohammad, *The Intellectual Origiııs of Egypnım Nalioıuılisııt.* Oxfoıd Uııiversity Press. 1960. s.5. 11.

58 ***tbiıl.*** s.35, 103.

kiyasianaih.cn ve örneğin Romalıların meziyetini "akıllı" olmakta, Yunanlıların özelliğini "ruhlu'lukta ve Hintlilerin özelliğini "fantazilikte" bulurlarken Arapların dirayetini de "dil" açısından ele almışlardır.[59]

Yani güzel konuşmayı akıllı olmanın önüne geçirmişlerdir. Arabın Arapça ile ilgili bu değerlemesi İslam öncesi dönemlere iner. Muhammed bizzat kendisi "Ben Araplar içinde en güzel konuşan kişiyim" der ve bunu en büyük fazilet bilirdi.

Öte yandan Müslüman yazarlar gerek *Kur'an* dilinin ve gerek Muhammed'in sözlerinin en güzel bir dil örneği olduğunu belirtmekte"birbirleriyle yarış etmişlerdir. Örneğin Mes'ûdî, *Mıırûc al-zahab ye ma'adin al-cavâhir* adlı yapıtında, Muhammed'in güzel ve fasih konuşma yeteneğini Tanrı'dan almış olduğunu söyler ve "belagat ve taIakat"inin sihirli bir güçte olduğunu eklerdi. Şahrastanî ise *Kuran* in K. 16 Nahl Suresinin çeşitli ayetlerine dayanarak Muhammed'in övgüsünü yapar ve bu konuda onun kendi kendisine övünmesini örnek verirdi.[60]

Söylemeye gerek yoktur ki, bu değerleme, ünlü yazarlarca böylece devam ettirilecektir. 1970'lerde yazan çağdaş bir yazar şöyle der:

> "Tarihle pek az ulus gösterilebilir ki, Araplar kadar konuşma dilinin (ister sözlü ister yazılı olsun) etkisi altında kalmaya müheyya olsun."[61]

Bundan dolayıdır ki, kendi uzun tarihi boyunca Arap, akılcılığa hemen hemen hiç yönelmemiştir. Kadim Yunanin aklı rehber edinen felsefesine benzer bir örneği Arabın tarihinde bulmak mümkün değildir. Kadim Yunan kaynaklarına ve yapıtlarına göre ve örneğin Aristo ve benzerlerinin etkisiyle hareket olunduğu 8.-10. yüzyıllarda bile İslam dünyasında "hür" düşünce ya da aklın egemenliği var olamamıştır ve olamayışının nedeni Arabın akla düşman niteliklerine göre ayarlanmış şeriattır. İslam öncesi yaşamları itibariyle de bu böyle olmuştur. İslama girmeden önce Türk, kendi öz yaşantıları içerisinde ne kadar akılcı idiyse, Arap aksine, o kadar akla yer vermezdi. İslam sonrası dönem bu alışkanlığının uzantısıdır. O kadar ki, "Hikmet üç şeyde yatar: Batılının

59 Sıddıki'niıı görüşleri için bkz. Goldziıer. *Muslim Studies.* English trans]., Chicago, 1967. s. 157, dipnot.2.

60 Bkz. Mes'ûdî'nin yukardaki kitabının Fransızca çevirisi için: *Les Prairies d'Or.* çeviren Meynard, Paris, 1875. s. 165; Şehrastâıî. *age.* s. 142.

61 Philip K. Hitti, *A Way of Life.* University of Minnesota Press. 197ü. s.25-26.

akılcılığında... Çinlinin sanatında... ve Arabın belagatında..." ya da "kadının güzelliği yüzünde, erkeğin güzelliği ise dilindedir" şeklindeki sözler Arap atasözleri arasına girmiştir.

Akılcılığa yönelememiş olmak, Aıabı fikren ve muhakeme gücü bakımından son derece ilkel ve basit kılmıştır. İlmin ve tecrübenin ortaya koyduğu gerçek odur ki, kişileri ve toplumları geliştiren ve olgunlaştıran şey aklı rehber edinmek ve bu sayede serbest düşünme alışkanlığına yönelmektir. Batı'nın bugünkü üstünlüğü, kültür ve uygarlık zenginliği, "Rönesans" aşaması ile birlikte "akıl çağı" denemesine girişmesi ve "gerçeklere din kitaplarıyla değil akıl rehbeıiiğiyle gidilir" formülünü benimsemesi sayesindedir.

B) İslam Arabi Dil Yönü ile Etkiler

Biraz evvel belirttiğimiz gibi, akıl rehberliği ile Arabi ikna etmek, şu veya bu yönde sürüklemek imkânı yoktur. Fakat dil unsuru ile, talâgat ve belâgat sanatı ile ona her şeyi yaptırmak mümkündür. Bu bakımdan 1 400 yıl önce ne idiyse bugün de odur.

> "Zamanımızın Kahire, Şam ya da Bağdat gibi kentlerinin halklarını, sadece şiir okumak ve hatta onlara, klasik Arapça ile anlamakta güçlük çekecekleri nutuklar çekmek suretiyle galeyana getirmek mümkündür. "[6]-

Arap yazarların dahi ifade ettikleri şudur ki, Arap dili, Arabi anlam itibariyle değil, melodi yönüyle kendinden geçirir. Arap kendisini, söylenen sözlerin anlamına değil müzik kalitesine terk ve teslim eder. Ezan bunun en güzel örneklerinden biridir. Arabın psikolojik bu yönünü Mııbammed en iyi şekilde işlemesini bilmiştir. Hiç kuşkusuz diğer dinler bakımından da benzeri durumlar yok değildir. Örneğin Hıristiyanlıkta Latincenin de bu şekilde etkili olduğu kabul edilir. Fakat konuya eğilenlerin belirttiklerine göre; İslamdan başka dinlerde bazı farklılıklar vardır ve bu farklılık kişinin sadece *"dil"* öğesi ile değil, "idealler'le de etkilenmesidir.

62 ***¡biri.*** s.26 vd.

Örneğin Hıristiyanlıkla bir İsa ideali yaratılmıştır. İsa'nın hayatı, kötülüğe ve kaba kuvvete iyilikle karşılık veren yaşantıları, "tokat atarlarsa diğer yanağını çevir" öğütleri ya da "öldürmeyeceksin" örneğini oluşturan tutumları ve buna benzer insancıl yönleri ön planda gelir ve kişi bu ideal ile beslenir.

Keza Budizmde de Nirvana'ya erişmek gayedir ve bu itibarla daha da güzel bir idealizm yaratılmak istenmiştir.

Gerek Buda ve gerek İsa, savaşı yasaklayan ve intikam almayı (kısas'ı) suç sayan bir düzen getirmişlerdir. Her ne kadar Hıristiyanlık tarihi, savaşlar ve zorbalıklar tarihi olmuş ise de, bunu oluşturan şey İsa'nın emirleri değil, doğrudan doğruya kilise ve kilisenin emrinde iş gören dünyevi iktidar olmuştur.

İslamda ise farklı inançtakilere ya da "müşriklere" karşı savaşmayı öngören bizzat *Kur'an*'dır. (Örneğin K. 9 Tevbe Suresi'nin 5. ve 29. ayetleri.) Ve *Kur'an* bu işi, "efsunkâr" bir dil ile Arabi (ya da Müslüman kişiyi) coşturarak yaptırtmasını başarmıştır.

Başka bir deyimle, İslamda bütün gayretler Tanrı kitabı sayılan *Kur'an* aracılığıyla gerçekleştirilir. Kişi, çoğu zaman anlamadığı ve masal dinler şekilde kabullendiği satırlar arasında kaybolur. Her ne kadar İslamda da Arabi ve Müslüman kişiyi etkileyen bir Muhammed ideali var ise de, bu "ideal" içgüdüleri "ideal" aşamalara sürükleyici nitelikte olmadığı gibi, dil öğesine tekaddüm edici güçte de değildir.

Aslını aramak gerekirse, Araba ait. ve Arapla ilgili ne varsa her şey (örneğin, dil, iklim, gıda vs...) kişiyi en duygusal yönleriyle yoğurmaya ve beynini işlemez hale getirmeye, duygusallığı da her şeyin üstünde tutmaya ve kişinin tüm davranışlarını akılcı yönden değil, duygusal yönden ayarlamaya zorlar.[63]

Arapçayı böylesine etkili bir silah haline getiren şey sadece Arapçanın müzikal yönü değil, aynı zamanda Tanrı dili olarak kabul edilmiş olmasıdır. Bundan dolayıdır ki, Arap dili Arap dünyasının siyasi yaşantılarında fevkalade önemli rol oynar. Bütün bunlardan başka, Arapçanın gizli anlamlara ve kapalı maksatlara çok müsait bir yönü vardır ki, işte asıl nutuk çekmeye pek yatkın bu yönü ile Arap halkları üzerinde etkisini yürütür.

63 Hitti, *age,* s.26 vd.

C) Gizli ve Çeşitli Anlamlara Yatkın Dil Olarak Arapça

Kur'an dili olarak Arapçanın yarı dini bir tonda bütün ortaçağ Müslüman toplumlarının yaşamlarıyla dolu olduğunu belirten bir Arap yazar şöyle der:

> "Siyasi hayatın oluşumunda Arapça en güvenilir bir etki ve ikna aracıdır. Bununla beraber, yabancı bir dile tercüme edildiğinde büyüleyici yönlerinin çoğunu kaybeder. Her ne kadar (tercüme sonucu olarak) anlamlar sadıkane bir şekilde aktarılabilıı se de, kapalı nitelikteki istidlaller ve psikolojik bağlantılar genellikle silinir.. ,"[64]

Denir ki, Arapça tıpkı Arabın kendisidir ve Arabın karakterine uygun nitelik taşır: Maksatları, amaçları gizlemeye, "mertlik" yerine diplomasiye ve aldatmalara yer veren bir dildir. Genellikle halk yığınlarını uyutmaya ve yanıltmaya ve sürü misali belli bir yönde kolayca sürüklemeye yatkındır. Ses ahengini makamlarla ayarlayarak ve aynı şeyi bu farklı makamlarla tekrarlayarak zihinleri tütsülemek, kişileri büyülemek ve istenilen her şeyi halk topluluklarına ve hatta aydın geçinenlere benimsetmek mümkündür. Nutuk dili olarak Arapça bu bakımdan "ideal" bir dildir; çünkü nutuk dilinde "anlamlar" değil, sözlerin ve deyimlerin ağızdan çıkış şekli, ses tonu ve bunu ahenkleştiren makam vuruşları önemlidir. Muhatapta hedef edinilen şey *akıl* değil duygusal yönlerdir. Arapça nutuk veren bir kimse dinleyicileri büyüleyebilmek için kendi fikirlerini doğrudan doğruya veya somut olarak pek nadiren ortaya koyar. Anlatmak istediği hususları açık ve seçik olarak değil, dolambaçlı ve üstü kapalı sözlerle ve çoğu zaman muhatabın rasyonel davranışını değil, duygusal davranışını sağlayıcı terminolojik kalıplar içerisinde ortaya koyar.[63]

Söylendiğine göre, Makyavelik amaçları en etkili ve en mükemmel bir şekilde başkalarına kabul ettirmek için Arapçadan daha müsait, daha uygun bir dil bulmak güçtür. Sadece maksak ve niyetleri söz kalıpları arasında gizlemeye değil, çift anlama gelen fikirleri ve kavramları da benimsetmek Arapça ile çok kolaydır. Bundan dolayıdır ki, Arapça, diplomasi dili olarak fevkalade başarılı bir dildir.

64 Hislıanı Slıarabi. *Nationalism and Revolution in rlıe Aral> World.* D. Van Nostrand Comp. Inc., New York, 1966. s.93.

65 H. Slıarabi. *age.* s.93.

"Nezaket ve şekilcilik formülleri altında maksatlar kolaylıkla gizlenebilir ve söylenmek istenilen şeyler sadece dolambaçlı şekliyle ortaya koyulur. Yine aynı düzeyde olmak üzere (Arapça) kesinlik, açıklık ifade etmeye muktedir değildir ve... yanlış anlaşımlara yer verir. Belki de bundan dolayıdır ki, Arap dünyasında siyasi tartışmalar genellikle çok uzun sürer ve oldukça susturucu nitelik taşır."[66]

D) Kuı 'aıı Dilinin Niteliği

Biraz önce de belirttiğimiz gibi, *Kur'atı* dilinin genellikle çöl Arabımn lehçesi ile hazırlandığı ve bu nedenle onu anlamakta güçlük çekildiği söylenir. Bu lehçe hiç şüphesiz ki, 1 400 yıl öncelerinin klasik Arapçası ile karışık şekilde olmak üzere kullanılmıştır. Klasik Arapça ya da yazı dili olan Arapça, cahil Arap halklarının (ki okuma yazma bilmeyenler oranı her zaman çok yüksek kalmıştır) anlayabildikleri bir dil olmamıştır. Klasik Arapça, hele biraz yukarda belirtmiş olduğumuz özelliği'içerisinde, çok dar ve sınırlı bir aydın sınıfının tekelinde kalmıştır. Halk yığınlarının anlamayacağı nitelikte bir dil oluşu, cahil din adamlarının gücünü sağlamıştır. Arap halkları üzerinde Arapçaıın sihirli, büyüleyici ve dolayısıyla aldatıcı ve her şeyi kabul ettirici ve nihayet itaat ettirici bir nitelik taşıması nedenlerinden biri, yukarda belirttiğimiz özelliktir; yani Arapçanın son derece müzikal bir dil oluşudur. Fakat bunun yanında bir de *Kur'an* dil olarak kutsallaştırılması ve nihayet halk ylğınlarınca sanki anlaşamamasında "hikmet" varmış gibi görünmesidir. Başka bir deyimle *Kur'atı,* çöl bedevisinin lehçesine yer veren yönü ile sanki halk yığınlarının anlayişına sunulmuş gibi görünür ve bu nedenle bu lehçeye yabancı sınıflarca anlaşılmaz gibi bir kanı yaratır; fakat klasik Arapçaya yer veren yönü ile cahil yığınlar tarafından anlaşılmaz nitelik taşır ve böylece okumuşlar sınıfının ve özellikle yönetici sınıfın imtiyazlarım yaratır. Ve işte bütün bu yönleriyle "hikmetinden soru olmaz" ortamının yaratılmasını sağlar ve bu ortamdan yararlanmasını bilen çıkarcı çevrelerin ve özellikle din adamı (ve ulema) simlinin saltanatını oluşturur.

66 H. Sharabi, *age,* s.94.

V) AKLİ REHBER EDİNMEYEN ARABIN ZİHİN YETERSİZLİĞİNE YATKIN SİSTEM OLARAK ŞERİAT

Arap milliyetçisinin iddiası odur ki, İslam Arabın kendi öz yaşantılarının ve İslam öncesi geleneklerinin yarattığı bir dindir.

İslam dini hakkında derinlemesine inceleme yapmış bulunan Batılı yazarlar arasında da İslamı Arabın niteliklerine uygun bir din olarak inmiş görenler çoktur. Fakat bu yazarlara göre, İslamın Arap karakterine uygunluğu daha ziyade sadeliği ve basitliği bakımındandır. İslam, bu yazarlara göre, Arabın kafa yapısına ve muhakeme gücünden yoksun niteliklerine göre ayarlanmıştır.[67] Yine onlara göre Muhammed'in en ziyade dikkat ve itina ettiği şey, Arabın kafasını ve zihnini yormamak ve onun basit idrakine ve zekâsına uyabilecek yaşantı kurallarını getirmek olmuştur. Buna mukabil bedeni yönden oldukça ağır görevler yüklemiştir: Örneğin, günde beş kez namaz kılmak, yılda bir ay boyunca oruç tutmak, savaşa katılmak vb... Beden gücü ile fikir gücü arasında ters yönlü bir orantı bulunduğu bilinen bir gerçektir. Kişi, bedenen ne kadar ağır çalışma şartlarına alıştırılmış ise, fikren o kadar az yeteneklere sahiptir. Bunun gibi, fikir yönü itibariyle güçlü kişilerin bedeni çalışmaya tahammülleri azdır.

Batılı yazarların Arabın bu yönleri hakkındaki fikirlerini İbıı Haldun çok yüzyıllar önce ortaya koymuştur. İbn Haldun gibi diğer Arap yazarların dahi belirttiği gibi, Arabın zihin yetenekleri pek sınırlı bulunduğundan ona zekâ yönü itibariyle somut ve fikir zorluğu yaratan bir sistem getirmek olamazdı. Bundan dolayıdır ki, Muhammed, bedeni faaliyetler itibariyle oldukça güç görevler yüklemiş, fakat fikir bakımından Arabi hiç yormayacak usuller seçmiştir. Nitekim bu taktiğinin dayanağını *Kur'atı'*ın K. 2 Bakara Suresi'nin son ayetlerinde Tanrı'ya şöyle söyletir: "Tanrı hiç kimseye kendi yeteneğinden daha güçlü bir şey yüklemez... Ey Tanrım bize muktedir olmayacağımız yükü yükleme."

67 GOIIL'III. *Slıdics iıı Islnınic Hisioıy and lıstitutitms.* Lcicten, 1966. s. 83-87.

ibadetin Basit ve Sade Dualarla ve Tekrarlanan Cümlelerle Yapılması Sistemi

Muhammed'in seçtiği usuller basit, sade ve zihni hiç çalıştırmayacak dua usulleridir. Örneğin, dua ederken Arabın kullandığı sözler son derece kısa ve basit sözlerdir, fatiha tekrarlarıdır.

Bir yabancı yazar, Goitein, İslamdaki dua sistemiyle diğer dinlerdeki, faraza Hıristiyanlıkla, Musevilikteki dua sistemini karşılaştırır ve İslamdaki dua sadeliğini, monotonluğunu ve basitliğini ortaya vurur. Ona göre:

> "Müslümanların duası... son derece kısa, sade ve tekrardan ibarettir. Aynı dua sabah ve akşam ibadetinde tekrarlanır. Muhammed'in dua formüllerini böylesine kısa ve sade kılmasının ve kendi toplumuna bu şekilde tek dua sistemiyle hazırlamış olmasının nedenlerini anlamaya çalıştık. Güdülen amaç, (din saliklerinin) genellikle sınırlı (zihin) yeteneğine sahip olmalarından doğan mülahazaları karşılamak olmuştur..."[68]

Yazar, örneğin "Tann'ya Şükür" duasının fevkalade basit ve kısa oluşuna temasla; "Günlük duaların herkes tarafından icra edilebilmesinin sağlanması bunların ancak kısa ve sade olmasıyla mümkündü" der. Yani gaye zihni fazla yormamak ve Aıabın zihin kapasitesine yatkınlık sağlamak ve böylece onu yıldırmamaktadır. Halbuki diğer dinlerde dua faslı, yine aynı yazara göre, oldukça zengin ve değişik formüller halinde bulunmaktadır. Örneğin, Hıristiyanlıkta Katoliklerin (ister Doğu ister Batı Katoliklerin) toplulukla dua usulleri veya Protestanların dua kitapları son derece kabarık kreasyonlarla doludur. Ve yine Musevilerin dua kitapları 6 cilt halinde toplanmıştır ve bunlardan birisi günlük dualarda diğer 5 cildi ise bayram ayinlerinde kullanılır. Halbuki Muhammed'in getirdiği dua sisteminin ayin denebilecek bir niteliği yoktur.[69] Yazarın vardığı sonuç odur ki, Arabın beyin yapısı zengin ve yüklü dualar sistemine muhatap olamayacak kadar zayıftır. Arabın beyin yapısına en yatkın düşen şey Arapçanın Arap zevkine uygun niteliğidir; yani "müzikalliği" ve "anlaşılır gibi görünüp anlaşılmazlığıdır" ve Arap milliyetçisi bu öğeyi

68 *¡bici* -s.87.

69 ,4y/u *verile.*

bu açıdan işlemesini bilmiştir. Türkün *akılcı* niteliklerden yoksun kalması nedenlerini de acaba bunda aramak gerekmez mi?

Gerçeği söylemek gerekirse, Goiteim'in yukardaki kıyaslamasının diğer dinler lehine sonuç veren bir yönü pek yoktur. Zira "kutsal" diye bilinen kitaplara dayalı dua sistemleri, ister "kısa ve basit" ya da ister "zengin ve kreasyonlarla dolu" olsun, insan aklı ve zekâsı bakımından genellikle durgunluk yaratacak nitelikte şeylerdir. İnsanlığa büyük hizmeti dokunan kişiler şekilci din anlayışından ve dualardan uzak kalmış kimselerdir. İnsanlığın yetiştirdiği en büyük bilginler ve düşünürler (örneğin İÖ 500 yılında yaşayan Aristo'dan İS 20. yüzyılda yaşayan Bertıand Rusşell'a gelinceye kadar nice sayısız dehalar) dua usulleriyle değil, Tanrı'yı "akıl" ve aklı "Tanrı" kertesinde bilmek suretiyle verimli olabilmişlerdir.

VI) ARA PÇANIN VE KURAN DİLİNİN "MUCİZEVİ" NİTELİKTE SA YILAMA YA CAĞINI S/i VUNANLAR

Arapçanın en mükemmel bir dil olmadığını, onun kadar ve hatta ondan daha da zengin olmak üzere başka diller bulunduğunu (örneğin Yunanca ve Farsça gibi), *Kur'an* dilinin taklit edilemeyecek kadar eşsiz olmadığını, yüzyıllarca önce Müslüman yazarlar iddia eder olmuşlardı. al-Şahrastâni *Kitab Nihayatu'l-Ikdam Fi'lmi'l-Kalam* adlı kitabında Mu'tezile sınıfına mensup düşünürlerin özellikle *Kur'an* diline karşı büyük bir hayranlık beslemediklerini ve bu dilin taklit edilemeyecek kadar emsalsiz olduğuna inanmadıklarını belirtir.

A) Arapçanın Üstünlüğünü Çürüten İranlı Düşünürler

Arapçanın en mükemmel dil olduğu iddalarını yeren ve güzel konuşma sanatında Arapların üstünlüğü fikrini reddeden Müslüman düşünürler daha ziyade Arap olmayanlar arasından çıkmıştır. Arapçanın üstün bir dil olduğu iddialarına karşı ilk vaziyet alanlar arasında Şu'ubiya mensupları görülür. Bunlarla birlikte Acem asıllı düşünürler de Arap olmayan ulusların ve örneğin özellikle Yunanlıların

ve Acemlerin güzel bir dile sahip olmak bakımından Araplardan geri kalmadıklarını ve hatta Arapları geçmiş bulunduklarını, Yunancanın ve Acemcenin, gerek güzellik ve gerek zenginlik itibariyle Aıapçadan üstün olduğunu, şiir ve nazım sahasında emsalsiz örneklerle dolu olduğunu savunmuşlardır. Şu'ubiya mensuplarına göre hitabet ve belagat sanatı, Tanrı ihsanı olmak üzere pek çok ulusta müşterektir. Barbar sayılan nice uluslar vardır ki, güzel konuşma sanatında başarılı olmuşlardır. Bu uluslar, her ne kadar haşin ve kültürsüz ve hatalarla dolu konuşma diline sahip göriinürlerse de, belagat ve talakatta çok ileri gitmişlerdir. Kaba ve kültürsüz olmakla tanınan Çingenelerin bile fevkalade şehevi ve duygulu bir dil ile konuştukları söylenir. Farisîcenin özellikle zengin ve güzel bir dil olduğunu ispat için Acem yazarlar birtakım hadisler bulmuşlardır. Örneğin al-Daylami bu konuda şöyle bir hadis nakleder:

> "Şefkat ve rikkat gerektiren hallerde Tanrı bunları Meleklere Dari Farsçası ile indirir; kesinlik gerektiren hususlarda Arapça kullanır."[70]

Bununla beraber Şu'ubiya mensuplarının Faısçayı korumak maksadıyla giriştikleri bu gayretlere karşı çıkan İran asıllı yazarlar da olmamış değildir. al-Zemahşerî (ölüm: 538 Hicri) bunlardan biridir ve *al-Mufasscıl* adlı eserinde Şu'ubiya okulunun bu görüşlerini reddederek Arapçayı üstün gördüğünü ifade eder.

B) Arap Yazısının Yetersizliği Hakkında

Günümüz Arap yazarları arasında Arap yazısının Arapçaya yatkın olmadığını ve Arap dilinin ilim ve fen dili ve araştırma dili olarak yetersiz bulunduğunu kabul edenler vardır. Özellikle Arap yazısının ve Arap alfabesinin modern ilim ve kültür gelişmesine yatkın ve yeterli olmadığı ve Arap dilindeki teknik ve yapımsal noksanlık nedeniyle Arapça ile ilim yapmanın mümkün olmayacağı, bizzat Arap düşünürler tarafından öne sürülmüştür. Arapçanın ve Arap yazısının geliştirilmesi ve modern ilim ve fikir verilerini karşılayabilecek ni-

70 Goklziher. *Müslim Sıuclies.* Engl. transl.. Chicago. 1967. s.157. 208.

.teliğe kavuşturulması amacıyla 1938 yılından 1968 yılına gelinceye kadar yüzlerce tasarı hazırlandığı anlaşılmaktadır. Çağdaş Arap yazarları Arapçanın ıslahı konusunda pek çeşitli çarelere başvurmayı düşünmüşlerdir: Latin harflerin ya da başka bir alfabe sisteminin kabulünden başlayıp Arapçadaki sesli harfleri basitleştirmek ve harflerin sayısını azaltmak usullerine varıncaya kadar çeşitli yollar ve çareler aramışlardır, hâlâ da aramaktadırlar.[7']

1953'te Pıinceton'cla Toplanan Müslüman Ülkeler İlim Adamlarının Arapçanın Yetersizliği Konusundaki Görüşleri

1953 yılında Princeton'da çeşitli Müslüman ülkelere mensup ilim adamları bir araya gelerek bir Kollokyum tertiplemişlerdir. Bıı Kollokyum'da Arap yazısının ve alfabesinin modern ilim ve kültür açısından yetersizliği tartışılmış ve gerekli çareler aranmıştır. İskenderiye Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Profesör Muhammed Halafallah bu konudaki düşüncelerini şöyle özetlemiştir:

> "Seslendirilmemiş nitelikteki bir Arap yazısı *kesin* anlam yerine genellik ortaya koyar. Bu ise klasik Arapçaya hitabet, kompozisyon ve telaffuz bakımından, yeterli şekliyle üstün olabilmek hususunda en büyük engeli yaratmaktadır. Bu eksikliği giderme konusunda teklif edilebilecek reform kısa sesli harflerin mecazi kelimelere bir bütün olarak ithal edilmesidir."[72]

Kollokyum'un 9 Eylül tarihli toplantısında Arap yazısının yetersizliği tekrar ele alınarak değiştirilmesi ve geliştirilmesi tartışılmıştır. Tartışmalar sırasında Arap yazısının ihtiva ettiği noksanlar ve yetersizlikler uzun uzun ele alınmış ve özellikle Sami dilleri grubuna giren bu dilde sessiz harflerin egemenliği belirtilmiş ve bunun gibi imla ve grajner eksiklikleri üzerinde durulmuştur...

71 Bıı konudaki çalışmalar için bkz. Roland Meynet, *l'Ecriture Arabe en Question.* Beyrut. 1971..

72 *CoUoqium On Islamic Culture, In lis Relation to the Contemporary World,* Princeton. Eyliil 1953. New Jersey, s.18.

C) Arap Aydını Atatürk'ün Dil Reformuna Özlem Duyar

1963 yılında cereyan eden bu toplantılarda Arap yazısının ve dilinin modern ilim ve kültür gelişmesinde yetersiz kaldığı ilmen ispat edilmiş olmakla beraber, Arapçanın *Kıır'an* dili olması nedeniyle herhangi bir değişikliğe gidilemeyeceği hususunda da kanaat birliğine varılmıştır. Her ne kadar birçok vesileyle Atatürk'ün dil reformuna (ve Arapça harfler yerine Latince harfleri ve alfabeyi getiren teşebbüslerine) özlem duyulduğu belirtilmişse de,[73] Arapçanın bütün mahzurlarına ve noksanlıklarına rağmen Arap ülkelerinin Türkiye'de olduğu şekilde harf inkılabına başvurma yoluna gidemeyecekleri gerçeği de öngörülmüştür. Arap dilinin *kutsal* niteliği her türlü reform davranışlarına karşı bir engel olarak öne sürülmüştür.

Bu vesile ile şu hususu tekrar etmekten kendimizi alamamaktayız:

Arap aydını ve Arap ilim adamı kendi öz dilinin ve yazısının modern ilim ve kültür gelişmesi karşısındaki yetersizliğini ilmi şekilde ortaya koyarken ve mümkün olsa Arap alfabesini Latin alfabesiy'e değiştirmeyi düşünürken ve Atatürk'ün o büyük cesaretle başardığı reformlara özlem duyarken, bizim gerici din adamımız o bin bir fedakârlıkla başarılmış devrimleri yok etmek için elinden geleni yapmaktadır. Bilgisiz şeriatçımız Arap yazısı ve alfabesi konusunda Arap ilim adamlarının ortaya koymuş oldukları yetersizliklerden, noksanlardan, mahzurlardan habersizdir ve sadece Arap alfabesine dönmenin telaşı içerisindedir. *Kıır'an*'i Tanrı sözü şeklinde okullara soktuktan sonra Arap harflerine dönme zamanının gelmesini beklemektedir. Hem de öylesine azmetmiştir ki, bunu gerçekleştirmeye Türkiye sınırları yetmiyormuş gibi bir de Almanya'lara, Belçika'lara ve daha doğrusu Türk işçisi nerede ise oralara giderek onun yavrusunu Arapça ile haşır neşir etmeye gayret eder. Bin yıl boyunca olduğu gibi bugün de Türkçenin tek ve en büyük düşmanıdır.

73 Söz konusu bu Kollokyum'da tartışılan konuların değerlendirilmesini bir Aıap yazar 1956 yılında yayımladığı kitabında yapmıştır. Bkz. Hazeın Zeki Nuseibelı, *The Ideas uf Arab Nationalism,* Cornell University Press, 1956, s.72-73. Arap alfabesinde reform gerektiği konusunda şu kitaplara bakılabilir: Salih J. al-Toma, "The Arabici Writing System and Proposals for Its Reform", in *The Middle East Journal* 1961, e. 15, sayı 4. s.403-414; Mahmout Taymour, "A New Script lo Facilitate the Use of the Diacritial Points Essential for Correct Speech and Writing", in *The Islamic Review,* Ekim 1951, c.39: Aııis Frayha, *Huruf al Hiya al-Arabiyya. al-Abath.* 5:25. 1952; Aııis Frayha, *Nalına "Arabiyytı Muyassara".* Beyrut. 1955. Bu kitapla yazar. Arap harfleri yerine Latin harflerinin kabulü gereğinden söz eder.

İKİNCİ KESİM
MİLLİYETÇİLİĞİNİ DİL UNSURU İLE PEKİŞTİREN ARAP VE KENDİ ÖZ DİLİNİ YOK EDEN TÜRK

Şeriatçılık Türkü, her şeyinden olduğu gibi bir de öz ve güzel dilinden yoksun etmiştir. *Kur'an* in Arapça oluşu ve Arapçanm ilim, edebiyat ve siyaset dili şeklinde kullanılışı yüzünden Türkçe, yavaş yavaş yerini Arapçaya ve farklı bazı nedenlerle de Aceırıceye bırakmıştır. Bilindiği gibi Türkçenin gerilemesi, Selçuklularla ve daha doğrusu Selçukluların İslamı kabul etmeleriyle başlar. Fakat denebilir ki, eğer din adamı Arapçaya sarılıp Türkçeye ihanet etmemiş olsaydı Türkçe zavallı durumlara düşmeyebilir ve bugün yeryüzünün zengin dilleri arasına girebilirdi. Eğer daha ilk anlardan itibaren *Kıır'an*i Türkçeye çevirtmiş ve ibadeti Türkçe yaptırtmış olsaydı, Tiirkçenin bağımsızlığı ve gelişmesi sorunu halledilmiş demekti.

Fakat ne o zamanlar ve ne de daha sonraki devirler itibariyle bunu yapmayı aklından bile geçilmemiştir. O zaman değil bugün dahi geçirmez. 19. yüzyılın ortalarında, tanınmış yabancı bilim adamları Türkçenin mükemmeliyetini ilmen ortaya koydukları zamanlarda bile merak sebebiyle olsun bu konular üzerine eğilmek istememiştir.

1) TÜRK ŞERİATÇISININ TÜRKÇEYİ İHMAL GELENEĞİ

Batı'mn hemen her ülkesi, daha ortaçağlarda kutsal bilinen din kitaplarını *(Ahd-ı Atıyk* ve *Ahd-i Cedîd)* kendi öz dillerine çevirtmiş ve bu yoldan çeşitli kazançlar elde etmiştir. Bu kazançlardan biri de ulusal dilin zenginleşmesi ve gelişmesi bakımından kendisini göstermiştir.

Bizim şeriatçımız ise 20. yüzyılın ikinci yarısı içerisinde bile hâlâ *Kur'an* i Türkçeye çevirtmenin kâfirlik olacağı kanısından kurtulamamıştır. Bu kör inanca saplı nice "milli şair" ve "yurtsever insan" diye bağrımıza bastığımız ve adlarına heykeller dikip okullar açtığımız kimseler, Türkçenin ve dolayısıyla Türklük benliğinin kundakçısı olmuşlardır.

A) **Türkçenin Devlet Dili Olmaktan Çıkarılışı**

Türkçenin hem yazı ve hem de konuşma dili olarak ihmale uğraması ve ikinci plana atılması olayı, İslamın Asya'ya yayılması ve Türkler tarafından resmi din olarak benimsenmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Arapça, *Kur'an* dili olması nedeniyle, Farsça ise Acemin zengin edebiyatının dili olması yüzünden Türkçeye üstün gelmiş ve bir yandan siyaset adamının çeşitli çıkarlara dayanan zorlaması ve diğer yandan din adamının Türkçeyi "gâvur dili ve gâvur yazısı" şeklinde, görmesi nedeniyle her iki dil Türkün yaşantıları itibariyle ön planda yer almıştır.

Arapçanm ağırlığı daha ziyade dinin icrası ve devlet işlerinin görülmesi yönünden kendini göstermiş, Farsça ise okumuşlar sınıfının edebi zevklerini ve kaprislerini okşar olmuştur. Özellikle Selçuklular ve daha sonra Osmanlılar zamanında Türkçe, gittikçe gelişen ve büyüyen devlet mekanizmasının, sosyal ve kültürel ihtiyaçların yeterli karşılayıcısı olarak görülmemiş ve bundan dolayıdır ki, Arapça ve Farsça hızını gittikçe artıran bir güçle yerleşmiştir.

Türklerin Uygur alfabesini terk edip Arap yazısını kabul etmeleri ve Ttirkçeden ziyade Arapçaya önem vermeleri geleneği Araplarla temasın artmasına bağlı olarak kökleşmiştir. Bu temasların nisbeten az bulunduğu Doğu Asya Türkleri, Uygur yazısına ve diline bağlılığı daha büyük bir ısrarla sürdürebilmişlerdir. Fakat Batı Türkleri, bir yandan şeriata daha koyu bir şekilde saplanırlarken, diğer yandan da Arap harflerini ve Arapçayı daha büyük bir rahatlık ve kolaylıkla benimser olmuşlardır.[1]

! Bıı konuda bkz. C.E. Bosvvorth, "Languagc Reform and Nationalism In Modern Turkey", in *The Muslini \VorlıL* Ocak 1965, c.55, sayı 1. s.58-65. Yukardaki hususlar için bkz.

Batı'daki Türk devletlerinde Arapça 13. yüzyıla gelmeden devlet resmi dili haline gelmiştir; halbuki Acemlerle temas durumundaki Türk devletlerinde ve örneğin İran'daki Selçuklularda ve Türkistan'da bulunan Türk devletlerinde, örneğin Karahanlılarda, Farsça devlet işlerinde ve bu araçla Acem edebiyatına meraklı okumuşlar zümresince benimsenmiş ve Arapçamn yerini almıştır.[2]

Şunu hatırlatmakta yarar vardır ki, Türk hükümdarları, Tiirkçeye bağlılık göstermek hususunda uzun bir süre olumlu davranmışlardır. Osmanlı padişahları bile 15. yüzyılın ikinci yarısına gelinceye kadar Tiirkçeye önem verir görünmüşler ve resmi evkann Uygur yazısıyla ve Türkçe olarak yazılmasında rol oynamışlardır. Fatih Sultan Mehmed, 1473 yılında Akkoyunlulara ve Uzun Hasana karşı kazandığı zaferlerini Doğu Anadolu'daki beylere bildirirken bütün mektuplarım Uygur yazısıyla hazırlamıştı.

Ne var ki, din adamı Tıirkçeyi kullandırmamak için elinden gelen her şeyi yapmıştır. İslama hizmetle bulunacağım ve İslamı Arap yazısı ve dili ile uygulayacağım diye Arapçaya sarılmış ve Tıirkçeyi ve Uygur yazı dilini "gâvur dili, gâvur yazısı"dır diye ölüme terk etmiştir.[3]

Din adamının bu melanetine, çeşitli nedenlerle, devlet adamlarının ve hatta hükümdarların dahi katıldığı görülmemiş değildir. 15. yüzyılda Semerkant'ta Uluğ Bey Türk kültürüne babasından çok daha fazla sahip olmakla beraber Farsçayı kendisine temel dil olarak kabul etmişti; bütün yazışmalarını Farisî dilinde yapardı. Semerkant Şeyhülislamına ve diğer din bilginlerine hep bu dilde hitap eder, onlardan da aynı şekilde cevap alırdı. Türklük duygusundan yoksun olmamakla beraber, Acem kültürüne saplanmışlıkta büyükbabası Timur'u bile geride bırakmıştı. Her bakımdan geniş bir kültürü var sayılırdı ve özellikle astronomi ilminde bilgin denecek seviyede idi.[4]

Arapçaya fazla değer vermeyişinin nedeni kendisini şeriat ile öyle pek fazla bağlı bulmayışındandı. Gerçekten gerek Uluğ Bey ve gerek Şeyhülislam, her ikisi de şeriat hükümlerine aykırı hareketlerden ve İslamın yasak kıldığı zevkleri tatmaktan geri kalmazlardı. Şeyhülislam

2 W. Barthokl, *Histoire des Turcs d'Asi? Ceninde,* Paris, 1954. s. 144.
3 Boswoıth, *age.* s.60, dipnot. 9.
4 W. Baıthöld, *ıge,* s. 182.

zaman zaman şarkılı ve çalgılı davetler tertip eder ve bu yüzden o devrin geri kafalılarınca tenkide uğrardı. Uluğ Bey'in yaşantıları da bu yöndeydi.[5]

Uluğ Bey'den bu yana, yüzyıllar içerisinde Türk idarecilerinin ve devlet adamlarının Tüıkçeye karşı ilgisizlikleri (bazı istisnalar hariç) gittikçe artmış ve nerede ise Türkçeyi yok etme kertesine ulaşmıştır. 16. ve 17. yüzyılda en ünlü Türk yazarları Türkçe yerine Arapçayı tercih etmişlerdir. 1560 yılında ölen Taşköprüzade ve 1657 yılında ölen Hacı Halife, verilecek iki ünlü örnektir. Abdiilhamid'in 1878 yılındaki hain tutumu bunun en acı bir diğer örneğidir.

Abdiilhamidin Tiirkçe Yerine Arapçayı Devletin Dili Yapmaya Çalışması

Türkçeyi yok etmek ve onun yerine Arapçayı devletin resmi dili haline getirmek Abdülhamid'in başlıca düşüncesi olmuştur. Küçük Sait Paşa'nın anılarını okuyanlar bunun böyle olduğunu görürler. Abdülhamid'i bu melanetten ve Tiirkçeye karşı bu cinayetten alıkoyan Küçük Sait Paşa'dır. Her ne kadar Sait Paşa *Türkçü* değil İslamcı eğilimlere saplanmışsa da, onun İslamlılığı, Türklüğü unutup Araplık duygularına yönelen bir İslamcılık değildi. Bilakis Türklük öğesine yer veren bir İslamcılıktı. Bundan dolayıdır ki, 1878 yılında Abdülhamid'i Türkçe yerine Arapçayı kabul etme siyasetinden vazgeçirebilmişti. Çünkü onun kanısına göre, Arapçanın Osmanlı İmparatoıiuğu'nda resmi dil haline getirilmesi *Türklüğün* kuyusunu kazıp Türkü oraya gömmek olacaktı.[6]

Şunu söylemek mümkündür ki, şeriata bağlılık derecesi arttıkça, Türk devletlerinde, Arapçanın Tiirkçeye egemenliği mutlak olmuştur. Zira Arapçanın *Kıır'an* dili oluşu ve Tanrı'nın ağzından çıkmış sözlere vasıta sayılması, Türkçe ile Arapça arasındaki kuvvet dengesini, ikincisi lehine olmak üzere yıkmıştır. Eğer Arapçanın bu niteliği ön plana alınmasaydı ve eğer din adamımız onu bu nitelik

5 W. Banhold. *age,* s. 183.

6 Bu hususlar için bkz. E.Z. Kara!. *Osmanlı Tarihi,* c.8, s.403; ayrıca bkz. *Sail Paşa'nın Hatıran.* İstanbul, (Hicri 1328), s.423 vd.: *Küçiik Sair Paşa* (1840-1914), *As a Turkish Modernist,* Intern. Jourıı. of Middle East Studies, Cambridge Univ. Press, Nisan 1970. c. I, sayı 2. s. 124-132. Yukardaki hususlar için bkz. s. 126.

içerisinde kendi çıkarlarına (ve kölesi bulunduğu hükümdarın çıkarlarına) yatkın hale getirmesiydi ve örneğin Batı'da olduğu gibi (Luther-Almanya'da; Wyclif-İngiltere'de) halkın gelişmesine olanak verecek şekilde ayaıiasaydı, Türkçe kolay kolay yenilgiye uğramazdı.

Nitekim Oıta Asya'da Türkçenin bu güçlülüğü kendisini göstermiş ve başka dillerle yan yana geldiği her kez Türkçenin daha üstün duruma geçtiği izlenmiştir. Baıthold 1926 yılında İstanbul'da verdiği konferanslarından birinde şunları söylemiştir:

> "...Araplarla birlikte pek büyük sayıda İranlı Türkistan'a gitmiş ve orada yerleşmişlerdir... Bu bölgelerde Farsçanın en büyük rakibi Türkçe olmuştur ve Farisî dilinin Türkçe ile giriştiği mücadele çoğu zaman Farsçanın aleyhine sonuç vermiştir... Bu vesile ile şunu belirtmek gerekir ki, İran'da bile Türkçenin gittikçe yayılmakta ve gelişmekte olduğu görülmüştür. Örneğin Türklerin ve Acemlerin beraberce yaşamakta oldukları köylerde Türkçenin zamanla müşterek ve tek lisan haline geldiği izlenmiştir."[7]

Farisî dilinin Türkçeye kafa tutması ve onun yerini alması ancak yukardan gelme zorlama ile, yani siyaset adamının ve ulemanın etkisiyle olabilmiştir. Yoksa Türkçe, birazdan da en sağlam delilleriyle göreceğimiz üzere ilim ve edebiyat dili olarak pekâlâ ön planda rol oynayabilirdi. Hem de Türkün akılcı yönde gelişmesini sağlayacak şekilde iş görebilirdi.

B) Türk Dilini Yaşatmaya Azimli Bilim Adamı ve Onu Yok Etmeye Kararlı Din Adamı

Daha yukardaki sayfalarda Arap milliyetçisinin bir yandan Türk aleyhtarlığı öğesini işlerken diğer yandan "dil" öğesi aracılığıyla milliyetçilik ruhunu Araplara aşılamak için nasıl gayret gösterdiğini belirttik ve örneğin Şeyh Hasan İbn Muhammed al-Attar ile Rifa'ah Rafi al-Tahtavî adları üzerinde durduk. Ne yazık ki, bizde buna benzer örnekler yok gibidir.

7 W. Baıthold. cifte. s.35.

Eğer Türkün *din adamı* biraz yurtsever, biraz milliyetperver ve biraz *Tiiksever* olmuş olsaydı her şeyden evvel Türkün öz ve güzel dilini, her ne bahane ile olursa olsun, Arapçaya ve Acemceye feda etmez, onu yaşatmaya ve geliştirmeye yardımcı olurdu. Olmak için elinde yeteri kadar malzeme ve kaynak mevcuttu.

1) Kaşgarlı Mahmud'un Ortaya Koyduğu Türk Dili ve Türklerle İlgili Hadisler ve Akılcı Yol

Kaşgarlı Mahınud, 1072-1073 yılında yazmış olduğu *Divan-ii Lûgat-it-Tiirk* adlı ünlü eserinde[8] Türk dilini öğrenmenin çok gerekli olduğu hususunu iki temel kaynağa dayanarak savunmuştur: Bu yollardan birisi *dindir,* diğeri ise akıldır. Türkçeyi canlı kılmak konusunda din kaynağından bulduğu delil Muhammed'e affolunan bir hadistir. Şöyle diyor Kaşgarlı:

> "And içerek söylüyorum, ben Buhara'nın -sözüne güvenilir— imamlarının birinden ve başkaca Nisaburlu bir imamdan işittim, ikisi de senetleriyle bildiriyorlar ki Yalavacımız kıyamet belgelerini, ahir zaman karşılıklarını ve Oğuz Türklerinin ortaya çıkacaklarını söylediği: Türk dilini öğreniniz, çünkü onlar için uzun sürecek egemenlik vardır', buyurmuştur."[9]

Kaşgarlı Mahmud'a göre yukardaki hadis gereğince Türk dilini öğrenmek gerektir; fakat bir an için bu hadisin doğru olmadığı iddia edilecek olursa, bu takdirde aynı sonuca erişmek için bir başka yol vardır ki, o da *akıl* yoludur. Demek istediği şudur; mademki bir toplumun milli benliğine sahip olması, ilim ve kültür kademelerinde gelişmesi için *dil* temel bir öğedir ve mademki *dilme* önem vermeyen ve bundan yoksun kalan toplumlar yok olmaya veya hiç olmazsa geri kalmaya mahkûmdurlar, o halde *aklın* bu verileri karşısında Türkün Tiirkçeyi öğrenmesi kadar önemli bir şey olamaz. Şöyle eliyor Mahmud yukardaki hadis konusunda ve *akıl* yolu ile aynı sonuca varmak hususunda:

> "Bu söz (yani yukardaki *hadis)* doğru ise sorgusu kendilerinin üzerine olsun, Türk dilini öğrenmek çok gerekli (vacib) bir iş olur; bu söz doğru değilse *akıl* da bunu böyle emreder."[10]

S Türk Dil Kurumu'nca yayımlanmış ve Besini Alalay tarafından çevrilmiş basımı.
9 *İbid.* s.4.
10 Aynı yerde.

Tiirk deyiminin Türkçe olmadığını ve bu adın Türklere Çinlilerden gelme olduğunu iddia ve hatta ispat edenler vardır. Türkün tarihinde Kaşgarlı Mahmud'dan bir başkası çıkıp da *Türk* adının Tıirke özgü olduğunu ve bunun doğrudan doğruya Tanrı tarafından Türke verilmiş bulunduğunu söylememiştir. Oysa ki, Kaşgarlı Mahmıid bu konuda da Muhammed'e ait bir hadis bulmuştur.

> "Biz *Ad* olarak Türk adını Ulu Tanrı vermiştir' dedik. Çünkü bize Kaşgârlı Halef oğlu İmam Şeyh Hüseyin, Ona'da... denilen kimse... denmekle tanınan ...'n'ın ahir zaman üzerine yazmış olduğu kitabına Ulu Yalavaç'a (Peygamber) tanıkla varan bir hadisi yazmış. Hadis şöyledir: '... Yüce Tanrı 'Benim bir Ordum vardır, ona *Türk* adı verdim. Onları Doğu'da yerleştirdim. Bir ulusa kızarsam Türkleri o ulus üzerine musallat kılarım' diyor. İşte bu, Türkler için bütün insanlara karşı bir üstünlüktür. Çünkü Tanrı onlara ad vermeyi kendi üzerine almıştır; onları yeryüzünün en yüksek yerinde, havası en temiz ülkelerinde yerleştirmiştir ve onlara 'Kendi Ordum' demiştir."[11]

Kaşgarlı Mahmucl bir milliyetçidir; 11. yüzyılın yetiştirdiği, fakat medeni ve insani niteliklere sahip bir milliyetçi; insanlık idealine, insanlar arası kardeşlik duygularına yer veren bir milliyetçi. Her ne kadar Tanrı'ya söylettiği ve Türkü *"Kendi Ordum"* diye tanıttığı yönü ile sanki şoven bir tutumun takipçisi gibi görünmekteyse de, Türkün nitelikleri arasına sokmuş bulunduğu *öğiinmemek* meziyeti bunun böyle olmadığının delili gibi görünmektedir. Gerçekte Kaşgarlı Mahmıid Türkün niteliklerini şöyle sıralamıştır:

> "Bununla beraber Türklerde güzellik, sevimlilik, tatlılık, edep, büyükleri ağırlamak, sözünü yerine getirmek, sadelik, öğlinmemek, yiğitlik, mertlik gibi öğülmeye değer sayısız iyilikler görülmektedir."[12]

1 1 Kaşgarlı Mahmıid. *Divan-ii Lûgat-'ıt Türk,* Türk Dil Kurumun, çeviren Besim Atalay, s.35.
12 *İlmi,* s.352.

2) Kaşgarlı ve Benzeri ilim Adamlarının Gösterdikleri Yoldan Türkçenin Bağımsızlığı ve Muhtemelen Rasyonel Bir Din Anlayışı Gelişebilirdi

Eğer Kaşgarlı'nın gayretleri din adamlarınca ve yöneticilerle desteklenmiş olsaydı ve örneğin *Kur'an* Türkçeye çevrilip ibadet Türkçe yapılabilir hale getirilseydi, Türkün kazancı birçok bakımdan büyük olurdu. Zira temsil ettiği nitelik nedeniyle Türkçe, sınırsız bir gelişme olanağına sahip olarak Türkün fikir, zekâ ve kültür gelişimini sağlayabilirdi. Çünkü yetkili otoritelerce izah ve ispat olunduğu üzere (örneğin Max Muller'iıı yaptığı şekilde) *akılcı, sade, bilimsel* ve asıl önemlisi *duygusallığa* yer vermez bir dil olduğu için zekâ ve düşün melekelerini uyutucu değil, zinde kalıcı bir rol oynayabilir ve böylece kişilerin ve toplumun "muhakeme gücünü" oluşturabilirdi.

Öte yandan dinsel anlayış ve yaşantılar açısından da farklı sonuçlar doğuracaktı. Çünkü dil denilen şey, "müzikal", "teşhir edici" , ve "duygusal" ve dolayısıyla, aklı ve düşünme alışkanlığını körletici nitelikte olduğu oranda din, akıl süzgecinden geçme olasılığından uzaklaşır. Türkçe, din ve ibadet dili haline getirilseydi, Batı ülkelerinde ve örneğin reformasyon ile birlikte Almanya'da ya da İngiltere'de halkın fikirsel gelişmesinde nasıl bir farklılık görüldü ise, Tiirk. toplumunda da aynı gelişme kendisini gösterebilirdi. Unutmamak gerekir ki *dıııler,* kişi ve toplum üzerindeki etkilerini *dil* aracılığı ile bilinçli ya da bilinçsiz olmak üzere iki yoldan sürdürür. Hıristiyanlık bakımından Latince buna örnektir. Latincenin sihirli denecek kadar kulağı teşhir eden miizikalitesi yüzündendir ki, Hıristiyanlık etki sahasını fevkalade geniş tutabilmiştir. Fakat Latincenin yine bu büyüleyici yönüdür ki, zihinleri ve zekâları tütsülemiş ve kişileri düşünmeyen, eleştirmeyen ve her şeyi Tanrı emridir diye gözü kapalı kabul eden varlıklar haline getirmiştir. Ve işte Hıristiyanlık bakımından Latince ne derece olumsuz bulunmuş ise, Arapça da İslam ülkeleri halklarını uyutmak, düşünemez hale getirmek bakımından aynı işi görmüştür. Arapçanın müzikal kudreti yüzünden milyonlarca cahil yığınlar adeta hipnotize olmuşçasına şeriata bağlanmışlar ve dinin muhtevasının ne olduğundan habersiz sürü misali idare edilmişlerdir.

3) Eğer Diıı Adaını Kendisinden Beklenen Gayreti Gösterseydi...

Batı ülkelerinde din adamları, kendi din kitaplarını kendi halklarının diline ve hem de onların anlayacağı şekilde çevirmişler ve böylece halk dilini "kutsal" nitelikte göstermişlerdir. Örneğin Almanya'da Luther ya da İngiltere'de Wyclif, *Alıd-i Atik ile Ahd-ı Cedid'i,* kendi insanlarının anlayacağı dile çevirmişlerdir. Luther Tanrı'yı. Almanca konuşturmuştur.[13] Bu çeviriler sayesindedir ki. bir yandan din kitapları rasyonel eleştiriye sokulurken, diğer yandan da dil, bilimsel zenginliğe ve zengin bir edebiyata vesile olmuştur.[14]

Öte yandan Hıristiyanlık, kadim Yunan'ın akılcı zekâsına *Rönesans* ve *refonnasyon* yoluyla kavuşmakla, (ki bu da Batı ülkeleri için Latiııceyi terk edip kendi öz dillerini ibadet dili haline getirmekle mümkün olmuştur), gelişme çağına girmiş ve kendisine yöneltilen tenkitleri karşılayarak taraftar kazanma fırsatına kavuşmuştur. Ancak bu sayededir ki, ileri ve uygar ülkelerde tutunabilmiştir. Zira kişinin anlayabileceği ve hem de rasyonel yönü ile iş gören bir dilde uygulanır olunca bilinçsiz bir din anlayışı ve sevgisi yerine, bilinçli bir din anlayışı hâkim olmuştur. Bir din ki, akıl süzgecinden geçmemiştir, mutlaka ilkel kalmaya mahkûmdur.

Ve işte eğer Kaşgarlı'nın oluşturmaya çalıştığı ortamın gerçekleşmesine din adamı yardımcı olsaydı, Türkün fikir yaşantısı bakımından Batı'nın reformasyon devirlerine benzer bir dönem, daha o zamanlar başlamış olurdu.

C) Atatürk'e Gelinceye Kadar Din Adamı Kur'an'ı Türkçeye Çevirtmez

Türkün din adamı bin yıl boyunca, yani Türklerin İslatnı kabul edişleri tarihinden Atatürk'e gelinceye kadar *Kur'an'ı* Türkçeye çevirtmemiş, ibadetin Türkçe yapılmasına rıza göstermemiş ve bu çeşit denemelere bütün gücüyle karşı koymuştur. Her ne kadar tek liik ve yarım yamalak bazı girişimler var ise de, bunları *Kur'an'*ı Türkçe olarak

13 Henıich von Tıeitschke, *Germany. Fruıtce, Rtıssia aıιd islam.* London, 1915, s.244.
14 J. Fiske. *The Beginning <>fNew Eııgland,* Boston. Cambridge, 1889. s.43, 52.

ibadet malzemesi haline yönelmiş matuf çeviriler şeklinde ka&ule imkân yoktur. Bu maksada yönelik olmak üzere, *Kur'an'm* tümü itibariyle ve resmi olarak Türkçeye çevrilmesi fikrine yanaşılmamıştır. Bu itibarla *"Kur'an* çok eskiden beri Türkçeye çevrilmiştir" gibi iddiaların yalandan öteye geçer bir değeri yoktur. 1.9. yüzyılın sonlarına doğru ilk defa olmak üzere Cevdet Paşa *Kur'an* in bazı hükümlerini Osmanlıcaya çevirtmişti. Meşrutiyet dönemlerinde İslamcılık akımı taraftarları *Kur'an* dan bazı pasajların mealen çevirisine girişmişlerdi. II. Meşrutiyet devrinde *Kur'an'm* çevirisi yapılmış, fakat bu çeviri Şeyhülislam'ın emriyle derhal toplattırılmıştır.[15] 1923 yılında, hem de Atatürk zamanında yayımlanan bir *Kıtr'an* çevirisi Diyanet İşleri Başkanlığı'nın onayına mazhar olmamıştır. *Kur'an'm* Türkçe çevrilmesi hususunda ilk olumlu adım Atatürk tarafından atılmıştır. Çünkü Atatürk ibadetin Türkçe yapılmasını, ezanın ve hutbelerin Türkçe okunması ve okutulmasını ve *Kur'an'm* Türkçeye çevrilmesini *rasyonalizme* yönelme bakımından önemli görmüştür.[16] Fakat o dahi bu teşebbüslerinde büyük güçlükler ve engellerle karşılaşmıştı. Bu direnmelerden bir örnek olarak Şair Mehmet Âkifin tutumunu ayrıca belirteceğiz. Fakat her şeye rağmen Atatürk, büyük bir azimle bu işi sonuçlandırmak istemiştir. 1931 yılında ezanın Türkçe okunması ve hutbelerin Türkçe yapılması gerçekleşmiştir. Fakat ne yazık ki, bütün bu gayretler, serbest seçim sisteminin 1950'den itibaren yerleştirdiği demokratik gelişmeler sırasında siyaset adamının oy avcılığı hırsları içerisinde eriyip gitmişti. Bugün ezan yine Arapça okunmaktadır. *Kuı 'an* yine Arapça kıraat edilmektedir ve her şey yine eskiye dönmektedir. Her ne kadar *Kur'an'm* Türkçe çevirisi mevcut ise de, bunlar "çeviri" anlamında değil, "meal" niteliğinde takdim edilmektedir. Zira şeriatçımızın saplandığı zihniyet odur ki, *Kuran* "Tanrı'nın Arapça dili ile konuştuğu kutsal bir kitaptır" ve Türkçeye çevrilemez. Oysa ki, bir dilin gelişmesini sağlayan ve rasyonel düşünceyi oluşturan unsur *"kutsal"* kitabın varlığı ya da *kitabm* kutsallığı değil, dilin zenginliği, güçlülüğüdür.[17]

15 Niyazi Beıkes, ***The Developmenr ofSecularism in Turkey,*** Montreal, McGill University Press, 1964. s.486-487. Yazara göre ***Kur'an'm*** nispeten başarılı denebilecek şekilde tüm olarak ilk kez çevirisi 1924 taıihiıde Hüseyin Kâzım tarafından yapılmıştır.

16 *fbid,* s.486.

17 Goitein, ***age,*** s.7.

Ve eğer bizim şeriatçımız, Tiirkçeyi ihmal etmeyip ibadet ve devlet dili şeklinde kullandırmış olsaydı, Türkçe bugün en zengin diller arasında yer almış ve belki de din anlayışımız biraz hümanist doğrultuya girmiş olurdu.

D) Türk ve Türk Dili Konusunda Kaşgarlı'nın Çabalarını Çürütmeye Çalışan Şeriatçı

Bizim şeriatçımız bu konuda öylesine dar görüşlü olmuştur ki, bırakınız Türk milliyetçiliği davasına hizmet etmeyi ve Türkün lehine olmak üzere kendi hizmetine sunulmuş bilimsel malzemeyi dahi, Türkün aleyhine olacak şekilde çürütmenin yollarını aramıştır. Örneğin Mahmud Kaşgarlı'nın öngördüğü kaynakları kullanmamaktan başka, bu kaynakları çürütmeye çalışmıştır. Örneğin Kaşgarlı'nın, hem de sağlam bir mantığa dayatarak sunduğu hadisleri benimsememiş ve üstelik bu hadislerin doğru olmayacağını ispata yönelmiştir. Bir yandan yobaz din adamı ve aydın saydığımız sınıf (ki içlerinde üniversite profesörü olan vardır) ve diğer yandan da bizzat devlet kuruluşları el ele verip Kaşgarlı Mahmud'un Türkçülük çabalarını, aıadaa 1 000 yıl geçtiği halde, hâlâ bugün, sanki bu çabalar taraftar toplar ve Türklük duyguları gelişir tehlikesi varmışçasına, iflas ettirmek için bütün güçlerini kullanmışlardır. Bu konuda Türk Dil Kurumu'nun gayretkeşliğine değinmeden geçmek mümkün değildir. Kaşgarlı Mahmud'un bahis konusu olan kitabına önsöz koyan Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri bir zat,[18] Tiirkçenin kutsal bir dil ve Türkün Tanrı değerlendirmesine mazhar olduğuna dair Kaşgarlı Mahmud'un ortaya koyduğu hadislerin *"uydımna"'* nitelikte olduğunu ispata çalışarak şöyle diyor: "Bu hadislerin her ikisi de sağlam hadislerden değildir; binlerce hadis uydurulduğu için İslam bilginleri hadis işinde çok titiz davranmışlardır... bu iki hadis Peygamberimize değin varamayan yapma hadislerdendir. Şüphesiz ki, bunları Kaşgarlı kendisi uydurmuyor; o da başkalarından aldığını söylüyor. Divandaki hadisler konusunda sözü İstanbul Üniversitesi ordinaryüs profesörlerinden Sayın Hocamız Bay *Şerefiiddîn*'e bırakıyorum!"

18 Kitabın yayımlandığı tarihte Türk Dil Kurumu Genel Sekleri İ.N. Dilmen'dir.

Görülüyor ki, Türk Dil Kurumu Kaşgarlı'nın ortaya koyduğu hadislerin "sağlam" olmadığını ispat maksadıyla kendine üniversite ortamından fetvacılar bulmaktadır. İstanbul Üniversitesi ordinaryüs profesörlerinden Baş Şerefüttin, itiraz kabul etmez bir otorite olarak, bu hadislerin uydurma olduğu kanısındadır. Tiirk Dil Kurumu Genel Sekreteri'nin bu ünlü profesörden naklettiği beyan şöyledir: "...Hadis kitaplarında böyle bir söz mevcut değildir. Mahmut Kaşgari bunu Buhara imamlarından itimada şayan bir zattan ve Nisaburlu diğer bir imamdan işittiğini söylüyorsa da bunlardan hiçbirinin adını bildirmiyor ve aynı zamanda, 'Eğer bu hadis sahih ise ki bu bapta mesuliyet o iki zata'aittir' demesi ile kendisinin de bu hadisin doğruluğuna kail olmadığını... açık bir surette göstermektedir.

Ordinaryüs Profesörümüz diğer hadis konusunda da,".. .Bu hadisi de itimada şayan değildir..." diyerek işin içinden çıkmaktadır.[19]Bu beyan ve Türke karşıt bu olumsuz tutum konusunda bir an durmak gerek. Zira Atatürk Türkiye'sinin aydın denebilecek kişileri arasında *akla* ve *mantığa* ve biraz da Türklük duygusuna karşı böylesine bir direniş, bu konu üzerinde bir iki hususu açıklama zorunluluğu doğurmaktadır.

Mahmud Kaşgarlı'nın yukarda Türkçe ve Türkün nitelikleri konusunda oıtaya koyduğu hadislerin "uydurma" olduğunu beyan eden aydınlarımızın affedilmeyecek iki büyük hatası, ilimle bağdaşmayacak ve ciddiyetten uzak davranışları ve hele Türklük duygularını yersiz olarak rencide eden tutumları var. Şöyle ki: Bir kere bu sorunu sadece *din* açısından ele almaları ve 1 000 yıl önce Kaşgarlı'nın bile kendisine rehber yapmaya çalıştığı *aklı,* 20. yüzyılın akılcı çağında bile yok farz etmeleri şaşkınlık yaratıcı bir davranıştır.

Meseleyi sadece din açısından ele almalarının uygun bulunacağını bir an için kabul etsek dahi, Türkün, aleyhine olacak şekilde takındıkları tutumun yine de anormal olan bir yönü vardır. İddia ederler ki, Kaşgarlı'nın ortaya koyduğu hadisler uydurmadır; çünkü, onlara göre, hadis kitaplarında buna benzer hadis yoktur ve Kaşgarlı Mahmud, Buharalı ve Nişaburlu imamlardan, yani hadisleri kendisine nakleden kişilerden söz ederken bunların isimlerini vermemektedir. Pek iyi, ama acaba imamların adlarını vermiş olsaydı, bu ünlü aydınlarımız ve akılcılığı reddeden profesörlerimiz bu hadisleri sahih kabul edecekler miydi?

19 *İhid.* s.XVIIl.

/

Buharî ve Müslim gibi en sağlam kaynaklarda var olan tüm hadisleri kabul etmekte midirler? Kendilerine bu kaynaklardan alınma bazı hadisleri versek, acaba bunları da gerçeğin kendisi olarak kabul edecekler midir? Örneğin Ebu Hüreyre'nin rivayet ettiği ve Muhamııed'iıı ağzından çıktığını söylediği; "Sizden birinizin içeceği (ve yiyeceği) içine sinek düştüğü zaman, o kişi o(nıın her tarafını) batırsın... Çünkü sineğin iki kanadından birisinde hastalık, diğerinde de şifa vardır" şeklindeki hadisi, bu hadis Buharî'nin kitabında vardır diye benimseyecekler midir? (Bu hadis Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yayımlanan *Sahilı-i Buhâri Muhtasarı'*nın 1971 'de yayımlanan 9. cildinin 71. sayfasındadır.) Hastalığın bulaşmayacağına, veba ile ölümün Müslümanlar için Tanrı yolunda ölüm olduğuna (cihatta ölenler gibi), sarılık hastalığının mikroptan değil nazardan geldiğine dair ve daha buna benzer verilebilecek nice hadisleri, bunlar Buhaıî'de belirtilmiştir diye, uyulması gereken hükümler olarak kabul edecekler midir?[20] Yine bunun gibi Cilâleddin as Suyutî'ıiin *Feth-iil Kebiri'*nde yer almıştır diye "ölü ve hayvanla yapılan (cinsi) münasebette inzalin vaki olması" ya da "Dübüre, burna ve kulağa konan ilacın içeriye ulaşması" ya da "Arada bir özrü yok iken kadının herhangi bir yerine dokunarak meninin gelmesi veya el ile istimna yapmak", "inzal vaki olmaksızın öpmek" gibi hallerde orucun bozulmuş ya da bozulmamış sayılacağına dair hadisleri[21] din hükmü şeklinde benimseyecekler midir? Eğer aklı ve mantığı bir kenara atıp, sırf sağlam kaynaktan çıkmadır diye bu tür hadisleri kabul eğilimindeyseler, bu takdirde uyguladıkları dinin elbette ki ilkel kalmasına sebep olmuş olmayacaklar mıdır?

Yok eğer müspet akla ve müspet ahlaka değer veriyor iseler, bu takdirde de akılcılıkla bağdaşmayan hükümleri (ve örneğin yukardaki hadisleri) reddetmeleri gerekecektir. Söylemeye gerek yoktur ki, akıl çağı insanının yapacağı şey din hükümlerinin (ister hadis hükümleri, ister *Kıır'aıı* ayetleri olsun).akla uygun olup olmadıklarını araştırmaktır. Fakat korkarız ki, bu gayreti bizim şeriatçılarımızdan beklemek biraz

20 Bıı ve bıuıa benzer hadisler Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayımladığı *Salıth-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sanlı Terceınesi,* Ankara. 1973. c.12, s.61, 63. 84, 89; 1970. e.8, s.292.

21 Bu ve buıia benzer ıiice akıldışı hükümleri Diyanet İşleri Başkanlığı cahil halkımıza, din hükümleridir diye öğretmekle meşguldür. Yukardaki hadjsler ve benzerleri için bkz. *Diyanet Gazetesi,* 1 Kasını 1970. sayı 3. s. 14.

hayal gibi bir şeydir. Şunu söyleyebiliriz ki, Kaşgarlı'nın öne sürdüğü hadislerin sağlamlığı saptanmış olsaydı bile bunlar, bizim ordinaryüs profesörlerimiz için yine de geçerli sayılmayacaktı.

Bizim şeriatçımız, Kaşgarlı'nın sergilediği hadislere inanmaz, ama sineğin bir kanadında günah ve diğer kanadında şifa bulunduğunu ya da ölü ve hayvanla cinsi münasebette bulunanın'oruçluluk durumunu belirleyen akıldışı hükümlere ya da Türkü insanlık düşmanı şeklinde küçülten ve Arabi yücelten hadislere ya da buna benzer nice emirlere "mutlak gerçektir" diye sarılmaktan kaçınmaz.

Acemceyi, Habeşçeyi adeta Arapçadan sonra en imtiyazlı dil şeklinde' kabul eden hadislere bu. bizim bilginlerimiz ses çıkarmamışlardır; bunları hiç tartışmamışlardır. Ama kendi öz dilleri olan Türkçe ile ilgili bir hadis öne sürüldükçe bunun sahteliğini ispat konusunda birbirleriyle yarış etmişlerdir. Acem yazar ve düşünürler, sırf *Kur'cm'm* kendi dillerine çevrilebilmesi için din kaynaklarını kendi lehlerine olacak şekilde didik didik ederlerken, bizim bilgin geçinenlerimiz önlerine serilmiş olan kaynakları yok etmenin çarelerini aramışlardır.

Kaşgaiıı nakletti diye şeriatçımız Türkün çıkarlarına uygun hadislere inanmamış, "Bu hadislerin nakledenleri belli değil, bunlar sağlam kaynaktan çıkma değildir" diyeıekten bu hadisleri kabul etmemiştir, ama kaynağı sağlam ve nakledenleri belli diye gösterilen hadislerin gerçekle ilgisinin ne olabileceğini kendi kendisine sormamıştır. Düşünmemiştir ki, kaynağı sağlam diye iddia edilen nice hadisler vardır ki, birbirleriyle çatışmaktadır ve bundan dolayı hadisleri "sağlam" ya da "zayıf" nitelikte kılan şey onu nakledenlerin adları, kimlikleri ve kişilikleri değildir. Çünkü eğer bu böyle olmuş olsaydı, bu takdirde şeriatın temel esasları ile ilgili ve birbirlerini çürüten sayısız hadislerin mevcudiyeti İslanun yok olması sonucunu doğurmalıydı. Nitekim *Kuran*'ın hazırlanışı ve tek kitap haline getirilişi ile ilgili birbirinden farklı, birbirini çürüten, fakat hepsi de aynı güçte pek çok hadis vardır.[22] Bu hadisler, aynı değerdeki kaynaklardan çıkmış olmak bakımından aynı şekilde benimsenmek durumundadırlar. Fakat birbirleriyle çatışır nitelikte bu aynı değerdeki hadislerin hangilerinin gerçeğe uygun olduğunu tayin etmek

22 Bu çelişmeli hadisler için bkz. I. Arsel, *Geri Kalmışlığımızın Sorumluları,* kitap I, Ankara, 1977.

mümkün değildir. Eğer hadislerin doğru oluşu onu nakledenlere ve meydana getiren kaynaklara göre belli oluyor veya olacak ise, bu takdirde *Kıır'an'*ın ortaya çıkışı ile ilgili aynı sağlamlıktaki hadislerin cılızlığı nedeniyle *Kur'an* in sıhhati tehlikeye girmiş olmayacak mıdır? Biraz önce de belirttiğimiz gibi, bundan çıkan sonuç şu olmalıdır ki, hadisleri kabule şayan yapan veya yapmak icap eden şey, bu hadisların ııaklediliş şekilleri veya onu nakledenlerin adları ve hatta kimlikleri ve kişilikleri değil, bunların *akla* ve *mantığa* yatkın olup olmamalarıdır. Ve ancak bu suretledir ki, hadisler işe yarar hale getirilebilir, Mahmud'un naklettiği hadislerin mutlaka doğru olduğunu söylemek hiç şüphesiz ki kimsenin aklından geçemez. Esasen Kaşgarlı da bu hadislerin sağlam olup olmadığı konusunda fazla bir iddiada bulunmuyor.

Fakat Kaşgarlı'nın yaptığı bir şey var ki, o da şeriat esaslarını *akıl* süzgecinden geçirip onu kendi mensup olduğu topluma yararlı şekle sokmaktır. Aslında *aklı,* o şeriatın da üstüne çıkaran bir eğilim içerisindedir ki, asıl büyüklüğü ve geniş görüşlülüğü bu noktada kendisini göstermektedir. Eğer bu tutum biraz olsun bizim din adamlarımız ve ilim iistadlarımızca benimsenmiş olsaydı ve aydınlarımız bu olumlu ve imrenilecek usulü o tarihten bu yana takip etmiş olsalardı, Türkün kaderi bugünkünden muhakkak ki çok farklı olurdu. Ne var ki, durum bunun tamamıyla tersi olmuştur ve bugün dahi onun bu müspet ve adeta çağdaş zihniyete örnek davranışına aykırı bir ortam mevcuttur. Ne hazindir ki, bin yıl önce Kaşgarlı Mahmud, hani o Türklüğü ve Türkün geçmişi ile iftihar eden ve bu iftihar nedeniyle Tiirkçeye ve Türkün şeriat öncesi niteliklerine bağlılıkta hassasiyet gösteren düşünür, *aklı* her şeyin üstünde bir güç haline getirebildiği halde de, 20. yüzyılda Türk toplumunda üniversite profesörü payesine erişmiş aydınlarımız ve tabii tüm din adamlarımız, *aklı* sıfıra müncer kılacak ya da yok sayacak bir tutum içerisinde, bir yandan Tiirkçeyi kurtarıcı, geliştirici ve bağımsızlığına kavuşturucu, diğer yandan Türklük benliğini insancıl bir amaç ile koruyucu gayretlere karşı savaş açmışlardır. Bin yıl önce yaşamış Kaşgarlı gibi bir düşünürümüz akıl rehberliğine, yani Batı uygarlığını bugünkü kerteye getiren,usullere değer verebildiği halde, 20. yüzyılın şu döneminde Türk bilim ve din adamları Türke düşmancasına ona sırt çevirmişlerdir. Bizim şeriat ruhlularımız, *Kur'an'm* Türkçeve çevrilemeyeceğini, ezanın Türkçe okunamayacağını, Tüıkiin İslam

çerçevesi içerisinde Araba eşit dahi tutulamayacağını (Arabin Dûn'unda bulunduğunu) öngören din hükümlerini benimsemiş ve hatta bütün bunların aksini ispata çalışan kişilere karşı kin beslemişlerdir. Ama buna mukabil İslamı Araplık ile ayniyet haline sokan ya da İslamiyeti Arap geleneklerinin dini halinde tutan ya da Müslüman olmayı Tanrı'nın keyfi iradesi yapan ve daha benzeri nice şeriat hükümlerine karşı ses çıkarmamış, susmuşlardır. Kalkıp da "Böyle şey olmaz, Tanrı bu çeşit ayrıcalıklar yaratmaz, Arabi Türke üstün saymaz, Türke Arapça hüküm yollamaz, çiinkii bu Tanrı'nın yüceliğiyle bağdaşmaz vs..." dememişlerdir. Sadece Kaşgarlı gibi Türklüğü, Türkçenin güzelliği ile iftihar eden ve Türklük benliğini sürdürme mücadelesine girişenlere karşı "Böyle hadis olmaz, bunlar uydurmadır" diye. bilgiçlik etmişlerdir. Böylesine bilgisiz *aydınlarla* bu ulusun yaşamış olması ve yaşamakta bulunmasıbir mucizedir.

Din Adanıı Engellemese ya da Biraz Olsıtn Özgür Diişünebilseydi Türkçenin Bağımsızlığı Sağlanabilirdi

Türklerin İslama yerleşmeleri ve Müslüman ülkeleri ele geçirmeleri sonucu olarak Araplar, ilk başlarda Türkün her şeyini benimser ve her alanda üstünlüğünü kabul eder olmuşlardır. O kadar ki, ilk zamanlarda resmi dil olarak Arapça yerine Türkçeyi bile kabullenmişlerdir. Konu hakkında otorite sayılan Bernard Lewis'i birlikte okuyalım:

> "Irak, Suriye ve Mısır ülkelerinde... bin yıl boyunca Arapça konuşan halklar, kendi kendilerini yönetir olmaktan çıkmışlardır. Türklerden başka hiçbir ulusun yönetme yeteneğiyle mücehhez olmadığına dair inanç öylesine köklü bir şekilde yerleşmiştir ki; 16. yüzyılda Suriyeli bir Memlûk kâtibin Araplara kendi ana dilleri (yani Arapça) yerine Türkçe hitap ettiğine tanık olmaktayız; çünkü boyunduruk altında bulunan halkların hor görülen dili ile konuşacak olursa azametinden çok şey kaybedeceğini bilmektedir... Kaybolan Arap iktidarı ile birlikte saltanat da yok olup gitmiştir."[23]

23 Bernard Lewis. *The,Arabs in History.* London. 1966. s. 158-159.

Türk din adamı ve şeriatçısı bu güzel fırsatı değerlendirmek şöyle dursun, yitirmek için uğraşmıştır; *Kıır'an'm* Tanrı dili olduğunu sanarak.

Öte yandan, eğer Türk din adamı ve şeriatçısı biraz olsun geniş görüşlü ve bilgili olmuş olsaydı ve örneğin Mu'tezile görüşlerinden haberdar bulunsaydı, sadece Türkçeyi değil, muhtemelen Türkün düşün sistemini de ilkelliklerden kurtarabilirdi.

Bilindiği gibi *Kıır'an'm* Tanrı sözleri olduğu ve Tanrı tarafından vahiy yolu ile Muhammed'e indirildiği ve mucizevi nitelikte bir kitap olduğu ve bir benzerinin meydana getirilemeyeceği bizzat *Kıır'an'*da açıklanmıştır. Nice örneklerden bir ikisini zikretmek gerekirse, En'âm Suresi'nde, *"Bu indirdiğimiz kutsal Kitab'dır..."* (K. 6 En'âm Suresi, ayet 155-157), Ahkaf Suresi'nde, *"Bu Kitab'ıı indirilmesi... Allah kalındadır"* (K. 46 Ahkaf Suresi, ayet 2); Bakara Suresi'nde, *"De ki... O Kur'âni... inananlara müjdeci olarak senin kalbine indirdi"* (K. 2 Bakara Suresi, ayet 97); Şüarâ Suresi'nde, *"Ey Muhammed, apaçık Arap diliyle uyaranlardan olman için onu Cebrail senin kalbine indirmiştir"* (K. 26 Şuarâ Suresi, ayet 193-195) ve İsrâ Suresi'nde de, *"De ki, insanlar ve cinler, bu Kur'ân'm bir "benzerini meydana getirmek için bir araya gelseler bir benzerini meydana koyamazlar, hcıtta bir kısmı bir kısmına yardım etse bile."* (K. 17 İsrâ Suresi, ayet 88.)

Kıır'an'm yerleştirdiği bu inanca karşı ilk direnenler Kaderiye ve Mutezile mensuplarından bazıları ve özellikle al-Nazzam olmuştur. Tanrı'nın yüceliği ve adaleti konusunda savundukları görüşlere dayanarak *Kıır'an'm* Tann'dan gelmediğine inanmışlardır. İddiaları şu olmuştur ki, *Kıır'an* Tanrı'nın ağzından çıkmış sözler ya da vahiy yolu ile inmiş bir kitap değildir; insan yapısı bir şeydir. *Kıır'an*daki sözlerin ve *Kıır'an* dilindeki güzelliğin mucizevi bir yönü yoktur ve bunları vahiy şeklinde Tann'dan işittiğini söyleyen Muhammed'in, sırf bu nedenle mucizevi niteliğe sahip sayılması gerekmez. Başka bir deyimle, *Kur'cın*in varlığı, onu Tann'dan inmiş gibi gösteren Muhammed'in peygamberliğinin kanıtı olmaz. *Kıır'an* ne muhtevası ve ne de dili itibariyle mucizevi üstünlükte ve güzellikte ya da em-

salsizlikte bir yapıttır. Aynı güzellikte ve emsalsizlikte kitaplar hazırlamak mümkündür. Araplardan başka milletlerin dahi, kendi dillerinde olmak üzere, *Kur'an* ayarında yapıtlar meydana getirmemeleri için sebep yoktur. Türkler, Habeşler ve Hazarlar dahi *Kur'an* niteliğinde ve hatta *Kur'an* dan daha güzel yapıtlar yaratabilirlerdi. Eğer bu değerde bir kitaba sahip olmamışlarsa, bu onların böyle bir yetenekten ve güçten yoksun bırakılmış olmalarından değil, *Kur'an* ayarında bir kitabı hazırlamak için gerekli malzemeyi (örneğin şiir edebiyatını) oluşturmayı bilememiş olmalarındandır. Fakat eğer istemiş olsalar, onlar dahi *Kur'an*'a benzer ve belki de daha güzel içerikte ve dilde kitaba pekâlâ sahip olabilirlerdi..

E) Türkçenin Güzelliği ve Bilimselliği Konusunda Batılı Düşünürlerin Görüşleri Hakkında

Batılı düşünürler, Türkün "cesaret", "savaşçılık" vb. nitelikleri konusunda görüş birliğine sahiptirler. Bunun dışında Türkü övücü ve Türke değer verici bir tutuma pek yönelmezler. Aksine Türkün fikirsel ve düşünsel yönleri ve kültürel gayretleri konusunda oldukça olumsuz görüşlere sahiptirler ve hemen her fırsatta bu görüşleri dile getirirler. Sadece Batılı yazarlar değil, Arap yazarlar da bu tür davranışların öncülüğünü yapmışlar ve denilebilir ki, Batıya bu konuda örnek olmuşlardır.

Bununla beraber, Türkün fikir yeteneklerinin övgüsüne girişen bazı Batılı düşünürler çıkmamış değildir. F. Max Muller, bunlardan biridir. 19. yüzyılın ortalarında çeşitli dillerle ilgili yayınları arasında Türkçeye ve Türkçeyi yaratan fikir gücüne hayranlığını ifade etmiştir. Hatırlamakta yarar vardır ki, F. Max Muller 19. yüzyılın en ünlü hocalarından biridir. İngiltere'de Oxford Üniversitesi'nde uzun süre profesörlük yapmıştır. Kitabını yazdığı tarihte de üniversitede öğretim üyeliği yapmaktaydı. Kendisi aynı zamanda Munich Kraliyet Akademisi üyelerinden olmuştur.

I) F. Max Muller'e Göre Tiirkçenin Emsalsiz Güzellikte ve Iıısaıı Zekâsının En Güzel Eserlerinden Biri Olup, Pek Aj Dilin Bu Kadar Îlnıi, Sade ve Giizel Olabileceği

1854 yılında yayımladığı *Suggestion for the Assistance of Officers in Learning the Languages of the Seat of War in the East~*[4] adlı kitabında F. Max Mulier Tiirkçeye, Türkçenin güzelliğine ve ilıııiliğine ve bu dili yaratan insan zekâsına sonsuz hayranlığını gizleyemez ve şöyle der:

> "Yabancı unsurlardan arındığı takdirde Türkçe kadar kolay, Türkçe kadar rahat anlaşılan ve diyebilirim ki, zevk verici pek az dil vardır. Türkçe grameri öğrenmek (onu kullanmak ihtiyacı olmasa dahi) gerçekten büyük bir bahtiyarlıktır. Sınırsız denebilecek sayıdaki gramatikal formların fevkalade ustaca bir şekilde belirişi, fiil çekimleri ve birleşimi sistemine hâkim muntazamlık ve kıyasilik ve yapımların temsil ettiği berraklık ve anlaşırlık gibi hususlar bu dilin yaratılışında rol oynayan insan zekâsının fevkalade üstün kudretini sezebilecek olanları muhakkak ki hayranlığa sürükler. Olağan nitelikteki müşterek beşeri arzuların ifadesine sanki yetersizmiş gibi görünen grafik ve gösterişçi köklerin böylesine az sayıda oluşu ve düşüncelerin en ince nüanslarını aksettirecek böylesine bir aracın meydana getirilişi; belirsiz bir mastar veya sert emir kipi sisteminin varlığı ve bütün bunlardan iltizam veya inşai sigalar niteliğinde ruh hallerinin doğuşu, tutarsız görünen sözlerin belli bir sistem dairesinde eşsesli ve muntazam bir tarzda ahenklendirilmesi; evet işte bütün bunlarda biz insan aklının ve zekâsının verileri olan çalışmaların ¿///deki yansımalarını görmekteyiz. Fakat pek çok dilde ilk oluşumun bu izleri belirli bir şekilde kalmaz ve çoğu zaman bunlara tabiatın yarattığı eser mi yoksa sanat eseri mi demekte güçlük çekeriz. Bütün bunlar gözlerimizin önünde tıpkı bir kaya parçası gibi durur ve ancak filologların pertavsızlarıdır ki, onlardaki organik canlılığın kalıntılarını ortaya koyar."[2]-[1]

24 F. Max Mulier, *Suggestions for tlıe Asistaııce iıı Learning the Languages of the Seal of War in the East; Willi Survey of the Three Famillies of Language, Semitic, Arum anil Turanian,* Longman&Longnians. London, 1854.

25 Max Mulier. *age.* s.96.

Max Muller, Türkçenin güzelliği, inceliği ve berraklığı konusunda gizleyemediği hayranlığını Türkçenin ilmiliği konusunda da devam ettirir ve bunu Türk zekâsının yaratıcı gücüne bağlar. "Türk Grameri" başlığı altında incelediği bölümde, Türkçe gramerin fevkalade açık ve berrak bir yapıda olduğunu, bu gramerin iç işleyişinin iyice tetkik edilmesi halinde sistemin tıpkı kristalden yapılmış bir arı kovanının hücrelerinin inşası izleniyormuş kanısına saplanılacağım söyler ve bunları böylece belirttikten sonra, diğer ünlü bir oryantalist olan Jeaıı Deny'nin, Türkçe hakkındaki şu övücü satırlarını nakleder: "Türk dilini biz, ünlü bilginlerden oluşmuş bir heyetin ortak çalışmalarının yapıtı gibi tasavvur edebiliriz." Bu satırlara ek olarak yazar; "Fakat böyle bir heyet (bilimsel kuruluş) tatar bozkırlarında kendi başına kalmış olarak ve kendi doğal kanunlarının rehberliğiyle ya da kendi içgüdülerinin itişiyle, tabiat âleminin sınırları içinde insan beyninin yarattığı bu (sonucu) sağlayamazdı" der. Ve görüşlerini ispat maksadıyla, Tüıkçedeki *sevmek* fiilini ele alarak onu çeker, çeşitli şekiller altındaki görünüşünü eleştirir ve Türkçenin güzelliğini, ilmiliğini ve akılcılığını anlatır.[26]

Eleştiri ve izlemlerini aynı ilmi ağırlıkta sürdüren yazar, Türkçenin *hünerli* ve *güç* temsil eden yönlerini şöyle belirtir:

> "Türkçenin en hünerli yönü muhakkak ki fiilleridir. Tıpkı Rumcada ve Sanskrit dilinde olduğu gibi Türkçede de pek çeşitli *'zamanlar* ve *'eğilimler* vardır, öylesine ki, bunlar sayesinde *şüphe* veya *sanışlar ve umutlar* ve *tahmin* gibi haller en zarif nüanslarla ifade edilmiş olur. Bütün bu şekiller altında kök hiç bozulmadan kalır ve kişilerin veya birimlerin, ruh halinin veya zamanın değişmesi nedeniyle beliren çeşitli modülasyonlarda sanki temel nota gibi ses verir."[27]

Max Midler, son derece ilmi ve bilgili olan bu incelemesinde Türkçenin bir de şu özelliği üzerinde durur: "Türkçe fiillere has. öylesine bir özellik vardır ki, bunun bir benzerine Arian dillerinden hiçbirinde rastlanmaz; bu özellik şudur ki, belli bazı harflerin eklenmesiyle yeni kökler meydana getirme gücü oluşur ve bu da her

26 Max Mailer, *age,* s.96-97.
27 /bid, s.99-100.

fiile olumsuz veya ilmi veya aksettirici ya da karşılık verici bir anlam getirmektedir." Ve bu görüşünü ispat için yine *sevmek* fiilini alır ve ondan varyasyonlar çıkarır: Sevdirilmek, seviştirilmek vb.

2) Bosworth'a Göre Türkçe Müzikal Değil, Zengin ve Niianslı Bir Dil

F. Max Muller'in yukarda bahis konusu ettiğimiz kitabının eleştirisini yapan Batılı dil uzmanı, C.E. Bosvvorth, bu kitaptan aldığı pasajları kendi görüşlerine destek yapar ve Tıirkçenin nitelikleri üzerinde ilginç görüşler belirir. Ona göre Türkçe fevkalade zengin ve nüanslı bir dildir ve bu öğeler ona özellik ve diğer dillere (ve örneğin "Indo-European" dillere) nazaran üstünlük verir:

> "Türkçe fiiİlerdeki sıygalar ve değişik eğilimler fevkalade bir şekilde geliştirilmiştir ve anlamlardaki nüans incelikleri, yaşayan 'Indo-European' dillerdeki lafzi sistemlerden (daha iyi bir şekilde) ifade edilebilir."[28]

Fakat buna karşılık Türkçeyi fazla müzikal ve kulağa pek yatkın bulmayan yazar şöyle der:

> "Konuşma dili olarak Tıirkçenin müzikal kalitesi olduğu ileri sürülür; fakat (şunu belirtmek gerekir ki) sesli harf harmonisi, kuvvetli aksan vuruş noksanlığı ve sessiz harf telaffuzundaki ölçü ihmali, özellikle Arapçadan alınma kelimelerde, konuşulan modern Türkçeyi dinlemesi fazla ilginç olmayan... dil haline getirmektedir."[29]

3) Diğer Görüşler: Arapçaya Nazaran Türkçenin Tatlılığı

Horald Armstrong 1930'da yayımladığı *Turkey and Syria Reborn* adlı kitabında[30] Arap ülkelerinde yaptığı seyahatleri ve Türkiye anılarını anlatır. Arapça konuşulan ülkede bir süre kalıp da Arapçanın kulağı turmalayan hışırtısı yanında Türkiye'de duyduğu tatlı Türkçe ile ilgili olarak şunları yazar:

28 C.E. Bosworth, "Language Reform and Nationalism in Modern Turkey", *The Muslini World* dergisi, Ocak 1965 sayısı, c.55, sayı I, s.58-65 ve sayı 2, s.117-124. Yukardaki pasaj için bkz. s.59.

29 *Ibid,* s.59.

30 Harold Armstrong, *Turkey and Syria Reborn,* London, 1930.

"Bir Arabi konuşurken dinleyenler, sanki konuşanın arka dişlerine kemik parçası sıkışmış da onu dilinin tabanı ile mütemadiyen çıkarmaya uğraşıyormuş ve bu yüzden öğürüyormuş intibahına kapılır. Ne şaşılacak şeydir ki, böyle bir dil Kur'an'ın dolgun sesli tümcelerini yaratabilmiştiı."[31]

Arap sınırını aşıp da Türkiye'ye girdiğinde Türkçenin güzelliği karşısında mest olur:

"Karaya ayak basıp da tatlı Türkçeyi işittiğinde -o Türkçe ki Arapçanın haşinliğinin bertaraf edildiği, Acemceıin tatlılığının korunulduğu ve orijinal Tatarcanın kesinliğinin (açıklığının) devam ettirildiği bir dildir- bana sanki melodi dinliyormuşum gibi geldi. Asıl şaşılacak olan şey şudur ki, (Türkçenin bu güzelliğine rağmen) Türkler kayda şayan bir edebiyat yaratmamışlardır."[32]

Diğer bir yazar, Halil Ganem, *Les Sultans Ottomans* adlı kitabında Türkçe için şöyle der:

"Görülüyor ki kesik ve parçalanmış şekiller içerisinde Türkçe gerçek anlamıyla bir güzellik örneğidir. Sadedir, tatlıdır ve ahenklidir, öylesine ki, sessiz harfler, yıldız kümesi şeklinde kendilerini çevreleyen konvansiyonel nitelikteki sesli harfler grubu ile yumuşatılmışlardır. Denir ki, inkiraz halinde bulunan ulusların gadre uğramış ve çiçek'ıenmiş, fakat pürüzlü ve değerli bir dili olur. Durum Türkler için aynı görünmemektedir, zira Türkler, bitkisel nitelikte bir hayata girmiş olmalarına rağmen, canlı ve atik ve çok iyi bir refakatçi niteliğinde ve aristokratik bir salondan hiçbir zaman kovulamayacak bir dil yaratmaya ve bu dili şeref mevkiinde tutmaya azimli görünmüşlerdir. Bugün halen eski öz Türkçeye dönmek isteyen (eski Türk idiomlarını benimsemek isteyen) ve bu maksatla Arapça ve Acemce deyimleri (ki bunlar nihayet bu giizel yelenin en güzel mücevherlerini oluşturmaktadır) atmaya çalışanlara karşı, sanki inat olsun diye Osmanlı'nın yabancı deyimlerini (bu güzel) dile karıştırmaları büyük hatadır."[33]

31 *Ibid,* s. 119.
32 *Ibid.* s.210.
33 Klıalil Ganenı, *Les Sultans Ottomans.* Paris, 1901, c.l, s.296.

Diğer bir dil bilgini S.W. Koelle'e göre etimolojik bakımdan Türkçe son derece berrak bir dil olup, adların pek çoğunun köklerine rahatlıkla inmek ve bunların öz anlamlarını bulmak olanağını vermektedir.[34]

F) Tiirkçenin, Zekâ Gelişmesi Bakımından Yararlı Yönleri

Arapçanm avantajlı gibi görünen yönü müzikalitesidir; ahenkli gibi görünen bir dil oluşudur. Veya hiç olmazsa bunun böyle olduğu söylenir. Biraz evvel konuşma dili olarak Türkçenin sesli harf telaffuzundaki ölçülerden yoksun olması nedeniyle işitilmesi kulağa fazla ilginç gelmeyen dil olduğu konusunda ileri sürülen bir görüşü naklettik.[35]

Buna karşılık Arap ülkelerinde ve Türkiyede yaşamış bir başka yazarın, Harokl Armstrong'un Türkçe hakkındaki görüşlerini ve Arapçaya nazaran Türkçenin çok daha latif ve hoş bir dil olduğuna dair fikirlerini belirttik.[36] Görülüyor ki, Türkçenin kulağa hoş gelen ve ahenkli bir dil olduğunu söyleyenler yanında, müzikal nitelikte olmadığını belirtenler de vardır.

Türkçenin müzikal, ahenkli bir dil olup olmadığı hususu muhakkak ki üzerinde ayrıca durulacak ve tartışılabilecek bir konudur. Esasen herhangi bir dilin kulağa hoş gelip gelmediği ve müzikalitesi hususunda değerlendirme yapılabilecek olanlar, o dili bizzat konuşanlar değil yabancılardır. Zira her dil onu konuşanların veya o dile sahip bulunanların kulağına ahenkli ve müzikal gelebilir. Bu itibarla yabancının, kulak ölçüsünü kıstas alıp Türkçenin müzikal olmadığı sonucuna razı olmamız hata sayılmamalıdır. Ne var ki, Türkçenin müzikal nitelikte bir dil olmayışını Türkçe için bir nakise, bir kusur şeklinde kabul etmek de doğru olmaz. Çünkü müzikal bir dil mutlaka en arzu edilen ve en iyi sonuç veren bir dil demek değildir.

34 Bu konuda bkz. S.W. Koellc. "On Tartar and Türk", *Journal tıfthe Royal Asiaıic Society,* 1882, c 14. s.125.

35 C.E. Bosvvonlı, *age.* s.59.

36 Haı olcl Arnıstroııg. *Turkey and Syria Rehorıı,* London, 193ü. s. 120.

Arapça için meziyet gibi görünen "ahenklilik" aslında yarar değil, sakınca yaratmıştır. Zira böylesine müzikal bir dil, insan davranışlarını akıl ve mantık desteğinden yoksun temele sürüklemiştir.

Toplumların ve özellikle Batı toplumlarının kültür ve fikir gelişmelerine ve sosyal olgunluğa kavuşmalarına hizmet niteliğine sahip diller genellikle müzikal nitelikte diller olmamış, bilakis kişiyi "duygu" yönünden ziyade "akıl", "mantık" yönüyle etkileyen diller olmuştur. Bir dil ne kadar müzikal ise, onu konuşan toplumlara o derece az düşünme ve akılcı tutumdan o derece uzak kalma yollarını açmıştır. Örneğin Batı'nın ortaçağı, yani Latincenin hâkim olduğu dönemler. Hıristiyanlığın gelişme tarihini tetkik edenlerin ve özellikle Batılı yazarların izlerni şu olmuştur ki, Latincenin müzikal niteliği içerisinde Hıristiyan dini, toplumlara ve kişilere, "Kaval dinleyen koyun sürüsü" misali, kilisenin peşinden körü körüne gitme alışkanlığını ve "muhakeme gücüne ve akılcılığa" değer ve yer vermeme olasılığını aşılamış ve böylece ortaçağ karanlıklarına girme yolunu açmıştır.

Durum Araplar ve İslam dini için de aynı olmuştur ve hem de çok daha kuvvetli şekliyle. Arapçanın müzikal niteliği, diğer pek çok nedenler yanında, "akıl" öğesini bertaraf etmiş ve cahil Müslüman halkların yeryüzünde en ilkel, en az "kafası işler", mantık ve muhakeme gücünden en yoksun toplum olmaları talihsizliğini yaratmıştır.

Bu niteliği nedeniyle Arapçanın insan beynini ne hale getirdiğini, genç ve körpe yaşlardaki kişilerin düşünme ve zekâ yeteneklerini nasıl törpülediğini Taha Hüseyin'den dinlemek gerekir.[37]

II) TÜRK DİLİNİ VE BU YOLDAN TÜRKLÜK BENLİĞİNİ GELİŞTİRME ÇABALARINA KARŞI DİRENMELERDEN ÖRNEKLER

Türkçeye güç kazandırma ve bu yoldan Türklük benliğini uyandırma yönündeki eğilimlerin ve çabaların en samimisi, en bilimlisi, biraz önce de görmüş olduğumuz üzere Kaşgarlı Mahmud ile geliştirilmiş, fakat

37 Taha Hüseyin. *Tlıe Sıreem of Duys. A Stıdenı at tlıe Azlıctr.* İngilizce çeviri Hilary VVayment, Loııgmans Green Co.. 1948. s.46 vd.

iktidarların' din adamı ile ittifak halindeki husumeti ile başarısızlığa uğramıştır. 19. yüzyılın sonlarına kadar bu konuda ciddi denebilecek bir başka teşebbüse rastlamıyoruz. Meşrutiyet döneminde genç Türklerin giriştikleri bazı gayretler üzerinde durulabilir. Şeriatı bertaraf niteliğinde olmayan ve bu nedenle başarı şansından yoksun kalan bu gayretlere karşı dahi şeriatçının hıyanetinin ne olduğu hakkında kısaca bir fikir vermeye çalışmıştık. Türkçeyi canlandırma ve onu Türklük benliğinin öğesi yapma teşebbüslerinin en olumlusu Atatürk ile başlar. Fakat Atatürk'ten bu yana bu çeşit teşebbüslere karşı yine aynı gerici güçler, hep aynı metodlaıia, yıkıcı direnmelerini devam ettirmişlerdir.

A) Kur'an'ın Arapçadan Başka Dile Çevrilemeyeceği Tezine Saplanan Türk Şeriatçısı

Kur'an'ın başka dillere çevrilip çevrilemeyeceği ve bu dillerde okunup okunaıııayacağı konusundaki tartışmalar 11. yüzyıldan bu yana, yukarda özetlediğimiz ana esaslar üzerinde cereyan etmiştir. Arapçadan başka hiçbir dile çevrilemeyeceği konusunda ısrar edenler genellikle Hanefî okulunun iddia ve görüşlerine karşı her şeyden önce *Kur'an'ın* K. 41 Fussilet Suresi'nin 44. ayetini ve bunun yanında. K. 14 İbrahim Suresi'nin 4. ayetini gösterirler ve ayrıca daha yukarda belirtmiş olduğumuz fikirlere sarılırlar.[38]

Onların üzerinde durdukları basit görüş şudur ki, *Kur'an* Tanrı sözlerinden ibarettir ve Arapça olarak inmiştir. Arap dili, Tanrı beyanlarını en iyi, en mükemmel şekilde ifade edebilecek bir dildir. Bu nedenle *Kur'arı'*ı Arapçadan başka dillere çevirmek ne mümkün ve ne de doğru bir iş olur; çevrilmesini istemek ve buna yönelmek "kâfirliktir", "dinsizliktir". Bu tutum yüzyıllar boyunca gittikçe sertleşmiş ve güçlenmiştir.

38 K. İbrahim Suresi'nin 4. ayeti: "Apaçık anlatabilmesi için her peygamberi kentli miletinin diliyle gönderdik"; K. 41 Fussilet Suresi'nin 44. ayeti: "Biz bu Kur'an'ı yabancı bir dille ortaya koysaydık: ayetleri uzun uzun açıklamalı değil miydi? Bir Aıap'a yabancı bir dille söylenir mi derlerdi..."

920 yılında Mısır ve Suriye'de ulema sınıfı, *Kur'an*'ın Arapçadan başka dillere ve örneğin İngilizceye veya Türkçeye çevrilmesi eğilimlerine karşı çıkmış, büyük bir tepki göstermiş ve çevrilen nüshaların toplatılmasına ve yakılmasına karar vermiştir. Bu tepki daha sonra gittikçe şiddetlenmiş ve *Kur'an*'ı Türkçeye çevirme teşebbüsüne girişen Türkler Arap indinde dinsizlikle ve kâfirlikle suçlandırılmışlardır.[39] Arabın bu tepkisini hayretle karşılamamak gerekir. Çünkü daha yukarda da belirttiğimiz gibi, Arabın bu davranışlarında çeşitli nedenler yatar ve bu nedenler duygusal olduğu kadar çıkarcı nitelikler arz eder. Fakat anlaşılması gerçekten güç olan şey bizim kendi din adamlarımızın ve aydın sandıklarımızın bu konudaki akıl almaz tutumları ve *Kur'an*'ı Arapçadan başka bir dile ve özellikle Türkçeye çevirmemek hususunda Arabın gericisini dahi geride bırakan cahil ve melun inatlarıdır.

Ortada tarihi nice temel esaslar ve destekler var iken bizim şeriatçımız, bırakınız kendi kafasından bir şeyler yaratmayı ve örneğin *Kur'an*'ın Türkçeye çevrilmesi hususunda kaynaklar araştırmayı ya da mevcut kaynakları bu yönde işlemeyi, fakat Arap ve Acem otoritelerin tezlerini ve örneğin kendi mensup bulunduğu mezhebin kurucusu Abû Hanife'nin ya da Abû Yusufun yorumlarını ya da Kaşgarlı'nın eleştirilerini dahi Türkün yararına olacak şekilde kullanmak istemez.

Acem yazar ve düşünürleri ve din adamları, daha ilk anlardan itibaren *Kur'an*'ı kendi dillerine çevirip kendi toplumlarına hizmette bulunmuş olmanın ihtiyacını giderirlerken, bizimkiler mevcut kaynakları kendilerine mal edip Türk toplumunun lehine olabilecek yolu seçmemişlerdir. *Kur'an*'ı Türkçe okutup anlatmaya gayret edecek yerde, aksine bunu yapmak isteyenlerin karşısına dikilmiş ve Arabın bu konudaki olumsuz tezini savunanlarla birlik olup Türk çıkarlarına

39 El-Ezher Üniversitesi hocalarından Muhammed Şakir. 1920-1926 yıllarında *Kur'an*'ı Türkçeye çevirmenin düpedüz dinsizlik, kâfirlik olduğunu savunur ve öğrencilerini bu inanış içerisinde tutardı. O tarihlerde *Kıır'an'ı* Türkçeye çevirmek için Türkiye'de girişilen davranışları hep zındıklık ve kâfirlik olarak tanımlamıştır. Bu görüşleri dünya çapında bir yayın olan *Tlie Moslem World* dergisinde yabancı dilde yayımlamıştır. *The Moslem World,* İngilizce çeviri T.W. Arnold, 19*26, c. 16. s. 161-165.

karşı cephe almışlardır. Türkün işine gelebilecek kaynaklara iltifat etmemişler, Arabın sırf Arap çıkarları adına uygun gördüğü ve benimsediği malzemeye sarılmışlardır. Yakuı tarihimiz içerisinde bunun örnekleri çoktur. Mehmet Akif örneği ile Bilmen Efendi örnekleri üzerinde kısaca durmak gerekir.

Atatürk, ibadetin Türkçe yapılması ve Türkün anlayacağı şekle sokulması, *Kur'an'm* Türkçeye çevrilmesi vb. konularda bir hayli düşünmüş ve Milli Mücadelenin daha ilk yıllarında bunu gerçekleştirmek maksadıyla zamanının aydın sayılan simalarıyla ve din sahasında bilgisi olduğuna inandığı kimselerle ve bu arada şair Mehmet Akif ile temaslara geçmişti. Arapçaya ve Türkçeye en iyi nüfuz edebilen bir kimse olarak Mehmet Akifi gördüğü için, ondan *Kur'an* i Türkçeye çevirmesi dileğinde bulunmuştur. Mehmet Akif bir aralık bu fikre yatar gibi görünmüş ise de, girişeceği işin İslama uygun olup olmadığından emin olmak gayesiyle, o dönemin Arap düşünürlerinin en ünlüsü sayılan .Muhammed Raşid Riza ile fikir teatisinde bulunmak üzere soluğu Mısır'da almıştı. Raşid Riza, ki Arap milliyetçilik akımlarının fikriyatını yaratan çeşitli eserleriyle isim yapmıştı, 1921-1922 yıllarında Kahire'de yayımlanan *Tercemat el-Kur'aıı* adını taşıyan bir kitabın yazarıydı. Bu kitabında özellikle ve ısrarla iki belli fikir üzerinde durmuştur ki, ikisi de Türklerle ilgilidir. Bunlardan biri, Türkün mutlaka Arapça öğrenmesi gereğiyle işlenmiştir. Ona göre .Türk; *Müslüman* olduğunu ispat edebilmek için her şeyden önce Arapçayı öğrenmeli, bilmeli ve benimsemeliydi. Diğer fikre gelince, bu da *Kur'an* çevirisi ile ilgiliydi. Raşid Riza'ya göre *Kur'an* Arapçadari başka *hiçbir dile* çevrilemezdi ve tabii Türkçeye de çevrilmemeliydi. Bu itibarla Türk resmi mercilerinin *Kur'an* i Türkçeye tercüme yönündeki gayretleri ve eğilimleri İslama aykırı bir davranıştı. Eğer Türk hükümeti, Türklerin Müslüman kalmaya niyetleri olduğunu ispat etmek istiyorsa, *Kur'an* i Türkçeye çevirtecek ve ibadeti Türkçe yaptırtacak yerde, Arapçayı resmi dil olarak almalı ve Türk halkına bunu mecburi bir dil olarak kabul ettirmeliydi.[40] Bu iddiasını kuvvetlendirmek için Raşid Riza bilhassa

40 Muhammed Raşid Rida, *Tercumut al-Kıır'cın.* Kahire, 1921-1922. Ayrıca bkz. Niyazi Berkcs, *The Development of Seculaıism in Tuıkey.* McGill University Press, Montreal. 1964. s.488, dipnot 6.

şunu ısrarla ileri sürmüştür ki; Hanefi mezhebi kurucusu Abu Hanife ve daha sonraki bütün Hanefi okulu mensupları, nice yüzyıllar öncesinden beri bu görüşe itibar etmişlerdir ve *Kur'ari*ın hiçbir suretle ve hiçbir şekilde Arapçadan başka bir dile çevrilemeyeceğini öngörmüşlerdir ve böyle bir davranışı kati olarak yasaklamışlardır.

Fikir silsilemizi kaybetmemek şartıyla buraya unutmadan ufak bir not düşmekte fayda vardır ki, Raşid Riza bu iddialarını tamamen yalan üzerine inşa etmiştir. Çünkü *Kıır'an'*ın Arapçadan başka bir dile, özellikle Farsçaya çevrilebileceğine izin veren ve bunun şeriat bakımından mümkün olabileceğini savunan ve bu savunmayı *Kıır'cın* ve hadis kaynaklarından çıkma delillerle ispat eden bir tek imam varsa, o da Abû Hanife olmuştur. Her ne kadar daha sonraları Abû Hanife'nin bu görüşten vazgeçtiği rivayet edilirse de, önemli olan husus şudur ki, onun kurduğu ilahiyat okulu mensupları, daha sonraları *Ku.r'an'*ın Arapçadan başka dillere ve özellikle Farsçaya, Türkçeye ve Hintçeye ve hatta İbraniceye çevrilebileceği tezini işlemişler ve bu tez bugüne kadar bu yönde gelişebilmiştir.[41]

Nitekim iki kafadarın karşı karşıya gelmeleri anında Şeyh Muhammed Riza, hiç sözünü esirgemeden bizim şairimize şunu anlatmıştır ki, Türklerin *Kur'an'*ı Türkçeye çevirme teşebbüsleri tam anlamıyla *kâfirliktir* ve Kemalist Türkiye dinsizlik davranışı içerisindedir. Şeyh Riza'ya göre bu çeşit teşebbüs ve davranışlar Türk milliyetçiliğinin oluşma şeklinden başka bir şey değildir ve *milliyetçilik* heveslerine kapılmak Türkleri kâfirlik ve dinsizlik yönünde sürükleyen diğer bir nedendir. Bu görüşlerini ispat için Raşid Riza, *Kuran'm* çeşitli surelerinden 12 özel ayet çıkarmış ve bu hükümleri Mehmet Akife göstermiş ve *Kur'an'*ın Arapçadan başka bir dile ve hele Türkçeye çevrilemeyeceği hususunda gerekli yorumları yapmış ve bütün bu yalanlarla bizim ünlü Akifimizi bu masallara inandırmıştı.

Ne var ki, ortaya koyduğu ayetlerin pek çoğu *Kur'an'm* tercüme edilemeyeceği iddialarını desteksiz bırakırken, bazıları tam aksine bu

41 Bu konuda geniş izahat için bkz. el-Bagdadi. *Bağdın Tarihi*, Arapça basını, c.13, s.323-423. Ayrıca Abdül Halim al-Jindî'nin 1945 yılında yayımlanmış olan *Abu Hani/alı, Banıl cl-Huriyah ve el Tesanuıh Fi'l islâm* adlı kitabının 72 vd. sayfalarına ve ayrıca bkz. A.L. Tibawi'nin "Is the Qur'an Translatable?" başlığı altındaki yazısı için bkz. *The Muslim World* dergisi. Ocak 1962. c.52, sayı !,'s.7 vd.

iddiaları çürütür nitelikte idi. (Örneğin 41. surenin 44. ayeti ve bu, *Kur'an* tefsircilerinin ortaya koydukları bir gerçektir.) Ne var ki, bizim ünlü insanımız, her ne kadar kudretli bir şair idiyse de, hiç de kuvvetli bir düşünür değildi; ne *akilci* ne de *araştırıcı* yeteneklere sahipti. Lisana ve özellikle Arapçaya ne kadar hâkimse, fikir özgürlüğüne ve serbest düşünceye ve bir de maalesef *Türklük* benliğine o nisbette yabancı idi. Onun saplandığı benlik İslamcılık benliği idi ve bu benlik içerisinde o, Türkü İslama her zaman için feda edebilirdi. Eğer kendisine talkım veren Şeyh Riza'nın sözlerine ve iddialarına körü körüne kanacak yerde, kendi *aklına* ve *araştırına* gücüne güven beslese ve birazcık da Türklük duygusuna yer vermiş olsaydı, muhakkak ki nasıl büyük bir gaflet ve dalalet içerisinde bırakılmış olduğunu anlayacaktı. Eğer Şeyh Riza Efendi'nin Türke adeta küfürler yağdıran ve baştan aşağı yalan ve yanlış malzeme ile dolu kitaplarını ve makalelerini okumakla işe başlasa ve bu arada onun Arap milliyetçiliği konusundaki tutumunu takip edebilmiş olsaydı mesele kalmayacaktı.[42] Zira gerçek o idi ki, kendisine *Kur'an*in Türkçeye çevrilmesini kâfirlik ve dinsizlik gibi gösteren ve bu davranışı İslamın küfür saydığı milliyetçilik eğilimlerine teşebbüs şeklinde nitelendiren ve bunun da ayrıca ve başlı başına cehennemlik olduğunu söyleyen Raşid Riza, I. Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda Arap milliyetçilik akımlarının en hararetli, en ateşli körükleyicilerinden ve nazariyecilerinden ve militanlarmdandı. İngiltere'nin yardımı ile Arap ülkelerinin Türke karşı ayaklanıp bağımsızlığa kavuşmaları tezini destekleyenlerin başında gelmekteydi. Ve yine gerçek o idi ki, bu aynı Raşid Riza Efendi, yani *Kur'an* in Arapçadan başka hiçbir dile ve tabii Türkçeye çevrilemeyeceğini *Kur'an'*dan çıkma hükümlerle ve hadislerle ve nihayet Abu Hanife'nin yorumlarıyla ispata çalışan ve çevirmenin dinsizlik olacağını alenen haykıran bu Arap Şeyhi, yukarda adı geçen kitabını yayımladıktan üç dört yıl sonra, *Kur'an* in bir İngiliz tarafından İngilizceye çevrilmesine ses çıkarmak şöyle dursun, buna bütün gücüyle destek olmuştu. *Kur'an* i Arapçadan İngilizceye çeviren Picktall adında

42 Raşid Riza bu yazısında, "...Tiiıkier savaşçı bir millettir, fakat Araptoıı (bu sahada da) daha değerli değillerdir" der. Bkz. al-Manar, Mayıs 1900, c.3, s. 173. "Uınmed" deyimi, *Kur'an'*da çeşitli şekillerde kullanılmış olmasına karşın, Raşid Riza bunu dahi Aıabın milliyetçilik akımlarına alet eder şekilde kullanmıştır. Sylvia, G. Haini, "Islam and the Theory of Arab Nationalism", *The World of Islam.* Leiden. 1956. c.4, s. 138.

bir İngiliz, bu konuda Mısır ulemasının izin ve onayını almak üzere Mısır'a gittiğinde kendisine orada en büyük yardımcı olarak Raşid Riza'yı bulmuştu. Ve *asıl aklın alamayacağı cihet şudur ki,* Şeyh Riza, adı geçen İngilizi bu konuda aydınlatırken ve *Kur'an'm* başka dillere çevrilebileceğine dair şeriat hükümlerinden deliller getirirken, esas olarak *Hanefi* kaynaklarına inmiş ve İmam Hanife'nin buna izin vermiş olduğunu söylemiştir. Yani bizim şairimize Abû Hanife'nin yasaklamalarından bahseden aynı ağız, İngiliz Picktall'e bunun tam aksini söylemekte sakınca görmemiştir.[43]

Şair Mehmet Akifin bütün bunlardan haberi var mı idi? Bilinmez. Fakat mantıken olması gerektiği düşünülmelidir. Ve her halükârda kendisinden şu beklenirdi ki, Raşid Riza'ya danışmakla yetinmesin ve *Kur'an'm* başka dillere ve özellikle Türkçeye çevrilip çevrilemeyeceği hususunda geçmiş yüzyıllar boyunca yapılmış-tartışmaları eleştirsin ve çevrilebileceği konusunda kuvvetli görüşler savunmuş İslam düşünürlerini -ki aralarında nice Arap yazarlar da vardır- eserlerini gözden geçirsin. Fazla zahmet etmesine gerek yoktu; sadece İbn Hacar'ın Kahire'de' 1438 yılında yayımlanmış olan *Feth al-Bari* adlı kitabını veya al-Tabeıî'nin *Tefsir al-Cami el-Beyan* adlı eserini gözden geçirmiş olsa ve Buharî'nin *Sahih'*ini karıştırmış bulunsa ve nihayet Kaşgarlı Mahmud'un *Kur'an'm* Türkçeye çevrilebileceğini ispatlayan gayretlerini ele almış olsaydı, Arap milliyetçisi Raşid Riza tarafından ne şekilde aldatılmış olduğunu anlayabilirdi. İlave etmeye gerek yoktur ki, bütün bu teolojik kaynaklar ve destekler bir yana, sadece *akd* yolu ile de bu sonuca varabilirdi, ama bunu ondan beklemek muhtemelen biraz daha insafsızlık olurdu.

Hayır, o bunların hiçbirini yapmamıştır. Oturup *Kur'an* i Türkçeye çevirecek ve böylece mensup bulunduğu topluma, şu veya bu şekilde hizmeti dokunacak yerde, 1923 yılında kalkmış Mısır paşalarının kâşanelerinde ve onların konuğu olarak yan gelip yatmış, 1925 yılında Abbas Halim Paşa'nm davetlisi olarak onun güzel konağında günlerini geçirmiş ve 1926 yılında da *Kur'aıı'ı* Türkçeye tercüme edemeyeceğini

43 Bu konuda cıı sağlam kaynak için bkz. Anne Femıantle, *The Loytıl Enemy.* Loııdon. 1938. s.414. Ayrıca bkz. Niyazi Berkes, *age,* s.488-489.

Atatürk'e resmen bildirmiştir. Büyük Atatürk, her şeye rağmen bu konudaki ricalarını tekrarlamaktan geri kalmamış ve 1936 yılına gelinceye kadar Mehmet Akiften *Kur'an* çevirisi için gayret beklemiştir. Bütün bu bekleyiş boşa çıkmıştır.

Türkün kendi öz diline, kendi öz benliğine sahip çıkamamasına ve çeşitli nedenlerden biri olmak üzere, bu yüzden milli gelişme şansına erişememesine vesile olan aydınlar ve *aydın* sandığımız insanlar sayısız. Mehmet Akif bunlardan sadece biri; bizlere bundan 60-70 yıl öncesini hatırlatan biri. Bugün de aynı kara zihniyette ve aynı yolda olan ve Türkü bu veya buna benzer direnişlere, gerilere iten, bilerek veya bilmeyerek felaket uçurumlarına sürükleyen nice Akifler var. Aynı bilgisizlik, aynı duygusuzluk içerisinde birbirleriyle adeta yarışırcasına çabalarım sürdürmekteler. Arapçayı hâkim kılmak, Arap harflerine dönmek, İslamcı ölçüyü Arabın yararına olacak şekilde Türklük duygusunun çok üzerlerine çıkarıp Türklük benliğini eritmek ve tıpkı 1 000 yıldan beri yapılanları devam ettirmek; yaptıkları tek şey budur.

B) Cumhuriyet'in 50. Yıldönümünde Din Adamının Türkçeye Karşı Olumsuz Tutumu

Türkçeye karşı düşmanlıkta Türk din adamının tutumu bin yıldan beri değişmemiştir. Bugün de aynı şiddet ve inatla devam etmektedir. *Kur'an*'ı Türkçeleştirmek ve din esaslarını Türkün niteliklerine göre ayarlamak konusundaki her türlü eğilimlere karşı çıkmak hususunda evvelce olduğu gibi bugün de kararlıdır. 1960 îhtilali'ni takip eden günlerde Devlet Başkanı General Gürsel, İslam enstitülerinden birini ziyaretle din konusunda önemli bir konuşma yapmıştı. Özet olarak, İslanım Türke yatkın niteliklerle uygulanması ve Türk esprisine uydurulması gereğini anlatmış, *Kur'an*'ın Türkçeye çevrilerek okunması ve okutulmasını, ibadetin Türkün anlayacağı bir şekilde yapılmasını, ezanın Türkçeleştirilmesini istemiş, Türkün İslarnı Araplaşarak değil, Türklüğünü koruyarak icra edebilmesi yönünde görüşler belirtmiş ve bu yolda çalışmalar ve gayretler sarf edilmesi hususunda din adam-

larını uyarmıştı. Bu sözler, kendisini Türk kabul eden kişilerin şüphesiz ki duymakla memnun kalacakları sözlerdi ve böylesine samimi maksatlarla tekrarlanmış dilekler, elbette ki etki yaratmaktan geri kalamazdı ve nitekim kalmamıştır; bazı tutucu çevrelerde ve bazı camilerde dahi bu temenniler yönünde hafif eğilimler görülmüştü. Ne var ki, zamanın yetkili bir din adamı, Diyanet İşleri Başkanı Bilmen Efendi, böyle bir tutumun karşısına dikilmekte gecikmemiş ve Gürsel'e adeta meydan okurcasına, bunun mümkün olamayacağını, İslamın 1 400 yıldan beri Arap niteliğiyle uygulandığını ve bunun değiştirilemeyeceğini, ibadetin Türkçe yapılamayacağını, *Kur'an'ın* Türkçeye çevrilemeyeceğini, ancak ve ancak Arapça okutulabileceğini, ezanın ise asla Türkçe okunmayacağını beyan etmişti. Bu beyanıyla Bilmen Efendi, aynı konuda daha önce benzeri görüşler sarf eden diğer yetkili bir din adamının yanında Türkçeye ve Türke karşı müşterek cephe aldığını anlatmaktaydı. Bu müşterek cephe bilindiği üzere bin yıldan beri kurulu bir cephedir ve bir ara *Atatürk* sayesinde yıkılır gibi olmuş, fakat onun hayata gözlerini yummasıyla yeniden canlanmıştır. O günden bu yana, yine eski tahribatıyla gittikçe güçlenmiş ve güzelim Ttirkçemizi (ve onunla birlikte nice varlığımızı) yok etme gayretleri şeklinde çeşitli çevrelerce desteklenmiştir. Hemen her gün gazetelerde bu kara kuvvetin yeni bir melanetine şahit oluşumuz bundandır. Laik Türk Cumhuriyeti'nin parlamentosunda zaman zaman ezanın Türkçe okutulması isteklerine karşı gücenik tepkiler kendisini gösterir. Bilmen Efendi bu tepkilerin karakteristik bir temsilcisidir. Şeriat eğitimi ve zihniyetiyle donanmış Bilmen Efendiden, laiklik esaslarına uygun bir cevap beklemek saflık olurdu. İslama bağlı koyu inancı içerisinde onun, tıpkı diğer benzerleri gibi, her fırsatta Türkün yararına olabilecek her şeyin karşısına çıkması elbette ki olağandı. Bin yıl boyunca böyle gelmiş ve böyle gitmiş bu olumsuz tutum, elbette ki böyle devam edecekti.

Ancak bu olumsuz düşüncelerini ortaya koyarken Bilmen Efendi ve onun gibiler şundan habersizdirler ki, dinin ve ibadetin Türkün nitelikleriyle bağdaşır hale getirilmesi mümkündür ve buna imkân ve izin veren malzemeyi hem *akıl* kaynağından ve hem de -akla fazla değer vermeyenlerimizin başvuracakları bir yol olarak- *şeriat* kaynağından

çıkarmak kolaydır. Bunları genel olarak daha yukarda gördük, Türk ve Türkçe düşmanlarına ne derece yanılmakta olduklarını ve ezanı Türkçe okutmanın ve *Kur'an'ı* Tiirkçeye çevirmenin ne derece mümkün olduğunu izledik.

C) **Kendi Diline Yabancı ve İlgisiz Türk Toplumu**

1965 yılında Türkiye köylerinde yapılan bilimsel araştırmaların sonucu göstermiştir ki, Türk toplumu, din adamının telkin ve zorlamasıyla, Arapça yazıyı genellikle vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak görmektedir. Çünkü Arapça *Kur'an* yazısıdır ve *Kar'an'* okumak için Arapçayı (anlamını bilmese de) ve Arap yazılarım bilmek gerekir. Halka hâkim olan zihniyet odur ki, *Kur'au'ı* anlamak şart değildir, fakat okumak yeterlidir. *Kur'an'*m Latince harflerle basılmasına ve okunmasına gerek yoktur: "Mademki *(Kur'an)* Arapça olarak yazılmış, o halde imanın Arapça yazıyı (ve Arapçayı) öğretmesi zorunluluk doğurmaktadır" diyor Türk köylüsü. Ve üstelik din eğitiminin müspet eğitim yapan okullarda değil, bunun dışında, mesela camilerde veya *Kur'an* kurslarında ve din okullarında verilmesini lüzumlu görmektedir. Özellikle din adamı çocukların din eğitiminin okullarda değil, camide veya evde verilmesini keyfiyetinin dince sevap olacağı inanışındadır.[44]

D) Arabın İnanışı: "Dilini Unutan Millet Yok Olur"; Aynı İnanıştaki Türk Din Adamının Türkçeyi Bırakıp Arapçaya Sarılması

Arap şuna inanmıştır ki, dilini unutan ya da ihmal eden kişi kendi toplumundan kopar ve dilini ihmal eden *ulus* ise yok olup gider. Arabın Müslümanı da, Hıristiyanı da bu şekilde düşünür ve her ikisi de Arapçanın en büyük koruyucusu olarak birlikte iş görür. Iraklı al-Husrî ya da Lübnanlı Hanna ya da Suriyeli Osman, Arapçanın kut-

44 Richard B. Scott, "Turkish Village Attitudes Toward Religious Education", in *The Muslim World.* Temmuz 1965, c.55. sayı 3, s.222-229. Yukardaki husus için bkz. s.225.

sallığı ve üstünlüğü ve korunması hakkında ne düşünmüşseier, Hıristiyan bir Arap olan Zurayk (Suriyelidir) ya da Lübnanlı Şararah ya da Mısırlı Amin, hep aynı fikirde birleşmişlerdir.

Kendisi için bunları düşünen Arap, İslama dahil bulunan Araptan başka toplumların kendi öz dillerine bağlı kalmalarına göz yummaz, tahammül göstermez. Örneğin Türkiye'de Tiirkçenin bağımsızlığına karşı çıkar ve bunu önlemek için elinden geleni yapar. Arapçaya ilgi azalırsa İslama bağlılığın da azalacağını söyletir. Türk din adamı ve şeriatçısı, her konuda olduğu gibi bu konuda da Arabın taklitçisi olarak ve tıpkı bir papağan gibi onun söylediklerini aynıyla tekrarlamaktan kaçınmaz; dil öğesinin önemini Arabın gerekçesiyle açıklar ve dilini ihmal eden ulusların ulus olmaktan çıkacaklarını söyler durur. Eskiden bu böyle olduğu gibi bugün de aynıdır. Laik Türkiye Cumhuriyeti'nin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1973 yılında yayımladığı *Hutbeler* adlı kitapta, "Bir *Ulus...* dil(ine) bağlılığı ile uluslar topluluğu içinde yaşama hakkı elde eder... *Dili...* olmayan ve (buna) sahip çıkmayan milletler ve toplumlar yok olmaya mahkûmdur. Böyle toplumlar aşağılık duygusuna kapılır, taklitçilikten kurtulamaz... Böylesi toplumların yüce idealleri... büyük ulus olma kaygıları yoktur"[45] diye yazılır.

Ne var ki, şeriatçımız "Diline sahip bulunmayan uluslar yok olur" derken Türkçenin kaderi üzerinde yüzyıllar boyunca ne olumsuz bir rol oynadığını, bu millete kendi öz ve güzel Türkçesini nasıl kaybettirdiğini ve *Tiirkçeyı* nasıl *Arapçaya.* feda ettirdiğini düşünmez. Batı'da çeşitli Hıristiyan ülkelerin, din kitaplarını kendi öz dillerine daha yüzlerce yıl önce çevirtmiş olduklarını ve böylece her ulusun Hıristiyan dinini kendi dili ile uyguladığını incelemez. Çünkü işine ve çıkarlarına gelmez.

Bu açıdan ele alındığında, bizim şeriatçımız, Batı'nın karanlık çağ dönemlerinin zihniyetini henüz aşamamamıştır. Bilindiği gibi Batı'da da, Tanrı sözleri diye kutsal bilinen kitaplar *(Ahd-i Atıyk* ve *Ahd-ı Cedîd)* yüzyıllar boyunca ulusal dillere çevrilmemiş, "Tanrı dilinde"

45 Bu satırlar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 1973 yılında ve hem de Cumhuriyetin 50. yıldönümü vesilesiyle yayımladığı *Hutbeler* kitabında (Ayyıldız Matbaası) aynen bu şekilde yayımlanmıştır.

yazıldığı iddiasıyla "çevrilemez" ilan edilmişti. Orada da Hıristiyan ve farklı dile ve benliğe sahip uluslar, bu yalanlara inanmış olarak ibadeti kendilerine yabancı bir dilde yaparlardı. Hiç kimsenin bu kitapları anlamasına olanak yoktu. Hiç kuşkusuz bu durum, din adamlarının ve onlar sayesinde iktidar ve imtiyaz sahibi azınlığın saltanatını ve mutluluğunu yaratmıştı. Ne var ki, sayıları az da olsa gerçek anlamda aydın kişilerin gayretleriyle bu saçma inanışlar sona erdirildi.

E) Türk Şeriatçısının Arapçaya Bağlı Olarak Kur'an'ı Türkçeye Çevirtmemesini!! Nedeni

Arap kendi dilini, yani Arapçayı, sadece îslamın öz dili olduğu veya Araptan başka Müslüman toplumlarca kutsal dil sayılıyor diye gurur duymak için değil, asıl kendi milliliğini sağlıyor olduğu için korur ve yüceltir. O kendi dilinde, kendi milliyetçilik bilincini yaratan unsurları bulur. Çünkü bilir ki, Arabın tanımı bile, daha Muhammed döneminde Arap dilini konuşur olma kıstasına dayatılmıştır. Aynı kıstas bugün için de geçerlidir.

*Kıtr'an*in Arapçadan başka dillere çevrilmesine karşı Arabın direnmesi hem duygusal, hem de çıkarcı nedenlere dayanır; dil onun için bir gurur, bir övgü ve bir prestij kaynağı olduğu kadar, milli çıkarlarının gerçekleşmesi için de tükenmez bir hazinedir. 1 400 yıllık İslam tarihi boyunca Arap ne kendi şahsi meziyetleriyle, ne kahramanlıklarıyla, ne askeri ve idari yetenekleriyle ve ne de ilmi ve ahlaki yeterlikleriyle gururlanabilmiş, öğünebilmiş ve prestij sağlayabilmiştir. Bu alanlardaki bütün başarılara kendinden olmayan öğeler (özellikle Türk ve Acem öğeler sayesinde) ve kaynaklar (Yunan uygarlığı ve ilmi, Hint, İran etkisi vb.) marifetiyle erişebilmiştir.

Kendisine asıl gurur ve prestij sağlayan ve kendinden olan tek şey dildir; Arapçadır. Onun İslamdan önce de zengin bir edebiyat dili vardır. Sadece dil sayesindedir ki, *ıιαııevi* fetihler yapabilmiştir. Sadece Arapça sayesindedir ki. başka uluslar tarafından sevilmiş ve sayılmıştır. Ve yine sadece bu sayededir ki, İslam dininin, fethedilmiş ülkelerde yayılması ve kökleşmesi zeminini yaratabilmiştir.

Bu sayededir ki, İslam uygarlığı adı altında ortaya çıkan, fakat esas itibariyle ya Acem ya Türk ya da Hıristiyan ve Yahudi asıllı düşünürlerin özellikle kadim Yunandan yararlanarak yarattıkları bir uygarlığı *Arap uygarlığı* şeklinde gösterebilmiştir. Çiinkii Arap asıllı olmayan bütün bu yazarlar ve düşünürler, eserlerini Arapça olarak yayımlamışlardır. Bu bakımdan Araplar için *Kur'atı'*ın Arapçadan başka bir dile çevrilmemesi hayati bir önem taşır. Çünkü şunu anlamışlardır ki, Arapça, Arap olmayan Miislümam Araplık ruhuna sokmakta ve manen Araba bağlı kılmaktadır. İşte bizim şeriatçımızın kendi öz dilini ve benliğini unuturcasına Araplık ruhu içerisinde yaşaması bundandır. *Kur'an'*ın Türkçeye çevrilmesine karşı direnmesinin nedenleri budur. Çünkü çıkarları da bunu emretmektedir. Cahil halk yığınlarına, onların anlamadıkları bir dilde hitap etmenin nimetlerinden ancak bu surette yararlanabilmesi mümkündür. Ve yine ancak bu suretledir ki, şeriat emirlerini, onların kavrayamayacakları bir kurnazlıkla uygulayabileceklerinden emindirler. Kişileri ve toplumları, hiçbir güçlük çekmeden, hiçbir sorguya muhatap edilmeden uyutmanın ve soymanın yolunu bunda bulmuşlardır. Kendi bilgisizliklerini *bilgi* şeklinde sokuşturmanın en kolay usulünün bu olduğunu bilmektedirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ DAVASINDA DİN UNSURU

ARAP MİLLİYETÇİLİĞİ DAVASINDA DİN UNSURU

Arap milliyetçiliği davasında *din* unsuru, yani İslam, tıpkı diğer unsurlar (örneğin "Türk aleyhtarlığı" ya da "dil") gibi önemli bir yer işgal eder. Arap milliyetçisi bu konuda da oldukça kurnaz ve başarılı bir siyaset izlemiştir. Bu siyaset, bir yandan *İslamcı* kılık içerisinde İslamiyeti "evrensel" bir din gibi gösterirken, diğer yandan Araba özgü ve dolayısıyla Arap milliyetçiliğine yararlı bir unsur olarak kullanmak şeklinde kendini belli etmiştir. İlerdeki sayfalarda "İslamcılık" görüşüne bağlı Arap ile "Arap milliyetçiliği"ne bağlı Arabın birbirlerine ne derece yakın olduklarını ve her ne kadar bazı hususlarda birbirlerinden ayrılsalar da, temel gayede nasıl birleştiklerini izleyeceğiz ve göreceğiz ki, *İslam* dini, her şeyden önce *Arabın* kendi öz çıkarlarının var kıldığı bir dindir; Araba *Araplılık* benliğini ve bilincini veren ve *Arabi* Arap olmayan öğelere nazaran üstün kılan ve bu üstünlüğü çeşitli kurnazlıklarla yerleştiren ve sürdüren bir kuruluş olarak iş görmüştür.

Yine göreceğiz ki *Kur'aıı,* Arap yazar ve düşünürlerinin de açıkça kabul ettikleri gibi, her şeyden önce *Araba* hitaben ve onun kendi öz dilinde, yani *Arapça* olarak inmiştir. İslamın kurucusu olan Muhammed, her ne kadar Araplarla Arap olmayanlar arasında eşitlik bulunduğu görüşünü savunur gibi davranmış ise de, bu davranış altında Arabın çıkarlarını ön plana almaktan, Arabi Arap olmayan öğelere nazaran yüceltmekten, Arabın her vesileyle gururunu okşayıcı çareleri düşünmekten geri kalmamıştır. Öylesine ki, *"Ben bir Arabım, beni seven Arabi sever, Arabi seven beni sevmiş olur, Araptan nefret eden benden nefret etmiş olur"* demekten veya Araplardan

nefret edenleri "Münafıklar kategorisine sokmaktan[1] ve Aıabın İslam öncesi geleneklerini ya aynen ya da bazı değişiklerle İslamın temel koşullan ve hükümleri ve gelenekleri haline getirmekten ve *Kur'an'daki inananlar* deyimini dahi esas itibariyle Araplar için kullanmaktan, İslam devletinin *Arap* devleti olarak kurulmasına ve o şekilde sürmesine çalışmaktan ve örneğin halifeliğin Araplardan (ve özellikle Kureyş kabilesinden) seçilmesini koşul olarak öne sürmekten ve sırf Arap çıkarlarını sağlamak amacıyla buna benzer nice hükmü yerleştirmekten kaçınmamıştır. Bununla beraber 20. yüzyıl Arap yazarlarının birçoğu, din öğesini, Arap milliyetçiliğinin mutlak şartı kılmaktan uzaklaşır görünmüşler ve sırf Müslüman Arap ile gayrimüslim Arabi kaynaştırmak maksadıyla *"dil birliği", "tarih birliği", "düşünce birliği"* vs. gibi öğelere yanaşmışlardır. Ancak bu düşüncelerinin altında İslama bağlılık yoluyla Arap milliyetçiliğine hizmet amacı yatmıştır.[2]

Başka bir deyimle Arap milliyetçisi, hem İslam öğesini ve hem de İslamdan gayrı öğeleri, işine geldiği gibi kullanmasını bilmiştir. Fakat şu da bir gerçektir ki, Arap milliyetçisinin İslama borçlu olduğu çok şey vardır. İslam dini olmamış olsaydı Arap milliyetçiliği diye bir şey olmazdı. Arap yazarların oybirliğine varan görüşü odur ki, *İslama bağlılık* ile *Araplık* birbirini besleyen iki kaynak olmuştur.[3] Araplık ve İslamcılık eğilimleri, zaman zaman birbirlerinin alanına girmiş ve bazı taşmalarla birbirleriyle rekabet eder olmuş ve hiçbir zaman çatışır durumda kalmamışlardır. Hiçbir zaman *Araplığı* ön plana almak isteyenler *İslamcılık* eğilimini savunanlar indinde din düşmanı sayılmamışlardır. Oysa ki, Arap olmayan Müslüman toplumlarında (örneğin Türklerde) durum bu olmamış ve milliyetçilik davranışlarıyla İslama bağlılık, birbiriyle bağdaşmayan davranışlar olarak damgalanmıştır. Türk toplumunda Türk milliyetçiliğini ve ulusal duyguları

1 "Münafık" deyimi, *Kıtı'aıı'da* en ağır bir suç karşılığı kullanılan bir deyimdir. Bu hadisi Ahmed İbıı Hanbal'ın *Musnad* adlı yapılının (Kahire, 1313 Hicri) c.l, s.8l'de bulmak mümkündür. İlerdeki sayfalarda bu ve diğer hususlarla ilgili *Kur'aıı* ve hadis hükümleri kaynaklarıyla birlikte verilecektir.

2 Bkz. Favez. A. Sayegh, *Arap Unity; Hope and Fulfillment.* New York. 1959, s.91.

3 Ccaser E. Farah, "The Dilcmna of Arap Nationalism", *The World of Islam.* Leiden, 1963. c.6-2, sayı 3, s.163.

oluşturmak isteyenler, şeriatçının değerlendirmesinde islam düşmanı ve zındık olarak suçlandırılmışlardır. Her ne kadar şeriatçının ağzında "milliyetçilik" sözcüğü eksik olmasa da, bu milliyetçilik Türkün gerçek niteliklerini (örneğin akılcılığını, Türkçeciliğini, kadına değer vermişliğini vs.) kapsar bir milliyetçilik değil, fakat bunları feda eden ve Arapları (Arap niteliklerini) içine alacak şekilde, din birliği esasına dayalı bir mukaddesatçılıktır.

BİRİNCİ KESİM
İSLAM VE MİLLİYETÇİLİK KAVRAMI

I) İSLAMIN MİLLİYETÇİLİKLE BAĞDAŞMADIĞI GÖRÜŞÜ: İSLAMCI GÖRÜŞ

İslamın milliyetçilikle bağdaşmadığını savunanlar Tanrı'nın milliyetçilik duygularını yok ettiğini söylerler, "İslama dahil insanlar arasında ırk ve soy ayrımı diye bir şey yoktur" derler, "bütün Müslümanlar kardeştir" diye eklerler. İddialarına kanıt olarak Muhammed'in sözlerini verirler: "Tanrı sizleri, cahiliyye döneminde sahip olduğunuz kibirlilikten ve soy sopla övünme geleneğinden uzak kıldı. İnsanlar Âdem'den gelmedir ve Âdem de tozdan yaratılmıştır."[1]

Bu görüş taraftarlarının çoğu milliyetçiliğin "ilkellik" ve "dar görüşlülük" olduğunu ileri sürerler ve "Kişi yaşamlarında bencillik ne ise sosyal yaşamlarda da milliyetçilik odur" derler.[2] Ve böylece insanlık idealine ve dünya kardeşliğine İslami duygularla erişilebileceğini belirtirler.[3] İslamcılara göre Müslümanlar arasında ayrı ve farklı vatan

1 Müslüman yazarların bu konudaki görüşleri için bkz. Detlev Klıalid, "Modern Interpretation of Muslini Universalim", in *Mııslıın Slıdies, Jounııl of the Islanıic Researdı Insıirule,* Pakistan, March 1969. c.8, sayı 1, s.47-96.
Bu görüşlerin başlıca tanınmış savunucularından olan Alımed Amin'iıı, Kahire, 1952 tarihli *Yavm al-İslam* ve yine Kahire, 1938 tarihli *Fayd aI Khatır* ve Kahire, 1955 tarihli *al Şark va al-Garb* adlı kitaplarına bakınız. Ayrıca Muhammed İkbal'in görüşleri için *Speeches and Statements of fc/bal,* Lahoıe, 1945, s.222; ayrıca bkz. Abdul Vahid, *Thoughts and Reflecüons of Îqbal* Lahore. 1964, s.379-al, 1953 tarihli.

2 Pakistan'da *Cemaât'iil İslâm* akımlarının lideri olan Abu'! Alâ Mavdudî'nin bu görüşleri için bkz. Detlev Klıalid. *age.* s.62.

3 Al l al al-Fası, *al-Nakd al-Zlıari* adlı kitabındaki bıı görüşleri için bkz. Detlev Klıalid. *age,* s.64.

anlayışı diye bir şey yoktur. *Dcır-iil İslam* vardır, yani bütün Müslümanların beraberce yaşadıkları *"İslaının Evi"* vardır. Müslüman olmayanlar ise bunun dışında, yani *"Dar-iil Harb"*de (yani savaş yerinde) yaşayanlardır.

İslamcı görüşe göre, *Dar-iil İslam,* her ne kadar çeşitli bölgelerden ve toplumlardan meydana gelmiş olmasa da, aslında aynı evde yaşayan bir tek vücuttur. Bir ailenin çeşitli fertleri gibi, *Dar-iil İslam'da* da çeşitli özelliklere, sahip toplumlar ve bölgeler tek bir ulus, yani Müslümanlar birliğini oluşturur.

Bu birlik için sınırları belli bir toprak parçası, yani *vatan, yurt* diye bir şey önemli ve hatta mümkün değildir.

Önemli değildir, çünkü *Dar-iil İslam'da* yaşayanlar için *vatan* yok *iman* vardır. Bunun böyle olduğunu Muhammed *"Vatan sevgisi iman'dır"* demek suretiyle belirtmiştir.[4]

Mümkün değildir, çünkü *Dar-iil islam* devamlı şekilde *Dar-iil Harb't* karşı savaş halindedir ve bu nedenle sınırlarını genişletmek ve yeryüzü haline getirmek görevindedir. Zira Tanrı *cihat* emri vermiştir ve bu nedenle *cihat* sonucu olarak ele geçirilen topraklar halkına İslamı kabul etmeleri ya da haraç vermeleri teklif edilecek ve eğer İslamı kabul ederlerse veya etmeyip bunun yerine haraç öderlerse canlarına dokunulmayacak, fakat ne İslamı kabul eder ve ne de haraç ödeyemeyecek olurlarsa öldürüleceklerdir. Din adına bu şekilde kâfirlere karşı savaş, kişiler bakımından başlıca dini bir görev, devlet bakımından da siyasi bir yükümdür. Çiinkü bütün yeryüzünü Dar-ül İslam şekline getirmek İslamın nihai olarak erişeceği bir amaçtır. Ancak bu suretle bütün insanlar için iman birliği sağlanmış ve Tanrı'nın egemenliği yeryüzüne yayılmış olacaktır. Bundan dolayıdır ki, yeryüzünün *Dar-iil Harb* bölümü yok oluncaya kadar Müslümanlar için cihat görevi en kutsal bir görev olarak kalacaktır. Yine bundan dolayıdır ki, Dar-ül İslam'da

4 al-Kudat al-Hamadaıiî, *Şakvıı'l Carih...* adlı kitabında: "Peygamber 'Vatan sevgisi imandır' diye emir buyurmadı mı? Hiç kimsenin meçhulü değildir ki. vatan sevgisi insanın tabiatında yoğurulmuştur" derdi. Bu kitabın Muhammed B. Abd'al Celil tarafından yapılan Fransızca çevirisi iciıı bkz. *Joıınal Asiarıi/ıte,* 1930. tonıe CCVI. s.200.

yaşayanlarla Dar-ül Harb'de yaşayanlar arasında barış hali diye bir şey bahis konusu olamaz. Tanrı, *Kıır'cın* ve Muhammed buna izin vermemiştir. Devamlı barış diye bir şey düşünülemez. Olsa olsa geçici anlamda "barış",."antlaşma" düşünülebilir.[5]

A) İslamcılara Göre "Milliyetçilik", Hatta "Yurtseverlik", İslama Bağlılık Duygularını Sarsabilir

İslamcılar, milliyetçilik bir yana, vatanperverliğin ve yurtseverliğin dahi İslama bağlılık duyguları için tehlike yaratabileceğini düşünürler ve ulusal benlik ya da bölgecilik ya da dilcilik vs. gibi özlemlerin geri plana atılmasını ve Müslüman benliğinin öne alınmasını gerekli görürler. Bu görüşün başlıca savunucularından biri olan Ahmed Amin, mensup bulunduğu Mısır toplumunun, her şeyden önce *Müslüman* olduğuna değinirken "önce Müslüman sonra Mısırlıyım" derdi. Diğer Müslüman toplumlar için de aynı durumun söz konusu olduğunu ve bu nedenle Suriyelinin, Hintlinin, Türkün vs. jıep aynı kıskançlıkla ulusal benliklerini Müslümanlık benliğinin gerisine atmalarını isterdi.[6]

Pakistanlı Muhammed İkbal, bu tezi aynı hararetle savunanlardan diğer bir ünlü örnektir. Islamda ırk, renk vs. ayrılıklar olmadığını, Arabın, Türkün, Afganlının, Mısırlının, Hintlinin vs. her şeyden önce İslam ailesinin mensupları bulunduğunu söylerdi.[7]

Bu konuda biraz elastiki davranmak isteyenlerden Sâid Ramadan'a göre, İslam ülkelerinde "yurt sevgisi" diye bir şey olmalı, fakat bu sevgi "sınırsız" bir nitelik taşımamalıdır.

Yurtseverlik aşırı noktalara eriştiği takdirde milliyetçilik kadar tehlikeli olabilecek ve İslama bağlılığı zayıflatabilecektir. Esasen yurtseverliğin aşırılığı demek bir tür milliyetçilik demektir. Böyle bir

5 Bu konularda bkz. Madjid Khadduı i, *The Islamic Law of Nations, Shaybani's Şiyar.* The John Hopkins Press, s.l 1-19. Muhammad Hamidullah. *Muslim Conduct of State,* Lahore, 1953, s.292.

6 Dctlev Khalid. *age,* s.58; Abdül Vahid, *age.* 379.

7 Abüiil Vahid, *age,* s.3-9 vd.; ayrıca Muhammed İkbal'in İngilizce olarak yayımladığı *Message of the East* adlı yapılına bakınız.

durumda yurtseverliğin ve milliyetçiliğin, bütün değer ölçülerini din duygularının üstüne çıkarması ve İslama öncelik sağlaması olağandır ve bu olağan da İslam için başlıca tehlikedir.[8]

Oysa ki, İslama bağlılık her şeyin üstünde, milliyetçiliğin de yurt sevgisinin de çok üstünde olması gereken bir şeydir.[9]

1) "Milliyetçiliği" "Yurts ev erlik"t en Ayırıp,
Birinciyi İslama Aykırı ve İkinciyi Uygun Bulma Kurnazlığı

Arap olmayan Müslüman toplumları İslama bağlı ve dolayısıyla Arap etkisi altında tutmanın çarelerinden biri de milliyetçilik eğilimlerini önleyip bunun yerine *yurtseverlik* duygularına ses çıkarmamak olmuştur.

Milliyetçiliğe karşı vaziyet alıp yurtseverliği serbest bırakmak *Panarabiznı* veya *Panislamizm* gelişmesini kolaylaştırmak bakımından önemliydi. Çünkü Arap olmayan Müslüman toplumlarda milliyetçilik eğilimlerinin gelişmesi demek, milli gelenek ve duyguiarın egemen olması ve bu toplumların değil sadece Araptan ve Arabm üstünlüğü fikrinden, belki de İslamdan uzaklaşması demek olabilirdi. Nitekim Batı ülkelerinde de ortaçağlarda, milli devlet duygularının gelişmesi çeşitli ulusları Hıristiyanlığın ve papalığın egemenliğinden uzaklaştırmıştır.

Bu nedenledir ki, Arap yazar ve düşünürler, milliyetçilik eğilimleri bakımından sadece Türkü değil, Mısırlıyı da engellemek istemişlerdir. Mısırlının, kendi İslamöncesi uygarlığıyla övünmesini ve kendisini Arap dünyasından saymayacak kadar Batı'ya yönelmesini kendileri bakımından büyük tehlike olarak görmüşlerdir. Sadece Arap yazarlar değil, İslamcı görüşe saplı Mısırlı yazarlar bile, aynı endişeye kapılarak Mısır'daki milliyetçilik gelişmelerini frenleme yolunu aramışlardır. *İkvan'm* bu konudaki direnmesi bilinen bir gerçektir. Fakat *İkvan* bile, her ne kadar Firavunlar dönemine özlem fikrine yanaşmazsa da, hiç olmazsa *Mısır/ılıkla* ve Mısır'ın İslam öncesi tarihiyle gurur duymaktan geri kalmamıştır.[10] Oysa ki, Türk şeriatçısı, İslam öncesi Türk yaşamlarını sanki yokmuş ya da bu yaşamlara sanki

8 Su'id Ramadan'm hu konuda yazdığı "al-Valan ii Allah" başlıklı yazısı için *al-Muslimin* adlı dergisinin c.2, sayı 759'a bakınız.

9 Z.l. Ansan, *age,* s.25.

10 Zafar lshaq Ansarî. *age.* s.24.

düşmanmış gibi görünmüştür. Türk şeriatçısı (örneğin Mehmet Akit), yurtseverlik duygularını işler gibi davranmış, fakat bunu yaparken Türk milliyetçiliği heveslerinin kabarmayacağını ve yurtseverliğin İslam için tehlike yaratmayacağını düşünmüştür.

2) İslamın Milliyetçilik Eğilimlerine Yer Vermediği Göriişii

İslam dininin "insanlar arası barışı" ve "Müslümanlar arası kardeşliği" sağlamak üzere milliyetçilik duygularına olanak tanımadığı görüşü, Araplardan ziyade Arap olmayan Müslüman toplumlarda ve özellikle Türklerde taraftar bulmuştur. Bu görüşe bağlı olan Arap yazarlar bulunmakla beraber, onlar bunu sırf Araplık davasına dolambaçlı yollarla hizmet düşüncesiyle yaparlar. Nitekim son iki yüz yıl boyunca çoğu Arap yazarlar, bir yandan İslamcılığa göz kaparlarken, diğer yandan İslamı Arap milliyetçiliğinin aracı yapmaktan geri kalmamışlardır. Bunun böyle olduğunu birazdan göreceğiz. Fakat daha önce şu hususu belirtmekte yarar vardır ki, Arap olmayan Müslüman yazarların, İslamiyeti insanlar arası barış ve kardeşlik dini saymaları, hem saf bir mantığa dayanır ve hem de kendilerine malzeme edindikleri şeriat hükümleriyle çatışır.

B) Milliyetçilik Duygularını Silmeye Yönelmiş İslamcılığın Araplara Uygulanamayacağı

Müslüman toplumların milliyetçilik eğilimlerine kapılmamaları ve böylece İslama bağlılıklarının azalmaması için İslamcı görüşleri destekleyen Arap milliyetçisi, Araplar bakımından özel bir durum olduğunu söylemekten geri kalmaz: "Biz Araplar, Arapçamızla... tarihimizin zenginlikleriyle gurur duyarız. Ortak bir dil, ortak bir yurt ve ortak çıkarlarla birleşmiş bir ulus olarak beraberliğimizle öğünürüz. Bu... şekliyle milliyetçiliğimiz bir gerçektir.[1]

Öte yandan İslamın "ırkçılık" duygularını bertaraf edip iman birliği öğesini getirdiğini söyleyen Arap milliyetçisi, ırkçılık bilincinden de bir an olsun uzaklaşmamış, Arap olmayan Müslümanı kendine yakın bul-

11 Zııfar lslıaq Ansarî, *cıge.* s.33.

mamış ve kendini daima "kavm-i necip" şeklinde iistün bulmuş ve bu sloganı çoğu zaman başkalarını sömürmek için kullanmıştır: "Bir başka millet gösterilemez ki", diyor Pakistanlı bir yazar, "Araplar kadar aristokrat duygulara (sınıf ayrılığı bilincine) saplanmış olarak kendilerini, Arap olmayanlardan üstün niteliklerle donatılmış saymasın. Arap cengaverleri ve onların ahfadı, sonradan İslama giren yabancıların kendileriyle eşit olacaklarına asla inanmamışlardır. Arap, kendisini, Tanrı tarafından başkalarını idare için yaratılmış, üstün bir ulus saymıştır. Muhammed, bütün Müslümanların eşit olduklarını ve putperestlik dönemi ayrıcalıklarının kaldırıldığını söylediği zaman İslamın bir gün Araptan başka ulusları kapsayacağını hayalinden geçilmemişti..."[12] Nitekim İslamın ilk dönemlerinde savaş yoluyla kazanılan yerlerde sınıf ayrılığı uygulanmıştır: Araplar ve Arap kanından gelme insanlar en üstün sınıf sayılmış; onu (fethedilen topraklarda) İslamı kabul eden halklar izlemiş ve daha aşağı tabakada Müslüman olmayan halklar yer almıştır. İman birliği fikri, Araplar için kendi ırki hasletlerini terk anlamına gelmemiştir. Çiinkü İslam dinini onlar, kendi geleneklerinin yarattığı bir güç bilmişler ve öylece uygulamışlardır. Fakat Türkler için durum bunun tersi olmuştur. Türk insanı ırki hasletlerini unutarak İslam içerisinde erimiş gitmiştir; iktidara sahip, fakat ırk ve kan birliği duygusundan yoksun yönetici sınıf, halktan tamamıyla kopmuş ve hatta ona yabancı olarak ve onu küçük görerek, emsaline az rastlanır bir devlet yaşantısı kurmuştur.[13] İslamdan önceki dönemde Türkün kendi başına devlet kurduğuna ve İslama girdikten sonra ise Türk olmayan öğelerle kendini yönettiğine işaretle bir yazar şöyle der: "Garip bir çelişmedir ki, tarihin derinliklerine inen dönemlerden itibaren büyük devlet örgütü kurmakla ve fetihler yapmakla üstünlük kuran Türkler (İslama girdikten sonra) Türk asıllı olmayan öğelerden ordu ve yönetici sınıf yaratmışlardır ve bu öğeler kendilerini Türk halkına daima üstün saymışlardır. Bunlar, halkı *Türk* diye aşağı gören Osmanlı hanedanına bağlı kimseler olarak ve Osmanlı adıyla çağırılmışlardır."[14]

12 S.K. Buklısh, *The Contribution to the History of Islam.* s.7I. Ayrıca bkz. Ibn Haldun. *Pıoleg (Mukaddima).* s.300, 301.

13 Bu konuda bkz. Julius Germaııus, "The Role of the Turks in Islam", in *Islamic Culture.* The Hevederdead Quarterly Review, c.7. s.519-533.

14 */bid.* s.519-533.

Gerçekten de Osmanlı devletinde, başta padişah olmak üzere, tüm yöneticilerin kökeni aranacak olursa ve Kanunîye gelinceye kadar yeniçeri teşkilatına Türk (ve hatta Müslüman anadan doğmuş ya da Türk Müslüman sulhundan gelmiş) bir tek insanın sokulmadığı göz önünde tutulacak olursa gerçeğin ne olduğu anlaşılır. Oysa ki, kan ve ırk farkının gözetilmesine engel yaratan ve buna karşılık iman birliğini ön plana alan şeriat hükümleri Arabın kendi içerisinde ırk ve kan birliği duygularını zedelememiş ve milli benlik bilincini yok etmemiştir.

II) ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN TEMEL ARACI OLARAK "İSLAM" VE "ARAPL1LIK"

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı devletine karşı ayaklanması ve daha sonra Vahhabî akımlarının başlaması üzerine Arap milliyetçiliği eylemli nitelikte yeni bir döneme girmiş ve 19. yüzyıl boyunca Arapların Osmanlı boyunduruğundan kurtulup bağımsız bir devlet kurmaları yönünde gelişmiştir. Bunu sağlamak üzere Arap yazarlar, *Araplık* bilincini tazelemenin çarelerini aramışlardır. Çünkü yüzyıllarca kendinden olmayan unsurların (özellikle Türklerin) egemenliği altında yaşayan Arabın *Araplık* bilincinin körlendiğini ve bunu canlandırmanın gerektiğini anlamışlardır. Bundan dolayıdır ki, *milliyetçilik* ile İslamın bağdaşmaz olduğu iddialarını, kendi bakımlarından, gidermeye çalışmışlardır. Çalışırken de kendi kendilerine sordukları soru şu olmuştur:

"Biz Araplar için, hem İslama samimi olarak bağlı kalmak ve hem de aynı zamanda milliyetçilik (ve Araplılık) duygularına sahip olmak olanağı var mıdır? Arap milliyetçiliği ile... gerçek Müslümanlık arasında temelden bağdaşmazlık diye bir şey olabilir mi? Ve acaba bunlardan birine yönelmek demek, diğerini inkâr ya da ihmal etmek sayılır mı?" Bu soruyu Arap milliyetçisi kendi çıkarları doğrultusunda yanıtlamıştır ve yanıtlarken de İslamın Arapla ilgili ne varsa her şeyi (İslamöncesi ve sonrası Arap tarihi, gelenekleri, edebiyatı, dili vs.) kapsadığını hatırlatmıştır.[15]

15 *Ibicl,* s.33.

A) İslamın Araptan Başka Toplumlar İçin Milliyetçilik Kaynağı Olamayacağı

İslam dinini Arap milliyetçiliğine dayanak yapmaya yönelmiş Arap tezini birazdan göreceğiz. Fakat daha önce belirtmekte yarar vardır ki, Arap milliyetçiliğine göre *din* unsuru, ne Batı ulusları ve ne de Arap olmayan Müslüman toplumları (örneğin Türkler) bakımından milliyetçilik kaynağı olamaz. Bu görüşü desteklemek üzere Arap yazarlar Batı'dan örnekler yağdırırlar. Söyledikleri şudur ki, İtalyan ya da Alman birliği din birliği öğesiyle kurulmamıştır: Dil birliği, tarih birliği, kültür ve edebiyat birliği ve nihayet ortak çıkarlar ve ruh birliği yoluyla kurulmuştur. Hıristiyanlığın Alman ya da İtalyan (Fransız vs.) uluslarının İsa'dan önceki yaşantılarıyla, geçmişi ya da gelenekleriyle bağlantısı ve devamlılığı söz konusu değildir. İsa, bu toplumların herhangi birinin insanı olarak ortaya çıkmamıştır. İsa, Yahudi asıllıdır ve Roma İmparatorluğu'na tabi bir topluluğun mensubudur. İçinden çıktığı toplumun siyasal yaşamında aktif bir rol oynamış değildir. Hıristiyanlık Batı uluslarına yabancı kaynaktan, dışardan gelme bir kuruluştur ve tıpkı "hazır elbise" misali, onların yaşantısına oturtulmuştur.[16] Bundan dolayıdır ki, Batı'da Hıristiyanlık, din olarak, milliyetçilik öğesi olamamıştır.

Bu tezi savunan yazarlara göre durum, Arap olmayan Müslüman toplumlar ve özellikle Türkler için de böyledir.

Arap Yazarlara Göre "Turan Asdlı Türkler İçin İslamiyet, Milliyetçilik Kaynağı Olamaz"

Suriyeli yazarlardan Şeyh Mustafa as-Siba'i'nin, din ve milliyetçilik ilişkilerine değinen bazı görüşleri vardır ki, Arap çevrelerince paylaşılır. *al-Manar* adlı gazetenin yayımladığı bu görüşlere göre İslama sonradan katılmış bulunan Türkler için İslam dini milliyetçilik öğesi olamaz. Şöyle der: "Nazi Almanya'sı için Hıristiyanlık, Alman milliyetçiliğine yabancı kalmıştır. Turan asıllı Türkler için de İslam, onların milliyetçilik gelişmeleri bakımından

16 *İbicl,* s.32. Ayrıca bkz. Faycz A. Sayeglı (Ph. D.). *Anıp Unit\. Hope and Fulfillment.* New York, 1958. s.4.

böylesine uyumsuz olmuştur. Fakat Arap milliyetçiliği bakımından İslamın yabancı görünen hiçbir yönü yoktur. Arap milliyetçiliği, Arapların İslama sarılmaları oranında oluşur..."[17]

Başka bir deyimle İslam dini, bu Arap görüşüne göre, Türkün İslam öncesi tarihinden ve geleneklerinden çıkma bir şey olmadığı için Türkün niteliklerine ve milliyetçilik heveslerine ters ve aykırı düşen bîr dindir. Bundan dolayıdır ki, İslamiyet ile Türk milliyetçiliği birlikte yürümez. İslama dayanmak suretiyle Türkler milliyetçilik duygularını, milliyetçilik bilincini oluşturamazlar.

Oysa ki, Araplar için bu mümkündür, çünkü İslam dini, Arabın kendi geleneklerinin, zihniyetinin ve İslam öncesi tarihinin ürünü olmak üzere doğmuştur. İslamın özüne yönelmekle Arap kendi milliyetçiliğine kavuşmuş olur. Fakat Türk İslama gömülmekle Arap yaşamına, niteliklerine ve geleneklerine sarılmış olacağından Türkleşmek yerine Araplaşmak durumuyla karşılaşmış olacaktır. Öte yandan, yine Arap iddiasına göre, İslam dini, Türkün kendi öz tarihinden, yaşantısından ve geleneklerinden doğmadığı ve hatta onun niteliklerine ve geleneklerine yabancı ve aykırı olduğu gibi, bir de Türkün fikri niteliklerine uymayan ve Türkün ancak uzun bir gelişme devresinden sonra anlayabilir olduğu bir dindir.

Bu konuda Lorthrop Stoddardin *The New World of Islam* adlı eserini ve Gustave Lebon'un *The Civilization of the Arabs* adlı kitabını kendisine kaynak ve destek yapan bir Arap milliyetçisi, Abd al-Rahman al-Bazzaz, Lebon'dan şu pasajı naklederek Tiirke adeta tokat atarcasına şu satırları okuyucusuna sunar; "... Yüksek kültür ve zekâ seviyesine erişmiş uluslarla, tıpkı Arap ulusu gibi, ortaçağdaki gelişmemiş barbar uluslar... arasındaki farkı müşahade edebilmekteyiz..." ve barbar uluslar deyimiyle Roma İmparatorluğu'nu deviren Batı uluslarını (Cermenler örneği) Muhammed'in kurduğu devleti yıkan Moğolları ve "Kaba Türkleri" kast ettiğini açıkça belirtir. Ve şöyle devam eder: "Araplar -Yunan, Roma ve Acem uygarlıklarının yardımıyla- yeni bir uygarlık yaratmışlardır. Fakat zekâ ve kültür seviyesi itibariyle düşük seviyede bulunan bu barbarlar

i 7 Mustafa as-Siba'î'niıı yazılan R.B. Winder tarafından *Islam us the State Religion* adı altında İngilizecve çevrilmiştir. Bkz. *The Muslim World,* 1954, s.223.

(yani Moğollar ve Türkler demek ister) fethettikleri bu uygarlığı (yani Arap uygarlığını) anlamaktan yoksundular ve onu ancak ters şekliyle kavrayabildiler. Ancak uzun bir süre sonra zekâ kudretleri biraz geliştikten sonradır ki, onun gerçek anlamına vakıf oldular ve ancak o zaman yeni bazı ilerlemeler kaydedebildiler..."[18]

Yukarıdaki iddialar arasında, Türkün İslama gömülmekle Arap yaşamına ve geleneklerine sarılmış olacağına ve Araplaşacağına dair olanı doğrudur. Fakat İslamı anlayacak ve kavrayacak fikir yeteneğine sahip bulunmadığına dair olanı konusunda tartışmak yersiz olur. Sadece şunu belirtmek-yeterlidir ki, şeriatı benimsemek ve uygulamak için yüksek kertede bir zekâya ya da kültüre gerek yoktur. Arabın niteliklerine yatkın olmasının nedeni de esasen budur. Türkün İslamı seçmiş olması, savaşçı içgüdülere yatkın olmasındandır. Hiç kuşku edilmemelidir ki, çöl Arabınm ilkel geleneklerine uygun olarak hazırlanmış İslam, Türkün hayat anlayışına ve güzel geleneklerine aykırı düşmüş ve onu *akılcılık* ya da *kadına değer verme* gibi ve daha nice güzel alışkanlıklarından yoksun etmiştir.

B) İslamın Araba Özgü ve Arap Çıkarlarını ve Üstünlüğünü Sağlamaya Yönelmiş Din Olduğu

Her ne kadar bütün insanlara hitap edermiş gibi görünen yönleri varsa da İslam, esas itibariyle Araba özgü ve Arap çıkarlarını ve üstünlüğünü sağlamaya yönelmiş bir dindir. Bunun böyle olduğunu Muhammed'in *Kur'an*'a yerleştirdiği hükümlerden ve bunlar kadar temel nitelikte bulunan hadislerden ve tutum, davranışlarından (sünnet) anlamak kolaydır. İslam tarihi boyunca bu kaynaklar Arabm milli benliğini, milliyetçilik duygularını ve *Araplık* bilincini canlı kılmak amacıyla işlenmiş ve geliştirilmiş ve özellikle son iki yüzyıl boyunca Arap milliyetçisinin elinde şu formüle bağlanmıştır: Muhammed Arabın ulusal peygamberidir ve İslamiyet Arabın ulusa! dinidir.

18 al-Bazzaz. *On Arab Naitonalism,* London, 1965, s.42.

1) Arapların "Ulusal" Peygamberi Olarak Muhammed

Mııhammed'in, ırk ve cins farkı gözetilmeden bütün insanlar için gönderilmiş bir peygamber olduğu kanısı Müslümanlar arası bir inanç niteliğindedir. Bu inanç, daha önce de belirttiğimiz gibi, *Kur'an*'ın çeşitli surelerinde; *"...Ey insanlar, doğrusu ben... Allah'ın hepinii için gönderdiği peygamberiyim..."* (K. 7 A'râf Suresi, ayet 158) şeklinde yer alan ayetler yanında Buharî ve Müslim gibi sağlam kaynaklardan çıkma ve Abû Hüreyre gibi güvenilir kişilerin rivayetleriyle beslenen hadislere (örneğin *"Kur'ân bana verildi ve ben biitün uluslara gönderildim"* ya da *"İster kırmızı ya da siyah olsun, ben biitiin ırklar için gönderildim")* dayalı olarak kökleşmiştir. Fakat daha ziyade Arap olmayan Müslüman toplumlarda kökleşmiştir. Her ne kadar Araplar arasında da bu inanca saplı olanlar varsa da bunlar biraz daha beşeri görünmek ve daha doğrusu dış âlemde husumet yaratmamak ve Arap olmayan Müslümanları darıltmamak maksadıyla bu tutum içerisindedirler. Şunu çok¯iyi bilirler ki, Muhammed, bu tür hükümleri, bazı toplumları (örneğin Yahudileri, Hıristiyanları vs.) kandırmak ve kendisine bağlamak maksadıyla koymuştur. Fakat koyarken de hiçbir zaman Araplığını ve Arap çıkarlarını unutmamıştır.

Bunun böyle olduğunu asıl Arap milliyetçisi savunur. Çünkü onun gözünde Muhammed, Arap birliğinin ilk mimarı olan ve Arap milliyetçiliğinin temellerini atan ilk ulusal kahraman sayılır. Arapları ilk kez bir araya getiren, devlet örgütü içinde birleştiren ve fütuhat yoluyla büyük bir imparatorluk kurulması yönünde ilk adımı atan kimse diye bilinir. Arap yazarların inandıkları odur ki, İslamdan önce dağınık şekilde yaşayan ve millet olma bilincine sahip bulunmayan Arap aşiretleri ancak onun sayesinde örgütlenmiş ve millet olma bilincine erişmişlerdir.[19] Muhammed bu işi, Araplarda müşterek olan unsurları işlemek suretiyle,

19 İslam ile Arap milliyetçiliği arasında bağdaşmazlık olmadığı hususunda bkz. Abd al-Rahmaıı al-Bazzaz, *al-tslâm ve al-Kıımiyya, al-Arabiyyu;* I952'de verdiği bu konferanslarını 1962'de İngilizce olarak *Arub Nationalism* (Beıkeley, 1962) adıyla yayımladı. 1962'de yayımladığı *Bun tır fi al-Kcıvmiyycı al-arabiyya* kitabının bu konuyla ilgili olan tasımlan için bkz. Kemal Karpal (Ed.), *Politiccıl and Social Thought in tlıe Contemporary Middlc East,* Londoıı, 1968, s.52 vd. Ayrıca bkz. Talıa Husayn, *Mıt'tamar at-Udabu cıl-Arab,* Kahire, 1957, s.60. Kamhavi Velid, *al-Nakbah Ve'l-bina,* Beiıut, 1956, s.207. al-Nadvi Hasan, *Melıd Kasira al-Alanı B'lntıilaı al-Mıslimin,* Kahire, 1959, s.262. al-Arsuzi Zaki, *al-Vnunah ul-Arabiyyah.* Damascus, 1958, s.98.

daha doğrusu Arapçayı ve Arap geleneklerini îslamın temel direkleri haline getirmekle ve asıl, *Araplık* duygusunu her şeyin üstünde bir değer kılmakla başarmıştır. Ve yine Muhammed sayesindedir ki*, Araplılık* ile *Müslümanlık* birbirini tamamlayan ve destekleyen iki güç olmuştur. Zira Arap milliyetçiliğinin ilk harcını atan Muhammed "Ben bir Müslümanım" derken aynı zamanda "Ben bir Arabım" demeyi ihmal etmemiş ve *Müslümanlık* ile *Araplığı* ayniyat haline getirmek istemiştir. Bunun için İslamın temel ilkeleri arasına "İnsanlığın en mükemmel (üstün) sınıfı Araplardır... Arapları sevmek şu üç nedenle şarttır: Çünkü ben bir Arabım, çünkü *Kur'an* Arapça inmiştir, çünkü cennet sakinleri Arapça konuşur... Arapları sevmek demek iman sahibi (yani Müslüman) olmak demektir, onları sevmemek imansızlık demektir... Arapları seven beni sevmiş olur, sevmeyen beni sevmiyor demektir" şeklinde hükümler koymuştur. Bütün bunlar, İslami eğitimin malzemesi olup Buharî'nin *Salıîh'mde,* Suyûti'nin *al-Ccımi al-Kâbir'*inde ya da al-Müttakî'nin *Karz-al-Ummal fi sunan al-akval* adlı yapıtlarında ve bunlar kadar temel tüm İslam kaynaklarında yer almıştır.

2) Arabıtı Ulusal Dini Olarak İslamiyet

20. yüzyılın ikinci yarısında Arap milliyetçiliğinin en güçlü otoritesi sayılan al-Bazzaz şöyle der:

> "Her ne kadar İslam dini, tüm milletlere yatkın ve evrensel bir din niteliğindeyse de, hiç kuşku edilmemelidir ki, esas itibariyle Araplar için indirilmiştir; bu açıdan alındığında Arabın kendi öz dinidir. Peygamber Araplardan seçilmiştir, Kur'an onların diliyle indirilmiştir, İslamiyet Arapların İslam öncesi geleneklerini sürdürmüştür..."[20]

Bu inanca saplı olarak Arap milliyetçisinin düşündüğü ve savunduğu şudur ki, iliklerine kadar Arap olan ve Araplığı ile daima övünen Muhammed, İslam dinini Arabm *ulusal dini* olarak yerleştirmiştir. Yerleştirebilmek için de Arabın zihniyetini, geleneklerini, zevklerini, ahlakiliğini, dilini ve her şeyini İslamın birer parçası yapmıştır.

20 al-Bazzaz, *On Arab Nalionalism,* Londoıı, 1965. s.42.

Bazı gelenekleri değiştirirken dahi Arabın duygularını, çıkarlarını göz önünde tutmuştur. Başka bir deyimle, İslamı Arabın nitelikleriyle yoğurmuştur. Arabın ve Araplılığın tanımını da buna uydurmuştur: "Muhammed'e göre Araplık, dil ve din (Arapça ve İslam) öğeleriyle oluşur."[21]

*Kur'an'*m Şûrâ Suresi'ndeki "Ey Muhammed, böylece kentlerin anası olan Mekke'de ve çevresinde bulunanları uyarman... için sana Arapça... bir Kitâb vahyettik" (ayet 7) şeklindeki hükmüne, aynı surenin 193-195 ayetlerini ve K. 43 Zuhruf Suresi'nin 2-3 ayetlerini ekleyip Cahiliye dönemindeki Arapları hedef edinen K. 2 Bakara Suresi'nin 62., K. 5 Mâide Suresi'nin 69., K. 22 Hac Suresi'nin 17. hükümlerine şöyle bir göz atmak ve yine Arapların gelenekleriyle ve yaşantılarıyla ve konuştukları Arapçayla ilgili hükümleri ele almak suretiyle İslamın esas itibariyle Araba özgü bir din olduğunu anlamak kolaydır.

Ve işte Arap milliyetçiliği gayretlerinde bu iki öğenin bazen birlikte ve bazen de ayrı ayrı olmak üzere ağırlık teşkil etmesi, Muhammedin böyle bir tanıma yer vermesindendir. Arabın öz çıkarlarını göz önünde tutarak Arap milliyetçisinin, bazı hallerde sadece *dil* öğesini ön plana geçirdiği dahi görülmüştür. Örneğin Sati al-Husrî, *al-Kavmiyya al-Arabiyya* adlı kitabında "Arapça konuşan herkes Araptır" demek suretiyle dil öğesine ağırlık verir.[22] Ona göre önemli olan şey ne ırk, ne din ve ne de başka bir şeydir; sadece Araplıktır. Fakat dil öğesine ağırlık verenler dahi İslamın *Arap* niteliğini ön plana almışlardır.

Bundan dolayıdır ki, İslamın en koyu bir şekilde gelişir olduğu dönemlerde *Araplık* bilinci önde gelmiş ve bu bilinç *Müslüman Arap* ile *Müslüman olmayan Arap* arasında devamlı bir kaynaşma havası yaratmıştır: "Müslüman Araplar, Müslüman olmayan Araplara (hatta Hıristiyan Araplara) karşı Arap olmayanlardan çok farklı dav-

21 Abd al-Rahman al-Bazzaz, *Fî-Ruh al-lslûm,* Bağdat, 1959, s. 180-181. E. Salem, "Nationalism and Islam", in *The Muslim World,* Ekim 1962, c.52. sayı 4, s.283.

22 Beyrut, 1961, s.85-87. Bundan başka aynı yazarın, *Ma'hiya al-Kavmiya?* adlı ve yine Beyrut'ta. 1963 yılında (ilk basım 1959) yayımladığı ve Arabıı tanımını Islanıdan ayıran konulardaki kitabına bakınız, s.252.

23 Bkz. Hazen Zaki Nuseibeh, *The Ideas of Arab Nationalism.* Cornell University Press. 2nd Edition, 1959, s.68 vd.

ranmışlardır. Daha ilk anlarda Hıristiyan Araplar Müslüman Araplarla aynı safta olmak üzere savaşlara katılmışlardır."[2]- Arap olmayan ırklarla ilişkiler kurulmaya başlandıkça bu *Araplık* bilinci giderek güçlenmiş ve Arap aleyhtarlığı (yani Şu'ubiye akımları) arttıkça bu bilinç de artar olmuştur. Ve nihayet Arapların Acemlerle ve daha sonra Türklerle baş başa kalmaları ve onlardan gelen saldırılara karşı cephe almaları sonucu Müslüman Arap ile Hıristiyan Arap bağlılığı artmış ve Araplık bilinci koyulaşmıştır. Başka bir deyimle İslam öncesi Arap yaşamı, *Araplık* bilincinin kökeni olmuş ve İslamiyet bu bilinci "kutsal" bağlarla perçinlemiştir.[24]

3) Muhanımed, Sadece Arapların Peygamberi Olarak ve Onları Din Birliğinde Toplama Düşüncesinden Hareket Etmiştir

Peygamberliğini ilan ettiği tarihlerde Muhammed'in aklından "evrensel" bir din yerleştirmek ve bütün "ümmetlerin" ve insanların peygamberi olmak düşüncesi geçmemiştir. Sadece Arap ümmetinin peygamberi olarak ve Arapları "Tek Tanrı" inanışında toplamak üzere iş görmek istemiştir. Bundan dolayıdır ki, kendini "Müslümanların ilki" olarak tanıtmış ve *Kur'an'a, "...'Doğrusu ben ilk Müslüman olmakla emrolundum' de..."* (K. 6 En'âm Suresi, ayet 14) ayetini koymuştur.

Başka bir deyimle bu ilk başlangıç döneminde İslam dinini, Araplara *ulusal* nitelikte bir din olarak sunmuştur. Böylece nasıl ki diğer ümmetlerin kendi dinleri varsa, Arapların da kendilerine özgü bir dinleri olduğunu kanıtlamak istemiştir. Bunu yaparken diğer dinlerin (örneğin Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın) varlığını inkâr etmemiş ve hatta her ümmetin kendi içinden çıkma peygamberleri ve kendi dillerinde yazılmış kitapları olduğu görüşüne bağlı olarak bu dinlere karşı hoşgörü siyaseti izlemiştir.

Fakat daha sonraları güçlenmeye başlayıp da Arap olmayanları da egemenliği altına alma düşüncesine yöneldikçe, peygamberlik alanını genişletmiş ve tüm insanlara hitap eder duruma girmiştir. Bu andan itibaren İslamdan başka din olmadığını, daha önce gelen (ve örneğin

24 II. Z. Nuseibeh, *age,* s.23, 68: Sati Husarî, *Arava Ahaditfı al-Valaniye ve ıd-Kavmiya* (Milliyetçilik ve Yuılçuluk Üzerine Görüşler ve Fikirler), Arapça, Kahire, 1944, s.20. Ayrıca bkz. H.Z. Nııseibeh. *age,* s.68 vd.

İbrahim'den İsa'ya kadar) bütün peygamberlerin hep Müslüman olarak gönderildiklerini (K. 2 Bakara Suresi, ayet 140 vs...) ve evvelce vahyedilmiş olan kitapların *(Tevrat, İıcil* gibi) Müslümanlığın esaslarını kapsadığım (K. 4 Nisa Suresi, ayet 163 vs.) belirtmiştir. Fakat bütün bu çabalarına rağmen Yahudileri ve Hıristiyanlar! kendisine bağlayamayacağım anladığı andan itibaren onlara düşman kesilmiş ve Müslüman dünyasını *Dar-iil İslam* tanımı ile Müslüman olmayanlara, yani *Dar-iil Harb'a* karşı düşman yapmış, İslamdan başka bir din tanımamıştır. Kısaca özetini verdiğimiz bu gelişimi şimdi *Kur'an* hükümleri ve Muhammed'in söz ve davranışları ışığında ele alalım ve İslamın Arap dini olarak yerleşmesinin ve sırf Muhammed'in kişisel düşüncelerine dayalı olarak sonradan evrensel din kılığına sokulmasının öyküsüne geçelim.

C) İslamın Arap Dini Olarak Yerleşmesinin Kısa Hikâyesi

Bilindiği gibi Muhammed, gençliğinde Mekke'de çobanlık yaparken Hatice adında zengin ve kervan ticaretiyle meşgul bir dul kadın tarafından işe alınır ve onun kervanlarını Suriye'ye götürüp getirmeye başlar. Daha sonra Hatice'nin kocası olacaktır. Hatice'nin hizmetine girdikten ve iş vesilesiyle Suriye gibi Hıristiyan ve Yahudilerin bol olduğu ticaret merkezlerini ziyarete başladıktan sonra, buralarda Hıristiyan din adamlarıyla tanışır. Gerek onlardan ve gerek Hatice'nin Hıristiyan olan akrabalarından ve özellikle onun amcasının oğlu olan Vakara bin Navfel'den Hıristiyanlık ve Yahudilik hakkında bilgiler alır; *İncil'i* ve *Tevrat'ı* öğrenir. Esasen daha genç yaşlarında iken Arapları Yahudiliğe çağıran Yahudi din adamlarını da bir hayli dinlemiş ve fikir edinmiştir.

Böylece İsrailoğullarına, kendi içlerinden peygamberler gönderildiğini ve anlayacakları dilde kitaplar verildiğini ve aynı şekilde Hıristiyanlara da İsa'nın yollandığını ve Arapların böyle bir "inayete" kavuşturulmadıklarım görmekle şu temayı kafasında oluşturur: İnsanları *"milletler", "ümmetler"* halinde yaratan Tanrı, israiloğullarına İbrahim, İshak, Ya'kûb, Musa ve diğer peygamberleri

ve onlarla birlikte kendi dillerinde yazılı *Tevrat'ı* ve Hıristiyanlara da İsa'yı ve *İncil'i* gönderdiği gibi Araplara da kendi içlerinden çıkma Muhammed'i ve onunla birlikte Arapların anlayacağı dilde yazılı *Kuran*'ı yollamıştır. Bu temayı işlemek üzere *Kur'an'*a yerleştirdiği hükümleri özetle gözden geçirecek olursak:

Bir kere bütün insanların tek bir ümmet olarak değil, farklı ve ayrı ümmetler halinde yaratılmış olduklarını anlatmak üzere şu hükmü koymuştur:

> *"Eğer Rabbin dileseydi, insanları tek bir iinımet kılardı..."* (K. 42 Şûra Suresi, ayet 8.)[25]

Muhammed'in söylendiğine göre insanları böylece ayrı ve farklı ümmetler halinde yaratan Tanrı, her ümmete ayrı bir yol, ayrı bir yöntem göstermiştir:

> *"...Her biriniz için bir yol, bir yöntem kıldık; eğer Allalı dileseydi, sizi bir tek ümmet yapardı..."* (K. 5 Mâide Suresi, ayet 48.)

Bundan dolayıdır ki, Tanrı, yine Muhammed'in söylediğine bakılırsa, her ümmete kendi arasından ve kendi cinsinden peygamberler göndermiştir;

> *"...Onlara aralarından (kendi cinslerinden) bir peygamber geldi..."* (K. 16 Nahl Suresi, ayet 113.)
>
> *"...Her ümmetin bir peygamberi vardır."* (K. 10 Yunus Suresi, ayet 47.)

Tanrı'nın başka ümmetlere Araplardan önce peygamberler ve kitaplar gönderdiğini ve böylece onları sapıklıktan kurtarıp uyarmak istediğini belirtmek üzere de:

> *"Ey Muhammet!, and olsun ki senden önce çeşitli ümmetlere peygamberler göndermiştik."* (K. 15 Hicr Suresi, ayet 10.)

Bu peygamberler her ümmeti aydınlığa çıkarmak, doğru yola sokmak ve hüküm gününde o ümmet adına şahitlik yapmakla görevlidir.

25 Ayrıca bkz. K. 11 Hûd Suresi, ayet i 18-119; K. 5 Mâide Suresi, ayet 48 vs.

...Her Ümnıet'ten bir Kişi'yi, o gün aleyhlerine şahit tutarız" (K. 16 Nahl Suresi, ayet 89.)

Ve her ümmete kendi içinden çıkma peygamberler gönderen Tanrı, her ümmetin kendi diliyle yazılı kitaplar indirdiğini de hatırlatmayı ihmal etmemiştir: *"...Ve görürsün ki her iimmet, diz çökmüş kendi kitabına sarılmada..."* (K. 45 Câsiye Suresi, ayet 28);

"... Kendilerine apaçık anlatabilsin diye her peygamberi kendi milletinin diliyle gönderdik" (K. 14 İbrahim Suresi, ayet 4.)

Bunun böyle olduğunu ve diğer ümmetlere daha önce peygamberler ve kitaplar verildiğini anlatmak üzere Muhammed'in verdiği örnekler arasında Musa'nın *Tevrat* ile İsrailoğullarına ve İsa'nın da *İncil* ile Hıristiyanlara yollandığını gösterir şu hükümler vardır:

"...Muscı'yı Ayetlerimizle 'Milletini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve Allah'ın günlerini onlara hatırlat' diye göndermiştik" (K. 14 İbrahim Suresi, ayet 5.)

Bunu biraz daha açıklığa kavuşturmak ve *Tevrat'*m yol göstericisi olarak Yahudilere indirildiğini anlatmak üzere de: *"Doğrusu Biz yol gösterici olarak Tevrat'ı indirdik... peygamberler Yahudilere onunla hükmederlerdi"* (K. 5 Mâide Suresi, ayet 44.) şeklindeki hükmü görmekteyiz.

Öte yandan Tanrı'nın Hıristiyan ümmetine İsa'yı ve onunla birlikte *İncil'i* gönderdiğini ve Hıristiyanların bu kitaba göre amel etmeleri gereğini belirtmek üzere:

"...İsa... Allah'ın peygaınberleri(dir)..." (K. 4 Nisâ Suresi, ayet 171), *"...İncil sahipleri Allah'ın onda indirdikleri ile hükmetsinler"* (K. 5 Mâide Suresi, ayet 47)

şeklindeki hükümler yanında Tanrı'nın Hıristiyanlardan bu konuda "Söz aldığını bildiren hüküm yer almıştır (K. 5 Mâide Suresi, ayet 14).

Ve işte kendilerine daha önce peygamber ve kitap verilen bu ümmetler korkusuzca hüküm gününü bekleyebileceklerdir. Zira *Kur'aıı'*da;

> *"... Şüphesiz. •• Yahudi olanlar, Hıristiyanlar ve Sâbiilerden Allah'a ve ahiret giitüine inanan(ların)... ecirleri Rablerinin katmdadtr. Onlar için artık korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir"* (K. 2 Bakara Suresi, ayet 62).

Görülüyor ki, Muhammed, Yahudileri ve Hıristiyanları kendilerine özgü dine sahip ümmetler olarak tanımlamaktadır bu dönemlerde. Tanımlarken de bu sahip oldukları dinin Müslümanlıkla ilgili olduğuna dair hiçbir imada bulunmamaktadır.

Başka bir deyimle onların peygamberlerinin Müslüman olduğuna ya da gönderilen kitapların (yani *Tevrat* in ve *İncil'* in) *Kur'an'm* tasdik ettiği şeyler bulunduğuna dair bir şey söylememektedir. Sadece bu ümmetlerin, Araplardan önce dine sahip kılındıklarını belirtmektedir. Neden Tanrı başka ümmetlere daha önce, peygamberler, kitaplar göndermiş ve onları aydınlığa kavuşturmak istemiştir de bu işi Araplar için yapmamıştır? Neden İsrailoğullarına İshak'ı, Musa'yı vs.yi ve Hıristiyanlara İsa'yı yollamış ve onları kurtarmak üzere *Tevrat'ı* ya da *İncil'i* indirmiştir de Arapları uyarmamış, "cahiliye" döneminde "gafil" olarak bırakmıştır? Hiç kuşkusuz bu ve buna benzer soruları akla ve mantığa yatkın bir yoldan yanıtlamaya imkân yoktur; böylesine keyfi bir davranışı hikmet sahibi Tanrı'nın adaletiyle ve yüceliği fikriyle bağdaştırmak kolay değildir. Ne var ki Muhammed, Araplara peygamber olma hevesiyle bu formülü uygun bulmuş ve muhtemelen, farkında olmadan, Tanrıyı, sanki daha önce Araplara peygamber göndermeyi unutmuş da bunu şimdi akıl ediyormuş durumuna düşürmüştür.

Bunun böyle olduğunu, İslam dininin kendi aracılığıyla Araplara gönderildiğine dair *Kur'an'* a koyduğu hükümlerden çıkarmak kolaydır. Zira bu koyduğu hükümlerle Araplara daha önce uyarıcı gönderilmediğini, gafil bırakıldıklarını ve onları aydınlığa çıkarmak üzere onların anlayacağı dilde yazılı kitapla Tanrı tarafından ilk Müslüman olmak üzere yollandığını açıklamıştır.

Başka bir deyimle, bu ilk başlangıçta, kendisine inandırmak istediği insanlar sadece kendi kavmidir, yani Araplardır. Çünkü bir kere Tanrı'nın, hem kendisini ve hem de Arap kavmini şereflendirmek için *Kur'aıı'* ı gönderdiğini söyler:

"(Ey Muhammedi) Sen hemen o sana vahyolunana tutun! Muhakkak ki sen doğru bir yol üzerindesin ve muhakkak ki o (Kur'cin) hem senin için, hem kavmin için bir şereftir ve ileride ondan mesul olacaksınız•" (K. 43 Zuhruf Suresi, ayet 44.)

Öte yandan kendisinin Arapları uyarmak üzere Araplar içerisinden seçilmiş olarak göstermek için koyduğu hükümler arasında Tevbe Suresi'nin şu ayeti var:

"... size içinizden, sizden (siz Araplardan)... bir peygamber gelmiştir..." (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 128.)

Yine Tevbe Suresi'ne koyduğu bir başka ayete göre, Tanrı Araplara hitap ederek kendi içlerinden bir peygamber gönderdiğini şu şekilde belirtmiştir:

"Hamdolsun, size içinizden, sizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki, bir sıkıntıya düşmeniz pek ağır gelir ona, pek düşkündür
* *size..."* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 128.)

Burada geçen *"size"* sözcüğü, Muhammed'in kendi ümmeti olan Araplardır. O Araplaıdır ki, yine Muhammed'e göre, daha önce Tanrı tarafından uyarılmamış, herhangi bir kitaba sahip kılınmamış ve gafil bırakılmamışlardır. Bunu biraz daha açıklığa kavuşturan Cum'a Suresi'nde;

"...Kitapsız kimseler arasından kendilerine ayetler okuyan, onları arıtan, onlara kitâbı ve hikmeti öğreten O'dıır. Onlar daha önce şüphesiz apaçık bir sapıklık içinde idiler" (K. 62 Cum'a Suresi, ayet 2.)

hükmü yanında, kendisinin bu uyarılmayan ve gafil bırakılan Arap milletine *Kıır'cın* ile birlikte gönderildiğini anlatmak için;

"...Senden önce kendilerine uyarıcı gelmeyen bir milleti uyarman için, Rabbinclen Rahmet olarak gönderildin..." (K. 28 Kasas Suresi, ayet 46.)

hükmünü ve ayrıca aşağıdaki hükmii kullanmıştır:

"Bu, babaları uyarılmadığmdan gafil kahıuş bir milleti uyarman için... Allah'ın indirdiği Kur'âıı'dır" (K. 36 Yâsîn Suresi, ayet 5-6.)

Yukarıdaki ayetlerde *"kitapsızlar", "gcıfil kalmış(lar)", "Kendilerine uyarıcı gelemeyen millet"* şeklinde geçen deyimler Mekkelileri ve civardaki Arapları tanımlamak üzere kullanılmıştır.

Nitekim *K'ur'an*in En'âm ve Şûrâ surelerinde yer alan ve tekrarlanan hükümlerle Tanrı Mekkelileri ve etrafındaki Arapları uyarmak istediğini hiç şüpheye yer vermeyecek şekilde ortaya koymuştur:

"...Ey Muhamnıed, böylece şehirlerin anası olan Mekke'de ve çevresinde bulunanları ...toplanma günii ile uyarman için, sana Arapça okunan bir kitap vahyettik..." (K. 42 Şûrâ Suresi, ayet 7.)

"...Bu. indirdiğimiz Mekke'lileri ve etrafmdakileri uyaran miibcırek Kitâb'dır. Ahirete inananlar buna inanırlar, namazlarına da devam ederler" (K. 6 En'âm Suresi, ayet 92.)

Peygamber olarak Araplar (ve daha doğrusu Mekkeliler) içerisinden seçilmesinin ve Araplara (Mekke ve civarındakilere) gönderilmesinin nedenleri arasında puta' tapmaktan kurtarıp tıpkı diğer dinlerdeki halklar gibi tek Tanrı inancına sokma görevi vardır. Bunu da Enbiyâ Suresi'nde şöyle belirtir:

"...onlar (yani puta tapan Araplar) sorumlu tutulacaklardır. O'nu bırakıp tanrılar nu edindiler. De ki 'işte benini ve Ümmetimin Kitâb'ı ve benden öncekilerin Kitâb'ı..." (K. 21 Enbiyâ Suresi, ayet 24.)

Hatırlatalım ki, o dönemde Araplar, daha doğrusu Mekkeliler, çeşitli putlara tapmakta ve kendilerini bundan vazgeçirmek ve tek bir Tanrı'ya taptırmak isteyen Muhammed'i peygamber olarak tanımamaktadırlar. Onu sihirbazlıkla, yalancılıkla, mucize yaratamamakla suçlamaktadırlar. Onu peygamber olarak kabul etmek isteyenleri de caydırmaya çalışmakta ve dedikodu çıkarmaktadırlar. İşte onların bu tutumuna karşı Muhamnıed daha önce gönderilmiş

peygamberlerin dahi kendi halkları (örneğin Yahudiler) tarafından inkâr edildiklerini hatırlatır ve bunun böyle olduğunu öğrenmek istiyorlarsa durumu kitaplılara (yani Yahudilere ve Hıristiyanlara) sormalarını öğütler:

> *"Rablerinden kendilerine gelen her yeni ihtarı mutlaka gönülleri gaflet içinde eğlenerek dinlerler. Zulmedenler, gizli toplantılarında: 'Bu zat (Muhammed) sizin gibi bir insandan başka bir şey midir. Siz göz göre göre Sihre mi uyarsınız?' diye konuşurlar. Peygamber 'Benim Rabbim gökte ve yerde söyleneni bilir...' dedi. Onlar: 'Hayır bunlar karışık Rüyâ'lardır... onu uydurmuştur... o şâirdir... Haydi önceki Peygamberler gibi o da bize bir mucize getirsin' dediler. Onlardan önce yok etmiş olduğumuz kasabalar halkı inanmadılar, bunlar nıı inanacaklar?.. Ey Muhammed, senden önce de, kendilerine valıy ettiğimiz adamlar gönderdik. Bilmiyorsanız Kitâblılara sorun..."* (K. 21 Enbiyâ Suresi, ayet 2-8.)

Başka bir deyimle Muhammed, Yahudileri ve Hıristiyanları tanık kılmak suretiyle Arapları kendisine inandırmaya çalışır.

Öte yandan Meryem Suresi'nde de;

> *"...Ey Muhammed, bir Kur'ân'ı Allah'a karşı gelmekten sakınmaları ve inatçı ulusu uyarman için senin dilinde kolaylaştırdık"* (K. 19 Meryem Suresi, ayet 97)

hükmü vardır. Bu hüküm Mekke döneminde, yani Muhammed'in Arapları kendisine inandırmaya çalıştığı, fakat onlardan direniş gördüğü dönemde inmiş sayılır. Yukardaki ayette sözü geçen *inatçı ulus* deyimi Araplar için kullanılmıştır. *"Senin dilinde kolaylaştırdık"* tümcesi ise hiç kuşkusuz *Arapça* anlamınadır.

Yine aynı şekilde Ra'd Suresi'nde;

> *"...Ey Muhammed, sana vahyettiğimizi okuman için seni de, onlardan önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir Ummet'e gönderdik ki o Ümmet... Allah'ı inkâr'eder. De ki 'O benim Rabbim'dir"* (K. 13 Ra'd Suresi, ayet 30)

şeklinde bir hüküm vardır. Burada geçen *"o iimmet"* sözcüğü doğrudan doğruya Arapları tanımlamaktadır. Bu hüküm tıpkı K. 19 Meryem Suresi'nin yukarıdaki ayeti gibi Muhammed'in daha henüz Mekke'de bulunduğu ve Mekkelilerin kendisini peygamber olarak tanımladıkları, kendisiyle alay ettikleri bir dönemde ortaya konmuştur.

Yine bunun gibi En'âm Suresi'nde Tanrı'nın;

> *"Senin milletin Kur'ân'ı yalanladı..."* (Ki 6 En'âm Suresi, ayet 66)

şeklinde konuştuğu görülür. Burada sözü geçen "senin milletin" de- ,yimi hiç kuşkusuz Muhammed'in kendi milleti olan Araplardır. Bir diğer ayetle söz konusu milletin Araplar olduğu da şu şekilde açıklanmıştır:

> *"Onlar Allah'ı bırakıp dişilere taparlar ve 'Elbette senin kullarından bir takımı alıp saptıracağını, develerin kulaklarını yarmalarını emredeceğim' diyen şeytâna taparlar"* (K. 4 Nisâ Suresi, ayet 117-118).

Bilindiği gibi Mekkeliler, eskiden *ellat, menât* ve *al-Uzza* adındaki putlara taparlardı; bunları Tanrı'nın kızları sayarlardı. Öte yandan develerinin kulaklarını yarmak geleneğini sürdürürlerdi. İşte bu ve buna benzer geleneklere sahip Arap milletini uyarmak üzere Tanrı şimdi, onların dilinde konuşan Muhammed'i onların anlayabileceği dilde yazılı bir kitapla göndermektedir. Bu kitap Arapların uymaları gereken yazıları kapsadığı için;

> *"Biz Kur'ân'ı Arapça bir yasa olarak indirdik..."* (K. 13 Ra'd Suresi, ayet 37)

diye konuşmaktadır. Fakat daha da belirli olmak üzere hem Araplara ve hem de Muhammed'e hitaben bu düşüncesini bildirmek ister.[26]

Araplara hitaben *Kur'an'm* çeşitli surelerinde şöyle demektedir:

26 Yukarıdaki hususlar için bkz. *Kur'an'm* K. 12 Yusuf Suresi, ayet 2: K. 13 Ra'd Suresi, ayet 37; K. 14 İbrahim Suresi, ayet 4: K. 19 Meryem Suresi, ayet 97; K. 39 Zümer Suresi, ayet 28; K. 41 Fussilet Suresi, ayet 3, 44; K. 42 Şûra Suresi, ayet 7.

"...Biz onu, anlaycısınız diye, Arapça okunmak iizere gönderdik" (K. 12 Yusuf Suresi, ayet 2); *"...Akledesiniz diye Kur'ân'ı Arapça, okunan bir kitâb kılmışızdır..."* (K. 43 Zuhruf Suresi, ayet 2-3.)

Bu ayeti açıklamak maksadıyla al-Bazzaz; "...'akıl edesiniz, anlayasınız' diye geçen deyimler, pek doğaldır ki *Kur'an*'ın anlamını kavrayacak olan Araplardan başkası değildir; çünkü Arapça onların kendi dilidir" diyerek Arap milliyetçisinin tezini güçlendirmeye çalışır.[27] *Kur'an*'ın Arapça olarak gönderilmesine Tanrı öylesine önem verir görünmektedir ki, yabancı bir dilde göndermiş olsaydı Arapların oyunbozanlık edebileceklerini dahi hesap etmiştir. Nitekim bu düşüncesini Fussilet Suresi'nde şöyle açığa vurur:

"...Biz bu Kur'ân'ı yabancı bir dil ile ortaya koysaydık: ... Bir Arab'a yabancı bir dille söylenir mi? derlerdi..." (K. 41 Fussilet Suresi, ayet 44.)

Öte yandan Tanrı, Muhammed'e hitap ederek de bu görüşlerini tekrarlamaktan geri kalmamaktadır:

"...Ey Muhaınmed, Biz öğüt alırlar diye Kur'ân'ı senin dilinde indirerek kolayca anlaşılmasını sağladık." (K. 44 Duhân Su- - resi, ayet 58-59.)

Söylemeye gerek yoktur ki, burada geçen "senin dilinde" sözcükleri "Arapça" diline atıftır. Fakat bunu muhtemelen daha da açıklığa kavuşturmak için şu hükmü kullanmıştır:

"...Ey Mıhammed, apaçık Arap diliyle uyaranlardan olman için onu (Kur'ân'ı) cebrâil senin kalbine indirmiştir..." (K. 26 Şuarâ Suresi, ayet 193-195.)

İşte bütün bu yukarıdaki hükümlere ve gelişmeye dayanarak Arap yazar ve düşünürleri, eskiden olduğu gibi bugün dahi, İslamın esas itibariyle Araplar için öngörüldüğü tezini işlerler. Yine al-Bazzaz'dan dinleyelim:

27 al-Bazzaz, *İslam und Arab NationaUsm...,* s. 137-138.

> "İster Mekke'de ve ister Medine'de nazil olmuş olsun bu ve diğer nice ayet İslamın dünya dini (evrensel din) olmadan önce özü itibariyle Arap dini olduğunun destekleyiçisidir."[28]

Hem de öylesine Arap dinidir ki, Arabın anlayabilmesi için onun anlayacağı sözcükler ve lehçeyle indirilmiştir.[29]

D) Kur'an'da Geçen "İnananlar" Sözcüğünü Muhammed İlk Kez "Araplar" Karşılığı Olarak Kullanır

Kur'an'da, Müslümanları birbirleriyle kardeş göstermeye yönelik gibi görünen bazı deyimler vardır ki, bunlar arasında en çok tekrarlananı "inananlar" (müminler) deyimidir. Hatta bu deyimin tüm insanlara şamil olduğunu ve bu itibarla İslamın insanlığa inmiş bulunduğunu iddia edenler de bulunur. Örneğin Hucurât Suresi'ıın 10. ayetinde; "...Hiç şüphe yok ki *inananlar* ancak kardeştirler; artık kardeşlerinizin arasını bulun, uzlaştırın onları..." ve yine 11. ayetinde;-"Ey' *inananlar,* içinizden bir topluluk başka bir toplulukla alay etmesin... Birbirinizi kınamayın, kötü lakablarla çağırmayın..." (K. 49 Hucurât Suresi, ayet 10-11) diye yazılıdır.

Arap milliyetçisi, bir yandan Arabın İslamda mümtaz ve imtiyazlı bir yeri olduğu tezini savunurken, diğer yandan da Arap olmayan Müslüman öğeleri gocundurmamak ve İslamı evrensel bir dinmiş gibi göstermek amacıyla bu nitelikteki hükümlere sarılır.

Ne var ki, bu hükümler tüm insanlığa değil, Müslümanlara.hitap eden hükümlerdir; fakat Müslümanlara hitap ederken aslında Araplara hitap etmektedir *ve Araplar* karşılığı olarak kullanılmıştır. Şöyle ki: Peygamberliğini ilan edip de kendisine Mekkeli Araplar arasında taraftar toplamaya başladığı tarihlerde Muhammed, bu taraftarlarını *inananlar* deyimiyle tanımlamıştı. Böylece kendisine inanan Arapları, inanmayan Araplardan ve diğer din saliklerinden (örneğin Mekke'de yaşayan Yahudilerden) ayırt etmek istemişti.

Nitekim İbrahim Suresi'nin 4. ayetindeki,

28 al-Bazzaz. *age,* 36; Sayeg, *age,* s.3; Salem. *ııge,* s.284.
29 Enver Çezne (Chejne), *age.* s.S vd.

> *"...Apaçık anlatabilmesi için her peygamberi kendi ulusunun diliyle gönderdik"* (K. 14 İbrahim Suresi, ayet 4)

şeklindeki hüküm aracılığıyla Fussilet Suresi'nin 44. ayetindeki,

> *"Biz bu Kur'ân'ı yabancı bir dil ile ortaya koysaydık... - 'Bir Arap'a yabancı bir dille söylenir nıi?' derlerdi. Ey Muhanımed de ki: 'Bu inananlara doğruluk rehberi ve gönüllerine şifâdır. İnanmayanların kulaklarında ağırlık vardır..."* (K. 41 Fussulet Suresi, ayet 44)

hükümler bunu kanıtlamaya yeter. Görülüyor ki, burada *inananlar* sözcüğü münhasıran *Araplar* karşılığı olarak kullanılmıştır.

Öte yandan Muhammed'in Müslüman yapmaya çalıştığı bu çeşitli Arap kabileleri ve aşiretleri, birbirleriyle husumet halinde idiler. Her ırk için olduğu gibi, fakat çok daha koyu ve şiddetli dozda olmak üzere Araplarda, aşiretler arası düşmanlıklar, kavgalar ya da çekememezlikler, birbirlerini üstün ya da aşağı görmeler, alay etmeler vs. vardı. İslamı kabul etmelerinden bu yana aradan 1 400 yıl geçmiş olmasına rağmen bu düşmanlıklar bugün dahi hâlâ sürüp gider.

İşte bu tür düşmanlıkları gidermek ve Arapların birbirleriyle kardeş olduklarını anlatabilmek amacıyladır ki Muhanımed, yukardaki hükümleri yerleştirmiş ve örneğin:

> *"... inananlar ancak kardeştirler; artık kardeşlerinizin arasını bulun, uzlaştırın onları... Ey inananlar, içinizden bir topluluk, başka bir toplulukla alay etmesin... Birbirimizi kınamayın, kötü lakablarla çağırmayın"* (K. 49 Hucurât Suresi, ayet 10-11)

şeklinde konuşmuştur. Başka bir deyimle, bu tür hükümleri bütün insanları tek bir ruhta birleştirmek ve tek bir dünya kardeşliği kurmak maksadıyla değil, Araplar arası çekişmeleri gidermek maksadıyla koymuştur. Çünkü bu şekilde konuştuğu tarihlerde Tanrı'nın her ümmet için, o ümmetin arasından peygamberler seçip, o ümmetin diliyle kitaplar gönderdiği kanısını taşımaktaydı.

Fakat daha sonraları, yani İslamın kılıç gücü ile yayılması ve Araplardan başka toplumlara kabul ettirilmesi sonucu olarak yukarıdaki ve

benzer hükümler, Arap olmayan Müslümanları da kapsar hale gelmiştir.[30] Fakat her ne olursa olsun, Arap milliyetçisi, her ne kadar yukarıdaki hükümlerin ve özellikle *Kur'an'*daki *inananlar* sözcüğünün Müslümanlar arası kardeşliği sürdürdüğünü ve hatta dünya insanlığına hitap ettiğini söyleyerek kendinden olmayanları kandırmaya çalışsa da, kendi insanlarına, okullarda, camilerde ve tüm yaşamına hâkim çabalarında, *Kur'an* in Araplar için vahyedildiğini, Arap üstünlüğü fikrini dile getirdiğini ve *inananlar* deyimiyle her şeyden önce *Arapları* kast ettiğini, beyin yıkaması şeklinde öğretmekten geri kalmaz.

E) Kur'an'da Geçen "Ümmet", "Millet" Sözcüklerinin Araplar Anlamına Alınması ve Arap Milliyetçiliğinin Temel Unsuru Yapılması

Kur'an'm çeşitli ayetlerinde *"ümmed"* ve *"millet"* deyimleri yer almıştır. Örneğin Meryem Suresi'nin 97. ayetinde: *"Ey Muhammed, Biz Kur'ân'ı, inatçı bir milleti uyarman için senin dilinde indirerek kolaylaştırdık"* (K. 19 Meryem Suresi, ayet 97) diye yazılmıştır.

Ali İmrân Suresi'nin 110. ayetinde de şöyle denmiştir: *"Siz, insanlar için ortaya çıkarılan... hayırlı bir ümmetsiniz..."* (K. 3 Ali İmrân Suresi, ayet 110) işte bu ve buna benzer hükümlerin doğrudan doğruya Araplara hitaben inmiş olduğu inancına dayalı olarak Arap milliyetçisi *Kur'an'*daki *"ümmet"* ve *"ulus"* sözcüklerini *Araplık* bilincini oluşturmak maksadıyla ve Arap çıkarlarına yarayacak şekilde kullanmıştır. Bugün de yaptığı budur.

1) Kur'an'daki "Ümmet" Sözcüğünün Özellikle "Araplar" Anlamına Geldiği

Kur'an'da 64 kez geçen "ümmet" (umma) sözcüğünün, *"halk", "cemaat"* ya da *"Bir peygambere bağlı insanlar"* vs. gibi farklı ve çeşitli anlamlarda olmak üzere iş gördüğü söylenir. Örneğin K. 16 Nahl Suresi'nin 89 ve K. 13 Ra'd Suresi'nin 34. ayetlerinde yer alan "ümmet"

30 Bkz. C. Snouck-Hurgonge, *L'Islam el le Problème des Races.* Revue du Monde Musulman, 1922, c.50, s.5-27. Yukardaki husus için bkz. s.l i.

deyimi, dilleri ve gelenekleri, inançları ve yaşam tarzları itibariyle bir arada bulunan küçük büyük topluluklar olarak anlaşılırken, K. 2 Bakara Suresi'nin 128. ve 134. ayetlerinde "hısım" ve "akrabalık" gibi özel bağlarla bir araya gelen cemaatleri ifade eder. Öte yandan K. 10 Yunus Suresi'nin 47, 49 ve K. 35 Fâtır Suresi'nin 24. ayetlerinde bu deyim, *kendilerine peygamber gönderilmiş topluluklar"* anlamındadır. K. 3 Ali İmrân Suresi'nin 110. ve K. 7 A'râf Suresi'nin 164. ayetlerine göre "ümmet" sözcüğü, *"kendilerine peygamber gönderilmiş olan topluluk içerisinde ayın imanda bulunan kiiçiik cemaatler"* karşılığı kullanılmıştır. K. 16 Nahl Suresi'nin 120-122. ayetlerinde geçen "ümmet" deyimi ise "İbrahim (peygamber)" karşılığı olarak şu şekilde kullanılmıştır:

> *"Muhakkak ki ibrahim başlı başına bir ümmet idi; tek bir hanîf (bâtıl dinlerden uzaklaşmış bir muvahhid) olarak Allah'a itaat için kıyanı etmişti ve hiçbir zanıan müşriklerden olmadı..."* (K. 16 Nahl Suresi, ayet 120-122.) (Bkz. Elmalılı Haindi Yazır çevirisi.)

Söylendiğine göre bununla anlatılmak istenen şey, bazı haller için "ümmet" tanımının, kişilerin sayısının azlığına ya da çokluğuna bağlı olmadığıdır. Bununla beraber, Arabın anlayışı daima o olmuştur ki, "ümmet" sözcüğü "...genel olarak dil birliğine dayalı, etnik ya da dinsel bir toplum..." demektir ve bu nitelikteki bir toplum Tanrı'nın inayetine erişecektir.[31] Bundan dolayıdır ki, Arap halklarını en fazla etkileyebilecek yazar ve düşünürler ve devlet adamları, *Kur'an*'da (ve özellikle K. 3 Âli İmrân Suresi'nde) geçen *ümmet* deyiminin, her şeyden önce *Araplar* demek olduğunu ve Arap üstünlüğünü öngördüğünü savunmuşlar ve Arap halklarını bu inançla yoğurmuşlardır. Ürdün Kralı Abdullah'ın 1945 yılında yayımlanan anılarında, K. 3 Âli İmrân Suresi'nin yukarıdaki ayetinde *siz* ve *ümmet* deyimlerinin kesinlikle *Araplar* karşılığı olarak alınması gerektiği ve Arap yazar ve düşünürlerin bunu daima bu şekilde benimsedikleri belirtilmiştir.[32]

31 S.G. Haim, "Islam and the Theory of Arab Nationalism", in *The World of Islam.* Leiden, 1956, c.4, s. 134-129. Yukarıdaki husus için bkz. s. 13 I.

32 *Anılanın* adlı kitabının Arapça metninde s.22 ve İngilizce çevirisinde s.57'ye bakınız.

2) Millet Deyimi de Öyle

Durum *Kur'atı'*da geçen *ulus* deyimi için de öyle kabul edilmiştir. Her ne kadar *ulus* deyimi daha sonraları ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde "Aynı dine mensup insanlar topluluğu" şeklinde sanılmışsa da, Araplar için bu deyim genel olarak Arap topluluğu şeklinde alınmıştır. Zira Arabın inancı her zaman için şu olmuştur ki, *Arap* toplumu İslamın bel kemiğidir ve Tanrı, vahiyler yoluyla Araplara hitap etmiştir. İslamın esas itibariyle *Arap* için inmiş bir din olduğu konusunda eski veya yeni bütün Arap milliyetçilerinin görüşleri budur ve bu görüşü en sağlam bir şekilde berraklığa kavuşturan, zamanımızın en ünlü Arap düşünürlerinden ve milliyetçilerinden al-Bazzaz olmuştur.[33]

Her ne kadar *iimmet* deyimi *ulus* deyiminden daha geniş bir anlam taşır gibi görünmüşse de yine de Araplar bakımından *Arap toplumu* anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Zira İslam tarihini eleştirenlerin bilmeleri gerektiği üzere peygamberlik işine yeni başladığı yıllarda Muhammed, Mekke halkını birbirine sıkı sıkıya bağlı bir *ümmet* olarak görmüştür. Fakat Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra hu deyimi biraz daha genişleterek kullanmayı uygun bulmuştu. Zira Medine'de Araplarla beraberce yaşayan Musevileri kazanmak, onlara İslamı benimsetmek gayesindeydi. Bu itibarla *iimmet* deyimi, orada, Medine halkı için, yani Arapları ve Musevileri kapsayan bir deyim olarak kullanılır oldu. Fakat zamanla *ümmet* deyimi müminler bakımından anlam taşır oldu ve hele Musevilerin İslama girmeyeceklerinin anlaşılmasından sonra durum açıklık kazandı. Bu andan itibaren Muhammed *ümmet* deyimini, yeniden ilk şekliyle, yani *Arap topluluğu* olarak kullanır oldu.

3) Muhammed'in Ölümünden Sonra Ümınet Deyimi, Arabın Çıkarlarına Olacak Şekilde ve Başka Halkları İslama Katabilmek Maksadıyla Arap Olmayanları da Kapsar Şekle Sokuldu

Ümmet deyiminin Arap olmayan toplumları da kapsar şekilde genişlemesi olayı, Muhammed'in ölümünden sonra kendisini gösteren bir

33 Bkz. Abd al-Rahmaıı al-Bazzaz, ***On Arab Natiomılism,*** London. 1965. s.31, 33, 35-37. al-Bazzaz'ın bu düşüncelerini ayrıca eleştireceğiz.

olaydır. Gerçekten de, Araplar sırf kendi çıkarlarına olacak şekilde, fetihler yapmak, ülkeler kazanmak, din adına savaşlar sürdürmek ve Arap olmayanları (tıpkı diğer Araplar gibi) "İslam" adı altında'toplamak ve İslamı yaymak bahanesiyle *ümmet* deyimini "aynı dine mensup insanlar" karşılığı olarak kullanmışlardır; böylece Arap olmayan Müslümanları da kapsayacak şekle sokunca, bu Müslümanları Arap davasına hizmete sokmak ve Arabın giriştiği savaşlara Arabın desteği olarak katmak mümkün olmuştur.[34] Zira *Kur'an'a.* göre Müslüman kişinin kutsal görevlerinden biri de dini yaymak için açılan savaşlara, cihada katılmaktır.

4) Modern Çağ Arap Milliyetçisi Ümmet Deyimini "Arap Topluluğu" Karşılığı Olarak Tanımlar

Çağdaş Arap milliyetçisi, *Kur'an*'da geçen *ümmet* deyimini, sırf Arap çıkarlarına araç edebilmek maksadıyla ele almış ve değerlendirmiştir. Daha doğrusu Batı'da geçen yüzyıl sonlarına gelinceye kadar (Fransız İhtilali nden sonra) *ulus* tarifi nasıl "ırk ve dil" vs. benzeri objektif kıstaslara göre yapılmış ve din birliği kavramından kurtarılmışsa, Arap milliyetçileri için de aynı kalıba sokulmuştur. Ümrnet deyiminin *Kıır'an'dakî* kullanılış şekilleri çok çeşitli olmasına rağmen Arap milliyetçisi bunu, dini kisveden kurtarıp *"Arap ulusu", "Arap topluluğu",* yani Arap ırkına mensup, Arapça konuşan ve müşterek bir Arap tarihiyle birbirine bağlı (İslam öncesi geçmişiyle aynı kaynaktan gelen) insanlar toplumu şeklinde anlamıştır. Örneğin Raşid Riza -ki hayatının 40 yılını Arap birliği davasına hasretmiştir-, *iimmet* deyiminin dinsel bir yönü olmadığı görüşünü savunmuştur.[35] *Ümmet* deyimini öylesine din niteliğinden ayırmıştır ki, onun görüşüne göre *Araplar* nasıl ayrı ve kendilerine özgü (ırk, dil birliği gibi öğeler nedeniyle) bir ümmet iseler, Türkler de aynı şekilde ayrı ve farklı bir ümmet durumundadırlar. 20. yüzyılın

34 Arap milliyetçiliği davasının ünlii savunucularından Sati al-Husrî (1880-1968) ki, Osmanlı devletinde oldukça yüksek mevkilere gelmiş ve 1909-1912 yılları arasında Daıül Muallimin'e müdür olmuş Arap asıllı bir yazardır. "Ümmet" deyiminin bu geniş anlamıyla vasat Müslümanı tek safta topldyabildiği görüşlerini işlemiştir. Çok çeşit kitapları vardır. Bu konuda şu kitabı salık veririz: William L. Clevelaıd, *The Muking of An Arnb Nationulist; Ottomamsm and Arabism in the life and Thought of Sati al-Husrî,* Princeton Univeısity Press, 1971, s.99, 122, 138, 182. Sati al-Husrî'nin görüşleri, milliyetçilik anlayışı ve eserleri hakkında ayrıca bilgi verilecektir.

35 Bkz. S.G. Haim, *age,* s.138.

başında "Al-Manar"da yayımladığı • "At-Türk Va'l-Arap" başlıklı yazısında Raşid Riza, Türkleri *"Umma Harbiyya"* şeklinde, yani savaşçı bir "ümmet" olarak tanımlar ve tanımlarken de, Türke karşı düşmanlık duygularını izhar edebilmek ve Arabın değerini yüceltebilmek için, "... (Türkler) savaşçı bir ulusturlar (Umma Harbiyya) fakat Araplardan (hiçbir zaman) daha üstün (değerli) olmamışlardır", demeyi unutmaz.-[10] *Başka bir deyimle 20. yüzyılın Arap milliyetçisi ümmet deyimini kavini karşılığı alır ve kavim deyimini de milliyetçiliğinin temeli yapar. Kavim deyimi, diğer her deyimden ziyade Arabi cezbeder. Kavim* deyimi Arabi büyüleyen, cezbeden bir deyimdir, çünkü Arap bp deyimde kendi milli kaynağını ve ulus olarak ortaya çıkış noktasını, kendi ruhunu ve tarihini bulur. Arap yazarlardan öğreniyoruz ki, *Kavmiya* deyiminin kökü olan *Kavim* deyimi, *birim* (tek) demektir. Bedevi Arap *kavim* deyimini bu anlamda kullanır ve kullanırken de bundan anladığı şey "Bir kimsenin ait olduğu, özellikle savaş halinde sadakat yeminiyle bağlı olduğu" birliktir. Kavim deyiminin Arapları birbirlerine kenetleyen, birbirlerine yaklaştıran vë aynı müşterek kaynağa götüren sihirli bir yönü olduğu söylenir:

> *"Kavmiyya* (deyimi) çok derin (etkili) bir intiba uyandırmaktadır. (Bu deyimin kapsamında) kavmin kendisini meydana getirenlerin tümünden daha büyük, daha güzel ve daha kutsal bir anlam yatmaktadır. Bundan dolayıdır ki, kişi üzerinde bu deyimin esrarengiz bir kudreti vardır... Farklılığı ne olursa olsun her Arap kendisini, diğer Araba karşı mistik bir birim olarak hisseder... İşte modern Müslüman Arap siyasi düşüncesi gelişmesinde en güçlü eğilim olan Arap milliyetçiliğinin özelliği budur."[37]

Kavim deyimini Arabın *Araplık* duygularını okşayan, ona kendi çıktığı kaynak bilincini veren bir anlam içerisinde ele alınca mesele bu deyim ile *ümmet* deyimi arasındaki ilişkiyi kurmaya kalır, zira bunu yapınca *iimmet* deyimini Arap milliyetçiliğinin aracı haline ge-

36 Raşid Rida'nın bu satırları için bkz. "at-Tiirk Wa'1-Arab", *Al-Manar,* Mayıs 1900, c.3, s.172. Bu pasaj S.G. Haim, *age,* S.138'den alınmıştır. Ümmet deyiminin çeşitli anlamlan için ayrıca bkz. L. Massignon, "L'Umma et ses Synonymes...", *Revııe des Etudes Islamiques,* 1941-1946, s.153.

37 S.G. Haim, *age,* s. 140-146.

tirmek kolaydır. Ve yine bu suretle milliyetçilik duygularını hem din yönünden ve hem de dindışı yollardan kurcalamak mümkündür. Arap milliyetçisi şu son yarım yüzyıl boyunca bunların hepsini denemiştir.

Tanınmış Arap milliyetçilerinden Sami Şevket, daha 1930 yıllarında, ulus anlayışını *kavim* öğesine oturtmuş ve bir ulusun var olabilmesi için kavim yaşantısından gelinebileceğini ve ulus olmadan devlet denilen varlığın ortaya çıkamayacağını söylemiştir. Ona göre "milliyet" demek "kavmiyet" demekti ve *kavmiyeti* din anlayışı üstünde veya hiç olmazsa dışında görmekteydi: "...Dönemimiz dinler dönemi değil fakat milliyetler (kavmiyet) dönemi" diyordu ve şöyle ilave ediyordu:

> "Tanrı'dan gelme bütün dinleri kutsal sayarız... Fakat dünyevi itikatlar içerisinde biz sadece millilik itikadına bağlıyızdır, zira bunsuz ne ulus denilen şey vardır ve ne de devletin temelleri..

5) Ümmet Kavramı Kavmiyet Duygularının Yarattığı Bir Kavram Olarak

Biraz evvel gördük ki, Sami Şevket, duygusal yönden Arapları birbirlerine bağlayan *kavim* deyimini din kisvesinden ayrı olarak ele almaktadır ve bu suretle aynı dinden olmayan ve aynı *kavim* kaynağından gelme Hıristiyan Arap ile Müslüman Arabın tek bir vücut halinde kaynaşmaları yolunu açmaktadır. Sami Şevket, kendisi, aslında Müslüman Araptır, fakat onun Müslümanlığı Müslüman olmayan Arabi inkâr değil, benimsemek yönünde iş görmektedir. Müslüman Arabın Müslüman olmayan Araba yakınlık duyması ve kendisini onunla birlikte tek bir ulus niteliği içerisinde bulmaya çalışması ve fikriyatını da buna göre ayarlaması olayı sadece Sami Şevket'le kendisini göstermez; buna daha nice örnek eklemek mümkündür ve *ümmet* deyimi vesilesiyle Hıristiyan Arabın aynı gayeye yönelmiş eğilimlerine örnek bulmak kolaydır.

Nicola Ziyada, 1950 yılında yayımladığı kitabında *iimmet* deyimini ele alır ve geçmiş yüzyıllarda Arap düşünürü al-Kavakibi'nin bu konudaki görüşlerine ve onun *ümmet* tarifine dayanarak ve

38 S.G. Haini, *age,* s.139. Yukarıdaki pasajın aslı için bkz. Saıııi Şevket, *Hadhihi Aıı-dafuıιa Men Anana Huva Minnet,* Bağdat, 1939, s.59, 13.

/

tamamıyla laik bir anlayış içerisinde bu deyimin kavim deyimiyle ilişkisini kurar. Ona güre *kcıvmiye* deyimi esas itibariyle bir duygudur ve *iiınmet* deyimi de bu duygunun yarattığı bir sonuçtur. "Ne demektir *kavmiyet?* ne demektir *ümmet?"* diye kendi kendine sorar ve cevabını verir: *"Kavmiyya,* mahiyet-ve menşe itibariyle bir duygudur ve *iimmet* de bu duygudan ortaya çıkan şeydir... O, kişilerde *ümmetin* var olduğuna dair yer etmiş duyguların ve inançların ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Fakat böyle bir duygu (öyle) gelişigüzel doğmaz, meğer ki müşterek nitelikler var olsun... Bu müşterek nitelikler de, bir toplumun belli bir yerde (belli bir arazi parçası üzerinde) yaşaması ve organize olmuş bir toplum şeklinde bu araziden yararlanması halinde var olabilir. Bu da beraberinde bir hayat felsefesi getirir; (öyle bir hayat felsefesi ki) dayanağı geçmiş (müşterek) tarihtir, gelenekleidir, denemelerdir, düşüncelerdir, dil ve edebiyattır; geçmişten ve halen yaşanmakta olan (müşterek) hayatın süzgecinden süzülmüştür ve kişilere gelecekteki amaçlarını ve düzenleyecekleri yaşantıları çizer... Denilebilir ki, zamanımızda milliyetçiliği tarif maksadıyla kullanılan deyim *kavmiyya* deyimidir."-[19]

Görülüyor ki, Arap milliyetçisi *Kuı'an'*da geçen *ümmet* ve *kavim* deyimlerini hem dinsel yönüyle hem de İslamın dışına çıkarak işlemiş ve Arap milliyetçiliğinde ne kadar çeşitli imkânlar varsa onlar içerisinde yararlı şekle sokmaya çalışmıştır.

6) "Ümmetçilik" Arabıı Savunur Gibi Göründüğü Fakat Onu Araplılık Eğilimleri İçiıı Sömürdüğü Bir Kavramdır

Ümmetçilik Arabın ister ve savunur gibi göründüğü bir tutumdur; fakat kendisi ümmetçi değil milliyetçidir, hem de koyu milliyetçi. Ümmetçi imiş gibi görünür ve görünmek için de İslamı kendisine paravana yapar. İslamın ümmetçilik umdesini 20. yüzyıl boyunca kendi milliyetçilik gelişmelerine sömürü vasıtası yapmıştır.

"Ümmeti Muhammed" deyimini Araptan gayrı Müslüman öğeleri de kapsar gibi kabul etmesi bir siyaset gereğidir; çünkü bu öğelerin ümmet doktrinine bağlı olmaları demek Araba bağlı olmaları demektir. Arabın

39 Bu pasaj, S.G. Haiıı. *age.* s.84. 139. Aslı için bkz. Nicola Ziyade. *al-Urubufi-Mizım al-Karmiyyu,* Beyrut, 1950. s.66-67.

davasına yararlı olmaları demektir. Zira ümmetçi siyasetin tuzağına düşen bir Müslüman ülke için asıl olan şey kendi öz ve kendi milli çıkarları yerine İslam çıkarlarıdır. Ümmetçiliğe saplanmış bir Müslüman ülke için milliyetçilik duygusuna yönelmek İslama, yani "Arap çıkarlarına" aykırı bir davranıştır. Bundan dolayıdır ki, II. Meşrutiyet döneminde Türkçülük akımları şeklinde ortaya çıkan davranışları Arap yazarlar "dinsizlik" ve "İslama aykırılık" olarak mahkûm etmişlerdi. Şunu hatırlatmak gerekir ki, bin yıl boyunca "ümmetçilik" siyaseti, Türk devletlerini Türk çıkarlarından ziyade Arap çıkarları adına harekete zorlamıştır. Türkü ümmetçilikten kurtarıp millilik rayına oturtan, Atatürk olmuştur. Ne var ki, onun ölümünden sonra siyaset arenasını boş bulan siyaset ve din adamı, işbirliği halinde, milliliğine kavuşmuş Tiirkü yeniden şeriatçı yörüngeye sürüklemekte gecikmemiş ve yine Arap çıkarlarına hizmet ortamına sokmuştur. Hem de tek taraflı olarak. Zira Arap ülkeler Kıbrıs davasında Türkiye aleyhine cephe alırlarken, İsrail-Arap anlaşmazlığında Türk, Arabın yanında yer almıştır. Türk siyasetçisini, din adamını ve kamuoyunu kazanmak için Arap ülkelerinin başvurdukları maddi ve manevi vasıtalar pek çeşitli ve pek sınırsızdır. Fakat ellerindeki en etkili vasıta *din* vası.tasıdır. Türkün fatanizmini herkesten iyi bildikleri için bu vasıtayı tam olarak sömürü vasıtası haline getirmişlerdir. Gerek şeriatçı basında ve gerek din çevrelerinde öylesine Araba döniik bir ortam yaratmışlardır ki, Türkün çıkarlarını Türk kendisi tjile savunamaz hale gelmiştir.

F) Eski Arap Geleneklerinin Dini Olarak İslam

Her ne kadar İslam öncesi dönemi v.fc Arap geleneklerini *"cahiliyye"* deyimiyle kötülemiş olsa da, Muhammed,[40] bu geleneklerden pek çoğunu İslami kural olarak sürdürmekten ve bazılarını da sırf kendisine özgü nedenlerle ve kendi çıkarları yönünde değiştirmekten geri kalmamıştır.

40 Örneğin K. 5 Maide Suresi, ayet 50'de; "Hâlâ m: calıiliyet devrinin hükmünü âramadalar? Gerçeği bir surette bilenler yanında hükmü, Allah'tan daha güzel olan kimdir?" hükmü verilebilir.

13. yüzyıl ünlülerinden Abü'l-Fidâ (veya Ebülfida), çeşitli yapıtlarında ve özellikle *al.-Muhtasarfi tarih al-Başar* adlı kitabında, İslam öncesi Arap geleneklerinin İslam dini tarafından nasıl dinsel kurallar haline getirildiğini inceler.[41] Verdiği örnekler arasında hac farizesini yerine getirmek, ihrama girmek, tavaf etmek, Mina Vadisi'nde şeytanı taşlamak, *Safa* ile *Metve* denilen tepeler arasında koşmak ve her bekleme noktasında durmak gibi gelenekler vardır ve bütün bunlar *Kıır'atı'*da yer almıştır.[42]

Aynı şeylere al-Hindî'nin savunmasında rastlamak mümkündür. İbn İshak, erkek çocukların sünnet edilmeleri geleneğinin İslamdan önce pek çok toplum ve bu arada Araplar tarafından benimsendiğini ve Araplar arasında yaygın olan bu uygulamanın İslama alındığını açıklamıştır.[43] İslam öncesi Arap gelenekleri konusundaki incelemelerini 1967 yılında yayımlayan bir Müslüman yazar şöyle der:

> "Şu inkâr edilemez ki, eski Arap gelenekleri İslam hukukunun ayrılmaz bir bütününü teşkil eder. İslam hukuku sisteminin çıktığı kaynak Arabistan'dır ve bu hukuk, Arap hukukçuları tarafından geliştirilmiştir; bu hukuk sisteminde Arap sosyal tarihinin, Arap zihniyetinin ve karakterinin damgasını bulmamız pek doğaldır. Öte yandan İslamm, Arabın örf hukukunu ve Ara-

41 Abü'l Fida'mn bu kitabının İstanbul, 1870 ve Kahire, 1908 basımları vardır. Kitabın İslamöneesi Arap yaşamlarıyla ilgili bölümleri M. Fleisher tarafından 1831 yılında Arapçadan Latinceye çevrilmiştir: M. Fleisher, *Abulfeda Hisioria Ante Islamica,* Leipsick, 1831. Bu konularda ayrıca bkz. Noel des Vergers, *Vie de Mohammed,* Paris, 1937. Ebü'l Fida'mn coğrafya kitabından da ilginç hususlar çıkarmak mümkündür. J.J. Reinaud tarafından 1848 yılında Fransızcaya çevirisi vardır: *Géographie d'Abulféda,* Traduite de l'Arabe en Français, par J.J. Reinaud, 2 cilt, Paris, 1848. Ayrıca bkz. W. St. Clair Tisdall, *The Original Sources of de Qur'an,* New York, 1905. Bu kitapta da Ebü'l Fida'mn sözü geçen tarih kitabından pasajlar vardır.

42 Örneğin K. 2 Bakara Suresi'nin 157. ayetinde, "...Şüphesiz 'Safâ' ile 'Merve' Allah'ın nişânelerindendir. Kim Kabe'yi hacceder veya umre yaparsa, bu ikisinde tavaf etmesinde bir beis yoktur..." diye yazılıdır.

43 İslamdan önceki devirlerde Arap kabilelerinde kadınları sünnet etme geleneği dahi vaıdı. Bu konuda İslamiyet hüküm getirmemiş, fakat bunu yasaklamamıştır da. Afrika sahillerindeki İslam ülkelerinden Hindistan'a varıncaya dek hemen her İslam ülkesinde bu gelenek bugün dahi hâlâ sürüp gider. Bir Arap yazarın bu konuda naklettiklerini okurken insanın tüyleri diken diken olmaktadır. Bkz. Yousuf al-Mısry, *Le Drame Sexuel de la Femme, Arabe,* Paris, 1966.

> bislan'da uygulanan bu gelenekleri tamamen lağvedip yerine yeni kanunlar getirmiş olduğunu düşünmek doğru olmaz... eski Arap geleneklerinden pek çoğunu olduğu gibi ya da bazı değişikliklerle İslam hukukunda bulmaktayız."[43]

Bu gelenekler arasında miras, boşanma ve borçlar hukukuyla ilgili esaslar yer almıştır. *Kıır'an'*daki mirasla ya da borçlar hukukuyla ilgili hükümler, Arapların İslam öncesi uygulamalarının devamından başka bir şey değildir. Özellikle yakınlar ve akrabalar arasındaki miras paylaşmaları ve sihriyet esasları buna örnek gösterilir.

Yine aynı şekilde "cahiliye'de" geçerli olan yasaklar ve haramlar, örneğin ana ve kız kardeşle ya da iki kız kardeşle aynı zamanda evlenme yasağı, Muhammed'in devam ettirdiği ve *Kur'an'a.* soktuğu geleneklerdendir.

Yine İbn İshak'tan ve daha sonraki dönem itibariyle Abii'l-Fidâ'dan öğrenmek mümkündür ki, erkek çocukların sünnet edilmesi, İslamdan önce uygulanagelen bir Arap geleneğiydi. Bu geleneği İslam aynıyla sürdürmüştür. Her ne kadar *Kur'an'*da sünnet olma konusunda hüküm yoksa da ve hatta İslam bilginleri arasında bunun zorunluluk teşkil edip etmediği tartışması yapılırsa da, bazı mezhepler (örneğin Şafî mezhebi) bunu önemli bir din koşulu olarak benimsemiştir ve hatta sünnet olmayanları cezalandırma yoluna gitmişlerdir. Buna karşın diğer bazıları, örneğin Malikî mezhebi, bunu mutlak bir koşul görmemiş, fakat Muhammed'in güya sünnetli doğmuş olmasını göz önünde bulundurarak uygulamayı gerekli bulmuştur.[45]

İslam öncesi dönemde Arap kabilelerinde kadınları sünnet etme geleneği dahi vardı. Bu geleneği Mıhammed yasaklamamıştır. Onun döneminde olduğu gibi o tarihten bu yana Afrika sahillerinden Hindistan'a varıncaya dek hemen bütün İslam ülkelerinde bu gelenek bugün dahi hâlâ sürüp gider.[46]

44 Syed Alımad Moinıiddin Habibi, "Pre-Islamic Customs of Divorce", ¡ll *Islamic Literatüre.* Lalıore, i967, c.13, sayı 1, s.55-64. Yukarıdaki pasaj için bkz. s.62-63.

45 Taberî'den naklen gelen bilgilere göre Halife Ömer, mümin olmak için sünnet edilmenin şart olmadığım göstermiştir. Nitekim sünnet geleneğini benimsemeyen Müslüman kabileler vardır: Kızılbaşlar, yürükler vs. gibi. al-Tabarî'deıı naklen gelen bilgiler için bkz. R. Levy, *The Social Structure of Islam.* Cambridge University Press. 1962, s.251.

46 Bkz. Yousüf al-Mısry, *Le Drame Sexuel de ta Femme Arabe.* Paris, 1966.

Yine bunun gibi, domuz eti yememek Arapların, İslamdan önceki dönemde Yahudileri takliden benimsedikleri geleneklerdendir ki, Muhammed bunu da İslamın kuralları arasına sokmuştur.

Öte yandan Muhahımed, İslam öncesi dönemdeki Arap öykülerini ve masallarını dahi *Kıır'au* ayetleri ve hadis hükümleri şekline dönüştürmüştür. Örneğin *Kıır'au* in İbrahim ve Nuh surelerinde yer alan, *Nuh, Ad* ve *Seımıd* öyküleri Araplar arasında çok eskiden beri zaten bilinen ve anlatılan şeylerdi. Değiştirmek suretiyle sürdürmeye çalıştığı eski Arap geleneklerine gelince, bunlar da bir hayli yekûn tutar. Örneğin *Kıır'au* in Nûr Suresi'nde yer alan:

> "... Bir arada veya yarı ayrı yemenizde bir sorumluluk yoktur..." (K. 24 Nûr Suresi, ayet 6.1)

şeklindeki ayet, bazı Arap aşiretlerinde tek başına yemek yemenin sakıncalı olduğu konusundaki inançları değiştirmek için konmuştur.[47] Ancak hemen belirtmek gerekir ki, geleneklerde değişiklikler yaparken, mutlaka daha iyi bir davranışa yönelme amacına değil, fakat daha ziyade kendi günlük siyasetinin icaplarını ve çıkarlarını düşünmüştür. Örneğin *Kur'an'du* İsrâ Suresi'nde israfı önlemeye matuf olmak üzere şöyle bir hüküm yer almıştır:

> "...Yakınına, düşküne, yolcuya hakkını ver; elindekileri saçıp savurma... Saçıp savuranlar, şüphesiz şeytanlarla kardeş olmuş olurlar..." (K. İsrâ Suresi, ayet 26-27.)

Beyzevi'nin bu ayetle ilgili açıklamalarından anlaşılmaktadır ki, eskiden Araplar, sırf gösteriş olsun diye develerini keserler ve etini gelişi güzel ona buna dağıtıriarmış. İşte güya bunu önlemek ve dağıtımın fakirlere yapılmasını sağlamak üzere Muhammed yukarıdaki hükmü koymuştur.

Hiç kuşkusuz ki, israfı önlemeye matuf bir kural, olumlu bir kuraldır. Varlıksız sınıfı korumaya yararlı gibi görünen bir kuraldır. Fakat Mu-

47 Bunun böyle olduğu Beyzevi'nin yukarıdaki ayet hükmüyle ilgili yorumundan anlaşılmaktadır. Bazı aşiretlerde geçerli olan bu geleneğin Eıısar'daıı bazıları tarafından dahi uygulandığı kabul edilir.

hammed bu kuralı, yoksulları korumak için değil, fakat yoksul sınıfların kendisine yük ya da tehlike olmalarını önlemek için koymuştur.[48]

Yine aynı şekilde İslam öncesi dönem itibariyle Araplar arasında "Evladlıklarınızı oğullarınız gibi tutun" şeklindeki kural gereğince, kişilerin kendi "oğulluklarının" kanlarıyla evlenmelerini yasak kılan geleneğini değiştirmiş ve bunu "evlenebilirler" şekline sokmuştur. Sokmasının nedeni, kendisine vaktiyle evlat edindiği Zeyd'in eşi Zeyneb'e âşık olmasıdır.

Bilindiği gibi Zeyd, çok sevdiği Zeyneb ile mutlu bir yaşam sürerken Muhammed'in Zeyneb'e âşık olduğunu anladığı an Zeyneb'i boşamış ve bunun üzerine Muhammed de Zeyneb'le, yani kendi oğlunun boşadığı bir kadınla evlenmiştir. Fakat evlenebilmek için, bu tür evlenmeleri haram sayan eski Arap geleneğini değiştirmek gerekmiş ve işte bunu sağlamak üzere de *Kur'an'*a,

> "... Evladlıkları eşleriyle ilgilerini kestiklerinde, onlarla evlenmek. konusunda mü'minlere bir sorumluluk olmadığı bilinsin"[49] (K. 33 Ahzâb Suresi, ayet 37)

ayetini yerleştirmiştir. Yine aynı şekilde, boşanma konusunda da eski Arap geleneklerinin yeni bir uygulamaya sokulduğunu görmekteyiz.

İslam öncesi dönemde boşanma kolay esaslara bağlanmıştı; bu sistemi Muhammed, kadının aleyhine olacak şekilde değişikliklere sokarak almıştır.'

Bu itibarla şunu belirtmekte yarar vardır ki, pek çok alanda olduğu gibi boşanma hukuku konusunda da Muhammed'in yaptığı değişiklikler Arabın İslam öncesi geleneklerini daha iyiye yöneltme yönünde olmamıştır. Örneğin İslam öncesi dönemde Arap kadınının durumu, boşanma hukuku açısından sanıldığı ya da gösterilmeye çalışıldığı kadar kötü değil, bilakis daha iyiydi. Her ne kadar o dönemde kocanın, sebepsiz olarak kadını kolaylıkla boşaması usulü kötü bir gelenek olarak

48 Bilindiği gibi Muhammed'e ilk bağlananlar fakir sınıf Araplar olmuştur. Bu sınıf, Muhammed'in cennet vaatlerine ve savaşlarda elde edilecek ganimet dağıtımı siyasetine kapılarak onun peşinden gitmiştir. Böylece Muhammed, bu yoldan varlık edinenleri varlıksız olanlara yardıma zorlamakla (zekât vs. yollarla^ taraftarlarının sayısını artırma olanağını sağlamıştır.

49'Bu olay için bkz. Taberî, *uge,* c.l, s.461 vd.

öne sürülürse de, kadın için de kocasını boşama hakkı vaıdı. O dönemde Arap kadını evlenmek istediği erkeği seçebilir ve dilediği zaman onu terk edebilirdi. Bu geleneğin en güzel örneklerinden biri Hatice'nin Muhammed'i beğenerek onunla evlenme girişiminde bulunmuş olmasıdır. Öte yandan, ilk zamanlarda Muhammed'in karıları arasında onu boşayanlar da olmamış değildir.[50] İşte kadına bu özgürlüğü çok gören Muhammed, yavaş yavaş bu geleneği erkeğin çıkarlarına yatkın kılacak şekle sokmuş ve boşama hakkını ona tanımıştır.

Sadece İslam öncesi Arap geleneklerini değil, o dönemdeki Yahudi geleneklerinden bazılarını dahi "Müslüman geleneğidir" diye İslama sokmuştur. Biraz ilerde belirteceğimiz gibi, Yahudileri ve Hıristiyanları Müslüman yapmak istediği sıralarda onlara gönderilmiş peygamberlerin (İbrahim'den İsa'ya kadar) hep Müslüman peygamberler olduğunu ve indirilen kitapların (yani *Tevrat* ve *İncil'in)* Müslümanlığın esaslarını kapsadığını söylemiştir. Bu böyle olunca onların geleneklerinin de Müslüman geleneği olduğunu kabul ederek bunlardan işine geldiklerini almıştır. Örneğin resim yasakları; bu yasak aslında eski bir Yahudi geleneğinden çıkmadır; *zira Ahd-îAtıyk'ta.* yaşayan varlıkların "temsil edilmesi" yasaklanmıştır.[51] Her ne kadar bu ve buna benzer yasakları Yahudiler bertaraf etmesini bilmişlerse de, İslamda bu yasak yerleşegelmiştir. *Kur'an'*da resim yasağı diye bir kural ve emir bulunmadığı söylenir. Fakat pek çok hadis resim yasağı sonucunu doğuran hükümleri kapsamaktadır. Buharî'nin *Kitab al-Libas'*ında ve yine *Kitab al-Buyud'*unda resim yasakları öngörülmüştür. Bu hadisler arasında; "Evinde köpek ve resim bulunduranları melekler ziyaret etmez" şeklinde olanları ya da ressamların (resim yapanların) hüküm günü geldiğinde cezalandırılacaklarına dair bulunanları vardır.[52]

1

50 Örneğin Hutaym'ın kızı Leylâ, "Aramızdaki akdi boz" diyerek Mulıammed'den boşanmıştır. Taberî, *age,* c.2, s.847.
Aynı şekilde Cabir'in kızı Gaziyye de "Seninle evlenmem hususunda benim fikrim sorulmadı, seninle evlenmekten Tanrı'ya sığınırım" diyerek onu boşamıştır. Taberî, *age,* c.2, s.844.

51 Bkz. T.W. Arnold, *Painting in Islam,* Oxford, Clarendon Press, 1929, s.159.

52 Buharî'nin yayımladığı bu hadisler için bkz. Edition Krehl, IV, *Kitab al-Libas,* s. 104 ve *Kitab al-Buyud,* c.2, s.41. Diğer hadisler için bkz. *Saluh-i Buluırî Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Terlemesi,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. basım, Ankara. 1973, c.12, s.116. Hadis No. 1963.

1) Kabe'nin "Kıble" Oluşu ve "Hac Farizesi" Eski Arap Geleneklerinin Devamı Olarak İslama Girer

İslam dininin *Arap* niteliği taşıdığını ve eski Arap geleneklerinin devamı olduğunu savunanların verdikleri örneklerden biri de, kıblenin Kâbe yönünde oluşu ve hac f'arizesi ile ilgili hükümlerdir.

Gerçekten de *Kur'aıı'*da Bakara Suresi'nin 144. ayetinde;

> *"... hoşnut olacağın kıble'ye seni, ey Muhamnıed, elbette çevireceğiz. Yüzünü Mesc'ıd-i Hcırâm semtine çevir; bulunduğunuz yönde yüzlerinizi onıın yönüne çevirin "* (K. 2 Bakara Suresi, ayet 144)

diye yazılıdır.

Hatırlatmak gerekir ki, Muhammed, ilk başlarda Arapların Mekke yönüne dönük olarak ibadet etmelerine ses çıkarmamış ve hatta *Kur'an'*a koyduğu bir hükümle kıble yönünü kişilerin tercihine bırakmıştı: *"Doğu ve Batı Allah'ındır, nereye dönerseniz, Allah'ın yönii orasıdır"* (K. 2 Bakara Suresi, ayet 115, 142).

Böylece Müslümanları, nereye isterlerse oraya yönelik olarak ibadet etmekte serbest kılmıştı.[53]

Ne var ki, bunu yaparken düşündüğü şey, kişinin özgürlüğü değil, Kudüs yönüne dönük olarak ibadet etmekte olan Yahudilerin ve Hıristiyanların muhalefetini tahrik etmemekti. Hatta onları İslama çekme düşüncesine kapılınca, kendisi bile Kudüs yönüne dönerek ibadet etmeye başlamış ve Müslümanları da kendisi gibi davranmaya davet etmiştir. Örneğin El Bera, Müslüman olduktan sonra, eski Arap geleneğince Kâbe'ye yönelmek istediğinde Muhammed onu caydırmış ve kendisi gibi Şam'a dönük olarak namaz kılmaya ikna etmiştir.[54]

Az zaman sonra da Kudüs'ü, açıkça kıble yönü yapmış ve bütün Müslümanların bu yönde ibadet etmelerini emretmiş ve Tann'nın kendisini bir gece *Mescid-i Harcım'*dan alıp *Mescid-i Aksa'*ya götürdüğünü belirterek şu ayeti yerleştirmiştir:

>

53 Bu konuda bkz. Taberî, *uge.* c.2, s.251 vd.; Ibıı İshak, *uge.*
54 Taberî, *uge,* c.2. s. 183-184 vd.

"...Kılıı Muhctmmed'i bir gece Mescid-i Harcım'dan, kendisine bir kısım âyetlerimizi göstermek için, çevresini mııbarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şânı yücedir" (K. 17 İsrâ Suresi, ayet 1).

Böylece Müslümanlar, Muhammed'in Medine'ye hicretinin ilk 18. ayına kadar, tıpkı Yahudiler gibi, Kudüs yönüne dönük olarak ibadet etmişlerdir. Fakat Yahudileri kandıramayacağını ve Müslüman yapamayacağını anladığı an, kıble yönünü değiştirmiş ve Mekke'yi Kudüs yerine ikame etmiştir:

Bu suretle hem Yahudilerin kıblesini, yani Kudüs'ü terk etmekle güya onlardan öcünü almış[55] ve hem de Mekke'yi kıble yapmakla eski Arap geleneğini canlandırmış ve Arapları memnun kılmıştır. Nitekim *Kur'an*'da:

"Yiiziinü göğe çevirip durduğunu görüyoruz. Hoşnıtd olacağın Kıble'ye seni, ey Muhammed, elbette çevireceğiz. Yiizünii Mescid-i Haranı semtine çevir; bulunduğunuz yerde yüzünü Mescid-i Haranı semtine çevir... " (K. 2 Bakara Suresi, ayet 144); *"...Her nerede yola çıkarsan, yiizünii Mescid-i Haranı semtine çevir..."* (K. 2 Bakara Suresi, ayet 149-150.)

şeklindeki ayetler bunun böyle olduğunu ortaya koymaktadır...

Bundan başka hac farizesiyle ilgili kurallar, hep eski Arap geleneklerine dayanır. Zira Kâbe'nin bulunduğu Mekke, eski bir ticaret merkeziydi ve bu niteliğini İslamdan sonra da korumuştur. Islamdan sonra din ve ticaret maksadıyla Kabe'yi ziyaret öylesine iç içe girmiştir ki, hacca giden kişiler için *"Tanrı Hac farizeni kâbıil eylesin, günâhların afedilsiıı ve bereketli işler edinesin"* şeklinde dua etme geleneği doğmuştur. Böylece hem geçmiş "günahları" gidermek ve hem de "para kazanmak" için Kabe'ye gidilir olmuştur. Muhammed, din kuralı olarak hac farizesini yerleştirirken dahi kendi doğduğu ve büyüdüğü Mekke kentinin ve Mekkelilerin çıkarlarını kayırmaktan geri. kalmamıştır. Bilinen gerçek odur ki, İslamın ilk salikleri (özellikle Ensar), genellikle ti-

55 Bakara Suıesi'ndeki şu ayet bunu göstermektedir: "...Sen. Kitüb verilenlere her türlü delili getirsen de, yine de Kıble'ııe uymazlar. Sen de onların Kıble'sine uyacak değilsin..." (K. 2 Bakara Suresi, ayet 145.) Ayrıca bkz. Taberî, *age,* c.2, s.183 vd.: Ibıı tslıak. *age.* s.258 vd.

caretle iştigal eden kimselerdi. Muhammed'in kendisi bile Hatice'nin kervanlarını işletirdi. Bundan dolayıdır ki, Mekke gibi bir ticaret merkezini kıble yapmakla hem ticaret ve hem de din çıkarlarına dayalı bir amacı gerçekleştirmek istemiştir. Bu amaç, hiç kuşkusuz Arapların işine gelen bir doğrultudaydı. Bunun böyle olduğuhu da zaman ortaya koymuştur. Yüzyıllar boyunca, çeşitli Müslüman ülkelerden hac etmek için Mekke'ye giden milyonlarca insanın bu ülkeye kazandırdığı serveti hesap etmek mümkün değildir. Bugün dahi yeryüzünün en yoksul İslam ülkeleri halklarının başlıca hevesleri, ne yapıp yapıp hacca gitmek ve hacı olmaktır. Bu uğurda bu ülkelerin harcadığı paraların haddi hesabı yoktur. Yabancı dövizi şeklinde dışarıya akıttıkları bu paralarla kendi ihtiyaçlarını gidermek yoluna gidemezler, çünkü hac farizesi *Kur'an*'ın öngördüğü bir din kuralıdır ve din kuralına karşı gelmek hiçbir devlet adamının göze alabileceği bir şey değildir. Hac farizesini bir din kuralı olarak ortaya koyarken Muhammed bu kuralın fakir Müslüman ülkelerini mali bakımdan ne güç durumlara düşürebileceğini düşünmemiş ve bununla ilgilenmemiştir bile. Çünkü onun tek düşündüğü şey kendi içinden çıktığı Kureyş kabilesinin yurdu olan Mekke'yi zengin görmek ve muteber kılmaktı. Müslüman diğer ülkelerin bu uğurda yoksullaşmış olması önemli değildi.[56]

Hatırlatalım ki, hac etmek, Kâbe'yi tavaf eylemek gibi şeyler Muhammed'in kendi buluşu olan kurallardan çıkmamıştır. Zira İslamdan önceki dönemde putperest Araplar arasında bu gelenekler zaten mevcuttu.

Gerçekten de "cahiliye" diye tanımlanan dönemde putperest Araplar Kâbe'yi tavaf ederlerken elbiselerini değiştirirler, Kabe'nin etrafında dönerler, kara taşı öperler, civardaki tepeleri yedi kez ziyaret ederler, kurban keserler, saçlarını kırpıp tırnaklarını keserek belli bir yere gömerler, Mina Vadisi'ne.taş atarlar ve buna benzer gelenekleri tekrarlarlarmış.

56 Hacca gitmede 12Ö bin kişiyle 1974 yılında rekor kıran Türkiye Cumhuriycti'nin Batı Avrupa'da çalışan işçileri sayesinde sağlamış olduğu yabancı döviz, Mekke'ye giden Türk hacıları tarafından harcanıp gitmiştir. Kendi milli 'savunması için dişini tırnağına takıp birazcık yabancı döviz kazanan ülkemiz, hac uğruna bu savunma gücünü dahi, silah almakta güçlük ve parasızlık çekmek nedeniyle tehlikeye düşürmüştür.

\ '

ur'an hükümlerinden de bu sonuca varmak gereğine temasla Suyutî Tanrı'nın Ebu Bekir'i Muhaınmed'den sonra halife tayin ettiğine dair ayet bulunduğundan bahseder. *Kıtr'aıı*'daki *"Tanrı güvenliğini onun üzerine indirdi,..*"[102] ayetinde "onun" deyiminin Ebu Bekir'e atıf niteliğinde olduğunu ve bu hükmün bu konuda hadisler getirileceğine işaret ettiğini belirtir.[103]

Öte yandan al-Nesefî'nin (M. 1068-1142) hilafet konusundaki fikirlerini nakleden al-Taftazanî'ye göre, imamların Kureyşlilerden çıkması gereğini öngören hadis her ne kadar "ferdi" nakil şeklindeyse de, Ebu Bekir tarafından Ensar'a nakledilmiş bulunduğundan ve buna karşı hiçbir itiraz da vuku bulmadığından, bunu *"lıadîs-i şerif"* niteliğinde kabul etmek gerekir.[104]

a) Kureyşten Olmayanların Halifeliğe Getirilmesi Dalıa ilk Anlardan İtibaren Önlenmek istemiştir

Halifenin Kureyş'ten çıkması gereğine dair daha ilk anlarda yerleşen görüş, Mu'tezile ve Harici sınıfları hariç, hemen bütün çevreler tarafından oybirliğiyle benimsenegelmiştir.

Şöyle ki: Mulıammed 632 yılında Medine'de öldü. Fakat oğlan çocuğu olmadığı için, öldüğü zaman varis bırakmadı. Kadınların iktidara gelmesini önlediği için kızı Fatma kendisine varis olamazdı. Eğer oğlan çocuğu olmuş olsaydı ve örneğin, cariyesi Mariya'dan doğma çocuğu İbrahim yaşamış olsaydı, şüphesiz otomatikman kendisine varis olarak iktidara getirilmiş olacaktı.[105] Kendisi hayattayken mutlaka bir oğlan çocuğa sahip olma arzusu bundandı. Fakat tek erkek evladı olan İbrahim küçük yaştayken ölmüştü. Halifeliğe kimin ger (irileceği konusu "Ansar" ve "Muhacirun" arasında görüşülürken Ebu

102 Suyutî'nin kitabında *Kur'an'*ın Âdiyât Surcsi'niıı 9. ayetine atıf yapılmaktaysa da, buıında bir basım yanlışı olacağı aşikârdır. Zira, bu ayetin konumuzla ilgisi görünmemektedir.

103 ***Ibid,*** s.48.

104 Sa'd al-Diıı al-Taftazaııi, *On tlıe Creed ofNam at Din al-Nasafi.* Transl. by E. Elder. s.147. al-Taftazani (Miladi 1322-1389). halifeliğin Kureyş kabilesinden birine verilmesi yerine seçim esasına göre bulunacak birisine geçmesi tezini savunan Mu'tezile ve Harici taraftarlarının zındıklığından söz eder.

105 D.S. Maıgoliouth, *The Caliphate Yesterday. To-Day and To-Morrow.* in *The Moslem World of To-Day.* Edited by. J.R. Molt! 1925. s.35.

yaşantısını İslam sonrası yaşama taşırıyormuş kanısını bu suretle önleme yolunu bulmuştur. Aynı taktiği bugün, Arap milliyetçisi aynı titizlikle sürdürür.[39]

2) Cuma'mıı İbadet Günü Olarak Seçilmesi, Eski Bir Arap Geleneğinden Çıkmadır

Arapların "Arap günü" diye tanımladıkları *cumayı* özel nitelikte bir gün olarak benimseme geleneği, İslam öncesi Arap yaşamına iner. Kökeni itibariyle kutsal bir niteliği olmayan bu geleneği Muhammed dinsel bir kisveye bürümüş ve Müslümanların bir arada toplanmaları günü olarak kabul etmiştir.[60]

Zira Muhammed, diğer dinlerin saliklerinin belli günlerde ibadet ettiklerini ve örneğin Yahudilerin cumartesi, Hıristiyanların ise pazar günlerinde bu maksatla bir araya geldiklerini görmüş ve işte onları takliden Müslümanlar bakımından da böyle belli bir ibadet günü tespitini düşünmüştür. Fakat onlardan ayrı ve farklı olabilmek için cumayı seçmiştir. Arap kaynaklarından öğrenmekteyiz ki, cumayı seçerken, 'Yahudiler her yedi günde bir beraberce ibadet edebilmek için bir araya gelmektedirler. Hıristiyanlar da böyle yapmaktadırlar. O halde biz de böyle yapalım" demiştir. *Cumayı* özellikle seçmiş olmasının nedeni olarak şu söylenir: *Cuma* günü Yahudilerin pazar kurdukları ve alışveriş yaptıkları bir gün idi. O gün, büyük kentler dışındaki halk bu pazarlara akın ederdi. Bundan dolayıdır ki, İslam öncesi dönemde Araplar arasında *"Yevm al Cuma"* deyimi kullanılır ve bununla cuma günü kurulan pazarlar kast edilirdi. Aynı şekilde İbranice *"Yoın Hak Keıisa"* deyimi vardı.

Bu sözünü ettiğimiz pazar yerleri her cuma günü Medine civarında kurulur ve Yahudiler *"Scıbbath"* için alışverişlerini o gün yaparlardı. Bilindiği gibi Muhammed, bir aralık Yahudileri de kendisine ka-

59 Bıı konuda ve Arabuı bu kandırmaları hususunda bkz. M. Abdul Rauf. "A Muslim Response lo the Pie-Islamic Period of Sırat al-Nabi", *The Muslim World* dergisi, c.62, January 1972 sayısının s.42-44, 48. A. Abdul Rauf, Amerika Birleşik Devletleıi'nde Washington'da bulunan *Islamic Ceıiler'in* (İslam Merkezi) müdürü olup, bu yazıyı, Charles Wendell'in aynı derginin aynı sayısının 12-41. sayfalarında yayımladığı "The Pre-Islamic Period of Sırat al-Nabi" başlıklı yazısına cevap olmak üzere yayımlamıştır.

60al-Bazzaz, *age,* s. 178.

zandırmayı tasarlamıştı. Bu nedenle Medine ve civar haklarının pazar dolayısıyla bir araya gelmelerini, hep birlikte ibadet yapmak bakımından en iyi bir fırsat kabul etti. İklim icabı bu pazarlar, havanın çok ısındığı ve çok sıcak saatlerde, yani öğleden sonraki ilk saatlerde sona ererdi. Bu itibarla ibadet için en müsait, en uygun vakit, öğle vaktiydi. İşte bundan dolayıdır ki, cuma namazı öğle saatlerine göre ayarlanmıştır. Bütün bu belirtmiş olduğumuz hususları al-Şafı'nin *Kitab al-Umın*unda bulmak mümkündür.[61]

Görülüyor ki, *cuma* gününün Araplar bakımından *sosyopolitik* bir niteliği ve önemi vardır. Bu nitelik Muhammed tarafından din amacı ve aracı haline sokulmuştur. *Cuma*nın dinsel ve kutsal bir anlama sokulması ve o şekilde benimsenmesi sonradan ortaya çıkmış bir şeydir.[62]

S) Tevbe Suresi'nde Sözii Geçen "Haram Aylar" Eski Arap inanışlarından Başka Bir Şey Değildir

Kur'an da Tevbe Suresi nin 36. ayetinde ayların sayısının 12 olduğu ve bunlardan dördünün haram (ya da hürmetli) aylar sayıldığı belirtilmiş ve 5. ayetinde de bu haram aylar boyunca savaş yapılmaması emredilmiştir.[63]

İslamdan önceki Arap yaşamlarında da bu şekilde haram aylar inancı ve haram aylar içinde Arap kabileleri arasında savaş yapmama geleneği vardı. İşte bu geleneği aynıyla sürdürmek isteyen Muhammed, önceleri haram aylar esnasında şiddet yoluna başvurulmamasıııı öngörmüş ve öldürmelerin bu aylar çıktıktan sonra yapılmasını emretmiştir:

> *"Hürmetli (haram) aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayıp hapsedin..."* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 5.)

Fakat daha sonra taktik değiştirmiş ve kendisine inanmayanları pusuya düşürmek maksadıyla bu aylarda dahi savaşı caiz görür olmuştur:

61 al-Şafi, *Kitab al-Umın* (Hicri 1321). 170. Bu hususları S.D. Goiteiıı'in adı geçen kitabında bulmak mümkündür, s.l 13. 124-125.

62 Bundan dolayıdır ki, Atatürk'ün 1935 yılında cuma yerine pazar gününü resmi tatil günü olarak kabul ettirmesinin İslama aykırı bir yönü görülmez.

63 Her ne kadar beşinci ayette bu haram aylar sırasında müşriklere karşı sanki savaş yapılmaması emredilmiş kanısını doğuran bir hiiküm varsa da, aynı surenin 36. ayetinde bununla çelişir nitelikte bir başka hüküm vardır ki. bunda haram aylar sırasında dahi gerektiğinde müşriklerle savaş öngörülmektedir.

c) Yavuz Sultan Selim'e (1517) Gelinceye Kadar Halifelik Arap Asıllı ve Genellikle Kureyş Kabilesinden Çıkına'Kişilere Ait Olmuştur

İlk dört halife, birbirlerini adeta tayin eden ve Kureyş kabilesine mensup bulunan kişiler olarak devletin başına gelmişlerdir. Onlardan sonra Emevîler ve Abbasîler dahi Kureyş kabilesinden gelme olarak ve hanedan usulünce iktidara yerleşmişlerdir. 1517 yılında Yavuz Sultan Selimin Mısır'ı fethetmesiyle hilafet Türklere geçmiştir. İlk defa olmak üzere bu padişahtır ki, kendisini yeryüzündeki bütün Müslümanların halifesi ilan etmiştir. 1774 tarihli küçük Kaynarca Antlaşması ile Rusya bu unvanı tanımış ve Türk hükümdarının "halife" sıfatıyla Müslümanlar üzerinde hukuku bulunduğunu kabul etmiştir.[110]

II. Abdülhamit 1876'da tahta çıkıp da Kanun-u Esasî'yi yayımlayınca bu unvanı resmen tescil ettirmiş ve padişahın aynı zamanda biitün Müslümanların da hamisi olduğuna dair hükmü koydurtmuştur. O talihlerde Osmanlı devleti, dış görünüşü itibariyle büyük bir imparatorluk olduğu için imparatorluğa dahil bulunmayan Müslüman ülkeler bu durumu zımmen benimsemişlerdir. Fakat I. Dünya Savaşı'yla birlikte Osmanlı devletinin Almanlarla ittifak kurması ve savaşa dahil olması sonucunda pek çok Müslüman ülke Osmanlı İmparatorluğu'na, daha doğrusu halifeliğe karşı teker teker cephe aldılar. Hindistan Müslümanları ve özellikle Arap ülkeleri (Suriye, Irak vb.) Osmanlı padişahının hilafeti temsil edemeyeceği tezine sarıldılar. Arap ülkeleri bunu, Osmanlı devletine karşı isyan vesilesi ve bahanesi haline getirdiler.

Arap ülkelerinin hilafet konusunda Osman'ı devletine karşı giriştiği davranışın gerçek nedeni Osmanlı-Alman işbirliği değildir. Bu olaydan çok daha önceleri de halifeliğin Osmanlı padişahı tarafından temsil edilemeyeceği fikri üzerinde kımıldamalar, huzursuzluklar vardı Arap ülkelerinde. Zira halifenin mutlaka Arap olması ve Kureyş kabilesinden gelmesi gerektiği inancı çok daha evvel yerleşmişti. Bu noktalara daha önce dokunmuştuk.

Bundan başka Yavuz Selim'in hilafeti *Mutevekkil'dcn* almış olması da, yine bu Arap tezine göre, hukukdışı bir davranış olarak kabul

i 10 Bu konuda yabancı (İngilizce) kaynak olarak bkz. Lawrence E. Brown, *Tlıe Prospecıs of İslam.* London, 1944, s.22.

3) Mıthamıned'e Göre Tanrı, Araplar Arasından Kureyşlileri ve Yabancı Milletler Arasından da Acemleri Tercih Etmiştir

Muhammed, her ne kadar çöl bedevisini hakir görmüşse de,[83] Arap ulusunun bir parçası olarak onu da İslamın temel direği haline getirmekten geri kalmamıştır. Nitekim, *"insanlığın en mükemmel ulusu Arcıplardır... Arapları sevin çünkü Arapların varlığı demek islamiyet bakımından ışık demektir... Arapları seven beni seviyor demektir..."* vs. şeklindeki sözleriyle ister bedevi olsun ister şehirli, tüm Arapları üstün bir toplum olarak tanımlamıştır.

Bununla beraber daha ilk anlardan itibaren kendi mensup bulunduğu Kureyş kabilesini, Arapların en "asil", en "üstün" sınıfı olarak tanımlamaktan geri kalmamıştır. Onları kazanabilmek maksadıyla başvurduğu kurnazlıklardan biri, *Kur'aıı'*a *"Kureyş Suresi"* başlığıyla özel bir sure koymak olmuştur. Dört ayetten oluşan bu sureye göre güya Tanrı, kış ve yaz yolculuklarında Kureyşlileri açlıktan korumak ve güvenlik içinde tutmak ya da Kureyşlileri birbirleriyle yahut başkalarıyla uzlaştırmak istemiştir: *"Kureyş kabilesinin yaz ve kış yolculuklarında uzlaşması ve anlaşması sağlanmıştır. Öyleyse kendilerini açken doyuran ve korku içindeyken güven veren bu Kabe'nin Rabbine kulluk edin."* (K. 106 Kureyş Suresi, ayet 1-4.)

Ne var ki, bütün bu çabalarına rağmen Muhammed, Kureyşi kazanamamıştır. Kazanmak şöyle dursun, tutum ve davranışlarıyla onların düşmanlığını tahrik etmiş ve sonunda Medine'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Medine'ye geçtikten sonra yıllar boyu onlarla savaşmış ve en sonunda Mekke'yi kılıç gücüyle almıştır. Fakat aldığı andan itibaren yine onlara karşı özel eylemde bulunmaktan geri kalmamış ve örneğin esir olarak ele geçirdiklerini: *"Gidiniz serbestsiniz"* diyerek azat etmiştir. Oysa Mekke, kılıçla fethedildiği için Kureyşliler "tutsak", "köle" durumunda olup, ganimet malı sayılıyorlardı.[84] Yine bunun gibi, o tarihten itibaren ganimet paylaşımında Kureyşlileri ön

83 Daha önce de belirttiğimiz gibi, *Kur'an'*a, çöl bedevisini küçültücü pek çok hüküm koymuştur. Gerçek odur ki, bedevilere hiç itimat duymazdı. Onların "inandık" demelerine dahi inanmaz ve "...inanmadınız, ama İslam olduk deyin; inanç henüz gönüllerinize yerleşmedi..." derdi. Bununla ilgili olarak *Kur'an'*a hüküm koymuştur. Bkz. K. 49 Hucurât Suresi.

84 Taberî, *age,* c.2, s.682 vd.

Ebu Bekir'den sonra Ömer'in ve Osman'ın halifeliğe gelişleri de yine eski Arap geleneğine uygun şekilde olmuştur. Bilindiği gibi Ebu Bekir'in halifeliği devri boyunca Ömer onun adeta yarıresmi yardımcısı durumundaydı. Devlet idaresinde etkisi olan ve hükümet işlerinin yürütülmesini sağlayan ve adeta Ebu Bekir'den sonra devlet başkanlığına tek aday bir kişi olarak kendisini kabul ettirmişti. Nasıl ki Muhammed, ölümünden önce Ebu Bekir'i devlet başkanlığına en ehil kişi olarak gösterdiyse, Ebu Bekir de Ömer'i aynı şekilde kendisinden sonra devletin başına gelebilecek tek kişi olarak tanımlamıştı. Fakat eski Arap geleneğinde aşiret başına geçecek olanın bir tür seçime bağlı olarak iş başına gelmesi usulü olduğundan, Ömer de bu şekilde devlet başkanlığı görevine getirilmiştir. Fakat seçim derken bununla şimdiki anladığımız şekilde bir seçim değil, diğer paragrafta da belirttiğimiz gibi pek dar anlamda ve zımni nitelikte bir şeçim anlamak gerekir. Nitekim Ömer'in halifeliğe gelişi şekli bir seçim yoluyla olmamıştır.

Osman'ın halifeliğine gelince burda da bir anlamda atama ve seçim sistemi birlikte işlemiştir.[68] Çünkü Ömer, ölümünden önce, kendisinden sonra halifeliğe gelecek olan kişiyi seçmek üzere altı kişilik bir heyet atamıştı.[69]

G) İslamm "Evrensel Din" Kılığına Sokulduktan Sonra Dahi Arap Milliyetçiliğine ve Çıkarlarına Araç Yapılması

İslam dinini sırf Araplar için ve Arapların geleneklerinin dini olarak yerleştiren Muhammed, zamanla Arap olmayanları da (özellikle Yahudileri ve Hıristiyaıları) egemenliği altına almak için evrensellik denemesine girişmiştir.

İslamm "evrensellik" kılığına biiriinmesinin hikâyesi şudur:

68 *lbici.* s.21 vd.

69 Ömer'in halifelikte kalışı on vıl sürmüştür. Bilindiği iizeıe Ömer. görevdeyken bir cinayete kurban gitmiştir.

İlk başlarda ve özellikle Mekke döneminde Muhammed, daha heniiz güçlenmediği ve fazla taraftar edinemediği için, kendisini sadece Arapların peygamberi olarak görmüştür. O kadar ki, biraz önce belirttiğimiz gibi, ilk Müslüman peygamber olmak üzere Araplara gönderildiğini (K. 6 En'âm Suresi, ayet 14, 163), sırf Mekkeliler ve etrafındaki Araplar anlayabilsin diye Arapça *Kuran* ile vahyolunduğunu (K. 6 En'âm Suresi, ayet 92; vs.) bildirmiştir.

Bu tarihlerde aklından Yahudilere ve Hıristiyanlara peygamber olmak ya da onlara Arapça yazılmış *Kur'an'*ı uygulamak fikri geçmemiştir. Bilakis Tanrı'nın her ümmete kendi içinden peygamberler seçtiğini ve kendi dilinde kitaplar verdiğini söyleyerek Yahudilerin *Tevrat'a* göre, Hıristiyanların da *incil'e* göre yaşamalarını öngörmüştür. Örneğin *Kıır'arı'*a, Hıristiyanlar için; *"İncil sahipleri Allah'ın onda indirdikleriyle hükmetsinler"* (K. 5 Mâide Suresi, ayet 47-48) hükmünü ve Yahudiler için de; "... *Doğrusu biz... Tevrat'ı indirdik... peygamberler Yahudi olanlara onunla... hükmederlerdi"* (K. 5 Mâide Suresi, ayet 44) şeklinde hükümler koymuştur.

Daha henüz onlar üzerinde egemenlik kurma hevesine kapılmadığı için doğal olarak bilinçsiz bir hoşgörü siyaseti izlemiştir.

Bu siyaset sayesinde onların dostluğunu bile kazanmıştır. Nitekim Kureyşlilerin saldırılarından kurtulmak için Medine'ye hicret ettiği tarihlerde Yahudilerden bir hayli misafirperverlik görmüştür. Yahudiler ona İslamı uygulamasına, mescit yaptırmasına ve kendisine inanmış olanlarla birlikte ibadet etmesine rıza göstermişlerdir.

Böylece Muhammed, karşılıklı hoşgörü havası içerisinde çıkarlarını sağlamayı bilmiş ve Mekkelilere karşı güçlenmek ve saldırı siyasetini gerçekleştirmek amacıyla Yahudilerle ittifak imzalamaktan geri kalmamıştır[73] Bu antlaşmaya göre Yahudiler kendi dinlerinde ve Müslümanlar da kendi dinlerinde kalacaklar, fakat çeşitli saldırılara karşı ortak bir toplum sayılacaklardı. Medine'ye herhangi bir saldırı vaki olduğunda, her iki taraf birbirinin yardımına koşacak ve savaş masraflarını aralarında paylaşacaklardı.

73 İbn İshak, *Sırâl Resul Allah,* s.339; çeviri, s.23 i.

kabilenin İslamdaki üstün ve yönetici durumunu tahkime yetmiştir. Öte yandan halifeliğin Kureyş kabilesinde kalması ve hatta imamların dahi Araplardan olması gereği, Muhammed'in emirlerine ve bir bakıma vasiyetine dayalı İslami bir gerektir.[9]-'" Zira Muhammed kendi mensup bulunduğu Kureyş kabilesini her hususta önder ve diğer Arap öğelere nazaran üstün saymış ve imtiyazlarla donatmak istemiştir.[96] Bundan dolayıdır ki; "*... Kureyş 'te iki kişi kaldıkça şu hilâfet Kureyş'ten zâil olmaz"* şeklinde konuşmuş ve buna benzer hadisler bırakmıştır.[97]

Bunları sadece Buhari ve Müslim'de değil, İbn Hanbal, Tırmizî, Abfı Dâvud, al-Tayalisî ve Suyutî gibi en sağlam kaynaklarda bulmak mümkündür.[98]

Tarih al-Hulafâ adlı kitabında Suyutî, halifelerin Kureyş kabilesinden çıkmaları gereğine dair en sağlam kaynaklara dayalı hadisler verir. Muhammed ile birlikte savaşlara katılan Abû Berzah'tan Abû Davud'un naklettiği bir hadiste *"imamlar hükümet ettikleri ve adâlet dağıttıkları sürece Kureyşliler arasından çıkacaktır"* dendiğini belirtir.[99] Abû Hureyre'nin naklettiği diğer bir hadise göre de, *"Hilafet Kureyşlilercle kalacaktır..."* dendiğini Tilmizi anlatır.[100]

Yine Suyutî'in yukarıda adı geçen kitabından anlaşılmaktadır ki, halifelerin iktidara Tanrı emri gereğince geleceği hususunda hükümler vardır ve Muhammed *"Ben yeryüzünde ikiliği yok edecek* (yani hüküm sürecek) *olaıı ilk kişiyim; benden sonra Abu Bekir ve ondan sonra da Ömer gelecektir..."* şeklinde kural yerleştirmiştir.[101]

95 Bkz. Buharî, *Kitab-i Manakid, Kitab-i Ahkâın. {Sahih.* L. Krehl basımı, Leiden, 1862-. 1868, Bap 2). Muslini, *Kitab-i İmara,* Tirmizi, *Kitab-i Filan.*

96 Buharî, *Kitab-i Anbiya,* Bap 46; *Kitab-i Nikâh,* Bap 12; *Kitab-i Nafakal,* Bap 10, Mus^lim, *Kitab-i Fada'il al-Şahaba; Ahmad İbn Hanbal,* Musnad basımı, Kahire, 1313 Hicri, c.I,s.64, 171, 176, 183.

97 Bkz. *Salıılı-îBuhârîMuhtasarı....* 1971, c.9, s.217-223.

98 Bkz. İbn Hanbal, *Musnad.* Kahire, 1313 Hicri c.5, s.277. Tirmizi, *Kitâb Filan (Sahih),* Kahire, 1292, Bap 49; Abû Davud, *Kitâb Mehdi.* ed. Sunan, Kahire, 1922, Hadis No. 1; al-Tayâlîsî, *Musnad,* Haydarabad, 1321, c.l, 926 ve 2133 sayılı hadisler.

99 Bu hususta bkz. al-Suyûtî, *Tarih al-Hulafâ,* kitabın İngilizce çevirisi için bkz. Jalalııddin A's Suyyuti. *History ofthe Catiphs,* H.J. Jaıret tarafından İngilizceye çevrilmiştir, Calcutta, 1881, s.8.

100 *İbid.* s.8. Tirmizi, altı ünlü şarilıten biridir ve Miladi 892 yılında ölmüştür.

101 *İbid,* s.51. Bu konuda diğer hadisler için bkz. s.50-52.

Müslümanlığı adeta ayniyat haline sokma gayretleri bütün dönemler boyunca Arabın milli benlik bilincini pekiştirmiş ve geliştirmiştir. Bu hükümleri ve sözleri kendilerine temel kaynak bilen yazar ve düşünürler, *Araplık* bilincinin giderek kökleşmesinde büyük rol oynamışlar ve Muhammed'den miras aldıkları bu düşünceyi Arap milliyetçiliğinin meşalesi yapmışlardır. 10. yüzyılın ünlü şairleri ve yazarları, kendilerinden önce dört yüz yıl boyunca işlenmiş olan bu fikri, kendilerinden sonra gelecek olan kuşaklara yeni kalıplar ve cazip görünüşler içerisinde nakledeceklerdir. Kısaca fikir edinmiş olmak için bunlardan sadece birkaçını belirtmekle yetinelim.

a) 10. Yiizrılda Arabın Irki Üstünlüğünü Şiirleriyle Terennüm Eclen Ünlü Şair: al-Mutaııabbi

915 yılında (Hicri 300) Kufa'da doğan Abu'l-Tayyib Ahmed İbn al-Husayn al-Mutanabbi *(Mfitenebbi* olarak da okunur), Arap dünyasının yetiştirdiği en büyük şairlerden biri sayılır. Bundan bin yıl kadar önce *Araplık* duygularını galeyana getirecek nitelikteki şiirleri, kendisinden sonraki yüzyıllar boyunca ve özellikle 19. ve 20. yüzyıllar esnasında Arap milliyetçiliğini coşturan bir kaynak olmuştur. Kendisini Müslüman halkların insanı olarak değil, Arap ırkının insanı olarak benimser ve şiirlerinde Arap milletini *"benim kendi öz toplumum"* diyerek terennüm ederdi.

Her ne kadar kendisini "halk yığınları" diye aşağı görür olduğu bedevilerden ayırır ve hatta onlara yabancı gibi telakki eder ve yine her ne kadar mensup bulunduğu toplumun kendisine değil, fakat kendisinin bu topluma şeref verdiğini söylemekten zevk alır idiyse de,[117] genellikle şairlere özgü bu övünme alışkanlığına rağmen, Arap üstünlüğü fikrine saplanmıştı. Güney bölgelerindeki Arapları, kuzey bölgelerdeki Araplara tercih etmekle beraber, genel olarak Arapları üstün bir ırkın temsilcileri olarak yüceltirdi. O kadar ki, her bakımdan küçümsediği yabancı ırkları, Araplar için zararlı ve tehlikeli bulur ve onlar yüzünden

117 Bir şiirinde, "Ben kendi halkımda değil, fakat halkım bende gurur (şeref) nedeni buldu ve ben övünecek şeyleri ecdadımdan ziyade kendimde bulurum" şeklinde konuşur.

İşte Mekke döneminin ortalarına doğru ve muhtemelen peygamberliğini ilan edişinin beşinci yılından sonra Muhammed'in yavaş yavaş uygulamaya başladığı tez budur. Bunun böyle olduğunu Muhmmed'in yaşamından ve *Kur'an*'dan çıkarmak mümkündür.

Gerçekten de daha önceleri kendisini sadece Araplara gönderilmiş peygamber olarak görürken, yukarıdaki fikri kafasına yerleştirdiği andan itibaren, "... *Ey insanlar, doğrusu ben... Allah'ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim..."* (K. 7 A'râf Suresi, ayet 158) elemeye başlamıştır.

Daha önce her millet için bir yol, bir yöntem çizildiğini (K. 5 Mâide Suresi, ayet 48) ve her millete kendi dilinde peygamberler ve kitaplar verildiğini (K. 10 Yunus Suresi, ayet 47 vs.) ve böylece her milletin kendisine özgü dini olduğunu söylerken, şimdi İslamdan başka gerçek bir din olmadığını ve bütün insanların Müslüman olarak yaratıldıklarını anlatmak için, *"Allah katında din şüphesiz İslcim'dır..."* (K. 3 Âli îmrân Suresi, ayet 19); *"...Kendini Allah'ın yaratılışta verdiği dine ver..."* (K. 30 Rûm Suresi, ayet 30) şeklinde hükümler koymuştur.

Daha önceleri kendisini *ilk Müslüman peygamber* olarak gösterirken ve örneğin, *"Ben Müslümanların'ilki olmakla emrolundum"* derken (K. 6 En'âni Suresi, ayet 14, 163; ayrıca bkz. K. 39 Zümer Suresi, ayet 12), şimdi Yahudilere ve Hıııstiyanlara daha önce gönderilmiş olan peygamberlerin hepsinin Müslüman olduklarını ve onların dinine uyduğunu söyler olmuştur.

Örneğin K. 3 Âli İmrân Suresi'nin 65-67. ayetlerine *"...İbrahim yahudi de değildi, hıristiyan da değildi, ama doğruya yönelen bir müslimdi"* hükmünü koymuş ve İbrahim'in dinine yöneldiğini de En'âm Suresi'ne koyduğu şu hükümle belirtmiştir:

> *"...Şüphesiz ki Rabbim beni, doğruya yönelen... İbrahim'in dinine iletmiştir"* (K. 6 En'âm Suresi, ayet 161; ayrıca bkz. K. 3 Ali İmrân Suresi, ayet 95).

Sadece İbrahim'in değil, İbrahim'den sonra gelen peygamberleri, örneğin İshak, İsmail, Yakup ve torunları, Elyasa, Musa, Harun, Davud, Süleyman ve nihayet İsa'yı hep Müslüman peygamberler olarak tanımlamıştır. (K. 3 Âli İmrân Suresi, ayet 65, 67; K. 2 Bakara Suresi, ayet 140; K. 19 İbrahim Suresi, ayet 54-58; K. 2'Bakara Suresi, ayet 136 vs.)

Yine bunun gibi. daha önceleri her millete kendi dininde ve dilinde kitaplar *(Tevrat, İncil* gibi) gönderildiğini söylerken şimdi bu gönderilen kitapların İslam dininin esaslarını kapsadığını ve *Kur'cm'*ın bu kitapları tasdik ettiğini söylemiştir: *"...Doğrusu bu hükümler (yani Kur'an hükümleri)... İbrahim ve Musa'nın scıHifelerinde de vardı..."* (K. 87 A'lâ Suresi, ayet 18-19); *"...biz indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Ya'kub'a ve torunlarına indirilene... Musa, İsa ve peygamberlere verilene, onları birbirinden ayı/eletmeyerek, incindik de..."* (K. 3 Âli îmrân Suresi, ayet 4; K. 2 Bakara Suresi, ayet 136 vs.)

Yine bunun gibi Âli İmrân Suresi'nde İbrahim'in makamının Mekke'deki Kâbe olduğu ve Kabe'nin insanlar için doğru yolu gösteren ilk kutsal ev olduğunu belirttikten sonra (K. 3 Âli İmrân Suresi, ayet 96-97) İbrahim'in dinine uyulmasını ve Kâbe'nin hac edilmesini emretmiştir (K, 3 Âli İmrân Suresi, ayet 97). Yahudilerin ve Hıristiyanların daha önce Müslüman olduklarını da onların kendi ağızlarıyla itiraf ettiklerini söylemekten de geri kalmamıştır:

> *"...Kur'ân onlara okunduğu zanıan... 'Biz şüphesiz daha önceden miislüman olmuş kimseleriz' derler..."* (K. 28 Kasas Suresi, ayet 53-54.)

Bunu biraz daha perçinlemek üzere, *İncil* ve *Tevrat'a* inananların *Kur'cm'*a inanmaları gerektiğine dair hükümler serpiştirmiştir. Örneğin Hûd Suresi'ne:

> *"...Rabbinin katından bir belgesi:., olanlar... önlerinde de Musa'nın Kitâb'ı önder... bulunanlardır ki işte onlar Kıır'ân'a inanırlar..."* (K. I 1 Hûd Suresi, ayet 17)

şeklinde ve A'râf Suresi'ne de;

> *"...yanlarındaki İncil'de ve Tevrat'da yazılı bıılclukları(nı)... Muhamnıed'e uyanlara yazacağız.•• Bu peygambere inanan... onunla gönderilene uyanlar, işte onlcır saadete ererler..."* (K. 7 A'râf Suresi, ayet 156-157)

şeklinde hükümler koymuştur.

d) 11. Yüzyılda Al-Taalibi'nin Bu Konuda Yazdıklarını 20. Yüzyılda Arap Milliyetçisi Alkışlar

11. yüzyılda al-Taalibi, Araplık benliğini şu sözleriyle canlı tutmaya çalışırdı: "Kim Peygamberi sever ise Arapları da sever; Tanrının İslama yönelttiği her kişi bilir ki, Muhammed peygamberlerin en seçkinidir ve yine bilir ki, Arap toplumu bütün uluslar içinde en seçkin olan toplumdur ve Arap dili dillerin en kutsalıdır."[121]

Bu ve buna benzer sözler yüzyıllar içerisinde tazeliklerinden hiçbir şey kaybetmeden 20. yüzyıla kadar gelmiş ve bugün modern Arap aydınlarının sloganı olmuştur. 11. yüzyılda al-Taalibi'nin ağzında Arabın ruhunu ve gönlünü gıcıklayan sözler 20. yüzyılda modern Arap milliyetçilerini de büyülemekten geri kalmamıştır. Abd al-Aziz al-Duıi, 1960 yılında yayımladığı *Arap Milliyetçiliğinin Tarihi Yolu* adlı kitabında al-Taalibi'yi tekrarlamakla zevk duyar.[122]

e) Müslüman Kardeşler Lideri Hasan al-Banna'ya Göre Arabın İslamdaki Üstün Durumu

Arabın îslamda üstün bir durumu olduğu konusunda yukarıya özet aldığımız fikirler sadece yazarların münferit bir şekilde ele alıp işledikleri fikirler değildir. Bu fikirleri benimsemiş ve kendisine güç kaynağı yapmış örgütler de vardır ve bunlar içerisinde- en önemlisi *Müslüman Kardeşler* adıyla tanınan kuruluştur. *Müslüman Kardeşler* kuruluşunun lideri olan Hasan al-Banna -ki son derece kudretli ve etkili bir şahsiyet olarak Arap dünyasına hâkim olabilmiştir-, yukarıdaki fikirlerin başlıca savunurlarındandır ve başında bulunduğu kuruluş da aynı yönde eğilime sahiptir. Her ne kadar *ümmet* öğesine önem veriyormuş gibi görünürse de Hasan al-Banna bu *ümmet* kavramı içerisinde *Arap\&xm* ve *Arap* ulusunun üstün ve imtiyazlı bir duruma sahip olduklarını savunmuştur. Bu görüşlerini her vesileyle ortaya koymuş ve *Da Vatıma* adlı kitabıyla da Arap halklarına sunmuştur. Bu kitabında Arap ulusunun İslam toplumları içerisinde en ön sırayı, en yüksek mevkii

12) Bu pasaj için bkz. Eliczer Be'eıi, *Arıır Officers in Arab PoUtics and Society.* Praeger, N.Y. 1970, s.283.

122 Abd al-Aziz al-Duıi, *at-Zuhur at-Tarikhi\\a at-Kavmi\\cı cd-Arabi\\a.* Beyrut. 1960. s.46.

edilmekteydi, zira hilafet vazgeçilebilecek bir müessese olarak görülmemekteydi. Arap tezine göre halifenin esas görevi siyasi nitelikte olmalıydı ve bu itibarla halife olan kişinin uhrevi yetkileri olamazdı. Mevcut olmayan bir yetki ya da görev devredilemeyeceğine göre, Selim I'in Arap halifesinden (Mütevekkil'den) böyle bir yetki almış olması düşünülemezdi. Arap milliyetçisinin kurnaz taktiği hep bu olmuştur.

5) Arapların "Üstiin" Yaratıldıkları Fikrini Muhamnıed, Çocuk Zekâlı Ümmetini Kandırmak ve Kendisine İtaat Ettirmek İçin İşler. Tıpkı Yahudi Peygamberlerin Kendi Halklarına Yaptıkları Gibi

Arapların üstün ve seçkin bir millet olarak yaratıldıkları fikrini Muhammed, Yahudi peygamberlerinden Musa'nın kendi ümmeti için söylediği benzeri nitelikteki sözlere özenerek benimsemiştir.

Gerçekten de *Alıd-i Atıyk*in *Tesniye* adını taşıyan 5. kitabında Tann'nın Yahudi milletini *"...bütün kavmların arasından seçti(ği)",* onlardan hoşnut olduğu ve bu nedenle Yahudilerin kendi peygamberlerine ve Tanrı kitabına *(Tevrat'a*) itaat etmeleri gerektiği yazılıdır.[111]

Belirtmeye gerek yoktur ki, bu sözleri söyleyen aslında bizzat Musa'dır; maksadı da Yahudileri kendisine ve sunduğu kitaba bağlamaktır. Nitekim aynı 'kitabın diğer bir babında Tanrı ağzıyla şöyle konuşur:

> *"...Rcıbbin bana emrettiği gibi size kanunlar ve hükümler öğrettim... onları tutun ve yapın; çünkii kavm'ların gözünde o sizin hikmetiniz..-dir; onlar biitiin bu kanunları işitecekler ve 'Gerçek bu biiyük (Yahudi) milleti hikmetli ve anlayışlı bir kavındır' diyecekler. Çiüıkü... Rab bize yakın olduğu gibi, kendisine böyle ycıkın Allah'ı olan hangi büyük millet vardı?"*[112]

Yine aynı babın diğer bir yerinde Tanrının sadece Yahudileri kendisine muhatap edindiğini, başka hiçbir kavme buna benzer bir davranış göstermediğini ısrarla belirtir.[113]

111 *Tesniye,* Bab 10:15.
112 M1. Bab 4:4-8.
113 *¡bid,* Bab 4:32.

Yaşamı boyunca Arabi yüceltmesi ve Araplığı İslamiyetle ayniyat haline sokması ve son nefesini verirken îslamın başına sadece Araplardan (Kureyş kabilesinden) birinin getirilmesini İslami kural olarak koyması bunun delillerindendir.

1) Muhammed Arabıı, Arap Olmayana Üstünlüğünü İslanıın Şartı Yapmıştır

Her ne kadar bizim saf şeriatçılarımız îslamın insanlararası eşitliğe yer verdiğini ve Muhammed'in de, *"Arabın Arap olmayana üstünlüğü yoktur"* şeklinde konuştuğunu sanırlarsa da, İslami gerçek bu olmaktan çok uzaktır. Zira İslamiyet Arabın Arap olmayana üstünlüğü fikri üzerine inşa olunmuştur.

Kitabımızın ilk bölümlerinde, Türkü küçültmek ve Arabi yüceltmek vesilesiyle Muhammed'in bıraktığı hadisleri nakletmiştik. Bunlar arasında; *"insanlığın en mükemmeli Araplar dır... Arapları sevmek şu üç nedenle zorunluluktur: Çünkü ben bir Areıbım, çünkü Kur'an Arapça inmiştir; çünkü cennet sakinleri Arapça konuşur; Arapları sevmek iman sahibi olmak elemektir, onlardan nefret etmek imansızlık demektir; Arapları seven beni seviyor demektir; Araplardan nefret eden benden nefret ediyor demektir; Arapları seviı, çünkii Arapların varlığı demek İslamiyet bakımından ışık demektir, onların yok olması elemek Îslamın karanlığa dalması demektir"*[19] şeklindeki sözler, Muhammed'in Arap kavmini insanların tümüne üstün kılmak hususundaki düşüncelerinin şüphe götürmez kanıtıdır.

Öte yandan *Kıır'an* bu doğrultudaki hükümlerle doludur. Çeşitli vesilelerle bunlara daha önce değinmiş olmakla beraber hatırlamak babından tekrarlayalım ki, Bakara Suresi'ııde, *"Böylece sizi (Ey Araplar) insanlara örnek olmanız için tam ortada bulunan bir iimınet kıldık..."* (K. 2 Bakara Suresi, ayet 143) demiştir. K. 4 Nisâ Suresi'ııde de *"...Bir topluluk diğer topluluktan daha ...üstün diye yeminlerinizi bir düzen haline getirmeyin..."* gibi hükümler vardır.

79 Bu hususlarda daha önce verdiğimiz kaynaklardan gayrı ayrıca bkz. İbıı Abd Rabbihi, *Al /kel al Farid.* Kahire, 1293 Hicri, c.2 s.50.
Mustafa al-Şihabî, *ul-Kavıniyya al-Arabiyya.* Kahire, 1959. s.346; al-Tirıııidî, *Kilûb Manakib.* Kahire. 1292 *ve Sahili....* Bab 69.
İbn Hanbal, *Musnud.* Kahire, 1313. c.l.s.81.

Arap yazarların ve *Kıır'cm* yorumcularının hemen hepsi yukarıdaki ve benzeri ayetleri hep Arap ümmetinin Tanrı tarafından seçkin ve üstiin bir millet olarak benimsendiğine ve başka ümmetlere rehber kılındığına örnek tutarlar.[80]

Bu inancı sağlamlaştırmak üzere de Arap ırkının asil bir kökeni olduğu ve İbrahim Peygamberle liderlik durumuna girdiğini hatırlatırlar ve Muhammed'in bu konudaki sözlerine ve *Kıır'cm* ayetlerine başvururlar. Bilindiği gibi Muhammed, İbrahim Peygamberi kendi babası olarak kabul etmiş[81] ve Arapları da yine İbrahim Peygamberin soyundan gelme ve onun oğulları olarak diğer inananlardan ayrı ve üstün bir kavim olarak tanımlamıştır.

Örneğin Ali İmrân Suresi'ne *"Allah... İbrahîm ailesini, lıırân âilesini-birbirinin soyundan olarak âlemler için tercih etti"* (K. 3 Âli İmrân Suresi, ayet 33); *"...İbrahim'e en yakın olanlar... Bu peygamber Muhammed ile inananlardır"* (K. 3 Âli İmrân Suresi, ayet 68) hükümlerini koymaktan başka Hac Suresinde İbrahim'i Arapların babası olarak göstermiştir:

> *"Allah... sizi seçmiş, babanız İbrahim'in yolu olan dinde sizin için bir zorluk kılınıamıştır"* (K. 22 Hac Suresi, ayet 78).

Her ne kadar İbrahim, Yahudilerin kutsal bildikleri *Ahd-ı Atıyk'u* göre Yahudi ırkının ata babası ve Nuh'un *Sem* adındaki oğlundan gelme onuncu kuşağın temsilcisi ise de, Muhammed onu Müslümanların ilki gibi gösterip Arapların babası yapıvermiştir. Yaparken de muhtemelen Yahudileri kendisine bağlayacağını hesap etmiştir.

Fakat bu konuda söylediklerine daha da ağırlık verebilmek ve Araplara üstün olduklarını ve diğer kavimlere rehberlik etmekle emrolunduklarını anlatmak için *"Siz insanlar için ortaya çıkarılan, doğruluğu emreden, fenalıktan alıkoyan,... hayırlı bir ümmetsiniz.••"* (K. Âli İmrân Suresi, ayet 110) sözlerini tekrardan bıkmamıştır. Bunları söylerken kastettiği kavmin Araplar olduğunu anlamak için kâhin

80 Bkz. al-Bazzaz, *On Arab Nuüonalism.* s.27.

81 Muhammed. *"Ben babam İbrahim'in cinasıyım..."* demeyi âdeı edinmişti.

Yusuf, İslamda ekonomik adalet konusunu incelemek üzere 1971 yılında İngilizce olarak yayımladığı *Economic Jıstice in Islaıı* adlı kitabında, İslamın Araplar lehine öngördüğü bu kuralı olağan karşılamak gerektiğine değinir.

Eşitlik ilkesini Araplar lehine, bozan esaslar, hükümler ve örnekler sayısız denebilecek kadar çoktur. Bunlar Arap lehine daha ilk anlardan itibaren imtiyazlar sağlamıştır. Arap kanından ye ırkından olanlara, İslam dünyasının üstün ve imtiyazlı kişileri gibi bakılması geleneğini yaratmıştır.

Bundan dolayıdır ki Araplar, nereye giderlerse gitsinler, nereyi fethederlerse etsinler, daima bulundukları ülkenin ya da bölgenin adeta "aristokrat" sınıfını oluşturmuşlardır; yerli halktan daima ayrı ve farklı yaşantılara sahip olmuşlardır. Egemenlikleri altına aldıkları halkları, bu halklar İslamı kabul etmiş olsalar bile, Araplara göre ikinci sınıf varlık durumunda tutmuşlardır.

Arap geleneklerinin sürdürülebilmesinin ve Araplığın şan ve şerefinin korunabilmesinin ancak Arap asıllı kadından doğma Araplar tarafından mümkün olabileceğine inanmışlardı. Emeviler zamanında Arap aristokrasisi, Arap olmayan Müslüman unsurları çok aşağı ve hakir görürdü.

Daha sonraları, yani fikirsel, kültürel ve sosyal yaşamlar bakımından mevalinin egemenliğine ya da etkisine bağlı kaldığı dönemlerde bile Arap unsuru, kendisini ondan üstün bulurdu. Tıpkı Türk egemenliği altına girdikten sonra yaptığı gibi.[116]

1)1 400 Yıl Boyunca Arapları, İslamın Üstiin ve Seçkin Toplumu Şeklinde Tanımlama Çabaları

Muhammed'in, kendi içinden çıktığı Arap ırkını yüceltmek ve diğer toplumlara üstün kılmak maksadıyla *Kur'an*'a yerleştirmiş olduğu hükümler (ayetler) ya da söylediği sözler (hadisler) ve örneğin, *"İnsanlığın en mükemmel sınıfi Arapkırdır... Arapları sevmek denıek iman sahibi olmak elemektir; Arapları seven beni seviyor demektir, Arapları küçültmek İslamı küçültmek demektir..."* diyerek *Arcıphk* ile

1 lû Bkz. S.K. Buklısh, "The Shu'ubiyyah Movement in İslam...", *The Jourıud ofthe indim Society,* Calcutta, 1908, s.5-6, 15-31.

3) Muhammed'e Göre Tanrı, Araplar Arasından Kureyşlileri ve Yabancı Milletler Arasından da Acemleri Tercih Etmiştir

Muhammed, her ne kadar çöl bedevisini hakir görmüşse de,[83] Arap ulusunun bir parçası olarak onu da İslamın temel direği haline getirmekten geri kalmamıştır. Nitekim, *"insanlığın en mükemmel ulusu Araplardır... Arapları sevin çünkü Arapların varlığı demek İslamiyet bakımından ışık demektir... Arapları seven beni seviyor demektir..."* vs. şeklindeki sözleriyle ister bedevi olsun ister şehirli, tüm Arapları üstün bir toplum olarak tanımlamıştır.

Bununla beraber daha ilk anlardan itibaren kendi mensup bulunduğu Kureyş kabilesini, Arapların en "asil", en "üstün" sınıfı olarak tanımlamaktan geri kalmamıştır. Onları kazanabilmek maksadıyla başvurduğu kurnazlıklardan biri, *Kur'an*'a *"Kureyş Suresi"* başlığıyla özel bir sure koymak olmuştur. Dört ayetten oluşan bu sureye göre güya Tanrı, kış ve yaz yolculuklarında Kureyşlileri açlıktan korumak ve güvenlik içinde tutmak ya da Kureyşlileri birbirleriyle yahut başkalarıyla uzlaştırmak istemiştir: *"Kureyş kabilesinin yaz ve kış yolculuklarında uzlaşması ve anlaşması sağlanmıştır. Öyleyse .kendilerini açken doyuran ve korku içindeyken güven veren bu Kabe'nin Rabbine kulluk edin."* (K. 106 Kureyş Suresi, ayet 1-4.)

Ne var ki, bütün bu çabalarına rağmen Muhammed, Kureyşi kazanamamıştır. Kazanmak şöyle dursun, tutum ve' davranışlarıyla onların düşmanlığını tahrik etmiş ve sonunda Medine'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Medine'ye geçtikten sonra yıllar boyu onlarla savaşmış ve en sonunda Mekke'yi kılıç gücüyle almıştır. Fakat aldığı andan itibaren yine onlara karşı özel eylemde bulunmaktan geri kalmamış ve örneğin esir olarak ele geçirdiklerini: *"Gidiniz serbestsiniz"* diyerek azat etmiştir. Oysa Mekke, kılıçla fethedildiği için Kureyşliler "tutsak", "köle" durumunda olup, ganimet malı sayılıyorlardı.[84] Yine bunun gibi, o tarihten itibaren ganimet paylaşımında Kureyşlileri ön

83 Daha önce de belirttiğimiz gibi, *Kur'cm*'a, çöl bedevisini küçültücü pek çok hüküm koymuştur. Gerçek odur ki, bedevilere hiç itimat duymazdı. Onların "inandık" demelerine dahi inanmaz ve "...inanmadınız, ama İslam olduk deyin; inanç henüz gönüllerinize yerleşmedi..." derdi. Bununla ilgili olarak *Kur'cm*'a hüküm koymuştur. Bkz. K. 49 Hucurât Suresi.

84 Tabeıî, *age,* c.2, s.682 vd.

plana geçirdiği görülmüştür; o kadar ki, Medine'ye hicret ettikten sonra kendisine her daim yardımcı olmuş bulunan Ensar'ı dahi, onlar uğruna feda edebilmiştir. Örneğin *Hiineyn'*de alınan ganimet mallarından Kureyşlilerle Arap uruğlarına paylar verdiği halde Ensar'a bir şey vermemiş ve bu yüzden onların kalplerini kırmıştır.[85]

Ve işte kendisini vaktiyle yalanlayan, hakir kılan ve yurtlarından atah Kureyşlileri Muhammed[80] *"...İnsanlığın en mükemmel sınıfı Araplardır. Arapların en mükemmeli Kureyşlilerdir"*[87] diyerek yüceltmiş ve kendi içinden çıktığı Beni Haşim aşiretini de Kureyşlilerin en mükemmeli olarak ilan etmiştir.[88]

Böylesine üstün gördüğü Kureyşlileri, her türlü tehlikeden ve saldırıdan uzak tutmayı da ihmal etmemiş ve bir hadisinde Kureyşlilere saldıranların ya da Kureyşli kimseleri öldürenlerin Tanrı tarafından özellikle cezalandırılacaklarını ve öldürüleceklerini belirtmiştir.[89]

Bu arada Kureyşli kadınların da diğer kadınlara üstünlüğüne yer vermiş ve böylece genel olarak kadınları küçülttüğü halde, kendi kavminin kadınlarını biraz olsun kayırır olmaktan zevk duymuştur[90] ve bütün bunlardan gayrı bir de Kureyşlileri İslam dünyasının lideri haline getirmiştir. Bunun böyle olduğunu görmeden önce şunu da hatırlatmak yerinde olacaktır ki, Araplar arasında Kureyşlileri en üstün kertede kılarken Araplar dışında, yani yabancı milletler arasında da Acemleri tek önemli ulus olarak görmüştür.

85 Bu olay iizeıine Ensan "Tanrı elçisi aılık kendi kavmine kavuştu (bizi unuttu)" şeklinde konuşmuşlardır. Bu hususta bkz. Taberî, *age,* c.2, s.730 vd.
Yine bunun gibi, Mekke'yi fethettikten sonra ilk iş olarak, kendisine düşman bildiği kişilerden öç almayı marifet bilmiştir. Vaktiyle kendisi hakkında iyi konuşmayan, kendisiyle alay etmiş olan altı erkek ile dört kadını öldürtiir. Bu iş bittikten sonra ağaçların kesilmesini de emreder. Fakat Kıireyşlilerden biri; "Ey Tanrı elçisi, der, selvi ağaçlarım bundan istisna kıl, çünkü biz bu ağaçlan inşaat işlerimizde ve tabut yapmak için kullanmaktayız" der. Kureşlilerin hatırım kırmamak için Muhammed bu ağaçların kesilmesini önler.
Buharî'nin naklettiği bu hadis için Krelıl basımı. O. Houdas çevirisi, Titre III, Chapitre XXXIX. 2.

86 Bunun böyle olduğunu Muhammed, kendi ağzıyla belirtir. Bkz. Taberî, *age,* c.2, s.731.

87 al-Muttak'l, *age.* c.6, s.214-215; Buharî, *Sahih* (Kitâb-ı Enbiya), Bab 46 vs.

88 M l.

89 Ahrned İbn Hanbal, *Mu.mad,* Kahire, 1313, c.l, s.64, 171. 176, 183.

90 Buharî. *Sahih,* Kitab Aıbiya, Bap 46; Kitab Nikâh, Bab 12; Kitab Nafakat, Bab 10.

Türkler hakkında ne kadar olumsuz sözler sarf etmiş ve hükümler yerleştirmişse, Acemler hakkında da o oranda iyi konuşmuştur. Zira Muhammed'e göre Tanrı, yabancı uluslar arasında Acemleri tercih etmiştir. Bununla ilgili olarak Zeynel Abidin'in rivayetine dayalı bir hadis şöyledir: "(Muhammed) dedi ki: *'Biitüıı insanlar arasında... Tanrı iki aileyi (ıılusıı) tercih etti; Araplar,arasından Kıt reyş kabilesini ve yabancı uluslar arasından da Acemleri (İranlıları).'®^* Bilindiği gibi Zeynel Abidin, Oniki imam'dan biridir.

4) Arabıı lslamdaki Üstün Yerini Perçinlemek Üzere Muhammed, Hilafetin Araplara (Kureyşlilefe) Ait Olmasını Emreder

Her ne kadar bizim üstatlarımız ve "din bilginlerimiz", *halifelik* ve *hilafet* konularında *Kur'an* hükmü olmadığını ve bu sözcükleri içeren hadislerin hep "uydurma" olduğunu söylerlerse de[92] İslamm temel kaynakları ve temel otoriteleri bu görüşü destekler nitelikte değildir. İslam düşünürlerinin bidayetten beri görüşü o olmuştur ki, halifelik Kureyş kabilesine mensup olmayan bir kimseye ait olamaz. al-Aş'arî'den Mâverdî'ye ve İmam Gazali'ye varıncaya kadar İslam dünyasının softa ortamını etkileyenler hep bu noktada oybirliği halinde bulunmuşlardır. , al-Aş'arî *Kitcıb Makalat al-İslâmmiyyun* adlı yapıtında,[93] Mâverdî'ise *Kitâb al-ahkâm al-sultaıııyy* adlı kitabında (ve diğerlerinde) bu konuyu en yetkili kalemler olarak işlemişler ve Muhammed'in *"Halifelik Kureyşlilerde kalacaktır"* şeklindeki vasiyetinin ne şekilde uygulandığını belirtmişlerdir. Gerçekten de *Kur'an'da* Araplar ve özellikle Kureyşliler hakkında yer alan ayetler (ki bunlara daha önceki bölümlerde değindik) yanında Kureyşlilerin İsmail'in ahfadı olarak tanınmaları,[94] bu

91 Bu hadis hakkında bilgi veren Zeynel Abidin için bkz. Ibıı Khallikaıı, *Biographicat Dictnmary,* Slaııe'in Arapçadan İngilizeeye çevirisi, e.2, s.209.

92 Bkz. Üçok. "Aramızdan Ayrılanlar". *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi.* 1977, s.32.

93 Bu satırlar al-Aş'arî'nin *Kitab Mac/akıt al-lslamiyyıtn Wa'l-Ilıtılafal-Mıısallim.* (Edited by H. Ritter. 1929-1930) kitabından alınmıştır. H.S. Nyberg'in İngilizeeye çevirdiği al-Hayat'ın *Kiralı al-lııtişar'm* önsözüne bakınız, s.3. Ayrıca bkz. İ. Aısel, *Şeriat Devleli'ndeıı Laik Cumhıtriyet'e,* Kaynak Yayınları, İstalıbul. Eylül 1997.

94 *Kur'an'*ıı 106. Suresi "Kureyş Suresi" başlığını taşır "Kureyşliler ve Araplarla ilgili bu ve benzeri diğer ayetler konusunda görüş belirten tefsiıcilerin (ve örneğin Beyzâvî'niıı) söyledikleri odur ki, Tanrı Kureyş kabilesine, Muhammed'in kabilesidir diye. üstünlük vermiştir. Hilafetin Kureyşlilere ait olması hususunda, Muhammed'in yerleştirdiği hükümler de buna paralel bir seyir izler.

kabilenin İslamdaki üstün ve yönetici durumunu tahkime yetmiştir. Öte yandan halifeliğin Kureyş kabilesinde kalması ve hatta imamların dahi Araplardan olması gereği, Muhammed'in emirlerine ve bir bakıma vasiyetine dayalı İslami bir gerektir.[95] Zira Muhammed kendi mensup bulunduğu Kureyş kabilesini her hususta önder ve diğer Arap öğelere nazaran üstün saymış ve imtiyazlarla donatmak istemiştir.[96] Bundan dolayıdır ki; *"...Kureyş'te iki kişi kaldıkça şu hilâfet Kureyş'ten zâil olmaz"* şeklinde konuşmuş ve buna benzer hadisler bırakmıştır[97]

Bunları sadece Buhari ve Müslim'de değil, İbn Hanbal, Tırmizî, Abû Dâvud, al-Tayalisî ve Suyutî gibi en sağlam kaynaklarda bulmak mümkündür.[98]

Tarih al-Hulafâ adlı kitabında Suyutî, halifelerin Kureyş kabilesinden çıkmaları gereğine dair en sağlam kaynaklara dayalı hadisler verir. Muhammed ile birlikte savaşlara katılan Abû Berzah'tan Abû Davud'un naklettiği bir hadiste *"imamlar hükümet ettikleri ve adalet dağıttıkları sürece Kureyşliler arasından çıkacaktır"* dendiğini belirtir.[99] Abû Hureyre'nin naklettiği diğer bir hadise göre de, *"Hilafet Kureyşlilerde kalacaktır..."* dendiğini Tirmizi anlatır.[100]

Yine Suyutî'in yukarıda adı geçen kitabından anlaşılmaktadır ki, halifelerin iktidara Tanrı emri gereğince geleceği hususunda hükümler vardır ve Muhammed *"Ben yeryüzünde ikiliği yok edecek* (yani hüküm sürecek) *olan ilk kişiyim; benden sonra Abu Bekir ve ondan sonra da Ömer gelecektir..."* şeklinde kural yerleştirmiştir.[101]

95 Bkz. Buharî, *Kikıb-i Manakid, Kiıab-i Ahkâm. (Salıılı.* L. Krehl basımı, Leiden, 1862-1868, Bap 2). Müslim, *Kilab-i imara,* Tirmizi, *Kitab-i Firaıı.*

96 Buharı, *Kitab-i Aıbiya,* Bap 46; *Kitab-i Nikâh,* Bap 12; *Kitab-i Nafakat,* Bap 10, Müslim, *Kilab-i Fada'il al-Şahaba; Ahmad İbn Hanbal,* Musnad basımı, Kahire, 1313 Hicri, c.1,s.64, 171, 176, 183.

97 Bkz. *Sahih-îBuhârİMuhtasarı....* 1971, c.9, s.217-223.

98 Bkz. İbn Hanbal, *Musnad,* Kahire, 1313 Hicri c.5, s.277. Tirmizi, *Kitâb Fitaıı (Sahih),* Kahire, 1292, Bap 49; Abû Davud, *Kitâb Melıdî.* ed. Sunan, Kahire, 1922, Hadis No. 1; al-Tayâlîsî, *Musnad,* Haydarabad, 1321, e. 1, 926 ve 2133 sayılı hadisler.

99 Bu hususta bkz. al-Suyûtî, *Tarih al-Hulafâ,* kitabın İngilizce çevirisi için bkz. Jalaluddin A's Suyyuti, *History of Ilıe Caliphs,* H.J. Jaıret tarafından İıigilizceye çevrilmiştir, Calcutta, 1881, s.8.

100 *İbid,* s.8. Tirmizi, altı iinlü şarihten biridir ve Miladi 892 yılında ölmüştür.

101 *İbid,* s.5J. Bu konuda diğer hadisler için bkz. s.50-52.

ur'au hükümlerinden de bu sonuca varmak gereğine temasla Suyutî Tann'nın Ebu Bekir'i Muhammed'den sonra halife tayin ettiğine dair ayet bulunduğundan bahseder. *Kur'an'*daki *"Tanrı güvenliğini onun üzerine indirdi..."*[102] ayetinde "onun" deyiminin Ebu Bekir'e atıf niteliğinde olduğunu ve bu hükmün bu konuda hadisler getirileceğine işaret ettiğini belirtir.[103]

Öte yandan al-Nesefî'nin (M. 1068-1142) hilafet konusundaki fikirlerini nakleden al-Taftazanî'ye göre, imamların Kureyşlilerden çıkması gereğini öngören hadis her ne kadar "ferdi" nakil şeklindeyse de, Ebu Bekir tarafından Ensar'a nakledilmiş bulunduğundan ve buna karşı hiçbir itiraz da vuku bulmadığından, bunu *"hadîs-i şerif"* niteliğinde kabul etmek gerekir.[104]

a) Kureyşten Olmayanların Halifeliğe Getirilmesi Daha İlk Anlardan itibaren Önlenmek İstemiştir

Halifenin Kureyş'ten çıkması gereğine dair daha ilk anlarda yerleşen görüş, Mu'tezile ve Harici sınıfları hariç, hemen bütün çevreler tarafından oybirliğiyle benimsenegelmiştir.

Şöyle ki: Muhammed 632 yılında Medine'de öldü. Fakat oğlan çocuğu olmadığı için, öldüğü zaman varis bırakmadı. Kadınların iktidara gelmesini önlediği için kızı Fatma kendisine varis olamazdı. Eğer oğlan çocuğu olmuş olsaydı ve örneğin, cariyesi Mariya'dan doğma çocuğu İbrahim yaşamış olsaydı, şüphesiz otomatikman kendisine varis olarak iktidara getirilmiş olacaktı,[105] Kendisi hayattayken mutlaka bir oğlan çocuğa sahip olma arzusu bundandı. Fakat tek erkek evladı olan İbrahim küçük yaştayken ölmüştü. Halifeliğe kimin getirileceği konusu "Ansar" ve "Muhacirun" arasında görüşülürken Ebu

102 Suyutî'nin kitabında *Kur'an'*m Adiyât Suresi'nin 9. ayetine atıf yapılmaktaysa da, bunda bir basım yanlışı olacağı aşikârdır. Zira, bu ayetin konumuzla ilgisi görünmemektedir.

103 *İbid,* s.48.

104 Sa'd al-Din al-Taftazani, *On the Creed ufNazm al-Din al-Nasafi.* Transl. by E. Elder, s. 147. al-Taftazani (Miladi 1322-1389), halifeliğin Kureyş kabilesinden birine verilmesi yerine seçim esasına göre bulunacak birisine geçmesi tezini savunan Mu'tezile ve Harici taraftarlarının zındıklığından söz eder.

105 D.S. Margoliouth, *The Caliphate Yesterday. To-Day and To-Morrow.* in *The Moslem World of To-Day.* Edited by. J.R. Mott, 1925. s.35.

Bekir, Arapların sadece Kureyş kabilesinden birisini kendilerine başkan görmek isteyeceklerini, zira Kureyş kabilesine mensup olanların asil kandan gelme olduklarını belirtmiştir.[106]

Her ne kadar *Kıtr'cm*'da "Ey Müminler emaneti içinizden en ehil olanlara verin" şeklinde bir hüküm varsa da ve bu hükme göre iktidara gelecek olan kişilerin bir nevi seçim esasına göre belli olmaları öngöıülebilirse de, bu daha ziyade devletin, devlet başkanından gayrı yetkililerinin atanmasıyla ilgili bir hükümdü. Oysa ki, *"Sahib-iil-mülk Taıın'dır, Tanrı bu miilkü dilediğine verir"* şeklinde bir başka hüküm daha vardı. Ve bu hüküm iktidarı kullanacak olan kişinin seçimden gayrı usullere göre belli olacağının deliliydi.

Kıır'an'da bu şekilde bir hüküm bulunması bir de şu bakımdan önemli görünmüştür ki, halifenin seçim yoluyla iktidara gelmesi iç huzursuzluklara ve anarşik olaylara yer verebilirdi.

b) Hilafetin Kureyş'te Kalabilmesi Amacıyla Seçim Usulüne Gidilmemiştir

Vakidî'nin bildirdiğine göre, Muhammed 632 yılının "Rebiilevvel" ayının 12. pazartesi günü ölmüştür. Ölüm haberi üzerine bazı "münafıkların" gizli niyetlerini önlemek maksadıyla Ömer bin Hattab, halka hitaben "Münafıklardan birtakım kişiler Tanrı elçisinin öldüğünü iddia ediyorlar; (oysa ki) Tanrı elçisi ölmedi... Musa bin İmran, kavmi arasından 40 gün kaybolduktan sonra kavmi yanına döndüğü gibi, Tanrı elçisi de yanınıza dönecek, kendisinin öldüğü haberini yayanların ellerini ayaklarını kesecektir" diye konuşur. Fakat Medine halkı, Ebu Bekir'in, *Kur'an*'dan okuduğu *"...Muhammed ölürse veya öldiirüliirse yüz çevirip dönecek misiniz? Her kim yilz çevirip dönerse Yüce Tanrı'ya bir zarar vermez. Tcınrı şükreclenlerin mükafatını verir"* (K. 3 Ali İmrân Suresi, ayet 144) şeklindeki ayeti dinleyince, seçim yoluyla halifeliğe birisini getirmek üzere toplanır.[107] Ebu Ubeyde'yi seçmek üzereyken Ebu Bekir'in müdahalesiyle karşılaşır ve bunun üzerine Ebu Ubeyde'den sarfınazar edip Ebu Bekir'i halifeliğe getirir.

Gerçekten de Ebu Bekir'in açıklamasına göre, Muhammed kendisini halef olarak tayin etmişti ve binaenaleyh halkın bu vasiyeti yerine ge-

106 İbn İslıak. *age,* s.686.
107 Tabcrî. *age.* c.2, s.895 vd.

[irmekten başka yapacak bir şeyi yoktu. İddia edilir ki, Ebu Bekir bu müdahalede bulunurken devlet başkanı seçiminin bazı sakıncalar ve örneğin daha henüz birlik haline gelmeye başlayan toplumda çekişmeler, anlaşmazlıklar ve iktidar kavgaları doğuracağını, Müslümanlar arasında ayrılmalar görüleceğini düşünmüş ve bundan dolayı seçim öğesini bertaraf edip kendisini Muhammed'in halefi gibi gösterme yolunu seçmiştir.

Bu görüşü benimsemek ne derece doğru olacaktır bilinmez. Ne var ki, halifenin Kureyş kabilesinden birisine ait olacağı tezi o tarihlerde esasen oldukça kuvvetli bir çoğunluk tarafından benimsenmişti. Bu fikre muhalefet edenler Hariciler ve Mıı'tezile sınıfı olmuştur. Öte yandan 632 yılında Muhammed'in ölümü üzerine seçim yapmak üzere toplanan halk, seçilecek kişinin adı üzerinde büyük anlaşmazlık halinde de değildi. Ebu Ubeyde'yi seçmek hususunda hemfikirdi. Bu bakımdan o tarih itibariyle devlet başkanının seçiminin toplumu parçalayacak ve çökertecek kadar görüş ayrılıkları yaratabileceğini düşünmek isabetli olmaz. Bütün mesele Ebu Bekir'in seçiminin sağlanmasıydı. Bu usule her ne kadar Ömer önceleri itiraz ettiyse de, Ebu Bekir'in onu kendisinden sonra halifeliğe getirilmesini şart koşması nedeniyle, sesini çıkarmadı. Gerçekten de Ebu Bekir bir bakıma Ömer'i halifeliğe getirmesini sağlamış oldu. Ebu Bekir, kendisinden sonra Ömer'in halifeliğe getirilmesi hususunda halkı ikna ederken şöyle diyordu: "Size halife olarak tayin ettiğim (adaylığını sunduğum) Ömer'den memnun musunuz? Benim yakınlarım arasında hiç kimseyi Hattab oğlu Ömer kadar bu göreve uygun seçmiş olamazdım. Bundan dolayıdır ki, ona sadıkane itaat edeceksiniz." Ve bütün halk tek bir ağızla; "Evet ona itaat edeceğiz" diye cevap verdi.[108]

Muhammed'in ölümünü takip eden üç çeyrek yüzyıl boyunca bu usule, yani halifeliğe sadece Muhammed'in mensup bulunduğu Kurçyş kabilesinden birisinin getirilmesi usulüne, Haricilerden başka itiraz eden çıkmadı. Hariciler bu usulün sakatlığını ileri sürerek halifeliğe, belli bir kabile mensubunun değil, fakat en ehil olanın getirilmesi gereğini savunmuşlardır. Ve bu yüzden de Müslüman camia içerisinde "zındık" damgasını yemişlerdir.[109]

108 Bütün bu hususlar için bkz. Taberî, *age,* s.895 vd.; ayrıca bkz. Sir William Muir, *The Caliphate; Its Rise. Decline and Fall,* New York, 1963, s.84. Eski basımı için bkz. London. 1899.

109 Sa'd al-Din al-Taftazani. *On Cereed ofNazın al-Din al-Nasajl* Trans), by. E. Elder, s.X.

c) Yavuz Sultan Seliın'e (1517) Gelinceye Kadar Halifelik Arap Asıllı ve Genellikle Kureyş Kabilesinden Çıkma Kişilere Ait Olmuştur

tik dört halife, birbirlerini adeta tayin eden ve Kureyş kabilesine mensup bulunan kişiler olarak devletin başına gelmişlerdir. Onlardan sonra Emevîler ve Abbasîler dahi Kureyş kabilesinden gelme olarak ve hanedan usulünce iktidara yerleşmişlerdir. 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle hilafet Türklere geçmiştir. İlk defa olmak üzere bu padişahtır ki, kendisini yeryüzündeki bütün Müslümanların halifesi ilan etmiştir. 1774 tarihli küçük Kaynarca.Antlaşması ile Rusya bu unvanı tanımış ve Türk hükümdarının "halife" sıfatıyla Müslümanlar üzerinde hukuku bulunduğunu kabul etmiştir.[110]

II. Abdtilhamit 1876'da tahta çıkıp da Kanun-u Esasî'yi yayımlayınca bu unvanı resmen tescil ettirmiş ve padişahın aynı zamanda bütün Müslümanların da hamisi olduğuna dair hükmü koydurtmuştur. O tarihlerde Osmanlı devleti, dış görünüşü itibariyle büyük bir imparatorluk olduğu için imparatorluğa dahil bulunmayan Müslüman ülkeler bu durumu zımmen benimsemişlerdir. Fakat I. Dünya Savaşı'yla birlikte Osmanlı devletinin Almanlarla ittifak kurması ve savaşa dahil olması sonucunda pek çok Müslüman ülke Osmanlı İmparatoıiuğu'na, daha doğrusu halifeliğe karşı teker teker cephe aldılar. Hindistan Müslümanları ve özellikle Arap ülkeleri (Suriye, Irak vb.) Osmanlı padişahının hilafeti temsil edemeyeceği tezine sarıldılar. Arap ülkeleri bunu, Osmanlı devletine karşı isyan vesilesi ve bahanesi haline getirdiler.

Arap ülkelerinin hilafet konusunda Osmanlı devletine karşı giriştiği davranışın gerçek nedeni Osmanlı-Alman işbirliği değildir. Bu olaydan çok daha önceleri de halifeliğin Osmanlı padişahı tarafından temsil edilemeyeceği fikri üzerinde kımıldamalar, huzursuzluklar vardı Arap ülkelerinde. Zira halifenin mutlaka Arap olması ve Kureyş kabilesinden gelmesi gerektiği inancı çok daha evvel yerleşmişti. Bu noktalara daha önce dokunmuştuk.

Bundan başka Yavuz Selim'in hilafeti *MiitevekkU'âtn* almış olması da, yine bu Arap tezine göre, hukukdışı bir davranış olarak kabul

110 Bu konuda yabancı (İngilizce) kaynak olarak bkz. Lawrence E. Brown, *The Prospects of Islaın,* London, 1944, s.22.

edilmekteydi, zira hilafet vazgeçilebilecek bir müessese olarak görülmemekteydi. Arap tezine göre halifenin esas görevi siyasi nitelikte olmalıydı ve bu itibarla halife olan kişinin uhrevi yetkileri olamazdı. Mevcut olmayan bir yetki ya da görev devredilemeyeceğine göre, Selim I'in Arap halifesinden (Mütevekkil'den) böyle bir yetki almış olması düşünülemezdi. Arap milliyetçisinin kurnaz taktiği hep bu olmuştur.

5) Arapların "Üstün" Yaratıldıkları Fikrini Mıılıammed, Çocuk Zekâlı Ümmetini Kandırmak ve Kendisine İtaat Ettirmek İçin İşler. Tıpkı Yahudi Peygamberlerin Kendi Halklarına Yaptıkları Gibi

Arapların üstün ve seçkin bir millet olarak yaratıldıkları fikrini Muhammed, Yahudi peygamberlerinden Musa'nın kendi ümmeti için söylediği benzeri nitelikteki sözlere özenerek benimsemiştir.

Gerçekten de *Ahd-i Atıyk'm Tesniye* adını taşıyan 5. kitabında Tanrı'nın Yahudi milletini *"...bütün kavmların arasından seçti(ği)",* onlardan hoşnut olduğu ve bu nedenle Yahudilerin kendi peygamberlerine ve Tanrı kitabına *(Tevrat'a.)* itaat etmeleri gerektiği yazılıdır."[1]

Bfelirtmeye gerek yoktur ki, bu sözleri söyleyen aslında bizzat Musa'dır; maksadı da Yahudileri kendisine ve sunduğu kitaba bağlamaktır. Nitekim aynı kitabın diğer bir babında Tanrı ağzıyla şöyle konuşur:

> *"...Rabbin bana emrettiği gibi size kanunlar ve hükümler öğrettim... onları tutun ve yapın; çünkü kavm'ların gözünde o sizin hikmetiniz...dir; onlar bütiin bu kanunları işitecekler ve 'Gerçek bu büyük (Yahudi) milleti hikmetli ve anlayışlı bir kavındır' diyecekler. Çünkü... Rab bize yakın olduğu gibi, kendisine böyle ycıkın Allah'ı olan hangi biiyiik millet vardı?"*[112]

Yine aynı babın diğer bir yerinde Tanrı'nın sadece Yahudileri kendisine muhatap edindiğini, başka hiçbir kavme buna benzer bir davranış göstermediğini ısrarla belirtir.'[13]

İti *Tesniye,* Bab 10:15.
112 */bul.* Bab 4:4-8.
I 13 *İbiıl,* Bab 4:32.

Kendisi de bir Yahudi olan ünlü filozof Spinoza, Tann'nın hiçbir ulusu bir başka ulusa göre daha üstün, daha imtiyazlı, dalıa seçkin olmak üzere yaratmış olamayacağını söyler. Ona göre Yahudilerin, diğer uluslara üstün olarak yaratılmış olduklarını kabul etmek aklın verilerine uygun düşmez. Her ne kadar *Tevrat'ta.* Yahudilerin Tann'nın sevgili ve seçkin ulusu olarak yaratılmış bir ulus olduklarına dair hükümler varsa da kandırmak ve oyalamak için söylenmiş şeylerdir;

> "Şunu belirtmek isterim ki, Musa (Peygamber) Yahudileri yüceltici deyimleri kullanırken, Yahudilerin çocuk zekâlı yönlerine hitap ederek onları kandırmaya ve böylece Tann'ya (ve dolayısıyla kendisine) daha mutlak şekiller altında itaat ettirmeye çalışmıştır."[114]

Görülüyor ki, *Tevrat'ta* Yahudilerin diğer uluslara üstiin olmak üzere Tanrı tarafından yaratılmış olduklarına dair var olan din hükümleriyle Arapların ve Müslümanların üstün ulus olmak üzere yaratılmış olduklarına dair *Kıır'an'*da yer alan hükümlerde ayniyat vardır. Tann'dan gelme bir üstünlük kuruntusu içerisinde yaşayan ulusların geriliklerden ve ilkelliklerden kurtulamadıklarını tarih ortaya koymaktadır. Bu gibi çocukça inanışlardan kurtulmuş uluslardır ki, uygarlık düzeyinde büyük başarı sağlamışlardır. Ne üzüntü verici bir şeydir ki, İslam ülkeleri halklarını Spinoza yöntemleriyle uykudan uyandıracak düşünürler İslam dünyasında çıkmamıştır.

I) Muhammed'in Yerleştirdiği "Arap Üstünlüğü" Fikrinin Daha İlk Anlardan İtibaren Araplar Lehine Sömürü Unsuru Yapılması

Her ne kadar *"Müslümanlar arası eşitlik"* ilkesi, İslamın dayanır göründüğü bir ilkeyse de, bu ilke, Muhammed'in dileği gereğince, Arabın İslam içerisinde üstün durumunu bertaraf edici bir nitelik

1 1-1 Bkz. Benedict de Spinoza, *The Puliiicul Winks.* Edited and transl. by'A.G. Werham, Oxford University Press, 1958. s.53. 65.

taşımaz; hiçbir zaman taşımamıştır. Çünkü Arabın imtiyazlı ve üstün durumunu sağlamak üzere Muhammed'iıı yerleştirdiği temel esasları, daha sonra gelenler ve özellikle ilk dört halife, büyük bir kıskançlıkla kökleştirmeyi görev bilmişlerdir. Örneğin Ömer; *"Araplara saldırmayacaksınız* ve *Arapların izzeti nefsini kırmayacaksınız, çiinkii Araplar İskımın özüdürler"* diye konuşmuş ve Muhammed'i takliden Arap üstünlüğü ilkesinin İslami bir koşul olduğunu hatırlatmıştır."[5]

Ve bu hatırlatmayı, "farazi" bir eşitlik anlayışını Araplar lehine bozmak için bahane saymıştır. Nitekim savaş ganimetlerinin paylaşılması işini Arap çıkarlarına göre ayarlamış ve Arap kanından olmayanların eşitlik dışında işlem göreceklerini belirtmiştir.

Ganimet dağıtımı konusunda eşitlik esas itibariyle Araplar arasında öngörülmüştür. Öncelik tanınanlar, İslamı kabul ediş sırasına, peygamberle olan hısımlık, yakınlık esasına ve nihayet askeri hizmetler (savaşa katılma) ölçüsüne göre belirlenir ve bu ganimetlerden yararlanma hakkına sahip olabilirdi. Arap köle bile, A:ap olmayan Müslümana göre bu konuda daha imtiyazlı durumda sayılırdı. Muhammed'in dul karılarına ayrıca özel bir durum tanınmıştı.

Öte yandan Araplara ait topraklar bile, Arap olmayan Müslümanların topraklarına göre daha farklı bii[1] statüye tabi tutulmuştu.

Bilindiği gibi din adına girişilen saldırılar (cihat) sonucu ele geçirilmiş topraklara İslamda *haraç bölgeleri* adı verilmiştir. Bu toprakların mülkiyeti *devlete,* tanınmıştır. Bundan anlaşılması gereken şey, bu topraklar üzerinde Müslümanların müşterek hakları olduğudur. Ne var ki Muhammed, Arapların çıkar ve imtiyazlarını her vesileyle ön plana aldığı için, Arap Yarımadası yukarıdaki kuralın dışında tutulmuştur. Başka bir deyimle, Arap Yarımadası'na dahil bulunan topraklar' için ne *haraç bölgesi* olmak ve ne de *devlet inalı* sayılma durumu söz konusu edilmiştir. Bu topraklar Müslümanların müşterek haklarının bulunduğu yerler değil, sadece Arapların öz malları olarak bilinmiştir. Bu İslami tez bugün dahi geçerli görülür ve sadece Arap yazarlar bakımından değil, Arap olmayan Müslüman otoriteler tarafından da benimsenir. Örneğin Karaşi Üniversitesi profesörlerinden S.M.

115 al-Bazzaz. *On Aralı Naliaııalisın.* London. 1965, s.40.

Yusuf, İslamda ekonomik adalet konusunu incelemek üzere 1971 yılında İngilizce olarak yayımladığı *Economic Justice iıı İslam* adlı kitabında, İslaırıın Araplar lehine öngördüğü bu kuralı olağan karşılamak gerektiğine değinir.

Eşitlik ilkesini Araplar lehine bozan esaslar, hükümler ve örnekler sayısız denebilecek kadar çoktur. Bunlar Arap lehine daha ilk anlardan itibaren imtiyazlar sağlamıştır. Arap kanından ve ırkından olanlara, İslam dünyasının üstün ve imtiyazlı kişileri gibi bakılması geleneğini yaratmıştır.

Bundan dolayıdır ki Araplar, nereye giderlerse gitsinler, nereyi fethederlerse etsinler, daima bulundukları ülkenin ya da bölgenin adeta "aristokrat" sınıfını oluşturmuşlardır; yerli halktan daima ayrı ve farklı yaşantılara sahip olmuşlardır. Egemenlikleri altına aldıkları halkları, bu halklar İslamı kabul etmiş olsalar bile, Araplara göre ikinci sınıf vaıiık durumunda tutmuşlardır.

Arap geleneklerinin sürdürülebilmesinin ve Araplığın şan ve şerefinin korunabilmesinin ancak Arap asıllı kadından doğma Araplar tarafından mümkün olabileceğine inanmışlardı. Emeviler zamanında Arap aristokrasisi, Arap olmayan Müslüman unsurları çok aşağı ve hakir görürdü.

Daha sonraları, yani fikirsel, kültürel ve sosyal yaşamlar bakımından mevalinin egemenliğine ya da etkisine bağlı kaldığı dönemlerde bile Arap unsuru, kendisini ondan üstün bulurdu. Tıpkı Türk egemenliği altına girdikten sonra yaptığı gibi.[116]

1) 1 400 Yıl Boyunca Arapları, Islattım Üstuıı ve Seçkin Toplumu Şeklinde Tanımlama Çabaları

Muhammed'in, kendi içinden çıktığı Arap ırkını yüceltmek ve diğer toplumlara üstün kılmak maksadıyla *Kur'caı'*a yerleştirmiş olduğu hükümler (ayetler) ya da söylediği sözler (hadisler) ve örneğin, *"İnsanlığın en mükemmel sınıfi Araplcırdır... Arapları sevmek demek iman sahibi olmak demektir; Arapları seven beni seviyor demektir, Arapları küçültmek İslamı küçültmek demektir..."* diyerek *Araplık* ile

116 Bkz. S.K. Bukhslı, "The Shu'uhiyyah Movement in İslam...", *The Journal ofllıe lndian Society.* Calcutta, 1908, s.5-6, 15-31.

Müslümanlığı adeta ayniyat haline sokma gayretleri bütün dönemler boyunca Arabın milli benlik bilincini pekiştirmiş ve geliştirmiştir. Bu hükümleri ve sözleri kendilerine temel kaynak bilen yazar ve düşünürler, *Araplık* bilincinin giderek kökleşmesinde büyük rol oynamışlar ve Muhammed'den miras aldıkları bu düşünceyi Arap milliyetçiliğinin meşalesi yapmışlardır. 10. yüzyılın ünlü şairleri ve yazarları, kendilerinden önce döıt yüz yıl boyunca işlenmiş olan bu fikri, kendilerinden sonra gelecek olan kuşaklara yeni kalıplar ve cazip görünüşler içerisinde nakledeceklerdir. Kısaca fikir edinmiş olmak için bunlardan sadece birkaçını belirtmekle yetinelim.

a) 10. Yiiz\ılc!a Arabın Irki Üstünlüğünü Şiirleriyle Terennüm Eden Ünlii Şair: al-Mutanabbi

915 yılında (Hicri 300) Kufa'da doğan Abu'l-Tayyib Ahmed İbn al-Husayn al-Mutanabbi *(Miitenebbi* olarak da okunur), Arap dünyasının yetiştirdiği en büyük şairlerden biri sayılır. Bundan bin yıl kadar önce *Araplık* duygularını galeyana getirecek nitelikteki şiirleri, kendisinden sonraki yüzyıllar boyunca ve özellikle 19. ve 20. yüzyıllar esnasında Arap milliyetçiliğini coşturan bir . kaynak olmuştur. Kendisini Müslüman halkların insanı olarak değil, Arap ırkının insanı olarak benimser ve şiirlerinde Arap milletini *"benim kendi öz toplumum"* diyerek terennüm ederdi.

Her ne kadar kendisini "halk yığınları" diye aşağı görür olduğu bedevilerden ayırır ve hatta onlara yabancı gibi telakki eder ve yine her ne kadar mensup bulunduğu toplumun kendisine değil, fakat kendisinin bu topluma şeref verdiğini söylemekten zevk alır idiyse de,"[7] genellikle şairlere özgü bu övünme alışkanlığına rağmen, Arap üstünlüğü fikrine saplanmıştı. Güney bölgelerindeki Arapları, kuzey bölgelerdeki. Araplara tercih etmekle beraber, genel olarak Arapları üstün bir ırkın temsilcileri olarak yüceltirdi. O kadar ki, her bakımdan küçümsediği yabancı ırkları, Araplar için zararlı ve tehlikeli bulur ve onlar yüzünden

117 Bir şiirinde, "Ben kendi halkımda değil, fakat halkım bende gurur (şeref) nedeni buldu ve ben övünecek şeyleri ecdadımdan ziyade kendimde bulurum" şeklinde konuşur.

Arapların kötü etkiler altında bozulacaklarını söylerdi. Bu nedenle Arapların, yabancı ırklara karşı saldırı ve savaş halinde bulunmalarını isterdi. Şiirleriyle bu temayı işlerdi.[118]

b) 10. Yüzyılın Diğer Ünlü Bir Yazarı Abû'l Hasan Mıthanımecl b. Yusuf al-Amirî'ye Göre Arabm Arap Olmayan Müslümanlara Üstünlüğü

Abbasilerin ilk dönemlerinde de durum bu olmuş ve Arabm, Arap olmayan diğer Müslümanlara her bakımdan üstün olduğu fikirleri işlenmiştir. Abû'i Hasan Muhammed b. Yusuf *al-Amirî* bu tezin 10. yüzyılda en hararetli savunucularındandır. Amirî -ki Acem asıllıdır—, (ölümü 381 Hicri / 992 Miladi), *Al-İlcım bi-Manâkıb al-İslcım* adlı kitabında, İslam'ın Araplar için ve Araplardan çıkma bir peygamber aracılığıyla inmiş olması nedeniyle Arabm üstünlüğüne inanmak gereğini öne sürmüştür. Ona göre İslam dininin her ne kadar evrensel niteliği varsa da, bunun yanında kendisine dayanak yaptığı temel esaslardan doğma bir niteliği daha vardır ki, o da Tanrı inayetinin özel olarak Muhammed aracılığıyla oluşmuş olmasıdır. Bu bakımdan İslamda kişilerin kendilerini gurur içerisinde duymaları olayı, bu kişilerin Muhammed ile olan ilişkilerine ve yakınlıklarına göre meşruiyet kazanır. Başka bir deyimle, Muhammed ile yakın ilişkileri bulunanlar, Muhammed'in kuşağından (neslinden) gelme olanlar, Muhammed'in mensup bulunduğu ırktan gelenler, diğer Müslüman kişilere göre daha üstün durumdadırlar ve bu nedenle onlar için öğünme olanağı vardır; örneğin Müslüman Araplar içerisinde Haşimî sülalesinden gelenlerin İslamda üstün ve özel bir durumları vardır. Bunun gibi Araplar, genellikle, Arap olmayan Müslümanlara göre daha yakındır.[119] İlerideki bölümlerde de göreceğimiz gibi, Arabi İslam âleminde en üstün bir ıık olarak görme ve "Kavm-i necib" şeklinde kabul etme alışkanlığı Osmanlı devleti zamanında Türk çevrelerinde de egemendi ve bu alışkanlık Türkün Türke husumeti sonuçlarını yaratmıştı.

118 al-Mutanabbi'nm şiirleri için başvurulacak kaynak çoktur. Yukardaki hususlar için al-Vâhidi'nıı *Şartı divân ai-Mulanabbi* (cd. Dieterici. s.161 vd.) adlı yapıtına bakılabilir. al-Mulanabbi'nin, şiirlerinin İngilizce çevirisi için bkz. A.J. Arberry. *Poems ofcıl-Mıuanabbi.* Cambridge. 1967; yukarıdaki hususlar için bkz. s.22 vd.

c) Şahrastâni'ye Göre de Öyle'

Al-Şahrastâni, *Kitab Nihayatu'l-lkdam Fiîlmi'l-Kcıkım* adlı yapıtında *Kur'an* hükümlerine dayanarak Arabın İslam halkları içerisinde neden en üstün, en imtiyazlı durumda olduğunu ispata çalışır.

Bir kere insanı hayvandan ayıran niteliğin *kelam* (dil) yeteneği olduğunu ve konuşma yeteneğinin düşünceye araç teşkil ettiğini belirterek "Araplar, dillerinin güzelliği, açıklığı ve kolaylığı nedeniyle diğer bütün uluslara üstündürler" der. Ve iddiasına destek olarak K. 26 Şuarâ Suresi'nin 195. ayetini verir: "Ey Muhammed, *apaçık* Arap diliyle uyaranlardan olman için onu Cebrail senin kalbine indirmiştir." Bundan başka Tanrı yine Şahraslani'ye göre Arabi Muhammed'in şahsında bir *melek* olarak yaratmıştır. Bunu da *Kur'cın'*ın En'fım Suresi'nin 9. ayetinden çıkarır: "Biz onu melek kılsaydık, bir erkek şeklinde yapardık da, düşdükieri şüpheye onları yine düşürmüş olurduk."

Şahrastani'ye göre bu ayet Tann'nın Arapları *melek* niteliğinde gördüğünün delilidir:

> "...nasıl ki kelimeler (deyimler) duyguların kişilik kazanmış şekliyse, Araplık da melekliğin kişilik kazanmış şeklinden başka bir şey değildir. Kur'an bunu (EnTım Suresi, ayet 9) şu deyimlerle anlatmaktadır. 'Biz onu melek kılsaydık, bir erkek şeklinde yapardık' Kur'an'ın bu hükmünün bu şekilde anlaşılması gerekir."[120].

Şahrastani Acem asıllı bir düşünürdür. İran uygarlığının geçmişini ve zenginliğini ve Araba ve Arapla ilgili her şeye üstünlüğünü ve İslam üzerindeki etkilerini bilir. Fakat şeriat içerisinde kendi öz benliğinden öylesine uzaklaşmıştır ki, *Kur'an* hükümlerini evirip çevirip, Arabın üstün bir ırk olduğu sonucunu çıkarmanın çarelerini bulmuştur. Tıpkı bizim şeriatçımızın bin yıl boyunca yaptığı gibi...

119 al-Amiıfnin yukarıda söz konusu kitabının İngilizce çevirisi için bkz. F. Roscnthal, *Sicile aıd Religion According to Abu'l-Hasan al-Amirî,* in *Islande Quarrely.* Nisan 1956. s.42-53. Yukarıdaki görüşler için bkz. s.52.

12.0 al-Shahrastanî, *Kitap Nihuyatu'l-Ikdum Fîilnıi'l Kalanı (The Sıtnıma Philosophie of al-Slıahrastanî).* Transi, bv A. Guillaume. Oxford Univeısity Press. 1934. s.145.

d) 11. Yüzyılda Al-Taalibi'nin Bu Konuda Yazdık lanın 20. Yüzyılda Arap Milliyetçisi Alkışlar

11. yüzyılda al-Taalibi, Araplık benliğini şu sözleriyle canlı tutmaya çalışırdı: "Kim Peygamber'i sever ise Arapları da sever;. Tanrı'nın İslama yöneltti̇ği her kişi bilir ki, Muhammed peygamberlerin en seçkinidir ve yine bilir ki, Arap toplumu bütün uluslar içinde en seçkin olan toplumdur ve Arap dili dillerin en kutsalıdır."[121]

Bu ve buna benzer sözler yüzyıllar içerisinde tazeliklerinden hiçbir şey kaybetmeden 20. yüzyıla kadar gelmiş ve bugün modern Arap aydınlarının sloganı olmuştur. 11. yüzyılda al-Taalibi'nin ağzında Arabın ruhunu ve gönlünü gıcıklayan sözler 20. yüzyılda modern Arap milliyetçilerini de büyülemekten geri kalmamıştır. Abd al-Aziz al-Duri, 1960 yılında yayımladığı *Arap Milliyetçiliğinin Tarihi Yolu* adlı kitabında al-Taalibi'yi tekrarlamakla zevk duyar.[122]

e) Müslüman Kardeşler Lideri Hasan al-Baıına'ya Göre Arabın Is lamdaki Üstün Durumu

Arabın İslamda üstün bir durumu olduğu konusunda yukarıya özet aldığımız fikirler sadece yazarların münferit bir şekilde ele alıp işledikleri fikirler değildir. Bu fikirleri benimsemiş ve kendisine güç kaynağı yapmış örgütler de vardır ve bunlar içerisinde en önemlisi *Müslüman Kardeşler* adıyla tanınan kuruluştur. *Müslüman Kardeşler* kuruluşunun lideri olan Hasan al-Banna -ki son derece kudretli ve etkili bir şahsiyet olarak Arap dünyasına hâkim olabilmiştir-, yukarıdaki fikirlerin başlıca savunurlarındandır ve başında bulunduğu kuruluş da aynı yönde eğilime sahiptir. Her ne kadar *ümmet* öğesine önem veriyormuş gibi görünürse de Hasan al-Banna bu *ümmet* kavramı içerisinde Arapların ve *Arap* ulusunun üstün ve imtiyazlı bir duruma sahip olduklarını savunmuştur. Bu görüşlerini her vesileyle ortaya koymuş ve *Da Vatıma* adlı kitabıyla da Arap halklarına sunmuştur. Bu kitabında Arap ulusunun İslam toplumları içerisinde en ön su¯ayı, en yüksek mevkii

121 Bu pasaj için bkz. Eliezer Be'eri, *Arıııv Officers iıı Arab Politics and Society,* Pracger, N.Y. 1970, s.283.

122 Abd al-Aziz al-Duri, *al-Zulwr al-Taıikhma al-Kavmi\\a al-Anıbixva.* Beyrut, 1960, s.46.

işgal ettiğini ve bütün diğer İslam uluslarına oranla en başta geldiğini, İslam ailesi içerisinde en şerefli, en mutena bir durumda sayıldığını ve İslamın en sevgili, en fazla teveccühe mazhar olan bir ulusu olduğunu ve İslamın ancak Arap ulusunun uyanmasıyla ile kalkınabileceğini beyan eder.'[23]

Aynı iddiayı Türk lehine yapmış ya da yapan ve yapacak olan bir Türk düşünürünü, yazarını, din adamını tasavvur edebilir misiniz?

f) İslamın Arap Dini Olduğu ve İslamı Uygulamakta Kusur Eden Devlete Karşı Arabın Ayaklanma Hakkının Kur'an'dan Çıkma Bir Hak Bulunduğu

Arap yazar ve düşünürleri, *Kur'aıı'm* Âli İmrân Suresinde yer alan *"Siz insanlar için ortaya çıkarılan... Allah'a inanan hayırlı bir ümmetsiniz..."* şeklindeki hükmünü (K. 3 Âli İmrân Suresi, ayet 110) doğrudan doğruya Araplara hitap eden bir hüküm olarak görmüşlerdir. Osmanlı devletine karşı ayaklanan Arap liderleri (ve aydınları) Ürdün, Hicaz, Suriye, Irak vb. yerlerde bu ayaklanmaların meşrutiyetini belirtirlerken *Kur'an'm* yukarıdaki hükmüne dayanmaktaydılar. Bu ve buna benzer hükümlerden çıkardıkları anlam oydu ki, Arap ulusu Tanrı'nın lütfuna ve sevgisine sahip olarak Tanrı tarafından seçilen ve en üstün kılınan bir ulustur. Tanrı kitabını ve emirlerini korumakla ve ona uymayanları (ve ihanet edenleri) engellemekle görevli bir ulustur. Osmanlı devleti (Türkler) İslamı uygulamakta kusur ettiğine göre, ona karşı Arapların ayaklanmaları gerekir; bu bir Tanrı görevidir.[124]

Görülüyor ki, Aıabm İslamdaki özel yeri ve değeri ona pek çok olanak sağlamıştır. Bu olanakların başında, hiçbir Müslüman toplum halifeye başkaldıramazken, Arapların böyle bir davranışa (kendi çıkarları açısından) girişebilmeleri gelmiştir. Türklere karşı, hem de İngilizlerle ve Fransızlarla birlik olup savaşabilmeleri bu şekilde meşru gösterilebilmiştir.[125]

123 Hasan al-Banna, *Du'Vıırımu.* s. 12-13. Bu pasajlar için bkz. E. Salem, *ııge,* s.283.

124 Kral Abdullah'ın bu görüşleri için. *Anılanın* adlı kitabına bakınız. İngilizce çeviri için s.57; Arapça metin için s.22.

125 Bu konularda Kral Abdullah'ın ve Kral Hüseyin'in görüşleri için şu kaynaklan yararlanılabilir: Amin Sa'id, *al-Tevralı al-Aıubiya al-Kuhra* (Büyük Arap İsyanı). Kahire, 1934. 3 cilt. Konuşmalarla ilgili metinler için ayrıca bkz. *Revue ıhı Monde Mumlman.* 1921, c.46. s. 10-11, 1-22.

İ) İslam, Çağdaş Arap Milliyetçisinin Elinde, "Arap Üstünlüğü" Siyasetine Araç Edilir

Çağdaş Arap milliyetçisinin yeni kuşaklarda pekiştirdiği inanç odur ki, Tanrı, bütiin milletler arasından Arapları seçmiştir; çünkü, Arap milletini en üstün yeteneklere sahip bilmiştir. Arapları öylesine beğenmiştir ki, ona özgü olmak üzere indirdiği İslam dinini salim kılmak maksadıyla Arabistan Yarımadasında İslamdan başka bir dine müsamaha etmediği gibi, halifeliği Kureyşlilere bırakmakla Arap ırkının diğer ırkları yönetmesi gereğini öngörmüştür.

Ahmet H. al-Nakuri, *Urbah ve Din* adlı eserinde[126] *Kıu•'aıı* hükümleri arasında yukarıdaki hususları ispatlamaya yarar olanları belirtir. Örneğin *Kur'aıı'*ın 3. suresinin (Âli İmrân Suresi) 110. ayeti hükmü, ona göre, beşer nesli arasında Arapların en üstün en makbul nitelikte bir toplum olduğunu, Tanrı'nın tercihlerine mazhar bulunduğunu gösteren bir hükümdür. Bir başka Arap yazar, Dr. Süleyman Hazin, 1956'da yayımladığı *Muhadarat al-Mevsinı al-Takafı Fi'l-Kuveyt* adlı kitabında[127] İsiamı indirmek için Tanrı'nın yeryüzündeki en mükemmel üikevi, yani Araf) ülkesini seçmiş olduğunu ve yine yeryüzündeki eıı üstün toplumu, yani Arapları tercih etmiş bulunduğunu ve İslam gibi bir dini sadece Araplara layık gördüğünü ve bundan dolayıdır ki, Tanrı'nın bu lütfünu Arapların her daim göz önünde tutmaları zorunluluğunu ve Araplılık şuurunu geliştirmeleri gerektiğini söyler. Yazara göre Tanrı, eğe: istemiş olsaydı. İslam dinini başka bir ülkede ve başka bir topluma hitaben de indirebilir ve örneğin Çin'de veya Hint'te de yayabilirdi. Fakat bunu yapmamıştır. Tanrı, sadece Arapları kendisine en uygun bulduğu ve onları tercih ettiği içindir ki, İslamt Arap topraklarında ve Araplara özgü olmak iizere indirmiştir. Bundan dolayıdır ki, Araplar bütün bunları göz önünde tutup Tanrı'nın hidayet ve ihsanını düşünmeli ve böylece milli benliklerini ve milliyetçiliklerini korumalıdırlar. Ve yine başka bir yazar, al-Kavakibi, 1959'da yayımladığı *Unun al-Kura*

126 Kahire, tarihsiz, s.63.
127 Kahire, 1956, , 108.

adlı kitabında[128] Arabın ve Arapçanın her bakımdan üstünlüğünü ve İslam dininin Araba has bir din olarak inmiş bulunduğunu *Kur'an* ve *hadislerden* örnekler vererek ispata çalışır.

"İslaınm Arap Dini Olarak Gösterilmesi ve Arap Milliyetçiliğiyle İslanım Bağdaşır Bulunması, Arap Olmayan Miislümanı Terk Anlamına Gelmez" Görüşü

İslamı bu derece Araba yonttuktan ve onu Arap milliyetçiliğinin aracı haline getirdikten ve bu arada Tiirke sert bir şamar attıktan sonra, biraz da Arap olmayan Müslüman toplumları darıltmamak için bazı okşayıcı sözler söylemek ve tavizler vermek gerekliydi. İşte Arap milliyetçisinin bunu doğrulayan davranışına bir örnek: "Arap milliyetçiliğini teşvik ve makul bir Arap benliği bilincini yerleştirmek hususundaki gayretlerimizin hiçbir suretle Arap olmayan Müslümanları red ve cerh anlamına gelmediğini söylememize lüzum var mıdır bilmem." İlginç olan yön şudur ki, Arap milliyetçisi bu iltifatı dahi Arap olmayan bütiin Müslümanlar için değil, sadece Arap ülkelerinde yaşayan Müslümanlar için yapmaktadır: "Arap ülkelerinde yaşayan fakat Arap olmayan Müslümanlarla olan ilişkilerimize gelince, bu ilişkiler kardeşler arası ilişkilerdir. Bunda başkalarına bir üstünlük ya da başka ırklara karşı bir haksızlık söz konusu değildir."[129]

Dikkat edilecek olursa yazar hep şeriatçı ağzıyla, hep çelişmeli telifçi ve kandırıcı veya uyutucu formüllerle konuşmakta. Bir yandan "Dinde zorlama yoktur" deyip, diğer yandan "cihat" açtıran bir zihniyetle ve usullerle davasını yürütmektedir. Gerçekten de, bir yandan Tanrının Araplara özel ve üstün bir durum tanıdığını söylerken, diğer yandan bu üstünlüğün Arap olmayanlar bakımından fark yaratmadığını ilave eder:

> "Şanlı (tarihimizden) ve milliyetçiliğimizden gurur duyarken, kendi milletimizin (Arapların) yükselmesini ve dünya ulusları... arasında hak kazandığı değerli yeri almasını temenni etmekteyiz... Bunda başkalarına karşı bir üstünlük duygusu yoktur."[130]

128 Halep, 1959. s.218-221. Biitün bu hususlar için ayrıca bkz. E. Salem, "Nationalism and Islam", in *The Muslim World.* Ekim 1962. c.52. sayı 4. s.284.

129 al-Bazzaz. *On Aralı Nationalism....* s.46.

130 *Ibid,* s.46.

Fakat bunu söylerken hareket noktası Arabın Tanrı tarafından seçkin bir ulus olarak benimsenmiş olduğu noktasıdır.

Milliyetçilik gayretlerinin Müslüman olmayan Arapları gocunduracak nitelikte olmadığını veya onların birer vatandaş olarak haklarını haleldar kılmadığını söylemekten geri kalmayan Arap milliyetçisi, "şovenliği" Arap karakteriyle bağdaştırmaz. Hıristiyan Arabın da Müslüman Arap duyguları içerisinde olduğunu hatırlamaktan zevk duyar. Suriye Üniversitesi Dekanı Constantine Zurayk'ın sözleri, Müslüman Arap milliyetçisinin davasına destek olmaktadır:

> "...Gerçek milliyetçilik hiçbir suretle gerçek din ile karşıt düşmez... Bundan dolayıdır ki, hangi mezhebe veya topluluğa mensup olursa olsun her Arabın en birinci görevi kendi geçmişi ve kültürüyle ve bunların yeniden canlandırılmasıyla ilgilenmektir."[131]

Ama Arap, bu aynı hakkı Arap olmayan Müslümanlara, örneğin Türke tanımaz.

III) ÇA ĞDAŞ ARAP MİLLİYETÇİSİ KUR ANİ ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN TEMEL KAYNAĞI YAPAR

Çağdaş Arap düşünürleri -her ne kadar aralarında milliyetçiliği din öğesinden ayırmak isteyenler olsa da-, genellikle *Kur'an'ı,* Araplık benliğini ve niteliklerini ortaya koyacak olan en sağlam kaynak olarak kabul ederler. Arap milliyetçiliğini bu kaynaktan beslemenin gereğine inanmışlardır. Çünkü ancak bu şekilde Arap birliğini ve Arap gelişmesini Batı liberalizmi dışında ve "komünist ideallere" saplanmadan sağlayabilecekleri kanısındadırlar.[13]-

Mısır'da, Şam Üniversitesinde .İslam tarihi profesörlüğü yapmış olan Ali Husni al-Harbutli, *Kur'an'ı* Arap milliyetçiliğini canlı kılan

131 Dr. Constantine Zuıayk Arap milliyetçiliği davasının en ateşli taraftarlarındandır. Yukarıdaki sözler için bkz. al-Bazzaz, *On Anıl) Natumulism...,* s.47.

132 Malcolm H. Kerr. *Islaınic Reform; The Political and Legal Theorics of Muhammad Abdalı aııd Raslıid Riza.* University of Califonıia Press, i 966.

bir kaynak olarak görenlerdendir. 1959 yılında yayımladığı çeşitli kitaplarında ve özellikle *Muhammad va'l-Kavmiyya al-Arabiyya* (Muhammed ve Arap Milliyetçiliği) ve 1960'ta yayımladığı *al-Kavmiyya al-Arabiyya miri al-fecr ilâ al zuhr* (Doğuşundan Oluşumuna Kadar Arap Milliyetçiliği) adlı kitaplarında işlediği tema şudur: *Kur'an* Arap milliyetçiliğinin oluşumuna temel olan kaynaktır. *Kur'an*'ın indirilmesindeki amaç Arapların İslam yoluyla birleşmeleridir. Bunun içindir ki, İbrahim Suresi'nde Arapların anlayabileceği dilde indirildiği açıklanmıştır (K. 14 İbrahim Suresi, ayet 4);.bunun içindir ki Fussilet Suresi'nde "...Arapça Kur'ân'dır, bilen topluluğa (yani Arapça bilen topluluğa) indirilmiştir" diye yazılmıştır (K. 41 Fussilet Suresi, ayet 3); bunun içindir ki Araplar arasından seçilmiş bir peygamber aracılığıyla gönderilmiştir.

Yine ona göre *Kur'an,* Arap yaşamını yansıtan bir kitaptır. Araplar bakımından en değerli ve önemli olan şey dildir; *Kur'an,* mükemmelliği ve güzel stiliyle her türlü farklılığı kaldırmış ve Arapları dil öğesinde birleştirmiştir. Dil sayesinde Arapların düşünme geleneğini etkilemiştir. Dil birliği sayesinde Arapları ortak amaçlarda ve düşüncede birleştirmiştir. Her millet için fikir ve zekâ aşamasını sağlayan dil olduğu ve her millet fikir şahlanmasını dil yoluyla yapabildiği içindir ki, Araplar da *Kur'an* sayesinde aynı nimetlerden yararlanmışlardır. *Kur'an,* aynı zamanda Arapları kalben birleştirmiştir.

Kur'an'ın Araplara özgü nitelikleri ve içerdikleri nedeniyledir ki, bütün Müslümanlar (yani Arap olmayan Müslümanlar) hangi ırka mensup olurlarsa olsunlar, tek bir dilde, yani Arapçada birleşen, Arapçayla ibadet eden, Arap gibi düşünen ve bu birleşme nedeniyle kedi ırki özelliklerini yitiren toplumlar olmuşlardır.[133]

Kısaca özetlediğimiz bu görüşler, eski bir temanın çağdaş kalemlerde beliren şeklidir. Bizim şeriatçımızın "İslam dini evrensel bir

133 Bu kitapları yabancı kitaplıklarda şu başlıklarla aramak gerekir: Ali Husni al-Kharbutlı. *Muhammad >ra al-Quawmiyya al-arabiyya.* Cairo, 1959, s.67-75; yukarıdaki görüşlerin İngilizce çevirisi için bkz. Kemal H. Karpat (ed.), *Political and Social Thought in ılıe Contemporaıy Middle East,* London, 1968, s.39-41; ayrıca bkz. Ali H. Khartiutli. *al-Quawmiyya al-arabiyya min alfajr He al-Zuhr* (Arab Nationalism from its Down to its Fulfillment). Cairo, 1960.

dindir" inanışı içerisinde kendi toplumunu sürüklediği yön de bu olmuştur. Ve bu inanış içerisinde dilimizi, geleneklerimizi, tarihimizi, özelliklerimizi, benliğimizi terk edip *Kur'au'm* Arap niteliğinde Araplarla birleşmişizdir.

Muhammed as-Şarkavi, 1961 'de yayımladığı *Al-Demokrasiya in al Arab* (Araplar Arasında Demokrasi) adlı kitabında Araplılıkla Müslümanlık arasındaki özdeşliği gözden geçirir ve Arap ümmetinin egemenliğin kaynağı olduğu fikrini işler, iktidara gelecek olanların halk tarafından (halk kavramına kadınları, köleleri ve subayları vb. herkesi katar) seçilmesi gereğini öngörür; düşünce, fikir ve ifade hürriyeti esaslarını şeriattan çıkarmaya çalışır.[134]

Diğer bir Arap milliyetçisi Abdülkerim al-Katib, 1961 yılında yayımladığı *As-Siyasa'l Maliyyafi'l-Islânı ve Silatuha bi'l-Mu'amalat al-Mu'asira* (İslam'da Mali Siyaset ve Bugünkü İşlemlerle İlişki) adlı kitabında Batı'nın ekonomik ve siyasal koşullarını, anayasal gelişmesinin esaslarını eleştirir ve İslamiyetin ve özellikle *Kıtr'an* kaynağının bütün bu esaslara yer vermiş olduğunu ve dolayısıyla~Araplarriçin bu kaynaktan yararlanmak gereğini savunur.[13:1]

A) İslamnı Araplık Davasına Destek Olduğunu Savunan Çağdaş Arap Yazarlar

Şu son yıllar zarfında Arap milliyetçiliğiyle İslamın bağdaşır okluğunu ileri sürenler arasında, Abd al-Rahman al-Bazzaz'daıı başka, daha pek çok Arap ve Mısırlı yazar ve düşünürler vardır. Bunlardan bir ikisini zikretmekle yerinelim. Abdul Rahim al-Fudah 1961 'de yayımladığı *Al-İslam ve al-Kavmiye al-Arabiyya* adlı kitabında İslam dininin Araplılık eğilimlerini ve Arap milliyetçiliğini desteklediğini ve Arap milliyetçiliğiyle İslam arasında çok sıkı bir ilişki bulunduğunu, İslam dininin en son ve en mükemmel din olduğunu ve buna mukabil Arap

134 *İlmi,* s.222.
135 *İbid,* S.2I2-2J3.

milliyetçiliğinin de keza en mükemmel bir milliyetçilik gelişmesi olduğunu ve her ne kadar ikisi aynı şey değilse de birbirlerine çok şey verdiklerini izah eder.[136]

Urubalı ve Din (Kahire, tarihsiz) adlı kitabında bir başka yazar, Ahmet Hasan al-Bakuri, îslamın Arap milliyetçiliğini teşvik eder olduğu hususunda al-Fudah tarafından ileri sürülen fikirleri destekler ve hatta biraz daha ileri giderek Arap milliyetçiliğinin uyanmasındaki nedenleri Vahhabilerin "îslamın özüne dönüş" tezinde arar. Yazara göre, İslam Araplara müşterek bir düşünce, müşterek yaşama arzusu ve müşterek bir amaç tayin etmiştir. Vahhabiler marifetiyle başlayan milliyetçi eğilimler Sanusiyyahlar tarafından geliştirilmiş ve bütün bunlar Cemal Nasır'ın fikriyatım hazırlamıştır.[137]

Yine bu seriden olmak üzere Muhammed al-Gazali, Kahire'de yayımladığı (tarihsiz) bir kitabında yukarıdaki görüşlere uyar ve îslamın Araplılık akımlarına araç işini gördüğünü, îslamın esas itibariyle Arap dini olduğunu, Tanrının Arabi tercih ederek seçmiş olmasında Arabın pek çok niteliğe ve yeteneğe sahip olması nedeni bulunduğunu belirtir. Muhammed al-Gazali, *Hakikat al-Kavmiya al-Arabiya* da Arap milletinin oluşumunda îslamın oynadığı rolü eleştirir.[138]

B) Günümüzde İslamı Arabın Öz Dini Gösterip, Arap Milliyetçiliğine Güç Kaynağı Yapanlar

îslamdan önce d*e. Araplılık* ve Arap milli bilinci duygularının Araplar arasında yaygın olduğunu söyleyen modern Arap yazarları, îslamın gelişiyle birlikte bu millilik duygusunun daha bilinçli ve daha güçlü bir şekilde geliştiğini ve adeta şahlandığını kabul ederler. Onlara göre Cahiliye dönemi diye tanıtılmak istenen dönemde, yani putperestlik döneminde, o zamana özgü bir Araplılık bilinci varken ve bu bilincin müşterekliği *putperestlikle* kendini gösterirken, îslamdan sonra çeşitli

136 Bu kitap. Kahiıe'de 1961 yılında yayımlanmıştır. Ayrıca bkz. L. Binder. *The Ideological Revolution in the Middle East.* New York. 1964. s. 138.
137 Bu konuda özet için bkz. L. Binder, *age,* s. 138.
138 *İbid,* S.138.

ve farklı inançlara bağlı olarak yaşama geleneği yerine Arap dini sayılan İslamda birleşme kendini gösterdi ve böylece Arap milliyetçiliği tek ve en sağlam bir köke dayandırılmış oldu.[139] İşte bu *kök* bugün de, tıpkı geçmiş yüzyıllarda olduğu gibi, Arapları milliyetçilik *ve Araplık* duygusunda birleştiren en etkili kaynaktır.[140]

139 Bu görüşler için bkz. Ahmed Found al-Ahvani, "Nationalisıııe et Religion", dans *Orient,* Paris, 1961, No. 18, s. 181-203. Manif al-Razzaz, *The Evolution of the Meaning of Nationalism,* Doubleday, New York, 1963. s.U; George Hanna, *Mana al-Kuvmiyye al-arabiyya.* Beyrut. 1959, s.33-64.

140 Şu son 20-30 yıl içerisinde bu tezi işleyen Arap yazarlarının yayımladıkları kitapların sayısı bir hayli kabarıktır. Bunlardan birkaçını örnek vermek gerekirse: Abadi Akıam, *Milınat al-Kavıııiyyah* (Arap Milliyetçiliğinin Çilesi), Beyrut, 1962; Muhammed Ahmet Basmil. *Al-Kavmiyyah fi Nazar al-lslânı* (İslam Açısından Milliyetçilik), Beyrut, 1960; Tevfık Ali Berro, *Al-Kavmiyyah al-Arabiyyah fi'l Kam al-Tas'ı Ashar* (19. Yüzyılda Arap Milliyetçiliği), Şam, 1965; Al Hakanı Darvazah, Hamid al-Cabbari, *Ma'al-Kavmiyyah ul-Arabbiyuh* (Arap Milliyetçiliği), Kahire, 1958; Ma'nıf Davalibi, *Al-Kavmiyyah al-Arabiyyah fi Hakakatilıa* (Arap Milliyetçiliği Konusundaki Gerçekler), Kahire, 1959; Muhammed âl-Gazzâlî, *Hakikat al-Kavnüyyah al-Arabiyyah* (Arap Milliyetçiliği Konusundaki Gerçekler), Kahire, 1961-1969; Yasin Halil, *Al-ldeolojiyyah al-Arabiyyah* (Arap İdeolojisi), Bağdat, 1966, Kültür Bakanlığı Yayınlan'ndan; Ahmet Sait, *Al-Kavmiyyat al-Arabiyyah* (Arap Milliyetçiliği), Kahire. 1959; Enis Sayih, *Tatavvıtr al-Mafhıım al-Kavmi inci al-Arap* (Arap Milliyetçiliğinin Araplar Arasındaki Gelişmesi), Beyrut, 1961: Ahmet al-Şaybani, *Al-Kavnıiyyah al-Arabiyyah fi'l-Nazariyyah va'l-Tatbik* (Aıap Milliyetçiliğinin Nazariyesi ve Uygulaması), Beyrut, 1966. Biraz önce belirttiğimiz gibi, Aıap yazar ve düşünürlerinin İslam dinini Arap milliyetçiliğinin aracı yapan görüşleri konusunda gerek Arapça ve gerek yabancı dillerde (özellikle İngilizce ve Fransızca) pek çok yapıt vardır. Buna karşılık Türk milliyetçiliğini İslam aracılığıyla oluşturmanın ve geliştirmenin mümkün olduğuna dair Türk yazarları tarafından yazılmış yapıt bulmak kolay değildir. Çünkü, bu iki öğeyi Türk bakımından bağdaştırmak mümkün değildir.

İKİNCİ KESİM
ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN İSLAM UNSURU DIŞINDAKİ GÜÇLERİ

İslam dinini Arap milliyetçiliğine araç yapan Arap ülkeleri, millilik bilincini güçlendirmek maksadıyla İslam dışı öğelerden de yararlanmasını bilmişlerdir. İslamın modern gelişmeye, çağdaş uygarlığa ve özellikle "milliyetler prensibi" oluşumlarına pek yatkın düşmediğini gören çoğu Arap yazar (başta al-Husri olmak üzere), İslamın Araba özgü bir din olduğu iddialarını aşarak, din öğesinden başka değerlere yer vermeyi gerekli bulmuşlardır.

Böylece kendileri gibi Müslüman olan diğer toplumlardan (örneğin Türklerden) ayrı ve farklı bir hüviyet içerisinde kendi başlarına bağımsız ve milli bir toplum olmanın kolaylaşacağını hesaplamışlardır. Çünkü şunu anlamışlardır ki, sadece din öğesine bağlı olarak Araplar için Osmanlı devleti dışında kalmak ve Osmanlı halifesinden kopmak ve millilik aramak mümkün değildir.

Başka bir deyimle, Osmanlı'ya karşı ayaklanıp Türk boyunduruğundan kurtulmanın ve bağımsız bir toplum olmanın ancak İslam birliği ve "Müslüman kardeşliği" duygularının dışına çıkmakla kolaylaşacağını sanmışlardır. Bu tezi bugün dahi benimseyen Arap yazarlar çoktur ve bunların kanısı odur ki, 1916 yıllarına gelinceye kadar din kardeşliği, İslam birliği ve dayanışması masallarıyla derin bir uykuya dalan Araplar, bu inanışlar dışına çıkmakla uyanmışlar ve milli benliklerini kazanmak ve bağımsızlığa kavuşmak yönünde kesin adımlarla ilerler olmuşlardır.[1]

I Bu konuda Fevzi M. Naccar'ın görüşleri için bkz. Fauzi M. Najjar. "Nationalism and Socialism", in *The Arab World; From Nationalism to Revolution,* edited by A. Jabara-J. Tery, Illinois, 1971, s.7 vd.

Bu kesimde Arap milliyetçisinin *"İslam öncesi değerler"* (İslamdan önceki Arap uygarlığı, Arap yaşamları, Arap gelenekleri vb.) ve *"İslam iislii ve dışı öğeler"* yoluyla milliyetçilik akımlarını geliştirici çabalarına değineceğiz.

Arap yazarlarından Envar Çezne, 1969 tarihinde İngilizce olarak yayımladığı "The Use of History by Modern Arap Writers" ("Modern Arap Yazarlarca Tarih İlminin Kullanılması") adlı bir yazıda şöyle der:

> "Uzun yüzyıllar boyunca *cahiliye* ve *barbarlık* dönemi diye adlandırılan İslam öncesi dönemin yüceltilir olması ve öneme kavuşturulması, (bugün artık) dindar kafa yapısındaki Arapların bile zındıklıkla (dinsizlikle) suçlandırmadıkları bir davranıştır."[2]

Ün.lü yazar Taha Hüseyin ise daha 1933 yıllarında *Alû Hamish al-Sirah* adlı kitabında bu tezi savunur olmuştur.

Arap yazarlarının büyük çoğunluğu eğitim sisteminde esas itibariyle Arabın İslam öncesi ve İslam sonrası 'tarihinin bir bütün olarak ele alınması gereğine inanmışlardır. Eskiden sadece İslam sonrası tarihin önemine yer verirlerken ve İslam öncesi dönemi *Cahiliye* dönemi olarak önemsiz sayarlarken, bugün artık bu görüşü terk etmişler ve İslam yaşamı içerisinde Arap öğesinin rolünü ön plana alır olmuşlardır. Arap tarihi öğreniminde önemli olan dönemler İslam öncesi dönem ve İslam sonrası dönem olarak ayrı ayrı, fakat aynı ağırlıkta olmak üzere ele alınır. Bütün bu dönemler boyunca Yakındoğu bölgelerindeki uygarlık gelişmelerinin tek yaratıcısı ve yapıcısı olarak tarih kitaplarında sadece *Araplar* gösterilir.[3]

Oysa ki, Türk şeriatçısı ve siyasetçisi bugün Türkün İslam öncesi ve İslam dışı tarihi olmadığı yalanlarıyla yeni kuşakları uyutur.

2 Anwar G. Chejne, "The Use of History by Modern Arab Writers", in *The Middle East Journal,* 1969, c. 14, s;ayi 4. s.382-396.

3 Örneğin, Muhib al-Din al-Khatib, *Inijah al-Mavjal al-Bashariyyah fi Caziral al-Arab.* Kahire, 1926; Ali Nasır al-Din, *Hadisat al-Arab,* Beyrut, 1946; M.J. Bayhum, *al-Arab Kable al-lsldm Ve'Baduhu fi FUustin.* Sidon, 1952.

I) İSLAM ÖNCESİ ARAP TARİHİNİ MİLLİ GURUR UNSURU YAPAN ARAP MİLLİYETÇİSİ

Milli benliğini güçlendirmek bakımından Arap milliyetçisi İslamdan önceki Arap tarihini ve yaşantısını fevkalade önemli ve zengin bulur ve değerlendirirken bunu iki bakımdan yapar. Bir kere İslam öncesi dönemde kendi öz kaynağını ve hayata çıkış noktalarını bulur ve bunda kendi milli hasletlerini ve meziyetlerini arar ve bununla gurur duymaya çalışır. İkincisi, İslam dininin varoluş nedenlerini İslam öncesi Arap tarihinden çıkarır ki, bu da onun için diğer bir gurur kaynağıdır. Böylece İslamı yaratan gücün İslam öncesi Arap uygarlığı olduğunu düşünerek Arap milliyetçiliğini İslam ile bağdaşır şekle sokmaya uğraşır.

Araba göre İslam, Arabın kendi öz dinidir, kendi geleneklerinin ve niteliklerinin var kıldığı dindir ve dolayısıyla kendi milli benliğinin gelişmesinde başlıca bir faktördür. Bu bakımdan Arap milliyetçisi için İslam öncesi Arap tarihini benimsemek ve bununla milli duygulan geliştirmek İslama aykırı değil, aksine İslamın gereklerine uygun bir şeydir. Diğer yandan "Cahiliye" dönemi diye adlandırılan dönem, aslında geri ve ilkel bir dönem değil, aksine fevkalade parlak bir uygarlık dönemidir; öz ve öz Arabın yarattığı bir uygarlık dönemidir. Ve böyle olduğu içindir ki, İslam doğabilmiştir. Düşündüğü ve savunduğu tez budur.

A) "Cahiliye" Diye Gösterilen Dönem Aslında "Uygarlık" Dönemi

Arap milliyetçisine göre Arabın İslam öncesi tarihi, sanıldığı veya gösterilmek istenildiği gibi "Cahiliye" dönemi olmamıştır. Aksine, parlak bir uygarlık dönemi olmuştur. İslamdan önce Arabın övünülecek, gurur duyulacak bir uygarlığı vardır ve var olduğu içindir ki, İslam dini doğabilmiştir. Eğer bu dönem gerçekten ilkel, geri ve uygarsız bir dönem olmuş olsaydı İslam diye bir şey ortaya çıkmazdı. Fakat çeşitli nedenlerle İslam öncesi Arap yaşantısı ilkel gösterilmek istenmiş ve bu döneme "Cahiliye" dönemi denmiştir.

1) İslamdan Önceki Arap Tarihinin "Cahiliye" Devri Şeklinde Gösterilmesine Karşı

Yazar ve düşünürlerin bugün artık "yalan" olarak tanımlar oldukları bir husus vardır ki, o da İslamdan önceki Arap tarihinin belli bir gayeye hizmet maksadıyla kötü ve ilkel gösterilmek istenmesidir. Bu yazarlara göre Muhammed'den önceki Arap yaşantısını kötü veya Muhammed'in doğduğu ve peygamberlik görevini yerine getirdiği dönemdeki toplum şartlarını ilkel şartlar şeklinde gösterenler gerçeklere tamamen aykırı hareket etmişlerdir. Bu dönemi "Cahiliye" dönemi şeklinde gösterenler Muhammed'in hayatını ve faaliyetlerini, gerek onun zamanında ve gerek o öldükten sonra nakledenlerdir. Bu yalanların bütün sorumluluğu onlara aittir. Zira Muhammed'in yaptıklarını olduğundan çok farklı ve cazip göstermek ve Muhammed'i yüceltmek gayesiyle Muhammed'in yaşadığı ve içinden çıktığı ortamı kötü ve karanlık göstermek onlara uygun gelmiştir. İslam öncesi Arap yaşantısını ne kadar geri tanımlarlarsa Muhammed'i ve onun yaptıklarını o derece makbul kılabileceklerini sanmışlardır. Bundan dolayıdır ki, "Cahiliye" dönemi diye bir dönem tasvirine girişmişler ve bu dönem esnasında Arabın bilgisiz, ahlaksız, kültürsüz ve hatta hayvanlardan da aşağı bir yaşantı içerisinde bulunduğunu söylemişlerdir. Bu gayretlerini öylesine mübalağaya boğmuşlardır ki, Arabın İslamdan önceki bütün dönemler boyunca ne bir devlet kurabildiği ve ne de bir uygarlık yaratabildiği kanısını uydurmuşlardır. Onlara göre İslam öncesi dönemde Arabın ne bir edebiyatı ve ne de bir hayat anlayışı olmamıştır.[4]

Arap milliyetçisine göre İslam öncesi dönemde Arabın üstün uygarlıkları olmuştur ve bunun böyle olduğu tarihi olaylarla ve delillerle ortaya koyulmuştur. Ve bu delillerin başında *Kıır'an* gelmektedir. Muhammed'i olduğundan farklı, üstün ve başarılı göstermek için "Cahiliye" dönemi diye anlatılmak istenilen dönem aslında Arabın "Gümüş" dönemidir. 20. yüzyılın ikinci yarısı içerisinde en ünlü Arap yazarları ve örneğin Abd al-Rahman al-Bazzaz ve Muhammed İzzet Darvazah, *Kur'an*'dan alınma hükümlere dayanarak ve bunun

4 Abd al-Ralıııan al-Bazzaz, *On Aııb Ntıriontıli.mı.* Loııdon. 1965, s.38.

yanında diğer kaynaklara inerek bunun böyle olduğunu ispata çalışmışlardır. Özellikle Muhammed İzzet Darvazah 1946 yılında yayımladığı *Al-Arab Va'l Urubah* adlı kitaplarında *Kıır'an*'dan ayetler vererek Arabın İslam öncesi yaşantısının ilkel ve uygarlıktan yoksun olmadığını ispat etmiştir.[3]

Arap milliyetçisi, Arabın Asurîler ve Babilonyalılar dönemine inen eski uygarlıklarını ele alarak bunlarla gurur duyar; bu uygarlıkları örnek vermek suretiyle "Cahiliye dönemi" uydurmalarını çürüttüğünü ve böylece tarihi bir gerçeği gün ışığına kavuşturduğunu söylemekle övünür.[6] al-Bazzaz şöyle der:

> "(İslam öncesi dönemde) Yemen'de kurulan eski Arap uygarlıklarıyla... gurur duymaktayız. İslam öncesi bu uygarlıklarla övünmenin İslami duygularla çatışır bir yönü yoktur... Cahiliye döneminin iyi gelenekleri İslamdan sonra da var kalmıştır..."[7]

Zamanımız Arap yazarlarının ve düşünürlerinin kendilerine başlıca amaç edindikleri hususlardan biri de İslam öncesi Arap.edebiyatını inceleyip o dönemin kültür zenginliklerini ortaya koymak ve böylece İslam öncesi Arap üstünlüğünü ve yeteneğini bugünkü kuşaklara tanıtmak ve bununla gurur yaratmaktır. Bu yazar ve düşünürler arasında Arabın İslam öncesi yaşantısını ve mesela putperestliğini küçümseyenler ve bu dönemi dinsizlik dönemi olarak kötüleyenler çoktur. Fakat buna rağmen ve sırf Araplılık benliği gelişsin ve zengin bir geçmişten manen yararlanılsın diye her türlü gayreti sarf ederek İslamdan önce Arap tarihini değerlendirmekten geri kalmazlar.[8]

5 Muhammed tzzal Darvazah. *Asr al-Nabi,* Danıascus, 1946; yine aynı yazarın *al-Aıab Va'l Urıtbalı.* Dimaskl. 1959-1960. Ayrıca bkz. Abd al-Rahman al-Bazza. *af!e.* s.38-39.

6 M. al-Bazzaz. *age.* s.38.

7 M. al-Bazzaz. *age.* s.38-39.

8 Bkz. Nabih A. Fares-M.T. Hüseyin, *The Cresceut iu Crisis.* Universilv of Kansas Press. 1955. s. 150.

2) "Islaın Öncesi Dönemde Arap Gelişmemiş ve Medeniyet Yaratmamış Olsaydı İslam ve Onunla Birlikte İslam Sonrası Başarılar Doğmazdı" Fikri

Zamanımızın Arap yazar ve düşünürlerinin birçoğu, üstü kapalı cümleler ve fikirlerle şunu anlatmaya çalışırlar ki, İslam sonrası gelişmeler ve başarılar Tanrı'nın eseri olarak cleğil, Arabın İslamdan önceki uygarlığının ve başarılarının bir sonucu olarak doğmuştur. İslamın kısa bir süre içerisinde gelişmesi ve yayılması ve askeri, siyasi ve sosyal sahalarda aşamalar yapmasının nedenlerini Tanrının mucizesinde, Tanrı'nın bunun böyle olmasını istemesinde değil, Arabın İslam öncesi köklerinin zenginliğinde, uygarlığında aramak gerekir:

> "Eğer temel mayaları sağlam olmamış olsaydı ve eğer ecdattan gelme yetenekleri (ruh yapıları) sağlam ve kendine öz nitelikte olmasaydı, bu kadar kısa bir zaman içerisinde Arapların, gerek savaş alanlarında, gerek siyaset ve hukuk gelişmelerinde, sanatta, edebiyatta ve sosyal düzen ve hayatın diğer safhalarında, böylesine büyük işler başarmaları eşyanın tabiatına aykırı olurdu."[9]

Arap yazarlara göre eğer İslam öncesi Arap uygarlığı olmamış olsaydı öyle bir iki kuşakta Arapların Ebu Bekir veya Ebu Ubeyda, Saad, Halit İbn Abbas, Ebu Dur, İbn Mes'ut gibi büyük düşünür ve kahramanları veya kadınlardan Hatice, Fatma, Ayşe, Esma ve Hafsa gibi tarihi ve üstün şahsiyetleri (sanki bunların peygamber eşleri veya kızı olmaktan ileri giden özellikleri ve değerleri varmış gibi) çıkarmaları mümkün olmazdı. İslamdan önce büyük bir uygarlığa ve uygarlığı yaratan şahsiyetlere sahip oldukları içindir ki. İslam sonrasında bu büyük şahsiyetler zincirini devam ettirebilmişlerdir. Tabiat ayrıca Araplara yenilikler yaratmak, icatlarda bulunmak ve gelişmek için gereken yetenekleri vermiştir.[10]

Yazara göre Muhammed'iıı Araplar arasından çıkmış olması bir tesadüf değildir. Peygamberin Araplar arasından çıkmasının nedenini, Arabın bu eski uygarlığının varoluşuyla açıklamak gerekir.

9 al-Bazzaz, *cış>e.* s.39.
10.4y/ı/ yerde.

Eğer İslam öncesi Arap uygarlığı olmamış olsaydı, Muhammed gibi bir kimse ortaya çıkmazdı. Arap milliyetçisinin görüşü yine odur ki, bir ulusun uygarlık seviyesini, onun diliyle ölçmek mümkündür." Zengin bir dil, zengin bir edebiyat yaratan uluslar uygarlığa sahip uluslar demektir. Uygarlığın varlığını tanımlayan şey dil kıstasıdır. Zengin bir dil zengin bir uygarlık demektir. Arapların İslamdan önce fevkalade zengin bir dili ve edebiyatı olmuştur. O halde İslam öncesi dönemde Arabın ilkel ve geri olduğunu iddia etmek uygun olmaz. Bir Arap yazar şöyle diyor:

> "Tarihi bir kenara bırakacak ve sadece dil ve edebiyat öğesine göz atacak olursak, şunu açıkça müşahede ederiz ki, İslamdan önce Arap dili öylesine büyük bir ilerleme safhası kaydetmiş ve Arap edebiyatı öylesine olgun bir seviyeye erişmiştir ki, bu olayı Arap toplumunun o dönemlerdeki ilkel ve sanattan yoksun olduğu iddialarıyla bağdaştırmak mümkün değildir... Zira dil bir ulusun fikri hayatının en açık bir işaretidir; o toplumun gelişme kıstasıdır. Arap dilinin böylesine şümullü ve kompleks bir gelişme seviyesine erişmiş olması keyfiyeti Arap toplumun fevkalade ileri bir seviyede olduğunun delilidir. Ve nitekim *Kur'an* dahi Arapların konuşma sanatında, fikirleri izhar ustalığında ve belagata bağlılıklarında ne derece üstün olduklarına tanıktır. Bu ise ancak ve ancak fikren ilerlemiş toplumlar için bahis konusu olabilecek bir şeydir... Arap, hatta Arabın bedevisi,.eski bir uygarlığın mahsulüdür."[12]

3) Ahlaki Yaşam Bakımından da "Cahiliye" Dönemi Araplarının, İslama Geçişten Sonraki Döneme Oranla Daha Kötü Durumda Olmadıkları Görüşü:

Yukarıda görüldüğü gibi, İslamdan önceki dönemin, sanıldığı ve gösterilmek istenildiği kadar ilkel ve geri olmadığını ve bu döneme "Cahiliye" adının verilmesinin hata sayılacağını söyleyenler herkesten önce bizzat Arap yazarlarıdır. Ve bu kıyaslama sadece yukarıda belirtilen hususlara özgü değildir. Yaşamın her noktası itibariyle İslam öncesi dönemlerdeki Arap geleneklerinin İslam sonrasına göre daha kötü

11 Aynı yerde.

12 al-Bazzaz, *age,* s.40.

olmadığı ve hatta bazı konularda daha da iyi olduğu kabul edilir. Örneğin kadının durumu. Abu'l Farac Âli b. Husayn al-Isfâhanî'nin ünlü yapıtı *Kitâb al-Aganî'*den edinilen bilgilerden ve bu bilgileri doğrulayan diğer kaynaklardan çıkarılan sonuç şudur İd, İslam öncesi dönemde Arap kadınının durumu, İslamdan sonrakine göre birçok bakımdan daha iyidir. Örneğin İslamdan önceki dönemlerde kadın, evleneceği erkeği seçmek ya da kocasını boşamak hakkına sahipti. Bunun böyle olduğunu İbn Hişarn, Selma bin Amr örneğini vererek kanıtlar. Medine'de asil bir ailenin kızı olan Selma'nın, kendi dilediği bir erkekle evlenmek ve istediği zaman onu boşamak hakkına sahip göründüğünü anlatır. Muhammed'in ilk eşi olan Hatice örneği de yukarıdaki hususların doğruluğunu ortaya koyan bir başka örnektir. Söylendiğine göre, Muhammed ile evlenme isteği Hatice'nin kendisinden gelmiştir. Her ne kadar Muhammed ile evlenebilmek için Hatice'nin, baba muvafakatini almak durumunda bulunduğu kabul edilirse de, bu muvafakati babasını sarhoş hale getirerek elde ettiği bir. gerçektir.

Oysa ki, İslamdan sonraki dönemde *kadıı,* değil erkeğini seçmek ya da gerektiğinde boşamak, haysiyet sahibi bir varlık olarak dahi kabul edilmemiştir. Gerek *Kıır'an* ve hadis hükümleri arasında kadını küçülten, aşağılaştıran ve onu "aklen" ve "dinen" yetersiz ve "dûn" kertede gösteren niceleri vardır..[13]

Kadınla ilgili İslami esasları, en yetkili kalem olarak belirten İmam Gazali, din emirlerini ele alarak; "Siz (yani erkekler) kadınlarınızı ne zaman isterseniz boşayabildiğiniz halde onlar sizi boşayamazlar; sizin izniniz olmadan karılarınız dışarı çıkmaz, ama siz onlardan izinsiz çıkabilirsiniz; hasta olduğunuz zaman karınız sizin için parçalanacak ve üzülecektir, ama o öldüğü zaman siz aldırış dahi etmeyeceksiniz; o sizin daima hizmetçiniz olacak ama siz ona hizmet etmeyeceksiniz" şeklinde konuşurken aynı zamanda yine *Kıır'an* ve hadis hükümlerinden derlemiş olduğu esaslara dayanarak kadının hakaret edilmesi gereken bir

13 Kadının aklen ve dincıı eksik olduğuna dair hadis için bkz. *Scılıîlı-i Buharı Muhtasarı, Tecrid-i Sarih Teıccmesi,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. basım. Ankara, 1970. c. 1, s.222 vd. Bu konudaki *Kıır'an* ayetleri, hadisler ve bunların yorumu hususunda bkz. Gazali, *llıyâıı Ulûmi'd-din.* çeviren Ahmetl Seıdaroğlu, Bedir Yayınevi. İstanbul. 1975, c.2, s.59-156.

varlık olduğunu ortaya koyar. Bu arada, "Başkalarının arasında faziletli kadın yüzlerce karga arasında karnı beyaz lekeli bir karga gibidir" şeklindeki hadisi öne sürerek, kadın için faziletli olmak diye bir şeyin düşünülemeyeceğini söyler. Müslim'den çıkardığı ve Ebû Hüreyıe'den naklen gelen "Namaz kılarken önünüzden kadın, maymun ve köpek geçerse namazınız bozulmuş olur" şeklindeki hadisi okuyucusuna zevkle sunar. K. 2 Bakara Suresi'nin 282. ayetindeki "İki kadının tanıklığının bir erkeğin tanıklığına" denk olduğuna ya da K. 4 Nisâ Suresi'nin 34. ayetindeki "erkeğin kadına üstün yaratıldığına" dair hükümleri sadece bir iki örnek olmak üzere belirtecek olursak, İslamdan sonra kadının ne kerteye indirilmiş olduğunu anlarız. Bundan dolayıdır ki, "Cahiliye devrinde her şey kötüydü ve İslamla birlikte bu her kötü şey düzeltildi" şeklindeki iddiaları ciddiye almamak gerekir. Arap yazarların birçoğunun düşündüğü de budur.

Öte yandan sağlık ve hastalık konularında da Cahiliye dönemi Araplarının bilgili davrandıkları anlaşılmaktadır. Örneğin Cahiliye döneminde bazı hastalıkların sari olabileceği ve sirayet edebileceği kabul edilirken, İslam bu inancın yanlış olduğu kuralını getirmiştir. Cahiliye döneminde sari hastalıkların "Tanrı etkisi olmadan" ve daha doğrusu "temas yoluyla" sirayet edebileceği kabul edilirken, bu eski Arap inanışını Muhammed "Hastalık sirayet etmez, Tanrı isterse eder" şeklindeki hadislerle değiştirmiştir. Muhammed'e göre hastalık denilen şey günahların kefaretidir, suçu ve günahları örter. Onun öğrettiklerine göre; "Müslümana fenalık, hastalık, keder, hüzün, eza, iç sıkıntısı arız olmaz; ancak (Tanrı) bu musibetlerden birisi sebebiyle o Müslümanın suçlarını ve günahlarını örter ve bastırır."

Muhammed'in yerleştirmiş olduğu hadislere ve İslamın temel din kurallarına göre hastalık kişiyi Tanrı indinde derece bakımından yüceltir, günahları döker; hastalık ateşi ne kadar yüksek olursa günahlar o kadar çok çıkmış olur; hastalık cennete gitmenin en güvenilir bir yoludur, veba hastalığına yakalanan Müslümanlar için bundan daha büyük mükâfat olamaz, zira veba sonucu ölen Müslüman Tanrı yolunda ölmüş sayılır (tıpkı Tanrı yolunda cihata çıkıp da ölenler gibi). Veba hastalığı Müslümanlar için "şahadet" anlamınadır, sarılık hastalığı miktoptan, pislikten ve

bakımsızlıktan değil, "nazar"dan,.gelir, Tanrı'nın şifasından başka şifa yoktur. Tükürük karışımı şey en iyi şifadır, hastalık inananlara sirayet etmez, ama develerde eder vb. esaslar hep İslamın getirdiği esaslardır.[14]

Görülüyor ki, ilmin ve tıbbın "sirayet eder" diye tanımladığı hastalıkları "sirayet etmez" şeklinde göstermeye çalışan zihniyet İslamla birlikte gelmiştir. Daha önceki cahiliye döneminde Araplar hastalığı bir afet gibi bilirlerken ve sirayet edebileceğini düşünürlerken, İslama girdikten sonra bunu benimsemez olmuşlar ve sağlık tedbirlerini dine aykırı şeyler olarak görmeye başlamışlardır.

İşte İslam öncesinin bu ve benzeri örneklerine dayanarak Arap milliyetçisi, "Cahiliye" döneminin gerçekten böyle olmayıp, aksine övünülecek bir dönem olduğu fikrinden hareketle, Araplık duygularını müşterek eski tarih anılarıyla güçlendirmek isler. Bizim şeriatçımız ise, Türkün eski tarihini ağzına bile almaz.

B) "Arapçayı" ve "Arap Tarihini" Din Unsurunun Üstünde Tutma Eğilimi

Müslüman Arapları Müslüman olmayan Araplarla (özellikle Hıristiyan Araplarla) kaynaştırmak ve birleştirmek amacını güdenler Arap dilini ve Arap tarihini milliyetçilik duygularının temeli yapmaya çalışmışlardır. Sâti al-Husrî, bu eğilimin en güçliilerindendir. Arap milliyetçiliğinin teorik ve ilmi temellerini geliştirmek konusunda Satı al-Husri'nin fikirleri ağırlık arz eder. 20. yüzyılın ikinci yarısı içerisinde al-Bazzaz Arap milliyetçilik eğilimlerine ne güç sağladıysa, al-Husri de 20. yüzyılın ilk yarısı içerisinde aynı nitelikte bir katkı sağlamıştır, al-Husri'nin özelliği, Arap milliyetçiliğini, İslami öğe dışındaki öğelere ve özellikle *dil* ve "müşterek tarih", yani Arap tarihi öğelerine dayandırmasıdır. O, Arap milliyetçiliğini Arap ulusunun sosyal ve ekonomik bağımsızlığına ve milli benlik ve milli bilinç esaslarına göre

14 1 400 yıl öncesinin bu inanışlarını 21. yüzyıla yaklaştığımız şu dönemde Türkiye Curohuriycti'nin Diyanet İşleri Başkanlığı, Türk yurttaşlarına anlatmak ve kabul ettirmekle meşguldür. Yukarıdaki ve buna benzer diğer hadisler için bkz. bu başkanlığın devlet parasıyla yayımladığı *Salıilı-i Buharı...'nin,* Ankara, 1973, c.12, s.61-66, 84 ve 1971, c.9. s.206-207; 1970, c.8, s.292.

oluşturmak istemiştir. Bu bakımdan al-Husri'nin Arap milliyetçiliğinin gelişmesinde çok önemli ve özel bir etkisi ve ağırlığı olmuştur.[15] Eğitimini Türkiye'de (İstanbul'da) yapmış olmasına, Osmanlı bilinciyle yetişmiş bulunmasına ve Osmanlı devletinde önemli görevlere getirilmiş olmasına rağmen, daha sonraları *"Ben iliklerime kadar Arcıbım ve biinin kalbinde Araplûık imanım yürütürüm"* diyen bu yazar, 1937'lerde milliyetçilik anlayışını esas itibariyle *dil* ve *tarih zenginliği* öğelerine dayandırırdı; "din birliği" öğesine önem vermezdi ve aynı dine mensup olanların milli bir ruh içerisinde milli bir toplum meydana getirebileceklerine inanmazdı. Çünkü bir kere içinde yaşadığı Osmanlı toplumunun (Türk ve Arap öğelerin birbirlerine olan husumetleri bakımından) ortaya koyduğu manzara din birliğinin mütecanis bir toplum yaratmayacağını açıkça göstermekteydi. Bundan başka bir de Müslüman Arap ile Müslüman olmayan Arabi, din ayrılığına rağmen, milli bir bilinç altında toplayan öğeler vardı ve bu öğelerin başında müşterek *dil* ve İslam öncesine inen müşterek bir *tarih* vardı. Ona göre, Araplılık ruhunu canlandıran ve Arap birliğinin ve milliyetçiliğinin olumlu sonuçlarına varmasını sağlayacak şey *dil* ve *müşterek tarih* öğeleriydi: "...Bir ulusu yapan ve milliyetçiliği yaratan temel şey *dil birliği* ve *tarilı birliğidir.* Çünkü bu iki öğe de beraberlik, duygularda ve eğilimlerde beraberlik sonucunu doğurur... ki bu da topluma tek bir ulusun evlatları oldukları ve böylece diğer uluslardan farklı bulundukları duygusunu verir..." *Dil* öğesine verdiği önemi 1928 yıllarında iyice geliştirmeye çalışır: "...İnsanları birbirlerine bağlayan en önemli manevi güç *dildir...* Şunu söylemek mümkündür ki, ulusları birbirinden farklı kılan şey *dildir* ve ulusların yaşantıları her şeyden önce di! öğesine oturmuştur...", "...Dil, bir ulusun hayatı ve ruhudur; milliyetçiliğin kalbi ve belkemiğidir... ve en önemli özelliğidir"[16] der.

Arap birliğine bütün varlığıyla inandığını ve Araplılık davasına

15 Bu konuda H. Derveze'nin şu iki kitabına bakınız. H. Darwaza, *ma'al-Kavmiyya al-Aıabiyya.* Kahire, 1957 ve *Fi ıl-Talhkif al-Kavıni,* 1960. Birinci kilabıı Türkçe başlığı "Arap Miliiyetçiliğiyle"dir. Bkz. s.11. 12: ikinci kitap "Milliyetçilik Eğitimi Üzerine" başlığını taşır.

16 Sati al-Husri'nin bu sözleri için bkz. William L. Cleveland. *The Making tıfan Arab Nationalist; Ouomanism and Arabian in the Life and Thought of Sati al-Husri.* Princeton University Press. 1971. s.100.

çalışmanın her Arap için kutsal bir görev olduğunu söylemekten bıkmayan ve Arap halklarının kendi mevcudiyetlerini devam ettirebilmeleri için Arap birliğinin şart olduğuna inanan Sâtı al-Husri[17] milli beraberlik ve milli ruh için *din birliği* öğesinin yeri ve önemi olmadığını ve din ayrılığına rağmen *Arapça* konuşan (ve ülkesinde oturan) her insanın Arap sayılacağını belirtir.

> "...Arap ülkelerinin insanı olmanın kıstası *dildir* ve her kim ki Arapça konuşur ve bu ülkelerden birinde oturur, o kişi, dini ve etnik menşei veya ailevi geçmişi ve nüfus kâğıdına göre vatandaşlığı ne olura olsun Araptır..."[18]

Görülüyor ki, al-Husri, bizim ünlü milliyetçimiz Ziya Gökalp gibi, fakat bu formülü Arabın işine gelecek şekilde daha iyi bir temele oturtarak işlemeye çalışmıştır. Ziya Gökalp; "Türküm diyen herkesi Türk saymak gerekir" derken ve bu formülün izahı zımnında "hars birliği" öğesini ön plana alırken, Arap milliyetçisi al-Husri, esas itibariyle *dil* öğesini su yüzüne çıkarmıştır. Ona göre, "...Arapça konuşan herkes Araptır".[19]

Bundan dolayıdır ki, al-Husri Arapça konuşan bütün halkları tek bir ulus olarak tanımlamaktaydı. Daha 1950'lerde Kahire'de şöyle diyordu:

> "...Şunu daima iddia etmemiz gerekir ki, Suriyeliler, Iraklılar, Lüblanlılar, Ürdünlüler, Hicazlılar ve Yemenliler, hep bir ulusun, Arap ulusunun halklarıdırlar.. ."[20]

1) Araplılık Duygusunu İslamcılık Duygusunun Üstünde Kabul Eden Eğilim

Araplılığı "her şeyin dışında ve üstünde" bir değer olarak gören al-Husri, Arabın İslamiyetle olan ilişkisini özel bir eleştiri konusu haline getirir ve Araplılığı İslamdan ayırarak Arap milliyetçiliğini ve Arap birliğini İslamcılık ve İslam birliği dışında işler. *Ma'hiya cıl-Kavamiyya*

17 Bu sözleri 1944 yılında tekrarlamaktaydı. Bkz. W.L. Cleveland, *age,* s.120.

18 W.L. Cleveland, *age,* s. II8.

19 Bu pasaj için bkz. Şali al-Husrî, *Al Qawıniyyalı al-Arabiyyah,* Beyrut, 1961, s.84-87. Ayrıca bkz. W.L. Cleveland, *ıge,* s. 127.

20 VV.L. Cleveland, *age.* s. 138.

adlı kitabında[21] al-Kavakibi. Muhammed Abduh ve Rasit Riza gibi Arap düşünürlerinin tezlerine dayanarak, fakat fazla teorik tartışmaya girişmeden Arap milliyetçiliğini laiklik esaslarına göre sürdürmek eğilimini açıklar. Ona göre Arabın İslamdan önce önemli bir uygarlığı vardır; bu uygarlık bütün Arap toplumlarının mirasıdır ve Araplar bu İslam öncesi uygarlıkla gurur duymalıdırlar. Bu uygarlığın belkemiği de Arapçadır.[22]

Araplılık duygusu îslamın dışına ve üstüne çıkarılan Hıristiyan Arap ile Müslüman Arabın aynı amaçlarda ve milli birlik içerisinde kaynaşmaları güç değildir. 1951 yılında yayımladığı bir kitabında,[23] Arapları birbirlerine yakınlaştıran ve kenetleyen gücün doğrudan doğruya Araplık duygusu olduğunu ve Araplılığın ne geçmişte ve ne de halde herhangi bir zümreye veya dine özgü bir şey olmadığını anlatır. Ona göre Müslüman Arabi Hıristiyan Arapla aynı milli duyguda ve ruhta birleştiren şey din değildir; daha doğrusu İslam değildir. İslamın da dışında ve üstünde gerçekler ve değerlerdir. (Örneğin Araplılık bilinci, Arabın İslam öncesine inen eski tarihi ve uygarlığı ve müşterek dili vb.) Bu görüşleri savunan şüphesiz ki, sadece Sâti al-Husri olmamıştır. Ondan önce ve ondan sonra da bu görüşleri en ateşli şekilde savunanlar çoktur. Bundan önceki sayfalarda da gördüğümüz gibi, İslamcılık (ve Panislamizm) siyasetine sarılmış olan Arap düşünürler ya da yazarlar ve devlet adamları bile, gönüllerinin derinliklerinde, Araplılığı, İslamcılığın çok üstünde tutmuşlardır. Daha 1940'larda bir Arap yazar, bütün bu duygulara tanık olarak şöyle diyordu:

> "Bugün, Arap milliyetçiliği ve (Araplılık) bilinci... İslamcılıktan (yani içinden çıkmış olduğu kaynaktan) on kez daha koyu ve daha şiddetlidir."[24]

21 Sati al-Husrî, *Ma'hiya al-Kavmiyya?,* 2. basım, 1963, s.252. Her ne kadar bu kitabın ilk basımı 1959 yılında yapılmışsa da ve her ııe kadar Sati al-Husıî'nin 20. yüzyılın ilk yarısını aşan yayınları varsa da, onun asıl temel düşünceleri 20. yüzyılın ilk yarısı içerisinde belirmiştir. Bundan dolayıdır ki, al-Husrî'yi bu yüzyılın ilk yarısındaki dönemin önemli düşünürü olarak kabul etmek ve ikinci yarıya egemen al-Bazzaz'la aynı ağırlıkta kabul etmek mümkündür.

22 Sati al-Husrî, *Ma'hiya al-Kavmiyya?* (Milliyetçilik Ne Demektir?), 2. basım, Beyrut, 1963, s.252. Yukarıdaki pasaj, W.L. Cleveland'dan alınmıştır. Bkz. *age.* s.122.

23 1951 'de yayımlanan bu kitabın 1961 yılında 4. basımı yapılmıştır. Sati al-Husrî, *al-Uıubah Bayii Du'Atilla ve Mıı'ıadiha.* Arabism Between Its Proponents and Its Ana-gonist, Beyrut, 1961, s. 124-125; W.L. Cleveland,.*age,* s. 126.

24 H.I. Katibah, *The New Spiril in Arap Lands.* New York, 1940, s.38.

2) "Hıristiyan ve Müslüman Arabi Birleştiren Şey Diıı Değil, Dil ve Tarihtir" Tezi

al-Husri'ye göre, İslama dahil bulunan çeşitli uluslar farklı kültüre, geleneklere ve dillere sahiptirler. Fakat din birliğine rağmen bu uluslar arasındaki birlik, aynı dili konuşan ve aynı müşterek kaynaktan çıkma olan Müslüman Arap ile Hıristiyan Arap arasındaki birlikten çok zayıf olmuştur. Bağımsızlığa kavuşmak maksadıyla Hıristiyan Arap ile Müslüman Arabın müşterek mücadeleye girmiş olmaları bunun delilidir:

> "Arap ayaklanması bize daima hatırlamamız gereken şu hususu gösterdi ki, Hıristiyan Arap ile Müslüman Arabi birbirlerinin birer parçası yapan müşterek bir dil, müşterek uzun bir tarih ve iç içe girmiş bir edebiyat ve kültür vardır ki, bu hiçbir zaman Balkan ulusları için bahis konusu olmayacaktır. Arapça, İslam henüz ortaya çıkmadan önce de vardı; Arapçaya olan bağlılık zamanla ve bugün artık Arap ulusuna olan bağlılığı kapsar olmuştur, yoksa İslam bağlılığı değil. Böyle bir bağlılık Arap olmayan İslam toplumlarında görülemez ve esasen bunu bu toplumlardan beklemek de düşünülemez. Bu itibarla İslam birliği davasını sürdürmek Araplar için hem sonu olmayan ve hem de çıkar sağlamayan bir boş gayrettir. Daha doğrusu İslam birliği davasına yönelmek demek Arap birliği davasından uzaklaşmak demek olur. Oysa ki, Arabın bütün gayretlerinin Arap birliğini sağlama yönünde olması gerekir."[25]

Çünkü ona göre İslam birliği fikri Arap birliği fikrinden daha geniş ve onu da içine alır nitelikte bir şeydir. Bu bakımdan Arap birliğini gerçekleştirmeden İslam birliğini sağlamanın imkânı yoktur. Hatta Arap

25 al-Husrî'ıiin bu konudaki görüşleri için, 1951 yılında Kahire'de yayımladığı, *Muhadardt fi- Nushu'ttl-Fıkrah . al-Kuvmiyyuh* (Milliyetçi Düşüncelerin Gelişmesi Üzerine Dersler), s.217-218 ve yine 1961 yılında Beyrut'ta yayımladığı, *Havi al-Kavmiyyah al-Arabiyyalı* (Arap Milliyetçiliği, s. 138-139) adlı eserleri; W.L. Cleveland, *age,* s.51.

birliğine karşı olanlar aslında İslam birliğine karşı gelmektedirler. Bütün bu görüşleri ve çabaları içerisinde al-Husri, Arap birliğini İslam birliğine erişmenin en önemli ilk safhası olarak tanımlamış ve bu suretle İslam birliği davasına saplanmış olanları bile her şeyden önce Arap birliğine yöneltmeye çalışmıştır. Buna mukabil, Arap birliğine inanmış olup da bu davayı gerçekleştirmeye gayret edenleri hiçbir zaman İslam birliği mücadelesine teşvik etmemiştir. Çünkü inancı İslam birliği yönünde değil, sadece Arap birliği yönündedir. Bu konuda şöyle diyordu:

> "...Ben şahsen İslam ülkelerinin birleşebilecekleri ihtimaline inanmadım, buna mukabil Arap uluslarının birleşebileceklerine inanan (bunu isteyen) kimselerden biriyim..."[26]

Al-Husrî'ye göre hilafetin Atatürk tarafından ilgası Arap milliyetçisine, kendi milli benliğini dinden ziyade *millilikte* arama yolunu açmıştır. *Din* denilen şey kişi ile Tanrı ilişkileri demektir; halbuki vatan bütün bir toplumün sorunu demektir. Halifeye bağlılık fikri yerine *vatana* bağlılık fikri hâkim olunca, milliyetçilik gelişmesi daha da sağlam bir zemine oturmuştur.[27]

C) Arap Milliyetçiliğini İslam Birliğine (Panislamizme) Götürecek Yol Olarak Benimseyen Zihniyet

Bütün İslam ülkelerinin tek bir Müslüman devlet şeklinde birleşmesinin mümkün olmadığı ve hatta gerekli de bulunmadığını kabul edenler bugün artık çoğunlukta olmakla beraber, tek bir İslam devleti hayalini yaşatanlar da yok değildir. Bu birliğin sadece *Kur'an'm* ruhunda ve şeriat kanunlarında birleşme şeklinde olmasını dileyenler de vardır: Abu Zahrah gibi.[28] Bunlar koyu şeriatçı (İslamcı) diye anılan kişilerdir. Pratik bazı nedenlerle *Mısırlılık* veya *Araplüık* duygularının hoşgörü ile karşılanması taraftarıdırlar. "İslamcı" Müslümanlar esas itibariyle "milliyetçilik" eğilimlerine karşı tutum takınmışlardır. Fakat buna rağmen Arap ülkelerinin kurtuluş ve bağımsızlıkları bahis konusu

26 Bu hususta W.L. Cleveland, *age.* s. 154.
27 W.L. Cleveland, *age,* s. 155.
28 Zafar Ishaq Ansarî, *age.* s. 151.

olduğu sürece milliyetçiliğe göz yummanın gereğine inanmışlardır. Arap ülkelerinin bağımsızlığa kavuşmasının bir çaresi gibi görünen Arap milliyetçiliğini (ya da Mısır milliyetçiliğini) önünde sonunda Panislamizme yol açan bir davranış olarak hoşgörür olmuşlardır.[29]

"Arap Birliği" Taraftarlarını "İslam Birliği" Taraftarlarıyla Birleştiren Ortak Unsur: Araplık Benliği ve Bilinci

İslam birliği taraftarı olan Araplar, ırk, renk, dil ve ülke farkı gözetilmeksizin bütün Müslüman halkların tek bir vücut ve devlet halinde birleşmeleri görüşündedirler.[30]

Ne var ki, bu isteklerinin altında yatan gizli bir gerçek vardır; çeşitli ağızlarda çeşitli şekillerde ifadesini bulmuştur ve o da Arabın *kavın-i necip* niteliği içerisinde ve onun rehberliği altında bu birliği sağlamasıdır.

Arap milliyetçiliği davasını yürütenler ise genellikle *Arap birliği* taraftarıdırlar. Bu itibarla *İslam birliği* taraftan olan Araplardan birçok bakımdan ayrılırlar. Fakat ilginç olan husus odur ki, her iki eğilim taraftarları temel noktada birleşirler ve bu temel .nokta ise *Araplık* ruhudur. Bütün ayrılıklara rağmen İslam birliğini savunanlar, *Araplık* duygusu içerisinde *Arap benliğini* geliştirici, yükseltici ve müşterek bir ruha sahip kılıcı gayretlere yönelmişlerdir. Örneğin, her iki eğilim taraftarları Muhammed'in şahsında birleşmişlerdir ve onu her ne kadar bütün İslam âleminin Tanrı elçisi olarak ve son gönderilen peygamber diye görürlerse de, esas itibariyle Arap ırkından çıkma milli bir kahraman şeklinde kabul ederler.[31]

Bundan başkrf her iki eğilim taraftarları *Kur'an'*m *Arap* niteliğinde müşterektirler. *Kur'an'*ın Arapça ve her şeyden önce Araba hitaben inmiş olması onları aynı gururda ve aynı düşüncede birleştirir. Arapçamn Tanrı'nın seçtiği bir dil olması ve bu nedenle zengin ve üstün bir dil niteliğine kavuşması ve bu dil sayesinde bir uygarlık doğduğu ve "Arap dehasının" bu suretle filizlenme imkânını bulduğu fikri her iki

29 *İbid,* s. 19-20.

30 Hazeııı Zeki Nuseibeh, *The Ideas af Arab Nationalism,* Cornell University Press, New York, 1959, s.91 vd.

31 Nabih, A. Faris-MT. Husayn. *The Crescent In Crisis,* University of Kansas Press, 1955, s.150.

tarafın paylaştığı müşterek bir fikirdir. Ve yine bunun gibi her iki eğilim taraftarları müşterek bir Arap tarihinin var olduğuna ve bu tarihi yapanların Arap ırkından gelme bulunduğuna inanmışlardır. İslam birliği taraftarları ünlü Arap halifelerinin hatırasını yâd ederlerken Arap birliği taraftarları aynı şahsiyetlerin Arap ırkından gelme olmasıyla övünürler. Örneğin Halife Ömer, bir yandan Arap siyasetinin ve idareciliğinin dehasını temsil edén bir kimse olarak, diğer yandan da Arap fetihlerini başaran bir İslam halifesi, bir İslam kumandanı olarak her iki tarafı aynı sevgide ve hayranlıkta birleştirmeye kâfidir. Söylemeye gerek yoktur ki, Arap milliyetçisi ya da İslamcılık taraftarı için bir Türk hükümdarı ve örneğin bir Mahmut Gaznevi, bir Alparslan, bir Fatih veya Kanuni hiçbir şekilde övünme vesilesi değildir. Arap için önemli olan, Halife Ebu Bekir veya Ömer veya Mu'tasım vb.dir. Aynı şekilde Türk milliyetçisi veya Türkün İslamcısı için önemli olan da her şeyden önce söz konusu ilk halifelerdir. Bizim şeriatçımız, Araptan çok daha fazla olmak üzere onlarla gurur duyar. Başka bir deyimle, İslamcılık ve Araplılık akımları adeta birbirinin içine nüfuz etmiş, birbirine kenetlenmiş gibidir:

> "Daha ilk anlardan itibaren İslamcılık ve Araplılık, organik şekilde öylesine birbiri içine duhul etmiştir ki, bunları yekdiğeriıden ayırmanın imkânı yoktur."[32]

Hemen belirtelim ki, Arap milliyetçiliği taraftarlarını İslamcılık taraftarlarından farklı kılan husus, daha ziyade din öğesinin ön plana alınıp alınmamasında kendisini hissettirir. Arap milliyetçiliğini savunanlar Arapların başlı başına bir ulus olduğunu ve bu ulusun kendisine has nitelikleri bulunduğunu ve bu bakımdan İslama dahil diğer halklardan farklı olduklarını savunurlar. Onlar için önemli olan husus, her ne vasıtayla olursa olsun Arap birliğini sağlamak ve dünyevi ve laik temellere dayanan bir Arap devleti kurmaktır. Bu itibarla din öğesi onlar için bu gayenin gerçekleşmesinde büyük önem arz etmez. Onlar için İslam tarihi aslında Arap tarihi olarak ve bu tarihi yapanlar da Arap ırkından gelme şahsiyetler olarak değer ve önem taşır.[33]

32 *İbid.* s. 151.
33 *İbid.* s. 152.

II) "ÖNCE ARAP ÇIKARLARI, SONRA MASLAHAT UYGULAMASİ"

Arap düşünürlerinin birçoğunun açıkça kabul ve itiraf ettikleri şey şudur ki, her ne kadar "milliyetçilik" ve "Müslümanlık" çelişme yaratır gibi görünüyorsa da, bu iki kavram, her şeye rağmen, Arap düşünce hayatının ve Arap gelişmesinin temel öğelerini teşkil etmelidir. Bu çelişmeyi yok olur şekle sokmak için, yani Arap milliyetçiliğini İslam ile bağdaşır hale getirmek ve İslamı Arap milliyetçiliğine alet etmek için, başta *Kur'an* olmak üzere şeriatın tüm esaslarını Arabın çıkarlarına uyduracak hale sokmak, buna göre gereken yorumları yapmak şarttır. Bundan dolayıdır ki, "önce İslam sonra Arap" formülünü değil, aksine "her şeyden önce Arap milliyetçiliği ve Arabın kendi öz çıkarları ve sonra İslam" formülünü benimseyerek şeriat düzeninde buna göre gereken değişiklikler ve gerekirse kaçamaklar yapmak düşünülmelidir.[34]

Arap düşünürü genellikle milliyetçi gayeleri gerçekleştirmek maksadıyla İslamı modern şartlara uydurmak ve akıl kıstasına vurmak lüzumunu üstü kapalı şekilde de olsa, ileri sürer.[35]

Fakat asıl üzerinde durduğu husus "Maslahat" doktrinidir. Bundan dolayıdır ki, Arap milliyetçilerinden bir kısmı Kallafın "Maslahat" görüşüne sarılırlar. Bu doktrin Arap milliyetçisine, İslamın temel sınırları içerisinde kalmakla beraber, bazı geleneksel ve dinsel uygulamalardan sıyrılma imkânını vermekte ve aynı zamanda İslama yeni bazı yabancı öğeler getirme yolunu açmaktadır.[36]

Bu taktiğin meşruiyetini sağlamak maksadıyla bu düşünürler, "Maslahat" doktrinini destekler nitelikte olmak üzere geçmişten, İslamın ilk dönemlerinden, çeşitli dönemlerde hükümet etmiş halifelerin davranışlarından örnekler getirirler ve İslamın çıkarları uğruna İslami prensiplerden uzaklaşılabildiğini ve aynı şeyin Arap milliyetçiliğinin zaferi ve gelişmesi için pekâlâ yapılabileceğini ispata çalışırlar.

Öte yandan Arap milliyetçiliği taraftarları çeşitli ve farklı davranışlar içerisinde aynı gayeye yönelmişlerdir. Örneğin, sosyalist Arap mil-

34 Bkz. Elie Salem, "Arab Reforms and the Reinierpreîatioıı of Islam", in *The Muslim World,* Ekim 1965, c.55, sayı 4, s.31I.

35 *Ibid,* s.212.

36 *Ibid,* s.316.

liyetçisi vardır, Marksist Arap milliyetçisi vardır vb. Bu davranışlar içerisinde bir kısmı îslamı din olarak ikinci planda tutmuşlardır ve daha çok laikliğe bağlanmışlardır; bir kısmıysa dine karşı tutum takınmışlardır. Fakat genellikle şu söylenebilir ki, din mülahazaları dışına çıkma zorunluluğu çeşitli nedenlere dayanır. Bir kere modern ve gelişmiş bir uygarlığın bugünkü ileri şartları içerisinde, yer alacak bir devleti şeriat temeline dayandırmanın güçlüğü göz önünde tutulmuştur. Bu görüş taraftarlarına göre İslam her ne kadar geçmişte Arapların büyük bir devlet ve uygarlık kurmalarına ve şerefli bir "maziye" sahip olmalarına hizmet etmişse de, aıtık ne bugün için ve ne de ilerisi için yeni ve modern bir devletin var olmasına yarayacak nitelikte değildir.-[17]

Bundan başka bir de Müslüman Arapla Müslüman olmayan Arabi bir arada ve aynı devlet çatısı altında yaşatma problemi vardır. Her ne kadar Arap milliyetçiliği davasında Müslüman ve Hıristiyan Arap yan yana ve el ele beraberce çalışmışlar ve Türke karşı birlikte mücadele etmişlerse de, bu aynı beraberliği ve birliği ve müşterek ruhu müşterek bir devlet yapısı içerisinde devam ettirebilmek için devletin temellerini şu veya bu dine oturtmamak gerektiği kanısındadırlar. Örneğin, İslam dinini devlet dini olarak öngören bir anayasayla kurulacak bir devlette Hıritiyan Arap öğesinin yer almasının mümkün olmayacağını düşünmektedirler.

Bundan dolayıdır ki, Arap milliyetçiliği taraftarları için, modern dünyanın bu gelişme safhası içerisinde din faktörü, devletin temeli yapılmaması gereken bir şeydir.

Şimdi siz yukarıdaki tutumu, bizim *şeriatçının* Türk düşmanı tutumu ile karşılaştırınız. Müslüman olmayan Türkü, *Türk* telakki etmeyen ve "Türkü Türk yapan İslamdır" diyen zihniyet, İslamdan önceki Türk tarihini elbette yok farz edecektir ve nitekim yüzyıllar boyunca yaptığı gibi bugün de yok farz etmektedir.

Atatürk inkılaplarının ve Atatürk'ün Türke Türklük benliğini ve İslam öncesi talihini belleten gayretlerin oluşumundan az bir zaman geçmiş olmasına rağmen bugün hâlâ Türkün İslam öncesi yaşantısını "kâfirlik" şeklinde gören ve hatırlanmaması gereken bir kaynak olarak değerlendiren olumsuz bir zihniyet vardır ve bu zihniyet resmi ve gayri resmi organlar eliyle geliştirilmektedir. Devlet dahi buna alet olmaktadır.

37 Faıis-Husayn, *uge,* s. 153.

ÜÇÜNCÜ KESİM
ARAPLIK BİLİNCİNİ EĞİTİM YOLUYLA GÜÇLENDİRME SİYASETİ

Arap ülkeleri, özellikle şu son 50 yıl boyunca Araplık bilinci ve milliyetçilik duygularını eğitim yoluyla güçlendirmeye çalışmışlardır. Arap çocuğunu daha ilkokuldan itibaren, Arap halklarım ise her yaş itibariyle ve çeşitli yollardan (cami, televizyon, radyo vs.) ve her kaynaktan (İslam öncesi ve sonrası Arap tarihi, İslam dışı öğeler) yararlanarak yoğurmaya uğraşmışlardır.[1]

Arap milliyetçisine göre milli benliği canlı tutmanın tek yolu eğitimdir. Fakat eğitim, hem İslam dinini Araba özgü ve onun ulusal dini olarak gösterecek ve hem de Arap tarihini (yani İslam öncesi ve sonrası Arap tarihini) İslam tarihi şekline getirecek nitelikte olmalıdır.

I) İSLAMI ARABA ÖZGÜ DİN NİTELİĞİNDE TUTARAK ARAPLIK BİLİNCİNİ GÜÇLENDİRME USULÜ

Arap milliyetçisinin görüşü odur ki, İslam tarihi içerisinde *Araplık bilinci,* İslam dininin Araplara özgü bir din olarak Arapların elinde tutulabildiği süre boyunca güçlü kalabilmiştir. Buna karşılık Araptan başka öğeleri İslamla kaynaştırmaya çalıştıkça Araplık benliği, yani millilik bilinci gerilemiştir. İslamın ilk olarak ve Araba özgü bir din şeklinde yerleştiği ve Arap fütuhatına araç yapıldığı dönemlerde Araplılık duyguları ve Arap milliyetçiliği gelişmiş ve Emeviler döneminde en güçlü noktasına erişmiştir. Fakat Emeviler döneminin sonlarında ve Abbasiler döneminde, yani Panislamizm ruhu ve duyguları

1 Faıis-Husayıı, *age,* s. 153.

içinde Araplılık bilinci yavaş yavaş zayıflamış ve Arap milliliği İslam ümmetçiliği içerisinde erimiştir.- İslam yaşamında Araptan başka öğelerin ağırlığı ve etkisi egemen olmuştur. Bununla beraber Araplılık bilincini her şeye rağmen sürdürecek bir ortam var olabilmiştir; bu ortamı yapan ve yaşatan şey, bir yandan İslamın Arap niteliğinde kalışı (Arap tarihinin ve geleneklerinin dini olmasıyla oluşan nitelik) ve diğer yandan da Araptan başka öğelere ve özellikle Türke karşı geliştirilen husumet havasının canlılığı olmuştur.

Ve işte bu sayededir ki, yüzyıllar boyunca ve yabancı egemenliğine rağmen Araplılık bilinci yok olmamış ve unutulmamıştır. 19. yüzyılda Arap milliyetçiliğinin canlanması İslam dininin her şeyden önce Araplara özgü ve Arap tarihinden ve geleneklerinden çıkma bir din şeklinde gösterilmesi suretiyle olmuştur. 19. ve 20. yüzyıllarda Arap düşünür ve yazarları bir yandan İslam dinini Arap dini olarak göstermek ve diğer yandan Türk düşmanlığı duygularını alevlendirmek (ve böylece Arabın bütün geriliklerinin sorumluluğunu Türke yükleyerek Araba "kendi kendine güven besleme alışkanlığını kazandırmak") suretiyle Arap milliyetçiliği davasını oluşturmuşlardır. Başka bir deyimle, İslam dini Arap için milliyetçilik aracı olabilmiştir; fakat hiçbir zaman *Türk* için bu işi görememiştir. Aksine, Türk bakımından İslam, Türklük duygularını ve milliyetçiliğini söndürmekten başka bir işe yaramamıştır.

Bundan dolayıdır ki, Arap eğitimcisi Arap milliyetçiliğinin en sağlam temelini kendi insanına İslam hakkında geniş ve derin bilgiler vermekte ve onu mümkün olduğu kadar din içinde yoğurmakta bulur; çünkü bilir ki, İslamı öğretmek ve sevdirmekle Araplılığı en iyi şekilde kökleştirmiş olacaktır. Sadece kendi insanı bakımından değil, fakat Arap olmayan Müslüman öğelerin de Araplaşması ve Araplara dönük eğilimlere saplanması için din eğitiminin diğer ülkelerde ve özellikle Türkiye'de ön plana alınmasında çıkarları bulunduğunu unutmaz. Din eğitiminin ders programlarına alınmasını savunan şeriatçılarımızın pek çoğunun arkasında Arap desteği ve parası olduğunu bilmek gerekir.

2 Bkz. H.l. Katibah, *The Neir Spiril in Aral) Lands,* New York, 1940. s.37 vd.

11) İSLAM TARİHİNİ ARAPLIK TARİHİ ŞEKLİNE SOKARAK ARAPLIK BİLİNCİNİ VE BENLİĞİNİ YOĞURMAK

Araplık duygularını ve bilincini kabartmanın eğitim yoluyla mümkün olduğuna inananlar özellikle İslam tarihini Arap tarihi kılığına sokmak isterler. Bu düşüncenin babalığını 1921'lerde Satı al-Husri yapmıştır: "Arap birliğini gerçekleştirmek için yapılması gerektiğine inandığım şey, Arap milliyetçiliği duygularını kabartmaktır" derdi ve derken de bunun eğitimle sağlanması gerektiğini belirtirdi. Eğitimden maksat tarih bilgisiydi. Fakat bu eğitimin İslam tarihi olarak değil, doğrudan doğruya Arap tarihi olarak ayarlanmasını isterdi. Çünkü aksi takdirde Arap birliği gayretlerinin farklı yönlere sürüklenebileceğim ve Arap birliği inancını zedeleyebileceğini düşünürdü. Irak'ta eğitim bakanlığı yaptığı yıllarda (yani 1921-1923) okul programlarını buna göre düzenlemişti: "Arap ulusu tarihi (yani İslam öncesi ve sonrası itibariyle) tarih eğitiminin temel kökü olmalıdır..." derdi.-' Abd al-Rahmaıı al-Bazzaz, şu son 15 yıl boyunca aşağı yukarı Satı al-Husri'nin görüşlerine uygun bir eğitim sistemi üzerinde durmuştur:

> "Bizim milliyetçiliğimiz şunu öngörür ki, eğitimin en önemli ve gerekli amacı özellikle Arap tarihi üzerine eğilerek, Arap milli kahramanlarının başarılarını belirtmek ve bütün dönemler boyunca ilim ve sanat uygarlıklarına Arap katkılarını bütün genişliğiyle ortaya koymak ve böylece gençliğin ilgisini bu konulara çekerek onlara milli duyguları (Araplık) aşılamaktır."[4]

1947 yılında *Arap Lig'i* toplantılarına katılan Arap ülkeleri temsilcilerinin üzerinde birleştikleri görüş o olmuştur ki, bütün eğitim sisteminde gençliğin *Arap benliği bilinci* içinde yetiştirilmesine önem verilecektir; bunu sağlamak üzere eğitim programlarında müşterek standartlar kullanılacak ve özellikle Arap devletlerinin coğrafi sınırlarının müşterekliği, müşterek geçmiş ve müşterek tarih, kültür

3 Bu pasajlar için bkz. W.L. Clevcland, ııge, s. 140, 141, 147.
4 M. Abd al-Ralımaıı al-Bazzaz. *agc,* s.23.

bağlan ve *Araplığın* her şeyin üstünde olduğu esasları okutulacaktır.-[1] Bundan dolayı Araplılığı *din* öğesinin üstünde alıp eğitim konusu yapmanın uygun olacağı düşünülmüştür.[6]

1973 sonrası Türkiye'sine egemen olmak isteyen şeriat zihniyetinin amacı da budur: "Okullarımızda ve eğitim sistemimizde Durkheim yerine Gazali okutulsun." Bir süre önce siyasi partilerden birinin liderinin oy toplamak maksadıyla sarıldığı slogan bu olmuştur.

Aslında Gazali din okullarında ve *Kur'an* kurslarında zaten okutulmakta. Fakat şimdi de çağdaş eğitim sistemine göre eğitim yapan okullara sokulmak istenir.

Evet işte böyle yetiştirmekteyiz biz şimdi yeni kuşakların çoğunluğunu. Gazali'nin aklı yeren ve Tiirke hakaret yağdıran kitapları ve sayfalarıyla, kişiyi Araplaştıran telkinleriyle, Türklüğünden nefret ederek, Arabi üstün bilerek ve Türkün eski tarihine ve yaşanLılanna diş bileyerek. Evet atınız siz müspet eğitim ilkelerini, alınız onun yerine Gazali'yi ve onun benzerlerini. Türkün ulus olarak tarihten silinmesi zeminini hazırlayanlarımız Gazali'den ve onun zihniyetindekilerdeıı daha etkilisine muhtaç değillerdir. Arabın kuklası şeriatçımız daha nice alanlarda Türkü yanıltacak, aldatacak ve benliğinden yok edecektir. Türk cahil kaldıkça ve şeriatın ne olduğunu ve neler kapsadığını ve nasıl ilkel bir yaşantı zemini yarattığını anlamadıkça ve bilmedikçe bu yıkıntı büyüyecektir.

A) Arap Tarihinin Kitabı Olarak Kur'an

Kur'an esas itibariyle Arap tarihinin temel kitabıdır. Arap toplumunun ve Arap ırkının kökenini, geçmişini ve Muhammed'in ölümüne kadar olan yaşamını, geleneklerini, zihniyetini, Arap kabileleriyle Yahudiler ve Hıristiyanlar arasındaki ilişkileri hikâye eden bir kitap. Orada Türkün tarihine dair tek sözcük, Türkün geleneklerine, yaşantısına dair değinme diye bir şey yoktur. Sadece Türkün ataları kabul edilen *Ye'cûc veMe'cûc'e* lanetler yağdıran hükümler vardır.

5 Caesar E. Faıah, *age,* s. 161, 163. Bundan başka bkz. *The League oj Aralı States; First Arab Çullaral Conference.* Bayi Miri, Lebaııon. Eylül 3: 1. 1947: Kahire, 1948, s.81.

6 Bkz. H. Darveze (Danvaza), *Fi al-Tafkif al-Kavmi,* Kahire. 1960. Velid Kazziha. *age.* s.47-48.

Bunun böyle olduğunu sadece Arap yazarlar değil, Arap olmayan Müslüman yazarlar da bu şekilde ortaya koyar. .Sayısız örnekten biri olmak üzere Pakistanlı bir yazarın, Mezhereddin Sıddıkî'nin 1965 yılında yayımladığı *Kur'an'a Göre Tarih Anlayışı*[7] kitabına şöyle bir göz atmak yeterlidir.

Yazar *Kur'an* ayetlerini tasnif ederek Arap yaşantısıyla ilgili olanları ve bunun yanında Muhammed dönemi itibariyle Araplarla Yahudiler ve Hıristiyanlar arasındaki ilişkileri hikâye edenleri ayırmıştır. Bunları kısaca özetlemek gerekirse:

Fecr Suresi'nde, İrem kentinde oturan *Âd* kavmiyle ilgili olarak *"Görmedin mi Rabbin neler yaptı Ad milletine?"* (K 89 Fecr Suresi, ayet 6-8) hükmü yanında bunu tekrarlayan diğer ayetler (K. 53 Necm Suresi, ayet 50 ve K. 41 Fussilet Suresi, ayet 15) ve *Semûd* ile ilgili olanları (K. 41 Fussilet, ayet 17 vs.) yer almıştır.

K. 54 Kamer Suresi'nde *"Ve şüphe yok ki o'dur önceden gelip geçen Acl'ı helcık eden"* ya da K. 32 Secde Suresi'nde *"...Ad'a gelince"* diyerek Arabın isyankâr davranışlarına atıflar yapıldığı görülür.

K. 7 A'râf Suresinin 73. ayetinde *"Semûd milletine de kardeşleri Sâlilı'i gönderdi"',* K. 28 Kasas Suresi'nin 22-25. ayetlerinde *Medyeıı*'lerden ya da K. 34 Sebe' Suresi'nin 1.5-17. ayetlerinde Selelerden söz edilmiştir. Arapların Yahudilerle olan ilişkileri konusunda *Kıır'an*'da buna benzer pek çok hikâye vardır. Arapların İbrahim'in soyundan gelme olduğu, *İbrahim'in Yahudi* olmayıp öz be öz Müslüman olduğu (K. 3 Âli İmrân Suresi, ayet 33-34), *İbrahim'den sonra* gelen tüm peygamberlerin hep Müslüman oldukları, *Kur'an'm* daha önce *İsrailoğullarına verildiği* (K. 27 Nemi Suresi, ayet 76); Tanrının sözlerini Yahudilerin değiştirdiği (K. 7 A'râf Suresi, ayet 162); oysa ki, İbrahim'in dinine uyulması gerektiği (K. 16 Nahl Suresi, ayet 123); Yûsufun Tanrı mağfiretine mazhar olduğu (K. 12 Yusuf Suresi, ayet 23, 33) uzun uzun anlatılmıştır.

7 Pakistanlı bu yazarın Kaıaşi'de bastırdığı bu kitap için bkz. Mazlıeıuddin Sıddıkî, *The Qur'amc-Ctmcep of History.* Kaıachi, 1965.

Başta K. 2 Bakara olmak üzere çeşitli surelerde, Musa Peygamber'le ve Yahudilerin Mısırdan hicret etmeleriyle ilgili olaylar[8] ya da Davud'un ve Süleyman'ın hükümdarlıkları dönemindeki olaylar açıklanmıştır[9]

Bakara Suresi'nin 41. ayetinde; *"Elinizde bulunan Tevrat'ı teyit ederek indirdiğim Kur'an'a inanın, onu ilk inkâr edenler siz olmayın, ayetlerimi değiştirmeyin"* dedikten ve böylece ellerinde *Tevrat* bulunduran Yahudilere hitap ettikten sonra Tanrı, yine aynı surenin 49. ayetinde şöyle konuşur görünmektedir: *"Size işkence eden, kadınlarınızı sağ bırakıp oğullarınızı boğazlayan Firavun ailesinden sizi kurtarmıştık..."* Aynı surenin 50. ayetinde: *"Denizi yarıp sizi kurtarmıştık, gözlerinizin önünde Firavun ailesini batırmıştık..."* ve 51. ayette7'"AMsfl'yii *kırk gece vâde vermiştik..."* diye devam eder bu konuşmalar. Bütün bu ayetlerde ve daha nicelerinde hep İbrahim soyundan gelme insanların, yani Yahudilerin ve Arapların eski geçmiş tarihleri işlenmektedir. *Kur'an'*da, Türkün tarihiyle, Türkün eski yaşamıyla ilgili hiçbir ayet ve öykü bulamazsınız.

Yine *Kır'an'*da ve hadislerde, Yahudi tarihinden başka Hıristiyan tarihiyle ilgili bilgiler yer almıştır.[10]

Bütün bu bilgiler Araplar açısından ele alınmış ve açıklanmıştır." Başka bir deyimle, *Kıı 'an'*i Tanrı sözü diyerekten okuyan ve anlamaya çalışan Müslüman Türk orada sadece kendinden olmayanların vç daha doğrusu Arabın tarihini, yaşamını, geleneklerini, özelliklerini ve kısacası Araplık ruhunu bulur. Böylece, bir yandan kendi öz ve

8 K. 28 Kasas Suresi, ayet 2-6; K. 7 A'râf Suresi, ayet 127, 103, 123-137: K. 10 Yunus Suresi, ayet 76-79, 82-85, 89; K. 27 Nemi Suresi, ayet 13-14; K. 20 Tâ-Hâ Suresi, ayet 43-44; K. 10 Yunus Suresi, ayet 85-93; K. 5 Mâide Suresi, ayet 20-26.

9 K. 2 Bakara Suresi: ayet 47-54: 55-61, 63-7 i. 246-247; K. 2 Bakara Suresi, ayet 24-51; K. 2 Bakara Suresi, ayet 251: K. 21 Enbiyâ Suresi, ayet 78-82; K. 2 Bakara Suresi, ayet 102.

10 K. 3 Âl-i İmrân Suresi, ayet 33-34, 36; K. 2 Bakara Suresi, ayet 124; K. 2 Bakara Suresi. ayet 45, 50; K. 19 Meryem Suresi, ayet 27-31; K. 3 Âl-i İmrân Suresi, ayet 55. 143; K. 4 Nisâ Suresi, ayet ¡71-172; K. 42 Şûrâ Suresi, ayet 52; K. 32 Secde Suresi, ayet 9: K. 5 Mâide Suresi, ayet. 17: K. 5 Mâide Suresi, ayet 72-75. 116-117.

11 Çünkü, yukardaki bölümlerde de belirttiğimiz gibi Muhammed. Yahudi dini ya da Hıristiyan dini ya da Yahudi peygamberi. Hıristiyan peygamberi diye bir şey tanımaz. Bu itibarla ona göre Yahudi tarihi ya da Hıristiyan tarihi diye bir şey yoktur. Sadece Müslüman tarihi vardır ve bu tarih İbrahim, İslıak. İsmail, Musa. Harun vs. ve nihayet İsa gibi peygamberlerin hep Müslüman peygamber olarak ve Islanıi esasları ihtiva eden *Tcvrcıt* ve *tıcil* ile gönderilmeleriyle başlar ve devam eder.

başlangıç tarihini ve İslam öncesi güzel geleneklerini (akılcılık, özgürlük, kadına değer vs.) yok farz ederken diğer yandan Araba karşı aşağılık duyguları içerisinde yuvarlanıp gider.

B) İslam Öncesi Arap Tarihi, Milliyetçilik Eğitiminin Temel Konusudur

Arap ülkelerinin kendi milliyetçilik çabalarına, İslam öncesi Arap tarihini ve yaşamını güç kaynağı yapmaları, ibretle göz önünde tutulacak bir husustur.

Hatırlatmak gerekir ki, Arap milliyetçiliğinin modern esaslarını ortaya koyan Satı al-Husri'ıın etkisiyle Irak, Suriye ve Lübnan gibi ülkelerde eğitim sistemi bu konuya yöneltilmiş ve daha ilkokuldan itibaren Arap çocuğuna Araplık bilinci bu esaslar aracılığıyla aşılanmak istenmiştir. 1939 yılında Irak Eğitim Bakanı Sami Şevket, öğretmenlere hitaben yaptığı konuşmalarında Arabın İslam öncesi tarihinin önemini ısrarla belirtmeyi görev bilmiştir. Bu konuşmalarından birinde, eskiçağ hükümdarlarından Hammurabi'yi Arabın ecdadı olarak göstererek şöyle demiştir:

> "Şimdiye kadar biz şanlı tarihimizin en hayati yönlerini ihmal ettik ve tarihimizi Peygamberin faaliyetleriyle başlattık ki, bu 14 yüzyıllık bir dönemden daha kısa bir süreyi içine alır. Halbuki gerçekte Arap ulusu olarak ünlü tarihimiz binlerce yıl gerilere iner ve daha doğrusu Batı uluslarının daha henüz ormanlarda... mağaralarda yaşadıkları dönemlere gider; Louvre'daki (Müzesi) Hammurabi bölümünde, ecdadımıza mensup biri, Hammurabi tarafından yazılmış temel kanunu buluyoruz; bu kanunun hükümleri arasında "göze. göz ve dişe diş" şeklinde ceza hukukuyla ilgili hükümler vardır; bu hüküm Tevrat'tan, İncil'den ve Kuı'an'daıı çok daha önce yerleşmiş bir hükümdür."[12]

12 Bu konularda bkz. Caesar E. Faıah, "The Dilemna of Arab Nationalism", in *The World ofislıın* dergisinde. Leiden. 1963. c.S, sayı 3, s. 150; S.G. Hami, "İslam and the Theory of Arab Nationalism", in *The World of Islam,* Leiden. 1956. c.4. s. 124-125.

"Başka hiçbir ulusun tarihi, Arap ulusunun tarihinden cazip... şekillerde öğretilmemelidir ve Arap ulusu derken *sanıl* ırkının bütün geçmiş tarihini kastetmekteyim" diye eklemekten geri kalmamıştır.[1]-" Başka bir deyimle, Arap eğitim sisteminde önemli kılınmak istenilen şey, Arabın İslam içerisindeki yaşamı kadar, İslam öncesi tarihi nitelikleri ve gelişmesidir. Ancak bu suretle Araplık benliği yaratılmış olacaktır ve ancak bu suretle Arap, içinden çıktığı kaynakla övünebilecektir. Çünkü bu kaynak aynı zamanda kendisinin daha sonraki tarihinin de, yani İslamın da çıkış kaynağıdır. Böylece İslam öncesi Arap tarihinin İslam sonrası tarihi doğurmuş olduğu inancı içerisinde milliyetçilik duygusuna sahip olabilecektir.

Irak eğitim sisteminde görülen bu eğilim Suriye'de ve Lübnan'da da görülmüştür. Modern Arap yazarlar bu eğilimi bütün güçleriyle geliştirmeye çalışmışlardır. Suriyeli yazar Muhammed Cemil Beyham, aynı tezi Suriye için daha 1952'lerde savunmaktaydı, *al-lıfau* adlı bir dergide 1952 yılında yayımladığı yazısında yazar, Arap milliliğinin ve Arap dilinin daha İslam ortada olmadığı dönemlerde bile Suriye'de mevcut olduğunu söyleyerek İslam öncesi Arap tarihi eğitimine güç vermek gerektiğini belirtmekteydi.[14]

Diğer bir yazar, Ali Nasır ad-Din 1946 yılında Beyrut'ta yayımladığı bir kitabında, Arabın İslam dışı tarihinin önemi üzerinde durur ve her ne kadar İslamın Arap fetihlerinde ve yayılmasında rolünü kabul etse de, bunu nihayet bütün bir Arap tarihi içerisinde bir olay olarak ve hem de Araplılığı yapan bir olay olarak tanımlamak gerektiğini belirtir.[15]

Fakat daha önce de temas etmiş olduğumuz üzere, bütün bu konulardaki görüşlere kaynak işini gören düşünür Sâtı al-Husri olmuştur. Onun fikirleri sayesindedir ki, Suriye'de ve Irak'ta Arap milliyetçiliği

13 *İbid,* **s.124-125.**

14 Muhammed Jamil Baiham, *al-Arab Kıbl al-lslam Va Ba'dulıu Fi Filastuıı, al-lrfan,* Sidoıı. 1952, s.440-441. Yukarıdaki pasajın İngilizce çevirisi için bkz. S.G. Haim, *age,* s. 125, 1. dipnot.

15 Ali Naşir ad-Din, *Kadiyyat al-Arub,* Beyrut. 1946, s.30, n.i. 55 n. 2: 57 n. 104. Bu konuda bkz. S.G. Haim. *ııge.* s. 125, 2. dipnol.

eğitimi en etkili şekliyle eğitim programlarında yer etmiş ve Araplılık duygusu Arabın İslam öncesi ya da İslam dışı malzemesiyle geliştirilmeye başlanmıştır.[16]

111) ARAP MİLLİYETÇİLİĞİNİN FİKİR MERKEZİ EL-EZHER'İN ARAP RUHUYLA YETİŞTİRDİĞİ TÜRK ŞERİATÇISI

Osmanlı devletinin idareci ve memur sınıfını el-Ezher Üniversitesi yetiştirirdi. İdareci memur sınıfıysa devletin adeta belkemiği sayılabilecek bir sınıfıydı. Devlet yönetiminde, merkez ve mahalli teşkilatta bu öğeler kilit noktalarına getirilirlerdi. Toplumun yaşantısı ve kaderi bir bakıma bu sınıfın elindeydi. el-Ezher'de eğitim görenler imparatorluğun her bucağına gönderilirler ve özellikle şer'i mahkemelerde yargıçlık görevi yaparlar ve bu nedenle toplumun sosyal hayatında son derece önemli ve etkili bir rol oynarlardı.[17] Bunlar, başlı başına birer hukuk otoritesi sayılırlardı; onlarla birlikte din adamları, şeriat eğitimi yapan hocalar vb. hepsi birden belli bir dönemin okumuşlar sınıfını meydana getirirler ve her şey bu sınıfın (ulemanın) takdir ve keyfine göre halledilirdi.

El-Ezher'de çıkan ya da el-Ezher ruhu ve el-Ezher eğitim sistemiyle yetiştirilmiş olan bu öğeler pek tabii olarak Türklük bilinci ve benliğiyle değil, daha ziyade Araplılık bilinci ve Arap formasyonuyla yetiştirilmiş olurlardı. Onlara el-Ezher'de Türkün tarihi veya geçmiş dönemlerdeki uygarlığı, kültürü ve nitelikleri öğıetilmezdi; olsa olsa Arap (veya İslam) tarihçilerinin Türkler hakkındaki görüşleri nakledilirdi ki, genellikle bu görüşlerin objektiflikten uzak ve duygusal nitelikte olduğunu daha yukarıdaki sayfalarda belirtmiştik. Fakat esas itibariyle okutulan ve öğretilen şey Arabın dili ve tarihi, Arap için indiği kabul edilen *Kur'an* ve hadis kaynaklarına göre öğretilen İslam dininin esasları, Tanrının Araplar araSında seçerek tercih ettiği söylenen Muhammed'in Arap nitelikleri ve yaşantısı, Arabın *"kavm-i necip"* olarak üstün durumu vb.

16 Sân al-Husıî'nin görüşlerini ayrıca belirttik. Yukarıdaki hususlarla ilgili düşüncelerini onıııı *Sihfalıaf Min al-Madi ıd-Karib* adlı eserinde bulmak mümkündür.

17 Bayard Dodge. "al-Azhar. A Milennium of Muslim Learning", *The Middle East his-limle.* Washington D.C.. 1967, s.80. Bu kitap. Kahire'deki el-Ezher Üniversitesi'nin desteğiyle yazılmıştır.

hususlarla ilgiliydi. Başka bir deyimle, Arabi "Arap milliyetçisi" haline getiren ne varsa her şey öğrencinin kafasına dogmatik bilgiler halinde sokulur ve böylece Arap olmayanın Araba karşı aşağılık durumu ve minnettarlık duygusu işlenmiş olurdu. Durum bugün de bundan farklı değildir, zira şeriat eğitiminin temel malzemesi sayılan kaynaklar hep aynıdır; 1 400 yıldan beri değişmemiş ve değişmeyeceği kabul edilen şeylerdir. Bütün bu eğitimden ve beyin yıkamasından geçmiş ve halen de geçmekte olan Tıirkten, ne Türklük duygusu ve bilinci, ne yurt-severlik ve ne de milliyetçilik (insancıl şekliyle milliyetçilik) eğilimi beklenebilir. El-Ezher'de uygulanan eğitim sistemi ve bu sisteme temel teşkil eden malzeme sadece bu üniversiteye inhisar etmez. Şeriat öğrenimi ve eğitimi yapan her yerde, her kuruluşta, yukarıda görmüş olduğumuz verilerle Arap ruhlu insanlar yetiştirilir. Arabi "Arap milliyetçisi" yapmaya yarayan malzeme her yerde aynıdır; el-Ezher'deki öğrenim programı, şu veya bu şekilde, her Müslüman ülkede ve özellikle Türkiye'de aynıdır. Bu programın başlıca konuları arasında *Kur'an* bulunur ki, daha önce de görmüş olduğumuz gibi, tam anlamıyla Arabın kendi öz tarihi anlamındadır. Bundan başka Muhammed'in ve yardımcılarının (ki bunlar birer Arap kahramanı olarak bilinirler) yaşamlarının öyküleri, din hükümlerinin yorumu, Arap edebiyatı, Arap ve İslam tarihi ve daha kısası, baştan aşağı Arap eğitimi... Arap olmayan Müslüman kişi bununla yetişir.

Bütün bundan dolayıdır ki, el-Ezher'den çıkanların pek çoğu Arap milliyetçiliğinin en ateşli militanlarından olmuşlardır. Sait Zaglul Paşa en güzel örneklerden biridir.[18]

Her ne kadar geniş ve çok yönlü düşünce tarzını belletmekten aciz ve "insanlar arası kardeşlik ve inanç farkı olmaksızın kardeşlik" fikirlerini aşılamaktan uzak bir kuruluşsa da, fanatik ruhlu Arap milliyetçisi yetiştirmekte oldukça başarılı bir kuruluş olan el-Ezher'e Mısırlı aydınların taktıkları ad pek iç açıcı sayılmaz. Zira gerici ve ilkel kafa yapısındaki kimseler için Mısır aydınlarının kullandığı bir deyim vardır ki, "dar görüşlülüğü" ve "abesle uğraşmayı" tanımlamak için kullanılır: *"El-Ezher kafalı adanı."*[19]

! 8 Bkz. H.I. Katibah. *The New Spiril in Aralı Lands.* New York. 1940, s.50.

19 *İbid.* s.IHI. Şeyh al-Maraghi'nin etkisiyle El-Ezher'deki eğitim sisteminin değişmekte olduğu ve tslamda reform yapabilecek bir kadronun oluştuğu söylenirse de. bu iyimser görüşün sağlam bir dayanağının olmadığını belirtmek gerekir.

IV) GÜNÜMÜZ ARAP MİLLİYETÇİSİNİN AMACI, ARAP OLMA YAN MÜSLÜMAN UNSURLARI (TÜRK, ACEM VS.) KUR'AN EĞİTİMİYLE ARAPLAŞTIRMAKTIR

Araplılık akımı taraftarlarının eskiden olduğu gibi çağımızda da İslamın ve özellikle *Kur'an'*ın *Araba* özgü niteliklerini Arap milliyetçiliğine araç etmeye çalıştıklarını gördük. Başta al-Bazzaz olmak üzere diğer modern Arap yazarlarınca *Kur'an'm* Araba özgü ve esas itibariyle Arap için inmiş ve Arabın kendi tarihinin ve geleneklerinin kitabı olduğu iddialarına ve buna dayanarak Araplılık benliğini geliştirme gayretlerine değinmiştik. Bazı Arap yazarlar, daha da ileri giderek İslamın ve özellikle *Kur'an'm* Arap niteliğinin, Arap olmayan Müslüman öğeleri (ve örneğin Türkleri, Acemleri, Pakistanlıları vb.) Arap ruhu içerisinde eriteceği ve birleştireceği fikrini açıkça savunmuşlardır. Bu yazarlar, *Kur'an'm* Arap karakterini göz önünde tutarak İslam dünyasının çeşitli ırklara ve uluslara mensup insanlarının Araba özgü *Kur'an* sayesinde tek ve yekvticut bir "bünye" (varlık) halinde ve *Arap benliğinde* erimiş olarak buluşacaklarım öne sürmüşlerdir. Sadece birkaç yazar adı vermekle yetinecek olursak; Ali Hüsni al-Harbutlî, 1959 tarihinde yayımladığı *Muhaınmed ve al-Kavmiya al-Arabiya* adlı kitabında şöyle der:

> "Kur'an'm *Arap* karakterinde bir kitap olarak kalmış olması olayının doğurduğu sonuç şudur ki, Kızıl ırktan Zenci ırka kadar hangi ırktan olurlarsa olsunlar, büttin^Müslümanlar, gerek toplum ve gerek kişiler olarak... tek bir *dilde* (yani Arapçada) ve bir bütün halinde birleşmiş bir vücut (varlık) oluşturmaktadır. Bu itibarla (bu toplumlara özgü sayılabilecek) ırki her türlü özellikler kendiliğinden kaybolmaktadır."[20]

Bu görüşün taraflısı olanlar çoktur. İslamın tam manasıyla Arap karakterinde olmadığını ve bu itibarla milliyetçilikle İslamın bağdaşmayacağını bu son zamanlarda savunan tek yazar Abu'l Âlâ Maudi'dir;[21] çünkü Arap değil Pakistanlıdır.

20 Ali Husnî Kharbulli, *Muhammed Vcı'l Karmiyycı cl Ambiyya,* Kahire. 1959. Bu kitap hakkında bkz. Oriens, 1960, c. 15, s. 161 -166.

21 Bu konularda bkz. G.E. Grunebaum. "Nationalism and Cultuıal Trends in the Arab Ncar East". in ***Stııdia Isluınica.*** 1961. e. 14. s. 152.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ŞERİAT ÜLKELERİNDEN BAZILARININ TÜRK ŞERİATÇISINA ÖRNEK OLABİLECEK YÖNLERİ

ŞERİAT ÜLKELERİNDEN BAZILARINI TÜRK ŞERİATÇISINA ÖRNEK OLABİLECEK YÖNLERİ

İslam ülkeleri arasında bazıları vardır ki, kendi milli benliklerini kazanmak, geliştirmek ve korumak için, tıpkı Arabın yaptığı gibi, her türlü aracı amaç haline getirmekten çekinmezler. Başka bir deyimle, İslam onlar için milliliği unutmak anlamına gelmemiştir. Mısır, İran ve Pakistan bu örneklerden birkaçıdır. Fakat Mısır örneği, başlı başına bir özellik taşır. Kendisini hem Araplılık içinde ve hem de dışında sayan ve milli benliğini bütün bu durumlar itibariyle canlandırmaya çalışan ve sırf Arap birliğini kendi liderliği altında gerçekleştirebilmek için İslama taviz veren bu ülkenin şu son 20-30 yıllık fikir yaşantısını konumuz açısından kısaca gözden geçirmek uygun olacaktır. Türk şeriatçının gerek Arap milliyetçisinden ve gerek Mısır milliyetçiliğinden öğreneceği çok ders olması gerekir.

BİRİNCİ KESİM
MISIR MİLLİYETÇİLİĞİ

l) MISIR MİLLİYETÇİLİĞİNİ ETKİLEYEN EĞİLİMLER

Mısır milliyetçiliği konusunda Mısırlı yazar ve düşünürler, her şeyden önce Mısır'ın Arap ülkeleri arasındaki özel ve önemli yerini belirtirler.' Her ne kadar Arap ırkından olanların İslamın en üstü ve seçkin ulusu olduğunu iddia ederlerse de, bu ülkeler arasında liderlik rolünü oynayacak ve oynaması gereken ülkenin Mısır olduğunu söylerler.[2]

Bu arada Mısır tarihinin köklerine inip Mısır milliyetçiliğini körüklerler. Onlara göre Mısır, tarih boyunca Akdeniz, Afrika ve Doğu uygarlıklarıyla etkilenmiş, fakat bunlar üzerinde etki de yaratmıştır.[3]

Mısır milliyetçiliğinin Arap milliyetçiliğinden ayrı ve farklı okluğunu ve bu eğilimlerin firavunlar dönemi -İslam ve Akdeniz uygarlığı- ve Araplılık eğilimleri arasında bocaladığını ileri sürenler vardır[4]

Nasıl ki, Arap, Araplılık davasını yürütebilmek ve Araplılık benliğini aşılayabilmek için her türlü vasıtayı amaç saymışsa ve bıı nedenle hem şeriat öncesi Arap tarihini ve geleneklerini, hem şeriat sonrası dönemi ve bu arada Türk aleyhtarlığı öğesini işlemişse, Mısırlı da aynen ve aşağı yukarı aynı metotlarla Mısıııılık bilincini yaratmaya çalışmıştır. Mısır milliyetçiliğinin, özellikle bu yüzyılın ilk yarısı içerisinde döıt safhada geliştiği söylenir: 1) İslam öncesi Mısır tarihi ve uygarlığı özlemi; 2) İslamdan ziyade Akdeniz uygarlığına (daha ziyade Yunan uygarlığına) mensup olma bilinci; 3) İslamcılık; 4) Panarabizm eğilimleri.[5]

1 Yusuf Haykal. *Toward Aralı Unity,* Cairo, 1945 (Arapçaclır).

2 Bu konuda bkz. al-Banna. Hasan. *Our Movement in a Neır Stage.* Cairo, 1952 (Arapçaclır).

3 İbrahim Jıı'mah, *Egyptian Nationalism; The Period of Formation.* Cairo. 1944 (Arapçaclır): Mu'nis. Husayn. *Egypt and Its Mission.* Cairo. 1954 (Aıapçadır).

4 Aıııs Sayegh, *Tlte Aral) Idea in Egypt.* Beyrut. 1959 (Arapçaclır).

5 Leoarü Binder. *The Ideological Revolution in the Middle East.* New York. 1964. s.90.

1919-1938 yılları arasında bu safhaların teker teker idrak olunduğu görülmüştür ve bugün bile durum bütün bu öğelerin az çok ağırlığını hissettirdiği, fakat genellikle Arap birliği için Mısırlılık eğilimlerine (Panarabizm ve Mısırlılık karışımı bir siyasete) yol verir bir manzara arz etmektedir.

Mısırlı yazarlar arasında İslam öncesi Mısır tarihini ve firavunlar dönemini bir değerler, bir uygarlık dönemi olarak ele alarak bununla Mısırlılık gururunu geliştirmek isteyenlerin etkileri hâlâ silinmiş değildir. Bunların üzerinde durduğu fikir odur ki, İslam öncesi dönemde Mısırlının yarattığı büyük bir uygarlık vardır ki, bu, kendisinden sonra gelen bütün uygarlıklara ilham kaynağı olmuş ve katkıda bulunmuştur. Ve bu uygarlığa Mısırlı tabiatüstii hikmet nazariyesi gereğince veya Tanrı'nın hediyesi olarak konmamıştır. Bilakis kendi gayreti, çalışması ve asıl kendi kafası ve zekâsıyla bu uygarlığı yaratmıştır. Kendi gücünün eseri olarak onu ortaya çıkarmıştır. Herodote'un müşahedesi şöyledir:

> "Toprağı Mısırlılara veren Nil değil, Nil'den toprağı kazanan Mısırlılardır. Ve daha doğrusu, onu kendi zekâları ve gayretleriyle şekillendirmişlerdir. Mısır onların ilk şaheseridir ve mühendislik sanatında ilk başarıları vermişlerdir."[6]

Akdeniz uygarlığına bağlılık fikrini işleyen ve geliştiren Taha Hüseyin, Mısır'ın milli benliğini bu gururla yoğurmak istemiştir. Cemal Nasır, bu görüşü benimseyerek çeşitli nutuklarıyla halka mal etmeye çalışmıştır. Bütün bunlardan başka, İslam içerisinde erimek eğilimi ve nihayet Panarabizm gelişmeleri kendini göstermiştir.[7]

Fakat anlaşılan odur ki, İslama bağlılık duygusuyla Mısırlılık duygusunu uzlaştırmak hususunda Mısır milliyetçisi oldukça büyük zorluklar içerisinde bocalamıştır.[8]

6 Daniel Halevv, *Essai sur /'Acceleration de THİstoire.* Librairie Artheme Favard, 1961. s.23.

7 L. Binder, *age.* s.90.

8 Bu konuda bkz. P.J. Valikiotis, *Dilemna of Political Leadership in the Arab Middle East. The Case of the U.A.R..* in *American Political Science Review.* Mart 1961. c.55, sayı I, s.103.

Bununla beraber diğer bazı yabancı izlemciler de böyle bir çelişmenin artık bahis konusu olmadığını ve Mısır milliyetçisinin bugün artık İslami duyguların dışına çıkabildiği ve Mısırlılık benliğini din mülahazalarına yer vermeden koruyabildiğini ve sağlamlaştırabildiğini belirtirler. Bir Fransız yazara göre Mısır'da din ve milliyetçilik eğilimleri arasındaki mücadele milliyetçiliğin galebesi ve İslamın yenilgisiyle sonuçlanmıştır.[9] Ve bu yenilgi, öyle görülüyor ki, oldukça geniş ölçüdedir.

Cemal Nasır bizzat kendisi şeriatın ilkel bir düzen yarattığını ve modern dönemin koşullarına uymaz bulunduğunu nutuklarıyla ifade etmiştir. *İhtilalin Felsefesi* adlı kitabında zaman zaman bu noktaya temas eder:

> "Ülkemizin şartları konusunda düşünürken *zaman* öğesini gözden uzak tutmayız dediğim vakit bununla aynı zamanda *mekân* öğesini de görmemezlikten gelemeyiz demek isterim. Daha sade bir deyimle, 10. yüzyıl gerilerine artık dönemeyiz. O dönemin giysilerini -ki gözlerimize yabancı ve egzotik gelmektedir-, giyinenleyiz artık ve o dönemin düşünce ve zihniyeti içerisinde kaybolanlayız, öyle bir düşünce ve zihniyet ki, bize şimdi hiçbir aydınlık taşımayan karanlıkların tabakaları halinde görünmektedir."[10]

Nasır'ın bu sözleri yabancı bir yazarın izleıııiyle de doğrulanmaktadır. 1966 yılında yayımladığı *The Significance of Muhamıne-dcın Law in Present Day Egypt* adlı kitabında B.J. Brugman, Mısır'da artık şeriata "uhrevi niteliği olmayan bir kültür hazinesi" gözüyle bakılmakta olduğunu söyler.

Fakat Nasır ile birlikte Mısır milliyetçiliği Panarabizm öğesiyle birleştirilmiş ve Mısırlılık bilinci, Arap birliği içerisinde Mısır'ın üstünlüğü fikriyle güçlendirilmeye çalışılmıştır. Birazdan da göreceğimiz üzere Nasır, bütün bunları yaparken Taha Hüseyin'in geliştirdiği "Akdeniz uygarlığına, Yunan uygarlığına bağlılık" fikrini de işlemekten geri kalmamıştır. *İhtilalin Felsefesi* adlı kitabında

9 Bu konuda bkz. W.Z. Laqueur. *Communism «mi Ntıitıııcılism iıı the Middle East.* New York. 1956, s.5-14. Ayrıca bkz. L. Binder, *age.* s. 136.

10 Ganıal Abd'ul-Nasser. *Egyp's Liberalimi: The Philosophy of the Revolution.* Washingloıı D.C.. 1955. s.61-63.

Nasır, "Benim anlayışım odur ki, Yunan kültürüyle bizim kültürümüz arasında var olan iç içe girmişlik öğesini bilmemezlikten gelmek mümkün değildir" der.

II) MISIRLININ MİLLİ BENLİK ARA YIŞ ŞEKİLLERİ

A) Asyalı Olmamakla Övünerek Mısır Milliyetçiliğini Yoğurmaya Çalışanlar

20. yüzyılda Mısır'ın yetiştirdiği en etkili düşünür şüphesiz ki Taha Hüseyin'dir. 1938 yılında Kahire'de yayımladığı *Müstakbel al-Takafa Fi-Mısır* adlı kitabında (ki daha sonra İngilizceye çevrilmiş ve Batı'yı etkilemiştir)" Mısırlı için en büyük bahtiyarlığı, en bü\ük şansı, "Uzakdoğulu kafa yapısı" ile Asyalı kafa ile fazla ilişki kurmamış olmakta bulur ve Doğu'ya değil, fakat Batı'ya ve özellikle Yunan uygarlığına yakın ve dahil olmakla övünür: "Mısırlının dimağı, Doğu Asyalı dimağı ile pek ciddi sayılabilecek ilişki halinde bulunmamıştır" der. Ve devamla:

> "Mısırlının dimağı Yakındoğu ve Yunan ile devamlı şekilde ve daima barış içerisinde ve karşılıklı yararlanma esasları dairesinde ilişkiler kurmuştur. Başka bir deyimle, Mısırlının düşünce tarzı, daha ilk çağlardan itibaren Akdeniz iklimi ve Akdeniz çevresi halkları aracılığıyla etkilenmiştir... Kadim dönemlerdeki Mısırlı kafa (zekâ) Doğulunun kafa yapısında olmamıştır ve Doğu derken bundan Çin, Japonya, Hindistan ve bu ülkelere bitişik bölgeleri düşünmekteyiz. Mısırlının kafa yapısı, Mısır'ın tabii ve beşeri koşullarının yarattığı bir eser olarak gelişmiştir. Bu da (Mısır'ın) başkalarını etkilemesi (yani ilim ve kültür açısından) ve komşu olduğu diğer uluslarca ve özellikle Yunanlılarca etkilenmesi oluşumu şeklinde kendisini göstermiştir."

11 Talıa Hüseyin. *The Future of Culture in Egypt,* translation by S. Glazer, Washington, 1954.

Taha Hüseyin'e göre uygarlık, bakımından Mısır, tıpkı İtalya ve Fransa gibi, Akdeniz ve Batı dünyasına -yani Helenizm mirasına konan Batı'ya- mensuptur.[12]

Görülüyor ki, Taha Hüseyin Mısır için milli benlik sağlama usulü olarak mutlaka İslami ölçülere bağlı kalmak diye bir şey tanımıyor. Mısır'ın kültür ve uygarlık gelişimi nedenlerini mutlaka İslamiyette aramıyor. Bilakis Mısır'ın kendi özel yaşantısının ve koşullarının yarattığı bir Mısır kültürü ve uygarlığı üzerinde duruyor ve bu uygarlığı, Asya kafa yapısıyla etkilenmemiş Mısırlının ortaya çıkardığını kabul ediyor. Ona göre Mısır uygarlığı başka toplumları etkilemiştir, fakat kendi bakımından Yunanin etkisinde kalmıştır. Değerlendirme ölçüsü İslam değildir; doğrudan doğruya Mısırlının kendi tarihi ve sosyal gelişmesidir:

> "Büyiik İskender'e gelinceye kadar Mısır uygarlığı (Mısır zekâsı) Yunan uygarlığını (zekâsını) etkilemiş ve onun tarafından da etkilenmiştir ve Yunanin özelliklerinin çoğunu paylaşır."[13]

B) "Mısırhlık" Duygusu, "Araplık" ve "Müslümanlık" Duygularının Önünde

Mısır milliyetçiliği esas itibariyle *"Mısniılık" bilinci içerisinde yoğurulmuş ve geliştirilmiştir. Mısırhlık* duygusu ise her şeyden önce *Mısır'ın* kendi öz benliği, kendi öz tarihi ve özellikle ön plana alınmak suretiyle kuvvetlendirilmiştir; Araplık ve Müslümanlık faktörleri ikinci planda gelmiştir. Mısır milliyetçiliği Türklere karşı ve Araba karşı ve hatta İslama karşı vaziyet alır nitelik taşımıştır.

1) 19. Yüzyılın Ortaları ile 20. Yüzyılın İlk Yarısında Mısırlı Aydın Kendisini Arapları Ziyade Batılıya Mensup Scıycır ve Müsliinianıın Diye Kendisini Araptan Görmez

Mısır milliyetçiliği *Mısırhlık* faktörlerini işlemiştir. "MüslLimanım" diye Mısırlı kendisini *Arap* hissetmemiş ve kabul etmemiştir. Araplık

12 Atıflar İngilizce çeviriden yapılmıştır. Yukarıdaki hususlar için bkz. s.4.

13 *Ibid.* s.5. Bu konuda ayrıca bkz. E. Be'eıi, *Army Officers iıı Arıib Politics nnd Society.* Praeger, Pall Mall. New York. 1970, s.1376.

veya Müslümanlık benliği içinde körü körüne erimek istememiştir. Değil Arap veya Müslüman faktörleri milliyetçiliğin temeli yapmak, Mısır kendisini bir Arap ülkesi dahi görmek istememiştir.[14]

Mısır'ın egemenliğini ve yabancı boyunduruğa karşı bağımsızlığını sağlamaya çalışanlar için en önemli husus Mısırlıda *Mısırlılık* benliğini yaratabilecek şartları geliştirmek olmuştur. Bundan dolayıdır ki, kişileri *Mısırlılık şahsiyeti* içerisinde şekillendirebilmek maksadıyla ne gerekirse onu yapmak istemişlerdir. Mısır milliyetçiliğini körüklemek amacıyla Mısırlıyı sadece İngilize veya sadece Türke karşı değil, Araba karşı da beyin yıkama ameliyesi içerisinde tutmaya çalışmışlardır." Buyandan İngiliz ve Türk düşmanlığı tahriklerini yürütürlerken, diğer yandan Mısırlıya Araptan farklı bir hüviyeti, farklı ve üstün bir uygarlığı ve gelenekleri olduğu bilincini vermeye uğraşmışlardır.

.Mısır milliyetçiliğinin mimarlığını yapan düşünürler ve devlet adamları, Mısırlıyı Arapla müşterek gibi kılan dil, din ve gelenek gibi faktörleri küçümsemekle beraber, bu öğeleri Mısırlı ile Arap arasında milli bir bağ kuran şeyler olarak ele almamışlardır. Mısır ve Araplar arasında gerçek anlamıyla dayanışma olduğuna inanmamışlardır.[15]

Genel olarak Mısır'ın Yunan ulusuna karşı beslediği yakınlığın ve sempatinin kökleri bu kadim dönemlere iner. Bundan dolayıdır ki, Kıbrıs davasında Yunan'ı, Türke karşı desteklemiştir; kendisi gibi Müslümandır diye Türkiye'yi kayırmamıştır.

2) Arapçayı ve İslamı Kabul Etmiş Olmasına Rağmen Kendi Eski Medeniyetine Bağlılık, Mısır'ı Milli Benliğinden Yoksun Kılmamıştır

Arap milliyetçiliğinin fikriyatını işleyenlerden biri de Taha Hüseyin'dir. Fakat o, milliyetçilik duygusunu din öğesinin ve hatta dil öğesinin dışında, daha ziyade ırki ve tarihi gelişmede bulur. Ona göre:

> "Tarih şunu gösteriyor ki, din ve dil birliği her zaman ve mutlaka siyasi birliği yapan ve yaratan şey veya devletin mutlaka dayanması gereken veriler değildir."[16]

14 Bkz. Eliezer Be'eri, *Army Officers iıı Anıtı Politics and Society, Praeger, Pall Mall,* New York, 1970, s.375-376.'

15 E. Be'eri, *age.* s.375-376.

16 Talıa Hüseyin, *age.* s.5.

Buna örnek olmak üzere Emevi hanedanlığının Irak'taki Abbasilerle husumet halinde bulundukları dönemde, din, dil ve ırk öğelerini önemli öğe olarak görmekten kurtulup devleti genel olarak pratik çıkarlar temeline oturttuklarını verir.[17]

İslamın zuhurundan sonra bu dine karşı Mısır'ın hassasiyet gösterdiğini ve o dine girdiğini ve Arapçayı kendi dili olarak kabul ettiğini belirten Taha Hüseyin, bütün bu değişikliklerin Mısırlıyı kendi fikir yeteneklerinden ve kişiliğinden uzaklaştırmadığını söyleyerek, "Asla" der ve ekler:

> "Hıristiyanlık ki Doğu'dan çıkmıştır, Avrupa'yı kapladığı ve orada mevcut dinleri silip süpürdüğü halele Avrupa Doğulu olmamıştır ve Avrupalı kafa niteliğini değiştirmemiştir."[18]

[1] Batı uluslarıyla Hıristiyanlık arasındaki ilişki kıstasını esas alarak Mısır'ın da îslamı kabul etmiş olmasının onda farklı bir değişiklik yaratmadığını belirten Taha Hüseyin, Mısırlının Batı zihniyetinden uzaklaşmadığını ve Yunan uygarlığı ve kültürü dışında kalmadığım, İslamın onu bu bakımdan değiştiremediğini açıklar: Başka bir deyimle, ona göre Akdeniz uygarlığı etkisinden uzak kalmış ulusları (örneğin Türkleri) İslam etkilemiş ve bu ulusların zihniyetini ve zekâ yeteneğini değiştirmiştir, ama Yunan uygarlığı kültürüyle kaynaşmış Mısırlının kafa yapısını değiştirememiştir.

Yazara göre Mısırlı için gurur kaynağı olan şey, Asyalı veya Doğulu olmak değil, Avrupalı olmaktır:

> "Biz Mısırlılar, der, Avrupalılarla bizim aramızda az veya çok entelektüel farklar bulunduğunu düşünmemeliyiz; hatta Kippling'in dediği şekilde -Doğu, Doğu'dur Batı ise Batı'dır ve bu iki yarım hiçbir zaman kaynaşamaz- formülünün bize uygulanacağını kabul etmemeliyiz... Bizim ülkemiz her zaman için entelektüel ve kültürel hayatın bütün dalları ve formları itibariyle Avrupa'nın bir parçası olmuştur."[19]

17 *Ayın yerde.*
18 Taha Hüseyin, *age.* s.7.
19 Taha Hüseyin, *tıge.* s.l, 8-9.

Hatırlatmakta yarar vardır ki, Cemal Naşiri en çok etkileyen yazarlardan biri de Taha Hüseyin'dir. Birazdan onun bu doğrultudaki görüşlerini özetleyeceğiz.

3) İslam Öncesi Değerler Bilinci

İslam öncesi değerler bilinci Mısırlının yaşam ölçüsünde önemli rol oynar. Siyaset alanından sanat alanına kadar hemen her alanda bu bilincin etkilerine tanık olmak mümkündür. İslam öncesi dönemlerdeki Yunan uygarlıklarının Mısır üzerinde ve Mısır uygarlıklarının da Yunan üzerinde oynadığı rol sanki yeni oluşmuş gibi hafızalarda yaşatılır. "Yunan-Mısır" kardeşliği övülür. Çeşitli konularda ve özellikle Kıbrıs konusunda Yunan-Türk anlaşmazlıklarını Mısır daima Yunan lehine olmak üzere desteklemiştir.

Mısır hükümeti 1934 tarihinde, büyük bir lider olarak halkın sevgisini kazanmış olan Zaglul'un mezarına bir abide dikilmesine karar verirken, bu abidenin Müslüman Mısır stilinde veya Müslüman Mısır'ı karakterize edecek şekilde değil, İslam öncesi Mısır tarihini ve uygarlığını ve özellikle firavunlar dönemini hatırlatacak stilde olmasını öngörmüştür.[20]

C) Mısır Milliyetçiliğini "Panarabizm" Sloganı İçerisinde Gerçekleştirme Gayretleri

Mısır milliyetçiliğini "Mısırlılık" bilincine dayatmak isteyenler yanında, Panarabizm sloganı şeklinde ele alanlar da olmamış değildir. Bunlar Mısırlılığı ikinci plana atmak davranışında ya da o görünüşteydiler. Ne var ki, akım taraftarlarının sayısı ve etkisi Mısır milliyetçiliğini Mısırlılık faktörüne dayandıranlara oranla çok daha düşüktür. Mısırlılık bilinci Mısır milliyetçiliğinin öylesine köklü bir dayanağı olmuş ve öylesine Araptan başka bir hüviyet ve benlik yaratır nitelik kazanmıştır ki, bu akımların aşırı bazı öğeleri Araplarla olan dil birliğini bile koparıp Eski Mısır yazısını ve alfabesini ve dilini canlandırma çarelerini düşünmüşlerdir.[21]

20 Hans Kolin, *Orient unci Occident.* New York. 1934, s.40.
21 E. Be'eri. *age.* s.377.

Panarabizm Mısır milliyetçiliği için sembolik bir anlam taşımıştır. Panarabizm eğilimleri ve gelişmesi içerisinde Mısır farklı ve Araplıktan ayrı bir milli bilince sahip olmuştur. Mısır kendisini sırf kendi çıkarları uğruna ve politik nedenlerle Arabın yanında görmüş ve Arap birliğinin bir üyesi saymıştır. Arap birliği Mısır için Mısır milliyetçiliği açısından sembolik bir değer taşımaktan ileri gitmemiştir. Mısır milliyetçisi Sa'ad Zaglul (1927'de öldü -ki bilindiği üzere Vafd'ın kurucusudur-) Arap birliğini sıfırlar toplamı olarak görür ve şöyle derdi:

> "Sıfıra bir sıfır daha ilave ona da bir sıfır ilave edecek olur ve bunları toplarsanız ne bulursunuz?"[22]

1) Nasır'ın Milliyetçilik Felsefesi: Önce Mısırlıltk, Sonra Arap Birliği Davası

Daha sonraları Nasır, her ne kadar Arap birliğini Arap kardeşliği felsefesine oturtur gibi görünmüşse de, aslında bu birliği Mısır milliyetçiliği gayelerine ve ihtiraslarına alet şeklinde tasavvur etmiştir. Mısır'ı ve dolayısıyla kendisini Arap birliğinin Tanrı tarafından seçilmiş lideri olarak görürdü. Arap birliği ya da İslam birliği onun nazarında bir yandan İsrail'e karşı Mısır'ın üstünlüğünü ve galebesini sağlayabilecek ve diğer yandan da ilahi takdir gereğince Mısır rehberliğinde iş görecek bir varlıktı. Yukarıdaki gelişmeyi Nasır'ın siyasi fikirlerinin oluşum ve uygulanmasında açıkça bulmak mümkündür. *İhtilalin Felsefesi* adlı kitabında Nasır, Taha Hüseyin gibi ve onun etkisiyle Mısır milliyetçiliğinin zindeliğini ve hayatiyetini İslam içi müşterek yaşantı ve değerlerde değil, İslam öncesi Mısır uygarlığı ve tarihinde arar ve bu ölçülere göre işler. Kitabının ilk iki bölümü Arap milliyetçisi ölçüleriyle değil, Mısır milliyetçisi ağzıyla kaleme alınmıştır ve bu iki bölüm son üçüncü bölümden yıllarca önce yazılmıştır. Temel fikir, Mısır halkının *Mısırlılık* benliği ve bilinci içerisinde milli duygulara sahip olmasıdır. Vatan ve ulus anlayışı İslami ölçülere göre, yani "Darül İslam", "Ümmeti Muhammed" öğelerine değil, "Mısır yurdu", "Mısır halkı", "Mısır ulusu" ölçülerine göredir. Milliyetçilik deyimi Arapları da kap-

22 E. Be'eı i, ıgi'. s.376.

sayacak şekilde değil, sadece Mısırlıyı hedef alacak şekilde anlam ifade etmiştir; Mısır'ı *Mısır* yapan İslam öncesi tarihin önemine dokunurken "...Mısır'ın firavunlar dönemi tarihini... göz önünde tutmamak mümkün değildir" der. Nasır'a göre Mısır içip önemli sayılabilecek tarihi gelişme evvela bu firavunlar dönemiyle başlar; Mısır kültür uygarlığının Yunan fikir uygarlığıyla karşılıklı olarak birbirlerini etkilemeleri ve daha sonra Romalıların Mısır'ı fethi dönemi ve nihayet Arapların dalga dalga Mısır'a yerleşmelerine vesile olan İslam işgalleri bunu takip eder. Nasır'ı okurken karşımızda sanki Taha Hüseyin'i konuşuyor görürüz. Siz hiç düşünebilir misiniz bizim şeriatçı siyaset'adamının Türkün İslam öncesi meziyetlerini ve uygarlığını övgüye konu yaptığını? 1954 yılına gelinceye kadar denilebilir ki, Nasır *Mısırlılık* bilincini geliştirici faktörleri Araplılık (Arap birliği) faktörlerinden öne almıştır.

2) Nasır'm Siyasi Nedenlerle Araplılık Faktörüne Ağırlık Verir Görünmesi (1954'ten Sonra): Sırf Mısır Milliyetçiliği Çıkarları İçiıı

İlk defa 1954 yılındadır ki, Nasır Arap kardeşliği, Arap birliği ve *"Arap Mısır"* temasını işlemeye başlar. 1954 yılının Temmuz ayında (4 Temmuz) radyoda yaptığı bir konuşmada "Muhteşem Araplıkta kardeşlik" sloganıyla; "Ebediyetlere kadar Araplık adına ve bir tek Arap ulusu adına, sizlere *Arap Mısır'*dan *Arap* kutlaması (sevgi ve saygılarını) yollarım."[23]

İhtilalin Felsefesi adlı kitabının son bölümünde de *Araplık* faktörüne öncelik vermekte olduğu görülür; bu bölüm biraz evvel dediğimiz gibi Mısırlılık bilinci içerisinde bocaladığı ve henüz Araba yönelmenin önemini tam şekilde idrak etmediği önceki yıllarda yazmış bulunduğu ilk iki bölümden çok sonra yazılmıştır. Ve Araplılık ruhunu özleyişten değil., Mısır'ın çıkarlarının bunu gerektirdiğindendir; "Çıkarları ve tarihiyle bizimle sıkı sıkıya ilişkili, bizi çevreleyen ve bizimle bir bütün teşkil eden 'Arap dünyasının' varlığını inkâr edebilir miyiz?"[24] derken çıkar uğruna *Araplığı* sömürmekten geri kalmayan bir havası vardır. Bu

23 E. Seferi, *ııge,* s.383.
24 A. Nasır, *Felsefem.* Tüıkçeye çeviren M. Salihoğlu, basını tarihi yok, s.39.

gaye onda öylesine hâkimdir ve *Araplığa* yöneliş öylesine yapmacıktır ki, bütün düşüncesinin *Mısuiılık* ve Mısır milliyetçiliği olduğu çeşitli fırsatlarda kendisini göstermiştir. Nitekim 4 Temmuz 1954 tarihinde radyoda yaptığı konuşma sırasında *Araplık* övgüsü adına sarf ettiği yukarıdaki sözlerden 4-5 ay sonra, 26 Ekim 1954 tarihinde, kendisine karşı yapılmak istenilen suikast olayını müteakip; "Tanrı ve *Mısır* uğruna şehit olmaya hazırım" demekten kendisini kurtaraınamıştır.[25] Yani "Araplık uğruna" sözünü kullanmamıştır.

Çünkü ruhunun derinliklerinde yatan şey Araplık veya İslamcılık değil, *Mısırlılıktır.* 1954 yılından sonra *Arap Birliği* ve Arap milliyetçiliği tezine ve Arap ideolojisine Mısır çıkarlarının gerekleri ölçüsünde ve bu itişe göre zaman zaman fazla zaman zamaıı daha az ağırlık verir olmuştur. 1957'de ve asıl Suriye'yle birlik kurduğu 1958 tarihlerinde Arap milliyetçiliği tezine hız ve önem vermiş, Arap milliyetçiliğini kendi genel siyasetinin temeli haline getirir olmuştur. Bu tutumu 1960'a kadar böylece devam etmiş ve 1 Kasım 1960 tarihinde "Cezayir Günü" dolayısıyla verdiği nutkunda Arap milliyetçiliğinin gelişme seyrini incelemiştir. Fakat Suriye'yle ilişkilerin bozulması üzerine Arap milliyetçiliği öğesine karşı övgüleri azalmaya başlamış ve yeniden Mısuiılık sloganına sarılmıştır.[26]

3) Nasır, Arap Milliyetçiliği Unsuru Yanında İslamcılığı da Mısır Milliyetçiliğine Alet Etmiştir. "Vatan Yok, İman Birliği Var" Şeklindeki Şeriat Hükmünü Mısır Çıkarları Adına Kullanmıştır

Nasır için Arap milliyetçiliği esas itibariyle *Mısır milliyetçiliği* adına sömürülecek tek vasıta değildi; bunun yanında *İslam* ve *İslamcılık* da sömiirülmeliydi. Müslüman bütün ülkeler arasındaki ilişkilerin kuvvetlenmesi konusunu kitabında eleştirirken, Müslümanların hac farizesini, kurnazlıkla oyuna getirebilecek bir vesile sayar:

> "Büyük Kralın vefatı dolayısıyla Mısır resmi heyetiyle birlikte taziyeye gittiğimde Müslüman kentler arasındaki ilişkileri kuvvetlendirmenin önemini kavradım... Kâbe önünde dini görevimi ifa ederken düşüncelerim ve dualarım İslam damgalı bütün

25 E. Be'eri. *age,* s.383.
26 E. Be'eri. *age.* s.384-388.

> ülkeleri kapsıyordu. Sonra şöyle düşündüm: 'Hac anlayışımız değişmelidir. Kabe'yi ziyaret ne cennetten köşe kapmak için geçerli bilet olmalı, ne de yüksek ulvi affı temin amacında bir kurnazlık'..."[27]

Yani Nasır Müslümanların hac ziyaretini bu iki öğede bulmaktaydı: Cennette yer ayırma teşebbüsü ve affedilmek isteği. Binaenaleyh bunlardan yararlanarak bu ziyarete Mısır liderliğindeki İslam birliği için bir buluşma yeri haline getirmek gerekirdi. "Hac büyük bir siyasi kuvvet olabilir. Bütün dünya basını haccı âdet haline gelmiş dinsel yönden değil, her yıl belirli zamanlarda toplanan ve İslam devletlerinin yöneticilerinin, fikir sahiplerinin, ulemaların, yazarların, tüccarların, sanayicilerin, gençliğin, Müslüman memleketlerin ortak konularını tartıştıkları bir kongre olarak ele almalıdır." "Yeryüzünde mevcut Müslümanları hatırladıkça... ve bunların aynı inanç içinde birleştiklerini düşündükçe bütün bu Müslümanları bir dayanışma etrafında toplamak hususundaki inancım daha fazla kuvvetleniyor."[28]

Görülüyor ki, Nasır burada, İslamın *"vatcın" kavramına yer vermeyen ve vatanı "iman birliği"* şeklinde anlayan, yani başka bir deyimle, insanları bir tek inanç altında birleştiren ve *inancı* da adeta *vatan* şekline sokan hadis hükmünün yarattığı sonuçları kendi hırslarına alet etme peşindedir.

"Müslümanları bir dayanışma etrafında toplamak..." Pekiyi kim yapacak bu işi? Tahmin kolay: *Mısır* ve onun büyük şefi *Nasır.* Nasır'ın *İhtilalin Felsefesi* adlı kitabını okumaya devam edelim şimdi. Yalnız bu noktada, kitabın daha gerilerdeki bir sayfasında kendi kendisine sormuş olduğu bir soru vardı; onu şöyle bir hatırlayalım:

> "...Yine tarih sayfaları, oyuncusunu bulmamış büyük rollerle de doludur. Nedendir bilmem bana öyle geliyor ki, içinde bulunduğumuz bölgede oyuncusunu bekleyen önemli bir rol var... Nedendir bilmem, bana öyle geliyor ki, bizi çevreleyen geniş bölgedeki bu rol *cesur* kişiye çağrıda bulunuyor."[29]

27 A. Nasır, *İhtilalin Felsefesi.* Türkçe çevirisi M. Salihoğlu, basım tarihi yok. s.53.
28 A. Nasır, *age.* s.54. Çevirideki yanlışlar ve tümce düşüklükleri çevirmene aittir.
29 A. Nasır, *age.* s.40/

Ve işte şimdi, yani "...Müslümanları bir dayanışma etrafında toplamak hususunda inancım daha fazla kuvvetleniyor" dedikten sonra, hemen yukarıdaki sorunun cevabını, hiç tereddüt etmeden verme zamanı gelmiştir. Ve veriyor Başkan Nasır:

> "Bu dayanışma şüphesiz kuvvet ve kudretimizin en büyük heykeli olacaktır. Bu kısa izahatımdan sonra sonuç olarak önceden belirttiğim kahramanı bekleyen role geliyorum. Karakterini kâfi derecede çizebildim sanıyorum. Bu *biziz,* yalnız *biziz,* bu role çağırılmışız..."[30]

"Bu role çağrılmışız.••"; evet *kim* çağırmış bu role? Tabii Tanrı. Yani Tanrı İslam birliğinin *Mısır* rehberliği altında gerçekleşmesi için "...tarih sayfalarında oyuncusunu" şimdiye kadar bulamamış role *Nasır'*ı davet etmektedir. Böylece Nasır, Mısır milliyetçiliği için tasavvur edilebilecek ne varsa her şeyi araç yapmak istemiştir: Mısır'ın İslam öncesi tarihi, İslam sonrası yaşantısı, Araplık duygusu, İslam birliği, hac ziyareti... vb... Nasıl ki Araplar Arap milliyetçiliğine aynı şekilde, her şeyi vasıta yapabilmişlerse.

4) Nasır'ın Ustalığı: İslama Bağlıynıış Görünüp İslamuı Gereklerine Sırt Çevirebilmek

Modern çağın yaşamı ve gerekleriyle İslamı bağdaştırmanın olanaksızlığını en iyi anlayanlardan biri de Nasır olmuştur. *İhtilalin Felsefesi* adlı kitabında;

> "Gerilere, onuncu yıla artık dönemeyiz, o dönemlerin şimdi gözlerimize yabancı ve egzotik görünen giysilerini giyemeyiz ve o dönemin zihniyeti içerisinde kendimizi kaybolmuş bulamayız; o zihniyet ki, hiçbir nur ışığı olmayan karanlık bir çağ gibidir bugün bize"[31]

derken kelimeleri ağzında pek çiğnemediği görülmektedir.

30 A. Nasır, *age,* s.54.
31 Gaııal Abd'ul-Nasser, *Egypl's Liberalimi....* s.83.

Sadece günlük yaşam bakımından değil, çağ içi modern bir devletin yönetiminin de îslami esaslarla oluşturulamayacağını anlamıştı. "Müslüman Kardeşler Birliği" kuruluşuyla hiçbir ilişki kurmamaya özen göstermesi bu bakımdan ilginçtir.

Öte yandan bütün konuşmalarında ve nutuklarında "Tanrı" ve "Muhammed" adlarını ağzından eksik etmez ve *Kur'an* hükümlerini yeri geldikçe sıralamaktan geri kalmazdı. Fakat bir yandan bunu yaparken, diğer yandan da Sovyetler Birliğiyle *ittifaklar* peşinde koşardı; o Sovyetler Birliği ki, *Kur'an* deyimiyle *Tanrısız* ve *kâfir* bir ülke idi. Böyle bir ülkeyle işbirliği yapmak, böyle bir ülkeden yardım ve destek sağlamak, silah ve para almak, İslamın izin verdiği bir şey olamazdı. Ama Nasır, Mısır çıkarları adına bütün bunları yapmakta sakınca görmemiştir.[32]

Mısır çıkarları adına Naşirin İslama aykırı davranışları sadece İslamın "kâfir" diye telakki ettiği kişiler ve toplumlarla ilişki kurmak bakımından değil, İslamın *din kardeşi* diye belirttiği toplumlara karşı savaş açmak şeklinde de kendisini göstermiştir. Yemen'e yöneltilen saldırılar ve Yemenin Mısır orduları tarafından işgali bunun en yakın örneğidir.

D) Türk Düşmanlığı Duygularını İşleyerek Mısır Milliyetçiliğini Geliştirme Geleneği

Daha önceki sayfalarda ve özellikle "Arap Milliyetçiliği Davasında Türk Aleyhtarlığı Öğesi" bölümünde pek çok Mısırlı yazar ve düşünürün veya devlet adamının (örneğin Muhammed Abduh, Muhammed Raşid Riza, Taha Hüseyin gibi) Türk düşmanlığı ve Türke karşı nefret duygularını işlemek suretiyle Mısır veya Arap milliyetçiliği davasında nasıl iş gördüklerini kısaca eleştirmiştik. Bunları burada tekrarlamaya gerek yoktur.

Fakat şunu hatırlamakta yarar vardır ki, Mısırlı milliyetçi yazarlar, Tüıkle ilgili her şeyi kendilerine bahane yaparak milliyetçilik konusunu

32 Ruslara şirin görünmek için Nasır, Moskova'yı ziyaret ettiğinde İslamın en büyük iki düşmanı olan Leıiin'le Stalin'in mezarlarına çiçek koymuştur. Bu hususlarda bkz. Malaehi Martin, *The Encounter,* New York, 1969. s.258.

geliştirmekten geri kalmamışlardır. Türk şeriatçısıysa Türk milliyetçiliği duygularına sahip olmak veya böyle bir şeyi aklına getirmek şöyle dursun, aksine Arap ve Mısır milliyetçileriyle el ele ve yan yana Arap veya Mısır milliyetçiliğinin gelişmesine hizmette kusur etmemiştir. Daha ilerideki sayfalarda bu konuyu tekrar ele alacak ve şair Mehmet Akif örneğini vereceğiz. İslam çıkarlarını Türkün çıkarlarının çok üstünde gören bu ve buna benzer nice yazar ve düşünürlerimiz için her şeyden önce *Mısır* çıkarlarını göz önünde tutan Mısır aydınları ibretle izlenecek örneklerdir.

.Hüseyin Fevzi bunlardan biridir. İskenderiye Üniversitesi'nde hocalık ve dekanlık etmiştir. Mensup bulunduğu topluma uygarlık ve benlik bilinci aşılamayı kendisine yaşamı boyunca amaç edinmiştir. 1961 yılında yayınlanan *Sinclbad Mısri* adlı kitabında Mısır'ın, bir zamanlar büyük uygarlıklar kurmuşken ve bu uygarlığı İslama girdikten sonda da sürdürmüşken, gerilemesi ve benliğini kaybetmesi nedenlerini eleştirirken Türklerle ilgili görüşler ortaya koyar. Tıpkı diğer Arap ve Mısırlı yazarlar gibi o da, Türkün İslam uygarlığına amansız bir darbe vurduğundan söz eder ve özellikle Mısırlının yaşamına getirdiği felaketleri özetler. Şöyle der:

> "Kürtlerle ve Türklerle ve Çerkezlerle... temasa geçtikten sonra Mısırlının başına çok uzun sürecek olan felaketler çökmüştür... Daha sonra Türkler çok kötü bir yönetim sistemini getirmişlerdir, bunu Arnavutluk'larınki izlemiştir."[3^]

Türk egemenliğinden ve boyunduruğundan kurtulmakla yavaş yavaş gelişmeye başlayan Mısır, yazara göre bundan üç bin yıl gerilere inen Mısır uygarlığından ve tarihinden yararlanmak suretiyle bugüne kadar varlığını ve benliğini sürdürebilmiştir ve aynı kaynaklardan esinlenmek suretiyle gelişmeye, mutluluğa ve büyük bir ulus olma yoluna girecektir.

20. yüzyılın başlarında Mısırlılara ve Mısır'a karşı yakınlık göstermediği için Osmanlı hanedanına çatan Mısırlı yazarlar olmamış değildir. Örneğin Hafız İbrahim. Bu ünlü şair İngiliz egemenliği altında bulunan ülkesinin bu boyunduruktan kurtulması özlemi içinde şöyle derdi:

33 Husavn Favzi. *Sinclbad Mwi.* Le Caire. 1%1. s. 139-141.

"Ey Osınanloğulları, Kitap ve Tauı kardeşi olan bizlere karşı bu ne soğukluktur;
Bizi siz, dince, karakterce ve gelenekçe farklı insanlara terk ettiniz. " [34]

Böylece Hafız İbrahim, Arabın ve Mısırlının ruhunda yüzyılların biriktirdiği bilinçaltı Türk nefretlerine yeni bir çıkış noktası sağlamış olmaktaydı. Mısırlının ve bazı Arap ülkelerinin İngiliz egemenliği altında yaşamakta olmasını ve Osmanlı devletinin Mısır'a yardımcı olup, bu egemenlikten kurtulması imkânlarını yaratmamasını şikâyet konusu yapmaktaydı. Ölüm döşeğinde bulunan Osmanlı devletinin, değil Mısır'ı kurtarmak, kendi yaşamını sürdürmek gücünde olmadığını Hafız İbrahim elbette ki bilmekteydi. Fakat içinde bulunduğu eziklikler nedeniyle bir *şamar oğlanı* arama ihtiyacı ona yukarıdaki satırları rahatlıkla söyletmekteydi. Ve bu satırlar, hiç şüphe edilemez ki, Mısırlının veya Arabın Türk düşmanlığı duygularını kamçılamakta oldukça etkili olmaktaydı.

Mısırlıdaki Tiirke karşı düşmanlık, halk yığınlarından ziyade toplumu yöneten güçlere kendisini belli etmiştir. Üst tabaka, ulema ve yönetici sınıf, Mısır milliyetçiliğini Türk düşmanlığı yoluyla beslemiştir; Türk kökenli Mısırlı dahi bu düşmanlığı sürdürenlerin başında gelmiştir.[35]

34 Bu pasaj için bkz. İbrahim Amin Glıali,*LEgypıe Natlonalisıe et Liberale, ele Moıtsıaplıa Kemal â Saad Zaghul. 1892-1927.* la Have 1969. s.37. Ayrıca bkz. Hafız Divanî. Kahire, 1937, c.2, s. 118-199.

35 Mısır'ı ve Mısır halkını çok yakından tanıyan ve pek çok yılını Mısır'da İngiliz temsilcisi olarak geçirmiş bulunan Earl Cromer. Mısır halkım. "Türk asıllı Mısırlı Turco-Egyptian". ulema köy ağalar-şeyhleri ve fellalı olmak üzere çeşitli sınıflarda ele alır ve bunları eleştirir. Onun satırlarından anlamak mümkündür ki, Mısır'da aydın veya avdın olmayan sınıflar ve başta "Turco-Egyptian" dediği Türk asıllı Mısırlılar öncc İngilizlerden ve sonra Türklerden nefret etmektedirler. Turco-Egyptian dediği sınıfların İngilizlerden nefret etmesini, İngiliz yönetimine boyun eğmekte bulur. Türklerden nefret etmesini de "korku"ya ve "Türkü yola getirme olanaksızlığı" nedenlerine bağlar. Earl Cromer, *Abbas.* London, 1915, c.2. Ayrıca bkz. İbrahim Amin Glıali. *age,* s.67.

E) Mısır Milliyetçisi, Mısırlıyı Araba ve Türke Üstün Görür

al-Muıtehabat adlı yapıtında Mısırlı yazar Ahmed Liitfi, Mısırlıyı ırk, kan, şecere itibariyle Araptan ve Türkten farklı ve üstün görür; o kadar ki, Araplarla ya da Türklerle sıhriyet iddialarını Mısırlı bakımından küçültücü, haysiyet yıkıcı bulur.[36]

Ahmed Lütfi, yukarıdaki görüşü işleyen yazarlardan sadece biridir. Daha nicelerini sıralamak mümkündür.

Görülüyor ki bizde, Ahmed Nâim'ler ya da Mustafa Sabri'ler vb. Türkü Arap karşısında aşağı sayarlarken ve bugün dahi şeriatçılarımız bu eğilimi sürdürürken, Mısırlı milliyetçi kendisini Araptan ve Türkten üstün görmenin alışkanlığı içerisindedir.

F) İslamcılık Siyasetine Sarılanlara Atatürk'ün Akılcılığını Öğüt Verenler

Şunu da hatırlatmakta yarar vardır ki, İslamcılık siyasetine sarılan Mısır liderlerine Mısırlı bazı yazarlar Atatürk'ün akılcı davranışlarını örnek vermişlerdir. Bilindiği gibi Atatürk sayesinde Türkiye kendi milli sınırları dışındaki İslam dünyasının sorunlarıyla uğraşmaktan ve böylece bir yandan kendi öz evlatlarını ve varlığını İslam uğruna harcamaktan kurtulmuş ve diğer yandan da bağımsız şekilde yaşamak isteyen İslam ülkelerini kendi başlarına bırakma gereğini duymuştur. Geçmiş yüzyıllar içerisinde Türkün yaptığı bütün savaşlar Türk çıkarları ve savunması adına değil, çoğu zaman Türkün gerçek çıkarları

36 Alımecl Lütfi-al-Seyyid 1907-1914 yılları arasında *al-Cerida* adlı gazetedeki yazılarıyla Mısır milliyetçiliğini körükleyenlerin başında gelirdi. İnsancıl görüşleri de savunduğu görülür. 16 Ocak 1913 tarihli *al-Cerida'da Dıı-ül Işkını* ve *Dar-iil Harp* ayrımının sakıncalarından söz eder, din ve devleti ayırmanın gereğini savunur. Bu konudaki görüşlerinin özeti için bkz. Charles Wendel, *Tlıe Evolution of the Egyptiaıı National lınage; Froın Iis Origins lo Ahmad Lutfi al-Suyyid,* Uııiveısity of California Press, 1972, s.200-293. Bu hususlar için bkz. Nadav Safran, *Egypt. in Seurclı of Political Community: An Analyses of the Intellecttıal and Political Evolution of Egypt. 1H04-1952,* Harward University Press, Cambridge, Mass 1971, s.95. Ahmed Lütl'iiıin kitabında s.66.

aleyhine olacak şekilde sadece İslam çıkarları uğruna olmuştur. Türk bütün enerjisini, bütün zamanını, bütiin yaşamını İslamın emrine uyacağım diye din savaşlarına, cihatlara harcamış ve bu yüzden yeryüzünün en geri, en ilkel, en kültürsüz ülkelerinden biri olarak kalmıştır.-'[7] İşte Mısırlı birçok yazar bu acı örneklerden ders alınarak aynı yolda yürünmemesini kendi ülkelerinin liderlerine salık vermişlerdir: "Eğer Mısır," modern bir ülke olmak istiyorsa, kendi sınırları dışındaki İslam dünyasının sorunlarına burnunu sokmamah, Atatürk'ü izlemelidir" fikrini işlemişlerdir.[38]

37 Bu konuda bkz. İlhan Arscl, **Şeriat** *Devleri'ndetı Laik Cumhuriyel'e,* Kaynak Yayınlan. 4. basım, İstanbul, Eylül 1997.

38 Bkz. Nadav Safran. *In Search af Political Community; An Analyses of the Intellectual and Political Evolution of Egypt ¡804-1952,* Harward University Press. Mass. 1961, s.257-258.

İKİNCİ KESİM
MISIR'DAN BAŞKA ÖRNEKLER

Milliyet duygularını geliştirmek amacıyla İslami değerler dışındaki öğelere başvuran Müslüman ülke sadece Mısır değildir. Pakistan, İran gibi ülkeleri de örnek vermek mümkündür. Bunlar arasında yer almayan tek ülke Atatürk öncesi ve Atatürk sonrası Türkiye'sidir.

A) Pakistan'da İkbal, Cinnalı ve Azad

Bilindiği üzere Muhammed İkbal (1873-1938) ve M. Ali Cinnah (1876-1948), Pakistan devletinin kurulmasında emeği ve gayreti geçen kimselerdir.[1] Her ne kadar daha sonraları Müslüman Pakistan milliyetçiliği fikrine yönelmişlerse de, ilk başlangıçta kendilerini her şeyden önce *Hintli* ve sonra *Müslüman* olarak görürlerdi. Abu'l Kalam Azad (1888-1958) ise, kendisi bizzat Müslüman olmakla beraber, Hint milliyetçiliğini Müslümanlığa tercih ederdi ve daima birinciyi ikincinin üstünde görürdü. 1940 yılında Hindistan milli kongresinde "Bölünmez Hint milliyetçiliğinin bir parçasıyım" demekten geri kalmamıştır.[2] Kendisi için "Evvela *Hintliyim,* sonra Müslümanım" derdi. Halbuki Türkün şeriatçısının körü körüne saplandığı parola "Evvela Müslümanım"dıı\

B) İran Örneği: Türk Düşmanlığı Geleneği

İslamdan sonraki dönemler boyunca İranlı, kendi zengin tarihini, geçmişteki büyük uygarlığını, üstünlüklerini ve niteliklerini hep Firdevsi'nin diliyle ve onun naklettiği hikâyelerle anmış, gurur duymuştur.

1 Abdul Vahid, *Thoughts and Reflections of h/bal,* Lahore, 1964.

2 Haliz Malik, "Abu'l Kalanı Azad's Theory of Nationalism", in *The Muslim World.* I Ocak 1963, c.53. sayı 1, s.33-40. Yukarıdaki pasaj için bkz. s.33.

Milli duygularını hep Fıdevsi'nin İslam öncesi İran tarihini canlandıran eserleriyle, *Şehname* ile beslemiştir. Bu eserinde Firdevsi dünyanın yaratılışından İslamın ortaya çıkışı ve İran'a yayılışı anına kadar olan tarihi ve bu tarih içinde İranlının yerini, geçmişini hikâye eder. Bilindiği üzere bu eserini Mahmut Gaznevi'ye hediye etmiştir. Saltanat makamını işgal eden ve kudretin ta. kendisini temsil eden Mahmut Gaznevi Türklüğünden ne kadar habersiz idiyse, onun sarayından çöplenen Firdevsi de o derece milliyetçi ve İranlı idi. Gerçekten de, İran kültürünü adeta ebedileştiren ve İran tarihini en parlak bir dilde beşeriyete tanıtmaya çalışan Firdevsi, *Şehname*'de kendi ırkını küçültücü her şeyi bertaraf etmeye çalışmıştır. Örneğin ünlü yapıtında İranlıyı küçük gösterecek hiçbir olaya yer vermemiştir. Arapların İran ordularını yenilgiye uğratmasına veya İran'ı işgal etmesine İran şahlarının en sonuncusunun Arap ordularına mukavemet edemeyip Türklere (yani o zamana kadar en ezeli düşman kabul ettiği Türklere) sığınması olaylarına ya da İran'ın Türkler tarafından feth ve işgal edilmesine hiç temas etmez. Başka bir deyimle İranlıların İslamı kabul ettikleri tarihten sonraki döneme hiç yer vermez. Zira bunu yapmış olsa, Rıza Nur'un dediği gibi, İranlının izzeti nefsini zedelemiş olacağını düşünür.[3]

1) Tiirk Düşmanlığını Sürdüren Firdevsi, Müslüman Olmasına Rağmen, Müslümanlığı Iranlılık Duygusu Üzerine Çıkarmamıştır

Firdevsi, Müslüman olmasına rağmen, Müslümanlığı İranlılık duygusu üzerine çıkarmaz. Bilakis İranlılığını her şeyin fevkinde bir değer olarak tanır. Nasıl ki, bugün Arap veya Mısırlı öyle yapıyorsa, Firdevsi, daha o dönemlerde din öğesini milliyet duygusundan ayırabilmişti. Milli bilinci ve milli duyguları İran tarihinin zengin kaynaklarına ve Acem'in şeriat öncesi niteliklerine dayandırmaya çalışmış ve bunu yaparken Türk aleyhtarlığı öğesini geliştirmekten de geri kalmamıştır. Çünkü Firdevsi hem koyu bir milliyetçi ve hem de koyu bir Türk düşmanıdır. Türklerden söz ederken *"en iğrenç bir ırk"* deyimini kullanır. Siyavuş Tarihi ni yazarken Türk ile İranlıyı karşılaştırır ve bunları birbirlerine

3 Dr. Rıza Nour, *Le Chah-Name/Livres des Rıiis et les Guerres Emre le Tourcın et Tiran. Revııe de Turcologie,* Fevrier 1934, Toıııe I. Livrc 4. s.8,418.

nazaran *su* ve *ateş* şeklinde görür ve örneğin ona Türk hakanını *"piç"* olarak tanımlatır. Acem kumandanlarının Türklere karşı giriştikleri hile ve desise siyasetini yüceltir ve aynı usullere başvurmaya kalkışan Türkleri hilekârlıkla, düzenbazlıkla ve korkaklıkla suçlandırır.[4]

Türkün şeriat doğrultusundaki davranışlarım kınar ve bu aynı davranışların Arap ya da Acemdeki oluşmalarını fazilet sayar. Söylemeye gerek yoktur ki, Türke karşı düşmanlıklarının kökeninde yatan nedenler Araptakinin hemen aynıdır.

Ve bu aynı Firdevsi, Türk düşmanlığı duygularını yücelten *Şehname* adlı yapıtını Türk hükümdarı Gaznevi'ye gururla sunar ve bu yapıtı için ondan para alır ve para az verildi diye de içerler.

2) Modem İran Yazarlarına Göre İslamda Hür Düşünce Yoksunluğunu Yaratanlar Türkler Olmuştur

Her ne kadar İslaıııın farklı bir mezhebine bağlı olarak ve Türk boyunduruğu altına girmeden yaşamını sürdürebihnişse de, İran, tıpkı diğer Müslüman ülkeler gibi geri ve hür düşünceden uzak olarak oluşagelmiştir. Modern İran yazarları, Arap taktiğiyle ve diğer İslam ülkeleri düşünürlerinin çelişmeli davranışlarını izleyerek, bir yandan hür düşünce gelişmesine Türklerin engel olduklarını söylerken, diğer yandan İslam tarihi boyunca akılcı ve felsefi davranışa yönelenlerin uğradıkları feci akıbetleri sayarlar ve İslam dininin uygulandığı her yerde hoşgörü yoksunluğunun varlığından söz ederler. Pek çok örnekten biri olarak Ali Daşti'yi kısaca inceleyecek olursak: İncilizceye *In Search öfOınar Khayyam* başlığı altında çevrilen ve 1971 yılında yayımlanan kitabında Ali Daşti, Ömer Hayyam'ın fikir ve düşünce alanlarında cesaretsizliği konusuna eğilir; ona göre bunun nedeni, bu usta şairin yaşamış olduğu ortama *taassup* havasının egemen olmasıdır. *Taassup* havası içerisinde hiçbir cesaretin oluşamayacağına değinen yazar, Selçuklular tarihini karanlık bir çağ olarak ele alır ve Selçuklular zamanında bağnazlığın yerleştiğini belirtir:

> "Eski Yunanin altın çağında felsefe, en büyük etkiyi yaratacak kertedeydi; oysa ki Selçuk saltanatı döneminde geleneksellik fikir ve düşünce sağlığının kaynağı olarak görülürdü. Mantığa dayalı

4 *¡bici.* s. 15. 425.

> düşünce tarzına büyük bir şüpheyle bakılır ve bunun kutsal kitabı ihlal eden ve hataya sürükleyen yol olduğu düşünülürdü. Ge-Ienekselcilik ve şekilcilik taraftarları mantık ilmini yasaklayacak kadar ileri gidebilmişlerdir.

Ancak bu satırları yazan yazar, hemen bir sayfa sonra al-Hallaç, al-Hamdani ve Şahraverdi gibi düşünürlerin, sırf felsefi fikirlere yöneldiler diye çeşitli dönemlerde ve çeşitli halifeler zamanında öldürtülmüş olduklarını belirtir ve belirtirken de bu kişilerin son derece dindar kişiler olduklarını ve hiçbir zaman iktidara karşı gelmediklerini ve belli bir siyasi düzeni değiştirmek gibi bir dilekleri bulunmadıklarını ve bu nedenle öldürtülmeleri için ortada bir' neden olmadığını, fakat bütün suçlarının, kendi yaşadıkları döneme ve ortama egemen olan gerici görüşlere yatkın düşmeyen bir felsefeye saplı bulunmaları olduğunu söyler. Üstelik Eski Yunan'daki fikir ve düşünce uygarlığını ve hürriyetini eleştirerek, fikir ortamını ve hür düşünceyi yok eden İslam ülkelerindeki ortamı ile Eski Yunan'daki Sokrat'lar, Anaxagoras'lar ve diğer düşünürler tarafından yaratılan ortamı ve bu ortamı sürdüıten Pericles gibi devlet adamları örneğini verir.[6]

Bütün bunlardan anlaşılması gereken şey odur ki, İslam ülkelerinde ve İran'da, Türk egemenliği zamanlarında oluşan ve gelişen taassup ortamının ve fikir ve düşünce hürriyeti yoksunluğunun asıl nedeni Türklerden ziyade İslamın ta kendisidir.

C) Suriye: Türk Aleyhtarlığı Yoluyla Milliyetçilik

Bir tek Arap ülkesi gösterilemez ki, Türk düşmanlığı duygularıyla beslenmemiş olsun. Ve her bir Arap ülkesinde bu duygular o ülkenin liderleri elinde tam bir sömürü aracı işini görmüştür. Biraz önce gördük ki, Mısır'da bazı aydın çevreler ve milliyetçi yazarlar Türke karşı beslenen düşmanlık duygularını daha da kışkırtarak Mısır milliyetçiliğini

5 Bkz. Ali Dashti, *İn Searclı of Oıııır Klutyyaıı.* Acemcedeıı İngilizceye çeviren L.P. EKvell-SuUon. Colombin University Press. 1971, s.62.

6 *¡bici* s.63 vd.

canlandırmak ve şahlandırmak için Osmanlı devletinin Mısır'a karşı ilgi göstermediğini ve özellikle Mısır'ı İngiliz emperyalizminden kurtarmaya çalışmadığını ileri sürmüşler ve buna benzer bahanelere sarılmışlardı. Bu arada II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte gelişmeye başlayan ve Yeni Osmanlıların kurcaladıkları Türkçülük akımları konusu da bunları Mısır ve Arap milliyetçiliği yönünde tahrik etmekteydi. Buna benzer bir durumun Suriye'de de kendisini gösterdiğine tanık olmaktayız. II. Meşrutiyet döneminde Suriye'deki pek çok yazar Türkçülük gelişmelerinin Türk-Arap Federasyonu hayallerini ve dileklerini yok ettiğini öne sürerek Suriye'de Arap milliyetçiliği gayretlerine girişmişlerdi. Daha I. Dünya Savaşından önce bu alanda bir hayli de mesafe almışlardı.[7] Daha yukarıdaki sayfalarda Şeyh Abd'ul Hamid al-Zihravî'nin Suriye'de Arap milliyetçilik akımlarını sürdüren önemli bir lider olduğunu ve o tarihlerde Paris'te toplanan Arap Birliği Konferansı'na başkanlık ettiğini ve yine o tarihlerde Suriye'de bulunan çeşitli yazarların anılarında Türk düşmanlığının Suriyeliler arasında oldukça etkili iş gördüğü hususunun belirtildiğini görmüştük.[8]

D)Sudan

1914 yılında İngilizler, Sudan'daki Türk düşmanlığını, bu ülkenin din adamlarıyla ve ileri gelenleriyle işbirliği yaparak iyice sömürmesini bilmişler ve Sudan'ı Osmanlı İmparatorluğundan koparmanın yollarını bulmuşlardır. Arabistan'da Lawrence ne iş göıdüyse Sudan'da Wingate, Müslüman halkın ve ulemanın ve din adamlarının yardımlarıyla aşağı yukarı aynı işi görmüştür. O tarihlerde Sudan'ın lideri durumunda bulunan Seyid Abdullah Rahman al-Mehdi İngiliz boyunduruğunu Türk yönetimine tercih edenlerin başında gelmekteydi. Bilindiği üzere Sudan, Osmanlı padişahının vekili durumunda bulunan Mısır Hidivi'nin kontrolü altındaydı. İngiliz temsilcisi Wingate, al-Mehdi'yi ve onunla birlikte

7 Bu konuda bkz. Robeıl M. Haddad. *Syrian Christians iıt Muslim Society; An Interpretation.* Princeton University Press. N.J.. 1970. s.91.

8 Bu konuda H.I. Katibah. *The New Spirit in Arab Lands.* New York. 1940. s.181 vd.

Sudan'ın ileri gelen din adamlarını kendisine müttefik yapmasını bilmişti. Bu ittifak içerisinde Sudan'ın Osmanlı devletine karşı direnmesi ve halifenin "cihat" çağrılarına karşı kulaklarını tıkaması kolay olmuştur. O tarihlerde başta al-Mehdi olmak üzere bütün din adamları ve ulema, İngiliz yönetimine bağlanmak için beyannameler yayımlamışlardır. Arabistan'da Mekke Şerifi Hüseyin Osmanlı devletine karşı nasıl bir hıyanet içinde bulunduysa, al-Mehdi de Sudan'da aynı işi görmüştür. Türk (ve hatta Mısır) düşmanlığı onu ve onunla birlikte bütün ülkeyi Osmanlı devletine karşı İngilizlerle birlikte savaşa sürüklemiştir.[9]

9 G. Warburg, *Religious Policy iıı the Nothern Sutlun; Ulema and Sufism. 1899-1918,* in *Ulema in Modern History.* Edited by Gabriel Baer, *Asian and African Studies,* 1971, c.7,s.89-119. Yukarıdaki hususlar için bkz. s.l 16. 188.

BEŞİNCİ BÖLÜM
ARABIN MİLLİYETÇİLİK TUTUMUNA KARŞI TÜRKÜN MİLLİ BENLİKTEN YOKSUNLUĞU

ARABIN MİLLİYETÇİLİK TUTUMUNA KARŞI TÜRKÜN MİLLİ BENLİKTEN YOKSUNLUĞU

Yukarıdaki sayfalarda Arabın, İslam tarihi boyunca Türk hakkındaki tutum ve davranışlarıyla duygularının ve kendi milliyetçiliğine araç yaptığı din ve dil öğelerinin tanımlanmasının kısa bir özetini gördük. Çeşitli nedenlerle Arap dünyasının Türke karşı nefretlerinin, düşmanlıklarının ve kıskançlıklarının ve nihayet eylemli direnmelerinin örneklerini ve belli kalemlerde ve ağızlarda aldığı şekli eleştirdik ve yine *din* ve *dil* öğelerini kendi çıkarları adına nasıl sömürdüğünü açıkladık. Ve gördük ki, şeriatın kişi yaşamına getirdiği mutsuzluklar ve baskılar yüzünden içini dışarıya aksettirmeyen ve "ilkellik felsefesine" karşı dikilemeyen ve hür düşünce yoluyla düzen bozukluğuna çare bulamayan Arap, bütüp"ıp *boşaltmalarını"* Türk aleyhtarlığı öğesine sarılmak suretiyle yapmaya çalışmıştır. Şeriatın içermekte olduğu bütün kötü müessese ve eğilimleri, sanki bunlar şeriata yabancıymış da Türkler yüzünden yaratılmış gibi bir kanı uyandırmanın yollarını aramıştır. Bundan dolayıdır ki, yüzyıllar boyunca, İslam uygarlığının Türkler yüzünden gelişemediğini ve gerilediğini iddia etmiştir. Bundan dolayıdır ki, kölelik müessesesinin, sanki şeriat bu müesseseyi benimsememiş gibi, Türkler tarafından devam ettirildiğini ileri sürmüştür. Bundan dolayıdır ki, savaş, adam öldürme ve farklı inançtakilere karşı cihat geleneğini, sanki şeriat bunları reddeden bir düzenmiş gibi, Türker tarafından yaratılmış' ve yaşatılmış şeyler olarak göstermiştir. Sadece geçmişte değil, bugün dahi Arabın yaptığı ve yapmakta olduğu şey budur ve o, Türke karşı *hınç çıkarma mutluluğunu,* en koyu şekliyle bugün de sürdürmektedir. Şu son 20-30 yıl içerisinde Arap yazar ve düşünürleri tarafından Arapça ya da yabancı dilde olarak yayımlanmış kitapları şöyle bir gözden geçirmek bu konuda bir fikir edinmek için yetirlidir.

I) ARAP MİLLİYETÇİSİNİN TÜRK DÜŞMANLIĞINA KARŞI

Arabın Türke yönelttiği yermeleri olgunlukla eleştirmemiz ve bu yermelerden yararlanmamız koşuldur. Bunu yaparken onun da kendi bakımından haklı bulunduğunu ve yüzyıllar boyunca onun gelişmesine engeller yarattığımızı düşünmemiz dikhakçılık gereğidir. Ne var ki, bunu yaparken Arabın giriştigi yalan ve iftiraları ve suçlamaları yersiz bir mahviyete düşerek yanıtsız bırakmamız da doğru olmaz, zira bu takdirde kendimize karşı haksızlık etmiş oluruz. Örneğin "İslamın ve İslam uygarlığının yıkıcısı Türklerdir" şeklindeki Arap iftiralarının ya da "Arap geriliklerinin nedeni kötü Türk yönetimidir" şeklindeki şişirmelerin haklı olmayan yönlerini ortaya koymamız hem bilimsel ve hem de ulusal bir görevdir. Bu konuda Arabi daha insaflı bir doğrultuya sokmamız mümkündür. Bunu yapmaya bizi zorlayan dayanaklarımız da vardır. Bunlardan biri şudur ki, yüzyıllar boyunca Arabi boyunduruk altında tutmuş olan ve her türlü güce sahip bulunan Türk, eğer istemiş olsaydı Arap milliyetçiliği diye bir davranışa olanak bırakmazdı. Fakat bunu yapmamış, aksine ona milliyetçilik duygusunu geliştirme fırsatını vermiştir.[1] O kadar ki, Osmanlı İmparatorluğu'na dahil Araplar, milliyetçilik gelişmesi sonucu, kendi başlarına devlet kurabilmişlerdir. Bütün bunlar bir yana, Türk hükümetleri, Türkün kendi çıkarlarını dahi unuturcasına, çeşitli zamanlarda Arabın iç ve dış siyasetinde genellikle yardımcı olmak ve Arap düşmanlarına karşı Arap ile birlikte cephe kurmak istemiştir. Ne ilginçtir ki, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, bir yandan yabancı işgallerden kurtulmak ve kendi varlığını sürdürebilmek için ölüm kalım mücadelesi verirken ve Araplarla meskûn eski yerler üzerinde hak iddiasından vazgeçerken, diğer yandan da Arap halklarının kendi kaderlerine kendilerinin karaı; vermeleri ilkesini savunmuş, bu asaleti gösterebilmiştir. Oysa ki Arap dünyası, Rusya dahilindeki milyonlarca Türke milliyetçilik tadını tattırmayan

I Nitekim bunıuı böyle olduğunu çağdaş Arap yazarları kabul ederler. Örneğin Z. Zeine, *The Emergence of Arab Natiotmlism* adlı kitabında (Beyrut, 1966) şöyle der: "Türk egemenliği altında yaşamış olmasına rağmen (Araplar), Türkün bile kendi bakımından hiçbir zaman **mazlıar** olamadığı bir milliyet duygusuna sahip olabilmişler ve Araplıklarını unutmamışlardır. Üstelik de Türkler, Arapları milli benlikten yoksun kılmak ve Türkleştirmek için hiçbir girişimde bulunmamışlardır." s. 149.

Rus hükümetine karşı en ufak bir serzenişte bulunmayı aklından geçirmemiştir. İki nedenle: Bir kere Rusya'nın Arap milliyetçiliğini desteklemiş olmasından dolayı Rusya'ya karşı beslediği minnettarlıktan ve ikincisi, Müslüman bir toplum olan Türkiye'ye milliyetçilik ruhunun girmesini önlemek arzusundan.[2]

Öte yandan Türk idaresi altında *Arap,* kendi öz kanından olanların vaktiyle kendisine çektirdiklerine benzer bir muamele görmemiştir; o kadar ki, Arap atasözleri arasında "Arabın adaletindense Türkün zulmü" şeklinde bir söz yer almıştır. Böylece Türkün zulmü Araba, vaktiyle bedevi Arabın Arap idarecilerinden çektikleri zulme nazaran,, çok daha insani görünmüştür.[3]

Her şeye rağmen Arap, Osmanlı İmparatorluğu döneminde öyle sanıldığı ve söylendiği şekilde kötü, haşin ve insafsız muameleye muhatap bırakılmış sayılmaz. Onun geri ve ilkel kalmasının tek nedeni Türk olmamıştır. Hatta bazı Batılı yazarlar arasında Arabın oldukça iyi bir davranış gördüğünü ve Türkün onu korumuş olduğunu belirtenler çoktur. 1963 yılında yayımladığı kitabında *Charles D. Cremeans* şöyle der:

> "Osmanlı İmparatorluğu'nda Araplar, haysiyeti gerçekten rencide edilen bir ulus durumuna itilmemişlerdir. Aksine, İslamın daha eski kuşakları olmaları hasebiyle Türklerden saygıya layık muamele görmeye hak kesbettikleri kanısı içerisinde yaşamışlardı. Aralarından çıkan ünlü kişiler Osmanlı devletinin en yüksek mevkilerinde (örneğin Divan-ı Ali'de) idareye katılmışlardır ve sorumluluk taşıyan pek çok görevde iş görmüşlerdir. Dil, kültür ve

2 Bilindiği gibi 20. yüzyıl başlarında Rusya'daki Türkler arasında bazı milliyetçilik eğilimleri ve "pantürkizm" yönünde bazı gelişmeler görülür. Özellikle Kırım'da, Tatar asıllı İsmail Gasprinski, önce Volga ve Kırım Tatarları ve sonra da Kafkas ve Orta Asya Türkleri arasında oldukça saha kazaıan bir *Türkçülük* akımı yaşatmıştır. Bu akımlara *"usulii cedîd"* adı verilir. Din unsurundan ziyade dil birliği öğesine dayalıdır ve daha ziyade aydın sayılan kimseler tarafından benimsenmiştir; halkın desteğine ınazlıar olamamıştır. Başlangıçta Rus hükümetinin ses çıkarmadığı bu akımlara Türkiye dahi ilgi göstermemiştir. Zamanla Rusya bu akımları kökünden yok edecektir. Bu konuda bkz. Geoffrey Wheeler, "Russia and Islamic Nationalism", in *Arap Nationalism anda Wider World,* Edited by S.G. Haim, New York, 1971, s.26-52.

3 John Lewis Burchkhardt, *Arabic Proverbs, Or the Manners and Customs of the Modern Egyptians,* London. 1830, s.47.

din konularında Türklere ders verme imkânına sahip olmuşlardır. İktisadi bakımdan Türklerden çok daha güvenlik içerisinde tutulmuşlardı... Türkler Araplara sadece askeri bakımdan güvenlik sağlamış değil, fakat onları aynı zamanda yabancı işgallere karşı da korumuşlardır."[4]

Arapların geri kalmışlıklarının sorumluluğunun Türklere atfedilemeyeceğini belirten bir diğer tanınmış yazar, Arap topraklarının Türk işgallerinden yararlanmış olduğunu anımsar."[1] Ona göre Abdülhaırıid rejimine gelinceye kadar Araplar Türk yöneticilerinin kendi işlerine fazla el atmasından değil, aksine az karışmış olmasından dolayı zarar görmüşlerdir.[6] Ortadoğu ülkelerinin siyasi ve iktisadi tarihi konularında tin yapmış iki Batılı yazar da yukarıdaki izlenimler doğrultusunda şöyle yazarlar:

"Osmanlı İmparatorluğu'na dahil edilmekle Suriye, imparatorluğun Asyalı diğer her ülkesinden fazla olarak maddi çıkarlara sahip olmuştur. Çünkü ticari ilişkiler ve bağlar orada soyal ve iktisadi hayatın fevkalade gelişmesine vesile yaratmıştır."[7]

Şunu da hatırlatalım ki, daha önceki bölümlerde değindiğimiz gibi, Türk yönetiminin Araplar lehine yapmak istediği hayırlı işlere ve örneğin Cemal Paşa'nın toprak reformuna ya da Hicaz Valisi Fuat Paşanın köleliği kaldırmak için giriştiği işlere karşı bir yandan Arap şeyhleri, diğer yandan Arap ahalisi karşı çıkmışlardır.

Şunu söylemek yanlış olmayacaktır ki, Türk egemenliği olmasaydı, bir başka yabancı egemenlik olacak ve muhtemelen Arap için daha da iyi bir durum doğmayacaktı. Aıabın Türkten çektiği, Türkün kendi padişahlar idaresinden çektiğinden daha fazla değil, aksine daha az olmuştur. Yabancı egemenliğinde değil de kendinden olan bir yönetim altında yaşasaydı dahi, daha iyi bir.yaşam sürmüş olmayacaktı. Ve nihayet şunu da unutmamak gerekir ki, Arabın geri ve ilkel kalmasının

4 Creıııcans, Charles D.. *The Aıııb aıul the World: Nasser's Aral) Nationalist Policy.* New York, 1963, s.121.

5 Zeine. Z. Zeine, *The Emergence ofArab Nationalism.* Beyrut. 1966, s.17.

6 Zeine, Z. Zeine, *age,* s. 17.

7 Gibb and Bowen. *Islamic. Society and the West.* Oxford. 1950, c.l, pan I. s.218.

nedeni gerçek anlamıyla Türk değil, fakat Türkü dahi onunla birlikte geri ve ilkel bırakan şeriattır. Bütün geri kalmışlık nedenlerini her şeyden önce şeriatta aramakla işe başlamak en doğru yol olacaktır. Fakat Arap bunu yapmaz ve mutsuzluğunun ve gelişememişliğinin tek nedenini Türkte arar ve Tanrîdan Türkü yok etmesini diler; Cemal A. Naşirin yaptığı gibi.

A) Türkün Araba Karşı Husumeti, Arabın Türke Karşı Diş Bilemesinden Daha Zararsız Olmuştur

Her ne kadar Türk Arabi karakter bakımından aşağı görür ve bu nedenle sevmez ve ondan hoşlanmaz ve onun hakkında "entarili Arap", "donsuz Arap", "kalleş Arap", "ne Şam'ın şekeri ne Arabın yüzü" şeklinde ya da buna benzer olmak üzere iç açıcı olmayan sözler söylerse de, onu dünya kamuoyu önünde aşağılatmaya maruz bırakmamıştır. Bunun nedenlerinin bir kısmını Türkün çelebiliğinde, bir kısmını (bu konudaki) cehaletinde ve önemli bir kısmını da İslama bağlılığında aramak gerekir. Çünkü daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, Muhammed, İslamı Araplıkla ayniyet haline sokmuş ve Arabi sevmeyi ve saymayı İslamın adeta bir şartı yapmıştır. Yüzyıllar boyunca Türk yazar ve düşünürleri ve şeriatçısı Türkün beynini hep bu inançla yıkamışlardır. Unutmayalım ki, bundan 70 yıl önce nice Mustafa Sabri'ler ya da Ahmet Naimler ve Ebuzziyaiar hep bir ağızdan "Arap ırkı diğer ırkların ve Türk ırkının üstündedir, Araba karşı mihnet duygusu içerisinde bulunmamız gerekir" şeklinde öğütlerde bulunmuşlar ve "Muhammedi sevmek Arabi sevmektir, Arabi sevmek iman sahibi olmak demektir. Arabi sevmemek kâfir olmak demektir" şeklindeki sözleri hatırlatmayı görev saymışlardır, Şu muhakkak ki, eğer Yavuz Sultan Selim gibi şeriatın bazı emir ve hükümlerine kulak asmayan padişahlar olmamış olsaydı, Türk ne Arap ülkelerine (ve Mısır'a) karşı savaşlar açar, ne halifeliğe el koyar ve ne de bu bölgelerde egemenlik'kurabilirdi. Pek muhtemelen Araplar tarafından yok edilmek durumuyla karşı karşıya kalabilirdi.

Öte yandan Türk, Araba karşı genellikle daha yumuşak, daha ılımlı ve daha hoşgörülü davranmıştır. Arapla savaştığı zamanlarda dahi anlayış göstermekten geri kalmamıştır. Asaf Tanrıkut'un *Yemen Notlan* adlı kitabında "Yemen'den Gelen Mektup" şairinin şu satırları nice sayısız örnekten biri olmak üzere fikir verecektir:

"Yemen in kanlı açıktır yarası
Sormak ister size bizden burası,
Bilmeyüz kim neye biz harb idiyoz,
Arabın derdi nedir biz ne diyoz,
Sen atınca durakoysun mu sana,
O da candır atar elbette sana... "[8]

Bu mısralardan çıkan anlam, ordu komutanının "Erzakımız süngülerinizin ucundadır" emrine bağlanmaktadır.

Daha yakın bir tarihten örnek vermek gerekirse, 1920 Ağustos'unda Mustafa Kemal'in (Atatürk) Pozantı'da yaptığı bir konuşmada, Arabın bütün ihanetine ve arkadan hançerlemelerine rağmen Araplar için "Kardeşlerimiz" deyimiyle hitap etmiş olmasını zikretmek gerekir.[9]

Ve nihayet şunu da hatırlatmak doğru olacaktır ki, Türk halkı, kendisine hiçbir şey açıklanmadığı içindir ki, Arabın tarih boyunca kendi hakkında beslediği kin ve nefretlerden ve giriştiği ihanetlerden habersizdir. Arabi hor görmesine rağmen onun uğruna kan dökmeyi sevap bilmiştir. Bırakınız geçmiş yüzyılları, Süveyş Kanalı'nın açıldığı 1869 tarihini izleyen 45 yıllık bir süre içerisinde Yemen'de bir milyonu aşkın Anadolu evladının gömüldüğünü hatırlamak yeterli olmalıdır.[10]

Yine aynı şairin ağzıyla:

"Yemen'in dağlığı çok uludur,
Hele kumsalı cehennem yoludur

Bura Türk kabri gibi gel bak
Bir taşın altına girmiş beş ocak..."[11]

8 Asaf Tanrıkıit, *Yemen Nalları,* İstanbul, 1965; İstanbul Umumi Kütüphanesi'nde 26766'da kayıtlı, s.21-22, 26.

9 *İçtihat* dergisinin 30 Kasım 1321 tarihli ve 139 sayılı nüshasına bakınız.

10 Taıırıkut, *age;* s.21-22.

11 Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam,* İstanbul, 1964, c.l, s. 186.

şeklinde konuşan insanlarımız Araba karşı yine de kin beslemez. 1966 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Suudi Arabistan Kralı Faysal'a karşı Türk halkının gösterdiği sevgi tezahürlerine değinmek yeterlidir. Bilindiği gibi Faysal, Vahhabilerdendir. O Vahhabîler ki, vaktiyle Anadolu'evladına kan kusturmakta birbirleriyle yarış etmişlerdir.

Türkün bu saflığına karşılık Arap, Türk düşmanlığı bilinciyle yoğrulmuştur. Geçen yüzyıl boyunca Arap milliyetçisi, bu bilinçten yararlanmak suretiyle Arap ahaliyi ayaklandırabilmiş ve İngilizlerle[12] birlik olup, Türke karşı savaşmasını becerebilmiştir. Cemal Paşa'nın 1913-1919 yıllarına ait anılarından kolayca anlamak mümkündür ki, Arap, Türkün kendisi hakkında ne düşündüğünü bilerek davranışlarını buna göre ayarlamasını başarabilmiştir. Cemal Paşa bu anılarında, o tarihlerde İstanbul'da *İkdam* gazetesi yazarlarından Ahmet Şerifin *Beyrut ve Suriye Mektupları* başlığı altında yayımladığı yazılar dolayısıyla Aziz Ali Bey'le yapmış olduğu bir konuşmayı nakleder. Aziz Ali Bey, söz konusu bu mektupları tenkit babında Cemal Paşa'ya uzun uzadıya yakınmıştır. Cemal Paşa'dan okuyalım:

> "Adana Valisi bulunduğum tarihlerde İstanbul'a gitmiştim; orada Aziz Ali Bey'le, İkdam gazetesi yazarlarından Ahmet Şerif Bey'in yayımladığı ünlü 'Beyrut' ve 'Suriye'den Mektuplar' konusunda bir görüşmemiz oldu... Aziz Ali Bey kibirli bir tonla bana cevap verdi: -Araplar tamamıyla haklıdırlar; siz Türkler, biz Arapları yok etmeye çalışmaktan, bizi tahkir etmekten ve bizi hor görmekten başka bizler için ne yaptınız ki? Bizden şimdi dost olarak nasıl bir karşılık bekleyebilirsiniz? Unutuyor musunuz ki İstanbul'da, köpekleri çağırırken, *Arap,* Arap, Arap diye bağırırsınız? Veya muğlak ve anlaşılmaz bir şeyi tarif

12 Geçen yüzyılın ortalarında bir İngiliz izlenici Arap köylüsünün Türklerden ne denli nefret etmekte olduğunu anlatırken: "...Türkler, kendilerine karşı Arabın duyduğu bu nefretlerden haberdardırlar" der. Yazara göre, Aıabın tek düşüncesi, kendi iç anlaşmazlıklarını giderip Türke karşı birleşmektir. Bu birleşme düşüncesi, yine yazara göre, Tüıkü endişeye yöneltniemektedir, çünkü'O, nasıl olsa takdiri ilahinin her şeyi ayarlayacağı inancındadır ve dolayısıyla yapılacak bir şey olmaz kanısındadır. Bu hususta bkz. J. Finn, *Sriıring Times, Or Records From Jerusalem; Consutar Chrımicles 1853 to 1848.* London, 1878.

etmek istediğiniz zaman 'Arap saçı gibi' dersiniz. En ziyade kullandığınız tümce: 'Ne Şam'ın şekeri ne Arabın yüzü' değil midir? Şairlerinizden birinin; 'Şam'dan ayrıldığım gece şöyle dedim: Bu kutsal geceye şükürler olsun' şeklindeki sözleri en ziyade kullandığınız bir ifade değil midir?.."[13]

Arabın başkaları tarafından (örneğin Batılılarca) kötü bir değerleme ölçüsüne vurulmasında Türkün pek dalıli olmamıştır, ama Batılının Türk hakkında olumsuz görüşe sahip bulunmasında Arabın rolü ve etkisi büyük olmuştur. Çünkü Batı yüzyıllar içerisinde Arap yazarların Türk hakkındaki görüşleriyle beslenmiştir. Türkü küçük görme geleneği Arap atasözlerine kadar girmiştir; örnek olarak: *"Barbarlık Tiirkiin iliklerine kadar işlemiştir"* sözünü, sayısız örnekten biri olarak burada belirtmek mümkündür. Batılı yazarlar Türk karakterini olumsuz şekiller altında gösteren bu Arap atasözüne değinirler: "Bütün bilim alanlarında gelişmiş *(temayüz etmiş)* olsa bile *barbarlık* yine de Türkün karakterinde (tabiatında) var olur." Bu atasözünü doğrulayan bir yabancı yazar, "Dört yüz yıl boyunca olduğu gibi bugün de bu böyledir" der.[14]

Gönül isterdi ki, Cemal Paşa yukarıdaki konuşmalar sırasında Aziz Ali Bey'e hiç olmazsa bu örneği verebilmiş olsun ve bu örnek vesilesiyle Muhammed'in Türkler aleyhindeki sözlerine değinsin. Kitabımızın ilk bölümlerinde eleştirdiğimiz bu sözler -ki yüzyıllar içerisinde Arap atasözleri haline girmiştir-, Türk halkının ağzında yer alan Arap aleyhtarı sözlerle kıyas kabul etmez ağırlıktadır. Kendisini Tanrı elçisi diye kabul ettiren Muhammed'in Tanrıdan geldiğini söylediği sözler olarak yerleşmiştir. Bu itibarla Türkün Arap aleyhinde söylediği sözleri, Arabın Türk aleyhinde geçerli kıldığı küçültmelerle kıyaslamak insafsızlık olur.

13 Bu pasaj Cemal Paşa'nıı İngilizeeye çevrilen *Memories of ıı Turkish Statelsınan, ¡913-1919* (New York, 1922) kitabının 61. sayfasından alınmıştır.

14 James Lewis Farley, *Turks and Chiristians; A Solution o] Eastern Question.* London, 1876, s.26.

Il) ARAPLA KARIŞMIŞLIK VE KA YNAŞMIŞLIK KONUSUNDA

Arap karakterini çizen ' eski ve yeni kalemler, "hırsızlık", "yağmacılık", "yalancılık", "kurnazlık", "münafıklık", "hunharlık", "acımazlık", "riyakârlık" gibi tüm kötülükleri Arabın tanımında temel unsur olarak kullanırlar. Bu konularda Arap ırkını diğer milletlere oranla rakip kabul etmez ustalıkta sayarlar.

Çöl Arabının ahlaksal ve ruhsal yapısını dile getiren koca bir dünya edebiyatı, Arabistan çöllerinde ve ülkelerinde Arabın bu kötülüklerine kurban gidenlerin öyküleriyle doludur. Nice yazar, Arabi, kendi emeğiyle ve alınteriyle yaşamını sağlamayı sevmeyen ve hatta bunları küçümseyen ve buna karşılık başka yollarla, örneğin yağmacılık, soygunculuk ya da hırsızlık vb. usullerle "rızkını" elde etmeyi "şeref bilen ve her şeyi Tanrı'dan bekleyen kaderci ve bağnaz bir insan tipi olarak ele almışlardır. İbn Haldun, *Mukcıddima* adlı yapıtında Arabın kanun tanımaz yönlerini en belirli bir şekilde açıklamıştır. Ahmed Cevdet Paşa, ünlü TonYıînde, Arap özelliklerini "yağmacı Arap" sözcükleriyle özetlerken Vahabiliğin yayılmasının (yani şeriatın öz u>gulamasının) "yağmacı Arabın" işine geldiğini belirtir.

Türk şiirinde geçen *cümlesi fitne ve sarık kilâb-ı Arabın* şeklindeki ya da *Arabın fendine hep aldanduk* ya da *O yezid ibn yezid Arab-ı gümrahtan* gibi ve benzeri tanımlamalar, sadece kişisel intibalar ürünü değil, bir bakıma Arap kaynaklarından ve hatta *Kur'an'*ın benzeri verilerinden mülhem şeylerdir.

Bir iki ilginç örnek vermek gerekirse; Bektaşi Şairi Edip Harabî şöyle yakınır:

"Gönlüme doğdu muhabbat Cidde'de ol şahtan,
Bize haccetme nasip oldu bu yıl Allah'tan,

15 *Cevdet Paşa Tarihinden Seçmeler,* c.1, s.414.
Ayrıca sayısız denecek kadar çok kaynak arasında bkz. Max Weber. *Ancient Judaism,* Transi, by H.H. Gorthand-D. Martindal, s. 12.
André Sender, *Islam and the Psychology of the Musulman,* İngilizce çeviri, 1924, s. 19 vd. Xavier de Planhol. "The *Geographical* Setting", in *The Cambridge History of Islam,* Cambridge University Press, 1970, s.443-468, 444; Robert Roberts, *The Social Laws of the Qoran,* London. 1925, s.90 vd.

* Ne meşekkât çekiyor kafile-i ehl-i hacac,
O yezid ibn yezid Arab-ı gümrahtan,

Cümlesi fitne ve sarık kilâb-ı Arabın
Bunu mu anladılar nush-ı kelâmüullahtan

Ne para kaldı ne eşya heme sirkat oldu
Cıscıblak geriye döndük a Beytullahtan."

Yemen çöllerinde Arabın melanetine uğramışların kaderini de "Yemen'den Gelen Bir Mektup" sahibinin ağzından dinleyelim:

"Yemenin kahrına erdik ereli
Kaderin denizine girdik gireli,
Arpaya, buğdaya hasret kalduk
Arabın fendine hep aldanduk
Cıpcıbıldak donumuz yok, başımız
Yalnayak koşmadadır yüzbaşımız."[16]

16 Bıı hususta bkz, AsafTanııkut, *Yemen Notlan,* İstanbul, 1965, s.21-22, 26.
Azeri şairi Sabir ise İslamın temsilcisi olarak gördüğü Arabın kötülüklerinden yılmış olarak korkusunu "Korhiıem" (Korkuyorum) başlıklı şiiriyle dile getirirken yeryüzünde hemen hiçbir şeyden korkmadığını, fakat bir Müslüman gördüğünde korkuya kapıldığını yana yakıla anlatır. Bir iki mısrayla yerinelim:

"Pây-ı piyade düşirem çöllere
Har ü mugıylan görürem korhmirem (korkmam)

Gâh olirem bahr de zevraknişin
Dalgalıı tufan göriıem korhmirem
Gâh çıkirem sanile, her yanda mıı
Vahşi garan görirem korhmirem,

Gelı inirem saye tek ormanlara
Yırtıcı hayvan görirem korhmirem

Bu kiire-i arzda ben muhtasar
Muhtelif elvan görirem korhmirem
Harici mülkünde de hatta gezip
Çok tuhaf insan görirem korhmirem
Lîk, bu korkmazhk ile doğrusu
Ay dadaş, vallah billalı, tallahi
Harda Miisülman görirem korhirem..."

Çöl Arabınm ilkelliğini ve Tiirke karşı melanetini dile getiren Charles M. Doughty'nin *Travels in Arabia Deserta,* ilk basımı 1888 tarihlidir. Daha sonraki basım London, 1936; mutlaka okumalıyız.

Daha yukarıdaki bölümlerde bedevi Arabın bu yönlerinin *Kur'an'da* açıklandığını ve örneğin Tevbe Suresi'nde "Bedevi'ler kafirlik ve münafıklık bakımından şehirlilerden beterdir..." (K 9 Tevbe Suresi, ayet 97), "Bedevi'lerden öyleleri vardır ki... size belalar gelmesini gözetip dururlar, bekledikleri, kötü belalar kendi başlarına gelsin" (K 9 Tevbe Suresi, ayet 98) şeklinde ayetler bulunduğunu ve benzeri sözlerin Muhammed tarafından sık sık tekrarlandığını belirtmiştik.

İslamdan önceki dönemde de Arabın çok ilkel bir yaşam sürdüğü, batıl itikatlar içinde yüzdüğü, ömrünü sefil ve sefih bir şekilde içki içerek, kumar oynayarak geçirdiği, evlilik yaşamında sakat bir zihniyete sahip olduğu, mirasta erkek çocuklarına öncelik tanıdığı, kız çocuklarını belli bir yaşa geldiklerinde öldürdüğü vb. geleneklere saplı bulunduğu yine bu Arap kaynakların ortaya koyduğu şeylerdendir.

Her ne kadar İslam sayesinde Arabın "Cahiliye"den kurtulup ışıklı döneme girdiği söylenirse de, İslam öncesi bu dönemin geleneklerinin çoğunu sürdüren ve çoğunu da pek olumlu sayılamayacak tarzda değiştiren İslamiyet, 1 400 yıllık bir uygulamaya rağmen Arabın karakterinde, Arabın zihniyetinde ve yaşam usullerinde herhangi bir gelişme yaratamamıştır. Muhammed döneminin Arabıyla 20. yüzyılın Arabi arasında büyük bir değişiklik olmamıştır.

A) Arabın İlkel Çöl Şartlarına Uygun Şeriatın, Bu Şartlara Yabancı Milletlere Yararlı Olmadığı

Çöl Arabının gerçekten ilkel yaşam şartlarına göre hazırlanmış bir dinin, bu şartlardan uzak ve farklı karakterdeki milletlere yatkın düşmeyeceği aşikârdır. Nitekim biz Türkler için durum bu olmuştur. Muhammed'in ve *Kur'an'ın* belirttiğine göre riyakârlığı ve fitneciliği ikinci bir tabiat haline getirmiş olan Arabın karakterine ve onun kaderciliği akılcılığın önüne geçiren felsefesine yabancı Türk, şeriat dinini kabul etmekle Arabın kertesine inmiş, onun geleneklerine ve zihniyetine bürümüş ve üstelik kendi niteliklerini yitirerek gelişme şansını bulamamıştır.

Denilebilir ki, İslam, Arabi ilkellikten ve ona özgü musibetlerden kurtaramadığı gibi, bazı askeri başarılar dışında, Tiirke de hiçbir şey kazandırmamıştır.

Arapla karışmış ve şeriata saplanmış olarak Türkün bin yıllık tarihi, esas' itibariyle kılıç kuşanmakla ve savaş meydanlarında at oynatmakla ve ne yazık ki uygar gelişme kısırlıklarıyla doludur. İslamın "kâfirlere (Dar-ül Harb'e) karşı saldırı"yı öngören emirleri gereğince ve çoğu kez kendi öz çıkarlarını feda edercesine din "savaşlarına yöneldiği oranda uygar gelişme şansından uzaklaşmıştır. Her ne kadar bu savaşlar hanlara, sultanlara ve padişahlara zaferler, beldeler ve zenginlikler kazandırmışsa da, Türk halkına felaketten, sefaletten ve biçarelikten başka bir şey sağlamamıştır. Sadece ve sadece fikirsel ve kültürsel zavallılıklar hazırlamıştır.

Bu bin yıllık dönemin "kazanç" ve "zarar" bilançosundan habersiz şeriatçımız, Türkün Arapla temas sonucu ve İslam sayesinde gerilikten kurtulduğunu sanır ve Arapsız yaşamın mümkün olmadığını anlatmak için Şair'in, *"Tiirk Arcıpsız yaşayamaz, kim ki yaşar der, delidir..."* satırlarına sarılır. Ve Türkü de bununla kandırır. Çünkü şeriatçı için önemli olan şey Türkün çıkarları değil İslamın çıkarlarıdır. Buna kanmış olarak Türk, İslama hizmet edeceğim diye Arabın,çıkarlarına çalıştığını fark etmez. Tarihi boyunca yaptığı şey, İslam çıkarlarını sağlayacağım diye Araba hizmet olmuştur.

B) "Eğer Türkün Yolu Buradan Değil Yukarılardan Geçmiş Olsaydı"

Yukarıdaki sayfalarda belirttiğimiz gibi Arap milliyetçisi, Arap geriliklerinin nedenlerini Arapların Türklerle temas haline girmiş olmaları "talihsizliğinde" arar. Oysa ki, bu talihsizliğin asıl Türkler bakımından söz konusu yapılması gerekir. Atatürk döneminde, eğer yanılmıyorsak, 1937 yıllarında bir bakan, Meclis kürsüsünde bu konuda şöyle konuşmuştur: "Eğer Türkün yolu, bu taraflardan değil de yukarılardan geçmiş olsaydı, Türkler şimdi olduklarından en az beş yüz yıl ileride olurlardı." Söylemek istediği şuydu ki, Orta Asya'da yaşadıkları sırada

dinamik, akdcı, demokratik vs. olan Türkler, Arap ülkelerine yöneldikten ve şeriata girdikten sonra fikren ve ruhen Araplaşmışlar ve Arabın bağnazlığını bir hastalık gibi devralmışlar, tüm enerjilerini gereksiz ve yersiz din savaşlarıyla harcamışlardır.[17]

Belirtejim ki, şeriat cenderesinden geçmemiş ve müspet eğitim sayesinde aydın kafalı olmuş her Türkün bilinçaltı duygularında bu düşünce- yatmaktadır ve onun ruhuna bu gerçeği ilk aşılayan da Atatürk olmuştur.

Araplarla birlikte yaşamanın ve İslam dünyasının bütün sorumluluğunu yüklenmenin Türklere nelere mal olduğunu en çok takdir eden Atatürk'tür. Kont Sforza *Makers of Moclerıı Europe* adlı kitabında Atatürk'le bu konudaki konuşmasını nakleder ve Atatürk'ün kendisine, "Araplar üzerinde Türk egemenliğinin kurulmuş olması biz (Türklerin) geri kalmamızda en büyük neden olmuştur" dediğini nakleder.[18] Ve bu fikir Atatürk'ün çeşitli tarihlerde ve çeşitli şekillerle ısrarla ifade etmek gereğini duyduğu bir fikirdir. 29 Ekim 1923 tarihli bir konuşmasında, "Menşelerimizi hatırlayınız. Tarihimizin en mutlu dönemi, hükümdarlarımızın halife olmadıkları zamandır" derken de anlatmak istediği şey buydu.

Bilindiği üzere, Memlûkler başlangıçta başarılı bir idare sistemi kurmuşlardı ve onların bu başarılarının başlıca sırrı kendilerini Araptan uzak tutabilmeleri ve Ardpla karışmamış olmaları olmuştu. Batılı ünlü bir yazar, William Muir şöyle diyor:

17 Ne acıdır ki, gerçeği su yüzüne Vuranlar Türk yazarlardan ziyade Türk dostu yabancılar olmuştur. Yukaıdaki konuşmanın yapıldığı tarihten çok önce, daha 1901 tarihlerinde Halil Ganem, *Les Sultans Ottomans* adlı kitabında (Paris. 1901. 2 cilt) Türklerin Araplar ve Acemler ile temas sonucu olarak bir yandan Acemin ataletini ve gevşekliğini ve diğer yandan da Arabın bağnazlığını aldığını ve şeriata gömülmekle, fikren sahip bulunduğu bütün enerjisini ve canlılığını.diri savaşlarına harcadığını ve eğer bu temas olmamış olsaydı, enerji ve dinamizmini başka faaliyetlere (ve örneğin ilim. sanat, ziraat, sanayi, ticaret vs. gibi alanlara) kaııalizc ederek gelişebilirdi tezini savunur. Yazara göre. aynı zamanda ince bir ruh, hoşgörü ve asil bir karakter örneği olarak Türk, bu sayede yeryüzünün en mükemmel uluslarından biri haline girebilirdi. Her ne kadar yazar, "Farzumuhal Hıristiyan olmuş olsalardı" şeklinde bir varsayım yürtitmekteyse de. bu varsayım dışında da sonucun ayıı olacağı inancına .yer vermek gerekir. Yakardaki hususlar için bkz. Halil Ganem, *age.* c. I, s.200-201.

18 Count Carlo Sforza. *Makers of Modern Europe.* Books for Libraries Press. New York, 1969, s.372.

"Zira, Memlûkler kendilerini, boyunduruk altında tuttukları ırklardan ayrı ve farklı artabilmişlerdir. Gerçekten de onlar oligarşik bir sistem kurmuşlardı... İşte Memlûkleri, diğer bütün ırklara göre temayüz ettiren şey, bu ayrılık ve farklılık duygusudur ve onların bütünlüklerini ve bağımsızlıklarını (üstünlüklerini) sağlayan da budur ve bu öğe Memlûklerin çok uzun süren iktidarlarının belli başlı nedenlerinden biri sayılmalıdır."[19]

Memlûklerin başarılı oluşlarının bir diğer nedeni de iyi bir eğitim sisteminden geçmiş olmalarıdır:

"Şu hususu belirtmek gerekir ki, Memlûkler genellikle oldukça yüksek bir eğitim görmüş kimselerdi. Barış ve savaş okulunda yetişmişlerdi; daha genç yaşlarda felsefe, ilahiyat, ilim sahasında olduğu kadar askerlik ve şövalyelik sanatında da çoğu zaman fevkalade yetenekliydiler; bundan dolayıdır ki, idarede ve yüksek mevkilerde fevkalade yeterliydiler."[20]

Şüphesiz ki, bunun her zaman böyle olduğu ileri sürülemez ve zaman zaman saltanat mevkiine adını yazmaktan aciz kimseler de gelmemiş değildir. Bütün bu üstün niteliklere sahip olmalarına rağmen Memlûklerin zayıf kaldıkları bir husus vardır ki, o da insan değeri tanımamış olmalarıydı. Fakat bu noksanlık onların ırki hasletlerinden doğmuş değil, daha ziyade şeriat zihniyetine saplanmış olmalarındandı. Zira şu bir gerçektir ki, İslam tarihi boyunca gelmiş geçmiş yöneticiler arasında hunhar, gaddar ve kana susamış olmayan pek az örnek çıkmıştır. Türk, aslında zalim ve insan varlığına karşı saygısız değildir. Fakat onu böyle yapan şey, şeriatçılık ve Araplılık ruhu olmuştur.

Aıapla karıştığı, onunla hal hamur olduğu ve onun yaşantıları özentisine doğrulduğu sürece Türk gerilemiş, üstün niteliklerini yitirmiş ve tüm benliğiyle eriyip gitmiştir. Buna karşılık Batı'ya dönük yaşamlara kavuştuğu an başarılara yönelmiştir. Yeniçeri teşkilatı örneğinden başlayıp Atatürk'ün Batılılaşma siyasetine dek çeşitli girişimler incelenecek olursa bunun böyle olduğu anlaşılır. Çünkü *Batılı* olmak demek *akılcı* olmak demektir; akıl verilerini, din verilerinin önüne

19 Sil- William Muir, *The Memlıke Or Suive Dvnasrv of Egypl. 1260-1517, A.D.*. London, 1896, s.21.7.

20 *Ibicl.* s.218.

geçirmek, demektir; daha doğrusu akıl çağı, düşünürlerinin (örneğin Voltaire'in) deyimiyle "aklı Tanrı ve Tanrı'yı akıl yerine geçirmek"tir.

Batı'ya yönelmekle Türk, vaktiyle sahip bulunduğu, fakat şeriat yüzünden uzaklaştırıldığı akılcı geleneklerine kavuşmuştur. Batılılaşmakla başarı sağlamasının ve tüm Müslüman ülkelerin önüne geçmesinin tek sırrı budur. Türk Arap ilişkilerinin Türk aleyhindeki bilançosundan haberli olanlarımız ve Türkü uyarmaya çalışanlarımız yok değildir. Türkün, İslama girdikten bu yana, bin yıllık süre boyunca Arapla kaynaşmışlığının felaket felsefesini en derin bir şekilde özetleyen Neyzen Tevfık olmuştur. "Pek fedakârane yandın bir Kureyşi kin için" satırlarını kapsayan "Türke İkinci Öğüt" başlıklı şiirinde yer alan şu birkaç mısrayı okumak yeter:

"Cehli kahrettikçe idrakinle fenne, ilme tap
Gitme mazinin karanlık yollarından, garbe sap

"Yık dedim, yık, kanlı kürsiden hayır yoktur sana.
Ba'dema meydan bırakma bunları tekrara Türk
Kendi mülkünden garibane dilendin din için
Tıpkı beygirler gibi döndürdü şeyh ayin için
Sırtta heybe, cerre çıktın gafleti telkiyn için
Pek fedakârane yandın bir Kureyşi kin için."

C) Arapla Kaynaştıkça Akılcılıktan Uzaklaşan Türk, Aynı Zamanda Arabm Kaderciliğine Saplanmıştır

Her ne kadar *kadercilik,* az ya da çok dozda olmak üzere, her ırka özgü bir nitelik ise de, yeryüzünün çeşitli halkları arasında Araplar kadar kaderci bir başka ırka pek rastlanmaz. Arap karakterini tanıyan yazar ve düşünürlerin belirttikleri odur ki, Arap insanı, yeryüzü yaşantısıyla ilgili her şeyi alınyazısı bilir; gelmiş ve geçmiş ve gelecek ne varsa her şeyi, insan iradesi dışındaki güçler marifetiyle oluşmuş görür. Arabın böylesine kör bir kaderciliğe saplanmış olmasının nedenlerini araştıranlar, bunu Arabın içinde yaşadığı coğrafi (özellikle iklimsel) ve fiziki ortamın şartlarında bulurlar.[21] Uçsuz bu-

21 Walter M. Patton; "The Doctrine of Freedom in the Koran", bkz. *The American Journal af Semitic Languages and Literatures,* 1900, c.16, sayı 3, s. 129-144.

caksız ve susuz kum çöllerinde, cehennemi bir sıcak iklimde ve değişmez görünen tabiat olaylarına bağlı yaşamlar içerisinde her şeye boyun eğmek, her şeye razı olmak ve kendisini bu haşin çevrede yaratmış olan *güçe* (Tanrı'ya) kul köle durumunda görmek, çöl Arabına teslimiyet ruhu aşılamıştır. İslamiyet demek kaderciliğin doruk noktasına erişmişlik demektir. *(İslam* sözcüğü *teslimiyet* karşılığıdır.)

İslam öncesi Arap edebiyatı ve özellikle ünlü şairlerin şiirleri, Arabın kaderciliğini en bariz şekilde ortaya koymaya yeterlidir.

Fakat İslamiyet, Arabın kaderci karakterini daha da pekiştirmiş ve doruk noktasına eriştirmiştir.[22] Zira Muhammed, bizzat kendisi batıl itikatlara inanan ve son derece kaderci bir kimse olduğundan, kendisine inananları da tam manasıyla kaderci yapmaya çalışmış ve bu nedenle *Kur'cm'*ı bu inanca yer veren hükümlerle doldurmuştur. İstisnai sayılabilecek hükümleri ve daha doğrusu kişinin sanki kendi kaderine yön verebilirmiş kanısını doğuran ayetleri, sırf başarısızlığa uğradığı durumda (ve örneğin bir kısım Arapları İslama sokamadığı ve sorumluluğu ya onların sırtına ya da Tanrı'ya yüklemeye çalıştığı) haller için yerleştirmiştir.

Buna karşı Arabi (ve daha sonra Arapla birlikte Arap olmayan *inananları)* kendisine bağlayabilmek, itaat ettirebilmek için Araptaki kaderci karakteri ve *teslimiyet* ruhunu kendi bildiği gibi yoğurmuş ve *Kur'an'a* soktuğu sayısız hükümlerle *kul* durumunda kıldığı bu varlığı, *elçisi* bulunduğunu söylediği Tanrı'ya (ve dolayısıyla kendisine) taptırtmış, yerlere yatııtmış, kaldırmış ve her şeyini Tanrı'dan uman ve daima bir şeyler dilenircesine ona avuç açan, zavallı ve biçare bir yaratık yapmıştır..

Açınız *Kur'an'*ı, hemen her satırı itibariyle karşınızda; "Yeryüzünde yürür hiçbir mahluk, hiçbir yaratık yoktur ki onun kaderini Tanrı çizmemiş olsun" (K 40 Hûd Suresi, ayet 56) ya da "Yeryüzüne ve sizin başınıza gelen herhangi bir olay yoktur ki, yaratmadan önce O, Kitab'da bulunmasın" (K 57 Hadîd Suresi, ayet 22)

22 Ringgren, *age,* s.l 15;.ayrıca bkz. W. Montgomery, *Free Will and Predestination in Early Islam,* New York, 1948, s. 171 vd.

gibi ayetler yanında, kişinin rızkını Tanrı'nın keyfi kararıyla tayin ettiğine dair, "Allah dilediğine lütfeder, ihsanda bulunur" (K 14 ibrahim Suresi, ayet 11); "Tanrı dilediğini hesapsız şekilde rızıklandırıf" (K 24 Nûr Suresi, ayet 38) hükümleri ve kişiyi "Hiçbir şey insanın kendi emeğinin ürünü değildir" şeklindeki "...görmez misiniz ektiğin tohumu... siz mi bitiriyorsunuz. Yoksa biz mi bitirmedeyiz?" (K 56 Vâkıa Suresi, ayet 63-67) şeklindeki hükümleri bulursunuz.[23]

Söylemeye gerek yoktur ki, böylesine kör bir kadercilikle ve tüm kötülüklerin ya da iyiliklerin ya da gerçeklerin Tanrı inayetine göre ortaya çıktığına inanmış bir zihniyetle ne müspet ilim yapmak, ne müspet ahlaka ulaşmak ve ne de haysiyetli bir toplum (ya da kişi) olarak var kalmak mümkündür.

Arapla temas sonucu Türk, *akılcılık* gibi kendine özgü o en değerli niteliğinden yoksun kalırken, aynı zamanda Arabın kaderciliğine saplanmış ve bu yüzden bütün dinamizmini, canlılığını ve yaratıcılığını da yitirmiştir. Öylesine ki, bütün her şeyi, el açarak yalvar yakar olduğu Tanrı'dan bekler olmuştur. Başka bir deyimle, kendi emeğinden ziyade kendi dışındaki güçlerden medet ummuş, her şeyini talih ve tesadüfe ve yaratanın keyfiliğine bırakmıştır. Başarılı kaldığı tek alan, "cesaret" unsurunun başlıca rol oynayabildiği dönem boyunca askeri alan olmuştur. Yukarıdaki nedenlerle akılcı bilimlerin ve tekniğin gelişmesine ayak uyduramadığı için bu alanda da geri kalmış ve "akılcı Batı" karşısında haysiyet kırıcı yenilgilere uğramıştır. Kaderciliğe bağlılık ona hiçbir alanda yardımcı olmamıştır.

Ve işte bin yıllık bir kader denemesi.sonucu tarihten silinme tehlikesiyle baş başa kalan. Türkü bu felaketten Atatürk kurtarmıştır. Kurtarırkeı de Türke "Kaza ve kader, talih ve tesadüf deyimleri Arapçadır... Türkleri ilgilendirmez" hatırlatmasını yapmış ve "Türk, öğün, çalış, güven" öğüdünde bulunmuş ve Batı'ya, yani *akılcılığa* yönelmenin uygarlığa çıkış olduğunu anlatmıştır. •

23 Bu konuda bkz. İ. Arsel, *Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluları...,* s.176 vd.; İ. Ars'el, *Teokratik Devlet Anlayışından....* s.300 vd.

III) ARA BİN MİLLİYETÇİLİĞİNE SES ÇİKARMA YAN, FAKAT TÜRKÜN MİLLİYETÇİLİĞİNİ "KAFİRLİK" SAYAN ÇEVRELERİMİZ

Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan çeşitli milletler içerisinde milliyetçilik eğilimlerine ve millilik bilincine en son yönelen Türkler olmuştur. Bunun başlıca nedeni Araplık tılsımına kapılmış Türk şeriatçısının Arapla birlik olup, İslamın, *"iman birliğine dayalı iimmet"* yarattığı ve bu itibarla milliyetçilik duygularına olanak bırakmadığı yalanlarını geçerli saymış olmasıdır.

A) Arap Milliyetçisinin Yalanlarına Kanan Türk Şeriatçısı

Daha önceki bölümlerde de gördüğümüz gibi, Arap, kendisi koyu milliyetçi ve hatta ırkçıdır, ama İslam camiası içinde kendinden başkasının milliyetçiliğine razı olmaz. İslamiyetle milliyetçiliğin bağdaşmaz şeyler okluğunu, çünkü İslamın ırk, renk, dil vs. ayrılıkları yok edip iman birliğini her şeyin üstünde kıldığını söyler ve Arap olmayan Müslüman toplumların buna uymasını ister, ama kendisini bu kuralla bağlı saymaz. Yeryüzünü *Dar-iil İslam ve Dar-iil Harb* diye ikiye ayırarak İslam dünyasında yaşayan Müslümanların ırk farkı ne olursa olsun, din ve iman kardeşi olduklarını söyler ve *Kur'aıı'*dan ayetler getirir, ama kendisini Tanrı'nın üstün bir kavim olmak üzere seçtiği ve üstün meziyetlerle donattığı ırk olarak görmekten ve şükranlarını açıklamaktan geri kalmaz.[24]

24 is'.aır.ın Araplara hn nedenlerle bir ninıet olarak verildiğine inanan Abd al-Rahmaıı al-Bazzaz. 1959 da Bağdat'ta yayımladığı *Fi Rtth-al-İslâin* adlı kitabında bütün bu görüşleri işlemenin dışında, daha önce yayımladığı bir kitabında şöyle demiştir: "...Arap milliyetçiliği ile İslamiyet arasında ne çatışma ve ııe ele çelişme vardır. *Araplık* ile *lalamı* birbiri içerisine girmiş iki çember şeklinde mütalaa etmek mümkündür. . .Bu bizim şükran duygularıyla kabul etmemiz gereken bir durumdur. Bu durum biz Araplara şu nimeti bir talih eseri olarak bahşetmiştir ki, savunur olduğumuz milliyetçilik sahip bulunduğumuz din ile bağdaşmaz değildir."

Muhammed'in tüm insanlara gönderilmiş bir peygamber olduğunu belirtir, ama esas itibariyle *Araplığı* İslamiyetle ayniyet halinde tutan ilk Arap milliyetçisi olduğunu ve Arabi tanımlarken *"Araplık, Arapça ve îslamdan* ibarettir" şeklinde konuştuğunu ortaya koymaktan kaçınmaz. .Diğer Müslüman toplumların İslam öncesi geleneklerini ve tarihini kanıksar ve yadırgar, ama İslam öncesi Arap geleneklerini ve tarihini yüceltmekten usanmaz.

Bir toplumun milli benliğine kavuşabilmesinin, gelişebilmesinin, ilim ve kültür uygarlığına erişebilmesinin dil öğesi sayesinde olabileceğine ve Arap dilinin bu bakımdan Arap ulusları için son derece hayati önemi olduğuna inanmıştır, ama aynı imkânı kendisinden başka Müslüman toplumlara tanımak istemez. Bundan dolayıdır ki, ibadetin Arapçadan başka bir dilde yapılmasına ve *Kur'aıı*'ın çevrilmesine asla izin vermek istemez ve bunu engellemek için elinden geleni yapar. Atatürk'ün dil inkılabı veya ezanı Türkçe okutturması, ibadeti Türkçe yaptırtması ve *Kur'an'ı* Türkçeye çevirtmek istemesi, Arabın eıı çok düşmanlıkla karşıladığı, en fazla baltalamaya çalıştığı şeyler olmuştur. Arap, bütün gücüyle Arap olmayan Müslüman toplumları ve özellikle Türkleri *Kur'an*'ın başka dile ve Türkçeye çevrilemeyeceği fikrine yatırmak istemiştir ve bu gayretlerinde oldukça başarılı olmuştur. Öylesine olmuştur ki, bu konuda kendisine her zaman için yardımcı öğeler bulmuştur. O kadar ki, kendi ülkemizde Arabın kandırmalarına kapılarak Atatürk'ün dil devrimlerine ve *Kur'an'ı* Türkçeye çevirtme heveslerine karşı gelen güçler doğmuştur. Bunlar Arabın davasına hizmet saflığına saplanacak kadar bu kandırmalara kapılmışlardır. Tipik bir örnek olmak üzere Mehmet Âkif olayına birazdan değineceğiz.

Hatırlatmakta yarar vardır ki, 19. yüzyıl sonlarında Arap milliyetçiliğinin en ateşli taraftarı olan Arap yazarlar, Türk milliyetçilik akımlarını oluşturmak isteyenlerimizi Yahudilikle suçlardı. Tıpkı bugün yaptıkları gibi. Arap çıkarlarına yatkın nitelikte dış siyaset gütmeyen Türk liderlerini de bugün Araplar Yahudi asıllı olarak tanımlarlar. Kahire'de çıkan *al-Alıram* gazetesinin 29 Eylül 1956 tarihli nüshasını karıştırmak isteyenler bunun böyle olduğunu göreceklerdir.

Bundan dolayıdır ki. Türklük benliğini ve bilincini canlandırmak ve Tiirke özgü nitelikleri ve meziyetleri dile getirmek isteyenlerimiz daima korku, daima aşağılık duyguları içerisinde kendilerini Aıaba karşı adetâ mazeret beyan eder tutumlara sokmuşlardır. Nice örnekten biri olmak üzere, Cemal Paşanın, dördüncü ordu kumandanı olarak Suriye'de bulunduğu yıllarda Türk-Arap ilişkilerini düzeltmek için başvurduğu taktiğe değinmek yerinde olacaktır. Şam'da Arap liderleriyle görüşürken Genç Türklerin Türkçülük akımlarına yönelen davranışlarının Araba karşı bir davranış olmadığını ve Türk-Arap husumetini yaratmadığını ve bilakis Tiirke kendi benliğini kazandırma gayesine yöneldiğini şöyle ifade etmişti:

> "Size şunu söylemek isterim ki, İstanbul'da ve Türklerle meskûn İslam ülkelerinde bugün gördüğünüz Türklük cereyanları (Arap milliyetçiliğine) katiyen muhalif değildir. Pekâlâ biliyorsunuz ki, şimdiye kadar Osmanlı ülkesinde Bulgarlık, Rumluk, Ermenilik cereyanları vardır. Şimdi buna Araplık cereyanı ilave olundu. *Türk kendisini unutmuş, hatta milliyetini telaffuz, etmekten utanır olmuştu.* Millilik fikrinin yok oluşu, nihayet inkirazı kat'iyi intaç edebilirdi. Bundan ürken Türk gençliği, şayanı takdir bir intibah ile kıyam etti. Tiirke Türklüğünü ve onun sınırsız faziletlerini anlatmak konusunda milli savaşa girişti. Şairleri, hatipleri, edipleri, görüşlerini açıkladılar. İki üç yıldan beri bu sahada güçlü bir çalışmaya başladılar. İşte bu cereyan Osmanlı hilafetinin güçlenmesine yardım etti. Şimdi gördüğünüz ordumuz vücuda geldi... Bugün size şunu söylemek durumundayım ki, Türk ve Arap idealleri arasında hiçbir çatışma yoktur. Milli gayretlerinde, onlar birbirlerinin kardeşidirler ve bu gayretleri belki de yekdiğerini tamamlamaktadır."[25]

Cemal Paşa'nın yukarıdaki beyanının Arap liderler tarafından hiçbir şekilde ciddiye alınmadığını ve samimi kabul edilmediğini düşünmek yanlış olmaz. Zira Türklük akımı taraftarları, bütün gayretleri içerisinde Araba karşı ne kadar az saldırgan idiyseler, Araplık akımı taraftarları,

25 Cemal Paşa. *Halımı, 1913-1922.* İstanbul. .1922, s. 172. Yukardaki satırlarda bazı deyimler Osmanlıcadan Türkçeye tarafımdan çevrilmiştir. Metnin İngilizce çevirisi için bkz. Djmal Paslıa. *Mcmorics ofa Turkish Stalcsman. 1913-1919.* London. 1922. s.200.

aksine, Türk ile beraberliği değil, fakat Tiirkü her safhada safdışı kılıcı gayretlerin içerisindeydiler. Kendi öz benliklerini, kendi tarih ve kültürlerini ve hatta İslam dinini Türkten ayırarak iş görmek arzusundaydılar. Ve bunu yaparlarken öylesine bencil, öylesine çıkarcıydılar ki, kendileri gibi milliyetçilik kaygusuna düşen ve kendi benliğine kavuşmak isteyen Türkün milliyetçilik arzularını ve gayretlerini hoş görmeyip, bunu> İslam dinine ve zihniyetine aykırı bulmakta ve yermekteydiler.

B) "Nerede ki İslam Yerleşmiştir, Orada Araplık Bilinci Vardır" Görüşü Hakkında

Şu bir tarihi gerçek görünmektedir ki, İslam, ona dahil her toplumu, her kişiyi, rengi, ırkı, cinsiyeti, dili vb. ne olursa olsun (ve özellikle Türkü) Araplaştırmakta, ona Arabın ruhunu aşılamakta ve onu Arap kafa yapısına ve zihniyetine sokmaktadır. Günümüzün Arap yazarlarından biri şöyle diyor:

> "(İslama dahil bulunan) bütün bu ülkeler, (Araplık) oluşumu cereyanlarının katkıcısıdırlar. Arap ruhlu olma bilinci bakımından, aralarında büyük ayrılıklar vardır. Bazıları kendilerini bu akımdan uzak kılmak istemiştir. Fakat hiçbirisi kendisini bundan kurtarmaya ve Arap ayniyetinden uzaklaştırmaya muvaffak olamamıştır ve şu muhakkak ki, hiçbirisi kendi özbenliğini yaratabilecek *Araplık dışı ruhu* bulamamış ve yaratamamıştır. Modern Türk milliyetçisi ya da Acem ve Endonezya ve Nijerya milliyetçisi kendi kendilerini 'biz Arap değiliz' diye çağırabilirler, fakat bu bilincin (kendine özgü ve) Araplık dışı bir oluşumu mevcut değildir. Ne kadar kararlı veya zorunlu veya eski veya yeni olursa olsun, onun (yani Türk, Acem vb.)... milliyetçiliği saf bir bölgecilikten başka bir şey- değildir ve (bu bölgecilik duygusu) ne kadar güçlü görünürse görünsün... yine de *var oluşum* akımlarına kendine özgü bir anlam sağlayan amaçtan yoksundur. (Onların) bu basit milliyetçiliğinin tek nedeninin çıkarcılığa... dayanmış olduğuna bundan dolayı şaşırmamak gerektir..."[26]

26 İsmail Ragi-A„ al-Faruqi, *agc.* s. 199.

Ve yazar, İslama dahil toplumların ve kişilerin, Araplık bilincinden ve duygusundan tamamıyla sıyrılmış ve uzaklaşmış olarak kendilerine özgü bir milliyetçiliğe kavuşamayacaklarını ve çünkü İslam dininin onları az veya çok ölçülerde Araplılık ayniyetine sokmuş bulunduğunu belirtir ve sonra bu görüşlerini ispat maksadıyla Türk örneğini verir:

> "Hiç şüphesiz ki, Türk askeri hayatını Türkiye için vermeye hazırdır. Fakat acaba bu kahraman ruh, uğrunda kendini fedaya hazır olduğu idealin ne olduğu sorusuna karşı ne cevap verirdi? Bu ideal (eğer asıl gerçek aranırsa) İslam değil midir? Ve dolayısıyla Araplık oluşumu değil midir? Ve bunu İslami deyimlerle açıklamayacak mıdır?., (ve sonuç olarak) onun bu *şu'ubiyat'ı* (Araba yabancılık) böyle anlarda sıfıra müncer olmuş olmayacak mıdır?"[27]

Başka bir deyimle, Arap milliyetçisinin kanısı odur ki, İslama dahil her toplum, İslamın *Arap* niteliği nedeniyle *Araplık* ruhunu alır ve *Araplık* bilincine saplanır:

> "İslamı kabul eden kişi, (gerçek anlamda) *Müslüman* sayılabilmek için Arapça *Kur'an'ı* öğrenmek zorunluluğundadır; bu demektir ki, *etik* ve *din* açısından Arapça düşünecektir ve Araplık bilinci içerisinde muhakeme edecektir."[28]

Ve yine yazara göre, İslamın tüm kurallarını uygulayan kimse ya da toplum Arabın yaşantısını, Arabın değer ölçülerini benimsemek ve gerçekleştirmek durumundadır:

> "Arap yarımadası dışına yayılan şey İslam değil, fakat *Araplıktır...* "[29]

Ve bunun böyle olmasını isteyen, bizzat Muhammed ölmüştür. Bundan dolayıdır ki, *Kur'an'ın* Arapça kalması halinde *kutsal* niteliğini koruyabileceğini öngörmüştür. *İdeal değerlere* ancak *Araplık* bilinci aracılığı ile kavuşabileceğini söylemesi de yine bundandır.

27 ***tbid.*** s.200.
28 ***İbid,*** s.204.
29 ***İbid,*** s.204.

Böylece İslam ümmeti denilen şey Araplık bilincine sahip uluslar toplumu anlamına alınacaktır. Başka bir deyimle *iimmet* anlayışı, mahalli ve milli yaşantıların veya bilincin veya geleneklerin beraberce ve tek bir Tanrı fikri altında birleşmeleri yolu ile kurulan *üniversallik* değil, fakat çeşitli toplumların ve ırkların, Arap ruhuna bürünerek, yani Araplaşaı ak *İslam* adı altında yekvücut hale gelmeleri olayını kapsamalıdır.

İslamın öngördüğü her husus Arabm yaşantılarına ilişkin (veya ondan çıkma, onu düzenleyen) şeylerdir ve Araplık ruhunu aşılar niteliktedir. Bundan dolayıdır ki, İslamın *ümmet* anlayışı Arap benliğine ve niteliğine bürünmüş bir *üniversalizmden* başka bir şey olamaz. İslamın öngördüğü *iiniversalizme* dahil her milli ya da mahalli grup, bütün yaşantılarını, geleneklerini, benliğini ve ruhunu az veya çok ölçüde terk ederek Arap değerleri ve nitelikleriyle hal hamur hale girecektir.

Bir başka Arap yazar şöyle ekler:

> "Nerede ki İslam yerleşmiştir, orada Arabın öze' tarihi rolü olduğu bilinci hâkim olmuştur (ve bu bilincin dayanakları şu olmuştur); peygamber bir Araptır; *Kur'an* Arapça yazılmıştır; Araplar İslamın özüdürler,.."[30]

Bu durumun özellikle Osmanlılar için bir gerçek olduğunu belirten yazar, Türk toplumuna Araplık ruhunu aşılayanların ve bunu adeta "milli bir bilinç" haline getirenlerin Osmanlı padişahları olduğunu ilave eder. Doğrudur ve hele Kanuni Süleyman'dan itibaren Osmanlı yöneticileri (ulemanın ve din adamları sınıfının gayretleriyle) İslamı Araplık bilinci içerisinde benimsemişler ve Türk toplumuna böylece benimsetmişieıdir: Arapçayı baş tacı etmek, Türkçeyi ve **Türkü** küçültmek, İslamı yaymak konusunda kendilerini mutlak bir sorumluluk içinde saymak vb. yollarla bu sonucu sağlamışlardır. 19. yüzyıl sonlarına doğru bu eğilim tam anlamıyla meyvelerini vermiş ve toplumu sürükleyen bütün sınıflar (yazarı, düşünürü, din adamı, devlet adamları ve padişahı ile birlikte) Arabi üstün ve Türkü gerçekten aşağı gören ve küçülten davranışlara hiç çekinmeden ve bu duygulan açıkça beyan edercesine girişmişlerdi. Ali Naim, Mustafa Sabri, Ebuzziya gibi örnekler nihayet birkaç isim olarak hatuiatılmaya değer.

30 Bkz. Albert Houraııi, *Arabic Thought iıı the Liberal age, ¡789-1939.* London, 1962. s.33.

C) Türkü İslamcılık İnanışlarına Saplayarak Benliğinden ve Gelişmeden Yoksun Kılan Türk Şeriatçısı ,

Bilindiği gibi Batı dünyası halklarının genellikle bağlı bulundukları din Hıristiyanlıktır. Fakat Hıristiyanlık içerisinde bu halklar "millilik" duygusundan yoksun'kalmamışlardır. Aynı dine mensup olmakla birlikte, her biri kendine özgü millilik bilincine, geleneğine, kendi diline vs. sahip çıkabilmiştir. Ancak biz Türkler için durum bu olmamıştır; biz İslama girdiğimiz andan itibaren Türklükle ilgili ne varsa her şeyi yavaş yavaş terk eder olmuş, kendimizi unutmuşuzdur.

Türk şeriatçısı için *İslamcılık* dışında hiçbir gerçek, hiçbir hedef, hiçbir amaç söz konusu olmamıştır. Bu kör inanışla o, Türkü İslamcı yapacağım diye uğraşmıştır. İslamcılığın, Türkü tüm benliğinden ve niteliklerinden yoksun kılmasını hiçbir zaman önemli bulmamıştır, önemli olan şey sadece İslam olmuştur.

Bundan dolayıdır ki, Türke özgü ne varsa her şeyi yok bilmiş ve Türkün İslam öncesi tarihini, geleneklerini, dilini, uygarlık girişimlerini kiiçümsemiştir.

Ve işte onun yüzyıllar boyunca sürdürdüğü bu melun siyaset yüzünden Türk, *Türklük* bilincini yitirip Müslümanlık bilinci içerisinde fikren ve ruhen Araplaşmıştır.

Gerçekten de İslamı kabul eden çeşitli milletler arasında biz Türkler kadar özbenliğini İslamiyet içerisinde eritmiş ve yitirmiş bir başka millet yoktur. Bu gerçek, yerli ve yabancı pek çok yazar tarafından açıklanmıştır. Tiifk dostu yabancı bir yazar, Bernard Lewis şöyle demektedir:

> "...her ne kadar kendi Türklük bilincini kaybetmemiş bazı grupların varlığına ve izlerine rastlanmakta ise de, şu muhakkak ki, Türkler, İslamdan önceki tarih ve geçmişleri hakkında pek az bir anıya ve bağlılığa sahiptirler ve *Türk* olan ile olmayan arasında hiçbir zaman ırk kıstasını engel olarak görmemişlerdir."

Joseph Castagne, 1922 yılında Sovyet Rusya'da Bolşevik rejimi altında yaşayan Türkler hakkında yayımladığı bir yazısında Kırgız, Özbek, Türkmen ve Tatar gibi Türk azınlıkların kendi milli benliklerinden tamamen sıyrıldıklarını, Türklüklerini unuttuklarını ve şeriat

kisvesi altında birleştiklerini anlatır. Bu Türkler için Türklük diye bir duygu, Türklük diye bir varlık yoktur, sadece Müslümanlık vardır. Bunlar kendilerini Türk olarak değil Müslüman olarak tanımlamaktadırlar ve Müslüman ulusu adıyla tanınmak isteğindedirler.[31] Kırgız Türklüğü, Özbek Türklüğü, Türkmen Türklüğü diye bir şey yoktur. Bütün bu Türk şubeleri "Müslüman ulusu" adı altında birleşmişlerdir; Türk ulusu diye birleşme "gereğini duymamışlardır. Şeriatçılığı Türklüğün çok üstünde tutan ve her zaman için Arabi Türke tercih eden ve din konusunda Araptan da daha dar görüşlü, daha fanatik ve daha ilkel olanlarımızın (genellikle din adamlarımızın) davranışlarına ve düşüncelerine tanık oldukça ve geçmiş yüzyıllara şöyle bir göz attıkça, yukardaki satırlara hak vermemek imkânsızdır. Gerçekten de biz Türkler, malum çevrelerin, teşviki, şeriatçının tahriki ve nihayet siyaset bezirganının etkisiyle, din sahasında İslamı kendilerinden aldığımız ve öğrendiğimiz Araptan daha bilgisiz, her bakımdan daha tahammülsüz, birçoğumuz itibariyle daha koyu *ümmetçi,* yani daha az "milliyetçi" ve milli bilince daha az sahip görünmekteyiz.[32] O kadar ki; "Türk ancak Müslümanken Türklüğüne kavuşur" diyerekten şeriatçı olmayan veya olup da farklı mezhebe (örneğin Şii gibi) bağlı olan veya din ve devlet ayrılığı fikrini, yani laikliği savunan ve hatta din kurallarını akıl kıstasından geçirmeye kalkanlarımızı kendimizden saymayız; bu gerilikte olanlarımız çoktur içimizde.

Müslüman Arap bile Hıristiyan Arabi kendinden kabul eder de, bizim din yobazımız Türkü ancak *şeriatçı* ise makbul, değilse kâfir telakki eder; onu islam ahlakı ötesinde ve hem de İslamın en dar, en katı kalıpları dışında görmeye tahammülü yoktur ve hiçbir zaman da olmamıştır.-[13] Yüzyıllar boyunca bizi Araptan da daha az milliyetçi ve

31 Bkz. Joseph Castagne, *Le Bolshevisıne el /'islam, Revııe ılıt Mimde Musulman,* Ekim 1922, c.51, s. 1-254.

32 "Milliyetçi" ve "milli" deyimlerini kitabımızın başında belirttiğimiz şekilde insanlık ülküsüne aykırı düşmeyecek niteliklerle kullandığımızı hatırlatmak isteriz.

33 Bundan bir süre önce liselere din dersi konmasını isleyen, bir parlamento üyesi; "...Türk milleti için İslamiyetteıı başka bir maneviyat, İslam ahlakından başka bir ahlak düşünülemez!" diyordu ve İslam ahlakı derken, btınuıı, çöl Arabınıı ahlakı olduğunu biliyordu. Bilmediği şey, Türkiye Cumhuriyeti'nin son 45 yıldan beri Arabıı şeriatçı ahlakından farklı bir *akılcı alılak* anlayışıyla yaşamakta olduğu ve ancak bu sayede, az da olsa, kalkınma hamleleri yapabildiğiydi. Fakat, ruhu ve bilinci öylesine Araplaşmıştı ki, Türkiye'nin bu ahlak anlayışı içerisinde yetiştiğinin farkında değildi.

ondan da daha çok fanatik yapan şey onun bu ilkelliği ve hoşgörüden yoksun bu zihniyetidir. Bundan dolayı değil midir ki, İslamiyeti kabulden beri içimizde daha *"hür", daha "serbest" düşünebilen; daha "liberal" davranışta olan; daha "insani" dünya görüşüne sahip* ve şeriatın dar kalıplarından kendilerini daha kolaylıkla kurtarabilen ve hatta bazen şeriata karşıt yol takip edebilen *insanlarımız çıkmış,* fakat *dar görüşlüler çoğunluğu bizler* onları dahi kendimizden saymak istememişizdir. Bu toprakların barındırdığı çeşitli halk sınıfları içerisinde, şekilci anlamıyla "softa" yönleri az, fakat "Türk"lük niteliği çok kimseler bol sayıda yetişmiştir ve bunlar, Türkün İslamdan önceki pek güzel, pek çelebi ve pek insani geleneklerinin sadık takipçisi olmuşlardır. Aralarında, kadına şeriatın kabul edemeyeceği kadar üstün bir durum ve "hür" bir yaşantı ve erkeğe eş bir "şahsiyet" sağlayan mezhepler kurmuşlar, ibadet ve ayinlerine kadınları dalıi katmışlar, onlarla beraber oturup beraber kalmışlardır. Hatta *Kur'an*'ın yasaklarından bazılarına fazla önem vermeyen ve örneğin İslamın haram kıldığı şarabı kendilerine caiz görenler ve bunun manevi sarhoşluğunu ruh gıdası yapanlar çıkmıştır. Fikir ve düşünce hayatı açısından "şüpheci", "tenkitçi" ve "akılcı" nitelikleriyle fanatizmden uzak ve insanlığa daha yakın bir hayat sürebilmişlerdir. Ve üstelik *Kur'an*'m "mukaddes" sayılan Arapça dilini bir kenara itip, Türkün öz diline bağlı kalanları da olmuştur.

Ne yazık ki, kendi geleneklerinden çok Arabın geleneğine, kendi öz yaşantılarından çok Arabın çöl hayatının icaplarına ve nihayet kendi temiz dilinden çok Arabın ve Acemin diline ve *dinine* bağlı gericilerimiz, Türk çoğunluğunu da peşlerine takarak, aydın görüşlü bu insanları ve bu grupları, sanki bu ülkenin yabancısı ve düşmanıymış gibi görmüşler ve toplumdan uzaklaştırmışlardır.

Türk topluluğunun *özbeöz Türk* olan bu öğeleri, kendi ileri görüşlülüklerini hazmedemeyen çoğunluk içerisinde, her şeyleri ile gizli yaşamaya zorlanmışlardır. Başka bir deyimle, sırf daha liberal ve daha ideal bir dini inanca sahip olmaları sebebiyledir ki, bunlar, dar ve ilkel zihniyetteki çoğunluğun baskısı altında tutulmuşlar ve bu çoğunluğun hışmına uğramışlardır. Bugün dahi laik Cumhuriyetimizin

çeşitli mezheplerine mensup Türk halkı arasında, mesela Alevi Türkler sanki başka bir dinin salikleriymiş gibi muamele görürler; sırf başka ve farklı bir inanışın insanlarıdır diye 13 bin Alevi köyüne henüz okul yapmamışızdır. Devlet okullarında din dersi almaya zorladığımız çocuklara, velev ki bunlar farklı düşünüş ve mezhepteki ailelerin çocukları olsun, kendi inançlarına aykırı esasları öğretmekle ve aşılamakla meşgulüzdür.

D) Türkün "Türklük" Bilincine Kavuşmasını Dinsizlik Sayan ve Arap Üstünlüğünü Savunan Türk Şeriatçısı

Günlük gazetelerimizin hemen her gün yayımlar oldukları bir tür resim vardır ki, devrim aleyhtarlarının mutluluğunu ne kerte sağlarsa, Atatürkçü, uygarlıkçı ve ilerici aydınlarımızın vicdanlarını da o derece sızlatır ve memleketimizin geleceği bakımından bizleri dehşete düşürür: Türk yavrusunun, Arapça harflerle süslenmiş bir sınıfta, başında takke, elinde *Kur'an,* softa kılıklı bir hocanın nefret saçan nazarlarından yılmış hali. Bu çeşit resimler sadece gazetelerde değil, ellerde de dolaşıyor. Evet Türk yavrusu, pek çoğumuzun farkına varmadığı bir şekilde bu ellere terk edilmiştir. *Kur'an* kursları ve benzeri eğitim yolu ile onun o körpecik beyni, bilmediği bir dilde, kendisine yabancı, Türkün niteliklerine aykırı bir hayat felsefesinin dondurulmuş ilkel kurallarıyla yoğurulmakta. Arabın çöl yaşantısının talimine sokularak çürütülmekte ve milli benliğine aykırı bir ruh ile yetirtirilmekte. Tıpkı Atatürk'ten önceki dönemlerde olduğu gibi.

Bundan 60 şu kadar yıl öncesine gelinceye kadar toplumumuzda Türklük benliğine, Türklük ruhuna ve Türkün öz niteliklerine gerçekten düşman bir sınıf vardı ki, *Türk* ile ilgili hiçbir şeye tahammül edemezdi. Bu sınıf oldukça geniş ve Osmanlı toplumunu tam manasıyla etkileyen, sürükleyen bir sınıftı. İçlerinde ünlü yazarlar, düşünürler, üniversite profesörleri, şeyhülislamlar ve nihayet padişahlar, yani tek kelime ile devleti sürükleyen bütün bir takım vardı ve temsil ettikleri zihniyet *şeriatçı* zihniyetti.

Şeriatçının en büyük korkusu Türkün Türklük bilincine kavuşması, Türklük benliğine bürünmesi, kendi öz tarihi ile gururlanması ve İslam öncesi nitelikleriyle ve meziyetleriyle ortaya çıkması, kendi öz diline sarılması ihtimali olmuştur. Çünkü bu takdirde Türkün İslama karşı yabancılık duyabileceğini, dini inançlarının bile zayıflayabileceğim düşünmüştür. Türkü "Müslüman" kılacağım veya "Müslüman" tutacağım diyerekten Türklüğünden uzaklaştırmanın gayreti içerisinde bocalamıştır. 19. yüzyılın sonlarına doğru Türkçülük akımları uyanmaya ve gelişmeye başladığı zaman bu durum kendisini bariz bir şekilde gösterir olmuştur. Zira İslamcı zihniyetin mümessilleri, o tarihten önceki eden dönemlerde gerçekleşen Batıcılık hareketlerinin din açısından yaratabileceği tehlikelerin Türkçülük akımları sonucu olarak ortaya çıkabileceğini hesaplamışlardı.[34]

I) "Türk" Deyiminin Kullanılmasına Dahi Tahammül Göstermeyen Zihniyet; Türkü Araba Nazaran Çok Aşağı Gören Davranış

Bunlar Türkler arasında *Türk* deyiminin kullanılmasına dahi karşı çıkan ve Türkçülük akımlarını kâfirlik ve dinsizlik ithamlarıyla engellemeye çalışan, Türkün Arap ırkına nazaran çok aşağı seviyede olduğunu alenen beyan eden ve neredeyse Türk diye bir yaratık olamayacağını savunan özbeöz Türklerdir.[35]

1912 tarihli *Sebil ur-Reşad* dergisinde çıkan ve yazarı belli olmayan bir yazıda bu konu özellikle ele alınmış ve *Tiirk* deyimini kullanmanın ve örneğin "Türk hükümeti", "Türk ordusu", "Türk ülkesi" veya "Türk hakanı" şeklindeki deyimlere yer ve önem vermenin Osmanlı halkı arasında tedirginlik ve rahatsızlık yarattığı ifade edilmiştir. Bu tarz konuşmaları yapmanın İslama aykırı olduğu belirtilmiştir. Türk deyiminin kullanılmasını şaşkınlıkla karşılayan yazar, "Ne demektir Türk?" diyordu ve ilave ediyordu:

34 Niyazi Berkes, *The Develapmenl of Secıtlcırism in Tırkey.* Montreal, Mc Gill University Press, 1964, s.373.

35 Bu konuda ve bu çeşit ithamlar için bkz. A. Süleyman, "İslamiyet ve Türklük", *Sebil ur-Reşad,* 1912. sayı 191; Tahir al-Mevlevi, "Tiirk Hakaıı'nın Tahta Çıktığı Gün", *Sebil ur-Reşad.* 1912, sayı 192.

"Türk denilen şey, Osmanlı Saltanatı ve İslam Halifeliği adı altında kurulu siyasi bir şirketin nihayet bir üyesi demektir."[36]

Türkçülük akımlarına düşman olanlar, "Türkçü mü? O da ne demek? Siz Türk mü satarsınız?" diyerekten Türkü alay konusu ederlerdi. Türk milliyetçiliğinin diğer azılı bir düşmanı Ebuzziya (Tevfık) Efendi ise, 1913 tarihli *Meanua-i Ebuzziya* adlı derginin 94. sayısında şöyle diyordu: "Bizim Türkçülüğümüz, sembolizmden başka bir şey değildir. Bizler (yani Türkler) tüm olarak İslam içerisinde erimişizdir ve (Türk filan değil) sadece ve sadece Müslümanız..." Ve hemen arkasından Buharalı hanların bile kendilerini Türkten saymayacaklarını, zira cedlerinin Türkistan'ı vaktiyle fethetmiş olan Araplardan başka bir şey olmadığını ilave ediyordu.[37]

Fakat Türke karşı en akıl almaz hakaret ve en büyük darbe yine o tarihlerde Ahmet Naim (1872-1934) adında bir üniversite profesörü ile Mustafa Sabri adındaki bir din adamından (ki bu şahıs 1919-1920 tarihlerinde şeyhülislam olacaktır) gelmiştir. İstanbul Üniversitesi'nde felsefe hocalığı yapmış olan Naim, Galatasaray ve Mülkiye mezunuydu. Mehmet VI. zamanında Ayan Meclisi üyeliği yapmıştır. 1913 yılında İstanbul'da yayımladığı *İskanda Dava-yı Kavmiyet* adlı kitabında Türk milliyetçiliğini savunanlara karşı açıkça hücuma geçmiş ve bütün Müslümanlara genel bir çağrıda bulunarak onları Türke karşı kutsal savaş (cihat) açmaya teşvik etmiştir. Ona göre "milliyetçilik" denilen duygu, "bizim Türkçülerimizin" Batı'dan aldıkları "musibetlerden" (kötülüklerden) biriydi. İnsan Vücudu için kanser hastalığı ne kadar zararlı ve öldürücüyse, İslamın varlığı için de milliyetçilik hevesleri öylesine kötü ve yok ediciydi. Bu, Batı'dan taklit edilmeye çalışılan yabancı asıllı bir yenilikti. Ahmet Naim'e göre şeriat, kendi dayanağı olan çeşitli kaynaklardan çıkan ve özellikle *Kur'an* ve hadis emirleri yoluyla milliyetçiliği yasaklamış, mahkûm etmişti. Milliyetçilik İslama aykırı bir şeydi ve tek kelimeyle dinsizlikti.[38]

36 *Sebil ur-Reşad.* 1912. sayı 232. Yukarıdaki pasaj için bkz. Niyazi Berkes. *age.* s.373-374.

37 Ebuziyya (Tevfik), "Türklük ve Tatarlık", *Meanua-i Ebuzziya.* sayı 94 ve 1913, pasaj için bkz. N. Berkes, *age,* 4S3-492.

38 Alınıed Naim. *Işkımda Dâvâ-\ı Kavmirat.* İstanbul, 1913. s.51-52: N. Berkes, *uge.* s.375.

Ahmet Naim. yukardaki tezini biraz -daha geliştirerek şunu ileri sürmüştür ki, Türklük ve Türkçülük akımları, kendilerine Türkçü diyenlerin uydurdukları bir şeydir ve sahtekârlıktan başka bir değeri yoktur. Ona göre Türk tarihi diye bir şey mevcut değildir ve olamaz da; var olan tek şey İslam tarihidir; İslam tarihi dışında Türk için Türk tarihi diye bir şeyden bahsedilemez. Yine ona göre, Türkçülük akımlarını sürdürenler, damarlarında bir tek damla Türk kanı olmayan bir topluma Türklük inancı aşılama gayretleriyle kıvranmaktadırlar. Ve bu gayret içerisinde birtakım "acayip" Türkçe deyimler ve isimler ortaya atmaktadırlar ve bu acayip isimleri ve deyimleri "o güzelim Müslüman isimler" yerine koymaktadırlar. Ve bununla da kalmayıp, bir de birtakım "garip milli günler uydurmanın telaşı içerisindedirler" ve neredeyse "o eski Şamanist dini ihya edeceklerdir". Aynı kitabında Naim, "Türkün geçmişini bilmeye ve öğrenmeye hiç lüzum ve ihtiyaç yoktur... Bizim için lüzumlu olan şey şeriatı öğrenmek, Muhammed'i tanımak, İslam dünyasını bilmek ve İslam kahramanlarının hayatlarını tetkik etmektir... Budur bizim için lüzumlu olan tek şey" diyordu. Ve insanı biraz daha hayrete sevk eden şey şudur ki, bu kitabın yazıldığı tarihlerde Arap milliyetçisi, her türlü davranışı kendisine meşru vasıta kılarken ve milliyetçilik duygularını şahlandırmak maksadıyla Arabın Türke karşı düşmanlıklarını körüklerken ve İslamı kendisine sömürü öğesi yaparken ve hatta Arabın İslam öncesi yaşantısını milli gurur kaynağı haline getirirken Ahmet Naim, bütün bunları ya inkâr edercesine ya da bilmeyerek -ki bu da cehaletinin bir diğer tezahürüydü- Arap milliyetçisinin davranışlarını farklı şekilde değerlendirmekteydi. İddiası o idi ki, Arap milliyetçiliği Arapların milli gelişimini ve büyüklüğünü dile getirirken ve bununla övünürken, sadece İslamdan bu yana olan tarih sınırları içerisinde kalmaktadır. İslamın dışında ve İslamdan önceki tarihe dayanmamakta ve ihtiyaç duymamaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Ahmet Naim'in bu satırları yazdığı ve yayımladığı günlerde Arap milliyetçisi, hem de Müslüman Arap ve Hıristiyan Arap el ele vermiş olarak, Araplık duygusunu İslamın dışında ve hatta üstünde görmeye ve göstermeye ve başkaca birçok çare yanında bir de bu yoldan Arap milliyetçilik akımlarını kuvvetlendirmeye çalışmaktaydı. I. Dünya Savaşı'nın hemen arifesinde

Araplığı islamcılığın önüne diken Arap düşünürler ve yazarlar çoktu: "Biz her şeyden önce Arabız. Müslüman Arapta Araptır, Hıristiyan Arap da. Fakat bizim Müslümanlığımızdan veya Hıristiyanlığımızdan önce Araplığımız gelir. Biz bütün dualarımızı ve ibadetimizi camilerde ve kiliselerde bırakmışızdır. Bundan dolayıdır ki, eğer bizim Araplığımız, Müslümanlığımızdan ve Hıristiyanlığımızdan önce geliyorsa, Araplığımızın Osmanlılığımızdan önce gelmesi şaşılacak bir şey olur mu?" Bu sözler nerede ve kimler tarafından sarf edilmiştir tahmin edebilir misiniz? Bu sözler 1913 yılında, İstanbul'un göbeğinde Arap milliyetçilik davasını yürüten Müslüman Araplar tarafından ve hem de Arapların İstanbul'da kurdukları bir derneğin (ki adı "Al-Muhtada al-Arabi", Arap Edebiyat Kulübü) salonlarında nutuklar şeklinde söylenmiştir. Üstelik Mısır'daki *Al-Ahram* gazetesinin 22 Nisan 1913 tarihli nüshasında yayımlanmıştır.[39] Arap milliyetçisinin buna benzer davranışlarına daha pek çok örnek vermek mümkündür; bundan önceki sayfalarda bunlara ayrıca temas etmiştik.

Görülüyor ki, Türk milliyetçiliği akımlarına ve asıl Türke düşman Ahmet Naim ve benzerleri Türke hakaret üstüne hakaret yağdırırlarken ve Arap milliyetçilerinin İslam dışında milliyetçilik aramadıklarını beyan ederlerken, Arap milliyetçisi, hem de onların burunlarının dibinde, "Biz Müslümanlıktan ve Osmanlılıktan önce *Araplık* duygusuna sahibiz" diye haykırmaktaydı. Ne var ki, bizim Türk düşmanı aydınlarımız her türlü yalanı sanki düşmanlıklarına vasıta yapmaktaydılar. Ve bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de Türke, yani kendi mensup bulundukları milli camiaya hiç sıkılmadan, "Geçmiş tarihi boyunca İslama hizmeti dokunmuş kaç tane Türk çıkmıştır?" diye de sormaktaydılar. Sanki asıl olan İslama hizmetmiş de, Türklüğe ve insanlığa hizmet değilmiş gibi. Şüphesiz ki, Türkün genel olarak uygarlık gelişimi konusunda ne katkıları olduğunu tartışmak ayrı bir konu. Fakat "Türkün İslama ne hizmeti dokunmuştur?" diye soru soran bir kimsenin, her şeyden önce "İslamın Türke ne hizmeti dokunmuştur?" sorusunu ele alması ve eğer Türkün İslama ve ondan daha önemli olarak insanlığa hizmeti dokunmadığı kanısmdaysa, bunun ne-

39 Hisham Sharabi. ***Arab lırellecluıls and ılıe Wesı: Tlıe Fonmııive Years, 1875-1914,*** The John Hopkins Press, 1970. s. 126.

derilerini araştırması gerekirdi. Bunu yapabilmiş olsa, şeriatın Türkü neden gelişmekten alıkoyduğu gerçeğini görebilirdi. Fakat Türklüğünü unutarak Araplaşmış bir ruhtan bütün bunları beklemek elbette ki abestir. Evet, Ahmet Naim gibiler öylesine Türklük duygusundan uzaklaşmışlardı ki, bütün bu yukarda söylediklerini yeterli görmeyerek bir de Türkü özellikle Araba karşı küçük düşürücü, Türkü Araba feda edici bir davranış içerisinde kıvranmaktaydılar.

2) Arabıı Tiirke Üstün Olduğu Tezini Savunan Türk Şeriatçısı

Ahmet Naim adeta Arabın ağzıyla konuşurcasına ve Arabıı milliyetçilik davasına hizmet edercesine Türkü ve Türklüğü küçültmekten ve böylece İslama hizmet etmekten zevk almaktaydı. Türkün Araba karşı aşağılık duygusu içerisinde kalması ve Arabi kendisinden fazla sevmesi, ona bağlanması için ne mümkünse bunların hepsini düşünmüştü. Ve düşündüklerini de Tiirke adeta hakaret edercesine açıklamaktan geri kalmamaktaydı. Ona göre Türkler Arap ırkının üstünlüğünü kabul etmeliydiler:

> "Arapların İslama sadakatleri ve Muhammed ile olan ırki yakınlıkları ve Arapçanın *Kur'an* dili olması ve İslamı getirmiş olmaları ve bu yüzden Araba karşı beslenilmesi gereken minnet duyguları nedeniyle *Arap ırkı,* diğer bütün ırkların ve özellikle bizim ırkımızın (yani Türk ırkı demek ister) çok üstünde kabul edilmeli ve herkes tarafından yayılmalı ve sevilmelidir."[40]

Biitün bu iddialarını ve beyanlarını güçlendirmek maksadıyla Naim, *Kur'an* ve hadis kaynaklarından alınma hükümleri kendisine dayanak yapıyor ve neden dolayı Türklerin her şeyden çok Arap ırkını sevmeleri gerektiğini ve bunun bütün Türkler bakımından "zorunluluk" olduğunu belirtiyor ve özellikle Muhammed'in şu sözlerini ve hadislerini hatırlatıyordu:

> '"Ben bir *Arabmı, Kur'an* Arapçadır ve cennete gidecek olan Müslümanların konuşacakları dil Arapçadır'; 'Arabi sevmek

40 Alımcd Naim, *<ıge,* s.51-52. Bu pasaj için bkz. N. Berkes. *uge.* s.375-376.

demek *İman* sahibi olmak demektir, Araptan hoşlanmamak demek İslamdan ayrılmak demektir'; 'Araba karşı kim kötü davranırsa (küfür ederse) o kâfirdir."'[41]

O tarihlerde Tiirke Türklüğünü unutturmaya ve Türkü Araba karşı aşağılık duyguları içerisinde tutmaya çalışanlar arasında sadece Ebuzziya Efendi'ler, sadece Ahmet Naim'ler veya Süleyman Nazif'ler ve benzeri yazarlar değil, ünlü din adamlarımız da vardı. Mustafa Sabri bunlardan biriydi. 19. yüzyılın sonlarında Türkü Arapça kitaplardan kurtarıp Batının müspet ilmine yöneltmek isteyenler, ki bunlar arasında özellikle Hüseyin Cahit (Yalçın) yer almıştı, karşılarında bu din adamını bulmuşlardı. Hüseyin Cahit, çeşitli yazılarıyla, köhne Arapça kitapların okutulması sisteminden vazgeçilmesini ve bunun yerine çağdaş ilim ve tekniği getirecek ve öğretecek olan modern kitapların kabul edilmesini ısrarla tavsiye ediyor ve "Bu kitapları biz, Araplardan değil Batı'dan almalıyız" diyordu. "Cüretkâr Bir Dekadan" başlığı altında *Malumat'da.* yayımladığı bir makalesinde Mustafa Sabri, "...Araplara kıyasla biz (Türkler) ne değer taşırız ki" diyerek İslam dini dolayısıyla Arabın Tiirke üstünlüğünü belirtiyor ve Türkün Araba karşı saygı ve sevgi'beslenıesi gereğini ileri sürüyor ve Tiirke Türklük benliğini vermek isteyenlere bütün nefret ve hiddetiyle saldırarak onlara karşı *soysuzlar* deyimini esirgemiyordu. İslam dini dolayısıyla Araba karşı beslenmesi gereken bağlılığın, Osmanlı birliğini yapan "çıkarcı" ilişkilere benzetilemeyeceğini ve "ruhlarımızın ta derinliklerine kadar işlemiş bulunan İslam" nedeniyle "dinimizi Arap ilmi olmadan benimsemeyeceğimizi" ilave ediyor ve bütün bu görüşlerini 1898 yılında *Malumat* adlı dergide Türk kamuoyuna açıklıyordu. Kitabımızın "Arap Milliyetçiliği Davasında Türk Aleyhtarlığı Öğesi" bölümü tetkik edilecek olursa görülecektir ki, Arabın milliyetçilik davasına Türk düşmanlığı öğesini vasıta kılan Arap yazarlar arasında dahi Mustafa Sabri veya Ahmet Naim vb. kadar Arap çıkarlarına çalışan az olmuştur. Mustafa Sabri, 1919-1920 yıllarında şeyhülislamlık görevine getirilecek ve Türk istiklal hareketlerine karşı düşmanca tutum takınacak ve daha sonra da gidip Mısır'a yerleşecektir. 1949 yılına kadar orada yaşayacak

41 Ahmed Naim. ııge. s.52: N. Berkes. age. s.375-376.

ve orada ölecektir. Aynı işi görenlere günümüzde de aydın sandığımız kişiler arasında rastlamaktayız. Bu listeyi zenginleştirmek ve günümüze dek getirmek kolaydır; bunlar arasında sadece din adamları, sadece okumuş geçinen kişiler değil, fakat ülkenin kaderini elinde bulunduran siyaset adamları dahi yer almıştır. O kadar ki, 1978 yıllarında hükümette görevli bir bakan Kahire'de yaptığı bir konuşmada kendisini Türk değil, fakat Arap milliyetçisi olarak görmekle övündüğünü söylemiştir.[42]

3) Halifenin Türklerden Olamayacağını Savunan Tiirk Din Adamları

Bizim din adamımızın Türke karşı melanetini diğer ulusların din adamlarının kötülükleriyle kıyaslamak kolay değildir. Din adamlarımızın ve aydın geçinen şeriatçılarımızın Türke ve Türk ile ilgili her şeye karşı düşmanlıkları sadece Türkçeyi ihmal ve hatta yok etmeye ya da Türkün geçmiş tarihini inkâr veya "dinsizlik dönemi" şeklinde göstermeye çalışmak, milli mücadele dönemini bile önemsiz kılmaya uğraşmak, Türkü Batı'ya, yani müspet akla ve ilme yönelmekten alıkoymak şeklinde olmamıştır. Bunun da ilerisinde ve aklın alamayacağı kadar ciddi ihanet noktalarına ulaşmıştır. Gerçekten de kimin aklına gelebilir ki, Arabın sırf kendi öz ve milli çıkarları ve milliyetçilik duyguları nedeniyle başvurduğu çareleri, Arap milliyetçisinin de işine gelecek tarzda, Türk din adamları desteklesin ve Arabın yanında yer alarak Türk çıkarlarına karşı adeta savaşsın ve örneğin 19. yüzyılın sonlarında bile (yani, Hilafetin Türkler tarafından alınmasından 400 yıl sonra) halifenin Tüıkten olamayacağı ve ancak Arap ırkından gelme birisi olabileceği tezini savunsun. Bilindiği üzere bu tez Muhammed tarafından ortaya atılmış ve o tarihten bu yana yüzyıllar boyunca Arap düşünürler tarafından devamlı şekilde işlenegelmiştir. Halifeliğin

42 Bu Bakan, 1978 yılında istila eden M.C. Hükümeti'nin MSP'li bakanlarından Fehiıı Adak'tır. Cumhuriyet Senatosu'nun 12 Oeak 1978 tarihli oturumunda Senatör Halil Tunç. istifa edeıı hükümetin tutumunu eleştirirken şöyle demiştir: "Devlet öyle bir hale gelmişti ki. Kahire'de 'Ben Türk değil Arap milliyetçisiyim' diyen bir bakan vardı." Senato üyeleri kendisine "Kinidir o" diye sorduklarında, "Fehiıı Adak" diye yanıt vermiştir. Bu konuda bkz. *Cumlmriyeı* gazetesi. 13 Ocak 1978.

Araptan başka ve hatta Araplar içerisinde de Kureyş kabilesinden başka kimselere geçemeyeceği tezi Arap milliyetçisinin en çok benimsediği fikirlerden biri olmuştur. Ve Arap milliyetçisini bu konuda besleyen kaynaklar fevkalade zengindir. Al-Şahrastâni, *Kitah Nihayatu'l-İkdam Fi'ilnıi Kalcım* adlı kitabında bu tezi geliştiren İslam düşünürlerinin ünlülerindendir ve halifenin sadece Müslüman bir kişi olmasının yeterli bulunmadığını, fakat aynı zamanda Kureyş kabilesinden gelme bir kişi olması gerektiğini Muhammed'in sözlerine ve davranışlarına ve onu takip eden ilk halifelerin tutumuna göre geliştirir.[43]

İşte Arabın bu tezini Türk din adamları, bundan 80-90 yıl öncesine gelinceye kadar ve daha doğrusu tepelerinde Yavuz Sultan Selim veya ona benzer padişahlar bulmadıkça savunabilmişlerdir. *Kur'aıı*'daki hükümlere uygun olarak halifeliğin Araptan başka uluslara ait olamayacağı fikrini Abdülhamid'in tahta ilk çıkışı tarihlerinde geliştirmeye çalışmışlardı. O tarihlerde İstanbul'un başlıca camilerinin başimamları bu konuda fikir birliğine varmışlar ve halka, bir yandan vaazlar vermek ve diğer yandan şeriat kaynaklarından ve özellikle *Kuı 'aıı'*dan alınma hükümleri ve yayınları dağıtmak suretiyle bu fikirlerini kabul ettirmeye azmetmişlerdi. 1908 yılında Abdülhamit, sırf kendi çıkarları nedeniyle bu davranışı önlemeye çalışmış ve bu çeşit yayınları toplattıımıştı. Fakat onun bu tedbirleri din adamları arasında huzursuzluk ve hoşnutsuzluk yaratmıştı.[44]

4) Tiirkiin Padişahı Bile Arabın Davasına Hizmette

Görülüyor ki, şu son yakın tarihimiz içerisinde din nedeniyle Türkün Türke düşmanlığı pek çeşitli şekillerde ve çok yönlü olarak kendisini göstermiştir. Bu listeye Araba karşı Türkten çok yakınlık gösteren, güven besleyen ve etrafına İzzet Abul Huda ve Emin Efendi ve Şeyh Esat gibi Arap danışmanlar toplayan ve onların telkiniyle Türkün uygarlaşmasına ve Batı ilimlerine kavuşmasına engel olan Abdülhamid'i ve diğer padişahları da eklemek mümkündür. Bu ve-

43 al-Shahrastani, *Kitah Nihuyatu'l lı/claın fi'ilnıi Kalanı.* İngilizce çevirisi A. Guillaunıe tarafından, s. 157.

44 Sir E. Pears. *Life ofAbdulhamid ...* S.İ49.

şileyle Abdülhamid hakkında da bir iki söz eklemek gerek. Abdülhamid'in Türke karşı ne sevgisi, ne saygısı ne de güveni vardı. Arapları ve Çerkezleri, bu ırklar Türkten daha alçakgönüllü ve daha sadıktırlar diyerek, Türke tercih ederdi. Bundan dolayıdır ki, bir Arap olan İzzet Abul Huda'yı ve Emin Efendi'yi kendine en yakın danışman olarak seçmişti.[45] Ve işte Abdülhamid'i Türkün yararına olabilecek işler yapmaktan alıkoyanlar ve örneğin İslama aykırı düşer diyerek Batı ile temastan geri bırakanlar, yine bu Arap danışmanlar veya Abdülhamit'in yakın dostları olan diğer Araplardı. Abdülhamid'in güvendiği ve kendisine yardımcı yaptığı bu Araplar ve özellikle Muhammed Zafır'ler, Şeyh Esad'lar, Abul Huda Efendi'Ier, ona daima şunu telkin ederler ki, daha önce saltanat makamını işgal etmiş olan padişahlar Hıristiyan Avrupa ülkeleriyle dostluklar kurmuş olmakla hata ve günah işlemişlerdir ve yapılacak en doğru hareket Hıristiyanlığa karşı İslam birliğini kurmak ve saldıraya geçmektir.[46]

Din adamlarımızın o zaman olduğu gibi bugün dahi hayranlıkla anar oldukları Abdülhamid, gerçek anlamıyla bir Türk düşmanıydı. Türkün ırkına, tarihine, diline, geleneklerine, her şeyine karşıydı. O tarihlerde Arap milliyetçisi, Araplık benliğini geliştirmek için her çareye başvururken, bizim sultanımız Türklük benliğinin doğmasına ve gelişmesine tahammül gösteremezdi.

Abdülhamid'i çok yakından tanıyan ve gençliğini adeta onunla birlikte geçirmiş bulunan Vambery (kız kardeşine Fransızca dersi verirdi), Abdülhamid ile ilgili anılarını anlatırken şöyle konuşur:

> "Kendi öz ırkı ve hemen hemen hiç dolaşmadığı kendi ülkesi hakkında çok yanlış bilgilere sahipti. O kadar ki, bir gün kendisine Türk ırkının yeryüzünde en geniş coğrafi bölgelere yayılmış ırk olduğunu ve Türk dilinin nisbeten hafif değişiklikler gösterdiğini söylediğim zaman şaşırdı kaldı (ilk defa öğreniyorcasına). Bütün bu bilgisizliğine rağmen ara sıra milli gurur izharında bulunurdu,

45 A. Vambery, "Personal Recolleclions of Abdülhamid II and His Court", in *The XIXllı Ceniniy and Afler.* Temmuz 1909, c.66, s.69-88: Zeine. Z. Zeiııe, *Tlıc Emergeııce of Arab Nationulism,* Beyrut, 1966, s.54vd.

46 Bu konuda bkz. *Greul Brilain Handbook.* The Rise of islam and the Caliphatc, The Pan Islamic Movement, sayı 96 (a ve b), s.54-55.

> fakat bu davranış sadece kendi sülalesine karşı beslediği duygunun ifadesiydi (yani Türke mensubiyet bakımından değil); zira bir defasında Galatasaray Lisesi'nde Türk ırkının etnolojisi hakkında bir konferans vermek üzere kendisinden izin istediğimde, bunu şiddetle reddederek bana -'Milliyet konularına asla yer vermemeliyiz. Zira bütün Müslümanlar kardeştiler ve milli farklılık niteliğindeki her engel ciddi husumetler yaratır' dedi."[47]

Asıl düşüncesi şüphesiz ki bu değil, fakat "Kavm-i Necib" diye kabul ettiği Araba karşı eğilimi ve buna mukabil Türke karşı olan güvensizliğiydi. Öylesine Türk nefreti içerisindeydi ki, biraz yukarda da belirttiğimiz gibi etrafına Türkten başka öğeler toplardı. Vambery, ki uzun yıllarını Türkiye'de geçirmiş ve Türkleri iyi tanıyan bir yazardır, Asyalılar arasında Türklerin en güvenilir kimseler olduğunu açıkça beyaıı ederdi. Fakat Abdülhamid onu dinlemez, Arapları ve sonra Boşnakları tercih ederdi. Arapları özellikle başının tacı yapardı. Zira şeriatçı bir ruhu vardı ve *Kur'an* ve hadisler yolu ile Arabın üstünlüğü, "asaleti" gibi fikirlere saplanmıştı. Bu fikirler gerek camilerde ve gerek din okullarında şeriat eğitimi olarak toplumun her bir kişisine aşılanmaktaydı. Bu durum, onun anlayışına göre, "milli farklılık" yaratmazdı, ama Türk ırkı ve tarihi hakkında konferans verme teşebbüsleri Abdülhamid Efendi'ye tehlikeli görünür veya dine aykırı sayılırdı. Ve esasen bütün düşündüğü ne din, ne Türk ne de hiçbir şeydi; sadece kendi özel çıkarları ve güvenliğiydi. Bundan dolayıdır ki, sarayına veya yüksek mevkilere sadece kendi şahsına bağlı olacağından emin bulunduğu kimseleri getirirdi.[48] Ve getirirken de bunlar arasında en cahil en köle ruhlu olanları seçerdi. Vambery anılarında şöyle der:

> "Bundan dolayıdır ki fanatik ruhlu ve hamakat örneği Hacı Ali Bey ile ilişki kurmuştu... (O Hacı Ali ki Padişahın başdanışmanı

47 A. Vaınbeıy. "Persona! Recollections of Abdülhamid II. and His Court", in tlıe *X/XIlı* ***Ccmıııy undAfier.*** 1909, c.66. s.69-88 ve c.65, s.980-993. Yukardaki pasaj için bkz. c.66, s.83.

4S A. Vambery, ***ane.*** c.65, s.989.

olarak onun üzerinde sınırsız bir etki yaratmıştı.) Aynı katagoriye " ne idiiğü belli olmayan ve karakteri pek şüpheli bir Arap mollasını, Şeyh Ebul Huda'yı sokmak mümkündür. Daha çok din işlerinde danışman olarak, fakat aslında miineccimbaşı niteliğiyle iş görürdü. Arapları ve Çerkezleri, Türkteıı daha sadıktırlar ve mütevazıdırlar diyerek her zaman için tercih ederdi. Ebul Huda'ya ve Emin Efendi'ye ve İzzet'e karşı zaafı bundan ileri gelmekteydi, fakat şunu söylemek isterim ki, bunda yanılmaktaydı, zira bildiğim Asyalılar içerisinde Türkler en çok güvenilebilecek kimselerdir."[49]

Türk dinleyicilerine Türkün eski (İslam öncesi) tarihini ve uygarlıklarını anlatmak için konferans vermek isteyen Vambery'ye "Hayır" demesini bilen Kızıl Sultan, Türkün eski yaşamını ve aşamalarını merak edip öğrenecek yerde, Türkü küçük görür, hatta yok sayardı. Fakat buna karşılık Arap tarihinin öğrenimini ve eleştirilmesini sağlamak amacıyla hiçbir şeyi esirgemezdi. Nitekim 1877 tarihlerinde Münif Paşa'nın (ki o zamanlar Eğitim Bakanı'ydı) teklifi üzerine eski Endülüs uygarlığı ve tarihiyle ilgili araştırmalarda bulunmak üzere İbn al-Talamid al-Turkuzî al-Şinkiti adındaki bir Arap tarihçisini İspanya'ya yollamıştır.[50]

Türke ve Türk milliyetçiliğini dile getirebilecek her şeye karşı diş bileyen bu hain Padişah, Arap milliyetçiliğini güçlendiren her şeyi ve herkesi kendisine baş tacı ederdi. Koyu bir Arap milliyetçisi olan Arabi Paşa'nın Arabın yararına dönük her davranışından duygulanırdı. Onu Mecidiye nişanı ile ödüllendirmişti. Kâmil Paşa'nın (1832-1913) birinci cildi yayımlanmış bulunan *Hatırat*'ında ve Ahmet Rasim'in *İki Hatırat, Üç Şahsiyet* (Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1976, s. 14-15) adlı yapıtında bütün bunları öğrenmek mümkün.

49 *İbid,* s.989.

50 Bu konuda bkz. M. Henri Pérès. *L'Espagne Vue par les Voyageurs Musiilenians de 1610 à 1930.* Paris, 1937. s.52. Yukardaki pasaj için bkz. Bernard Lewis. *Islam in History.* London, 1973, s. 116.

5) Genç Türkleri "Dinsiz" Diye İlan Ettiren Abdiilhamid, _ Din Adamının Desteğini Sağlar

Türk toplumunu uyandırmak ve milli benliğe kavuşturmak konusunda Genç Türklerin sarf ettikleri çabalara daha önce değinmiştik. O tarihlerde bu çabaların karşısına en hain ve en kurnaz bir davranışla dikilenlerin başında Abdülhamid ve ona yardımcı olan din adamları gelirdi. Türk halkının fikir ve kültür seviyesinin yükselmesini asla istemeyen ve onu böylece sömüren bu kötü ruhlu padişah, Genç Türkleri yıpratmak için şeytanın bile akıl edemeyeceği yolları denerdi. Bu yollardan biri, bu idealistleri para ile satın almaya çalışmak ya da onların adını *dinsize* çıkarmaktı. Takdiğini başarıya ulaştırmak amacıyla din adamlarını kendisine araç yapmıştı.

Öte yandan ordudaki askerleri subaylar aleyhine kışkırtmanın çarelerini de bulmuştu. "Din elden gidiyor" ya da "şeriat ihmale uğradı" feryatlarıyla bütün Anadolu halkını Türk milliyetçiliği aleyhine kışkırtmaktan geri kalmamıştır. Eğer Selanik'ten hareket eden Kurtuluş Ordusu biraz daha gecikmiş olsaydı, kim bilir bu melanetini nerelere kadar götürmüş olacaktı.[51]

Ve o bunları yaparken Arap milliyetçisi (ve hem de burnunun dibinde faaliyet gösteren Arap milliyetçisi), Arabın üstün ve Tanrı'nın inayetine mazhar bir ırk olduğu fikirlerini yaymakla ve kendi milli benliğini geliştirmekle meşguldü.

Ne ilginçtir ki, bizim din adamlarımız, Türkün İslam öncesi tarihine ve niteliklerine böylesine düşman kesilirken, Türk olmayan bir yazar, Cemaleddin Afganî, Türkün İslam öncesi özelliklerini ele alıp İslamı bununla hal hamur etmeye çalışmıştır.[52]

6) Araptaki Türk Düşmanlığı Duygularının Nedenlerini Bilmekten Aciz Calıil Çevrelerimiz

Bizim gerici ve cahil çevrelerimiz sanır ki, Arabın Türke karşı husumeti, nefretleri, düşmanlıkları ve kırgınlıkları, Tanzimat dönemi ile,

51 A. Vanıbery, *uge.* c.66. s.87.
52 Fazlur Rahman, uge. s.643.

Genç Türklerin tutumu ile ve nihayet Atatürk'ün laikliğe ve uygarlığa yönelmiş davranışı nedenleriyle başlamıştır ve güçlenmiştir. Yani sanır ki, Arap, sırf Tlirkte din duygusu azaldı diye Türke düşman kesilmiştir. Cahil çevrelerimiz Türkün, özellikle Atatürk zamanında ve halifeliğin kaldırılması, din ve devlet işlerinin ayrılması yüzünden dinden uzaklaştığını kabul eder ve Arabin bu nedenle Türke yönelttiği suçlamalarını haklı bulur. Bu çevrelere göre Arabın Türke küskün davranması, Türkü kendisine yabancı görmesi olağandır ve bundan dolayıdır ki, Arap çeşitli vesilelerle Türkün yanında değil Türke karşı cephe almıştır (Kıbrıs davasında olduğu gibi).

Bu bakımdan Türk, yine bu çevrelerin inanışına göre, İslama dönmelidir, şeriata bağlanmalıdır ve "Arap kardeşliğine" sarılmalıdır. Türk için yapılacak şey, onlara göre, Batı'ya değil, fakat Arap ülkelerine ve Arap kardeşliğine yönelmektir. Hemen belirtmek gerekir ki, Türkü bu fikre alıştırmaya uğraşanlar bunu din adına, İslam adına yaptıklarını söylerler, fakat çoğu zaman ya cehalet ya da çıkarlar nedeniyle bu şekilde davranırlar. Çıkarlar nedeniyle davrananlar dahi Arabın Türk düşmanlığına neden saplanmış olduğunu, ne zamandan beri saplandığını bilmezler; Arabın Türke karşı olan husumetinin yeni değil, fakat çok gerilere, ta 7. yüzyıllara inen bir şey olduğunu düşünemezler. Ve yine şundan habersizlerdir ki, Araptaki Türk düşmanlığının asıl nedeni Türkün İslama az bağlılığı (veya hiç bağlı olmaması) değildir. Ve hele Türkün farklı bir ırktan gelme, farklı niteliklerde olma durumunun Arabi Türkten uzaklaştırdığını hiç akıllarından geçirmezler. Bilmezler ki Arap, aşağı yukarı aynı nedenlerle, yani farklı ırktan olması nedeniyle Acemi sevmemiş, Acemden nefret etmiştir. Denilebilir ki, Arabın Türk düşmanlığı duygularına saplanmasındaki en önemli faktörlere, Türk egemenliği altında yaşamış olmak, çoğu zaman Türkün kötü idaresine bağlı kalmış bulunmak vb. hususlar katılabilir. Fakat şu muhakkak ki, din öğesi ve Türkün İslama sonradan girmiş olması gibi hususlar Arabi Türke düşman etmiş değildir. Çünkü etmiş olsaydı bu takdirde Arabın her şeyden önce Hıristiyan Araba karşı düşman kesilmesi

gerekirdi. Halbuki, daha önceki sayfalarda da görmüş olduğumuz üzere, bu böyle olmamıştır. Bilakis Müslüman Arap, Müslüman Türke veya Müslüman İranlıya karşı düşmanlık beslerken, Hıristiyan Araba, yani İslamın emirlerine ve hükümlerine göre asıl düşman olması gereken öğelere karşı, sırf o kendi kanındandır diye kardeşlik beslemiş, onunla birlikte milliyetçilik mücadelelerini yürütmüştür.-[Xl]

7) Tiirkliik Bilincini Geliştirmek isteyenler Genellikle Şeriata Saplanmamış Kimseler Olmuştur

Şeriat eğitimiyle yoğrulmuş kişilerin Türklük bilincinden yoksun olarak nasıl kendilerini Türkden çok Arap ruhu içerisinde buldukları ve bu ruhla nasıl Türkü hakir görebildikleri hususuna değinmiştik. Şeriatçı ruh ve zihniyetle yetişmiş kimseler arasından Türkün İslam öncesi tarihine eğilen ve Türkü İslam dışında bir değer olarak ele alan pek çıkmamıştır. Ziya Gökalp gibi bir iki isim dışında Türkün kendi öz tarihini, niteliklerini ve değerini eleştirme konusu yapanlar genellikle Tüıkten başka öğeler olmuştur. Geçen yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı devletine sığınan ve özellikle Macaristan ve Polonya'dan gelme bazı bilim adamları bu konularda önemli çalışmalar yapmışlar ve Türke Türklük bilincini sağlayıcı yapıtlar vermişlerdir. Bunlardan bazılarını belirtecek olursak; Mustafa Celalettin Paşa ile Galatasaray'ın kurucusu Hayrettin Paşa'lar ilk olarak örnek verilecek kimselerdir. Her ikisi de Polonya'dan göç etmişler, İslann kabul etmişler ve devletin önemli mevkilerinde iş görmüşlerdir. Mustafa Celalettin Paşa, ki Müslüman olmadan önce Constanty Borzecki adını taşırdı, 1869 yılında yayımladığı *Eski ve Yeni Türkler Tarihi* adlı kitabında Türklerin eski, yani İslamdan önceki zengin tarihini ve yarattıkları uygarlığı gün ışığına kavuşturmuştur. Türkçenin güzelliğini ve Batı dilleri üzerindeki etkisini de ilmi şekilde ortaya koymuştur.

53 Bu konuda bkz. Zurayk. *al-Vcı:.i ttl-Kıtvmi (Milli Bilini).* Beyrut. 1938. -,.128-130.

A. Vambery, ki Macar asıllıdır, Abdülhamid II'nin danışmanı olmuştur. Osmanlı Türkçülüğünü geliştirenlerdendir.

Joseph de Guignès'in 1756-1758'de Türk ve Moğol tarihi ile ilgili yapıtları oldukça önemlidir. Arthur Lumley Türk grameri hakkında yapıtlar vererek Ali Suavi'ye adeta kaynak işini görmüştür. Onun gibi gramer üstadı David, Fuat Paşa ile Cevdet Paşa'ya bu konularda rehberlik etmiştir.

Léon Cahun, 1896 yılında yayımladığı *L'Introduction à l'histoire de l'Asie* adlı kitabında Asya tarihinde Türklerin rolünü ve etkisini değerlendirmiştir. İlk Türkolog olarak tanınan Necip Asım bu kitabı 1899 yılında Türkçe'ye çevirmiştir. Ziya Paşa bundan yararlanmıştır.[54]

E) Türkün İslamiyet Sayesinde Türklüğünü Koruduğunu Sanan Şeriatçımız

Türkün, İslama girmeden önceki dönemlerde *Türklük* bilincine sahip olmadığı ve örneğin *Türk* adı altında devlet örgütü kurmadığı ve hatta *Türk* sözcüğünü bile kendi bulmayıp Çinlilerden aldığı[55] iddia olunur.

Buna karşılık Türkün *Türklüğünü* İslamiyet sayesinde koruduğuna inananlarımız çoktur.

Aslında her iki kanı da yanlıştır ve bu yanlış *Türklüğü,* "Türk" adı ile tanımlama alışkanlığından doğmaktadır. Oysa ki, Türkü Türk yapan şey *Türk* adı değil Türklük niteliğidir. Bu niteliklerini ise Türk, İslama girmekle yitirmiş ve bu nedenle Türklük bilincinden ve benliğinden uzaklaşmıştır.

I) Türklüğün Tanımı "Ad" İle Değil "Niteliklerle" Oluşur

Bizim şeriatçımızın inandığı ve insanlarımıza da inandırdığı o olmuştur ki, Türk milleti *Türklüğünü* İslamiyet sayesinde korumuştur ve İslamiyeti kabul etmemiş olan Türkler *Türklüklerini* yitirmişlerdir. Bir tarih profesörümüz şöyle diyor:

54 Yukardaki hususlar için bkz. Robert Anciaux, ***Le Turquisme,*** Correspondance ***d'Orient Etudes,*** 1967, s.50-73.

55 Orta Asya'da yaşayan ve kendileriyle devamlı ilişki halinde bulunan halkların Çinliler tarafından ***Tıt-Kiyu*** diye çağrıldıkları ve ***Türk*** adının bundan çıktığı söylenir.

"Museviliği kabul etmiş olan Hazarların, Hıristiyanlığı benimsemiş olan Macar ve Bulgarların bugün için Türklüklerinden artık bahsedilememektedir. Bunların aksine, İslamiyetin kabulü Türklere yeni bir ruh ve kuvvet vermiş, Asya steplerine, Avrupa içlerine kadar uzanan büyük ve uzun ömürlü imparatorlukların kurulup yaşamasında başlıca sebeplerden birisi olmuştur. Bundan daha önemlisi, İslamiyetin ortaya koyduğu prensiplerin milli bünyelerine uyması sebebiyle Türkler varlıklarını koruyabilmişlerdir. İslam dinini kabul etmiş olan Türk boylarından hiçbirisi... milli varlıklarını kaybetmemişlerdir..."[56]

Bize öyle geliyor ki, bu görüş hemen her yönü ile yanlış ve sakattır. Çünkü bir kere İslamiyetin ortaya koyduğu prensiplerin Türk milli bünyesine uyar bir yönü olmamıştır. Zira İslamiyet genellikle şeriat rehberliğini (yani vahyin akla üstünlüğünü) veya kaderciliği ya da kadını aşağı görmeyi vs. gibi ilkeleri ön plana aldığı halde, Türkün İslam öncesi yaşamı bütün bu ilkelere ters düşer nitelikte şeyler olmuştur: Örneğin Türkün milli bünyesine uyan şey "akılcılıktır", "demokratik ruhtur", "kader ve talihe bağlılık" yerine kendi kendine güvendir ve asıl önemlisi kadına değer vermektir. Oysa ki, bütün bu değer ölçülerini Türk, yukardaki bölümlerde kısmen değindiğimiz ve birazdan yine değineceğimiz gibi, İslamı kabul etmekle yitirmiştir.

İslamdan önce *"Gerçeklere akıl rehberliği ile erişilir"* prensibine bağlıyken ve bu sayede Tonyukuk kitabelerini yaratacak uygarlığa ulaşmışken,[57] İslama girdikten sonra bunu terk etmiş ve *"Gerçeklere şeriat yoluyla gidilir"* felsefesine yönelmiştir ve tabii bu yüzden gerilemiştir.

İslamdan önce kendi kaderini kendi çizerken, İslama girdikten sonra kaderini, gökten indiği sanılan hükümlerin köleliğine terk etmiştir. Ve tabii özgürlüğünü yitirmiştir. Büyük Atatürk "kaza ve kader, talih ve tesadüp deyimleri Arapçadır... Türkleri ilgilendirmez" derken, Türkü İslam öncesi niteliğine kavuşturmak istemiştir.

56 Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet\e Türkler,* Çağrı Yayınları, 1980, s.l 1.

57 Tonyukuk kitabelerinin taşıdığı anlam konusunda bkz. İ. Arsel, *Şeriat Devleti'nden Laik Cumhuriyet'e.* Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s.97 vd.; Bahaeddin Ögel, *İslamiyetlen önce Türk Kültür Tarihi,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara. 1984.

İslam öncesi dönemde demokratik sayılabilecek bir ruhtayken, İslamı benimsemekle despotik ruhlu olmuştur; tabii bu nedenle demokrasi kervanına katılamamıştır?[8]

İslamdan önce kadını toplumun eşit üyesi sayarken ve erkekten kaçırmazken ve hatta devletin başına hükümdar yapabilecek kadar değer bilirken, İslama adım attığı andan itibaren, İslami kurallar gereğince, kadına karşı adeta düşmanlaşmış, onu kümese tıkar gibi kapatmış, dövülecek, sövülecek bir yaratık yapmış ve *"Kadınlar aklen ve dinen dûn yaratılmışlardır"* diyebilecek kadar Araplaşmıştır. Ve bu yüzden, kendi kendini ilkel kalmaya mahkûm kılmış ve böylece kadını toplumdan atan ilkel toplumlarla aşık atmıştır.

Başka bir deyimle Türk, İslama girmekle Türkü *Tiirk* yapan en önemli niteliklerinden yoksunlaşmıştır. Koruyabildiği tek şey sadece *Tiirk* adı ile *savaş rıılm* olmuştur.

Oysa ki, *Tiirk* çağrılmakla *Türklük* sağlanmış olmaz. Çünkii Türkü *Tiirk* yapan *ad* değil niteliklerdir. Yani, biraz evvel dediğimiz gibi, akılcı geleneklerdir, kadına değer vermektir vs...

Hatırlatmak yerinde olacaktır ki, bu nitelikleri koruyabildiği sürece Türkler, *Türk* adıyla çağrılmadıkları zamanlar dahi Türk kalmışlardır.

Fakat ne zaman ki İslama girip şeriatın karanlıklarına dalmışlardır, işte o andan itibaren kendilerine özgü niteliklerden yoksun kalmışlar ve Arap niteliklerini almışlar ve her ne kadar kendilerini Türk diye çağırsalar da, gerçek anlamda Türk olmaktan uzaklaşmışlardır. Türkü bu öz niteliklerine kavuşturarak Türklüğüne dönüştürmek isteyen ilk insan Atatürk olmuştur.

Her ne kadar Atatürk'ten önce, mesela 19. yüzyılın ikinci yarısında ve özellikle Meşrutiyet dönemlerinde Türkçülük akımları vesilesiyle bazı olumlu (ve bazı da olumsuz) çabalar sarf edilmiş ve Türklük duygularım canlandırıcı davranışlar görülmüşse de, gerçek anlamıyla bilinçli diyebileceğimiz ve "insancıl bir milliyetçilik" niteliği içerisinde sayabileceğimiz dönem, Atatürk'ün şeriata taviz vermeyen ve "ulus" kavramını din birliği öğesine dayatmayan ve Türkün İslam öncesi nitelikleri

- { *

58 Bu hususlar için bkz. 1. Aısel. *Şeriat Devleliiuleıı Laik Cumhuriyete.* Kaynak Yayınları. 1997. İstanbul, s. 157 v<l.

arasından en iyilerini ayırıp (örneğin *akılcılık* öğesi, örneğin *kadına* değer verme niteliği gibi) bunlara yeniden can veren tutumu sayesinde başlamıştır. Biz hem kendi ulusal benliğimizin bilincine ve hem de insanlık amacına yönelik milliyetçiliğe onun gayretleriyle kavuşmuşuzdur.

2) "Tiirk Kimdir?" Sorusunu Yanıtlamayacak Kadar Tiirkliik Bilincinden Yoksunluk

Türklük bilincinden öylesine yoksun yaşamışlığımız olmuştur ki, "milliliğimizi" düşünmek ve tanımlamak şöyle dursun, *Türklüğün* düşmanı kesilmişizdir. *Türk* sözcüğünü hakaret ve kiifür karşılığı olarak değerlendirmişizdir. Ahmed Naim'ler ya da Mustafa Sabri'ler ve benzerleri, bu sözcüğü hep aşağılatıcı, küçültücü anlamda kullanmışlardır.

Öte yandan "Türk kimdir?" ya da "Türkün tanımı nedir?" gibi sorularla meşgul olmayı aklımızın kenarından geçirmemişizdir. Atatürk'ün zorlamasıyla bu konular üzerine eğilmeye başladığımız tarihlerde dahi *"Türklük bilinci diye bir şey henüz, yerleşmemiştir"* diyerek omuz silkmişizdir. 1924 yılının Nisan ayında toplanan "Birinci Türk Ocakları Genel Toplantısı sırasında ortaya atılan 'Tiirk kimdir?'" sorusu vesilesiyle kongreye başkanlık eden Ahmed Ağaoğlu, "Millilik bilinci olmadığı için bu sorunun cevaplandırılamayacağını" açıklamıştır.[59]

O tarihten bu yana değişmiş pek bir şey yoktur. Devlet, bizzat kendisi *Türklüğün* kıstası olarak İslamı ele almayı ve Müslüman olmayan Türkü *Türk* olarak kabul etmemeyi ilke edinmiştir. Bulgaristan'dan gelen Müslüman Türkleri *Tiirk* kabul edip, Müslüman olmayanları bu şekilde tanımlamaktan kaçman devlet yetkililerine rastlanmıştır. Uygulama da bu şekilde olmuştur.[60]

59 Bkz. *1340 Senesi Nisaıı'ında Toplanan Birinci Tiirk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları,* Yeni Giin Matbaası, Ankara, 1341 (1925), s.41-56.

60 Atatürk dahi Türkü yüceltirken, "Türk kimdir?" sorusunu eleştirmek ve tanımlamak yoluna pek gidememiştir. Çünkü, gitmiş olsa ve örneğin Müslümanlık öğesi dışına taşıp Müslüman olmayan Türkleri de kapsayacak genellikle bir Türk tanımlaması yapmış olsaydı, şeriatçının ihanetine uğrayacağını ve gerçek anlamda Türklük bilincinin yerleşmediği bir dönemde bunun sakıncalı olabileceğini hesaplamıştı. Onun asıl amacı, keıdi zamanına gelinceye dek Anadolu'da yaşamış olan Türkleri tahkir için kullanılan Türk deyimini bu olumsuz nitelikten kurtarmak, Türklük duy-

3) Hükümdarı, Aydını ve Halkıyla "Türklük" Duygusundan Yoksun Toplum

Biz "Türklük" duygusunu gerçek anlamıyla daha Mahmut Gaznevi zamanında unutmuşa benzeriz. Gerçekten de Mahmut Gaznevi, tarih içerisinde Tiirke karşı en büyük hakaret darbelerini ve suçlamalarını layık gören *Şahııame* adlı eserin hazırlanmasında ön ayak olmuş ve bu eserin yazarı Firdevsi'yi, hani İslama rağmen Acemliğini unutmayan ve bununla gurur duyan bu ünlü Acem şairini baş tacı etmiş ve Türkü küçültmelerle dolu bu eserin sayfalarını sarayın duvarlarına çeıçeveletmiştir. Bu konuya daha önce temas etmiş olmakla beraber bir iki noktayı burada hatırlatmak isteriz.

Bilindiği üzere *Şahııame,* Sultan Mahmut zamanında Firdevsi tarafından kaleme alınmış ve ona ithaf edilmiş ünlü bir eserdir. *Şahname'n'm* yazılmasında ona destek olan, onu bu eserin tamamlanmasına teşvik eden ve nihayet sonunda bundan dolayı para ile mükâfatlandıran (her ne kadar şairin beklediği ölçüde değilse de) Mahmut Gaznevi'dir. Bunun böyle olduğunu Firdevsi'nin ağzından, daha doğrusu Firdevsi'nin Mahmut hakkında yazmış olduğu methiyeden anlamak mümkündür.[61]

Sultan Mahmut'u övmek ve ondan para koparmak maksadıyla kaleme aldığı şiirinde Firdevsi, eski büyük Türk Hakanı Afrasiyab'ın Acemler tarafından yenilgiye uğratılışını ve bunun yanında Türkü küçültücü nitelikleri dile getirir. Buna rağmen Sultan Mahmut, *Şahname'ât* adı geçen Türklerin İslam öncesi dönemde yaşamış Türkler olduğunu ve(bundan dolayı hakarete layık görülebileceklerini düşünerek, Firdevsi'yi bu eseri için para ile mükâfatlandırnuştır. Kısaca hatırlatalım ki, *Şahııame* İslam öncesi İran tarihini, yaşantısını ve Acemin Tüıke üstünlüklerini ve zaferlerini anlatan bir eserdir ve genellikle Acem menkıbelerinin hikayeleriyle doludur. İslamdan önceki tarih içerisinde cereyan eden Acem-Türk savaşları bu eserde tek taraflı olarak ele alınmış ve Acemi

gularını geliştirmekti. Bundun dolayıdır ki. "Türk, öğün. güven, çalış!" sloganında *öğiiıı* ve *¡;iiveıı* deyimlerini başa alarak konuşmuştu. Türkün diline ve tarihine sağlamak istemesi de bundandı.

61 *Ştılnıuıе'mn* İngilizce çevirisi için bkz. Ferdovvsi, *Slıalı-Nunıe'-Tlıe Ejiic of ıhe Kiııgs.* ıransl. by Reubuıı Levy. Chicago. 1967, 9 cilt. Ytıkardaki hususlar için bkz. c.l, s.3i.

yüceltecek şekillere sokulmuştur. MS 6. yüzyıldan itibaren sık sık karşılaşılan Türk ve Acem ordularının birbirlerine nasıl saldırdıkları ve Acem ordularının nasıl daima üstün geldikleri belirtilmiştir.

Eser, Türkü aşağılatın ve her türlü meziyet ve nitelikten yoksun gösterici tanımlamalar ve iftiralarla süslenmiştir. Firdevsi bu eserinde Acemin övgüsünü yapar ve onun üstün kalitelerini sıralar ve şüphesiz ki, Acem ulusunu olduğundan çok farklı faziletler ve üstünlüklerle gösterir ve buna mukabil, Türkü yine olduğundan çok farklı şekilde ve düşük seviyelerde takdim eder. İslama dahil olduktan sonraki bütün dönemler boyunca İranlı, kendi İslam öncesi geçmişini ve büyüklüğünü, üstünlüğünü, meziyet ve hasletlerini hep Firdevsi'nin kaleminden çıkma bu hikâyelerle öğrenmiş, bunları terennüm etmiş ve bunlarla gurur duymuştur. Milli benliğini ve duygularını hep Firdevsi'nin, İslam öncesi İran tarihini ve uygarlığını canlandıran ve dünyaya tanıtan bu eseri sayesinde besleyebilmiş ve az da olsa (çünkü şeriat daha fazlasına engel olmuştur) geliştirebilmiştir.

Firdevsi'nin Türkü ne derece batırdığını ve bunu mukabil, Acemi ne derece yücelttiğini anlamak için eserin tamamını okumaya lüzum yoktur. Bazı bölümlerine göz atmak yeterlidir.

Şahncıme'mn 7. bölümünde İran Şahı Behram'ın Türklere karşı giriştiği savaşlar anlatılır. Behram'ın Türkleri nasıl yenilgiye uğrattığı ve bu yenilgi üzerine Türk askerlerinin canlarını kurtarmak maksadıyla nasıl yalvar yakar oldukları ve Şah'ın merhamete gelip nasıl onlara canlarını bağışladığı, fakat haraca bağladığı hikâye edilir.[62]

Türke karşı zaferler kazanan ve Türk ülkelerini işgal eden Behram'ın, kendi öz kardeşi Narsi'ye yazdığı mektuplar dile getirilir.[63]

Türk Hanı Smgibu'nun Miladi 560-570 yıllarında Nuşirvan karşısında nasıl yenildiği ve kendi çıkarlarını sağlamak maksadıyla kızını nasıl ona verdiği belirtilir.[64]

62 *Şuhnamc'mn* İngilizce çevirisi için bkz. *Shahname of Firdıuısi,* İngilizceden çeviren A.G. Warner and E. Warner. 9 cilt. London. 1915. Ytıkardaki husular için bkz. c.7. s.21-91.

63 *İbid.* s.92-93.

64 *İbid.* c.8. s.217-364.

Yine bu 7. bölümde Firdevsi, Türklere mağlup ettirdiği toplumların ağzından Türkü tanıtmaya çalışır ve onun savaşçı, vahşi yaratık örneği olduğunu söyler. Türkleri böylece vahşi, savaşçı ve güçlü gösterdikten sonra, bu toplumların yenemediği bir ulusu Acemlerin yenebileceği sonucunu çıkarır.[65]

Şahncıme'mn 8. bölümünde Şah Hürmüz'ün Türklere karşı savaş başarıları, Türkleri dize getiriş hikâyeleri ve nihayet Türklerin yok edilmesi gereken bir ulus oldukları anlatılır. Bu bölümde Firdevsi Türkler hakkındaki pek ağır hakaret deyimlerine yer verir. Rüstem'iıı babası Zal'ın hayatı ve Türk hükümdarı Afrasiyab'a karşı savaşları 1. bölümde anlatılmıştır. Türkler o dönemlerde Acemlerin en büyük düşmanı olarak tanınırlar. Rüstem ve Zal, Acemlerin en biiyük milli kahramanlarıdır. Firdevsi bilhassa bu iki milli kahramanı ele alarak Tüıke karşı hınç çıkarır. Türklerin Rüstem'den nasıl yılıp kaçtıkları Türk Hakanı Afrasiyab'ın nasıl yenilgiden yenilgiye sürüklendiğini uzun uzun ve Türkü küçük düşürücü masallarla tekrar eder.[66] Daha önce de belirttiğimiz gibi Firdevsi, İran'ın şeriat öncesi tarihini ve uygarlığını yüceltmek maksadıyla *Şahıianıe'*yi yazmıştır. Dünya edebiyatının şaheserleri arasında yer alan bu eser sayesinde İran'ı ve İranlıyı dünya uygarlığına katkıda bulunan öğeler şeklinde takdim etmiştir. Ederken de bütün gücünü İranlının Tiirke iistün olduğu fikrine dayatmıştır. *Şcılmame'*nin her sayfası Tıiıke üstün gelen Acem zaferleriyle doludur. Türkün Acem orduları karşısındaki yenilgileri en mübalağalı şekillerde anlatılmıştır orada; Tüıke iftiralar, hakaretler vardır orada. Ve Firdevsi bu kitabını, Türk hükümdarı Mahmut Gaznevi'nin isteği üzerine hazırlamış ve ona ithaf etmiştir. Mahmut Gaznevi ise bu kitabın sayfalarını kendi sarayının duvarlarına nakşetmiştir.

Türk aydını ve Türk yazarları ve özellikle şairleri, sadece Firdevsi'nin dilini, stilini, duygularını taklit etmekle kalmamışlar, kendilerini, Türkün adeta düşmanı kesilecek kadar İranlı saymışlardır. Firdevsi, İslam öncesi İranlıyı kendi kanından ve canından bilmiş ve Müslüman İranlı ile Müslüman olmayan İranlı arasında fark gözetmemiştir (veya gözetse de ikinciyi birinciye tercih etmiştir); bizim yazarlarımız ve şairlerimiz ise, İslamdan önceki Türkü "gâvur"

65 *fbitl.* s.332.
66 */biti.* c.1. Bölüm 8: c.2, s. 14, 116. 354: c.3. Bölüm 5. s.351.

ya da yabancı görmüş ve göstermişlerdir. Firdevsi İran'ın İslam öncesi tarihini adeta zaferler abidesi gibi dikmiş ve İranlıyı bu dönemler itibariyle fazilet ve meziyet örneği olarak yüceltmiş, bizim aydın sınıflarımız ise İslamdan önceki Türk tarihini ve Türkün bütün milli duygularım, milli geleneklerini ve meziyetlerini unutmuş ve Türklüğü utanç verici bir damga gibi görerek[1] Arap ve Acem ruhu içerisinde eriyip gitmişlerdir. Sadece kendileri değil, mensup oldukları Türk halklarını da kendileriyle beraber eritmişlerdir. Ne hazindir ki, Firdevsi'nıı Acem kahramanı diye anlata anlata bitiremediği ve Türklere karşı daima zaferlerle hayatını süslediği *Zaloğlu Riistem'i*, Türk yazarlar (ve şairler) Türkün karşısına tarihin en büyük siması olarak çıkarmışlar ve kendi kanlarından olan halklara onu sanki bir milli kahramanmış gibi benimsetmişlerdir. Onların bu akıl almaz gayretleri değil midir ki, Türkün, çoğu zaman kendi kendisini "Zal Oğlu Rüsteıı gibi..." görüp övünmesi acayipliğini ve haysiyetsizliğini doğurmuştur.[67]

Şeriat öncesi dönemi yok farz edip ya da "dinsizlik dönemi" şeklinde gösterip, din adına böylesine milli benlikten uzaklaşmışlık ve böylesine milli haysiyeti terk etmişlik tarihte pek görülmemiştir.

4) Benliğimizi Umıtmuşluğumuz, "Tonga Alp Er" Yerine Acem'in "Afrasiycıb" Deyimini Tercih Edecek Kadar Sınırsızdır

Türklüğümüzü ve benliğimizi unutmuşluğumuzu, şeriat öncesi milli kahramanlarımızı kendi öz Türkçe adlarıyla değil, fakat yabancıların verdiği adlarla anmaya varıncaya kadar götürmüşüzdür. Ördeğin, eski Türk tarihinin ünlü kahramanı Tonga Alp Er'i bu adla değil de Acem'in ona verdiği Afrasiyab adıyla anar olmuşuzdur. Gerçek anlamıyla Türk diyebileceğimiz kaynaklarda ve örneğin *Kıttadkubilik'te* veya Kaşgarlı Mahmud'un *Lıgat-cıl Türk'ünde,,* (ki ikisi de aşağı yukarı aynı tarihlere rastlar ve Türkün henüz şeriat dehlizlerine fazla dalmadığı dönemlerde yazılmış eserlerdir) Tonga Alp Er'in hikâyesini okumak mümkündür. *KıtadkulnUk'te* (1069'da yazıldı) Tonga Alp Er'in cesur, akıllı ve zeki bir Türk beyi olduğu ve onu Acemlerin Afrasiyab diye çağırdıkları belirtilir. *Divan-ıt Lügat al-Tiiık'te* ise Mahmut Kaşgârlı şöyle der:

67 Bu hususta bkz. Rıza Nur'uıı *Reme de Turaılogie'ıh* yayımladığı ve *Şahnıime'yle* ilgili yazısı, s. 18. 428.

> "Türklerin büyük Hakanı Afıasiyab'ın gerçek Türk adı Tonga Alp Er'dir; anlamı 'kaplan gibi kuvvetli' yahut 'kahraman adam'dır."[68]

Ne var ki, şeriata saplandıkça Türk hükümdarları ve uleması *Tonga Alp Er'*i bu adla değil *de Afrasiyab* adıyla anar olmuşlardır. Gerek Selçuk hükümdarları, gerek Karahanlılar ve nihayet Osmanlılar için Tonga Alp Er hep *Afrasiyab* olmuştur. Selçuk hükümdarları, kendi iktidarlarını meşru göstermeye çalışırlarken ve halk üzerindeki egemenliklerini sürdürürlerken Afrasiyab'ın ahfadı olmakla övünürlerdi. Karahan sülalesi ise kendi kendilerini Afrasiyab ailesinden gelme kimseler olarak gösterirler ve *"Afrasiyab Hanedanı"* olarak tanımlarlardı. Osmanlı padişahları, kendileri için seçtikleri pek çeşitli unvanlar arasında "Afrasiyabşah" (Afrasiyab gibi kudretli) diyimine yer verirlerdi. Oysa yine tekrarlayalım ki, *Afrasiyab,* Acem mitolojisinde daima küçük düşürülmeye çalışılan, Acem milli kahramanlıkları karşısında daima yenilgiye uğratılan, daima kötülük timsali olarak gösterilen bir kimsedir. Firdevsi'nin ünlü *Şalmaıne'*sinde Afrasiyab bu yönleriyle alay konusu edilen bir tiptir. Bu eseri Mahmut Gaznevi, bu şekliyle bağrına basmış ve yazarını mükafatlandırmıştır. Bir yabancı yazar şöyle diyor:

> "Afrasiyab efsanesinin ilginç olan yönü, Acem mitolojisindeki kötülük temsilciliği rolündeki bir karakteri Türklerin kendilerine mal etmeleri değil, fakat (bu karakteri) Acemin ona verdiği lakap ile benimsemiş olmalarıdır."[69]

5) Siyasi Birlik Duygusunun Olmayışının Nedeni Milli Benlik Bilinci Yoksunluğundan: Özbekler ve Oğuzlar Örneği

Yanlış olarak yerleşmiş olan kanı odur ki, siyasi birlik duygusu şeriat düzeninin ortaya çıkardığı bir duygudur ve bu sayede şeriat ülkelerinde siyasi istikrar sağlanabilmiştir.

Geçmiş yüzyıllar esnasında İslam ülkelerinde var olduğu söylenen siyasi birlik, şeriat düzeninin çağrıları nedeniyle değil, fakat şeriatın yarattığı *despotizm* sayesinde olmuştur.

68 Bu konuda hkz. Robert Devereus, "A Note On Afrasiyab". in *Tlıe Muslim World.* Nisan 1963, c.53. sayı 2. s.141 -144.
69 *Ibid.* s. 143.

Eğer şeriat sistemi siyasi birliği tesis için tek çare olmuş olsaydı, *Timur'un* Samarkant'ta kurduğu imparatorluk veya Özbeklerin bu imparatorluğu alaşağı ederek bunun yerine kurdukları yeni devlet, siyasi birliğe sahip olarak payidar olurdu.[70]

Halbuki Özbekler arasında siyasi birlik yoksunluğunu ve bu birliği kurma yönündeki çabaların yararsızlığını Harzem'in acı kaderiyle ölçmek mümkündür.

16. yüzyılda Orta Asya'daki Türk halkları arasında cereyan eden kanlı iç savaşlar ve dolayısıyla siyasi birlik kurma imkânsızlığı, bu devletlerde şeriat duygusunun zayıflamasından veya yokluğundan değil, fakat sadece milli benliğin (Türklük benliğinin) azalmasından doğmuştur. Milli benliğin kayboluşu ve kültürsüzlüğün var oluşuysa, şeriat sisteminin kökleşmesiyle orantılı olacak şekilde kendisini göstermiştir. İslama bağlılık bu çekişmeleri ve kavgaları bertaraf edememiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda Türk hâkimiyetinin Orta Asya'yı muazzam sahalarıyla içine aldığı malumdur. Fakat Özbeklerin hâkim olduğu bütün bu geniş sınırlar içerisinde uygarlık, kültür ve milli birlik yoksunluğundan başka göze çarpan hiçbir şey olmamıştır.[71]

Özbeklerin kültürsüz kalışı da İran ile temasların azlığındandır. Zira Özbekler Orta Asya'da yayıldıkça İranlılarla temaslarını kaybetmişlerdir. Halbuki İran, kendisiyle yakın ve temas halinde bulunan ülkeleri ve toplumları uygarlığa sürükleyen ve bu yanda etkileyen bir güç olmuştu. İranlılarla ilişki azaldıkça Özbekler kültür bakımından çökmeye ve çöktükçe de siyasi birlik duygusundan uzaklaşmaya başladılar. Fakat buna mukabil, *Oğuz\ox* için durum çok farklı oldu. Zira Omuzlar, İran ile adeta iç içe bulunduklarından Özbeklere nazaran çok daha geliştiler, bu nedenledir ki, daha istikrarlı bir devlet anlayışına sahip olabildiler.

Bu örnekleri çoğaltmak pek tabii ki mümkündür. Fakat varmak istediğimiz sonuç odur ki, Türkler için siyasi birlik ve gelişme durumu şeriata bağlanmaktan doğma bir şey değildir. Şeriata saplandıkça

70 Bu konuda bkz. VV. Bartlıold. *Hislnıte ilex Tıns d'Asie Ceninde.* Paris. 1945. s. 1X5. 188.

71 Asya'nın büyük bir kısmının Özbekler gibi kültürce çok geri bir millet taralından istila edilmiş olması. Orta Asya'yı o devirler itibariyle uluslararası bir ticaret alanı ve merkezi olmaktan çıkarmıştır. Bkz. W. Bartlıold. *tıge.* s. 189.

Türk kültiirsüzleşmiş, milli benlik duygusundan uzaklaşmış ve siyasi birlik kavramından yoksun kalmıştır. Türkü siyasi birlik anlayışına götüren yol şeriattan geçmez; Türk için siyasi biıiik duygusu, uygar ve kültürlü çevre ile beraber olabilmekten doğan bir sonuçtur. Nitekim yukarda bahis konusu ettiğimiz tarihi olaylardan yüzlerce yıl sonra aynı durum Atatürk'ün Türkü *akılcı* raya oturtması ve Batı uygarlığıyla temasa geçirmesi ve kendi milli benliğine kavuşturması sonucu olarak yeniden ortaya çıkar gibi olmuştur.

IV) TÜRKÜN TARİHİNİ İSLAMA GİRİŞ İLE BAŞLATAN VE İSLAM ÖNCESİ TÜRK UYGARLİĞİNİ HİÇE SA YAN ŞERİATÇIMIZ

Nasıl ki Arap şeriatçısı, Muhammed'in İslam öncesi dönemi *"calıiliye"* olarak kötüleyip, İslam sonrasını "nurlu dönem" olarak yüceltme siyasetini yüzyıllar içerisinde Arap halklarına kurnazca uygulayabilmişse, bizim kendi şeriatçımız da bu kurnazlığı Türk halkına aynı ustalıkla uygulamasını bilmiştir; Türkü İslam öncesi dönem itibariyle yok farz edip tüm yaşantısını Arap ölçülerine ve değerlemesine göre ayarlamak suretiyle. Gerçekten de millilik bilincinden olduğu kadar tarih bilgisinden de yoksun olanlarımız bugün hâlâ Türk tarihini Türklerin İslamiyeti kabul ettikleri tarihten bu yana, yani bin yıllık bir zamana sıkıştırmanın çabası içerisindedirler: "Türk milletinin en büyük bahtiyarlığı on asır önce Müslüman olarak 'Allah katında en keriminiz, takvaca en ileri olanınızdır' sırrına ermesidir. O günden bu yana Türk milleti bir kılınç olagelmiştir; çeliğini İslam suyundan alan..."[72]

Bu satırları yayımlayan Diyanet İşleri Başkanlığı söz konusu "sırrın" altında İslamın Arap üstünlüğünü öngören ve örneğin Muhammed'in "İnsanlığın en üstün sınıfı Aıaplardır... beni seven Arapları sever, sayar..." şeklindeki hükümlerin ve sözlerin yattığını elbette ki bilir. Yine bilir ki, Arap bile kendi tarihini İslaıııiyetle değil, fakat İslam öncesi dönemler itibariyle başlatmayı gurur edinir.

72 Diyanet İşleri Başkanlığınca yayımlanan dergide çıkan bu yazı için bkz. Güner Tolgay, "Millet ve Vatan Sevgisi", *Diyanet Dergisi,* Ocak-Şubat 1976, c.I5. sayı 1. s.42.

Ne var ki, gözü "şeriatçılık" ile perdelenmiştir. Bundan dolayı, eskiden olduğu gibi bugün de iddiası odur ki, Türk, İslamı kabul etmeden önce ne doğru dürüst bir dile, ne düzenli bir devlet yaşamına ve ne de olumlu bir ahlaka sahipti. Değer olarak ne varsa her şeyi İslam sayesinde edindi.

Bu tezini açıklığa kavuşturmak üzere Türk dilinin, evvelce "mahdut sözcüklerden ibaret bir aşiret dili" olduğunu ya da Türk birliklerinin devlet düzeni içinde değil, fakat göçebe şekilde yaşadıklarım kanıtlamaya çalışır.[73] Bu görüşleri sadece din adamlarımız değil, yazarlarımız ve politikacılarımız dahi savunur olmaya başlamışlardır. Bir süre önce seçimlerde çoğunluğu sağlayan bir paıti lideri "Hazreti Muhammed dönemini getireceğiz" diye nutuklar çekmekteydi. Aklından ve gönlünden "Türkün eski parlak uygarlığını getireceğiz" demek geçmemiştir. Şeriatçı yazarlarımız da aynı şekilde Türkün yaşam sorunlarının ele alınmasında Türke özgü değer ölçüsünü değil, fakat Araba özgü İslami ölçüleri göz önünde tutarlar.

A) **Türkün İslam Öncesi Uygarlığı Hakkında**

Türkün tarihi ile ilgili ve genellikle yabancı ilim adamları tarafından yapılmış araştırmaları ve eleştirmeleri gözden geçiriniz; tüm olarak izleniminiz şu olacaktır: Türkün şeriat düzenine girmeden önceki yaşantısı, zihniyeti, ahlakiliği, sanat ve edebiyata yönelmişliği ve her şeyi çoğu zaman göğüs kabartıcı, genellikle üstün olmuş ve fakat buna mukabil şeriat sonrası yaşantıları, davranışları ve zihniyeti ve her şeyi daima düşük kertede kalmıştır. Ortadoğu ve Asya ulusları tarihiyle yakından ilgilenmiş ve bu sahada derin tetkiklerde ve ilmi araştırmalarda bulunmuş yabancı yazarların (ve örneğin M. Sprengling, W. Barthold, F. Max MuHer gibi) eserleri ve araştırmaları incelendikçe görülür ki, Türkün İslam öncesi uygarlığı, yetenekleri, dinamizmi, enerjisi, akılcılığı, ahlaki, sosyal yaşantıları ile ilgili olarak söylenmiş ve

73 Nice örneklerden olmak üzere bkz. Serdar, "Dilimize Kastedenler", *Milli Gazete,* 11 Mayıs 1975; Hakkı Dursun Yıldız, *İslamiyet ve Türkler,* Çağrı Yayınları. İstanbul 1980. s.l 1-12.

yazılmış övücü şeyler onun şeriat sonrası tarihi itibariyle tekrarlanmamıştır. Bu yazarlar ve bilginler arasında Türkün İslam öncesi tarihi yaşantısından örnekler alıp bunların Batı'nın kadim çağlardaki o en övünülecek Roma devirleriyle ve örneğin Sezar ve Augustus örnekleriyle boy ölçüşebilecek ve hatta bir bakıma daha da üstün nitelikte olduğunu ileri süren ve ispat edenler vardır.

Batı'nın *Türk* için bazı yarım yamalak bilgilerle "hasta adam" veya "konuşulmaz Türk" diy.ebildiği dönemler Türkün gerçek Türklüğüne sahip olduğu dönemler değil, fakat şeriat nedeniyle benliğinden uzaklaşmış, zekâ ve karakter niteliklerini yitirmiş, akılcı ve yaratıcı güçlerden sıyrılmış olduğu dönemlerdir. Ve özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun düşme dönemidir. Batılı ilim ve fikir adamları Türkü Türkün şeriat öncesi tarihi itibariyle ve çeşitli yönlerden yermemiş ve tenkit yağmuruna tutmamış değildir. Fakat genellikle bu yerme Türkün "savaşçılığı", "göçebeliği", "körü körüne itaatkârlığı" vs. gibi hallere özgüdür. Ancak Türkü İslam öncesi yaşamı itibariyle değerlendirmeleri vardır ki, (ve bu değerlendirme bilimsel araştırmalara dayalıdır) bu yönü ile Türk, onların kaleminde *akılcı, zeki, teşkilatçı, cesur, samimi, diirüst, sözünün eri, pragmatik, lıoşgöriilii* ya da bunlara benzer özellik taşır. Ve bütün bunlardan başka Türk, yine onların değerlendirmelerine göre, başarılı bir uygarlığın kurucusudur da. İslam öncesi hiçbir dönem itibariyle Türk, bu kalemlerde *"hasta adam"* ya da *"konuşulmaz Türk"* ya da *"uygarlık düşmanı Türk"* "uygarlığa katkısı olmamış Türk" damgalarını yememiştir. Ona bu veya buna benzer iftiraları yapanlar Araplar ve Acemlerdir. Bu suçlamaların temelsiz olduğunu anlamak için eski Tüıklerdeki uygarlık konusunda Batı bilim adamlarınca ortaya çıkarılan tarihi gerçekleri eleştirmek koşuldur.

Bunun en güzel örneklerinden birini *Sprengling,* "Tonyukluk Epitath; an old Turkish Masterpiece" (Tonyukluk Kitabeleri; eski bir Türk şaheseri) adlı yazısında en güzel bir şekilde dile getirmektedir.

Orta Asya'da A.D. 550 ile 750 arasında büyük imparatorluk kurmuş olan Türklerle ilgili birtakım kitabelerin ortaya çıkarılması üzerine M. Sprengling'in 1939 yılında ortaya koyduğu görüşlerini gözden geçirecek olursak, Batının kültür ve fikir açısından pek cılız nitelikte

sayar olduğu Türkün, eski Batı uygarlıkkırıyla ve örneğin Roma ile kıyaslanabilecek nitelikte uygarlık aşamaları yapmış olduğunu görürüz. Sprengling, her şeyden evvel Batı'nın Türk hakkındaki değerlendirmesine temasla şöyle der:

> "Türkler ve Tatarlar hakkında yarım yamalak fikirlere sahip Batı, bu son yıllar zarfından gönüllere hoş gelmeyecek şeyler duymuştur. Batı bugün hâlâ 'üstün' siyaset adamının ve gazete muhabirlerinin... sloganlarıyla sarhoştur. Batı'da Tatar hâlâ Tatardır. Batı hâlâ Türkün 'konuşulmaz' niteliğine ve bazen de Giadston'un 'Avrupa'nın Hasta Adamı' deyimlerine göz kıpar. Fakat gerçek Türkün niteliği ve başarılarının ne olduğu hakkında vasat bir Batılı aydın hemen hemen hiçbir şey bilmez."[74]

Ve devamla:

> "...Uzun süre benimsenegelmiş... Batılı inanışın aksine olarak biz bugün Baykal Gölü'nden Macar ovalarına kaçlar olan saha içerisindeki göçebe atlıdan motor ve uçak dönemi yaşamına ve farklı zamanlarda, farklı şartlarda... altı ile on değişik Asya alfabesini uygulayanına varıncaya kadar Tüık-Tatar halklarının ne olduklarını görmeye başladık artık. Bu uçsuz bucaksız geniş sahalar içerisinde 1 500 yıldan beri bu halklar dünya çapındaki dinleri benimsemişler, bazen bu dinler üzerinde büyük etkiler yaratmışlar, teknik gelişmeye ve prensiplere sahip olmuşlardır. Batı'daki cihanşümul imparatorluklara benzer ve onlardan çok daha ömürlü ve dünya siyaseti bakımından daha az önemli olmayan imparatorluklar kurmuşlardır. Sanat ve ilim sahalarının insanları şeklinde ve sanata ve ilme kanat gerenler olarak son derece hayati sayılabilecek roller oynamışlardır."[7]-*

Bilge Hakan ve Kultegin ve Tonyukuk ile ilgili yazılar dolayısıyla hayranlığını belirtirken şöyle der Sprengling:

74 Bkz. M. Sprengling, *Tonyıkuk's Epititlır; An Old Tıiki.slı Masterpiece.* Tlıc American Journal of Senıilic Laııguages and literatüre. Ocak 1939. c.56. s. 1-19. Yakardaki pasaj için bkz. s.2.

75 Bkz. M. Spıenling, *uge.* s.3.

"...Bu satırların yazarı, kendi kendisine tekrar ve tekrar şu soruyu sormuştur: 'Bu kitabelerin bir başka benzerini bilir misin ki sanat inceliğine böylesine sahip olmuş olsun, böylesine zarif, açık ve güzel muhtevada bulunsun? Ve yine tekrar ve tekrar olmak üzere şu cevabı vermiştir: 'Hayır bilmiyorum'..."[76]

Bu kitabelerden edindiği intibaa göre yazar *Tonyukuk'u* o dönemler itibariyle yeryüzünün en büyük devlet adamı ve onun niteliklerini dile getiren yazıları da bulunmaz eşsizlikte birer sanat eseri olarak görmektedir.

"Her yeni araştırıcı sonucunda (işbu satırların) yazarının zihninde gittikçe yoğunlaşan inanç o oldu ki, ihtiyar vezir, *Tonyukuk,* beşeriyetin yetiştirdiği en büyük dimağlardan biridir. Yaşlı hikayecinin bu 'Pro Vita Suat' methiyesinde yer alan öykü nakletme sanatının zarafetine, düşüncelerdeki inceliğe ve stil asaletine eş olabilecek bir başka örnek bulabilmek için insanın çok uzun, çok derin ve çok ince araştırmalar yapması gerekir. Bunlardan daha mükemmelini -özellikle taş üzerine yazılmış yazı olarak- bulmak hiç şüphesiz ki pek nadirattan bir şeydir."[77]

Tiirk kitabeleri üzerinde derin araştırma yapmış olan yazar bu kitabelerin sadece tarih niteliği itibariyle değil, fakat aynı zamanda emsalsiz bir Türk edebiyatının örnekleri olarak değer taşıdığını söylemektedir. "Bu kitabelerde biz, sadece birinci sınıf önemde ve son derece üstün seviyede tarihi yazılar bulmuyoruz, aynı zamanda eski Türk edebiyatının o ender hazinelerine ve kendi türündeki emsalsiz örneklerine ve şahsiyetlerine şahit oluyoruz. Her birisinin de kendisine has özellikleri var. *Şaheser* sözcüğü hiç yanılmaz bir dakiklik ile kendi *'mediıuri*unu en etkili bir şekilde kullanmasını sağlayan şey için kullanılır. .. *Tonyukuk* eserlerini *Sezai''*ın yorumlarıyla kıyaslamakla bu eserleri rencide etmiş olmalıyız. İşbu araştırmaların yazarı ve kendileriyle danışmış olduğu meslektaşları taş kitabeleri sanatında Türke rakip bir başka ulus tanımamaktadırlar ve şuna kanidirler ki, yeryüzünün ünlü ve

76 M. Sprengling, ngc, s.5.
77 M. Sprengling, cıgc, s.5.

üstün nitelikteki kitabeleri içerisinde pek nadir denilebilecek birkaçı Türk kitabelerinin emsalsiz güzelliğine yaklaşabilir." Türklere, bu uygarlık kalıntılarıyla övünebilecekleri öğütünü verirken yazar şöyle der:

> "Eğer modern Türkiye'nin insanları yeni Başkent Ankara'daki Romalı *Augustus'u*n zafer abidelerinin... gölgesinde kendilerini biraz tedirgin hissedecek olurlarsa, kendi hesaplarına atalarının geçmişteki aşamalarına şöyle bir göz atıp onların en üstün Roma eserleri kadar emsalsiz ve muhakkak ki çok üstün muhtevadaki şaheserlerini iftiharla gösterebilirler."[78]

B) Bilgisizlik Yüzünden Türk Şeriatçısı, Türkün İslam Öncesi Güzel Niteliklerine ve Geleneklerine Düşmandır

Türkün İslam öncesi yaşamı, davranışları, gelenek ve nitelikleri Türk şeriatçısı için "tabu" niteliğinde şeylerdir. Bunları ya Arabın ilkel değer ölçülerine feda eder, ya bilmezlikten gelir ya da alenen inkâr eder.

Bu konuda verilebilecek örneklerden biri olmak üzere, Diyanet İşleri Başkanlığının 1973 yılında kadınların giyimiyle ilgili bir açıklaması oldukça ilginçtir. Bu açıklamada Başkanlık, Türk kadınının örtünmesi ve çarşafa bürünmesi gereğini Arabın cahiliye dönemi değerlendirmesine dayatarak ayarlamaya çalışmıştır. Türkün o eski çağlarda kadını erkekten kaçırmayan, çuvala tıkmayan, hür ve serbest tutan geleneklerini hesaba katmamıştır. O sadece Arabın ilkel yaşantı ölçülerini kıstas alıp, bunu 20. yüzyıl Türk yaşamına uygulama çarelerini aramıştır.[79] Diğer bir örnek olarak Milli Eğitim Bakanlığınca desteklenen "Bin Temel Eser" serisine göz atmak yerinde olacaktır. Bu yayınlar Türk kültürünü ve değerlerini İslami ölçülere paralel bir anlayışa oturtmaktadır; örneğin İbn Batuta'nın linlü eseri olan *Seyahatname'*yi görelim. Bu eseri dilimize 1971 yılında çeviren kişi, kitapta Türkün sadece Müslüman olan

7S Bkz. M. Spıengling, *uı>e,* s.9. Islamöıιcesi Tiiık kültürü hakkında ayrıca bkz. Bahaeddin Öğel. *lalaıniyetıen Önce Türk Kültür Tarihi.* (Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre), Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara, 1984.

79 Bu açıklama için bkz. *Tercüman* gazetesi. 6 ve 7 Haziran 1973 nüshaları.

öğeleriyle ilgili bölümleri seçmiş ve sadece bunları okuyucuya sunmuştur. Çeviriye esas olan kıstası Türklük değil İslamlık olmuştur. Bunu kendi ağzından dinleyelim:

> "...Gezginin (yani İbn Batuta'nın) hayatında 29 yılı dolduran ve onun... bütün İslam dünyasını dolaşmasına sebep olan emelin İslam âlemini tanıtmak olduğunu, gezilerinde yolculuklarını kesen, onu geri dönmeye zorlayan tek amilin, İslamiyetin coğrafi sınırları olduğu gerçeğini dikkate alırsak, özellikle milli kültürümüzün temel eserlerini derleyen böyle bir yayınla İbn Batuta *Seyahatname'*sini de gezginin İslami ölçülerine paralel bir anlayışla milli kültürümüzdeki değeri ve yeri ile değerlendirmek zorunda olduğumuz kolaylıkla anlaşılmış olur."[80]

> "Bu tutumun bir sonucu olarak da bu eserden İslam dünyası içinde Türklük alemini ondan da sadece Batı Türk illerini ve uzun yüzyıllar... ortaklaşa bir yaşayış içinde olduğumuz Kuzey Türk ülkelerini 14. yüzyılın gerçekleri... içinde tanıtmak ve bu kadarla yetinmek mecburiyeti kendiğilinden çıkar..."[81]

Ve bu düşünce ile çevirici, *Seyehatname'*nin bugünkü anavatan dışında kalan Türk sahalarının sadece Musul'dan Nusaybin'e kadar olan kısımlarını almış ve "Orta Asya Türk ülkelerine ilişkin izlenimler"! seçmeler dışında bırakmıştır. Halbuki *Seyahatname'*nin Türkün gerçek nitelikleri ve tarihi bakımından en önemli sayılabilecek bölümleri çeviricinin İslami ölçülere sadık kalmak bahanesiyle seçme dışında bıraktığı bölümlerdir. Çevirici, milli kültür ve milli benlik öğelerini sadece İslami kıstas açısından ele almış, fakat Türkün kendi öz tarih oluşumunu yapan ve onun karakterinden, silinmeyen temel niteliklerin kaynağına gitmek istememiştir. Sanki İslam sonrası yaşantılar Türkü Türk yapan ölçülermiş gibi, kendisine hareket noktası olarak İslami ölçüleri uygulamış ve uygularken de İbn Batuta'nın sadece Kuzey Türk

80 İbn Batıta, *fbıii Batı/ta Seyahatnamesinden Seçmeler,* Milli Eğitini Basımevi, İstanbul, 1971. s.5. İlginç olan husus şudur ki. yayın tarihinde başbakan olan Demirel ve Milli Eğitim Bakanı H.O. Bekata'nm da yayınları destekleyen önsözler var kitabın başında.

81 *İbid.* s.5.

illeri, Güneydoğu Anadolu sahaları gibi yerlerdeki gezilerini çevirmiş ve bunun dışındaki yerlerde yaşayan Türk toplumları hakkındaki izlenimleri kayda değer bulmamıştır. Halbuki çevirici Türkün kendi öz ölçülerine göre hareket etmiş olsaydı ve Türklerin şeriata daha yeni saplanan veyahut da şeriat dışı kalan yaşantılarını konu yapan izlenimlerini tetkik etseydi, muhakkak ki çok daha yararlı bir hizmette bulunmuş olurdu. Zira şunu belirtmek gerekir ki, İbıı Batuta'yı, Türklerin yaşantıları bakımından en fazla hayranlığa sevk eden hususlar çeviricinin her nedense çevirmekten kaçınmış olduğu bölümlerde dile getirilmiştir. Türkün kadına verdiği değer ve kadına karşı gösterdiği saygı, bütün *Seyahatname* boyunca İbn Batuta'nın hayranlıkla izlediği hususlar olmuştur.

Hele Çin sınırlarına yakın bir Türk toplumunu ziyaret ettiği sırada, belli bir bölgenin genel valiliğini yapmakta olan bir Türk kadınıyla olan görüşmesi vardır ki, okurken insanın gurur duymaması mümkün değildir. Fevkalade ilginç olması nedeniyle bu konuda İbn Batuta'nın izlenimlerinden bazı kısa örnekler vermek iyi olurdu. Ne var ki, bizim çeviricimiz için bu İslami ölçülere pek yatkın değildi. Zira bahis konusu Türklerin bir kısmı, o tarihlerde henüz şeriatın karanlık dehlizlerine dalmamışlardır ve dolayısıyla kendi öz niteliklerini kaybetmemişlerdir. Diğer bir kısmı ise Müslüman olmayan Türklerdi. Ne var ki, Müslümanlık dışında kalan bu Türklerdeki kadın saygısı ve kadını baş tacı etme ve kadını hür iradeye sahip bir vaıiık şeklinde görme geleneği ve nihayet kadını devletin başına hükümdar kılma olgunluğu gerçekten görülmedik bir şeydir ve İbn Batuta, kendisi Müslüman olmasına ve şeriatın kadını küçülten, kadını erkeğin malı haline getiren ve hele "Kadının sözü ile hareket edersen yeryüzünün altı üstünden daha evladır" şeklindeki hükümlerini Tanrı ya da Peygamber emirleri olarak kabul etmesine rağmen, bu konudaki hayranlıklarını gizIeyememiştir. Ne üzücüdür ki, bizim şeriat ruhlu çeviricimizi bunlar hiç ilgilendirmez, zira onun için önemli olan husus Türkün akla ve ahlaka uygun ölçüleri değil, İslamiliktir.

Sadece kitap çevirisi bakımından değil, fakat kitap seçimi bakımından da bu aynı şeriatçı zihniyet Türkün kafasını İslami değerler cenderesine sokmak ister.

İster Arapça ister Batı dillerinde olsun, İslam uygarlığını ve kültürünü Türkün yok ettiğini ve söndürdüğünü anlatan binlerce kitabı yasaklamaz ve kitaplıklarımıza sokar ve çocuklarımıza okutur, ama İslamın gerçek bir uygarlık yaratamayacak nitelikte olduğunu, siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeye olanak bırakmadığını ve bu nedenle şeriat ülkelerindeki geriliklerinin sorumluluğunu Türklere yüklememek gerektiğini belirten kitapları yasaklar. Yine bunun gibi Türkü vahşi, gaddar, kaba, fikren geri nitelikler içerisinde tanıtan Arap yazarların (İbn al-Banna'lar, Sait al-Andalusi'ler, İdrisi'ler, İmam Gazali'ler, Muhammed İbn Tulun'Iar, Muhammed Abduh'lar, Seyid Ali Emirler vb.) yapıtlarını Türkün kafasına sokarcasına başköşelerde tutar, ama Türkün şeriat nedeniyle gelişemediği konusunu işleyen kitapları (örneğin H. Muller'in *The Loorn ofthe History* adlı kitabı gibi) yasaklar listesinin başına koyar. Böylesine Tiirk haysiyetini ve gururunu korumaya çalışanlara düşmandır.

C) İslama Girmeden Öıιce Türklerin Doğru Dürüst Dile ve Alfabeye Sahip Olmadığını Savunan Şeriatçı

Şeriatçı bir kalemden çıkan şu satırları okuyalım:

> "Türkçe ise, İslamdan evvelki dönemde mahdut kelimelerden ibaret küçük küçük kabile ve aşiret lisanı idi."[8]~

Bu bilgisizlik karşısında insanın nutku tutulur. Cahil halk yığınlarına kendilerini dindar göstermek suretiyle bu tür inanışları yerleştirenlerin Tiirke karşı yaptıkları haksızlıkların ve ihanetin bir örneğine başka ülkelerde rastlamak mümkün değildir. Yukardaki satırları yazan kişi ve onun benzerlerine göre Türkçe ile uğraşanlar Türk ulusunun İslam diniyle, *Kur'an* 1a, din mahreçli kelime ve tabirlerle "alakasını ve irtibatını" kesmek amacındadırlar. Tiirkçenin güzelliğini savunanlar genellikle Yahudilerdir ve onların da istediği zaten budur.

82 Abdıırralıman Serdar. "Dilimize Kastedenler", *Milli Gazete.* I 1 Mayıs 1975.

Daha yukaıdaki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, şeriat eğitimi ile yoğrulmuş ve medrese zihniyetiyle beyni yıkanmış insanlarımızda öylesine *Araplık* bilinci ve benliği oluşur ki, bu oluşum içerisinde Türkün İslam öncesi biitiin değerlerini ve aşamalarını ve uygarlıklarını inkâr etmek bir yana, Türke adeta düşman bir tutum ve davranış, içerisine girmek doğal olur. Daha önce Ahmet Naim, Mustafa Sabri gibi bir iki örneği vermiştik. Aynı zihniyetin temsilcilerinin, elli yıllık Atatürk dönemine rağmen bugün hâlâ iş görür olmaları insana şaşkınlık vermektedir.

1) Arap Alfabesinin Tiirkçeye Yatkın Olmaması

Genellikle kabul edilir ki, Arap harflerini kabul etmekle Türkler kendi öz dillerine en biiyük darbeyi indirmişlerdir. Dil bilginlerinin ve uzmanlarının görüşleri odur ki, Arap harfleri Sami dillerine özgü niteliktedir. Oysa ki Türkçe *Ural-Altay* kaynağından çıkmadır ve Sami dilinin tabiatına yatkın bulunan Arap harfleri Ural-Altay özelliğindeki Türkçeye uymamaktadır. Çünkü Türkçedeki sesli harf sayısı Arapçaya nazaran daha fazla olduğundan Arapça harflerin benimsenmesi üzerine ve Türkçe kelimeleri Arap harfleriyle yazmak gereği nedeniyle Türkçe yazı dili olarak da baltalanmış ve kullanılamaz hale gelmiştir. Nasıl ki, Arapça harflerle Fransızca, yazmaya kalkınca Fransızcayı berbat etme sonucu doğarsa, Türkçe için de durum böyle olmuştur.

Bu ve buna benzer diğer zorluklar nedeniyle Tüıkçeyi Arapça harflerle okumak ve yazmak fevkalade güçleşmiştir. Bu güçlük nedeniyle halk için okuma yazma olanağı yok olmuştur. Sadece belirli bir sınıf -ki o da Arapçayı bildiği için- dilbilgisini (okuma ve yazmayı) kendi tekelinde bulundurmuştur. Halk yığınları için Arapçayı ve Arap harflerini öğrenmek uzun ve zor bir eğitimi gerektirdiğinden ve esasen halkı eğitmek, aydın geçinen çıkarcı sınıfların işine de gelmediğinden halk yığınları cahil kalmıştır. Böylece halk yığınlanyla, okuma yazma bilen bu az kalabalık zümre arasındaki dil farklılığı gittikçe büyümüş ve kısa bir süre içerisinde öylesine bir hal almıştır ki, okumuş geçinen sınıflarla halk yığınlarının konuştukları dil birbirinden çok ayrı ve çok farklı ni-

teliklerde oluşmuştur. Bu iki sınıf, aynı ulustan olmakla beraber, birbirlerinin dillerini adeta anlayamaz hale gelmişler ve birbirlerine yabancılaşmışlardır.[83]

Öte yandan Arapçaıın yüzyıllar içerisinde gelişemeyip dondurulmuş ve hatta ölü bir dil halinde, kalması, yeni deyimlere ve gelişmelere uydurulmaması ve sadece akademik (özellikle din bakımından) nitelikte bir değer taşıması sonucu.olarak da Türkler için hem dil ve hem de fikir bakımından gelişme olanağı yok edilmiştir. Arap harflerinin hem bilimsellikten uzak bulunduğunu ve hem de Tiirkçeye zararlı ve Tiirkçeyi baltalar nitelikte olduğu hususu Türkiye dışında yaşayan bazı Türk şubelerince, özellikle Rusya'daki Türk azınlık tarafından da vaktiyle anlaşılmıştı. Bundan dolayıdır ki, 1926 yılında Rusya'da yaşayan Türklerin girişimiyle Bakû'da "Türk Dili Kongresi" toplanmış ve Arap harflerinin Türkçeye zararlı ve Tiirkçeyi yok edici yönleri ve bilimsellikten uzaklığı tartışılmış ve bu nedenle Arap harflerinin terk edilmesi dileği savunulmuştur. Bu kongreye o tarihlerde Türkiye'den de katılan olmuştur.

Atatürk'ün 1928 yılında harf devrimi yaparken göz önünde tuttuğu husus bu olmuştur. Şu muhakkak ki, Arapça harfler yerine Latince harflerin kullanılması o tarihten bu yana Türkçenin arınmış bir hale gelmesi ve bütün güzelliğiyle ortaya çıkması olasılığını yaratmıştır.

2) Arap Harflerim Geri Getirme Özlemi

Türkiye'de 1972 yılında gittikçe yoğunlaşan gericilik ve şeriata dönüş hareketleri ve gayretleri konusunda yaptığı bir konuşmada bir senatörümüz elindeki örnekleri parlamento üyelerine sunmuştur. Türk okullarında okutulan kitaplarda "Arapçanın müşterek bir dil olması gereğine" işaret edildiğini belirttikten sonra; "Celal Nuri Bey *İttihadı islam* adındaki kitabında Müslümanlar için Arapçayı müşterek lisan olarak tavsiye etmektedir" diyordu.

> "Yine 1971 Şubat tarihli bir günlük gazeteden okuyorum: -Genç nesilleri lâik devlet okutacak ve dinsiz bir tahsil verecektir... Şimdi okuduğum pasajda *-İslami Türk alfabesi değiştirilmiş ye-*

83 Bu hususlar için bkz. Deaııe Foııs Heller, *Hero of Modern Tırker Atatürk.* New York, 1972. s. 149-151.

rine Latin harfleri alınmıştır- cümlesi yer alıyor. Miladi 10. yüzyıla kadar Uygur, Göktürk alfabesi kullanan Türkler, ancak Arap hâkimiyeti ile birlikte onun alfabesini de kullanmak zorunda bırakılmıştır. Oysa ki bugün dünyada en kalabalık nüfusa sahip İslam, devleti Endonezya'da Latin alfabesi, ikinci nüfus çoğunluğuna sahip Bangladeş'te de Arap harfleriyle hiçbir ilgisi bulunmayan yerli harfler kullanılmaktadır. Aslında bir nebatî yazısı olan lat, menat, üzza gibi Arapların eski putlarını methetmek için kullandıkları bu yazı, sonradan Kur'an'ı Kerim'in yazılmasına da hizmet etmiştir."[84]

Daha yukarda gördük ki, bugün Arap aydını bile kendi alfabesini ve eski yazı dediğimiz Arap harflerini modern bilgi ve kültür eğitiminde yeterli bulmaz ve değiştirmek ister, fakat sırf *Kur'an* dilidir ve yazısıdır diyerek ve fanatik milyonlardan çekindiği için değiştiremez; ama bizim şeriatçımız harf devrimi nimetlerini teperek Türk yavrusunu yine o eski yazı musibetine götürmenin kurnazlığını düşünür.

D) "Dil", "Tarih" Gibi Unsurları, Kendi Toplumu Bakımından Gereksiz Gören Şeriatçımız

Türkiye Cumhuriyeti'nin 50. yıldönümü vesilesiyle 1973 yılında yayımlanan bir kitapta "ulus.kavramı" ile ilgili olarak şu satırları okumaktayız:

"Bir *Ulus,* vatanı, dini, dili, tarihi, kültürü, gelenek ve göreneklerine bağlılığı ile uluslar topluluğu içinde yaşama hakkı elde eder. Bu vasıflar bir toplumu ulus yapar, devlet yapar, vatanı, dini, dili, tarihi, kültürü gelenek ve göreneği olmayan ve bunlara sahip çıkmayan uluslar ve toplumlar yok olmaya mahkûmdur. Böyle toplumlar aşağılık duygusuna kapılır, taklitçilikten kurtulamaz... Böylesi toplumların yüce idealleri... büyük ulus olma kayguları yoktur."

84 Bu konuşma için bkz. *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi,* 4 Temmuz 1972, c.5, toplantı 11. birleşim 72.

Bu görüşü belirten kitap Türkiye Cunfhuriyeti'nin Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yayımlanmıştır ve *Hutbeler.*adını taşır. *Hutbeler* kitabı, adı geçen Başkanlığın resmi bir yayınıdır. Bu kitap İslam ülkeleri içerisinde *"Ulus egemenliği", "Cumhuriyet", "Milli benlik", "Milli dil", "Milli sınırlar", "Milli yurt"* kavramlarını ve buna benzer daha nice demokratik kuruluşları ilk kez olmak üzere benimseyen ve uygulayan Türkiye'nin kurucusu *Atatürk'ün* adını bir tek satırda olsun anmayan bir kitaptır. Ve bu kitabı yayımlayan organ, yüzyıllar boyunca bu ulusa kendi öz dilini kullandırmayan, bu dil yerine bambaşka kaynaklardan çıkma ve bambaşka bir ulusun dili olan Arapçayı adeta resmi dil gibi kabul ettiren ve yine bunun gibi bu ulusa kendi öz ve eski tarihini ve o eski güzel gelenek ve göreneklerini (örneğin kadın erkek eşitliğini, kadını iktidara getirme geleneğini, kadına saygıyı, akılcılığı vb.) unutturan ve sanki Türkün tarihi İslamı kabul ile başlarmış gibi görünen ve İslam öncesi Türk yaşamını, Türk tarihini, gelenek ve göreneklerini yok farz edip bunlardan hiç söz etmeyen, bunları hatırlamak bile istemeyen *Türk din adamları* sınıfının bir bakıma temsilcisi olan bir organdır. Bir yandan *ulus* kavramının ancak *dil, tarih, gelenek, görenekler* ile tanımlanması gereğinden söz eden bu kuruluş, yani Diyanet İşleri Başkanlığı, din adamının Türk toplumunu milli benlik ve bilinç halinde tutması ve yaşatması gereken bütün değerlerden yüzyıllar boyunca yoksun tutmuş olduğunu hiç düşünmez. Yüzyıllar içerisinde değil, fakat bugün dahi yaptığı budur ve yukarda adını belirttiğimiz kitap bunu tanıklayan örneklerden nihayet bir tanesidir.[85] Bu kitapta Türkün öz Türkçesinden, öz tarihinden, İslam öncesi yaşamından söz eden bir tek satır bulmak mümkün değildir. Değildir, ama din adamımız; "Bir *ulus... dili, tarihi... gelenek ve göreneklerine bağlılığı* ile uluslar topluluğu içerisinde yaşama hakkı elde eder... dili, tarihi... gelenek göreneği olmayan ve bunlara sahip çıkmayan uluslar ve toplumlar yok olmaya mahkûmdur. Böyle toplumlar aşağılık duygusuna kapılır, taklitçilikten kurtulamaz... Böylesi toplumların yüce idealleri... Büyük ulus olma

85 Diyanet İçleri Başkanlığı'ıın Cumlıuriyct'in 50. yıldönümü vesilesiyle yayımladığı *Hutbeler* başlıklı kitapta (Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1973), ne Atatürk'ten ne Cuıııhuriyet'in kuruluş ve özelliklerinden, ne Türkün İslam öncesi özünden ve Türkçesinden. evet milli sayılabilecek hiçbir şeyden söz edilmiyor. Sadece. Mulıammed'den. onun tarihinden ve davranışlarından, kahramanlıklarından süz ediliyor.

kaygıılan yoktur" diye konuşur. Ve konuşurken bu ulusa kendi öz Türkçesini, kendi öz tarihini ve güzel Türk gelenek ve göreneklerini unutturan ve hâlâ unutturmakta devam eden gücün bizzat kendisi olduğunu düşünmez.

Yukaıdaki görüşleri belirtirken bizim din adamımız, belki de farkında olmadan Arap milliyetçisinin başvurduğu formülü papağan gibi tekrarlamakta olduğunu bilmez. Arabın kullandığı formülü kullanırken aslında bunu Türklük açısından değil *Araplık* açısından ele almış olduğunun faikında değildir. Arap milliyetçisi, geçmiş bölümlerde görmüş olduğumuz gibi, *"Diline, tarihine, gelenek ve göreneklerine sahip bulunmayan uluslar ve toplumlar yok olur"* formülüne eğilirken, *dil* deyiminden *Arapça'yı; tarih* deyiminden *Arap tarihini; gelenek ve görenek* deyiminden de *Arap gelenek* ve *göreneklerini* anlar. O kendi dilini, tarihini ve gelenek ve göreneklerini sadece İslamın başlangıcı esasına göre öngörmez. Onun dili İslamdan önce de Arapçaydı; onun İslamdan önce bir tarihi vardı ve bu tarih İslamdan sonraya da uzandı; onun gelenek ve görenekleri İslamdan önce de vardı ve İslam dini bu gelenek ve göreneklerin bir devamı gibi ortaya çıktı. *Kur'an* diye bilinen kitap Arabın kendi dilinin kitabı, kendi tarihinin anlatımı, kendi gelenek ve göreneklerinin tanımıyla ilgili bir kitaptır. Arap kendi dilini, yani Arapçasını kaybetmemiştir; kendi tarihinin olaylarını unutmamıştır, kendi gelenek ve göreneklerini bir başka toplumdan almamıştır. *Kur'an'*ı ve hadisleri ve bunlara dayanan din kurallarını okurken ve öğrenirken bunları kendi öz dilinde okur ve öğrenir. İbadetini kendi öz dilinde yapar. *Kur'aıı'ı* okurken orada kendi tarihini ve kendi tarihiyle ilgili bir dünyayı tanır. Böylece kendi milli benliğini korur ve korumak için de dil, tarih, gelenek ve görenekle ilgili bağlarını sağlamlaştırmak ve daha doğrusu bunları kaybetmemek ister. Bu nedenledir ki, "dilini, tarihini unutan ve bunlara sahip çıkmayan uluslar yok olmaya mahkûmdurlar" diyebilir. Oysa ki bizim din adamımız ve şeriatçımız yukardaki formülü kullanırken bu formüldeki *dil, tarih, gelenek ve görenek* deyimlerini *"Tiirk dili"* veya *"Türk tarihi"* veya *"Türk gelenek ve görenekleri"* vb. şeklinde ele almaz ve alamaz. Çünkü almış olsa bu takdirde ibadeti Arapça değil Türkçe yaptırtması, ezanı Arapça değil Türkçe okutması, *Kur'an'*ı "mealen" değil "çeviri" olarak benimsetmesi, Türkün tarihini sadece İslamı kabul itibariyle değil, fakat İsların ka-

buklen çok önceleri itibariyle öğrenmesi ve öğretmesi gerekecektir. Muhammed'ler, Ebu Bekir'ler, Ömer'ler ve Ali'ler ve sonrası itibariyle Arap tarihini Türkün talihiymiş gibi göstermek yerine Orhun kitabelerinde tanımını bulan ve Atatürk'ün deyimiyle 1500 yıl boyunca devlet üstüne devlet kurmuş bir ulusun tarihini öğretmeleri gerekecektir.

Ve bütün bunlar yanında İslam dininin Arap geleneklerine oturtulmuş şekline değil, fakat Türk niteliklerine yatkın düşebilecek uygulamalarına biraz olsun kafa yormaları ve kendilerini Araplıktan kurtarıp Türk benliği içerisinde görmeleri ve bu şekilde bu ulusa hizmet etmeleri gerekecektir.

Hutbeler adlı kitabında "...diline, tarihine, gelenek ve göreneklerine sahip çıkmayan bir ulus yok olmaya mahkûmdur" diyen bir Diyanet İşleri Başkanlığı, her şeyden önce Türkün Tiirkçesine, Türkün "akılcı" ve "kadına saygı besler" ve benzeri niteliklerine, tarihine değer vermelidir. Eğer dil öğesinin önemini idrak etmişse, bu takdirde ibadetin Türkçe yapılmasına, ezanın Türkçe okutulmasına yer vermekle işe başlamalıdır. Eğer bir ulusun oluşumu için tarih öğesini önemli sayıyorsa Türkün kendi öz tarihine yönelmelidir. Oysa ki Diyanet İşleri Başkanlığı, bırakınız İslam öncesi Türk tarihini, fakat Cumhuriyet ile başlayan ve Atatürk Devrimleri'yle güçlenen milli tarihimizi bile umursamamıştır.

Daha yukardaki bölümlerde de değindiğimiz gibi tarihi gerçek şudur ki, bu ulusa kendi öz dilini ve güzel Türkçesini unutturan ve onun yerine Arapçayı kabul ettiren en etkili güç *din adamlarından* gelmiştir. Bu aynı din adamları bugün dahi ibadeti Arapça yapmakta ve ezanı Arapça okutmakta direnirler. Bu aynı din adamlarıdır ki, Türkün eski tarihini ele almaktan ve örneğin İslam öncesi Türk törelerinden ve göreneklerinden söz etmekten kaçınırlar ve Türke milli benlik bilincini, kendi dilini ve tarihini kazandıran Atatürk'ü, Türkün karşısına sanki bir düşmanmış gibi dikmeye çalışırlar.

Hutbeler adlı kitapta Diyanet İşleri Başkanlığı, kendi öz vatanının insanlarına *"Aziz Müslümanlar"* diye seslenmektedir; *"Aziz. Türkler"* diye hitap etmeyi aklından geçirmemektedir. Ve bütün bunları yaptıktan sonra Türkün karşısına geçip, "Aziz Müslümanlar ...bir ulusu veya toplumu yıkmak, içinden çökertmek isteyen düşmanlar, o

ulusun önce dinini, *dilini, tarihini*, kültürünü, gelenek ve göreneklerini ulus fertlerinin ve bilhassa gelecek nesillerin ruhundan söküp atmaya, bunların yerine kendi... gelenek, göreneklerini, kendi kültürlerini yerleştirmeye çalışırlar" demekten kaçınmamaktadır.

Bu ulusa kendi öz Türkçesini unutturanlar, kendi öz tarihini okutmaktan kaçınanlar, kendi gelenek ve görenekleri yerine Arap geleneklerini taklit ettirenler kendileri oldukları halde, şimdi bütün bunlardan habersizmiş gibi görünüp ulusa "talkım" vermek isterler. İstanbul'un fethinden, Malazgirt Savaşı'ndan söz ederken Fatih'leri, Alparslan'ları yüceltirler, ama Türkiye devletini *yoktan* adeta »OT eden ve haysiyetli bir ulus yaratan *Atatürk'ü* anmazlar. Söyledikleriyle düşündüklerinin ve davranışlarının ne kadar çelişmeli ve samimiyetten uzak olduğunu bilmekte yarar vardır.

E) Şeriatı İhmale Gelemeyen Zihniyet

Bazı Arap yazar ve düşünürler, Batı'daki milliyetçilik gelişmelerinden mülhem olarak ve özellikle reformasyon dönemlerini göz önünde tutarak din öğesinin siyeset dışında bırakılması görüşünü bugün dahi savunmaktan geri kalmazlar. Onlara göre ilerici ve mütecanis bir Arap ulusunu devam ettirebilmenin yolu budur. Ve bu görüşlerine Hıristiyan Arap öğesinin Arap milliyetçiliği davasındaki hizmet ve etkilerini dayanak yaparlar. Evvelce adını zikrettiğimiz bir Arap yazar Nuseibeh, 1959'da yayımladığı bir kitabında[86] Hıristiyan Arapların Arap milliyetçiliğinde oynadıkları rolü hatırlattıktan sonra "ilerici" ve "birlik ve bütünlük" duygusuna sahip bir ulus yaratabilmek, dini, tıpkı Batı'da reformasyondan sonra yapıldığı gibi, siyaset dışına atmak gereğine işaret eder. Tezini güçlendirmek için Osmanlı devleti zamanındaki "gayrimüslimlerin" durumunu hatırlatır ve şöyle ekler:

> "Osmanlı devletinde, İmparatorluk sınırlan içerisinde yaşayanlar, milliyet öğesine göre değil, fakat din öğesine göre tasnif edilirlerdi. Gayrimüslümler, ayrı ve farklı bir grup olarak sınıflandırılmışlardı ve kendi yaşantılarını örgütlemişlerdi. Sonuç şu olmuştur ki, Os-

86 Hazem Zeki Nuseibeh. *The Icleus of Anıl) Natiöualisın.* Coınell Universily Press, 1959, s.91.

manii İmparatorluğu'ndaki Hıristiyan Araplar kendilerini devlete bağlı görme duygusundan yoksun kalmışlardır; bütün kalpleriyle ve ruhlanyla İmparatorluk içinde her şeye yabancıydılar."[87]

Halbuki bu aynı Hıristiyan Arap, Müslüman Araba karşı kardeşlik ve millilik duygularıyla bağlıydı ve bu nedenle Osmanlı devletine karşı müşterek bir safta olmak üzere mücadeleye ve savaşa girişmişlerdi.

Şu son 20-30 yıl içerisinde bu eğilimi sürdürmek isteyen Arap yazarların sayısı pek artmıştır. S. Husari, 1958 yılında Beyrut'ta yayımladığı kitabında,[88] Arap milliyetçiliğinin güçlendirilmesi ve İslam dinini temel öğe olarak almamak gerektiğini, zira Arabın milliyetçilik anlayışında Müslümandan başka öğelerin de (yani Hıristiyan Arapların da) bulunduğunu belirtmiştir:

> "Bizim için İslam birleştirme öğesi olarak iş görecek bir öğe değildir, çünkü bütün Araplar ona (yani İslama) girmemişlerdir. Arap dünyasında inanç bakımından azınlık şeklinde yaşayan ve İslam dinine bağlı olmadıkları için İslam birliğine karşı koyan bir azınlık vardır ki, bunları ihmal etmiş (unutmuş) olamayız."[89]

Bu görüşü Husari'den biraz daha önce savunan Faris ve Hüseyin adındaki yazarlar, İslamın vaktiyle büyük başarılar sağladığını ve Arabın yaşantılarını büyük etkiler yarattığını ve Arabi zaferlere ve mutluluklara sürüklediğini ve bugün dahi sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda devlete temel ve destek olmak emelinde bulunduğunu, fakat artık *İslam* dininin Arabın bugünkü ve gelecekteki siyasal *yaşamları bakımından iş göremeyeceğini* açıkça ileri sürebilmiştir.[90]

Fakat bu yazarlar bununla da kalmamışlar ve daha da ileri giderek Arap milliyetçiliğinin olumlu ve gelişen tutum ve davranışları yanında İslamcılığın pek geri kaldığını anlatmaya çalışmışlardır.[91]

87 *Ibid.* **S**.9I. dipnot 41.

88 S. Husari, *al-Uruba Ayyukun Dural llın'il al-Malayin.* Beyrut, 1958, s.99.

89 S. Husari'nin bu pasajı için bkz. İsmail Ragi A. al-Faıucji, *On Arab'ısın; Urubalı and Retigum,* Amsterdam, 1962, s. 146.

90 Bu görüş için bkz. N.A. Faıis-M.T. Htısayn, *Huda al-Alcıu al-Aıabî,* Beyrut. 1953. s.209.

91 Bkz. N.A. Faıis-M.T. Husayn. *age.* s.212: R.A. İsmail. aI-Faruqi. *age,* s. 150.

Onlara göre Arap milliyetçiliğini *Araplık bilincine* dayatmak, sosyal yaşantıyı ve adalet düzenini sağlamak bakımından İslamcılığa dayatmaktan daha yararlıdır. Zira Arap milliyetçiliği, devleti elinden ayırmak suretiyle kişiye dilediği şekilde Tanrı'ya ibadet etme imkânını sağlamakta ve ayrıca ilim (müspet ilim) ve adalet esaslarına bağlı olarak kişi ve toplum yaşantılarını ayarlamak amacındadır. Yazarların izahına çalıştıkları şey şudur ki, uygarlık ve ilerleme yolu, İslamcılık hevesleriyle değil, fakat Arap milliyetçiliği sayesinde sağlanabilir.[92]

Aynı tarihlerde yazan diğer bazı Arap düşünürler arasında İslami değerleri, zamanı geçmiş ve artık Arabın gelişmesine hizmet edemez nitelikte bulunlar da olmuştur. Örneğin Mühammed Vehbi I956'da Beyrut'ta yayımladığı kitabında, İslam deyimini açıkça kullanmamakla beraber, Arabın bütün yaşantısını uygarlıktan uzak bulur; ona göre Arap bugünün modern sistemlerini ilkel bir kafa yapısı ile ve ilkel amaçlarla kullanmaktadır.[93]

Şimdi siz Arap milliyetçisinin Arabın öz çıkarları adına denemek istediği şu yolları ve çareleri, bizim, "İslamın ilk şekline döneceğiz, Hazreti Mühammed dönemini geri getireceğiz, okullarımıza Durkheim yerine Gazali'yi sokacağız" diyerek seçim kampanyasına girişen Meclise giren ve hükümet icraatında ağırlık teşkil eden siyasilerimizin ve din adamlarımızın tutumlarıyla karşılaştırınız. Nasıl bir uçuruma sürüklendiğimizi kolaylıkla fark edersiniz.

F) İslama Girmeden Önce Türkün "Devlet" Anlayışından Yoksun Bulunduğunu Sanan Zihniyet

Türkün İslamdaıı çok önce, hem de demokratik denebilecek nitelikte olmak üzere devlet üzerine devlet kurduğundan habersiz şeriatçımız, Türk toplumunun devlet yaşamı bilincine İslamiyeti kabul ettikten sonra sahip çıktığını sanır ve "...İslam ve İslamın kazandırdığı cemaat

92 R.A İsmail, al-Faruqi, *age,* s.151; Paris Husayıı. *age,* s.212.

93 Bu pasaj için bkz. Mühammed Vehbi. *Aznıııı al-Taınaddun al-Arabl* Beyrut. 1956, s. 14: R.A. İsmail al-Faraqi. *age.* s. 170 vd.

ve nizam şuuru ile deviet olmanın hakiki manasına eren Türkler, bu çalışma ve gayret ile büyük, muteber devletler kurmaya başlamışlardır" şeklinde konuşur.[94]

Konuşurken de Arap yazarların klasik temasını tekrarlamış olur.

Daha önce de gördüğümüz gibi eski ve yeni Aı:ap yazarların tümünün savundukları tez odur ki, İslam dini aslında demokratik bir devlet ve hükümet sistemine, halkçı yönetime, özgürlük, eşitlik ve adalet ilkelerine yer vermiştir ve Muhammed'in kurduğu ilk Arap devleti bu nitelikte olmuştur. Ne var ki, daha sonraları İslama riayetsizlik nedeniyle demokrasiden uzaklaştırılmıştır ve hele Türklerle birlikte despotik rejimler ortaya çıkmıştır.

Bu iddiaların temelsiz olduğunu anlayabilmek için İslamı eleştirmek ve Muhammed'in kurduğu devleti incelemek yeterlidir. Zira bu yapılacak olursa görülecektir ki, ne İslam demokratik bir sisteme olanak yaratmıştır ve ne de Muhammed'in kurduğu devlet bu nitelikte olmuştur.

Despotik ve totaliter devlet uygulamasını getiren Türkler değil, fakat Türkleri bu tür devlet zihniyetine zorlayan İslam olmuştur. Zira Türkün İslamı kabulden önce benimsediği devlet anlayışı *insancıl, özgürlükçü* ve *halka dönük* ilkelere dayalı olmuştur.[95]

Bunun böyle olduğunu, miladdan beş yüz yıl öncelerine inen Eski Yunan'm bilim otoritelerinden ve örneğin Hippokrat ya da Galen gibi üstatların yapıtlarından başlayıp çağımızın en büyük tarih bilgini sayılan Wells'e gelinceye kadar sağlam kaynaklara göz atmak suretiyle anlamak mümkündür.[96]

The Outline of History adlı ünlü yapıtında Wells, eski Türk devletleriyle ilgili araştırmalara dayanarak Türk ülkelerinin uygarlığını dile getirirken, *"Şunu hatırlatmak gerekir ki, o tarihler itibariyle böylesine gelişmiş kentlere Anglo Saksoıı ingiltere'sinde bile rastlamak pek mümkün değildir"* der.[97]

94 Abdurrahman Serdar, "Dilimize Kastedenler". *Milli Güzele,* 1 Mayıs 1975.

95 Bu konuda bkz. İlhan Arsel, *Teokratik Devlet Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına: Serial Devleıi'ııdeıı Laik Cıııılııriver'e.* Kaynak Yayınları, İstanbul. 1997, s.87 vd.

96 *Mi,* s.92 vd.

97 *Ibid,* s.94.

Öte yandan Orta Asya'daki eski Tonyukuk kitabelerini inceleyen bilim adamlarının görüşleri odur ki, Türkün şeriat öncesi devlet yaşamlarına egemen olan ilkeler *akılcı, özgürlükçü insancıl* ve *demokratik* niteliktedir.[98] Toplumun yaşam ve kaderini çizen güç, gökten inme verilere değil, fakat *akıl* verilerine dayalıdır. Töre ve yasalar değişmez, eleştirilmez nitelikteki ilahi emirler şeklinde değil, fakat akılcı hükümler şeklinde oluşmaktadır."

İktidarın kaynağının ne olduğu ve devlet örgütünün nasıl bir usule dayalı bulunduğu konularında kesin bir fikre sahip olmak mümkün görülmemekle beraber, egemenliğin yöneticilerle halk arasında paylaşıldığını söyleyenler vardır.[100] İktidar mutlak nitelik içerisinde dahi olsa bazı kısıntılara tabi ve toplum yararı amacına dayalı olarak kullanılmaktadır. Arabın İslamdan önceki ve sonraki sınırsız "uhrevi" iktidar keyfilikleri söz konusu değildir. Siyasi yaşantılar Araplarda olduğu gibi anarşik ve aşiret hali şeklinde değil, askeri asalete dayalı örgütleşme niteliğindedir.[101]

İslam öncesi Türk devletlerinin özelliklerinden biri de, kadını sadece sosyal yaşamlar bakımından eşit ve haysiyetli varlık olarak tanımak değil, aynı zamanda siyasal hak ve yetkilerle de donatmak ve devletin başına hükümdar yapabilecek uygarlığa sahip olmaktır.[102]

Başka bir deyimle, Türkün özelliği dinsel inanışlara bağlı olarak değil, fakat akılcı verilere bağlı olarak devlet kurabilmek olmuştur. Oysa ki Araplar için böyle bir tutum söz konusu değildir. İslamdan önce aşiretler halinde yaşayan Araplar ancak dinsel inançlar yoluyla

98 Tonyukuk kitabelerini bugün hâlâ büyük bir hayranlıkla inceleyenler vardır ve ne ilginçtir ki. bunlar genellikle yabancı bilim adamlarıdır. Bu kitabeler üzerinde derin araştırmalar yapan Danimarkalı bilim adamı Profesör Wilhelm Tolımsen'in kullandığı deyim şudur: "Şaheser bir yapıt." Bu konuda bkz. E. Denisson Ross, "The Tonyukuk Inscription", in *Bulletin of tlıe Schoo! uf Oriental Studies,* London, *Inst.* 1930. c.6, Bölüm 1, s.37-43.

99 Bu hususlar için bkz. Paul Wittek, *Le Role des Tribus Turques Dans l'Empire Ottoman.* Dans "Mélanges Georges Smets", Université Libre de Bruxelles. Brüksel, 1952, s.665-676.

100 *İbid.* s.674.

101 I. Arsel, *Şeriat Devleti'nden Laik Cumhurixet'e....* s.108.

102 *Ibid.* s. 108.

birleşebilmiş ve devlet kurabilmişlerdir. Arabın akıl yolu ile değil ancak din yolu ile yönetilebileceği gerçeğini, başta İbn Haldun gibi yazar ve düşünürler ortaya koymuşlardır.

Yine aynı şekilde Arabın ne İslam öncesi ve ne de sonrası itibariyle demokratik, özgürlükçü ve insancıl bir devlet yaşamı olmamıştır. Çünkü İslamiyet totaliter ve mutlakiyet sistemleri dışında bir devlet ve hükümet şekline olanak tanımamıştır. 1 400 yıllık İslam tarihinin ortaya koyduğu gerçek şudur ki, Muhammed'in kurduğu ilk Müslüman devleti dahil olmak üzere İslam ülkelerinin hiçbirinde hiçbir zaman demokrasi diye bir devlet ve hükümet sistemi uygulanmamıştır; uygulanmış olan tek rejim despotik ve totaliter nitelikte şeyler olmuştur.

Çünkü demokrasi, en yaygın ve basit tanımıyla egemenliğin topluma ait ve çoğunluk iradesi şeklinde ve akıl verilerine dayalı olarak oluştuğu, iktidarın bu iradeye karşı sorumlu tutulduğu, kişinin eşitlik, özgürlük vs. gibi temel hakları olduğu ve bunları ihlal eden bir iktidarın zulmeden iktidar sayıldığı bir rejimdir.

Oysa ki, İslanıda egemenlik toplum iradesi olarak değil, fakat Tanrının ve Peygamberinin hiçbir güç tarafından değiştirilmeyecek olan iradesi olarak iş görür. Bu nedenle Diyanet, "Milli irade kitabımızın (Kur'an'm) en peygamberimizin.gösterdiği yoldur..."[103] der.

Kur'an Tanrı iradesi olarak toplumun dünyevi ve uhrevi yaşamını ayarlayan temel yasadır,[104] hem de kişinin ve toplumun tüm yaşantılarını, en ince noktasına varıncaya kadar öngörürcesine...

Bu hükümleri toplum, çoğunluk kararıyla ya da hatta oybirliğiyle dahi kaldıramaz, yerlerine yenilerini koyamaz,[105] bunlar akla, mantığa, adalet ve insanlık anlayışına ya da eşitlik duygularına ters düşmüş olsa dahi. Bundan dolayıdır ki, Müslüman zihniyet İslamın demokrasi anlayışını şu formüle bağlar:

103 *Hutbeler,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara. 1973, s. 180.

104 "Biz Kur'ani Arapça bir yasa olarak indirdik..." şeklindeki hiikiim *Kur'an'm* lıenıen her suresinde tekrarlanmıştır. (Örneğin, K. 2 Bakara Suresi, ayet 2; K. 13 Ra'd Suresi, ayet 37...)

105 Nice örneklerden K. 12 Yusuf Suresi, ayet 111: K. 6 En anı Suresi, ayet 38: K. 11 Hûd Suresi, ayet 6; K. 18 Kehf Suresi. ayet 27.

"(Demokrasiden) kastedilen çoğunluk iradesinin mutlak hâkimiyet ve kanun koyma gücü ise, İslam bu anlamda bir demokrasiden uzaktır. Mesela bir 'nas' ile Kuı'an-ı Kerim veya sahih bir hadis ile belirtilen bir esası çoğunluğun iradesi değil, farz-ı muhal biitün insanların ittifakla vereceği bir karar bile değiştiremez."[106]

Bundan anlaşılması gereken şudur ki, İslama dayalı bir devlette halk çağdaş uygarlığa yönelik, insancıl ve demokratik nitelikte kanunlar koyamayacaktır, çünkü koymak istediği takdirde *Kur'an* (ve hadisler) ile çatışır durumda kalacaktır. Örneğin demokratik zihniyete ve insanlığa ters. düşen köleliği reddeden bir karar alamayacaktır. Çünkü kölelik *Kıır'an'*ın doğal bir kuruluşu olarak kabul edilen bir şeydir.[107] Yine bunun gibi demokrasinin şart kıldığı eşitlik ilkesini uygulayıcı kanunlar yapamayacaktır, çünkü İslam ne Müslümanlarla Müslüman olmayanlar arasında ve ne de Müslümanların kendi aralarında eşitlik öğesine olanak tanımamıştır. Müslümanı Müslüman olmayana üstiin tutmuş, Müslümanlar arasında Arap',arı Arap olmayanlara ve Arap olmayanlar arasında da bazı halkları (örneğin Acemleri) bazı halklara (örneğin Türklere) üstün saymıştır. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi cinsiyet farkı gözeterek kadınları hak ve özgürlük ve haysiyet bakımından aşağılatmış, "Kadınlar dinen ve aklen dûn yaratıklardır" şeklindeki tanımlara layık bulmuş ve açıkçası kadını erkeğin kölesi ve hizmetçisi durumuna sokmuştur.[108]

Yine aynı şekilde İslami devlette halk, demokrasisinin temel ilke saydığı *fikir, düşünce ve vicdan* özgürlüğünü öngören kanunlar yapamayacaktır, çünkü İslam, İslamdan başka bir dine bağlı olanların sapık olduklarını, kâfir sayıldıklarını ve farklı inançta ise ana ve babaya ve yakınlara dahi düşman olunmasını, müşriklerin öldürülmelerini, kitab ehlinin (Yahudilerin ve Hıristiyanların) İslama çağrılmalarını, kabul etmeyecek olurlarsa haraca bağlanmalarını, buna da razı olmazlarsa ortadan kaldırılmalarını Tanrı'nın değişmez emirleri olarak[109] öngörmüştür.

106 K. 16 Nalıl Suresi'nin 75 ve K. 30 Rûm Suresi'nin 28. ayetleri verilecek nice örneklerdendir. Bu konuda ayrıca bkz. 1. Arsel, *Şeriat Devleii'ııden...,* Kaynak Yayınları. İstanbul. 1997. s.233 vd.

107 Bu konuda bkz. İ. Arsel, *uj>e.* s.212 vd.

108 *İbid,* s.226 vd.

109 İ. Arsel. *Din Adandan* . .. Kaynak Yayınları, İstanbul, 1996, s.323 vd.

Öte yandan demokrasi despotik bir iktidara yer vermeyen bir rejimdir; oysa ki İslam, asayişi koruma bahanesiyle, iktidarın en kötü, en tahümmtil edilmez, en müstebit uygulamalarına dahi izin vermiştir. O kadar ki, "... dinin ayakta durması hükümdarlar sayesindedir. Zalim ve fasık olsalar da onlara itaat gerekir" ya da "60 yıllık istibdat bir saatlik huzursuzluktan daha iyidir" ya da "Zalim imam devam eden fitneden hayırlıdır" şeklindeki inanışların doğmasına olanak yaratan Muhammed *"İlerde başınıza öyle amirler gelecektir ki, bunların kabul ve red edeceğiniz tutum ve davranışları olacaktır. Bunlar ifsadatta bulunacaklardır. Fakat Tanrı'nın onlar vasıtasıyla İslah edip düzelttiği, onların isfacl edip bozduklarından daha çok olacaktır. İyilik yaparlarsa ecri onlara şiikrii de sizedir. Kötülük yaparlarsa cezası onlaradır. Size düşen sabır etmektir"* demiştir.[110]

Bundan dolayıdır ki, İslam devletlerinde *"hürriyet"* ile *"asayiş"* arası denge hiçbir zaman düşünülmemiş ve İslam tarihi, asayiş uğruna her tiıııü istibdadı ve kötülüğü meşru kılan bir iktidar anlayışı içerisinde sadece despotik devlet ve hükümet şekillerine örnek vermiştir.

Başlı başına bir kitap haline sokulabilecek olan bu listeyi uzatmak kolaydır. Fakat sadece şu birkaç örnek dahi demokrasi rejimi ile İslamın ne kerte çatışır olduğunu ve İslamı kabul etmekle Türkün neden dolayı despotik yönetime sürüklendiğini anlatmaya yeterlidir."[1]

G) Türkün İslam Sayesinde Hoşgörülü Olduğunu Sanan Şeriatçımız, İslamın Hoşgörüye Yer Vermediğinden Habersizdir

Nasıl ki Arap milliyetçisi, Türkün hoşgörüye sahip bulunmadığını iddia eder olmuşsa, bizim şeriatçımız da Türk toplumunun hoşgörü geleneğini İslama girdikten sonra edindiğini sanır. İslam öncesi dönem itibariyle serbest ve hoşgörülü olan Türkün İslama yöneldikten sonra bağnazlaştığını bilmek ve öğrenmek istemez. Gerçekten de İslamiyeti kabul edip şeriat bataklığına saplandığı ana gelenceye kadar Türkün din

I 10 Bkz. Gazali, *flıya'u....* c.4, s.186-187; ayrıca bkz. İ. Arsel, *Şeriat Devletinden...,* Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997. s.75 vd.

II 1 *Kur'an't* temel kanun yapan .şeriat devletinde demokrasinin neden olamayacağı hususu için bkz. İ. Arsel, *Şeriat Devleti'ıulen...,* Kaynak Yayınlan, İstanbul. 1997. s.75 vd.

ve vicdan özgürlüğü bakımından oldukça liberal sayılabilecek yaşamı olmuştur. Orta Asya Türkleri sadece farklı din anlayışına bağlı kalmamışlar, fakat çeşitli dinleri birbiri ardına denemişler ve çeşitli ülkelerin halkları arasında değişik dini inanışların insanları olmuşlardır. Kendilerine uygun görmedikleri dini terk edip, uygun gördükleri bir başka dine girmekte tereddüt etmemişlerdir.

Orhon kitabelerini inceleyen yabancı bilginlerin izlemleri odur ki, Türkler, çeşitli ve farklı hayat felsefesine ilgi gösteren, hiçbir inanca fanatik şekilde yönelmeyen ve gerekli gördükleri an, çok farklı geleneklere ve yaşam tarzına geçebilen, daha iyiye yönelmek için dini dahi rahatlıkla değiştirebilen ve pragmatik zihniyette bir millet olmuşlardır. Ve asıl ilginç olan şey şudur ki, farklı din ve mezhepte olmayı düşmanlık ya da yabancılık nedeni olarak saymamışlardır.

8. yüzyılın ikinci yarısında Uygur Türklerinin Şamanizmi terk edip Mani dinine girdikleri ve böylece ilk kez temelinde gerçek nitelikleriyle etik prensipler yatan bir dini seçmiş oldukları tarihi bir gerçektir. Bu olayı geniş görüşlülüğün ve fikri olgunluğun bir simgesi kabul etmek gerekir. Türklerin Şaman dinini bırakıp Mani dinine geçmeleri toplum yaşamında bir aşama olarak görülür, çünkü Mani dini daha insani, daha sağlam temelli, etik kurallara daha fazla yer veren bir din olarak kabul edilmiştir: Örneğin Şamanizme göre öldürme fiili başlı başına kötü bir şey sayılmadığı ve hatta aksine kişiler bakımından gelecek dünyalarda ödül kazandıran, çıkar sağlayan bir davranış sayılmadığı halde, Mani dininde öldürme fiili her şekliyle kötü ve günah bir davranış olarak benimsenmişti. Sadece insan öldürmek değil, hayvan öldürmek (ve hatta hayvan eti yemek) dahi yasaklanmıştı. Türkler Mani dinini kabul ederek vejetaryen rejime girmiş oldular. W. Bartholdün Türklerle ilgili kitabında, Orhon kitabelerinin bu konuda bilgi verdiği yazılıdır. Gerçekten de bu kitabelerde bununla ilgili şunlar yazılıdır:

> "O zamana kadar (yani Mani dinini kabul ettikleri tarihe kadar) et ve etten yapılma gıda ile beslenen (Türk halkları), bu tarihten sonra pirinç ile besleneceklerdir; cinayetler (öldürmeler) ülkesi olan (Türk ülkesi) bundan böyle iyilikler (ahlakilikler) ülkesi olacaktır."[112]

I 12 Bu koııuda bkz. W. Baıthokl, *Hisıotre cles Tıırcs ıl'Asie Ceminle.* Paris. 1945. s.39-40.

Hazar Denizi'ne dökülen Gürgen Nehri kıyılarını ele geçiren Türklerin yine bu tarihlerden sonra Acem kültürüne merak sardıklarını ve buna bağlandıkları ve bunun etkisiyle Zerdüş dinine girdikleri görülmüştür."[3] Fakat biitiin bunlardan da daha ilginç plan şey şudur ki, Caspienne Denizi'nden Çin sınırlarına kadar olan geniş çevrede çeşitli ve farklı devletler halinde yaşayan Türkler, farklı dinlere mensup olmak itibariyle birbirlerine karşı husumet ve düşmanlık beslemekten uzak kalabilmişlerdir; hatta düşmanlık beslemek şöyle dursun, aynı devlet sınırları içerisinde dahi farklı dinlerin insanları olarak kardeşçe ve beraberce yaşayabilmişlerdir: Örneğin Dokuz-Oğuzlar, 8. yüzyılda, yani iinlii Arap tarihçisi Tamim İbn Bahrin gezileri sırasında (Miladi 760 yılından önceleri), hem Mani dinini ve hem de Zerdüş dinini benimsemişlerdir. Aynı ülkenin sınırları içerisinde her iki din aynı zamanda uygulanmaktaydı. Genellikle kentlerde ve başkentte halkın çoğunluğu Mani dinine bağlıydı; ülkenin geri kalan bölgelerinde ise (köyler vb.) Zerdüş dini hâkimdi.[114] İslama girmeden önceleri bir kısım Türk halklarının Hıristiyanlığı kabul ettikleri yine tarihi bir gerçektir. Bütün bunlar şunu göstermektedir ki, şeriata saplanmadan önce Türklerin din ve inanç anlayışlarında son derece geniş bir hoşgörü egemendi. Bu kitabın birinci bölümünde Türk hükümdarı Abu'l Çeiş Hümerveyh ve daha sonra Selçuk hükümdarı Alaeddin I ile ilgili kısa bilgileri de burada hatırlatmak gerek.

1) Müslüman Türkün Müslüman Olmayan Türkü Kendinden Saymayışı

Yukardaki sayfalarda Müslüman Arabın, Müslüman olmayan (özellikle Hıristiyan) Arapla yan yana ve kardeşçe yaşamış olduğunu, çoğu kez müşterek düşmana karşı aynı safta cephe kurduklarını, örneğin İslamın ilk dönemlerinde İranlılara karşı beraberce savaştıklarını, daha sonraları, 19. yüzyıllarda Tiirke karşı ve 20. yüzyılda İngiliz ve Fıansıza karşı beraberce kan akıttıklarını ve nihayet milliyetçilik akımlarını birlikte yürüttüklerini görmüştük.

113 M/, s. 33.
114 *MI.* s.42.

Bunun da nedeninin *Araplık* duygusunda yattığına ve çünkü ister İslam ve ister Hıristiyan dinine mensup olsun, Arabın bu duyguyu her şeyin üstünde tuttuğuna değinmiştik. Oysa ki Türkler bakımından durum bunun tam tersi olmuştur. Zira şeriatın oluşturduğu bağnaz ruh içinde Türk, Müslüman olmayan hiçbir şeye karşı yakınlık duymamış ve bu nedenle Müslüman olmayan Türkü dahi kendinden saymamıştır... Saymak şöyle dursun, ona karşı düşman olmuştur.

Gerçekten de 10. yüzyıl ortalarında İslam dinini kabul ettikten sonra Türkün yaşamlarında, dozunu büyük bir hızla artıran bir hoşgörü yoksunluğu ve bağnazlık egemen olmaya başlamıştır. İslamı kabul etmeden önce din ve inanç farkı nedeniyle düşman görmedikleri ulusları İslama girdikten sonra sırf bu nedenle düşman bilmişlerdir. Bu düşmanlığı sadece başka ırktan olanlara karşı değil, fakat kendileriyle aynı ırktan olanlara, örneğin Bulgaristan'daki Hıristiyan Türklere karşı da besler olmuşlardır. Bilindiği üzere *Karav'uzlar* adıyla tanınan bu Hıristiyan Türkler, 800 yıla yakın bir süreden beri Bulgaristan'ın Karadeniz sahillerinde yerleşmiş olarak yaşarlar. Anadilleri Türkçedir. Sayıları bugün 100 bin civarında bulunan bu Türkler Sultan İzzettin Keykavus'un başında bulunduğu toplumunun günümüze kadar gelen kalıntılarıdır. "-[1]

Ne var ki, Osmanlılar bu Türkleri kendilerinden addetmediler, tıpkı bugün Türkiye Cumhuriyeti halkının etmediği gibi.

Evet ne yazık ki bu böyle: Arabın "Müslüman" olanı var, "Hıristiyan" olanı var ve hatta "Tanrısız" ya da "çoktanrılı" olanı var ve bütün bu farklı inançtaki Arap, yan yana, iç içe yaşar ve aynı ümmetin yapıcı öğeleri olabilir ve üstelik kendisini İslam camiasının Arap olmayan toplumlarından (ve özellikle Türklerden) ayrı ve üstün görür ve kendini "Kavm-ı necib" diye bilir.

1 15 Bilindiği gibi Selçuk Hükümdarı Keykavus, 1261 yılında Moğol istilası yüzünden tahtını kaybedip Bizans İmparatoru Paleologus'a sığınmıştı. Bu hükümdarın gayretleriyle Bulgaristan'ın Karadeniz sahillerinde kurulan koloni bu Türklerden meydana gelmişti. Keykavus bu koloninin başında idareyi ele aklıktan sonra Hıristiyanlığı kabul etti ve Anadolu'dan getirttiği ailelerle bu koloniyi genişletti. Onlar dahi Hıristiyan dinine girdiler.

Bkz. Ernest Max Hoppe. "The Turkish Christian Gagauz". in *The Moslem World.* 1934. c.24. savı 3. s.278-280. Yukardaki pasaj için bkz. s.278.

Bizim şeriatçımız ise Türkün, bırakınız farklı mezhepten olmasını, fakat birazcık "hür" düşüncede, birazcık "laik" davranışta olmasını kabul edemez; edemediği gibi onu, yabancı ve "gâvur" sayar. Onun indinde Arap, hani kendisini *har* gören, kendisine tarihi boyunca "felaket getirici ırk" nazarıyla bakmış olan ve olmadık düşmanlıkları yapmış olan Arap, çok daha değerlidir, çok daha kardeştir. Çünkü bizim şeriatçımız, Aıabın neyi varsa her şeyine özenmiştir; dininden diline,[116] müziğinden zevkine ve tüm düşününe, geçmişine ve nihayet pisliğine varıncaya kadar, neyi varsa her şeyini benimsemiştir. Ve bu küçülmeyle de benliğini yitirmiştir."[7] Elbette ki, kendinden saymadığı Türkün başdüşmanı kesilecektir. Şüphesiz ki, dar görüşlü bir milliyetçiliğin ve hele şovenizmin, Eric Fromm'un dediği gibi, "iğrenç bir günah", "putperestlik" ve "çılgınlık" olduğunu düşünür ve böyle bir şeye özlem duymayız. Çünkü milliyetçilik denen şeyin, bir ırkın ya da milletin diğerlerine üstün yaratılmış olma kanısından çıktığını, oysa ki böyle bir inanışın insanlıkla bağdaşamayacağını biliriz. Bundan dolayıdır ki, milli egoizmi insanlık ideali üstüne çıkaran hiçbir eğilime heves etmeyiz.

Ve yine hiç şüphesiz ki, 20. yüzyılın insancıl gelişmeleri içerisinde bizim de, dünya uluslarıyla kaynaşmış olarak beraberce, kardeşçe ve tıpkı bir ailenin kişileri gibi sevgi ve saygı duygularıyla doymuş olarak yaşamamız ve bu yaşama ulusal meziyetlerimizle katkıda bulunmamız gereğine inanırız. Fakat bunu yapabilmek için evvela kendimizi bilmemiz ve benliğimize erişmemiz ve asıl önemlisi din kisvesi altında Araplaşmaktan kurtarmamız şarttır.

116 "Selamın aleyküm" yerine "Günaydın" diyenlerimizi dahi din softası kendisine yabancı görür.

117 Arap, I 400 yıl öncelerinin aşiret kavgalarını ve olaylarını unutur ya da aılık üzerinde durulmaya değmez görür de, bizim din bilginlerimiz 1969 Türkiye'sinde bu dertli milletin sanki başka hiçbir çilesi, hiçbir üzüntüsü ve halledilecek hiçbir din sorunu yokmuş gibi. "Kerbela" facialarının nedenlerinden İmam Hüseyin'in öldürülüşünden. Zü'I-Cena'nın (atının adıdır) nasıl yüzünü gözünü onun kanına sürüp, "zalim"leri tekmelediğinden söz ederek, bir yandan Hüseyin'i sevenlerle sevmeyenlerin yaralarını deşmeye ve diğer yandan cahil halkın kafa gıdasını bu incir çekirdeğini doldurmaz masallarla sağlamaya ve doğal olarak Türkün beynini daha da boşaltmaya gayretten geri kalmazlar. A. Gölpmarlı'nın "13. Asır Sonıa Kerbela" yazısı için bkz. *Milliyel* gazetesi, 28 Mart 1969.

Türk şeriatçısının en büyük günahı, toplumumuz bakımından İslami uygulamayı Türkün niteliklerine uyduramamış olmaktır. İslami Tiirke uyduracak yerde Türkii İslama uydurmuş ve bu yüzden hem Türkün güzel geleneklerini ve insancıl meziyetlerini (örneğin *akılcılığını* ya da *kadına* değer ve saygı geleneğini) yitirmiş ve hem de Türke pek yabancı çöl yaşamının zihniyet ve koşulları içerisinde onu çökertmiştir.

2) Bütün Bu Dar Görüşlülüğün Nedeni: Şeriat Zihniyeti

Şeriatın hoşgörü dini olduğu sanılır ve bunu kanıtlamak üzere "Dinde zorlama yoktur" (K. 2 Bakara Suresi, ayet 256) ya da "Sizin dininiz size, benim dinim bana" (K. 109 Kâfırûn Suresi, ayet 6) şeklindeki ya da bunlara benzer ayetler örnek verilir.

Oysa ki İslam, tıpkı diğer semavi dinler (örneğin Yahudi ve Hıristiyan dinleri) gibi, hoşgörüye yer vermez. Gerçekten de İslamdan başka "gerçek din" tanımayan (K. 3 Âli İmrân Suresi, ayet 19), İslama bağlı olmayanları "sapık" olarak tanımlayan (K. 3 Âli İmrân Suresi, ayet 85), müşriklere karşı ölüm saçan (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 5) ve kitab ehli diye bilenleri (yani Yahudileri ve Hıistiyanları) haraç vermeye ve vermedikleri ve İslami da kabul etmedikleri takdirde yok edilmeye mahkûm kılan (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 29) ve buna benzer daha nice hükümler sevk eden bir sistemi hoşgörü dini olarak tanımlamak mümkün değildir.[118]

Hoşgörü kılığında görünen hükümleri Muhammed, Mekke'de peygamberliğini ilan ettiği ve daha henüz kendini güçlü bulmadığı dönemlerde koymuştur. Kendisine karşı cephe alan Kureyşlilere karşı zor kullanma olanağına sahip bulunmadığı için kendisini Tanrı emirlerini tebliğ etmek ve sadece öğüt vermekle görevliymiş gibi göstermiştir:

> "Ey Muhammed, sen öğüt ver; esasen sen sadece bir öğütücüsün. Sen onlara zor kullanacak değilsin..." (K. 88 A'lâ Suresi, ayet 21-26.)

Aynı şekilde Yahudilere ve Hıristiyanlara karşı da hoşgörülü davranmak durumunda kalmıştır.

118 Ayrıca bkz. *Hutbeler.* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara. 1973, s.216 vd.

Fakat taraftarlarının arttığını görüp de güçlenmeye başladığını anladığı an bu hoşgörü siyasetine son vererek zor kullanmaya, Müslümanlığı kabul etmeyenlere karşı (ister Arap olsun ister Yahudi ya da Hıristiyan) savaşlar yapmaya başlamıştır. Özellikle Medine'ye hicret edişinden sonraki yaşamları bunun en belirli örnekleriyle doludur. Bu dönemde *Kuran'*a yerleştirdiği hükümler hep bu doğrultudadır.

Btitün bu hükümleri burada ele almaya şüphesiz imkân yoktur. Fakat pek kısa olarak bir fikir edinebilmek için, biraz yukarda işaret ettiklerimizden başka şu bir iki örnekle yetinelim.

*Kıır'an*in Tevbe Suresinin 5. ayetinde; *"...müşrikleri nerede görürseniz öldürün..."* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 5) dendikten sonra, Enfâl Suresinde Tanrının ve peygamberinin emirlerini inkâr edenler için; *"...anık onların boyunlarını vurun, parmaklarını doğrayın..."* (K. 8 Enfâl Suresi,, ayet 12) diye emredilmiş; Tevbe Suresi'nin 29. ayetinde Yahudilerin ve Hıristiyanların İslama çağrılmaları ve eğer girmeyecek olurlarsa haraç vermeye zorlanmaları ve vermeyecek olurlarsa öldürülmeleri emredilmiş, Enfâl Suresi'nde İslamdan başka din kalmayıncaya kadar savaş gereği belirtilerek; *"Fitne kalmayıp yalnız /\ ilah 'm dini kalana kadar savaşın onlarla..."* K. 8 Enfâl Suresi, ayet 39) denmiş ve sayısız denecek kadar çok diğer hükümlerle kâfirlere karşı savaş (cihat), yağma ve talan siyaseti açıklanmıştır.

Öte yandan İslam, İslamdan başka bir din ve başka bir dinde peygamber tanımaz. Daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, Muhammed, Yahudi dini ya da Hıristiyan dini diye bir şey olmadığını söylemiş ve daha önce gönderilen peygamberlerin (örneğin İbrahim, İshak, Musa, İsa vs.) hepsinin Müslüman peygamberler olduklarını ve indirilen kitapların da (yani *Tevrat'ın* ve *incil* in) hep İslami esasları kapsadığını iddia etmiştir. *Kıır'an* bunun böyle olduğunu belirten hükümlerle doludur.[119]

Hatırlatalım ki *Kıır'an,* yeryüzü insanlarını *Müslüman* olanlar ve *Müslüman olmayanlar* diye ikiye ayırmış ve birincileri ikincilere sadece üstün değil, aynı zamanda *düşman* saymıştır. Bundan dolayıdır ki, yeryüzü dünyası, şeriat değerlendirmesine göre, Dar-ül İslam ve Dar-iil

1 19 Örneğin: K. 3 Ali İmrâıı Suresi, ayet 19. 65, 67: K. 2 Bakara Suresi, ayet.140: K. 87 Alâ Suresi, ayet 18-19: K. 6 En'ânı Suresi, ayet 161 vs.

Harp olmak üzere ikiye bölünmüş ve Dar-ül İslam'da yaşayan Müslüman kişilerin ve ülkelerin Dar-ül Harp te yaşayanlara karşı devamlı savaş halinde bulunmaları Tanrı emri olarak görülmüştür. Bu durumda Müslüman olmayan Tiirk, tıpkı Dar-ül Haıp'te yaşayan yaratık niteliğine itilmiştir. Öte yandan Müslüman kişiler için İman (yani Müslüman olmak) her şeyin temeli sayılmıştır. Müslüman kişi bakımından Müslümanlık ana, baba ve kardeş bağlarından daha kutsal bir değer taşır. Müslüman kişi, Müslüman olmayan kendi öz ana ve babasını dahi düşman gibi görme eğiliminde ve hatta görevindedir. Örneğin Tevbe Suresi'nin 23. ayetinde, apaçık bir şekilde şöyle yazılıdır:

> *"...Ey inananlar, kâfirliği severler ve kiifrii tercih ederlerse babalarınızı ve kardeşlerinizi de dost edinmeyin ve içinizden kiıı onları severse onlardır zulmedenler..."* (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 23.)

Bilindiği gibi bu ayet, Vakkas olayı ile ilgilidir.[1]-[0] Yine Vakkas'la ilgili diğer, bir olay vesilesiyle de Ankebût Suıesi'nde şu hüküm yer almıştır:

> *"...eğer ana, baba, senin bilgin olmayan bir şeyi Bana eş tutman için seninle çekişirse artık onlara itctat etme..."* (K. 29 Ankebût Suresi, ayet 8.)

Öte yandan Lokman Suresi'nin 15. ayetinde şöyle yazılıdır:

> *"...Ey insanoğlu, ana, baba, seni körü körüne Bana ortak koşman için zorlcırsa, onlara itaat etme..."* (K. 31 Lokman Suresi, ayet 15.)

Tevbe Suresi'nin 113. ayetinde şöyle bir hüküm vardır:

120 Saad İbn Abû Abbas. Ebû Bekir'in ısrarları üzerine İslama girer. Fakat anası Hanına, sevgili oğlunun iman değiştirdiğini ve Muhammed'e uyduğunu duyunca fena halde üzülür ve oğlunu bu işten vazgeçirmek için uğraşır. O kadar ki. oğlu eski dinine dönünceye kadar açlık grevi yapmaya karar verir. Yemek yemez, su içmez ve hastalanacak raddeye gelir. Anasının bu şekilde ölecek hale geldiğini gören Vakkas ne yapacağım şaşırır ve zavallı anasının daha kötüye gitmesini önlemek için yaptığı işten dönmeyi tasarlar. İşte yukardaki ayetler. Vakkas'ı bundan vazgeçirmek \e anasının hastalığına ya da ölümüne aldırış etmeyerek İslamda kalmasını sağlamak için konmuştur. Böylece benzeri durumda olanlara bir ihtar işini görmüştür.

"...Babanız dahi olsa puta tapan ya da Tann'ya düşman olan-dan uzaklasın, onlara mağrifet dilemeyin..." (K. 9 Tevbe Suresi, ayet 113.)

Bunu izleyen 114. ayette de İbrahim Peygamberin kendi atası için yargılanma dileğinde bulunduğu, fakat arasının Tanrı düşmanı olduğunun kendisince anlaşılması üzerine bu duadan vazgeçtiği yazılıdır.

Kur'an in bu hükümleri konusunda Beyzavi'nin yazdıklarından anlaşılmaktadır ki, Muhammed, bu yukardaki hükümlere dayanarak anası Emine için hayır dua etmemiş ve Tanrı'nın kendisini bundan yasakladığını söylemiştir.[121]

Oysa ki Muhammed'in, çok genç yaştayken kaybettiği annesi Emine'ye çocukluğunda çok bağlı olduğu söylenir. Fakat Emine'nin Müslüman olmadan ölmüş bulunması ona, tıpkı İbrahim Peygamber gibi davranmak özlemini vermiştir. Bundan başka İslamdan başka dinlere bağlı olanların "sapık" olduklarına ve onlara karşı güven beslenilmesinin günah sayılacağına dair gerek *Kur'atı'*da ve gerek hadislerde sayısız denebilecek kadar çok hüküm vardır.

İşte İslama daha adımını atarken Türkün karşısına çıkan hükümler bu nitelikte hükümler olmuştur. Şeriata daldıkça ve saplandıkça Türk, bu hükümleri ve bununla birlikte Muhammed'in bu konudaki davranışlarını kendisine birer ilahi örnek olarak almış ve bunun sonucu olarak da hoşgörüsünü yitirmiş ve Müslüman olmayan Türkü dahi kendisine yabancı ve düşman görmeye başlamıştır.

Bütün bu yukardaki esaslara ve örneklere bir de İslam öncesi Türk hakkında, gerek Muhammed'in ve gerek daha sonra Arap dilinde yazanların Türk aleyhtarı görüşlerini ve davranışlarını da ekleyecek olursanız, Müslüman Türkün Müslüman olmayan Türke düşmanlığını ve İslam öncesi gelenek ve yaşamına ilgisizliğini ve yabancılığını anlamak ve bu duyguların yüzyıllar boyunca nasıl gittikçe yoğunlaştığını izlememiz kolaylaşır.

121 Beyzavi, *age. Bkz.* K. 9 Tcvbe Suresi'niı 114. ayctiyle ilgili yorumu. İngilizce çeviri için bkz. Mohammad Kaddal. *Chrestouuıtlıicı Baidawiana.* Glasgow, 1957.

H) Ulusal Çıkarlarımızı Feda Edercesine Şeriata Sarılmışlığımız

Türklük bilincinden öylesine yoksun kalmışızdır ki, sadece iç yaşamlarımızda değil, fakat dış işlerimizde de milli çıkarlarımızı ve her şeyimizi İslam adına feda eder hale gelmişizdir. Geçmiş tarihimizi karıştırmaya hiç zahmet etmeyelim,'[22] şu son 15 yıllık dönemi gözden geçirmek yeter. Kıbrıs davamızda, ağızlarımızdan "din kardeşlerimiz" deyimini düşürmediğimiz Arapların tutumunu şöyle bir hatırlayalım. Eskiden olduğu gibi bugün de Arap, her durumda ve her vesileyle Ttirkten çok Yunanlıya yakınlık göstermiş ve ona destek olma fırsatlarını aramıştır. Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ı Yunanistan'a katmak amacıyla Kıbrıs hükümetini devirip idareyi ele geçiren *Etıosisçilerin* bu kanunsuz davranışlarına engel olmak ve onların cinayetlerine son vermek üzere ve "Guarantor" devlet olarak müdahale görevini yerine getiren ve Kıbrıs'a çıkarma yapan Türkiye'nin karşısına yine Arap ülkeleri dikilmiştir. Kıbrıs'ın kısmen Türkler tarafından işgalinden sonra Yunanlılar gerilla savaşı hazırlığına başladılar. Yunanlı gerillaların yetiştirilmesi işini Araplar üzerine aldılar. 1975 yılı Nisan'ında Mısır Başkanı Enver Sedat, o tarihlerde Kıbrıs'a dönen Başpiskopos Makarios'a sevgi telgrafları çekerek kardeşlik duygulan iletirken Filistin Kurtuluş Ordusu lideri Arafat'ın temsilcisi Ebu Mazer, Kıbrıs Rumlarına; "Biz sizleri *kardeş mücadeleciler* sayıyoruz. Sizin zaferiniz bizim de zaferimiz olacaktır. Düşmanımız ortak bir düşmandır" diye konuşmuştur. Bu konuşma o tarihteki Türk gazetelerinde de çıkmıştır. Biitün bunları hatırlatmaktan maksadımız şudur ki, Kıbrıs davamızda *Arap,* Türkün şeref ve haysiyetini ve çıkarlarını zerrece kaile

122 Bu hususlar için bkz. İlhan Arsel, *Teokratik Devlet....* Ankara, 1975. Bu kitabımızda Osmanlı Devleti zamanında Türkün çıkarlarını hiçe sayıp her şeyi din emirlerine ve İslam çıkarlarına göre çözümlemeye çalışan köhne devlet zihniyeti eleştirilmiştir.

123 En güvenilir kaynaklardan elde edilen bilgilere göre. Ağustos 1974 tarihinde Yunan kuvvetlerine mensup 18 gönüllünün Lübnan'da Filistinlilerle birlikte gerilla eğitimine katıldıkları anlaşılmıştır. (Bkz. 30 Ağustos 1974 tarihli *New York Times.)*

almamış ve Yunaıı'ı bütün gücüyle desteklemiş, fakat bizim şeriatçımız ve bizim gericimiz Arap-îsrail anlaşmazlığında "Türkün milli çıkarları acaba neyi gerektirir" diye kendi kendine bir soru sormamış, gözü kapalı şekilde Arabıı yanında yer almıştır. Basının şeriatçı kanatları *Arap kardeşliğinden* ya da "İslam Birliği"nden ve dış politikamızın bu birliği güçlendirmeye ve "kâfirlere" karşı cephe almaya yöneltilmesi gereğinden bahisle "mukaddes cihat" havası yaratmışlardır. Bu gayretkeşliğin tek nedeni, böyle bir yönelişin milli çıkarlarımıza daha yararlı düşmesi değil, fakat din "lazimesine" daha yatkın olması olmuştur. Hiç kuşkusuz kimsenin aklından "Şimdiye dek Araplardan sadece düşmanlık gördük, bu nedenle İsrail'den yana olalım" fikri geçmez. Petrol tekelini elinde tutan Arap ülkelerine karşı çıkarlarımıza uygun bir siyaset izleme gereğini inkâr da mümkün değildir.

Söylemek istediğimiz şey, iç ve dış politikamızı yürütürken yörüngemizi "din kardeşliği" ya da "din emirleri" gibi çağdışı ölçülere göre değil, fakat gerçek çıkarlarımıza göre çizmemiz gerektiğidir.

Ne var ki bu gereği, kafa yapısı itibariyle din emirleri dışında davranış nedir bilmeyen insanlarımıza ve teokratik devlet anlayışından kurtulamamış siyaset adamlarımıza anlatma olanağı yoktur.

V) "TÜRKLÜK", ".İSLAMCILIK" İKİLİĞİNİN GÜNÜMÜZDEKİ GELİŞMESİ

Türk toplumu bakımından şeriatçıyı gerçekten bölücü ve yıkıcı bir tehlike haline sokan bir davranış vardır ki, o da Türklüğü İslamcılık adma feda eden davranıştır. "Ümmefçilerimize hâkim olan ilkel düşünce odur ki, Türkü Türk yapan şey Müslümanlıktır; daha ileri gidip Türkün tarihini "Sultan Hamit" ile başlatanlar vardır. Onlara göre Yıldırımların ve Kanunilerin dönemleri, "...Batak yolun başladığı dönemlerdir". Bu iki padişah yine onlara göre, basit kafalı ve din düşmanı olan padişahlardır.

'"...Sultan Hamit'i koca bir dağ ve Kanuni'yi bu dağ üzerinde bir çöp olarak kabul eden tarihi' gerçek tarih olarak benimsemek gerekir. Tanzimat dönemi sahte kahramanların ve din düşmanlarının açtığı bir dönemdir. Mithat Paşa'lar, Fuat Paşa'lar birer bela, bayrağımıza haç taktıran birer düşman, Hıristiyan olarak ölmüş ve Müslüman olarak gömülmüş birer kâfirdirler; özgürlük gaye ise eşekte de vardır... bu züppeler çoğala çoğala Kemal'e (Atatürk demek ister) eriştiler."[124]

Din kıstasından hareketle Türkü Türk benliğinden yoksun etmekten kaçınmayan bu kişileri *akıl* yolu ile ışıklara kavuşturmanın ve mesela onlara gelişme kanunlarının bugün artık toplumları dinden başka öğelerle ulus haline getirdiğini ve ayakta tuttuğunu söylemenin veya ulus olmak duygusunu sadece İslamcılığa bağlamaya çalışmanın Türk toplumunu, kendinden olmayana karşı aşağılık duygusu içerisinde ezilmek ve erimek ve milli bilinci kaybetmek tehlikesinde bırakacağını hatırlatmanın ve bütün bunlardan başka, bu çeşit iddiaların "ulusuyla ve ülkesiyle" bölünmezlik prensibini benimseyen Türk Anayasası'nı kundaklamakta bulunduğunu belirtmenin; Müslümanlığın kişi ile Tanrı arasında özel bir ilişki olduğunu ve bu ilişkiye hiç kimsenin karışmaya hakkı bulunmadığını, fakat buna karşın Türklüğün "ulus" öğesini meydana getiren bir nitelik olduğunu ve bu bakımdan din kavramının dışında ele alınması gerektiğini anlatmanın ve aynı dine bağlı çeşitli uluslar yanında başka başka dinlere bağlı tek uluslar olduğunu ve nitekim Türkiye halkının dahi farklı dinlere ve mezheplere salik kişilerden oluştuğunu tekrarlamanın hiç yararı yoktur.

A) Günümüz Türkiye'sinde Milli Benliği Yok Etme Gayretleri

Arap çevrelerin ve Arap milliyetçisinin Araplık benliğini var etmek için sarf ettiği gayretleri şöylece gözden geçirdikten sonra Türkiye'de yoğunlaşan şeriatçı gayretleri ve Atatürk'ün kazandırdığı Türklük benliğini öldürme çabalarını izlemek pek acıdır.

124 Bu sözler 1968 yılında tarihçi bir hatip tarafından okul öğrencileri önünde söylenmiştir. Bkz. İlhan Arsel, "Tiirklük-İslamcılık". *Cumhuriyet* gazetesi, 27 Mart 1968.

Sayısız gazete ve dergilerde ve din okullarında sarf edilen çabalan buraya sıralamak şüphesiz ki imkânsız. Fakat bir senatörümüzün 1972 yılının Temmuz ayı içerisinde Senato'da yaptığı konuşmadan bazı pasajlar vermekte yarar vardır:

> "...Okullarımızda Atatürk milliyetçiliğini aşılamakla görevli öğretmenlerin gözleri önünde okunan bir kitabın bu konudaki telkinlerini de izninizle okuyayım: -*'Milliyet insanın çalışmasıyla ve dilemesiyle elde edebileceği bir meziyet olmadığı halde, Müslümanlık dilemekle kazanılan bir fazilettir. Bınıın için kimsenin ulusu ile iftihara hakkı olamaz. İnsanın dini uğrunda mı, yoksa ıılıısıı uğrunda'nıı daha fedakâr olacağını inceleyelim...'* Milliyetçilikte, bir fedakârlık kuvveti elde edebilmek için fıkıe ve mantığa dayanan sebepler yoktur. Şuursuz hislere dayanan fedakârlıklar da karşılığını alamaz. Hele ulusu idare etmekte olan ilericiler, sömürücüler onlar için canlarını hiç feda etmezler... *'Müslümanlar cıyrı ayrı milliyetlere böliiniirlerse birbirleriyle çarpışma tehlikesi başgösterir-'* Bir günlük gazete ise aynı konu üzerine 'milliyetçiliğin... olmadığı İslami bir hamle, cihad istiyoruz. İslam birliği olmalı... denilmektedir.'"[125]

"Milliyetin, çalışmakla ve dilemekle kazanılan bir şey olmadığına", fakat Müslümanlığın dilemekle kazanılan bir fazilet olduğuna inanmış şeriatçılarımıza, bu inançlarının *Kur'an*'a aykırı düştüğünü söylemek gerek. Zira *Kur'an*'da Müslümanlığın kişi iradesine bağlı bir iş olmayıp Tanrînın dileğine bağlı bir şey olduğu tekrarlanmıştır. Örneğin K. 10 Yunus Suresi'nin 100 ayetinde "...Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz" diye yazılıdır. K. 35 Fâtır Suresi'nin 8. ayetinde "...Allah dilediğini sapıtır, dilediğini doğru yola eriştirir..." diye yazılıdır.

K. 13 Ra'd Suresi'nin 31. ayetinde "...Allah dileseydi biitün insanları doğru yola eriştirildi..." diye açıklanmıştır. K. 39 Ziimer Suresi'nin 22. ayetinde "...Allah kimin gönlünü İslama açmışsa, o, Rabbi katında bir nur üzre olmaz mı?" diye yazılmıştır. Ve *Kur'an*'da bunlara benzer daha nice ayetler yer almıştır.

î

125 Doç. Dr. Bahriye Uçok'un bu konuşması için bkz. *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi.* 4 Temmuz 1972, c.5, toplamı I 1. 72. birleşim, s.48-50.

Bunlardan anlaşılması gereken şudur ki, Müslüman olma işinin kişiye ve kişinin özgür iradesine bağlı olan bir yönü yoktur, bunlar Tanrının keyfine bırakılmıştır.

Öte yandan bu aynı şeriatçı zihniyet Ezher'deki eğitim sistemini Türke uygulatacağım diye fırsat arar ve oraya öğrenci göndermenin özlemini duyar. Bilmez ki orada esas itibariyle Arap milliyetçiliği ruhu geliştirilir; eğitim ve öğretim sistemine Türk düşmanlığı duyguları ve malzemesi hâkimdir; okutulan şeyler, yüzyıllar boyunca Türkü kötıi, canavar, barbar-, İslamı gerileten ve uygarlık düşmanıymış gibi tanımlamak için birbiriyle adeta yarışa girmiş Müslüman düşünürlerin ve yazarların eserleridir. Türkü Batı'ya en olumsuz, tiksinti verici şekiller altında tanıtan *Biıbir Gece Masalları*'ndan, Türkü İslam uygarlığının yıkıcısı gibi gösteren ya da İslama en uygunsuz kuruluşları (örneğin köleliği) getirmiş gibi suçlayan kitaplara varıncaya kadar, Türk aleyhtarı her türlü bilgileri Ezher eğitiminin temelinde bulmak mümkündür.[126]

Ezher'de okuyup da Arap milliyetçiği bilincine erişmemek ve Türk aleyhtarı duygularına sürüklenmemek imkânsızdır.

Hatırlatalım ki, Şeyh Hasan İbn Muhammad Al-Atta/ (1766-1825) ve Rifa'ah Râfı al-Tahtavî (1801-1873), ki Arap milliyetçiliğini Türk aleyhtarı duygularla perçinleyenlerin en azılılarındandır, el-Ezher'de okumuş ve okutmuş kimselerdir. Birincisi el-Ezher'de rektörlük yapmış ve bu kuruluşa Arap milliyetçiğilinin bilimsel esaslarını yerleştirmiş ve böylece orada okuyan öğrencinin koyu şekilde Arap milliyetçiliği duygularıyla yetişmeleri zeminini hazırlamıştır.

Al-Tahtavî'ye gelince, o da el-Ezher'in yetiştirmesidir ve milliyetçilik eğilimlerine orada kapılmıştır; daha sonraları Mısır'da aydın sınıfların lideri olacak ve Türk aleyhtarlığı siyasetini kurcalayacaktır.[127]

Hiç kuşkusuz bu adlara sayısız örnekler eklemek kolaydır. Bütün bunlardan bizim şeriatçımızın ya haberi yoktur ya da olsa bile Türkün *Türklük* bilinci onun için önemsizdir. Onun tek istediği şey el-Ezher'den diploma almaktır.

126 *el-Ezlıer*'deki eğitimin kötülüğünü ve nelere yer verdiğini Taha Hüseyin'in ağzından okumak gerek. Bkz. Talıa Hüssein, *Tlıc Slıeeın of'Days; A Sludenl al ıhe Azlıar,* İngilizce çevirisi Hilary Waymeıı t tarafından, Longmans Green Co.. 1948, s.46. *Biıbir Gece Masalları*'nın okutulduğu konusunda bkz. s.97.

1.27 Bu konuda bkz. Ahııed, Jaıııal Muhammed, *Tlıe Inleleclual Origins af Egyptiaıı Natiımalism.* Oxford Uııiversity Press, 1966. s.6. 15.

1968 yılında ülkemizin çeşitli bölgelerinde, köy ve kentlerinde yapılan ilmi bir araştırma göstermiştir ki, cehalete ve şeriata saplandığı nisbette insanlarımız ulusallık bilincinden yoksun ve buna karşıt laik eğitime yöneldiği ve şeriat duygusundan uzaklaşabildiği nisbette de bu duyguya sahip olabilmektedir. Aşağı yukarı 460 köyde ve 6 500 köylü arasında yapılan bu araştırmanın sonucu olarak yabancı bir yazar şu tespiti yapıyor:

> "...Köyde yaşayan Türkler, kentlerdekilere nazaran ulusallık duygusunu daha az ortaya koymaktadırlar ve köydeki genç kuşaklar, kentlerdeki lise ve benzeri devlet okullarında okuyan genç kuşaklara nazaran ulus kavramına daha az bağlılıkla yönelmişlerdi."'[28]

Yine aynı şekilde geri bırakılmış Doğu ve Orta Anadolu bölgelerinde yaşayanlarımızın batı bölgeleri halklarına nazaran daha az ulusallık duygusu içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Şeriata saplanmışlıkta daha önde-giden güneydoğu bölgelerinde ulusallık duygusunun da böylesine zayıf olduğu belirtilir. Fakat genel olarak *ulus* kavramına eğilmişlik ve bu kavramı anlamışlık bakımından kentli ile köylü ve geri kalmış bölgelerde yaşayanlar arasında, uçurumlar kadar fark olduğu bir gerçek olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu satırları bitirirken tekrar etmek lüzumunu duyduğumuz husus şudur: Bu kitap, baştaki sayfalarda da belirtildiği üzere, *"İnsanlar arası kardeşlik"* ve *"tek diiıya devleti"* idealine hizmet fikrinin kutsallığına inanmışlar için yazıldı. Her insan, içinde yaşadığı toplumun gelişmesine katkıda bulunmak suretiyle bu ideale yardımcı olabilir. İçinde bulunduğu toplumun gelişmesine katkıda bulunabilmesi için de o topluma bağlılık duyguları içinde bulunması gerekir. Bu bağlılık duygusu ise ulusal bilince sahip olmakla sağlanır. Eğer böyle bir bilince sahip değilse, o toplumun ne kanunları, ne refahı, ne yönetimi, ne hükümeti, hiçbir şeyi onu ilgilendirmez: Kanunlara saygı değil, fakat saygısızlık, devlet yönetimine (seçimlere) katılmak değil katılmamazlık, yurdu savunmak için görev yapmak değil görevden uzak kalmışlık, vergi ödemek değil vergi kaçırıcılık vb. esas olur onun için. Kendi mut-

128 Bkz. Frederick W. Frey, "Socializatioıı of National Identification Amöng Turkish Peasent", *Journal ofPolitks.* Kasım 1968, e.30, s.946.

uluğunu ve kendi çıkarlarını içinde yaşadığı toplumun mutluluğu ve çıkarlarıyla bağdaşır görmekten yoksun kalır ve böylece *bireyin* zararlı yaşamının olumsuz sonuçları dalga dalga etkisini yaygınlaştırır.

B) Kendisini Türkten Çok Arap Milliyetçisi Sanan Türk Siyasetçisi

Petrol yardımı istemek üzere Suudi Arabistan'a giden ve giderken de, sanki Arapları kandırmanın en etkili yoluymuş gibi Kabe'yi ziyaret ederek hacı olan MSP Lideri ve Başbakan Yardımcısı olan kişi Suudi Arabistan kralına yazdığı mektupta şöyle yazıyordu:

> "Vereceğiniz kredi ile Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerinde yapılacak eserlerin (Suudi Arabistan tarafından) yapıldığının buralar halkı ve hacılarınca bilinmesi önemlidir. Beni Türkiye'de güçlendirin. Bu kredi gerçekleşirse Türkiye'de İslam alemine bilyeni açılma ve bir yeni çığır, başlayacaktır. Yardımınız, açılacak bu yeni çığırı güçlendirecektir."

Bu satırlar sanki Türkiye'ye yabancı ve Türkiye'yi ele geçirmek isteyen bir devletin temsilcisi tarafından yazılmışçasına insanı dehşete sokmakta... Şeriat zihniyeti ve ruhu ile yoğrulmuş bir insanın kendini kendi Türkiye'sine karşı ne derece uzak ve yabancı duyabileceğini ve kendi yurdunu Arap çıkarlarına ne şekilde peşkeş edebileceğini pek açık, bir şekilde göstermekte. Kendisini güçlendirmesi için yabancı bir devletin başkanından yardım ve medet uman bir siyaset adamıdır bu zat. Güçlenmek ve Türkiye halkı gözünde sevgi ve saygıya sahip olabilmek için Türkiye'nin yabancısı ve hem de I. Dünya Savaşı'ndan önce veya o sıralarda İngilizlerle birlik olup Türkiye'yi arkadan vurmaya çalışmış ve on binlerce Türk subayını ve askerini en alçak ve hain usullerle öldürtmüş olan bir ülkenin yardımına ve aracılığına el açmakta olan bir siyaset adamıdır, hem de bir başbakan yardımcısıdır. Türk devletinin ve ulusunun haysiyetini düşürten bu zatın yukardaki davranışına değinen bir dergi, 3 Haziran 1974 tarihli sayısında "...bu yüz kızartıcı mektubun

sahibini Türk vatandaşlığını terk ederek Arap vatandaşlığına geçmeye" davet ederken tüm yurtsever kuruluşları "protesto etmek için göreve çağırmayı yurtseverliğin baş koşulu" saymıştır.[129] Ne hazindir ki, bu davranışı nedeniyle meclis soruşturmasına ya da gensoru önergesina konu yapılmak ya da en azından aleyhte gösteri tertiplenmesi gereken bu şahıs hakkında ne meclis, ne üniversiteler ve ne de kuruluşlar (örneğin gençlik kollan vs.) seslerini bile çıkarmamışlardır.

Ne düşündürücüdür ki, yukardaki tarihten dört yıl sonra Meclis'te, bir başka bakanın Kahire'ye yaptığı gezi sırasında "Ben *Türk* değil *Arap nıilliyetçisiyiın"* diyerek övünmesine değinen bir senatörün sözleri neredeyse alkışlar toplayacaktır.'[30]

C) Ve Şeriatçı Basın

Atatürk'ün adını ölüm yıldönümünde bile anmayan, onun hakkında bir satır olsun yazı yazmayı "günah" sayan, şu veya bu vesileyle ondan bahsetmek gerektiğinde "deccal" deyimini kullanan tutucu basın, 1975 yılının Mart ayında sütunlarını günlerce hem de en büyük puntolarla, yeğeni tarafından öldürülen Suudi Arabistan Kralı Faysal'a ayırmıştır. Kuşkusuz ki, iğrenç bir cinayete kurban giden-her insan gibi Faysal'ın öldürülmesi olayı da insanlıktan nasibini alan herkesi üzer. Bu üzüntünün aşırı ölçülerle de olsa izharına karşı söylenecek hiçbir şey yoktur. Fakat bir yandan bu insani görevi yerine getirirken diğer yandan da tarihi gerçekleri hatırlamak ve hatırlatmak "gerçeksever" her aydının görevi olmalıdır. Atatürk'ü, yani ülkemizi haritadan silinme tehlikesinden kurtaran ve uygarlık rayına oturtan o büyük insanı yermekten zevk duyan gerici basının Faysal'a böylesine sevgi ve saygı tezahüründe bulunması ve onu dönemimizin en büyük insanı gibi göstermesi düşündürücüdür. Çünkü bir kere Faysal, insanlık ve uy-

129 *Olay* adlı bu derginin 3 Haziran 1974 tarihli nüshasında söz konusu ettiği btı iki kişi Başbakan Yardımcısı Erbakaıı'dır.

I3Ü Söz konusu kişi 12 Ocak 1978 tarihinde istifa eden MC (Milliyetçi Cephe) hükümetinin MSP'İİ bakanlarından Fehiıı Adak'tır. Yukardaki konuşmayı yapan zat ise o tarihte Kontenjan Senatörü (ve Ttirk-lş Genel Başkanı) Halil Tunç'tur. Bu hususta bkz. *Cumhuriyel* gazetesi, 13 Ocak 1978.

garlık dünyasının ölçülerine göre ne "büyük bir insan", ne de "bütün dünyanın gönlünde yüce taht kurmuş" bir kişiydi. Yakın bir tarihe gelinceye kadar ülkesinde köleliği doğal ve meşru bir kuruluş olarak sürdüren ve bununla övünen, bunun gibi insanlığa utanç verici diğer sosyal kuruluşları yaşatan ve ancak yabancı devletlerin baskısı üzerine kaldırmış görünen, sınırsız petrol zenginliklerine rağmen halkını ilkellikler ve gerilikler vadisinde, keyfi ve despotik bir rejim altında tutan ve devleti 1400 yıl öncelerinin şeriat koşullarına göre yöneten bir insana "büyük insan" demek hata olur.

Gerici basının yüceltme yarışına girdiği Faysal, yakın bir tarih itibariyle babası ve bütün ailesi efradıyla Tiiıke karşı (İngilizlerle birlik olup) saldırmayı ve Türkü sırtından hançerlemeyi marifet bilen ve binlerce Türk subayının ve Türk askerinin Arabistan çöllerinde en vahşi usullerle öldürülmeleri işini düzenleyen ve Türk yurdunun Arap ülkeleri yararına olmak üzere parçalanmasını Batı devletlerine öğütleyen ve bu amaçlarla onlardan yardım dileyen bir zihniyetin ve davranışın insanıdır. Kısaca hatırlatmakta yarar vardır ki, I. Dünya Savaşı sırasında ve sonraları itibariyle Türkün en büyük düşmanları Loyd George'ler (İngilizler) ya da Wilson'lar (Amerikalılar) ya da Clemenceau'lar (Fransızlar) değil, İbn Suud'lar, Mekke Şerifi Hüseyin'ler ve Emir Faysal'lardı.

İşte Türklük bilincinden yoksun ve İslam nedeniyle Araplara hayranlık duyan şeriatçı basın, Atatürk'e layık görmediği sayfalarını 1975 yılında Faysal'a övgülerle doldurmuştur.

D) Türke Benlik Sağlamak İsteyenlerimizi Düşman Gören Şeriatçı Çevre

Şair Mehmet Akif, şeriatçılarımızın ve bilinçsizce onlara destek olan çevrelerimizin yücelttiği ve adına okullar açtığı, adına para bastığı ve başına taç yaptığı bir kimsedir. Tiirkseverliğiyle değil Arapseverliğiyle, Türkün çıkarlarına bağlılığıyla değil (Türk çıkarları aleyhine de olsa) şeriat çıkarlarına bağlılığıyla ve şeriat ve Arap için her şeyi ve her değeri feda ederliliğiyle Un yapmış bir kimsedir. Arap-Türk

ilişkilerinin yüzlerce yıl geriye giden olumsuz bilançosundan ve Arabın Türke karşı ihanet ve cinayet niteliğindeki oyunlarından haberli olmasına rağmen, Türk ve Arap ayniyetine inanmış olarak;

"... Türk arapsız yaşamaz, kim ki yaşar der delidir,
Aıap'ın Türk ise lıem sağ gözü hem sağ elidir"

diyecek kadar "perdelenmiştir". Bundan dolayıdır ki, Tevfik Fikret ona "Molla Sırat" lakabını vermişti. Bütün mollalığına rağmen o bu lakabı sevmez ve kendisine böyle hitap eden Fikret için;

"Şimdi Allah'a söver, soıra biraz bol para der,
Hiç utanmaz Protestanlara zongıtçlıık eder"

derdi ve derken de tabii Fikret'in İstanbul'daki Robert Kolej'de edebiyat öğretmenliği yapmasına çatardı. Ne var ki, Tevfik Fikret için "Bol para der" veya "zonguçluk eder" diyen bu aynı Âkif, *Kur'an*i Tiirkçeye çevirmemek ve Atatürk inkılaplarını protesto etmek amacıyla Türkiye'yi terk eden ve Mısırlara göç ederek orada Mısır paşalarının kâşanelerinde yıllarını geçiren ve Raşit Rıza ve benzerleri gibi Türk düşmanı Arap düşünürleriyle yarenlik eden bir kişidir. Tevfik Fikret, ki son derece haysiyet sahibi, karakterli ve şüphesiz ki ondan çok bilgili bir Türk şairidir, hayatı boyunca ne "Bol para" demiş ve ne de zonguçluk etmiştir. Robert Kolej'de Türk edebiyatı öğretmenliği yapmıştır, ama bu okulun öğretim programı arasında Türk aleyhtarlığı ve Türk düşmanlığı yer almamıştır.

Fakat Akifin Türkiye'den (hem de Türkün gelişmesine ve -ilerlemesine vesile olacak reformları protesto amacıyla) kaçarak sığındığı ve ders vermekle gurur duyduğu el-Ezher Üniversitesi yüzyıllar boyunca Türk düşmanlığını ve Türke karşı iftira ve hakaretleri ilim haline getiren İdrisi'lerin, Yakut'ların, Belazuri'lerin İbn al-Banna'ların, Gazali'lerin, İbn Tulun'ların, Muhammed Abduh'ların ve daha yüzlerce bu nitelikteki İslam düşünür ve yazarlarının fikirlerini öğretim programı haline getirmiş, bu fikirler ve bilgiler içerisinde peşi sıra kuşaklar yetiştirmiştir. Ve işte bizim şeriatçı çevremiz Âkif gibi insanı alkışlar, yüceltir ve Fikret gibi emsalsiz bir insanı zonguç diye yerer. Böylesine seviyesiz bir değerlemesi vardır şeriatçımızın.

VI) TÜRK MİLLİYETÇİLİĞİNİN SAPLANDIĞI ÇİKMAZ

Türkün saplı olduğu çıkmaz, İslamiyet ile Türkçülüğün bağdaşmaması ve şeriat içerisinde Türklük benliğini korumanın mümkün bulunmamasıdır. Başka bir deyimle, Türkün hem samimi olarak İslamı uygulaması ve hem de aynı zamanda Türklük benliğine ve niteliklerine sahip kalması düşünülemez. Bundan dolayıdır ki, Türk milliyetçisi iki şeyden birini seçmek çaresizliğindedir; ya şeriatı kenara itip Türkün kendi değer ölçülerine, öz niteliklerine ve geleneklerine geçerlilik vermek ya da şeriata gömülüp Türkü *Tiirk* yapan ne varsa her şeye *hayır* demek.

Nitekim İslamı kabul tarihinden itibaren Atatürk'e gelinceye dek olan tarih içerisinde, şeriat yüzünden Türklük benliği ve bilinci yitirilmiş ve Atatürk'le birlikte şeriat arka plana atılabildiği için milliyetçilik ve uygarlık doğrultusuna geçilebilmiştir.

Bunun nedenlerini bu kitap boyunca eleştirmeye çalıştık. Özetleyecek olursak:

Türkün İslam öncesi yaşamına inen nitelikleri arasında *akılcılık* vardır, *hoş görüliilük* vardır, *özgürlük ve eşitlik duygusu* vardır, *kadım* (hem de devletin başına getirecek kadar) *haysiyetli ve erkeğe eşit bir değer ve varlık sayma* geleneği vardır.

Bu niteliklerin (ve özellikle *akılcılık ve kadını değer bilme* geleneklerinin) her biri, başlı başına gelişme ve uygarlaşma iksiri denebilecek şeylerdir. Kişinin ve toplumun daha insani ve daha ileri bir gelişme safhasına ulaşmasında bunlar kadar hayati rol oynayan hiçbir şey yoktur. Örneğin Batı'da uygarlık aşaması bu niteliklerin ve asıl *akılcılığın* benimsenmesi sayesinde mümkün olmuştur. *Rönesans* demek *akılcılığa dönüş* ve bilimsel ve ahlaksal gerçeklere din verileriyle değil akıl rehberliği ile erişebileceği fikrinin egemenliği demektir ve işte eğer Türkün İslam öncesi bu nitelikleri ve özellikle *akılcılığı* korunabilmiş olsaydı Türk toplumu bugün muhakkak ki uygar ülkeler arasında yer almış olurdu. Oysa ki, bu ve diğer tüm niteliklerini şeriat bataklığına saplandığı andan itibaren giderek yitirmiştir.

İslam öncesi dönem ile İslam sonrası dönem, Türk bakımından birbirine zıt, birbirini yok eden dönemler olmuştur. Birisi aklı, üstiiı ve gerçeklere götüren yol biieıı ve diğeri aklı geri plana iten; birisi fikir ve

yaşam özgürlüğünü öngören diğeri bu özgürlüğü şeriat emirlerine feda eden; birisi hoşgörüyü benimseyen, diğeri bağnazlığı emreden; birisi kadını yücelten diğeri küçülten vs. dönemler olmuştur.

Şeriat öncesi dönemde kendi dünya yaşamını, kendi aklının rehberliğine uydururken, şeriat sonrası dönemde aklın ve mantığın kabul edemeyeceği emirlere (sayısız denecek örneklerden biri olmak üzere *"ölü ile ya ela hayvanla cinsi münasebette bulunan kişinin kaza orucu tutması gerekir"* ya da *"yemeğe ve içeceğin içine sinek düştüğünde onun dışaıda kalan kanadını iyice batımı sonra atın, çiinkii sineğin bir kanadında giinah diğerinde sevap vardır"* vs.) uymayı Müslümanlık saymıştır. Şeriat öncesi dönemde farklı inançtakilere karşı insani davranabilir ve hatta din değiştirecek kadar hoşgörüye sahipken, şeriat sonrası dönemde farklı inançtakilere karşı *"İslanıdan gayrı bir dine yönelen sapıktır"* ya da *"Eğerfarklı inançta iseler baban ve kardeşin de olsa onlarla teması kes"* ya da *"müşrikleri nerede görürsen öldiir"* ya da (İslamı kabul etmedikleri takdirde) *"Kitcıb ehline* (Yahudilere ve Hıristiyaıılara) *karşı savaş aç, onları harcıca (cizye vermeye)* zorla", şeklindeki *Kur'an* ve hadis emirlerine uymayı marifet bilmiştir. Şeriat öncesi dönemde eşitlik duygusuna sahipken, şeriat sonrası dönemde *Kur'an'ın; "...ve Biz Allah'ın aramızdan seçip lütfettiği bunlar mı demeleri için halkın bir kısmını, bir kısmiyle deneriz.••"* (K. 6 En'âm Suresi, ayet 53) ya da *"...Allah rızık bakımından bir kısmınızı bir kısmınıza iistüıı etmiştir..."* (K. 16 Nahl Suresi, ayet 71) şeklinde hükümleri gereğince eşitlik ve adalet duygularını yitirmiş ve yine *Kıır'an'm*, "...Bir tarafta hiçbir şeye gücü yetmeyen bir köle, bir tarafta da bol rızık verdiğimiz... birisi olsa, bu ikisi denk olur mu? Şükür Allah'a ki eşit değildir" (K. 16 Nahl Suresi, ayet 75) şeklinde hükümleri gereğince köleliği dahi doğal bulur olmuştur.

Şeriat öncesi dönemde kadını serbest, özgür ve haysiyetli bir varlık bilirken ve iktidar sahibi dahi yaparken, şeriat sonrası dönemde Muhammed'in kadını hor gören ve küçülten, erkeğin kölesi haline getiren ve nihayet siyasal haklardan yoksun eden emirlerine ve örneğin; *"Kadınlar aklen dûn yaratılmışlardır, çiinkii Kıır'aıı'da 'iki kadının tanıklığı bir erkeğin tanıklığına bedeldir'* diye yazılmıştır; *kadınlar dinen de dûn durumdadırlar, çiinkii Tanrı onları âdet görecek şekilde yaratmış ve âdet*

gördükleri zaınaıı oruç tutmalarını yasaklamıştır" şeklindeki sözlerine uyarak, kadını toplumdan atmıştır. Bu listeyi bu şekilde uzatmak ve koca bir kitap haline getirmek mümkündür.[13]'

Fakat belirtmek istediğimiz husus şudur ki. Türkün İslam öncesi gelenek ve nitelikleri İslama ters düşer şeylerdir ve İslam, *Kuran* ve hadis hükümleri dışında gerçek kabul etmediği ve arama olanağı vermediği içindir ki, Türk toplumu, bu gelenek ve niteliklerini terk etmek ve Arabın çöl yaşam ve zihniyetine sürüklenmek zorunluğunda kalmıştır. İslam ona *"Kur'an ve peygamber emirleri dışında davranamazsın, düşünemezsin, aklını kullanamazsın"* derken, Türk insanı için buna karşı direnmek ve örneğin *"Hayır, akıl en büyük rehberdir, benim geleneklerim arasında akılcılık vardır, akla ters düşen emirlere uymayacağım"* demek mümkün olamamıştır; çünkü bunu yapmak dinsizlik sayılmıştır.

Kur'an ve hadis kaynaklan *"İki kadının tanıklığı, bir erkeğin tanıklığına bedeldir..."* ya da *"Kadınlar aklen ve dînen aşağı yaratıklardır, erkek 'efendi' ve üstün, kadın ise 'tabi' ve aşağıdır, kadınlara yönetim hakkı tanınmamıştır"* şeklinde ve buna benzer olarak kadını değersiz kılıcı hükümler sevk ederken, Türk buna karşı, *"Hayır benim geleneklerim arasında kadını saymak, her alanda erkeğe eşit kılnıcık, devletin başına hükümdar yapmak geleneğim var"* diye direnememiştir, çünkü direnmeye kalkıştığı an dinsiz, zındık, gibi durumlarla karşılaşması söz konusu olmuştur. Sınırsız şekilde çoğaltılabilecek bu örneklerin ortaya koyduğu sonuç odur ki, Türkün ulusal kaderi açısından şeriat bir felaket kaynağı olmuştur.

Her ne kadar savaş alanlarında Türkün başarılar sağlamasını ve büyük devletler (Selçuk ve Osmanlı gibi) kurmasını İslamın "cihat"! teşvik eden ve "cennetler" vaat eden (ya da buna benzer) yönlerine atfedenler varsa da, bu iddianın isabetli olduğu şüphelidir. Hiç kuşkusuz *Kur'aıı'm,* din adına savaş yapmayı ve cihata katılmayı İslamın şartı yapması ve yine bunun gibi bir yandan yağma, talan ve ganimet va-

131 Bütiin bu yukardaki hususlarla ilgili Kuı 'un ayetleri ve hadis hükümleri için bkz. İ. Arsel. *Şeritli Devleti'ıııleri...,* Kaynak Yayınlan, İstanbul. 1997. s.226 vd; İ. Arsel, *Din Arlanılan...,* Kaynak Yayınları, İstanbul. 1997, s.185; İ. Arsel, *Şeııal ve Katlın.* Kaynak Yayınları. İstanbul. 1997.

atleıiyle ve diğer yandan cennetteki "memeleri yeni sertleşmiş yaşıt kızlara, kara gözlü, cilveli, şirin sözlü hurilere vs."[132] kavuşturma iimitleriyle savaş ruhunu güçlendirip pekiştirmesi, kişiler için ölümü hiçe sayıp askeri kahramanlıklar ve şahlanmalar yolunu açmıştır. Fakat unutmamak gerekir ki, Türkün askeri cesaret ve niteliklere sahip oluşu ve büyük devlet kurma geleneği, İslama girmesinden çok önceki dönemlere iner. Öte yandan şunu da hatırlatmak gerekir; savaş alanlarından zaferler kazanmak, büyük imparatorluklar kurmuş olmak başlı başına övünülecek şeyler değildir. Bir toplum için övünülecek şey, fikir ve kültür aşaması yapabilmektir, akıl ve zekâ üstünlüğüdür, haysiyet ve benlik gelişmesidir. Ne hazindir ki, Türk toplumu bütün bu güzel nimetlerden şeriat nedeniyle yoksun kalmıştır.

A) Şeriatın Tüm Kötülüklerini ve İslam Tarihinin Tüm Olumsuzluklarını Temsil Durumunda Kalan Türk

Şeriat uygulaması içeresinde Türk, öylesine bir çıkmaza ve çaresizliğe saplanmıştır ki, bu düzenin bütün kötülüklerini yüklenmek zorunluğunda kalmıştır. Yukardaki bölümler boyunca gördük ki Arap, İslamın bütün olumsuzluklarının sorumluluğunu Türke yamamıştır. Örneğin İslam uygarlığının İslam dini sayesinde yaratıldığını, fakat bu uygarlığın Türkler tarafından yok kılındığını, İslamda kölelik diye bir kuruluş olmadığını, fakat köleliğin Türkler tarafından İslama sokulduğunu; İslamın kadına hak ve değer tanıdığını, fakat bu hakların Türkler tarafından kaldırıldığını vs... inanılmaz bir kurnazlıkla iddia eder olmuştur. Bunu yaparken, Türkün bu tür iddiaları cevaplandırmasının ve savunma yollarına başvurmasının kolay olmadığım, çünkü böyle bir şeye kalkışacak olursa İslam ile çatışır durumda kalacağını hesaplamıştır. Basit bir örnekle açıklamak gerekirse, *kölelik* kuruluşunu ele alalım. Arap milliyetçisine göre kölelik İslamın reddettiği bir kuruluştur; fakat buna rağmen Türkler İslama köleliği sokmuşlardır.

132 Cennel tanımları için bkz. K. 78 Nebe' Suresi, ayet 32-34; K. 56 Vâkıa Suresi, ayet 15-38; K. 76 Dahr (İnsan) Suresi, ayet 12-21; ayrıca bkz. 1. Arsel. *Şeriat Devleıi'ııden....* Kaynak Yayınları, İstanbul. 1997, s.655 vd.

Böyle bir iftiraya yanıt vermek kolaydır. Çünkü, daha önce de değindiğimiz gibi, Muhammet! *köleliği doğal* bir kuruluş olmak üzere yerleştirmiş ve bununla ilgili olarak *Kur'cın*'a hükümler koymuştur:

> *"...Allalı, hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile, kendisine verdiğimiz güzel nimetlerden... saıfeden kimseyi misal gösterir. Hiç bunlar eşit olur mu?.."* (K. 16 Nahl Suresi, ayet 75.)

Öte yandan bizzat kendisi, ömrü boyunca köleler satın almış ve kullanmıştır. Köleliğin kaldırılması için kendinden örnek vermek şöyle dursun, aksine, sürdürülmesi için her şeyi düşünmüştür. Bu nedenledir ki, İslamda kölelik çok yakın bir tarihe gelinceye kadar doğal bir kuruluş olarak yaşamıştır. Ancak Batı uygarlığının zorlaması ve Batı ülkelerinin tehdidi sonucu olarak "resmi" olmaktan çıkarılmıştır.

Bu ve buna benzer kaynakları ve örnekleri oıtaya koymak suretiyle köleliğin sorumluluğunun Türklere değil, fakat doğrudan doğruya Muhammed'e ve İslama ait olduğunu anlatmak kolaydır. Ne var ki, bunu yapabilmek için İslamı eleştirmek ve aslında yermek gerekecektir. Oysa ki bu bir cesaret, bir bilgi işidir; çünkü İslam, din konusunda her türlü eleştiriyi, tartışmayı yasaklamıştır. Bu yasağa uymayanlar İslamın düşmanı sayılır, en azından dinsizlikle suçlanır. Bu ise Müslüman Türk bakımından korkulacak bir sonuçtur. İslam düşmanı sayılmaktansa iftiraya katlanmaya ve Türklüğünü unutmaya hazırdır. İşte Arap milliyetçisinin ve ona destek Türk şeriatçısının hesapladığı da budur.

Şeriatçımız ve din adamlarımız, bugün belki cesaret edip Arap yazarların Türk aleyhtarlığıyla dolu yapıtlarının yorumunu henüz yapmıyor ve muhtemelen yapabileceği günü bekliyorlardı!'. Fakat aslında Türkü "Araplaştırmak" ve kendi öz niteliklerine yabancı kılmak için Arap yazarların kitaplarına dahi ihtiyaçları yoktur. Zira ellerinde çok daha etkili şeriat kaynakları, başta *Kur'cın* ve hadisler vardır. Bu kaynaklarda yatan hükümler Tanrı'dan ve Muhammed'den gelmedir diyerek Türke kabul ettirebildikleri sürece iktidar ve saltanatlarını artıracaklardır. Araplık ruhu ve çöl zihniyetiyle yoğurduklan dimağlar, muhakeme gücüne sahip değildir ki, onlarla savaşabilsin ya da tartışabilsin. O körpecik ya da nasırlaşmış beyinlerden, müspet düşünme ve mantık yo-

lunu deneme gayretini bekleyemezsiniz. Ne din okulunda, ne camide ve ne de hiçbir yerde Müslüman Türkün şeriat hükümlerini eleştirmesini ve örneğin kalkıp da, "Hoca Efendi, Tanrı'nın Arapları bütün insanlara üstün kıldığını, *Kur'au'ı* Arapça indirdiğini, peygamberini Araplardan seçtiğini, vs... söylüyorsun, ama neden Tanrı Arabi ve hem de çöl bedevisini tercih etsin de Araptan daha faziletli, daha dürüst, daha mert, daha insancıl ve kadına saygılı başka bir ulusu, örneğin Türkü seçmesin? Neden Tiirkten bir peygamber çıkarmasın ve TLirke, Türkün dili ile Türkçe hitap etmesin de anlamadığı Arapça ile etsin? Neden Türkü küçültsün de Arabi yüceltsin? Tanrı bu derece keyfi ve bu derece değer ölçülerinde yanılmış olabilir mi?" şeklinde konuşmasını isteyemezsiniz. İsteyebilmeniz için her şeyden önce bu ülkeye "serbest düşünce"yi getirmeniz, İslamı eleştirme ve yerme geleneğini yerleştirmeniz ve böylece Türkü şeriatçının yalanlarına, aldatmalarına ve kandırmalarına karşı *hcıyır* diyebilecek kerteye eriştirmeniz şarttır.

B) Ve Bitmeyen Tehlike

Bu kitabı okuyup bitirdikten sonra, şimdi kendi kendinize soıuyorsunuzdur: "Bu yazılanlar yalan olamaz. Çünkü yazar bütün bunları Arap ve Müslüman kaynaklara dayalı olarak sergilemiştir. Pek iyi ama nasıl olur da Türk şeriatçısı, Türkün ulusal meziyet ve niteliklerini inkâr edebilir? Nasıl olur da Arap milliyetçisi, kendi halkını kendi İslam öncesi tarihi ve gelenekleriyle, kendi öz diliyle ve buna benzer öğelerle benlik sahibi yapmaya çalışırken, Türk şeriatçısı Türkü, Türkle ilgili ne varsa her şeyinden yoksun kılmaya uğraşır?

Bu sorunun yanıtını vermek kolaydır. Eğer siz Türk yavrusunu, o küçücük yaşlardan itibaren şeriat eğitimine tabi tutar ve yoğurursanız ve örneğin bu kitap boyunca bazılarını belirttiğimiz şeriat hükümlerini kafasına ve ruhuna sokacak olursanız, sonuç sizi şaşırtmamalıdır.

Bu eğitimden geçireceğiniz yavrularımızdan yakın bir gelecekte, sayısız Mustafa Sabri'ler ve Ahmet Naıın'ler ve Abdülhamit'ler çıkacağı muhakkaktır. Şeriatın bir yandan "Araplık ruhu" aşılayan ve diğer yandan insan kafasını işlemez hale sokan ve insanlığa düşman kılan

eğitimine tabi tuttuğunuz Türk yavrusuna siz bir de Arapçayı öğretiniz ve bakınız nasıl bir insan tipi oluşturursunuz. Bu dile vâkıf olarak o, eline geçireceği Arapça kitapları, yani Türkü hem Araba ve hem de dış âleme ve özellikle Batı'ya karşı "uygarlık düşmanı" ya da "ayağını bastığı yeri kurutan" ya da "İslamı uygarlıktan uzaklaştıran" ya da buna benzer olumsuz tanımlamalarla dolu kitapları okusun ve bu kitaplardaki yalanlara karşı çıkabilecek bilgilerden yoksun kalsın da, görünüz bakınız nasıl bir kuşak yetiştirmiş olursunuz. Şeriat eğitimine "paydos" diyebilen Atatürk'ün büyüklüğünü biz bugün inkâr ededuralım. Fakat şunu bilelim ki, şeriatçının ellerine terk ettiğimiz yavrularımız, çağdaş uygarlık anlayışından, akılcılıktan ve milli benlik duygusundan yoksun olarak yakın bir gelecekte karşımıza dikilecek ve bizlere Atatürk ilkelerine bağlılığın suç olduğunu haykıracaklardır.

C) Gözlerimiz Önünde İşlenen Cinayet

Gözlerimizin önünde işlenmekte olan ve Türkü mezara götürebilecek olan bir cinayet var ki, bunu bir yandan cehaletimiz yüzünden göremiyor ve diğer yandan da okumuş sayılanlarımızın bir kısmının küskünlüğü ve nemelazımcılığı ve diğer bir kısmının da çıkarcılığı nedeniyle önleme yolunu düşünmüyoruz. Bu cinayetin sorumluları Türkü sadece fikren ilkel ve biçare veya sadece maddeten sefil ve yoksul kılmakla kalmıyorlar, milli benliğini ve bilincini unutturma ve sonunda da tarihten silip atma uçurumuna götürdüklerini fark edemiyorlar. Yaşları 10 ile 20 arasında yüz binlerce Türk yavrusunun devam ettiği *Kuı'cın* kurslarında, imam-hatip okullarında, İslam Enstitüleri ve hatta din dersleri verilmekte olan müspet eğitim okullarındaki bir o kadar Türk çocuğu bugün hem fikren ve hem ruhen çöl felsefesinin ve yaşantısının insanı olarak yetiştirilmekte ve milli benliği yitirici bir eğitimin kurbanı olmakta, "Kavm-i necib" diye kendilerine tanıtılmak istenilen Arabın, İslam toplumları içerisinde neden dolayı üstiin ve imtiyazlı duruma sahip olduğu masallarını, *Kuı 'an* ve hadis hükümlerinin telkin ve tehdit edici baskısı altında öğrenmektedir.

Şeriat eğitimine güç vermek, *Kıır'an* kursları ihdas etmek, üniversitelere mescit yerleştirmek gibi çabalar laik Türkiye Cumhuriyeti iktidar partilerinin başlıca amacı haline gelmiştir. 1986 yılının başlarında bir devlet bakanının şu sözleri bu alandaki *başarılan* simgelemeye yeterlidir: "Özellikle 19 ilde yatılı *Kıır'an* kursu binaları yapılmaktadır ve imam evlerinin yapımına ağırlık verilmiştir. Türkiye'deki tüm camilerin bakım ve onarımını... devlet üstlenmiştir. Her üniversitenin gerçek bir ibadethaneye kavuşturulmasını amaçlıyoruz. Hacettepe Üniversitesi'nde açılan mescit gibi diğer üniversitelerimize de ibadet yerleri açacağız. Böylece bu problem de ortadan kalkacak." Atatürk'ün canını dişine takarak akılcılığa, müspet ahlak ve uygarlığa ve benlik duygusuna götürdüğü ve "insanlık camiasının bir üyesi" olma gururu ile övündürdüğü bizim kuşak, şimdi yeni kuşakların çağdışı kafa ve ruh yapısı ile eğitilmekte oluşunu büyük bir karamsarlık ve umutsuzluk içerisinde seyretmektedir. Türk yavrusunun ve insanının bugün şeriatçının elinde, tıpkı Cumhuriyet döneminden önce olduğu gibi, yine yaratıcı zekâdan uzak, yine gökten inme emirleri tek gerçek sayan ve her şeyi din açısından ölçüye vuran Direr yaratık şeklinde yetiştirilmelerini içi kanayarak izlemektedir.

Ama hiç kuşku edilmemelidir ki. şeriatçının bu sahte saltanatı bir gün gelip sönecek ve şeriatın insan beynini eriten tılsımı mutlaka sona erecektir. Yüzyıl da geçse, bin yıl da geçse ve hatta Türkün eceli de gelse, insan aklına meydan okuyan şeriat mikrobunun sonu gelecektir. Del Vechhio'nun dediği gibi; "Sınırsız şekilde gelişmeye müstait bir insan beyni olduğu sürece, gericilik daima ezilecektir".

KAYNAKÇA*

ABADİ, Akram, *MUmat al-Qawmiyyah al-'Arabiyyah,* The Ordeal of Arap, Nationalism, Beyrut, 1962.

ABBOUSHI, W.F., *The Aıgıy Arabs,* The Westminster Press, Philadelphia, 1974.

ABD AL-RAHİM, Muddathir, *AI-Islam wa'l Qawmiyyah fi'l Sharq al-Awsat,* Islam and Nationalism in the Middle East, Hiwar, Beyrut, 1963, c.l, sayı 6.

ABD AL-RAZIQ, M.H., *Arabic Literature Since the Beginning of the XIX th Century* , "Bulletin of the School of Oriental Studies", 1922, c.2.

ABDALLAH, De Sahb, *Development et Questions D'Orient,* Toulouse, 1972.

ABDULLAH, King of Jordan, *My Memoirs,* (Mudhakkarati), Jerusalem, 1945.

Abu'l Ghazi Bahadur Han, *The Geological Histoiy of the Tartars,* Tatarcadan çeviri, London, 1730, 2 cilt.

ABU, Salih, *The Churches and Monasteries of Egypt and Some Neighboring Countries,* İngilizce çeviri B.T.A. Evetts, Oxford, 1895.

ADAMS, Charles, "Abu Hanifah, Champion of Liberalism and Tolerance", *The Muslim World,* 1946, c.36, s.217-227.

AHMED, Jamal Mohammed, *The Intellectual Origins of Egyptian Nationalism,* Oxford University Press, 1960.

AHMAD, Amin, *Yawn al-tslam,* Kahire, 1952.

AHMAD, Amin, *Fayd al-Khatır,* Kahire, 1938.

AHMAD, Amin, *al-Şark ve al-Garb,* Kahire, 1955.

* Yazar ve kilap adlan, genellikle yabancı biivük kitaplıklardaki yazılış biçiminde belirtilınişlir. İster Arapça olsun, ister diğer dillerde, bu kitapların pek çoğunu ancak Batı kitaplıklarında bulmak mümkündür.

AL-ALAYİLİ, Abdullah, *Dıustiir al-'Arab al-Qawmi,* The National Consitution of the Arabs, Beyrut, 1941.

AL-ANDALUSİ, Sa'id, *Kitab Tabaqual al-Uman,* Arapçadan Fransızcaya R. Blachère tarafından çeviri, *Livres des Catégories des Nations,* Paris, 1935.

AL-ASARÎ, *Kitab Maqctlat al-Islamiyyun Wa'Ihtilaf al-Musallim,* Edited by H., Ritter, 1929-1930.

AL-ASHARÎ, Ali lbn Isma'il, *The Theology of al Ash'ari,* The Arabie text of al-Ash'ari's *Kitab al-Lwna* and *Risalat Istihsan al-Khaud fi'ilni al-Kalatn,* with briefly annoted translations by Richard J. Me. Carty, Beyrut, 1953.

AL-BALADHURİ, Ahmed Ibn Yahya lbn Jabir, *The Origins of the Islamic State, being a Translation... of the Kitab Futuh al-Buldan,* by Philip H. Hitti Columbia University Press, New York, 1916-1924, 2 cilt.

BALÂZURÎ, Abul-Abbas Ahmad b. Yahya, *Kitab Futuh al-Buldan,* Ed. Goeje, Leiden, 1866.

AL-BALHÎ, Abu Zayd b-Sahl al-Balhî, *Kitab al-bad' val-tcirih,* kitabın Fransızcaya çevirisi Huart tarafından, Paris, 1919. .

AL-BALHKHİ, Abou-Zeid Ahmed Ben Sahl, *Le Livre de dci Création et de l'Histoire,* Publié et Traduit par M.C1. Huart, Paris, 1901.

AL-BANNA, Hasan, *Our Movement in a New Stage,* (Arapça), Cairo, 1952.

AL-BARRAVVİ, Raşit, *İktisadiyat cil-Alain al-Arabî,* 3. basım, Kahire, 1973.

AL-BAYZÂVÎ, *Envûr ül-Tenzil* ve *Esrar-iit Tevil,* Leipzig, 1848.

AL-BAZZAZ, Abd al-Rahman, *On Arab Nationalism,* London, 1965.

AL-BUKHARÎ, *Sahili....* L. Krehl basımı, Leiden 1862-1908.

AL-CAHİZ, Abu OsmanAmr b. Bahr, *Hilafet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Faziletleri,* Ankara, 1967.

AL-CEBERTİ, Şeyh Abd al-Rahman, (Cheikh Abd El-Rahman al-Djabarti), *Merveilles Biographiques et Historiques, Ou Chroniques,* Arapçadan Fransızcaya Şefik Mansur ve Abdiilâziz, İskender Amanun tarafından çevrilmiştir, Le Caire 1888, 9 cilt.

AL-DEMİRÎ, *Hayat al-Hayavcın,* İngilizceden çeviren Jayakar, Londra, 1906.

AL-ESÎR, Izz al-Din İbn, *al-KamilfVl-Tarih,* Beyrut, 1965.

AL-FARUQI, İsmail Ragi A., *On Aıabism. "Un/balı" and Religion,* Amsterdam, 1962.

AL-HUSAYNİ, Ishaq Musa, *The Moslem Brethren,* Arapça, Beyrut, 1956.

AL-HUSAYNİ, Ishaq Musa, *The Crisis of Arab Thought,* Beyrut, 1954.

AL-ISTAKHRİ, Abu Ishaq İbrahim İbn Muhammed, *The Oriental Georgraphy of'Ebn Haukctl, an Arabian Traveller of the Tenth Century,* çeviren Sir William Queseley, Londra, 1800.

AL-JUVAİNİ, Ala al-Din Ata Malik, *The History of the World-Conqueror,* Manchester University Press, 1958.

AL-KHATİB, Wali ad-Din Muhammed b. Abdallah, *Mishkat al-Mashabili,* İngilizce çeviri J. Robson, Publisher: Muhammed Ashraf, Lahore, 1960.

AL-MARVAZİ, Şeref al-Zaman Tahir, Taba'i al-Hayavan, Delhi, 1943.

AL-MAWARDI. Ali İbn Muhammed İbn Habib, *El-Ahkam es Soıdthaniya; Traite de Droit Public Musulman,* İngilizce çeviri Fagmant tarafından, Fransızca çeviri L. Ostrorog, Paris 1901-1906, 2 cilt.

AL-MAYMÂN, Muhammed al-Abd Allah, *Nidâl al-Arab Diclcl cıl-*
• *İstimcır,* Kahire 1972, Arap dünyasının Osmanlı'ya karşı savaşı incelenir.

AL-MEDA'İNİ, Abu'l Hasan Ali İbn M., *Ki tab Futuh Horasan.*

AL-MUTTAKİ, Kanz al-Ummal fi subut sunan Al-Akval va'la'fal, Bulak 1286. Ayrıca Kahire, 1321 ve Haydarabad, 1312-1213 basımları vardır.

AL-RAZZAZ, Munif, *Tatavvur Mcı'na al-Kavmiyya,* Beyrut, 1960.

AL-SHAHRASTANİ, Abu al-Farh Muhammed, *The Sununa Philosophiqe of al-Shalırastani, Kitabu Nihaycıti'l Iqdam fi'ilmi Kalanı,* Edited from Manuscript in the Libraries of Oxford, Paris and Berlin by A. Guillaume, London, Oxford University Press, 1931.

AL-SİHABİ, Mustafa, *Al-Kavmiyya al-Arabiyyah,* Kahire, 1959.

AL-SÜLEYMAN, Ali İbn Husayn, *al-Alâkât cıl-Hiyaziyâ! al-Mısriyah,* Kahire, 1973, Memlûkleriıı Mısır'daki yönetimi.

AL-TABARİ, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi,* Milli Eğitim Bakanlığı Yayınlan, 1966.

AL-TABARÎ, *Tafsir al-Ccımi al-Beyan,* Bulaq, 1323.

AL-TABARÎ, *Tarih al-Rusul va'l-Muluk,* Ed. Goeje, Leiden, 1879-1989.

AL-URAVVÎ, Abd Allah, *cıl-Arab va-al-Fikr al-Tarihi,* Beyrut, 1973.

ALLEN, Henry Elisha, *The Turkish Transformation; Study in Social and Religious Development,* N. Y. Greenwood Press, 1968, kitabın ilk basımı, University of Chicago, 1935.

ALİ NASİREDDİN, *Kadiyyat al-Arab,* Beyrut, 1946.

AMEER, Ali Syed, *The Spirit of Islam,* London, 1935.

ANOUAR, Abdel Malek, *La Pensée Politique Arabe Contemporaine,* Paris, 1970.

ARABİ, Muhammad[1] Abdullah, *Dinıucjrâtiyyat al-Qawmiyyali al-Arabiyyah,* The Democratic Nature of Arab Nationalism, Kahire, 1959.

ARAFAT, W., "The Attitude of Islam to Slavery", *The Islamic Quarterly,* Haziran 1966, c. 10, sayı 1-2.

ARMAJANI, Yahya, *Middle East, Past and Present,* Prentice Hall Inc., New Jersey, 1970.

ARMINJON, Pierre, *De Ici Nationalité dans l'Empire Ottoman,* Paris, 1903.

ASIM EFENDİ, *Okyanus,* İstanbul, 1305 basımı.

AHTERİ MUSTAFA, *Ahteri-i Kebir,* İstanbul, 1309 basımı.

ATİYAH, E., *An Arab Tells His Story:* A *study in Loyalties,* London, 1946.

ATİYAH, E,, *The Arabs,* Edinburg, 1955.

AZZAM PASHA, Abd al-Rahman, *Al-Risâlah al-Khâlidah,* The Eternal Message, Kahire, 1946.

BAGAVÎ, *Imam Husciyn iil-Bagavi, Mesabih us-Sunne,* Kahire, 1294.

BAİHUM, Muhammed Jamil, *Al-Arab Wa'l Turk,* The Arabs and the Turks, Beyrut, 1957.

BÂQUÎRl, Ahmed Hasan al-, *Urubah iva Din,* Arabism and Religion, Kahire, tarihsiz.

BARKER, Edward B.B., *Syria and Egypt Under the Last Five Sultans of Turkey; Being Experiences During 50 years of Mr. Consul Generali Barker,* London, 1876, 2 cilt.

BARTHOLD, W., *Histoire des Turcs d'Asie Centrale,* Paris, 1954.

BASHMİL, Muhammed Ahmed, *Al-Qawmiyyah fi Nazcır al-lslam.* Nationalism from the Viewpoint of Islam, Beyrut, 1960.
BE'ERI, E., *Army Officers in Arab Politics and Society,* Praeger, Pall Mall, New York, 1970.
BEL1NG, Willard E., *Pan-Arabism and Labour,* Harward University Press, 1960.
BELL, R., *Introduction to the Qur'cin,* Edinburg, 1953.
BERKES, Niyazi, *The Development of Secularism in Turkey,* Mc Gill University Press, Montreal, 1964.
BERRO, Tawfik Ali, *Al-Arab Wa'l-Turkfi Ahd al-Dcistur al-Utlunani,* 1908-1914, The Arabs and the Turks Under the Ottoman Constitution 1908-1914, Kahire, 1960.
BERRO, Tawfik Ali, *Al-Qawmiyyah al-Arabiyyah fi'l Qam al-Tasi Ashar,* Arab Nationalism in the XIX th Century, Damascus, 1965.
Beyaz Kitap, *Türkiye Gerçekleri ve Terörizm,* Ajans Tiirk Matbaası, Ankara, 1973.
BINDER, Leonard, *The Ideological Revolution in the Middle East,* New York, 1964.
BISHAI, Wilson B., *Humanity in the Arabic-Islamic World,* Iowa, 1973.
BLYDEN, Edward W., *Christianity, Islam and the Negro Race,* Edinburg, 1967.
BOSWARTH, C.E., "Language Reform and Nationalism in Modern Turkey", *The Muslim World,* Ocak 1965, sayı 1, c.55,
BURCHKHARDT, John Lewis, *Arabic Proverbs, or the Manners and Customs of the Modern Egyptians,* London, 1830.
CEMÂL PAŞA, *Hatırat, 1913-1922,* Istanbul, 1922.
CHEJNE, Anwar G., *The Arabic Language; Its Role in Histoiy,* University of Minnesota, Mineapolis, 1969.
CLEVELAND. L., *The Making of an Arab Nationalist, Ottomanism and Arabism in the life and Thought ofsati al-Husri,* Princeton University Press, 1971.
Colloquim on Islamic Culture in its Relation to the Contemporary World, Eylül 1953, Princeton, N.Y.
CREMEANS, Charles D„ *The Arab and the World, Nasser's Arab Nationalist Policy,* New York, 1963.

CROMER, E.B., *Modem Egypt,* London. 1907.

DANİŞMEND, İsmail Hâmî, *Türk Irkı Niçin Müslüman Olmuştur?,* Okat Yayınlan, İstanbul, 1959.

DARWAZAH, al-Hakam-Jabburi, Hamid al-, *Ma al-Qawmiyyah cıl-Arabiyyah,* Arab Nationalism, Kahire, 1958.

DAWALIBi, Ma'ruf, *Al-Qawmiyyah al-Arabiyyah fi Haqiqatiha,* The truth about Arab Nationalism, Kahire, 1959.

DAWN, C. Ernest, *From Ottomanism to Arab'ısın; Essay on the Origins of Arab Nationalism,* University of Illinois Press, 1973.

DERVEZE, H. Darwaza, *Fi al-Tahkik al-Kavmi,* On Nationalist Educotion, Milliyetçilik Eğitimi Üzerine, 1960.

DERVEZE, H., *Ma'al-Kavmiyya al-Arabiyya,* With Arab Nationalism (Arap Milliyetçiliğiyle), Kahire, 1957.

DETLEV KHALİD, *Modern Interpretaion of Muslim Universalisai,* in Islamist Studies, Journal of the Islamic Research Institute, Pakistan, Mart 1969, c.8, sayı 1, s.47-96.

DJEMAL PASHA, *Memories of a Turkish Statesman,* 1913-1919, London 1922.

DODGE, Bayard, *ATAzhar,* A *Millennium of Muslim Learning,* The Middle East Institute, Washington, D. C., 1967.

DURl, Abd al-Aziz al-, *Al-Judhur al-Tarikhiyyah li'l Qawmiyyah al-Arabiyyah,* The historical roots of Arab Nationalism, Beyrut, 1960.

EBÛ DÂVÛD, *Kitabu-Siinen,* Mısır basımı.

EBUZİYYA, Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi,* Kervan Yayınları, İstanbul, tarihsiz.

FAHMİ, Mahir Hasan, *Al-Qawmiyyah al-Arabiyyah wa'1-Shi'r al-Mıı'asır,* Arab Nationalism and contemporary poetry, Ma'al-Arab, Kahire, 1960, sayı 6.

FARİS, Nabih Amin, *The Living Arabs,* Beyrut, 1947.

FARİS, Nabih Amin-Huseyin M. T., *The Crescent in Crisis,* The University of Kansas Press, 1955.

FARLEY, Tames Lewis, *Turks and Christians; A Solution of Eastern Question,* London, 1876, 2 cilt.

FARRUKH, Omar A., *Arab Genius in Science and Philosophy,* Washington, 1954.

FATEMİ, Narollah S., *The Roots of Arab Nationalism,* 1959, Orbis 3, s.437-456.

FAWZÎ, Husayn, *Sindbad Misri,* Le Caire, 1961.

FAYEZ, A., Sayegh, *Arab Unity; Hope and Fulfillment,* New York, 1958.

FERDOWSI, *Shah-Name, The Epic of the Kings,* çeviren R. Levy., Chicago, 1967.

FERİD, ed-din Attar, *Tezkere-i Evliya,* Fransızca çevirisi A. Pavett tarafından "Le Memoir des Saints", Paris, 1889.

FEVZİ M. Naccai" (Fauvzi M. Najjar), *Nationalism and Socialism,* in the Arab World. *From Nationalism to Revolution,* Edited by A. Jabara, J. Terry, Illinois, 1971.

FINN, James, *Stirring Times or Records, From Jerusalem Consular Cronicls of 1853 to 1858,* Londra, 1878.

GANEM, Halil, *Les Sultans Ottomans,* Paris, 1901, 2 cilt.

GAZALİ M., Miskat-ul Envar, (Nurlar Feneri), Bedir Yayınevi, çeviren S. Ateş, İstanbul, 1966.

GERMANUS, Jarhius, *The Role of the Turks in İslam,* Islamic Culture, the Hyderabad Quarterly Review, c.7, s.519-533.

GHALI, Paul, *Les nationalités détachées de l'Empire Ottoman ci la suite de la guerre,* Paris, 1934.

GHAZALİ, M., *Mishkcit al-Anwar,* İngilizce çeviri W. H. Gairdner, London, 1924, "The Niche for Lights".

GHRAYBAH, Abd al-Karim Mahmud, *Al-Arab wa'l-Atrak,* The Arabs and Turks, Damascus, 1961 (Hicri 1381).

GYRAYBAH, Abd al-Karim Mahmud, *Muqaddamat Ta'rikh al-Hadith 1500-1918.* An introduction to the modem history of the Arabs 1500-1918, Damascus,1960.

GIBB, H.A.R., *Modern Trends in Islam,* Chicago, 1947.

GIBB and Bowen, *Islamic Society and the West,* Oxford, 1950, c.l.

GOITEIN, S.D., *Studies in islamic Histoiy and Institutions,* Leiden, 1966.

GOLDZIHER, Ignaz, *Muslim Studies,* İngilizce çeviri, Chicago, 1967.

GRUNEBAUM, G.E., Von, *Modern Islam; The Search for Cultural Identity,* Berkeley, 1962.

HAFEEZ. Malik, *Abu'l Kalanı Azad's Theory of Nationalism,* "Muslim World", 1963, c.53, No.l.

HÂFIZ, Abd al-Salâm Hâşim, *al-Madinah al-Munavvarah fi al-Tarih,* Kahire, 1972, Türk yönetimi hk.

HAFIZ, Wahba (Sheikh), *Arabian Days,* Londra, 1964.

HAİM, S. G., "Islam and the Theory of Arab Nationalism", *The World of Islam,* Leiden 1956, c.4.

Arap Nationalism; An Anthology Selected and Edited by S. G. Haim, Los Angeles, 1962.

HAİKM, Yusuf al-., *Beirut wa Lubnan fi Ahd al-Uthman,* Beirut and Lebanon during the Ottoman period), Beyrut, 1964.

HAROLD, Armstrong, *Turkey and Syria Reborn,* Londra, 1930.

HASLUCK, F.W., *Christianity and Islam under the Sultans,* Oxford, 1929, 2 cilt; c,2.

HASSAN, Ibrahim Hassan, *Islam;* A *Religious, Political, Social and Economic Study,* Bağdat, 1967.

HElKAL, Mohammed, *The Cario Documents,* New York, Doubleday, 1973.

HITTI, Philip K„ *Islam, a way ofLife,* Univ. of Minnesota Press, 1970.

HOTTINGER, Arnold, *The Arabs, Their History, Culture and Place in the Modern World,* New York, 1963.

HOURANI, Albert Habib, *Arabic Thought in the Liberal,* Oxford Univ., 1789-1993, Londra, New York, 1962.

HOURANI, G. F., *Averreos on the Harmony of Religion and Philosophy,* Londra, 1961.

HUDUD, al-Alam, *(The Regions of the World), A Persian Geography,* 372 A.H./982, A.D., çeviri V. Minorsky, Londra, 1937.

HUREWITZ, J. C., *Diplomacy in the Near East; A Documentary Record* 1914-1956, Princeton, N. J., 1956.

HURGRONJE, C. Snouck, *L'Islam et le Probleme des Races,* "Revue du Monde Musulman", 1922, c.l.

HUSSEIN, Taha, *The Future of Culture in Egypt,* İngilizce çeviri, S.. Glazer, 1954.

HUSSEİN, Taha, *The Streeın of Days; student at the Azhai;* İngilizce çeviri Hilary Wayment, Longmans Green, 1948.

İbn al-Nadim, *Fihrist,* Edition Flugel-Roediger.

İbn Batuta, *ibn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler,* (Miili Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

İbn Haldun, *Mukaddinıa,* Beyrut, 1967 basımı.

İbn Ishaq, *The Life of Muhammad,* İngilizce çeviri A. Guillaum, Oxford University Press, 1955.

İbn Khallikan, *Biographical Dictionary,* İngilizceye çeviren Slane, Paris, 1843.

İbn Khaldun, *The' Muqaddimah, an Introduction to History,* İngilizceye çeviren Franz Rosenthal, Pantheon Books, 1958, 3 cilt.

İdrisi, *Georgraplıie d'Edrisi,* Fransızca çeviri, P.A. Jaubert, Paris, 1886.

İLAHİ, Muhammed Manzur, (Ed. And. Tn.), *The English Translation of the Holy Tradition,* Lahore, 1932.

ISSAWI, Charles, *Egypt in Revolution; An Economic Analysis.* Oxford University Press, 1963.

İZZETTİN, Nejla, *The Arab World,* Chicago, 1953.

KAMEL, Mostafa, *Arab Nationalism; A Movement of Awakening,* Washington, D.C., 1958.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi,* Ankara, 1954-1956.

KATİBAH, H.I., *The New Spirit in Arab Lands,* New York, 1940.

KAZARUS, Hava, *Contemporaıy Religious Thought Among the Ulema ofal-Azhar,* "Asian and African Studies", 1971, c.7.

KEDOURİE, E„ (Editor), *Nationalism in Asia and Africa,* Nal Book, 1971.

KEMAL, İsmail, *The Memoirs of Ismail Kemal Bey,* Londra, 1920.

KHADDURİ, Majid, *Political Trends in the Arab World; The Role of Ideas and Ideals in Politics,* Baltimore, The J. Hopkins Press, 1970.

KHAİRALLAH, K.T., *Les Regions Arabes Libérés,* Paris, 1919.

KHALİD, Khalid Muhammad, *From Here We Start,* çeviren İsmai'l R. al-Faruqi, Washington, 1953.

KHALİDİ, M.R. A1-, *Al-lnqilab al-Uthmani wa Turkiyya al-Fcitat,* The Ottoman Revolution and the Young Turks, A. H., Cario, 1.326.

KHALİL, Yasin, *Al-Idiologiyyah al-Arabiyyah,* The Arab Ideology, Bağdat; Ministry of Culture and Guidance, 1966.

KHARBUTLİ, Ali Hasani Al-, *Muhammad wa'l-Qawmiyyah al-Arabiyyalı,* Muhammad and Arab Nationalism, Cairo, 1959.

KHARBUTLİ, Ali Hasani Al-, *Al-Ta'riklı al-Mınvahhad li'Ummah al-Arabiyyah,* A Unified History of the Arab Ummah, Cairo, 1970.

KİRMANİ, Hamid al-Din al-, *Rahatu'l Akl,* M. K. Huseyn&M. M. Hilmi basımı, Kahire, Leiden 1953.

KOHN, Hans, *Histoiy of Nationalisme in the East,* London, 1929.

KRAMERS, J.H., *The Role of the Turks in the Histoiy of Hither Asia,* "Analecte Orientalia", Leiden, 1954, c. 1.

KURKÇÜOĞLU, Ömer E., *Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası 1945-1970,* Sevinç Matbaası, Ankara, 1972.

LAOUST, H., *Le Califat Dans le Doctrine de Rasid Rida,* Beyrut, 1938.

LAQUEUR, W.Z., *Communism and Nationalism in the Middle East,* New York, 1956.

LAVAN, "Spencer, Four Christian Arab Nationalists; A Comparative Study", *The Muslim World,* Nisan 1967, c.57, sayı 2.

LAWRENCE, T.E., *Seven Pillars of Wisdom; A Triumph,* New York, 1936.

LEWIS, Bernard, *The Emergence of Modern Turkey,* Londra, 1965.

LEWIS, Bernard, *Race and Color in Islam,* New York, 1971.

LEWIS, Bernard, *Islam in History,* Londra, 1973.

Macolla, Temmuz 1962; Aralık 1967; Kasım 1968 sayıları.

MACFARLANE, Charles, *Constantinople 1828; A Residence of Sixteen Months in the Turkish Capital and Provinces,* Londra, 1829, 2 cilt.

MAHMUD, Kaşgaıiı, *Divanii Lûgcıt-it-Türk,* Türk Dil Kurumu, çeviren Besim Atalay.

MAJDHUB, Muhamma al-, *Al-Qawmiyyah al-Arabiyyah Aman Tasanı al-Addad,* Arap Nationalism face to face with contradictory struggles, Beyrut, 1960.

MAKDISI, George, *Autograph Diciiy of cm Eleventh Centuiy Historian of Baghdad,* "Bulletin London University School of Oriental African Studies", 1957, c.19, s.13-48.

MA'OZ, Moshe, *Ottoman Reform in Syria and Palestine,* 1840-1861; *The Impact of the Tanzimat on Politics and Society,* Oxford, Clarendon Press, 1968.

MARVAZİ, Sharaf al-Zaman al-, *Taba'i al-Hayavan.* "The Natural Properties of Animals", çeviren V. Minorsky, Londra, 1942.

MARVAZİ, Sharaf al-Zaman al-, *On China, The Turks and India,* çeviren V. Minorsky. Londra, 1942.

MA'SUD, Jubran, *Lübnan wa'l-Nahdah al-Arabiyyah al-Hadithah,* Lebanon and the Modern Arap renaissance. Beyrut, 1967.

MAZLOĞLU, Hasibe, *Fuzuli-Hafiz,* Ankara, 1956.

Mehmed Kadri Paşa, *Code of Muhammadcm Personel law According to the Hanafite School,* İngilizce çeviri, Wasey Sterry and N. Abcarrires-For the Sudan Government, 1914.

Memoirs of King Abdullah of Transjordan, Edited by Philip D. Graves, çeviren G. Khuri, Londra, 1950.

MILLER, D.H., *Diary at the Peace Conferance of Paris 1918-1919,* New York, 1924, doküman no.250, c.4.

MOHAMMED, Abclou, *Rissalat al-Tawhid, Exposé de la Religion Musulname,* Trad, par Moustapha Abdel Razik-B. Michel, Paris, 1925.

Montgomery James, "Arabia To Day", *Journal of the American Oriental Society* dergisinde 1927, c.47, s.97-131.

MUBARAK, Muhammad al-, *Al-Ummah al-Arabiyyah ji Ma'rakat Tcihqiq al-That,* The Arab Ummah in the struggle to establish its identity, Damascus, 1950.

MUHAMMAD, Rasid Rida, *Al Khilafah Wa al-lmamah al-Uzma,* Cairo, 1923. Fransızca çeviri H. Laoust tarafından, *Le Califat Dans la Doctrine de Rashid Rida,* Beyrut, 1938.

MUHAMMAD, Rasid Rida, *Tafsi al-Manar,* Kahire, 1928, c.9.

MUIR, William, *The Memluke or Slave Dynasty of Egypt 1260-1517.* A.D., Londra, 1896.

MULLER, Max F., *Suggestions for the Assistance in learning of the seat of War in East: With a Suirey of the three families of language; Semitic-Aricin and Turanian,* Longman, Longmans, Londra, 1854.

MUNİS, Husayn, *Alam al-Îslam,* Misr. Dâr al-Ma'arif, 1973.

MUNİS, Husayn, *Egypt and its Mission,* Arapça, Cario, 1954.

NADAV, Safran, *Egypt in Search of Political Community; an analyses of th Intellectual and Political Evolution of Egypt 1804-1952,* Harward University Press, Mass., 1961.

NAİM, Ahmed, *İslamda Dâvâ-yı Kavmiycıt,* İstanbul, 1913.
NAKUOLA, al-Turk, *Histoire de l'Expédition des Français en Egypt,* Publiée et traduite par M. Desgranges Ainé, Paris, 1839.
NASİR, al-Din, Ali, *Qadiyyat aï-Arab,* The Arab cause, Beyrut, 1963.
NASSER, Gamal Abdul, *Egypt's Liberation; The Philosophy of the Revolution,* D. C.,Washington, 1955.
NUSEİBEH, Hazem Zeki, *The Ideas of Arab Nationalism,* Cornell University, Press, 1956.
NUSULİ, Anis Zakariya, *Asbab al-Nalulad al-Arabiyyah ft-l Qarn al-Tasiashar,* The causes of Arab Renaissance in the XIX th Century, Beyrut, 1926.
NUVEYRE, (Sihabuddin Ahmed in), *Nihayet ul-ireb funun il-ecleb,* Köprülü Kitaplığı'nda 1186 No.'da kayıtlıdır.
OAL'AJİ, Qadri, *Jeel al-Fida,* A generation that was sacrificed, Beyrut, 1968.
O'LEARY, De Lacy Evans, *Arabic Thought and, its place in Hisloiy,* New York, 1939.
PATAİ, R„ *The Arab Mind,* New York, 1973.
PEARS, Sir Edwin, *Life of Abdulhamit.* New York, 1917.
QUBAÎN, Fahuim I., *Inside the Arab Mind,* Middle East Research Associates, Virginia, 1960.
RABBATH, Edmond, *Unité Syrienne et Devenir Arabe,* Paris, 1937.
RAYMOND, J., *Memoire sur l'Origine des Vahhabis sur la Naissance et sur l'influence dont ils Juissent comme nation,* 1806. La Société de la Géographie d'Egypte, 1925.
RAZZAZ, Munif Al, *The Evolution of the Meaning of Nationalism,* New York, 1963.
SAAB, Hassan, *Arab Federalists of the Ottoman Empire,* Amsterdam, Djambatan, 1958.
SA'ADAH, Antun, *Islam in its Christian and Muhammedan Messages,* 3. basım, Arapça, Beyrut, 1958.
SABA, Jean S., *L'Islam et la nationalité,* Paris, 1931.
SABRY, M., *La Genèse de l'Esprit National Egyptian,* Paris, 1924.
Saliih-Î Buhârî Muhtasarı Tecrid-î Sarih Tercemesi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, c.1-12.

SA'İD, Ahmed, *Al-Qawnıi\yah al-Arabiyyah.Arab* nationalism, Cairo, 1959.
SA'ID, Nuri, as., *Arab Indeppendance and Unity,* Bağdat, 1943.
SALEM. Elie, "Arab Reformers and the Reinterpretation of Islam", *The Muslim World,* 1965, c.55, sayı 4.
SATI, al-husri, *Arab'ısın First,* Beyrut, 1956.
SATI, al-Husri, *Mci'hiya al-Kavmiyyah.* 2. basım, Beyrut, 1963.
SATI, al-Husri, *Al-Urubah Beyn Duatiha Ve Muradiha.* Beyrut, 1961.
SAYEGH, Anis, *The Arab Idea in Egypt.* Beyrut, 1959.
SAYEGH, Fayez A., *Arab Unity; and Hope Fulfilment,* New York, 1958.
SETON-WATSOM, R. W., *The Rise of Nationality in the Balkans,* Howard Fertig, New York, 1966.
SHABAN, M. A., *The Abbaside Revolution,* Cambridge, İngiltere, 1970.
SHABAN, M. A., *Islamic History,* A *D., 600-750 (A. H. 132);* /I *New Interpretation,* Cambridge, İngiltere, 1971.
SHAİBANİ, Ahmad al-., *Al Qawmiyyah al-Arabiyyali wa'l-Tatbiq,* The theory and practive of Arab nationalism, Beyrut, 1966.
SHAKİR, Amin, İryan, SA'İD, Al-, -Ata, M. M., *Turkiyyah wai Siyasalı al-Arabiyyalı,* Turkey, and Arab politcs, Cairo, 1954.
SHAKİR, Mahmud, *Türkistan al-Şiniyah,* al-Şaıkiyah, Beyrut, 1973.
SHARABİ, Hisham, *Arab Intellectuels and the West: The Formative Years* 1875-1914, The John Hopkins Press, 1970.
SHARABİ, Hisham, *Government and Politics of the Middle East in the XX th Century,* Prenceton, New York, 1962.
SHARABİ, Hisham, *Nationalism and Revolution in the Arab World,* D.Van Nostrand Co. Inc., New York, 1966.
SHARA, A. L., *Fi al-Kavmiyya al-Arabiyya,* (Oil Arab Nationalism-Arap Milliyetçiliği hakkında), Beyrut, 1957.
SHAW, Stanford J., *Ottoman Egypt in the Age of the French Revolution,* Harward Univ. Press, 1964.
SHAYBANİ, *Kitab al-Asl: The Islamic Law of Nations; Sliaybani's Siyar,* İngilizce çeviri Majid Khadduri, The John Hopkins Press, 1966.
SMITH, W. C„ *Islam in Modern Histoiy* , Princeton, 1957.
SPRENGLING, M„ *Tonyukuk's Epitath, an old Turkish Masterpiece,* "The American Journal Semitic Languages and Literature", Jan-Dec 1939, c.56, s. 1-19.

STRIPLING, George W. F., *The Ottoman Turks and the Arabs 1511-1574,* Illinois Studies in the Social Sciences, Universty of Press, 1942, c.26, sayı 4.

SUYÛTİ, *al-La'ali al-masmu'a.*

SUYÛTİ, *al-Cami al-sagir min ahadis al-basir ka'l-nazir,* Beyazıt Kitaplığında 1 110 No'da kayıtlıdır.

SUYÛTİ, Jalaluddin, *History of the Calips,* İngilizce çeviri, H. J. Jarret, Calcutta, 1881.

TAFTAZANİ, Sa'd al-Din ak, *On The Creed of Nazım al-Din al-Nascifi,* E. Elder çevirisi.

TAHİR, al-Mevlevi, *Tiirk Hakan'ın Tahta Çıktığı Gün,* Sebil Ur-Reşad; 1912, sayı 192.

THA'ALİBİ, Abd al-Malik Ibıı Muhammad, *Historié des Rois des Perses,* Fransızca çeviri H. Lotenberg, Paris, 1900.

THAALİBİ. Abd al Malik İbn Muhammad, "Tableau Littéraire du Khorassan et de la Transoxane au 4e Siècle de l'Hégire", par C. Barbier de Meynard. *Journal Asiatique,* Paris, 1853-1854, c.l, 3.

The Theologus Antoclidactus of Ibıı al-Nafis, Edited by Max Meyerhof..., J. Sachacht, Oxford, 1968.

THOMSON, H„ Reisehauer, (Edit), R. D., *Modernization of the Modern World,* D. Van Nostrand Comp. Inc. New York, 1966.

THOMPSON, W.F., *Practical Philosophy of the Muhcimmedan People... Being a translation of th Ahlak-i Jalaly... From the Persian of Fakir Jany Muhammad Asaad...,* by W.F. Thompson, 1839, Londra.

Thousand Nights and A Night, İngilizce tercüme R.F. Bourton tarafından; yayımlayan the Khamashastra Society, 1885, 10 cilt.

TİBAWİ, A.L., *Muhadarat Fi Tarikh al-Arab wal Islam,* 2 cilt.

TiBAWÎ, A.L.. *Arabic and Islamic Themes, Historical, Educational and Literary Studies.* Londra, 1976.

TiBAWi, A.L., "Is the Qur'an Translatable?", *The Muslim World,* Ocak 1962, C.52.

TODERINI, Abbé (Giovanni Battista), *De la Literature des Turcs,* Paris, 1789.

TUSİ, Nasır Ad-Din, *The Nasirean Ethics,* İngilizceye çeviren G.M. Wickens, George Allen and Unwin, 1964.

TÜTSCH, Hans E., *Facets of Arab Nationalism,* Wayne State University Press, Ditroit, 1965.

UTBÎ, (Abu Nasr M.B. Muhammad al-), *Kitab al-Yamini,* kitabın İngilizce çevirisi için bkz. A. History of Sultan Mahmud of Ghaznah, Kahire, 1870.

VALİ, Frene A., *Bridge Across the Bosphonts,* The John Hopkins Press, 1971.

VAKİDI, *Kitab al-Maghazl* Almanca çevirisi için: J. Welhausen, *Muhammad in Medina, das ist Vakicli's Kitab al Mcighazi in Verkiirtzer deutscher Wieclergabe,* Berlin, 1882.

VAMBERY, A., *Personal Recollections of Abdulhamid II, and his Court,* "The XIX th Century and After", 1909, c.65.

VANÎ, Mehmed Efendi, *Amis al-Kur'an* ve *Nefais ul Furkan,* Beyazıt Kitaplığında, sayı 67.

VELİD, V. Kazziha (Walid W. Kazziha), *Revolutionary• Transformation in the Arab World; Habash and His Comrades-From Nationalism to Marxism,* Londra, 1975.

VOLNEY, Constantin, François Chasseboeuf, *Travel in Syria and Egypt in the Years 1783, 1874 and 1785... With Observations on the Manners, Customs, and Government of the Turks and Arabs,* (Fransızcada çeviri, Londra, 1787, 2 cilt.

VON SANDERS, Liman, *Five Years in Turkey,* Londra, 1927.

WALID, W. Kazziha, *Revolutionary Transformation in the Arab World; Habash and His Comrades-From Nationalism to Marxism,* Londra, 1975.

WATT, William Montgomery, *The Influence of Islam an Medieval Europe,* Edinburg, 1972.

WENDELL, Charles, *The Evolution of the Egyptian National Image; From its origins to Ahmad Lutfl al-Sayyid,* University of California Press, 1972.

WENSICH, A.J., *A Handbook of Early Muhammedan Tradition,* tekrar basım, Leiden, 1971.

WILLIAMS, John Alden (Editor), *Themes of Islamic Civilization,* Univ. of California Press, Berkeley, 1971.

YAKUT-Î, Hamevî, *Mu'cem ul-Buldan,* Mısır basımı, 1323-1324.

ZEINE, Z. Zeine, *Arab Turkish Relations and the Emergence of Arab Nationalism,* Beyrut, 1958.

ZEINE, Z. Zeine, *The Emergence of Arab Nationalism, With a Background Study of Arab Turkish Relation in the Near East,* Caravan Books, New York, 1973.

ZIYADEH, Niqula, *Arabism in the Balance of Nationalism,* Arapça, Beyrut, 1960.

ZIADEH, N., *Arabism in Nationalism in Asia and Africa,* Edited by E., Kedourie, Nal Book, 1971, s.294-303.

ZURAYK, C., *The Meaning of the Disaster,* çeviren R.B. Winder, Beyrut, 1956.

DİZİN